

Україна ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Київ • 2018

Виходить друком із листопада 2000 року

Автори проекту
Анатолій Денисенко,
Павло Кривонос,
Василь Туркевич

Засновники

Міністерство закордонних справ України
Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка
при Міністерстві закордонних справ України
Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв
Історичний клуб «Планета»

Видання рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту всесвітньої історії НАН України.
Протокол № 6 від 30 жовтня 2018 року

Видавець

Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв

Головний редактор

Анатолій Денисенко, кандидат історичних наук

Заступники головного редактора

Володимир Денисенко, доктор історичних наук
Інна Хоменська, кандидат філологічних наук
Леонід Шкляр, доктор політичних наук

Книгу зареєстровано
Міністерством освіти і науки України як фахове видання
за спеціальністю «Історичні науки» (наказ № 642 від 26.05.2014)

Україна ДИПЛОМАТИЧНА

DIPLOMATIC UKRAINE
SCIENTIFIC YEAR-BOOK

Київ • 2018

Issued since November 2000

Created by

**Anatolii Denysenko,
Pavlo Kryvonos,
Vasyl Turkevych**

Founders

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine
H. Udovenko Diplomatic Academy of Ukraine
under the MFA of Ukraine
Directorate-General for Rendering Services
to Diplomatic Missions
Planeta Historical Club

*The issue is recommended for publishing by the Academic Council
of the State Institute of World History of the NAS of Ukraine.
Protocol No. 6 as of October 30, 2018*

Publisher

Directorate-General
for Rendering Services to Diplomatic Missions

Editor-in-Chief

Anatolii Denysenko, *Candidate of Historical Sciences*

Deputy Chief Editors

Volodymyr Denysenko, *Doctor of Historical Sciences*

Inna Khomenska, *Candidate of Philological Sciences*

Leonid Shkliar, *Doctor of Political Sciences*

The year-book is registered
by the Ministry of Education and Science of Ukraine
as a professional edition specializing in Historical Sciences (Decree No. 642 of 05.26.2014)

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Клімкін Павло, Міністр закордонних справ України

Алексєєнко Ігор, кандидат біологічних наук, генеральний директор Науково-виробничого підприємства «Видавництво «Наукова думка», заслужений працівник культури України

Андрущенко Віктор, доктор філософських наук, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи

Балабанов Костянтин, доктор політичних наук, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, ректор Маріупольського державного університету, генеральний консул Республіки Кіпр у Маріуполі

Бондаренко Сергій, кандидат юридичних наук, перший заступник генерального директора ДП «ГДІП»

Брага Сергій, заслужений журналіст України, головний редактор газети «Урядовий кур'єр»

Губерський Леонід, доктор філософських наук, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гуменюк Борис, доктор історичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр

Держаюк Микола, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Железняк Микола, кандидат філологічних наук, директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України

Згуровський Михайло, доктор технічних наук, академік НАН України, Академії педагогічних наук України, ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Ільїн Михайло, голова Федерації всесвітнього миру

Копійка Валерій, доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кремень Василь, доктор філософських наук, президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України

Кулінич Микола, кандидат історичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії

Наливайко Олег, голова Національної спілки журналістів України, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України

Прокопенко Володимир, член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України, голова правління Всеукраїнської ради працівників та ветеранів інформаційної сфери

Сорока Михайло, голова Київської організації Національної спілки журналістів України

Сосса Ростислав, доктор географічних наук

Таланчук Петро, академік Національної академії педагогічних наук України, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Таукач Ольга, головний редактор журналу «Зовнішні справи»

Яцків Ярослав, доктор фізико-математичних наук, директор Головної астрономічної обсерваторії України, академік НАН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Горбулін Володимир, доктор технічних наук, професор, академік НАН України – голова редакційної колегії

Кривонос Павло, почесний професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» та Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, генеральний директор Державного підприємства «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» – видавець

Денисенко Анатолій, заслужений журналіст України, кандидат історичних наук, голова Історичного клубу «Планета» – головний редактор

Кудряченко Андрій, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАНУ, директор Державного підприємства «Інститут всесвітньої історії НАНУ» – заступник голови редакційної колегії

Хоменська Інна, кандидат філологічних наук – заступник головного редактора

Богаєвський Юрій, Надзвичайний і Повноважний Посол, ветеран дипломатичної служби

Віднянський Степан, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України

Гай-Нижник Павло, доктор історичних наук, завідувач відділу Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України

Денисенко Володимир, доктор історичних наук, заступник головного редактора, завідувач кафедри журналістики Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Жалоба Ігор, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та міжнародного права Київського університету імені Б. Грінченка

Здіорук Сергій, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник відділу гуманітарної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень

Кийков Олексій, директор дирекції «Дипсервіс» ДП «ГДІП»

Киричок Петро, проректор з науково-педагогічної роботи Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», професор, заслужений діяч науки і техніки, доктор технічних наук

Матяш Ірина, доктор історичних наук, професор, голова Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин

Перепелиця Григорій, доктор політичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова ГО «Інститут зовнішньої політики»

Пирожков Сергій, доктор економічних наук, професор, академік НАН України, Надзвичайний і Повноважний Посол, віце-президент НАН України

Татаренко Наталія, кандидат економічних наук

Туркевич Василь, заслужений діяч мистецтв України

Турянський Ігор, Надзвичайний і Повноважний Посол, ветеран дипломатичної служби, член Національної спілки журналістів України

Хандогій Володимир, Надзвичайний і Повноважний Посол, президент Української асоціації зовнішньої політики

Харченко Олександр, генеральний директор «Укрінформу»

Ціватий Вячеслав, кандидат історичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, заступник декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павло КЛІМКІН,
Міністр закордонних справ України

МИ ВПЕВНЕНІ У ПЕРЕМОЗІ УКРАЇНИ Й СВІТОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Вступна стаття до щорічного видання «Україна дипломатична» передбачає аналіз зробленого в році, що минає, та планів на рік наступний. Ну, що ж. 2018 рік був для нашої дипломатії особливим, і наступний теж буде особливим. Адже коли сусідня імперія веде війну проти твоєї країни, то для дипломатів особливими є всі без винятку воєнні роки.

Недаремно ж нашу роботу нині часто називають дипломатичним фронтом. І це майже не метафора. У гібридній війні, крім реального військового, існує чимало інших видимих і невидимих фронтів. І хоч на них начебто й не стріляють, однак результати битв можуть стати вирішальними для всієї кампанії. Отож, поки триває війна, головне завдання української дипломатії залишатиметься фронтовим: захист України та протидія російській агресії.

2018 року ми зробили один важливий і давно назрілий крок – не продовжили дію так званого великого Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. Я передбачаю спонтанну реакцію читача: «Знайшли чим хвалитися! Це треба було зробити ще в 2014 році!»

У тому-то й річ, що тоді це був би постріл у ногу самому собі. Міжнародна спільнота, яка тоді вірила в панацею діалогу, засудила б таке рішення й послабила б підтримку України, а Росія, чого доброго, могла б і скористатися приводом для масштабного наступу. Тепер же весь світ сприйняв наш крок як цілком логічний і правильний.

А крім того, всі агресивні дії, що їх упродовж цих чотирьох років скоїла Росія, українська сторона ретельно зафіксувала як випадки порушення «Великого договору». Задokumentовані дані стали міцним підґрунтям для позовів України проти Росії в міжнародних судах. Ці суди діють неквапно

й виважено, дотримуючись усіх нудних юридичних процедур. Але насправді вони є могутнім механізмом у боротьбі з порушниками міжнародного права. Рано чи пізно міжнародна Феміда обов'язково каже своє вагоме слово, і тоді винному стає, м'яко кажучи, непереливки. Перші результати вже є. Нещодавно апеляційний суд Лондона вирішив на нашу користь справу про три мільярди доларів, які Янукович отримав від Москви. Далі, як кажуть, буде!

Дипломатичний аспект захисту України від російської агресії це перш за все забезпечення широкої та дієвої міжнародної підтримки. Головним майданчиком, на якому ми, тобто Україна і західні демократії, безпосередньо ведемо переговори з Росією є Нормандський формат. Надзвичайно важливими є переговорний трек США – РФ, де наші американські друзі погоджують з нами всі ключові позиції, а також майданчики міжнародних організацій. Практичні кроки за участю ОБСЄ обговорюються в Мінську. За чотири роки переговорів усьому світові стало ясно, що Москва від самого початку намагалася водити міжнародну спільноту за носа й не збиралася виводити свої війська з окупованих територій, без чого подальший прогрес є неможливим. Але Росія й сама впіймалася на власні хитрощі. Бо згода на переговори привела її до домовленостей, а вперте їх невиконання означає постійний тиск з боку міжнародної спільноти.

Реально забезпечити деокупацію регіону та його мирну реінтеграцію здатна спеціальна місія ООН, як це було зроблено в 1996–1998 роках у хорватському Подунав'ї. На створенні такої місії Україна наполягає вже тривалий час. Якщо спочатку це виглядало як нездійсненна мрія, то зараз відмахнутися від неї стає дедалі важче навіть Росії. Перекоаний, що, якщо будемо послідовні й наполегливі, то місію врешті-решт буде запроваджено. Але це має бути не російський симулякр, а справжня місія з поліцейським компонентом і ефективною міжнародною адміністрацією.

У цій гібридній війні дуже багато залежить від того, на чиему боці грає час. Захоплюючи Крим і Донбас, Росія розраховувала на те, що Захід трошки пообурюється, як це було в 2008 з Грузією, але скоро все уляжеться, бо ніхто не захоче серйозно псувати відносини з Москвою. Проте, уперше після Гітлера анексувавши чужу територію в Європі, вона переступила абсолютну червону лінію. Захід увів санкції, і, поки вони існують, Росія не зможе повернутися до повноцінного членства в міжнародному співтоваристві. Тому зняття чи бодай послаблення санкцій є життєво важливою метою російської політики. Росія наполегливо працює над тим, аби Європа відступила від своїх моральних принципів та цивілізаційних цінностей на угоду так званим «прагматикам», яких цікавить тільки негайний зиск. І слід визнати, що в цьому Москві вдалося досягти хоч і не вирішальних, але помітних успіхів.

З іншого ж боку, самовпевненість і схильність до спецоперацій зіграли з російською верхівкою поганий жарт. Втручання у вибори в США, кібератаки на державні та міжнародні інституції, нахабна брехня інформаційних кампаній, а особливо демонстративне отруєння навесні 2018 р. громадян Великої Британії прямо на британській території – усе це призвело до нових серйозних санкцій проти Росії.

Отже, в ЄС одночасно розвиваються й посилюються дві протилежні тенденції. Одні дедалі більше переконуються в глобальності російської загрози. Інші ж виступають за примирення з Росією та повернення до «business as usual». Серед останніх і куплені політики/аналітики/журналісти, і циніки-бізнесмени, для яких головне прибуток, і крайні ліві та праві, для яких Путін взірець сильного лідера, і безвідповідальні популісти, і наївні ідеалісти, які вірять в «appeasement» Росії шляхом поступок, і міщани-сибарити, яким начхати на якусь там Україну та моральні цінності, аби тільки ніхто не порушував їхнього комфорту, і ще багато різновидів «корисних ідіотів».

Перша тенденція однозначно переважає другу. Проте були і є ті, хто, скажімо, хотів би повернути Росію в Раду Європи. І те, що на цьогорічній осінній сесії ПА РЄ вдалося ще раз відбити їхні намагання, стало безумовним успіхом української дипломатії. Я маю на увазі не тільки дипломатичне відомство, а всіх, хто обстоював інтереси України в цьому питанні, передусім нашу бойову парламентську делегацію. Отже, за останніх рік-два у нашої дипломатії додалось іще одне завдання – боротися за єдність справжньої Європи, тієї, яка залишається вірною своїм демократичним принципам і готова активно їх боронити.

З моменту падіння радянського комунізму ми сприймали Європу як мудрого ментора, але про те, щоб ми самі могли надихати її на якісь рішення чи кроки, не було навіть думки. Однак за роки війни ми накопили величезний досвід, ми знаємо ворога і його підступність набагато краще, ніж будь-хто на Заході. Зрештою, ми здобули право вимагати від Європи поваги до її ж цивілізаційних цінностей, бо ми – єдина нація, яка захищає їх від агресора на полі бою, оскільки тільки українці й українки сьогодні платять за ці цінності своїм життям.

Ми будемо й далі переконувати Європу і Захід в такому:

Росія справді наважилася розпочати масштабну й комплексну гібридну війну проти всього демократичного світу, який в 2014 р. посмів заступитися за Україну. По суті це світова гібридна війна, яку багато хто й досі не хоче помічати. Мета у Москви вельми амбітна – дефрагментувати Захід, добитися розколу між США і Європою, між країнами Євросоюзу, а також НАТО. Тільки тоді Росія зможе здійснити свою параноїдальну мрію – відновити контроль над усіма територіями, які контролював Радянський Союз, і знову стати світовою наддержавою.

Європейські цивілізаційні цінності – не абстрактні поняття й не пусто-порожнє моралізаторство, а цілком реальний і дієвий чинник. Саме вони забезпечили силу, стабільність і процвітання об'єднаної Європи. Так звані «прагматики» та «реалполітики» або є провокаторами, або ж не бачать далі свого носа. Відхід від цінностей означатиме деградацію і розпад Європи, що може мати для неї найплачевніші наслідки. Зрештою, Європа вже проходила щось подібне в 1938 році.

Часи благодужного спокою, який запанував після завершення холодної війни, на жаль, минув. Ситуація змінилася докорінно. Ставки надзвичайно високі, небезпека винятково велика. Захід має змобілізуватися й згуртуватися на всіх рівнях і по всіх вимірах. Нам необхідне нове партнерство, нова ефективна платформа, яка могла б захистити демократичний світ від усіх видів гібридних загроз і змусити тоталітарну Росію виконувати норми міжнародного права. Саме відповідність міжнародному праву й демократії має стати головним принципом цієї платформи. Будь-яке їх порушення має викликати негайну й консолідовану реакцію. Україна готова зайняти належне місце й активно діяти в рамках такого партнерства.

У цьому контексті західний світ мав би остаточно усвідомити, що Україна вже фактично стала його органічною частиною й активним суб'єктом. Якщо в 2014 р. виглядало так, що Захід, виходячи з принципів міжнародного права, підтримав Україну як жертву нового локального конфлікту на пострадянській території, то зараз стало ясно, що насправді ситуація дещо складніша. Не тільки Захід боронить Україну, але й Україна боронить Захід, причому на самому передньому краї боротьби з імперською експансією Росії.

Багато хто на Заході це вже зрозумів. Невипадково ж після Майдану й початку російської агресії процес зближення України з ЄС та НАТО рушив уперед семимильними кроками. З уведенням безвізового режиму сотні тисяч українців уже змогли відвідати країни Євросоюзу без усяких перешкод і бюрократичної тяганини. Це не просто зручно, це змінює, європеїзує свідомість усього суспільства. Ми відчуваємо себе повноправними людьми вільного світу, ми знаємо, що там наше місце. Особливо інтенсивно розвивається життєво важливе для України партнерство з НАТО. Саміт Альянсу в 2018 році підтвердив перспективу членства в ньому нашої країни.

Європейська та євроатлантична інтеграція й раніше були стратегічними пріоритетами зовнішньої політики України, але тепер вони органічно поєдналися з пріоритетом звільнення окупованих російським агресором територій. Чим глибшою й міцнішою буде наша інтеграція з ЄС і НАТО, тим швидше прийде перемога. Тому сприяння проведенню в Україні європейських та євроатлантичних реформ буде й надалі одним з головних завдань нашої дипломатії.

До речі, реформується й саме Міністерство закордонних справ. Саме у цьому році було прийнято новий Закон України «Про дипломатичну службу». Головна його мета – позбавити нашу дипломатію від рудиментів радянської бюрократичної системи й сформувати дипслужбу сучасного європейського зразка. Зміни стосуються не тільки самої системи, але й кожного співробітника. Замість чиновницьких шестерінок у громіздкому апараті, нам потрібні ініціативні, творчі й відповідальні особистості, які досконало володіють професією. Принцип нового Закону такий: більше довіри, але й більше відповідальності.

Основоположним завданням нашого Міністерства є захист українських громадян за кордоном. Кожен наш співвітчизник має знати й бути впевненим – у разі потреби він завжди може розраховувати на всебічну допомогу рідної держави в особі українських дипломатів. Окрема, болюча тема – боротьба за звільнення українських політв'язнів із російських тюрем і таборів. Ми ні на хвилину не забуваємо їх, нагадуємо про них нашим зарубіжним партнерам практично на всіх переговорах. Нам уже вдалося організувати потужний тиск світового співтовариства на Москву, і він буде тривати, аж доки останній політв'язень не вийде на волю. Підтримка вітчизняного бізнесу також залишається важливим напрямком нашої роботи. Тут багато чого ще треба вдосконалювати, але те, що я чую від бізнесменів, свідчить, що позитивні зрушення вже відчутні.

І насамкінець згадаю, може, найголовніший український здобуток 2018 року, для досягнення якого багато зробили й наші дипломати. Рішення Вселенського Патріархату про надання автокефалії Українській помісній православній церкві та про визнання канонічності УПЦ КП – це не просто успіх, не просто велика перемога. Це, без перебільшення, вікопомна подія, яка вже увійшла в історію. У цій статті омину богословські нюанси. Скажу тільки про два аспекти автокефалії – соціальний і політичний. Визнання Константинополем канонічності УПЦ КП нарешті позбавить багатьох вірних обох патріархатів від сумнівів і терзань, укаже їм шлях до подолання розколу й до об'єднання в єдиній церкві. Із політичного погляду це також історична перемога. Адже національна помісна церква це один із найважливіших атрибутів незалежної держави. Створюючи єдину Українську православну церкву, ми вибудовуємо повноту свого суверенітету й нарешті розриваємо протиприродну залежність від колишньої метрополії, яка нині здійснює проти нас військову агресію.

Я упевнений у перемозі України й світової демократії, бо на нашому боці логіка історичного розвитку. Але за цю логічну перемогу все одно необхідно боротися з повною віддачею сил. Наступний, 2019 рік теж буде особливим. Ми до цього готові.

WE HAVE NO DOUBT THAT UKRAINE AND WORLD DEMOCRACY WILL WIN

Intro for the yearbook “Diplomatic Ukraine” proposes summary analysis for this year and reveals plans for the coming year.

Well. 2018 has been a particularly memorable year for our diplomacy and next year it will be the same. When the empire on your border engages in a war against your country, every year of war becomes memorable, without exception.

It is not for nothing that our work is often described as “the diplomatic front”. It is not really a metaphor. Hybrid war has multiple dimensions and front lines in addition to the physical one. There are visible but also hidden battlefields. It might seem that the hidden battlefields are safe as no shots are fired here, but in actual fact, the battles fought here could prove decisive for the whole campaign.

Thus, as long as the war continues, the crucial task for Ukrainian diplomacy remains the same: defending Ukraine and fighting against Russian aggression.

In 2018 we took a very important and profound step – we chose not to extend the Treaty on Friendship, Cooperation, and Partnership between Ukraine and the Russian Federation. I can just imagine the impulsive reaction of readers: “Big thrill! You should have done it way back in 2014!”

That is actually the point. In 2014 it would have been counter-productive. At that moment the international community was convinced that dialogue was the only viable way forward: a magic pill and would definitely condemn Ukrainian decision and weaken its support. I also fear that Russia could have used it as a pretext for a full-scale offensive. Now, however, the whole world appreciates our step as logical and reasonable.

Moreover, we have documented all of the hostile acts committed by Russia over the past 4 years which are incidents that violate the Treaty. We use this data as the basis for our legal action in international courts. These processes take time as they conform to the strict requirements laid down by international law. However, legal action is still the primary instrument to be used against those who break international law. Sooner or later justice will be served and those found guilty will face justice. We have already had some good results. The Appeal Court in London upheld the appeal of Ukraine against Russia in the case of “debt of Yanukovych” in the sum of \$3 billion received by him in Moscow. As the saying goes: to be continued!

The diplomatic aspect of defending Ukraine is concerned, first and foremost, with securing broad and effective international support. The Normandy format remains the main platform where Ukraine and Western democracies hold a dialogue with Russia. The dialogue between the United States and the Russian Federation is also extremely important for us as we coordinate with our American partners on every key point. We also utilize the full range of international organizations and platforms. With the involvement of the OSCE we negotiate the practical steps in Minsk, for example. Since 2014 it has become obvious to the whole world that, from the very beginning, Moscow has misled the international community and

has not intended to withdraw its troops from the occupied territories. It denies the further gains. On the other hand, Russia is caught up in its own complicity. Its readiness for negotiations led to the agreements yet its refusal to implement the agreements has led to a ratcheting up of pressure from the international community.

The UN special mission could put an end to the occupation of the region and ensure its peaceful reintegration. We have the precedent of the successful mission of the UN to Croatia between 1996–1998. Ukraine continues to push this issue which it has done for a long time. First, it looked like a utopia, now it is hard even for Russia to wave this idea aside. I believe that our subsequent actions and our determination will finally result in the establishment of a mission. We realize that it should not be a Russian puppet but that it should be a real mission with a policing element and effective international administration.

Time plays a big role in this hybrid war. With the occupation of Crimea and Donbas, Russia expected the Western world to express indignation as it did with Georgia in 2008, but to acquiesce over time so as not to upset relations with Moscow. However, for the first time since Hitler's annexation of foreign territory in Europe – Russia has indeed crossed the red line. Western democracies have imposed sanctions and so long as the sanctions remain valid, Russia cannot count on full membership of the international community.

That is why the question of lifting or at least easing of sanctions is crucial for Russia's foreign policy. Russia works hard to push Europe away from its moral principles and core values to the good of so-called "pragmatists" whose only interest is short-term benefit. It must be admitted that Moscow has had a few noticeable, albeit not wholly decisive, achievements in this area.

On the other hand, arrogance and an inclination towards active measures overseas has backfired for this Russian administration. Interference in US elections, cyberattacks against national and international institutions, bare-faced lying in its reporting of news and specifically the emboldened poisoning of British citizens on British soil has led to new and serious sanctions imposed against Russia.

There are two diverging camps within the EU. The first camp is increasingly cognizant that Russia is indeed a global threat. The other camp advocates a reconciliation with Russia and a return to “business as usual”. This second camp is comprised of cynical politicians, analysts, journalists, and business people who think only about their profit and short-term gain. This group is also comprised of far-right and far-left activists who admire Putin as an example of a strong leader reckless populists, naïve idealists who believe in “appeasement”, conformists who do not care about an independent Ukraine and moral values and instead care only about their own comfort, and all other types of “useful idiots”.

The first camp remains in the majority. But there are, however, a number of groups who want to return Russia to the Council of Europe. We managed to beat back their attempts during the Parliamentary Assembly of the Council of Europe earlier this year. This is definitely a victory for Ukrainian diplomacy. And I do not mean only our Foreign Office but I mean everybody who defended our interests – first and foremost our forthright parliamentary delegation.

It is clear that the last two years have brought a new and urgent task for our diplomacy – fighting for a united Europe – a Europe that remains committed to democratic principles and is ready to defend them.

Since the fall of Soviet communism we have appreciated Europe as a wise mentor but we never imagined that we ourselves could influence Europe’s direction. However, during the war years we have accumulated enormous experience, we know the enemy and its dirty tricks better than anybody in the Western world. Eventually, we have the right to demand from Europe a respect for its own espoused values because we are the only nation that defends them in a combat zone and because only our men and women are paying for these values with their own lives.

We will continue to persuade Europe that:

Russia did indeed choose to launch a global and complex hybrid war against the democratic world, especially those that have since 2014 dared to support Ukraine. In fact, it is a global hybrid war that some prefer not to notice even now. Moscow has ambitious goals to destabilize the Western world, to drive a wedge between the United States and Europe, between member-states of the EU as well as NATO. Russia’s paranoid dream is to renew its control over all ex-Soviet territories and to become a superpower once again.

European values are not abstract concepts nor meaningless moralization. They are real and effective. They led Europe to its power, its stability and its prosperity. So-called “pragmatists” or adherents to “Realpolitik” are either agent provo-

cateurs or cannot think outside the box. Withdrawal from values would mean the degradation and fall of Europe and could lead to disastrous consequences. Europe has faced a similar situation once before, back in 1938.

Unfortunately, the time of peace and harmony that came after the end of the Cold War has passed. The situation is now different. The stakes are high, the risk is lethal. The Western world has to mobilize itself and to unite on all levels and fronts. We need new partnerships, new effective platforms that can defend the democratic world against all types of hybrid threats and that can make totalitarian Russia abide by the rules of international law. Adherence to international law and democracy should become the main principle of the platform. Any violation should result in an immediate and consolidated reaction. Ukraine is ready for its proper role and to make its active contribution within such a partnership.

From this perspective, the Western world should finally realize that Ukraine is already an organic part and active, de facto member. In 2014 it might have looked like Western countries were following the principles of international law by supporting Ukraine as the victim of a local conflict in the post-Soviet area. Now, however, it is absolutely clear that the situation is in fact more complicated. It is not only the Western world that defends Ukraine but also Ukraine that defends the Western world, fighting against Russian imperial expansion on the frontline.

Many have already realized it. It is no coincidence that our movement towards the EU and NATO has been sped up following Maidan and after the onset of Russian aggression. With the launch of a visa-free regime, hundreds of thousands of Ukrainians have already had the chance to visit EU-countries without any barriers or bureaucratic hurdles. It is not only convenient, it changes and Europeanizes the public conscience. We feel ourselves equal to all the peoples of the free world, we are now there where we belong.

Most actively we continue to develop our vital partnership with NATO. The Alliance Summit in 2018 confirmed our membership trajectory.

European and Euro-Atlantic integration have always been strategic priorities for Ukrainian foreign policy but now they are naturally connected with our main priority – liberation of our territories occupied by the Russian aggressor. Deep and powerful EU- and NATO-integration will definitely speed up our victory.

By the way, changes are also underway in the Ministry of Foreign Affairs itself. This year a new Ukrainian law “On Diplomatic Service” was adopted. Its main goal is to free our diplomacy from the relics of the Soviet bureaucratic system and to form a new, modern European-styled diplomatic service. These changes concern not only the system itself but the role of every single employee. Instead of simply being the gears for a bureaucratic apparatus – we need initiative, creative and responsible individuals who perform their duties in a skilled, professional way. The main principle of the new Law is along the lines of “More trust and more responsibility”.

The primary task of our Ministry is the defense of our citizens abroad. Every one of our citizens should know and be assured that in the case of difficulty overseas, they will receive the full support of the state, represented by our diplomats.

Our special sore point is our fight for the release of Ukrainian political prisoners who languish in Russian prisons. They remain constantly in our mind and we use every possible opportunity to remind our foreign partners of them. We have already managed to put pressure on Moscow from the international community and we will continue to do so until the very last political prisoner has been freed.

Support of our business community remains our priority as well. We need to improve a lot of things in this area, but I already hear comments from within our business circles that signal positive change.

Last but definitely not least. One of the stand-out achievements in 2018 by the Ukrainian diplomatic service has been the decision of the Ecumenical Patriarchate to grant Autocephaly to the independent Ukrainian Orthodox Church and to recognize the canonicity of the Ukrainian Orthodox Church – Kiev Patriarchate. This is not just an everyday success or victory, it is literally a landmark event. I will avoid theological nuances in this article and will only dwell on two issues – social and political. Recognition by Constantinople of the canonicity of the Ukrainian Orthodox Church – Kiev Patriarchate will finally free the believers of both Patriarchates from doubts and torments, it will help them to overcome the secession and to consolidate within the united church. From a political point of view, it is history-shaping victory. A national independent church is one of the main attributes of every independent state. By creating an independent Ukrainian Orthodox Church we establish the fullness of our sovereignty and finally break free of the unnatural chains imposed by our former colonial captor that now pursues a war against us.

I do not doubt that Ukraine and world democracy will win as we have the logic of historical development in our favor. However, this logical victory still requires a total commitment from us. 2019 is going to be a particularly memorable year as well. We are ready.

Документи дипломатичної історії: 1918 рік

Documents of Diplomatic History: 1918

Пропонована увазі читача архівна добірка включає документи, які увійшли до виставок, присвячених століттю встановлення дипломатичних відносин України з Грузією, Німеччиною, Туреччиною, що експонувалися в різних містах цих країн 2018 року. Початок експозиційної роботи цієї тематики покладено Виставкою архівних документів «Українська дипломатія 1917–1924 рр.: зародження національних традицій», якою в листопаді 2017 року стартував науково-просвітницький проект Міністерства закордонних справ України та Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин за участі Державної архівної служби України та ДП «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв». Автор концепції виставок – проф. Ірина Матяш, голова Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин. Добірка містить документи з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С. Пшеничного, Державного архіву Одеської області, Архіву Українського вільного університету в Мюнхені, Бібліотеки імені Олега Ольжича.

Brought to reader's attention is an archival collection, which includes documents presented at exhibitions devoted to the centenary of the establishment of Ukraine's diplomatic relations with Georgia, Germany, and Turkey. These documents were exhibited in different cities of the above-mentioned countries in 2018. The beginning of the exhibition activity in this area was marked by the exhibition of archival documents "Ukrainian Diplomacy of 1917–1924: rise of national traditions", which launched the research and educational project of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Scientific Society of History of Diplomacy and International Relations with the assistance of the State Archive Service of Ukraine and the State Enterprise "Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions" in November of 2017. The author of the exhibitions' concept is Professor Iryna Matiash, Head of the Scientific Society of History of Diplomacy and International Relations. The collection includes documents from funds of the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, the Central State CinePhotoPhono Archives of Ukraine named after H. Pshenychnyi, the State Archives of Odesa Oblast, the Archives of the Ukrainian Free University in Munich, Oleh Olzhych Library.

Russische Abordnung:		Wohnung:	
Herr L. D. Trozki		Block VII	Zimmer 15/16
- A. A. Joffe	Bevollmächtigte	"	" 18
- L. B. Kameneff	Mitglieder	"	" 14
- M. N. Pokrowski	der	"	" 11
Frau A. A. Bilenko	Delegation	"	" 17
Herr L. M. Karachan	"	"	" 13
- K. W. Radak	"	"	" 12
Komre-Admiral W. M. Altvater	"	"	" 10
Hauptmann im Generalstab W. W. Lipzki	"	"	" 1

Ukrainische Abordnung:			
Stabssekretär I. Handel u. Industrie Wsewolod Holubowitsch, Vorsitzender der ukr. Delegation		Block V (Edgads.)	Zimmer 4/5
Mitglied des ukrainischen Parlaments Mykola Lewytskiy		"	" 6
Mitglied des ukrainischen Parlaments Mykola Lubynskiy	Bevollmächtigte	"	" 3
Mitglied des ukrainischen Parlaments Mychailo Polosow	Mitglieder	"	" 6
Mitglied des ukrainischen Parlaments Alexander Ssewriuk	"	"	" 3
Professor Serbij Ostapenko, Konsultant in ökonomischen Fragen	"	"	" 2

Deutsche Abordnung:			
Stabssekretär Exzellenz von Kühlmann		Block II	Zimmer 14/15
Generalmajor Hoffmann	" A	"	"
Min.-Direktor Exzellenz Krieger	" B	"	" 5
" Johannes	" C	"	" 12
Gesandter von Rosenberg	" A	"	" 13
Wirkl. Geh. Leg.-Rat Simons	" B	"	" 2
Geh. Leg.-Rat Edler von Stockhämern	" C	"	" 8
" Schüller	" D	"	" 6
Geh. Oberreg.-Rat Dr. Neuhaus	" I	"	" 12
Kapitän z. S. Horn	" A	"	" 10
Wirkl. Leg.-Rat Nadolny	" II	"	" 13
Leg.-Rat von Baligand	" III	"	"
Leg.-Sekr. von Hoersch	" IV	"	"
" von Bulow	" V	"	"
Atsché Graf von Rex	" VI	"	"
Oberleutnant Freiherr von Reischach	" VII	"	" 16

Österreich-Ungarische Abordnung:			
Exzellenz Min. d. Äußeren Graf Czernin		Block IV	Zimmer 14/15
Exzellenz Sektionschef Dr. Gratz	"	"	" 4
Gesandter Freiherr von Miffing	"	"	" 17
Gesandter von Wiesner	"	"	" 10
Legationsrat Baron Andrian	"	"	" 13
" Graf Colloredo	"	"	" 16
Legationssekretär Baron Gautsch	"	"	" 11
" Graf Csokly	"	"	" 8
Feldmarschallleutnant Exk. von Calcserics	"	"	" 11
Oberstleutnant Rakoczy	" III	"	" 8
Korvetten-Kapitän Olaf Wulff	" III	"	" 8
Major im Generalstab von Glaise	" III	"	" 7

1. Список членів делегацій країн-учасників мирних переговорів у Брест-Литовську з їхніми адресами перебування.
ЦДАВО України. Ф. 2592. Он. 1. Спр. 87. Арк. 3.
List of delegation participants of member states in peace negotiations in Brest-Litovsk including places of their residence.
TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 1. C. 87. P. 3.

Bulgarische Abordnung:			
Justizminister Popow		Block II	Zimmer 22/23
Gesandter Kossew	Bevollmächtigte	"	" 20
Gesandter Stoyanowitsch	Mitglieder	"	" 24
Obers. Gamschew	der	" VI	" 5
Erst. Leg.-Sekr. Dr. Anastassow	Delegation	Block VI	Zimmer 4
" Kermektchiew	"	"	" 13
Fregattenkapitän Nedew		im Sonderzug	"
Militärsachswalt Hauptmann M. Markow		"	"

Ottomanische Abordnung:			
S. H. der Großwezir Talaat Pascha		im Sonderzug	"
S. E. Min. d. Äuß. Ahmed Nassimi Bey		Block VI	Zimmer 2
S. H. Ibrahim Hakki Pascha		"	" 1/1b
S. E. Gen. d. Kav. Ahmed Izzet Pascha		"	" 22
Exzellenz Hérant Bey		"	" 16
Exzellenz Mimir Bey		"	" 17
Kapt. z. See Hussein Roof Bey		"	" 24
Obermillitärswalt Emin Ali Bey		"	" 20
Erster Botschaftssekretär Welby Bey		"	" 3
Major Sadik Bey		"	" 20
Major Mouzaffer Bey (Adjutant)		"	" 21
Major Salth Bey		"	" 21
Korvetten-Kapitän Kemal Bey		"	" 24
Major Eumer Bey		im Sonderzug	"
Hauptmann Siami Bey		"	"
Legationssekretär Aali Bey		"	"
Legationssekretär Nizomeddin Bey		Block VI	Zimmer 10
Ataché Zia Bey		"	" 18

Телеграма на Брест Української Центральної Ради, Ради Народних Міністрів УНР та всього українського народу про підписання мирної угоди з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною.

27-го жовтня (10-го грудня нов. стилю) в 8 годин 14 м. веч на, Марія Делегація Української Народної Республіки, в повном своєствітстві с проросійськими українською демократією призначили відомого мир с Германією, Австро-Болгарією, Болгарією та Турцією.

Важко на той предметі, вперше чинили на божа-демократична асоціація, заступивши мирні переговори з інтенцією сорвати між народами України, на допомога інтернаціоналу всіх народів українського. Твердо стая на своїй інтересові трудящих мас України, вважаючи на отой мир, мир який демократическім і пожевий для обох сторін. Мир отой воляри авет Української Народної Республіки, авт утвердивши во вряме наступної війни української воляти, от во содерку в собі як євни, на окремі контррації, ок розрешити в новий шлях заучених в заступників трудящих маси цього народа.

Народ Української Народної Республіки Того, Українська Центральна Рада в як Рада Народних Міністрів дали своїм делегатами мир. Скоро на російській українській території, окре, окре і окре, використовували в шлях по родині. С у речов любові і шлюх Українці придуши і вав.

На зазначеніх повноважень Української Народної Республіки, да адресують як Присяжачи Української Центральної Ради в Рада Народних Міністрів:

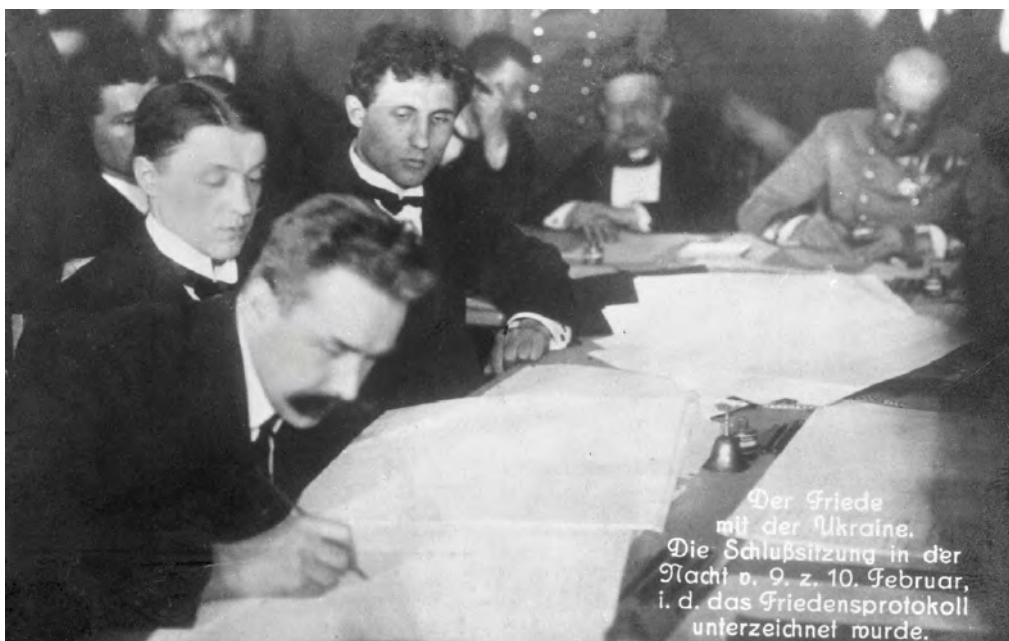
Український Народ Делегація:

А. Саврань.
М. Лабовський.
В. Левитський.

2. Телеграма української мирної делегації в Брест-Литовську до Української Центральної Ради, Ради Народних Міністрів УНР та всього українського народу про підписання мирної угоди з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною.
ЦДАВО України, ф. 2592, он. 1, спр. 86, арк. 1
Telegram of Ukrainian peace delegation in Brest-Litovsk to the Ukrainian Central Council, Council of Peoples' Ministers of the UPR and all Ukrainian people concerning the conclusion of the Peace Treaty with Germany, Austro-Hungary, Bulgaria and Turkey.
TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 1. C. 86. P. 1.

3. Учасники мирних переговорів у Брест-Литовську. Зліва направо: М. Левицький, О. Севрюк, М. Любинський. Брест-Литовськ, 9 лютого 1918 року. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 2-154097.
 Participants of peace negotiations in Brest-Litovsk. Left to right: M. Levytskyi, O. Sevriuk, M. Liubynskiy. Brest-Litovsk, February 9, 1918. Central State CinePhotoPhono Archives of Ukraine named after H. Pshenychnyi (TsDKFFA of Ukraine), acc.u. 2-154097.

4. Підписання Брест-Литовського мирного договору між Українською Народною Республікою та державами Четверного союзу. Стоять (справа наліво): С. Остапенко, генерал М. Гофман, О. Севрюк, М. Левитський, М. Любинський. Брест-Литовськ, 9 лютого 1918 року. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 2-154098.
 Conclusion of Brest-Litovsk Peace Treaty between the Ukrainian People's Republic and the Quadruple Alliance member states. Standing (right to left): S. Ostapenko, General M. Hoffmann, O. Sevriuk, M. Levytskyi, M. Liubynskiy, Brest-Litovsk, February 9, 1918. H. Pshenychnyi TsDKFFA of Ukraine, acc.u. 2-154098.

5. Додатковий договір між Українською Народною Республікою й Османською імперією.
 ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 75. Арк. 1-2.
 Supplementary agreement between the Ukrainian People's Republic and the Ottoman Empire.
 TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 1. C. 75. P. 1-2.

Traité additionnel au traité de
 paix conclu le 9 Février 1918 à Brest-
 Litovsk entre la République Démocra-
 tique Ukrainienne d'une part et l'Em-
 pire Ottoman, l'Allemagne, l'Autriche-
 Hongrie et la Bulgarie d'autre part.

Conformément à l'article 8 du traité
 de paix conclu à Brest-Litovsk
 le 9 Février 1918 entre la République
 Démocratique Ukrainienne d'une part
 et l'Empire Ottoman, l'Allemagne,
 l'Autriche-Hongrie et la Bulgarie
 d'autre part, les Plénipotentiaires de
 la République Démocratique Ukraï-
 nième, savoir:

les membres de la Rada Centrale
 Mr Alexander Sevryuk
 Mr Mykola Lutsynskyj et
 Mr Olykola Levytskyj
 et les Plénipotentiaires de l'Empire Ot-
 toman, savoir:
 Son Excellence Talaat Pacha, Grand
 Vizir et Ministre de l'Intérieur, dé-
 puté à la Chambre Ottomane,
 Son Excellence Terahim Halil Pacha,

ancien Grand Vizir, Sénateur,
 ambassadeur de sa Majesté Impé-
 riale le Sultan à Berlin.

En ce qui concerne les privilèges
 et les attributions desdits Agents pen-
 dant la période transitoire prévue
 à l'article 8, il sera appliqué à
 leur égard, à charge de réciprocité.

En ce qui concerne le règlement de leurs
 rapports juridiques, les actes seront
 conclus dans le délai fixé au Trai-
 té de Paix pour la conclusion du
 nouveau traité de commerce, la pé-
 riode transitoire...

Article 5

Toutes les lois, règlements et ordon-
 nances décrets sur les territoires de
 l'une des Parties Contractantes à
 l'égard des ressortissants de l'autre
 Partie...

Les Parties Contractantes convien-
 dent pour appliquer aux ordonances
 de leurs ressortissants respectifs les
 dispositions contenues dans les §§ 1
 à 3 de l'article 4 et dans l'article
 5 de l'article 4 et dans l'article
 6 de l'article 4.

En outre, chacune des Parties Con-
 tractantes s'engage à indemniser
 simultanément les dommages qui ont
 été causés par l'autre Partie...

conclu dans les mêmes délais et sous le fait
 dans les mêmes conditions que ceux égard et dans
 le § 13 du Traité de liquidation...

Les frais de voyage et de leur résidence ou intenan-
 à celui de leur domicile d'un
 et de deux mois.

Article 9

Les Parties Contractantes
 de guerre inconnus
 seront rendus à leur
 tant que sera l'objet
 tant de la législation
 habitants de l'Etat
 de la République Démocratique Ukrainienne
 de l'Empire Ottoman, l'Allemagne, l'Autriche-Hongrie et la Bulgarie

Article 10

Le présent Traité additionnel en-
 en vigueur en tant qu'il n'est
 stipulé autrement en même temps
 le Traité collectif de paix signé
 et ratifié le 9 Février 1918, en-
 sera ratifié et les ratifications
 seront échangées à Vienne en même
 que celles du Traité collectif.

mentionné si tôt que faire se
 pourra.

En foi de quoi les Plénipoten-
 tiaires ont signé le présent Traité
 additionnel et y ont apposé leur
 sceau.

Fait en double à Brest-Litovsk,
 le 12 Février 1918.

(Signatures)
 Pour l'Empire Ottoman
 Talaat Pacha
 Terahim Halil Pacha

6. Пояснення до українсько-німецького додаткового договору. 9 лютого 1918 року.

ЦДАВО України, Ф. 2592, Оп. 1, спр. 72, Арк. 1-3, 8.

Explanations to Supplementary agreement concluded between Ukraine and Germany. February 9, 1918.

TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 1. C. 72. P. 1-3, 8.

Пояснення до поодиноких постанов українсько-німецького додаткового договору до мирового договору між Україною і державами почвирного союзу (дані на кінцевім засіданні Української і Німецької Делегації дня 9. лютого 1918. року).

**Erklärungen zu einzelnen Bestimmungen
des Ukrainisch-Deutschen Zusatzvertrags zum Friedensvertrag zwischen der Ukraine und den Vierbündnisächtern
(abgegeben in der Schlußsitzung der Ukrainischen und der Deutschen Delegation am 9. Februar 1918).**

1. До ст. 19. німецька Делегація постановила вивести, що ті, що базувать верувать, мають бути відповідно відшкодовані за шкоди, завдані їм за їх походження. Українська Делегація заявила, що єя справа внутрішньо-державна, але що Українська Народна Республіка не буде робити жадних різниць між своїми торговельними різними походження і національностями також в справі таких відшкодовань.

Заява українського делегата, члена Центральної Ради Пана Левитського:

Українська Делегація годить ся зі всім тут вказаним повеселенням.

(Переклад.)

Заява німецького делегата, Міністеріального директора Д-р Кріге:

На підставі арт. 9, уст. 2 і ст. 12, уст. 2, певні частини вартости, які наслідком воєнних законів були відібрані від тих, що мають право на них, не будуть відновлені або повернені, коли вони на підставі законодавства, яке має силу для всіх жемщиній області і для всіх предметів того самого ряду були удержані. Німецька Делегація на підставі загальної приманних міжнародних принципів твердить ся того, що чужинця за удержанні частин вартости треба в кождім разі дивити відповідно відшкодованню.

Заява українського делегата, члена Центральної Ради Пана Левитського:

Українська Делегація як і давніше тримаєть ся того вольду, що при удержанні воєнних предметів чужинці мають мати рівні права з власними горожанами.

(Переклад.)

**Заява німецького делегата, Міністеріального директора Д-р Кріге,
в імені українсько-німецької правничої комісії:**

1. На основі статті 3, уступку 2, має німецький Уряд протимо означеного часу передати українському Уряду німецько-російські договори в їх дослівній тексті. Щоб при цьому через який пододат був проущений який договір, то німецький уряд додатково передасть його; в цьому випадку сей договір мають вийти в силу лише за згодою українського уряду.

2. Постанови про відновлення приватних прав відносять ся також до веселого і чекового права, як також до прав щодо валютних інтересів, які належать до грошових претензій розглянутих в статті 7, § 3. Комісія була згідна в тому, що при нагоді додаткових мирних переговорів передшкідених в статті 28, уст. 2 треба узгодити докладніші постанови щодо трактовання цих прав. Те саме відносять ся також до прав пріорітету в області авторських прав і промислових охоронних прав, розглянутих в ст. 9.

3. В статті 8, уст. 2, про залучення державних кораблів, в статті 13, уст. 2, про відшкодовання приватних вид і в статті 23, речення 2, про вивести за ухват корабельних есбарго є предшкідені окремі порозуміння з огляду на шлюб війни, який Українська Народна Республіка має на умалі перевести з ішими частинами бушної Російської Імперії. При обговоренні цих застережень принцип комісія була згідна в тому, що єя умови в закладі мають бути передані лише тоді, коли буде переданий шлюб війни і будуть розділені активи і пасиви державного шлюб, але не вліпире як по заключенню загального європейського миру. Родувить ся, що український уряд дасть відповідну заяву за фраз німецьких кораблів, які були ухватані ним або з його розпорядження.

На підтвердження сього уповноважені, за такою предшкіденні німецької найшкідшій німецької управи, має генерального штабу Найшкідшого Командуючого європейського фронту, європейський прусский генерал-майор Пана Макс Гюбнер, єя додатковий договір віднести і урядовими печатками означили.

Написано в воєнному тексті в Бересті-Литовському дня 9. лютого 1918. року.

Левитський
Кріге
Левитський
Кріге

7. Повідомлення про повноваження Філіпа Фрайгера Мумма фон Шварценштайна на тимчасове ведення дипломатичних прав Німеччини в УНР. ЦДАВО України, Ф. 2592, Оп. 3, Спр. 3, Арк. 1-1 Зв., 6.
 Notice about the authority of Philipp Freiherr Mumm von Schwarzenstein to temporarily represent Germany's diplomatic rights in the UPR. TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 3. C. 3. P. 1-1 r-se, 6.

Der Reichsstatler. Berlin, den 9. März 1918.

Ar. 255, 24804. 2/23. 7. 17/10-18/18

In Ausführung des mit der Ukrainischen Volksrepublik geschlossenen Friedensvertrages wird die Kaiserlich Deutsche Regierung es sich angelegen sein lassen, nach der Ratifizierung des Vertrages einen Gesandten bei der Ukrainischen Volksrepublik zu ernennen.

In dem Bestreben schon jetzt der Wiederherstellung friedlicher und freundschaftlicher Beziehungen zwischen beiden Mächten jede mögliche Sorgfalt zu widmen, hat die Kaiserlich Deutsche Regierung beschlossen, den Kaiserlichen Botschafter a. U., Wirklichen Geheimen Rat Dr. Freiherrn Mumm von Schwarzenstein mit der vorläufigen Führung aller diplomatischen Geschäfte zu betrauen, zu deren Wahrnehmung der demnächst zu ernennende Deutsche Vertreter berufen sein wird.

In der Überzeugung, daß es dem Wirklichen Geheimen Rat Dr. Mumm von Schwarzenstein gelingen wird, das damit in ihm gesetzte hohe Vertrauen vollkommen zu rechtfertigen, ist ihm das gegenwärtige Einführungs-schreiben erteilt worden.

Ich darf bitten, ihn bei Überreichung dieses Schreibens mit Wohlwollen aufzunehmen und ihm vollen Glauben beizumessen in allem, was er in Namen meines Kaiserlichen Herrn oder im Auftrage der Kaiserlichen Regierung vorzubringen berufen sein wird, und demnächst gem diesem Anlaß, um mit seinen besten Wünschen für das Glück und die Wohlfahrt der Ukrainischen Volksrepublik die Versicherung meiner ausgesprochensten Hochachtung zum Ausdruck zu bringen.

S. J. P. K. H. M. M. v. S.

An die Regierung der Ukrainischen Volksrepublik.

schreiben erteilt worden.

Ich darf bitten, ihn bei Überreichung dieses Schreibens mit Wohlwollen aufzunehmen und ihm vollen Glauben beizumessen in allem, was er in Namen meines Kaiserlichen Herrn oder im Auftrage der Kaiserlichen Regierung vorzubringen berufen sein wird, und demnächst gem diesem Anlaß, um mit seinen besten Wünschen für das Glück und die Wohlfahrt der Ukrainischen Volksrepublik die Versicherung meiner ausgesprochensten Hochachtung zum Ausdruck zu bringen.

S. J. P. K. H. M. M. v. S.

8. Барон Мумм.
 Baron Mumm.

W. 1

АДРЕСИ ІНОЗЕМНИХ КОНСУЛІВ У КИЄВІ НОВОУТВ.

1/ГРЕЦЬКА КОНСУЛЬ-Миколаївська 3, тел.: 20-82, ГРИЦАКІ Сергій Петрович; Приватне помешкання: В. Вол. 43-а, тел.: 36-52.

2/Італійська " - Інститутська 16, тел.: 3-43, НАСІМЛЯНИ

3/Норвезький " - В.-Кудрявська 15, тел.: 26-80, ВІСНЯК Федр.

4/Галісійська " - Лютеранська 26, тел.: 7-63, СІМАН Н. В.

5/Данський " - Трешатки 5, тел.: 43-34, ГУРБЕВІЧ

6/Іноземні " - Мар.-Владиславська 58, тел.: 11-27, ЕННІ Г. П.

7/Португальський " - Інститутська 16, тел.: 3-43,

8/Австро-Угорський - Пушкіна 14, Сон-Гейнберг

Місця консулів вказані в Мумма і Мумма

9. Адреси іноземних консулів у Києві для барона Мумма.
 ЦДАВО України, Ф. 3766, Оп. 1, Спр. 4, Арк. 77.
 Addresses of foreign consuls in Kyiv for Baron Mumm.
 TsDAVO of Ukraine. F. 3766. Desc. 1. C. 4. P. 77.

Ц.К. МИНИСТЕРСТВО
 Царско-Королевского двора
 и ЗАКОНОДНЫХ СПРАВ.

26 April 1918

до УРАДУ УКРАЇНСЬКОЇ
 НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.

Мав за честь повідомити, що Царсько-Королівський Австро-Угорський Уряд призначив Пана ВАЛЬТЕРА рицаря ПРИНЦИПА фон-ГЕРВАЛЬТА, який був досі ч.к. Генеральним Консулом у Гамбурзі, своїм уповноваженим представником при Уряді Української Народної Республіки, для того ноби він до урядження, переданого в мировому договорі дипломатичного представництва, зарядкав агендами, не повставати між обома урядами.

Це писмо вставляється, ноби везти його в його виді означені права при Уряді Української Народної Республіки. В той час, коли я рекомендую Пана Вальтера рицаря фон ПРИНЦИПА до дружеского прийняття, я проку профне довіри до нього, що він, як уповноважений представник ч.к. Австро-Угорського Уряду, буде мати нагоді представляти, користуючись цієї нагоди, ноби висловити Урядові Української Народної Республіки мое найвідначніше поважання, з яких я маю честь підписатись.

Відень, 11 квітня 1918 року.

ЗА ИГО ЦІСАРСЬКО-КОРОЛІВСЬКЕ
 АПОСТОЛСЬКЕ ВЕЛИЧЕСТВО МІНІСТР Ц.К. ДВОРУ ЗАКОНОДНИХ
 СПРАВ.

3 оригиналом відно: *Ташев*

10. Повідомлення про повноваження
 Вальтера Принцига як офіційного представника
 Австро-Угорщини в УНР. Квітень 1918 р.
 ЦДАВО України, Ф. 2592, Оп. 1, Спр. 55,
 Арк. 1 – 6 зв., 8.
 Notice about the authority of Walter Princig
 as official representative of Austria-Hungary
 in the UPR. April 1918.
 TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 1. C. 55.
 P. 1 – 6 r-se, 8.

K. u. k. Ministerium des Kaiser- und König-
 Hauses auf des Aussen.

26 April 1918

An die Regierung
 der Ukrainischen Volks - Republik.

Ich habe die Ehre mitzutellen, daß die
 kaiserliche und königliche österreichisch-
 ungarische Regierung Herrn Walther Ritter
 Princig von Herwalt, welcher bisher als
 k. u. k. Generalkonsul in Hamburg fungiert hat,
 zu ihrem bevollmächtigten Vertreter bei der
 Regierung der Ukrainischen Volks-Republik
 bestellt hat, damit er bis zur Herstellung
 der im Friedensvertrage in Aussicht genom-
 menen diplomatischen Vertretung die sich
 zwischen den beiden Regierungen ergebenden
 Agenden vertritt.

Gegensärtiges Schreiben wurde ausge-
 stellt, um ihn in seiner obigen Eigenschaft
 bei der Regierung der Ukrainischen Volks-
 Republik einzuführen.

Indem ich Herrn Walther Ritter von
 Princig der freundlichen Aufnahme empfehle
 und ersuche, ihn in allem, was er als bevoll-

64

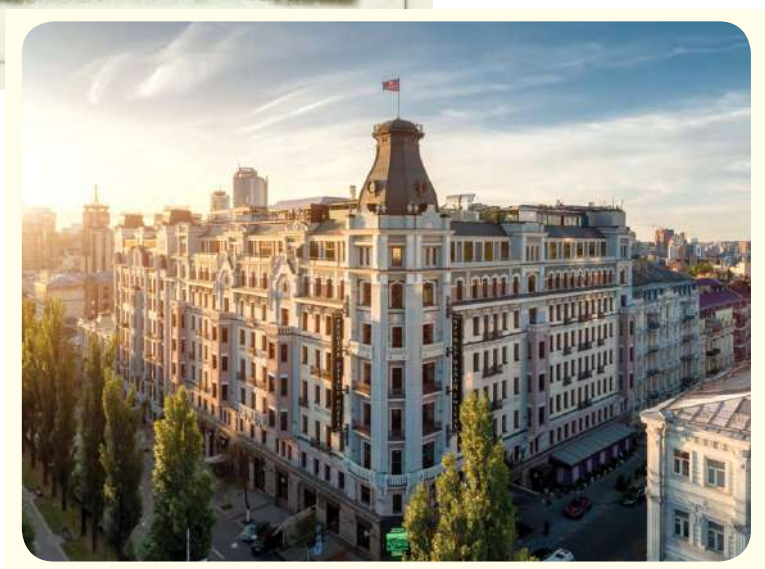
Bevollmächtigter Vertreter der k. u. k. Österreichisch-
 ungarischen Regierung vorzubringen Gelegen-
 heit haben wird, vollen Glauben beizumessen,
 benütze ich den Anlaß, der Regierung der
 Ukrainischen Volks-Republik den Ausdruck der
 ausgezeichneten Hochachtung auszusprechen,
 mit welcher ich zu zeichnen die Ehre habe.

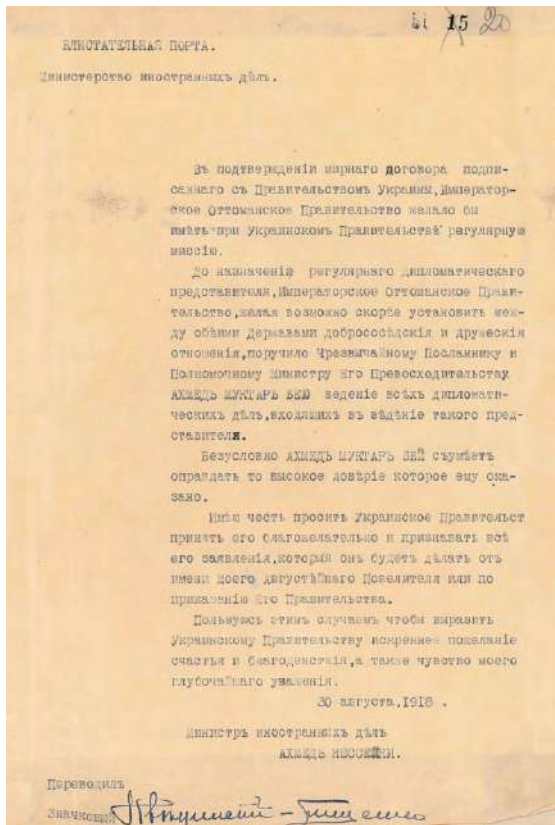
Wien, am 11. April 1918.

Für Seiner kaiserlichen und königlich
 Apostolischen Majestät
 Minister des k. und k. Hauses und des Aeusern: em

St. J. Princig

11. Будинок Паласт-Готелю, де було розташовано Посольство Німецької імперії в березні – листопаді 1918 року та Посольство Османської імперії в кінці листопада – грудня того ж року.
Із фондів Бібліотеки імені Олега Ольжича.
Building of the Palast-Hotel, where the Embassy of the German Empire was located in March-November of 1918 and the Embassy of the Ottoman Empire in late November-December 1918.
From funds of Oleh Olzhych Library.

12. Вірча грамота Ахмеда Мухтара-бея Моллаоглу. ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 114. Арк. 18, 20. Credentials of Ahmet Muhtar Mollaoğlu. TsDAVO of Ukraine. F. 3766. Desc. 1. C. 114. P. 18, 20.

13. Уповноважувальний лист генерального консула Ахмеда Феріда-бея. ЦДАВО України, Ф. 3766, Оп. 1, Спр. 114, Арк. 4. Letter of accreditation of Consul General Ahmet Ferit-bey. TsDAVO of Ukraine. F. 3766. Desc. 1. C. 114. P. 4.

14. Будинок готелю «Франсуа» на перехресті вулиць Володимирської та Фундуклеївської (нині – Богдана Хмельницького), де було розміщено Посольство Фінляндії в Українській Державі. 1918 р. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пишеничного, од. обл. 2-138853.
Building of the François Hotel at the crossroads of Volodymyrska and Fundukleivska (now Bohdan Khmelnytskyi) streets, where the Embassy of the Republic of Finland in the Ukrainian State was located. 1918. H. Pshenychnyi TsDKFFA of Ukraine, acc. u. 2-138853.

№ 347. Кієвъ — Kiev

В. Владимирская съ видомъ на Оперный театръ
Rue grande Vladimirskaya avec la vue de l'Opera.

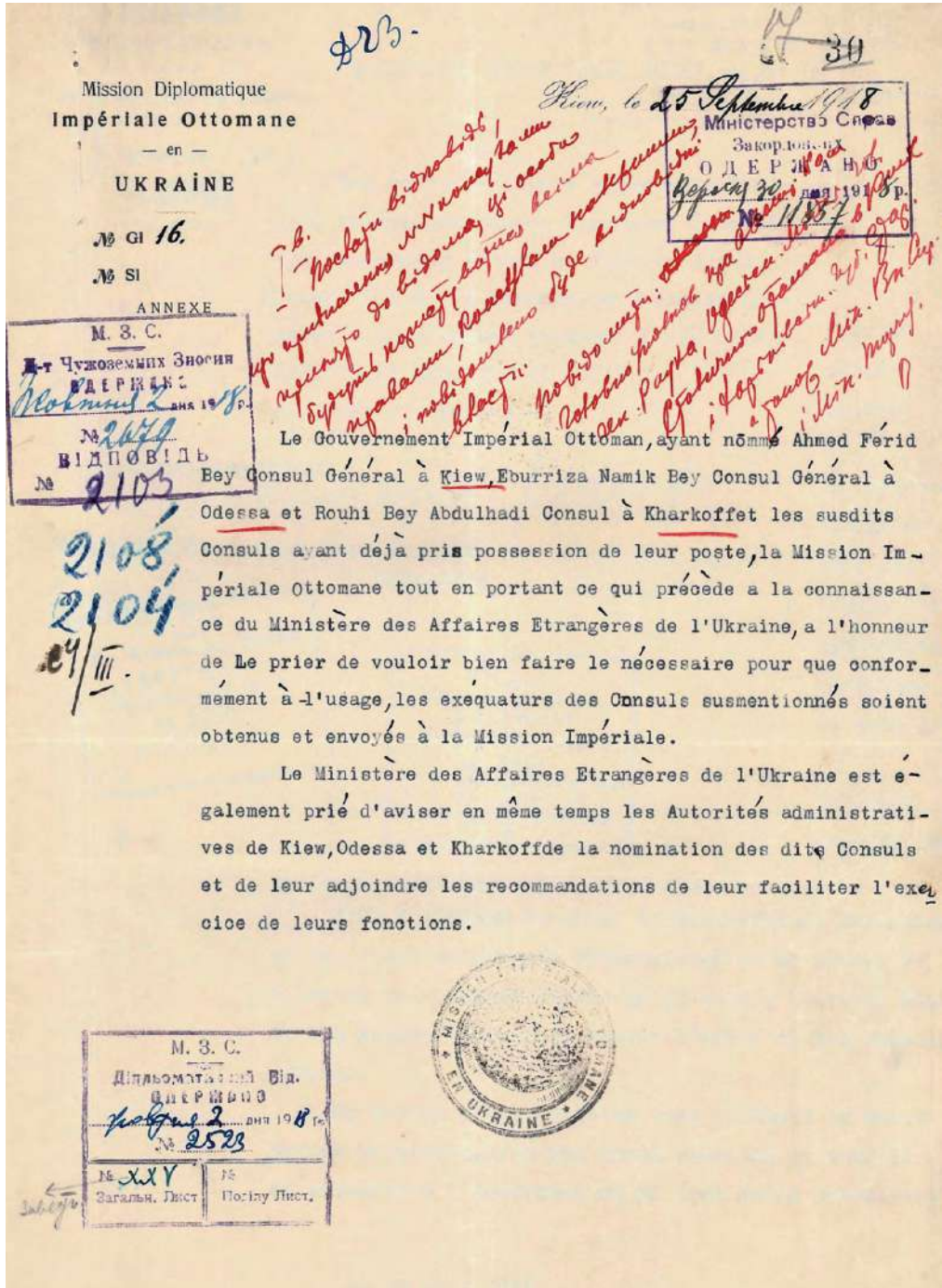

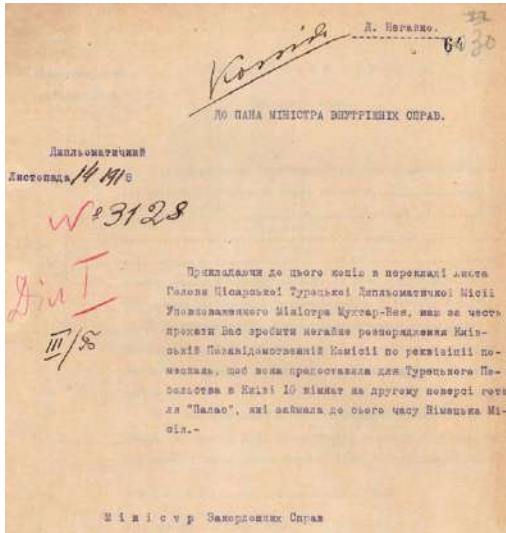
15. Вербальна нота Посольства Османської імперії до МЗС Української Держави про призначення консулів у Київ, Одесу та Харків із проханням про повідомлення місцевої влади.

ЦДАВО України, Ф. 3766, Оп. 1, Спр. 114, Арк. 17.

Verbal note of the Embassy of the Ottoman Empire to the MFA of the Ukrainian State concerning the appointment of consuls in Kyiv, Odessa and Kharkiv with a request to notify local authorities.

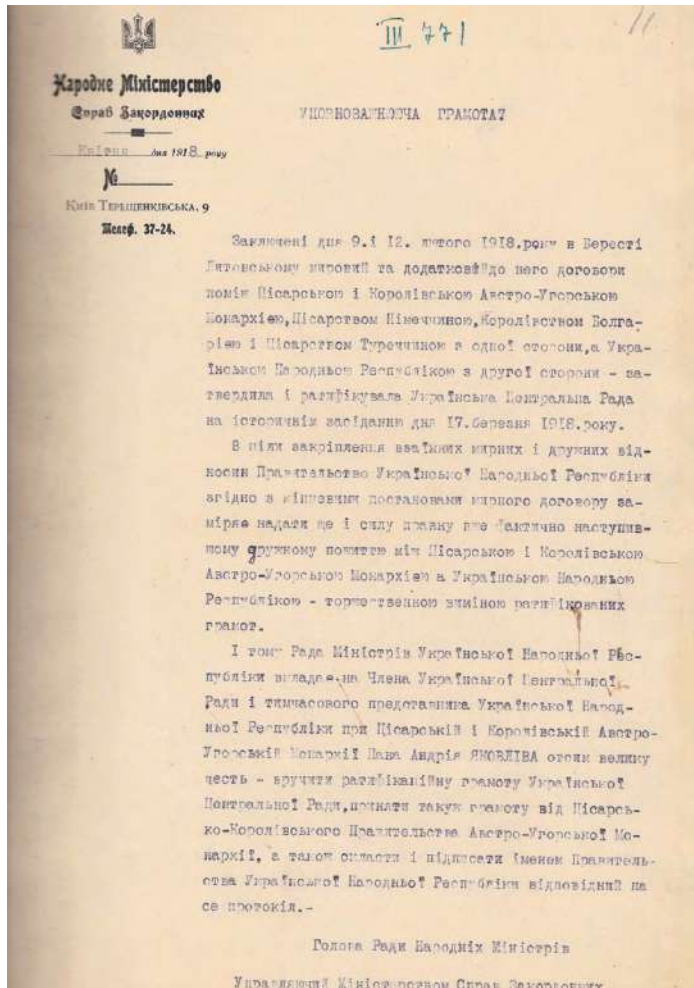
TsDAVO of Ukraine. F. 3766. Desc. 1. C. 114. P. 17.

16. Лист міністра закордонних справ Української Держави до міністра внутрішніх справ Української Держави про надання 10 кімнат у Паласт-готелі для турецького посольства. 14 листопада 1918 року. ЦДАВО України, Ф. 3766, Оп. 1, Спр. 114, Арк. 30. Letter of the Foreign Affairs Minister of the Ukrainian State to the Internal Affairs Minister of the Ukrainian State about the provision of 10 apartments in the Palast-Hotel for the Turkish Embassy. November 14, 1918. TsDAVO of Ukraine. F. 3766. Desc. 1. C. 114. P. 30.

17. Документи про повноваження Андрія Яковліва як офіційного представника інтересів УНР в Австро-Угорщині. Квітень 1918 р. ЦДАВО України, Ф.2592, Оп. 2, Спр.2, Арк.47. Document materials on the authority of Andrii Yakovliv as official representative of the UPRI's interests in Austria-Hungary. April 1918. TsDAVO of Ukraine. F. 2592. Desc. 2. C. 2. P. 47.

18. Генеральний консул Грузії
Овсій Ушверидзе.
Державний архів Одеської області.
Ф. 45. Оп. 5. Спр. 13421. Арк. 9
Ovsi Ushveridze, Consul General
of Georgia.
State Archives of Odesa Oblast. F. 45.
Desc. 5. C. 13421. P. 9.

19. Будинки, в яких працювало Генеральне консульство Грузії в Одесі в 1918–1919 рр.
Buildings, where the Consulate General of Georgia in Odesa functioned in 1918–1919.

20. Будинок, у якому розташовувалося Косультство УНР у Мюнхені в 1919–1923 рр. (фото І.Б. Матяш).
Building where the Consulate of the UPR was located in Munich in 1919–1923 (photo by I. B. Matiash).

21. Консул УНР у Мюнхені Василь Оєрнчук.
З фондів. Архіву Українського вільного
університету (Мюнхен).
Consul of the UPR in Munich, Vasyl Oernchuk.
From funds of the Archive of Ukrainian
Free University (Munich).

Владислав ВЕРСТЮК,

професор, доктор історичних наук,
заслужений діяч науки і техніки України

УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА: ВСТУП ДО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті йдеться про те, що після падіння самодержавства в Російській імперії у Києві постала Українська Центральна Рада. Свою політичну стратегію вона будувала на гаслі здобуття національно-територіальної автономії України у федеративній демократичній Російській республіці.

Підписання Брестського мирного договору свідчило про успіх молоді непрофесійної української дипломатії. Це був перший серйозний акт УНР на міжнародній арені. Але за обставин, що на той момент склалися в Україні, він мало важив. По-кращити ситуацію могла лише стороння військова допомога, яку можна було чекати лише від країн Четверного союзу і яка обернулася окупацією українських земель.

Ключові слова: Центральна Рада, Генеральний секретаріат, Україна, окупація, міжнародна арена.

Початок березня 1917 року став кінцем для Російської імперії, яка не витримала випробування Першою світовою війною. Тому були свої пояснення та причини, насамперед запізніла, а отже, слабка модернізація суспільства, зокрема невирішеність національного питання, від чого потерпала більшість населення країни. Падіння самодержавства давало шанс на зміни, новостворений Тимчасовий уряд декларував свою схильність до процесів оновлення, насамперед демократизації.

Українці з ентузіазмом зустріли революцію. 20 березня у Києві постала Українська Центральна Рада, яка очолила національно-визвольний рух. Свою політичну стратегію вона будувала під гаслом здобуття національно-територіальної автономії України у федеративній демократичній республіці Росії. Це гасло було характерним для української політики з часів М.Костомарова та М. Драгоманова, ним оперував під час революції 1905–1907 рр. М. Грушевський, він активно заговорив про національно-терито-

ріальну автономію у березні 1917 року. Ідею рішуче підтримали всі українські політичні партії та схвалив Всеукраїнський національний конгрес. Сильною стороною федералістсько-автономістської моделі було те, що вона дозволяла в умовах Першої світової війни ставитилегітимно «українське питання» перед Тимчасовим урядом і російською політичною елітою, не наражаючись на звинувачення у сепаратизмі. Однак у цієї моделі були й слабкі сторони. Зокрема, визначаючи повноваження автономії і федерації, М. Грушевський стверджував, що «право заграничної політики належить тільки до союзної держави, а не держав-частей. Так само провід військовими силами і флотом держави»¹. Центральна Рада довгий час намагалася дотримуватися цього припису. Генеральне секретарство міжнародних справ було створено лише через місяць після проголошення Української Народної Республіки – 22 грудня 1917 р. Безумовно це не могло не призвести до негативних наслідків. Насамперед вони позначилися на тому, що зовнішній світ недоотримував інформацію про події в Україні, про діяльність Центральної Ради. Іноді зовнішньополітичну пасивність Центральної Ради важко було пояснити, наприклад, коли до Києва у травні завітав французький міністр військових справ відомий соціаліст Альбер Тома, комітет УЦР вирішив не брати участі у його вітанні².

А між тим союзники були серйозно занепокоєні станом Росії і її можливостями продовжувати війну. 3 липня довірена особа Альбера Тома Жорж Петі передав до Парижа таку інформацію: «Німецький елемент зацікавлений у тому, щоб підштовхнути Україну до руху, який шваби сподіваються довести до розпаду Росії. Їх репрезентує Грушевський, президент Ради, якого ще не так давно австріяки призначили професором історії у Львові»³. Тобто український рух подавався як шкідливий, сепаратистський. У липні 1917 року до Петрограда прибув новий французький посол Ж. Нуланс. Він був налаштований проти автономії України і під час зустрічі з О. Шульгиним не радив Центральній Раді ускладнювати ситуацію Тимчасовому урядові. Коли у серпні 1917 року в російській пресі з'явилися безпідставні і голослівні звинувачення УЦР в співпраці з німцями, до Києва приїхав повірений посла Жан Пелісьє. Метою його візиту був збір інформації про Україну, український рух та Центральну Раду. Очевидно, що такої інформації західним державам гостро бракувало. За три тижні перебування в Києві він мав численні зустрічі з багатьма українськими політичними діячами, в тому числі М. Грушевським, В. Винниченком, С. Петлюрою, О. Шульгиним, в результаті зібрав важливу інформацію про український рух, яку виклав у розлогодному звіті до міністерства закордонних справ Франції. Пелісьє писав про самотність і оригінальність українського національного руху, із зустрічей з лідерами УЦР виніс враження, що вони серйозні люди, «котрі знають, що хочуть і котрих ніщо не відверне

від накресленого шляху. Всі вони – революціонери-демократи...»⁴. Пелісьє, на відміну від свого шефа Нуланса, вважав що Франція не має права знехтувати українським рухом, вона мусить його перехопити і спрямувати. Однак посол відправив звіт до Франції лише наприкінці жовтня, коли Петроградом заволоділи більшовики, а в політичному відділі Міністерства закордонних справ у Парижі цей звіт отримали з великим запізненням, лише на початку грудня, тоді ситуація в Україні стала зовсім іншою⁵.

Влітку 1917 року ситуація в Україні зацікавила Німеччину, 9 серпня канцлер Міхаеліс обговорив її на нараді з верховним військовим командуванням. Було вирішено зібрати якомога більше інформації про український рух і вести справи так, щоб він став дружнім Німеччині⁶. Пригадаємо, що в Німеччині на початку ХХ ст., а особливо в часи Першої світової війни були надзвичайно сильно поширені ідеї Середньої Європи (Mitteleuropa). Німецька стратегія під час війни базувалась на ідеї відірвання від Росії значних територій у Центральній та Східній Європі. Отже, обидві воюючі сторони ще з літа 1917 р. тримали ситуацію в Україні на контролі.

Країни Антанти не бачили потреби розділяти Росію. Вони висловлювалися за відновлення Польської держави, але не мали чітких уявлень, що робити з територіями між Польщею та Росією, тобто Україною та Білоруссю. Тому негативно ставилися до українського націоналістичного руху. Він сприймався як німецько-австрійський вибір, спрямований на послаблення Антанти й США. Їх національним інтересам відповідало збереження Росії, а «українське питання» розглядалося лише як внутрішня проблема Росії. Росія була союзником у Першій світовій війні, а після війни повинна була стати головною противагою відродженню німецького імперіалізму. Англія і Франція схилилися до ідеї перетворення Росії в демократичну країну, в якій українці отримають культурну автономію⁷. Після падіння Тимчасового уряду в Петрограді та проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки зацікавлення Антанти Україною значно зросло. В розбурханому революцією російському морі Україна виглядала як острів з відносним порядком. Це створило надії на можливість продовження боротьби на Східному фронті. У листопаді 1917 року французький посол у Петрограді Ж. Нуланс запропонував українській державі позику на придбання необхідного військового спорядження.

Захоплення більшовиками Ставки російської армії в Могильові змусило переїхати до Києва військові місії Англії, Франції, Італії, Японії, Румунії, Сербії та Бельгії. Після проголошення УНР та невизнання більшовицького РНК центральним урядом Росії Центральна Рада мусила розпочати власну міжнародну діяльність. О. Шульгин 27 листопада (9 грудня) 1917 р. уперше звернувся з офіційною нотою до урядів Антанти, в якій повідомив про відсутність у Росії центральної влади, а також про те, що Генеральний

Секретаріат є повноцінним незалежним урядом. На основі заяв Секретаріату міжнародних справ головним зовнішньополітичним завданням було домогтися міжнародної підтримки своєї діяльності. Йшлося про зовнішню військову та фінансову допомогу для зміцнення української державності й боротьби з агресією радянської Росії.

У цей період пріоритетом зовнішньої політики України було проголошено боротьбу за загальний мир «без анексій і контрибуцій». Генеральний Секретаріат 11 (24) грудня 1917 р. звернувся до всіх воюючих і нейтральних держав із офіційною нотою, в якій зазначив, що «Українська Народна Республіка, маючи тепер на своїй землі свій фронт, виступає самостійно в міжнародних справах на чолі з своїм урядом...»⁸.

Попередньо нота була обговорена і схвалена Малою радою. В ній декларувалися принципи, на яких УНР вважала за необхідне вести мирні переговори. Зокрема, мир повинен бути загальним, він повинен забезпечити всім народам право на самовизначення, не допускати ні анексій, ні контрибуцій. Посилаючись на проголошення III Універсалом Української Народної Республіки, Генеральний Секретаріат підкреслював своє право на міжнародні зносини і застерігав, що влада РНК «не простягається на Українську Республіку», а також, що мир «може мати силу для Української Республіки тільки тоді, коли його умови прийме і підпише правительством Української Народної Республіки».

Генеральний Секретаріат закликав уряди всіх країн негайно припинити бойові дії та скликати мирну конференцію. Проте місія завершення світової війни була не під силу українській дипломатії, світовими процесами керували набагато потужніші сили. Водночас потрібність цієї ініціативи із закликами до російського Раднаркому призвела до настороженості та недовіри у країн Антанти та США.

Ситуація в Україні погіршувалася з кожним днем і вимагала розв'язання. З огляду на це 5(18) грудня 1917 р. представник Франції генерал Ж. Табуї за дорученням французького уряду спеціальною нотою встановив офіційні відносини Франції з Україною і обіцяв допомогу⁹. Позиції визнання України як нової держави, однак не торкаючись питання її незалежності від Росії, дотримувався прем'єр-міністр Франції Клемансо. Зацікавленість подіями в Україні почав виявляти англійський уряд. На його пропозицію 23 грудня 1917 р. у Парижі було проведено англо-французьку конференцію в справі України. Конференція виявила, що ні британський, ані французький уряди недостатньо знають ситуацію в Україні й, отже, не можуть її належно оцінити. Тому конференція вирішила надати допомогу Україні, але ще не визнавати її уряду. На конференції було також підписано таємну англо-французьку конвенцію у справі дій на Півдні Росії. Територію Півдня Росії було поділено на англійську (Дон, Кавказ, Закавказ-

каззя і Курдистан) і французьку (Україна, Крим, Бессарабія) зони впливу. Країни Антанти загалом і надалі будуть дотримуватися русофільського курсу. Така позиція не могла викликати задоволення в українських урядових колах. Загострилися відносини між французьким представництвом і українським урядом, пом'якшити які могло лише визнання УНР.

Рішенням французького уряду генерал Ж. Табуї 26 грудня 1917 р. був призначений комісаром при Генеральному Секретаріаті України, якому він вручив офіційне повідомлення про це 3 січня 1918 р. В. Винниченко 4 січня 1918 р. в урочистій обстановці прийняв дипломатичних представників Франції. Під час прийому Ж. Табуї зробив заяву: «Я запевняю Вас у тому, що Франція, яка робить цей урочистий жест, підтримає усіма силами, матеріально і морально, всі зусилля, які робитиме Українська Республіка, щоб іти тим шляхом, який накреслили собі союзники і яким вони далі непохитно йтимуть у повній свідомості свого обов'язку і свого права перед демократіями світу і людства». Зрештою, цього дня французький уряд визнав офіційно український уряд як «де факто незалежний уряд». Великобританія призначила своїм представником в Україні тодішнього генерального консула в Одесі Пінктона Баге, котрий переїхав до Києва. Представник британського уряду, передаючи В. Винниченку грамоту про своє призначення, зазначив, що уряд Його Королівської Величності підтримав всіма силами уряд України в додержанні порядку і в боротьбі з державами Четверного союзу, ворогами демократії і гуманізму.

Отже, представники Антанти намагалися втримати Східний фронт у війні з державами Четверного союзу за допомогою України. Військовою силою для цього повинні були стати українізовані військові сили Південно-Західного фронту, чехословацького корпусу, що тоді перебував на території України, та частини польського корпусу генерала Довбор-Мусніцького. Однак визнання України і теоретичні обіцянки Антанти у справі допомоги їй значно запізнилися. Тоді більшовики розпочали переговори з Німеччиною про «мир без анексії і контрибуції». 13 листопада німці згодилися на переговори, які почалися у Брест-Литовському 20 листопада. Союз визволення України телеграфно інформував УЦР про те, що коли вона не візьме участь у мирних переговорах, то Четверний союз підпише його з більшовиками.

Боротьба за мир у тій формі, яку надав їй Ленін, була добре продуманим засобом боротьби за владу. Ленін зберіг її у своїх руках. Фронт швидко розпадався. В Україні більшовики проводили шалену пропаганду проти непопулярної війни та Центральної Ради. Кінець 1917 року пройшов у загостренні українсько-більшовицьких відносин. На початку грудня Раднарком оголосив Центральній Раді ультиматум, а згодом вдався до прямих військових дій.

Радянська історіографія завжди подавала ленінську лінію щодо переговорів у Бресті як єдино правильну, яка тільки і привела країну до завоювання «мирної передишки». У чому полягала ця «передишка» для Росії, важко зрозуміти, адже рівень життя у 1918 році катастрофічно знизився навіть порівняно з 1917-м. Голод став повсякденною реальністю міського життя. Промислове виробництво практично зупинилося, війна із зовнішнього фактора перетворилася у фактор внутрішній. Росія позбулася союзників на міжнародній арені, опинилася надовго у самоізоляції. Єдине, що за таких умов вистояло і зміцнило свої позиції, це була влада більшовицької партії і її вождя. Сепаратний мирний договір з країнами Четвертого союзу створив паузу тільки для цих країн. Ліквідувавши у листопаді 1917 року Східний фронт, Німеччина і Австро-Угорщина перекинули свої війська на захід, де вперше за весь хід війни отримали кількісну перевагу сил. Війна продовжувалася ще майже рік, сіючи розруху і смерть.

Завершальний рік Світової війни вніс значні корективи у хід міжнародного революційного руху, докорінно переписавши сценарій передбачуваної світової революції. За соціал-демократичними канонами, сформованими задовго до війни, світова революція повинна була розпочатися у Німеччині, яка, і тільки яка, мала забезпечити її перемогу. На початку 1918 року Німеччина й особливо Австро-Угорщина стояли на порозі великих соціальних потрясінь. Саме на них вказували і розраховували ліві комуністи на чолі з М. Бухаріним, відстоюючи гасло революційної війни. Ленін доклав неймовірних зусиль для нейтралізації лівих комуністів, в черговий раз продемонстрував свою необмежену владу над верхівкою більшовицької партії. Водночас за допомогою Брестського миру питання про революцію у Німеччині було відкладене до осені. Як наслідок, головним плацдармом світової революції стала Росія, завдяки чому помітно виріс і авторитет Леніна. Саме у 1918 році його фігура набула планетарного масштабу, відтіснивши на другий план вождів німецької соціал-демократії К. Лібкнехта та Р. Люксембург.

Чи передбачав всі ці наслідки у повному обсязі у листопаді 1917 року Ленін, сказати непросто, але те, що його дії мали саме таке спрямування, не викликає сумніву. «Брест» почався з розвалу старої армії, а, вивівши у такий спосіб Росію з війни, викликав бурхливу ланцюгову руйнівну реакцію у всіх сферах державного, політичного, економічного і соціального життя. Метафорично ситуація нагадувала землетрус. Не передбачивши заздалегідь такого повороту справ, годі було розраховувати на порятунок. Саме в таке випробування «мирним» ленінським землетрусом потрапили керівники Української Народної Республіки.

Українська влада розуміла політичну ціну миру, в III Універсалі підкреслювалось прагнення УЦР твердо стояти «на тому, щоб мир було встанов-

лено якнайшвидше». Рада обіцяла зробити все для того, щоб змусити і союзників, і ворогів «негайно розпочати мирні переговори»¹⁰, проте вона намагалася зробити це у відповідності до норм міжнародного права, не порушуючи зобов'язання до країн Антанти, яких розглядала як своїх союзників. Сама ініціювати будь-які кроки до реального завершення війни Центральна Рада не наважувалася, бо це могло бути потрактоване Антантою як сепаратизм, та й сама Рада виходила з тези, що право на ведення мирних переговорів повинен мати лише центральний російський уряд, якого тоді не існувало. Для українських політиків було надзвичайно важливим визнання УНР Антантою, але остання, відстежуючи ситуацію в Росії та в Україні, не бажала втручатися у внутрішні справи Росії та офіційно визнавати УНР. Без такого визнання справа миру не рухалась, не реалізувалися й ініціативи Генерального Секретаріату зі створення центрального російського уряду.

Більшовики повною мірою використали ці обставини на свою користь. 13 листопада вони звернулись до німців з пропозицією негайного перемир'я, 16 листопада рейхсканцлер Гертлінг повідомив рейхстаг про початок переговорів... Лише 21 листопада Мала рада присвятила своє надзвичайне засідання справі миру та перемир'я. Екстраординарний характер засідання був продиктований телеграмою головнокомандувача Румунським фронтом генерала Щербачова, який повідомив, що за згодою військово-революційного комітету фронту та після порозуміння з командуванням румунських військ він «вирішив заключити на певних умовах перемир'я по всіх фронтах російських і румунських армій до заключення миру центральними правительствами»¹¹. Засідання 21 листопада було бурхливим, дискутували щодо різних підходів до вирішення проблеми, зрештою 29 голосами «за» та 8 – «проти» було ухвалено резолюцію, запропоновану українськими есерами та есдеками. УЦР визнала за необхідне «негайно приступити до перемир'я» та повідомити про це союзників. У резолюції йшлося, що «справу миру від імені всієї Російської Республіки може вести лише центральний соціалістичний орган федеральної влади», що спроби створити такий орган до цього часу не увінчалися успіхом. УЦР повідомляла, що приступає «до негайного вироблення конкретної програми миру»¹², яка буде запропонована від імені УНР всім народам Росії, а також обом сторонам конфлікту. Рада вирішила послати представників Генерального Секретаріату на fronti для ведення переговорів про перемир'я.

Отже, українські політики намагалися апелювати до світової громадськості, суспільної свідомості громадян Росії і України, але до її закликів ніхто не поспішав прислуховуватись. Представники Антанти вели себе більш ніж обережно у ставленні до новопроголошеної УНР. Керівник французької військової місії у Румунії генерал Бартельо 30 листопада ін-

формував офіційний Париж: «Питання поведінки щодо України постало перед нами тоді, коли російська влада покинула Київ, а її замінила “Рада” з владними повноваженнями у повному обсязі. [...] Оскільки російський уряд все ще не існує, а українська Рада стає дедалі більше мішенню для німецьких і більшовицьких дій, я доводив до вашого відома моє глибоке переконання діяти і не залишити добрих елементів відданих самим собі, які стануть жертвою лише тих, хто їх найбільше оброблятиме.

Одержавши ваше схвалення, я свої дії спланував таким чином: послати в Київ французьку місію, яка увійде в контакт з українською владою під приводом постачання харчів на румунський фронт. Політичні дії цих офіцерів повинні б обмежитися антинімецьким напрямком, внутрішнім порядком і утриманням фронту [...] У жодному разі не піднімати питання про мир»¹³. Для українського уряду було аж надто важливо добитись власного дипломатичного визнання країнами Антанти, про це у Києві генералові Табуї говорив генеральний секретар міжнародних справ О. Шульгин. Проте уряд Франції, побоюючись в майбутньому звинувачень від російського небільшовицького уряду у підтримці сепаратизму, вів себе обережно. Лише 3 грудня до Києва прибули військові союзні місії, які залишили ставку у Могильові, але жодних офіційних декларацій вони не зробили. 6 грудня керівник французької військової місії у Петрограді генерал Ніссель повідомив голові французького уряду та військовому міністрові таке: «...ми повинні підтримувати український уряд, але офіційне визнання, здається, передчасне. Теперішня тактика (уряду) України не дозволяє знати точно, що він чинитиме в майбутньому»¹⁴.

Тим часом 2 грудня 1917 р. у Брест-Литовському більшовицька делегація підписала з представниками командування німецького та австро-угорського східного фронту договір про перемир'я, який передбачав підготовку і підписання у найближчий час мирного договору. Лише за таких обставин у діячів УЦР почало з'являтися розуміння, що вони не встигають за розвитком подій. Перед ними постала дилема. Або зволікати, залишатися на старих позиціях, очікуючи позитивних знаків від Антанти, і остаточно втратити вплив у армії, що, своєю чергою, могло обернутися великими неприємностями, або міняти тактику. Треба було в якийсь спосіб перехопити ініціативу в більшовиків, які постійно випереджали українців, ставлячи їх чим далі у все скрутніше становище.

«Ініціатива була не наша, – згадував В. Винниченко. – Ми мусили взятися за цю справу, щоб зовсім не оскандалитися перед своїми масами, й то тільки після того, як більшовики вже вступили в переговори з німецьким командуванням»¹⁵. Про свій намір стати «на дорогу самостійних міжнародних відносин» Генеральний Секретаріат оголосив у ноті до всіх воюючих і нейтральних країн у справі миру від 11 грудня¹⁶. Оголошуючи про

своє прагнення взяти участь у брестських мирних переговорах, Генеральний Секретаріат наполягав на тому, щоб остаточне завершення справа миру знайшла на міжнародній конференції всіх воюючих держав.

Підштовхувані силою обставин, українці втягувалися у переговорний процес, який ініціювали більшовики і представники Четверного союзу. Зважитися на такий крок було для керівників УНР справою непростою. Їхні зовнішньополітичні симпатії залишалися на боці Антанти. Крім того, і Грушевський, і Винниченко не раз звинувачувалися в австро- і германофільстві російською громадською думкою. Вступ до переговорів міг викликати нову хвилю звинувачень. Про те, що українці прагнуть не спалювати мости у відносинах з країнами Антанти, свідчив виступ генерального секретаря міжнародних справ О. Шульгина на VIII загальних зборах УЦР, що відкрилися 12 грудня. Він наголошував, що уряд УНР іде відмінним від більшовиків шляхом: «Большевики хочуть заключити сепаратний мир, ми ж на це не згодні, ми не допустимо, щоб німці та австрійці перекидали свої полки на англійців, французів та інших. Ми стоїмо за загальний мир»¹⁷. Зрозуміло, що це було сказано в надії бути почутими у Парижі та Лондоні. Однак напівофіційні стосунки з Антантою так і не вдалося перевести у статус офіційних.

Тим часом німці швидко зрозуміли, що присутність українців у Бресті дасть їм додаткові важелі впливу на переговорний процес. Тому вже 13 грудня 1917 р. делегації Німеччини та її союзників на переговорах у Брест-Литовському повідомили Київ, що «готові привітати участь представників Української Народної Республіки в мирових переговорах в Бересті-Литовським»¹⁸. Після кількаденного і бурхливого обговорення проблеми мирних переговорів на VIII загальних зборах було схвалено, що «Центральна Рада постановляє взяти участь у мирних переговорах від імені Української Республіки нарівні з іншими державами і підтверджує постанову Генерального секретаріату про негайну послілку делегації для участі в мирних переговорах»¹⁹. Склад делегації до Брест-Литовського назвали центральні комітети УПСР та УСДРП. Головою делегації призначили В. Голубовича, а членами – М. Левитського, М. Любинського, М. Полоза та О. Севрюка.

28 грудня 1917 р. (9 січня 1918 р. за н. ст.) у Брест-Литовську розпочалося перше пленарне засідання мирної конференції. В ній брали участь близько 400 офіційних і неофіційних представників країн-учасниць. Українська делегація була однією з найменш чисельних і досвідчених, але поводи́ла себе активно та відважно, боронячи національну справу. Керівник австро-угорської делегації граф О. Чернін у своєму щоденнику залишив характерний запис: «Українці різко різняться від російських делегатів. Вони багато менш революційні і непомірно більше цікавляться власним краєм як загальним соціалізмом... їх змагання спрямовані на те, щоби стати якомога хутче самостійними. Вони ще не зовсім ясно здають собі

справу: чи це має бути повна міжнародна самостійність, чи самостійність у рамках російської федеративної держави. Видко, що дуже Інтелігентні українські делегати мають намір ужити нас як відбивної площини, щоб тим легше скочити на большевиків. Вони йшли на те, щоби ми признали їх самостійність, а тоді вони виступлять із цим *fait accompli* (довершеним фактом) перед большевиками, які будуть приневолені прийняти їх як рівноправних при підписуванні миру»²⁰.

Як влучно відзначив О. Чернін, першим нагальним завданням делегації УНР було ствердження себе повноправною і окремою політичною стороною. 29 грудня це питання розглядалося конференцією і було позитивно вирішено. Від імені держав Четверного союзу О. Чернін офіційно заявив: «Ми признаємо українську делегацію самостійним і уповноваженим представництвом УНР»²¹. Аналогічна за характером заява була зроблена Л. Троцьким. Він оголосив, що «не бачить жодної перешкоди для участі української делегації в мирових переговорах». Остання, підкреслив нарком іноземних справ РСФРР, «виступає як самостійна делегація, і такою признає її російська делегація»²².

Декларуючи власну позицію на переговорах, українська делегація опиралася на ноту Генерального Секретаріату від 11 грудня. Та однозначно негативне ставлення країн Антанти до брестських переговорів перекреслювало надію на загальний мир, він мав носити сепаративний характер. Але наскільки він буде прийнятним для України, хвилювало і делегацію, і Центральну Раду. Українці виступили з вимогою забезпечення територіальної цілісності УНР, тобто «приєднання до України – Холмщини, Підляшшя й плебіситу в Східній Галичині, північній Буковині та Закарпатській Україні»²³.

Подібна позиція виглядала територіальною претензією до Австро-Угорщини і викликала різке заперечення австрійської делегації. 1 лютого О. Чернін та М. Гофман вирішили діяти з позиції сили й виставили українській стороні ультимативні вимоги або підписувати договір на запропонованих ними умовах, або залишити конференцію ні з чим. На це наступного дня українська делегація відповіла своїми контрумовами. Виявилось, що не лише для українців, але і для німців, і для австрійців договір мав dokonane значення. Український ресурс давав шанс на успішне продовження війни, без нього країни Четверного союзу чекала близька катастрофа. 2 лютого німці та австрійці фактично згодилися на обговорення українських вимог:

1. Визнання УНР.
2. Визначення українських кордонів з включенням Холмщини до складу УНР.
3. Поставка Україною 100 тис. вагонів зерна до червня 1918 р.
4. Підписання окремої угоди про Галичину²⁴.

Загалом переговори просувалися для української делегації успішно. Характеризуючи їхній хід, член уряду, міністр УНР М. Ткаченко 22 січня на дев'ятих загальних зборах УЦР відзначив: «Умовами згоди досягнуто з нашого боку найбільшого, що тільки можна було досягнути. Українському народові забезпечено право національного самовизначення всюди, де він живе в більшості, в тому числі в Холмщині та на Підляшші. З Галичиною справа вирішується на користь нашого народу, тобто панування українського народу забезпечується в тій частині, яку він заселяє. Згідно з торговельною частиною мирного договору, ввіз товарів із-за кордону і вивіз їх з України є монополією Української держави [...] Договір буде сприятливий для нас, і забезпечує Україну від усяких зазіхань з боку середньоевропейських держав»²⁵. Дев'ять загальні збори 220 голосами «за» («проти» – 1, «утрималося» – 16) надали Раді Народних Міністрів право підписати договір²⁶. Власне, це право декількома днями раніше було деклароване IV Універсалом.

О. Севрюк згадував, що в уряді не виникло якихось принципових заперечень щодо вироблених умов. Це пояснювалось насамперед ускладненням внутрішньої ситуації в Україні, викликаним наступом більшовицьких військ. Він писав, що в Києві атмосфера непевності «в завтрашньому дні була така велика, що Ц. Рада делегувала нам право ратифікувати майбутній мирний договір, на випадок, як би вона сама не в стані була цього зробити»²⁷.

Українська делегація швидко повернулася до Бреста. Почався останній, найдраматичніший етап мирних переговорів. Росіяни привезли представників харківського Народного секретаріату і намагалися подати ситуацію так, що влади Центральної Ради в Україні вже не існує, а повноправними представниками українців можуть бути лише уповноважені радянського уряду. Інсинуації Троцького були відкинуті українською делегацією і не знайшли розуміння у представників Четвертого союзу, але під цим приводом австро-угорська делегація намагалася зняти з обговорення галицьку проблему як свою внутрішню. Українцям довелося продемонструвати характер і витримку. Один із керівників німецької делегації генерал Гофман про цей момент згадував так: «В тих днях я дивувався з молодих українців. З цілою певністю вони знали, що крім евентуальної допомоги німців вони нічого за собою не мають і що їх уряд є поняттям фіктивним, а проте вони рішуче стояли в переговорах з графом О. Черніним при вимогах, які зголосили і не відступали від них ані на крок»²⁸. Австро-Угорщині, яка знемагала під тягарем воєнних, особливо продовольчих, проблем, мир був необхідний не менш ніж Україні, і Чернін відступив з умовою, що проблема Східної Галичини стане предметом окремої таємної угоди з Україною. Така угода про створення з українських земель Галичини і Буковини окремого коронного краю у складі Австро-Угорщини була підписана 26 січня. А наступного дня (точніше у 2 години 17 хвилин ночі)

представниками країн Четверного союзу та УНР був підписаний мирний договір, у преамбулі якого договірні сторони відзначили, що «вони хочуть сим вчинити перший крок до тривалого і для всіх сторін почесного світового миру, котрий не тільки має покласти кінець страхотам війни, але також має вести до привернення дружніх відносин між народами на полі політичному, правному, господарському і умовому»²⁹.

Відповідно було складено і основний текст договору. Він засвідчував завершення стану війни між договірними сторонами, їх бажання жити в мирі та дружбі. У ньому не було жодних анексіоністських та контрибуційних вимог, кордони між УНР і Австро-Угорщиною визначалися по довоєнних російських кордонах, а в межах передбачуваної Польщі їх повинна була остаточно визнати спільна комісія на підставі «етнографічних відносин і з узгодженням бажань населення». Сторони відмовлялися від взаємних претензій на відшкодування збитків, спричинених війною, обмінювалися військовополоненими, зобов'язувалися відновити взаємні економічні відносини, провести обмін надлишками сільськогосподарських та промислових товарів, встановлювати паритетні курси національних валют (1000 німецьких державних марок в золоті прирівнювалися 462 золотим карбованцям УНР).

Факт підписання Брестського мирного договору свідчив про успіх молоді непрофесійної української дипломатії. Це був перший серйозний акт УНР на міжнародній арені. Але за обставин, що на той момент склалися в Україні, він сам по собі мало що міг вирішити. На момент підписання договору УЦР і уряд УНР знаходилися в Житомирі, куди змушені були відступити. Їхнє становище було складним, покращити ситуацію могла лише стороння військова допомога, яку можна було чекати лише від країн Четверного союзу.

Питання про військову допомогу 30 січня обговорювалося Радою Народних Міністрів. Ініціював обговорення М. Порш, який висловився за доцільність такої допомоги, «по можливості, українськими полками»³⁰. Окремі сумніви бентежили М. Ткаченка: «...мабуть, краще дати большевизму вмерти власною смертю, почекати, поки народ знову не звернеться до нас, а тим часом формувати нове військо»³¹. Проте в підсумку він голосував за німецьку допомогу. До такого ж рішення прийшли чотири міністри з п'яти присутніх.

Того ж дня О. Севрюк, М. Левитський, М. Любинський підписали заклики до народів Австро-Угорщини і Німеччини з проханням допомоги. Особливу надію покладали на українців-галичан: «Гадаємо, що прийшов час, коли ці наші браття рам'я об рам'я з повертаючими воєнополоненими підуть на бій проти спільного ворога нашого свободолюбивого українського народу і принесуть йому свіжі сили для будови нової, свіжої потуги. Це хочемо сказати в важку годину з надією, що наш голос буде вислуханий»³².

Для німців та австрійців подібний поворот справи не був несподіванкою, зовсім не з альтруїстичних міркувань вони підписували угоду з делегацією УНР. «І для нас теж Україна була необхідна, як сила спомагаюча, і, очевидно, ми не могли відступити її большевкам [...], – писав генерал Е. Людендорф. – Треба було зрушити большевизм на Україні і встановити там такі порядки, які могли би дати нам військові користи: збіжжя й сирівців; з тією метою треба було посунутися вглиб країни»³³. У спільній австро-українській заяві відзначалося: «Висловлене з української сторони прохання про військову допомогу буде здійснене. Австро-угорські військові частини будуть переміщені на територію Української Республіки і можуть бути повернені назад, як тільки Центральна Рада того зажадає...»³⁴.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок про те, що зовнішня політика була чи не найслабшою ланкою в діяльності УЦР, вона розпочалася із значним зволіканням і була запізнілою реакцією на дії більшовиків. В результаті Центральній Раді не вдалося домогтися свого визнання країнами Антанти, а мирний договір з Четверним союзом в довшій перспективі, після завершення Світової війни, компрометував українську державність в очах переможців.

¹ Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – С. 130.

² Українська Центральна Рада: документи і матеріали в 2 т. – Т. 1. – К. – 1996. – С. 84.

³ Косик В. Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917– лютий 1918). – Львів, 2004. – С. 49

⁴ Там само. – С. 76.

⁵ Там само. – С. 78.

⁶ Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Раппальского договора. Сборник документов в 2-х томах. – Т. 1. – Москва, Политиздат, – 1968. – С. 724.

⁷ Корнат М. Сім років. Геополітична революція в Центрально-Східній Європі (1914 – 1921 рр.) // Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.). – К. – Чернівці, 2017. – С. 73–74.

⁸ Шульгин О. Політика. – К., 1918. – С. 92.

⁹ Там само. – С. 98.

¹⁰ Українська Центральна Рада. Док. і матеріали у двох томах. – Т. 1. – С. 400.

¹¹ Там само. – С. 573.

¹² Там само. – С. 469.

¹³ Косик В. Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918). – Львів, 2004. – С. 113.

¹⁴ Там само. – С. 124.

¹⁵ Винниченко В. Зазнач. праця. – Ч. 2. – С. 199.

¹⁶ Українська Центральна Рада. Док. і матеріали у двох томах. – Т. 1. – С. 527–528.

¹⁷ Там само. – Т. 2. – С. 18.

¹⁸ Несук М. Драма вибору. Відносини України з Центральними державами у 1917 – 1918 рр. – К., 1999. – С. 37.

¹⁹ Нова рада. – 1917, 17 грудня.

²⁰ Берестейський мир з нагоди 10-х роковин. 9/II.1918 – 9/1928 р.: спомини та матеріали. – Львів–Київ, – 1928. – С. 206–207.

²¹ Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. – Т. 1. – Доба Центральної Ради.– Нью-Йорк, 1954. – С. 299.

²² Там само. – С. 298.

²³ Берестейський мир з нагоди 10-х роковин... – С. 151.

²⁴ Федюшин (Fedyshyn) О. Украинская революция 1917–1918 г. / пер. с англ. – М., 2007. – С. 92.

²⁵ Українська Центральна Рада. Док. і матеріали у двох томах. – Т. 2. – С. 121

²⁶ Там само.

²⁷ Берестейський мир з нагоди 10-х роковин... – С. 156.

²⁸ Там само. – С. 264.

²⁹ Українська Центральна Рада. Док. і матеріали у двох томах. – Т. 2. – С. 137.

³⁰ Там само. – С. 153.

³¹ Там само.

³² Цит. за: Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993. – С. 107.

³³ Берестейський мир з нагоди 10-х роковин. – С. 283–284.

³⁴ Нагаєвський І. Зазнач. праця. – С. 107–108.

Vladyslav VERSTIUK,
*Professor, Honored Worker
of Science and Technology of Ukraine*

CENTRAL COUNCIL OF UKRAINE: INTRODUCTION TO FOREIGN POLICY ACTIVITY

Abstract. The paper describes the time when after the fall of autocracy in the Russian Empire, the power was taken by the Central Council of Ukraine that subsequently led the national liberation movement. It formed its political strategy on the principle of obtaining national and territorial autonomy of Ukraine within the Federal Democratic Republic of Russia.

During this very period, the priority of Ukraine's foreign policy was to declare struggle for the common peace. The General Secretariat urged the governments of all countries to cease hostilities and convene a peace conference. However, the Ukrainian diplomacy was not capable to complete the World War I as the world's processes were driven by much more powerful forces.

The signing of the Brest Peace Treaty testified to the success of the young amateur Ukrainian diplomacy. This was the first earnest act of the UPR on the international scene. However, given the circumstances Ukraine experienced, it had small effect. The difference could have been made only by a third-party military aid from countries of the Fourth Alliance, which later resulted in the occupation of Ukrainian lands. Unfortunately, it turned into the occupation of Ukrainian lands.

The author emphasizes that wartime occupations acquire take the form of colonial exploitation and subordination regimes, which is clearly illustrated by the Central Powers' presence in Ukraine in 1918.

It is also concluded that the Central Council, willing to rescue Ukraine from one disaster, brought it new challenges.

Keywords: Central Council, General Secretariat, Ukraine, occupation, international scene.

Марк ФОН ГАГЕН,
американський історик,
професор російської, української та
євразійської історії
Університету штату Аризона (США)

СКЛАДНИЙ ЗАХІДНИЙ ФРОНТ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ЗАБУТИЙ МИР, ЗАБУТА ВІЙНА ТА НАРОДЖЕННЯ НАЦІЇ

Анотація. У статті автор відтворив картину формування української держави та віхи розгортання боротьби за незалежність. Незважаючи на всі зусилля – свідомі чи несвідомі – багатьох «авторів» української державності, завжди існували потужні сили, які протистояли ідеї незалежності України. Автор дослідив шлях німецько-австрійської окупації України, проаналізував обмеженість суверенітету Української держави, також охарактеризував ставлення до ідеї української держави та нації інших народів.

Ключові слова: Українська держава, незалежність, окупація, більшовики, радянська Росія.

Радянська Росія веде війну з Україною

Незважаючи на всі зусилля – свідомі чи несвідомі – багатьох «авторів» української державності, завжди існували потужні сили, які протистояли ідеї незалежності України. Така політика та настрої з'явилися як наслідок складних взаємозв'язків між багатьма народами: росіянами, поляками, німцями, австро-угорцями, українцями, євреями тощо. Однак найбільшим руйнівником української держави була насамперед радянська Росія. Підтвердженням цього є спустошливі дії Білої армії та Польської Республіки на західних землях України. Радянський уряд в Петрограді неодноразово визнавав Українську державу, водночас загрожував їй то ультиматумом, то війною, підтримуючи революційну проросійську владу в Харкові. У цій боротьбі радянської Росії з Україною два найдієвіших руйнівники

України – більшовики Лев Троцький та Володимир Антонов-Овсієнко – були, як це не іронічно і неприродно для імперської Росії, родом з України. Русифікований єврей Троцький народився і виріс у селищі Янівка під Харковом, де тривалий час працював в редакції популярної тоді російськомовної київської газети «Киевская мысль». В. Антонов-Овсієнко – також русифікований, наполовину українець – народився в родині офіцера російської армії в Чернігові. Як фахівець з національних питань нового уряду, Йосип Сталін виробив політику щодо України, наслідуючи Володимира Леніна, який був, безумовно, найбільшим авторитетом для більшовиків. Обидва мали незначний досвід співпраці з Україною, якщо не враховувати, що до війни Ленін стежив за політичними подіями в Україні й писав про українсько-російські відносини.

Після невдалих наступів наприкінці грудня 1917 року більшовики змінили тактику та влаштували другий штурм під командуванням В. Антонова-Овсієнка. Начальником штабу був колишній лівий есер Михайло Муравйов, якого нещодавно призначили для оборони Петрограду. Військо М. Муравйова налічувало приблизно 11 200 осіб проти майже 11 400 військових, які обороняли столицю. У наказі № 9 про окупаційний режим від 4 лютого він закликав свої війська «безжально знищувати в Києві всіх офіцерів та студентів військових академій, гайдамаків, монархістів та всіх ворогів революції». Через кілька днів, у наказі № 14, М. Муравйов дав дозвіл на триденний терор до 11 лютого, поки новий наказ не заборонив несанкціоновані розшуки, арешти та самосуд. Георгій Лапчинський, член уряду радянської України, був учасником та свідком цих подій. Він визнав, що атака М. Муравйова зробила обстріл «цілком нормальною та доцільною формою масового революційного терору». Навіть В. Антонов-Овсієнко, один із найвідданіших прихильників М. Муравйова з-поміж більшовицького управління, підтвердив, що така поведінка зробила його «в очах жителів Києва окупантом, іноземцем-мігрантом з півночі Радянського Союзу».

Важко назвати точну кількість постраждалих під час взяття Києва. За найменшими оцінками, на вулицях було вбито 2 576 офіцерів. За підрахунками Д. Дорошенка, у перший день окупації було вбито 3000 осіб, а загальна кількість жертв та ув'язнених склала понад 10 000. Терор було передусім спрямовано проти «націоналістичних» українців та офіцерів російської армії, а також українців, які підтримували радянський режим, зокрема деяких українських соціалістів-революціонерів, які згодом стали жертвами насильства. Г. Лапчинський визнавав, що «наші солдати не завжди могли добре розрізняти», тож українці загалом постраждали, «навіть ті, хто були прибічниками радянської влади». Пізніше В. Ленін висловив М. Муравйову та його військам подяку за взяття Києва та призначив його взяти командування під час війни з Румунією.

Не дивно, що ця перша війна радянської Росії з Україною та терористична окупація М. Муравйова отруїли відносини двох революційних урядів і розбухали спокій серед українських більшовиків. Знову ж таки, найкращим свідком виступає Г. Лапчинський, який згадує, що «наслідки лютого п'ятиденного бомбардування і класової помсти революційної армії, яка вигнала Центральну Раду з Києва, були такими серйозними, що згадки про «страшні дні Муравйова» в Києві серед буржуазного населення киян і робітничих класів у СРСР набули справді легендарного масштабу». (М. Муравйов доповів В. Леніну, що «взяв у київської буржуазії десять мільйонів» і «віддавав частину виручених грошей військовим», а решту витратив на працевлаштування безробітних та допомогу місцевим сім'ям потерпілих «та сім'ям моєї армії»).

Невдовзі після розправ «батько» української історії, державний діяч Михайло Грушевський 17 лютого 1918 року, писав: «Головним чином, це ті страшні події, які наша Україна повинна була пережити, щоб переступити поріг у нове життя. Це була велика пожежа, яка, здається, знищила старі забобони, пережиті традиції та погляди [...] Це нещастя вбило не лише людей, але й ідеї. Зруйновано не лише міста, але й традиції [...] Розірвано історичні, культурні, економічні та багато інших зв'язків українського народу з російським народом [...] Раніше український народ проявляв інтерес до бюрократії та уряду. Тепер ми якнайскоріше повинні вести боротьбу між самими народами – великим російським та українським».

П. Христюк також говорить про війну як про трагедію і «одну з найбільш складних і болісних сторінок в історії російських та українських революцій». Він вважав її «першою в світі (у ХХ столітті) війною між справжніми демократіями, яку представляли робітничий клас і селяни, та рештою народу». Він доводив, що «політика централізації та окупації більшовиків в Україні більше дискредитувала гасла соціалістичної революції та радянської влади, аніж будь-які інші противники звільнення трудящого народу». На погляд П. Христюка, це призвело до цілковитого загострення національної боротьби в Україні та зростання націоналістичних настроїв серед українців і росіян, та навіть євреїв. Зрештою, ця трагедія ознаменувала «втрату впливу української революційної демократії, перехід до правих сил і зростання націоналізму». Утім П. Христюк був великим оптимістом, тому постійно говорив, що немає зла, щоб на добре не вийшло, що ця війна «привернула увагу міжнародної спільноти до питання національно-політичного відродження України. Російський більшовик, та й імперіалістична буржуазія, звик сприймати Україну як споконвічну колонію Росії, а український народ – пасивною, несвідомою, позбавленою культури етнографічною масою; він вважав, що українському народу бракувало достатньої моральної, інтелектуальної та фізичної сили для революції за власне незалежне життя; цей більшовик,

зламавши багнети своїх рушниць в Україні (хоч і об німецькі шоломи), був змушений змінити своє бачення національного відродження України».

Шлях німецько-австрійської окупації України

За кілька тижнів переговорів у Брест-Литовську та повернення усіх її учасників до своїх столиць для перегляду останніх рішень та визначення доцільності їх прийняття, було підписано договір з Україною, яка, очевидно, отримала більше, ніж очікували українські делегати. Єдиним, що не виправдало сподівання від остаточних рішень, було задоволення нещодавно висловленої потреби в прозорій та відкритій дипломатії. На вимогу України Оттокар Чернін, який очолював австро-угорську делегацію на переговорах у Бресті, погодився передати до її складу Холмщину. Це рішення, як він і передбачив, було засуджено поляками імперії. Він також підтримав право українців на самовизначення земель у складі Габсбурзької імперії у статусі окремих королівських земель Галичини та Буковини. Такий крок був теж цілковитим порушенням «австро-польського рішення», тому не міг бути оприлюдненим. Коли про це дізналися, незважаючи на всі зусилля нерозголошення, поляки здійняли повстання, а їхня довіра до Австрії похитнулася. Зі свого боку українці вирішили не відкривали подробиць обіцянок Центральним державам вивезти з України майже мільйон пудів зерна. Деякі представники німецької еліти були незадоволені прийнятим договором з Україною. Більшість віддавали перевагу більшовицькій Росії, хоча на той момент вона була досить слабкою. Але німці нічого не втрачали і мало що приховували на цих переговорах. Їх головною метою було припинити бойові дії на Східному фронті та розпочати вирішальний наступ, щоб закінчити війну, перш ніж американські експедиційні війська дістануться Європи та змінять баланс сил на свою користь.

Із розпалом війни більшовиків проти України Центральним державам довелося зіткнутися з доволі непередбачуваними наслідками миру, який вони тільки-но уклали. У договорі не було прописано умови можливої окупації чи зобов'язань Центральних держав перед новою Українською державою. На думку німецького історика Фріца Фішера та його колег, окупація України Центральними державами була частиною великого задуму встановити світову владу та створити східну імперію. Але хід історії не такий передбачуваний. Проте, на відміну від Ф. Фішера, німецький воєначальник Еріх Людендорф стверджував, що Росія не прагнула завойовувати, її головною метою було зосередити всі наявні військові сили на Західному фронті. Державний секретар закордонних справ Німецької імперії Ріхард фон Кюльман виступав проти будь-якого поновлення боротьби з більшовицькою Росією і переймався тим, як Відень (Австрія) сприйматиме ще одну війну після стількох зусиль, зроблених для припинення бойових дій.

Тим не менш, Е. Людендорф усвідомлював, що Німеччині треба буде встановити на сході порядок та надійно охороняти укріплений кордон «від отрути більшовизму, що поширювалася дедалі більше», і це тоді, коли Україна звернулася з проханням про військову підтримку проти російського вторгнення. Е. Людендорфу вдалося переконати у своєму баченні канцлера та віце-канцлера, попри постійні побоювання Р. фон Кюльмана.

Та як передбачав Р. фон Кюльман, союзники не відразу зголосилися відновити війну проти більшовиків. Відень та Берлін вийшли на новий етап відносин, спричинених конфліктом. Хоча представник Болгарії закликав у Бресті О. Черніна запропонувати українцям військову підтримку ще 29 січня 1918 року, імператор Карл I спочатку виступив проти приєднання австрійських військ до німців під час їхньої окупації, стверджуючи, що ця операція мала виключно політичний, а не військовий характер, тому не була передбачена умовами союзу між країнами. О. Чернін підтримав участь його імперії в окупації, проте хотів скористатися новими вимогами українців скасувати їхні нещодавні поступки щодо Холмщини та королівської землі. Цей крок не підтримали Е. Людендорф та М. Гофманн, які так багато зробили, щоб зміцнити довіру українців до О. Черніна. Німецький уряд та сам Е. Людендорф були обурені таким розвитком подій. Їх хвилювало питання, що зерно, яке було так необхідне Австро-Угорщині, не надійде до країни. Зрештою, страх того, що обіцяне продовольство потрапить до рук німців, змусило Відень також приєднатися до окупації.

Побоюючись, що уряд у будь-який момент може бути повалено, Е. Людендорф погодився, щоб Німеччина також надала військову допомогу, але лише якщо УНР цього вимагатиме. Українці зі свого богу неохоче сприйняли таку допомогу, але мали надію, що німці не втручатимуться у внутрішні справи країни. Австро-угорський делегат Фрідріх фон Візнер радив українському дипломату Олександру Севрюку розраховувати переважним чином на Відень, адже в іншому разі німці займуть панівну позицію, що зашкодить інтересам України. О. Севрюк передавав Центральним державам повідомлення УНР, в якому вимагав військової підтримки. Пізніше він, Микола Любинський та Микола Левицький звернулися до «волелюбних народів Австро-Угорщини та Німеччини», щоб вони не залишалися байдужими до тяжкої боротьби за своє існування проти «ворога нашої свободи, який, як і 254 роки тому, силоміць вторгся в нашу землю, щоб поневолити український народ вогнем і мечем», та в кінцевому підсумку ці звернення закликали захищати північні кордони України. О. Севрюк висунув Центральним державам пропозицію випустити українських військовополонених з таборів, аби підготувати і озброїти їх до війни з Росією. УНР сподівалася, що зможе побудувати свою армію і, як результат, якомога швидше витіснить з території України німецькі

війська. Українцям довелося відмовитися від таємного протоколу щодо Холмщини в обмін на угоду з Австро-Угорщиною про участь в окупації. Однак остання продовжувала розчаровувати українців. Рейхсрат не ратифікував угоду, яку було так урочисто підписано 9 лютого, на відміну від інших союзників, які таки виконали свої обіцянки: Болгарія – 15 липня, за нею Туреччина – 22 серпня, а згодом Німеччина – 24 серпня 1918 року.

Ці очікування та сподівання пізніше швидко розвіялися через політику самої окупації, але обидві сторони мали дуже різні стартові умови. Центральні держави справді розуміли, що український уряд та його представники, з якими вони вели переговори про сепаратний мир, зазнавав військового наступу радянського уряду Петрограду. Крім того, Центральні держави підписали договір з українським урядом, який вже та той час був у вигнанні через бомбардування Києва більшовиками та терору, який війська під командуванням М. Муравйова наводили на своїх ворогів. Двох членів українського уряду було жорстоко вбито, а інші врятувалися втечею до Житомира.

На цьому тлі Державний секретар Р. фон Кюльман зробив, напевно, свій найвагоміший внесок у розбудову Української держави, зробивши красномовну та дуже ґрунтовну заяву від імені німецького уряду на користь підписання договору з Україною на засіданнях комітетів Рейхстагу, на яких обговорювалися умови миру. Деякі члени Рейхстагу (парламенту) критикували основні питання договору, які уряд виніс на обговорення. Ще одним підтвердженням того, що процес створення договору був заплутаним, є повідомлення Р. фон Кюльмана комітету Рейхстагу про те, що «сьогодні» прем'єр-міністр Австрії Ернст фон Зайдлер зробив аналогічні заяви в Райхсрат у Відні. Відтак Р. фон Кюльман вирішив розглянути непросте питання про походження державності та особливе питання щодо того, як німецький уряд дійшов висновку, що державність виникла в Україні. Він визнав, що «універсального правила» вирішення цього питання не існувало, тому висловив сподівання на Лігу Націй, яка зможе знайти правильний вихід. Однак за відсутності «універсального правила», Р. фон Кюльман взяв за основу (IV) Універсал Української Народної Республіки від 24 січня 1918 року. Він пригадав важливий перехідний момент після недавньої різдвяної перерви в переговорах, коли прибула велика делегація, очолювана Всеволодом Голубовичем, та взяла участь у переговорах як незалежна делегація без жодних заперечень чи протестів. Р. фон Кюльман розповів про його дискусію з Левом Троцьким, коли лідер радянської делегації змінив свою думку щодо визнання УНР, яке він раніше підтримував. Як доказ легітимності України, Р. фон Кюльман нагадав Л. Троцькому, що «навіть усі держави Антанти визнали Україну і відрядили туди своїх дипломатичних представників [...]». Він зазначив, що Німеччина теж мала схожий прецедент, коли визнала Фінляндську Республіку.

Інше проблемне питання стосувалося стану українського уряду, який на момент обговорення в Рейхстазі вже покинув Київ. Р. фон Кюльман запевнив Рейхстаг, що коли договір було підписано, Київ опинився в руках УНР. Він визнав, що в Україні був майже такий же хаос, як і на півночі Росії, але він розважливо оцінював невизначеність щодо того, чи буде уряд постійним в часи, які ми зараз переживаємо, ні в якому разі не повинна перешкоджати укладенню миру. Зрештою, Р. фон Кюльман запевнив депутатів, що між Німеччиною та Україною не було жодного союзу. Ані Україна не пропонувала створити подібний союз, ані ми не робили чи отримували пропозицій з цього приводу. На захист легітимності української держави він відзначив дилеми, з якими стикаються демократичні країни, розповів про мир та окупацію, які визначили останні війни в Україні.

Останнім компліментом вираженим українським переговорникам було звернення Р. фон Кюльмана до депутатів Рейхстагу: «Я можу вас запевнити, що уявлення про те, що українці вийшли у світ як боязкі діти, у котрих ми забираємо провінцію за провінцією, є суцільною вигадкою». У своїй доповіді у Рейхстазі канцлер Георг фон Гертлінг визнав, що «завдяки практичному підходу українських делегатів, який не передбачав пропаганду (на відміну від більшовиків) і мав дійти реального порозуміння, можна було дуже скоро досягти згоди стосовно багатьох, подекуди дуже складних та проблематичних питань, які виникли після першого укладання миру в нинішній світовій війні.

Дехто (наприклад, Густав Штреземан та Адольф Гробер) називав цю угоду в своїх промовах в Рейхстазі «першим мирним договором» та фактично передумовою й підґрунтям для майбутніх мирних договорів. Р. фон Кюльман підтримував ідею укладання договору з Україною, зазначаючи, що він має доволі велику цінність як приклад, оскільки досвід показує, що інструменти, які вже використовувалися раніше, виступають в дипломатії основою для подальшого прийняття рішень, та є важливими для відновлення правових відносин, що дозволить вести переговори зі значною частиною колишньої Російської імперії, маючи повні права, з дипломатичного та політичного погляду. Водночас канцлер Г. фон Гертлінг гарантував прем'єр-міністру України В. Голубовичу, що німецькі війська буде відкликано з території України на вимогу українців по завершенню їхнього завдання.

З такими надіями та очікуваннями обох сторін, 18 лютого 1918 року німці почали просуватися через Україну на північ до Росії. Німецький воєначальник Е. Людендорф мав намір розпочати війну проти більшовиків без підтримки країн-союзниць, але наприкінці лютого, майже через два тижні, австрійці теж розпочали наступ. Та як би Е. Людендорф не волів продовжувати наступ без австрійців, німцям бракувало військ,

щоб здійснити хоча б заплановану незначну окупацію, не кажучи вже про щось масштабне. І Центральні держави, і Україна були зацікавлені розглядати окупацію як спільну кампанію з визволення української території від більшовицького терору. Влада УНР запропонувала кілька варіантів залучення українських військ – або галичан, які служили в австрійській армії, або українських військовополонених, які перебували в німецькому та австрійському полоні. Німці погодилися на деякі з пропозицій, зокрема розгорнути українські війська, що були підвідомчими Військовому (Генеральному) секретаріату Центральної Ради та за інших обставин не підпорядковувалися німецькому командуванню. Німці ж були готові перевезти якомога більше військових з Східного фронту, тому радо прийняли українську пропозицію зміцнити свої сили додатковими українськими загонами. Рада народних міністрів (уряд Української Народної Республіки) оголосила, що німецькі війська прибудуть в Україну, щоб «допомогти українським козакам, підрозділам українських військовополонених, стрілкам Галичини». Вони прийдуть, щоб побороти безладдя та анархію, й запровадити мир і порядок на нашій землі, а також дати Раді народних міністрів можливість побудувати незалежну УНР. Уряд продовжував запевняти громадян України, що ці дружні війська здолають ворогів УНР, це боротьба проти злочинців та грабіжників, а ці війська не мають щодо населення ворожих намірів.

Окупація та обмеженість суверенітету Української держави

Окупація скоро завершила добрі наміри усіх сторін. Український політичний діяч Павло Христюк згадував, як Центральна Рада повернулася до Києва сповнена рішучості впроваджувати нові закони (на додачу до земельного закону, який було прийнято під час облоги Києва більшовиками), але вона не врахувала те, що австрійська та німецька армії зроблять вирішальний вплив на внутрішню політику республіки. Більше того, вся буржуазія в Україні одразу ж прийняла реакційну німецьку армію як своїх союзників та захисників від «есерівських руйнівників». Німці зі свого боку хотіли, щоб Центральна Рада відновила свою владу по всій Україні та запевнила своїх громадян в тому, що німецькі війська перебували у країні на запрошення її уряду, а не як армія завойовників та окупантів.

Окрім конфлікту між союзниками Німеччиною та Австрією, український зарубіжний дослідник О. Федішин описує історію створення та здійснення німецьких планів та політики в Україні під час окупації як «здебільшого історію суперництва та співпраці між Імперською канцелярією та Міністерством закордонних справ з одного боку та Верховним командуванням армії, зокрема генералом Е. Людендорфом, з іншого». Міністерство оборони, воєнно-морський флот, скарбниця, економіка та

колонії відігравали другорядну роль. Міністерство закордонних справ Німеччини прагнуло бути в курсі внутрішньої політики України, підтримувало з нею дружні відносини та побоювалося, що Верховне командування під час окупації узурпує владу в країні. Е. Людендорф мав намір відправити в Україну дипломата нижчого рангу, щоб не стояти на заваді генералу Вільгельму Гренеру, але Міністерство закордонних справ наполягло на кандидатурі такого досвідченого дипломата, як Філіпп Альфонс Мумм фон Шварценштейн, який однак не мав попереднього досвіду роботи в Східній Європі чи Росії. Дуалістична монархія Австро-Угорщини також спочатку планувала направити до Києва дипломата нижчого рангу, щоб не мати складнощів у Відні, особливо з поляками. Проте до Києва прибув ще один уповноважений посол – граф Йоганн Форгач. Призначення цих двох послів демонструє зобов'язання поважати суверенітет українського уряду. Німці та австрійці погодилися поділити територію окупації на дві частини, але в Києві були присутні разом. О. Федішин робить висновок, що ця угода перевела дуалістичну монархію в категорію «другорядної держави-окупанта». Це означало, що дипломатичні представники також відігравали вторинну роль, на відміну від керівників військової окупації.

Генерал В. Гренер був головним уповноваженим, який контролював окупацію на посаді начальника штабу, підпорядковуючись головнокомандувачу німецькими військами в Україні фельдмаршалу Герману фон Ейхгорну. Хоча всі команди та розпорядження вимагали підпису фельдмаршала, саме В. Гренер був відповідальним за економіку та політику воєнних дій. Як він сам висловлювався, його завдання полягало в тому, щоб «взяти український уряд під контроль, заручитись його підтримкою для німецьких збройних сил і, найголовніше, витягти з нього зерно та інші продукти харчування – чим більше, тим краще!». Завдяки своїм військовим навичкам квартирмейстера, В. Гренер завжди зважав на економічний бік речей. Тому він вважав, що окупація України була важливим засобом боротьби зі згубними наслідками блокади союзників на здатність Центральних держав підтримувати військові зусилля. У своїй промові в Рейхстазі Р. фон Кюльман натякнув на можливі наслідки окупації та договору, зауваживши, що для Німеччини дуже важливо підтримувати залізничне сполучення з Україною для перевезення зерна та інших продуктів харчування. Він наголосив, що вони не повинні виходити за межі цього та мають утримуватися від будь-яких політичних дій в Україні». Але економічні мотиви В. Гренера та окупація призвели до відхилення від основної операції. Відтак початкові плани не заходили на схід далі Києва переросли у просування на Харків та Донецький басейн (щоб не допустити захоплення більшовиками найбільшого промисло-

вого регіону у Європі із видобутку вугілля), потім на частину території Дону та Грузію. Австро-угорський командир в Україні, генерал Альфред Краус, підсумував, що таке широкомасштабне входження Німеччини в Україну було «найбільш певним шляхом до Месопотамії, Аравії, Баку та Персії», а дорога з Києва, Катеринослава та Севастополя «веде [...] до Батумі і Трабзона».

Американський політолог українського походження Федішин відзначав безвихідне становище Німеччини. Зміцнюючи уряд, з яким вони уклали договір і якому обіцяли військову та політичну підтримку, німці водночас ослаблювали і підривали його через свої завищені вимоги. Невдовзі генерал В. Гренер братиме активну участь у розвитку української політики, що призведе до розпуску Центральної Ради та появи нового уряду Гетьманщини (Української Держави) Павла Скоропадського в Києві 29 квітня 1918 року. Крім того, на думку історика В. Горака, німцям було добре відомо, що повалена ними УНР мала значно більшу легітимність, ніж Кабінет міністрів Гетьмана та його обмежене представництво. Він стверджує, що після 29 квітня Україну можна назвати радше державою з обмеженим суверенітетом, а правління П. Скоропадського скоріше підвладним, аніж таким, що поширює політичну владу.

Майже відразу після того, як німецька армія відновила роботу Центральної Ради в Києві, німці почали переглядати свої договірні зобов'язання, зокрема прагнули, щоб країною у воєнному стані керував німецький генерал-губернатор, уподібнивши її статус до завойованої території або колонії. Міністерство закордонних справ перешкоджало цьому, але генерал Г. фон Ейхгорн рішуче вживав заходів, які б сприяли введенню воєнного стану: придушувались протести та страйки, закривались газети, німецькі військові суди перевіряли українських громадян на наявність порушень та злочинів. Німці фактично наслідували австрійців у їхньому «суворому підході» ревізії продовольства. У відповідь на опір селян відбулися арешти та каральні переміщення. Імператор Карл I 1 квітня 1918 року дав армії повну свободу дій. Хоча Е. Людендорф спочатку виступав проти таких методів, однак 6 квітня Г. фон Ейхгорн оголосив наказ про обробку землі, а також дав добро на відновлення приватної власності та відміну нещодавно прийнятої земельної реформи УНР. Протести міністрів УНР були марними.

Голос підтримки для України було втрачено, коли М. Гофмана та штабквартиру перевели зі Східного фронту до Ковно. Посол А. фон Мумм залишився єдиним, хто виступав на захист могутньої української держави, як стверджував політолог О. Федішин, проти усіх тих, хто збирався забути дипломатичні тонкощі та міжнародні угоди, та запевняв, що Німеччина просто робить все те, що їй потрібно, аби вижити і вести війну, задіявши,

якщо треба, всі можливі сили й не зважаючи на бажання українського уряду, який завжди можна замінити іншим або просто позбутися. Австрійські представники, як в армії, так і в дипломатичному корпусі, не підтримували А. фон Мумма. В. Гренер втратив всю свою довіру в уряді Ради, адміністративний апарат якого був повністю розбитий, ненадійний і абсолютно неспроможний до будь-яких серйозних дій, і, крім того, критикував Міністерство закордонних справ Німеччини через ставлення до України як до рівноправного партнера. Полковник Ульріх фон Штольценберг, німецький військовий аташе в Києві, був також важливою фігурою і вважав себе другом українців. Саме він закликав німців відправити кілька «соціалістичних» депутатів для «протверезного впливу» на Центральну Раду.

Але навіть посла А. фон Мумма бентежив уряд УНР. Підтвердженням обмеженості суверенітету УНР може слугувати випадок, коли полковник Ф. фон Штольценберг звернувся до М. Любинського, тодішнього міністра закордонних справ Центральної Ради, підняти питання виведення австрійських військ. Коли М. Любинський пішов далі й оголосив те ж питання Німеччині, та відреагувала дуже занепокоєно та всіма способами уникала чіткої відповіді. Українці продовжували розробляти проект угоди про статус військ, яка б регулювала поведінку окупаційної армії на українській землі. Через два тижні А. фон Мумм відповів, що без військової допомоги Німеччини ніхто з них не зможе знаходитись при владі, а виведення німецьких військ з України призведе до негайного розпуску Ради та повернення до хаосу й беззаконня. О. Федішин з сумом зауважує: «Все-таки дії німецьких та австрійських військових сил в Україні важили більше, ніж всі письмові угоди та інші пишномовні зобов'язання разом узяті, хоча від більшості з них ніхто ніколи відкрито не відмовлявся».

У випадку з мирним договором з Україною та подальшою окупацією участь Німеччини в перевороті генерала П. Скоропадського проти УНР була переважно реакцією на непередбачені обставини. В. Гренер заперечував можливість безпосереднього австро-німецького військового управління, оскільки вважав, що німецькі війська в Україні нездатні здійснити масштабну окупацію такої великої території. Натомість він радив підтримати незалежну Українську державу, що було насправді лише прикриттям для продовження німецького контролю та експлуатації країни. Незабаром до влади прийшов П. Скоропадський та погодився на безвихідні умови українського суверенітету, які створили німці. Переворот викликав протести як в Україні, так і в Німеччині.

Хоча О. Федішин підкреслює, що Рейхстаг тоді мав невеликий вплив на політику України, втім, уряд мав відповісти на його критику, зокрема, від лідера партії Центру Маттіаса Ерцбергера, який критикував усунення уряду Центральної Ради, називаючи його вочевидь заздалегідь підготовленим та

схожим на німецький державний переворот, здійснений військовими. Він також заперечував проти формування нового уряду і скаржився на невідворотні наслідки для Німеччини: «Німецький солдат більше не може лишатися в Києві без зброї. По німецьким солдатам вже стріляють. Озлоблення проти Німеччини зростає». Він також додав: «В такий спосіб ми не досягнемо головної мети нашого втручання, а саме – забезпечити вдосталь зерна для німецького народу». Крім того, зі зростанням ненависті до Німеччини та русофільських проявів з боку нових міністрів, нова велика Росія почне своє становлення з Києва під захистом Німеччини. В останньому реченні М. Ерцбергер посилався на доповідь Пола Рорбаха після свого візиту до Києва, в якій він змалював Гетьмана радше росіянином, ніж українцем, який хоче приєднати Україну до Росії. За іронією долі, німці у Києві виявилися більшими захисниками української незалежності, ніж сам Гетьман, який, як їм було відомо, не мав нічого проти перебування в Україні російських націоналістів, які шукали притулку. До того ж російські військові, члени Партії кадетів та інші російські державні «складові» (структури) ринули в Україну, завдаючи додаткового тиску на П. Скоропадського, щоб той скерував управління своєю державою на користь більшовицької Росії. А. фон Мумм тиснув на Гетьмана та українських соціалістичних опозиціонерів, щоб ті врегулювати між собою суперечки, та намагався включити українських соціалістів до уряду. Ці зусилля були марними.

Тоді, коли віце-канцлер Фрідріх фон Паєр відповів на ці протести парламенту в травні 1918 року, настрої уряду змінилися від раніше домовленої оборони суверенітету нейтральної України до дещо асиметричних відносин Німеччини з залежною Українською Державою. Він говорив про мету нашої політики щодо сусідніх народів, яка полягала в тому, щоб жити з ними в мирі та дружбі в майбутньому. Він наголошував, що саме Німеччина та сусідні народи були зацікавлені в тому, аби бути поруч одне з одним у питаннях політики, економіки та культури, а також у більш нагальних військових справах. Але особливу надію він покладав на переваги, що полягали в забезпеченні нашого продовольства та всього того, що входило до загального поняття колонізації». Віце-канцлер говорив, що Німеччина не повинна втручатися у внутрішні справи України. Проте існували і певні виключення: по-перше, щодо мети входження в Україну, а саме – встановлення порядку; по-друге, стосовно безпеки німецьких військ. І, нарешті, він схвалював переворот проти Центральної Ради та наказ фельдмаршала Г. фон Ейхгорна про засіви полів, яких вимагав військовий стан. Хоча австрійці підтримували переворот, вони ніколи не сприймали Гетьманат як легітимне новоутворення і наполягали на тому, що це був «невизнаний протекторат». Отож, перший мирний договір війни завершився окупацією, яка підтримувала диктатуру в Україні, так само

неспроможну виконувати накази окупантів, але все ж кращу в очах німців, аніж попередній уряд Центральної Ради.

Незважаючи на свою участь в остаточній руйнації України, В. Гренер, як і багато інших його попередників, які були у Києві, також підтримував дружні стосунки з Гетьманом, що тривали ще довго після того, як П. Скоропадський шукав притулку в Німеччині після розпаду свого уряду. В. Гренер влаштував, напевно, найбільш значущу подію для П. Скоропадського у його кар'єрі, – візит до Берліна та Спа для аудієнції у кайзера Вільгельма та його брата, а також у Верховного командування Німеччини на початку вересня 1918 року. Після війни генерал В. Гренер допоміг Гетьману створити український науково-дослідний інститут у Ванзе, який просував свої ідеї монархізму. В. Гренер рішуче протривівся плану евакуації східних територій, аргументуючи це тим, що «ми (німці) не можемо забрати руку допомоги від балтійських народів, фінів та українців, яких ми звільнили і чий довіру ми завоювали». М. Гофман зізнається у своєму щоденнику: «Мені дуже шкода тих, чії території ми віддаємо більшовикам». Він завершує свої спогади міркуваннями про завдання генерала В. Гренера та постійну загрозу, яку представляла більшовицька Росія. М. Гофмана обурювали повідомлення про більшовицькі звірства, він був переконаний, що як поважна людина, не міг стояти осторонь й допустити, щоб цілу націю було винищено. Він наполягав відмовитися від договору з радянським урядом та йти на Москву, щоб сформував «кращий» російський уряд, а також відкрити переговори з монархістами та білогвардійцями. Принц Максиміліан Баденський також пояснює прихильність В. Гренера та М. Гофмана до України: «Як і генерал М. Гофман, він довгий час служив на форпості на сході, захищаючи та підтримуючи порядок, а також сповнений усвідомлення нашої сили та покладеної на нас відповідальності. Ці східні солдати до кісток підтримували “етичний імперіалізм”, тоді як політики все ще його не сприймали. Вони відчували, що на кону була не лише відповідальність перед нацією, а й власна честь».

Висновки

Повертаючись до «нового порядку», німецький історик Ф. Фішер описує у своєму останньому розділі про мирний договір відповідь генерала М. Гофмана на критику договору, в обговоренні якого він брав участь. Він зазначав, що формально союзники скасували Німецько-російський договір, укладений у Версалі, але взяли створені Німеччиною обставини за основу для реорганізації Східної Європи, об'єднавши держави в союз під назвою Санітарний кордон. Пауль Рорбах – один із найвпливовіших німецьких знавців української історії – визнає, що Гофман був одним із двох, хто усвідомлював трагічність втрачених можливостей з Україною. Другим

був Роберт Лансінг – державний секретар США за президента Вудро Вілсона. Він писав, що В. Вілсон ставив під сумнів поняття права на самовизначення, тоді як багато народів Російської імперії, зокрема й українці, були позбавлені права побудувати незалежні держави. Принц Максиміліан, який задовго був поборником справедливості та миру в демократичному суспільстві, вважав, що В. Вілсон та Версальський договір зраджували всі обіцянки, зроблені в Чотирнадцяти пунктах Вілсона, та зводили нанівець багато інших можливостей миру. Так само і П. Христюк критикував Версальські положення, назвавши їх новим післявоєнним поділом світу на користь держав-переможниць. До того ж, на його думку, українські революції є частиною історії важких зусиль усіх пригноблених народів скинути з себе ярмо національного гніту. Він стверджував, що поведінка французьких дипломатів щодо уряду Директорії мало чим відрізнялася від поведінки німецьких та більшовицьких імперіалістів, і вважав, що гасла про самовизначення були нічим іншим, як маскою «імперіалістів Антанти». В основі цих договорів лежали помста та розправи, вони були далекими від духу першого договору війни між Центральними державами й Україною.

Найбільш вороже ставлення до ідеї Української держави та нації виявляли росіяни – більшовики та білогвардійці. Останні особливо опиралися визнавати Україну в рамках свого нового порядку. Натомість, для Антона Денікіна і його соратників Київ був російським містом та місцем початку відродження сильної, єдиної та неподільної Росії. Білогвардійці були переконані, що Україна не була справжньою державою, і вбачали у ній лише історичну південно-західну провінцію, присвоївши їй назву Новоросія. Проте більшовики через слабкість своєї держави та нагальну потребу в продуктах харчування для Петрограда та інших частин Росії, які страждали від голоду, були змушені поводитися так, ніби ставилися до своїх гасел про національне самовизначення серйозно. Навіть визнаючи в тому ж документі Українську Народну Республіку та водночас ставлячи їй ультиматуми й висуваючи погрози війни у разі, якщо УНР не передасть свої збройні сили і державність у підпорядкування більшовицькій Росії, Л. Троцький і його товариші по переговорах у Брест-Литовську все-таки визнали УНР, і не раз. Сучасні історики доходять висновку, що саме об'єктивне небажання більшовиків йти на поступки, а не колишній неоколоніалізм, є тою спадщиною, якої вони не змогли уникнути в дискусіях щодо конституції майбутнього Радянського Союзу й того, які типи державного устрою варто ввести, щоб адаптуватися до нових умов після того, як імперія формально припинила своє існування. До того конституція об'єднувала чотири республіки (Росію, Україну, Білорусію і Закавказьку Демократичну Федеративну Республіку) в один Союз, а відносини радянської України з Росією, що остаточно налагодилися в 1920 році, регулювалися двосторонніми договорами.

Якщо звернутись до австралійського історика Крістофера Кларка, який називав Першу світову війну «подією сучасності» та «найбільш складним явищем сьогодення», можна побачити, що німецька окупація України була передвісником появи дилеми асиметричних владних відносин, побудованих на війні й мирі. Вони мали великий вплив на творення держави та нації в процесі дотримання (принаймні час від часу з боку деяких органів влади, які контролювали окупацію) міжнародних норм суверенітету та національного самовизначення, а також протистояння політичній опозиції з боку парламентів та преси в країні. Порівнюючи німецьку та австрійську окупації з наступними окупаціями та спробами державотворення, вони були відносно короткими, хоча не менш руйнівними для населення. Немає сумніву в тому, що окупації у воєнний час набувають характеру колоніальних режимів експлуатації та підпорядкування, що яскраво та водночас невтішно показує перебування Центральних держав в Україні у 1918 році.

Mark VON HAGEN,
American historian,
Professor of Russian, Ukrainian and
Eurasian history at the University of Arizona (USA)

THE ENTANGLED EASTERN FRONT AND THE MAKING OF THE UKRAINIAN STATE: A FORGOTTEN PEACE – A FORGOTTEN WAR AND NATION-BUILDING

Soviet Russia Wages War against Ukraine

All the efforts – unwitting and witting – of the several ‘authors’ of Ukrainian statehood notwithstanding, there were always powerful counter-forces opposing and resisting the idea of Ukrainian independence. Those policies and recommendations came from equally entangled networks of Russians, Poles, Germans, Austro-Hungarians, Ukrainians, Jews, and others. Most importantly, Soviet Russia can better be described as among the ‘unmakers’ of the Ukrainian state, together with the White Russians and the new Polish Republic to Ukraine’s west. As noted above, the Soviet government in Petrograd recognized the Ukrainian Republic on several occasions, even while simultaneously threatening it with an ultimatum and war and while endorsing a rival Ukrainian government in Kharkiv allied with Russia. In these early weeks and months of Soviet Russian–Ukrainian encounters, the two most important Bolsheviks in the ‘unmaking’ of Ukraine, Leon Trotsky and Vladimir Antonov-Ovseenko, had – perhaps ironically but not unusually for imperial Russia – their origins in Ukraine, or at least the territories that the Rada claimed for Ukraine. Trotsky, a Russified Jew, was born and spent his childhood in Yanovka near Kharkiv and worked for much of his early adulthood as a correspondent for the leading Russian-language Kyiv newspaper, *Kievskaja mysľ*. Antonov-Ovseenko, a Russified half-Ukrainian, was born into the family of a Russian army officer in Chernihiv. Stalin, as the new government’s expert on nationality matters, also shaped policy towards Ukraine, as did Vladimir Lenin, of course, the most influential of Bolshevik leaders on most issues; both had little prior contact with Ukraine, though Lenin had followed political developments there before the war and written about Ukraine–Russian relations¹.

After the failed offensives of late December 1917, the Bolsheviks reviewed their tactics and a second assault was also placed under the command of Vladimir Antonov-Ovseenko, who had as his chief of staff the notorious former Left

Socialist Revolutionary Mikhail Muraviov, recently commandant of Petrograd. Muraviov's troops numbered approximately 11,200 men against estimated 11,400 troops defending the capital. He announced the outlines of his occupation regime on February 4, in Order No 9, in which he called on his troops 'to exterminate without mercy in Kyiv all officers and students of military academies, haidamaks², monarchists, and all enemies of the revolution.' A few days later, in Order No. 14, Muraviov authorized terror for three days until February 11, when a new order prohibited unauthorized searches, arrests and lynchings. Georgii Lapchinskyi, a member of the presumptive Soviet Ukrainian government, acknowledged 'as a participant and witness of these events' that Muraviov's onslaught made bombardment an 'entirely normal and expedient form of mass revolutionary terror'³. Even Antonov-Ovseenko, one of Muraviov's most loyal advocates in the Bolshevik leadership, admitted that his behavior made him 'an occupier, foreigner-migrant (prishlets) from the Soviet north' in the eyes of the Kyiv inhabitants⁴.

The number of victims in the capture of Kyiv is difficult to determine precisely⁵. The best estimate is that the number of officers murdered on the streets was 2,576. Doroshenko assessed that 3,000 persons were killed on the first day of the occupation of the city and the total number of victims and prisoners came to over 10,000⁶. The terror was primarily directed against 'nationalist' Ukrainians and officers of the Russian army, but also against Ukrainians sympathetic to the Soviet regime, including some Ukrainian Socialist Revolutionaries, for example, who fell victim to the violence. Lapchinskyi admitted that 'our soldiers were not always able to distinguish well' and thus Ukrainians in general suffered, 'simply Ukrainian elements, even those favorable to Soviet power'⁷. Lenin later commended Muraviov and his troops for the capture of Kyiv when he announced his appointment to command the war against Romania⁸.

Not surprisingly, this first war of Soviet Russia against Ukraine and the terror occupation of Muraviov poisoned relations between the two revolutionary governments, but even sat uneasily with Ukrainian Bolsheviks. Again, our best witness is Lapchinskyi, who recalled that 'the terrifying effect of the five-day-long bombardment and of the essentially class vengeance of the revolutionary army which had driven the Central Rada from Kyiv, was so strong, that remembrances about the "horrible Muraviov days" in Kyiv among the bourgeois Kyiv population and among the working classes over the entire USSR acquired truly legendary proportions.' (Muraviov reported to Lenin that he 'took 10 million from the Kyiv bourgeoisie' and he 'gave recompense to the troops from part of the contribution' while he used the rest for the organization of work for unemployed and to aid families of casualties from the local people 'as well as from my armies'⁹.)

The 'father' of the Ukrainian nation, the historian and statesman Mykhailo Hrushevskyi, wrote on February 17, 1918, shortly after the violence, 'These are,

in the main, the settings of the catastrophe through which our Ukraine had to pass on the threshold of its new life, that great cleansing by fire, in which it seems various old prejudices, outlived traditions and views had to burn away [...] Not only men are being killed in it, but ideas as well. Not only cities are being destroyed, but traditions too [...] There burn historical, cultural, economic and all other ties of the Ukrainian people with the Russian people [...] Earlier, the Ukrainian people concerned themselves with bureaucracy and government. Now we, by the most immediate means, must wage the struggle between the nations themselves – Great Russian and Ukrainian¹⁰.

Khrystiuk also recalled the war as a tragedy and ‘one of the most difficult and painful pages of the Russian and Ukrainian revolutions’. He saw this as the ‘first war between genuine democracies in the world (in the 20th century), indeed, between a people-workers and peasant – and another people’. He lamented that the ‘centralist-occupation conduct of the Bolsheviks in Ukraine did more to discredit the slogans of socialist revolution and soviet power than any enemies of the toiling people’s liberation’. He saw it as leading to a general exacerbation of the national struggle in Ukraine and to the growth of nationalism, both Ukrainian and Russian, and to some extent Jewish as well. Finally, it marked a ‘shattering of the forces of Ukrainian revolutionary democracy, their turn to the right, and the growth of nationalist sentiment’. Yet, with Khrystiuk’s seemingly indomitable spirit of optimism, he goes on to remind us that no misfortune is without its good side – and that this war ‘placed the problem of Ukraine’s national-political rebirth on the international agenda. The Russian Bolshevik, like the reactionary imperialist bourgeoisie, was accustomed to view Ukraine as an eternal colony of Russia and the Ukrainian people as passive, unconscious, uncultured, as a Ukrainian ethnographic mass; he viewed the Ukrainian people as incapable of expressing enough moral, intellectual and physical strength to be in the revolution with its own autonomous life; this Bolshevik, having broken the bayonets of his rifles in Ukraine (albeit on German helmets) was forced to change his views of the Ukrainian national rebirth¹¹.

The Road to the German-Austrian Occupation of Ukraine

After several weeks of negotiations in Brest-Litovsk and several journeys by all the negotiators to their respective capitals to review the latest decisions and their acceptability, a treaty was signed with Ukraine that achieved, remarkably, most of what the Ukrainian delegates had sought from the start. One of the victims, however, of the final decisions was the recently declared wish for transparency and open diplomacy. Czernin agreed to the Ukrainian demand to cede Kholm to Ukraine, a decision he rightly predicted would be denounced among the empire’s Poles. Similarly, he agreed to the right of Ukrainians in the Habsburg lands to self-determination in the form of an eventual separate crownland for Galicia

and Bukovyna. This, too, was in blatant violation of the 'Austro-Polish solution' and, therefore, could not be made public. When word got out despite all efforts, Poles broke out in rioting and Poles' faith in Austria's benevolent role was severely impaired¹². The Ukrainians, in turn, chose not to reveal the details of the promises they made to the Central Powers to deliver up to a million poods of grain from Ukraine. For some in the German elite, the treaty with Ukraine was not welcome, largely because many Germans preferred to deal with a Russia, however crippled at the moment and even a Bolshevik Russia, rather than to entertain the break-up of such an important European power. But the Germans had the least to lose – and the least to hide – in these negotiations; their primary aim was to shut down the fighting on the Eastern Front so as to launch the 'final, decisive' offensive to end the war before the American expeditionary forces could reach Europe and begin to change the balance of forces to Germany's disadvantage.

With the outbreak of the Bolshevik war against Ukraine, the Central Powers now had to face the perhaps not so unpredictable consequences of the peace they had just signed. Nothing in the treaty dealt with any possible occupation or the obligations of the Central Powers to the new Ukrainian state. According to Fritz Fischer and his historiographical allies, the Central Power occupation of Ukraine was part of the master plan to 'grab world power' and establish an eastern empire. But the story is not so straightforward. Contrary to Fischer's argument, however, Ludendorff made it clear that 'no conquests were to be sought in Russia', again, the primary motive being the need to transfer all available forces to the Western Front. Kühlmann opposed any resumption of fighting with Bolshevik Russia and worried about how Vienna would react to this after working so hard to halt the fighting. Still, Ludendorff realized that Germany would need to establish some kind of order in the east and to maintain a strongly fortified frontier 'against the ever-spreading poison of Bolshevism', and this coincided with the Ukrainians' request for military assistance against the Russian invasion. Ludendorff won the Chancellor and Vice-Chancellor over to his position, despite Kühlmann's continuing apprehensions¹³.

Indeed, as Kühlmann had anticipated, the allies did not immediately agree to resume the war against the Bolsheviks. Indeed, Vienna and Berlin entered a new stage in their conflict-ridden partnership¹⁴. Although the Bulgarian representative at Brest had urged Czernin to offer military help to the Ukrainians as early as January 29, 1918¹⁵, Emperor Karl refused at first to authorize his troops to join the Germans in their occupation, arguing that this was a police action and not a military one, thereby not covered under the terms of their alliance. Czernin supported his empire's participation in the occupation, but wanted to use the Ukrainians' new demands to undo their recent concessions on Kholm and the crownland. This proposal met with opposition from Ludendorff and Hoffmann,

who had done so much to bolster the Ukrainians' hand with Czernin. Ludendorff and the German leadership more generally were outraged and hinted that the desperately needed grain that Austria-Hungary was counting on would not deliver itself. Eventually, the fear that all the grain and foodstuffs would fall into the hands of the Germans brought Vienna around to joining the occupation¹⁶.

With the expectation that the government might fall any moment, Ludendorff also acknowledged that Germany would provide military assistance, but only if the UPR expressly requested it. The Ukrainians, for their part, very reluctantly accepted their need for German 'assistance', but hoped that the Germans would not interfere in the internal affairs of Ukraine. The Austro-Hungarian delegate, Friedrich von Wiesner, advised Sevriuk to turn primarily to Vienna because otherwise the Germans would have the predominant or exclusive role and that would not be in the interests of Ukraine¹⁷. Sevriuk conveyed the UPR message to the Central Powers requesting military assistance; later, he, Liubynskyi and Levytskyi drafted appeals to the 'freedom-loving peoples of Austria-Hungary and Germany' not to remain indifferent to their hard struggle for their existence against 'the enemy of our freedom, having entered our land by force, as it did 254 years ago, to enslave the Ukrainian people by fire and sword', but ultimately all this proclamation called for was to defend the northern borders of Ukraine¹⁸. Sevriuk proposed to the Central Powers that they release Ukrainian prisoners of war from their camps and train and arm them for the ongoing war with Russia. The UPR hoped they could build their own army and hence allow German troops to leave Ukraine as soon as possible. The Ukrainians had to renounce the secret protocol on the Kholm province in exchange for Austro-Hungarian agreement to participate in the occupation¹⁹. Austria-Hungary continued to disappoint the Ukrainians; the Reichsrat ultimately failed to ratify the treaty that had been signed with so much fanfare on February 9, whereas the other allies did deliver on their promises: Bulgaria on July 15, followed by Germany on August 24 and Turkey on August 22, 1918²⁰.

These expectations and hopes would quickly be dashed on all sides by the politics of the occupation, but both sides had very different starting points. The Central Powers were indeed aware that the Ukrainian government, with whose representatives they were negotiating a separate peace, was facing a military offensive from the Soviet Russian government in Petrograd; furthermore, the Central Powers signed the treaty with a Ukrainian government that was already in exile from the Bolshevik bombardment of Kyiv and the reign of terror that the troops under the command of Mikhail Muraviov unleashed on enemies of various sorts. Two members of the Ukrainian government were killed in the violence, but the rest escaped to Zhytomyr.

Against this backdrop, State Secretary Kühlmann, in what was perhaps his most important contribution to the making of the Ukrainian state, offered a fascinating

and very profound statement of German policy in signing the treaty with Ukraine in a series of statements to the Reichstag committees that were debating the peace. Several Reichstag deputies had criticized fundamental aspects of the treaty that the Government submitted for discussion. (As further evidence of the entangled character of the history of the treaty, Kühlmann reported to the Reichstag committee that the Austrian Prime Minister, Ernst von Seidler, was making a similar set of statements in the Vienna Reichsrat 'today'²¹.) Kühlmann chose to address 'the very difficult question as to the origin of a state, and the special question as to how the German Government arrived at the conclusion that a state had come into existence in Ukraine'. He acknowledged that 'an absolute rule' on this matter did not exist, and expressed some hope that the League of Nations (!) would take the matter up. But, in the absence of the 'absolute rule', Kühlmann cited the (Fourth) Universal of the Ukrainian People's Republic of January 24, 1918 as an important foundation. He recalled an important moment of transition after the recent Christmas interval in the negotiations, when a large delegation arrived, headed by Holubovych, and 'took part in the negotiations as an independent delegation, without any opposition or protest'. Kühlmann recounted his argument with Trotsky, after the Soviet delegation leader had changed his mind about his earlier recognition of the UPR. As evidence of Ukraine's legitimacy, Kühlmann reminded Trotsky that 'even Entente States had equally recognized the Ukraine, and have sent diplomatic representatives there [...]'. He noted that Germany had similarly recognized the Finnish Republic as a precedent.

A further difficult question concerned the current status of the Ukrainian government, which by the time of the Reichstag discussion was no longer in Kyiv. Kühlmann assured the Reichstag that 'when the treaty was signed, Kyiv was in the hands of the UPR'. He admitted that 'almost as great chaos exists at present in Ukraine as in Northern Russia'²², but he soberly observed that 'the uncertainty as to whether a government will be permanent in times such as we are living in now ought not in any case to prevent our concluding peace with it'. Finally, Kühlmann reassured the deputies that no alliance existed between Germany and Ukraine; 'no such alliance has been suggested by the Ukraine, nor have proposals been either made or received by us in this respect'. In this remarkable defense of the legitimacy of the Ukrainian state, Kühlmann revealed the dilemmas of democratic states, peace, and occupation that have helped determine our most recent wars.

In a final compliment to the tough Ukrainian negotiators, Kühlmann told the Reichstag deputies, 'I can assure you quite objectively that the idea that the Ukrainians came like bashful boys, on whom we pressed province after province, is an absolute fiction.' And in his memorandum submitting the treaty to the Reichstag, Chancellor von Hertling conceded that 'thanks to the practical attitude of the Ukrainian delegates, an attitude which was not intended for propaganda [understood, here like the Bolsheviks], but directed to the object of a

real understanding, it was possible, in a short time, to come to an agreement concerning the large number of, in part, very complex and difficult questions resulting from the first conclusion of peace in the present world war’.

Several Reichstag speeches (here Gustav Stresemann and Adolf Groeber) characterized this as ‘the first peace treaty’, and ‘in fact, the preliminary condition, the foundation, for the peace treaties to follow’. Kühlmann himself promoted this idea of the treaty with Ukraine as having ‘a certain significance and importance as a pattern – since experience shows us that in diplomacy instruments already at hand serve more or less as bases for subsequent proceedings – the restoration of legal relations generally is completely secured, and that we can communicate with this important part of the former Russian Empire with complete security of rights, both diplomatic and politico-commercial’²³. Along these lines, Chancellor Hertling reportedly pledged to Ukrainian Prime Minister Holubovych that German troops would be withdrawn as soon as the Ukrainians requested, having fulfilled their mission²⁴.

With these hopes and expectations on both sides, the Germans began their advance into Ukraine and against Russia to the north on February 18, 1918. Ludendorff briefly contemplated waging war against the Bolsheviks without their alliance partners, but the Austrians finally began their advance nearly two weeks later at the end of February. However much Ludendorff might have wanted to proceed without the Austrians, the Germans did not have enough troops to secure even the limited occupation they planned for, let alone for the one that they could not have and did not plan for²⁵. Both the Central Powers and the Ukrainians saw it in their interests to present the occupation as a joint campaign for the liberation of Ukraine from Bolshevik terror. The Ukrainians proposed several variants of plans to allow Ukrainian troops, either Galician Ukrainians serving in the Austrian army or Ukrainian prisoners of war (POWs) in German and Austrian captivity, and the Germans agreed to some of the suggestions, including the deployment of troops loyal to the Rada, which answered to the Military Secretariat and was nominally independent of German command. The Germans were still eager to transfer as many troops as possible from the Eastern Front, so they were particularly receptive to Ukrainian suggestions to supplement their forces with some kinds of Ukrainian units. The proclamation by the Council of People’s Ministers (the government of the Ukrainian People’s Republic) described the German troops as coming to Ukraine ‘to assist Ukrainian Cossacks, divisions of Ukrainian POWs, the Sharpshooters from Galicia’; they are ‘coming to liquidate confusion and anarchy and to bring peace and order to our land’ to give the Council of People’s Ministers ‘the power to build an independent UPR’. It went on to reassure the citizens of Ukraine that ‘these friendly troops will fight the enemies of the UPR [...] and this is a struggle against violators and plunderers, but these troops have no hostile intentions against us’²⁶.

The Occupation and the Limitation of Sovereignty of the Ukrainian State²⁷

The occupation quickly doomed all the good intentions on all sides. Khrystiuk recalled how the Central Rada returned to Kyiv full of determination to implement new laws (above all the land law that was enacted during the Bolshevik siege of Kyiv), but they 'did not count on the fact of the Austro-German army becoming the decisive factor for the internal policy of the republic'. Moreover, 'the entire bourgeoisie in Ukraine immediately saw in the reactionary German army its natural allies and their defenders against the "socialist destroyers"²⁸. The Germans in particular wanted the Rada to re-establish its presence throughout Ukraine and to make clear that the German forces were in Ukraine by invitation of that government and not as an army of conquest and pure occupation²⁹.

Besides the ongoing conflict between the German and Austrian alliance partners, Fedyshyn sums up the 'story of the development and implementation of German plans and policies in the Ukraine during the occupation' as 'to a large extent the story of rivalry and cooperation between the Imperial Chancellery and its Foreign Office, on the one hand, and the Supreme Army Command, or more correctly General Ludendorff, on the other'. Secondary roles were played by the Ministries of War, Navy, Treasury, Economy, and Colonies³⁰. One revealing conflict over Ukraine policy pit the German Foreign Office, which wanted to keep some hand in relations with the Ukrainian state, against the High Command it feared was usurping its authority with the occupation. Ludendorff wanted to send a lower-level diplomat not to get in the way of General Wilhelm Groener, but the Foreign Office insisted on and won the nomination of Philipp Alfons Mumm von Schwarzenstein, an experienced, senior diplomat, but one with no prior experience in Eastern Europe or Russia³¹. The Dual Monarchy also initially wanted to send a lower-level diplomat to Kyiv so as not to cause difficulties back in Vienna, particularly with the Poles. In the end, however, Kyiv also received a full Ambassador, Count János Forgách. These two ambassadorial appointments represented a commitment to respect the sovereignty of the Ukrainian government. The Germans and Austrians agreed to divide the occupation into two zones, but with Kyiv being held jointly. Fedyshyn concludes that this agreement relegated the Dual Monarchy 'to a secondary position as an occupying power'. It also implied that diplomatic representatives were also destined to play a secondary role to the military occupation authorities³².

General Groener was the key official overseeing the occupation in his position as chief-of-staff to the Commander-in-Chief of the German forces in Ukraine, Field Marshal Hermann von Eichhorn. Although the commands and orders went out under Eichhorn's signature, it was Groener who combined responsibility for the war economy and politics. In his own words, his job was 'to put the Ukrainian government back into the saddle, to lend it the support of the German armed might, and above all, to extract from it grain and other food-

stuffs – the more, the better!’³³ Groener, whose professional military specialty as a quartermaster inclined him to think in economic terms, came to see the occupation of Ukraine as an important means of countering the deleterious effects of the Allied blockade on the Central Powers’ ability to sustain the war effort. Kühlmann, in his speech to the Reichstag, had hinted at the possible consequences of the occupation and the treaty. He argued that Germany had an interest in maintaining the railroads in Ukraine to ensure the shipment of grain and other foodstuffs, but ‘we shall not go beyond this and shall refrain from all political involvement in that country’. But the economic rationale of Groener and the occupation more broadly led to a ‘mission creep’ whereby the initial plans for going no further east than Kyiv then expanded to include Kharkov, the Donets Basin to protect the coal from the Bolsheviks, then one third of the Don and into Georgia! The Austro-Hungarian commander in Ukraine, General Alfred Krauss, concluded that this expansive German entry into Ukraine was ‘the surest road to Mesopotamia, Arabia, Baku and Persia’ and that from Kyiv, Ekaterinoslav and Sevastopol, the ‘road leads [...] to Batum and Trapezunt’³⁴.

Fedyshyn characterized the German’s ‘impossible situation’. While strengthening the government with which they had made a treaty and which they had promised to support militarily and politically, they were at the same time weakening and undermining it through their extreme demands’. Very soon, General Groener found himself deeply involved in Ukrainian politics, which led to the removal of the Rada and the establishment of a new government in Kyiv on 29 April 1918, that of the Hetmanate of Pavlo Skoropadskyi. Moreover, as Horak concludes, the Germans in particular were very aware that the UPR that they had overthrown had far more legitimacy, based on the membership of the political parties making up the government, than the Hetman’s cabinet, with its much more limited representation, could claim. He insists that after April 29 Ukraine can ‘best be described as a state with only limited sovereignty making Skoropadskyi’s regime more a recipient than a holder of political power’³⁵.

Almost immediately after the German army restored the Rada to Kyiv, the Germans had begun to consider alternatives to their treaty obligations, including ruling the country under martial law as a German Governor-Generalship, closer in status to a conquered territory or colony³⁶. The Foreign Office prevented this from happening, but General Eichhorn steadily took measures to impose elements of martial law, including the shutting down of protests, strikes, newspapers, and the insistence that German military courts try Ukrainian citizens for an expanding array of violations and crimes. The Germans actually followed the Austrians in their ‘hard approach’ to food requisitioning. Peasant resistance was met with arrests and punitive expeditions. Emperor Karl gave the army a free rein on 1 April 1918. Although Ludendorff initially objected to these methods,

on April 6 Eichhorn proclaimed an order on the cultivation of the land, and gave the signal for the restoration of private property and the reversal of the UPR's recent land reform³⁷. Protests from the UPR ministers were to no avail.

A friendly voice for Ukraine was lost when Hoffmann was transferred to Kovno with the headquarters of the Eastern Front. Ambassador Mumm was left as the lone voice advocating a strong Ukrainian state, as Fedyshyn put it, 'against all those who were prepared to forget diplomatic niceties and international agreements and who urged that Germany simply "help herself to whatever she needs to be able to survive and wage war, through the use of naked force if necessary, and irrespective of the wishes of the Ukrainian government, which could always be replaced by another one, or simply done away with"³⁸. The Austrian representatives, both in the army and diplomatic corps, were not Mumm's allies³⁹. Groener lost all confidence in the Rada government, whose administrative apparatus was 'completely shattered, unreliable, and totally incapable of any serious effort' and, furthermore, he criticized the German Foreign Office for treating Ukraine 'as though it were a normal and equal partner'⁴⁰. Colonel Ulrich von Stolzenberg, German military attaché in Kyiv, was also an important actor and considered very friendly towards the Ukrainians. It was he who suggested that the Germans send some 'socialist' deputies to exercise some 'sobering influence' on the Rada⁴¹.

But even Mumm became increasingly exasperated with the UPR government. In another clear statement of the Ukrainian state's limited sovereignty, Colonel Stolzenberg encouraged Mykola Liubynskyi, now the Rada Foreign Secretary, to raise with the Austrians the question as to when their forces might withdraw. When Liubynskyi took matters further and posed the same question to the Germans, the reaction was alarm and efforts to avoid a response. The Ukrainians proceeded to draft a 'status of forces' agreement that would regulate the behavior of the occupation troops on Ukrainian soil⁴². Mumm replied two weeks later that 'without German military assistance none of them would be in power and the withdrawal of German forces from the Ukraine would result in immediate expulsion of the Rada and return to chaos and lawlessness'. Fedyshyn concludes sadly, 'Thus, the actions of the German and Austrian military forces in the Ukraine counted for more than all the written agreements and other solemnly undertaken commitments put together, although most of them were never openly repudiated'⁴³.

As with the peace treaty with Ukraine and the subsequent occupation, so, too, the German involvement with the coup by General Skoropadskyi against the UPR was largely a response to unexpected circumstances. Groener had ruled out direct Austro-German military rule in large measure because he judged German forces in Ukraine to be inadequate to establish an effective occupation over so large a territory. Instead, he 'recommended the maintenance of an independent Ukrainian state – which he viewed as a mere cloak to facilitate the continuation of German control and exploitation of the country'⁴⁴. Skoropadskyi

appeared on the scene relatively recently and agreed to the crippling conditions on Ukrainian sovereignty that the Germans drew up⁴⁵. The coup provoked protests both in Ukraine and also in Germany.

Although Fedyshyn argues that the Reichstag played little role in Ukraine policy by this time, the government, nonetheless, had to respond to criticism there, most notably from Center Party leader Matthias Erzberger, who denounced the ouster of the Rada government as 'clearly prearranged, and which could only be described as a German coup d'état carried out by the military'. He objected to the composition of the new government and lamented the regrettable consequences for Germany, 'A German soldier can no longer show himself unarmed in Kyiv. German soldiers have already been shot down. The bitterness against Germany is increasing.' He concluded, 'That is not the way to attain the first object of our intervention, namely securing the surplus grain supplies for the German people.' Moreover, with the increasing hatred of Germany and the Russophile elements among the new ministers, 'a new Great Russia is taking its rise from Kyiv under German protection'⁴⁶. In the last sentence, Erzberger was reacting to a report by Paul Rohrbach, back from his visit to Kyiv, in which he described the Hetman as 'more Russian than Ukrainian' wanting 'to lead Ukraine back to Russia'. Ironically, the Germans in Kyiv found themselves greater advocates of Ukrainian independence than the Hetman himself, who they knew was very comfortable with the Russian nationalists seeking refuge in his Ukraine. Moreover, Russian military officers, members of the Kadet Party, and other Russian national 'elements' were streaming into Ukraine from Bolshevik Russia and adding to the considerable pressures on Skoropadskyi to steer his state towards a 'Russian' solution. Mumm pressured both the Hetman and the Ukrainian socialist oppositionists to reconcile their differences and the Ukrainian socialists to join the government. All these efforts were in vain⁴⁷.

By the time Vice-Chancellor Friedrich von Payer answered these parliamentary objections in May 1918, the tone of the Government had changed from its initial defense of the sovereignty of a neutral, Ukrainian state towards a more asymmetrical power relationship with a dependent Ukrainian state. He spoke of 'the aim of our policy toward the border peoples [...] is to live with them for the future in peace and friendship'. He asserted that it was in Germany's and the border peoples' interests 'that we should draw near to each other in matters of policy, economics, and Kultur, and, so far as is feasible, in military affairs also'. But his special hope was 'for advantages with regard to the assurance of our food supply, and what is comprised under the general term of colonization'. He went on to express his complete agreement that 'we should not interfere in the internal affairs of the Ukraine. But that obviously has some limits, firstly, in view of the object of our entry into the Ukraine, viz., the establishment of order; and secondly, in regard to the security of our troops'. Finally, he defended the coup

against the Rada and the field-sowing order by Field Marshal von Eichhorn as dictated by the military situation⁴⁸. The Austrians, though they supported the coup against the Rada, never accepted the legitimacy of the Hetmanate and insisted that it was an ‘unrecognized protectorate’⁴⁹. So the first peace treaty of the war ended in an occupation supporting a Ukrainian dictatorship, also quite inefficient in doing the occupiers’ bidding, but still preferable, in German eyes, to the previous Rada government.

Groener, despite his role in the ultimate ‘unmaking’ of the Ukrainian state, like many of his predecessors who spent time in Kyiv, also cultivated a friendship with the Hetman, Skoropadskyi, that lasted long after Skoropadskyi sought refuge in Germany after the collapse of his government. Groener arranged what was possibly the crowning moment in Skoropadskyi’s career as Hetman, namely, a visit to Berlin and Spa for an audience with Kaiser Wilhelm and his brother, as well as with the German High Command at the beginning of September 1918. After the war, General Groener helped the Hetman organize a Ukrainian research institute in Wannsee that promoted his monarchist ideas. Groener strongly opposed the plan to evacuate the east immediately, arguing, ‘it was impossible for us [Germans] to withdraw our protecting hand from the Baltic peoples, the Finns, and the Ukrainians, whom we liberated and whose confidence we had won’⁵⁰. And Hoffmann, too, confided to his diary, ‘I am sorry for the people whose territory we are handing over to the Bolsheviks’⁵¹. Hoffmann concludes his memoirs with some reflections on the mission of General Groener and the ongoing threat presented by Bolshevik Russia. Hoffmann was revolted by the reports of Bolshevik atrocities and felt that ‘it was impossible, as a respectable man, to stand inactive and allow a whole nation to be butchered’. He argued for renouncing the treaty with the Soviet government, and marching on Moscow to install a ‘better’ Russian government and had entered into negotiations with representatives of the monarchists and Whites⁵². Prince Maximilian von Baden also explains Groener’s and Hoffmann’s attachment to Ukraine, ‘Like General Hoffmann he had long been on outpost duty in the East, protecting and maintaining order, filled with the consciousness of our power and of the responsibility which was laid upon us. These Eastern soldiers had “Ethical Imperialism” in their bones at a time when the politicians were still impervious to it. They felt that not only the nation’s word but their own honour was at stake. They felt it impossible for us to withdraw our protecting hand from the Baltic peoples, the Finns, and the Ukrainians, whom we had liberated and whose confidence we had won’⁵³.

Conclusions

To return to the ‘new order’ of the original title, in concluding his chapter on the Peace Treaty Fischer describes General Hoffmann’s reply to critics of the treaty he helped to negotiate ‘by pointing out that the Allies technically annulled

the German-Russian Treaty at Versailles, but used the situation created by Germany as the basis for their re-organization of Eastern Europe when they set up the ring of states nicknamed the *cordon sanitaire*⁵⁴. Paul Rohrbach, one of Germany's most influential Ukraine experts, agreed that Hoffmann was one of two people in his experience who understood the tragically lost opportunities with Ukraine. The other was the American Secretary of State under Wilson, Robert Lansing, who wrote that Wilson had discredited the idea of the right to self-determination when many peoples of the Russian Empire, including the Ukrainians, were denied the right to independent states⁵⁵. Prince Maximilian, who was an early advocate of just and democratic peace, likewise understood Wilson and the Versailles peace to be a betrayal of all the promises made in the Fourteen Points and another of the many lost opportunities of the peace⁵⁶. Khrystiuk, too, joined the many critics of the Versailles settlements as a new imperial division of the post-war world in favor of the victorious powers. Indeed, he offered his history of the Ukrainian revolutions as part of the story of 'intensified efforts on the part of oppressed peoples everywhere to throw off the shameful and heavy yoke of national oppression'. He described the behavior of the French diplomats towards the Directory government as little different from that of the German and Bolshevik imperialists and judged that the rhetoric of self-determination was nothing but the mask of the 'Entente imperialists'⁵⁷. Those treaties were framed in terms of revenge and punishment and far from the spirit of the first treaty of the war, that of the Central Powers with Ukraine.

The powers most hostile to the idea of a Ukrainian state and nation remained the Russians, both the Bolsheviks and the Whites. The Whites were the most resistant to recognizing Ukraine as part of their new order; instead, Anton I. Denikin and his entourage viewed Kyiv as a Russian city and as the launching place for the recovery of a strong, united, and indivisible Russia. The Whites insisted that Ukraine was not real, but referred to it as the historical southwest provinces and New Russia. But the Bolsheviks, by contrast, were obliged by their own state weakness and their own desperate demand for foodstuffs in a starving Petrograd and other parts of Russia to behave as if they took their own rhetoric of national self-determination seriously. Even as they were in the same document recognizing the UPR and also delivering ultimatums and threatening war if the UPR did not in fact subordinate its armed forces and its statehood to Bolshevik Russia, Trotsky and his fellow negotiators at Brest-Litovsk nonetheless did recognize the UPR, in fact several times. And, as several historians, both contemporary and later ones have concluded, this clearly reluctant concession on the part of the Bolsheviks was one whose legacy they continued to struggle with in the debates over the constitution of a future Soviet Union, what sorts of state forms to create to accommodate the new situation after formal empire was over, but not the neo-colonial relations of the past. Before that constitution brought

the four republics (Russia, Ukraine, Belarus, and the Transcaucasian Federation) into one Union, relations between the Soviet Ukraine that was finally established with Soviet Russia by 1920 were conducted by bilateral treaties.

And to return once more to Christopher Clark's evocation of the First World War as 'a modern event' and 'the most complex of modern times', we might see the German occupation of Ukraine as a portent of the dilemmas of asymmetrical power relations created out of war and peace that involve a major power in the making of state and nation, while adhering – at least at times and on the part of some of the authorities overseeing the occupation – to international norms of sovereignty and national self-determination and facing political opposition from parliaments and the press at home. Compared to more recent occupations and state-building projects, the German and Austrian occupations were mercifully brief, though not necessarily less devastating for the populations subjected to those occupations. Almost by force of internal logic, wartime occupations assume the character of colonial regimes of exploitation and subordination, as the experience of the Central Powers in Ukraine during 1918 clearly and sadly illustrates.

¹ *Roman Szporluk*, Lenin, 'Great Russia,' and Ukraine; in: *Harvard Ukrainian Studies* 28/1–4 (2006) 611–626.

² Haidamak was a general Soviet reference to anti-Soviet Ukrainian soldiers.

³ *Lapchinsky*, Z pershykh dnyv [From the first days]; IDEM, Pershyi period radiants'koi vladny na Ukraini. TsVKU ta Narodniy Sekretariat (Spohady) [The first period of soviet power in Ukraine. The CECU and the People's Secretariat (Memoirs); in: *IBID.* 1 (1928) 160–175; and *Borot'ba za Kyiv-sichen' 1918 r* [The Battle for Kyiv: January 1918]; in: *IBID.* 2 (1928) 209–219.

⁴ *Antonov-Ovseenko*, *Zapiski* [Notes] I 154.

⁵ Pidhainy evaluates the best sources as those of the reports of the American consul Douglas Jenkins, and Austrian reports from Kyiv. See *Pidhainy*, *Formation* 599.

⁶ *Dmytro Doroshenko*, *Moi spomyny pro nedavne-mynule 1914-1918* [My Reminiscences Concerning the Distant Past], 4 vols (Lviv 1923–1924) I 294.

⁷ *Lapchinsky*, *Borotba za* [Battle] 219.

⁸ Lenin expressed confidence in Muraviov's success against the Romanians, and 'we don't for a minute doubt that the valiant heroes of the liberation of Kyiv will not delay in fulfilling their revolutionary duty'. Cf. doc. 17, 17 February 1918: *Telegramma V. I. Lenina Glavnokomanduiushchemu M.A. Muraviov, Rumynskoi Verkhovnoi Kollegii, Narodnomu Sekretariatu Ukrainskoi Respubliki* [Telegram from V. I. Lenin to Commander-in-Chief M. A. Muraviov, the Romanian Supreme Collegium, the People's Secretariat of the Ukrainian Republic]; in: *Golunov* (ed.), *Direktivny* [Directives] 17.

⁹ *Antonov-Ovseenko*, *Zapiski* [Notes] I 157 f.

¹⁰ Also not surprisingly, Ukrainian historians have assessed the war even more tragically; for Doroshenko 'the Bolsheviks instated such a bloodbath as the city had not seen since the days of Andrew Bogoliubskiy' (sack of Kyiv by Suzdal in 1169).

Serhiy O. Yefremov wrote an open letter to Yuri Kotsiubynskiy, son of a prominent Ukrainian writer: '[...] the seed you planted on your native soil shall not bring forth what you expect, not equality and fraternity, but knives on both sides, hatred and blood'. Cited in *Pidhainy*, *Formation* 616 f.

¹¹ *Khrystiuk*, *Zamityk* [Notes] II 181–184.

¹² On the Polish reaction to the secret treaty provisions dealing with Kholm province, see *Hornykiewicz* (ed.), *Ereignisse II 229–275: 'Aufregung in Polen wegen Angliederung Cholms an die Ukraine'*.

¹³ *Fedyshyn* notes that 'this was very likely the earliest expression of the cordon sanitaire idea'. Cf. *Fedyshyn*, *Drive to the East* 77.

¹⁴ *IBID.* 100, for a discussion of the 'open rivalry that seriously strained relations between Berlin and Vienna'.

¹⁵ *IBID.* 87.

¹⁶ Hoffmann wrote that 'if the Central Powers, who had made peace with the Ukraine for the sake of bread wanted to get bread, they would have to go and fetch it'. He described the Ukrainian representatives as in a desperate position and that they 'quite openly begged assistance from Germany'. In his opinion, this was a logical next step: '[...] after recognizing the government and signing a peace with it, we had therefore to see that the peace we had signed was carried out, and for this purpose the first thing we had to do was to support the Government that had concluded the peace with us'. Hoffmann, *Lost Opportunities* 230.

¹⁷ *BIHL*, *Friedensschlüsse von Brest-Litovsk* 198.

¹⁸ The appeal was drafted by the one Ukrainian delegate left in Brest-Litovsk, *Liubynskiy*.

¹⁹ *Hornykiewicz* (ed.), *Ereignisse* II 276–290.

²⁰ *BIHL*, *Friedensschlüsse von Brest-Litovsk* 126.

²¹ See several fascinating documents, including Chancellor von Hertling's submission of the treaty, speeches by Reichstag deputies, and Kühlmann's statements; in: Ralph Haswell Lutz (ed.), *Fall of the German Empire, 1914–1918*, 2 vols. (= Hoover War Library publications 1–2, New York 1969) I 802–828. Kühlmann's statements, summarized here, are dated February 19 and 20, 1918. See Seidler's speech, 19 February 1918, Vienna; in: *Hornykiewicz* (ed.), *Ereignisse* I 287–290, doc. 116. Seidler's remarks focused on the grain and other foodstuffs from Ukraine that were the primary gain of the peace and, as had been anticipated, had to answer the protests of the 'gentlemen of the Polish club' about the concessions on the Kholm region. In defense of his government's treaty, however, he reminded the Polish gentlemen that the issue of ethnic border setting would be a matter for a mixed commission at a later date.

²² A report on the situation in Ukraine by Colin Ross, a German reporter who had 'embedded' with the front-line troops of the German occupation forces entering Ukraine, was one of many alarming pieces of intelligence that Berlin received. Ross concluded that the Rada government initially depended entirely on the German occupation, but that it was gaining in authority with every day. Nonetheless, he wrote of a complete lack of central government with any meaningful control over the territory, that the Bolsheviks had more support than just their bayonets, and that the Ukrainian national movement had very weak roots. See a Russian translation of the German document: *Doklad nachalniku operatsionnogo otdeleniia Germanskogo vostochnogo fronta o polozhenii del na Ukraine v marte 1918 g.* [Report to the Head of the Operational Department of the German Eastern Front]; in: *Arkhiv russkoi revoliutsii* [Archiv of the Russian Revolution] 22 vols. (Berlin 1922–1937) I (1922) 368–376.

²³ *Horak* summarizes the speeches of the leading party spokesmen in the Reichstag, including: Adolf Groeber (Centrum), Eduard David (Social Democrats), Gustav Stresemann (National Liberals), and Kuno von Westarp (Conservatives), comprising an overwhelming majority in favor of the treaty; and Marian Seyda, representing the Poles, and Georg Lebedour (left-wing Independent Social Democrats) opposing it. See *Horak*, *The First Treaty* 91–99.

²⁴ *Fedyshyn*, *Drive to the East* 95. See Holubovych's report to Small Rada, 1 February 1918 (already in *Zhytomyr*) on the peace treaty and the additional convention on military aid with Germany; in: Verstiuk, Ostashko (eds.), *Ukrainska Tsentralna Rada* [Ukrainian Central Rada] II (1997) 155, doc. 77. Sevriuk reported on the negotiations with the Austrian and German governments about military aid and amendments to the peace agreements. *IBID.* 156, doc. 78.

²⁵ For a view of this conflict more sympathetic to Vienna's positions, see *BIHL*, *Friedensschlüsse von Brest-Litovsk* 106–113.

²⁶ *Vidozva Rady Narodnykh Ministriv do hromadian UNR* [Appeal of the Council of People's Ministers to the Citizens of the UPR], 10 February 1918; in: Verstiuk, Ostashko (eds.) *Ukrainska Tsentralna Rada* [Ukrainian Central Rada] II 160 f., doc. 81. For a different view of the coalition of the occupying forces, see Antonov-Ovseenko, citing a report from military sources: '[...] at the front were organized units of haidamaks of mixed composition, large participation of officers, including Russians, Germans, Ukrainians, Austrians, Poles, and Hungarians; behind them came haidamak forces, forward haidamak units, supported by two German regiments.' See Antonov-Ovseenko, *Zapiski* [Notes] II 9.

²⁷ This section is based on the long available but largely unknown work by several scholars, including: XENIA JOUKOFF EUDIN, *The German Occupation of the Ukraine in 1918*; in: *The Russian Review* I/1 (November 1941) 90–105; TARAS Hunczak, *The Ukraine Under Hetman Pavlo Skoropadskyi*; in: *Idem* (ed.), *The Ukraine* 61–81; already mentioned have been the works of *Fedyshyn*, *Drive to the East*; Peter Borowsky, *Deutsche Ukrainepolitik 1918 unter besonderer Berücksichtigung der Wirtschaftsfragen* (= *Historische Studien* 416, Lübeck – Hamburg 1970); the memoirs of the German occupation commander, Wilhelm Groener; and two remarkable studies by eyewitness participants in the occupation by Austria-Hungary, Gustav Gratz, Richard Schüller, *Die äussere Wirtschaftspolitik Oesterreich-Ungarns: Mitteleuropäische Plaene* (Wien 1925); engl.: *The economic policy of Austria-Hungary during the war in its external relations* (= *Economic and social history of the World War 4*, New Haven 1928); and by the commanders of the Austro-Hungarian occupation army in Ukraine, Alfred Krauß, and Franz Klingenbrunner, also formerly in the command of the Eastern Front, the chapter, *Die Besetzung der Ukraine 1918*; in: *Die Militärverwaltung in den von den österreichisch-ungarischen Truppen besetzten Gebieten* (= *Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Weltkrieges, österreichische und ungarische Serie*, herausgegeben von der Carnegie-Stiftung, Wien – New Haven 1928) 359–390. Finally, I have written a chapter about this period in: Mark von Hagen, *War in a European Borderland: Occupations and Occupation Plans in Galicia and Ukraine, 1914–1918* (= *Donald W. Treadgold Studies on Russia, East Europe, and Central Asia*, Seattle – London 2007) 87–104.

²⁸ *Khrystiuk*, *Zamitky* [Notes] 156.

²⁹ See Ludendorff's 'General Directives of the Administration and Exploitation of the Occupied Eastern regions after the Conclusion of the Peace Treaty', part B devoted to Ukraine, March 18, 1918, discussed in *Fedyshyn*, *Drive to the East* 113 f.

³⁰ *IBID.* 108–110.

³¹ Groener admitted that he, too, knew nothing about Ukraine. Cf. Wilhelm Groener, *Lebenserinnerungen: Jugend, Generalstab, Weltkrieg*, ed. by Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen (Göttingen 1957) 385 f. He did have two political advisors, both Russian-speaking intelligence experts, Major [Otto] Hasse and Major Walter Jarosch; '[...] the two officers were destined to play a much more important role in Ukrainian affairs than their rank and titles would suggest'. *Fedyshyn*, *Drive to the East* 108. On Mumm, Paul Rohrbach, who knew Mumm from working together with him at the Foreign Ministry Central Office during the war, said after a visit to Kyiv in 1918: 'He had no understanding for our reports and wished us to be out of Kyiv as soon as possible.' Elsewhere, he self-deprecatingly brushes off a flattering reference to him by a Russian-Jewish journalist from a Kyiv Social Democratic newspaper as 'Count [sic] Rohrbach, the creator of Ukraine who had come to see his creation'. See PAUL ROHRBACH, *Um des Teufels Handschrift: Zwei Menschenalter erlebter Weltgeschichte* (Hamburg 1953) 221.

- ³² *Fedyshyn*, Drive to the East 103 ff.
- ³³ *Groener*, Lebenserinnerungen 385, as translated by Fedyshyn, Drive to the East 107.
- ³⁴ *Krauss*' report dated June 13, 1918; in: Hornykiewicz (ed.), Ereignisse III 119.
- ³⁵ *Horak*, The First Treaty 107.
- ³⁶ *Hornykiewicz* (ed.), Ereignisse III 28 f., 35 ff., 57–60, and elsewhere, cites several cases of Austrian objections to German plans for outright occupation and the removal of the Hetman government.
- ³⁷ *Groener*, Lebenserinnerungen 397. For some of the key documents of the 'hard approach' see Die deutsche Okkupation; this contains the German-language documents that were collected by Soviet historians M. Gorkii, I. Mintz, R. Eideman (eds.), Krakh germanskoi okkupatsii na Ukraine (po dokumentam okkupantov) [The Collapse of the German Occupation in Ukraine (in the documents of the occupiers)] (Moscow 1936). And for Eichhorn's order to the German troops, see Hornykiewicz (ed.), Ereignisse III 50 f.
- ³⁸ *Fedyshyn*, Drive to the East 112, citing a March 10, 1918, telegram from Bernhard von Bülow in Brest-Litovsk to Berlin. Despite Mumm's support for the Ukrainian government, he also expressed his frustrations with the 'pseudo-government' of the Rada and its 'communist experiments'. See Die deutsche Okkupation 42, doc. 11.
- ³⁹ *Fedyshyn* summarizes the Austro-Hungarian views of Ambassador Count János Forgách, Count Ottokar Czernin and Prince Gottfried zu Hohenlohe-Schillingsfürst as very hostile to Ukraine; 'The country was to be exploited economically and then abandoned, possibly to be reincorporated into Russia.' Fedyshyn, Drive to the East 119 f. See the frequent and often lengthy reports of Forgách back to Vienna in Hornykiewicz (ed.), Ereignisse III, docs. 529 (98–106), 550 (138), 552 (139–141), 554 (141–147).
- ⁴⁰ *Kühlmann*, temporarily distracted with negotiations in Bucharest, came to Mumm's support against his War Ministry and Austrian colleagues. Fedyshyn, Drive to the East 114 f.
- ⁴¹ He suggested that Paul Rohrbach, a Ukraine expert, accompany the Social-Democratic deputies to Kyiv. Fedyshyn reports that Stolzenberg's military colleagues in Kyiv were openly critical of his 'softness and undue indulgence' toward the Ukrainians; cf. Fedyshyn, Drive to the East 135. Rohrbach actually visited Kyiv only after the coup that overthrew the Rada government. See a discussion of his letters from Kyiv in HENRY CORD MEYER, Germans in the Ukraine, 1918: Excerpts from Unpublished Letters; in: American Slavic and East European Review 9 (April 1950) 105–115.
- ⁴² For the report of the Ukrainian peace delegation to the Rada, 9 March 1918, on the negotiations with the Russians and on the matter of the Austrian and German occupation forces, their numbers and obligations to treat Ukraine as a friendly power, see Verstiuk, Ostashko (eds.), Ukrain's'ka Tsentral'na Rada [Ukrainian Central Rada] II 184–188, doc. 99 (Liubyn's'kyi, Sevriuk, and Levyts'kyi all address the government).
- ⁴³ Fedyshyn, Drive to the East 120, 126.
- ⁴⁴ *IBID.* 137. See further discussions of German attitudes towards the new state and the debates between Groener and Eichhorn, on one hand, and Mumm, on the other; *IBID.* 148 ff. Hoffmann, too, continued to follow Ukrainian affairs and was troubled by Groener and Eichhorn's efforts, which he believed were 'driving Ukraine back into the arms of Great Russia'.
- ⁴⁵ *Hornykiewicz* (ed.), Ereignisse I 400 ff.
- ⁴⁶ *Matthias Erzberger*, My 'Offensive' in the Main Committee, 14 May 1918; in: Lutz (ed.), Fall of the German Empire I 853 ff. For a discussion of Erzberger's politics at this time, see Klaus Epstein, Matthias Erzberger and the Dilemma of German Democracy (Princeton 1959) 239–244.
- ⁴⁷ *Forgách*, too, frequently noted the pro-Russian orientation of the Hetman's government and was also part of Mumm's efforts to get more Ukrainian parties to join the cabinet. See Hornykiewicz (ed.), Ereignisse III 138–141, docs. 550 ff.
- ⁴⁸ Speech of Vice-Chancellor Friedrich von Payer in the Main Committee of the Reichstag on the Eastern Questions, 7 May 1918, in: LUTZ (ed.) Fall of the German Empire 846–852.
- ⁴⁹ *Hornykiewicz* (ed.), Ereignisse III 74 ff. The Austro-Hungarian Ambassador Forgách described the relationship as 'eine Art stillschweigendes Protektorat'.
- ⁵⁰ *Maximilian*, Prince of Baden, The Memoirs of Prince Max of Baden, 2 vols. (London 1928) II 274.
- ⁵¹ *Max Hoffmann*, War Diaries and Other Papers, 2 vols. (London 1929) I 246.
- ⁵² *Hoffmann*, Lost Opportunities 236.
- ⁵³ 'Ethical imperialism' was von Baden's answer to modern demands for democracy and national self-determination: 'The wave of democracy threatens to wash away the foundations of all Imperialism. This threat is specially dangerous to German imperialism, which does not yet exist and has still to be created. It may therefore be said that if German Imperialism is to withstand the assault of democracy with its claim to a better world it must base itself on ethical principles.' See Maximilian, Memoirs I 281.
- ⁵⁴ *Fischer*, Germany's Aims 508; HOFFMANN, Lost Opportunities 229.
- ⁵⁵ *Rohrbach*, Teufels Handschrift 219 f. Robert Lansing, The Peace Negotiations: A Personal Narrative (Boston – New York 1921) 99.
- ⁵⁶ 'I would ask the President of the United States what right he has to put himself forward as judge of the world? [...] President Wilson has no right to do battle in the name of the small nations, since the alien peoples which were threatened with extinction under the Russian tyranny, the Finns, the Poles, the Ukrainians, the Balts, the Lithuanians, have turned to him in vain over and over again.' Maximilian, Memoirs I 186 f.
- ⁵⁷ See *Khrystiuk*'s chapter on the French-UPR 'negotiations'; Khrystiuk, Zamitky [Notes] 91–108. For an example of a growing recent literature on the anti-colonial movement and another lost opportunity, the Wilsonian moment, see Erez Manela, The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism (Oxford – New York 2007).

Ірина МАТЯШ,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
історії міжнародних відносин та зовнішньої
політики України Інституту історії
України НАН України, голова правління
Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин

ПЕРШІ БІЛОРУСЬКІ ПРЕДСТАВНИЦТВА В УКРАЇНІ (1918 р.): спроба встановлення дипломатичних відносин між УНР і БНР (романтика сподівань і реалії буття)

Анотація. У статті висвітлено спроби встановлення офіційних міждержавних відносин між Білоруською Народною Республікою і Українською Народною Республікою у 1917–1920 рр. На основі архівної інформації з фондів українських та білоруських архівних установ висвітлено діяльність білоруських представництв в УНР і Українській Державі. Проаналізовано позиції білоруських представників у переговорному процесі з українською стороною. Значну увагу приділено персоналіям представників БНР, з'ясовано маловідомі факти їхнього життєвого шляху.

Ключові слова: персоналії, Білоруська торгова палата БНР, білоруські представництва в Україні, П. Алексюк, П. Тремпович, О. Цвікевич, М. Довнар-Запольський.

В історії української дипломатії 2018 рік має особливе значення. Він знаменує собою століття виходу України на міжнародну арену як незалежної держави і встановлення офіційних відносин із зарубіжними країнами. Як наголошував перший міністр закордонних справ УНР Олександр Шульгин, «блискучий розвиток нашої державности, який на певний час зробив Україну “оазисом” серед всеросійського безладдя, звернув на себе загальну увагу. До Києва стали наїздити делегації від різних частин колишньої імперії царів і з захопленням дивитись на ту організаційну роботу, яка перейнята була всенароднім ентузіазмом. Дивитись і потім робити спроби досягти того ж й у своїх країнах» [1]. До таких країн належала, зокрема, Білорусь.

У білоруській, польській, українській історіографії достатньо уваги приділено питанню створення Білоруської Народної Республіки, особам її репрезентантів та спробам зберегти білоруську державність. Окремий напрямок досліджень у цьому контексті складають дослідження процесу встановлення двосторонніх відносин УНР і БНР (О. Кукса [2], В. Лебедева [3, 4], М. Трус [5] (Республіка Білорусь), В. Матвієнко [7–9], О. Зубко [5, 6], І. І. Матяш [10–11], О. Панасюк [12] (Україна), Д. Міхалюк [13–14] (Республіка Польща) та ін.). Актуальність звернення до питання діяльності перших білоруських преставництв в Україні зумовлена потребою реконструкції процесу встановлення двосторонніх відносин між УНР і БНР та його інституційних форм у 1917–1920 рр. як доказу столітньої історії офіційних українсько-білоруських взаємин, а також – з'ясування формальних аспектів взаємного визнання держав. Своїм завданням у цій статті вважаємо аналіз інституційних форм встановлення дипломатичних відносин між Білоруською Народною Республікою і УНР / Українською Державою та їх репрезентантів в українській столиці (абстрагуючись від діяльності консульства БНР в Одесі).

Серед новоутворених держав, що постали на руїнах Російської імперії, Білорусь робила найактивніші кроки до встановлення офіційних двосторонніх відносин з УНР. Причиною тому була потреба молодої держави в дієвій підтримці ззовні, особливо з боку сусідів. Ще за три місяці до проголошення Білоруської Народної Республіки «рідну сестру» вітала оплесками на своєму засіданні 17 грудня 1917 року Українська Центральна Рада [15, с. 35]. Про очікуване проголошення самостійності Білорусі сповістив делегат Білоруського військового з'їзду, що відбувався тоді в Києві. Перші білорусько-українські контакти «міждержавного» рівня були пов'язані з формуванням складу делегації на Брестські мирні переговори. Виконавчий комітет Ради Першого Всебілоруського з'їзду, розігнаного 18 грудня 1917 року «озброєною бандою більшовицької влади», в особах його голови Юсіфа Воронка і секретаря Александра Бурбіса, звернувся до Генерального Секретаріату УЦР з проханням покласти на українських делегатів на Брестських мирних переговорах відповідно до ноти Генерального Секретаріату УЦР захист прав Білорусі до приїзду в Брест-Литовськ білоруських представників [16, арк. 48]. Виконком діяв у підпіллі, практично без матеріальних засобів, маючи доручення взяти владу в свої руки тоді, коли це буде можливо, й намагаючись реалізувати резолюції, що їх не вдалося прийняти в демократичний спосіб [17, с. 553]. Як відомо, з'їзд устиг офіційно ухвалити лише перший параграф постанови, який передбачав реалізацію білоруським народом права на самовизначення і створення органу крайової влади. Функціонуючи на нелегальних засадах, виконком як міг підтримував ідею білоруської влади, навіть вступаючи в контакт із іншими державними утвореннями.

Вести всі переговори з українською стороною у разі прийняття нею звернення доручалося члену виконкому Білоруської центральної військової ради Павлу Алексюку [16, арк. 53]. Той без зволікань в останній декаді грудня 1917 року виїхав до Києва. «Посол» був активним учасником громадсько-політичної боротьби білорусів за незалежність. Він співпрацював із Мінським білоруським комітетом, як його представник увійшов до складу Виконавчого комітету громадської безпеки Мінська. Завдання цього комітету полягало в скасуванні разом із комендантом міста старої адміністрації та встановлення нового порядку [18]. Деякий час П. Алексюк був помічником голови Білоруського національного комітету Романа Скірмунта, сформованого 26 березня 1917 року на базі Мінського білоруського комітету. Цей орган фактично об'єднав зусилля всіх білоруських організацій, декларуючи національно-культурне і політичне відродження Білорусі, проте на засадах автономії у складі Росії. Подібні ідеї (зокрема, надання Білорусі національно-територіальної автономії у складі РСФРР та створення законодавчого органу – Білоруської крайової ради) містила програма створеної у травні 1917 року Білоруської партії народних соціалістів (члени: І. Сушинський, О. Левицький, С. Плавець та ін.). За характеристикою М. Довнара-Запольського, очолювана П. Алексюком партія відіграла «доволі помітну роль у білоруській справі» [17, с. 538]. Попри розбіжності щодо розуміння державного статусу Білорусі (автономія/самостійність) та суперечності всередині білоруського національного руху, П. Алексюк входив до складу його керівних органів, зокрема й до створеного в жовтні 1917 року нового крайового органу – Великої Білоруської Ради, покликаної «захищати весь білоруський народ» [19, с. 201]. Після насильного завершення I Всебілоруського з'їзду він отримав повноваження на ведення переговорів з Українською Центральною Радою як посол від виконкому з'їзду.

Білоруському представникові, попри нелегальний статус виконкому, було надано відповідні повноваження. Його контакти з керівництвом, зокрема з комісаром Румунського фронту Павлом Манцевичем, здійснювалися через посередництво Секретарства з міжнаціональних, а з 22 грудня / 4 січня – міжнародних справ з використанням радіотелеграфного зв'язку. Скерована до Брест-Литовська білоруська делегація взяти дієвої участі в переговорах, як відомо, не змогла. До її складу входили не випадкові особи: О. Цвікевич і С. Рак-Михайловський.

Олександр Іванович Цвікевич (1888–1937), уродженець Бреста і випускник юридичного факультету Санкт-Петербурзького університету (1912), попри 30-річний вік, мав високий авторитет серед білоруської спільноти і досвід громадсько-політичної діяльності: був учасником створення Білоруської народної громади в Москві, доповідачем з питань біженців на I Всебілоруському з'їзді [20].

Не менш яскравою особистістю був Симон Михайлович Рак-Михайловський (1885–1938) [21], педагог за освітою (закінчив 1912 року учительський інститут у Феодосії й працював учителем у чотирикласному вищому початковому училищі та жіночій гімназії в кримському містечку Карасубазар), голова Центральної білоруської військової ради, активний учасник I Всебілоруського з'їзду, член його президії і підпільного виконкому Ради з'їзду після його розгону.

Обидва делегати змогли потрапити в Брест-Литовськ лише як радники української делегації. «Делегація була в Бресті, – зазначав М. Довнар-Запольський, – хоч офіційного значення мати не могла» [17, с. 553]. На час їх прибуття учасники переговорів отримали надіслану 19 січня 1918 року Виконкомом Ради Першого Всебілоруського з'їзду «Декларацію білоруської мирної делегації», в якій вказувалося, що Білорусь була у своїх етнографічних межах автономною частиною Російської федерації, тому вимагали возз'єднання етнічних частин Білорусі, розділених лінією фронту. Мета цього послання полягала в тому, щоб привернути увагу до проблеми білоруської державності, яка під час переговорів ігнорувалася. Проте ні декларація, ні делегати, що прибули до місця проведення переговорів із запізненням, впливу на перебіг переговорного процесу і зміст договору не мали. Договори, підписані представниками Української Народної Республіки 27 січня (9 лютого) 1918 року та Радянської Росії 3 березня 1918 року із Почвірним Союзом, не лише передбачали відторгнення частини білоруської території, а й заперечували її претензії на самостійність, визнаючи білоруські землі областями Радянської Росії, тимчасово окупованими німецькими військами. Ухвалене без урахування позиції білоруського уряду рішення, що порушувало національні й територіальні права Білорусі та її народу, білоруська сторона визнати відмовилася. Досягнення його перегляду білоруським лідерам вбачалося через сприяння УНР.

На початку квітня 1918 року О. Цвікевич та С. Рак-Михайловський вирушили до Києва вже як офіційні делегати Білоруської Народної Республіки (БНР), проголошеної 25 березня 1918 року згідно з III Статутною грамотою Ради Всебілоруського Конгресу. Відповідно до передбаченої у Брестському мирному договорі можливості проведення додаткових перемовин щодо уточнення лінії кордону (зокрема, російсько-українського) вони мали домовитися про встановлення кордонів БНР за етнографічним принципом й «повернути» віднесені договором до УНР південні повіти Гродненської і Мінської губерній. Згідно з III Статутною грамотою територія БНР окреслювалася в межах Могильовщини, Мінщини, Гродненщини (входили Гродно та Білосток), Віленщини, Вітебщини, Смоленщини і прикордонних частин сусідніх губерній, де проживали білоруси. Відтак офіційно білоруське представництво іменувалося «Делегація Народного

Секретаріату БНР у справах переговорів із УНР», або «Надзвичайна делегація з міжнародних переговорів» [22, арк. 10]. Тим самим визначалася пріоритетна проблема, яка визнавалася БНР такою, що потребує негайного вирішення. Опис кордонів республіки спочатку належав до обов'язків комісії з міжнародних справ Ради БНР.

Крім того, очільник делегації О. Цвікевич мав виконати завдання політичного і економічного змісту. Вони полягали в офіційному повідомленні владі й народу Української Народної Республіки та всім державам (за допомогою українського радіотелеграфу) про проголошення незалежності БНР, веденні переговорів щодо визнання українською стороною нового статусу країни, налагодження телефонного та телеграфного зв'язку між Києвом і Мінськом, перегляду змісту Брестського мирного договору, а також – в умовах відсутності білоруського консульського представника – створенні можливості для товарообміну між БНР і УНР та постійного сполучення між їх столицями, досягненні економічної підтримки грошовою позикою обсягом 500 тис. грн уряду БНР від УНР [23, с. 642] та сприяння в організації в Україні білоруських військових підрозділів. Щодо визнання незалежності йшлося про «офіційний акт, що став би основою для встановлення тіснішого державного зв'язку Білорусі й України», що надалі передбачало б об'єднання автономних армій та єдність зовнішньої політики [22, арк. 642]. До повноважень О. Цвікевича як керівника представництва в економічній частині належала організація відкриття в Києві Білоруської торгової палати. Для реалізації надважливих для БНР завдань мав стати в нагоді його досвід юридичної практики в Пружанах і Брест-Литовську та робота в Комітеті допомоги жертвам війни (Тула, 1916).

На С. Рак-Михайловського покладалися обов'язки управління справами представництва БНР та секретаря. Його основне завдання в Києві полягало в організації білоруських військових частин на території УНР. Білоруські делегати розраховували на фінансову допомогу від української сторони, а також забезпечення зброєю, військовим спорядженням та продовольством як сформовані частини, так і ті, що мали формуватися [22, арк. 642].

Реалізації завдань делегації БНР повинна була сприяти білоруська періодика, що засновувалася в Києві. Перше видання «політичної, громадської, політико-економічної і військової» газети «Білоруське слово» вийшло 1 (19) квітня 1918 р. з програмною передовою статтю відомого вченого та амбітного організатора науки і освіти професора Митрофана Довнара-Запольського. Вчений народився у місті Речиця Мінської губернії, однак Київ був для нього не лише столицею Української Народної Республіки, в якій новопостала БНР шукала підтримки. Тут він навчався в 1-й Київській гімназії (звідки його було відраховано за неблагонадійність), 1894 року блискуче закінчив історико-філологічний факультет Київського

університету Св. Володимира, формувався як учений-історик, захистивши дисертації: магістерську – «Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах» (1901 р.) та докторську – «Очерки по организации западно-русского крестьянства в XVI в.». Також мав досвід створення вищого навчального закладу (Київський комерційний інститут, 1907 рік) та співпраці з різними громадськими організаціями, неодноразово обирався гласним Київської міської думи. Не були чужими для нього й українці: його наставник – видатний український історик В. Антонович, а дружина – український історик Н. Полонська-Василенко.

Лютий 1917 року закарбувався у пам'яті вченого захопленням влади лівореволюційним студентським комітетом в очолюваному ним Київському комерційному інституті, публічним зреченням його синами, які перейшли на бік більшовиків, та арештом, який завершився звільненням замість очікуваної страти [24, с. 296]. Після арешту він активно долучився до створення в Києві білоруських організацій. Закликаючи земляків до єднання в надзвичайно складний для громадян БНР час, М. Довнар-Запольський писав: «Українці, які багато настраждалися при Царському Уряді, не відмовлять білорусам у збереженні їхньої державності, якщо звісно ми самі будемо про це наполегливо заявляти» [25]. Важливими елементами боротьби він вважав запровадження білоруської мови в школі та державному управлінні, створення білоруського університету (пропонувався для цього Мозир) та народних університетів у провінційних містах, порушення питання про формування білоруського «передпарламенту» в українській столиці [25]. Публікацію «Уставної грамоти» в наступному числі газети від 8 (26 квітня) 1918 р. супроводжував заклик М.В. Довнара-Запольського «сплотиться, напручь все свои силы физические и культурные для того, чтобы оправдать наше право на самостоятельное существование и отстоять независимость нашей родины» [25]. Ця ідея стала основою для його програмної брошури «Основи державності Білорусі», відомої в історіографії як перша спроба наукового обґрунтування історичної закономірності самовизначення білоруського народу [26] й представленої в перекладі французькою мовою на Паризькій мирній конференції (18 січня – 29 червня 1919 року). У перших випусках «Білоруського слова» популяризувалося інше періодичне видання – газета «Белорусское эхо», забезпечення виходу якої покладалося на споряджену до Києва делегацію БНР.

Білоруські делегати розташувалася в будинку № 17 на вулиці Великій Васильківській [27, арк. 2]. Для потреб земляків член Білоруської організації на території України Степан Петрович Кебеца передав у користування власний автомобіль системи «Вазет» № 4370 [27, арк. 3]. Однак скоро після того служба штабу Головного коменданта м. Києва його реквізувала.

Для повернення приватного транспорту, який опинився в гаражі штабу на Олександрівській вулиці, 3, О. Цвікевич звернувся до Народного міністерства закордонних справ УНР. «Прошу негайно написати до коменданта, просити повернути автомобіль або пояснити, через що він був реквізований», – дав вказівку відповідним службам Микола Любинський [27, арк. 2].

У квітні О. Цвікевич та С. Рак-Михайловський мали особисту зустріч із виконувачем обов'язків міністра закордонних справ УНР М. Любинським. А 5 квітня 1918 року їх прийняли голова Української Центральної Ради Михайло Грушевський та Міністр військових справ УНР Олександр Жуковський, а наступного дня – Міністр внутрішніх справ УНР Михайло Ткаченко [27, с. 85–86]. Водночас вони скерували до МЗС УНР ноту з запевненнями в почуттях «глибокої поваги та щирої братньої дружби» до «рідної України» та формулюванням проблеми щодо визначення кордонів Білорусі в її історично-етнографічних межах за участі білоруської делегації і надіслали тексти всіх трьох статутних грамот БНР [27, арк. 16–17]. Однак конкретних результатів із багатьох питань О. Цвікевичу спочатку отримати не вдалося.

У відповідь на ноту представників БНР Рада Народних Міністрів УНР 10 квітня 1918 року обговорила питання про визнання БНР незалежною державою, щодо якого не було одноставної думки (йшлося про компетенцію державних органів щодо офіційного визнання зарубіжної держави та потребу з'ясувати політичне становище БНР та ставлення інших держав до цього питання); про надання білоруській делегації доступу до радіотелеграфу, встановлення прямої лінії між Мінськом і Києвом та виділення грошової позики в розмірі 500 000 карб. [15, с. 263]. Голова РНМ УНР і одночасно Міністр закордонних справ В. Голубович ознайомив присутніх також зі змістом переданих делегацією БНР уставних грамот Ради Білоруського з'їзду до народу Білорусі й запропонував проект повідомлення української сторони щодо визнання незалежності БНР. Проте зауваження Сергія Шелухина та Григорія Сидоренка вплинули на остаточне формулювання заяви РНМ УНР. Вони наголосили, що інформація про створення БНР стосується не лише української сторони, а й інших країн, а відтак є потреба з'ясувати їхню позицію в цьому питанні. В обговоренні також йшлося про потребу вислати делегатів до Мінська для детального ознайомлення з цією справою (М. Ткаченко) та необхідність вивчити ставлення інших держав до визнання незалежності БНР (Г. Сидоренко). Тож питання про незалежність Білорусі з розгляду було знято, а МЗС УНР отримало доручення надати відповідь білоруській делегації.

Офіційна відповідь на ноту була достатньо обережною. Вона містила інформацію про те, що «Рада Народних Міністрів УНР принципово нічого не має проти визнання Білоруської Народної Республіки незалежною

і буде втілювати цю справу в життя законним шляхом» [29, арк. 67–68]. Делікатність ситуації щодо офіційного визнання БНР, як зауважила білоруська дослідниця Валентина Лебедева, зумовлювалася сформульованими в Брестському мирному договорі зобов'язаннями не визнавати «державних утворень на тимчасово окупованих територіях Росії, якою, згідно з формальним міжнародним статусом, була територія новопроголошеної БНР» [23, с. 643]. Залежність УНР від цих зобов'язань змушувала український уряд балансувати між бажанням допомогти братньому народові й позицією німецької адміністрації, яка набувала надзвичайних прав на українських теренах і не визнавала самостійності БНР. З'ясувати ставлення Німеччини до визнання незалежності Білорусі отримав доручення посланник УНР у Берліні Олександр Севрюк, призначений для «тимчасового ведення всіх дипломатичних інтересів УНР» [30, с. 105]. Йшлося про отримання інформації («як німці дивляться на білоруську справу, і чи згодні вони визнати самостійну Білоруську Республіку» [30, с. 153]) не опосередковано через німецького посла барона Мумма, а безпосередньо з Берліна. Інформацію передбачалося використати також під час переговорів із Росією.

Однак початок розгляду питання щодо кордонів давав підстави говорити про формальне визнання українською стороною БНР. Для ведення переговорів із білоруською делегацією було створено комісію в складі членів Української Центральної Ради Анастаса Ліхнякевича, Мирона Петрівського, Миколи Свідерського з повноваженнями: «Скріпити особливим актом державні кордони між Україною та Білоруссю» [27, арк. 9]. О. Цвікевич розумів важливість підтримки знаними в Україні діячами білоруського походження (І. Красковським, М. Довнаром-Запольським) виконуваної делегацією місії, відтак залучав їх до активної співпраці. Одночасно зі створенням української комісії для ведення переговорів із БНР, очільник білоруської делегації, користуючись наданими йому Радою БНР повноваженнями, призначив консультантом делегації у справах переговорів з УНР із правом дорадчого голосу І. Красковського та М. Довнара-Запольського. В тій самій якості до роботи делегації долучився і керівник створеної у березні 1918 року Білоруської організації на території України І. Курилович. Планувалося, що висловлювані під час переговорів вимоги попередньо обговорюватимуться з консультантами.

14 квітня 1918 року О. Цвікевич реалізував перше завдання делегації: українська сторона виконала прохання щодо повідомлення через свій радіотелеграф про проголошення незалежності БНР та її прагнення розпочати переговорний процес із сусідніми державами щодо визначення лінії кордонів.

Наступного дня УЦР розглянула пропозицію білоруської делегації щодо закупівлі українською стороною дров з попереднім авансуванням

у 3 000 000 карб. й доручила Міністерству продовольчих справ провести переговори з державними чи громадськими інституціями Білорусі стосовно закупівлі дров, видавши відповідний аванс [15, с. 280]. Виконувач обов'язків Державного контролера Дмитро Симонів висловив протест проти такої неоформленої торгової операції.

Переговори української комісії та білоруської делегації розпочалися позапланово, а реального часу існування УНР залишалось два тижні. На відміну від запропонованого білоруською делегацією етнографічного принципу у визначенні кордонів, українська сторона наполягала на економічному та географічному. Зрештою, сторони дійшли консенсусу, прийнявши етнографічний принцип з урахуванням взаємних географічних та економічних інтересів. Не було згоди й щодо карти, за якою мали встановлюватися кордони: білоруси пропонували використовувати матеріал академіка Ю. Карського 1917 року і професора С. Рудницького, а українці – професора Д. Шефера від німецького генштабу.

Упродовж 19–22 квітня делегація встигла провести 4 засідання з представниками УНР стосовно остаточного узгодження державних кордонів. Консультанти не брали участі в офіційних засіданнях, але активно долучалися до розгляду проблемних питань під час нарад співробітників делегації. Зокрема, на обговоренні від 20 квітня 1918 року, в якій взяли участь О. Цвікевич, С. Рак-Михайловський, І. Курилович і М. Довнар-Запольський, сумніви в поспішності проведення переговорів без попереднього обговорення позиції з консультантами висловив І. Красковський. Він наполягав на «затягуванні» переговорів, розробленні тактики впливу на запланований переговорний процес УНР і РСФРР із метою примусити Україну обстоювати визнання Росією незалежності Білорусі, визнання білоруського варіанта окреслення кордонів, без поступок українській стороні. Його принципова позиція ґрунтувалася на тому, що жодна угода не може бути підписана до оголошення про офіційне визнання Україною незалежності Білорусі. Відтак він пропонував на наступному засіданні за участі українських представників зробити заяву про «неофіційність» переговорів та потребу додаткового узгодження лінії кордону, яка б задовольняла відповідні білоруські кола, а саме: на південних кордонах Мінської і Гродненської губерній. Щодо так званого планованого «захоплення» Україною білоруських земель І.Г. Красковський пропонував висловити «рішучий протест» [28, с. 112]. Його позицію поділяв М.В. Довнар-Запольський, який вказав на потребу демонстрації білоруською стороною активнішої позиції й наполяганні дотримуватись етнографічного принципу визначення кордонів. За його зауваженням, «уряд Української ради, хоч і висловив симпатію новому державному утворенню, виказав низку коливань і став виявляти імперіалістичні тенденції в сенсі легального за-

хоплення південних частин Білорусії» [17, с. 558]. С. Рак-Михайловський зі свого боку констатував, що «період романтичних відносин українців до білорусів минув» [21]. М. Довнар-Запольський запропонував новий підхід до вирішення ситуації шляхом з'ясування ставлення до білоруської проблеми Польщі, Німеччини та Росії, вважаючи, що останні більше зацікавлені у зміцненні державних позицій Білорусі, аніж Польщі чи України. Відтак з огляду на велику протяжність кордонів із більшовицькою Росією українцям і полякам Білорусь потрібна як самостійна держава. Однак зміна тактики, підтримана в Мінську, не привела до успіху. За зауваженням М. Довнара-Запольського, білоруська сторона втратила інтерес до переговорів через територіальні претензії УНР та зволікання щодо виконання обіцянки про матеріальну підтримку перед німецьким урядом. Здобутками білоруської місії, яка опиралася на місцеву білоруську раду, він уважав «опротестування захоплення українцями південних повітів Білорусі», «обстоювання права білорусів на самовизначення на тій частині території, де переважали білоруси», «боротьбу проти українізації повітів, обстоювання білоруської школи», «досягнення відправлення в білоруські повіти українських комісарів з числа природних білорусів» [17, с. 558]. Зі складеним М. Довнаром-Запольським «меморіалом», у якому обґрунтовувалися історичні засади державності та економічної незалежності Білорусі, члени офіційної білоруської делегації відвідали посла Німеччини А. Мумма, сподіваючись переконати в політичному (потребі збереження цілісності території БНР і підтримки державного будівництва) та економічному (як імпортера сільськогосподарських товарів та ринку збуту для товарів німецького виробництва) значенні БНР для Німеччини. Проте німецька позиція щодо визнання незалежності БНР залишалася незмінною. А за кілька днів остаточно зупинилися й переговори з УНР через прихід до влади 29 квітня 1918 року гетьмана П.П. Скоропадського.

На відміну від складності й низької результативності переговорів білоруської делегації з українською стороною з політичних питань, в економічній сфері був певний успіх. Зокрема він виявився в досягненні згоди на відкриття Білоруського торгового представництва в Києві. Народний Секретаріат БНР затвердив статут, персональний склад та місце перебування Центральної Білоруської Торгової Палати 24 квітня (в інших документах 25) 1918 року. Мета її діяльності визначалася як організація товарообміну з УНР, зокрема закупівель хліба та інших товарів. Місцем розташування Торгової палати було визначено Київ, керівником призначено П. Кречкевського [31, арк. 55–56]. У структурі нового органу виокремлювалося управління в складі голови, заступників, юрисконсульта і двох членів; «технічного апарату» (завідувач, помічники, спеціальні агенти) та членів, якими могли бути лише громадяни БНР (фахівці в га-

лузі торгівлі, промисловці, науковці), функції консультантів мали право виконувати й не громадяни БНР. На Торгову палату в Києві покладалися завдання підготовки для Народного Секретаріату БНР аналітичної інформації про стан торгівлі та промисловості УНР, збирання даних про білорусько-український товарообмін та інформування зацікавлених сторін, формулювання пропозицій щодо розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин, приймання замовлень на товари масового вжитку та здійснення організаційних заходів щодо виконання цих замовлень, проведення в УНР виставок білоруських товарів. Водночас Торговій палаті надавалися повноваження представництва економічних інтересів БНР в УНР і обмежені консульські функції, пов'язані із захистом інтересів білоруських громадян та утворених ними підприємств, зокрема й в арбітражних судах [31, арк. 197]. Фінансування діяльності Торгової палати передбачалося коштом Народного Секретаріату та відрахуваннями з прибутку від виконання договорів, а кошторис підлягав затвердженню урядом [31, арк. 196].

Білоруська торгова палата з товарообміну на території України (переважно називалася скорочено – Білоруська торгова палата) декларувала намір налагодження товарообміну між УНР та БНР, насамперед товарами масового споживання, й запрошувала до співпраці установи, фірми й приватних осіб. Спершу вона розташувалася в приватному приміщенні Ф. Базаревича на вулиці Троїцькій (нині провулок Рильський) у будинку № 4, кв. 1. Очолив установу М. Довнар-Запольський, який утім не залишав викладацької роботи. Посаду заступника голови Білоруської торговельної палати обійняв Ф. Бурчак – достатньо авторитетна в Києві людина. На той час він мав неабиякий досвід діяльності у Київській міській управі (був заступником Київського міського голови і виконувачем обов'язків міського голови) та лікарської практики, зокрема боротьби з епідемією тифу в Києві. Випускник медичного факультету Київського університету Св. Володимира, Ф. Бурчак розпочав практичну діяльність сільським лікарем Скричанської дільниці Мозирського повіту Мінської губернії [32, арк. 97], 30 вересня 1887 року його було переведено на посаду сільського лікаря Річицької дільниці. Упродовж 10 років він працював у Білорусі, у серпні 1899 року разом із дружиною – дворянкою В. Летецькою та трьома синами приїхав до Києва, де отримав посаду лікаря при Київській духовній семінарії. 3 січня 1904 року його було обрано членом Київської міської управи, очолював відділ у справах місцевого господарства, а від 1908 року виконував обов'язки заступника Київського міського голови, у червні 1915 року став гласним Київської міської думи, через рік отримав звання статського радника, у 1916 році очолив Київську міську управу. Ф. Бурчак був членом опікунської ради Київського Першого комерційного училища,

головою опікунської ради Київської лісової гімназії, головою міської училищної комісії, членом київського комітету Всеросійського союзу міст. У січні 1917 року очолив Особливий комітет по завідуванню в Києві госпіталем № 1, де здобував хірургічну практику П. Тремпович, та Києво-Подільський Хрестовоздвиженський лазарет, за «отлично-усердную службу и труды понесенные во время военных действий» був нагороджений орденом Св. Рівноапостольного кн. Володимира 4-го ступеня [32, арк. 97], орденами Св. Станіслава 2 і 3-го ступенів, Св. Анни 2-го ступеня.

Обов'язки юрисконсульта та члена правління палати виконував Григорій Федорович Базаревич, членом правління був Іван Васильович Курилович, секретарем – підпоручик Ричард Францевич Хергет, який опинився в Києві в травні 1916 року після поранення під час боїв Першої світової війни у районі Барановичів на Північно-Західному фронті. Білоруська торгова палата пропонувала «вигідні умови» білоруським виробникам щодо представництва їхніх інтересів для продажу в Україні товарів і планувала «виклопотати право» на вивіз до Білорусі продуктів продовольства [31, арк. 56]. Однак можливостей для розгортання торговельно-економічної співпраці БНР із УНР за посередництва Білоруської торгової палати вже не було.

У цей час керівник Білоруської делегації у справі переговорів УНР і БНР О. Цвікевич, дізнавшись про призначення А. Квасницького консулом Української Держави в Мінську, довів до відома Народного Секретаріату БНР рішення делегації від 11 травня 1918 року про нагальну потребу призначення консула БНР в Україні. Як найвідповідніша кандидатура на цю посаду розглядався Павло Вікторович Тремпович, який долучився до роботи делегації як консультант [31, спр. 10, арк. 111].

Він народився 28 травня (за іншими даними – 1 червня) 1888 року у родині залізничника у Пскові, де сім'я Тремповичів опинилася через непримиру до несправедливості вдачу діда. За участь у національно-визвольному повстанні 1863–1864 рр. його з родиною було вислано з Вільно до Вітебська (де й народився батько Павла), а невдовзі – за участь у демонстрації проти відібрання у католиків костелу – за межі Північно-Західного краю, у Псков [33]. Виховували Павла в любові до національних звичаїв спокійного й працьовитого білоруського народу. В дідовій оселі постійно знаходили притулок селяни-втікачі, які шукали кращої долі.

Середню освіту П. Тремпович отримав у Псковському Сергіївському реальному училищі, яке закінчив 1 червня 1907 року [34, арк. 8]. Потому з 16 серпня 1907 до 31 липня 1908 року навчався в додатковому класі цього училища. Його інтереси тяжіли більше до гуманітарних предметів: відмінні оцінки в свідоцтві про закінчення навчання були з Закону Божого, німецької і французької мов, історії та природознавства; арифметика, алгебра, тригонометрія, фізика й малювання оцінювалися на «задовільно» [34, арк. 14].

З юнацького віку П. Тремпович брав участь у революційних гуртках, а перед закінченням навчання вступив до партії соціалістів-революціонерів. Прагнення бути «в гущі білоруського народу» й вести там культурну національну діяльність зумовило його шлях в медицину. Відтак 1908 року він вступив до Психоневрологічного інституту при Петербурзькому університеті. Але через арешти за участь у політичних демонстраціях після двох років навчання був змушений емігрувати до Німеччини. Спроба продовжити опанування наук на медичному факультеті Баварського університету без досконалого знання мови й засобів для існування завершилася переведенням до Київського університету Св. Володимира. У вересні 1910 року він став студентом історико-філологічного факультету університету, а вже 15 вересня подав заяву на переведення його на медичний факультет. 22 вересня 1910 року П. Тремпович отримав можливість здобувати медичну кваліфікацію [34, арк. 11]. Та вже у вересні 1911 року він попросив перевести його на юридичний факультет, мотивуючи матеріальними труднощами під час навчання.

У січні 1913 року студент одружився з 22-річною студенткою Вищих жіночих курсів О. Горбенко. З початком Першої світової війни юнак опинився на Південно-Західному фронті. Упродовж серпня 1914 – грудня 1916 років працював молодшим ординатором Київського госпіталю, набуваючи практичного досвіду в хірургії. Державні іспити перед Медичною імператорською комісією при Київському університеті Св. Володимира йому вдалося скласти лише в травні 1917 року. Найвища оцінка в його атестаті, виданому 30 травня 1917 року, була з предмета «оперативна хірургія з топографічною анатомією» [34, арк. 181]. Уже з дипломом молодий спеціаліст П. Тремпович отримав посаду в хірургічному відділі Київського залізничного госпіталю, згодом – 1-го госпіталю Всеросійського земського союзу, який очолював його легендарний земляк Ф. Бурчак. Тут П. Тремпович пройшов шлях від ординатора до головного лікаря. Лютневу революцію він зустрів у Києві: одразу поновив контакти з білоруськими організаціями, проводив агітаційну й просвітницьку працю. У квітні 1918 року вирушив до Мінська, де увійшов до складу Народного Секретаріату БНР.

До прибуття в Київ генерального консула з дипломатичними повноваженнями білоруська делегація вдавалася до непродуктивних кроків, зокрема: у травні 1918 року її керівник офіційно звернувся до Х. Раковського, який очолював з російського боку переговорний процес із гетьманським урядом у Києві, з проханням довести до відома більшовицького уряду інформацію про утворення БНР і бажання її Секретаріату укласти угоду з Росією про державні кордони [17, 558]. Йшлося також про підтримку російською делегацією білоруської в суперечках щодо державного кордону.

Але вже на початку червня 1918 року завдання досягти через німецького посла в Києві визнання Німеччиною незалежності Білорусі й уряду БНР отримав П. Тремпович. Нелегально діставшись до Києва, він долучився до складу білоруської делегації у справі переговорів УНР і БНР. Газета «Бѣлорусское эхо» від 10 червня повідомила про призначення «члена Білоруської торговельної палати» лікаря П. Тремповича консулом БНР у Києві, зауваживши, що досі «обов'язки консула» виконувала Білоруська торговельна палата [35]. Жодних офіційних підстав для такої заяви не було, однак з погляду налагодження торговельних відносин між БНР і Українською державою та контактів між білоруськими громадянами можна було припустити таке висловлювання.

Проте рішення про делегування П. Тремповича до Києва як представника уряду БНР із правами генерального консула в Києві та дипломатичного представника при МЗС Української Держави на звернення О. Цвікевича Народний Секретаріат БНР ухвалив лише 15 червня 1918 року [31, спр. 10, арк. 118]. Генеральне консульство БНР у Києві, офіційно засноване з 16 червня 1918 р., відкрило Павлу Тремповичу зокрема й можливість щодо виконання завдання, з яким він прибув до Києва. БНР прагнула якнайшвидше встановити з Українською Державою економічні відносини не менше, ніж політичні. Головним завданням консула було налагодження товарообміну між українськими і білоруськими виробниками через посередництво Білоруської торговельної палати в Києві. Згідно з постановою Народного Секретаріату БНР від 2 липня 1918 р. П. Тремпович із очільником торговельної палати М. Довнаром-Запольським мав розробити і укласти угоду щодо умов організації білорусько-українського товарообміну. Білоруською стороною передбачалося, що така попередня домовленість діятиме до моменту підписання сталого торговельного договору. Конкретні пропозиції щодо поставляння дров, сірників, скляних виробів та запити на отримання мила, махорки, цвяхів, солі, сільськогосподарського приладдя надійшли 12 липня 1918 року. Планувалося укласти торгові угоди на суму 10 000 000 рублів на рік. Однак українська сторона не поспішала з позитивною відповіддю, визнаючи товарообмін з БНР бажаним у тій мірі, яка випливала з тогочасних економічних відносин та зовнішньополітичної ситуації і залежності від окупаційної влади. Керівник Білоруської торгової палати М.В. Довнар-Запольський констатував, що «генеральної угоди палаті укласти не вдалося, хоч кілька сепаратних угод із українським міністерством торгівлі і промисловості було укладено» [17, с. 565]. Палаті вдалося отримати офіційний дозвіл на відправку транспортів з цукром і хлібом в обмін на ліс. Проте сприянням «білоруських більшовицьких організацій, що працювали в Києві», відправлялися й товари без офіційного дозволу [17, с. 565].

Народний Секретаріат БНР 21 липня 1918 року розширив повноваження свого представника, надавши йому права надзвичайного посланника в уряді Всевеликого Війська Донського з метою встановлення економічних і дружніх зв'язків. Перебування П. Тремповича в Києві передбачалося використати й для встановлення контактів із кубанською делегацією (на чолі з головою законодавчої ради М. Рябоволом), яка з кінця травня перебувала в переговорному процесі з Українською Державою, шукаючи підтримки в боротьбі з більшовиками. Відтак вірчі грамоти, що визначали зміст його повноважень в УНР та Всевеликому Війську Донському, були датовані 22 липня 1918 року. Генеральному консулові надавалося право вести всі переговори відповідно до звання і становища, укладати угоди з обміну товарами і продуктами промисловості між БНР і УНР, БНР і Всевеликим Військом Донським, встановлювати залізничні зносини, поштовий і телеграфний зв'язок між УНР і БНР. Крім того, він та підлеглі йому співробітники мали виконувати ще одну ключову консульську функцію – захищати права та інтереси білоруських громадян на територіях України та Всевеликого Війська Донського. Із цією метою П. Тремповичу делегувалося право зносин від імені білоруського народу відповідно до норм міжнародного законодавства з усіма органами влади нових державних утворень [31, спр. 10, арк. 118].

Невідкладно вирішило вище білоруське керівництво і «технічні питання». Народний Секретаріат БНР 22 липня 1918 року затвердив штатний розпис консульства в Києві та авансував на організацію його роботи 21 тис. рублів на три місяці з умовою оплати оренди приміщення на рік. Штат консульства мав 5 посад: генерального консула (оклад 1200 руб.), управителя канцелярії (750 руб.), паспортиста (350 руб.), друкарки (350 руб.), служителя (200 руб.) [31, спр. 10, арк. 105]. Планувалося, що генеральне консульство зможе отримувати прибуток не менше 250 тис. рублів на рік і поповнювати тим самим казну БНР [31, спр. 10, арк. 104]. Додатково виділялося 5000 рублів на «справу пропаганди» – утримання газети «Беларускае Эхо». Генеральному консулові доручалося скласти акти і пронумерувати платні бланки консульства разом із керівниками білоруських урядових організацій у Києві та надіслати оригінали актів у Мінськ.

Водночас він отримав доручення досягти домовленості з українським урядом про тимчасову грошову позику розміром до 5 млн крб на «умовах йому указаних» та отримати ці гроші для передачі Народному Секретаріату БНР [31, спр. 10, арк. 122]. До вступу на посаду генерального консула виконання його обов'язків покладалося на О. Модзалевського [31, спр. 10, арк. 78].

Білоруське генеральне консульство розміщувалося у Києві в будинку № 42 на вулиці Фундуклеївській. Його робота розпочалася з організації реєстрації білоруських громадян. За підрахунками П. Тремповича, на терито-

рії України проживало близько 100 000 білорусів [31, спр. 10, арк. 104]. За видавання та візування паспортів консул планував отримати 200 000 рублів консульських зборів. Однак одержати екзекватуру білоруському посланнику швидко не вдалося. З політичних міркувань МЗС Української Держави зволікало з офіційним визнанням білоруського представника. На запит німецького посольства від 12 вересня щодо наявності білоруського консула в Києві, зовнішньополітичне відомство констатувало: «в Україні нема жодних представників Білоруської республіки: ні дипломатичних, ні консульських. Якби такі особи з'явилися, то МЗС буде вважати їх за фактичних, а не юридичних представників» [36, арк. 9].

Прохання до МЗС Української Держави про «призупинення» консульських повноважень та повернення «вірчої грамоти» 3 жовтня 1918 року подав білоруський консул, мотивуючи отриманням нового призначення від Уряду БНР. Як особа, що не мала фахової підготовки й належного досвіду консульської служби та розумілася на особливостях ведення дипломатичного протоколу і процедурах призначення консулів, П. Тремпович виявив особисту ініціативу попри процедурні вимоги. Поки що в архівах не виявлено матеріалів про причини його відмови від виконання консульських обов'язків. Не видається переконливою версія про його звільнення через відмову прийняти українське громадянство.

Очевидно, скориставшись другою грамотою, яка уповноважувала його на встановлення контактів із Доном, П. Тремпович виїхав у Ростов-на-Дону і Новочеркаськ, де зайнявся приватною лікарською практикою і допомогою білорусам-біженцям [33]. До призначення нового консула управляв справами Олександр Йосипович Модзолевський [36, арк. 8].

У жовтні 1918 року до Києва прибула ще одна делегація БНР, очолювана А. Луцкевичем. До її складу увійшли: Федір Бурчак, Олександр Капустинський, Язеп Варонка, Антон Аусянік та Лявон Леушценко. Делегація двічі зустрілася з міністром закордонних справ Д. Дорошенком, а 9 жовтня – з гетьманом П. Скоропадським, який на словах підтвердив визнання *de facto* незалежності Білорусі своїм урядом та обіцяв пришвидшити рішення про формальне визнання незалежності БНР Радою Міністрів Української Держави [28, с. 291]. Дуже важливим та непорівняним наслідком білорусько-української співпраці була позика, надана Україною, яка уможливила не лише фінансування виїздів делегації БНР на чолі з А. Луцкевичем до Парижа під час мирної конференції, а й подальшу роботу, зокрема і Дипломатичної місії БНР в Берліні.

До офіційного призначення генерального консула БНР в Українській Державі 30 жовтня 1918 р. Народний Секретаріат БНР надав повноваження тимчасового керівника Білоруського генерального консульства в Києві «з усіма присвоєними йому і витікаючими з його становища правами і

обов'язками» [37, арк. 129] члену правління Білоруської торговельної палати Г. Базаревичу з проханням визнати права білоруського представника і сприяти у виконанні доручених йому обов'язків.

Однак новий представник також не зміг прискорити налагодження білорусько-українського товарообміну через неоднозначне ставлення до діяльності Білоруської торгово-промислової палати. «Київська білоруська торговельна палата в її сучасному складі, яка взагалі складається з осіб досі невідомих в Білоруському національно-громадянському русі не дає певности, що її діяльність з боку політичного може відповідати інтересам України, – вважали в міністерстві. – Навпаки в МЗС маються відомості про шкідливі наслідки діяльності палати і тому до реорганізації її зав'язання торговельних зносин з нею з боку політичного не бажано і не корисно» [36, арк. 21]. Таку офіційну відповідь МЗС Української Держави надало Мінську 25 листопада 1918 року.

Ситуацію мав змінити приїзд до Києва 28 листопада 1918 року О. Цвікевича. Йому делегувалося право як керівникові Особливої торгово-економічної комісії – «вищого торгово-економічного органу Білоруського Уряду в Україні» [36, арк. 35] – проведення переговорів з Міністерством торгу і промисловості щодо товарообміну з метою підписання договору на засадах взаємності. На правах членів делегації в переговорах мали взяти участь М. Довнар-Запольський та І. Красковський.

Письмовий запит О. Цвікевича щодо принципової згоди на підписання угоди був підтверджений МЗС Української Держави 9 грудня 1918 року як «бажаність» «заклучення торгово-економічного договору з урядом БНР» [36, арк. 36]. Текст договору мав положення про права громадян, умови організації торгівлі та судноплавства, транзиту товарів, створення українсько-білоруської змішаної комісії. У частині організації консульських зносин передбачалося право кожної сторони призначати генеральних консулів, консульських та торговельних агентів у всі міста та принципу взаємності щодо надання пільгових прав» [36, арк. 41]. Договір мав набутти чинності до ратифікації, одразу після підписання, однак цього не відбулося.

Останні контакти офіційних білоруських представників з урядом УНР зафіксовані в жовтні 1920 року. Голова Ради БНР П. Кречевський звернувся до С. Петлюри «щодо нав'язання тісного порозуміння між Білоруссю і Україною». Головний Отаман і Міністр закордонних справ УНР А. Ніковський підтвердили готовність порозумітися і «солідарно нести політику в напрямі забезпечення Ваших і наших державних здобутків» [38], та висловили готовність прийняти в ставці в м. Тарнові уповноваженого міністра О. Цвікевича для обговорення важливих для обох країн питань. Проте і в цій ситуації офіційне визнання не зумовило позитивного результату.

Отже, упродовж 1917–1920 рр. були неодноразові спроби встановити офіційні міждержавні відносини між новоутвореними після розпаду Російської імперії державами Білоруською Народною Республікою та Українською Народною Республікою, а згодом і Українською Державою. Українська сторона демонструвала підтримку у боротьбі за незалежність Білорусі. Зі свого боку білоруська сторона розраховувала на політичну, фінансову та економічну допомогу від України. Скеровані до Києва офіційні представництва були орієнтовані на отримання такої допомоги, водночас маючи завдання надавати сприяння білоруським громадянам, які перебували на території України. Головною причиною неузгодженості позицій під час переговорів українських і білоруських представників стали рішення Брестських мирних переговорів та невизнання незалежності Білорусі адміністрацією в Києві, яка залежала від німецької окупаційної влади. Тому результати діяльності Білоруської торгової палати були завдяки швидше неофіційним, ніж офіційним відносинам. Помітний внесок у розвиток українсько-білоруських відносин того часу зробили О. Цвікевич, П. Тремпович, М. Довнар-Запольський, Ф. Базаревич. Однак романтичні сподівання на всебічну підтримку українськими сябрами нівелювалися реаліями життя та внутрішньої політики БНР.

1. Шульгин Олександр. Fatum історії (спроба історико-психологічного аналізу) // Політика (Державне будівництво України і міжнародні справи): статті, документи, промови. К.: Друкар, 1918. – С. 15.
2. Кукса Александр. Украинская дипломатия начиналась в Беларуси // Беларуская думка, 2012. – № 11. – С. 68–74.
3. Лебедзева В. Дыпламатычная місія БНР у перамовах з Украінай (1918 г.) // Białoruskie Zeszyty Historyczne. Białyostok, 2001. – Т 15. – С. 97–108.
4. Лебедзева В. Тэрытарыяльнае пытанне на беларуска-ўкраінскіх перамовах 1918 г.: факталагічны і крыніцазнаўчы аспекты // Архівознаўство. Археаграфія. Джерелознаўство: міжвід. зб. наук. пр. Київ, 2000. Вип. 2: Архівознаўчі чытаньня. – С. 104–113.
5. Зубко О., Трус М. Білоруський слід українській дипломатії: (крізь призму життя Івана Красковського) // Київ. старовина, 2008. – № 4. – С. 92–101.
6. Зубко О. Іван Красковський – голова української дипломатичної місії УНР на Кавказі (1919–1920 рр.) / О. Зубко // Проблеми історії та історіографії України: прогр. і матеріали наук.-практ. конф. – К., 2011. – С. 30–32.
7. Матвієнко В. Державно-політичні відносини та налагодження економічного співробітництва Української держави з Білоруською Народною Республікою // Пам'ять століть, 2003. – № 1. – С. 47–58.
8. Матвієнко В.М. Проблеми формування українсько-білоруських відносин: історичний досвід // Дипломатична академія України: наук. вісн. К., 2001. – Вип. 5: Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності. – С. 297–305.
9. Матвієнко В.М. Розвиток українсько-білоруських відносин за доби Директорії // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України, 2002. – № 2, ч. 2. – С. 39–41.
10. Матяш І. Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії. – Київ: Ін-т історії України НАН України. – 482 с.
11. Матяш І. Внесок білоруса Івана Красковського у формування української дипломатії (1918–1921 рр.) // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л.М. Алексієвець. – Вип. 19. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. – С. 314–329.
12. Панасюк О.П. Білоруська Народна Республіка 1918 – 1919 рр.: внутрішня і зовнішня політика: дис. ... канд. іст. наук. – Луцьк, 2016. – С. 106–112.

13. *Міхалюк Д.* Дипломатичні зносини Білоруської Народної Республіки та Української Народної Республіки і Гетьманату у світлі документів (березень–грудень 1918 р.) // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2004. – Т. 12. – С. 107–114.
14. *Міхалюк Д.* Беларуская Народная Республіка 1918 – 1920 гг.: ля вытокаў беларускай дзяржаўнасці / Дарота Мыхалюк; навук. рэд. Станіслава Рудовіч; переклад з польскай мовы Алесь Пілецкі. – Смаленск: Інбелкульт, 2015. – 496 с.
15. Українська Центральна Рада: докум. і матеріали: У 2 т. Т. 2 / упоряд. В. Верстюк та ін. – К., 1997. – 424 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 2592. Оп. 4. Спр. 15. Арк. 48.
17. *Довнар-Запольский М.В.* История Белоруссии. – Мн.: Беларусь, 2003. – С. 538.
18. *Канчер Е.С.* Из истории общественных, национальных и революционных движений белорусов // Неман, 1993. – № 1. – С. 138.
19. *Рудовіч С.* Час выбару. Праблема самавызначення Беларусі у 1917 годзе. – Мінск: «Тэхналогія», 2001. – С. 201.
20. *Вабішчэвіч Аляксандр.* Аляксандр Цвікевіч (1883-1937) // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – 2000. – № 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://kamunikat.fontel.net/www/czasopisy/bzh/14/14biogr_vabiszczewicz.htm
21. *Пашкевіч А.* Сымон Рак-Міхайлоўскі: старонкі жыцця і дзейнасці // Куфэрак Віленшчыны. 2007. – № 1 (12). – С. 4–30.
22. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 10.
23. *Лебедева В.* Витоки білорусько-українських відносин (весна 1918 р.) // Україна дипломатична: науковий щорічник – К., 2016. – Вип. 17. – С. 642.
24. *Полонська-Василенко Н.* Спогади / упор., вступ. ст. й іменний покажчик В. Шевчука. – Київ: Видавн. дім «Києво-Могилянська Академія», – 2011. – С. 296.
25. Белорусское слово. – №1. 1918, 1 (19) апреля. – С. 1.
26. *Лебедева В.М., Скалабан В.В., Шумейко М.Ф.* Довнар-Запольский и его наследие // Довнар-Запольский М.В. История Белоруссии. – Мн.: Беларусь, 2003. – С. 7.
27. ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 2.
28. Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі/Рэд. С. Шупа. Т. 1. Вільня-ню-Ёрк–Менк–Прага, 1998. – Т. 1, кн. 1.
29. ЦДАВО України, ф. 1064, оп. 1, спр. 4, арк. 67-68.
30. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.): документи і матеріали / Держкомархів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства; [авт. передм., упоряд.: І.Б. Матяш та ін.; редкол.: К.І. Грищенко (голова) та ін.]. – К.: Вид-во гуманіт. л-ри, 2010. – 592 с.: табл.
31. Національний архів Білорусі (НАРБ). Ф. 325. Оп. 1. Спр. 166. Арк. 55–56.
32. Державний архів м. Києва, ф. 163, оп. 34, спр. 92, арк. 97.
33. *Васілеўская Нона.* Жыцьцёвы шлях Паўла Трамповіча // Spadscyna. – 1998. – № 2.
34. Державний архів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 90435, арк. 8.
35. Бѣлорусское эхо. 1918, 10 июня (28 мая). №3. С. 4.
36. ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 139. Арк. 9.
37. ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 199. Арк. 29.
38. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 418. Арк. 1, 2.

Iryna MATIASH,
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Senior Researcher at the Department of History of International Relations
and Foreign Policy of Ukraine
of the Institute of History of Ukraine of NAS of Ukraine,
Head of the Scientific Society of History of Diplomacy
and International Relations*

**FIRST BELARUSIAN FOREIGN MISSIONS
IN UKRAINE (1918):
attempt to establish diplomatic relations between the UPR and the BPR
(romance of hope and reality of being)**

Abstract. The article highlights attempts to establish official intergovernmental relations between the Belarusian People's Republic and the Ukrainian People's Republic in 1917–1920. The author stresses that the first official contacts had already been started before the proclamation of the independence of the BPR. Relying upon archival information from the funds of the Ukrainian and Belarusian archival institutions, the activities of the Belarusian foreign missions in the UPR and the Ukrainian State are highlighted. Accomplishments of the Ukrainian, Belarusian and Polish historiography regarding the study of the history of interstate relations between the UPR and BPR are considered. The paper analyses the position of Belarusian representatives in the negotiation process with the Ukrainian side. It is specified that the Belarusian delegation having the right to deliberative vote included prominent Belarusians, who resided in Kyiv: M. Dovnar-Zapolskyi, I. Kraskovskiy, F. Burchak. Attempts to gain recognition of the BPR by Ukraine are studied. Special attention is paid to the role of the representatives of the BPR (F. Burchak, A. Tsvikevych, S. Rak-Mykhailovskiy, P. Tremповych), the undisclosed facts about their life paths are revealed.

Keywords: BPR, Belarusian foreign missions in Ukraine, Aleksyuk, Tremповych, Tsvikevych, Dovnar-Zapolskyi, Belarusian Chamber of Commerce.

Теофіл РЕНДЮК,
доктор історичних наук,
директор Інституту добросусідства,
Надзвичайний і Повноважний Посол

ВСТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКИХ ВІДНОСИН У 1917–1923 рр.: ЕТАПИ, ПОСТАТІ

Анотація. Проаналізовано три основні етапи та особливості встановлення та розвитку українсько-румунських відносин упродовж 1917–1923 років, які збіглися зі змінами політичних режимів в Україні того часу. Перший етап охоплює військово-дипломатичні відносини з Королівською Румунією Української Народної Республіки періоду Центральної Ради (липень 1917 р. – травень 1918 р.); другий – дипломатичні відносини Української Держави періоду гетьмана П. Скоропадського (червень 1918 р. – грудень 1918 р.); третій – УНР періоду Директорії (січень 1919–1923 рр.).

Узагальнено досягнення української дипломатії в Румунії та прорахунки, які з часом мали далекосяжні негативні наслідки.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Українська Держава, Королівство Румунія, військово-дипломатичні відносини, Надзвичайна дипломатична місія, Генеральне консульство, Угода про економічне співробітництво, українська громада.

Румунія фігурує серед першої групи зарубіжних країн, з якими новостворена Українська Народна Республіка встановила і впродовж 1917–1923 років розвивала важливі за змістом та напрямками дипломатичні відносини. За цей період українсько-румунські дипломатичні відносини пройшли три етапи, які, не скільки в часі, як за змістом, збіглися зі змінами політичних режимів в Україні тієї доби. Перший етап – це встановлення та розвиток військово-дипломатичних відносин Українською Народною Республікою часів Центральної Ради (липень 1917 р. – травень 1918 р.) з Королівством Румунія; другий – Українська Держава періоду гетьмана П. Скоропадського (червень–грудень 1918 р.); третій – УНР періоду Директорії (1919–1923 рр.).

Паралельно, у березні–квітні 1919 року в Бухаресті перебувала спеціальна дипломатична місія Західно-Української Народної Республіки на чолі з доктором наук С. Витвицьким, яка вела переговори з міністром закордонних справ Румунії того часу І. Бретіану та керівником французької військової місії в Румунії, генералом Е. Бертело щодо Буковини, Східної Галичини та спільних дій проти наступу більшовицької Росії.

Слід зазначити, що Румунія була однією з перших сусідніх країн, з якою нова автономна Україна встановила військово-дипломатичні відносини ще в липні 1917 року. Водночас ініціатива започаткування таких відносин належала Києву, який, в особі тодішнього секретаря міжнаціональних справ Центральної Ради О. Шульгина, звернувся до Румунії з проханням надати допомогу – збройні формування для захисту військових складів, розташованих в Одесі, Києві та Полтаві від грабіжників.

Безперечно, Румунія переслідувала власні інтереси у відносинах з автономною Україною того бурхливого часу. Головним її завданням було повернути кілька тисяч румунських військовополонених – колишніх вояків австро-угорської армії, які були інтерновані в різних регіонах України, зокрема в Дарницькому таборі для полонених у Києві. Наступним – рекуперація військового майна Румунії, яке під час двох останніх років Першої світової війни опинилося на території України. І третім – не менш важливим – є систематичне інформування Ради Міністрів Королівської Румунії та власне короля Фердинанда I про непересічні політичні трансформації та військові події, що в прискореному режимі відбувалися на території України.

Першим військовим дипломатом Румунії, акредитованим при Генеральному секретаріаті автономної України, не випадково став генерал Константін Коанде (липень 1917 р. – березень 1918 р.). Після ліквідації більшовиками Ставки верховного головнокомандувача російської армії, розташованої у Могильові, акредитовані при ній військові місії країн-союзниць колишньої царської Росії переїхали до Києва. Серед них була і військова місія Королівства Румунія на чолі з К. Коанде – досвідченим військовим діячем, знавцем кількох європейських мов з широкими контактами в канцеляріях провідних країн світу та фахівцем у справах російської армії. Пізніше, у своїх мемуарах О. Шульгин дуже тепло писав про першу зустріч із К. Коанде: «Серед тих людей, які бували у мене особливо часто, як зараз, стоїть у мене перед очима одна фігура, фігура старого генерала з великими білими вусами в блискучій уніформі з численними відзнаками всіляких орденів. Певно, що за дуже довгий вік цьому генералові довелося побувати і в боях, але ще більш певно, що чимало часу він провів у штабах, а ще більше на службі при дворі... Це був генерал Коанде, військовий аташе Румунії при російській армії, що з розвалом фронту і появою більшовиків приїхав до нас у Київ» [1].

Нагальна потреба розв'язання проблем, що постали в українсько-румунських відносинах, прискорила процес призначення при Раді Міністрів Королівства Румунії, яка тимчасово перебувала в м. Ясси разом із королем Фердинандом I, у зв'язку з окупацією Німеччиною та Болгарією румунської столиці – м. Бухарест, повноважних і офіційно акредитованих українських представників. Першими з них, починаючи з кінця 1917 року, стали члени Української військової місії Української Народної Республіки на чолі з А. Галіпом. Вони систематично інформували Київ про ставлення румунської сторони до інтересів України загалом, зокрема й щодо українського руху в Бессарабії та на Буковині. Водночас голові Української військової місії в Яссах А. Галіпу та делегату Центральної Ради Є. Голіцинському було доручено ініціювати переговори з акредитованими там представниками Антанти задля визнання нею де-юре української державності та встановлення з Українською Народною Республікою дипломатичних відносин [2]. Цьому сприяв той важливий факт, що в Яссах також перебувала Ставка командувача Українським фронтом, сформованого в грудні 1917 року внаслідок злиття Румунського і Південно-Західного фронтів російської армії, на чолі з генералом Д. Щербачовим, а також перебували військові місії Франції, Великої Британії та США [3].

Серед нагальних завдань Української військової місії УНР у Яссах була евакуація українських солдат і офіцерів із колишньої царської армії, а також українського військового майна, які тоді продовжували перебувати на території Румунії. Зокрема, у Яссах залишилася 6-та автомобільна рота, а у м. Фельтичени – 20-та автомобільна рота, яка налічувала вкрай необхідних тоді 75 легкових і вантажних автомобілів [4].

Аналогічну роботу проводив і генерал К. Коанде в Києві. Так, 13 грудня 1917 року представник Королівства Румунії звернувся до Генерального секретарства міжнародних справ Центральної Ради з проханням до української сторони надати можливість останнім двом тисячам румунських вояків – вихідцям із Трансільванії, які свого часу воювали на боці Австро-Угорщини в Галичині та потрапили до полону царської армії, дістатися залізничним шляхом до Румунії. Слід зазначити, що систематична відправка румунських полонених ешелонами чисельністю 800–1000 осіб за маршрутом Київ–Жмеринка–Кишинів–Ясси практикувалася, починаючи з літа 1917 року [5]. Для тих, хто тимчасово продовжував залишатися в Дарницькому таборі, було створено всі можливі умови для сприятливого перебування до відправки на батьківщину – зокрема для них видавали газету із символічною назвою «Роминія Марє/Велика Румунія», що почала виходити у Києві 20 липня 1917 р. Це друковане видання румунською мовою виходило щотижня. Загалом за шість місяців вийшло 23 номери, накладом, що власне задовольняв інформаційні та пропагандистські потре-

би руху понад 120 тис. румунських військовополонених на території Росії. У газеті було висвітлено різнопланові події, але центральні теми – волонтерство і пропаганда задля залучення до Корпусу румунських добровольців щонайбільшої кількості колишніх військовополонених. Найбільшим накладом, 5000 примірників, вийшов перший номер, а до вересня 1917-го – 3000 примірників. Згодом кількість номерів газети істотно зменшилася, а останній – у грудні 1917 року вийшов накладом майже 500 примірників. «Роминію Марє» розповсюджували безкоштовно за всіма таборами царської Росії, де були ув'язнені румунські солдати. Також цю газету отримували румунські та іноземні особи, які в той час проживали на території Росії. 20-й – останній номер газети Корпусу румунських добровольців у Дарниці вийшов друком 5 грудня 1917 р., незадовго до того, як зазначений Корпус під Києвом припинив своє існування [6]. Як свідчать архівні документи, прохання румунської сторони щодо відправлення військовополонених до батьківщини було повністю задоволене [7].

Отже, діяльність Української військової місії Української Народної Республіки на чолі з А. Галіпом у Яссах та аналогічна робота генерала К. Коанде в Києві стали головною метою початкового етапу розвитку українсько-румунських військово-дипломатичних відносин у 1917 році.

Проте на початку 1918 року у двосторонніх відносинах розпочалася смуга негативних явищ, викликаних, з української сторони – переорієнтацією керівництва УНР на зміцнення відносин із Четверним союзом, а з румунської – інтервенцією румунської армії в Бессарабію та її приєднанням 27 березня 1918 року до Румунії.

За таких обставин спільним головним завданням обох сторін було налагодження взаємовідносин із гострого на той час бессарабського питання, до якого Україна виявляла підвищений інтерес у зв'язку з численним українським етносом, який проживав на території колишньої Бессарабської губернії Російської імперії. Нині не є таємницею той факт, що в липні 1917 року Центральна Рада відрядила до Петрограда спеціальну делегацію на чолі з В. Винниченком, яка мала б отримати згоду російської сторони на встановлення адміністративних кордонів автономної України, до складу якої мали б увійти 10 губерній, зокрема і вся Бессарабія. Тоді ж ця конфіденційна інформація стала відома румунському та молдовському (Т. Йонку) представникам у Києві, які оперативно проінформували про це власні уряди. Саме з цього моменту розпочалася спільна співпраця румунської та молдовської сторін, спрямована на недопущення включення цілої Бессарабії, або хоч тієї її частини, де проживало українське населення, до складу України.

Попри те що у II Універсалі Центральної Ради від 7 листопада 1917 р. Бессарабія не фігурувала серед тих провінцій, які було включено до скла-

ду автономної України, підозри та недовіра, зокрема румунської сторони, до позиції України з бессарабського питання продовжували зростати. І це незважаючи на те, що керівництво УНР сприйняло введення румунських військ 12 січня 1918 р. та поступову окупацію всієї території Молдовської Демократичної Республіки як тимчасове явище, продовжуючи вважати Румунію можливим союзником у протистоянні більшовицькій навалі. Український політичний істеблішмент повірив у рішення Ради Міністрів Королівства Румунії від 4 січня 1918 р., на основі якого 7 січня того ж року Генеральний штаб румунської армії видав наказ про масований перехід через Прут – двома піхотними та двома кавалерійськими дивізіями, аргументуючи це лише необхідністю «відновлення порядку в Бессарабії та для забезпечення безперешкодного проходження потягів із провізією для фронту» [8]. Введення військ на територію Молдовської Демократичної Республіки румунське керівництво спочатку презентувало як тимчасовий акт, головним завданням якого було очищення Бессарабії від більшовизму та відновлення порядку й законності. Зважаючи на це, Українська Центральна Рада не відразу збагнула справжню мету такого кроку з боку Румунії, марно сподіваючись, що вигнання більшовиків із Бессарабії надалі призведе до спільної з румунами перемоги над ними і в Україні. У зв'язку з цим у відповідній заяві Генерального секретарства міжнародних справ Центральної Ради підкреслювалося, що «...Румунське Правительство, так само як і Правительство Української Республіки вважає цю окупацію тимчасовою» [9]. У цьому контексті сам О. Шульгин тоді зазначив, що «...румуні дійсно зайняли деякі пункти Бессарабії, але це не можна трактувати як окупацію, бо це зроблено тому, що більшовики хотіли одрізати Румунський фронт од тилу...» [10]. Незабаром, 13 січня 1918 р. голова українського уряду В. Винниченко публічно заявив, що в разі, якщо українці власними силами не впораються з більшовиками та анархією, то їм на допомогу прийдуть румуни [11].

Незважаючи на все це, у першій половині 1918 р. ставлення румунського представника в Києві до політичного курсу Української Центральної Ради зазнало глибинних негативних змін. Справа дійшла до того, що 15 січня 1918 р. О. Шульгиним, який попередньо особисто проконсультувався з головою Центральної Ради М. Грушевським, було поінформовано генерала К. Коанде про позицію керівництва української сторони щодо цього питання. Зокрема, О. Шульгиним було зазначено, що в разі надання Румунією військової допомоги, необхідної для протистояння більшовицькому наступу на УНР (яка так і не була надана ані збройними формуваннями, ані обіцяними трьома бронепотягами), українська сторона заявила про готовність дотримуватися принципу «вільного виявлення своєї волі бессарабським населенням» [12], що автоматично передбачало і врахування

права етнічних українців Бессарабії на приєднання до України. Це була глибоко продумана концепція М. Грушевського, передана румунському посланнику Міністром закордонних справ УНР О. Шульгиним у концентрованому вигляді. На жаль, у своєму донесенні до міста Ясси від 16 січня 1918 р., де тоді тимчасово перебував румунський уряд, у зв'язку з окупацією Бухареста австро-німецькими та болгарськими військами, К. Коанде відтворив суть українського підходу до розв'язання бессарабської проблеми в спотвореному вигляді, акцентувавши, що УНР не проти об'єднання Бессарабії з Румунією і Київ ангажувався підтримати такий процес. Він свідомо знехтував офіційною позицією керівництва УНР з бессарабського питання загалом та українського погляду щодо майбутньої долі українців Бессарабії зокрема. Це стало однією з причин небажаності подальшого перебування К. Коанде на посаді керівника румунської військово-дипломатичної місії в Україні, а з часом – і предметом тривалого обговорення політиками, дипломатами, науковцями й журналістами обох країн.

Слід зазначити, що К. Коанде, як керівник військово-дипломатичної місії Румунії в Україні, ретельно виконував свої обов'язки, іноді навіть занадто. Наприклад, посилаючись на публікацію українського журналіста Жаби від 28 лютого 1918 р. він поспішив поінформувати румунське зовнішньополітичне відомство про те, що УНР планувала приєднати повіт Хотин [13] – це північ тодішньої Бессарабії, де українське населення становило 79% від загальної кількості мешканців цього регіону. Безперечно, це була неперевірена інформація і вона не сприяла зміцненню довіри румунської сторони до незалежної УНР.

Центральна Рада була вимушена знову апелювати до гострого бессарабського питання відразу після повернення до Києва на початку березня 1918 року. Поява реальної загрози примусового об'єднання Молдовської Демократичної Республіки з Румунією змусили голову Ради Народних Міністрів УНР В. Голубовича надіслати 3 березня 1918 р. Раді Міністрів Королівства Румунії та урядам країн Четверного союзу ноту, в якій зазначалося: «Українське Правительство глибоко заінтересоване в долі пограничної області Української Республіки – Бессарабії. Не зважаючи на те, що області двох межуючих народів, українського і молдаванського, взаємно-перемежуються, не підлягає сумніву, що в північній частині бессарабської території живуть переважно українці, а в полудневій (між гирлами Дунаю і Дністра коло берегів Чорного моря) мають вони відносну більшість, і таким чином Бессарабія щодо свого етнографічного, економічного і політичного положення творить одну неподільну цілість з основною територією Української Народної Республіки. Володіючи значною частиною Чорноморського побережжя, в західній частині якого лежить великий економічний центр Одеса, з яким саме зв'язана ціла полуднева Бессарабія,

Українське Правительство вважає, що всяка зміна бувшої російсько-румунської грюаниці, особливо в її північній і полудневій частинах, глибоко нарушує політично-економічні інтереси Української Республіки» [14]. Але ця, різка за змістом, нота голови Ради Народних Міністрів УНР В. Голубовича залишилася без відповіді румунської сторони, чи то через те, що К. Коанде, збираючись до Румунії, не встиг її перекласти та передати за призначенням, або Рада Міністрів Королівства Румунія, остаточно визначившись із приєднанням Бессарабії, не вважала за потрібне відреагувати на офіційне звернення української сторони.

У будь-якому разі, завершення військово-дипломатичної місії К. Коанде в Києві припало на період загострення двосторонніх відносин. 5 березня 1918 р. перший офіційний румунський представник, акредитований при Центральній Раді УНР, поінформував керівника новопризначеного зовнішнього відомства Республіки М. Любинського про свій від'їзд до Румунії. На його заміну був призначений полковник К. Піетрару. У прощальному зверненні генерала К. Коанде зазначалося, зокрема, що «...Королівський Уряд Румунії тимчасово викликає мене до країни, тому я доручив полковникові К. Піетрару з румунської армії на Україні, котрий перебуває у Києві, заступати мене під час моєї відсутності при Раді Міністрів Української Народної Республіки у всіх справах, які відносяться до інтересів Румунського уряду» [15].

Натомість незаперечною заслугою генерала К. Коанде залишається те, що 9 лютого 1918 р., Румунія де-юре визнала Українську Народну Республіку з її Центральною Радою на чолі, як це тоді зробили й 12 інших держав [16].

Відповідні кадрові пертурбації відбувалися і щодо офіційних представників Української Народної Республіки, акредитованих при Раді Міністрів Королівства Румунія. Наприкінці березня 1918 року завершив свою місію в Яссах А. Галіп та його заступник П. Попович [17].

Місяцем пізніше інтереси УНР у Румунії представляв О. Севрюк – з часом відомий український посол у Німеччині та Італії, а починаючи з 1920 р. – політичний емігрант у Франції.

На жаль, Україна, через складну військово-політичну ситуацію того часу, офіційно заснувала свою Надзвичайну дипломатичну місію в Яссах лише 5 квітня 1918 р. Її очолив досвідчений дипломат М. Галаган. Крім нього, до складу місії увійшли: радник з військових справ К. Чеботаренко та урядовці-аташе О. Клор, А. Галіп й А. Леоніді.

Варто зазначити, що призначення М. Галагана першим посланником Української Народної Республіки при Раді Міністрів Королівства Румунія відбувалося в складних політичних умовах – за чотири дні до того, «як бессарабський Сфатул Церій проголосив приєднання цілої Бессарабії до Румунії», як про це зазначав у своїх спогадах сам український дипломат.

Тому одним з перших завдань, яке поставив перед собою перший керівник Надзвичайної дипмісії України в Яссах, окрім досягнення визнання Королівською Румунією де-юре Української Народної Республіки, було донесення до керівництва Румунії (про це М. Галаган писав згодом у своїх мемуарах) можливих кроків з боку української сторони щодо захисту інтересів «української частини людності Бессарабії» [18]. Перший посланник УНР ще перед своїм виїздом до Румунії обґрунтовано очікував, що «українська влада... буде домагатись запевнення в тій чи іншій формі прав української меншості на території Бессарабії» [19]. Сподівання

М. Галагана перетворилися для нього на чіткі директиви з боку голови Ради народних Міністрів В. Голубовича та, особливо, з боку М. Грушевського.

Отримавши повноваження (Вірчі грамоти) на виконання обов'язків посланника УНР при Раді Міністрів Королівства Румунія, у яких чітко було зафіксовано готовність офіційного Києва «закріпити мирні і дружні відносини між Королівством Румунія і Українською Народною Республікою» [20], М. Галаган вирушив до м. Ясси, де 9 квітня 1918 р. йому повідомили факт приєднання Бессарабії до Румунії. Унаслідок цього, – писав у своїх мемуарах перший посланник УНР – «вся етнографічно українська частина Бессарабії опинилася під протекторатом Румунії; правильніше буде навіть сказати, що за допомогою Бессарабської Директорії Румунія вже управляла цілою Бессарабією». За таких обставин перед М. Галаганом постало принципове питання – чи буде Українська Народна Республіка «протестувати проти такого рішення Сфатул Церій, зважаючи на те, що те рішення прийняте було під загрозою багнетів румунських вояків, які були введені в залу засідання під час голосування – отже, тим знасилувано волю заступників населення й ушкоджено інтереси української частини людності Бессарабії?» [21].

На виконання доручення Української Центральної Ради, Міністерство закордонних справ 19 квітня 1918 р. надіслало румунському урядові в Яссах ноту № 1512 за підписом Голови Ради Народних Міністрів УНР

В. Голубовича, яка включала зміст схваленої 13 квітня 1918 р. резолюції УЦР та посилання на «повідомлення п. Галіпа, свого особливого посланця в Румунії, котре свідчить про щирі прихильність Румунського Уряду і народу щодо України» [22]. У зв'язку з цим у ноті було висловлено надію, що обидві сторони дійдуть згоди у вирішенні складного питання щодо Бессарабії. Нота завершилася повідомленням про те, що посланник УНР «п. Галаган вже виїхав до Румунії і Уряд має надію, що в цей час він вже в офіційних зносинах з Румунським Урядом» [23].

Ці документи стали початком жвавого, тривалого та принципово важливого нотного обміну між зовнішньополітичними відомствами Української

Народної Республіки доби Центральної Ради та Української Держави періоду Гетьманату, з одного боку, та Ради Міністрів Королівства Румунія – з іншого, під час якого українська сторона послідовно обстоювала право етнічних українців північної та південної Бессарабії на самовизначення та можливе приєднання регіонів їх компактного проживання до України.

Так, 3 травня 1918 р. румунський уряд надіслав ноту-відповідь № 2527 на ноту МЗС УНР від 19 квітня того ж року за підписом тодішнього Міністра закордонних справ Румунії К. Аріона, у першому пункті якої наголошено, що «всі національні меншини Бессарабії, пропорційно представлені у “Сфатул-Церій”, повинні підпорядкуватися... більшості», тобто визнати факт приєднання Бессарабії до Румунії. У другому пункті румунської ноти на зазначене вище повідомлення уряду УНР про те, що він систематично отримував звернення від населення північної, східної та південної Бессарабії з проханнями захисту його національних інтересів, цинічно зазначалося, що «румунському Уряду невідомий жодний регіон Бессарабії, де населення назвало би себе українським та вимагало б приєднання до України». На особливу увагу заслуговує твердження румунської сторони про те, що «неспростовним фактом є те, що по той бік Дністра проживає численне румунське населення, по відношенню до якого румунська Бессарабія, а, як наслідок, сьогоднішня Румунія могла б вимагати прав, ідентичних з тими, яких Україна вимагає по відношенню до українців Бессарабії» [24].

Слід зазначити, що на інтенсивності українсько-румунського нотного листування відразу не відобразилася навіть зміна 29 квітня 1918 р. форми державного ладу в Україні – перехід від УНР і Центральної Ради до Української Держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським. Хоча М. Галаган в Яссах і залишався на посту керівника української дипломатичної місії лише до 2 травня 1918 р., послідовність представлення позиції української сторони з бессарабського питання перед урядом королівської Румунії тривала. Це стало важливою обставиною впродовж травня-червня 1918 р. – під час активного нотного обміну між Києвом та Яссами, де тимчасово продовжував перебувати румунський уряд. Так, 18 травня 1918 року зовнішньополітичне відомство Української Держави надіслало уряду королівської Румунії в Яссах нову ноту – № 2928 – із семи пунктів, яка спровокувала розгорнуту відповідь румунської сторони щодо бачення нею політичного статусу Бессарабії загалом і щодо історичних, статистичних та етнічних аспектів населення по обидва береги Дністра – українців на правому та румунів – на лівому.

Через місяць – 19 червня 1918 р. – з Ясс до Києва було надіслано чергову розгорнуту ноту-відповідь за підписом того ж Міністра закордонних справ Румунії К. Аріона, в якій не лише окремими пунктами було надано відповідь українській стороні, але й роз'яснено румунську позицію з

багатьох аспектів, пов'язаних з офіційним визнанням румунської колонізації територій, розташованих на схід від Прута і навіть до Бугу. Водночас важливим є те, що в румунській ноті вперше визнано факт існування в Бессарабії українського населення, яке «поселилося у Хотинському повіті та на правому березі Дністра». Загалом, як зазначалося у документі, «в Бессарабії чисельність українців сягає 210 000 осіб» [25].

Отже, перший етап розвитку українсько-румунських відносин позначився жвавим обговоренням, зокрема у формі офіційного обміну нотами між зовнішньополітичними відомствами УНР та Королівства Румунія, проблематики національних меншин, зокрема українців Бессарабії, що отримало очевидне політичне забарвлення, домінуючи навіть над розглядом нагальних для того часу питань військового характеру.

Другий етап еволюції українсько-румунських дипломатичних відносин пов'язаний зі зміною керівництва та складу дипломатичної місії Української Держави в Румунії у період гетьмана П.Скоропадського.

Поспішне відкликання М. Галагана з міста Ясс 2 травня 1918 р. не призвело ані до різкого припинення «нотної війни», як зазначалося вище, між українською та румунською сторонами, ані до призупинення їхніх дипломатичних відносин. Нотою Народного міністерства закордонних справ Української Держави № 3036 від 7 червня 1918 р. офіційним представником Військового міністерства та виконувачем обов'язків Генерального консула Української Держави в Румунії був призначений К. Чеботаренко [26], який до того перебував у Румунії як військовий комісар і був добре обізнаний із ситуацією у цій країні. До штатного розпису Генерального консульства були включені чотири посади: Генерального консула, консула, секретаря й кур'єра [27].

У своїй подвійній іпостасі, на початку діяльності, К. Чеботаренко надавав перевагу військовим справам. Так, у червні 1918 року він призначив трьох військових комісарів Української Держави в тих регіонах Румунії, де українська сторона мала особливий інтерес із військового погляду, а саме: у м. Ботошани, що в північно-східній частині Румунії, комісаром Української Держави став С. Білецький, до компетенції якого входило розв'язання нагальних проблем охорони та виведення військового майна колишньої 9-ї армії царської Росії [28]; у м. Роман, розташованого в східній частині Румунії, військовим комісаром був призначений Гончаренко, якому було доручено зайнятися проблемами дислокації колишньої 4-ї російської армії; у м. Кишинів, яке опинилось у складі Великої Румунії у березні 1918 р., комісаром став Ямковий, уповноважений вирішувати консульські питання в регіоні [29].

Великою заслугою К. Чеботаренка було те, що він наполягав на розбудові розгалуженої мережі консульських установ Української Держави в

різних регіонах Румунії. Так, у доповідній записці від 29 серпня 1918 р. на адресу тодішнього керівника українського зовнішньополітичного відомства Д. Дорошенка він суттєво обґрунтував необхідність заснування розширеної мережі консульських агенств у всій Румунії. Окрім Генерального консульства Української Держави у Бухаресті, К. Чеботаренко запропонував створити ще сім консульств та віце-консульств у таких румунських містах: консульства – у Яссах, Галацах, Кишиневі, а в Суліні, Дорогої, Бельцах і Акермані – віце-консульства [30].

Слід підкреслити, що за умов відсутності повноцінної дипломатичної місії Української Держави в Румунії, Генеральному консульству та українським консульським установам у зазначених вище містах сусідньої країни довелося вирішувати набагато ширше коло питань, ніж суто консульського характеру. Це передусім захист інтересів місцевих українських громад та розв'язання значних проблем економічного характеру.

З іншого боку, щоб всебічно поглиблювати українсько-румунські відносини, зокрема задля підготовки необхідної тоді двосторонньої економічної угоди, на початку вересня 1918 р. до Києва прибула тимчасова дипломатична місія Румунії на чолі з А. Концеску. Його прийняв тодішній Міністр закордонних справ Д. Дорошенко, який «висловив задоволення з приводу призначення румунського дипломатичного представника у Києві, навіть на тимчасовій основі». Керівник зовнішньополітичного відомства, як писав у своїх мемуарах А. Концеску, також висловив сподівання, що «після обміну постійними дипломатичними представництвами між двома столицями усі спірні питання буде легше вирішити в дружній атмосфері». У цьому контексті Д. Дорошенко проінформував А. Концеску про ноту, попередньо надіслану МЗС Української Держави на адресу Ради Міністрів Королівства Румунія в Яссах із проханням до румунської сторони якомога швидше визнати Українську державу, висловлюючи також необхідність взаємного призначення постійних дипломатичних представництв двох сусідніх країн. Зі свого боку, А. Концеску також мав повноваження від Міністра закордонних справ К. Аріона заявити про те, що «Королівський уряд підтримує прагнення Українського уряду започаткувати дипломатичні відносини між Румунією та Україною й що ідею взаємного відрядження дипломатичних місій у Ясси та до Києва можна вважати абсолютно здійсненою». Керівник румунської тимчасової дипмісії розкрив і власне бачення реалізації такого проекту: він зазначив, що румунська сторона чекає призначення постійного представника Української Держави в Румунії, після чого його тимчасова місія перетвориться на постійне дипломатичне представництво Королівства Румунія в Києві [31].

Упродовж вересня 1918 р. А. Концеску розгорнув у Києві активну діяльність, зокрема, що стосується підготовки до підписання економічної угоди

між двома країнами. 28 вересня того ж року він був прийнятий Гетьманом України П. Скоропадським [32]. На зустрічі, як цього вимагає протокольний етикет, був присутній і Д. Дорошенко. Зі свого боку, Гетьман порушив питання щодо визнання Королівством Румунія Української Держави, про що попросив А. Концеску поклопотати перед королем Румунії Фердинандом I та Радою Міністрів королівства. Так, керівник тимчасової румунської дипмісії запевнив П. Скоропадського в повній підтримці очікувань української сторони та проінформував про процес переговорів із підготовки до підписання двосторонньої економічної угоди.

У цьому контексті слід зазначити, що українсько-румунські переговори з економічної проблематики тривали до початку третьої декади жовтня 1918 року. 24 жовтня того ж року до м. Ясси спеціальним потягом за маршрутом Київ–Бендери–Ясси прибула постійна Надзвичайна дипломатична місія Української Держави в Румунії на чолі з генерал-майором В. Дашкевич-Горбацьким. Однією з його нагальних завдань було підписання економічної угоди між двома сусідніми країнами. Тому не випадковим став той факт, що того ж дня В. Дашкевич-Горбацький та К. Аріон підписали довгоочікувану економічну угоду, яка відкрила реальні можливості для започаткування жвавого торговельного обігу між двома країнами. За короткий час Румунія придбала в Україні 2 млн пудів цукру (3200 вагонів) і 500 тис. пудів зерна (800 вагонів), а українська сторона імпортувала з Румунії 25 вагонів бензину та 12 вагонів мастильних матеріалів [33].

До складу нової дипмісії Української Держави в Румунії входили, окрім самого В. Дашкевича-Горбацького як її глави, радник-посланник Коштравець, юрист-міжнародник М. Догельяк перший секретар, С. Де-Вітт – аташе, лейтенант В. Маєвський – ад'ютант глави місії, а також її генеральний секретар, полковник П. Невадовський, який змінив К. Чеботаренка на посаді Генерального консула Української Держави в Румунії. Пізніше К. Чеботаренко став виконувачем обов'язків Генерального консула УНР періоду Директорії в Яссах. Це стало визнанням його заслуг на дипломатичній ниві перед Україною.

26 жовтня 1918 р. В. Дашкевич-Горбацький був прийнятий тодішнім Головою Ради Міністрів Королівства Румунія, колишнім представником румунського уряду при Центральній Раді УНР К. Коанде. З ініціативи української сторони, вони обговорили найближчу можливість офіційного визнання Королівством Румунія Української Держави. Зі свого боку, К. Коанде висловив упевненість у тому, що «дипломатичні відносини між Румунією та Україною найближчим часом стануть нормальними і тривалими» [34].

Незабаром румунська тимчасова місія була перетворена на постійне Дипломатичне представництво Королівства Румунія в Українській Державі.

Важливим результатом обміну постійними дипломатичними місіями та їх інтенсивної роботи стало те, що 28 жовтня 1918 р. Королівство Румунія офіційно визнало Українську Державу на чолі з гетьманом П. Скоропадським, як результат фактичного визнання Києвом статусу-кво Бессарабії шляхом підписання зазначеної вище економічної угоди [35].

3 листопада 1918 р. Надзвичайна дипломатична місія Української Держави в Румунії на чолі з В. Дашкевичем-Горбацьким здійснила офіційну зустріч із королем Румунії Фердинандом I. Останній висловив задоволення підписанням економічної угоди між двома країнами та встановленням дипломатичних відносин між Яссами та Києвом, що свідчило про взаємну зацікавленість сторін до поглиблення двосторонніх стосунків.

Проте різка зміна геополітичної ситуації в регіоні та в Європі загалом у зв'язку із наближенням завершення Першої світової війни та, у цьому контексті, падіння режиму П. Скоропадського 14 листопада 1918 р. прискорило завершення перебування Надзвичайної дипломатичної місії Української Держави в Румунії: 4 листопада 1918 р. В. Дашкевич-Горбацький та більшість його підлеглих поспішно залишили м. Ясси і відбули до Києва, чим і завершився другий етап українсько-румунських дипломатичних відносин.

Третій етап розвитку українсько-румунських дипломатичних зв'язків настав після падіння режиму П. Скоропадського в листопаді 1918 року. Так, з 20 грудня 1918 р. до 7 січня 1919 р. Бухарест, куди після завершення Першої світової війни повернувся король Фердинанд I та румунський уряд, відвідав відомий тоді в Україні науковець та політичний діяч К. Мацієвич на чолі української делегації у складі В. Прокоповича, І. Фещенка-Чопівського, А. Марголіна та Ю. Соколовського. У результаті проведених з румунськими офіційними представниками переговорів було отримано запевнення у тому, що Бухарест буде підтримувати прагнення України стати незалежною державою на майбутній Паризькій мирній конференції й те, що Румунія не буде втручатись у внутрішні справи УНР.

16 січня 1919 р. румунську столицю відвідав майбутній керівник Надзвичайної дипломатичної місії УНР періоду Директорії Ю. Гасенко, якому румунська проблематика була відомою – у Києві він працював із військовими полоненими австро-угорської армії румунського походження, для яких підтримав, зокрема, видання газети «Роминія Марє» («Велика Румунія»).

25 січня 1919 р. Ю. Гасенко очолив повноцінну Надзвичайну дипломатичну місію УНР періоду Директорії. Йому було доручено передати Кабінету Міністрів Королівства Румунія «Ноту Директорії УНР до всіх народів та урядів світу» про зміну політичного режиму в Україні. До складу нової Надзвичайної дипломатичної місії УНР увійшли радник В. Піснячевський, секретарі В. Онацевич, В. Медзянковський (Мідзяновський), аташе Ю. Бі-

лець, урядовці О. Кравець, П. Коломакі-Танченко, друкарка Пархоменко. Проте у травні 1919 року, через демарш української дипмісії на знак протесту проти участі Румунії в бойових діях на території Західно-Української Народної Республіки (захоплення Покуття впродовж травня-серпня 1919 р.), майже всі члени місії змушені були залишити країну акредитації.

Є важливим зазначити про маловідомий факт того, що в березні-квітні 1919 р. у Бухаресті перебувала спеціальна дипломатична місія ЗУНР у складі доктора наук С. Витвицького, професора Г. Тимощука, експерта – професора С. Цуркановича та перекладача О. Кульчицького. Місія вела переговори з міністром закордонних справ Румунії того часу Й. Бретіану та керівником французької військової місії в Румунії, генералом А. Бертелло щодо Буковини, ліквідації загрози окупації Румунією Східної Галичини та спільних дій проти більшовиків.

Починаючи з 21 липня 1919 р. Надзвичайну дипломатичну місію УНР доби Директорії очолив міністр закордонних справ УНР (13 лютого – 9 квітня 1919 р.) професор К. Мацієвич. Тоді до складу місії входили радник І. Фещенко-Чопівський, секретарі Л. Геркен, М. Любимський, Ф. Буткевич, військовий аташе П. Мамчур, урядовці О. Кравець, П. Коломак, Л. Чопівський, завідувач прес-служби Д. Маєр-Михальський, а також вільнонаймані службовці – генерал-майор В. Зелінський, водій К. Рафалович, механік А. Червінський, вістовий І. Убович. Це була найбільш численна та професійна місія УНР у Румунії. У лютому 1920 року з реорганізованої Військової місії УНР при Надзвичайній дипломатичній місії була створена військова секція в складі генерал-поручника С. Дельвіга, радника – полковника Д. Антончука, секретарів – хорунжих В. Трепке та його дружини О. Трепке, сотників М. Даньківа, О. Долинюка, Я. Чайківського та Михальського. До Місії належав також контр-адмірал М. Остроградський, який у квітні 1920 р. був призначений ще й уповноваженим Уряду УНР у справах військового та торговельного мореплавства півдня України. Представником Надзвичайної дипломатичної місії у Чернівцях був спочатку доктор права М. Догоміля, потім – підполковник Є. Луговий, секретарем – Л. Івасюк, консулами у Кишиневі – професор І. Ганицький, полковник І. Мінзаренко, М. Шереметевський-Шереметев, а в Яссах – К. Чеботаренко. З часом військовим аташе УНР у Кишиневі став полковник П. Мамчур, сином якого є Е. Манчур (прізвище змінив свідомо, щоб уникнути репресій НКВД у 1944 р.) – у 70–80-х роках ХХ століття став послом Румунії у низці зарубіжних країн, а зараз керує Асоціацією протоколу Румунії.

Особливістю діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР доби Директорії на чолі з К. Мацієвичем було те, що вона виявилася найбільш тривалою в часі (до 1923 р.), налагодила небували до того часу приязні відносини з румунською офіційною владою та користувалася найбільш мож-

ливою підтримкою з боку Бухареста. К. Мацієвичу та членам української дипломатичної місії були створені сприятливі умови для представлення інтересів УНР доби Директорії в Румунії та у світі через, відповідно, акредитованих у Бухаресті зарубіжних дипломатів, фактично для необмеженої роботи українських дипломатів з румунською пресою та широкою публікою країн акредитації, розширення торговельно-економічних стосунків, надання матеріальної, організаційної та моральної допомоги цивільним та військовим емігрантам і біженцям з України (до 15 тис. осіб), а також для систематичного безперешкодного інформування Києва щодо політичних подій та процесів, що тим часом відбувалися в Румунії та навколо неї. Крім цього, для потреб Надзвичайної дипломатичної місії УНР доби Директорії в центрі Бухареста, на вул. Каля Доробанцілор, 72 румунська влада виділила одне з найпрестижніших приміщень – адаптований для класичної амбасад триповерховий комплекс з подвійним в'їздом-виїздом і з просторим внутрішнім подвір'ям для прийняття гостей та проведення офіційних прийомів (на сьогодні в цьому приміщенні розташовано посольство Туреччини в Бухаресті). За оцінкою румунських фахівців, це був найбільш сприятливий період розвитку українсько-румунських відносин упродовж 1917–1923 рр.

Така специфічна ситуація пояснювалася визнанням де-факто в підписаному К. Мацієвичем 26 липня 1919 р. Меморандумі на адресу румунського уряду тогочасного українсько-румунського кордону, встановленого після створення Королівства Румунія 1 грудня 1918 р. «Український уряд, – зазначалось, зокрема, у Меморандумі, – заявляє про те, що не бажає обговорювати питання щодо сучасного кордону між двома державами, вважаючи Дністер остаточним кордоном між ними та прагнучи встановити на цьому кордоні найкращі добросусідські відносини». Це не була випадковість чи непередбачений «дипломатичний інцидент».

По-перше, готовність УНР доби Директорії визнати новий кордон між Королівством Румунія та Українською Народною Республікою раніше, у квітні 1919 р., оприлюднив у румунській пресі консул УНР у Кишиневі, полковник І. Мінзаренко, який, зокрема, заявив, що єдиним бажанням українців є жити в дружбі з румунами, від яких вони очікують допомогу та підтримку.

По-друге, це був попередньо погоджений з Києвом крок. Меморандум було передано румунській стороні через тиждень після прибуття К. Мацієвича до Бухареста для отримання від Румунії реальної військової та логістичної допомоги у протистоянні новій хвилі більшовицької агресії того часу. Проте очікувана допомога й цього разу не дійшла, попри всі попередні обіцянки. Максимальну підтримку з боку Румунії тоді було зведено до несупротиву українській військовій еміграції, яка шукала притулок в сусідній країні від більшовицької навали.

Проте більшовицька окупація України та провал військово-політичних змагань за незалежність України впродовж 1917–1921 рр. призвели до припинення в 1923 р. існування Надзвичайної дипломатичної місії УНР доби Директорії в Королівстві Румунія. Як результат, до середини 1920-х рр. в Румунії залишилося лише кілька співробітників останньої, які брали активну участь у громадському житті української еміграції. Задля цього в Бухаресті було створено Український допомоговий комітет на чолі з полковником Г. Порохівським та з активними філіями у головних містах міжвоєнної Румунії.

Отже, українсько-румунські дипломатичні відносини впродовж 1917–1923 рр. пройшли три етапи, які збіглися в часі зі змінами політичних режимів у самій Україні. Кожен з них мав власні характерні риси, а саме: для періоду УНР Центральної Ради – це налагодження двосторонніх військово-дипломатичних відносин та жвава «нотна війна» з бессарабського питання; для Української Держави періоду гетьмана П. Скоропадського – це створення розгалуженої мережі консульських установ України в королівській Румунії, зокрема в Кишиневі, а також підписання 24 жовтня 1918 р. в Яссах Угоди про економічне співробітництво між Українською Державою та Королівством Румунія; для УНР періоду Директорії – це виведення українсько-румунських дипломатичних відносин до повноцінного класичного рівня та захист Надзвичайною дипмісією УНР в Бухаресті інтересів чисельної української громади Румунії та багатотисячної української військової еміграції, яка опинилася на території сусідньої країни внаслідок поразки військово-політичних змагань за створення незалежної Української Держави.

Натомість спільною характерною рисою усіх дипломатичних місій України в Румунії періоду 1917–1923 рр. було представлення та захист інтересів мільйонного українського етносу, який, переважно, не з власної волі опинився в адміністративних кордонах Королівства Румунія того часу.

1. Шульгин О. Сторінки споминів // Тризуб. – 1927. – № 46. – С. 7.
2. Головченко В.І. Поза межами можливого: дипломатія УНР у боротьбі за незалежну національну державу / Володимир Іванович Головченко // Україна дипломатична. – Київ, 2017. – (Науковий щорічник). – С. 65.
3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 123. – Арк. 6.
4. Там само. – Спр. 60. – Арк. 5.
5. Harea V. Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii. – Iași. Editura Eminescu. – 1995. – P. 186.
6. Radio România Internațional. 16 iulie 2014, 07:25:00.
7. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 4, спр. 4. – Арк. 2.
8. Intervenția Armatei României în Basarabia în 1918 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://ro.wikipedia.org/wiki/Interven%C8%9Bia_Armatei_Rom%C3%A2niei_%C3%AEn_Basarabia_%C3%AEn_1918.
9. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 59. – Арк. 3.
10. Цит. за: Кройтор В. Бессарабська проблема в українсько-румунських політичних відносинах 1917–1918 рр. // Історія в школі. – 2001. – № 1. – С. 5.

11. *Боечко В.Д.* Спільна боротьба трудящих України і Молдавії проти інтервенції військ королівської Румунії в Бессарабію (грудень 1917 – лютий 1918 рр.) // Український історичний журнал. – 1988. – № 1. – С. 55.
12. Цит. за: Піддубний І.А. З історії українсько-румунських відносин (1918–1919 рр.) // Історико-політичні проблеми сучасного світу. Том 8. – Чернівці. – 2001. – С. 66.
13. *Florin-Răzvan Mihai.* Minoritatea ucraineană din România (1918–1940). Teza de doctorat. Coordonator științific – prof. dr. Dinu C. Giurescu. – București. – 2011. – P. 33.
14. *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. – К.: Темпора, 2002. – Т. 2. – С. 139.
15. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 33. – Арк. 16.
16. *Florin-Răzvan Mihai.* Minoritatea ucraineană din România (1918-1940)... – P. 27.
17. Ibid. – P. 36.
18. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917-1924 рр.). Документи і матеріали. – К.: Видавництво гуманітарної літератури, 2010. – С. 130.
19. Там само.
20. Там само. – С. 128.
21. Там само. – С. 129–130.
22. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 122. – Арк. 32.
23. Там само.
24. Там само. – Арк. 58.
25. Nota Ministerului Afacerilor Externe al României către Guvernul Republicii Ucraina, în problema Basarabiei // Karețki A., Pricop A. Lacrima Basarabiei. – Chișinău: „Știința”, 1993. – P. 111–124.
26. *Каптару В.* Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках // Україна–Румунія: 20 років дипломатичних зносин. – Київ-Бухарест. – 2012. – С. 72.
27. Історія української дипломатії... – С. 235.
28. *Каптару В.* Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках. – С. 73.
29. *Матяш І.* Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – С. 218.
30. Там само. – С. 218–219.
31. Див.: Каптару В. Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках. – С. 73.
32. Там само.
33. «Glasul Bucovinei». – Anul I. – Nr. 9, 19 noiembrie 1918.
34. *Каптару В.* Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках. – С. 74.
35. *Головченко В.* Поза межами можливого: дипломатія УНР у боротьбі за незалежну національну державу... – С. 69.

Teofil RENDIUK,
*Doctor of Historical Sciences,
Director of the Institute of Good Neighbourliness,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary*

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-ROMANIAN RELATIONS IN 1917–1923: MILESTONES AND PERSONALITIES

Abstract. The article analyses three main stages and features of the establishment and development of Ukrainian-Romanian relations in 1917–1923. The first stage covers military and diplomatic relations between the Kingdom of Romania and the Ukrainian People's Republic during the time of the Central Council of Ukraine (July 1917 – May 1918); the second one refers to the diplomatic relations of the Ukrainian State during the period of Hetman P. Skoropadskyi (June 1918 – December 1918); the third one corresponds to the UPR during the period of the Directorate of Ukraine (January 1919–1923).

Each stage has its unique features, namely: the period of the UPR under the Central Council is characterised by the establishment of bilateral military-diplomatic relations and an attempt to resolve the Bessarabia issue; the Ukrainian State during the period of Hetman P. Skoropadskyi is marked by the creation of an extensive network of Ukrainian consular offices in the Kingdom of Romania, the signing in Iasi of the Agreement on Economic Cooperation between the Ukrainian State and the Kingdom of Romania; the UPR of the Directorate period is defined by the development of Ukrainian-Romanian diplomatic relations to the full-fledged classical level and protection of interests of the extensive Ukrainian community in Romania and the Ukrainian military emigration numbered many thousands, which has been found in the territory of a neighbouring country after the defeat in the military-political competition for the creation of independent Ukrainian State.

The article emphasizes that a common distinctive thing about all Ukrainian diplomatic missions in Romania during the period of 1917–1923 has been the introduction and protection of interests of multi-million Ukrainian ethos that was found within the administrative boundaries of the Kingdom of Romania of that time.

The article summarises achievements of Ukrainian diplomacy in Romania and failures that in the long run have had far-reaching negative effect.

Keywords: Ukrainian People's Republic, Ukrainian State, Kingdom of Romania, military-diplomatic relations, Extraordinary diplomatic mission, General Consulate, Agreement on Economic Cooperation, Ukrainian community.

Олег КУПЧИК,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри нової та новітньої
історії зарубіжних країн
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ТУРЕЧЧИНА В ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ УСРР (1921–1923 рр.)

Анотація. У праці розкрито обставини, за яких на початку 1920-х років налагоджувалися торговельні відносини між Туреччиною та УСРР. З'ясовано договірно-правову базу, організаційні форми торговельної діяльності УСРР у Туреччині, портову інфраструктуру. Встановлено осіб торговельних представників (С. Брук, О. Золотарьов). Подано організаційно-штатну структуру торговельного представництва УСРР у Туреччині. Визначено роль торговельного представництва УСРР у Стамбулі в зовнішньоторговельній діяльності УСРР. Висвітлено місце Стамбульського ринку в експортно-імпортних операціях УСРР.

Ключові слова: експорт, імпорт, карбованець золотий, ліра турецька, порт, ринок, товар, торговельне представництво, торговельний представник.

Покликана продавати за кордон товари вітчизняного виробництва й забезпечувати країну необхідними імпортними товарами, в УСРР на початку 1920-х років зовнішньоторговельна діяльність стала підтвердженням її міжнародної правосуб'єктності. Очевидно, що зовнішні торговельні відносини український Раднарком тоді намагався розвивати з головними торговельно-економічними гравцями Заходу. Водночас намагався він торгувати й із країнами-сусідами, зокрема Туреччиною.

Попри те радянські (П. Удовиченко, Д. Філіпенко, І. Черніков)¹ і сучасні українські (Б. Сергійчук, В. Сергійчук)² історики дослідили головну політичну й військово-технічну співпрацю радянської України й Туреччини на початку 1920-х років. Винятком є докторська дисертація А.О. Джемджули³, у якій автор наводить окремі статистичні дані українсько-турецької торгівлі цього періоду.

Тому закономірно постали питання про досі не досліджену українсько-турецьку торговельну співпрацю, роль турецького ринку в зовнішній торгівлі УСРР, торговельну діяльність турків на території України на початку 1920-х років.

Очевидно, що територіальне сусідство, історичні зв'язки, початок радянської співпраці з республіканським урядом М. Кемалю мали сприяти налагодженню з ним торговельних відносин українським Раднаркомом. Так само, перешкодами цього могли стати громадянська війна між республіканцями і прихильниками султана, британсько-французька військова окупація європейської частини країни, а також занепад турецької економіки⁴.

Проте після укладення РСФРР 21 березня 1921 р. з республіканським урядом М. Кемалю «Договору про дружбу і братерство», з червня ц.р. у Стамбулі почала функціонувати очолювана Б. Кудішем «Торговельна делегація РСФРР на Близькому Сході». У її складі організували «Торговельну делегацію УСРР на Близькому Сході». Керівником призначено С. Брука⁵.

Будучи зацікавленими в радянському ринку, з діяльністю в Стамбулі радянської торговельної делегації, очевидно, погодилася британсько-французька окупаційна влада, а звідси й султанський уряд. Але за браком з українським Раднаркомом договірних відносин, які б визначали правовий статус «торговельної делегації УСРР» (зокрема право дипломатичного імунітету), наприкінці червня 1921 року відбувся арешт членів української торговельної делегації британськими військовими⁶. Щоправда, інцидент невдовзі врегулювали, керівника і співробітників делегації звільнили. Їм дозволили працювати.

«Направлення торговельної делегації до Константинополя (Стамбула. – *Авт.*), – писав згодом С. Брук у доповідній записці «Уповнаркомзовнішторгу» С. Брону, – мотивувалося необхідністю зав'язати торговельні відносини із центром Близького Сходу, де є величезні запаси товарів, які потрібні Україні... Головним постачальником Константинопольського (Стамбульського. – *Авт.*) ринку на цей час є Америка, яка розраховує на російський (очевидно, мається на увазі і український. – *Авт.*) ринок»⁷.

У доповідній записці він перелічив необхідні товари, які в чималій кількості були на цьому ринку (нитки, коси, сільськогосподарські великі й малі машини, вантажівки, автомобілі, запасні частини до них). Зауважив, що є вантажівки, які знадобилися би для Донбасу. Зазначив зниження цін на сільськогосподарську техніку до 75%. Вказав на тодішнє перевиробництво й накопичення товарів, а тому неабияке зниження цін на них. Навів конкретні приклади: жатки, які на американському ринку коштували 165 дол., на стамбульському вдалося купити за 100 дол.; рибальські сітки вартістю 11 лір тут обійшлися за 4 ліри 50 піастрів.

Водночас С. Брук негативно оцінив роботу очолюваної ним української торговельної делегації тому, що для «України... нічого не зробили». Проте й переконував у наявності необхідних умов для розвитку. Зокрема, наголосив про нібито обіцянку наркома торгівлі РСФРР Л. Красіна сприяти в «розширенні діяльності місії». Зауважив про значення Одеського порту, важливого не лише для російсько-турецької, а й українсько-турецької торгівлі. Зазначив, що Одеським відділенням наркомату зовнішньої торгівлі на цей час було заготовлено й підготовано до експорту: пера – 1 938 пудів, шкір – 11 582 шт., рогів – 8 299 пар. Крім цього, відділення ще забронювало: рогів – 59 165 пар, копит – 11 170 пудів. А також узяло на облік: шкір – 162 703 шт., кінських копит – 131 134 пудів, килимів – 1 270 шт., руди – 917 тис. пудів, шерсті білої й чорної – 110 тис. пудів, а також крові сушеної – 2960 л⁸.

Під час наради в «Уповнаркомзовнішторзі» І.М. Салтанов запропонував визнати, що делегація «не виконала покладені на неї завдання, не скористалася сприятливою для зовнішньої торгівлі ситуацією...». Водночас нарада вирішила наполягати «...щодо надання делегації права самостійності як у закупівлі, так і щодо розпорядження валютою й експортними товарами – для виконання заявок Укрзовнішторгу й чорноморських портів, погоджуючи цю роботу з Центральною Українською делегацією в Берліні й Центральною російською місією в Лондоні»⁹.

На відміну від С. Брука, голова російської делегації Б. Кудіш (лист від 17 грудня 1921 р.) взагалі заперечив доцільність функціонування в Стамбулі торговельного представництва. Він писав: «половинну мету переслідувало НКЗТ, відкриваючи власне представництво в Константинополі (Стамбулі. – Авт.), яке обмежилось функціями закупівельного характеру... Константинопольський ринок не є ринком для якихось великих закупівель. Жодних необхідних невичерпних запасів для нас тут немає... Якщо константинопольський ринок не є місцем для нормальних закупівель, тоді варто обмежитися транзитною конторою між Лондонським представництвом НКЗТ і чорноморськими портами»¹⁰.

Б. Кудіш не заперечував, що в окремих регіонах Близького Сходу можливо, і навіть вигідно, реалізовувати цемент, тютюн, шампанське, спирт, шкіру, кишки, шерсть. Але дійшов висновку, що загалом у Стамбулі неможливо планомірно реалізовувати саме російську сировину.

Тому Б. Кудіш висловив думку, що Стамбул як ринок – дуже важливий для «зовнішторгів» радянських республік, що мають чорноморські порти (ЗСФРР, УСРР). Вони торгували з турецькими торговцями, які приїжджали в ці порти. Кудіш пропонував, аби Стамбульське представництво реалізовувало сировину «зовнішторгів» радянських республік, а також здійснювало для них закупівлю товарів.

Після вивчення стамбульського ринку Б. Кудіш з'ясував, що саме американські та британські фірми спрямовували до Стамбула величезні партії товарів. Ці фірми прагнули бути першими на російському ринку, зокрема збуту товарів. Товари зберігали в транзитних складах стамбульського ринку. Більшість із цих фірм, потребуючи оборотних коштів, взяли в банках позики. Але воєнні дії на Анатолійському півострові «перекреслили» плани. Російський Раднарком заклав кордон на час війни. Увесь анатолійський ринок фактично припинив функціонувати.

Водночас Б. Кудіш був певен, що торговельна співпраця з Туреччиною є неможливою. Аргументував тим, що її банки контролювали французькі і британські кредитори. Національною промисловістю (зокрема гірничодобувною) володіли іноземні інвестори. Великих турецьких судноплавних компаній взагалі не було¹¹.

17 вересня 1921 р. УСРР і республіканський уряд М. Кемаля уклали «Конвенцію про репатріацію військовополонених і цивільних інтернованих». Цього ж місяця з британсько-французькою окупаційною адміністрацією й султанським урядом погодили й можливість роботи в Стамбулі «торговельної делегації УСРР». І вона повернулася до Стамбула. 23 вересня 1921 р. до її складу призначено І.М. Салтанова¹².

Водночас двосторонні відносини між українським Раднаркомом і республіканським урядом М. Кемаля і надалі динамічно розвивались. 2 січня 1922 р. вони уклали «Договір про дружбу і братерство». Відповідно до ст. 12 домовилися про «...забезпечення [...] розвитку якомога швидше морських, залізничних, телеграфних та інших засобів сполучення, так само, як і забезпечення вільного й безперешкодного пересування людей і товарів між обома країнами...». Водночас «...що стосується конвенцій економічного, фінансового або іншого устрою, вирішено, що до таких буде приступлено в найближчий термін» (ст. 13)¹³. Очевидно було, що окремий торговельно-економічний договір республіканський уряд М. Кемаля планує укласти з українським Раднаркомом уже після повалення султанату й поширення власної юрисдикції на Стамбул і європейську частину Туреччини.

Але вже 15 січня 1922 р. колегія «Уповнаркомзовнішторгу», розглядаючи питання «Про склад константинопольської делегації», затвердила її в складі 8 осіб, а саме: торговельного представника, секретаря делегації (Стучевський), перекладача-кореспондента (Волошин), зав. торговельного відділення (Збруєв), зав. фінансово-рахункового відділення (Побежєвський), зав. інформаційного відділення (Ревзін), торговельного агента (Авілов) і друкарки (вакансія). 25 лютого ц.р. «торговельним представником УСРР» призначено О.Й. Золотарьова¹⁴.

Але було очевидним, що торгівлю в Туреччині радянське керівництво пов'язує не зі столицею республіканців Анкарою, а зі султанською столицею

Стамбулом, із його портом і ринком. Щоправда, британсько-французька окупаційна адміністрація і далі затримувала для представників радянських організацій отримання віз. Попри наявність від неї дозволу й дипломатичного паспорта, прибувши в травні 1922 року до Стамбула був затриманий О. Золотарьов. Його обшукали, але через дві години звільнили¹⁵.

Крім того, командувач британськими окупаційними військами й голова окупаційної адміністрації генерал Ч. Гаррінгтон спрямував О. Золотарьову листа, у якому нагадав, що того «визнали головою торговельної делегації РСФРР і торгпредом УСРР». Далі провокаційно запитав, чи О. Золотарьов «залишиться торгпредом УСРР, коли керівником делегації РСФРР призначать Александріна»? О. Золотарьов оцінив ситуацію, як «натяк про бажаність (для окупаційної влади. – *Авт.*) виокремити Український торговельний апарат зі складу загальної Російської делегації». Проте торгпред рішуче запевнив, що «Українська комерційна делегація і далі буде існувати як самостійний апарат у межах спільного апарату делегації (російської. – *Авт.*)».

1922 року також не покращилась, порівняно з лондонським, кон'юнктура стамбульського ринку. Уже 31 травня 1922 р. В. Золотарьов спрямував до «Уповнаркомзовнішторгу» С. Брона листа, у якому поставив головне питання: «чи є Константинополь ринком, на якому можливо купувати товари, необхідні для України?»¹⁶ Щодо імпорту, то Стамбул, на думку торгпреда, був «обмеженим ринком», на якому можна було купувати лише невеликі партії борошна чи зерна. Так само, великі партії можна було купувати на лондонському ринку. Про це вже велись переговори з уповноваженим радянської приватної фірми «Аркос»^{*}.

Оцінивши стамбульський ринок та можливості українського торгпредства, О. Золотарьов поставив питання постачання в південні порти України мінімально необхідні для неї щомісячно 5 тис. тонн борошна. Від Одеського відділення НКЗТ він очікував перелік «ліквідаційних товарів», після отримання якого планував спрямувати в Одеський та Миколаївський порти невеликі партії борошна чи зерна. Щодо українських експортних товарів, то О. Золотарьов зробив висновок, що їхня реалізація в Стамбулі можлива як «виняток»¹⁷.

* Аркос (анг. Arcos, All Russian Cooperative Society Limited – Всеросійське кооперативне акціонерне товариство) – радянська господарська організація у Великій Британії. Заснована 11 червня 1920 р. радянською кооперативною делегацією для провадження торгівлі між РСФРР і Англією. Зареєстрована на чолі з Л. Красіним у британському міністерстві торгівлі як приватна компанія з обмеженою відповідальністю. Була представником радянських зовнішньо-торговельних організацій, здійснювала експортно-імпортні операції. Мала контори й відділення в країнах Європи, Північної Америки та Азії. З 1922 року мала назву «Arcos Ltd». Через розірвання внаслідок шпигунського скандалу в 1927 р. Великою Британією дипломатичних відносин з СРСР, діяльність Аркосу цього року так само була тимчасово зупинена. Після відновлення в 1929 році дипломатичних відносин між Великою Британією і СРСР було відновлено й роботу Аркосу, яка тривала до Другої світової війни (Аркос // Советская историческая энциклопедия / под ред. Е.М. Жукова. – М.: Сов. энциклопедия, 1973–1982. – Т. 1: Аалтонян-Аяны. – С. 738.).

У листі до «Уповнаркомзовнішторгу» О. Золотарьов 7 червня 1922 р. також писав, що «потрібно повернутися до питання про взаємовідносини між Константинопольським Представництвом і Укрзовнішторгом». Торговельний представник скаржився, що за весь період існування торгпредства «не було не лише планомірного обслуговування України, але і взагалі майже жодної роботи для України не проводилось». Він зауважив, що торгпредство виконувало лише незначні доручення, які стосувалися контролю щодо виконання угод, що були укладені приватними особами безпосередньо з «Укрзовнішторгом». І висловив переконання, що «таке становище – ненормальне, знаючи потребу України в цілій низці продуктів і предметів, які можна купити в районі діяльності нашого представництва, а водночас низка української експортної сировини, яку можна було б реалізувати за нашою допомогою»¹⁸.

Для цього просив розглянути питання його «урізаних функцій». Загалом же діяльність торговельного представництва УСРР О. Золотарьов пропонував зосередити на трьох напрямках, а саме: 1) постачання продовольства до українських південних портів із навколишніми територіями; 2) здійснення контролю щодо виконання державної монополії в зовнішній торгівлі як на Близькому Сході, так і в українських портах; 3) інформування та здійснення контролю щодо транзиту і транспорту¹⁹.

Важливо, що в питанні оцінювання стамбульського ринку та його місця в радянській зовнішній торгівлі погляди керівництва й торгпреда О. Золотарьова загалом збігались. Зважаючи, що ціни на лондонському й берлінському ринках і далі залишалися нижчими, «Уповнаркомзовнішторг» вирішив, що 1922 року на стамбульському ринку продаватиме лише промислові фабрикат, а також тютюн, спирт, сіль та каустичну соду. Так само, у листі до «Уповнаркомзовнішторгу» (від 20 червня 1922 р.) О. Золотарьов писав, що «Стамбульський ринок значення самостійного ринку не має ані для експорту, ані для імпорту і є лише важливим вузловим пунктом». Попри те, що наближався збір цьогорічного врожаю й до Стамбула мали бути спрямовані продовольчі вантажі, а тому очікувалося деяке зниження цін на зерно та борошно, торгпреда не тішила «перспектива перетворити Константинополь (він же Стамбул. – Авт.) на центр сировинних закупівельних операцій». Він пропонував перенести закупівлю продовольчих товарів до Лондона, на ринку якого «втрачаючи час, вигравав у дешевизні»²⁰.

Окремо О. Золотарьов вказав, що потрібно посилювати роль Одеського відділення НКЗТ у зовнішній торгівлі УСРР і в діяльності торгпредства в Стамбулі. Він зауважив, що впродовж 1 січня – 31 травня 1922 р. українське торгпредство в Стамбулі закупило товарів на 3 млн 887 тис. турецьких фунтів. Але на Одеське відділення припало лише 14,5 тис. турецьких

фунтів і то, «більша частина цих куплених товарів призначалася не для Одеського відділення НКЗТ, а для Наркомзему РСФРР, а Одеса була лише передавальним пунктом»²¹.

З огляду на вигіднішу кон'юнктуру лондонського ринку, запропонував, щоб на рахунок надісланої від Одеського відділення НКЗТ експортної сировини торгпредство отримувало від радянської приватної фірми «Аркос» позику в 60% від вартості сировини. За кошти цієї позики «Аркос» мав на лондонському ринку купувати для України продовольство. Натомість отриману сировину пропонував, за посередництва «Аркосу», який отримував «комісійні», продавати на тому ж лондонському ринку. Зазначив, що уклав 1 червня 1922 р. необхідну угоду з цією радянською приватною фірмою²².

О. Золотарьов скаржився, що Одеське відділення (керівник Я. Шиндель) НКЗТ не відповідало на запити щодо кількості необхідного продовольства, зокрема для Одеської та Миколаївської губерній. Не відповіло воно й на запити щодо видів та кількості експортної сировини, яку могли постачати через Одеський порт.

Водночас О. Золотарьов інформував, що використовуючи оборотні кошти торгпредства, які раніше трималися як позика, купив 3000 мішків борошна, які приготував для транспортування в Одесу. Але зворотним фрахтом неодмінно треба було спрямувати сировину. Тоді й прийшло рішення «Уповнаркомзовнішторгу», що «продаж і експорт сировини в Константинополі через невідповідність ціни не заплановано». Тому торгпред не розумів та риторично запитував, чи вже вирішено продовольчу проблему південних губерній? Зі свого боку повідомляючи про продаж мокро-солених шкір, які прийшли з Одеського порту, очевидно в розрахунок за імпортовані товари.

О. Золотарьов також наголосив, що важливо, аби торгпредство «візувало» (надавало дозвіл) іноземним пароплавам, які йшли в українські порти. А також повідомляв про пропозицію італійської страхової компанії «Ллойд Триєстіно» страхувати товари, які будуть спрямовуватися за кордон з Одеського, Миколаївського, Херсонського й Маріупольського портів.

Зі свого боку, торгпред просив періодично надсилати інформацію. Його цікавила сировина, яка перебувала на одеському й миколаївському складах, ціна на неї на українському ринку, очікування щодо врожаю, запаси вугілля й які його сорти та марки могли експортуватись, можливість експорту руди, марганцю, брухту чорних і кольорових металів?

Тоді ж О. Золотарьов працював над продажем до Італії 1–2 тис. тонн вугілля. Питання вже погодили нарком Л. Красін і торгпред РСФРР в Італії А. Файнштейн. Гарантом оплати з італійського боку став Banca Commerciale Italiana. Сторони домовилися про купівлю-продаж вугілля за цінами лондонського ринку²³.

За браком оперативної відповіді Одеського відділення НКЗТ щодо умов купівлі-продажу борошна О. Золотарьова змусили 22 червня 1922 р. знову звернутися до «Уповнаркомзовнішторгу», що «тримаємо в розпорядженні Одеси 3000 мішків борошна, але не можемо відправити його, оскільки не отримали відповіді, як Одеса буде розраховуватися за товар». Далі торгпред писав, що «Одеса з охотою дає нам дрібні доручення, але і далі ухиляється від регулярних відносин із Константинополем, а через нього із закордонними ринками». Наприкінці підсумував, що в разі, коли ситуація не зміниться, то «не бачу сенсу, щоб тут працював офіційний представник Республіки і з усією категоричністю поставлю питання, щоб мене терміново відкликали й замінили технічним працівником, який би виконував інформаційні функції»²⁴.

Окрім цього, О. Золотарьов тоді повідомив, що італійська страхова компанія «Ллойд Трієстіно» погодилася страхувати товари, які перевозилися до кримських портів. Зазначив про домовленість, що в разі укладення угоди, усі вигоди й переваги, які отримає Україна, отримає і Крим. Переконавав також, що роботу з італійською страховою компанією зручніше проводити через торговельне представництво в Туреччині²⁵.

В «Уповнаркомзовнішторзі» відреагували проведенням 27 червня 1922 р. наради з питанням «Про узгодження робіт із Константинопольською делегацією». За результатами обговорення вирішили, аби торговельній делегації в Стамбулі: а) надіслати номенклатуру товарів, які можна було б розмістити на стамбульському ринку (із вказівкою порівняльних цін з іншими ринками); б) надати в Берліні кредит для закупівлі в Стамбулі товарів; в) Одеському відділу НКЗТ припинити закуповувати імпортні товари в Одеському порту, а закупівлю здійснювати через торговельну делегацію в Стамбулі; г) встановити безперервний зв'язок з Анкарою й Батумі; д) налагодити кур'єрський зв'язок з Одесою²⁶. А вже 3 липня ц.р. наказали О. Золотарьову з'ясувати можливість закупівлі в Стамбулі 200 тис. пудів борошна²⁷.

Справжні причини небажання Одеського відділу НКЗТ проводити експортно-імпортні операції через торговельне представництво в Стамбулі викриває ситуація з вугіллям. Щодо цього 20 липня 1922 р. О. Золотарьов скаржився «Уповнаркомзовнішторгу». У листі він писав, що «зафрахтував пароплав “Теміс” для завантаження зворотним фрахтом із Маріуполя 2,700 тонн вугілля – на адресу зовнішторгу Італії: у Геную чи Венецію, до того ж за фрахт оплатили 20 шилінгів за тонну».

Але Одеський відділ НКЗТ, поспішаючи доставити вугілля, за посередництва громадянина Ройтмана, зафрахтував 25 шилінгів за тонну. Далі Одеський відділ звернувся до торговельного представництва, аби воно оплатило різницю в 400 фунтів стерлінгів. Проте пароплав «Теміс» був зафрахтований торгпредством для доставляння ще й інших товарів.

Тому рейс пароплава скоригували так, щоб він, розвантажившись у Новоросійську й Севастополі, попрямував до Маріуполя по вугілля. І в такому разі перевезення вугілля обійдеться в 17 шилінгів за тонну, замість 25. Тоді Ройтман, який втрачав «комісію», звернувся до власника пароплава, щоб той не погодився з нашою ціною, й О. Золотарьов вимушено запропонував 20 шилінгів. Як наслідок було втрачено 3 шилінги з кожної тонни. А все через те, що Одеський відділ чомусь фрахтував у Стамбулі пароплави не через торгпредство, а через посередників. У листі О. Золотарьов зауважив, що «це і є тією загальною лінією, яка характеризує відносини “Укрзовнішторгу” до Константинопольського представництва УСРР: постачати чорноморські порти чи вивозити товари з чорноморських портів – через Берлін, а операції на Константинопольському ринку проводити через константинопольських спекулянтів». Тому наполягав, щоб Одеський відділ НКЗТ припинив будь-які відносини з посередниками, а всі експортно-імпортні операції на стамбульському ринку проводив виключно через торгпредство. Водночас знову принципово поставив питання: або припинити цю діяльність Одеського відділу, або призначити торгпредом іншу особу²⁸.

Звернення О. Золотарьова, очевидно, вплинуло на «Уповнаркомзовнішторг», бо надалі торговельному представництву дедалі частіше доручали купівлю-продаж товарів. Так, у липні 1922 року на пароплаві «Корніоліо» торгпредству відправили 60 тис. пудів тютюну марки «Бакун» і «Америка», які продали єгипетським і голландським фірмам. Торгпредству доручили також купити інші товари, як-от: воложі (20 тис. пудів), рис (10 тис. пудів), каву (100 пудів), маслини (500 пудів), перець (250 пудів), лимони (1000 ящиків), а також крохмаль (100 пудів), масло какао (100 пудів), олія кокосова (1 тис. пудів), олія пальмова (500 пудів), олія прованська (500 пудів), лимон кислий (50 пудів), сардини (500 ящиків), молоко конденсоване (20 пудів).

У липні ц.р. торгпредство для продажу отримало 52 тис. пудів тютюну, 2 тис. пудів мокро-соленої та 2 тис. 850 пудів прісно-сухої шкіри. Окрім цього, торгпредство отримало діаманти і срібло, завдяки яким відкрило в «Аркоса» кредит на 150 тис. турецьких лір²⁹.

Водночас «Уповнаркомзовнішторг» підтвердив, що Одеський відділ НКЗТ надалі самостійно не проводитиме жодних закупівель і, навпаки, закупівлю товарів на стамбульському ринку здійснюватиме тільки торгпредство. Також жодні човни без «візи» торгпредства не мали права зайти в Одеський порт. До того ж Одеський відділ НКЗТ надалі мав підтримувати з торгпредством у Стамбулі «тісний торговельний та оперативний зв'язок»³⁰.

Про те, що торгпредство УСРР у Туреччині активізувало роботу за «українськими замовленнями» підтверджує факт, що в першій половині 1922 року його головними клієнтами були «Кримзовнішторг», «Азнафта»

і «Грознафта», «НКЗТ Південного-Сходу», а з липня 1922 року – «Укрзовнішторг», зокрема його одеське відділення. Але торгпредство і далі виконувало замовлення російських, кавказьких та інших клієнтів. Станом на 1 серпня 1922 р. закупило для них 12 177 тонн борошна та 100 000 мішків (вартістю 2 807 971 золотих крб), 26 349 тонн зернових продуктів та 7 000 мішків (вартістю 2 613 359 золотих крб). Загалом закупило хліба та зернових продуктів на 4 850 000 крб золотом. Інших товарів закупило на 1 724 000 крб золотом. Усього товару закуплено на понад 6 500 000 золотих крб.

За цей же період торгпредство УСРР у Стамбулі продало експортних товарів на загальну суму 7 253 000 крб золотом. Зокрема, товарів на 5 600 000 крб золотом для реалізації відправили в Лондон «Аркосу». На стамбульському ринку торгпредство реалізувало товарів на 875 000 крб золотом. У його розпорядженні залишилось 778 000 крб золотом. До того ж фірми-посередники продавали ці товари дорожче на 16–17%. Коли шкіру продавали на константинопольському ринку, то тютюн і кишки продавали на інших ринках³¹.

О. Золотарьов також зауважував, що здебільшого експортні товари були непридатними для продажу на зовнішніх ринках через те, що не відповідали вимогам за якістю, упакуванням, не містили специфікацій, маркування та ін. Наприклад, у липні 1922 року торгпредство отримало для продажу дуже низької якості тютюн. О. Золотарьов писав щодо цього: «Отриманий тютюн виявився вкрай поганої якості та у вкрай поганому пакуванні... незначний запах, прілість, і найголовніше, погане пакування, тютюн не витримав 6-ти пудового упакування й тому тюки розсипались, тютюн подрібнився, висипався, тому довелося виконати чималу роботу з перепакування». А ці роботи зумовлювали грошові затрати. Апарату торгпредства часто доводилося проводити роботу з поліпшення товарного вигляду, а тому зазнавати зайвих витрат³².

Щодо тютюну, то торгпредство виставило на продаж його 44 800 пудів. Після переговорів із голландською, єгипетською та іншими фірмами, цей товар за ціною 1,7 турецьких лір зрештою продали фірмі «Фельдман», яка зобов'язалася ще й оплатити половину вартості переупакування тютюну. Торгпредство вважало продаж успішним, бо через громіздкість зберігання тютюну на складах обходилося доволі дорого.

Окрім цього, у торгпредства ще залишалось 7130 пудів тютюну, який доставили останнім пароплавом. Оскільки цей тютюн був уже кращої якості, його планували продати ціною у 2 турецькі ліри за пуд. Але досвід продажу попередньої партії тютюну довів, що єгипетські фірми не були зацікавлені в українському тютюні. Цей досвід переконав, що потрібно буде докладати чимало зусиль, аби український тютюн повернув свої позиції на єгипетському ринку. Європейські ж покупці охоче (навіть за ціною у 2,5 турецькі ліри за пуд) купували тютюн марок «Бакун», «Америкен», але

в разі, якщо він не мав поганого запаху та був належно упакований. Крім того, торгпредство пропонувало продавати тютюн іноземним купцям в українських портах, заощаджуючи на перевезенні з Одеси до Стамбула³³.

Упродовж липня–жовтня 1922 року торгпредство УСРР у Стамбулі надало дозвіл на заплив до українських портів 330 пароплавам. Проте попри його скарги Одеське відділення НКЗТ і далі фрахтувало пароплави не через торгпредство, а безпосередньо через приватні організації³⁴. Тут, очевидно, часто були зловживання.

Прикметно, що особливе місце в реалізації експортних товарів зайняли нафтопродукти. Через торгпредство на продаж було виставлено на 500 тис. фунтів стерлінгів. Із них на 380 тис. фунтів стерлінгів нафтопродуктів відправлено для реалізації на лондонському ринку. Ще на 100 тис. фунтів стерлінгів нафтопродуктів очікувало завантаження на пароплави. Ці операції проводилися спільно з «Аркосом» і мали перспективу до розширення³⁵.

До осені 1922 року торгпредство на болгарському та румунському ринках вигідно купило 3 тис. болгарської пшениці, а також болгарський та румунський ячмінь, 2,5 тис. тонн румунської кукурудзи. Саме близькість Стамбула до цих ринків визначала «вагу, яку набула торговельна делегація на Близькому Сході»³⁶. Через це постало питання про безпосередні відносини з фірмами та кооперативами Болгарії та Румунії, через заснування там власних «торговельних агентур». Для цього торгпредство уклало експортно-імпортний договір з болгарським кооперативом «Відродження». До нього відрядило торговельного агента. Двоє торговельних агентів працювали в Румунії³⁷.

Окрім цього, з початку 1923 року планувався продаж електротоварів на зовнішньому ринку. 15 січня ц.р. «Укрзовнішторг» уклав з Українським трестом електротехнічної промисловості угоду, за якою мав «експортувати й реалізовувати на комісійних засадах» електромашини. Зі свого боку, «Електротрест» зобов'язувався постачати необхідну кількість товару, гарантував його якість і належне пакування, які б відповідали міжнародним вимогам³⁸.

До Туреччини планували постачати електромотори та динамо-машини, а також комплектування до них виробництва заводу «ВЕК» у Харкові. Їх мали доправляти через Одесу. Загальна вартість товару становила 250 тис. крб золотом. Продажу мала сприяти наявність у торгпредстві досвідчених інженерів-електриків³⁹.

Але для цього потрібно було попередньо вивчити турецький ринок електротоварів. Тому в службове відрядження призначили співробітника «зовнішторгу» О.К. Сиволапа. Він мав з'ясувати загалом можливість збуту електромашин, попит щодо типів і потужностей, ціни, ймовірний обсяг реалізації, а також найбільш поширені в Туреччині електромотори, а саме виробника, тип, потужність.

О.К. Сиволап з'ясував, що в Стамбулі та його околицях використовувалися мотори переважно трьохфазного току, напругою 190 вольт і частотою в 50 періодів. В Анатолії ж (Смірна, Бурса та інші), навпаки, використовувалися електромотори постійного току⁴⁰.

За браком угод щодо продажу електромоторів і динамо-машин підтверджується думка, що продати їх на турецькому ринку не вдалось. Тому не випадково, що в «Укрзовнішторзі» тоді обговорювалася можливість продажу цих електротovarів у Болгарії чи Югославії⁴¹.

Саме через зв'язок у торгівлі з Туреччиною постало питання про підпорядкування Кримського відділення Наркомату зовнішньої торгівлі (перебувало у Сімферополі) «Укрзовнішторгу». 4 вересня 1921 р. колегія Управління Уповноваженого НКЗТ при Раднаркомі УСРР ухвалила звернення із цим питанням до НКЗТ РСФФР⁴².

Окрім виконання загальнодержавних завдань, пов'язаних з експортом кримської та з інших регіонів країни сировини, «Кримзовнішторг» мав не менш важливе завдання місцевого характеру, а саме постачання до Криму продуктів харчування, медикаментів, одягу (зокрема білизни), медичного й санітарного устаткування. Усе планувалось так, аби поновити роль Криму як здравниці⁴³.

Це потребувало фінансових, матеріальних, продовольчих та інших ресурсів. Соціально-економічна ситуація на півострові тоді була вкрай складною. Тому не випадково, що «Кримпродком» підпорядкували Наркомату продовольства УСРР. Частину фінансів планували отримати від продажу в Туреччині видобутої на півострові солі⁴⁴.

Після численних звернень Кримське відділення НКЗТ влітку 1921 року набуло право розпоряджатись усією, яка була на півострові, сировиною. Головним експортним товаром стала сіль. Її обмінювали на імпортні товари. У цей спосіб упродовж липня ц.р. відділення закупило товарів на 197 тис. турецьких лір. Загалом у структурі кримського імпорту 57% становили предмети побуту, 12% – медикаменти, 1,4% – продукти харчування. Проте згодом голова республіканського уряду М. Кемаль-паша заборонив ввозити в Анатолію сіль. Через це в експорті головними товарами стали шерсть, кишки, вино, овечі шкіри⁴⁵.

Про достатню наявність на складах у кримських портах експортної сировини, зокрема шерсті й овечих шкір, доповідав завідувач Кримського відділення НКЗТ і уповноважений НКЗТ на Кримському півострові В. Галлон. Водночас він повідомляв щодо придатності обслуговування зовнішньої торгівлі Феодосійського, Керченського й Севастопольського портів. Придатність же Євпаторійського і Ялтинського портів на прийняття іноземних човнів вимагала перевірки. Загалом, на думку уповноваженого, розвитку торгівлі з Туреччиною перешкоджала транспортна розруха, а також бракувало хоча б якоїсь самостійності в роботі відділення й уповноваженого⁴⁶.

Зрештою до Стамбула була спрямована «Кримська торговельна делегація», яку очолив В.М. Горін. Делегація складалась з 5 осіб і підпорядковувалась «українській торговельній делегації». Для Криму вона мала закупити 1 тис. тонн борошна. Зворотним рейсом цього ж пароплава до Стамбула планували відправити сировину (шерсть мита й немита, тютюн, заячі шкіри, кінське волосся, овчина, сухі баранячі кишки), завдяки продажу якої мали розрахуватися за борошно⁴⁷.

Через заснування в Туреччині торговельного представництва СРСР стало питання подальших організаційних форм участі України в торговельних відносинах із цією країною. 5 вересня 1922 р. Раднарком УСРР постановив «запропонувати Уповнаркомзовнішторгу погодити з НКЗС питання про торговельне представництво УСРР у Туреччині (Анкарі) і подати його загалом на засідання РНК»⁴⁸. Уже 11 вересня Раднарком УСРР постановив: «До розв'язання питання про форму повноважного представництва України в Туреччині визнати доцільним об'єднання апаратів торгпредств РСФРР і УСРР у Туреччині. Передати мандат від УСРР торгпреду РСФРР, з призначенням його заступником представника УСРР, за умови погодження його діяльності з торговельною політикою торгпредства РСФРР. Запропонувати “Уповзовнішторгу” подати власну кандидатуру на затвердження Раднарком»⁴⁹.

До початку 1923 року роль торгпредства УСРР у Стамбулі щодо експорту й імпорту товарів було зведено до мінімуму. Надалі це здійснювалося здебільшого через ринок Лондона чи Данціга, що було зумовлено, зокрема, вищими в них цінами на сировину, а звідси більшими прибутками від її реалізації. З іншого боку, як доцільним оцінювалося використання упродовж ще якогось часу стамбульського ринку для продажу саме невеликих партій окремих видів сировини і фабрикатів та купівлі деяких «колоніальних» товарів. Тепер Стамбул передбачали використовувати як «перевалковий» пункт для експорту сировини, яку потрібно було транспортувати на далекі відстані.

Щодо продажу на стамбульському ринку фабрикатів, то це мала бути цікава для іноземних торговців каустична сода, яку планували продавати кількістю в 1 тис. тонн щомісячно. Це мало дати поштовх до розвитку цієї промисловості. Оскільки врожай зернових 1922 року знівелював необхідність подальшої закупівлі продовольства (було скасовано купівлю партій борошна в 100 тис. пудів у 3 тис. мішків), то тепер інтерес полягав у купівлі копри для кокосової олії, прянощів та спецій.

Станом на 16 листопада 1922 р. нереалізованими в торгпредства залишалось експортних товарів (шкіра, коноплі, шерсть, пух, кишки, щетина, деревина) на 200 тис. фунтів стерлінгів. Увесь уже куплений ним товар мав бути терміново відправлений в УСРР⁵⁰.

Загалом же за 1921–1922 рр. експорт УСРР до Туреччини склав 2 млн 118 тис. 900 турецьких лір, за 1922–1923 рр. – 2 млн 71 тис. 900 турецьких лір. Своєю чергою, імпорт УСРР із Туреччини за 1921–1922 рр. склав 687 тис. 800 турецьких лір, а за 1922–1923 рр. – 273 тис. 800 турецьких лір⁵¹.

Наміри зберегти торговельну присутність УСРР у Туреччині радянське керівництво аргументувало важливістю Стамбула як закордонного ринку, найближчого до чорноморських та азовських портів. Крім того, за допомогою торгпредства в Стамбулі керманічі країни Рад планували географічно розширити свою торговельну діяльність, зокрема відкрити «агентури» в Єгипті, Сирії, Палестині. Вони мали вивчити ринок цих країн щодо пропозицій товарів, які цікавили УСРР, щодо попиту арабських країн на українські товари, їхні ціни. З українських товарів було заплановано постачати спирт, будівельний ліс, цемент, хімію, тютюн, нафтопродукти (особливо гас). До цього передбачалося залучити Стамбульське відділення «Аркосу», за допомогою якого в арабських країнах мали заснувати свої представництва.

Аби «Аркос» успішно «просував» на близькосхідному ринку українські товари, О. Золотарьов пропонував, щоби в Україні було створено відділення цієї компанії, зокрема в областях, які «тяжили до Близького Сходу» (Одеса, Миколаїв, Маріуполь). «Уповнаркомзовнішторгу» для співпраці з «Аркосом» мав укласти «Типовий договір»⁵².

Отже, з червня 1921 р. у Стамбулі функціонувала «Торговельна делегація РСФРР на Близькому Сході», яку очолив Б. Кудіш. У її складі організували «Торговельну делегацію УСРР на Близькому Сході». Очолив її С. Брук. 2 січня 1922 р. український Раднарком і республіканський Уряд М. Кемаля уклали «Договір про дружбу і братерство», відповідно до ст. 12 якого домовилися щодо «вільного й безперешкодного пересування людей і товарів між обома країнами». Уже 15 січня 1922 р. було затверджено «Торговельну делегацію УСРР».

Призначений торгпредом О. Золотарьов оцінив стамбульський ринок як важливий для постачання продовольства в південні регіони України, а також для реалізації деяких видів сировини. Зважаючи на те, що ціни на лондонському ринку і далі залишалися нижчими, він пропонував продавати на стамбульському ринку лише промислові фабрикати, а також тютюн, спирт, сіль та каустичну соду.

Через пов'язаність у торгівлі з Туреччиною в 1921 році «Укрзовнішторгу» підпорядкували Кримське відділення НКЗТ («Кримзовнішторг»). Воно мало забезпечити Крим продуктами харчування, медикаментами, одягом, медичним і санітарним устаткуванням і сприяти відновленню ролі Криму як здоровниці.

У зв'язку зі створенням СРСР і подальшою централізацією влади у сфері зовнішньої торгівлі, 11 вересня 1922 р. торгпредом УСРР у Туреччи-

ні призначено російського торгпреда. До початку 1923 року діяльність торгпредства УСРР у Стамбулі була зведена до мінімуму. Загалом експорт УСРР до Туреччини за 1921–1923 рр. склав 4 млн 190 тис. 800 турецьких лір, за цей період – 961 тис. 600 лір.

- ¹ *Удовиченко П.П.* З історії зовнішньої політики УСРР (1919–1922 рр.). – К.: МВО. Київський держ. у-т ім. Т. Г. Шевченка, 1957. – 80 с.; *Філіпенко Д. М.* Друзі й вороги революційної Туреччини (1918–1922). – К.: Наукова думка, 1968. – 210 с.; *Черніков І.Ф.* Радянсько-турецькі відносини у 1923–1935 роках. – К.: Академія Наук Української РСР, 1962. – 136 с.
- ² *Сергійчук Б., Сергійчук В.* На межі двох світів: Українсько-турецькі відносини в середині XVI – на початку XXI ст. – К., 2011.
- ³ *Джеджула А.Е.* Международные экономические отношения Советской Украины в 1920–1922 гг.: Дисс. ... д-ра истор. наук. – К., 1967. – С. 213, 232, 234. (789 с.).
- ⁴ *Киреев Н.Г.* История Турции. XX век. – Москва: Крафт+ИВ РАН, 2007. – С. 178–186.
- ⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). – Ф. 423. – Оп. 3. – Спр. 14. – Арк. 37 зв. – 38.
- ⁶ Там само.
- ⁷ Там само.
- ⁸ Там само.
- ⁹ Там само.
- ¹⁰ Там само. – Спр. 17. – Арк. 321.
- ¹¹ Там само. – Арк. 321, 341.
- ¹² Там само. – Спр. 20. – Арк. 56.
- ¹³ Українська РСР на міжнародній арені. Збірник документів (1917–1923 рр.) / відп. ред.: В. М. Корецький; упор.: К.С. Забігайло, М.К. Михайловський, І.С. Хміль. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 442–443.
- ¹⁴ ЦДАВОВУ України. – Ф. 423. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 22; Спр. 17. – Арк. 341.
- ¹⁵ ЦДАВОВУ України. – Ф. 423. – Оп. 3. – Спр. 17. – Арк. 423.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Там само. – Спр. 17. – Арк. 380.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Там само. – Спр. 17. – Арк. 380–388.
- ²¹ Там само. – Арк. 380–388, 416–417.
- ²² Див. детальніше: Угода з Аркосом // ЦДАВОВУ України. – Ф. 423. – Оп. 3. – Спр. 17. – Арк. 380, 423.
- ²³ ЦДАВОВУ України. – Ф. 423. – Оп. 3. – Спр. 17. – Арк. 380–388.
- ²⁴ Там само. – Арк. 395–396.
- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Там само. – Спр. 17. – Арк. 399.
- ²⁷ Там само. – Арк. 400.
- ²⁸ Там само. – Арк. 405–408 зв.
- ²⁹ Там само. – Арк. 445.
- ³⁰ Там само. – Арк. 408–408 зв.
- ³¹ Там само. – Арк. 443.
- ³² Там само. – Арк. 445.
- ³³ Там само. – Арк. 446.
- ³⁴ Там само. – Арк. 445, 447.
- ³⁵ Там само. – Арк. 443.
- ³⁶ Там само. – Арк. 444.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ Там само. – Спр. 129. – Арк. 18.
- ³⁹ Там само. – Арк. 2, 23.
- ⁴⁰ Там само. – Арк. 6.
- ⁴¹ Там само. – Арк. 12, 35.

- ⁴² Там само. – Спр. 10. – Арк. 18–18 зв.
⁴³ Там само. – Спр. 14. – Арк. 35.
⁴⁴ Там само. – Арк. 37.
⁴⁵ Там само.
⁴⁶ Там само. – Спр. 14. – Арк. 55–59; 62–64 зв.
⁴⁷ Там само. – Спр. 17. – Арк. 349–349 зв.
⁴⁸ Там само. – Спр. 46. – Арк. 98 зв.
⁴⁹ Там само. – Арк. 103 зв., 105.
⁵⁰ Там само. – Спр. 17. – Арк. 430–433.
⁵¹ Там само. – Спр. 241. – Арк. 22.
⁵² Там само. – Спр. 17. – Арк. 450.

Oleh KUPCHYK,
*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of
Modern and Contemporary History of
Foreign Countries of Taras Shevchenko
National University of Kyiv*

TURKEY IN FOREIGN TRADE OF UKRAINIAN SSR (1921–1923)

Abstract. The article deals with the issues that have not been previously studied, notably trade cooperation between Ukraine and Turkey, the role of the Turkish market in foreign trade of the Ukrainian SSR, trade activity of Turkey nationals in the territory of Ukraine in the early 1920s.

The research reveals the setting, in which trade relations between Turkey and the Ukrainian SSR have been formed at the beginning of the 1920s. The contractual and legal framework, organizational forms of the Ukrainian SSR's trade activity in Turkey and port infrastructure are described. Trade representatives as well as their suggestion as to the activities of the trade mission of the Ukrainian SSR are named. The organizational and staff structure of the trade mission of the Ukrainian SSR in Turkey is examined. The issue of subordination of the Crimean branch of the People's Commissariat of Foreign Trade to "Ukrzovnishtorh" with the view to trade with Turkey and difficult social and economic situation on the peninsula is highlighted. The role of the trade mission of the Ukrainian SSR in Istanbul as part of the foreign trade activity of the Ukrainian SSR is described. The place of the Istanbul market in export-import operations of the Ukrainian SSR is exposed. The monetary value of the volume of export-import operations is indicated.

The author states that with the establishment of the USSR and further centralization of power in the area of foreign trade, Russian official was assigned as trade permanent representative of the Ukrainian SSR in Turkey. Until the beginning of 1923, the activities of the trade mission of the Ukrainian SSR in Istanbul in the field of export and import of goods were cut down to a minimum.

Keywords: export, import, golden karbovanets, Turkish lira, port, market, product, trade mission, trade representative.

Володимир ЧОРНИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посланник,
ветеран дипломатичної служби,
член Національної спілки журналістів України

УКРАЇНУ ДО ГОЛОДУ ВЕЛИ СВДОМО

Анотація. Статтю присвячено одній із найтяжчих сторінок історії українського народу – Голодомору 1932–33 років. Ідеться про масовий, навмисне організований радянською владою голод, що призвів до багатомільйонних людських утрат на території Української СРР та Кубані.

Спланована конфіскація врожаю зернових та інших продуктів харчування в селян представниками радянської влади призвела до вбивства селян голодом у мільйонних масштабах.

Ключові слова: Голодомор, українські селяни, колективізація, геноцид, конфіскація, загороджувальні загони.

Люди, які пишуть спогади, нерідко, за специфікою жанру, відштовхуються від тих чи інших фактів своєї біографії чи родинного життя. Так і в мене.

За місяць до мого народження партія проголосила курс на суцільну колективізацію сільського господарства, яку пізніше критики комунізму назвуть масовим терором проти селянства, а професор А. Гальчинський – економічною формою русифікації української нації, інструментом російського економічного імперіалізму. Тих, хто не йшов у колгосп, називали одноосібниками, тобто індивідуалістами, ворогами загального руху. Їх звинувачували в націоналізмі, різноманітних політичних ухилах, прямиї контрреволюційній діяльності.

Страшно подумати, але сімейне життя батьків у селі Івангород на Черкащині починалося з Голодомору. Саме він став результатом першої радянської п'ятирічки (жовтень 1928–33 років), виконаної достроково за 4 роки й 3 місяці. Скільки померло, ніхто й не знав. Оцінювали узагальнено: «Багато!». Дехто з активістів згодом говорив і писав, що голодною смертю

1932–33 рр. загинуло 125 односельців, інші називали близько 600, а згодом за офіційним довідником – 290. Саме цими роками означено й життя мого молодшого братика Степана: 1932 р. народився, 1933-го, у січні, через голод і холод, став невеличким горбочком на сільському цвинтарі.

Учитель Тодось Сич, описуючи ситуацію та жертв катастрофи, уживав термін «поховані-закопані на кладовищі». На деяких могилах були пам'ятні дерев'яні хрести, та «...найшлися такі, що позабирали їх на паливо. Та є й такі, що пасуть на могилах тварин – корів, кіз...». Тодось Степанович не сказав при цьому, що саме «зірконосна» влада неприхильно ставилася до встановлення хрестів на могилах, і заохочувала їх нищення. Було заборонено називати й правдиві причини смерті. Про це я чув від земляків, про це говорила й мама, показуючи старий цвинтар.

Ніколи чомусь не додумувався розпитати, чи народився я ще «вільним козаком», чи вже колгоспником. Так само, за малолітством, не бачив, як батьки й сусіди здавали господарський реманент і якусь там тяглову силу, але пам'ятаю, який жах охопив людей, коли вже значно пізніше, у часи Хрущова, селян примушували здавати корів у єдину колгоспну череду, щоб не надто відволікалися від польових робіт, доглядаючи кожному окрему скотину. Краще, мовляв, доглядати разом, колективно, а молоко, за індивідуальними потребами, отримувати через магазини. Селяни по черзі, зокрема і я, випасали спільну худобу. Експеримент невдовзі захлинувся, а молочні ріки висохли. Усе як завжди: добрими намірами дорогу в пекло стелять...

А згадував я про те, чи був «вільним козаком» чи колгоспником, у зв'язку з розповіддю дружини Раїси про свого дідуся, учасника Першої світової війни, хазяйновитого, заможного чоловіка із с. Аджамки, що на Кіровоградщині. Радянська влада забрала в нього землю, а 1937 р. його, колишнього «куркуля», раптом поставили на тій самій землі колгоспним бригадиром і вимагали засіяти «за планом» поле пшеницею. Добре знаючи землю й сівозміни, він категорично не погоджувався та, наперекір керівництву, посіяв жито. За непослух його заарештували й посадили у в'язницю. Але ж «цыплят по осені считают». Як зібралися збирати врожай, побачили зовсім бідні пшеничні гектари, а поруч – розкішний житній лан бив усі рекорди. Селяни заговорили про несправедливість, і це той випадок, коли влада відступила. Сергія Семеновича Заляховського звільнили. Він пішки брів кілометрів 10 до рідного села, але не пішов додому, а в поле, упав на коліна перед рослинним царством, що постало перед ним життєдайною стіною, і нестримно розплакався. Він плакав довго, схлипуючи, як мала дитина, обіймаючи та погладжуючи пружні злакові стебла й щораз приказуючи: «Дякую, дякую, житечко, що ти мене врятувало... врятувало від неволі!».

Не кожний зуміє зрозуміти селянина...

А він раз у раз повертався до свого: «Не дай, Боже, потрапляти в тюрму!».

Бувало, прогнозував майбутнє: «Якщо Сталін помре раніше мене, то, може, я ще стану вільною людиною. А якщо я переживу Сталіна, то помру колгоспником». Не пережив. Працював поштарем. Під час одного з походів із торбою листів ровесник Сталіна впав і помер. Раніше так званого вождя.

Онука, тоді юна піонерка чи жовтень, дивувалася: «Чого це дід був незадоволений? У школі ж розказують, що все в нас добре». (Хіба тепер «діти Росії» кажуть не те саме?) А він відповідав: «Підростеш – зрозумієш».

Згодом, коли вже в дорослому віці дружина, маючи житейський досвід, потрапила в мою сім'ю, вона стала свідком, як звичайна родина змушена була пристосовуватися до своїх бід і злиднів. До того ж, хоч і дещо оглядаючись, наші незліченні проблеми ми коментували, як правило, із гумором. Щось домашнього походження, а щось привнесеного із сільських розмов. Вона й досі повторює почуте від моєї матері:

*Ой, спасибі Іллічу,
Що я хліба не печу.
Треба Сталіна просити,
Щоб і борщу не варити.*

А деякими віршиками мама й мене дивувала:

*Коли Ленін помирав, Сталіну наказував,
Щоби хліба не давав, сала не показував.*

Позаяк мама неписьменна, то це якраз є доказом того, що йшлося про усну істинно народну творчість.

У такий-от спосіб, коли людям, здавалося, не до жартів, та ще й політизованих, проявлялася сила духу окремих особистостей і незнищенна живучість всього народу, української нації.

А щодо голодних тридцятих, то згадки про них не передають і тисячної долі того, чого довелося наслухатися від батьків та знайомих. І пережити особисто. Але дитяча пам'ять своєрідна. Вона вихоплює окремі епізоди, як квасолинка з холодного борщу, і тим задовольняється. А щоб усвідомити, що й чому, власне, сталося з великим народом, осмислити пережите, потрібні, як виявилось, чимало років.

А буває – як постріл. Воістину: «Не думай о секундах свысока... Свистят они, как пули у виска». І ти, ошелешений, відчуваєш: ось він, ключ до розуміння проблеми. Саме такими для мене в якусь мить постали жахливі своїм змістом слова: «Ми пішли на голод, бо нам потрібен був хліб, але жертвами голоду були не трудові елементи, а куркульство». Вдумайтеся тільки: «Ми пішли на голод!». Свідомо пішли! Це заявив член Політбюро, міністр оборони СРСР Клим Ворошилов на XXVII з'їзді ВКП(б), який одні назвали

«з'їздом переможців», інші – «з'їздом розстріляних». Неймовірно, але таке блюзнірство на початку 1934 р. навіть не приховували. Проте дуже швидко, у відповідь на заворушення й страйки всередині країни та викривальні заяви за кордоном, відомості про поширення голоду стали замовчувати, вони переходили в категорію таємних. Однак тиск силових структур було різко посилено. Адже без колективізації, без українського хліба не складалась індустріалізація, за сприяння в якій іноземцям треба було платити українським зерном. Українське зерно стало валютою.

Того ж року на XII з'їзді Компартії України надісланий з Москви Павло Постишев із пафосом зауважив, що 1933 р. був роком розгрому української контрреволюції, і що партія провела величезну роботу в справі ліквідації націоналістичних елементів в Україні. Інший партійний діяч – Мендель Хатаєвич – співав те саме: ми «...втратили мільйони людей, але колгоспна система існуватиме завжди. Ми виграли війну». Чуєте: війну проти селянства!

Українські москалі діяли цілком у дусі нетлінних сталінських настанов. «Наступати на куркульство, – писав він, – це означає... ударити по ньому так, щоб воно не могло більше піднятися на ноги. Це й називається у нас, більшовиків, справжнім наступом».

Другу п'ятирічку 1933–37 рр. було завершено вже масовим терором проти всього суспільства, яке не змогло належно реалізувати грандіозні завдання партії. Незважаючи на те, що тільки в листопаді 1932 – січні 1933 рр. ГПУ УСРР ліквідувало 1208 «контрреволюційних» колгоспних груп, ситуація з хлібозаготівлями не поліпшувалася. У 1938 р. терор проти широких верств населення було продовжено та поширено на військово-командний склад Робітничо-селянської Червоної армії, підірвавши її бойовий дух і потенціал якраз напередодні нової світової війни, на яку країна була приречена злочинною «дружбою» двох самозакоханих тиранів – Адольфа Гітлера і Йосипа Сталіна. Нацистського єфрейтора й майбутнього комуністичного генералісімуса. «В Україні було знищено колосальну кількість людей. Було розстріляно 35 тисяч найвидатніших командирів в армії, починаючи з трьох із п'яти маршалів».

А країну, крім війни, чекав ще один голод.

За чверть століття – три Голодомори! 1921–22, 1932–33, 1946–47. Через кожні 12–13 років. І це – після Першої світової війни 1914–18 рр. Невідворотно втрачено цілі покоління українців. Нам іноді кажуть: але ж голод був і в інших регіонах Радянського Союзу. Так, але чомусь усюди, де був голод, були українці: Україна, Кубань, Середня Волга й навіть Казахстан. Якийсь «горбатий» політичний ландшафт.

Голодомор не хочуть визнавати не тому, що його не було, а тому, щоб уникнути оцінки його особливого спрямування проти України й українців. Мовляв, він позначився на долі всіх народів.

Із трьох голодоморів уряд не приховував тільки перший (1921–22 рр.). Бо його можна було списати на царизм, що довів селянство до таких злиднів, та повоєнну руїну. У циклі радіопередач почув, що тоді загинуло 5 мільйонів осіб. По країні й за кордоном організовували комісії та комітети допомоги голодуючим. Голод 1946–47 рр. замовчували, але населення здебільшого сприймало його як зрозумілий наслідок двох страшних бід – Другої світової війни й жахливої посухи. Найбільш затято влада протистояла визнанню не тільки масштабів, а й самого факту голоду-геноциду 1932–33 рр. Якщо рахунок у 1946–47 рр. ішов на сотні тисяч жертв (за офіційними даними – 802 тисячі чоловік), то в 1932–33-му – на мільйони. Учені й досі сперечаються щодо масштабів трагедії. Повідомляють приблизні відомості. Хоча загальновідомо, що Вінстон Черчілль у своїх мемуарах посилається на самого Сталіна, який у розмові про ціну колективізації в СРСР сказав: «10 мільйонів – це було жахливо!». Мабуть, іноземцям він усе-таки говорив правду? Може й приблизно. Більшість учених сходяться на тому, що з цієї загальної цифри – так само приблизно – 7 мільйонів припадає на українців. Левко Лук'яненко, голова Асоціації дослідників голодоморів в Україні, використовує загальну цифру – 10 мільйонів.

Слід зауважити, що тільки в Україні та на Кубані застосовували так звані загороджувальні війська, щоб не випускати людей, котрі голодують, на волю, а також не впускати нікого на відповідну територію. Було заблоковано залізницю, річковий та інший транспорт і навіть ґрунтові дороги. Колгоспники були приречені на голод, але залишалися на місцях. Тих, хто якийсь проривався, арештовували, оголошували «контрреволюційним елементом», проти якого застосовували різноманітні репресії.

Ситуацію блискуче характеризує той факт, що випробувану на українцях ідею та практику загороджувальних загонів потім було використано на фронтах Другої світової війни. А після опублікування наказу Сталіна № 227 від 28 липня 1942 року, відомого ще як «Ни шагу назад!», офіційно створювали штрафні батальйони, роти та загороджувальні загони, аби «в случае беспорядочного отхода частей расстреливать на месте паникеров и трусов...». До 9 травня 1945-го у штрафні частини було направлено 427 910 осіб. За вироками воєнних трибуналів розстріляно 10 201 чоловік.

«Маленький українець» у будь-якій ролі завжди був ущемленим.

27 грудня 1932 року в СРСР було відновлено систему внутрішніх паспортів, скасовану після Жовтневої революції 1917 року, та обов'язкову прописку за конкретною адресою. Згідно з Постановою Раднаркому СРСР «громадяни, які постійно мешкають у сільських місцевостях, паспортів не одержують». Тож в УРСР паспорти колгоспникам не видавали. Батькові видали тільки у зв'язку з від'їздом на курси комбайнерів як «рабочему» МТС.

За законом від 17 березня 1937 року селянам було заборонено залишати колгоспи без підписаної угоди з іншим роботодавцем, що позбавляло їх права на вільне пересування. Облави, арешти, конфіскації були звичайним явищем. Систему постійно «вдосконалювали». Навіть коли 20 грудня 1938 року Постановою РНК СРСР було запроваджено трудові книжки, колгоспникам їх теж не видавали.

Уже й забулося, але старші люди знають, що влада доволі тривалий час ніяк не наважувалася відмовитися від запровадженої тоді батрацької практики. Узаконене позбавлення селян свободи пересування тривало, хоч і в дещо м'якшій формі, ще й після війни. Від'їжджаючи на навчання 1947 р., лише з другого разу, пред'явивши довідку про зарахування в технікум, я отримав паспорт.

Хронічна паспортна невизначеність мала й міжнародний аспект. І навіть воєнне лихоліття нічого не змінило, а тільки загострило проблему. Із паспортами були пов'язані питання безпеки, перетинання кордонів тощо. Пояснення цього становища були різні. Було й таке: «Московські окупанти не були впевнені, що їм вдасться втримати свободолюбних українців у складі СРСР» і «після закінчення Другої світової війни за вказівкою з центру розпочато паспортизацію України. Окупант прагнув знати все про окуповану ним Україну, оскільки боротьба українців у великих масштабах велась як у довоєнний період, так і у післявоєнні роки». Ішлося, безумовно, про зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні інтереси держави. Проте й внутрішнє становище було безпроблемним.

Не думав, до речі, що буду не тільки ровесником, а й свідком краху, неймовірно стрімкого падіння колгоспної системи. Системи, якій батьки мої віддали все своє трудове життя. Системи, без якої, здавалося, уже не можна було себе уявити. Справді: «Ломать – не строить». Головогупство, якщо не злочин! Нормальні начебто люди коршаками накинулися на добро, що вся громада десятиліттями наживала з такими жахливими труднощами, яких ніякий інший світ узагалі не знав. Нехай би ще якась жадібна, здичавіла в одну мить «братва». А де ж стратеги? Державники? Як же це так, що в країні суцільної освіченості, неймовірної кількості Героїв Соціалістичної Праці, професорів, академіків, не було особистостей, котрі би скерували невідворотний історичний процес у вигідне для народу, загальнокорисне русло? Зробити все, щоб усім миром зберегти продуктивні сили, матеріально-технічну базу й у нових формах господарювання вивести аграрний сектор, та й усе суспільство на шлях розвитку, а не руїни. Не знайшлося! На превеликий жаль, вони стали споглядальниками, або, ще гірше – співтворцями й співучасниками новітніх форм «дерибану» та «прихватизації». Які вишукані слова! Спасибі хоч за ці лінгвістично-економічні винаходи!

Батьки ж, торкаючись тих часів, були дуже скупі на слова. «...Боялися говорити з дітьми, щоб їм не нашкодити». Але коли говорили, слова були страшні. Відчувалось, що ті роки зарубцювалися у пам'яті на все життя. Мимоволі виходили на узагальнення. Особливо тато, коли бачив. Як у 1946–47 я мучився, відмовляючись від неймовірно смердючих «оладків» з перегнилої позаторішньої картоплі, бо всі калачики на подвір'ї були визбирані, освоєна кропива та інші їстівні трави, а їсти хотілося постійно... «Не знаєш ти, синок, що таке голод. От у тридцять третьому... ото був голод. Люди пухли і мерли як мухи. І ніякого спасу. А влада – що влада? Коли вона була з людьми?». Мама, як правило, уникала таких розмов. «Нашо воно тобі? – питала у відповідь. – Усе вже минулося. Що було, те загуло. Усе бур'яном поросло. Нема чого згадувати».

Куці, неохочі, ніби вимучені фрази зводились ось до чого: «Щойно заговорили про колективізацію, люди місця собі не знаходили. Не знали, що робити, як учинити. Боялися навіть говорити між собою. Залякані були всі. Того взяли, того вбили. Такі були розмови. Організували якийсь СОЗ (спільний обробіток землі). Ті, хто не пішов у нього, створили свій “Насів”. Батька поставили головою. Сказали – ненадовго. А як далі було – щось не пам'ятаю. Коли вже пішли колгоспи, тато був ніким. У колгосп заяву ми подали не зразу. А вже потім його послали на курси комбайнерів. На Підскарженівці, звідки я прийшла до Лазура, мені здається, раніше стали “зганяти” людей. Зразу було наче й добре. Стали давати шось на дітей. А потім усе притиснули, придушили. Наших примусили здати в колгосп коня, воза-одноконку, а в Лівоня (старшого брата Леонтія) відібрали воза новенького. Був віз-калатун, із дзвінком. Шопа ще в них була величезна і льох, то, бувало, проти них використовували й це. Ще з наших родичів розкуркулили двох братів Каті Видайки. А Головача Кирила десь вислали, із жінкою й трьома дітьми. Хатинка така паршива, а хазяїн він був добрий. Хіба тоді такі хати строїли, як тепер!

Страшно це все було. Лівонь, як почув, що будуть висилати в Сибір, утік. Кинув жінку з дитиною і втік. Якоїсь ночі забрав їх, але як і коли, не знаю. Років десять чи більше ніхто не знав, де вони, аж поки ото ти, вже після війни, знайшов їх у Нікополі. Хлопчик Володя за той час виріс і став моряком. Це ти вже знаєш.

Взагалі наша велика сім'я в ті роки майже вся пропала. Війна, революція, голод один, другий. Але вбивав не тільки голод. Усіх розкидало. Та ще й на краю села. На Підскарженівці. Це як на крайсвіту. Не знали навіть, де хто дівся. Один пішов в армію – у связь, скоро вбили. А ще з'явилися якісь банди, конокради. Через них сім'я наша, особливо мама й брат Лівонь, які вижили, дуже натерпілися. Молодшого брата Якима злодії взяли із собою та піймалися. Коли розбиралися, звинуватили його й убили. Старший

Іван пішов шукати Якіма, і теж не вернувся. Кажали, що і його вбили. Дід, батько мій, дуже затужив, слабував, поїхав кудись та впав із конем, коняка його й придушила. Це вже потім ми трохи відійшли.

З одинадцяти душ дітей нас вижило тільки троє дівчат: Оліянка, Їлина та я. Ну й знайшовся потім Лівонь. А за інших... і сліду нема. Є якась фотографія. Хтось із наших. Але хто – не знаю».

Мама говорить важко. Сільським своїм розумом усе ще ніби виважує, що можна казати про те минуле, а чого й не слід. Що краще забрати із собою... Як сказав би поет Петро Перейбініс, прислухається до слова, як до власного серця. Так воно й є.

Такою поведінкою і підходами Росія, хоче того чи ні, відштовхує нас до Заходу, де, як відомо, оцінки українського Голодомору не проросійські. Росія мимоволі підсилює нашу позицію як правдиву й історично об'єктивну. А число прихильних голосів множить. Ось і свіжий приклад.

На початку жовтня 2018 р. надійшло повідомлення, що Сенат США одностайним рішенням ухвалив двопартійну резолюцію, яка стала першим в історії правовим актом Конгресу США, де Голодомор 1932–1933 років визнано геноцидом українського народу. Так, зокрема, до частини документа включено визнання Сенатом висновків Урядової Комісії США щодо Голоду в Україні (від 22 квітня 1988 р.) про те, що «Сталін та його оточення вчинили у 1932–1933 рр. геноцид проти українців».

Якщо раніше про подібні оцінки української трагедії ми знали з окремих американських штатів, то зараз йдеться про рішення на вищому вседержавному рівні цієї країни.

В повідомленні є також заклик до розповсюдження інформації про українську трагедію для підвищення обізнаності про таке жорстоке порушення прав людини.

*Пам'ятник українським колоскам і Голодомору
Monument to Ukrainian spikelets and the Holodomor*

Volodymyr CHORNYI,
Envoy Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Veteran of the Diplomatic Service,
Member of the National Union of Journalists of Ukraine

UKRAINE WAS DELIBERATELY FORCED TO THE FAMINE

Abstract. The article analyses one of the most grievous chapters in the history of Ukrainian nation – the Great Famine (Holodomor) of 1932–1933. It is referred to the massive famine that was deliberately organized by the Soviet authorities, which led to many millions human losses in the rural area in the territory of the Ukrainian SSR and Kuban.

Planned confiscation of grain crops and other food products from villagers by the representatives of the Soviet authorities led to a multimillion hunger massacre of people in rural area. At the same time, the Soviet government had significant reserves of grain in warehouses and exported it abroad, since without collectivization and Ukrainian bread it was impossible to launch the industrialization that demanded Ukrainian grain to be contributed to foreigners in return for their assistance. Ukrainian grain turned into currency. The authorities of that time refused to accept foreign assistance for starving people and simultaneously banned and blocked their leaving outside the Ukrainian SSR. The so-called “barrier troops” were organized in order to prevent hungry people from flee to the freedom and not let anyone enter the starving area. The situation is characterized by the fact that the idea and practice of barrier troops tested on Ukrainians were lately used on the battlefields of the World War II.

Among three Holodomors, the government did not conceal only the first one (1921–1922), as it could be blamed on the tsarist regime that brought the villagers to the poverty, and post-war devastation. The famine of 1946–1947 was silenced, but the population generally perceived it as a clear consequence of two horrendous misfortunes – the World War II and dreadful drought. Especially rigid was position of the government regarding the very fact of genocide in 1933–1933 not only its scale.

The author emphasizes that the Great Famine is refused to be admitted not because it was unreal but to avoid the assessment of its special direction against Ukraine and Ukrainian nation, saying instead that it affected the fate of all nations.

The article describes the renovation of internal passports system and the obligatory registration at a certain address that took place in the USSR in 1932. Decree of the Council of People’s Commissars of the USSR stipulated the fact that people living in rural areas should not obtain passports. Therefore, collective farmers of the Ukrainian SSR actually did not obtain passports. The villagers were forbidden to leave collective farms without signed agreement with the employer, that deprived them of the right to free movement. Even after the introduction of labour books the collective farmers did not obtain them either.

The author describes the destruction of the collective farms system that his parents dedicated their entire labour life to. Instead of preserving productive forces, material and technical base and introducing new forms of agrarian sector management and the whole society to the development path, this system has been thoughtlessly destroying and plundering.

Keywords: Holodomor, Ukrainian villagers, collectivization, genocide, confiscation, barrier troops.

Інституційна історія

Української дипломатії очима її учасників

Institutional History of Diplomacy Through the Eyes of Those Involved

Олександр БОЖКО,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
член Національної спілки письменників України*

ПОГЛЯД НА ПРОЙДЕНЕ

Анотація. Матеріал є спогадами першого Надзвичайного і Повноважного Посла України у Вірменії – Олександра Божка. Прибувши до Єревана як перший посол незалежної України, автор статті став очевидцем подій, що спричинили спочатку тривалу політичну кризу, а згодом неконституційну зміну влади у Вірменії.

Йдеться про бурхливі події, з якими зіткнулося українське посольство одразу після відкриття у вересні 1996 року. Тоді вірменське суспільство, що роками терпляче зносило численні зловживання влади, свавілля наближених до неї олігархів, чиновницьку корупцію і продажність судів, вибухнуло бунтом мирної непокори.

Ключові слова: Вірменія, українське посольство, Нагірний Карабах, українсько-вірменські відносини.

Ці рядки написано у Вірменії, куди я прилетів цього річ на початку травня, ставши свідком тих революційних змін, що відбувалися в країні, яку я вперше відвідав наприкінці 60-х за обміном студентами між Київським державним університетом ім. Т.Г. Шевченка та Єреванським державним університетом для вивчення вірменської мови. А згодом, після здобуття незалежності нашими народами, мені випала велика честь бути першим Надзвичайним і Повноважним Послом України у Вірменії. Власне, я саме й приїхав туди цього разу, щоб зібрати деякі матеріали про початок діяльності нашого посольства в Єревані. Щоб увійти в атмосферу тих далеких уже літ, надумав попрацювати в газетних архівах. Адже бурхливі події, з якими ми зіткнулися після відкриття посольства у вересні 1996 року – захоплення протестувальниками приміщення Національних зборів Вірменії, запровадження в країні надзвичайного стану – позначалися на особливостях подальшої діяльності українських дипломатів. Але який там архів, коли просто в тебе на очах творили історію! Двотижневий марш із Гюмрі (колишній Ленінакан) на Єреван півтора десятка молодих соратників сорокатрирічного лідера малочисельної партії «Громадянський

договір» Ніколи Пашиняна неочікувано для багатьох вилився в масовий протестний рух із вимогою відставки очільника держави Сержа Саргсяна. Пробувши двічі Президентом Вірменії, він намислив ще й утретє обійняти найвищу посаду, але вже як прем'єр-міністр. Відповідно й Конституцію під себе завбачливо переінакшив. І тоді вірменське суспільство, що роками терпляче зносило численні зловживання влади, свавілля наближених до неї олігархів, чиновницьку корупцію та продажність судів, вибухнуло бунтом мирної непокори. Кожен травневий день вірменського революційного протистояння, кожен багатотисячний мітинг у центрі Єревана на площі Республіки відчутно змінювали комбінацію політичного пасьянсу й не на користь влади на чолі із Сержем Саргсяном.

Стаючи мимовільним учасником кардинальних змін у сьогоdnішньому вірменському політикумі, я водночас пам'ятав, заради чого я сюди приїхав, щоразу поринаючи думкою в далекі дев'яності, коли вірменська державність лише набувала своїх сучасних форм, часом непередбачуваних і хворобливих. А деякі вже посивілі герої нинішніх баталій за президентське, чи то пак прем'єрське крісло вже тоді були безпосередніми учасниками вірменського владного дійства, розігруючи перманентну політичну драму, свідком якої мені – дипломату й вірменисту – щоразу випадало бути. Прибувши до Єревана як перший посол незалежної України, я став тоді очевидцем подій, що спричинили спочатку тривалу політичну кризу, а згодом – неконституційну зміну влади у Вірменії. Ніби вкотре засвідчуючи, що загально визнані демократичні механізми зміни керівництва країни на просторах колишнього Радянського Союзу чомусь не спрацьовують, відмовляються діяти як слід. І не лише у Вірменії. Вмикаються важелі іншого штибу або ж удаються до розхитувань суспільства, втягуючи різні групи населення в тривале протистояння, як це було в Україні чи Грузії, чи Киргизстані, чи ж до таємних домовленостей, а точніше – змови наближених до влади осіб. Згадаймо, наприклад, прихід до президенства В. Путіна чи зміну владних очільників у Туркменистані чи Узбекистані. А тепер ось ще й Оксамитова революція у Вірменії з вимогою відставки чинного прем'єр-міністра.

Отож був початок вересня 1996 року, коли разом із завідувачем Відділу забезпечення діяльності закордонних установ МЗС України Миколою Сидоренком ми прибули літаком до Єревана. Вірменська столиця зустріла тоді нас неймовірною спекою. Протягом дня стовпчик термометра сягав позначки в сорок градусів, але, і це ми відразу відчули, у вірменській столиці добряче зашкалював також градус суспільної напруги. Ще не стихли в країні відлуння запеклої вірменсько-азербайджанської війни за Нагірний Карабах 1991–94 рр., як суспільство було втягнене у виснажливе внутрішньо-політичне протистояння напередодні президентських виборів, запланованих саме на вересень. Картина тоді була майже такою,

як цьогорічної ереванської весни в дні Оксамитової революції. Повсюди на вулицях можна було побачити групи підтримки кандидатів у президенти. У під'їздах будинків скрізь було розклеєно їхні портрети, а на балконах виборчих штабів урочисто майорили державні прапори, немовби підкреслюючи вагомість події національного масштабу, до якої

з кожним днем наближалось вірменське суспільство. І, судячи із зятятості виборчого протистояння, надривно-емоційної риторики кандидатів та їхніх при-

Загальний вигляд будинку Посольства України у Вірменії на вул. Я. Зораб'яна

General look of the building of the Embassy of Ukraine in Armenia located in Ya. Zorabian Str.

хильників, відкритого невдоволення населення керівництвом держави, у розпеченому ереванському повітрі відчутно запахло ймовірною зміною влади, а це в наші з Миколою Васильовичем плани аж ніяк не входило. Ми мали оперативно підшукати придатне для дипломатичної місії приміщення та встигнути здійснити необхідні для започаткування діяльності посольства дипломатичні процедури.

Найголовніша з них – вручення Вірчих грамот Президенту країни. А уявіть, якщо вибори підуть не зовсім так чи відбудуться у два тури. Це може затягнути на невизначений час вручення Вірчих грамот, а отже, і набуття статусу офіційного представника своєї держави в країні перебування. А без нього ви хіба що лише гість, почесний, важливий, можливо, навіть бажаний для країни, у якій перебуваєте, але аж ніяк не повноважний представник своєї держави. Все одно, що документ без печатки. Тож, переступивши поріг Міністерства закордонних справ Вірменії, я вирішив звернутися до наших вірменських господарів із проханням зробити все, аби моя зустріч із Президентом Вірменії Левоном Тер-Петросяном відбулася ще до виборів. Сподівався, що наші вірменські колеги з розумінням поставляться до такого прохання, адже лише три місяці тому відбувся офіційний візит Президента України Леоніда Кучми до Вірменії, коли пройшли досить плідні переговори, за підсумками яких було підписано десяток угод, що значно розширили правову базу для розвитку наших міждержавних відносин.

Саме під час цих переговорів Левон Тер-Петросян звернувся з проханням до Леоніда Кучми прискорити відкриття Посольства України у Вірменії. Україна тоді мала вже свої представництва в Грузії й Азербайджані.

Тому зволікання з відкриттям дипломатичної місії в Єревані засвідчувало значно нижчий рівень відносин із Вірменією, аніж із її сусідами, що, звичайно, не влаштовувало вірменську сторону. Не кажучи про те, що для незалежної Вірменії також було важливо мати якомога більше представництв інших держав і міжнародних організацій, що свідчило би про зацікавлення нею у світі, додавало б їй авторитету. Особливо в контексті її напружених відносин із сусіднім Азербайджаном, економічної та енергетичної блокади країни. Пам'ятаю, що в моєму переліку посольств, до яких я після вручення Вірчих грамот мав навідатися для протокольної бесіди з главами місій, було зазначено тільки тринадцять та ще три представництва міжнародних організацій (наприклад, у Києві тоді їх було акредитовано понад півсотні). Отож у Єревані разом з Україною іноземних місій налічувалося лише сімнадцять, і саме цей номер після нашої акредитації було закріплено відтоді за автотранспортом нашого посольства. Одразу після завершення візиту нашого Президента й досягнення домовленості про відкриття в Єревані українського посольства, до Міністерства закордонних справ Вірменії було надіслано ноту із запитом щодо агреману на моє призначення послом до цієї країни.

Тоді мені, як начальнику Управління країн СНД МЗС України, доводилося забезпечувати більшість закордонних візитів Президента. А що на початку своєї каденції Леонід Кучма віддавав перевагу відвідуванню незалежних країн колишнього Радянського Союзу, участі в багатьох самітах глав держав СНД, то мені випадало кілька разів на місяць брати участь у переговорах. Тому він знав мене особисто, бачив, як то кажуть, у ділі. І, здається, я не давав йому підстав бути невдоволеним моєю роботою. Це було помітно навіть із того, як під час нашого спілкування він по-панібратськи називав мене «Бородою», бо з його оточення бороду мав лише я. Казали, що йому особливо подобалися проекти його відповідей на листи до нього президента Росії Бориса Єльцина, які готувало моє управління. Мовляв, ні в кого не виходило відтворити в листах так манеру спілкування Леоніда Даниловича з його улюбленими зворотами та примовками, як це робили ми, та ще й з аргументами на користь українських підходів до міждержавних проблем.

Тому коли надійшла згода на призначення мене послом, то вже на другий день, 19 липня, Леонід Кучма видав Указ про призначення мене Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Вірменія. Але указом, проте роботи на нашому напрямі не меншало, і я відчував, що рідне міністерство не особливо квапилося відпускати мене в посольське плавання, доки, мовляв, не буде належної заміни. Аж поки десь у серпні не прибув із візитом в Україну Президент Киргизстану Аскар Акаєв. Наше управління, як завжди, працювало на його забезпечення, тож, згід-

*Перший склад Посольства України у Вірменії
First composition of the Embassy of Ukraine in Armenia*

но з протоколом, я мав бути серед учасників переговорів із киргизькою делегацією. Пригадую, для урочистої зустрічі важливого гостя нас вишикували перед Маріїнським палацом. Навпроти стояв напготові зведений загін почесного караулу, що представляв різні види військ Збройних сил України, і військовий оркестр. Коли відгрімилі литаври й перед обома президентами, карбуючи крок, урочисто пройшли військовики, Леонід Кучма почав представляти своєму киргизькому колезі українських урядовців. Підійшовши до кінця шеренги, де з важезною текою переговорних документів стояв я, він, уздрівши мене, аж остовпів. «Борода! – здивовано вигукнув він, – так ти ж мав бути зараз у Єревані, я ж уже давно підписав указ про твоє призначення». «Так робота ж, Леоніде Даниловичу, – спробував виправдатися я». «Геннадію! – гукнув він у бік нашого міністра закордонних справ, який стояв попереду. – А підійди-но сюди!». Коли огрядний Геннадій Йосипович Удовенко підтюпцем підбіг, той суворо запитав: «Чому досі Божко не в Єревані, я ж пообіцяв Тер-Петросяну? Негайно відправляй хлопця!». Наш дорогий Геннадій Йосипович у відповідь також щось знічено завів про роботу, але Кучма вже не слухав його, простуючи разом із киргизьким гостем до ганку Маріїнського палацу.

*Зустріч із представниками української громади у Вірменії. Вересень 1996 року
Meeting with representatives of Ukrainian community in Armenia. September 1996*

Міністерство закордонних справ Вірменії було розміщене в будинку колишнього ереванського міськкому партії на проспекті Маршала Баграмяна. Я вже бував у ньому, коли разом із першим секретарем нашого управління Ігорем Лоссовським відвідували Південний Кавказ влітку 1995 року для проведення політичних консультацій із МЗС Вірменії. Це був чи не перший офіційний візит делегації МЗС України до Вірменії. Перед цим ми відвідали Баку та Тбілісі, де обговорили з нашими колегами низку важливих питань, зокрема щодо двостороннього співробітництва, а також проблем регіональної безпеки, ставлення до СНД та Росії, якої не без підстав остерігалися всі колишні радянські республіки. Промовистим нам тоді видався епізод із перетином грузинсько-вірменського кордону. До прикордонного пункту Баграташен нас підвезли на автомобілі МЗС Грузії, а звідти за попередньою домовленістю з Міністерством закордонних справ Вірменії нас пообіцяли забрати вірменські колеги. На вірменській стороні справді на нас уже чекала «Волга» з МЗСівським номером, але перше, що нас тоді спитали після привітання, було: «А де бензин?». «Який бензин?» – спантеличився я. «Як “який?”», учора телефоном вас мали попередити, щоб ви із собою прихопили каністру бензину, бо в нас із пальним туго...». Добре, що ми мали із собою російські рублі, тож запевнили наших вірменських колег, що за першої ж нагоди обов’язково придбаємо

для машини бензин. Невдовзі, заїхавши до прикордонного села Гаргар, яке за радянських часів вважали одним із найзаможніших у цих краях, ми зі здивуванням побачили, що вздовж вулиці навпроти чи не кожного двору виставлено товстобокі десятилітрові сулії з жовтуватою рідиною. Невже бензин? З'ясувалося, що так. Саме в такий спосіб місцеві жителі заробляли собі на прожиток, приторговуючи контрабандним пальним сумнівного ґатунку, що невідь як потрапляло сюди через Грузію з Чечні. Давно не ремонтвані розбиті дороги, черги біля хлібних лавок і пунктів продажу гасу, напівпорожні полиці магазинів, а ще пригаслі очі тих, із ким нам випадало спілкуватися, – такі були сумні реалії вірменської дійсності середини дев'яностих. І годі було дивуватися, що у вірменському МЗС того разу не знайшлося навіть коштів заправити авто й привезти до Єревана українську делегацію. Згодом мої вірменські колеги зізналися, що їхня зарплата становила тоді 15–20 дол. США, а посол отримував усього 100–200 дол. США, залежно від країни перебування. Траплялися місяці, коли зарплату їм не виплачували взагалі. Ось за таких непростих умов відбувалося становлення дипломатичних служб наших країн, бо, відверто кажучи, і в Україні забезпечення діяльності дипломатів було тоді не значно кращим. Усе це важко забути!

У той мій пам'ятний приїзд, увійшовши до кабінету начальника Управління країн СНД МЗС Вірменії, я з приємним здивуванням довідався, що його очолює мій давній знайомий із Єреванського університету Гурген Говганнесян. Він навчався на історичному факультеті, але іноді навідувався до нашої кімнати в студентському гуртожитку, де мешкав його однокурсник Валерій Балаян. Родом із Занґезуру, гірської Вірменії, Валерій не зовсім добре володів російською, тому надумав удосконалювати свої мовні навички, так би мовити, завдяки мені, забалакуючи за кожної нагоди до мене «міжнаціональною», хоча в мене інтерес був зворотний – якомога швидше вивчити вірменську. Приходячи до нас, Гурген, бувало, із посмішкою спостерігав за нашим словесним протиборством, коли на звернення Валерія до мене ламаною російською, я з притиском відповідав йому вірменською. Щоправда, таке протистояння тривало недовго, і за якийсь тиждень-другий Валерій здався й у нашій гуртожитській кімнаті запанувала виключно вірменська.

Не знаю, якою була причина, але, порівняно зі студентськими безтурботними роками, у наших із Гургеном відносинах з'явився якщо не холодок, то, очевидно, навіяний особливостями нашої роботи офіційний акцент. Ми продовжували з ним бути на «ти», але тепер між нами було присутнє ще й те, що називається «національним інтересом», який нам – дипломатам – довірено було захищати й відстоювати. І, як виявилось, наші національні інтереси не завжди збігалися.

Каменем спотикання в українсько-вірменських відносинах був підхід до прописаних у Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року таких визначальних принципів міжнародної політики, як «територіальна цілісність» і «право націй на самовизначення», а інакше кажучи – проблема Нагірного Карабаху. З огляду на постійні зазіхання Росії на український Крим, масову роздачу румунських і угорських паспортів у прилеглих до цих країн районах, принцип територіальної цілісності в питаннях безпеки для України був одним з основоположних. Водночас для Вірменії, яка була гарантом безпеки Нагірного Карабаху – самопроголошеної республіки, що постала внаслідок вірменсько-азербайджанської війни 1988–94 рр., визначальним був принцип права нації на самовизначення. Саме під цим кутом вірменські політики розглядали все, пов'язане з нагірно-карабаським питанням. Як вірменист, я добре знав витoki цієї драматичної проблеми, що брала свій початок від постанови Політбюро ЦК РКП (б) 1921 року про включення Нагірного Карабаху до складу Азербайджанської РСР, що викликало невдоволення вірмен, десятки тисяч яких століттями проживали на цій території. Ба більше, спілкуючись у гуртожитку Єреванського університету зі студентами – вихідцями з Нагірного Карабаху – я знав про політику витіснення вірмен з їхніх праатьківських земель, яку цілеспрямовано проводила влада радянського Азербайджану. Тому значно краще уявляв усю неоднозначність цієї проблеми, ніж більшість моїх міністерських колег. Пригадую, як у жовтні 1993 року до нашого управління надійшла аналітична записка, підготовлена Управлінням політичного аналізу та планування МЗС України (УПАП) щодо визначення нашої можливої позиції у вірменсько-азербайджанському конфлікті.

Із цим важливим підрозділом наше управління співпрацювало особливо плідно, зокрема в контексті російської проблематики. Інтелектуальним мозком міністерства справедливо вважали УПАП. Тоді його очолював колишній науковець Ігор Харченко, до якого підкреслено шанобливо ставився міністр Анатолій Зленко («А що з цього приводу скаже наш пан професор?»). Із його співробітниками ми обговорювали ту чи ту проблему не лише під час «мозкових атак», на які нас час від часу скликав заступник міністра Борис Тарасюк, а й у курилці чи за філіжанкою кави. І можна сказати, що в нас з «упапівцями» справді склалася зацікавлено-ділові відносини, на відміну від нашого ставлення до працівників інших управлінь, поміж яких траплялося чимало людей байдужих. Ще й досі я зберігаю найкращі спогади про свою тодішню співпрацю з такими моїми колегами та яскравими особистостями, як Василь Боєчко, Георгій Назаров, Олександр Цветков, які були переконаними державниками й не раз демонстрували принциповість у виробленні засад зовнішньої політики

України як молодій незалежній державі. Мабуть, з огляду на такі дружні партнерські відносини між нашими управліннями, ми часто практикували між собою обмін працівниками. Так, значно посилив аналітичний складник Першого територіального управління перехід на початку 1994 року до нас з УПАПу Олександра Данильченка, який очолив відділ аналізу проблем СНД. Натомість я не дуже заперечував щодо переходу до наших колег Олександра Самарського, якому, як він тоді мені пояснював, рамки країн СНД та Росії видавалися затишними для його кипучої аналітичної енергії.

Обмін аналітичними записками був тоді поширеною практикою між підрозділами міністерства. Так ми не лише привертали увагу суміжних управлінь до проблеми, над якою працювали, а й очікували від наших колег зауважень чи уточнень, які могли б згодом урахувати, адже, як кажуть, збоку іноді видніше. Направлений з Управління політичного аналізу та планування зазначений документ безпосередньо стосувався напряму нашої діяльності, бо в ньому йшлося про країни, за співробітництво з якими ми відповідали – Росію, Вірменію та Азербайджан. Я був радником відділу країн СНД і тодішній заввідділу Юрій Чугаєнко розписав його на мене, очевидно, враховуючи мою обізнаність із регіоном. У записці наші колеги небезпідставно вказували на активізацію дипломатичної та військової діяльності Росії на Південному Кавказі. Скориставшись із нагріно-карабаського конфлікту та свого статусу колишньої метрополії, підтримуючи то одну, то другу сторону, Росія прагнула зробити їх залежними від себе, керуючись принципом «розділяй та владарюй». Так, вірмени розраховували з її допомогою виборватися з економічної кризи та блокади, погодилися на входження до Ташкентського договору про колективну безпеку, навіть довірили росіянам охорону вірменсько-турецького кордону. Азербайджан, маючи під боком такого стратегічного союзника як Туреччина, поглядав на Москву з осто-

На чемпіонаті світу з шахів серед юнаків та дівчат, який проходив у жовтні 1996 року в Єревані, перемогу виборов 14-річний українець Руслан Пономарьов із Горлівки. Щойно засноване Посольство України у Вірменії всіляко підтримувало молодого гросмейстера під час турніру й навіть нагородило його спеціальною відзнакою – гетьманською булавою

14-year-old Ukrainian Ruslan Ponomariov from Horlivka took the first place at the World Chess Tournament among the young boys and girls, which was held in October 1996 in Yerevan. The newly founded Embassy of Ukraine in Armenia strongly supported the young grandmaster during the tournament and even rewarded him with a special prize – the Hetman's mace

рогою. На основі ось таких спостережень, а ще з урахуванням нафтогазового потенціалу Азербайджану та схожості його підходів з українськими до принципу територіальної цілісності, автори документу наполягали на необхідності однозначної підтримки цієї прикаспійської республіки в її конфлікті з Вірменією, та посилення українсько-азербайджанського співробітництва, протиставивши його російсько-вірменському. Отже, це означало втягування України в криваве етнічне протистояння, а також подальше загострення й без того напружених українсько-російських відносин. Як кажуть, «нашому теляткові та вовка з'їсти б».

Достатньо було побіжного погляду на документ, аби помітити в ньому поверховість, якщо не легковажність, оцінок тих процесів, що відбувалися на Південному Кавказі. Та й ті ж таки азербайджансько-російські відносини були далеко не такі однозначні, якими їх вважали. Звісно, Азербайджан хотів би більш дієвої підтримки з боку Росії в суперечці з Вірменією, тому подеколи дозволяв собі публічно висловлювати своє невдоволення з цього приводу. Водночас Гейдар Алієв, повернувшись у велику політику, провадив доволі гнучку й ефективну дипломатію як щодо Росії, так, зрештою, України. Намагався намарне не дратувати Москву, а щокроку повертати втрачені під час війни позиції, інтенсивно розвивати свій нафтогазовий сектор, залучаючи до нього іноземних інвесторів. Він добре пам'ятав, що саме Росія зупинила тоді подальший наступ углиб Азербайджану окрилених успіхом вірменських збройних формувань, урятувавши Баку від остаточного розгрому. Тому наші підходи – збалансовані, з урахуванням реалій у регіоні та невпинного просування інтересів України в усіх трьох країнах Південного Кавказу, мали би більш продуктивний вигляд, аніж та чорно-біла прожектерська стратегія, запропонована в записці.

Саме таке своє бачення процесів у регіоні я виклав у документі з назвою «З приводу інформаційно-аналітичної довідки “До визначення позиції України у вірменсько-азербайджанському конфлікті”», яку завізував начальник першого територіального управління – досвідчений дипломат іще радянського гарту Михайло Дашкевич, підтримавши мої підходи й оцінки.

Та це буде згодом, а тоді годинник у мене на руці показував понеділок 2 серпня 1996 року, коли, прилетівши з Києва й умліваючи від нестерпної ереванської спеки, ми разом із Миколою Сидоренком рушили до Міністерства закордонних справ. Нас супроводжував начальник Управління державного протоколу МЗС Вірменії Єгіше Сарґсян, із яким у мене згодом склалися напрочуд добрі ділові стосунки. У кабінеті начальника Управління країн СНД на нас уже чекав мій університетський приятель Гурген Говганнісян. Вислухавши прохання щодо швидшого вручення Левону Тер-Петросяну моїх Вірчих грамот, Єгіш і Гурген запевнили, що зроблять усе можливе, але зауважили, що дату слід узгодити з протоколом Президи-

дента, у якого саме в розпалі виборча кампанія. Ми також поцікавились умовами розміщення майбутнього українського посольства. Виявилось, що вірмени приготували для нас кілька варіантів приміщень для оренди, одне з яких розташоване відразу за будівлею Міністерства закордонних справ. Запропонували також орендувати автомобіль, аби не витратити кошти на таксі.

Повернувшись до Києва, М. Сидоренко у своєму звіті напише, що найвигіднішим із запропонованих для тимчасового розміщення посольства був варіант оренди частини будинку на вулиці Заробяна, 14, який розташований безпосередньо навпроти споруди МЗС Вірменії, у центрі міста, неподалік від представництв Китаю, США, Великобританії. Приміщення було двоповерхове, загальною площею 260 кв. м на земельній ділянці із садочком. Його стан дозволяв одразу ж розпочати функціонування посольства. Орендна плата складала 1800 дол. США на місяць.

Тож, вважаючи своє завдання виконаним, Микола Васильович через два дні відбув до Києва, залишивши мене одного обживати майбутнє представництво. Посольство – це не лише приміщення, адже найголовніше – це його працівники, від радника й консула, до завгоспа, бухгалтера та водія.

Як правило, досвідчені дипломати, які готуються до посольської місії, а тоді це були переважно начальники підрозділів МЗС України чи заступники, орієнтуючись на якусь країну, для роботи в ній іще заздалегідь добирають собі працівників. Адже колектив дипломатичної закордонної установи – це немов команда підводного човна, що відбуває в три або чотирирічне автономне плавання. Там мають бути не лише професійно підготовлені фахівці, здатні виконати завдання, часто якомога оперативніше, а до того ж люди психологічно сумісні, які не збурюватимуть атмосферу в колективі, на яких можна покластися будь-якої миті, котрі підтримуватимуть своїх колег і керівника установи, що відповідає за всіх і все. Тому, працюючи спочатку виконувачем обов'язків начальника Першого територіального управління, а згодом начальником Управління країн СНД, я приглядався до своїх працівників для подальшої з ними роботи, але вже в майбутньому посольстві. Та виявилось, що не все так просто. Так, на посаду завідувача канцелярії, пригадую, запланував рекомендувати Лідію Міщенко, яка вже не перший рік виконувала ці обов'язки в нашому управлінні.

Загалом ця посада, яку часто недооцінюють, фактично є однією з головних у діяльності посольства та в структурних підрозділах МЗС. Через завідувача канцелярії проходить не тільки документообіг, а й робочі зустрічі, вона є і координатором поточної роботи, і помічником керівника, а в давніші часи, коли в дипломатів на робочих столах не було комп'ютерів, водночас і друкаркою для всього управління. І якщо на цій посаді керівник матиме сумлінну, ретельну й метиковану працівницю, вважайте, йому

неабияк пощастило, а якщо ні, то в нього на рівному місці можуть виникнути проблеми, зникати документи, з'являтися непотрібний у роботі ажіотаж. Для нашого управління, в якого тогочасний документообіг був найбільшим серед усіх підрозділів МЗС, це було вкрай важливо. Пригадую, як до мого кабінету не раз влітали рознервовані заступники міністра А.Д. Бутейко, М.П. Макаревич або Б.М. Гудима в пошуках якогось документа, що давно був нами підготовлений, після реєстрації їм переданий і... загублений їхніми лялькоподібними помічницями. Саме одна з таких іще одного заступника міністра В.Д. Хандогія затиєвала підготовлений нашим управлінням лист Л.Д. Кучми до Б.М. Єльцина, мені навіть «вліпили» єдину за всю мою роботу догану. Бо, бачте, я вчасно не простежив за діями помічниці дещо вищого керівника.

Лідочку, як ми її лагідно називали, привів в Управління СНД Володимир Музика – один із перших його працівників. На запитання, звідки вона, він відповів чи то всерйоз, чи жартома – «із вулиці». Як я зрозумів із його натяків, вона походила з неможливої родини, та це було помітно з її досить скромного вигляду. Нагадаю, це був початок дев'яностих, коли моя зарплата становила якихось п'ятнадцять доларів, і навіть я – начальник управління – не міг собі дозволити придбати на той злидений заробіток більш-менш пристойного костюма для зустрічей зі своїми іноземними колегами. Комп'ютер у канцелярії нашого управління був Лідиною стихією. За ним це худеньке, коротко острижене, гостроплече дівча, здається, перевтілювалось у якогось натхненного віртуоза, у руках якого робота просто кипіла. На столі в неї був завжди порядок, справи акуратно підшиті, книги вхідних і вихідних документів ідеально заповнені. Вона безвідмовно залишалася в управлінні допізна, коли цього вимагала робота, і часто я з моєю дружиною, яка, бувало, не дочекавшись мене вдома, виходила мені назустріч майже до міністерства, проводжали разом Лідочку поночі на метро, яким вона добиралася до свого рідного житлового масиву Борщагівка. І якось під час одного з таких пізніх променадів вона зізналася нам, що хотіла б поїхати працювати в наше посольство в Бельгії, бо пожити в Брюсселі – це її золота мрія, так само, як щонеділі бувати на знаменитій на всю Європу дивовижній Гран-плас. І для цього вона посилено вивчала французьку мову. Саме тому прийшла працювати до МЗС.

Відверто кажучи, мені було прикро це чути, бо я вже подумував забрати її із собою, як настане час їхати в закордонне відрядження, хоча й не казав їй про це. Та у відповідь на її зізнання я лише промовчав, бо цінував її роботу й вважав, що вона заслуговує омріяне закордонне відрядження. Розумів, що означає для неї вирватися із сірої Борщагівки, і мати нагоду прогулятися у вихідні казковою Гран-плас серед безтурботної, благополучної європейської публіки.

А одного дня, зайшовши до канцелярії, я побачив Лідочку всю в сльозах. «Що сталося?» – запитав занепокоєно її. – Тебе хтось образив?». І крізь гіркі сльози вона повідала, що вже давно подала заяву на посаду завідувачки канцелярії в нашому посольстві в Бельгії, уже успішно склала французьку мову, пройшла комісію, аж раптом нині довідалася, що на самкінець начальник управління кадрів Євген Свинарчук поза комісією зарахував на цю посаду якусь свою працівницю, котра тільки й уміла, що перекладати папери з одного столу на інший.

«Зараз я з ним переговорю, заспокойся! – сказав я їй, намага-

ючись тримати себе в руках, бо мене всього від обурення аж тіпало, та, звертаючись до присутніх у канцелярії, додав: А ви затулить вуха, щоб не чути, бо розмова буде Д-У-Ж-Е конфіденційною». Я вже й не пам'ятаю достеменно, що саме я говорив тоді Євгенові Григоровичу, майбутньому Послу України в Республіці Куба, але після цього він намагався обходити мене десятою дорогою. А найголовніше, Лідочка поїхала до свого омріяного Брюсселя, і Борис Іванович Тарасюк, якого невдовзі призначили туди послом, щоразу за нагоди дякував мені за старанну працівницю. А одного разу зателефонував до мене в управління Олександр Олександрович Чалий, тодішній Посол України в Румунії. «Послухай, друже, тут у мене в Бухаресті гостює зараз Тарасюк, хвалиться й не нахвалиться твоєю Лідочкою. Тож якщо в тебе ще є така співробітниця, то рекомендуй, будь ласка, її мені, бо з цією, яку мені тут прислали, просто біда, вона завалила всю роботу...». До речі, очоливши 1998 року МЗС України, Б.І. Тарасюк саме Лідії довірив канцелярію міністра.

Розраховував я і на Ігоря Лоссовського – розважливого молодого дипломата з непоганими аналітичними задатками, якого я уявляв у майбутньому радником у посольстві. Та на початку 1996 року він залишив наш підрозділ, якому віддав три роки, і перейшов до Управління європейського регіонального співробітництва, куди його заохотили перспективою попрацювати у Відні в штаб-квартирі ОБСЄ. Вірменія, яка перебувала в глибокій економічній і політичній кризі з її нерегульованим нагірно-карабаським

*Із міністром закордонних справ Вірменії В. Папазяном
With the Minister for Foreign Affairs of Armenia V. Papazian*

Міністр закордонних справ України Г.Й. Удовенко постійно був у центрі уваги вірменських ЗМІ під час його офіційного візиту до Вірменії 10–11 липня 1997 року

Minister for Foreign Affairs of Ukraine H. Y. Udovenko has always been in the limelight of Armenian mass media during his official visit to the county on July 10–11, 1997

конфліктом та різким кліматом, не дуже вабила працівників МЗС. Моя зарплата посла у Вірменії, на основі якої було визначено оклади працівників нашого посольства, мала складати всього 680 доларів США, водночас, працюючи у Відні звичайним дипломатом, Ігор Лоссовський міг отримувати удвічі більше. Зрештою, я зрозумів, що мені доведеться розраховувати на кандидатів зі сторони, яких би приваблювала перспектива попрацювати за кордоном, або ж на тих, хто якось був пов'язаний із Вірменією.

І поки наші вірменські колеги визначалися щодо моєї аудієнції з президентом Л. Тер-Петросяном, я, згідно з дипломатичним протоколом, уперше відвідав міністра закордонних справ Вірменії Вагану Папазяну, вручивши йому копії Вірчих грамот. Така зустріч є першим кроком до набуття офіційного статусу Надзвичайного і Повноважного Посла, відкриває можливість для контактів із представниками іноземного дипломатичного корпусу в країні перебування.

Навесні 1996 р. Ваган Папазян прибув на чолі делегації МЗС Вірменії до Києва для підготовки першого офіційного візиту Л. Кучми до Вірменії. Мав зустріч із Президентом України, переговори в Міністерстві закордонних справ України зі своїм візаві Г.Й. Удовенком. Вірменський міністр залишав враження проєвропейськи налаштованої молоді сорокарічної людини, зацікавленої в розвитку вірменсько-українських відносин, як балансу впливу Росії в регіоні. А переговори мені запам'яталися тим, що перед самісіньким їхнім початком Геннадій Йосипович повідомив, що вступне слово він виголосить українською, а я перекладу його вірменською. Це для мене було несподіванкою, бо коли б я знав про це заздалегідь, то бодай хоч трохи підготувався б. Така офіційна зустріч була першою в історії українсько-вірменських відносин за участі делегацій двох зовнішньополітичних відомств незалежних країн. Тож у такий спосіб він, очевидно, вирішив не лише виявити шану до наших гостей – вірмен, а й заразом, що незалежні Україна та Вірменія відтепер здатні будувати свої двосторонні відносини без посередників, маючи на увазі Москву з її «язиком міжнаціонального общенія». І ледве я завершив перекладати виступ Геннадія Йосиповича, як В. Папазян одразу ж підхопив ідею свого колеги та заявив, що в тако-

му разі він виступить вірменською та мене просить відтворити сказане українською. Ось так я несподівано опинився в ролі тлумача для обох міністрів, і відчуття того, що я виявився причетним до цього сповненого особливого сенсу дипломатичного дійства, неабияк мене тішило. Звісно, для мене це було й додаткове хвилювання, своєрідний іспит на володіння вірменською мовою. Важливо було не зганьбитися перед своїми колегами й поважними гостями. Та йдеться не про це. А про той урок практичної дипломатії, який нам тоді презентував наш незабутній Геннадій Йосипович, показавши, що в дипломатії під час зустрічей з іноземними партнерами й офіційних переговорів із ними, кожен наш жест має неабияке значення. Це додатковий інструмент переговорного процесу, і таким промовистим експромтом Геннадій Йосипович наочно продемонстрував нам, як ним треба користуватися.

Тож, пам'ятаючи про той випадок, Ваган Папазян одразу заговорив зі мною вірменською. Він повідомив, що для Вірменії присутність України є дуже важливою, тому нашому посольству надаватимуть усіляку підтримку. Розповів міністр і про непростий перебіг переговорів щодо врегулювання нагірно-карабаської проблеми, наголосивши, що Вірменія – єдина країна Південного Кавказу, яка нещодавно отримала запрошення до Ради Європи. А наприкінці зауважив, що Президент Левон Тер-Петросян уже знає про моє прибуття до Єревана й найближчим часом прийме мене. А коли я вийшов із кабінету міністра, то в коридорі мене перехопив начальник Управління державного протоколу Єгіше Сарґсян.

– Пане Божко, – радісно вигукнув він, – є приємна новина. Президент прийме вас сьомого вересня.

– Так це ж, здається, буде субота? – відреагував я.

– Саме так. Ви ж знаєте, у нього виборча кампанія, усі дні розписано, тому з поваги до України він прийме вас у суботу, аби ви раніше змогли розпочати виконання обов'язків посла.

І насамкінець дав мені для ознайомлення пам'ятку щодо порядку вручення Вірчих грамот Президенту акредитованими у Вірменії послами. У ній було детально розписано церемонію – де стояти, коли говорити, коли потиснути Президентові руку. Попереду в мене було ще два дні, я вирішив вивчити пам'ятку перед початком цієї важливої події. А щоб не гаяти часу, почав готуватися до переїзду в будинок майбутнього посольства, на якому ми зупинили свій вибір. Попередньо розрахувався за номер у відомому готелі «Armenia», в якому жив ці кілька днів і де зупинялися всі знаменитості, які коли-небудь відвідували Єреван – від Шарля Азнавура та Розі Армен і до Софії Ротару й Алли Пугачової. Крім того, що це був і найбільш фешенебельний за радянськими мірками готель, у ті скрутні для Вірменії часи він був один із небагатьох, у який цілодобо-

Із Президентом Вірменії Л. Тер-Петросяном на вул. Липській у Києві під час його візиту в Україну. Липень 1997 року

With the President of Armenia L. Ter-Petrosian at Lypaska Str. in Kyiv during his visit to Ukraine. July 1997

во подавали електроенергію та опалення взимку, тому іноземних гостей поселяли саме в ньому. Я зібрав свої речі, щоб перебраться з гамірної площі Республіки в центрі Єревана на тиху вуличку Якова Заробяна, де під номером 14 мало бути розміщено майбутнє представництво України.

За дивним збігом, вулиця, на якій українські дипломати мали працювати, носила ім'я одного з перших секретарів Компартії Радянської Вірменії Якова Зоробяна, що виріс і сформувався як партійний діяч в Україні, а точніше – у Харкові. Так би мовити, своєю назвою ця вулиця символізувала українсько-вірменські зв'язки радянської епохи. Згодом я довідався, що неподалік в одному з будинків жив Карен Демірчян, один із недавніх керівників Радянської Вірменії, якого вірмени шанобливо називали «Карен-будівничий». Саме в його бутність

першим секретарем ЦК Компартії Вірменії (1974–88 рр.), у цій найменшій закавказькій республіці було завершено спорудження унікального, майже сорокакілометрового, підземного каналу «Арпа–Севан», завдяки якому було врятовано від обміління високогірне озеро Севан, збудовано єреванське метро, зведено найбільші в Закавказзі стадіон «Граздан» і концертно-спортивний комплекс, рівних якому не було в багатьох країнах світу. Звісно, усе це споруджували коштом загальносоюзного бюджету, бо невеликій Вірменії такі масштабні проекти були б не до снаги. Нищівний землетрус 1988 р., який завдав жахливих руйнувань у містах Ленінакан та Спітак, забравши життя майже тридцяти тисяч їхніх мешканців, а також загострення політичного становища в республіці через діяльність комітету «Карабах», стали причиною звільнення Карена Демірчяна з посади.

Згодом мені випаде нагода познайомитися з ним ближче. Роботи в посольстві вистачало, доводилося затримуватися допізна, і траплялося, що дорогою додому я частенько зустрічав Карена Серобовича, який саме прогулювався вулицею з кимось із своїх соратників, щось палко обговорюючи. І хоча тоді я не був із ним знайомий особисто, але, проходячи повз, завжди чемно вітався. І мимоволі питав у себе: «Чому така непересічна особистість із величезним організаційним і політичним досвідом опи-

нилася у своїй країні поза суспільними процесами?» Можливо, вважав я, усвідомлюючи всі ті труднощі, з якими стикалося молоде вірменське керівництво, він не хотів своїм поверненням в активну політику створювати для них додаткові труднощі.

Невдовзі, познайомившись ближче, він запросив мене на завод «Електронмаш», яким керував. Я радо погодився, адже мені цікаво було почути думку такої досвідченої, з неабияким життєвим досвідом людини. Там у його просторому заводському кабінеті ми довго розмовляли про те, як скоріше виборсатися нашим країнам з економічної кризи, налагодити взаємовигідну двосторонню співпрацю, виходячи з традиційно дружніх українсько-вірменських відносин. Цікавили мене також його стосунки з колишнім керівництвом Радянської України. Одна з його розповідей мені особливо запам'яталася. «Як відомо, у СРСР забезпечення республік мало централізований характер і погоджувалося з Москвою, – розповідав Карен Серобович. – І сталося так, що через недогляд якогось високопоставленого чиновника, поставки м'яса до Вірменії із загальносоюзного фонду затримувалися. Виникла загроза, що республіка на кілька тижнів залишиться без м'яса, а це віщувало порожні прилавки в магазинах і, звісно, невдоволення серед народу. Треба було терміново вживати якихось заходів. Зв'язуюся з Москвою. Відповідають, допомогти вам не можемо. Ось якщо котрась із союзних республік добровільно поступиться вам своєю чергою, тоді інша справа. Подумав, а що коли зателефонувати в Україну – величезна республіка, що для неї якихось два-три залізничних ешелони! Телефоную першому секретареві ЦК Компартії Української РСР Щербинському.

– Володимире Васильовичу, – кажу йому, – у нас тут виникли серйозні труднощі з м'ясом. Чи можете зараз нам тимчасово поступитися частиною ваших поставок із наступною їх компенсацією? Із Москвою все погоджено.

– Не заперечую, – відповідає він, – можете брати хоч зараз.

І невдовзі передбачені для України ешелони з м'ясом прибули до Єревана. Не важко передбачити, що сталося б, якби це питання вчасно не вирішили. Щонайменше стихійні бунти, а то й організовані страйки, як у Польщі. Ми могли б опинитися перед серйозною політичною кризою, а так навіть ніхто не здогадався.

Слухаючи його, я згадував, як у роки свого навчання в Єреванському університеті завжди віз додому подарунок: банки консервів з українською тушкованою яловичиною. Адже тоді в київських продовольчих магазинах на напівпорожніх прилавках можна було побачити хіба що акуратно викладені піраміди ковбаси «Лікарська», глузливо названої кимось «улюбленою нацією народу». І саме тоді я мимоволі порівнював двох керівників коли-

Президент України Л.Д. Кучма та Президент Вірменії Л. Тер-Петросян відкривають пам'ятник видатному кінорежисерові Сергію Параджанову в Києві під час першого офіційного візиту Глави Вірменської держави в Україну. Липень 1997 року

President of Ukraine L. D. Kuchma and President of Armenia L. Ter-Petrosian at the ceremony of opening of the monument to the remarkable filmmaker Serhii Paradzhanov in Kyiv during the first official visit of the Head of State to Ukraine. July 1997

Вірменії, але й перший рік його діяльності був позначений зростанням напруги у вірменському суспільстві. Подальші кризові ситуації в країні, найгостріша з яких, безумовно, пов'язана зі згаданим «розстрілом парламенту», можна сказати, беруть свій початок саме тоді, коли засновували наше посольство. Тому поява нашого дипломатичного представництва, хай навіть поки що в одній особі, з погляду аналізу подій у Вірменії для вироблення зовнішньополітичних підходів України, а також важливості політичної присутності тут нашої країни, була на той час більш ніж необхідною та вчасною. Не забуваймо, що тоді інформаційне висвітлення подій у колишніх радянських республіках було вкрай незадовільне та й здійснювалося воно виключно через російські ЗМІ. Отож паралельно з

шніх радянських республік, міркуючи про два абсолютно різні розуміння обов'язку перед своїм народом. І мені здалося, що якби Карен Демірчян був на місці Володимира Щербицького в чорнобильському 1986-му році, то він ні за що не вивів би тоді українських дітей на першотравневий парад на Хрещатику дихати радіоактивним пилом заради благополучної картинки на телеекранах.

Як відомо, згодом доля Карена Демірчяна склалася трагічно. Повернувшись незабаром у велику політику 1998 р., він очолив створену власноруч Народну партію. А вже в червні 1999-го, здобувши переконливу перемогу на парламентських виборах у складі блоку «Єдність», був обраний головою Національних зборів Вірменії. Та 27 жовтня того ж року група терористів на чолі з Наїрі Гунаняном, увірвавшись до зали Національних зборів, де проходило спільне засідання депутатів та уряду, розстріляв впритул спікера Карена Демірчяна, главу уряду Вазгена Саргсяна та ще шістьох їхніх колег і понад тридцять осіб поранили... Це станеться через три роки після відкриття посольства України у

вирішенням організаційних питань нашого майбутнього дипломатичного представництва, я з першого дня регулярно відстежував вірменську пресу, переглядав випуски телевізійних новин, які висвітлювали виборчі перегони, зустрічався з представниками політичних сил. Свої висновки й оцінки постійно записував. А ще привіз із Києва свою портативну друкарську машинку – югославську «UNIS». Друкував на ній інформацію, ніс її на головпоштамт, а звідти вже факсом відправляв до МЗС України. Нагадаю, це був 1996 р., у нас тільки почали з'являтися перші мобільні телефони, електронний зв'язок тільки запроваджували, а повідомлення передавали через факсимільні апарати.

Й ось настала субота 7 вересня – день вручення Вірчих грамот Президенту Вірменії Левону Тер-Петросяну. Начальник Управління протоколу Єгіше Саргсян попередив мене телефоном, що об одинадцятій тридцять до центрального входу готелю «Armenia» подадуть автомобіль, а саму церемонію в приміщенні Адміністрації Президента призначено на дванадцятю. Отож я спустився до просторого вестибюлю готелю. На мені був смокінг, пошитий ще в Києві для цієї події знаменитим кравцем Михайлом Вороніним, що обшивав тоді не лише українських послів, а й усю українську владу. Я одягнув його вперше у своєму житті та, ловлячи на собі здивовані погляди працівників готелю, з якими за ці дні встиг познайомитися, почувався в ньому так, неначе на мені був не костюм, а космічний скафандр. А коло готелю на мене вже чекав найрозкішніший, як на тодішній Єреван, автомобіль ГАЗ–13 з українським прапорцем на передньому крилі, більш відомий як «Чайка». Як я здогадався, чорний лімузин був спеціально доставлений з урядового автопарку, бо міністр В. Папазян їздив «Волгою». Більше того, мене мав супроводжувати ще й поліцейський ескорт на мотоциклах. Це для мене було великою несподіванкою, тому, помітивши мій дещо спантеличений від такого «сюрпризу» вигляд, Єгіше Саргсян задоволено посміхнувся. Справді, мої вірменські колеги добре постаралися, аби надати належного рівня цій важливій для наших держав події, тож мені не було в чому їм дорікнути. Навпаки, я їм був глибоко вдячний за все, що вони тоді зробили.

У спорудженому на початку 1950-х років у стилі вірменської неокласики ошатному будинку Адміністрації Президента на проспекті Маршала Баграмяна, 26 мене зустріли начальник президентського протоколу та мій студентський товариш Гурген Говганнісян, який також мав брати участь у церемонії як начальник Управління країн СНД МЗС Вірменії. Вони повідомили, що прибув також міністр Папазян, який супроводжуватиме Президента. Разом із ними ми пройшли до округлої зали урочистих зустрічей. За якусь хвилину з протилежних дверей неквапно вийшов Левон Тер-Петросян у супроводі міністра Вагана Папазяна і, упіймавши мій погляд, посміхнувся мені як давньому знайомому.

Ми справді були знайомі з ним здавна. Працюючи на початку 1980-х над перекладами історичних писемних пам'яток, створених в українських землях, я звернувся до директора Інституту давньовірменських літописів АН Вірменії «Матенадаран» академіка Левона Хачікяна з проханням зробити для мене копію вірменського літопису, створеного в XV–XVII століттях в українському місті Кам'янець-Подільському. Як відомо, там протягом кількох століть існували велелюдні вірменські поселення, які відігравали важливу роль у житті цього міста. Академік одразу звів мене з молодим науковим секретарем, який охоче взявся допомогти й незабаром передав мені фотокопії давньовірменських текстів. Саме з них я й здійснив переклад українською мовою до того ніде не публікованого літопису, в якому було висвітлено події в Україні та прилеглих до неї земель упродовж XV–XVII ст., і згодом видрукував його в науковому часописі «Східний світ» та журналі «Київ» із моєю вступною статтею.

Минули роки. Як уже було зазначено вище, наприкінці травня 1996 року в складі української делегації мені випало забезпечувати перший візит Президента України Леоніда Кучми до Вірменії. Як це прийнято, перед початком двосторонніх переговорів проходило знайомство членів делегацій. Й от бачу, як Президент Вірменії Левон Тер-Петросян бере до рук список нашої досить чисельної делегації, неквапно переглядає його та раптом голосно запитує російською: «А где Александр Божко?». На якусь мить запанувала тиша. Помічаю, що наш міністр Геннадій Удовенко, який сидів поруч із Президентом, повернув голову в мій бік, шукаючи мене очима. Отож, дещо збентежившись від такої уваги до моєї персони, я змушений був підвестися та відрекомендуватися. Привітно глянувши на мене, Тер-Петросян продовжив: «Сашко, а помнишь, как мы с тобой работали над древнеармянскими летописями в Матенадаране?». Запанувала ще одна кількасекундна пауза, члени нашої делегації на чолі з Леонідом Кучмою, здивовано позирають на мене. «Пане Президенте, – нарешті випаляю йому я російською перше, що мені спало на думку, – хіба таке забудеш?».

Та й справді, чи ж хто міг подумати, що той самий науковий секретар Інституту стародавніх рукописів, із яким мене тоді звела доля та з яким ми розмовляли на вірменознавчі теми, стане згодом Президентом Вірменії. І треба було бачити цієї миті ошелешені обличчя Леоніда Кучми та членів нашої делегації від такого початку переговорів. Не знаю, що їх більше вразило, чи те, що Президент Вірменії звернувся до мене на ім'я, підкресливши цим наші колишні дружні стосунки, чи те, що в складі делегації виявився фахівець-вірменист, про що, звичайно, більшість із них і не здогадувалися. Що не кажіть, а все ж дуже приємно, коли твої зусилля вірмениста помічають і цінують. Адже, здавалося б, що та вірменська мова, якщо порівнювати з такими широковживаними, як англійська, французька чи іспанська.

Після вручення Вірчих грамот, у яких Л. Кучма, звертаючись до свого вірменського колеги, запевняв його вірити послу України так, як йому самому, ми ще мали з Левоном Тер-Петросяном у сусідній залі півгодинну розмову. Із неї було зрозумілим його помірковане бачення поетапного виходу з нагріно-карабаського протистояння, на яке, як він вважав, погодиться азербайджанська сторона, і його досить різкі оцінки опозиційних лідерів, які «рвуться до влади», але яких, на його думку, народ на виборах 22 вересня не підтримає.

Із цього погляду Левон Тер-Петросян мав на руках досить вагомий козир. За роки його правління було досягнуто перемоги у війні за Нагірний Карабах і Вірменія вперше за свою історію могла похвалитися територіальними здобутками. У 1995 році відновила свою роботу Мецаморська АЕС, яку після руйнівного Спітакського землетрусу зупинили під тиском громадськості. Хоч і поволі, але оживало економічне життя. Саме ці аргументи він використовував у своїй виборчій кампанії. Але був у нього ще один чи не найпереконливіший аргумент, про який Президент волів уголос не згадувати. Влада. Усе це й створювало впевненість у нього та його оточення в перемозі на майбутніх виборах. Крім того, вони мали відбутися наступного дня після національного свята – Дня незалежності, яке відзначали 21 вересня. А святкові заходи – це ще одна можливість для влади, аби вплинути емоційно на електорат, а надто тоді, коли йдеться про військовий парад у країні, що перебуває в стані війни.

Тоді я вже остаточно перебрався до приміщення посольства, яке було мені як за офіс, так за тимчасове житло. У мене була потримана «Волга», яку я орендував за символічну ціну разом із водієм, а найголовніше – на робочому столі стояв під'єднаний до телефону факсимільний апарат, через який мав змогу підтримувати текстовий зв'язок із МЗС України й уже не носив на центральну пошту свої повідомлення. І хоча я наполегливо просив прискорити відрядження до Єревана працівників посольства, було схоже, що в МЗС України з цим особливо не квапилися. Отож я й надалі змушений був виконувати роботу і посла, і секретаря, і завідувача господарства. Я був на брифінгах центральної виборчої комісії, зустрічався з представниками основних політичних сил, які брали участь у виборчих перегонах. Від них чув немало критики на адресу Президента, звинувачень його в неефективній економічній політиці, авторитаризмі, зловживаннях із боку його оточення.

Особливо діставалося найближчим соратникам Президента – міністру внутрішніх справ Вану Сірадегяну та міністру оборони Вазгену Саргсяну, яких звинувачували не тільки в перевищенні службових обов'язків, а й у побитті. Першого я добре знав ще з університету як молодого талановитого літератора. Свого часу я навіть перекладав його оповідання для антоло-

Спілкування зі ЗМІ Вірменії їхньою мовою часто стає дуже цікавим

Thanks to the Armenian language, communication with the Armenian media often results in an interesting conversation

на мітингах виступати. У Єревані тоді лютували банди рецидивістів, яких очолювали кримінальні авторитети, тримаючи в страху населення всієї країни. Міліція, здавалося, нічого не могла вдіяти, адже була пов'язана з криміналітетом, яких прикривали також і продажні суди. Тоді Ванно Сірадегян показав справжній бійцівський характер. Він оголосив бандитам війну. Довідавшись про те, що кримінальні авторитети зійшлися в одному з єреванських ресторанів, він навідався туди і, як розповідають, заявив їм із порогу таке: «Хлопці, ви, мабуть, уже чули, що мене – Ванно Сірадегяна – призначено міністром внутрішніх справ. Але я, щоб ви знали, не лише очільник міліції, а ще й найбільший кримінальний авторитет у Вірменії та головний злодій у законі. І тому не потерплю будь-кого іншого на моїй території. Даю вам три доби, щоб ви забралися з Вірменії. Якщо я через три дні когось із вас тут побачу, тоді не нарікайте...». Як виявилось, міністр слів на вітер не кидав. Рівно через три дні в тому самому ресторані невідомі в масках розстріляли з автоматів усіх присутніх на східняку злочинських авторитетів. Те саме сталося і в інших вірменських містах. За якихось кілька тижнів зі злочинським криміналітетом у Вірменії було покінчено й можна було без жодного остраху гуляти нічним Єреваном, знаючи напевне, що з тобою нічого не станеться. Цим вірменська влада й особисто Ванно Сірадегян неабияк пишалися.

Пригадую, як десь через кілька місяців я повідав цю історію тодішньому міністру внутрішніх справ України Юрію Кравченку, який прибув до Єревана на чергове засідання в рамках СНД і в розмові зі мною поскаржився на зростання рівня бандитизму в українських містах. У відповідь він з осудом похитав головою: «Та ні, таке в нас не пройде, це ж пряме порушення законності...». Мине ще кілька років і українська громадськість

гії молоді вірменської прози, що вийшла у видавництві «Молодь». Він був одним із найрадикальніших членів комітету «Карабах», за що після арешту комітетчиків 1988 р. на чолі з Л. Тер-Петросяном відсидів кілька місяців у Бутирській в'язниці. Довго не міг знайти себе після проголошення незалежності, аж поки на пропозицію Президента 1992 року був призначений міністром внутрішніх справ. У багатьох це викликало подив: працювати в міліції – це тобі не оповідання писати чи

довідається про моторошні подробиці вбивства українського опозиційного журналіста Гіі Гонгадзе, «ескадроном смерті», що діяв, вважає, поза законом у структурі МВС України. І чи не підштовхнула Юрія Федоровича до створення такого «зашифрованого» підрозділу наша тодішня розмова? Цього ми також уже не довідаємося, бо ще через кілька років не стало й самого міністра, який наклав на себе руки двома (!) пострілами з пістолета в голову за вельми підозрілих обставин, якраз перед допитом у Генеральній прокуратурі України щодо діяльності «перевертнів у погонах». Як відомо, влада вміє зберігати свої таємниці, навіть ціною життя посвячених. Що ж до Ваню Сірадегіяна, то 2000 року за президентства представника «карабаського клану» Роберта Кочаряна він був змушений таємно полишити країну. Тоді його, як депутата Національних зборів, позбавили недоторканності, аби притягнути до відповідальності «за створення влітку 1992 року злочинної групи для здійснення нападів і вбивств окремих громадян та посадових осіб».

Із ним, коли він був міністром, я зустрівся та навіть коротко переговорив 21 вересня на військовому параді до п'ятиріччя незалежності Вірменії. І не лише з ним. Перебуваючи поміж почесних гостей, я відчув, як хтось поклав мені на плече руку. Озирнувся та не повірив своїм очам. Переді мною стояв, усміхаючись, відомий генерал Вілен Мартиросян, якого я добре знав іще з Києва. Колишній радянський офіцер, депутат Верховної Ради СРСР, один із керівників Народного руху України, полк якого чи не першим прийняв присягу на вірність Україні як незалежній державі. Оце так зустріч! Виявляється, він прибув до Єревана приватно на запрошення вірменського уряду. «Вілене Арутюновичу, як Ви вчасно прилетіли! – вирвалося в мене. – Тепер усі вірменські та світові газети напишуть про потужний український дипломатичний десант, який висадився у Вірменії, бо, крім посла-вірмениста, до Єревана прибув ще й військовий аташе у званні генерала Збройних сил України», – пожартував я, відчуючи на нас обох зацікавлені погляди іноземних колег. Пожартував, не підозрюючи тоді, якими близькими до істини були мої слова. А генерал тим часом, завваживши неподалік усесвітньо відомого співака вірменського походження Шарля Азнавура, що також прибув на святкування, уже вів мене до нього. «Ходімо, привітаємося, коли ще випаде така нагода?». Привіталися, представилися, потиснули руку відомому шансон'є... А за кілька тижнів мені надійшла бандероль із французьким глянцевою часописом «Gala», де на всю сторінку було вміщене наше фото з Шарлем Азнавуром. Надіслав мені його мій добрий товариш і один із найдосвідченіших українських дипломатів Микола Маймескул, який тоді працював Постійним представником України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. «Ну й таланить тобі, друже, – написав він у вкладеній

до часопису записці. – Не встиг ще й обжитися в Єревані, а вже засвітився в компанії з усесвітньо відомою зіркою в одному з найпопулярніших французьких журналів...».

Наступного дня, 22 вересня 1996 року, відбулися чергові президентські вибори. Із тих зустрічей та бесід, які я мав напередодні, випливало, що основних претендентів на перемогу було двоє – це чинний Президент Вірменії Левон Тер-Петросян і лідер партії Національно-демократичний союз Вазген Манукян, якого підтримали також Вірменська революційна федерація (Дашнакцутюн), Спілка за національне самовизначення та Демократична партія, висуванці яких знялися з виборів на його користь. А це означало, що чинному Президентові, якого підтримував Вірменський загальнонаціональний рух, протистоятиме не окремий кандидат, а широка, об'єднана й добре зорганізована опозиція, куди ввійшли як праві, так і ліві опозиційні сили. Бурхливу реакцію в них викликала заява міністра оборони Вазгена Сарґсяна напередодні виборів про те, що, попри все, Вірменія, мовляв, зустріне XXI сторіччя з Л. Тер-Петросяном на чолі. Щось схоже сказав мені також міністр внутрішніх справ Вано Сірадегян під час нашої короткої розмови на військовому параді. Такі заяви очільників силових відомств недвозначно вказували на рішучу налаштованість оточення чинного Президента будь-що утримати свою владу, незалежно від реального волевиявлення виборців. І в міру того, як із виборчих дільниць надходила інформація про результати підрахунків, незадоволення серед опозиції, яка здійснювала свій моніторинг, зростало. Подейкували, що протоколи з результатами голосування спочатку потрапляли до президентської адміністрації, де їх коригували, а вже потім передавали до Центральної виборчої комісії. Тож Вазген Манукян, який офіційно здобув 41% голосів виборців, заявив про фальсифікацію виборів і 24 вересня закликав до масових демонстрацій. Понад 200 тисяч його прихильників зібралися на площі Свободи перед Оперним театром, вимагаючи перерахунку голосів. А 25 вересня десятки тисяч розгніваних громадян рушили на чолі з В. Манукяном до Національних зборів, що на проспекті Маршала Баграмяна, де засідала Центральна виборча комісія. Тоді я вже мав одержані у виборчій комісії попередні результати, згідно з якими перемогу на виборах (51%) здобував чинний Президент. Тому, підготувавши відповідного листа, направив його факсом до МЗС України, додавши до нього проект привітання з переобранням від Президента України, як це завжди роблять у таких випадках. Повідомив також про масові мітинги й незгоду опозиції з офіційними результатами.

Добре пам'ятаю, як наприкінці дня 25 вересня, зачувши тисячоголосе скандування «Вазген – Президент!», я вийшов із посольства на вулицю. Нескінченна колона збуджених демонстрантів рухалася до будинку Національних зборів і Адміністрації Президента. Людей було так багато, що їх-

ній потік не вмiщався на проїжджій частині, захопивши також тротуари. І, судячи з їхніх облич, налаштовані вони були досить рішуче. Передчуваючи недобре, я повернувся до посольства, позамикав вхідні двері та піднявся до свого кабінету на другому поверсі. Починало сутеніти. Через розчинене вікно з вулиці хвилями долинали вигуки демонстрантів. Тоді раптово пролунало кілька вибухів, за ними сухо прострекотіли автоматні черги, і я побачив, як із боку будівлі Національних зборів прошили надвечірнє небо кулі. Одна низка, друга, третя... Схожі на рій розбурханих шершнів, вони стрімко летіли над будинками в напрямку нашого посольства. Аж мимоволі хотілося пригнути голову. А потім немовби хто горохом рясно сипонув на довколишні дахи, «торох, торох...». Чи то кулі, чи відлуння пострілів. Пронизливо завили міліційні сирени, людські вигуки змінилися одчайдушним лементом і зойками, і за якусь мить я побачив, як нашою вуличкою від Національних зборів щодуху біжать перелякані люди.

«Що сталося?» – гукнув я до них із вікна. «Стріляють, убивають...», – почулось у відповідь. «Що, і вбиті є?», «Атож, і вбиті є, і поранені...». І, захекані, помчали далі.

Хоч на ту мить я достеменно не знав усього, що відбулося біля Національних зборів, але, схоже, трапилося там таки щось лихе, а то й трагічне. І, безумовно, про це слід було негайно повідомити Міністерству закордонних справ. Тому, не гаючись, я заклав до друкарської машинки папір, аби підготувати термінову інформацію та передати її факсом, аж раптово погасло світло. Я уявив, як завтра надійде, а може, уже й передають до МЗС Вірменії привітання від Президента Л. Кучми на адресу Президента Вірменії з нагоди його переобрання, а в цей же час світові інформаційні агентства повідомляють про розстріл в Єревані демонстрантів, про вбитих і поранених. А це вже означає дипломатичний недогляд, «прокол» – отак підставити свого Президента й країну. Отож треба було будь-що призупинити передачу такого привітання.

О цій порі, як і скрізь у горах, у Єревані сутеніє дуже швидко. Присвічуючи собі в темряві сірниками, що раз по раз гасли, я почав нервово телефонувати в приймальню міністра МЗС України. Ніхто не відповідав. Довелося набрати своє рідне управління. І страшенно зрадів, коли на тому кінці тритисячакілометрового дроту слухавку зняв Станіслав Лазебник, якому перед від'їздом до Вірменії я передав керівництво управлінням. Майже скоромовкою повідомив Станіславу Юхимовичу про те, що сталося, що є поранені та, можливо, убиті. Прошу особисто доповісти про це міністру й до з'ясування всіх обставин призупинити надсилання привітання... Не встигли ми завершити розмову, як зв'язок обірвався. Отакої! Тільки цього ще бракувало! Тепер ще й телефон відімкнули. Та я почував внутрішнє полегшення від того, що встиг таки передати найголовніше.

То була тривожна ніч. Без світла й телефонного зв'язку. Я був один на все «занімиле» та необжите посольське приміщення. Чулося лише, як то в одному, то в іншому кінці Єревана розтинали нічну тишу короткі автоматні черги та пронизливі сирени міліційних машин. Очевидно, виловлювали вечірніх протестувальників. А десь близько п'ятої ранку я прокинувся від глухого гуркоту й характерного брязкоту сталевих гусениць. Нашвидку вдягнувся та через завулок пройшов на проспект Маршала Баграмяна. Те, що я побачив, мене приголомшило. Із досвіткового мороку немов привида з'являлись і поволі, але невпинно вповзали до міста танки, в'їжджали один за одним бронетранспортери, займаючи стратегічні позиції на перехрестях та перед державними установами.

Зранку запрацювало телебачення, завдяки чому вдалося з'ясувати становище в країні після вчорашніх подій. Виявилось, мітингувальники, обурені ігноруванням владою їхніх вимог, знесли високу металеву огорожу та прорвалися до приміщення Національних зборів. Телебачення показувало кадри штурму чотириметрової огорожі Національних зборів. Показали побитого голову НЗ Бабкена Аракцяна й забинтованого його заступника Ару Сагакяна, потрощені меблі. Лише після того, як прибула військова поліція, вдалося пострілами понад головами демонстрантів розсіяти нападників, багатьох із них було арештовано. На щастя, обійшлося без убитих, лише поранені. Пізно вночі на терміново скликаному засіданні Уряду з посиланням на Конституцію, Президент Л. Тер-Петросян прийняв рішення про запровадження тимчасово надзвичайного стану та введення військ у столицю. А двадцять дев'ятого вересня відбулося засідання Центральної виборчої комісії, яка офіційно визнала переможцем на чергових президентських виборах Левона Тер-Петросяна.

Згодом на зустрічі з главами дипломатичних представництв, акредитованими у Вірменії, він зізнався, що вибори були в нього непростими, проблематичними. Пізніше вже колишній міністр внутрішніх справ Ванно Сірадегян визнає, що ні Л. Тер-Петросян, ані його опонент не набрали тоді необхідної кількості голосів для перемоги в першому турі. Однак, керуючись «революційною доцільністю», силовики – міністр оборони Вазген Саргсян, начальник Державного комітету національної безпеки Серж Саргсян і сам Ванно Сірадегян переконали Л. Тер-Петросяна, дещо «відкоригувавши» протоколи з виборчих дільниць, оголосити його переможцем уже в першому турі. Ішлося про елементарне бажання утримати владу. Адже сам Вазген Манукян, обіймаючи посаду Прем'єр-міністра (1990–91 рр.), і міністра оборони (1992–93 рр.) чи депутата Національних зборів проявив себе неабияким патріотом і не менш компетентним у державних справах, аніж ті, хто остерігався цю владу на той час утратити.

Можна припустити, що вже тоді в декого зі згаданих силовиків визрівав план усунення від влади самого Л. Тер-Петросяна. Зробити це було непросто, враховуючи особисту відданість йому Ваню Сірадегяна. Тому здійснено це буде через рік після того, як Президента знову ж таки «переконають» у доцільності об'єднати Міністерство внутрішніх справ і Державний комітет національної безпеки в одну структуру на чолі з карабахцем Сержем Саргсяном, нейтралізувавши так Ваню Сірадегяна. «Переконають» також запросити на посаду Прем'єр-міністра ще одного карабахця – Роберта Кочаряна, який очолював самопроголошену Нагірно-Карабаську Республіку. Унаслідок цієї «підкилимної дипломатії» в листопаді 1997 року Левон Тер-Петросян виступить на телебаченні із заявою про складання із себе президентства, зазначивши, що піти на це його змусила «партія війни», натякаючи на тиск, здійснений на нього Вазгеном Саргсяном, Сержем Саргсяном і Робертом Кочаряном. Його виступ викликав тоді в суспільстві ефект розірваної бомби. Адже багато хто приписував йому авторитаризм у проведенні державної політики, тим часом «яструби», які в нього перехопили владу, звинуватили його в поступливості та схильності до компромісів з опонентами, маючи на увазі схвалений ним поетапний план розв'язання карабаської кризи. Але, як на мене, головне, що можна було закинути Л. Тер-Петросяну, – він піддався тоді на сумнівні аргументи силовиків і заплющив очі на адміністративні маніпулювання під час виборів, що, як виявилось, мало далекосяжні наслідки для всієї країни.

На думку багатьох спостерігачів і експертів, єдиним справжнім волевиявленням вірменського народу в країні можна вважати вибори 17 жовтня 1991 року, на яких Л. Тер-Петросяна було обрано першим Президентом незалежної Вірменії. За його кандидатуру тоді проголосувало 83,4% виборців. Натомість президентські вибори 22 вересня 1996 року стали початком перманентної практики адміністративного втручання влади в процес народного волевиявлення для досягнення бажаного політичного результату. І тому можна припустити, що всі наступні проблеми в цій країні, кризи, протистояння, криваві зіткнення, зокрема й розстріл парламенту 27 жовтня, пообіще, влаштоване силовиками 1 березня 2008 року, де загинуло десять осіб, беруть початок від 22 вересня 1996 року. Коли для частини вірменської політичної еліти досягнення влади будь-якою ціною стало самоціллю. Саме тодішня політична олігархія, у руках якої було зосереджено владу й фінансові ресурси, зробила все, щоб у 1998 і 2003 роках Президентом країни обрали, а згодом і переобрали Роберта Кочаряна. А в 2008 і 2013 рр. так само до влади прийшов Серж Саргсян, який не хотів покидати керівне крісло аж до фатального для нього 2018 року.

Саме за ці десятиріччя, що могли б стати періодом розбудови й процвітання Вірменії, із цієї бідної країни через офшори можновладцями було

виведено понад 10 млрд доларів США. Не від хорошого життя рідну землю змушені були покинути півтора мільйона вірмен, які не могли прогодувати свої родини й шукали заробітку в інших країнах. Так, зокрема, в Україні на початку 1990-х було близько 30 тисяч вірмен, а нині їхня кількість збільшилася вдесятеро. Протягом цих десятиріч у Вірменії сформувалася олігархічна система з підкупними судами, які забезпечували інтереси можновладних кланів, із символічними пенсіями й зарплатами для решти населення, яке змушене було скніти на межі виживання. Словом, усі ті явища, які так характерні вже 27 років і для нашої незалежної України.

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – задавався колись таким питанням український класик Панас Мирний. Закономірне невдоволення людей, які не здатні відстояти свої права через спаплюжені можновладцями демократичні процедури, що діють у західних країнах, виплескується в протести й революції. Дві з них відбулися протягом останніх років в Україні, але українські олігархи й можновладці, осідлавши протестні настрої невдоволеного населення, звели їх нанівець, зберігши систему. Тому у своєму інтерв'ю вірменській опозиційній агенції «Лрагір» 21 квітня 2018 року, у самісінький розпал Оксамитової революції, я закликав її очільників не повторювати помилок українців, а добиватися докорінної зміни олігархічної системи, інакше протестні акції не принесуть користі країні. Так чи так, але схоже, що Нікол Пашініян та його соратники засвоїли гіркі уроки українських революцій і поставили собі за мету передусім повернути суспільству довіру до державних інституцій, відокремити бізнес від влади. На ділі довести, що новий уряд таки справді «народний» і діє в інтересах усього суспільства, а не когорти наближених до влади олігархів. Перші кроки «оксамитової» влади начебто це підтверджують: прозорішою стала діяльність Кабінету міністрів, вірменським підприємцям значно простіше стало оформлювати документи на митниці, здійснено арешти деяких одіозних осіб із колишніх «недоторканих», розпочато боротьбу проти корупції на всіх рівнях, зокрема повернуто до державної скарбниці десятки мільйонів доларів несплачених податків із підприємств олігархів, вийшли на волю кільканадцять осіб, ув'язнених попередньою владою за сумнівними обвинуваченнями... І все це за досить короткий час. Що ж, будемо сподіватися, що вірменські молоді реформатори таки зуміють утілити в життя декларовані ними на мітингах обіцянки оновлення країни, в якій пануватимуть рівність, добробут і соціальна справедливість.

І наостанок: постановою суду 28 липня було арештовано другого Президента Вірменії Роберта Кочаряна, якого звинувачують у поваленні конституційного ладу в країні, коли 1 березня 2008 року він запровадив надзвичайний стан, аби припинити протести опозиційних сил. Протестувальники тоді вимагали скасувати результати президентських виборів

19 лютого 2008 року, на яких, згідно офіційних даних, переміг Серж Саргсян. Основним суперником у нього був... перший Президент Вірменії Левон Тер-Петросян, той, хто виграв вибори 22 вересня 1996 року, а потім запровадив надзвичайний стан, аби покласти край виступам опозиції, яка оскаржувала результати волевиявлення.

Повертаючись знову до тривожної осені 1996 року, зазначу, що я таки дочекався прибуття до посольства моїх перших працівників. Вони прилетіли з Києва 3 жовтня й привезли із собою комп'ютер, ксерокс, інше необхідне для роботи посольства обладнання. А ще... мішок картоплі. Про всякий випадок. Така вже природа українця.

Це були аташе Руслан Фуфалько, завідувач канцелярією Олена Вдовиченко, завідувач господарством (і водій водночас) Іван Бойко з дружиною Ольгою, яка взяла на себе роботу бухгалтерії. Обізнані щодо недавніх кривавих подій і запровадження надзвичайного стану в країні, налякані кадрами московського телебачення про «взяття вірменської Бастилії», вони насторожено позирали з віконця посольської «Волги» на військову техніку, що все ще де-не-де була на вулицях міста, поки що чужого для них, але в якому їм належало жити, працювати, а може, і полюбити його. А найголовніше – дати життя першому Посольству України у Вірменії, наповнити його своєю щоденною роботою, освоювати на практиці непростий дипломатичний фах, який на 90 відсотків складається, як комусь може видатися, із надокучливої роботи, але за якою постають інтереси своєї рідної держави, а також інтереси й долі наших громадян.

То були досить напружені часи мого першого етапу роботи послом у Вірменії. Я тоді не думав і не гадав, що через кілька літ, у 2005-му, мені доведеться вдруге на п'ять років очолити наше посольство в цій державі, підвалини якого в середині дев'яностих мені випало закладати. Двосторонні відносини між нашими країнами зазнали тоді чи не найбільшого свого піднесення, хоча були позначені й деякими досить драматичними моментами. Але це вже буде інша історія.

Oleksandr BOZHKO,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
member of the National Writers' Union of Ukraine

LOOKING AT THE PAST

Abstract. The article describes the reminiscences of Oleksandr Bozhko, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Armenia. Having arrived to Yerevan as the first Ambassador of independent Ukraine, the author became a witness to the events that initially led to a long-lasting political crisis, and subsequently to the unconstitutional change of Armenian government.

The article analyses the tumultuous events that Ukrainian Embassy faced immediately after its opening in September 1996. At that time, the Armenian society, which for years had been patiently overcoming numerous abuses of power, the arbitrariness of oligarchs, bureaucratic corruption and bribery at courts, broke out with a riot of peaceful disobedience.

It was the time when the reminiscences of the fierce Armenian-Azerbaijani War for Nagorno-Karabakh of 1991–1994 were still in minds of people when society had been drawn into an exhaustible internal political confrontation on the eve of the presidential elections. The more electoral confrontation grew, the more dissatisfying was the population with the leadership of the state. Eventually the state of emergency was introduced in the country.

These factors affected further activities of Ukrainian diplomats. It was important to quickly find premises suitable for a diplomatic mission and to carry out the diplomatic procedures necessary for the launch of Embassy's activities.

The author states with sorrow that the Ministry of Foreign Affairs of Armenia did not even find money to fuel a car and bring Ukrainian delegation to Yerevan. Shattered roads that have long been unrepaired, queues near bakeries and kerosene selling points, semi-empty store shelves and even faded eyes of those, with whom the author communicated, – those were sad realities of the Armenian life in the mid-nineties. The formation of the diplomatic services in both countries was carried out under difficult conditions, likewise the maintenance of diplomats' activity in Ukraine was similarly poor then.

The article also describes that the stumbling point in Ukrainian-Armenian relations was an issue of Nagorno-Karabakh. The principle of territorial integrity was one of the fundamental in security sphere of Ukraine, whereas Armenia, which acted as guarantor of Nagorno-Karabakh security, adhered to the principle of self-determination of the nation. In this respect, Armenian politicians considered everything related to the Nagorno-Karabakh issue. This dramatic problem was originated from 1921, when Nagorno-Karabakh was included to the Azerbaijani SSR. The policy of displacing the Armenians from their ancestral lands, which was deliberately carried out by the authorities of Soviet Azerbaijan, caused frustration of Armenians, dozens of thousands of whom had lived in that territory for centuries.

The author analyses the cooperation with the Directorate for Political Analysis and Planning of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine regarding the defining Ukraine's possible position in the Armenian-Azerbaijani conflict. The author emphasizes that the article is not just a diplomatic memoirs but also an attempt to comprehend what has happened to us over the past two decades, looking back at the past experience.

Keywords: Armenia, Embassy of Ukraine, Nagorno-Karabakh, Ukrainian-Armenian relations.

Василь БОЄЧКО,
ветеран дипломатичної служби

ВІД НАУКОВОЇ РОБОТИ ДО ПРАКТИЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Анотація. У статті йдеться про українсько-румунські відносини у контексті життєвої долі В. Боечка, який з 24 років дипломатичної служби майже 14 відпрацював на посаді радника з політичних питань Посольства України в Румунії (1994–1999 рр.), а потім двічі на посаді Генерального консула України в румунському місті Сучаві в 2001–2005 рр. та в 2010–2014 рр. Автор зазначає, що йому випала честь відкривати цю українську консульську установу в Румунії у 2001 році і, на жаль, її закрити у 2014 році.

Ключові слова: Посольство Румунії, генеральне консульство, спогади, біографія, дипломатична служба України.

Українсько-румунські відносини стали однією з головних тем мого професійного життя. Спочатку як історика за часів існування ще Радянського Союзу, а згодом як дипломата незалежної України. З 24 років дипломатичної служби майже 14 я відпрацював на посаді радника з політичних питань Посольства України в Румунії (1994–1999), а потім двічі на посаді Генерального консула України в румунському місті Сучаві: у 2001–2005 та в 2010–2014 роках. Мені випала честь відкривати цю українську консульську установу в Румунії у 2001 році і, на жаль, її закрити у 2014-му! Ось таке вийшло поєднання приємного з дещо сумним.

Дозволю собі подати кілька вступних нотаток до моєї професійної біографії. Після закінчення у 1979 році історико-педагогічного факультету Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького (нині це Київський національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова) кілька років працював учителем історії та заступником директора СШ № 76 у Києві, а у 1984 році вступив до аспірантури Інституту історії АН УРСР, де 1988 року захистив кандидатську дисертацію на тему «Спільна боротьба українського і молдавського народів проти зовнішньої і вну-

*Із Президентом Польщі Олександром Квасневським під час його візиту до Румунії, 1997
With the President of Poland Aleksander Kwaśniewski during his visit to Romania, 1997*

трішньої контрреволюції (1917–1919 рр.)». Звісно, що проблематика радянсько-румунських відносин у цьому дослідженні висвітлювалася з тогочасної ідеологічної позиції. Однак, працюючи в архівах Києва, Москви, Одеси, Чернівців і Кишинєва, я зібрав немало документальних матеріалів, які не могли тоді потрапити в дисертаційне дослідження. Чимало тодішніх істориків паралельно з «потрібними» фактами, крадькома фіксували і цікаві їм фактичні матеріали, розуміючи, що вони, можливо, ніколи не будуть використані в історичних публікаціях, а інколи могли б і зашкодити їхній подальшій науковій кар'єрі. Саме тоді я зібрав чимало матеріалів про зовнішньополітичні відносини між Українською Народною Республікою (УНР) і Молдавською Народною Республікою (МНР) та королівською Румунією, взаємини між Центральною Радою і молдовським «Сфатул Церій» та розпочав вивчати румунську мову. І це згодом вплинуло на мою подальшу професійну долю.

У 1992 році Росія спровокувала «придністровську кризу», а згодом перетворила її у військовий конфлікт з Молдовою, яку активно підтримала Румунія. Переконалий, що саме тоді Росія відпрацьовувала стратегію і тактику ведення локальних війн, або сучасною мовою – гібридних, закамфльованих під військово-громадянські конфлікти на територіях «непокірних» новоутворених незалежних держав після розпаду СРСР. Тоді в

МЗС України вживали заходів для залучення до дипломатичної служби відповідних фахівців та створення в міністерстві нових структурних підрозділів. І я також потрапив у поле зору тодішнього керівництва МЗС. Це сталося завдяки тому, що на офіційне прохання Міністерства до Інституту історії НАН України за дорученням його керівництва я підготував кілька довідок щодо «історичних коренів придністровської кризи».

Спочатку мені запропонували посаду першого секретаря у новостворюваному Відділі країн СНД. Та за час моєї підготовки до переходу на роботу в МЗС надійшла нова пропозиція щодо призначення мене першим секретарем новоствореного Відділу політичного аналізу і планування. Тодішній його керівник Володимир Фуркало, який у 1994 році очолив Управління зовнішньої політики Адміністрації новообраного Президента України Леоніда Кучми, під час співбесіди зі мною сказав: «Знаєш, чому ми тебе перехопили у наших колег, – а тому, що у тебе аналітична клепочка працює». Такі фрази запам'ятовуються на все життя. Посада першого секретаря є досить високою і тоді мені у Відділі кадрів МЗС сказали, що за радянських часів з такої посади дипломати виходили і на пенсію.

Згодом відбулася співбесіда і з тодішнім заступником Міністра закордонних справ України, ініціатором створення згаданого Відділу політичного аналізу і планування, пізніше двічі Міністром закордонних справ України, Борисом Івановичем Тарасюком. Отак з 1 грудня 1992 року я став дипломатом. Чи вагався щодо переходу на цю досить відповідальну державну роботу? Дуже! Розумів, що нове професійне поле діяльності буде непростим, але водночас доволі почесним і престижним. Переживав, що не мав фахової освіти, до того ж потрібно було серйозно підтягувати знання іноземних мов тощо. І коли повідомив завідувачу відділу, в якому я працював старшим науковим співробітником в Інституті історії НАН України, що таки вирішив перейти на роботу до МЗС, він мені сказав: «Добра від добра не шукають. Знаю, що зарплата у Вас там буде удвічі менша. В Інституті Ви уже сформований науковець, а як складеться в МЗС, то поставте перед собою купу знаків запитань». Я відповів на це: «Якщо мені таке запропонували, то це означає, що там я їм потрібен».

Перші півроку було надзвичайно складно і нелегко. Справді, специфіка роботи в міністерстві закордонних справ суттєво відрізнялася від праці у науковому закладі. Інколи навіть подумував, а чи не повернутися до Інституту. Але за півроку я таки пройшов «курс молодого дипломата», а через рік був переведений вже на посаду радника. У 1993–1994 рр. в міністерстві відбувалася структурна розбудова та розширення кадрового складу і тоді мене було призначено спочатку завідувачем Відділу аналізу проблем СНД, а потім заввідділу політичного планування Управління політичного аналізу і планування. З приємністю згадую роботу в цьому

Під час вручення Вірчих грамот новопризначеним Послом України в Румунії Ігорем Харченком Президенту Румунії Емілу Константінеску, 1997

At the presentation of credentials to Emil Constantinescu, President of Romania, by Ihor Kharchenko, the newly appointed Ambassador of Ukraine to Romania, 1997

управлінні уже під керівництвом відомого українського дипломата Ігоря Юрійовича Харченка, нині Надзвичайного і Повноважного Посла України в Японії.

На моє переконання, саме у 90-х роках, коли відбувалося становлення дипломатичної служби вже незалежної України, відчувалося особливе піднесення щодо особистої причетності до цього історичного процесу. Як мені говорили старші колеги, що працювали ще в МЗС УРСР, «плюралізму і демократії стало стільки, що аж зашкалює». Мабуть, це і допомогло мені, що я таки залишився на дипслужбі, адже у мене не було «гарту радянського чиновника». Дипломати цього управління тоді працювали над виробленням засад зовнішньої політики України на різних її напрямках, вирішенням проблем мінімальної участі України в діяльності в рамках СНД. І.Ю. Харченко особисто доклав багато зусиль для підготовки тексту Хартії Україна–НАТО. Його справедливо називали одним з авторів цього важливого для України безпекового міжнародного документа. Тоді я подружився також з моїми колегами Олександром Цветковим і Георгієм Назаровим, які прийшли на дипломатичну службу також у 1992 році. Пригадується, як ми залишалися тоді в МЗС допізна і в дискусіях, інколи досить гострих, обговорювали та

формулювали наші пропозиції до важливих документів зовнішньої політики України. Цей початковий період моєї дипломатичної роботи справді виявився дуже креативним. Мабуть, найуспішнішим.

У середині 1994 року у зв'язку з тим, що в нашому Управлінні я займався проблематикою українсько-російських відносин, перший Посол України в Російській Федерації Володимир Петрович Крижанівський запропонував керівництву МЗС призначити мене радником очолюваного ним посольства. Тодішній міністр закордонних справ України Анатолій Максимович Зленко прийняв попереднє позитивне рішення. Однак у зв'язку з виникненням певного загострення у відносинах між Україною та Румунією, зокрема «придністровською кризою», мене терміново було призначено радником нашого посольства в Бухаресті. Таким чином, через півтора року праці в МЗС я у липні 1994 року відбув у довгострокове закордонне відрядження до Румунії. В цій країні мені випало попрацювати більше п'яти років під керівництвом спочатку першого Посла України Леонтія Івановича Сандуляка, потім Послів Олександра Олександровича Чалого та згаданого вже Ігоря Юрійовича Харченка. Це був дуже непростий період у становленні українсько-румунських відносин. Саме тоді відбувався архіскладний переговорний процес щодо підготовки міждержавного базового політичного договору, тривали гострі політичні двосторонні дискусії щодо забезпечення прав національних меншин. Хотів би відразу зазначити, що румунська дипломатія традиційно завжди була доволі сильною, чимало дипломатів, навіть за часів правління Н. Чаушеску, отримували додаткову освіту в європейських дипломатичних навчальних закладах. Тому молодій українській дипломатії доводилося мати справу з досить «маститими» румунськими колегами. Особливо запам'ятався мені своєю високою професійністю директор договірно-правового департаменту МЗС Румунії Думітру Чаушу (пізніше державний секретар МЗС Румунії і Посол у Франції), який був одним з головних перемовників щодо базового політичного договору між Румунією та Україною. Тоді досить часто змінювалися керівники нашої делегації на переговорах, тому фактично головним українським перемовником був Посол О.О. Чалий. Саме завдяки його енергійності відбувалося конкретне просування у нелегкому переговорному процесі. Тодішнє політичне керівництво України поставило перед нашим МЗС складне завдання: завершити підготовку та укладення базових політичних договорів з усіма сусідніми країнами. Конкретні деталі цього завдання були відомі лише на високому дипломатичному рівні. Вище керівництво України вірило, що підписання та ратифікація базових політичних договорів із сусідніми країнами буде надійною гарантією територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів нашої держави. Я і тоді відчував, що наших головних перемовників

«підштовхували», щоб прискорити переговорний процес. Для румунської сторони таке прискорення було вкрай необхідне щодо виконання головної вимоги – вирішення прикордонних проблем з усіма сусідніми країнами для вступу Румунії до НАТО. На мою думку, нам не слід було поспішати і пильнувати свої інтереси, ретельніше відпрацьовувати проект базового політичного договору і додаткової угоди до нього, яка передбачала, що у разі невирішення у двосторонньому форматі розподілу газоносного континентального шельфу на Чорному морі сторони звернуться до Міжнародного суду в Гаазі. У результаті за рішенням цього міжнародного арбітражу Україна згодом втратила частину згаданого шельфу. Я вважаю, що потрібно було домовлятися у двосторонньому форматі, адже час нас «не підганяв». Це моя особиста думка і це вже історія. Перекоаний, що коли будуть відкриті відповідні архіви для наукових досліджень, історики матимуть змогу здійснити більш глибокий аналіз цієї проблематики.

У посольстві я відповідав за питання забезпечення прав національних меншин, зокрема за співпрацю з місцевою українською громадою, тобто з автохтонними українцями, які споконвіку проживали на землях, які нині є територією Румунії. Ця проблематика взаємин між Україною і Румунією потребує окремих спогадів, адже вона є і досить складною, і водночас дуже цікавою. Хочу зазначити, що Румунія, незалежно від зміни політичної влади, завжди вважала і продовжує вважати захист румунів за кордоном своїм найважливішим національним інтересом. Для його реалізації у складі румунського уряду або у складі МЗС Румунії діяли й діють потужні структурні підрозділи, які реалізують таку державну політику країни у цьому напрямі. У державному бюджеті закладено щорічне забезпечення для цього. Ми, на жаль, навіть за часів Президента України Віктора Ющенка, який надавав цьому напрямку нашої зовнішньої політики важливого значення, так і не вибудували тривалої стратегії співпраці із закордонними українцями, яка б не залежала від зміни політичної влади в нашій країні. Це, відверто кажучи, наша біда.

Однак саме у 90-ті, точніше у 1997 році, Україні разом з українцями Румунії вдалося домогтися від румунської влади відновлення функціонування українського ліцею у м. Сигеті Мармаціей, який отримав назву імені Тараса Шевченка. Він залишається єдиним середнім навчальним закладом у Румунії, де низку предметів викладають українською мовою. З приємністю згадую співпрацю щодо відновлення цього ліцею з головою Демократичного союзу українців Румунії Федором Поповичем, першим його директором, який доклав неабияких зусиль для відновлення цього навчального закладу. Добре слово хочу сказати і про тодішнього нашого Посла в Румунії Олександра Чалого, який також доклав до цього чимало конкретних зусиль. До речі, в Україні є понад 70 державних середніх на-

Відкриття пам'ятника-погруддя Тарасові Шевченку в м. Бухаресті, 1997
Unveiling of the bust-monument of Taras Shevchenko in Bucharest, 1997

вчальних закладів з румунською мовою викладання. Станом на сьогодні в Румунії офіційно проживає 51 тисяча українців, а в Україні понад 150 тисяч румунів. Тому дисбаланс – очевидний. Румунська сторона пояснює це «небажанням самих українців» та відсутністю з їхнього боку офіційних звернень щодо відновлення діяльності хоча б тих українських навчальних закладів, які функціонували у 60-х роках минулого сторіччя у містах Сучава та Тульча, що передбачено чинним румунським законодавством. У цьому контексті наведу красномовний приклад. Думаю, що додаткові пояснення читачеві не потрібні. У церемонії офіційного відкриття згаданого українського ліцею взяв участь Президент Румунії Еміл Константінеску, а українська сторона була представлена Міністром у справах національностей і міграції Володимиром Євтухом. Наполягання українських дипломатів щодо доцільності участі у цьому заході Президента України Леоніда Кучми не мали успіху, а точніше – були проігноровані.

За період моєї роботи у нашому посольстві в Румунії маленькою моєю гордістю стало те, що я був безпосередньо причетний до відновлення пам'ятника Тарасові Шевченку в Бухаресті, який знищили румунські вандали, здається, у 1990 році. Після тривалих офіційних переговорів з румунською стороною пам'ятник-погруддя Тарасу Шевченку було відновлено у 1998 році. Подарував його місцевій українській громаді молодий

талановитий скульптор з Чернігова Геннадій Єршов, який має родові польське коріння. Він зараз є польським скульптором, проживає у Гданську. Тоді мені також вдалося знайти спонсора для виготовлення погруддя поета на Київському державному художньому комбінаті – це був кримський татарин з Одеси Тимур Султанов. Саме завдяки цим людям місцеві українці можуть ідентифікувати себе з генієм українського народу Тарасом Шевченком. У Румунії це дуже важливо, адже їхнім національним, не побоюся цього слова, ідолом є поет Міхай Емінеску, якого в цій країні вшановують набагато потужніше на державному та громадському рівнях, ніж ми нашого Кобзаря в Україні. Для цього варто лише переглянути румунські телеканали під час святкування дня народження Міхая Емінеску. І тоді, порівнюючи, зрозуміємо, в чому суть і різниця української та румунської національної єдності. У них немає східних чи західних румунів, вони навіть офіційно використовують термін «румуні звідусіль». Це ми тільки зараз намагаємося пропагувати в українському середовищі термін «світове українство».

Після повернення у листопаді 1999 року із закордонного відрядження мене було призначено заступником керівника Секретаріату Міністра закордонних справ України Б.І. Тарасюка, якому я дуже вдячний за «науку перевтілення» історика у професійного дипломата. На згаданій посаді попрацював майже рік. За час роботи у Секретаріаті Міністра набув нових знань і навичок щодо «тонкощів» і специфіки дипломатичної служби, що мені знадобилося у моїй подальшій роботі. Секретаріат Міністра – дуже специфічний структурний підрозділ. Як я пізніше зрозумів, що окрім професіоналізму неабияку роль відіграє особиста довіра Міністра кожному його співробітникові. І, напевне, останнє є головнішим. З-поміж моїх функціональних обов'язків найважливішими були підготовка матеріалів для Міністра до засідань Колегії МЗС та контроль за виконанням його особистих доручень. Шкода, що такий короткий термін мені довелося пропрацювати з цим високопрофесійним українським дипломатом. Напередодні звільнення з посади Міністра Борис Іванович у серпні 2000 року призначив мене заступником начальника Третього територіального управління МЗС України, яким тоді керував відомий український дипломат Юрій Вадимович Богаєвський. Як кажуть, мені знову пощастило. Тоді Борис Іванович мені сказав, що у «Юрія Богаєвського є чому повчитися, він дипломат з великим досвідом і дуже прискіпливий у роботі». У своїй подальшій дипломатичній службі неодноразово доводилося згадувати і використовувати практичні поради Юрія Вадимовича, зокрема щодо уважного аналізу тодішньої специфіки українсько-румунських відносин.

Трохи більше року пропрацював у зазначеному структурному підрозділі й у грудні 2001-го був призначений Генеральним консулом України в

*Юрій Богаєвський, начальник Управління країн Європи та Америки, зі своїми співробітниками, 2001 р.
Yurii Bohaievskiy, Chief of the Department of European Countries and America, with his staff, 2001*

м. Сучаві. Тоді в Україні вже функціонували дві румунські консульські установи – в Чернівцях і Одесі. У цьому контексті доречно зазначити, що між Україною та Румунією вже діяв безвізовий режим, тож головним завданням діяльності двох румунських генеральних консульств, на моє переконання, було надання всебічної підтримки представникам румунської меншини в Україні. Тому для того, аби хоча б частково збалансувати консульську присутність у місцях компактного проживання українців в Румунії, було прийнято рішення про відкриття Генерального консульства України в м. Сучаві. У ті часи українсько-румунські політичні відносини були непростими. Румунська сторона періодично офіційно звинувачувала Україну у «невиконанні» базового політичного договору, особливо щодо забезпечення культурно-освітніх прав румунської меншини в Україні, хоча реальна ситуація була протилежною. Ці факти загальновідомі, тому не вважаю за доцільне на них наголошувати. У зв'язку з цим тодішнє керівництво МЗС України поставило перед нами завдання впроваджувати таку ж роботу щодо підтримки українців на території Румунії. Звісно, що новостворене Генеральне консульство України виконувало також усі функції, передбачені вітчизняним Консульським статутом. Передусім це стосувалося надання необхідної підтримки громадянам України, які перебували чи проживали на території Румунії в межах нашого консульського округу, що включав 12 румунських повітів, здебільшого прикордонних з Україною.

*Генеральний консул України в Сучаві Василь Боєчко, 2002
Vasyl Boiechko, Consul General of Ukraine in Suceava, 2002*

Із приємністю згадую співпрацю нашої консульської установи з Товариством «Україна–Світ», яке підтримувало національно-культурний розвиток українців у Румунії, збереження ними національних традицій. На той час голова Товариства, відомий поет Іван Федорович Драч, та відповідальний секретар організації Алла Кендзера неодноразово разом з відомими художніми колективами України брали участь у заходах, які Генеральне консульство влаштовувало на підтримку місцевих українців. У цьому контексті з приємністю згадую також плідну співпрацю з головою Союзу українців Румунії (СУР) Штефаном Ткачуком, головою Сучавської філії СУР Іваном Боднарем та з головою Бухарестської філії Ярославою Колотило, яка також очолювала Жіночу організацію СУР. Цими спогадами я хочу висловити їм щиру за це вдячність.

На цьому напрямі роботи очолюваного мною Генерального консульства велику підтримку надавали нам Чернівецька та Закарпатська області, в яких з розумінням ставилися до важливості цієї спільної справи, адже їм звідти видніше було, як активно співпрацює Румунія з представниками румунської меншини, які проживають на територіях цих областей.

Досить складним періодом функціонування нашої консульської установи в Сучаві виявився час після взаємного запровадження у 2003 році візового режиму між Україною та Румунією. З перших днів утворилися великі

черги з громадян Румунії до прикордонних повітів для отримання віз. Їх оформленням займалися три наших співробітники, включно з генконсулом. Щоденно приймали 200 і більше осіб і стільки ж – на видачу візових документів. Лише через певний період часу «перша хвиля такого напливу», образно кажучи, вгамувалася. Мені приємно згадати співпрацю з тодішніми колегами консулом Віктором Фокшею і віце-консулом Сергієм Попиком, для якого це була перша дипломатична посада. Також щиро радий, що згодом він зробив серйозну дипломатичну кар'єру, був призначений радником з міжнародних питань нинішнього Прем'єр-міністра України.

Під час свого першого перебування на посаді Генерального консула в Сучаві особливу увагу приділяв налагодженню українсько-румунських міжрегіональних зв'язків. Колектив Генконсульства ініціював підписання 8 угод про співробітництво між прикордонними повітами Румунії та областями України. Ми також започаткували обмін офіційними делегаціями на рівні керівників регіонів. Цим українська сторона намагалася переконати румунських партнерів у необхідності налагодження нормальних двосторонніх прикордонних відносин. Однак вони подекуди залишалися «заручниками» тогочасних політичних відносин між двома державами.

Під час мого закордонного службового відрядження в Україні вибухнула Помаранчева революція. Через кілька днів я приєднався до тих дипломатів, які у нашому МЗС підтримали її учасників. Із цього приводу надіслав окремого листа до ініціативної групи та керівникам наших закордонних дипломатичних установ. Один з них зателефонував мені і по-дружньому (думаю, що він щиро це сказав) зауважив, що це «може бути пасткою і що у такий спосіб можуть виявляти невгодних». Я відповів, що таке моє рішення. Наприкінці 2005 року мене відкликали до Києва і в березні 2006 року Борис Іванович Тарасюк, який вже вдруге став Міністром закордонних справ, призначив мене начальником Управління з питань закордонного українства. За це я йому щиро вдячний, адже цей напрям роботи МЗС виявився для мене, як кажуть у народі, «дуже до душі». На цій посаді пропрацював до травня 2010 року, тобто до обрання Януковича черговим Президентом України. Протягом того періоду моїми кураторами поетапно були заступники міністра Микола Іванович Маймескул, Олександр Михайлович Купчишин, Юрій Васильович Костенко та Руслан Михайлович Демченко. Кожен з них мав своє бачення специфіки розвитку співпраці України із закордонними українцями. Інколи було непросто переконувати їх щодо деяких особливих підходів і нюансів роботи за цим напрямом, але завжди вдавалося знаходити порозуміння й рухатися вперед. У дипломатії дуже важливо вміло поєднати експертний рівень роботи з політичним. За це я їм щиро вдячний.

Цей період моєї служби на дипломатичній ниві виявився найцікавішим, найбільш насиченим різними подіями, а головне, що я познайомився і співпрацював з видатними закордонними українцями, зокрема з президентом Світового конгресу українців (СКУ) Аскольдом Лозинським (США), генеральними секретарями СКУ Віктором Педенком (Канада, нині на жаль, покійним) та Штефаном Романівим (Австралія), пізніше черговим нинішнім президентом СКУ Євгеном Чолієм (Канада) та з головою Європейського конгресу українців Ярославом Хортяні, а також з багатьма керівниками українських громадських організацій з понад 50 країн світу. Добрим словом хотів би згадати співпрацю з головою Української всесвітньої координаційної ради, відомим українським поетом і державним діячем Дмитром Павличком. Невтомний Дмитро Васильович двічі на тиждень приходив до Міністерства закордонних справ з новими ідеями щодо розвитку взаємодії із закордонними українцями. Чимало було реалізовано спільно.

Особливо хотів би підкреслити, що переведення тоді співпраці нашої країни із закордонними українцями на рівень державної політики стало можливим завдяки особистому ставленню до цього питання тодішнього Президента України Віктора Ющенка. Його заслуга полягає в тому, що саме за роки його президентства, у 2006 році, напередодні проведення у Києві IV Всесвітнього форуму українців, було затверджено Національну концепцію та Державну програму співпраці із закордонними українцями. Ці документи передбачали, що МЗС як координатор співпраці із закордонними українцями, разом з іншими органами центральної виконавчої влади, місцевими органами та Українською всесвітньою координаційною радою, Світовим конгресом українців, Європейським конгресом українців та Товариством «Україна–Світ» мали реалізовувати спільні проекти і конкретні заходи на підтримку національно-культурного розвитку та збереження самобутніх традицій світового українства. Ця державна програма була розрахована на 5 років і на її реалізацію було передбачено виділити близько 80 млн грн. З цією метою відповідним міністерствам і відомствам затверджувалися щорічні бюджетні програми, в яких було передбачено кошти на конкретні заходи співпраці із світовим українством. Основну увагу приділяли виконанню заходів, пов'язаних з 75-ми роковинами Голодомору в Україні (1932–1933), задоволенню культурних, мовних та освітніх потреб закордонних українців, придбанню тематичної україномовної літератури, національних костюмів для фольклорних колективів, музичних інструментів, комп'ютерної техніки для українських громадських організацій в різних країнах, спорудженню за кордоном пам'ятників видатним українським діячам, проведенню тематичних міжнародних конференцій.

У 2006 році розпочала свою діяльність Національна комісія з питань закордонних українців, яка приймала рішення щодо надання їм відповідного статусу, який передбачав низку пільг під час їх перебування в Україні, зокрема щодо безкоштовного навчання у вищих навчальних закладах. Активно працювала Міжнародна українська школа дистанційного навчання для дітей сучасних українських трудових мігрантів. У цей період було проведено два Міжнародних економічних форуми закордонних українців. Було також створено Міжвідомчу координаційну раду, яка на своїх засіданнях затверджувала масштабні проекти співпраці України зі світовим українством. Це лише невеликий перелік тих основних проектів і заходів, які тоді реалізовувалися на підтримку закордонного українства. Застосування дипломатичних навичок виявилось вкрай необхідним для досягнення позитивних результатів нашої співпраці із закордонними українцями. На експертному рівні нам вдавалося працювати саме «на позитив» на цьому важливому напрямі зовнішньої політики України.

Найбільш пам'ятним заходом для мене залишається IV Всесвітній форум українців. Співробітники мого Управління доклали чимало зусиль для його організації та проведення. Передусім хотів би висловити щирі слова вдячності за суттєву допомогу під час підготовки і проведення Форуму Надзвичайному і Повноважному Послу Ігорю Мефодійовичу Турянському, моєму заступникові в Управлінні Ярославу Барану, а також нашим молодим співробітникам Марині Марцинюк, Галині Юсип'юк, Марині Панченко та Олександрю Юркіну. Їхню сумлінну роботу було відповідно відзначено керівництвом МЗС України. За підсумками успішного проведення Форуму Указом Президента України мені було присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника 1-го класу.

Згадується ще одна приємна річ, коли за вагомих особистий внесок у забезпечення розвитку зв'язків України із закордонними українцями Прем'єр-міністр Юлія Володимирівна Тимошенко у 2009 році відзначила мене офіційною подякою. Проте ситуація з цією відзнакою виявилася

Пам'ятник-погруддя Ольги Кобилянської в м. Гура Гуморулуй Сучавського повіту, відкритий у 2003 р.

Bust-monument of Olha Kobylianska in the city of Gura Humorului of Suceava county. Unveiled in 2003

курйозною. Секретаріат Кабінету Міністрів України запропонував відзначити мою працю на посаді Начальника управління з питань закордонних українців Почесною грамотою Кабінету Міністрів, але у зв'язку з економічною кризою в Україні досить складною була фінансова ситуація і в МЗС, а нагородження зазначеною Грамотою, згідно з відповідним положенням, супроводжувалося грошовою винагородою. Тому керівництво МЗС прийняло рішення рекомендувати відзначити мене лише Подякою прем'єр-міністра України. Ситуація в Україні була тоді надзвичайно непростю, ускладнювалася вона, насамперед, політичним протистоянням між Президентом України В.А. Ющенком та Прем'єр-міністром Ю.В. Тимошенко. За таких умов співпрацювати з Секретаріатом Кабінету Міністрів та з Адміністрацією Президента України також було непростю.

У зв'язку з цим дозволю собі висловити думку, що якби тодішні «вожді» Помаранчевої революції не спричинили між собою політичний конфлікт, то ми мали б сьогодні зовсім іншу Україну. Тоді Росія не була готова до різких, тим більше військових дій проти нашої держави. Для мене залишається відкритим питання: чому західні країни діяли досить нерішуче щодо підтримки Української держави, занадто зважаючи на «політичний безлад» у середовищі «помаранчевого її керівництва». Тому й маємо те, що є. Мабуть, такою є, на превеликий жаль, історична доля нинішньої Української держави.

2010 рік. Черговим Президентом України стає Віктор Янукович, який досить негативно ставився до закордонних українців, які під час Помаранчевої революції підтримували В.А. Ющенка. Згортаються відповідні бюджетні програми, Управління МЗС з питань закордонних українців ліквідується, його співробітників працевлаштовують в інших структурних підрозділах міністерства. Мене формально переводять на посаду посла з особливих доручень, а фактично – без конкретних завдань. Було сумно, не кажучи вже про певну невизначеність. У зв'язку з такою ситуацією попросився на зустріч з депутатом Верховної Ради України Б.І. Тарасюком, який мені сказав: «Потрібно служити Україні». На душі стало легше, але що буде далі, які перспективи? Це питання для мене залишалося тоді відкритим.

Наприкінці травня 2010 року мені зателефонували з Адміністрації Президента України і запросили на співбесіду у зв'язку з відповідним листом нового Міністра закордонних справ Костянтина Грищенка, який запропонував призначити мене вдруге Генеральним консулом України в Сучаві. У зв'язку з цим пригадується сказане мені тоді одним з керівників нашого МЗС: «Василію, будь щасливим, що з тобою так вчинили, могло б бути й гірше». І я подумав: справді, могло б бути і гірше. Прослужив би послом з особливих доручень без жодних доручень до пенсії, але це був би не найгірший варіант.

Другу каденцію як Генеральний консул України в Сучаві я розпочав у вересні 2010 року. Проте настрої і налаштованість на роботу не були на підйомі. І тут пригадалася порада Б.І. Тарасюка: «Потрібно служити Україні». Специфіка консульської роботи полягає у захисті прав громадян України, які проживають або тимчасово перебувають на території країни твого призначення. Тому цьому напряму роботи надавав особливого значення. Звісно, що Генеральне консульство України в Сучаві і я як його керівник виконували усі функції, передбачені вітчизняним Консульським статутом. Нам удалося збільшити консульські збори, на що керівництво нашого МЗС звертало особливу увагу, оскільки скасування Україною в односторонньому порядку ще в 2007 році візового режиму для громадян Румунії як країни – члена Європейського Союзу призвело до відчутного зменшення консульських надходжень.

Серйозною віддушиною була співпраця з місцевою українською громадою. Ми налагодили тісну взаємодію з керівниками місцевих осередків Союзу українців Румунії в повітах, які відносилися до консульського округу нашої установи.

Протягом двох каденцій перебування на посаді Генерального консула України в Сучаві докладав особливих зусиль для відновлення діяльності українського ліцею в цьому місті, про який я згадував вище. Однак це не завершилося успіхом. І тепер однозначно можу сказати, що головна проблема полягала в позиції державного керівництва України, яке, з невідомих мені причин, не виявляло належної активності у спонуканні румунської сторони до позитивного вирішення цього питання. Тому часто задумувався тоді і думаю про це сьогодні, чому ми, українці, не такі національно єдині, як угорці чи румуни? Чому часто говоримо «шануймося» і не вміємо, а може, не хочемо шануватися як нація? Чому говоримо: «українського цвіту по всьому світу», а де наше потужне світове єднання? Гадаю, що над цим має серйозно замислитися наше молоде покоління, яке народилося вже у незалежній Україні.

Революція гідності також, як і Помаранчева, застала мене в Сучаві. Нахабна анексія нашого Криму Росією, інспірована нею війна проти України на Донбасі спричинили складну фінансово-економічну ситуацію в нашій державі. У зв'язку з цим керівництвом МЗС України було прийняте рішення про згортання діяльності деяких консульських установ України за кордоном, зокрема тих, які мали низькі показники консульських надходжень. До їх переліку було віднесено і Генеральне консульство України в Сучаві. Мене поставили перед фактом про завершення місії нашої консульської установи і моєї, як її керівника, з 15 листопада 2014 року. І тоді, і навіть сьогодні мене не полишають думки про те, що румуни відкрили ще одну, третю свою консульську установу на Закарпатті, саме у місцях

*З Іваном Драчем на святкуванні Шевченківських днів у с. Негостина Сучавського повіту, 2012
With Ivan Drach at the celebration of Shevchenko's Days in Negostina village of Suceava county, 2012*

компактного проживання представників румунської меншини. Навіть після запровадження для громадян України країнами-членами Європейського Союзу т.зв. «безвізу» Румунія не набагато скоротила штат у своїх консульських установах. Очевидно, що в них також суттєво зменшилися показники консульських надходжень.

Майже 14-річна робота у посольській і консульських місіях у Румунії дає мені підстави зробити простий висновок, що ця держава має чітку цілеспрямовану зовнішню політику щодо підтримки румунських меншин за кордоном, яка не залежить від зміни політичної влади в країні. А у нашій Україні ми маємо те, що є. І, як завжди, всім нам залишається лише сподіватися на краще.

Після повернення із закордонного відрядження певний час я попрацював знову на посаді посла з особливих доручень і з досягненням пенсійного віку за власним бажанням у січні 2016 року завершив свою роботу на дипломатичній службі, будучи переконаним, що молоді українські дипломати повинні мати «простір» для кар'єрного і професійного зростання.

Загалом же моя дипломатична доля склалася досить вдало і я безмежно вдячний їй за можливість випробувати себе і на такій надзвичайно почесній і вельми цікавій ниві, якою є дипломатія.

FROM SCIENTIFIC WORK TO PRACTICAL DIPLOMACY

Abstract. Ukrainian-Romanian relations have in fact become the main subject of my professional life. I started as a historian during the Soviet Union times and later as a diplomat of Independent Ukraine from December of 1992. For almost 14 years out of 24 of my diplomatic service I worked first as political adviser at the Embassy of Ukraine in Romania (1994–1999), and then twice as Consul General of Ukraine in Romanian city of Suceava in 2001–2005 and in 2010–2014. I had the honour to open the Ukrainian consular office in Romania in 2001, which was unfortunately closed in 2014! It was a combination of pleasant moments with sad feelings.

Due to a certain aggravation of relations between Ukraine and Romania in the middle of 1994, in particular the Transnistrian crisis, I was urgently appointed as a Counsellor at our Embassy in Bucharest. Thus, after a year and a half of joining the staff of the Ministry of Foreign Affairs, in July 1994 I left for a long-term diplomatic appointment to Romania. After the end of this assignment in November 1999, I was appointed as a deputy Head of the Secretariat of the new Minister for Foreign Affairs Borys I. Tarasiuk.

In December 2001 I was appointed as the first Consul General of Ukraine in Suceava city. At that time, the Ukrainian-Romanian political relations were rather complicated. Occasionally, the Romanian side officially accused Ukraine of “non-fulfilment” of the basic bilateral political agreement, especially with regard to ensuring the cultural and educational rights of the Romanian minority in Ukraine, although the real situation was completely different. The first Consulate General of Ukraine in Romania which I had the honour to open, performed all the functions stipulated by our national Consular Statute. Our first concern was the provision of necessary support to citizens of Ukraine who visited Romania or lived in this country.

My first Consular mission to Romania ended in 2005 and from September 2010 to November of 2014 I again represented Ukraine in Suceava. However, this time my working mood was not so uplifted. Then I remembered an advice of B. I. Tarasiuk, then already the deputy at our Verkhovna Rada, who said to me, “You have to serve Ukraine”. The distinctive thing about consular work is that its main aim is to protect the rights of Ukrainian citizens living or temporarily staying in the territory of a country of one’s appointment. Therefore, I paid special attention to this working direction.

After returning from Romania, I worked for some time again as the Ambassador at large and reaching the retirement age in January 2016 I discontinued my diplomatic service by my own will, as I believed that young Ukrainian diplomats should have “space” for their career and professional growth.

Keywords: Embassy of Ukraine in Romania, Consulate General of Ukraine in the Romanian city of Suceava, reminiscences, biography, diplomatic service of Ukraine

Сергій КОМІСАРЕНКО,
*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
академік НАН і НАМН України*

ЯК МИ ПОЧИНАЛИ В «НЕТУМАННОМУ АЛЬБІОНІ»

Анотація. У статті йдеться про окремі найцікавіші епізоди роботи автора статті Сергія Комісаренка Надзвичайним і Повноважним Послом України у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії. Академік НАН і НАМН України Сергій Комісаренко був призначений послом в Лондоні у 1992 році і пропрацював на цій посаді протягом шести років – до 1998-го.

Йдеться також про появу будинку посольства, його реставрацію та оздоблення. Особливу увагу автор у своїй статті приділяє спілкуванню з Королевою Великобританії: на церемонії вручення Вірчих грамот у Букінгемському палаці, під час щорічного дипломатичного прийняття Королевою послів.

Ключові слова: Сполучене Королівство, Королева Великобританії, антарктична станція, Україно-британська палата, Україна, посольство.

Доля подарувала мені багато цікавих і навіть красивих історій, що склали мозаїку мого життя, здебільшого присвяченого науковій діяльності. Але мене часто запитують про роботу Надзвичайним і Повноважним Послом України в Сполученому Королівстві. Я гостро відчув важливість правдивої інформації про роботу посольств (передусім перших), коли 25 січня 2012 року з нагоди 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Великобританією, ми з дружиною прилетіли до Лондона. Першого ж дня нас люб'язно прийняв посол Володимир Хандогій. Разом ми обійшли приміщення посольства, яке майже не змінилося за 14 років. Я познайомився зі співробітниками та з'ясував, що в посольстві майже ніхто не знає про початок роботи й розбудову посольства. Тому треба спробувати зібрати спогади та скласти їх, як у ребусі, у цілісну картину життя посольства до лютого 1998 року, коли ми з дружиною повернулися до Києва.

Для мене «дипломатична» частина мого життя почалася несподівано. 2 лютого 1992 року я, як голова організаційного комітету, доповідав Президенту України – Леонідові Кравчуку – про стан підготовки до Першого міжнародного конгресу українців. Леонід Макарович уважно вислухав, а потім раптом сказав, що є думка скасувати в уряді посаду Віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань, яку я займав. Водночас Президент додав, що він не хоче, аби я покинув державну службу, тож пропонує мені посаду першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США. «Ми починаємо розбудовувати нашу дипломатичну службу. Ви знайомі з Президентом Бушем, Вас шанують серед української та єврейської громад у США, Ви там раніше працювали вченим і добре володієте мовою. Думаю, що Ви є гідним кандидатурою на посаду Посла в цій важливій для нас країні», – сказав він. Я попросив Леоніда Макаровича дати тиждень на роздуми.

Минув тиждень, мене викликав Прем'єр-міністр – Вітольд Фокін – і сказав, що за цей час, за ініціативи Дмитра Павличка, який тоді очолював Комітет із закордонних справ Верховної Ради, прийнято рішення про призначення Послом України в США Олега Григоровича Білоруса, а переді мною стоїть найширший вибір серед усіх інших країн. «Чому б не чарівна Франція?» – порадив він. «Для Франції є чудова кандидатура Юрія Кочубея, який там працював представником УРСР у ЮНЕСКО, був заступником Генерального директора ЮНЕСКО. Це один із найкращих і найдосвідченіших українських дипломатів, був заступником міністра закордонних справ УРСР. До того ж і французьку мову я за 17 років без практики підзабув», – сказав я та продовжив: «Великобританія». За годину до мене зателефонував міністр – Анатолій Зленко, ми остаточно узгодили питання, а 14 травня 1992 року вийшов Указ Президента України про моє призначення Надзвичайним і Повноважним Послом України у Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії.

Далі моя розповідь буде фрагментарною та складатиметься з окремих найцікавіших епізодів роботи послом у Лондоні впродовж майже шести років – із жовтня 1992 до кінця лютого 1998 року.

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії в 1992–1998 роках, академік НАН і НАМН України Сергій Васильович Комісаренко

Serhii V. Komisarenko, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland in 1992–1998, Academician of NAS and NAMS of Ukraine

Офіційно Посольство України розпочало свою роботу зі вручення по-
сом копії Вірчих грамот представнику Міністерства закордонних справ
Великобританії 9 вересня 1992 року. Сталося це досить незвично. Я при-
летів до Лондона на початку вересня ще до свого офіційного переїзду,
тому що на 15 вересня було заплановано візит міністра закордонних справ
України А.М. Зленка. За попередньою домовленістю я мав привезти із со-
бою копію Вірчих грамот. У Форін-офісі (ФО) знали про мій приїзд, і до
мене в готель «Хілтон – Рідженс парк» приїхав заступник Маршала дипло-
матичного корпусу пан Стенлі Мартин. Я чекав на його телефонний дзві-
нок, але він просто піднявся в мій номер у готелі. Зі Стенлі я познайомився
ще в липні під час ознайомчого візиту до Лондона, і тому без особливих
формальностей передав йому копію Вірчих грамот, а він мені – листа ФО,
що копію Вірчих грамот прийнято. Згідно з британськими законами, саме
з цього часу – із 9 вересня 1992 року Посольство України офіційно розпо-
чало свою діяльність. Ми зі Стенлі потиснули один одному руки й випили
по келиху червоного вина зі склянок, що були у ванній кімнаті готельного
номера. Стенлі нагадав, що оригінал Вірчих грамот я маю вручити Її Велич-
ності Королеві наприкінці жовтня.

19 жовтня я звільнився з посади директора Інституту біохімії імені
О.В. Палладіна АН України й літаком через Москву разом із дружиною
та донькою прилетів до Лондона. В аеропорту нас зустрічав представник
Королеви – член Палати лордів, та два (тоді єдині) співробітники посоль-
ства – радник-посланник, професор Михайло Михайлович Білоусов, та
консул Ігор Борисович Логінов, які прилетіли до Лондона у вересні ра-
зом з А.М. Зленком. Так, утрюх, ми й розпочали роботу посольства – без
приміщення для роботи та житла, без телефонів, автомобілів, секретарок,
комп'ютерів, зв'язків та знайомств і, головне, без досвіду роботи в посоль-
стві (наприклад, М. Білоусов та І. Логінов спочатку жили вдома у відомого
«британського українця» професора М.І. Добрянського, а для моєї роди-
ни зняли невеличку квартиру готельного типу на 2,5 кімнати). Щоправда,
слід зауважити, що від самого початку ми мали постійну й дружню під-
тримку ФО, насамперед керівника відділу Східної Європи пана Род Лайна
(у подальшому – радника Прем'єр-міністра Джона Мейджера та британ-
ського посла в РФ – сера Родеріка Лайна).

Врученню Вірчих грамот Королеві передувало кілька цікавих момен-
тів. За кілька днів після мого приїзду зателефонував директор колишньої
Британсько-радянської торговельної палати й повідомив, що завтра ми
поїдемо на ланч, наприкінці якого я виступлю перед представниками па-
лати. Часу серйозно готуватися до виступу вже не було, і я вирішив, що
виступлю експромтом, а про що – вигадаю під час ланчу. Наступного дня
сідаємо в автомобіль і під'їжджаємо до шикарного готелю «Дорчестер».

Лондон, 1994 р. Віце-прем'єр-міністр в уряді М. Тетчер Лорд Джефрі Хау вітає Посла України з дружиною на прийнятті з нагоди Дня Незалежності

London, 1994. Lord Geoffrey Howe, Deputy Prime Minister of the government under M. Thatcher, greets the Ambassador of Ukraine with his wife at reception dedicated to the Independence Day

Входимо до бальної зали, і тут мене охопила паніка. У розкішній, оточеній дзеркалами залі для ланчу були накриті столи, за якими сиділо близько двохсот-трьохсот осіб, котрі, як виявилось, прийшли послухати мене! Нічого собі неформальна зустріч із кількома представниками. А я ж не готувався! Усе про Україну в Британії тоді викликало жвавий інтерес. Ну що ж – тікати не можна, і поки всі розважалися за їжею, я на паперовій серветці накидав схему свого виступу. Допоміг досвід роботи в уряді й та інформація, якою оперували в Кабміні та Верховній Раді. Особливий наголос я зробив на аналізі української економіки, який зробив Deutsche Bank у 1990 році, та на щойно прийнятому Законі України «Про захист іноземних інвестицій». Промова тривала майже 30 хвилин, потім були запитання, відповіді та... оплески. Президент палати сер Рональд Макінтош і Родерік Лайн сказали мені, що не сподівалися на такий цікавий виступ.

Вручення Вірчих грамот відбулося 28 жовтня. Напередодні до нас на квартиру приїхав Маршал дипломатичного корпусу, адмірал сер Джеймс Візерол зі своєю помічницею, яка інструктувала мою дружину, а сер Джеймс – мене. Маршал дипломатичного корпусу в Британії – це особлива посада. Він є представником Букінгемського палацу (Королеви) і досить незалежний від ФО. Його обов'язок – дбати про послів, бути зв'язком між послами та Букінгемським палацом. Почалося з того, що Джим (так

він просив його називати) сказав: «Ви – Королева, а я – посол. Стійте там, а я буду робити, що має робити посол. Потім Ви будете послом і будете мене повторювати, коли я стану Королевою». Так ми з ним репетирували кілька разів. На прощання він сказав: «Я за Вами заїду в кареті й у супроводі гвардійців та поліцейського ескорту ми рушаємо до Букінгемського палацу». Але ж звідки їхати каретою? Не зі скромного ж будинку, який ще й дуже далеко від палацу? Домовилися, що на одну добу ми знімаємо два номери в готелі «Hyatt Carlton» у центрі, неподалік від палацу. Один – для нас із дружиною, другий – для М. Білоусова й І. Логінова. Там само проведемо традиційне урочисте прийняття. Обов'язковий одяг: для чоловіків – вечірній фрак (біла краватка) чи уніформа (або національний одяг); для жінок – денний красивий одяг (не чорного кольору та не довга сукня) із капелюшком або національний одяг. Ми були у фраках, а моя дружина – у красивій старовинній білій сукні ручної вишивки, подарованій С. Парраджановим. Перед Букінгемським палацом нас гучно вітала українська громада, яку попередили про подію. Ескорт розступився, ми заїхали на подвір'я палацу. На сходах нас зустрів заступник маршала – пан Стенлі Мартин, який супроводив нас до дверей зали. Після короткої паузи один із присутніх молодих офіцерів подав знак і відкрив двері до вітальної зали. Маршал зробив кілька кроків до зали й оголосив: «Посол України, Ваше Величносте». Відтак він вийшов, а я за вивченою процедурою зайшов до зали. При врученні грамот треба потискати Королеві руку й говорити лише одну стандартну фразу: «За дорученням Уряду України я маю честь, Ваше Величносте, вручити Вам Вірчі грамоти Посла України». Тему подальшої розмови та її тривалість обирає сама Королева. Як правило, вона непогано знає біографію посла. Мене, наприклад, вона питала про роботу науковцем і, можливо, їй це було більш цікаво, ніж схожі одна на одну біографії кар'єрних дипломатів. Після коротких знайомств із нашими дипломатами й моєю дружиною аудієнцію було завершено. Ми повернулися до готелю, де випили келих українського шампанського із запрошеними гостями, поміж яких були представники української діаспори. Розпочалася повсякденна праця трьох перших українських дипломатів у Лондоні.

Але через три тижні, на початку листопада 1992-го в Букінгемському палаці під час щорічного дипломатичного прийняття Королевою послів сталася подія, що стала легендою в нашому дипломатичному корпусі. Це прийняття – визначна подія в житті дипломатичного корпусу, коли Королева зустрічається та вітається з усіма послами. Посли з дружинами та два-три дипломати вишиковуються в порядку часу вручення Вірчих грамот. Кілька «найстаріших» послів перебувають у картинній галереї. Решта – у великій залі. Королева в супроводі Маршала дипломатичного корпусу та фрейліни проходить від одного посла до другого в черговості акреди-

Лондон. Із нагоди вступу України до Міжнародної морської організації (ІМО) в 1994 році Посол України вручає пам'ятний подарунок Генеральному секретареві ІМО пану О'Нілу

London. On the occasion of Ukraine's accession to the International Maritime Organization (IMO) in 1994, the Ambassador of Ukraine presents a memorable gift to Mr. O'Neill, Secretary-General of the IMO

тації, потискає послу руку, спілкується 20–30 секунд і переходить до наступного. За нею йде її чоловік – принц Пилип, герцог Единбурзький, а за герцогом – хтось із королівської родини. Торік за Пилипом ішов його син – принц Валійський – Чарльз, а за Чарльзом – його дружина, принцеса Діана. Так вони один за одним переходять за Королевою від посла до посла. Після вітання всіх послів починається велике прийняття, на якому, як правило, присутні представники чинного та минулих урядів країни, члени обох палат парламенту, запрошені гості.

Але за тиждень до дипломатичного прийняття в Британії сталася трагічна подія – пожежа у Віндзорському палаці. Майже повністю було знищено найстарішу та найважливішу частину палацу – каплицю Святого Георгія. Усі канали показували, як Королева в плащі та гумових чоботях стоїть і розгублено дивиться на пожежу. Вона назвала цю пожежу найгіршою подією у своєму житті. Річ у тім, що Віндзорський палац є улюбленим палацом Королеви, а Святий Георгій – символ Англії.

Відтоді минув тиждень. Проходить дипломатичне прийняття. Посол України з дружиною та донькою, разом із двома дипломатами, стоять у великій залі одними з останніх. Королева переходить від одного посла

до другого та, нарешті, настала наша черга. Вона мене згадала й поставила кілька питань, із яких я пам'ятаю: «Ну, як Ви? Уже пристосовуєтеся до життя в Лондоні?». І щойно вона зібралася перейти до наступного посла, я наважився на експромт: «Ваша Величносте, в Україні із сумом і щирим співчуттям дізналися про пожежу у Віндзорському палаці», – сказав я. Королева зупинилася, уважно подивилась і запитала: «Чому так?». «Мем, Україна стала незалежною державою лише рік тому, але ми маємо багату, понад тисячолітню історію та мали багату культурну спадщину – храми, палаци тощо. На жаль, упродовж нашої історії, через татаро-монгольську навалу, пізніше – через численні війни, що проходили нашою територією, а особливо під час більшовицької “атеїстичної війни” та Другої світової війни ми дуже багато втратили з нашої культурної спадщини. Саме тому нам так зрозуміла трагедія пожежі у Віндзорському палаці», – відповів я. Наша розмова тривала кілька хвилин, і я бачив, що Пилипу й Чарльзу з Діаною немає про що говорити з послами, перед якими вони стояли, поки ми з Королевою розмовляли. Вона з розумінням поставилася до моєї розповіді, подякувала та хотіла піти далі, як я «видав» другий експромт: «Мем, я маю доручення Уряду України запропонувати Вашій Величності, що ми готові надіслати до Британії найкращих українських реставраторів, аби вони взяли участь у відбудові каплиці Святого Георга Віндзорського палацу. Ми маємо дуже добрих майстрів по дереву й каменю, і вони під керівництвом британських реставраторів безкоштовно візьмуть участь у відбудові каплиці. Ми будемо їм платити зарплату в Україні, а в Британії треба буде тільки взяти їх на утримання – забезпечити житлом і харчуванням». Я нічим не ризикував – зарплата реставраторів в Україні тоді була мізерною, майстрів ми мали насправді дуже добрих, і в Британії вони б отримали неоціненний досвід під час реставрації палацу. Королева була в захваті: «Яка чудова пропозиція. Я передам її міністру національної спадщини та попрошу його зв'язатися для уточнення деталей». Знову-таки – кілька рядків на папері, а навколо в залі здивування. «Пане посол, передайте Вашому уряду мою щирю подяку», – сказала вона. Потиснула руку й пішла далі, а до нас підійшов Принц Пилип, потім – Чарльз, а за ним – Діана. Коли всі вітання скінчилися, до мене підбіг посол Росії Борис Панкін: «Про що Ви так довго говорили з Королевою?». «Ви ж добре знаєте, що тільки вона сама обирає тему для розмови. А цікавилася вона Україною», – відповів я. Мій заступник, радник-посланник посольства, один із найдосвідченіших українських дипломатів – Михайло Михайлович Білоусов, який стояв поруч зі мною, був у паніці: «Сергію Васильовичу, хіба можна давати таку пропозицію без узгодження та дозволу Міністерства закордонних справ?». Я його заспокоїв, що відповідальність на мені, а узгоджувати часу не було. Наступного дня я зателефонував Л.М. Кравчуку,

Лондон, 1995 р., брат Королеви Річард, герцог Глостерський, із Послом України на відкритті виставки українського образотворчого мистецтва

London, 1995. Queen's brother Richard, Duke of Gloucester, with the Ambassador of Ukraine at the opening of Ukrainian fine arts exhibition

а потім – А.М. Зленку, розповів про мою пропозицію Королеві й отримав повну підтримку як міністра, так і Президента. Маю сумнів, що кар'єрний дипломат наважився б на такі експромти. Цікаво, що наступного дня в газеті «The Times» була коротка стаття: «Тільки Україна запропонувала Королеві допомогу в реставрації Віндзорського палацу»...

Минуло три місяці. На початку лютого 1993 року Президент України в супроводі делегації прилетів до Британії з офіційним візитом на переговори з Прем'єр-міністром Джоном Мейджером. На третій день перебування делегації в Лондоні Королева запросила Президента України з дружиною та посла України з дружиною та всією делегацією на ланч до Букінгемського палацу. Напередодні я нагадав Леоніду Макаровичу щодо пропозиції взяти участь у реставрації. Наприкінці ланчу чую, як Леонід Макарович каже, що багато людей в Україні були засмучені пожежею у Віндзорському палаці, фрагменти якої показувало українське телебачення, і що українські реставратори готові безкоштовно взяти участь у реставрації палацу. Королева подивилася на мене, показала пальцем і сказала: «Це він перший запропонував мені таку допомогу». Мушу наголосити на тому, що потім ми зустрічалися на різних офіційних заходах щонайменше двічі-тричі на рік і Королева прихильно вела розмову на різні теми. Улітку 1995 року під

час «чайної церемонії» я делікатно запитав Королеву, чи не хотіла б вона відвідати Україну, на що вона відповіла, що розгляне таку можливість. Насправді, у 1996 році Принц Чарльз – перший намісник Британського трону – був в Україні. Коли ж я звертався до Букінгемського палацу з проханням, аби хтось із королівської родини взяв участь в українських заходах у Лондоні, а це в Британії вважають ознакою особливої уваги та честі, то ніколи не було відмови. Наприклад, донька Королеви – принцеса Анна – відкрила статую шотландському вченому Напьеру в Единбурзі, створену визначним українським скульптором Валентином Знобою. Двоюрідний брат Королеви герцог Глостерський узяв участь у відкритті виставки українського образотворчого мистецтва в Лондоні та в концерті Ольги Басистюк, герцогиня Кентська завжди відвідувала український стенд на щорічній благодійній дипломатичній виставці тощо. Коли завершувалося моє перебування в Лондоні, я мав кілька прощальних Візитів до членів королівської родини – принцеси Анни, принца Кентського, герцога Глостерського, а також до спікера Палати громад Парламенту Сполученого Королівства, кількох міністрів. Заздалегідь я надіслав запит щодо можливості зустрітися з Королевою. Як мене попередив Маршал дипломатичного корпусу, Королева зазвичай не зустрічається з послами, які від'їжджають, але я отримав листа, що вона дає згоду на це – у лютому, після її повернення з Шотландії після новорічних канікул. Так і сталося. Ми з дружиною понад годину мали бесіду з Її Величністю. Вона, зокрема, розпитувала, як ліпше комп'ютеризувати Букінгемський палац, і на згадку подарувала фото, на якому вона з чоловіком, із підписом.

Від самого початку я окреслив перед собою та працівниками посольства чотири головних напрями діяльності амбасади, які ми мали виконувати одночасно. А саме: 1) розбудова діяльності посольства та створення умов для роботи та життя співробітників; 2) максимальний розвиток українсько-британського співробітництва в різних сферах, але головний наголос зроблено на економічній та політичній; 3) розвиток дружніх відносин із представниками української діаспори в Британії; 4) використання Британії, як одного із центральних членів ЄС та як головного союзника США, для просування інтересів України у світі.

Почну з посольства. Так сталося, що розбудова нашого посольства була щільно пов'язана з розвитком зв'язків з українською діаспорою в Британії. Для цього треба відчувати й зрозуміти такий важливий чинник, як українська діаспора в Британії на початку 90-х років ХХ століття. До Другої світової та під час війни українців у Британії майже не було. Ті, хто прибули раніше, виїхали до США чи Канади. Українці з'явилися в Британії відразу після Другої світової війни. Це була, на відміну від першої дивізії «Галичина», малоосвічена молодь, яка здебільшого примусово по-

трапила до другої дивізії. Після війни вони були інтерновані в Італії, а потім переведені до спецтаборів у Британії, де кілька років примусово працювали на шахтах, заводах або фермах. Деякі з них потім одружилися з українськими дівчатами, які приїхали з Німеччини, куди їх примусово вивезли з України під час війни. Згодом деякі українці стали британськими громадянами, а деякі – так і залишилися без громадянства. Саме вони у віці 70–80 років та їхні нащадки були в 1992 році основою «британської» української діаспори загальною чисельністю понад 12 000 осіб.

У 1946 році більшість українців об'єдналися в Союз українців у Британії (СУБ), який пізніше було розділено на саме СУБ, котрі йшли за Степаном Бандерою, та на Об'єднання українців у Британії (ОУБ), які йшли за полковником Мельником, а потім – за Миколою Плав'юком. СУБ був більш чисельною та потужнішою організацією, ніж ОУБ. Вони ж дбали про музей С. Бандери, перевезений із Німеччини до Лондона. Інші українські організації були незначними за кількістю та впливом. СУБ, ОУБ та інших об'єднувала любов до України й ненависть до СРСР, але між собою члени СУБ і ОУБ були ворогами. І СУБ, і ОУБ мали свої осередки, приміщення в британських містах, де була найбільша скупченість українців. Ідеться про Манчестер, Ноттінгем, Бірмінгем, Единбург, Бредфорд, Шеффілд, Пітерборо і, звісно, Лондон. Треба віддати належне нашим співвітчизникам. Маючи низьку зарплату, вони все одно збирали шилінг до шилінга та спромоглися придбати приміщення для своїх осередків, а в деяких містах купити їх і для українських церков. Найкращою була (і досі є) греко-католицька церква в Лондоні в престижному районі на Дюк-стріт поблизу всім відомої Оксфорд-стріт. Це історія, проте в далекому 1992 році незалежна Україна нічого не мала в Британії, а зокрема й у Лондоні. Працювати без приміщення неможливо, але де та як його знайти?

Незалежність України всі організації українців у Британії сприйняли із захватом, але по-різному. СУБ – із пересторогою. ОУБ – більш прихильно. 1992 р. почалися переговори про те, що ОУБ може передати свій будинок на Кенсінгтон парк роуд, 78, біля станції метро «Ноттінг Хілл Гейт» – єдиний, який вони мали в Лондоні, українському посольству в обмін на адекватне

Лондон, 1996 р. Посол із дружиною перед парадом на честь Дня народження Королеви

London, 1996. Ambassador with his wife before the Queen's Birthday Parade

приміщення в Києві для Союзу українських націоналістів, очолюваного паном Миколою Плав'юком, якого в діаспорі вважали «президентом України в екзилі». Можливо, ініціатива ОУБ щодо їхнього будинку в Лондоні була ще й тому, що в Лондоні майже не залишалось прихильників ОУБ.

Ще під час мого попереднього візиту в липні 1992 року я окремо зустрівся в Лондоні з керівництвом і СУБ, і ОУБ. СУБ мав значно більше можливостей для допомоги нашому посольству. У СУБ було кілька будинків у Лондоні, з яких щонайменше два могли б бути приміщенням для посольства. Але найбільше, що вони пропонували для офіційного посольства, це – один поверх у будинку на Лінден Гарденс, 49. У переговорах із представниками об'єднання від імені МЗС України я переконав їх у дієвості наших домовленостей щодо будинків у Лондоні та Києві й у тому, що ініціатива ОУБ є патріотичною порівняно з пасивністю СУБ у ставленні до українського посольства. Ми також домовилися, що до осені вони зроблять бодай косметичний ремонт свого будинку за власний кошт. Тобто восени 1992 року ми зможемо розпочати роботу посольства в невеликому будиночку на Кенсінгтон парк роуд, хоча це приміщення не могло бути офіційним місцем розташування посольства. Форін-офіс, з огляду на безпеку й престижність, чітко визначав місця в Лондоні, де могли бути посольства, і Кенсінгтон парк роуд до цього переліку не потрапляла. Була ще одна вага причина. Сама Кенсінгтон парк роуд є приємною та досить спокійною вулицею. Але паралельно до неї та поруч із нею розміщено одну з найбільш відомих серед туристів вулицю Портобелло-роуд, яка в суботу перетворюється в найбільший у Лондоні ринок антикваріату. І Портобелло-роуд, і вулиці поруч тоді переповнені натовпами іноземних та місцевих туристів.

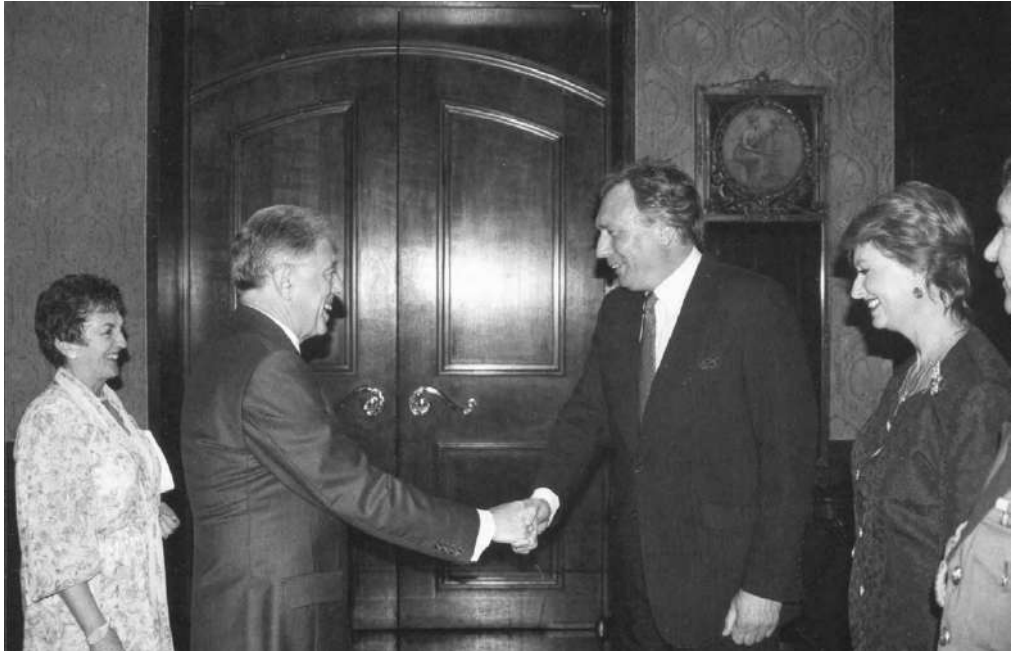
Водночас була й інша можливість отримати для посольства достойний із погляду розташування, архітектури, за розмірами будинок. Це було приміщення Українського католицького університету (УКУ), розташоване на вулиці Холланд-парк, 79 (біля однойменного парку – одного з найкращих у Лондоні). Перед будинком – пам'ятник князю Володимирі Великому, встановлений за гроші британських українців до тисячоліття хрещення Русі. Про кращий будинок для посольства годі й мріяти. У будівлі УКУ мешкала одна особа, яка за ним доглядала, але фактично наглядала за УКУ та вирішувало його долю керівництво СУБ. На моє прохання передати безкоштовно чи продати будинок УКУ для Посольства України в Сполученому Королівстві я отримав відповідь, що це питання поза їхньою компетенцією, і його мають вирішувати чи в Римі, чи за допомогою глави УГКЦ кардинала Любачівського, який саме переніс свою резиденцію з Рима до Львова.

Повернувшись із Лондона до Києва, я звернувся з проханням про аудієнцію з кардиналом Любачівським і отримав згоду. До Львова ми ви-

рушили вдвох із Володимиром Яловим, який тоді очолював управління, що опікувалося нерухомістю МЗС України за кордоном. Дорогою я все шукав вагомні аргументи, які могли б переконати кардинала. Той одразу сказав: «Пане посол, будинок у Лондоні, в якому розміщено Католицький університет, був куплений кардиналом Йосипом Сліпим. Його заповітна мрія була, щоб цей будинок став приміщенням для посольства, коли Україна стане незалежною. Мрія кардинала здійснилася, Україна стала незалежною державою. Тому Ви маєте моє благословення й підтримку в розміщенні у цьому будинку посольства України». «Ваше Блаженство, – відповів я, – перед нашою зустріччю я все думав, як переконати Вас, а Ви відразу вирішили таке важливе для України питання. Від МЗС України й від посольства України дозвольте щиро подякувати Вам за таке щире, патріотичне та шляхетне рішення. Єдине прохання – напишіть, будь ласка, про Ваше рішення до Лондона».

Повернулися до Києва зі Львова ми на крилах. Але... Уже в Лондоні керівництво СУБ повідомило, що кардинал – людина релігійна й далека від деталей правничих питань, що передача будинку, який зареєстрований за благодійним товариством, – справа занадто складна, і що розгляд не на часі. Сперечатися та псувати відносини із СУБ не мало сенсу, тому я вирішив повернутися до долі будинку УКУ згодом. Усе сталося поступово й пізніше. Ми наполегливо працювали для налагодження контакту з українцями в Британії. У більшості випадків під час візитів до осередків нас супроводжував радник із питань науки й освіти посольства Роланд Франко, якого я призначив відповідальним за зв'язки з діаспорою. Найголовніші питання науки й освіти я взяв на себе, а Роланд Тарасович «знайшов» себе в цій роботі, в якій йому допомагала його дружина, а в діаспорі пишались, що з ними спілкується онук самого Івана Франка.

Особливої та навіть періодичної допомоги від діаспори посольство не мало. Навпаки, наші брати й сестри вимогливо ставилися щодо участі керівництва посольства в заходах, які проводили українські організації, і я чи Роланд Франко майже ніколи їм не відмовляли. Щоправда бували випадки, коли така періодична допомога британських українців була для нас дуже важливою. Так, пан Олександр Марунчак був співробітником впливової британської газети «News of the World». Газету вважали ледь не «жовтою» пресою, але вона мала великий тираж та широку мережу інформаторів, навіть серед поліції. Якось я був в Адміністрації Президента України й один із заступників глави Адміністрації поділився, що зараз готують великий контракт у галузі літакобудування з одним із найбагатших британських інвесторів китайського походження. Я взяв прізвище китайця і, повернувшись до Лондона, попросив радника з економічних питань Бориса Савчука через пана Марунчака перевірити особу цього ледь не мі-

Лондон 1996 р. Лорд-мер Лондона сер Джон Челстрі вітає Посла України з дружиною на прийнятті з нагоди Дня Незалежності

London, 1996. Sir John Chalstrey, Lord Mayor of London, greets the Ambassador of Ukraine with his wife at the reception dedicated to the Independence Day

льярдера. Виявилось, що він має дуже скромний офіс із двох маленьких кімнат, за оренду яких не сплачено, й одну секретарку, якій він два місяці не платить зарплату. Довелося розчарувати організатора контракту в Україні, а панові Марунчаку я висловив велику подяку.

Минав час, і відносини між посольством України й українськими організаціями в Британії з приязних стали дружніми. Зникла недовіра. Я почав поступово повертатися в розмовах із керівництвом СУБ до рішення кардинала Любачівського. Реакція вже не була такою негативною, як раніше, і я переконаний, що мені не вистачило кількох місяців до остаточного переконання щодо передачі будинку УКУ посольству. Під час відвідання Лондона у 2012 році, я був приємно здивований позитивною трансформацією УКУ. Тепер це – Український інститут у Лондоні, директор якого – пан Гундер – запросив мене виступити на зустрічі. Аудиторія була вщерть заповнена, а приміщення – відремонтовано. Старий і порожній УКУ тепер живе молодим і енергійним життям Українського інституту.

Але повертаємося до 1992 року. Одним із перших міст, яке ми з дружиною відвідали, був Единбург. Ми були гостями Лорда-мера Единбурга, але я скористався візитом для переговорів з одним із найбільших британських банків – Королівським банком Шотландії, із представниками кор-

порації «British Coal» у Шотландії, а також для відвідання осередків СУБ і ОУБ в Единбурзі. Після мого виступу перед громадою в осередку ОУБ на вул. Віндзор-стріт, 8 відбулося жваве обговорення, під час якого більшість звернулася до відповідального за будинок – пана Ярослава Кінаша – із вимогою почати офіційні переговори. Ми навіть підписали умовний договір про наміри. Я ще кілька разів приїздив до Единбурга, зустрічався з паном Кінашем і з деякими активістами ОУБ. Пан Кінаш щоразу обіцяв прискорити процес передачі, який нібито гальмувала місцева влада, однак суттєвого прогресу не було. Одного дня до посольства несподівано зателефонував один із членів ОУБ в Единбурзі та повідомив, що пан Кінаш веде переговори з представниками мерії Києва щодо передачі їм будинку, мабуть, за винагороду, для створення там ресторану й магазину. Я відразу зателефонував Леоніду Косаківському, який очолював Київську міську адміністрацію. Виявилося, що він добре знає про цю справу. Ба більше, він її ініціював, і я, як патріот Києва, на його думку, маю підтримати ініціативу. «Я – патріот Києва, але ще більший патріот України», – сказав я. Складно сказати, чим би закінчилася ця історія, хоча я був готовий доповісти Президенту країни, якби не допомога мого друга Лорда-мера Единбурга. Річ у тім, що для успішної роботи посольства часто була потрібна кваліфікована юридична допомога. Таку допомогу безкоштовно в Лондоні нам надавав британський юрист пан Дерек Сендров, дружина якого ще недавно була громадянкою України. В Единбурзі ситуація інша, тож я звернувся до Лорда-мера Единбурга, який порадив мені шотландського юриста. Виявилося, що за шотландським законодавством пан Кінаш не мав права починати будь-які переговори з іншою стороною щодо нерухомості, поки не буде завершено переговори з українським посольством. Зрештою, було підписано офіційну угоду про безкоштовну передачу будинку на Віндзор-стріт, 8 в Единбурзі у власність Посольства України в Сполученому Королівстві. Як відомо, зараз у цьому будинку розміщено Генеральне консульство України.

У Лондоні мешкав пан Василь Борецький, який був власником двох чи трьох будинків. Нащадків у нього не було, і за порадою його ж товаришів ми почали з ним переговори щодо можливості подарунку нашому посольству одного з його будинків. Нас цікавив будинок на Басет-роуд, де можна було б облаштувати квартири для співробітників посольства. Я мав із паном Борецьким кілька зустрічей, але він визначитися не міг. Раптом він захворів. Я доручив Р. Франку взяти подарунки (набір українських горілок), відвідати хворого вдома й знову порушити питання щодо будинку, та виявилося, що Борецького забрали до лікарні в тяжкому стані. Я попросив Роланда Тарасовича відвідати хворого. Він повернувся з лікарні сумний – пан Василь Борецький помер. Дуже шкода, але жаль іще

й тому, що все його майно переходить до Корони, а ми не встигли його переконати на користь України. Що ж робити? І тут я придумав хід, який і досі викликає у моїй душі сумнів, чи мав я право так робити. Я скликав у посольстві нараду, на яку запросив главу Греко-Католицької церкви в Британії єпископа Кучмяка, близьких друзів пана Борецького. Я розповів їм, що ми вели з покійним переговори щодо передачі Україні будинку на Басет-роуд, який нам так потрібен, що він обіцяв це зробити, але документально засвідчити завадила смерть, і запитав: «Чи Ви чули, що ми вели з ним такі переговори?». «Нібито чули, але результатів не знаємо», – була відповідь. «А чи можете Ви засвідчити, що переговори були, і покійний обіцяв передати будинок? Владико, Ви могли б засвідчити таке?». Єпископ подумав і сказав: «Можу». Погодилися й інші. Цього було достатньо, щоб за британськими законами визначити останню волю покійного. Уже на початку 1993 року Посольство України отримало безкоштовно два будинки в Лондоні. Один – на Кенсінгтон парк роуд, де тимчасово було розміщено все посольство, і другий – на Басет-роуд, де було кілька квартир для співробітників. Проте передача будинків, навіть подарованих, оподатковувалася за ринковою вартістю цих будинків, а це понад 300 тисяч фунтів. Я звернувся до нашого «позаштатного» юриста Дерека Сендрова скласти юридично коректні проекти листів до Форін-офісу та до Казначейства (Міністерства фінансів) із проханням зняти з нашого посольства податки за подаровані будинки. Минув майже рік, відповіді не було. Я вирішив, що треба терміново шукати гроші для сплати податку, як посольство отримало листа, в якому йшлося, що британський уряд вирішив скасувати податок на нашу нерухомість! Попри наявні будинки, справжнього для посольства, де було б створено умови для співробітників, де б ми могли зберігати документи, приймати відвідувачів, відзначати ювілеї тощо, у нас ще не було.

Пошук головного будинку для посольства потребував значно більше часу й зусиль. Моїм головним помічником у цьому пошуку був радник з економічних питань Борис Савчук, із яким ми оглянули чимало будинків у Лондоні – різних за розташуванням, архітектурою, фізичним станом будинку та внутрішнім оздобленням і, звичайно, за ціною. Допомагали в пошуку різні люди – і друзі, і знайомі, й агенти з продажу нерухомості, і співробітники Форін-офісу, і дипломати інших посольств. Наприклад, сер Пітер Моррісон – один із найближчих помічників Маргарет Тетчер і міністр у кількох її урядах, познайомив мене зі своїм другом – Герцогом Вестмінстерським – найбільшим власником нерухомості в Британії після Корони. Герцог люб'язно надав у моє розпорядження директора компанії своєї нерухомості, і ми з ним цілий день оглядали чудові будинки, розташовані в найпрестижніших районах Лондона. Навіть головний будинок посольства

Лондон, 1997 р. Співробітники українського посольства після футбольного матчу у Гайд парку, справа наліво: Р. Котляров, Ю. Сергєєв, І. Прокопчук, В. Коваль, С. Комісаренко, О. Кравченко з донькою, М. Цимбал (сидить), Д. Ісаченко, М. Кравченко, Є. Копанєв, О. Капштик і син співробітника

London, 1997. Employees of the Embassy of Ukraine after a football match in Hyde Park. From right to left: R. Kotliarov, Y. Serhieiev, I. Prokopchuk, V. Koval, S. Komisarenko, O. Kravchenko with daughter, M. Tsybmal (sits), D. Isachenko, M. Kravchenko, Y. Kopaniev, O. Kapshtyk and son of an employee

США на Гровнер-сквер гарден стояв на землі, орендованій у герцога в 1944 році на 999 років. Оглянуті будинки Герцога Вестмінстерського ідеально пасували для посольства, проте було одне велике але... Наше міністерство орієнтувало нас не на оренду будинків, а на отримання їх у власність України, а герцог будинки не продавав, і ми продовжили пошук.

За міністра А.М. Зленка наше посольство стояло другим чи третім у черзі на купівлю приміщення. За Г.Й. Удовенка, який не вважав, що Британія є такою важливою для України, нас відсунули подалі, з думкою, що в Лондоні вже є якийсь будинок для роботи посольства – хоч і невеликий, і не престижний, – тому хай чекають на кращі часи. Але пошук ми не припиняли. Саме тоді в Британії була криза на ринку нерухомості, і ціни на будинки були найнижчими. Не можу не згадати про втрачену, без перебільшення, фантастичну пропозицію, що з'явилася випадково в 1994 році. Мої британські друзі познайомили мене з головою наглядової ради одного з найкращих хірургічних центрів у світі – «Royal Brompton National Heart and Lung Hospital». Цей шпиталь був заснований 150 років тому принцом Альбертом – чоловіком Королеви Вікторії. Виявилося, що старий будинок шпиталю зараз уже не використовують, воно порожнє,

а керівництво прийняло рішення виставити його на ринок за 9 млн фунтів. На терені площею понад один гектар у центрі Лондона біля Херродзу – найвідомішого універмагу у світі, – за чавунним парканом милує око великий красивий триповерховий будинок, якісно побудований у вікторіанську добу. По боках до цього будинку перпендикулярно прикріплено крила двох двоповерхових споруд. На чималій території, поза будинками, є також невелика церква, тенісний корт і великий паркінг для автівок. Неможливо уявити собі щось краще. Керівники шпиталю, які знали, що я шукаю приміщення для посольства, сказали, що якщо оплату буде зроблено швидко й одним платежем, то з дозволу міністра охорони здоров'я Вірджинії Боттомлі можна буде купити цей будинок за 5 млн фунтів. Фантастично вигідна пропозиція! У центральному, триповерховому, будинку було більше ніж достатньо місця для посольства, консульства й торгової місії. В одному з будинків могли б мешкати всі співробітники посольства, а в другому – можна було б розмістити українські установи в Лондоні, наприклад, Міжнародні авіалінії України, Бласко, Перший український міжнародний банк тощо. Тобто в центрі Лондона з'явився б український квартал, і це було б найвигідніше вкладення (і заощадження) капіталу. На жаль, МЗС не відгукнулося на нашу пропозицію за браком коштів. Пізніше цей будинок було продано інвестору за 17 млн фунтів, який частинами перепродав його за 70 млн фунтів.

За адресою Холланд-парк, 60 зараз розміщено Посольство України в Сполученому Королівстві. Поруч – один із найкращих у Лондоні парків – Холланд-парк, а неподалік – меморіал князю Володимирі Великому й будинок, де був УКУ, а нині – Український інститут. Навколо розміщено ще кілька посольств, зокрема Греції. Як же нам удалося отримати цей гарний і престижний будинок? 1994 року в Південно-Африканській Республіці (ПАР) відбулася корінна трансформація – упав апартеїд, Президентом країни було обрано легендарного Нельсона Манделу. Розпад колишньої ПАР автоматично призвів до зникнення псевдореспублік, що там існували – бангустанів. Президент одного з таких бангустанів колись займав будівлю на вулиці Холланд-парк, 60, і мої друзі повідомили, що тепер цей будинок виставлено на продаж. Наш попередній і багатий досвід пошуку приміщень для посольства дуже допоміг у переговорах, і ми зійшлися на ціні у 2,7 млн фунтів, що було вкрай вигідно для України, але коштів знову-таки не було. Саме тоді, у травні 1995 року, у Лондоні на конференції, організованій Інститутом Адама Сміта, перебував в.о. Прем'єр-міністра України Є.К. Марчук. Він пообіцяв допомогти в пошуку необхідних для купівлі фінансів. Минуло небагато часу, і я отримав із Києва повідомлення, що Уряд вирішив виділити 2,7 млн фунтів для купівлі будинку в Лондоні для українського посольства. Раптом посольство ПАР вирішило дати

Лондонський Сіті, 1997 р. Розмова Лорда мера Лондона та голови Англійського банку з Послом України щодо інвестицій в Україну

London City, 1997. Conversation between Lord Mayor of London, Governor of the Bank of England and the Ambassador of Ukraine concerning investments in Ukraine

«задній хід» і повідомило, що вони оголошують тендер на продаж будинку, щоб отримати вищу ціну. Ми подали папери до участі в тендері, але я знав, що більшої суми ми від нашого уряду не отримаємо. Після тендеру, в якому брали участь ще чотири посольства (поміж них – Білорусі та Казахстану), я запросив послів до нас на Кенсінгтон парк роуд. У бесіді, коли ми всі обмінялися думками й поскаржилися один одному, як складно працювати в Лондоні без достойного приміщення, я виголосив щось схоже на таке: «Шановні колеги! Ми перебуваємо в схожих умовах, коли хочемо купити якомога краще приміщення, а фінансів у нас обмаль. Наше посольство вже фактично позитивно завершило переговори з посольством ПАР, але вони намагаються отримати з нас через тендер більші гроші. Звичайно, у тендері виграє той, хто заплатить більшу суму, але чи є сенс у тому, що ми зараз будемо змагатися один з одним і піднімати вартість будинку, що не вигідно нікому з нас. Я маю дозвіл на використання п'яти мільйонів фунтів. Якщо у когось з вас є більша сума, то наше посольство усувається від торгів. Якщо ні, то, будь ласка, не заважайте нам». Майже відразу всі послы це пообіцяли. Тендер було провалено, і за британськими законами його не можна було поновити. Посольство ПАР нас повідомило, що вони згодні на попередню домовленість у 2,7 млн фунтів, але тепер вже я не по-

годився: «Ми були готові вам заплатити 2,7 млн, але ви оголосили тендер. Тендер не відбувся, і тому наша попередня домовленість не є дійсною. Тепер я пропоную заплатити 2,3 млн за будинок разом із меблями, що розташовані в ньому». Зрештою, посольство ПАР погодилося на нашу останню пропозицію. Ми отримали будинок і дозвіл на використання залишку в 400 тис. фунтів для реставрації купленого будинку, яку було проведено за допомогою фахівців «Укрреставрації», зокрема І.О. Іваненко, яка реставрувала, між іншим, Маріїнський палац та Одеський оперний театр. Інтер'єру кабінету посла я приділив особливу увагу. Хотілося, щоб він мав класичний «англійський» вигляд і щоб там можна було прийняти навіть Королеву. Усі стіни й шафи мали бути з дуба. Я відвідав кілька виставок меблів і стін-кабінетів, оглянув каталоги, зокрема антикварних меблів, і зробив приблизний ескіз кабінету посла, а Ірина Олександрівна перевела ескіз у креслення. Але хто ж буде робити цей дерев'яний кабінет і стіни? Звичайно, у Лондоні я бачив багато приміщень із суцільного дерева, але зроблені вони були дуже давно. Якось я був запрошений на діловий сніданок в ресторан «The Milestone», що напроти Кенсінгтонського палацу. Зала ресторану була зроблена саме так, як я хотів зробити в посольстві, і вона виглядала досить новою. На моє запитання офіціант відповів, що років 10–15 тому в них була пожежа, усе дерев'яне оздоблення згоріло й довелося «все дерево» робити заново. Я викликав адміністратора та попросив познайомити з найстарішим працівником. Це була похилого віку жінка, яка згадала тільки те, що реставрацію дерева робила якась фірма з Йоркширу. Тепер є інтернет, різні пошукові системи, а тоді... Я дав завдання Б.С. Савчуку знайти «Жовті сторінки» графства Йоркшир, вибрати телефони компаній, що працюють із деревом, обдзвонити їх і знайти фірму, яка працювала в ресторані «The Milestone». Фірму було знайдено. За два місяці оздобили стіни приміщення деревом. Той, хто має можливість потрапити до кабінету посла України в Лондоні, можуть оцінити наші зусилля. Що ж до вартості, то зроблене в Йоркширі коштувало вдвічі менше за пропозицію «Укрреставрації».

Окрасою інтер'єру посольства стали також подаровані мені в Лондоні твори видатних українських митців, народних художників України, академіків Національної академії мистецтв України Тетяни Голембієвської та Валентина Зноби. Я передав їх посольству, і зараз велике полотно Тетяни Миколаївни «Бузок», а також бронзова скульптура роботи Валентина Івановича достойно прикрашають приміщення. Ще одна невелика, але характерна для Британії деталь. Вхід до Посольства зараз охороняє масивна чавунна хвіртка. Коли ми купили будинок, хвіртки не було, а була дірка в паркані. Встановити будь-яку хвіртку нам не дозволила б влада нашого району Кенсінгтон і Челсі, яка дуже ретельно спостерігає за перебудова-

Лондонський Сіті, 1997 р. Підписання Угоди з EBRD (Європейський банк реконструкції та розвитку) про співробітництво щодо побудови укриття на Чорнобильській АЕС

London City, 1997. Signing the Cooperation Agreement with the EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) on construction of a shelter at the Chornobyl Nuclear Power Plant

ми як інтер'єрів, так і, особливо, екстер'єрів споруд. Ми домовилися з господарями одного із сусідніх будинків, який мав оригінальну хвіртку XIX століття, зняли її відбиток і відтворили «рідну» хвіртку з чавуну на заводі «Ленінська кузня». Таких нібито дрібниць при реставрації нам довелося вирішувати безліч. А зараз настав час хоча б коротко описати нашу головну роботу.

Ми постійно відчували підтримку Форін-офісу, інших офіційних кіл Британії та інтерес до розвитку широкого співробітництва з Україною. Британія була стратегічно важливою для України з багатьох причин. Одна з головних – це країна, яка за сотні років свого існування виробила традиції та практику стратегічного планування, поведінки. І британський бізнес, за деякими винятками, є стратегічним і довгостроковим. Там давно зрозуміли, що плідна та взаємовигідна співпраця може бути тільки тоді, коли вона є довгостроковою. У нас не було ані справжнього міжнародного досвіду, зокрема в міжнародній торгівлі, ні самостійної економічної політики, ані власної банківської чи фінансової систем. Ми мали малоефективну й збиткову вугільну промисловість, виплаляли метал низької якості, були залежні від імпорту газу та нафти. Нам треба було реорганізувати наші оборонну та суднобудівну промисловості, які були тісно інтегровані з російською промисловістю. Не треба було мати глибокого стратегічного мислення, аби

зрозуміти, що така інтеграція триватиме доти, доки Росія не розбудує в себе ті ділянки промисловості, від яких залежало її співробітництво з Україною. Тобто перед нами постали проблеми, у вирішенні яких Британія мала чи не найкращий у світі досвід. Вони повністю реформували вугільну промисловість і не залишили жодної збиткової шахти. У Британії раніше не було власного газу й нафти. Відкриття родовищ у Північному морі забезпечило британців цими джерелами енергії. Мене цікавило, як сформовані відносини офіційного Лондона з нафтовидобувними компаніями. Я мав бесіду з міністром енергетики Тімом Еггаром. На мої питання він відповів, що британський уряд не вкладає фінансів у розвідку чи видобуток нафти й газу.

А у відомому лондонському Сіті, який був фінансовою столицею світу, розташовані чи не найбільші у світі банки! У 1993 році прибуток від фінансових і торговельних операцій в Сіті перевищував валовий національний продукт усієї Російської Федерації. Під час візиту Президента Л. Кучми до Британії в 1995 році я організував для нього робочий сніданок за участю керівників найбільших британських компаній і банків. Головувати за сніданком погодився лорд Джеффри Хау – одна з найбільш відомих і популярних осіб у Британії. Перед сніданком, коли я представляв Президенту наших гостей та, зокрема, сказав: «Пане Президенте, дозвольте представити сера Роберта Вейд-Гірі – президента банку «Barclay de Zoete Wedd» – найбільшого інвестиційного банку у світі. А це – пан Джордж Кордона, перший віце-президент банку «HSBC». Капітал банку – понад 300 мільярдів фунтів». «Мільйонів» – виправив мене президент. «Ні, мільярдів» – відповів я. Того ж пана Кордона я умовив поїхати в Україну з візитом, щоб ознайомитися з інвестиційними можливостями в нашій державі. Я домовився про його зустріч із віце-прем'єром України, міністром фінансів, головою Національного та декількох інших банків. Я знав, що у Вірменії «HSBC» мав успіх. Зокрема, через відділення британського банку «Midland», який належить «HSBC», проходили інвестиційні гроші вірменської діаспори для Вірменії. Кордона повернувся з України, але чомусь мовчав. Минув тиждень, і він запросив мене на ланч. Я чекав на розмову про подорож, але ланч минув майже мовчки й тільки коли дали каву, я почув: «Пане посол, якби ми не були друзями, ми б з Вами більше ніколи не зустрілися. Усі організовані Вами зустрічі відбулися. У деякого в приймальній мені довелося почекати. Усі були ввічливими, напевне, завдяки Вам. В інших країнах мене розривають на частини, щоб я дав гроші та щоб наш банк профінансував якісь проекти. У Вашій країні мій візит нікого не зацікавив. Україна ще довго не буде готова до співпраці з такими банками, як наш».

Це лише один негативний приклад, але значно більше було позитиву. Спробую розповісти нижче. Мушу зауважити, що в роботі мені дуже до-

помагали особисті дружні стосунки, які в Британії високо цінують. Якось стало відомо, що я полюблюю полювання (там, думаю, усе знають про життя послів), і мене часто запрошували на полювання на фазанів, де брали участь впливові в Британії люди (я вже згадував про своє знайомство на полюванні із сером Пітером Моррісоном). Я також грав у тенісному клубі Харлінгхем, був членом клубів: Royal Automobile (RAC), Naval and Military та Ротаріанського номер 1, патроном якого був принц Пилип. Членство в RAC було не тільки престижним, а й корисним. Воно дозволяло проводити в ресторані клубу важливі зустрічі, які були неможливими в нашому маленькому та не пристосованому для зустрічей будинку на Кенсінгтон парк роуд. Я був добре знайомий з усіма лордами-мерами Лондона (формальними керівниками лондонського Сіті), яких перебирають кожен рік із керівників гільдій Сіті, а надто – із сером Джоном Челстрі, який був Лордом-мером у 1995–96 рр. Саме він давав прийняття на честь Президента України від імені Королеви під час візиту Л.Д. Кучми до Лондона. Він же в 1996 році відвідав Київ і Крим, де його в резиденції «Зоря» приймав Л. Кучма.

Знайомство з Лордами-мерами передбачало участь у численних прийняттях найвищого рівня, що дозволяло неформально обговорювати важливі питання. Наприклад, я випадково прочитав в українській пресі (випадково, бо отримували ми її нерегулярно та із запізненням) про те, що обговорюють питання про продаж Росії нашої газотранспортної системи за кількасот мільйонів доларів. За власною ініціативою я звернувся до керівництва «British Petroleum» із проханням зробити безкоштовно хоча б приблизну експертну оцінку нашої газотранспортної системи. Виявилось, що вона коштує щонайменше кілька мільярдів доларів. Я написав доповідну на ім'я Президента України та відправив її до Адміністрації та до МЗС. Не знаю, чи доповідна спрацювала, але повідомлень про продаж я тоді більше не зустрічав.

Добрі стосунки від початку в мене були з керівництвом компанії «Де Ля Рю» – її президентом лордом Лимериком, генеральним директором, Джереми Маршаллом, і Джоном Бербідж-Кінгом – одним із директорів, який саме відповідав за співробітництво з Україною. Це найбільша у світі компанія з друкування грошей та з випуску устаткування для виробництва грошей. Тоді «Де Ля Рю» «робила» гроші для понад 120 країн світу. Вона ж почала випускати й перші українські гривні, і постачала устаткування для нашого власного випуску національної валюти.

1992 р. ми ще мали потужний пасажирський та вантажний флоти. На моїй зустрічі з керівництвом найбільшої у світі страхової морської компанії «Lloyds» було запропоновано, якщо не страхувати наші кораблі, то допомогти у створенні власної страхової системи, а президент Гамброс-банку,

сер Майкл Батлер, запропонував допомогу в розшуку нашої власності – суден, які було переведено під іноземні прапори. Зрозуміло, що я передав цю інформацію до центру, але відповіді не отримав. Ще дві важливі компанії були безпосередньо пов'язані з оборонною промисловістю. Через своїх британських друзів я «вийшов» на найвище керівництво «British Aerospace» та «GKN». На столі в президента «British Aerospace» – модель нашої антоновської «Мрії», на якій зверху було прикріплено модель британського «Шаттлу». На обопільний жаль, цей проект, який досить інтенсивно розробляли ще за радянських часів, уже не був актуальним. А втім, ми обговорили можливе співробітництво з нашим КБ Антонова та КБ «Південним». Тоді в Британії вже існувала приватна фірма, яка інтенсивно й успішно використовувала парк наших Русланів для вантажних перевезень. Коли в 1994 році Президентом України обрали Л. Кучму, я відразу написав йому про те, що існує зацікавленість «British Aerospace» у співробітництві з Україною в ракетобудуванні. Знову-таки відповіді не було, але десь через рік-півтора мене запросили в Глазго на спуск на воду великого вантажного корабля, переобладнаного під плавучу платформу для запусків української ракети типу «Зеніт-3SL». Це був початок спільної програми під назвою «Sea Launch», учасниками якої були: КБ «Південне», «Hughes Space and Communications», норвезька фірма «Aker» та «British Aerospace». Із компанією «GKN», яка випускала британські танки, у мене були інші плани. Я хотів їх зв'язати з харківським танковим заводом, аби за домовленості використати можливості «GKN» для просування на ринок наших танків. Саме тоді було укладено угоду між Пакистаном та Україною щодо поставки до Пакистану великої партії модернізованих українських танків. Моя пропозиція в «GKN» викликала інтерес, але стриманий. Виявилось, що компанія поступово відходить від виробництва танків, як неперспективного напрямку, а зосереджується на розробці технологій та на виробництві силових агрегатів для передньопривідних автомобілів.

Дуже цікавим могло бути співробітництво України з Британією в галузі атомної енергетики, починаючи з того сумного факту, що перша аварія на АЕС сталася саме в Британії на станції в Салафілді в 1955 році. Обидва її блоки – і «забруднений», і чистий було законсервовано на 50 років. Минув час, і британці почали чистку забрудненого блоку, тренуючись поруч на аналогічному, але чистому. У 1997 році ми з Юрієм Костенком – тоді міністром екології – відвідали Салафілд і навіть піднялися на димар, на верхню точку станції. Але головним було проведення переговорів із керівництвом «British nuclear fuels» (BNF) щодо передачі Україні технологій заховання як у рідкому, так і твердому вигляді відпрацьованого ядерного палива та радіоактивно забруднених матеріалів. Цікаво, що Британія переробляла й ховала не тільки власні радіоактивні рештки, а й вивезені

з японських атомних станцій. Важливим був також британський досвід із виробництва різноманітних паливних твелів для власних АЕС. Це дозволило їм швидко освоїти виробництво твелів для Словацької АЕС, конструкція якої була схожа на Чорнобильську. Це питання я обговорював під час зустрічі з президентом BNF лордом Гінесом. Він же розповів мені, що британці для ПАР зробили два заводи з виробництва паливних твелів, але ПАР від контракту відмовилася, і ці заводи можна зараз дуже вигідно купити. Ба більше, їх можна навіть не купувати, а поміняти як бартер на цирконій та уран, що добуваються в Україні. Цю інформацію ми терміново передали до Києва, розуміючи, як важливо мати власні паливні елементи для українських АЕС. На жаль, ми не дістали ці заводи, напевно, через проросійське лобі й орієнтацію на російські паливні елементи. А зазначені вище заводи відразу купили китайці.

Поза економічними питаннями, треба згадати про плідне й важливе співробітництво у військовій сфері – офіційні візити до Лондона трьох міністрів оборони України: Костянтина Морозова, Валерія Шмарова та Олександра Кузьмука; проведення спільних українсько-британських військових маневрів, до яких потім приєдналися польські вояки; навчання наших офіцерів у Британській військовій академії в Сандхорсті. Я теж спостерігав за спільними маневрами, що відбувалися на українському полігоні в Яворові, поруч із британським державним міністром оборони паном Ніколасом Соумсом – онуком великого Черчілля. Ми сприяли навчанню наших міліціонерів та допомагали українським прикордонникам у переговорах щодо поставки до України систем контролю кордонів фірми «Матра».

У 1994 році МЗС України поставило перед посольствами України в країнах ЄС два важливих завдання – забезпечити ратифікацію Угоди про співробітництво між Україною та ЄС парламентом країни перебування, а також домогтися прийняття України до Ради Європи перед прийняттям Росії. З огляду на загальне позитивне сприйняття України тоді в Британії,

Лондон, Палац Барбікан, 7 листопада 1997 року. Посол України разом із канцлером Кінгстонського університету сером Френком Лемплом після вручення Послу диплому Почесного доктора університету за наукові досягнення

London, Barbican Castle, November 7, 1997. Ambassador of Ukraine together with Chancellor of Kingston University Sir Frank Lampl after awarding to the Ambassador the Honorary Doctorate Degree of the University for his academic achievements

виконати перше завдання нам було нескладно. Ми мали підтримку в обох палатах британського парламенту. У палаті громад ратифікацію Угоди про співробітництво між Україною та ЄС підтримала і правляча партія, і опозиція. У палаті лордів на підтримку України виступали лорд Хау та баронеса Чокер (консерватори), баронеса Блекстоун (лейбористська партія) і баронеса Вільямс (ліберально-демократична партія), тексти виступів яких ми передали до центру. Друге завдання було складнішим. По-перше, СРСР (Росія) завжди намагався створити й мати ефективне (і не завжди очевидне) лобі своїх інтересів за кордоном, а РФ зараз використовувала досвід і механізми, щоби потрапити до Ради Європи перед Україною. Це стало справою міжнародного престижу. Підтримку британської делегації ми мали, але цього було замало. Пощастило, що групу рапортерів, які готували вступ України і Росії, очолював член Палати лордів лорд Фінсберг. Я запросив його на зустріч, потім – на другу, згодом – на третю. Спочатку зустріч була перед його візитом до України, відтак – після. Результатами поїздок до України лорд Фінсберг був дуже задоволений. Під час бесід виявилось також, що в нас є спільні та впливові друзі. Зрештою, висновки групи рапортерів щодо прийняття України до Ради Європи були позитивними, і Ви, читачу, мабуть, знаєте, що Україна стала членом Ради Європи перед Росією та 9 листопада 1995 року в Страсбурзі було урочисто піднято прапор України.

Наше посольство ініціювало й організувало вступ України до кількох важливих міжнародних організацій, штаб-квартири яких розташовано в Лондоні. З-поміж них міжнародні організації, робота яких пов'язана з цукром, пшеницею та телефонним супутниковим зв'язком (ІНМАРСАТ). У 1994 році на урочистій церемонії вступу до Міжнародної морської організації (ІМО) (коли Україну ще вважали великою морською державою) я вручив її генеральному директорові пану О'Нілу подарунок – кришталеву ринду, зроблену на замовлення в Одесі. Наше посольство заснувало фонд допомоги постраждалим від Чорнобильської катастрофи, і на зібранні кошти було куплено ліки та устаткування, яке передано до Київського центру ендокринної хірургії, де лікували хворих на рак щитоподібної залози. Серед засновників цього фонду були Лорд-мер Единбурга, лорд Хау, сер Зігмунд Стернберг.

1997 р. в Лондоні за присутності голови Національного банку України Віктора Ющенка відбулося урочисте відкриття Україно-британської торговельної палати, над створенням якої я працював понад рік. Україно-британська палата живе та існує донині.

Я перевищую ліміт, відведений для статті, тому доведеться чекати іншої нагоди, аби розповісти про візити до Британії президентів Л. Кравчука та Л. Кучми, Прем'єр-міністра Є. Марчука, інших членів уряду України,

1996 р., співробітники Посольства України біля щойно купленого будинку посольства в Лондоні, знизу вгору та зліва направо, перший ряд: О. Капштик (заст. військ. аташе), Б. Савчук (радник), Є. Копанев (офіцер безпеки), Р. Франко (радник), М. Білоусов (радник посланник), С. Комісаренко (Посол); другий ряд: О. Долотова (секретарка), В. Кулаков (консул), К. Загорна (зав. канцелярією), Є. Корогод (водій); третій ряд: В. Майко (торг. аташе), М. Натяга (військ. аташе), Н. Корогод (бухгалтер), В. Коваль (радник); четвертий ряд: І. Прокопчук (помічник Посла), Д. Ісаченко (заст. торг. аташе), М. Кравченко (перш. секретар), А. Праведник (віце консул), М. Цимбал (прикордонник), Р. Котляров (прикордонник), В. Сніжко (завгосп)

1996, employees of the Embassy of Ukraine at the newly-purchased embassy building in London, From the bottom up, left to right, the first row: O. Kapshtyk (Deputy Military Attaché), B. Savchuk (Advisor), Y. Kopaniev (Security Officer), R. Franko (Advisor), M. Bilousov (Minister Counsellor), S. Komisarenko (Ambassador); second row: O. Dolotova (secretary), V. Kulakov (Consul), K. Zagorna (head of administration), Y. Korohod (driver); third row: V. Maiko (Trade Attaché), M. Natiaha (Military Attaché), N. Korogod (accountant), V. Koval (Advisor); fourth row: I. Prokopchuk (assistant to Ambassador), D. Isachenko (Deputy Trade Attaché), M. Kravchenko (First Secretary), A. Pravednyk (Vice Consul), M. Tsymbal (frontier officer), R. Kotliarov (frontier officer), V. Snizhko (facilities manager)

а також відвідини України принцом Чарльзом, Прем'єр-міністром Джоном Мейджером, британськими міністрами. Але є історія, яку обов'язково треба згадати на цих сторінках. Вона – про одну, вкрай вдалу ініціативу, з якої я дуже гордий і за нашу країну, і за наше посольство, і за себе. У 1993 році серед циркулярних листів, які постійно отримувало посольство, мою увагу привернув лист, де йшлося про те, що Британія планує продати одну зі своїх антарктичних станцій і пропонує посольствам висловити власні бажання. Я добре знав, що українські вчені брали активну участь у полярних дослідженнях Радянського Союзу – і в Арктиці, і в Антарктиці. Після розпаду СРСР, як і в переважній більшості інших випадків, Україна нічого не отримала від РФ. Тому я відразу надіслав листи до Адміністрації Президента України, МЗС та до Академії наук України, дійсним членом якої я був. Я також написав до Форін-офісу, що ми зацікавлені в пропозиції

*Подарунок Її Величності
Gist from Her Majesty the Queen*

та розпочали з ними переговори щодо умов купівлі станції. Це була одна з найкращих і найкрасивіших за природним оточенням станція «Фарадей», на якій, між іншим, було відкрито нині добре відому «озонову дірку». Подальші події продемонстрували суто британський підхід навіть до продажу станції. Вони погоджувалися, але за умови, що Україна має достатній науковий потенціал для успішного продовження досліджень, що проводили британці на станції. Тому вчені Британської антарктичної служби (БАС) неодноразово відвідували наукові установи в Києві й Харкові, та, пересвідчившись у високому рівні наших науковців, тільки тоді дали згоду, причому за умови, що наші вчені ділитимуться результатами своїх вимірів для порівняння. Це було логічно, тому що БАС залишало на станції всю свою вимірювальну

апаратуру – таку саму, яка була на інших британських станціях. Вони також надали можливість нашим ученим два роки попрацювати на «Фарадеї» разом із британськими фахівцями для передачі унікального досвіду роботи в антарктичних умовах. У лютому 1994 року на станції «Фарадей» поруч із британським прапором замайорів український. Я вів перемовини з Форін-офісом щодо можливості придбати цю станцію безкоштовно. На це було отримано згоду. 20 липня 1995 року в урочистій обстановці у Форін-офісі Посол України й Дейвід Девіс – Державний міністр закордонних справ Великобританії – підписали Угоду про безкоштовну передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей», яка зараз має іншу назву: Українська антарктична станція «Академік Вернадський». Так Україна автоматично увійшла до кола країн, що мають станції в Антарктиці.

1997 рік завершився несподіваними, але приємними для мене подіями. Спочатку Кінгстонський університет нагородив мене відзнакою Почесного доктора університету за наукові досягнення з екології та біології, а через два місяці Північно-Лондонський Університет – дипломом Почесного доктора університету за мою дипломатичну діяльність у Британії. Обидві церемонії відбулися дуже урочисто в Барбікані – найбільшій концертній залі Лондона в присутності кількох тисяч гостей.

Нарешті, про головне – про співробітників нашого посольства. Щороку восени я запрошую до кабінету директора Інституту біохімії імені О.В. Палладіна НАН України всіх працівників Посольства України в Спо-

лученому Королівстві, які (хто довше, а хто нетривало) працювали ці майже шість років поруч зі мною. На превеликий жаль, не всі дожили до цього часу, але, як правило, запрошено всіх, хто на сьогодні перебуває в Києві. Збираємося, аби побачити один одного й обмінятися спогадами. Мені приємно, що п'ять співробітників посольства, які працювали тоді поруч зі мною, потім стали послами України в різних країнах. Це – Ю.А. Сергеев, В.О. Коваль, І.В. Прокопчук, І.Б. Логінов, В.А. Майко. Я щиро дякую своїм колегам за творчу й дружню атмосферу, що панувала в посольстві, та за ту плідну працю, яку ми здійснили за ці роки на благо нашої країни.

Serhii KOMISARENKO,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Academician of the NAS and NAMS of Ukraine*

HOW WE STARTED OUR WORK IN NOT-SO-FOGGY ALBION

Abstract. The article describes separate and the most interesting episodes of work of its author Serhii Komisarenko during his service as the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Being the academician of the NAS and NAMS of Ukraine, Serhii Komisarenko was appointed Ambassador in London in 1992 and worked in this position for six years – until 1998.

The article also describes the building of the Embassy, how it was established, reconstructed and designed, tells about authors of presented works of art.

In his article, the author draws special attention to the communication with the Queen of the Great Britain – during the ceremony of presenting credentials in Buckingham Palace and the annual diplomatic royal reception of ambassadors. At the end of author's appointment in London, he paid several parting visits to the members of the Royal family and ministers. The author had also an opportunity to meet the Queen before the leave.

The author of the article expresses sincere gratitude to his colleagues for the creative and friendly atmosphere that prevailed at the Embassy, and for the fruitful work they have done in those years for the benefit of our country.

Keywords: the United Kingdom, the Queen of the Great Britain, Antarctic station, Ukrainian-British Chamber, Ukraine, Embassy.

Георгій ХОДОРОВСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
ветеран дипломатичної служби

МОЯ ДИПЛОМАТИЧНА СТЕЖКА

Анотація. У статті охарактеризовано життєвий шлях Георгія Івановича Ходоровського – українського державного діяча, дипломата, Надзвичайного і Повноважного Посла України, народного депутата України. Визначено основні напрями його діяльності на різних етапах життя, сферу наукових інтересів, внесок у розвиток медицини та дипломатії.

У публікації, зокрема, ідеться про дитинство Георгія Івановича, його батьків, учителів, шкільні роки, навчання в Чернівецькому медичному інституті, аспірантуру, захист дисертації та отримання наукового ступеня кандидата медичних наук.

Із 1987 року розпочав свою роботу в Афганістані. Упродовж 1990–92 рр. Георгій Іванович – народний депутат України 1-го скликання, голова комісії ВР України у справах жінок, охорони сім'ї, материнства й дитинства. У жовтні 1992 року його перевели з Верховної Ради на роботу в МЗС України. Протягом 1992–98 рр. Георгій Іванович Ходоровський – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Індія.

Ключові слова: Верховна Рада, Афганістан, Замбійський університет, Чернівці, народний депутат.

Із висоти прожитих років і зі знанням біографій відомих великих дипломатів стверджую, що більшість із них були, як ми кажемо нині, «дипломатами-генералістами», а не кар'єрними дипломатами. Я так само належу до «генералістів».

Моє дитинство проходило в селі, у звичайній селянській родині. Добре пам'ятаю те, що мій батько Іван Михайлович і мама Софія Михайлівна та дідусі й бабусі з обидвох родинних ліній були грамотними людьми. У хаті було багато книжок українською, старослов'янською, російською, німецькою, румунською мовами, їх передавали з покоління в покоління. Коли 1945 р. вчителька Ліза Олександрівна записувала мене до Товтрівської сільської 7-річної школи, то, прийшовши в перший клас, я вмів чи-

тати й рахувати. Моя мати довгий час зберігала кілька аркушів Псалтиря, де на широких полях зліва були мої перші каракулі хімічним фіолетовим олівцем. То моя бабуся по маминій лінії Катерина навчала мене грамоті, а писати не було на чому – про папір годі було й думати. У школі існувала піонерська кімната, де школярі займалися малюванням, фізкультурою, художньою самодіяльністю. Розігрували казки «Ріпка», «Котигорошко» тощо. Мені доводилося грати різні ролі, а найчастіше – Змія Горинича. Кінопокази в школі й у селі бували рідко. Електричного освітлення не було. Із районного містечка Заставна привозили кіноапаратуру з бензиновим мотором, що давав електричний струм. Кінофільми були трофейні (німецькі), як-от «Тарзан», і радянські: «Веселые ребята», «Трактористы», «Весна на Заречной улице», «Георгий Саакадзе». У таких умовах мріяти про дипломатію та професію дипломата не доводилося. Та й слів таких ніхто в моєму середовищі ніколи не говорив. Дуже хотілося знати про широкий світ, який я міг відчутти й пізнати тільки з книжок. Усю шкільну бібліотеку було розміщено в одній шафі. Я дуже швидко прочитав ці книги та записався до районної Заставнівської бібліотеки за 3–3,5 км від батьківської хати. Там я брав участь у різних заходах, на які мене часто запрошували.

Захопливими були Леонід Утьосов, Микола Рибніков, Микола Крючков, котрий, як говорив один із критиків фільму «Трактористы», більше танцював, аніж орав. Тому було бажання стати артистом. Це бажання не покидало мене й у Заставнівській СШ, куди батьки дали дозвіл записатись у 8-й клас (1952 р.). У школі й у самому місті, якщо порівнювати із селом, панувала інша атмосфера. У районному центрі був будинок піонерів, де працював великий драматичний гурток, говорили про етику й естетику. Тут уперше навчили танцювати. Досі пам'ятаю, як засвоювали бальні танці «Падеграс» і «Падеспань». Залишилися теплі спогади про вчителів. Якось учитель математики Павло Миколайович сказав: «Пане Георгію, некультурно ходити до школи босим. Скажеш батькам, щоб купили тобі черевики». Було соромно й боляче, бо знав, що в батьків немає грошей. Треба було платити 150 карбованців на рік за навчання, а в колгоспі платили 10–15 копійок за трудовень аж наприкінці року. Батько працював на штатній роботі, але в день трудовень не записували. Не знаю, де батьки взяли гроші, проте в мене з'явилися перші в моєму житті новенькі черевики.

Після закінчення СШ Заставнівський райком комсомолу й партії рекомендував мене та мого однокласника Гену Ісопенка до Харківського юридичного інституту. Директор Заставнівської СШ Григорій Кирилович Малярчук приїхав до моїх батьків і порадив подавати документи до Чернівецького медичного інституту (ЧМІ), що я і зробив. У медінституті бажання стати артистом не полишало мене. Драмгурток вів Микола Шутько,

артист Чернівецького драмтеатру ім. Ольги Кобилянської. Учив він не тільки грати Грицька в п'єсі «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» (М. Кропивницького), а як вести себе на сцені, реагувати на поведінку глядачів, узагалі, як поводитися на вулиці, у гостях, як одягатися, розмовляти. До цих настанов долучалася актриса Голдовська, котра вчила декламації, спілкуванню з глядачами. Ця наука придалася мені потім, коли став викладачем у ЧМІ, а згодом – депутатом ВР України. Завершив я навчання в ЧМІ з червоним дипломом і вступив до аспірантури. Тут, на кафедрі нормальної фізіології пройшов дуже детально школу ведення наукових досліджень, роботи з літературою та підготовкою наукових статей і виступів на наукових конференціях, участі в диспутах, спілкуванні з аудиторією, виступах без тексту, як кажуть, без папірця, своїми словами. Мав дуже професійного та високоерудованого наставника – медика-біолога професора Якова Давидовича Кіршенבלата – лєнінградського вченого, відомого не тільки в СРСР, а й далеко за його межами. Його наука, а також ім'я допомагали й надалі.

Протягом навчання в аспірантурі на кафедрі нормальної фізіології ЧМІ виконав кандидатську дисертацію та подав її до захисту в Івано-Франківській медінститут, де тоді була спеціалізована вчена рада з фізіології. У 1965 р. захистив дисертацію й отримав науковий ступінь кандидата медичних наук.

А через два роки ВАК СРСР присвоїв наукове звання доцента. Невдовзі мене занесли до списку співробітників ЧМІ для зарубіжних відряджень. 1968 р. направили до Москви в Інститут удосконалення лікарів, а згодом в АН СРСР для вивчення іноземної мови. Спочатку вчив іспанську, бо мене планували направити на Кубу, але дуже скоро змінили навчання на англійську мову. Цієї мови я зовсім не знав, бо в школі, медінституті й аспірантурі вивчав і складав іспити з німецької мови. Отож довелося починати з абетки. Першими викладачами були дві досвідчені жінки, а пізніше до них приєдналися ще молодий чоловік і жінка. Навчання йшло інтенсивно, завзято й різноманітно. Молоді викладачі (чоловік і дружина) застосовували різні навчальні методи, зокрема й ігрові (ділові ігри, наприклад). Тут уперше я почув про аутогенний тренінг. При цьому пригадав, як мій батько, коли бачив мене засмученим, казав: «Коли тебе сварять, ти, дивлячись на того, хто тебе ображає, заспівай собі пісню». «Та як буду співати, коли він такий злий і дивиться на мене», – кажу татові. А він мені: «Ти співай про себе і продовжуй дивитися на нього».

1968 р., через якийсь час після навчання, мене повідомили, що треба подавати документи на конкурс, аби викладати в Замбійському державному університеті на медичному факультеті. Конкурс проводить Міжуніверситетська рада для країн Британської співдружності.

Щоб узяти участь у конкурсі, потрібно направити до Лондона документи за списком. У списку, зокрема, був документ-рекомендація вченого зі світовим ім'ям. Тут я попросив свого вчителя професора Я.Д. Кіршенבלата дати мені таку рекомендацію. Він погодився, адже тоді вже мав публікацію в солідному всесвітньо відомому англійському науковому журналі «Nature». Мої документи було розглянуто, і мене рекомендували на посаду senior lecturer кафедри фізіології людини (School of Medicine) Замбійського державного університету.

Тоді в СРСР діяв державний комітет економічної співпраці із зарубіжними державами ГКС, який мав відділи в кожному профільному міністерстві. Був такий відділ і в Мінохорони здоров'я в Москві, й у посольствах СРСР.

На початку вересня 1969 року я вилетів із Москви рейсом аеропорту Москва-Дар-ес-Салам. Виліт із Москви о 16 години, приліт в Дар-ес-Салам приблизно о 9-й ранку наступного дня. Проміжні зупинки Стамбул, Каїр, Хартум, Найробі, Нтебе. У цьому тривалому польоті отримав багато нових незвіданих за все моє 30-річне життя вражень і навіть пригод.

Перша зупинка була в Стамбулі, де я вперше побачив, як виглядає капіталістичний світ, а також був вражений блиском і кольорами залів аеропорту, запахами й чужою мовою. Там я вперше в повсякденному житті використав засвоєну англійську мову й був задоволений, що мене розуміють; і вперше купив пепсі-колу, яка мені зовсім не сподобалася. Не без хвилювання подумав, як буду звітувати про використання доларів. У Москві видали 20 доларів однією купюрою на потреби під час польоту. Це була перша доларова банкнота в моїх руках, яку я вперше витрачав у Стамбулі.

Наступним був Каїр, аеропорт значно більший, ніж у Стамбулі, та вражав блиском вітрин і чисельністю людей. За ним – зупинка в Судані, аеропорту Хартума. Коли запропонували пройти до зали аеропорту, то з першого кроку із літака на трап відчув, ніби ступив у баню. Персонал, який зустрічав пасажирів, був у білому вбранні, схожому на балахони, що сягали до самих п'ят, із сандалями на ногах, гострими й настороженими

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANISATION.
UNIVERSITY OF ZAMBIA.

HEALTH MAGAZINE

FRIENDS... AND HEALTHY

Published by University of Zambia, Lusaka, 1971.
Printed by Zambia Publishing Company, Lusaka 1971.

Титульна сторінка журналу ЮНЕСКО «Health», член редакційної ради якого – Г. Ходоровський

Cover page of UNESCO's "Health" magazine, among members of the editorial board of which is H. Khodorovsky

поглядами, чужою мовою, у повітрі витали незнайомі запахи та музика.

Було незвичним, що під час польоту пасажиром пропонували їжу й напої, хоч у Москві казали брати її до Замбії разом із постільною білизною. Тому їжа була з нами в ручній поклажі. Під час польоту до мене підійшов незнайомий чоловік і запитав, чи моє прізвище Ходоровський. Я відповів, що так, і поцікавився, хто він такий. Він назвався професором Кінгом і розповів, що працює на кафедрі соціальної медицини Замбійського університету та знає, що до університету має прибути професор Ходоровський на кафедру фізіології людини. Було приємно це чути, але про себе подумав, чи не якась провокація, про що так часто говорили в Москві, попереджали, щоб не втягуватись у підозріле спілкування та зв'язки. Через кілька хвилин професор Кінг знову підійшов іще з одним пасажиром і представив його мені як сина письменника Гемінґвея, котрий летить до Кенії, де працює директором національного заповідника.

Прибувши в Дар-ес-Саламський аеропорт запитав, коли мій рейс до Лусаки й де мій вантаж. Відповіли, що політ відбудеться через кілька годин літаком DC-10 авіакомпанії Східноафриканських авіаліній. Про це буде оголошено відповідно до розкладу. Щодо вантажу, то сказали, що його вивантажили з аерофлотського рейсу та перемістили до зали Південноафриканського рейсу. Майнула думка, що з вантажем може щось трапитися, бо в Москві інструктували, що вантаж не можна залишати без нагляду. Попросив, аби мені показали, де мій вантаж. Завели до зали й носильники принесли весь наш багаж. Стали поруч зі мною, кожен простягнув руку. Пошепки хтось з адміністрації, хто був поряд, сказав, що треба платити чайові. У мене в кишені 18 доларів. Як бути, не знаю. Постоявши, носильники пішли. Син просив пити та їсти. Дружина сказала, що бачила терасу, на якій пасажири обідали. Сіли за столик, узяли меню. Назви страв були невідомі, ціни лякали десятками якихось невідомих грошових одиниць. Учинив, як студент перед стипендією. Затулив назви страв і обрав те, що було найдешевшим. Коли принесли ті страви й напої, виявилось, що їжа на нас трьох обійшлася менше долара. Ціни були в кенійських шилінгах. Про валютний курс я нічого не знав, бо й термін «курс валюти» мені був невідомий. Зайняли місця в літаку, інтер'єр салону якого був повністю вкритий розписами із зображеннями африканської природи. Тихо звучала приємна музика, приємно пахло, увічливо обслуговували стюардеси, їжа була європейською.

Політ до Лусаки (на відміну від аерофлотського літака, в якому була сильна вібрація) пройшов тихо й без пригод. У столичному аеропорту зустрів радник посольства СРСР у Замбії Роман Йосипович Купревич. Це був статний чоловік, який мав вигляд іноземця. Уперше я побачив дипломата та ще й привітався з ним за руку. Він був разом із маленькою

донечкою. Забігаючи наперед, скажу, що через 20 років (1989) я знову вітався з Романом Йосиповичем. Наступного разу я зустрів його в Кабулі, де працював радником ректора Кабульського медичного інституту й міністра МОЗ Афганістану, а Р.Й. Купревич прибув на зміну торгпреду (Петрову). Він і я були дуже раді тій зустрічі. Він одразу запропонував мені перейти працювати до нього. Я сказав, що не можу вирішувати такі питання. Та й ситуація в Афганістані й у Кабулі була така, що Москва намагалася вивезти звідти якомога більше людей. Військові вже залишили Кабул.

Приїхали в Лусаці до багатоквартирної висотної будівлі. Поселили нас у 3-кімнатній квартирі на 1-му поверсі. Наступні 3 дні минули в домашніх клопотах і в офіційних представленнях ректору університету, послу СРСР у Лусаці та меру міста. Уперше мені довелося переживати такі офіційні церемонії. Коли зайшов до посла, мене охопило хвилювання від того, що зі мною вітається дипломат СРСР, людина високого державного статусу. Тоді послом СРСР у Замбії був Сергій Олександрович Сліпченко (1965–70 рр.), батько теперішнього нашого українського дипломата.

Сергій Олександрович розпитав, хто зі мною приїхав, хто й де мої батьки, про життя на Буковині. Запитав, де мене університет поселив, чи бачив я квартиру і чи задоволений житлом. За час розмови я відчув, що він – інтелігентна людина, тонкий психолог. Сказав, що буде радий бачити мене в посольстві, щоб часто навідувався поділитися добрими подіями, що відбуватимуться в університеті, чи з проблемами, а також дозволяє користуватися для буденних завдань посольською машиною з водієм. Одразу ж запросив до кабінету водія Володимира. «Володю, – каже, – завтра забори Георгія Івановича та його сім'ю, покажи місто, нехай люди куплять усе необхідне на найближчі дні, відвези Георгія Івановича в університет на зустріч із ректором».

На зустріч із ректором Замбійського університету я приїхав із викладачем кафедри фізіології доктором Габріелем Езіло, нігерійцем, який уже рік працював на кафедрі. Ректором Замбійського університету був Кен-

Перше урочисте підняття українського прапора в Посольстві України в Індії

The first solemn hoisting of the Ukrainian flag at the Embassy of Ukraine in India

Г.І. Ходоровський вручає Президенту Індії Шанкару Даялу Шармі Вірчі грамоти (13.02.1993 р.)
H.I. Khodorovskiy presents credentials to the President of India Shankar Dayal Sharma (13.02.1993)

нет Каунда. Він був першим президентом Замбії (1964–91 рр.), запровадив однопартійне правління об'єднаної національної партії, підтримував національний рух у Південній Родезії, його було обрано головою Організації африканської єдності. Крім того, він був засновником Африканського національного конгресу Замбії 1964 р. Обидва його сини навчалися на медичному факультеті Замбійського університету. Я мав честь бути запрошеним на шлюбну церемонію одного з них. Вважаю, що Кеннет Кауда був дуже мудрим президентом. У внутрішній політиці він тримався гасла «Кожному замбійцю по яйцю в день», оскільки була тотальна нестача білку в харчовому раціоні замбійців. У зовнішній політиці він критикував систему расизму й апартеїду в Південній Родезії та ПАР. Водночас Замбія імпортувала з ПАР борошно й зернові культури, фрукти. Після оголошення незалежності всі землевласники-європейці залишили Замбію.

Коли С.О. Сліпченко склав повноваження посла, на зміну йому прибув Д.З. Білоколот – відомий і досвідчений громадсько-політичний діяч і дипломат України. Він був уже пенсійного віку, але мав досить сильну, трохи важку поставу, спокійний, рішучий характер, розмовляв російською, та коли в першій розмові зі мною почув, що я з Буковини, почав говорити українською. Дуже цікавився тим, хто мої батьки та батьки дружини. Розпитував про їхнє життя, статки, про те, чи є в мене з дружиною квартира, машина, яка освіта в дружини, чи знає вона англійську мову. Відповів, що вона вчителька музики по класу фортепіано. Запитав, чи згодна була

б працювати в посольстві з дітьми. Я відповів ствердно. Бесіда з послом справила приємне враження. Дмитро Захарович сказав, щоб я заходив до нього в разі необхідності порадити чи поділитися чимось приємним. Викликав водія Володимира й попросив його, щоб він допоміг мені отримати права водія, аби вибрав для мене автомобіль із тих, що прибули з Москви. Дуже цікавою, майже пригодницькою, була справа з правами водія. Виявилось, що керував ДАІ німець Кріг, який під час Другої світової війни потрапив у полон і відбував довгі роки покарання десь у Сибіру. Попри перешкоди, я все-таки отримав ці права, що мали вигляд книжечки-буклетика зі сторінками різними мовами світу. Із цими правами я їздив ще кілька років, повернувшись додому.

Згодом під час чергової зустрічі зі мною Дмитро Захарович запитав, чи згоден я бути головою профспілкової організації посольства, а ще сказав, щоб дружина вдосконалювала англійську мову. Я погодився. Наступного дня дружина подала заяву в Евелін Хон коледж у Лусаці для підвищення рівня знань з англійської мови. Після навчання посольство направило її особову справу до МЗС СРСР для зарахування на роботу в посольстві телефоністкою. Дружина вже давно померла, а запис у трудовій книжці про її зарахування на роботу в посольстві збережено. Через короткий проміжок часу профспілкові збори обрали мене заступником, а згодом і головою місцевкому посольства. Тут хочу зауважити, що тоді в колективах радянських людей за кордоном партійну організацію (КПРС) називали профспілковою, а профспілкову – місцевкомівською. Ставши головою цієї організації, дізнався, що в Замбії працює близько 30 людей. Мені виділили в одній із кімнат посольства робоче місце, видали канцелярське приладдя. До обіду я працював у Замбійському університеті, а в другій половині дня – у посольстві.

Дуже швидко познайомився з дипломатами та іншими співробітниками посольства. Серед них був перший секретар Анатолій Матвійович Дрюков. Надалі ми часто спілкувалися сім'ями. У них був Матвій – одноліток нашого сина. І коли пізніше я прибув як Посол України до Індії, сталося так, що Послом Росії в Делі був А.М. Дрюков. Наша дружба в Замбії зародила багатьом проблемам, із якими я спочатку зіткнувся в Індії. Про це варто було б писати окремо. Будучи головою місцевкому, разом з іншими співробітниками посольства готував дипломатичні заходи, на які мене офіційно запрошували. Там я познайомився з дипломатами інших держав. Здебільшого це були країни, як тоді їх називали, соціалістичного табору. Особливо варто відзначити ініціативність і працелюбність Дмитра Захаровича. Якось, готуючись до дипломатичного прийняття з нагоди Жовтневого більшовицького перевороту, він висловив бажання виголосити промову англійською мовою. Сам цією мовою не володів. Йому підготу-

*Розмова в неофіційній обстановці з міністром закордонних справ Г.Й. Удовенком
Conversation with Foreign Minister H.I. Udovenko in informal setting*

вали текст промови й написали англійський текст кирилицею. Попросив знайти йому англійця, котрий навчив би його правильно вимовляти слова. Це було зроблено. На дипломатичному заході, який проводився в залі готелю «Інтерконтиненталь» із чисельною групою дипломатів, політиків і представників бізнесу, промова прозвучала досить добре й мала широкий розголос у Лусаці. А був Дмитро Захарович уже пенсійного віку. Увага до посольства була підвищеною, оскільки Замбія тоді – прифронтена країна. У сусідній Анголі йшла національно-визвольна війна. Посольство мало виконувати надто відповідальні, складні та важкі завдання. Проте Дмитро Захарович справлявся з ними. Був сильною, вольовою людиною та завжди діяв рішуче. Проводячи наради в посольстві, говорив чітко й переконливо, давав можливість усім висловити свою думку, вимагав, щоб виступи були стислими й чіткими щодо обговорюваної проблеми. У кінці виступав сам і всіх вражала логіка його тверджень. Я бував на нарадах, що стосувалися справ, пов'язаних із внутрішньою ситуацією в країні перебування, та реакції на неї студентів і співробітників університету. До Замбії час від часу прибували радянські спортсмени, художні колективи, делегації. Це були події, які привертали увагу різних прошарків Замбії та сусідніх держав. Зупинюся тільки на одній із таких подій: приїзд групи сталеварів з Уралу. Мене залучили до забезпечення роботи цієї делегації.

Промисловими містами Замбії були Кітве та Ндола, розташовані в районі так званого мідного поясу – міднорудні шахти й заводи з виплавки міді. Замбія була другою у світі після Чилі країною з виробництва й експорту чистої міді, яку збували через Лондонську біржу кольорових металів. Інженер делегації після відвідин мідеплавильного заводу розвів розгублено руками та сказав, що вони в Союзі дуже далеко від технологічного рівня побаченого. Його вразив спосіб спостереження за процесом плавки: склад, аналіз проб плавки був автоматизований, а хімічний аналіз складу видавався дуже швидко й у роздрукованому вигляді. Вразило делегацію також те, що в шлаці, який викидали, вміст міді перевищував її вміст у руді, яку плавлять у їхній країні.

Довідавшись, що в місті Ндола буде виставка новітнього обладнання для охорони здоров'я, я записався учасником виставки радянських приладів і обладнання. За місяць ми з інженером Володимиром Кондратьєвим, котрий працював на факультеті, привезли «фізіограф» – багатофункціональний прилад. Біля цього приладу всі дні виставки було багато відвідувачів. Фізіограф був обладнаний мікрофоном, і відвідувач прикладав його до грудної клітини зліва над серцем і через гучномовець усі присутні чули звуки серця. Медичний факультет університету отримав подяку оргкомітету виставки за цікавий експонат. Позитивно оцінили цю справу й у посольстві. Уряд Замбії звернувся до посольства, щоб продовжити мій контракт в університеті ще на 2 роки. Москва дала згоду, і мою роботу було продовжено до 4 років. Коли в Лусаку прибув із Москви журналіст-оператор Володимир Комаров, посол доручив опікуватися ним упродовж усього терміну його перебування в Замбії. В. Комаров представляв агенцію документальних фільмів. Після того як він відзняв кінострічку про національно-визвольну боротьбу в Анголі, В. Комаров вирішив зняти фільм про Замбію. Два тижні я возив його на джипі Лендровер по сільській місцевості, відвідуючи поселення різних племен. Так в СРСР з'явилися два документальних фільми «Ангола в огні» і «К северу от Замбези». Ці фільми демонстрували в кінотеатрах «Новини дня» (були тоді такі кінотеатри) і по центральному московському телебаченню. В одному з епізодів фільму «К северу от Замбези» присутній і я.

Слід сказати, що мене залучали до підготовки інформаційних матеріалів з мого фаху з таких напрямів, як система охорони здоров'я країни, забезпеченість медичними кадрами й захворюваність. Я підготував інформацію про вакансії на кафедрах факультету, і невдовзі до Замбії прибули професори Васильєв, Синчук, доценти Тишко, Козлов, інженер Родаванський і декан факультету Загроб'ян. На факультеті було створено професійний колектив радянських спеціалістів. Подав також заявку до ректорату про необхідність організації на факультеті науково-дослідницької лабора-

Миттєвості спілкування з матір'ю Терезою (Агнесою Гонджа Бояджіу)
Moments of communication with Mother Teresa (Agnes Gonxha Bojaxhiu)

торії, для чого слід побудувати віварій для лабораторних малих тварин, яких треба виписати з Англії. Згодом таку лабораторію було створено.

Буковина, з якої я прибув до Замбії, була зобно-ендемічним районом. У Замбії, як відомо, часто реєстрували випадки захворювання на зоб. Це підштовхнуло мене до ідеї провести дослідження цієї хвороби в Замбії. Подав заявку до ректорату університету та Національної ради з наукових досліджень Замбії (НРНДЗ). Отримавши дозвіл на проведення таких досліджень, звернувся до Міністерства охорони здоров'я Замбії. Там зустрівся з Марією Штерн, котра приїхала до Замбії з Ізраїлю вивчати особливості харчування та водозабезпечення замбійців. Уже з нею склали перелік питань для вивчення. Створив зі студентів-старшокурсників науково-дослідницьку групу для проведення вимірювань вмісту йоду у водних джерелах та продуктах харчування. НРНДЗ вирішила надати джип Лендровер і фінансування через Барклай-банк. Матеріали цього дослідження стали основою моєї докторської дисертації, яку я захистив у 1988 р. в НДІ фізіології АН України. І в тому ж році здобув науковий ступінь доктора медицини й звання професора.

Результати дослідження особливостей зобної хвороби в Замбії було обговорено на національній науковій раді (НРНДЗ), де вони отримали високу оцінку та розголос у ЗМІ. Вирізки з центральних газет Лусаки зберігаю

й досі. Президент Замбії Кеннет Д. Каунда розпорядився ввести йодну профілактику зобу в країні. Наукову статтю за цими дослідженнями опубліковано у фаховому європейському журналі «Tropical and Geographical Medicine» (Амстердам, 1971).

Відтак я став членом редколегії журналу ЮНЕСКО «Health», який видавали в Замбії. Робота в цій країні впродовж чотирьох років була для мене міцним і сталим базисом міжнародної співпраці для подальшого життя та роботи в Україні, Афганістані й Верховній Раді України. Вдячний тим першим досвідченим дипломатам – С.О. Сліпченку, Д.З. Білоколосу, А.М. Дрюкову, О.Й. Купревичу, В.І. Павловському, Р.О. Маркову – і всьому колективові посольства в Замбії за цінну науку, життєвий міжнародний досвід, який я набув, спілкуючись і співпрацюючи з ними.

Коли завершився термін мого відрядження, у характеристиці посольства перше речення було таким: «Обладает незаурядными организаторскими способностями». Повернувся до Чернівців у червні 1973 р. А 25 травня 1987 року Москва урядовою телеграмою на ім'я ректора ЧМІ повідомила про моє відрядження до Афганістану як радника ректора Кабульського медичного університету й керівника групи радянських медиків-консультантів завкафедр зазначеного медичного ВНЗ.

Афганістан став наступним етапом життя, де набуття досвіду управління людьми в чужій країні в умовах небезпечного оточення, терактів, викрадення людей і воєнних змагань, у яких не було розмежування сторін, котрі воюють, не було лінії фронту.

Прилетів до Кабула на початку липня 1987 року. У посольстві СРСР запропонували заповнити заяву-заповіт, що аж ніяк не налаштувало на оптимізм щодо подальшого життя. Поселили в центрі Кабула в новому багатоквартирному будинку, де вже проживали дві сім'ї радянських фахівців. Поряд із будинком був ринок і дорога, що вела до посольства. Люди моєї групи (як тоді говорили, «контракту») проживали неподалік в інших будинках. Розселяли так, щоб у разі знищення одного будинку, залишалися живими люди в інших будинках. До групи, керівником якої я був, входили доценти й професори різних ВНЗ СРСР. Професор Лазаренко був із Новосибірська, там він працював проректором із наукової роботи Новосибірського медінституту. Доцент Кузьмін – проректор із навчальної роботи Московського медінституту. Професори й доценти з Київського, Запорізького, Одеського, Івано-Франківського медінститутів, спеціалісти з республік Середньої Азії. Крім цих медиків-консультантів у групі був референт, кандидат педагогічних наук Бокшо Лашкарбеков і 6 перекладачів із Таджикистану. Власне, та територія Афганістану, де був Кабул, колись була Таджикистаном і тому мова в Кабулі була як діалект таджицької, її називали «кабулі-фарсі».

За моєю групою було закріплено транспорт. У групі була своя партійна та профспівкова організації, власна служба безпеки й печатка. Робота консультантів полягала в тому, аби кожного дня прибувати в лікувальний заклад і займатися лікувальною та викладацькою роботою. Щоранку, приблизно о 5-й годині, уся група збиралася біля одного із житлових будинків членів групи. Там я давав настанови. Першою була вказівка, яким маршрутом добиратися до місця роботи. Ці маршрути щодня змінювалися. Їх вибирала служба безпеки посольства. Це були вулиці, які охоронялися солдатами й технікою. Я визначав із тих, хто займав місце в транспорті, стрільців по правому борту, по лівому й того, хто після прибуття повинен повідомити мене про це. У квартирі, де я жив із дружиною, був арсенал зброї. Здебільшого пістолети Макарова й Токарева, були навіть гранати. Цю зброю я передавав під розписку кожному, хто прибував у мою групу. Усього в групі співробітників було \pm 50 людей. Одні завершували роботу й поверталися додому, інші прибували.

Робота з групою була дуже напруженою та відповідальною. Треба було знати обставини на робочих місцях, навідуватися до МОЗ Афганістану, аби почути думку адміністрації про роботу консультантів. Раз на місяць проводили засідання вченої ради, до якої треба було готуватись і доповідати керівництву посольства про роботу в медінституті, ситуацію в середовищі студентів і викладачів. Було відомо, що з-поміж них були моджахеди. Крім цього, час від часу посольство давало завдання, як-от забезпечення роботи делегацій, які прибували з Москви до Афганістану з різними цілями. Усе це вимагало часу, нервового напруження, пов'язаного із забезпеченням роботи делегації, яка бажала відвідати певні шпиталі в умовах постійних терактів проти радянських людей. Нелегко було виконувати й завдання з проведення маркетингу деяких ліків та надання Москві рекомендацій щодо ціни, за якою Афганістан закуповує такі ліки в різних країнах. Через якийсь час мене призначили радником міністра МОЗ. Одразу ж надійшло з посольства прохання допомогти очільнику відомства написати кандидатську дисертацію. Він (міністр) був офтальмологом, а я фізіологом. До того ж він ніколи не займався науковими дослідженнями й не уявляв, із чого почати написання дисертації. Не вдаючись у деталі, скажу, що дисертацію було написано.

Про той період роботи радянських людей в Афганістані написано багато, проте є ще такі сторони того життя, які потребують окремого опису й аналізу. Робота в Афганістані була плідною, посольство відзначило мене грамотою та двома медалями, а керівництво Афганістану – орденом Дружби народів. З Афганістану прибув до Ташкента військовим транспортним літаком у лютому 1989 року. Прибувши в Чернівці, колектив медінституту висунув мене кандидатом у депутати Верховної Ради України, а в березні 1990 року мене було обрано парламентарієм.

Головою Верховної Ради України був Володимир Івашко, котрий до цього працював першим секретарем ЦК Компартії України. Із 450 депутатів майже 400 були комуністами. Формувалися постійні комісії (тепер – комітети), і група депутатів запропонувала мене головою Комісії у справах жінок, охорони сім'ї і дитинства. Сесія проголосувала за таку пропозицію. Одночасно мене було обрано до Президії Верховної Ради.

Робота у Верховній Раді стала третім етапом у формуванні державницького мислення, бачення країни «зверху», заглиблення в реалії процесів на рівні Києва.

Робота у Верховній Раді з травня 1990 року була напруженою. Вона включала засідання постійної комісії, сесійні засідання та роботу на виборчому окрузі, із делегаціями, що відвідували Верховну Раду, участь у конференціях, що відбувалися в інших країнах.

Робота в комісії була складною тому, що в комісії були депутати-комуністи й депутати-рухівці, а отже, досягти консенсусу часто бувало нелегко через суперечки між ними. Варто зазначити, що найчастіше депутати знаходили порозуміння без образ, сварок, не кажучи вже про фізичні дії та погрози. У залі не було чути образливих і лайливих слів, не привертало увагу бійки.

Я працював активно й наполегливо. Дуже відповідальним був день прийняття Декларації про державний суверенітет України. Виступив біля першого мікрофона з пропозицією про внесення до Декларації положення щодо захисту інтелектуальної власності, наголосивши, що з України вже почався відтік за кордон талановитих людей, які так потрібні тут, в Україні, що їдуть вони туди, бо шукають кращої долі, зарплати, умов життя й належної оцінки їх таланту. Тут же із залу почувся вигук «О! Він уже мізками хоче торгувати!». Декларацію було прийнято й на ній є мій підпис.

Важливою проблемою тоді були наслідки Чорнобильської катастрофи. Виступаючи, зосередив увагу на двох моментах. Перший – це те, що радіоактивно ураженою є частина території Чернівецької області, особливо с. Киселів. Другий – що головну увагу спеціалістів і чиновників зосереджено на гамма-опроміненні, а проблема так званого м'якого й середнього рівня опромінення, яке наносить помітну шкоду здоров'ю людини, залишається поза увагою. Щодо села Киселів. Після ретельного обстеження урядом було прийнято рішення про надання його мешканцям іншої незабрудненої території, так з'явилося поблизу Чернівців село Новий Киселів.

*Вручення нагороди ім. Індіри Ганді
Presenting the Indira Gandhi Award*

*Із Ромешем Чандрою, президентом Світової ради миру
With Romesh Chandra, President of the World Peace Council*

Залучався до роботи з делегаціями інших країн, входив до складу групи супроводу під час візиту Президента України до Киргизстану. Сам неодноразово бував у зарубіжних відрядженнях, де брав участь у роботі міжнародних конференцій. У листопаді 1991 року відвідав Афіни, де проходила конференція «Будуймо Європу без кордонів». На реєстрації мені видали бейджик із написом «USSR». Я сказав, що я не з СРСР, а з України. На звороті картки великими літерами я написав «UKRAINE». Реєстраторка покликала голову пленарного засідання, це була Міністр освіти Нідерландів. Вислухавши мене про ситуацію в Україні, вона запропонувала виділити додаткові (окрім моєї доповіді) 10 хв, щоб я розповів делегатам про Україну. Я так і зробив, а ЗМІ Афін згодом опублікували цю інформацію.

Виступав із доповідями на конференціях, у Софії (присвяченій дітям з особливими потребами), у Гаазі – із проблеми харчування в країнах Східної Європи.

Особливу увагу на сесіях Верховної Ради постійно приділяв захисту здоров'я жінок і дітей України, умовам праці та відпочинку, оплаті праці, підтримки сім'ї. Під час виступів наголошував на тому, що в радянські часи існував термін «багатодітна сім'я», та не було його розшифровки. Запропонував вважати багатодітною сім'єю таку, в якій є троє та більше дітей. Таке формулювання було внесено до закону.

Добре розуміючи, що демографічна ситуація в Україні є вкрай незадовільною, рішенням очолюваної мною комісії МОЗ України було дано доручення створити Національну програму планування сім'ї. Проект програми взяли підготувати академік НАН і АМН О.Г. Резніков та головний акушер-гінеколог МОЗ професор Б.М. Венцовський. До виконання цієї програми та наступної щодо репродуктивного здоров'я було залучено установи МОЗ і АМН України. Згодом академік О.Г. Резніков називав мене «хрещеним батьком» цієї програми.

Якось до мене звернувся представник Світового банку на прізвище Когут і попросив назвати напрями в охороні здоров'я, які є найважливішими й потребують фінансової допомоги. Я відповів, що я не міністр ОЗ України. Він зауважив, що знає, хто я, але йому порекомендували звернутися саме до мене з цим питанням.

Назвав йому 3–4 напрями, один із яких – це захворювання жінок, що пов'язані з абортами. Через якийсь час він попросив підготувати аргументовану довідку для Банку, що й було зроблено та передано замовнику. Пізніше мені зателефонував Богдан Гаврилишин і попросив зайти до нього. Під час зустрічі він повідомив, що Банк позитивно оцінив довідку й виділив мені за цю роботу 700 доларів. У зеленій копії рішення, що надійшла в Україну, у списку експертів було й моє прізвище.

У жовтні 1992 року мене перевели з Верховної Ради на роботу в МЗС України (є запис у трудовій книжці), а 11 лютого 1993 року я вилетів до Нью-Делі для вручення Президенту Індії Шанкару Даялу Шармі Вірчих грамот як Посол України в Індії. 13 лютого грамоти було вручено й розпочато новий етап мого життя – уже як дипломата. 1996 р. Указом Президента України за № 647/96 від 07.08.1996 мені було присвоєно ранг Надзвичайного і Повноважного Посла України.

Heorhii KHODOROVSKYI,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
veteran of the diplomatic service*

MY PATH TO DIPLOMACY

Abstract. The article analyzes the life path of Heorhii I. Khodorovskiy – Ukrainian public figure, diplomat, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, People's Deputy of Ukraine. The major areas of his activity at different life stages, academic interests, contribution to the development of medicine and diplomacy are studied.

The paper examines the childhood of Heorhii Khodorovskiy, his parents, educators and school years. After school, Heorhii studied at Chernivtsi Medical Institute, pursued post-graduate studies and gained a degree of Doctor of Medicine.

From 1961 to 1969, Heorhii Khodorovskiy – a postgraduate student, assistant professor, Associate Professor at Chernivtsi National University. In 1968, he was assigned to the Institute for Doctors Improvement in Moscow and later to the USSR Academy of Sciences to study foreign languages. Between 1969 and 1973, he was Associate Professor at the Faculty of Medicine of the University of Zambia. Heorhii also held position of a chairman of the local committee of the Embassy of the USSR in Zambia.

The following stage of Heorhii's life went in Afghanistan, where he gained experience of people management in a foreign country under hazardous environment, terrorist acts, kidnapping and military operations. Between 1987 and 1990, Khodorovskiy was an advisor to the Rector of Kabul Medical Institute, head of a group of scientific and pedagogical staff of the USSR in Afghanistan, advisor to the Minister for Health of Afghanistan; worked in the trade mission of the USSR in Kabul. In February 1989, he returned from Afghanistan to Chernivtsi, where the staff of the Medical Institute nominated him as a candidate for the Verkhovna Rada of Ukraine deputy. From 1990 till 1992, Heorhii acted as People's Deputy of Ukraine of the 1st calling, was Chairman of the Verkhovna Rada Committee on Women Affairs, Family Protection, Motherhood and Childhood.

Heorhii was also engaged in operations on eliminating consequences of the Chernobyl disaster, worked with foreign delegations, was a member of the escort group during the visit of the President of Ukraine to Kyrgyzstan. He frequently went on foreign business trips, in the course of which took part in international conferences.

At the Verkhovna Rada sessions, Khodorovskiy invariably put an emphasis on the issues of health protection of Ukrainian women and children, working and recreation environment, labour compensation and family support. The Ministry of Health of Ukraine Committee headed by Heorhii Khodorovskiy adopted a decision on the creation of the National Family Planning Program.

In October 1992, he was transferred from the Verkhovna Rada to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. From 1992 to 1998, Heorhii Khodorovskiy served as Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Republic of India.

Keywords: Verkhovna Rada, Afghanistan, University of Zambia, Chernivtsi, People's Deputy.

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
ветеран дипломатичної служби України;

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
ветеран дипломатичної служби України

КОЛИ Ж УКРАЇНА МАТИМЕ СВІЙ ВЕЛИКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ?

Анотація. У статті йдеться про те, що незалежна Україна все ще не має одного із головних державних знаків – свого власного Герба. 3 грудня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ №675/2015, в якому йшлося і про необхідність належного висвітлення історії державних символів.

Є Державний прапор і Державний гімн, а справжнього, повноцінного Герба немає. Це питання цікавить також і закордонних українців, які багато зробили для того, щоб історичні символи нації не зникли, а збереглися в пам'яті поколінь.

Ключові слова: герб, національний символ, Україна, незалежність.

Простуючи нещодавно центральною вулицею столиці України – вулицею Хрещатик, звернули увагу на розгорнуту біля Головноштамту велику фотовиставку, присвячену 100-річчю Державного герба України – Тризуба, під назвою «Символ твоєї свободи». Розміщені панно розказували про історію виникнення цього геральдичного знака Володимира Великого, який став Державним гербом Української Народної Республіки, а сьогодні вже упродовж тривалого часу є Малим гербом незалежної України. На жаль, не так багато киян і гостей столиці, які проходили у своїх справах повз виставку, зупинялися біля її стендів, щоб бодай поверхово ознайомитися з історією виникнення цього державного символу. Згадалося, як у далекому вже 1992 році депутати Верховної Ради затверджували цей геральдичний знак країни як один з її національних символів, без яких незалежна держава просто не може існувати. Які тоді словесні битви зву-

чали під парламентським куполом! Які аргументи висувалися! «За» і «проти», «проти» і «за»... Здавалося, що цим політичним пристрастям не буде ні кінця, ні краю. Проте 19 лютого того ж року здоровий глузд у сесійній залі все ж переміг, хоч лише наполовину, оскільки парламентарії затвердили своїм компромісним рішенням лише Малий герб, як тимчасовий державний атрибут, вважаючи Тризуб головним елементом майбутнього великого Державного герба України. Сама назва «Малий» говорила, що незабаром народні депутати візьмуться й за «Великого», тим більше, що вони пообіцяли своїм виборцям приступити до цієї важливої роботи вже «найближчим часом». Багато води у Дніпрі спли-

ло з того вікопомного дня, а віз, як кажуть дотепні українці, все ще перебуває там, у далекому від нас 1992 році. І це при тому, що більше 200 розроблених українськими геральдистами проектів Великого герба України все ще покриваються пилом у Центральному державному архіві органів центральної влади та управління.

Двадцять шість з половиною літ минуло відтоді, а незалежна Україна все ще не має одного із головних державних знаків – свого власного Герба (називайте його, як хочете – Великим чи просто Гербом). Герб нібито і є – Малий, а насправді його немає. А вирішення цього важливого питання давно назріло. За плином часу, важливими політичними подіями, якими живе країна – вибори, реформи, дороги, транші, постійна боротьба з корупцією, відсіч російській агресії, наближення до Європейського Союзу і НАТО тощо, якось не дають змоги зупинитися, перевести подих і, врешті-решт, зробити те, що зробити вже треба було давно: завершити формування державних символів, без яких начебто і держава не держава. Є Державний прапор і Державний гімн, що повернулися на рідну землю після розпаду Радянського Союзу, спадкоємця Російської імперії, який, сповідуючи її політику гноблення усього українського протягом багатьох десятиліть, суворо забороняв ці дорогі серцю кожного українця історичні національні символи і нещадно карав тих сміливців, які противилися такій політиці. А справжнього, повноцінного Герба все ще немає. Виникає

природне запитання: чому так? Воно цікавить також і закордонних українців, які, не втрачаючи віри в те, що Україна все ж стане незалежною державою, багато чого зробили для того, щоб історичні символи нації не зникли, а збереглися в пам'яті поколінь.

До речі, у випуску газети «Урядовий кур'єр» від 15 лютого 2014 року нашу увагу привернуло зображення одного з можливих варіантів Великого Герба, який міг би стати остаточним, оскільки він, на нашу думку, не лише повні-

стю відображає, а й належним чином уособлює в собі багатовікову історію нашої країни, історію, яку всі громадяни незалежної держави, незалежно від національності, мають не лише добре знати, а й берегти її для передачі прийдешнім поколінням.

Як тут не згадати, що ще 3 грудня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ № 675/2015, в якому йшлося, зокрема, і про необхідність «належного висвітлення історії наших державних символів». Так, у цьому є велика потреба. На превеликий жаль, і сьогодні ще немає вагомих підстав вважати, що всі громадяни нашої держави шанують, як це відбувається в цивілізованих країнах, традиції своїх предків. Маємо, як і двадцять шість років тому, чимало противників як самої незалежності України, так і відродження і утвердження її нових національних символів. Незаперечним фактом є й те, що серед наших співвітчизників є ще немало тих, хто продовжує перебувати в полоні стереотипів радянської ідеології.

Поточного року виповнилося століття з часів появи Тризуба як одного із символів української нації. Саме у 1918 році його було обрано гербом Української Народної Республіки як символ соборності українських земель. Проте певних проросійських політичних сил у нашій державі, судячи з усього, влаштовує затягування процесу затвердження Великого герба України. Саме через це, очевидно, це питання все ще «лежить у шухляді».

Чи станемо ми свідками такої знакової події до 22 січня 2019 року, коли відзначатимемо 100-річчя важливого державного свята – Дня соборності України? Чи виявлять високопосадовці, від яких безпосередньо залежить позитивне вирішення цього питання, необхідну політичну волю і справжнє почуття патріотизму, щоб завершити, нарешті, процес затвердження державної символіки? Хочеться на це сподіватися навіть попри те, що у Постанові Верховної Ради України № 2521 – УШ від 5.09.2018 року «Про відзначення 100-річчя проголошення Акта злуки Української Народної

Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки та проведення Всеукраїнської естафети єднання» жодним словом не згадується про необхідність, врешті-решт, вирішити це важливе питання. Адже слід при цьому також враховувати і той прикрий факт, що з усіх колишніх радянських республік, нині незалежних держав, лише Україна на сьогодні має тільки Малого державного герба, тобто тимчасового геральдичного знака.

На нашу думку, досить тривала відсутність Великого герба в українському політичному просторі не лише не сприяє зміцненню, консолідації та єдності всього нашого суспільства у такий непростий час, який сьогодні воно переживає, а й свідчить про незавершеність оформлення державного статусу України як незалежної держави.

Yurii BOHAIEVSKYI,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
veteran of Ukraine's diplomatic service;*

Ihor TURIANSKYI,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
veteran of Ukraine's diplomatic service*

WHEN WILL UKRAINE FINALLY HAVE ITS BIG STATE EMBLEM?

Abstract. This article is focused on the fact that independent Ukraine still does not have the Big State Emblem as its major national symbol.

Therefore, the authors remind that by its decision on February 19, 1992 Verkhovna Rada (Parliament) of Ukraine had approved only a Trident as a temporary small state attribute and as the main element of the future Big State Emblem.

However, the obligation to complete “in the near time period” the formation of state symbols has been delayed for various reasons. Meanwhile, more than 200 patterns of the Big State Emblem designed by Ukrainian specialists in heraldry are covered with dust in the Central State Archives of Supreme Organs of Power and Administration.

Without a complete set of nation's symbols, conclude the authors, the state is apparently not yet a real state.

Keywords: independent Ukraine, nation's state symbols.

Микола КУЛІНІЧ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
України в Австралії*

УКРАЇНА–АВСТРАЛІЯ: СПІВПРАЦЯ, ЩО БАЗУЄТЬСЯ НА ЦІННОСТЯХ

Динаміка відносин між Україною й Австралією зазвичай визначена провідними світовими подіями та низкою внутрішньополітичних чинників обох країн. Попри це підходи офіційної Канберри є незмінними щодо питання підтримки територіальної цілісності України, продовження санкційного режиму щодо РФ, а також продовження безпрецедентної взаємодії в рамках міжнародних організацій. Керівництво країни переконане, що питання підтримки України для Австралії є принциповим задля збереження наявного світопорядку (який Китай намагається порушити в регіоні), також важливою є підтримка позиції її основного союзника – США.

Австралія традиційно наголошує на врегулюванні суперечливих питань мирним шляхом у межах чинних міжнародно-правових механізмів, країна підтримує виконання умов Мінськ-2 на Донбасі та використання Україною всіх наявних міжнародно-правових чинників щодо повернення й захисту своїх суверенних прав на Крим. Санкції, які запровадила Австралія проти РФ, у вересні 2017 року були розширені та продовжені ще на 3 роки або «до повного виконання РФ своїх зобов'язань у межах Мінськ-2». Це свідчить, що Австралія налаштована на тривалий процес українсько-російського врегулювання, а відтак готова до збереження режиму обмежувальних заходів.

Австралія повністю згорнула свою діяльність у «кримському» напрямку – її судна не заходять у Крим, представники бізнесу не працюють із російськими (кримськими) підприємствами, громадянам не рекомендовано відвідувати півострів, не визнано жодних виборів на півострові й не було направлено спостерігачів. Не було зафіксовано жодних контактів з офіційними представниками російського Криму.

Міністр закордонних справ Д. Бішоп підписує угоду про ядерне співробітництво з Міністром енергетики та вугільної промисловості України В. Демчишиним

Foreign Minister Bishop signs the nuclear cooperation agreement with the Ukraine Minister for Energy and Coal Industry V. Demchyshyn

стратегію на найближчі 10 років, зафіксовано, що політика Росії, з урахуванням її ролі на міжнародній арені, прямо й опосередковано впливає на Австралію. Тому, хоча Австралія продовжить співпрацю з Росією та іншими державами в рамках Східноазійського саміту, який «є основним регіональним форумом у сфері політики й безпеки», однак країна разом із міжнародними партнерами протистоятиме російській політиці в тих випадках, коли та загрожує глобальній безпеці, зокрема Австралія залишається непохитною в справі розслідування збиття літака рейсу МН-17 і засуджує анексію РФ Криму та вторгнення в східну Україну.

Справа розслідування трагедії МН-17 є особливо важливою для Австралії, бо в цій катастрофі загинуло 38 австралійських громадян. Після оприлюднення чергових результатів розслідування 24 травня ц.р. прем'єр-міністр Австралії Малкольм Тернбулл, міністр закордонних справ Джулі Бішоп та генеральний прокурор Крістіан Портер звинуватили Росію у відповідальності за ракетний удар по літаку МН-17. Австралія разом із Нідерландами першими висунули офіційне звинувачення Росії та висловили вимогу щодо виплати компенсацій рідним загиблих.

Міністр закордонних справ Австралії також звинуватила Росію в проведенні кампанії «дезінформації та пропаганди», що висуває всілякі «дикі теорії», з метою затягування слідства.

Тобто в Австралії є розуміння, що російська ракета була навмисне введена в Україну та «розгорнута для збиття цивільних літаків». Така спільність підходів робить нашу взаємодію в рамках роботи Слідчої групи щодо МН-17 ґрунтовною та плідною.

Австралія підтримала всі міжнародні ініціативи України щодо захисту прав людини в Криму (стала співавтором однойменної резолюції ГА ООН); публічно визнала факт закриття Україною портів на території АРК та закликала держави-члени ІМО не визнавати претензії РФ щодо імплементації конвенцій ІМО та здійснення контролю в цьому регіоні тощо.

Щодо «донбаського» напрямку, то офіційно Австралія визнає конфлікт як іноземне вторгнення, а не громадянську війну.

У «Білій книзі зовнішньої політики Австралії» 2017 року, у якій країна визначила свою зовнішньополітичну

Важливим напрямом двосторонніх відносин є відновлення діяльності потужної австралійсько-української Парламентської групи дружби в парламенті Австралії; проведення першого в історії двосторонніх відносин візиту президента австралійського Сенату в Україну; сприяння підняттю рівня дипломатичного представництва Австралії в Україні до рівня посла; відкриття Почесного консульства України в Сідней, безпрецедентну взаємодію в справі розслідування катастрофи літака рейсу МН-17 на двосторонньому рівні та в рамках міжнародних механізмів; ухвалення Сенатом Австралії заяви з нагоди 85-ліття Голодомору 1932–1933 років в Україні, налагодження нових сфер співпраці.

Незважаючи на географічну віддаленість, дещо зріс експорт послуг. Нові можливості для України відкриває створення в Австралії власного космічного агентства, посилення уваги до питань кібербезпеки, енергетична співпраця; антарктична взаємодія тощо.

Економічна співпраця пов'язана здебільшого з успішною реалізацією «Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Австралії про співробітництво в галузі використання ядерної енергії в мирних цілях», яка дозволяє Австралії стати одним з основних партнерів України в справі диверсифікації енергоносіїв.

На особливу увагу заслуговує діяльність української громади Австралії щодо просування інтересів України в Австралії. Так, австралійські українці в особі Союзу українських організацій Австралії постійно долучаються до підтримки зовнішньополітичних ініціатив України, її позитивного іміджу, посилення підтримки України з боку австралійського уряду, розширення інформаційної присутності України в Австралії, започаткування й розвитку українських навчальних і культурних програм в Австралії. Від імені СУОА було підготовлено й надіслано понад 60 звернень до уряду та МЗС Австралії. Завдяки фінансовій підтримці громади проведено майже півсотні українознавчих заходів, заходів на підтримку реформ в Україні, донесення правди про ситуацію в Україні та пропагування української культури і традицій.

Незважаючи на географічну віддаленість і розташування на різних континентах світу, Україна та Австралія поділяють спільні цінності. А це в час великих глобальних потрясінь багато важить.

*Mykola KULINICH,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to Australia*

UKRAINE–AUSTRALIA: COOPERATION BASED ON VALUES

The dynamics of relations between Ukraine and Australia is often determined by pivotal world events and a number of domestic political factors affecting both countries. Nevertheless, the position of official Canberra regarding the issue of maintaining Ukraine's territorial integrity, the prolongation of the sanction regime for the Russian Federation and the continuation of unprecedented cooperation within the framework of international organizations' activity is firm. The country's authorities are convinced that the issue of supporting Ukraine is for Australia a fundamental prerequisite for maintaining the present world order (that China is attempting to disrupt in the region) and the support of the United States' in its position as a main ally is equally important.

Australia traditionally makes a point of settling disputable issues in a peaceful way through valid international legal mechanisms, the country adheres to the fulfilment of the Minsk-2 agreements in the Donbas region and encourages Ukraine to apply all available international legal means in order to restore and protect its sovereign right to retrieve Crimea to its territory. Sanctions imposed by Australia against the Russian Federation in September 2017 were expanded and prolonged for three more years or “until Russia fully fulfils its obligations under the Minsk-2”. This proves that Australia is committed to a long-term process of the Ukrainian-Russian conflict settlement and is therefore ready to preserve the regime of restrictive measures.

Australia has entirely discontinued its activities in the “Crimean” direction – its vessels do not enter Crimea, business representatives do not work with Russian (Crimean) enterprises, citizens are not recommended to visit the peninsula, the elections conducted there are not recognized and observers are not assigned to the peninsula. No contacts with official representatives of Russian Crimea were recorded to be established whatsoever.

Australia has supported all international initiatives of Ukraine as to the human rights' protection in Crimea (it was co-author of the UN General Assembly resolution of the same name); publicly recognized the fact that Ukraine closed down ports its in Crimea and appealed to the IMO member states not to recognize claims of the Russian Federation to implement the IMO conventions and to take control of this region, etc.

Візит у Нью-Йорк Міністра закордонних справ Джулії Бішоп, 29 липня 2015 року. Міністр Джулія Бішоп і представники Малайзії, Бельгії, України й Нідерландів, а також члени Спільної слідчої групи Ради Міністрів з розслідування збиття літака рейсу МН-17 малайзійських авіаліній зустрілися з генеральним секретарем ООН Пан Гі Муном у штаб-квартирі ООН. © Фото Тревора Колленса

Visit to New York by the Minister for Foreign Affairs Julie Bishop, 29 July 2015. Minister Julie Bishop and representatives of Malaysia, Belgium, Ukraine, and the Netherlands, members of the Joint Investigative Team (JIT) Minister's Caucus into the downing of Malaysia Airlines flight MH-17 meet with UN Secretary General Ban Ki-moon at UN Headquarters. © Photo by Trevor Collens

As for the Donbas direction, Australia officially recognizes the conflict as a foreign invasion, not a civil war.

The Foreign Policy White Paper of Australia for 2017, which reflects the foreign policy strategy of the country for the next 10 years, states that given the role of Russia on the international scene, its policy affects Australia both in a direct and indirect way. In this regard, despite Australia's continued cooperation with Russia and other states within the framework of the East Asia Summit that is "the major regional forum in the field of politics and security", along with other international partners the country will oppose Russian policy in cases, when it threatens global security. Notably Australia remains resolute in the case of investigating the shoot-down of the MN-17 flight and condemns the annexation of Crimea and intrusion into eastern Ukraine by the Russian Federation.

The case of investigating the MN-17 tragedy is of special importance for Australia, since 38 Australian citizens died because of this disaster. After the latest results of the investigation were announced on May 24, 2018, Malcolm Turn-

Співробітники Посольства України в Австралії вітають учасників змагань «Ігри нескорених» у Сідней. 22.10.2018

Employees of the Embassy of Ukraine in Australia congratulate participants of the Invictus Games in Sydney. 22.10.2018

bull, Prime Minister of Australia, Julie Bishop, Minister for Foreign Affairs of Australia, and Christian Porter Attorney-General, have reproached Russia that it must take blame for the crash of MN-17 aircraft. Australia together with the Netherlands was the first to officially raise charges against Russia and demanded the provision of compensation to the victims' relatives.

Likewise, the Minister for Foreign Affairs of Australia accused Russia of running a campaign of “distorting information and propaganda” that promotes various “insane theories” designed to suspend the investigation.

As a matter of fact, it is believed in Australia that the Russian missile was purposely brought to Ukraine and was “deployed to shoot down civilian aircrafts”. Due to this common opinion, the cooperation between the two countries within the framework of the activities of the MN-17 Investigation Team is comprehensive and fruitful.

The fundamental faculties of bilateral relations are the renewal of activities of the powerful Australia-Ukraine Parliamentary Friendship Group in the Australian Parliament; the arrangement of the first ever visit of the President of the Australian Senate to Ukraine; the contribution to raising the level of the diplomatic mission of Australia to Ukraine at an ambassadorial level; opening of the

Honorary Consulate of Ukraine in Sydney; the unprecedented interaction regarding the issue of investigating the disaster of the MN-17 flight at the bilateral level and in the context of international procedures; passing by the Senate of Australia a statement on the occasion of the 85th anniversary of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine as well as the establishment of new fields of cooperation.

Despite the geographical remoteness, the export of services has to some extent increased. The creation of the Australia's own space agency, heightened interest in cybersecurity, energy cooperation, interactions with the Antarctic region and other areas open up new opportunities for Ukraine.

Economic cooperation is largely related to the successful fulfilment of the Agreement between the Cabinet

of Ministers of Ukraine and the Government of Australia on cooperation in the field of peaceful uses of nuclear energy, which enables to make Australia one of Ukraine's major partners in diversifying energy resources.

Particular consideration should be given to the activity of the Ukrainian community of Australia in its efforts to promote interests of Ukraine in Australia. In this regard, Australian Ukrainians represented by the Australian Federation of Ukrainian Organisations (AFUO) always support Ukraine's foreign policy initiatives, strengthen its positive image, influence on decisions of the Australian government regarding Ukraine, expand Ukraine's informational presence in Australia, launch and develop Ukrainian educational and cultural programs in Australia. On behalf of the AFUO, over 60 appeals to the government and the Ministry of Foreign Affairs of Australia have been prepared and made. Thanks to the financial assistance of the community, nearly 50 activities were conducted in raising awareness about Ukraine, shedding light on what is happening there as well as additional measures on supporting reforms in Ukraine and promoting Ukrainian culture and traditions.

Although Ukraine and Australia are located on different continents, they share common values, which make a considerable difference in times of great global disturbance.

Свято вишиванки в Національній галереї Канберри

Vyshyvanka Festival at the National Gallery of Australia in Canberra

*Альберто ХОСЕ АЛОНСО,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Аргентинської Республіки в Україні*

СВЯТКУВАННЯ 208-ї РІЧНИЦІ ТРАВНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

2018 рік є для нашої країни особливим. У червні 1993 року посольство Аргентини в Києві вперше відчинило свої двері. Отже, ми цього річ святкуємо двадцять п'яту річницю відкриття нашого представництва в чудовій, гостинній Україні. Однак 2018 рік є для нас важливим не тільки тому, а й через суттєвий поступ, якого ми досягли в наших двосторонніх відносинах. Сьогодні можна констатувати, що вони є зрілими та взаємовигідними, сповненими взаємної поваги та розуміння. Наші взаємини мають подальшу перспективу зміцнення та розвитку.

Сучасний бурхливий політичний діалог, свідками якого є наші народи, зміцнив традиційно дружні двосторонні відносини. Маючи нагоду, хочу коротко відзначити деякі важливі віхи цього процесу.

21 вересня 2017 року на 72-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку відбулася зустріч Міністра закордонних справ Аргентини Хорхе Форі та Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна. На цій зустрічі міністри обговорили можливість візиту Президента України Петра Порошенка до Аргентини у 2018 році і висловили зацікавленість у розширенні та диверсифікації двосторонньої торгівлі, вивченні можливостей співпраці у галузі космічної діяльності.

Крім того, у квітні цього року співголова Депутатської групи дружби з Аргентиною Верховної Ради України Віктор Романюк разом з депутатом Тарасом Кременем перебували з візитом у Буенос-Айресі, де вони зустрілися з головою Парламентської групи дружби Україна–Аргентина Хорхе Рікардо Енрікесом та іншими членами групи, на якій розглянули форми поглиблення та активізації співпраці, а також участь у 140-й Генеральній Асамблеї з міжпарламентських зв'язків, яка відбудеться 2019 року в Буенос-Айресі.

Урочисте відкриття першого пам'ятного знаку Аргентини в Києві на честь генерала Хосе Франсіско де Сан-Мартіна, 22 серпня 2018 р.

Solemn opening of the first commemorative plaque of Argentine in Kyiv in honor of General José Francisco de San Martín, August 22, 2018

Символом співпраці між нашими законодавцями є те, що протягом останніх років Національний конгрес Аргентини проголосив кілька заяв щодо Голодомору в Україні. Голодомор як акт геноциду був визнаний провінціями Чако, Міс'йонес та Буенос-Айрес, а також міськими радами Апостолес та Берісо. І я впевнений, що найближчим часом кроки в цьому напрямку триватимуть.

Щодо економічних зв'язків, ми спостерігаємо розвиток у двосторонній торгівлі. Від 2016 року ми розгорнули значну діяльність, результати якої стали помітними наприкінці 2017: наш товарообмін збільшився майже на 30%, незважаючи на складну ситуацію, яку переживає Україна у зв'язку з конфліктом. Ми сподіваємося, що на завершення він збільшиться ще на 10% з огляду на нові домовленості у цій сфері. Нашою метою є перевершення найвищого історичного показника, досягнутого в двосторонній торгівлі в 2013 році.

У цьому контексті можна згадати про підписання угоди про співпрацю між Асоціацією «Ліга машинобудівників і роботодавців України «Укр-машбуд» та Аргентинською палатою виробників сільськогосподарської техніки (SAFMA), яке відбулося на виставці-ярмарку «AGRITECHNICA» у Ганновері (Німеччина) 13 листопада 2017 року.

Беручи до уваги високий рівень урожаю в Україні в 2016 та 2017 роках і відкриття європейського ринку для місцевих фермерів, цілком імовірно, що попит на сільськогосподарську продукцію з українського ринку зростатиме, що сприятиме досягненню важливих угод між підприємствами обох країн для розширення співпраці в галузі сільського господарства та торгівлі.

Ми також ведемо переговори щодо підписання двосторонніх угод про соціальне забезпечення, екстрадицію, взаємну правову допомогу в кримінальних та цивільних справах, туризм, кінематографічне виробництво, захист інтелектуальної власності, захист навколишнього середовища, взаємне визнання дипломів початкової та середньої школи. Треба зазначити, що вже понад п'ятдесят двосторонніх угод було підписано обома країнами протягом останніх років. І ми докладаємо зусилля для розширення спектра правових інструментів.

Свідченням подальшого зміцнення зв'язків стане проведення засідань Спільної комісії з питань економіки та торгівлі в останньому кварталі цього року в Буенос-Айресі. І ми плануємо, що результатом цих зустрічей стануть візити делегацій українських бізнесменів до Аргентини й аргентинських до України.

Із великою гордістю ми плануємо відкрити пам'ятний знак, присвячений батькові нашої держави генералу Дону Хосе де Сан-Мартіну в сквері, розташованому перед нашим посольством. Ми переконані, що до цієї урочистої події приєднаються керівництво Києва та Буенос-Айреса, а також голови Парламентських груп дружби обох країн. Ми вважаємо, що це чудова нагода накреслити подальші напрями взаємодії між обома містами в рамках чинної декларації про дружні зв'язки (1993 р.) та угоди про співпрацю (2000 р.), а також обговорити питання, пов'язані з ініціативою «Smart Cities» («Розумні міста»), прихильниками якої є обидва міста.

Ми твердо віримо в те, що такі цінності, як мужність, чесність, працьовитість, скромність та самовідданість, притаманні нашим предкам, мають особливе значення в ці неспокійні часи та стануть маяком, який освітлюватиме наші шляхи до миру та дружби в усьому світі.

Останнє, але не менш важливе: ми здійснюємо величезну роботу, поширюючи аргентинську культуру через наш Аргентинський дім у Києві, пропонуючи широкий спектр заходів, включно із семінарами з аргентинської літератури, уроками танго та фольклорних танців, туристичними семінарами та кінопоказами. Всі заходи абсолютно безкоштовні. Те, що багато українців різного віку та різних соціальних груп з великим задоволенням беруть участь у цих заходах, є для нас предметом особливої гордості, оскільки ніщо так не зближує народи, як культура.

Як я вже казав, ці факти яскраво демонструють, що наші відносини перебувають на високому рівні, і ми можемо очікувати на їхній подальший розвиток у майбутньому.

Хотів би також сказати про Травневу революцію в Аргентині. Ми щороку вшановуємо події, які відбулися 25 травня 1810 року, а саме затвердження основоположного акту про створення Аргентинської держави.

Відзначення річниці героїчного травневого подвигу – це ще один привід замислитися про спадщину, яку залишили наші предки. Двісті вісім років тому слово «свобода» зародилося в серцях аргентинців. Спочатку воно вимовлялося пошепки, але згодом перетворилося на гучний голос народу, який хотів сам творити свою історію.

Ми сьогодні зобов'язані й далі захищати принципи тих жінок і чоловіків, які, подолавши свої страхи, з неймовірною мужністю здійснили найціннішу мрію людства: жити вільними. Пам'ятаючи найважливіші моменти нашої історії, ми прагнемо зберігати й підтримувати прагнення до єднання, миру, братерства та свободи.

Варто лишень перенестися на мить у ті часи, відчути неймовірну небезпеку, з якою зіткнулися наші предки заради ідеї свободи, жертвуючи своїм життям, почестями, майном та родинами.

Саме у той час проголошення незалежності відбувалося на всьому Американському континенті. Всі ці спроби, окрім нашої, були жорстоко придушені, тож треба було починати все спочатку. Після 25 травня аргентинський прапор завжди велично майорить над нами, направляє нас, спонукає до дій і об'єднує.

Цей день є святковим для моїх співвітчизників. Президент Маурісіо Макрі сказав: «Я закликаю вас всіх грати головну роль, щоб наша щоденна робота була щодень кращою. Незважаючи на численні ризики та загрози, наша влада рішуче налаштована на подолання викликів та небезпек сучасного життя для остаточного знищення бідності, для боротьби з вживанням та розповсюдженням наркотиків, щоб наша країна стала вільною, розвиненою і справедливою.

Ми всі маємо щодня будувати кращі суспільство, країну та світ. Станьмо найліпшим прикладом для наших дітей, родин та сусідів. Візьмімо активну життєву позицію. Не чекаймо, що за нас все зробить держава чи уряд. Наполегливо працюймо, щоб задовольнити всі наші потреби, навіть ті, що іноді випереджають наші фінансові можливості, не перекладаючи вирішення цих питань на інших громадян та країну.

Закликаю кожного, незалежно від того, куди вас приведе життєвий шлях, нести у своєму серці Батьківщину з гордістю і самовідданістю, прославляючи ідеали миру, єдності, свободи, рівноправності та благополуччя».

*Alberto JOSÉ ALONSO,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Argentine Republic to Ukraine*

CELEBRATION OF THE 208th ANNIVERSARY OF MAY REVOLUTION

The year 2018 is indeed very special for us. On June 1993, the Argentine Embassy in Kyiv opened its doors for the first time. Therefore, this year we will celebrate 25 years since our representation has been established in this wonderful and warm country. However, it is not only the celebration of this momentous date, the year 2018 is also important because of the great breakthroughs that our bilateral relation have reached. Today it may be stated that these relations are mature and mutually beneficial, based on mutual respect and understanding. Our contacts have prospect for strengthening and development. As a matter of fact, the dynamic evolution of a political dialog that our nations are witnessing has strengthened the traditionally friendly bilateral ties. I would like to briefly highlight some milestones in this regard.

On September 21, 2017, a meeting between the Minister for Foreign Affairs of Argentina, H.E. Jorge Faurie, and the Minister for Foreign Affairs of Ukraine, H.E. Pavlo Klimkin, took place within the framework of the 72nd session of the General Assembly of the United Nations in New York. At the meeting, the Ministers discussed the possibility of a visit of the President of Ukraine Petro Poroshenko to Argentina in 2018; and expressed their interest in increasing and diversifying commercial exchanges as well as exploring the possibility of collaborating in space affairs. Besides, in April of the current year, the Ukrainian Co-President of the Friendship Parliamentary Group with Argentina, Viktor Romaniuk, together with the Member of the Parliament Taras Kremin visited Buenos Aires City, where they met with the President of the Argentine Friendship Parliamentary Group with Ukraine, Jorge Ricardo Enríquez, and other members of the Argentine Group. At the meeting, participants addressed ways of enhancing mutual collaboration, including the participation at the 140th General Assembly of the Inter-Parliamentary Union that is to be held in Buenos Aires in 2019.

Another symbol of cooperation between our legislative branches lies in fact that over the recent years the National Congress of Argentina has pronounced several statements on Holodomor. As an act of genocide Holodomor was recognized by the provinces of Chaco, Misiones and Buenos Aires as well as the City Councils of Apóstoles and Berisso. I am convinced that further steps in this direction will be taken by our National Parliament in the near future.

Зустріч ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича професора Степана Васильовича Мельничука з Надзвичайним та Повноважним Послом Аргентини в Україні Альбертом Хосе Алонсо, 18 липня 2018 р.

Meeting of Rector of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Professor Stepan Vasyliovych Melnychuk with the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Argentine Republic to Ukraine Alberto José Alonso, July 18, 2018

Regarding economic interaction, there is a significant progress in bilateral trade. Since 2016, we have done an immense task, the results of which became visible already at the end of 2017. Despite the tough times Ukraine is facing because of the conflict, there is a significant increase in our trade-off by almost 30 percent. We are expecting it to grow 10 percent more in the current year, taking into account new agreements concluded in this area. Our aim is to surpass the highest historic commercial trade index achieved in 2013.

In this respect, it is worth noting the signing of a cooperation agreement between the League of Machinery Builders and Employers of Ukraine, “Ukrmachbud”, and the Argentine Agricultural Machinery Builders (CAFMA), which took place at the “AGRITECHNICA” fair in Hannover, Germany.

Taking into consideration the high level of harvests in 2016 and 2017 in Ukraine, as well as the opening of the European market to local farmers, is very likely foreseeing the increase of the market demand for these kinds of products in the Ukrainian market, which would lead to reaching important agreements between companies of both countries to increase agricultural cooperation and trade.

We are also negotiating about signing bilateral agreements on social security, extradition and detained transferal, mutual assistance in penal and in civil affairs, tourism, cinematographic production, intellectual property protection, environment protection, mutual recognition of elementary and secondary school diplomas, etc. Notably, more than 50 bilateral agreements have already been signed by the two countries in recent years. Furthermore, we are putting our best efforts to expand the range of legal instruments.

The enhancement of cooperation is proved by meetings of the Joint Commission for Economic and Trade Affairs in Buenos Aires in the last quarter of this year. It was planned those meeting would result in holding visits of delegations of Ukrainian businessmen to Argentina and vice versa.

With great pride, we intend to unveil a memorial sign dedicated to the father of our Nation, General Don José de San Martín, in the square located in front of our Embassy. We hope that this solemn event will be joined by the authorities of Kyiv and Buenos Aires as well as Presidents of the Friendship Parliamentary Group of both countries. We consider it to be an excellent opportunity to establish new areas of joint cooperation between both cities in the framework of the existing brotherhood declaration (1993) and cooperation agreement (2000), and above all, to discuss topics related to the “Smart Cities” initiative, to which both cities are deeply committed.

We firmly believe that such values as courage, integrity, diligence, humility and dedication that are inherent in our forefathers are of special relevance in these challenging times and constitute a beacon of enlightenment to guide our roads to peace and friendship worldwide.

The last but not the least is that we are doing a crucial work, promoting the culture of Argentine through the Argentine House in Kyiv that offers a wide range of activities, including Argentine literature workshops, tango and folkloric dance classes, tourism seminars, movie screenings. All events are fully free of charge. The fact that a vast number of Ukrainians of different age and social class engage in these activities with great eagerness makes us very proud, as there is no other thing than culture bringing peoples together more.

As I mentioned before, these facts clearly demonstrate that our relations are developing at a high level and we expect them intensify even more in the forthcoming years.

I would like also to comment on the May Revolution in Argentine. We annually commemorate the event that took place on May 25, 1810, namely the introduction of the foundation act declaring the creation of the Argentine state.

The celebration of the anniversary of the heroic May fest is another reason to think over the legacy our ancestors have left. Two hundred and eight years ago, the word “freedom” arose in the hearts of Argentinians. At first as a whisper, but then gained momentum to become a loud voice of the nation.

We are obliged today to continue defending principles of those women and men, who by overcoming their fears and with incredible courage made the most valuable dream of mankind true: to live in freedom. By remembering these pivotal moments of our history, we aspire to strengthen and maintain our commitment to unity, peace, fraternity and liberty.

It is worth recalling those days to feel the incredible danger our ancestors encountered following the idea of freedom, sacrificing their lives, honour, property and families.

At that time, independence proclamations were made throughout the entire American continent. All those attempts were suppressed with the gravest brutality, so that they had to be made all over again, except for ours'. Following May 25, the Argentine flag has been invariably hanging and still guiding, encouraging and uniting us.

For my compatriots this day is festive. President Mauricio Macri said, "I urge you all to play a leading role for our daily work to be better each day". Despite a number of risks and threats, our government is determined to overcome challenges and dangers of modern life to ultimately eliminate poverty, struggle against drug abuse and distribution, so that our country become free, developed and fair.

We all should build a better society, country and world every day. Let us be the best example for our children, families and neighbours. We should take proactive attitude. Do not wait that the state or the government will do everything for us. We should work hard to satisfy all our needs, even those that occasionally do not correspond to our financial capabilities and do not charge other citizens and the country with these tasks.

I encourage everyone, regardless of where the life path will lead you, to carry the Motherland in your heart with pride and dedication, celebrating the ideas of peace, unity, freedom, equality and wellbeing.

Сардар МОХАММАД РАХМАН ОГЛИ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Ісламської Республіки Афганістан в Україні

ЗМІЦНЕННЯ ДРУЖБИ МІЖ УКРАЇНОЮ Й АФГАНІСТАНОМ

– *Пане Посол, розкажіть, будь ласка, Вашу історію «політика». Ми знаємо, що дипломатом Ви стали згодом.*

– Насамперед дякую ГДІП за ініціативу спілкування, за те, що багато робите для зміцнення дружби між нашими народами. Десять років тому, після того як був обраний виборцями Фар'ябу (це провінція, розташована на півночі Афганістану), я розпочав службу в своїй країні як депутат парламенту та генеральний секретар. Після закінчення депутатської каденції мене було призначено торгово-економічним представником в Південну Корею. Потім я працював у Міністерстві економіки Ісламської Республіки Афганістан як кандидат на пост міністра і, до від'їзду в Україну, працював старшим радником з політичних питань прем'єр-міністра.

Я отримав вищу освіту в українському місті Вінниця і відчуваю особливу симпатію до України та вашого народу. Президент Ісламської Республіки Афганістан доктор Ашраф Гані та міністр закордонних справ пан Салахуддін Раббані призначили мене Надзвичайним і Повноважним Послом Ісламської Республіки Афганістан в Україні та Молдові, сподіваючись з моєю допомогою врегулювати та зміцнити політичні, економічні й культурні відносини. Я доклататиму всіх зусиль задля зміцнення відносин з Україною, адже в іншому випадку існування політичного представництва Афганістану в Україні буде під сумнівом.

– *Пане Посол, Ви згадали країни, у яких працювали до призначення в Україну. Чи могли б Ви назвати всі країни, де працювали, і пригадати найбільші складнощі, з якими Вам довелося мати справу?*

– За межами Афганістану я працював генеральним директором Міжнародної асоціації Афганістану в Туреччині, потім виконував функції тор-

говельно-економічного представника в Південній Кореї. В кожній з країн я відчував підтримку і сприяння з боку органів державної влади у сфері реалізації наданих мені повноважень, тож це виключало ймовірність появи якихось проблем.

– Скажіть, будь ласка, яким, на Вашу думку, є нинішній стан взаємодії між нашими країнами, які Ви визначаєте пріоритети для команди посольства?

– Ісламська Республіка Афганістан визнала незалежність України після розпаду СРСР. Дипломатичні відносини між Кабулом та Києвом встановлено внаслідок укладеного протоколу 1995 року. Після формування Посольства Ісламської Республіки Афганістан в Україні сторони почали співпрацювати у сферах політики, торгівлі, економіки, вищої освіти, в технічній та військовій галузях та у сфері консульської взаємодії. Кабул і Київ підписали договори і протоколи за напрямками «торгівля та економічна співпраця», угоди про співпрацю та обмін науковою інформацією між політехнічними вишами України і Кабулом, про транзит, угоду між Торгово-промисловою палатою України та Торгово-промисловою палатою Ісламської Республіки Афганістан тощо. Було створено спільну економічну комісію, укладено угоду про заохочення надання підтримки приватним інвесторам тощо. Все згадане вище свідчить про високий рівень відносин між двома країнами. Щодо пріоритетів – Посольство Ісламської Республіки Афганістан прагне активізувати двосторонні політичні відносини, розвивати та зміцнювати торговельну співпрацю, досягти спрощення умов інвестування для підприємців України в Кабулі, а також розбудувати співпрацю в різних сферах та галузях, зокрема інфраструктури промисловості, технологій, будівельних матеріалів за допомогою спеціалістів з України. Сподіваємось на участь України в боротьбі проти тероризму, торгівлі наркотиками, організованої злочинності, сприяння розвитку науки і вищої освіти, яка має величезний потенціал в Афганістані.

Другим пріоритетом є зусилля, спрямовані на заохочення офіційних осіб України до повторного відкриття представництва України в Кабулі. Наприкінці 2011 року Україна закрила Посольство без конкретних, вказаних її урядом причин. Посол України в Таджикистані став за сумісництвом послом в Афганістані. Наше посольство прагне, щоб уряд України знову відкрив офіційне представництво в Кабулі. Я особисто порушував цю тему на зустрічі з президентом, паном Порошенком П.О., та офіційними особами Міністерства закордонних справ України.

Ще одним пріоритетом нашого посольства є заохочення українських підприємців інвестувати в Афганістан, який є гарним ринком для українських виробників. Також вважаю, що афганським підприємцям необхідно вивчати пропозиції від виробників України і зміцнювати економічні відносини між нашими країнами.

– Чи могли б Ви коротко перелічити найперспективніші напрями, які поки що не реалізовані?

– Найбільш важливими та перспективними для подальшого розвитку діалогу є економічні відносини. Без них не буде іншої взаємодії. Тому ми хочемо, щоб економічні зв'язки між Києвом та Кабулом були міцними, і плануємо запросити афганських підприємців для вивчення ринку України, щоб вони могли налагодити імпорт продуктів, які, наприклад, мають попит в Афганістані.

– Чи є напрями, за якими налагоджено взаємодію?

– На мою думку, зараз в усіх сферах у нас з Україною гарні відносини. У сфері політики, економіки та торгівлі триває широкопланова та потужна робота, і саме їх вже можна вважати ефективними.

– Ще питання історичного характеру, дуже важливе, і для України нині особливо актуальне. Афганістан став жертвою вторгнення Кремля в 1979–1989 роках і зараз Україна також веде боротьбу з Росією на Донбасі, і перед цим, Ви знаєте, відбулася окупація Криму. На Вашу думку, чи є спільне у війні в Афганістані та воєнних конфліктах в Україні?

– Порівнюючи війну СРСР в Афганістані та вторгнення Російської Федерації у східні райони України, необхідно враховувати кілька чинників. По-перше, війна в Афганістані була послідовною воєнною дією. Окупація Афганістану підштовхнула Захід розпочати бойові дії проти СРСР і цю війну було виграно самовідданістю і кров'ю народу Афганістану. Нинішній конфлікт на Сході України не є послідовною біполярною воєнною дією: він ведеться на певній частині території країни між Україною та Російською Федерацією. По-друге, радянські війська, окупувавши Афганістан у 1978 році, захопили зокрема і стратегічні райони – аеропорт, повітряний простір Афганістану, важливі державні будівлі, стратегічно важливі міста, зокрема й за величиною. Активно втручалися у внутрішні справи Афганістану. Умови управління Афганістаном, внутрішню та зовнішню політику Афганістану регулювало СРСР, вони керували прийнятими рішеннями. Втручання на рівні керівництва відбувалося не лише у прийнятті чи відставці другорядних офіційних осіб, а й в обранні та відставці президентів безпосередньо партією з Москви. Наприклад, вбивство Хафізулла Аміна та прихід до влади Бабрака Кармаля, а пізніше призначення Мухаммеда Наджибулли президентом Афганістану, є зразками такого втручання у внутрішні політичні справи Афганістану з боку СРСР. В Україні частина країни перебуває у стані кризи, і лише тією частиною можна керувати. В Україні незалежний уряд, який прийшов до влади через вибори, він незалежно приймає рішення, і Росія не може втрутитися у внутрішні справи вашої держави.

Церемонія вручення Вірчих грамот. Надзвичайний і Повноважний Посол Ісламської Республіки Афганістан Сардар Мохаммад Рахман Огли та Президент України Петро Порошенко

Ceremony of credentials' presentation. The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Islamic Republic of Afghanistan Sardar Mohammad Rahman Oghli and the President of Ukraine Petro Poroshenko

Нинішня війна, яка відбувається на Сході України, обмежується цією територією. Як ми знаємо, СРСР за весь термін окупації Афганістану не зміг досягнути своїх цілей, заплативши високу ціну. Після десяти років насильства, зрештою, з ганьбою залишив Афганістан.

Як наслідок, війна в Афганістані стала приводом для отримання незалежності республік, розташованих на карті від Центральної Азії до Східної Європи, які раніше входили до складу СРСР. Саме війна в Афганістані спричинила несподівані програші СРСР з економічного та військового поглядів. Це теж вплинуло на падіння Берлінської стіни, створення унітарної Федеративної Республіки Німеччина. З'явилися гарантії незалежності країн, що входили до складу Радянського Союзу за результатом Варшавського договору.

Звісно, також особливістю війни в Афганістані є супротивне – наддержава, яка надзвичайно озброєна і мала сучасну техніку та використовувала водневі бомби, літаки-бомбардувальники і газоподібний хлор. Не лише так звана легендарна непереможна армія СРСР, а й усі держави, які підписали Варшавський договір, взяли участь в афганській війні. Проте на війну в Україні Варшавський договір вже не впливає. Навпаки, в ро-

сійсько-українській війні всі країни, включно й західні, зокрема й США, підтримують Україну. Кожна війна має і спільні риси. Наприклад, 101 країна, що входить до складу ООН, засудили тоді окупацію Афганістану з боку СРСР, аналогічно сьогодні – війна в Україні та окупація Криму Російською Федерацією були визнані нелегальними більшістю країн світу.

– Розкажіть, будь ласка, про роки Вашого навчання у Вінницькому політехнічному інституті. Які важливі моменти відбулися і що з того досвіду допомагає сьогодні в роботі?

– Звісно, коли навчаєшся в іншій країні, спочатку опановуєш мову, а потім вивчаєш культуру та історію цієї країни. Коли я здобував освіту у Вінниці, в часи Радянського Союзу, український народ ставився до нас дуже добре. Викладачі, особливо у Вінниці, намагалися багато чому нас навчити. Чому мене сюди направили? Напевно тому, що я знаю український народ, його культуру завдяки тим студентським рокам. На мою думку, український народ має великий потенціал, зокрема науково-технічний, і, звісно, Україна – це велика країна Східної Європи зі значними ресурсами, особливо людськими. І тому Україна посідає для нас, афганців, і для мене зокрема, важливе місце. Я з радістю приїхав через 27 років знову до України, щоб представити Афганістан як Посол. Я щиро хочу зміцнити дружбу між народами України та Афганістану. Київ, Вінниця і загалом Україна для мене як друга рідна країна.

Sardar MOHAMMAD RAHMAN OGHLI,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Islamic Republic of Afghanistan to Ukraine*

STRENGTHENING OF FRIENDSHIP BETWEEN UKRAINE AND AFGHANISTAN

– Mr. Ambassador, could you please tell us about your “political” background. We know that you have become a diplomat a little bit later.

– First of all I would like to express my gratitude to GDIP for the initiative to communicate and for your attempts to strengthen friendship between our nations. Ten years ago after being elected by the Faryab (province in the north of Afghanistan) voters, I began serving in my country as a Member of the Parliament and Secretary-General. After the end of my parliamentary tenure, I was appointed as a trade and economic representative to South Korea. Then I worked for the Ministry of Economy of the Islamic Republic of Afghanistan as a candidate for the post of Minister and, before arriving in Ukraine, I worked as a Senior Political Advisor to the Prime Minister of Afghanistan.

I have obtained higher education in Vinnytsia in Ukraine and I feel particular affection for Ukraine and its people. The President of the Islamic Republic of Afghanistan, Doctor Ashraf Ghanī and the Minister for Foreign Affairs Mr. Salahuiddin Rabbani, appointed me to the position of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Islamic Republic of Afghanistan to Ukraine and Moldova in order to regulate and strengthen political, economic and cultural relations. Therefore, I will make every effort to enhance relations with Ukraine, otherwise, the existence of a political representation of Afghanistan in Ukraine will be in doubt.

– Your Excellency, you have noted countries where you have worked before the appointment to Ukraine. Could you name all the countries where you have served and recall the major difficulties you had to deal with?

– Outside the territory of Afghanistan I worked as a Director-General of the Afghan International Association in Turkey, and then I served as a trade and economic representative in South Korea. In each of the countries I felt support and assistance of the state authorities while fulfilling the authorized duties, which helped to avoid many problems.

– Mr. Ambassador, what in your opinion is the current state of cooperation between our countries, what priorities do you set for the Embassy’s team?

– The Islamic Republic of Afghanistan recognized the independence of Ukraine after the collapse of the USSR. Diplomatic relations between Kabul and

Мубарак Альмуавшарджі, Радник Надзвичайного і Повноважного Посла Держави Кувейт в Україні, Бакір Ахмед Азіз Аль-Джаф, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Ірак в Україні, Валентина Жебрівська, Сардар Мохаммад Рахман Огли, Надзвичайний і Повноважний Посол Ісламської Республіки Афганістан, відвідали фестиваль «Купальські роси». 06.07.2018

Mubarak Almuawesharji, Advisor to the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the State of Kuwait to Ukraine; Bakir Ahmed Aziz Al-Jaff, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Iraq to Ukraine; Valentyna Zhebrivska; Sardar Mohammad Rahman Oghli, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Islamic Republic of Afghanistan to Ukraine, at Kupalski Rosy Festival, 06.07.2018

established, the agreement on encouragement of private investors support has been concluded. All of the above testifies to the high level of cooperation between the two countries. Regarding the priorities, the Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan strives to intensify bilateral political relations, develop and strengthen trade cooperation, achieve simplification of investment conditions for Ukrainian business sector in Kabul, as well as to develop cooperation in different areas and sectors, namely industry infrastructure, technologies, building materials with the assistance of Ukrainian specialists. We hope Ukraine will participate in the fight against terrorism, drugs traffic, organized crime, and will take part in the promotion of science and higher education that have huge potential in Afghanistan.

Another point of preference is efforts aimed at encouraging Ukrainian officials to re-open the representation of Kabul in Ukraine. At the end of 2011, Ukraine closed the Embassy without any specific reasons determined by Ukrainian government. The Ambassador of Ukraine to Tajikistan became concurrently the Ambassador to Afghanistan. It is important for our Embassy that the government of Ukraine will re-open its official representation in Kabul. I personally raised this issue at a meeting with the President, Mr. P. O. Poroshenko, and officials of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

Kyiv have been established as the result of the Protocol concluded in 1995. Following the formation of the Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan in Ukraine, both parties have started cooperation in the fields of politics, trade, economics, higher education, as well as in the technical, military and consular areas. Kabul and Kyiv have signed agreements and protocols on trade and economic cooperation, agreements on cooperation and exchange of scientific information among polytechnic universities of Ukraine and Kabul, on transit, agreement between the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry and the one of the Islamic Republic of Afghanistan and others. Joint Economic Commission has been

Another priority of our Embassy is to encourage Ukrainian business sector to invest in Afghanistan that is considered to be reasonable market for Ukrainian manufacturers. In addition, I suppose that Afghan entrepreneurs should explore the market of Ukrainian manufacturers and strengthen economic relations between our countries.

– *Could you briefly name the most promising areas that have not been implemented yet?*

– Economic relations are the most important and promising area for further development of the dialogue. Otherwise, there will be no cooperation. That is why we strive to have solid economic relations between Kabul and Kyiv. For this reason we are going to invite Afghan entrepreneurs to study Ukrainian market, so they could expand import of those products that are in demand in Afghanistan.

– *Are there any already successful directions of cooperation?*

– To my mind, we have good relations with Ukraine in all sectors. Currently we fulfil large-scale and comprehensive work in the fields of politics, economics and trade, so these are the areas that is most effective.

– *Mr. Ambassador, I would ask you a question related to the history, which is today highly important for Ukraine. It is known that Afghanistan became a victim of the Kremlin invasion in 1979–1989; currently Ukraine fights war on Russia in Donbas, and before this Crimea was occupied. How do you think, is there any similarity between the Afghan war and the armed conflict in Ukraine?*

– If we compare the war of the USSR in Afghanistan and the invasion of the Russian Federation into eastern parts of Ukraine, several factors shall be considered. First of all, the war in Afghanistan was a consequential hostilities. The occupation of Afghanistan forced the Western countries to start combat operations against the USSR, as a result of which the war was won owing to selflessness and blood of the people of Afghanistan. Current conflict in the East of Ukraine is not a consequential bipolar warfare, as it engages Ukraine and the Russian Federation and it is conducted on a certain territory. Secondly, having occupied Afghanistan in 1978 the Soviet army captured some strategic regions, namely airport, air area of Afghanistan, important public buildings, strategically important cities (including large ones). The USSR actively intervened in the internal affairs of Afghanistan, governing conditions, internal and external policies of Afghanistan, the Soviets regulated the decision making process. At the level of governing bodies, the party from Moscow intervened in the process of electing or dismissing not only secondary officials, but also presidents. The assassination of Hafizullah Amin and election of Babrak Karmal, and later the appointment of Mohammad Najibullah as the President of Afghanistan, are the examples of such interference in internal political affairs of Afghanistan by the USSR. Meanwhile in Ukraine, there is only a part of the country

being in a state of crisis, and only that part can be controlled. An independent government that came to power through elections in Ukraine makes decisions independently, and Russia cannot intervene in internal affairs of your state.

The ongoing war in the East of Ukraine is limited by this very territory. It is known that the USSR failed to achieve its goals over the entire period of Afghanistan occupation and paid a high price as the result. After ten years of violence, the Soviets have finally left Afghanistan with shame.

In the end, the war in Afghanistan has given an impetus for the republics located between Central Asia to Eastern Europe to secede from the USSR and become independent. From economic and military points of view, the war in Afghanistan has brought unforeseen losses for the USSR. It has also influenced the fall of the Berlin Wall, the creation of the unitary Federal Republic of Germany. Countries that used to be part of the Soviet Union have obtained guarantees for independence under the Warsaw Pact.

Certainly, the features of the war in Afghanistan were different. It was an extremely armed superpower that had modern technologies and used hydrogen bombs, bomber planes and gaseous chlorine. Not only the so-called legendary invincible army of the USSR, but all the states that signed the Warsaw Pact, participated in the Afghan war. However, the Warsaw Pact does no longer affect the war in Ukraine. On the contrary, in the case with the Russian-Ukrainian war, all countries, including the West and the United States, support Ukraine. Each war has common features. For example, the 101 United Nations member states condemned the occupation of Afghanistan by the USSR at that time, similarly today the war in Ukraine and the occupation of Crimea by the Russian Federation were recognized illegal by most countries of the world.

– *Please, tell us about your study at Vinnytsia National Technical University. What important events have happened there and what of gained experience helps you in the present day work?*

– Usually when you study in another country, you first learn the language and then its culture and history. When I studied in Vinnytsia, during the Soviet Union, the Ukrainian people treated us very well. Lecturers, especially in Vinnytsia, tried to teach us a lot. Why have I been assigned here? Probably because I know Ukrainian people and their culture thanks to those student years. In my opinion, Ukrainians have great potential, in particular, scientific and technical, and, of course, Ukraine is a large country in Eastern Europe with significant resources, especially human. That is why Ukraine holds a prominent place for us, the Afghans, and for me in particular. I am glad to return here after 27 years to introduce Afghanistan as an Ambassador. I sincerely wish to strengthen friendship between the peoples of Ukraine and Afghanistan. I like Kyiv and Vinnytsia, and Ukraine in general has become a second home country for me.

Люк ЯКОБС,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Королівства Бельгія в Україні

УКРАЇНА МАЄ РІШУЧЕ ЗАЯВИТИ ПРО СЕБЕ СВІТОВІ

– Минуло чотири роки з часу Вашого приїзду в Україну 2014-го – року трагічних подій. На Ваш погляд, як змінилася країна та в чому лишилася такою ж за цей час?

– Немає жодного сумніву в тому, що Україна змінилася і продовжує змінюватися на краще весь час. Євромайдан змінив менталітет людей та запустив фундаментальні реформи, які поступово впроваджуються. Ці зміни дуже відчутні. Завдяки ним хід політики стає ефективнішим, бізнес-клімат поліпшується, а в підсумку – і бачення українцями своєї країни. Майдан став важливою віхою, яка змусила українців затвердити свою державу як суб'єкт міжнародних відносин та заявити про себе як про перспективне, сучасне та демократичне суспільство. Україна, безумовно, рухається у правильному напрямку. Тому важливо, аби шлях реформ, який вона обрала, був не лише на папері, а й реально був втілений у життя.

Бачити ці зміни, напевно, найприємніше у моїй роботі в Україні, адже цінності, які приніс з собою Євромайдан, не можуть залишати нікого осторонь. Цю подію можна вважати сьогодні новим стартом – Україна має «до» та «після» Євромайдану. Вона перегорнула нову сторінку своєї історії. Українці зробили головний вибір. Якщо українці відступлять та повернуться до старих звичок, цей дух буде зраджено. Скептицизм щодо досягнутого, як і самовдоволення, неприпустимі. Я переконаний, що ми маємо бути впевненими та оптимістично налаштованими щодо майбутнього, і з цим настроєм рішуча Україна повинна заявити про себе світові.

– Пане Посол, охарактеризуйте, будь ласка, сучасний стан двосторонніх відносин між Україною та Бельгією. Чи змінилися пріоритетні напрями діяльності за час Вашого перебування на посаді?

Бельгійська спільнота й співробітники посольства святкують Національний день Бельгії в Переяславі-Хмельницькому (21 липня 2017 року)

Belgian community and Embassy staff celebrate their National Day in Pereiaslav-Khmelnytskyi (21 July 2017)

– Варто зауважити, що революційні події 2014 року дали новий імпульс та значення двостороннім відносинам між нашими країнами. Політичний діалог став більш істотним та чітким. Україна і Бельгія є партнерами у двосторонньому та міжнародному рівні, співпрацюючи зокрема в ООН, Раді Європи, ОБСЄ тощо. Сьогодні обидві країни справді ведуть конструктивний діалог, мають фокус, конкретні спільні інтереси та цілі, що, безперечно, підвищує якість двостороннього діалогу.

Європейський вибір України, її прагнення досягти гарантій колективної безпеки, захистити міжнародний правопорядок та її зусилля зміцнити демократію, права людини та верховенство права є тією основою, на якій ґрунтується наша двостороння взаємодія.

На мій погляд, Україна мусить відстояти свою незалежність і власне бачення своєї долі. Для Європи це завдання має стрижневе значення з погляду цінностей та моделі суспільства, з якими ми себе ідентифікуємо, на які покладаються її громадяни. Це всеосяжний рух, який потроху набував сили за майже 27 років незалежності України та отримав у 2014-му сильний поштовх, спричинивши появу потужної та цілеспрямованої програми дій у формі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ця угода є початком, її реалізація поступово сприятиме ще більшому зміцненню політичних та економічних зв'язків з Європейським Союзом.

Хочу зазначити, що обидві країни активно розвивають свої економічні та політичні зв'язки, інвестиції та торговельні відносини, які безперервно посилюються, незважаючи на велику кризу в 2014–2015 роках. Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом діє. Це доводять статистичні дані про двосторонню торгівлю не лише між ЄС та Україною, а й між Бельгією і Україною зокрема. До того ж бельгійські інвестори ніколи не виїжджали з України в ці важкі роки, наразі їх кількість навіть збільшується через нових представників бізнесу. Очевидно, що учасників ринку заохочує поступове поліпшення бізнес-клімату та поява нового покоління чесних, етичних та надійних ділових партнерів. Молоді й активні українські підприємці зі знанням іноземних мов створюють наразі сприятливе середовище для розвитку взаємовигідних ділових відносин, які позитивно впливають на двосторонню торгівлю та інвестиції.

Проте не варто забувати, що часом бельгійським компаніям доводиться стикатися з сумнівною адміністративною практикою або так званими «перевірками», які шкодять бізнес-планам та не дають їм зростати на повну силу. Тому необхідно, щоб Україна не лише впроваджувала реформи, а й позбувалася негативної спадщини минулого. Бізнес-спільнота очікує від уряду ефективного управління та викорінення згубної бюрократії, зайвого зволікання у прийнятті адміністративних рішень, що врешті перешкоджає розвитку бізнесу та псує імідж країни загалом. Якщо говорити про заохочення бізнесу, найкращі послы України – це компанії, які охоче інвестують у країну. Законслухняні компанії, що створюють робочі місця та платять податки до бюджету країни, мають отримати зелене світло. Саме у такий спосіб будь-яка країна конкурує з іноземними інвесторами – для корупційних дій старого зразка немає місця. Створіть справедливі, рівні умови й інвестори ринуть в Україну, адже будуть зацікавлені в реальних можливостях для бізнесу.

– Які сфери є потенційно привабливими для бельгійських інвесторів та потребують розвитку в Україні?

– Безумовно, Україна перебуває в центрі уваги бельгійських компаній. Аграрний бізнес – надзвичайно перспективна та потужна галузь промисловості країни: не лише з погляду вирощування сільськогосподарських культур, а й щирої зацікавленості України в підвищенні продуктивності та доданої вартості виробництва продуктів харчування, завдяки чому створюються робочі місця, зростають виробничі потужності та експорт, а отже, й сталий розвиток економіки України. Як і багато інших європейських країн, Бельгія зацікавлена в такому підході. Бельгійські компанії не хочуть втратити таку можливість для розвитку, тому в аграрній сфері України є чимала кількість представників бельгійського бізнесу. Крім того, Бельгія має одну з найрозлогіших транспортних мереж та розробляє

*Зустріч із керівником ХОДА Юлією Світличною під час візиту до Харкова
Meeting with Yuliia Svitlychna, Head of Kharkiv Regional State Administration, during visit to Kharkiv*

низку високотехнологічних ноу-хау, тому зацікавлена також в українському будівельному секторі, який зараз активно розвивається. Приємно відзначити, що Україна використовує прогресивний підхід у розбудові транспортної інфраструктури, а саме автомобільних, залізничних, повітряних та водних шляхів. Бельгійські компанії особливо цінують успішний інженерний досвід українців у галузі машинобудування, аерокосмонавтики, інформаційних технологій та мікроелектроніки. Нагальним на сьогодні є питання енергетичної незалежності, у зв'язку з чим бельгійські компанії активно працюють над низкою інноваційних рішень у сфері енергоефективності, енергозбереження та відновлювальної енергетики. Бельгійські інвестори одноголосно наголошують, що розвиток відновлювальних джерел енергії є перспективним. Нещодавно я дізнався, що бельгійська інжинірингова компанія має намір встановити в Житомирській області сонячні панелі, а Меморандум про взаєморозуміння у цій сфері вже підписано. Через зміну клімату та значні викиди вуглецю викопні види палива та невідновлювальні джерела енергії скоро буде вичерпано. Майбутнє за низьковуглецевими та технологіями енергозберігання, тому в цій сфері Україна має використовувати всі можливості та потужності, аби йти в ногу з часом та здійснити неминучий перехід до чистих видів енергії. Тож варто відзначити, що двостороння економічна співпраця розвивається доволі швидко, і я радий, що моя країна є частиною цього процесу.

– *Ваша Високоповажносте, будьте ласкаві, розкажіть про те, над чим Ви зараз працюєте? Чи впроваджуються наразі нові ініціативи?*

– Навесні 2017 року ми успішно організували візит двох бельгійських торговельних делегацій в Україну. Першою була спільна бельгійсько-люксембурзька торгова місія, що в квітні приїздила до Києва, Дніпра та Житомира, щоб ознайомитися з можливостями та бізнес-процесами місцевих компаній. Друга торгова місія була спільним бельгійсько-нідерландським проектом й відві-

дала в травні Миколаїв. Метою візиту було поглиблення співпраці між Миколаївським портом та Північним морським портом – міжкордонною портовою зоною, що простягається від Вліссінгена в Нідерландах до Гента в Бельгії. Україна та Бельгія вже встановили співпрацю між морськими портами Одеси та Антверпена – другого за величиною порту Європи, Миколаєва та Гента, Зебрюгге та Чорноморська. Минулого літа керівництво українських морських портів підписало угоду з бельгійською компанією «Novadeal Ltd», дочірньою компанією групи DEME, щодо проведення дренажних робіт у порту «Південний». Таким чином, Бельгія зацікавлена в подальшому посиленні співпраці з Україною в перспективному для обох країн напрямку морського транспорту. Успіх українського експорту залежить також від успіху бельгійських морських портів, оскільки для українських товарів Бельгія є воротами в Європу. А підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, безперечно, дало поштовх для зміцнення такої співпраці.

Говорячи про ініціативи в сфері культури, Посольство традиційно бере участь в організації щорічного міжнародного фестивалю «Journées de la Francophonie», покликаного популяризувати французьку мову та франкомовну культуру. Цей фестиваль, що проходить в різних містах України, є плодом тісної співпраці великої кількості посольств, що представляють країни-члени Міжнародної організації франкомовних країн: Францію, Канаду, Ліван, Марокко, Швейцарію, В'єтнам, Єгипет, Вірменію, Грецію, Кіпр, Молдову та інші, а також Міністерства закордонних справ України, Французького інституту в Україні та Альянсу Франсез в Україні.

На 2018 рік заплановано й інші культурні проекти: виставки, літературні події та концерти. Зокрема, в травні талановиті бельгійські солісти –

Виступ із Русланою на святкуванні Національного дня Бельгії в Ізоляції (Київ, 21 липня 2018 року)

Performing with Ruslana at the Belgian National Day Party in Izoliatsia (Kyiv, 21 July, 2018)

*Відкриття Бельгійської алеї в Києві за участі держсекретаря МЗС України Андрія Зайця
Opening of the Belgian Alley in Kyiv with participation of the State Secretary of the MFA of Ukraine, Andrii Zaiats*

Тон Фрет, флейта, та Вероніка Ільченко, піаніно – здійснили тур Західною Україною. Вони приїздили з концертами в Україну вже вдруге. У 2016 році дует виступив у Дніпрі, Харкові, Глухові, Тростянцях, Сумах та Києві. Крім того, цього року ми продовжуємо програму заходів, присвячених вшануванню 100-річчя перебування бельгійського автобронедивізіону в Україні в часи Першої світової війни. 1916 р. армію було направлено до Галицького фронту для підтримки царської армії, та в 1917 році військовий підрозділ відступив до Києва саме тоді, коли Україна відстоювала свою державність взимку 1917–1918 років. У межах святкування сторіччя цієї події в лютому 2017 року бельгійський кінорежисер Арнаут Хаубен презентував у Києві свій документальний фільм, в основу якого увійшли розповіді свідків, а бельгійський історик Август Тірі переказав неймовірну історію цих солдат, цитуючи їхні щоденники та листи додому.

– Під час робочого візиту до Брюсселя Президент України Петро Порошенко провів переговори з Прем'єр-міністром Бельгії Шарлем Мішелем. Зокрема, він повідомив про можливе розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі. Яка думка уряду Бельгії з цього питання?

– Під час візиту Петро Порошенко виступив на п'ятому саміті «Східного партнерства» та провів низку зустрічей з керівництвом інституцій Європейського Союзу, а також главами держав та урядів країн-членів ЄС.

Президент України також мав аудієнцію у Його Величності Короля Бельгійців Філіпа. Головним питанням порядку денного саміту було виконання Мінських домовленостей та припинення бойових дій на Донбасі. Прем'єр-міністр Бельгії Шарль Мішель виступив на підтримку територіальної цілісності України та її прагнення до європейської інтеграції. Я вважаю, що розгортання миротворчої місії ООН на окупованій території України могло б стати важливим каталізатором у створенні правильних передумов для мирного врегулювання конфлікту, за умови що вона матиме вірний формат та доцільні повноваження.

На початку червня Бельгію було обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН на 2019–2020 роки. Зважаючи на те, наскільки важливою є підтримка міжнародного миру та безпека, а також утвердження держави в міжнародному співтоваристві, Бельгія усвідомлює відповідальність, якої вимагає це призначення. Девізом кампанії та зобов'язань Бельгії в Раді Безпеки ООН є: «зміцнювати взаєморозуміння, діяти заради миру». З огляду на це, Бельгія також висловила підтримку Україні у її призначенні непостійного члена Ради Безпеки ООН у 2016–2017 роках, особливо в питаннях протидії агресії та посягання на територіальну цілісність.

– Чи підтримує Посольство Бельгії в Україні контакти з українською діаспорою в Бельгії, і якщо так, то яким чином?

– Власне, українська діаспора в Бельгії не така велика, як, наприклад, у Канаді чи Польщі, хоча вона утворювалася протягом десятиліть і є справді впливовою, оскільки проживає в країні, де розташовані провідні європейські та євроатлантичні установи. На мій погляд, це одна з причин, чому українці відчувають силу захищати Україну та її громадян. Ця діаспора рішуче бореться зі стереотипами, розвінчує міфи та спростовує упереджені новини ЗМІ, викликані пропагандою. Українська громада також дуже активна. Слід зазначити, що в рамках діяльності Ротарі-клубів та під егідою МТП Україна–Бельгія–Люксембург група дітей солдатів із зони АТО відвідали Бельгію в 2016 і 2017 роках. І ще одним способом висловлення солідарності є збір громадою одягу, ліків, медичного обладнання та передача їх до місць, де в них є потреба. Як висновок, українська діаспора в Бельгії, попри свою нечисельність, має значний вплив на громадську думку, захищає інтереси своїх співгромадян, поширює патріотичні ідеї за кордоном та взаємодіє з бельгійськими неурядовими організаціями, які працюють в Україні.

– Чим Вам найбільше подобається життя в Україні?

– Якщо б мені потрібно було обрати найприємніше в житті тут, це були б люди. Українці надзвичайно дружелюбні, щирі та привітні. Я відчуваю це гостинне ставлення до себе, у якому б місті я не був. Український народ плекає вікові традиції та не припиняє вивчати сучасні мистець-

*Вітання «Міс Льон 2018» (Глухів)
Congratulations to 'Miss Linnen 2018' (Hlukhiv)*

кі течії. Вони захоплюються мистецтвом та відкриті для експериментів. Кількість художніх галерей та виставок в Україні вражає, концертні зали та театри повні, а глядачі завжди шанують акторів, оперних співаків чи музикантів, аплодуючи стоячи та даруючи квіти. Що я ще помітив, то це жагу українців подорожувати й те, як вони охоче відкривають для себе нові культури. Мене також дивує та водночас тішить, як багато українці знають про Бельгію, а також їхнє бажання продовжувати дізнаватися про країну та її столицю.

Я щиро пишаюся тим, що був присутнім і підтримував Україну в переломний момент формування її нації, хоча й високою ціною. Сьогодні українці згуртовані як ніколи. На мій погляд, політики держави повинні серйозніше поставитися до усвідомлення значення цього історично важливого періоду та використати можливості, які він несе, та піднесеність духу народу, щоб дотримуватися лінії реформ, зробити їх невідворотними та раз і назавжди позбутися згубної спадщини минулого.

Luc JACOBS,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Kingdom of Belgium to Ukraine*

UKRAINE SHALL MAKE ITSELF KNOWN TO THE WORLD

– *It has been four years since you came to Ukraine in 2014, the year of dramatic events. In what ways has Ukraine changed and in what ways has it stayed the same over this period?*

– To begin with, Ukraine has definitely changed and is constantly changing for the better. Euromaidan has altered the mentality of people and set in motion fundamental reforms, which have already been launched and gradually being implemented. These changes are tangible. They are altering the way in which politics are being managed, the business climate is improving and eventually the way Ukrainians perceive their own country. Maidan is an important milestone that has driven Ukrainians to assert their country as a subject of international relations and as a forward-looking, modern, democratic society. It is undeniable that Ukraine is moving in the right direction. Therefore it is crucial that the path of reforms it has taken exist not only on paper, but be actually implemented and felt on the ground.

Seeing this trend happen is probably the most uplifting feeling I experienced in serving my country in Ukraine, since this broadly based Euromaidan movement cannot leave anyone indifferent. Euromaidan may be considered today as the point of reference – Ukraine has time before and after. Hence, the country has turned a new page of its history. Ukrainians have made an irreversible choice. If there is any backsliding and return to the old habits, it would be a betrayal of that spirit. There is no room for cynicism about what has been achieved so far, but not for complacency either. I believe we should be all confident and positive about the future and with that spirit a confident Ukraine should make itself known to the world.

– *Mr. Ambassador, how would you describe the state of Ukraine-Belgium bilateral relations today? Have the focus areas changed during your tenure?*

– It is worth mentioning that the revolutionary events in 2014 have given a new dynamics and a new meaning to our bilateral relations. The political dialogue has become more genuine and focused. Ukraine and Belgium are partners both bilaterally and in the multilateral fora, judging by the way how we interact in the UN, Council of Europe or OSCE, just to name those. The two countries are really talking business now, they have a focus, concrete common interests and objectives, which certainly improve the quality of bilateral dialogue.

The European choice of Ukraine, its search for collective security guarantees, its actions in defense of the international legal order and its endeavour to reinforce democracy, human rights and the rule of law constitute the overall framework in which our bilateral dialogue is articulating itself.

As I see, Ukraine needs to assert its true independence and its own vision of its own destiny. This has a fundamental European connotation in the sense of the values and a model of society that we identify ourselves with and that puts the citizens at the center. This is a broad movement that has gradually gained strength over the nearly 27 years of Ukraine's independence, but it received a strong impetus in 2014, resulting in a very strong and focused road map in the form of the EU-Ukraine Association Agreement. The Agreement is a starting point, which is now through its implementation, gradually enhancing the development of ever stronger political and economic relations with the EU, and Belgium as an EU member state is part of that evolution.

I would like to note that both countries are active in their economic interchanges, political contacts, investment and trade relations, which are constantly increasing, despite the big crisis in 2014–2015. The Free Trade Agreement between Ukraine and the European Union has its effect. Notably, this is proved not only by trade statistics between the two regions, but also between Belgium and Ukraine. Furthermore, Belgian investors have never left Ukraine during those challenging years, they are even expanding now, and newcomers are arriving. It is obvious that economic participants are also encouraged by the gradual improvement of the business climate and the emergence of a new generation of honest, ethical and thus, more reliable business partners. Young dynamic Ukrainian entrepreneurs speaking foreign languages are currently creating better context for exploring fruitful business relations, influencing trade and investment relations in a positive way.

However, I must admit that there are still cases, where Belgian companies are confronted with dubious administrative practices or so-called 'inspections', hindering their business plans and preventing them from going full steam ahead. Therefore, it is also important for Ukraine not only to be forward-looking in its reforms, but also to clean up the legacy of the past. The government is expected by the business community to exert effective authority and eradicate harmful red tape, unnecessary delay in administrative decisions, which altogether creates obstacles for business development and tarnishes the image of the country at large. When it comes to attracting business, the best ambassadors for Ukraine are the companies that are happily investing in the country. Law-abiding companies that create jobs and pay taxes in the country should be spread a red carpet. This is how every country is competing for foreign investors, so there is no room for old-style corrupted practices. Create a fair, level playing field and investors will flock to Ukraine, attracted as they are by genuine business opportunities.

– *What areas are potentially attractive to Belgian investors and should be developed in Ukraine?*

– Ukraine is definitely on the radar of Belgian companies. Ukrainian agricultural business is a very promising and strong sector. It concerns not only growing crops in fields, but is also Ukraine's keen interest in increasing productivity and adding value to food production, which leads to the creation of jobs, increase of production capacity and exports, and thus to a sustained development of Ukraine's economy. Like many other European countries, Belgium is considerably interested in such approach. Belgian companies do not want to miss this train, so there is a large number of Belgian representations active in agribusiness in Ukraine. Belgium that has one of the densest transport networks as well as plenty of know-how in engineering takes also interest in Ukraine's construction sector, which is developing fast. It is noticeable that a visionary approach is present in improving Ukraine's transport infrastructure, be it road, railway, airports or waterways. Belgian companies also value the strong Ukrainian engineering tradition in the field of machine building, aerospace, IT and microelectronics. Energy independence is nowadays a challenging issue and Belgian companies offer numerous innovative solutions in energy efficiency, energy saving, and renewable energy. Therefore, Belgian investors find the development of renewable sources of energy attractive. Recently I read about a Belgian engineering company that intends to build a solar power panel field in Zhytomyr oblast and a Memorandum of Understanding in this area has already been signed. Because of climate change and carbon emission, fossil fuels and non-renewable energy sources will soon come to an end. The future lies in low-carbon and renewable energy solutions, so these is the sphere, in which Ukraine has all opportunities and technologies to keep pace with the times and make the necessary switch to cleaner energies. Thus, the bilateral economic activity is developing fast and I am glad that my country is part of it.

– *Your Excellency, could you please comment on what you are currently working on? Are there any new initiatives that you can mention?*

– In the month of May we successfully organised two Belgian trade delegations. The first one, as a matter of fact a joint Belgian-Luxembourg trade mission, took place in April and traveled to Kyiv, Dnipro and Zhytomyr, familiarizing the participants with local companies' capacities and business processes. The second trade mission was a joint Belgian-Dutch endeavor. It was held in Mykolaiv in May and aimed at enhancing the cooperation between the port of Mykolaiv and North Sea Port, a cross border port area stretching from Vlissingen in the Netherlands to Ghent in Belgium. It is known that Ukraine and Belgium have already established cooperation between the seaports of Odesa and Antwerp – a second-largest port in Europe, the port of Mykolaiv and the one of Ghent, the port of Zeebrugge and that of Chornomorsk. Last summer, the Ukrainian Sea

Ports Authority signed the agreement with Belgium's Novadeal Ltd, a subsidiary of the DEME Group on conducting dredging works at Yuzhnyi port. Hence, Belgium is interested in further intensifying of marine transport cooperation with Ukraine, which is advantageous for both nations. The success of Ukraine's exports is the success of the Belgian seaports, since Belgium is the gateway to Europe for Ukrainian products. Signing the EU-Ukraine Association Agreement in its turn has undoubtedly gave an impetus to strengthening such interaction.

As for the cultural initiatives, the Embassy traditionally participates in the organisation of the annual international festival "Journées de la Francophonie" designed to promote the French language and Francophone culture, which takes place in many Ukrainian cities. This yearly Festival is the fruit of an intensive cooperation between a growing number of embassies representing member countries of the Organisation Internationale de la Francophonie: France, Canada, Lebanon, Morocco, Switzerland, Vietnam, Egypt, Armenia, Greece, Cyprus, Moldova, and many more as well as the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the French institute in Ukraine and Alliance Française Ukraine.

There are also several other cultural projects scheduled for 2018 including exhibitions, literary events and concerts. Particularly, two accomplished Belgian musicians – Toon Fret, flute, and Veronika Iltchenko, piano, toured around Western Ukraine in May. It was their second concert tour in Ukraine. In 2016 the same duo performed in Dnipro, Kharkiv, Hlukhiv, Trostianets, Sumy and Kyiv. This year, we continued our commemoration program of the centenary of the Belgian Armoured Car Corps in Ukraine during the First World War. Initially deployed to the Galician Front in support of the Tsarist army in 1916, the Belgian military unit retreated to Kyiv in 1917 at a time when Ukraine strived for its statehood in the winter months of 1917–1918. In Last February, exactly hundred years later, Belgian filmmaker Arnout Hauben presented in Kyiv his documentary based on stories of the witnesses and Belgian historian August Thiry retold the captivating story from these soldiers, quoting from the diaries they kept and the letters they wrote home.

– *During the working visit to Brussels, President of Ukraine Petro Poroshenko held talks with Prime Minister of Belgium Charles Michel. Amongst others, he informed about the prospects of deploying a UN peacekeeping mission in Donbas. Does the Belgian government have a particular opinion on this issue?*

– In the course of the visit, Petro Poroshenko took part in the Fifth Eastern Partnership Summit and had a series of meetings with the EU institutions' leaders, with the heads of State and government of the EU member states and was also granted an audience by His Majesty King Philippe of the Belgians. The primary issue on the agenda was the fulfillment of the Minsk agreements and the ceasefire in Donbas. The Prime Minister of Belgium Charles Michel expressed his support for Ukraine's territorial integrity and its aspiration for European

Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Україні Ізабель Дюмон, Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Роман Ващук та Надзвичайний і Повноважний Посол Бельгії в Україні Люк Якобс виконали французькі пісні під час святкування Дня франкофонії в Києві. Червень, 2018 рік

The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the French Republic to Ukraine Isabelle Dumont, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Canada to Ukraine Roman Waschuk and Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Kingdom of Belgium to Ukraine Luc Jacobs presented French songs during celebration of the Francophonie Day in Kyiv, June 2018

integration. In my opinion the possibility of deploying a UN peacekeeping forces on the occupied territory of Ukraine could be, if given the right format and meaningful mandate, an important catalyst in working towards the right pre-conditions for peaceful settlement.

Early June Belgium was elected as a non-permanent member of the UN Security Council for 2019–2020. Considering how important it is for maintaining international peace and security and asserting the country in the international community, Belgium is conscious of the responsibility that comes with it. The motto of the Belgian UNSC campaign and mandate is ‘Fostering Consensus, Acting for Peace’. In this respect, Belgium also demonstrated solidarity with Ukraine’s election as a non-permanent member of the UN Security Council in 2016–2017, particularly when it comes to condemning aggression and encroachment on territorial integrity.

– *Does the Embassy of Belgium in Ukraine has ever tried to engage with the Ukrainian diaspora in Belgium, and if so, how?*

– *As a matter of fact, the Ukrainian diaspora in Belgium is not as large as that in Canada or Poland, though it has been formed over decades and is indeed in-*

Портрет зі Смурфом (2018)
Portrait with Smurf (2018)

fluent, living in the country that is host to the European and Euro-Atlantic institutions. I believe it is for that reason that the Ukrainians feel the power to stand for Ukraine and its nationals. They do not hesitate to confront stereotypes, debunk myths, correct biased news reports starting propaganda. The Ukrainian community is also active. Notably, in the framework of the Rotary clubs' activities and under the aegis of the ICC Ukraine-Belgium-Luxembourg, a group of children of soldiers from the ATO zone went on a recreation to Belgium in 2016 and 2017. Other ways of expressing solidarity are the collection of clothing and hospital and other medical equipment that distributed to the most needs. Therefore, despite being not numerous, the Ukrainian

diaspora in Belgium has a formidable impact on the public opinion, defending interests of their fellow citizens and spreading patriotic ideas abroad and linking up with Belgian NGO's that are engaged in Ukraine.

– *What is your favorite part about living in Ukraine?*

– If I had to define the most appealing thing about living here that would be the people. Ukrainians are very amicable, warmhearted and welcoming. I feel that hospitable treatment wherever I come. The Ukrainian nation cherishes its century-old traditions and at the same time is busy exploring contemporary tendencies in art. People are keen on art and open to experiments. The large number of art galleries and exhibits is astonishing, concert halls and theaters are full, audiences most often honour actors, opera singers and musicians with a standing applause and flowers. What I have also noticed is the eagerness of Ukrainians to travel and how they are enthusiastic about discovering new cultures. I am surprised and delighted about how much Ukrainians know about Belgium, but at the same time are curious to learn even more about the country and its capital.

I am sincerely proud of the fact that I have been present and supported Ukraine at the crucial time of its nation building, nonetheless, at a high cost. Ukrainians feel now more united as never before. I am of the opinion that the political leadership in the country should even more convincingly grasp this historic opportunity and take inspiration from the uplifted spirit of the nation, to uphold the line of reforms, make them irreversible and discard once and for all the detrimental legacy of the past.

*Нгуєн АНЬ ТУАН,
Надзвичайний і Повноважний
Посол В'єтнаму в Україні*

ПЕРІОД РОЗКВІТУ ВІДНОСИН МІЖ В'ЄТНАМОМ І УКРАЇНОЮ

Дипломатичні відносини між В'єтнамом і Україною було встановлено 23 січня 1992 року, після проголошення Україною незалежності 24 серпня попереднього року. Втім насправді зв'язок двох країн можна простежити й раніше, адже традиційно дружба, співпраця пронизували історію України і В'єтнаму задовго до цього визначного дня. Зв'язок між нашими країнами розвивався та зміцнювався завдяки неупинній праці багатьох поколінь наших народів. Україна надала величезну дієву моральну й матеріальну допомогу В'єтнаму під час боротьби країни за мир і національну незалежність, а також у період післявоєнної національної розбудови. Упродовж усієї війни тисячі українських радників та військових експертів долали величезні відстані до В'єтнаму, аби зробити свій внесок в успішне протистояння в'єтнамського народу американській агресії. Десятки тисяч в'єтнамців, зокрема й люди, котрі займали в країні важливі посади в різних сферах, пройшли підготовку в Україні, здобувши потрібні їм знання та вміння. Українці зробили значний внесок у розбудову й розвиток В'єтнаму. Наш народ, який незмінно висловлює свою любов і вдячність, завжди цінував подарунок, який зробили нам українці.

Впродовж останніх 26 років традиційна дружба і всеосяжна співпраця між двома країнами переросли у всебічне партнерство. Це сприяло створенню нових засад надійного розвитку наших відносин, що стануть глибшими і ще більш різнобічними, ніж будь-коли раніше. Відтоді двосторонні відносини між В'єтнамом і Україною стрімко розвивалися у всіх сферах, зокрема в економіці, політиці, обороні, торгівлі, науці, освіті, гуманітарній співпраці, а також у багатьох інших.

Утім із багатьох причин, внутрішніх та зовнішніх, у 2012–2016 роках двостороння політична та економічна співпраця була призупинена. Відновлення зв'язків між двома країнами розпочалося після проведення зустрічі Президента України Петра Порошенка і Прем'єр-міністра В'єтнаму Нгуєн Суан Фука під час Всесвітнього економічного форуму в Давосі (Швейцарія) 20 січня 2017 року. Сторони визначили взаємну зацікавленість у зміцненні політичного діалогу між Україною та В'єтнамом¹.

4–6 вересня 2017 року міністр закордонних справ України Павло Клімкін відвідав з офіційним візитом В'єтнам, під час якого зустрівся з заступником прем'єр-міністра та міністром закордонних справ В'єтнаму Фам Бінь Мінем. Під час перемовин у Ханой, що відбулися 6 вересня, двоє міністрів висловили прагнення продовжувати розвивати тісні політичні відносини між В'єтнамом і Україною, зокрема й шляхом проведення взаємних візитів, передусім на високому рівні, а також через тісну співпрацю під час багатосторонніх форумів².

У процесі обговорення особливих заходів, спрямованих на розвиток економіки, торгівлі, освіти, праці, культури, спорту й туризму, міністри з радістю зауважили, що з 2016 року спостерігається постійне зростання двостороннього товарообміну, який підвищився на 12% у 2016 році, що становило 264, 2 млн дол. США та ще на 19,1% впродовж перших семи місяців 2017 року, протягом яких обсяг українського експорту склав 48,6 млн дол. США, сягнувши позначки 14,5%³. Втім прямі взаємні інвестиції компаній двох країн виявилися доволі скромними: так, інвестиції В'єтнаму в Україну склали лише 2,4 млн дол. США в кумулятивному капіталі з чотирьох проектів у 2016 році. Українські інвестиції у В'єтнам були більшими, але також не перевищили 24 млн дол. США з чотирьох проектів⁴.

Заступник прем'єр-міністра В'єтнаму також закликав міністра закордонних справ України та відповідні управління продовжити допомагати громадянам В'єтнаму, що мешкають в Україні, підкреслюючи, що стабільність і розвиток України є важливими для в'єтнамських емігрантів, які перебувають у країні. Водночас в'єтнамська сторона наголосила, що важливо зміцнювати залучення у сферу оборони, культури, науки й технологій, і запропонувала збільшити кількість делегацій для обміну. В'єтнам висловив бажання інвестувати в провідні галузі України⁵. З українського боку міністр Павло Клімкін наголосив на успішному розвитку двосторонніх відносин у різних сферах, зокрема й у народній дипломатії. Він запропонував в'єтнамській стороні прискорити процес підписання кількох угод, що сприятимуть зміцненню торгових і економічних зв'язків, додавши, що Україна прагне розширити двосторонню співпрацю у промисловості: технологічний обмін для гірничодобувної галузі, кораблебудування і авіації. Україна позитивно налаштована щодо в'єтнамських інвестицій у сфері телекомунікацій, оборо-

Президент України Петро Порошенко в Давосі (Швейцарія) під час зустрічі з прем'єр-міністром В'єтнаму Нгуєн Суан Фуком, 20.01.2017 р.

President of Ukraine Petro Poroshenko in Davos (Switzerland) during the meeting with the Prime Minister of Vietnam Nguyen Xuan Phuc

ни, освіти, науки й технологій. Крім того, дві країни погодилися переглянути документи й механізми, необхідні для того, щоби сприяти двосторонній співпраці, а також обговорили варіанти спрощення імміграційних процедур для мешканців двох країн, що посилює двосторонній обмін⁶.

За дорученням лідерів обох країн після переговорів на Всесвітньому економічному форумі в м. Давосі, 9–10 жовтня 2017 року в м. Києві пройшло 14-те засідання українсько-в'єтнамської Міжурядової комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва (Об'єднана комісія)⁷. Під час засідання сторони обговорили шляхи й механізми посилення двосторонньої співпраці в різних галузях. Було також погоджено, що Україні та В'єтнаму потрібно активніше застосовувати міжурядові механізми в галузі співпраці для розвитку, сприяти безпосередньому діловому обміну. Обидві сторони наголосили на необхідності активізувати обмін делегаціями та обмін інформацією, а також спонукати підприємства двох країн для розширення експортних пропозицій та участі в інвестиційних проектах.

Опираючись на успішну роботу Об'єднаної комісії, 11 жовтня 2017 року Посольство В'єтнаму в Україні за сприяння Торгово-промислової палати України (ТППУ) провели спільний форум у Києві під назвою «Новий період відносин між В'єтнамом і Україною»⁸. Захід було присвя-

чено розвитку всебічної співпраці та дружніх зв'язків між В'єтнамом і Україною, встановленню мережі між в'єтнамським й українським бізнесом, сприянню зустрічі бізнес-кіл двох країн задля підписання угоди або меморандуму про наміри, а також для надання підтримки в'єтнамським емігрантам в Україні⁹.

Україна зацікавлена в розвитку співпраці з В'єтнамом, особливо в питаннях щодо надання Україні дозволу на експорт овочів на в'єтнамський ринок. Також Україна прагне поглиблювати співпрацю у сфері виробництва машинобудівного устаткування, взаємодії в галузі енергетики, зокрема в проектах, що стосуються модернізації, оновлення і створення нових електростанцій у В'єтнамі. До кінця 2018 року українська сторона має ухвалити рішення виходу української продукції на в'єтнамський ринок та розширення асортименту експорту українських товарів¹⁰. «Україна здатна експортувати більше. В'єтнам пропонує величезний ринок для експорту. Ми продовжуємо збільшувати обсяги продажу до В'єтнаму. Обсяги двосторонньої торгівлі мають становити приблизно 2 мільярди доларів США, а цього року нам вдалося досягнути лише позначки 500 мільйонів. Це дуже мало»¹¹. Крім того, В'єтнам – єдина іноземна країна, в якій Україна має власний порт (співвласництво порту «Лотос» поблизу міста Хошимін). В Україні є величезні невикористані можливості для розширення нашої співпраці та збільшення обсягів торгівлі – як кількісно, так і якісно¹².

До того ж Україна і В'єтнам погодилися продовжити перемовини і відновити консультації щодо встановлення зони вільної торгівлі (ЗВТ). Між Україною та В'єтнамом величезний потенціал для співпраці, але показники товарообігу все ще залишаються низькими. Ми можемо співпрацювати не тільки у сфері торгівлі, а й у процесі реалізації спільних інвестиційних та дослідницьких проєктів¹³. Ми сподіваємось, що завдяки потенціалу двох країн та тривалій історії дружби відносини між В'єтнамом й Україною будуть надалі розвиватися і поліпшуватися¹⁴. Очевидно, що безпосередньо після Форуму було підписано низку угод між в'єтнамськими та українськими підприємствами в галузі сільського господарства, гірничодобувної промисловості, інформаційних технологій, суднобудування, взуттєвого виробництва тощо.

Тож нехай процвітають відносини між В'єтнамом і Україною. Нехай здоров'я та успіх супроводжують нас та наших друзів на цій планеті в кожному нашому прагненні.

¹ Президент України запросив прем'єр-міністра В'єтнаму Нгуєн Суан Фука здійснити офіційний візит до України у зручний для нього час.

² В'єтнам вдячний Україні за підтримку пропозиції країни стати непостійним членом Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй в 2020–2021 рр.

- ³ Див. дані Державної служби статистики України (серпень 2017).
- ⁴ Міністерство промисловості та торгівлі В'єтнаму, 2017.
- ⁵ Прем'єр-міністр В'єтнаму Нгуєн Суан Фук під час зустрічі з міністром закордонних справ України Павлом Клімкіним 6 вересня 2017 року зазначив, що торгівля є головним пріоритетом у відносинах між Україною та В'єтнамом. Він підтвердив, що В'єтнам підтримує пропозицію України стати членом ЕКОСОР у 2019–2021 рр., та членом Ради ООН з прав людини у 2018–2020 рр.
- ⁶ Після переговорів обидва міністри підписали Угоду на 2018–2019 рр. між двома міністерствами закордонних справ та засвідчили підписання Угоди про співпрацю між двома міністерствами юстиції, а також Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва між Дипломатичною Академією В'єтнаму та Дипломатичною Академією України.
- ⁷ Українська делегація на чолі з першим заступником міністра економічного розвитку та торгівлі Максимом Нефьодовим та В'єтамською делегацією, очолюваною заступником міністра промисловості та торгівлі Хоанг Куок Віонгом.
- ⁸ Зокрема, до події приєдналися Хоанг Куок Віонг, заступник міністра промисловості та торгівлі В'єтнаму, який також є головою в'єтамського підкомітету Міжурядової в'єтамсько-української комісії з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва; Нгуєн Ань Туан, Посол В'єтнаму в Україні; Ольга Трофімцева, заступник міністра аграрної політики та продовольства України з питань європейської інтеграції; Віктор Довгань, заступник міністра інфраструктури; Геннадій Чижиков, президент Торгово-промислової палати України і Посол України у В'єтнамі Олексій Шовкопляс. Також у зустрічі взяли участь представники більше ніж 60 в'єтамських компаній та 150 українських підприємств.
- ⁹ Промова Посла Соціалістичної Республіки В'єтнам в Україні Нгуєна Ань Туана під час форуму «Новий період відносин між В'єтнамом та Україною», який відбувся в Києві 11 жовтня 2017 року. Під час заходу доповідачі коротко розповіли про соціально-економічну ситуацію та економічну політику їх держав, про потенційні можливості співробітництва між двома сторонами, підкреслили важливість двосторонньої співпраці і визначили роль підприємств у стимулюванні економічно-торговельних зв'язків між двома країнами. Крім того, представники міністерств та секторів також поставили запитання представникам бізнес-кіл, визначили напрямки співпраці в'єтамського уряду, а також заходи щодо допомоги в'єтамським та українським компаніям та підтримки в'єтамців в Україні.
- ¹⁰ *Ольга Трофімцева*, заступник міністра аграрної політики та продовольства України з питань європейської інтеграції, промова на форумі «Новий період відносин між В'єтнамом та Україною», який відбувся в Києві, 11 жовтня 2017 року.
- ¹¹ *Олексій Шовкопляс*, Посол України у Соціалістичній Республіці В'єтнам, промова на форумі «Новий період відносин між В'єтнамом та Україною», який відбувся в Києві 11 жовтня 2017 року.
- ¹² *Віктор Довгань*, заступник міністра інфраструктури України з питань європейської інтеграції, промова на форумі «Новий період відносин між В'єтнамом та Україною», який відбувся в Києві 11 жовтня 2017 року.
- ¹³ *Хоанг Куок Віонг*, заступник міністра промисловості та торгівлі В'єтнаму, голова в'єтамського підкомітету Міжурядової в'єтамсько-української комісії з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва, промова на форумі «Новий період відносин між В'єтнамом та Україною», який відбувся в Києві 11 жовтня 2017 року.
- ¹⁴ *Максим Нефьодов*, перший заступник міністра економічного розвитку та торгівлі, промова на форумі «Новий період відносин між В'єтнамом та Україною», який відбувся в Києві 10 жовтня 2017 року.

Nguyen ANH TUAN,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Socialist Republic of Vietnam to Ukraine

VIETNAM AND UKRAINE: BRILIANT RELATIONS IN NEW PERIOD

Vietnam and Ukraine officially established diplomatic relations on the 23rd of January, 1992, following Ukraine's declaration of independence on the 24th of August the previous year. Yet the relations between Vietnam and Ukraine did not just begin in 1992. The two countries had enjoyed a traditional friendship and cooperation long before that auspicious day. These relationships have been fostered and reinforced by the tireless work of many generations of Vietnamese and Ukrainians. The Ukrainian people had accorded enormous and effective assistance to Vietnam in both spirit and material in Vietnam's struggle for peace and national independence as well as the post-war national construction. Throughout those fiercest years of war, thousands of Ukrainian advisors and military experts crossed the vast distance to Vietnam, contributing their heart and mind to the victory of the Vietnamese people's resistance war against the Americans. Tens of thousands of Vietnamese people, including many who have been holding important offices in all fields in Vietnam, had received their training in Ukraine, which endowed them with both knowledge and skill. They have been making active contributions to the building and development of our Vietnamese motherland. The people of Vietnam, consistent in their affection and gratitude, always treasure such gifts that the Ukrainian nation and people have given to them.

Over the last 26 years, the traditional friendship and comprehensive partnership between two countries have been upgraded into a Comprehensive Partnership. This has opened up a new period of robust development for our relations, which became deeper and more comprehensive than ever before. Ever since then, the bilateral relations between Vietnam and Ukraine has grown rapidly in all areas, including economics, politics, security, trade, science, education and humanitarian cooperation, among many others.

However, for many reasons both internal and external, during the period of 2012–2016, bilateral relations in both political and economic terms were suspended. Relations between two countries have been recovering with the meeting between the President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Vietnam Nguyen Xuan Phuc on the sideline of Davos World Economic Forum (Switzerland) on January 20, 2017. The two parties defined mutual interest in the strengthening of political dialogue between Ukraine and Vietnam¹.

23 січня 2015 року в м. Ханой відбулися урочисті збори Асоціації дружби «Україна-В'єтнам» та колективу Посольства України у В'єтнамі

On January 23, 2015 a solemn meeting of Ukraine-Vietnam Friendship Association and staff of the Embassy of Ukraine to Vietnam took part in Hanoi city

Following this meeting, Ukrainian Foreign Minister Pavlo Klimkin paid a visit to Vietnam on 4-6 September 2017, during which he held a meeting with the Vietnamese Deputy Prime Minister and Foreign Minister Pham Binh Minh. During their talks in Hanoi on September 6, the two ministers shared the aspiration to continue promoting the close political ties between Vietnam and Ukraine including the exchange of visits, particularly high-level ones, as well as the close cooperation at multilateral forums².

While discussing specific measures to push forward economic, trade, education-training, labour, culture, sports and tourism ties, the ministers noted with pleasure that bilateral trade turnover has grown continuously since 2016, with an increase of 12% in 2016 to US \$ 264.2 million and a 19.1% year-on increase over the first seven months of 2017, during which the export volume of Ukraine was US \$ 48.6 million, experiencing a rise of 14.5%³. However, the direct investments by the two country's companies into each other have been modest, of which Vietnam's investments into Ukraine was only for US \$ 2.4 million in cumulative capital with 4 projects in 2016. Ukrainian investments to Vietnam were larger but were only at US \$ 24 million with 4 projects⁴.

The Vietnamese Deputy Prime Minister also requested the Ukrainian Foreign Ministry and related agencies to continue assisting Vietnamese nationals residing in Ukraine and noted that Ukraine's stability and development was very important to the Vietnamese expatriates living in the country. At the same

У межах міжнародної співпраці в галузі сільськогосподарства Надзвичайний і Повноважний Посол Соціалістичної Республіки В'єтнам в Україні Нгуєн Ань Туан відвідав із робочим візитом село Пустоварівка, 21.07.2018 р.

Within the framework of international cooperation in the field of agriculture the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Socialist Republic of Vietnam to Ukraine Nguyen Anh Tuan visited the village of Pustovarivka during the working trip, 21.07.2018

education, and science-technology. In addition, the two countries agreed to review necessary documents and mechanisms in order to facilitate bilateral cooperation and discussed the simplification of immigration procedures for the two countries' citizens to increase bilateral exchanges⁶.

Under the instructions of the two countries' leaders, the 14th meeting of the Ukrainian-Vietnamese Intergovernmental Commission on Trade-Economic and Scientific-Technical Cooperation (Joint Commission) was held on October 9–10, 2017 in Kyiv, Ukraine⁷, after the negotiations during the Davos World Economic Forum. At the meeting the two parties discussed the ways and mechanisms to boost bilateral cooperation in different areas. It was agreed that both Ukraine and Vietnam need to be more active in using their intergovernmental mechanisms of development cooperation and in promoting direct business exchanges. Both stressed the need to step up the exchange of delegation and information sharing, and to encourage enterprises to expand export proposals and participate in investment projects in each country.

Furthering the success of the Joint Commission, on 11 October 2017 the Embassy of Vietnam in Ukraine and the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry (UCCI) co-hosted the forum "Vietnam–Ukraine relations in the new period" in Kyiv⁸. The event was designed to boost the comprehensive cooperation and friendship between Vietnam and Ukraine, promote networking between Vietnamese and Ukrainian businesses, facilitate business community of the two countries to meet each other and to sign agreement or MOU between them, and to provide support for overseas Vietnamese (OV) in Ukraine⁹.

time, the Vietnamese side stressed the importance of increasing engagements in defence, culture, and science-technology, and suggested increasing in the number of delegations for the exchange. Vietnam is willing to invest in Ukraine's strong sectors⁵. For the Ukrainian side, Minister Klimkin said bilateral ties were thriving across sectors, including people-to-people diplomacy. He proposed Vietnam expedite the signing of several agreements to facilitate trade and economic ties, adding that Ukraine wants to expand bilateral cooperation in technology transfer in mining, shipbuilding and aviation; Ukraine welcomes Vietnamese investments in telecommunications, defence,

Надзвичайний і Повноважний Посол Соціалістичної Республіки В'єтнам в Україні пан Нгуєн Ань Туан із робочим візитом у місті Васильків, 12.06.2018 р.

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Socialist Republic of Vietnam to Ukraine Nguyen Anh Tuan during the working trip to Vasylkiv city. 12.06.2018

Ukraine is interested in developing cooperation with Vietnam, especially regarding granting Ukraine permission to export vegetable products into the Vietnam market. Ukraine also seeks to deepen its cooperation in the manufacture of machine-building products, energy cooperation, in particular in projects for the modernization, renovation and construction of new power plants in Vietnam. By the end of the year 2017, the Ukrainian side would decide on access to the Vietnamese market of Ukrainian products and expand the range of exports of Ukrainian goods¹⁰. “Ukraine can export significantly more. Vietnam is a huge market for our exports. We continue increasing trade with Vietnam. Bilateral trade have to be somewhere in US\$2 billion, and this year we have only US\$500 million. It is insufficient result”¹¹. Additionally, Vietnam is the only foreign country where Ukraine has a port (Ukraine is co-owner of the port of Lotus near the Ho Chi Minh City). Ukraine has huge untapped opportunities to expand our cooperation, increase trade both quantitatively and qualitatively¹².

In addition, Ukraine and Vietnam agreed to resume negotiations and consultations on establishing a free trade area (FTA) between the two countries. The potential of cooperation between Ukraine and Vietnam is great, but so far the trade turnover is modest. In addition, we can cooperate not only in trade but also in the

area of implementation of joint investments and research projects¹³. We hope that with the potentials of the two countries and the long history of traditional friendship, the relationships between Vietnam and Ukraine will be further promoted and advanced¹⁴. Evidently, right after the Forum, a number of agreements among Vietnamese and Ukrainian enterprises had been signed in the fields of agriculture, mining, information technology, shipbuilding, footwear, and other areas.

May the Vietnam–Ukraine relations ever flourish and prosper. May health and success plentiful be with all of us, friends from all around this green earth, in our every endeavor.

¹ The President of Ukraine invited Nguyen Xuan Phue, Prime Minister of Vietnam to make an official visit to Ukraine at his convenience.

² Vietnam is grateful to Ukraine for supporting Vietnam's offer to become a non-permanent member of the UN Security Council in the 2020–2021 tenure.

³ See the State Statistics Service of Ukraine (August 2017).

⁴ Ministry of Trade and Commerce of Vietnam, 2017.

⁵ Prime Minister of Vietnam Nguyen Xuan Phuc, during the meeting with Ukrainian Foreign Minister Pavlo Klimkin on 6 September 2017, also stated that trade was a top priority of the Vietnam – Ukraine comprehensive partnership. He confirmed Vietnam has supported Ukraine's offer for ECOSOC membership for the 2019–2021 tenure and United Nations Human Right Council membership for the 2018–2020 tenure.

⁶ Concluding the talks, the two Ministers signed a 2018–2019 consultation between the two Foreign Ministries and witnessed the signing of a cooperation agreement between the two Ministries of Justice, and a Memorandum of Understanding on cooperation between the Diplomatic Academy of Vietnam and the Diplomatic Academy of Ukraine.

⁷ The Ukrainian delegation was led by the First Deputy Minister for Economic Development and Trade Maksym Nefiodov and the Vietnamese delegation by the Deputy Minister of Industry and Trade Hoang Quoc Vuong.

⁸ The event was joined by the Vietnamese Deputy Minister of Industry and Trade Hoang Quoc Vuong, who is also the Chairman of the Vietnamese Subcommittee of the Vietnam–Ukraine Intergovernmental Commission for Economic-Trade and Science-Technology Cooperation; the Ambassador of Vietnam to Ukraine Nguyen Anh Tuan; Ukrainian Deputy Minister of Agrarian Policies and Food on European Integration Olha Trofimtseva; Deputy Minister of Infrastructure Victor Dovhan; UCCI President Hennadii Chyzhykov, and the Ambassador of Ukraine to Vietnam Oleksii Shovkoplias. Representatives from over 60 Vietnamese businesses and 150 Ukrainian enterprises also attended the event.

⁹ *Nguyen Anh Tuan*, Ambassador of the Socialist Republic of Vietnam to Ukraine, Speech at the Forum “Vietnam – Ukraine Relations in the New Period”, held in Kyiv on 11 October 2017. Addressing the event, the speakers briefed on the socio-economic situation and economic policies of their respective nation as well as cooperation potentials between the two sides and highlighted the importance of bilateral cooperative ties and the role of enterprises in boosting economic-trade ties between the two countries. In the meanwhile, representatives from ministries, sectors addressed businesses' questions. They also underlined the Vietnamese Government's cooperation orientations and measures to assist Vietnamese and Ukrainian firms and support overseas Vietnamese in Ukraine.

¹⁰ *Olha Trofimtseva*, Deputy Minister of Agrarian Policy and Food of Ukraine on European Integration, Speech at the Forum “Vietnam – Ukraine Relations in the New Period”, held in Kyiv on 11 October 2017.

¹¹ *Oleksii Shovkoplias*, Ambassador of Ukraine to the Socialist Republic of Vietnam, Speech at the Forum “Vietnam – Ukraine Relations in the New Period”, held in Kyiv on 11 October 2017.

¹² *Victor Dovhan*, Deputy Minister of Infrastructure of Ukraine on European Integration, Speech at the Forum “Vietnam – Ukraine Relations in the New Period”, held in Kyiv on 11 October 2017.

¹³ *Hoang Quoc Vuong*, Deputy Minister of Industry and Trade, Chairman of the Vietnamese Subcommittee of the Vietnam-Ukraine Intergovernmental Commission, Speech at the Forum “Vietnam – Ukraine Relations in the New Period”, held in Kyiv on 11 October 2017.

¹⁴ *Maksym Nefiodov*, the First Deputy Minister of Economic Development and Trade, Speech at the 14th meeting of Vietnam-Ukraine Intergovernmental Commission, held in Kyiv on 10 October 2017.

Гела ДУМБАДЗЕ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні,
Постійний Представник Грузії при ОДЕР-ГУАМ*

ПОЛІТИКА ВІДКРИТИХ ДВЕРЕЙ

– Ваша Високоповажносте, у вересні 2017 року Ви приїхали до України і вручили Вірчі грамоти нашому Президенту Петру Порошенку, Ви з ним обговорювали очевидну інтенсифікацію відносин двох країн – України та Грузії, а також можливості об'єднання зусиль в процесі деокупації. Чи могли б Ви розповісти більш докладно, які саме механізми взаємодії буде втілено в життя найближчим часом?

– Україна та Грузія – це братські держави, у нас багато спільного, схожа ментальність наших народів. Наші нації привітні, гостинні. Але, на жаль, у нас є однакові проблеми, які треба вирішувати. Спільний напрям, який обрали наші народи – шлях інтеграції, входження в євроатлантичні структури. Я дуже радий, що в минулому році на високому рівні відбулися візити і в Грузії, і в Україні, і ця тенденція продовжується і далі. Наразі ми формуємо новий механізм спілкування на урядовому рівні. Зокрема, плануємо сформувати комісію, яка поглиблюватиме співпрацю в різних сферах. Тож динаміка відносин дуже позитивна. Ми є опорою один одному на міжнародному рівні, в багатьох організаціях та публічних дискусіях. Для нас важливою є підтримка України. Я й досі пам'ятаю, як Україна виділила спеціальний літак для пожежогасіння, коли в Грузії була складна надзвичайна ситуація. Тоді ваш народ простягнув нам руку допомоги. Ми і надалі будемо докладати всіх зусиль, щоб діалог розвивався і стосувався усіх напрямів розвитку наших держав.

Відбулося багато бізнес-зустрічей під час візиту пана П. Порошенка та пана В. Гройсмана до Грузії. Представники влади, бізнесмени обох країн зустрічалися, обговорювали питання взаємодії. Саме 2018 рік для нашої країни є дуже знаковим – Грузія відзначає 100-річчя своєї незалежності та 100-річчя дипломатичних відносин з Україною.

Президент України Петро Порошенко та Президент Грузії Георгі Маргвелашвілі взяли участь у симпозіумі «НАТО залучає» під час саміту НАТО в Брюсселі. 12.07.2018

President of Ukraine Petro Poroshenko and President of Georgia Giorgi Margvelashvili took part in the NATO Engages Symposium during the NATO Summit in Brussels. 12.07.2018

– Ви сказали, що відбулося багато бізнес-зустрічей, під час яких було обговорено різні напрями співпраці. Скажіть, будь ласка, чи є якісь сфери двосторонніх відносин, яким, на Вашу думку, мало приділено уваги, але вони мають вагомий потенціал?

– На мою думку, немає якоїсь сфери, якій мало приділено уваги. Останнім часом потік туристів в Грузію з України зріс. Українців у нас завжди радо зустрічають. В Україні розвивається ресторанний бізнес, власне, в Києві дуже багато грузинських ресторанів. Це теж багато про що свідчить. Інтерес наших країн одна до одної дуже високий. Так було завжди. Я вважаю, що варто інтенсифікувати професійні зустрічі на різних рівнях, щоб детально обговорити ті нюанси, які потрібні для розвитку обох країн, скористатися тими ресурсами, які ще не були використані, та рухатися вперед.

У цьому аспекті Посольство завжди підтримує різноманітні ініціативи з українського боку. На минулому тижні ми зібрали ваших співвітчизників, відомих політологів, політтехнологів, представників недержавних організацій та провели великий круглий стіл, під час якого обговорили саме ці питання. Разом шукали шляхи якісного розвитку наших відносин. Посольство завжди буде зберігати політику відкритих дверей.

Ми запрошуємо на зустрічі грузинських студентів, які навчаються в Україні. Я часто читаю лекції у різних навчальних закладах України. Мені це подобається, адже в Україні дуже щира, розумна і прагматична молодь, з якою у нас є діалог. Часом ми звертаємося до різних, іноді конкретних сфер. Я вважаю, що особливе значення має взаємодія щодо обміну досвідом в системі освіти, адже у нас спільні проблеми, однаковий суспільний розвиток. Варто відзначити, що в Грузії останнім часом активно розвивається приватний освітній сектор. Зараз ми вже маємо школи високого рівня, дипломи яких визнає Захід. І це багато значить у сучасному світі. Саме такий досвід може бути корисним для української сторони. Ваші студенти часто цікавляться цим питанням, тож ми абсолютно відкриті, намагаємося допомогти, сконтактувати їх із представниками Грузії. Важливою та цікавою сферою взаємних інтересів є інвестиції. До нас часто звертаються українські громадяни за юридичною консультацією, скеровуємо їх і всіяко намагаємося цю взаємодію розвивати. Вважаю, варто не намагатися охопити все і зараз же, а працювати над конкретними напрямками, які даватимуть корисні та позитивні результати обом сторонам.

– Прикладом такої конкретної взаємодії є обмін між МВС України та МВС Грузії? У чому проявляється ця співпраця на практиці?

– В інтенсивному спілкуванні представників державних інститутів, обміні інформацією. Посольство веде роботу стосовно візиту міністра МВС Грузії найближчим часом. Ми докладаємо всіх зусиль, аби цей діалог співіснував постійно, тому що у нас багато спільних питань, спрямованих на поглиблення взаємодії. Зокрема, плануємо сформувати базу для визнання водійських прав між нашими державами.

– Тобто можна буде, маючи українські права, керувати самому автомобілем територією Грузії?

– Так, а грузини матимуть таку можливість в Україні. Під час офіційного візиту прем'єр-міністра України В. Гройсмана до Грузії було підкреслено важливість питання перетину кордону з України в Грузію і з Грузії в Україну з ID-картками. Можливо, найближчим часом це питання буде вирішено. Нагальним питанням також є боротьба із злочинністю. Є проблеми, які потребують якнайшвидшого вирішення, тож, я сподіваюся, що наш діалог триватиме. Спілкування з МЗС України, як і з усіма іншими міністерствами та державними органами має позитивну динаміку.

– Ви не так давно в Україні у ранзі Посла, досить довго працювали в різних країнах. Розкажіть, чому саме Україна? Як відбувалося Ваше становлення як дипломата?

– Нещодавно працівники Посольства зробили мені сюрприз, і ми відзначили 20-річчя моєї дипломатичної служби. Я був дипломатом в кількох країнах, зокрема Азербайджані (радник Посольства Грузії у 2001–2005 рр.),

Російській Федерації (радник Посольства Грузії у 2007–2009 рр.). Із 2009 до 2013 року я був старшим радником Посольства Грузії в Україні. А в Україні я працював до того, як став Послом. У 2013 році мене призначено виконувачем обов'язків Посла Грузії в Узбекистані й Таджикистані.

Після дипломатичного періоду я став державним міністром Грузії з питань діаспори. Повернутися до України було моїм вибором. На мою думку, це правильне рішення. Я завжди пам'ятав про Україну. У 2014 році за сприяння уряду Грузії я організував чартерний рейс, який спеціально прилетів до Києва, аби забрати 120 українських дітей, батьки яких загинули в Луганській та Донецькій областях. Для них був влаштований спеціальний двотижневий відпочинок в молодіжному таборі Грузії на Чорному морі. Коли вони, сповнені вражень, поверталися, я сказав їм, що Грузія тільки що отримала 120 нових послів. Того ж року я влаштував у Тбілісі міні-марафон на підтримку України. Я сам пробіг його з грузинським та українським прапорами на грудях. Разом з нами бігли соратники України. Наш маршрут пролягав від Посольства України, яке розміщене на проспекті І. Чавчавадзе, до площі Перемоги. Це приблизно 7 км.

– Скажіть, будь ласка, пане Посол, стати дипломатом було мрією з дитинства чи так вирішила доля?

– Я навчався у дипломатичній академії. Це моя друга освіта. Пізніше я став президентом клубу слухачів цієї академії в Тбілісі, а після цього почав працювати у Міністерстві закордонних справ. Проїшов абсолютно всі етапи, починаючи від стажиста. Я дуже радий, що здобув саме таку освіту, адже я досі володію навичками роботи з усіма комп'ютерними програмами, комунікаціями, сам пишу ноти й доповіді в потрібному форматі.

Я на цьому етапі свого життя намагаюся усі свої знання і вміння, здобуті за 20 років роботи на дипломатичній службі, передати новому поколінню. Я часто спілкуюся, як я вже казав, зі студентами, з молодими колегами та передаю свій досвід. Це вимагає часу, але я думаю, що така справа необхідна, аби молодь могла реалізувати свої можливості в цьому житті. Дуже часто у молодого покоління малий досвід спілкування та роботи із спеціалістами тієї професії, яку вони здобувають. Люди обов'язково повинні передавати свій досвід і вести за собою нове покоління. Така норма життя.

– А коли Ви дізналися, що Вас призначають до України, Ви визначили для себе якісь цілі, які обов'язково повинні реалізувати?

– Тоді все відбулося автоматично. Визначальним є те, що я дуже поважаю і люблю ваш народ. Я відчуваю його. Усвідомлюю, що моя головна мета – захищати інтереси своєї країни, всіляко пропагувати грузинську культуру і всі реформи, які упроваджуються у нас, а також розвивати Україну, зокрема пропагувати грузинську культуру і позитивні зміни. Тобто я відкриваю Грузію світу та, найперше, Україні. Це і є моя місія.

*19 грудня 2017 року в Кропивницький завітав грузинський державний ансамбль пісні й танцю «KUTAISI»
On December 19, 2017, State Ensemble of Song and Dance of Georgia KUTAISI visited Kropyvnytskyi*

– Присутність культури Грузії в Україні досить помітна, активна грузинська діаспора, танці, кухня. Посольство завжди всіляко підтримує всі ініціативи, багато заходів організовує самостійно. Цього року киянам і гостям столиці також варто очікувати багато фестивалів?

– Так, ми завжди сприяємо організації і проведенню фестивалів. До України регулярно приїжджають колективи «Сухішвілі», «Мгзавребі», ансамблі «Кутаїсі» і «Багумі». Я іноді жартую, що грузинську культуру не потрібно пропагувати, бо вона і так широко представлена. Я хотів би, аби українські колективи частіше відвідували Грузію, бо у вас прекрасні виконавці, танцюристи, естрада. У Грузії, наприклад, дуже люблять «Океан Ельзи» та інші сучасні гурти. Культурна взаємодія має бути завжди паритетною.

Цього року традиційно буде проводитись фестиваль «Тбілісоба». Торік я відкривав цей чудовий захід, його відвідало близько 20 тис. осіб. Мені надзвичайно приємно, що всі українці, які були на фестивалі, були щиро задоволені дійством. Вони куштували грузинську їжу, напої, брали участь у майстер-класах. Я дуже радий, що це стало доброю традицією. Головна риса кожного народу – щирість та душевна приязнь.

Українцям у Грузії особливо раді. Відносини між людьми є такими ж міцними, як хороше грузинське вино. Тож потрібно цінувати, берегти дружні взаємини, прагнути дізнаватися більше один про одного, цікавитися історією, культурою. Гарними прикладами зміцнення культурного обміну є ша-

нування пам'яті геніїв наших народів. Під час візиту В. Гройсмана до Телаві ми разом поклали квіти до пам'ятника українській письменниці Лесі Українці. В інших містах Грузії її також знають і шанують. В Україні прикладом такої культурної поваги з боку народу є Давид Гурамішвілі. У місті Миргороді є музей життя і творчості цього поета, збережена бібліотека. Могила, у якій він похований, завжди доглянута. Я дуже задоволений, що миргородці дбають про цю культурну спадщину. А ще я радію з того, що у самісінькому центрі столиці Грузії, навпроти Тбіліського державного університету ім. Івана Джавахішвілі, який цьогогоріч року відзначив сто років, стоїть прекрасний пам'ятник Тарасові Шевченку. Цього великого українця дуже поважали грузинські поети, мислителі. Нещодавно я відвідав будинок-музей Кобзаря і прочитав українською та грузинською мовами його вірші.

– Розкажіть, будь ласка, про Вашу сім'ю. Звичайно, ми не могли не поцікавитись, адже Ваша дружина народилася в Україні? Вашому подружньому життю 30 років, що гідне поваги. Чи є у вас сімейні традиції, зокрема українські?

– Я пишаюсь своєю сім'єю. Мою дружину звати Ірина Султанішвілі. Її дідусь та бабуся поховані в Чернігові. Мати в неї росіянка, батько грузин. У нас одна донька Саломе, яка має сина та доньку. Онук вже дорослий хлопчик. Звати Ніколоз, йому 6 років. Молодшій Лізі всього 10 місяців. Діти – це особлива радість. Я дуже сумую за ними, адже вони проживають у Тбілісі. Моя донька закінчила в Бремені університет за напрямом соціально-когнітивної психології, працювала психологом, зокрема в організації, яка займалася безхатченками і малозабезпеченими людьми похилого віку, дітьми. У неї дуже гарний досвід. Я щиро тішуся, що ми з нею не просто батько і донька, а й друзі. Моя сім'я – дружина і донька, завжди підтримують, а головне – розуміють мене. Сім'я для грузинів і українців має важливе значення. Де сильні традиції у родині, там гарна основа для держави і розвитку. Сім'я – це визначальний чинник у формуванні особистості. Мені доводилось бути директором однієї з перших приватних шкіл Грузії, і я завжди говорив батькам, що не тільки школа дитину виховує, це спільна справа. Суспільство, школа, сім'я – усі гуртом. Я бажаю щастя всім українським родинам та грузино-українським сім'ям, адже їх дуже багато останнім часом.

– Це правда, що Ви любите готувати?

– Так, іноді, коли маю час.

– Звісно, у Вас його досить мало, але якщо встигаєте, що Ви готуєте насамперед?

– Я зауважив, що коли я в Києві без родини, то майже нічого не готую. Харчуюся як студент: хліб, масло, сир, ковбаса, щось легеньке, для підтримки сил. Але для своєї дружини, доньки, гостей, онуків люблю приготувати виняткові страви, назви яких я сам вигадую. Наприклад, «Імеретинські ескізи» або «Мрія студента».

– Це цікаво. А розкажіть детальніше хоч про одну з таких страв?

– Я завжди вигадую та імпровізую в процесі приготування. Особливо я люблю готувати для доньки. Наприклад, одну з останніх приготованих для неї страв я назвав «Три горішки для попелюшки». Страва має три складові: баклажани, помідори й сир, які заправлені соусом песто та базиліком. Тож звідси і назва. Якщо пам'ятаєте, є така чудова казка. Я завжди сприяв розвитку доньки, розповідав казки, міфологію, робив маленькі сюрпризи. Пам'ятаю, взяв її одного разу на риболовлю.

Коли вона впіймала маленьку рибку, то запитала, що з нею робити. Я сказав: загадай бажання і відпусти. У той день вона дуже довго загадувала бажання трьом рибкам, яких вона впіймала. Отак і живемо.

– Це, маю Вам відзначити, надзвичайно гарні і теплі традиції. Напевно, Ваша донька буде запроваджувати їх і у своїй сім'ї.

– Звісно. Я сподіваюся, що саме так воно і буде.

– За той час, що Ви в Україні, чи маєте улюблені місця?

– Звичайно. Насамперед це парк Політехнічного інституту, недалеко від Посольства. Андріївський узвіз подобається різноманітністю ремесел українських майстрів. Таких сувенірних торгових місць у світі багато, але в Україні вони особливі, адже мають столітню традицію та історію. В Україні добре розвинена наука, також українці мають велику майстерність до ремесел, вони дуже винахідливі та обдаровані. Я купую багато сувенірів і надсилаю в Тбілісі своїм друзям.

– Пане Посол, дякую Вам за цікаву та щирю розмову.

– Дякую Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв, адже така організація дуже потрібна. Ви завжди сприяєте діяльності дипломатичного корпусу, допомагаєте підтримувати дружні взаємини багатьох країн з Україною. Я бажаю керівництву й усьому колективу подальшого розвитку, а Україні та Грузії – миру, взаємозв'язків наших країн та культур заради щастя та добробуту людей. Це головна мета дипломатії і політики.

Gela DUMBADZE,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Georgia to Ukraine,
Permanent Representative of Georgia to the ODER-GUAM*

OPEN DOOR POLICY

– Your Excellency, in September 2017 you came to Ukraine and granted Credentials to our President Petro Poroshenko. You have discussed the obvious intensification of relations between the two countries – Ukraine and Georgia – as well as the opportunities to join attempts in the de-occupation process. Could you provide us with details regarding this topic? What mechanisms of interaction will be implemented in the near future?

– Ukraine and Georgia are fraternal nations, we have many things in common, we have similar mentality. Our nations are friendly and hospitable. Unfortunately, we have the same problems that need to be resolved. The common direction chosen by our people is the way of integration and joining the Euro-Atlantic structures. I am very glad to know that high-level visits were organized in Georgia and Ukraine last year and this trend continues now. Currently we develop new mechanism for communication at the government level. In particular, we plan to form a commission that will deepen cooperation in various fields. Therefore, the dynamics of relations is very positive. We stand each other internationally, in many organizations and in public discussions. Ukrainian support is of great importance for us. I still remember how Ukraine has allocated a special plane to fight the fire, when there was a difficult emergency in Georgia. Then your people gave us the helping hand. We will continue to make every effort to ensure the development of dialog in all fields of growth of our states.

Many business-meetings have been organized during the visit of P. Poroshenko and V. Hroisman to Georgia. The Government representatives, executives of both countries met and discussed cooperation issues. The year 2018 is rather significant for us, as Georgia celebrates the centenary of its independence and the centenary of diplomatic relations with Ukraine.

– You have mentioned that many business meetings had a ground for discussion of different cooperation directions. Please tell us whether there are any areas of bilateral relations, which, in your opinion, little attention has been paid to? And whether they have significant potential?

– I suppose there is no special area which was left behind. The tourist flow to Georgia from Ukraine has increased recently. We welcome Ukrainians. The restaurant business rapidly develops in Ukraine, in fact, there are a lot of Georgian restaurants in Kyiv. This also means a lot. The interest of our countries to

*Розширене засідання членів урядів Грузії та України. 27.11.2017 р.
Extended meeting of members of Governments of Georgia and Ukraine. 27.11.2017*

each other is very high. That was always the case. I believe it is worthy to intensify professional meetings at different levels in order to discuss in detail the nuances that are needed to develop both countries, to use those resources that have not yet been used and to move forward.

In this aspect, the Embassy always supports a variety of Ukrainian initiatives. Last week we gathered your compatriots, prominent political scientists, political technologists, representatives of non-governmental organizations and held a big round-table discussion, during which we considered these issues. Together we were looking for ways of sufficient development of our relations. The Embassy will always keep an open door policy.

We invite Georgian students who study in Ukraine for meetings. I often read lectures in different Ukrainian educational establishments. I like it because Ukrainian youth is very sincere, smart and pragmatic; we managed to establish the fruitful dialog between us. Sometimes we turn to various and specific areas. I believe the exchange cooperation in the area of education is of particular importance, since we have common problems, the same social development. It should be noted that there is private education sector that is developing actively in Georgia. Today there are high schools, whose diplomas are recognized by the Western countries. This means a lot in the modern world. Such experience may be useful for Ukraine. Your students are often interested in this topic, so we are absolutely open, we are trying to help arranging contacts with Geor-

gian representatives. Investments are an important and attractive area of mutual interests. Ukrainian citizens often turn to us for legal help. We direct them and try to develop this interaction in every possible way. I suppose it is worth working on specific area that will bring useful and positive results to both sides rather than trying to cover everything and right now.

– *A great example of such interaction is the exchange between the MIA of Ukraine and the MIA of Georgia. What does this cooperation look like in practice?*

– First of all, it is intensive communication of representatives of the state institutions and exchange of information among them. The Embassy conducts work regarding the visit of the Minister of Internal Affairs of Georgia in the near future. We make every effort to support this dialogue, to make it permanent, because we have many common issues aimed at deepening of our mutual interactions. In particular, we are going to develop a base for the recognition of drivers' licenses between our states.

– *In other words, will it be possible to drive a car in the territory of Georgia with Ukrainian driver license?*

– Sure, Georgians will have such opportunity in Ukraine. During the official visit of the Prime Minister of Ukraine V. Hroisman to Georgia the importance of the issue of crossing the border from Ukraine to Georgia and from Georgia to Ukraine with ID-cards was emphasized. Perhaps this issue will be resolved in the near future. Currently, an urgent task is the fight against crime. There are problems that require an early resolution, so I hope our dialogue will continue. Communication with the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, as well as with all other ministries and state bodies, shows positive dynamics.

– *It is known that before coming to Ukraine you have long been working as the Ambassador to different countries. Please tell us about your formation as a diplomat.*

– Recently, representatives of the Embassy have made a surprise for me and we celebrated the 20th anniversary of my diplomatic service. I was a diplomat to several countries, namely Azerbaijan (counsellor of the Embassy of Georgia in 2011–2005), the Russian Federation (counsellor of the Embassy of Georgia in 2007–2009). Since 2009 until 2013, I was a senior counsellor of the Embassy of Georgia to Ukraine, so I worked in Ukraine before I had become an Ambassador. In 2013, I was appointed to the post of the Acting Ambassador of Georgia to Uzbekistan and Tajikistan.

After the diplomatic period, I became the State Minister for Diaspora in Georgia. It was my choice to return to Ukraine. In my opinion, this was the right decision. I have always remembered Ukraine. In 2014, with the assistance of the Government of Georgia, I organized a special charter flight to Kyiv to pick up 120 Ukrainian children whose parents died in Luhansk and Donetsk regions. We arranged a special two-week rest in the youth camp of Georgia near the Black Sea for them. When they returned to Ukraine full of impressions, I told

Друга зустріч глав Урядів країн ГУАМ. 05.10.2018
Second meeting of heads of GUAM member states' governments. 05.10.2018

that Georgia had just received 120 new ambassadors. The same year I set up a mini-marathon in Tbilisi dedicated to the support of Ukraine. I also ran with Georgian and Ukrainian flags on my chest. Allies of Ukraine ran with us. Our route stretched from the Embassy of Ukraine, which is located on I. Chavchavadze Avenue, to the Victory Square. It is about 7 km distance.

– *Mr. Ambassador, please tell us whether have you been dreaming to become a diplomat since your childhood or the destiny decided so?*

– I studied at the diplomatic academy. This is my second university degree. Later I became the President of hearers club of this academy in Tbilisi, and finally I started working at the Ministry of Foreign Affairs. I have passed all stages starting from the intern. I am very glad to have obtained this kind of education because I still have skills in working with all computer programs and communications, I know how to write notes and reports in the relevant format.

At this stage of my life, I try to share all my knowledge and skills acquired during 20 years of work in the diplomatic service with the new generation. As I have already mentioned, I often communicate with students and young colleagues sharing my experience. It takes time, but I think such a thing is necessary in order to help youth to use their opportunities in this life. Very often the younger generation has a small experience of communication and work with specialists of the profession they acquire. People shall convey their experience and lead a new generation. This is the standard of living.

– *Having learned about the appointment to Ukraine, did you set some goals that you had to achieve?*

– Everything went automatically at that time. A significant part is that I respect and love your people. I feel them. I realize that my primary aim is to protect interests of my country, to promote Georgian culture and all the reforms that are being implemented as well as to develop Ukraine, namely to promote Georgian culture and positive changes. In other words I open Georgia to the world and first of all to Ukraine. This is my mission.

– *Presence of Georgian culture in Ukraine is rather visible, as there are active Georgian diaspora, dances, cuisine. The Embassy always supports all initiatives in every way, organizes many events on its own. Please tell us, whether this year Kyiv citizens and guests of the capital also shall expect many festivals?*

– Sure, we always promote the organization and conducting of various festivals. ‘Sukhishvili’ ballet and ‘Mgzavrebi’ band, ensembles ‘Kutaisi’ and ‘Batumi’ regularly come to Ukraine. I sometimes joke that it is not necessary to propagate Georgian culture, because it is already widely presented. I would like Ukrainian groups to visit Georgia more often because you have great performers, dancers, pop music artists. Georgians, for example, like ‘Okean Elzy’ and other modern bands. Cultural interaction should always be par excellence.

This year a festival ‘Tbilisoba’ will be held traditionally. Last year I opened this magnificent event, which visited nearly 20 thousand people. I am extremely happy to know that all Ukrainians present at the festival were extremely pleased with the event. They tasted Georgian food, drinks, participated in master classes. I am very glad that it has become a good tradition. The main feature of every nation is sincerity and spiritual affection.

Georgians especially like Ukrainians. Relationships between people are like a good Georgian wine. So we have to cherish and appreciate friendly relations, strive to know more about each other, be interested in history and culture of our countries. The reverence of the memory of the geniuses of our peoples is the good example of strengthening of cultural exchange. During the visit of V. Hroisman to Telavi, we together laid flowers to the monument of Ukrainian poetess Lesia Ukrainka. She is known and respected in other Georgian cities as well. In Ukraine David Guramishvili, is an example of such a cultural respect of the people. In the city of Myrhorod there is a museum of the life and work of this poet with a preserved library. Moreover, a tomb of the poet is always well kept. I am very glad that people of Myrhorod care about this cultural heritage. I am also very happy to know that in the centre of Georgian capital, just in front of the Ivane Javakhishvili Tbilisi State University which celebrated a centenary of establishment this year, there is a marvellous monument to Taras Shevchenko. This prominent Ukrainian poet was highly respected by Georgian poets and thinkers. Recently I have visited a residence-museum of this genius and read his poems written in Ukrainian and Georgian.

– *Please, tell us about your family. We couldn't but ask you this question, as it is known that your wife was born in Ukraine. You have been leaving in marriage for 30 years already that is worthy of respect. Do you have any family traditions, namely Ukrainian?*

– I am proud of my family. My wife's name is Iryna Sultanishvili. Her grandparents were buried in Chernihiv. Her mother is Russian and her father is Georgian. We have a daughter Salome who has a daughter and a son. Our grandson is a big boy already. His name is Nikolz, he is 6 years old. He is younger than Liza for only 10 months. Children is a special kind of happiness. I miss them so much as they live in Tbilisi. My daughter graduated from Bremen University majoring in social-cognitive psychology, she worked as a psychologist, in particular, in an organization that worked with homeless persons and low-income elderly people and children. She has prominent experience. I sincerely rejoice that we are not only the father and daughter, but also the friends. My family, consisting of my wife and daughter, have always supported me and understood me. Family for Ukrainians and Georgians is of great importance. Sustainable traditions in the family is a solid foundation for the state and its development. Family is an important factor in the formation of a personality. I used to be a director of one of the first private schools in Georgia and I have always told parents that children are brought up not only in school, it is a joint activity. Community, school, family – everyone is responsible. Therefore, I wish happiness to all Ukrainian families and mixed Ukrainian and Georgian families, as the number of latter has increased recently.

– *Is it true that you like to cook?*

– Yes, sometimes when I have time.

– *Of course, you have not very much spare time, but what do you cook when you get some free minutes?*

– I noticed while staying in Kyiv without family, I practically do not cook at all. I eat like a student: bread, butter, cheese, sausages, something light to keep strength. However, I like cooking special dishes for my wife, daughter, guests, and grandchildren. I invent new names for that dishes. For instance, 'Imereti drawings' or 'Student's dream'.

– *It is interesting. Please tell us about one of such dishes.*

– During the cooking I always make something special and like to improvise. Especially I like cooking for my daughter. For instance, one of the latest dishes that I cooked for her I called 'Three nuts for Cinderella'. The dish consists of three components: eggplants, tomatoes and cheese, seasoned with sauce pesto and basil. So here is the name. If you remember, there is such a wonderful fairy tale.

I have always contributed to the development of my daughter, I told her fairy-tales, mythological stories, made little surprises. I remember how I took her once for fishing. Having caught a little fish she asked me what shall she do. I told

her to make a wish and let it go. That day she made wishes to three fish she had caught. So how we live.

– *I must say that these are extremely beautiful and warm traditions. Probably your daughter will introduce them to her family.*

– Sure. I hope that this is the way it will be.

– *Do you have any favourite places here in Ukraine?*

– Of course, I have. First of all, I like the park of the Polytechnic Institute, which is not far from the Embassy. I also like Andriivskiy descent for its variety of Ukrainian crafts. There are a lot of similar souvenir-trading places in the world, but Ukrainian ones are special, because they have a century-old tradition and history. Ukraine has a well-developed science, also Ukrainians have a knack for craftsmanship, it is very inventive and gifted nation. I buy a lot of souvenirs and send them to my friends in Tbilisi.

– *Mr. Ambassador, thank you for interesting and sincere conversation.*

– I would like to express gratitude to the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions, since it is very important organisation. You always contribute to the activities of the diplomatic corps, help to maintain friendly relations of many countries with Ukraine. I would like to wish the leadership and the entire team the further development, and Ukraine and Georgia – peace and cooperation between our countries and cultures for the sake of happiness and wellbeing of nations. This is the main goal of diplomacy and politics.

Герт АНТСУ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Естонської Республіки в Україні

ВАЖЛИВО ВЧИТИСЯ НА ДОСВІДІ ІНШИХ

– *Ваша Високоповажносте, чи не змогли б Ви розповісти нашим читачам про те, чому вирішили долучитися до дипломатичної служби?*

– Що ж, я трохи не схожий на типових дипломатів, адже майже одинадцять років своєї кар'єри присвятив службі в уряді Естонії. Цей державний орган дещо подібний на Кабінет Міністрів в Україні. Отже, під час роботи в Уряді я відповідав за європейські зв'язки й брав участь в підготовці Естонії до приєднання до Європейського Союзу. Пізніше, коли ми вже мали членство в ЄС, мене призначили головою відділу з європейської інтеграції, а ще за кілька років Міністерство закордонних справ запропонувало приєднатися до команди, бо їм була потрібна людина в Брюсселі. Тож очевидно – якщо більшу частину свого життя працювати над питаннями, пов'язаними з Європейським Союзом, Брюссель рано чи пізно стає головною метою. Кожен прагне опинитися саме у цьому місті, адже там формуються та відбуваються зміни. Крім того, на той час пропозиція представляти Естонію в Брюсселі була для мене доволі перспективною.

– *Дипломатична служба має приємні моменти та виклики. Чи не могли б Ви розповісти про схожі ситуації, з якими зіткнулися за час перебування на посаді Посла Естонії в Україні?*

– Справді є багато переваг, але й недоліків. Наприклад, переїзд з однієї країни в іншу може бути захопливою і водночас логістично складною справою, особливо для сім'ї, зокрема як було у мене, коли моя дружина працювала в Брюсселі. Зараз же в нас маленькі діти, тому ми живемо в Києві разом, і усе трошки інакше. Хоча, якщо ви небайдужі до інших країн і міжнародних відносин, це найдивовижніша робота, бо перед вами щодня поставатимуть цікаві завдання.

Герт Антсу, Надзвичайний і Повноважний Посол Естонської Республіки в Україні
Gert Antsu, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Estonia to Ukraine

Крім того, дипломатична робота в Україні завжди сповнена різноманітних нагальних завдань. Можна помітити значні відмінності в цій роботі в Україні та в інших, стабільніших, західноєвропейських країнах. Очевидно, такий напружений ритм можна пояснити подіями, що відбуваються в країні: з одного боку – війна на її території, а з іншого – впровадження реформ. Отже, якщо працювати в тому ж темпі, як і в західних європейських країнах, навряд чи вдасться досягнути позитивного результату. Ось чому робота в Україні має бути інтенсивнішою. Водночас це мені й подобається найбільше, дипломатична служба дає можливість стати частиною процесу та бачити все з першого ряду.

– *Пане Посол, розкажіть нам, будь ласка, про те, наскільки роботу в Україні можна порівняти з роботою в інших країнах? Ми знаємо, що Ви представляли Естонію в Бельгії, Швейцарії та Люксембурзі.*

– Я виконував обов'язки Надзвичайного і Повноважного Посла Естонської Республіки в Бельгії, Люксембурзі й Швейцарії, дізнавався про країни переважно з Брюсселя. Безперечно, існує величезна відмінність становища в Україні та інших країнах, переважно в тому, з якою інтенсивністю відбуваються ті чи ті зміни. Крім того, можна чітко простежити інтерес з боку Естонії до того, що відбувається в Україні, адже наразі спостерігається постійне двостороннє переміщення людей між нашими

країнами. Естонці цікавляться Україною, тому чимало експертів приїжджають сюди, щоб надавати консультації, тоді як представники українських установ (зокрема, національної поліції) відвідують Естонію, щоб подивитися на результати наших реформ.

– Відомо, що Естонія входила до складу Радянського Союзу. Ваша Високоповажносте, на Вашу думку, що допомогло Естонії подолати пострадянську кризу.

– Основна причина полягає в культурній спадщині та зацікавленості до навчання серед естонців. У нас багато освічених людей, на яких Захід впливав більше, ніж на інших громадян СРСР. Естонці, особливо ті, що мешкають у Таллінні, мали можливість дивитися фінляндське телебачення ще до здобуття незалежності. Тому люди могли бачити, яким має бути сучасне життя та світ.

По-друге, естонський народ перейняв скандинавську культуру ведення бізнесу й запровадження реформ. Наприкінці 80-х років ХХ століття у нас вже були встановлені ділові контакти з Фінляндією і країнами Скандинавії, тому ми більше відчували вплив Заходу. Ось чому нам вдалося доволі швидко залучити західні інвестиції й перейняти скандинавську культуру ведення бізнесу. Це дозволило уникнути зародження масштабної корупції. Звісно, певні випадки корупції все ж були, у 90-х роках узагалі багато чого відбувалося, але ми змогли швидко її викоринити. Ми впровадили реформи (можна назвати цей процес «шоковою терапією») впродовж 1992–1994 років. Якщо не брати до уваги, що для самих естонців це був економічно непростий період, для країни загалом завжди краще впроваджувати реформи, а не робити популістські кроки.

– Естонія відома завдяки сектору технологій і розповсюдженню мережі інтернет. Чи не могли б Ви розповісти, які, на Вашу думку, принципи естонської інтернет-політики варто запровадити в Україні для розвитку технологічної сфери?

– Сектор естонських технологій можна розділити на два рівні: державний і приватний сектор (підприємства). Говорячи про приватний сектор, мушу зазначити, що Україні вдалося досягнути певних успіхів. На українському ринку чимало ІТ-компаній і, попри те що більшість з них є дочірніми підприємствами західних компаній, це все одно добрий старт для України, адже так можна збільшити кількість власних продуктів на ринку й підвищити додану вартість. Гадаю, уряду України вдалося створити гідні умови для розвитку приватного ІТ-сектора.

З іншого боку, існує державний сектор. В Естонії він особливо розвинутий завдяки електронній системі державного управління, яку вважають найкращою у світі. Отже, українському уряду варто створити подібні умови для того, аби впровадити таку ж систему. Основою естонського

Посол Естонії Герт Антсу ділиться досвідом впровадження електронного урядування в Естонії під час Міжнародного цифрового форуму для громадянського суспільства

Ambassador of the Republic of Estonia to Ukraine Gert Antsu shares his experience in implementing of the e-government in Estonia during the International Digital Forum for Civil Society

електронного успіху є так звана система X-Road. Це спеціальний проект, що з'єднує різні системи та бази даних, що дозволяє налагодити комунікацію й обмін даними між лікарнями, поліцією, міністерствами і судами, з кожним мешканцем Естонії. Наразі естонську систему вже впроваджено у Фінляндії, тож ми утворили своєрідний естонсько-фінський простір. Мені приємно усвідомлювати, що Естонія стала частиною цього процесу в Україні, адже саме естонська компанія, яка розробляла цю систему у нас, виграла тендерні торги на аналогічну роботу в Україні. Українська система електронного державного управління об'єднує роботу всіх міністерств. Цей підхід може здаватися дещо бюрократичним, але зрештою українські громадяни зможуть відчувати переваги від її застосування. Наприклад, окрім процедури одруження, розлучення та купівлі нерухомості, під час яких особа повинна бути фізично присутньою, в Естонії можна робити практично все через інтернет, не виходячи з дому. Це значно економить час, оскільки уряд не вимагає надання однієї й тієї ж інформації двічі. Приміром, коли більше року тому в Естонії народився мій молодший син, він отримав персональний номер в лікарні, тому в уряді Естонії

була вся необхідна інформація і мені не потрібно було нікуди йти, щоб його зареєструвати. Крім того, не пригадую, чи подавали ми якісь заявки на отримання допомоги з догляду за дитиною – мені здається, усе відбувалося автоматично, адже уряд вже мав інформацію про дитину і все, що залишалося зробити – перерахувати гроші на банківський рахунок. Інший приклад стосується податкових декларацій. Естонці подають декларації через інтернет. Для того, аби заповнити свою податкову декларацію, мені знадобилося трохи більше 5 хвилин, і, можу сказати, цей процес можна ще пришвидшити. Тут діє той самий принцип, що й у випадку реєстрації дитини: податковий орган вже має інформацію від банку, де розміщується ваш рахунок (чи від роботодавця), отже, всі потрібні дані вже є у доступі, і вам залишається лише поставити свій підпис. Тож чим більше автоматизованих процесів, тим краще. Уряд Естонії підрахував, що електронна система державного управління дозволяє заощадити близько 2% ВВП на рік, що відповідає обсягу витрат на оборону. Тому завдяки цій системі Естонія може покрити витрати на сферу оборони.

Повертаючись до України, мені хотілося б розповісти про нову електронну систему обміну даних. Вона називатиметься «Трембіта» і вже за кілька місяців буде готова до впровадження (цього року). Як я казав раніше, система об'єднає роботу всіх міністерств, тобто спочатку її розроблять для кожного міністерства, а потім усі вони зможуть встановити зв'язок з іншими системами й установами. Це найважливіше.

– Пане Посол, чи вважаєте Ви, що з розвитком соціальних мереж стало легше займатися публічною дипломатією, і як поширення соціальної мережі й інтернету впливає на дипломатичну роботу?

– Не думаю, що Естонія отримує особливі переваги від соціальних мереж, але водночас вони полегшують роботу у сфері публічної дипломатії. Отже, соціальні мережі мають як позитивний, так і негативний вплив. Опираючись на власні спостереження, можу сказати, що в Україні надають перевагу Фейсбуку, а не Твіттеру. У нашого посольства також є власна сторінка у цій мережі, на неї підписано чимало людей, втім, мені здається, що людям цікавіше спілкуватися безпосередньо з послом. В моєму Фейсбуці сотні друзів з України, я познайомився з багатьма цікавими людьми саме завдяки мережі. Безперечно, соціальні мережі полегшують процес комунікації між людьми, але не варто ними зловживати.

Я створив профіль на Фейсбуці понад 10 років тому, щоб бути на зв'язку з друзями. Втім посол в іноземній державі, в якого є сотні підписників з цієї країни, не може просто висловлювати свої емоції. Іншими словами, не можна сказати, що вам не сподобався рівень обслуговування в ресторані, або ж, що на дорогах багато ям, бо люди казатимуть, що посол Естонії скаржиться, а це негативно впливає на імідж.

Ось чому, з одного боку, соціальні мережі полегшують процес здійснення дипломатичної роботи, а з іншого – ускладнюють особисте життя. Непросто знайти баланс між особистим і професійним. Теоретично усе зрозуміло, але на практиці все виявляється значно складнішим. Наприклад, уявімо, що мені потрібно знайти місцевого виробника вин. З часом я визначився, яке вино смакує мені більше, а тому вирішую поділитися своїм досвідом з іншими. То це буде особиста думка чи професійний коментар? Тому соціальні мережі мають як позитивний, так і негативний вплив.

– 6 квітня 2017 року в Таллінні Міністр культури Естонії Ідрек Саар і Міністр культури України Євген Нищук підписали програму співпраці в галузі культури між Україною та Естонією на 2017–2021 роки. Чи можете Ви докладніше про неї розповісти?

– Я щиро переконаний в необхідності встановлення культурного обміну між двома країнами, адже культура – це потужний засіб, завдяки якому можна дізнатися одне про одного значно більше. Програму співпраці було підписано і, відповідно до неї, в Україні вже виступили виконавці з Естонії, а Естонія прийняла українські ансамблі. На жаль, з огляду на непрості часи в українців не бракує приводів для занепокоєнь, тому культура на задньому плані.

Також варто згадати про естонські фільми. У грудні минулого року ми проводили фестиваль естонського кіно з нагоди 98-ї річниці утворення Естонської Республіки. Хочу відзначити, що кілька естонських фільмів отримали міжнародні нагороди. Останнім часом їх стало цікаво дивитися, тож ми з гордістю ділимося ними зі світом.

Також хотілося б відзначити концерт, який було проведено в Києві в рамках 100-ї річниці Естонської Республіки. Відомий естонський диригент, двоє естонських солістів і київський оркестр влаштували дивовижний виступ в Національній філармонії України.

Отож ми з радістю використовуємо культуру як потужний інструмент дипломатії.

– Пане Посол, як би Ви схарактеризували сучасний стан двосторонніх відносин між Україною і Естонією. Які основні напрями двостороннього партнерства з Україною Ви можете виокремити? На Вашу думку, в яких сферах було досягнуто найбільших успіхів, а що вимагає додаткового опрацювання?

– Якщо стисло, йдеться переважно про політичні відносини, в рамках яких Естонія підтримує Україну в боротьбі з агресором та у її прагненні стати частиною Європейського Союзу. Кажучи про основні напрями двостороннього партнерства, хотів би відзначити підтримку в проведенні реформ та розвитку бізнесу між нашими країнами.

На жаль, події в Україні та стандарти, які постійно змінюються, ускладнюють процес експорту в Україну, що призвело до падіння обсягів двосторонньої торгівлі, порівнюючи з показниками минулих років. Утім існує тенденція до зростання, і я сподіваюся на позитивний розвиток. Попри згадані проблеми, обидві країни мають бути зацікавлені у взаємних інвестиціях, особливо це стосується України, з огляду на унікальну податкову систему Естонії, її простоту й високий рівень прозорості в країні. Враховуючи те що естонська економіка відповідає всім правилам та національ-

Міністр культури Естонії Індрек Саар і Міністр культури України Євген Нищук під час підписання програми про співпрацю в галузі культури між Україною та Естонією

Minister of Culture of Estonia Indrek Saar and Minister of Culture of Ukraine Yevgen Nyshchuk during the signing of the program on cultural cooperation between Ukraine and Estonia

ним стандартам, українські компанії, виробничі потужності яких частково розміщені на території Естонії, отримують величезну перевагу, адже їхня продукція маркується написом «Зроблено в Європі», що, своєю чергою, дозволить вивести українського виробника на європейський ринок. Крім того, Естонії вигідно вкладати кошти в Україну з огляду на можливість наймати працівників за невелику оплату та територіальну близькість України, порівнюючи з Китаєм або Південно-Східною Азією. Я впевнений, що в майбутньому рівень інвестицій лише зростатиме, тому Україні слід дотримуватися принципів верховенства права, створювати належну судову систему та ухвалювати справедливі й нейтральні рішення.

Ви запитували про недоліки, про те, які сфери потрібно вдосконалити. На превеликий жаль, в Україні є серйозні проблеми з захистом інвестицій. За останні півроку сталося кілька гучних скандалів з двома найбільшими естонськими інвесторами в Україні. Причому в Естонії вони широко висвітлювалися в засобах масової інформації, а от українська сторона не так активно оприлюднювала ці події. В результаті потенційні естонські інвестори стали дуже обережними і навряд чи змінять своє ставлення, доки не будуть розв'язані усі проблеми. Крім того, нещодавно відбувся ще більший скандал, коли Естонію було занесено в перелік офшорних зон, разом з Карибськими островами та іншими офшорними територіями, і це попри те, що Естонію вважають однією з найбільш прозорих країн у світі.

Торкаючись майбутніх перспектив, я можу з упевненістю засвідчити існування величезного потенціалу для економічної співпраці між інвесторами, але для цього Україні потрібно розвивати принципи верховенства права.

– Естонія відома завдяки економічній прозорості. Чи не могли б Ви пояснити, як це вам вдалося?

– Мені здається, це пояснюється поєднанням таких позитивних рис, як найкраща у світі економіка, надійний уряд, низький рівень корупції та географічне розташування, адже ми тісно пов'язані зі скандинавськими країнами. Більшість наших інвестицій надходять саме звідти, чимало естонців їздять на роботу за кордон у Фінляндію чи Швецію. Ми поважаємо і поділяємо їхню культуру, хочемо бути схожими на них, отже, будь-які випадки корупції є неприйнятними для людей, громадської сфери та ЗМІ.

Що робити Україні? Гарна новина полягає в тому, що не потрібно винаходити велосипед, оскільки в Європейському Союзі, в сучасному європейському світі і навіть у таких пострадянських країнах, як Естонія, було зроблено вже чимало. Тому можна вчитися на досвіді інших.

Щодо Естонії можу сказати – ми вже допомагаємо Україні досягнути належного рівня прозорості. Наприклад, ми започаткували спільний проєкт з НАБУ, в рамках якого естонські спеціалісти в антикорупційній галузі навчатимуть працівників НАБУ. Якщо не вдаватися у подробиці, то Україні слід виконувати вимоги ЄС і МВФ, зокрема щодо впровадження антикорупційного суду відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, оскільки це єдиний шлях, аби знизити рівень корупції в країні та досягнути прозорості в економіці, щоб країною, зрештою, міг пишатися її народ.

– Чи впливає криза на Сході України на стосунки між нашими країнами, зокрема на ділові?

– Беручи до уваги те, що можна побачити в Україні, і те, про що розповідають ЗМІ, можна зробити висновок, що головна проблема для потенційних інвесторів полягає у відсутності верховенства права і війні, втім, останнє не відіграє такої значної ролі в ділових стосунках. Це можна пояснити перш за все локалізацією конфлікту, адже в таких центрах ділової активності, як Київ, Львів чи Одеса, немає війни. Війна швидше впливає на політичні стосунки. Підтримка України завжди була в пріоритеті, а підтримка країни, яка перебуває у стані війни, є ще важливішим завданням. Більша частина естонської допомоги, що становить понад 40%, йде у східні регіони, а її третина надсилається як гуманітарна допомога людям, котрі стали жертвами конфлікту на сході країни, а також тим, хто живе на лінії розмежування. Крім того, ми намагаємося приділяти більше уваги співпраці з Донбасом і постійно шукаємо можливості для поглиблення спільної роботи Маріуполя та Естонії. Отже, криза безперечно впливає на наші рішення та вибір у політичних питаннях.

– *Пане Посол, розкажіть, будь ласка, нашим читачам про естонську підтримку у сфері військової допомоги, чи проводить Естонія підготовку українського війська?*

– Ми справді ведемо підготовку українських військових, і це є важливою частиною нашої співпраці. Наприклад, цьогогоріч ми зосередилися на викладанні англійської мови українським офіцерам. Це значно важливіше, ніж здається, адже володіння англійською – головна вимога, щоб наблизитися до НАТО, а тісна взаємодія з Альянсом має важливе значення для питань, пов'язаних з обороною.

Крім того, наша військова допомога передбачає не лише підготовку, а й реабілітацію військовослужбовців, які зазнали поранень. Можливо, це найбільш помітна частина нашого сприяння, адже ми постійно направляємо в Естонію українських бійців.

– *Пане Посол, чи не могли б Ви розповісти нам про свої захоплення?*

– Одним із найбільших і найважливіших моїх захоплень є футбол. Це моя пристрасть ще з дитинства. Я завжди був прихильником київського «Динамо». Ось чому мене так потішила звістка про моє відрядження до Києва. Це величезне футбольне місто і перше, що я зробив, коли приїхав сюди півтора року тому, – пішов на стадіон.

– *Зараз Ви граєте у футбол?*

– Я грав раніше, але після травми й операції – ні. До травми я завжди був воротарем, бо не відрізнявся доброю майстерністю на полі, а після травми я став звичайним фанатом.

Ще мені подобається оперна музика, і Київ, та й інші українські міста, надає чудові можливості для візитів до опери. На жаль, зараз в мене бракує часу нею насолоджуватися, бо маю двох дітей, віком один і три роки, та коли вони підростуть, я надолужу втрачене.

Крім того, мушу сказати, що життя в нових умовах – це чудова нагода вивчати мови. Ось чому наступним моїм захопленням є вивчення української. Це дає мені змогу читати книжки українською, а ще це дозволяє ґрунтовніше пізнати країну, її культуру і традиції, особливо коли у вас маленькі діти і небагато вільного часу.

– *Пане Посол, чи важко вивчати українську?*

– Усе залежить від середовища. Якщо ви розмовляєте російською і польською як я, тоді, звісно, вивчати українську буде нескладно.

– *Які ще мови Ви знаєте?*

– Окрім естонської, англійської, російської і польської, я також розмовляю французькою, колись говорив данською, хоча з кожним роком вона стає більш «пасивною», як і знання нідерландської, якою я розмовляю, коли виконував дипломатичні обов'язки в Бельгії. Крім того, я можу читати німецькою, втім я б хотів удосконалити свої розмовні навички. Я почав

учити німецьку ще в підлітковому віці. Тоді якраз з'являлося супутникове телебачення, і я мав доступ до німецького. Мені здається, я маю відчуття мови, тому вдавалося вивчати німецьку, не живучи при цьому в Німеччині.

З огляду на це середовище має велике значення для навчання, адже вчити мову в країні її походження значно простіше, ніж робити те саме, скажімо, в Таллінні.

– *Ваша Високоповажносте, Ви були призначені на посаду в Києві у 2016 році. Чи могли б Ви розповісти про свої улюблені місця тут?*

– Одним з найулюбленіших місць є Олімпійський стадіон. Він мені дуже подобається, особливо коли надворі тепло. Взагалі сонячна погода робить мене щасливішим, і це можна пояснити географічним розташуванням Києва – значно південніше за Естонію, і за рахунок кута сонця, який, безперечно, відрізняється від положення сонця в Естонії, мені здається, що я живу десь на півдні.

Також мені подобається Поділ. Це гарне місце для прогулянок і звідси недалеко до Дніпра. На жаль, доступ до річки не з найкращих, і там не так вже й багато облаштованих місць, де можна прошкувати набережною. Тому це велике поле для розвитку. Як от в Естонії, а саме в Таллінні, який є чудовим приморським містом, де ми щойно почали створювати умови для людей, даючи їм більший доступ до моря, що, своєю чергою, стимулює їх частіше вирушати на узбережжя. Тому я сподіваюсь, що в Києві мешканці матимуть такі ж можливості, і це лише питання часу.

Серед інших місць хочу згадати про Львів і Чернівці. Львів – дивовижне місто. Втім, естонцям воно не дуже відоме. Так, вони можуть знати назву або ж чули її десь, але вони навіть уявити не можуть, що Львів – це доволі європейське місто з кавою і солодощами, яке можна легко порівняти з Віднем. Також мене здивували Чернівці, коли я відвідав це місто минулого літа. Воно чимось нагадує маленьке австрійське містечко і знаходиться південніше за Київ. Це дивовижне місто, я обов'язково відвідаю його знову.

Я встиг побувати в багатьох українських містах, утім Україна має величезну територію, а отже, залишається ще багато цікавих місцин.

Gert ANTSU,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Estonia to Ukraine*

IT IS IMPORTANT TO LEARN FROM THE EXPERIENCE OF OTHERS

– *Your Excellency, could you please tell us why you joined Foreign Service?*

– Well, I am a little bit different diplomat than the usual officers, because I have spent almost eleven years of my career in the Government Office in Estonia. It is like the Cabinet of Ministers here. There I was responsible for the European relations and prepared Estonia for the accession to the European Union. Later when we had become members of the EU, I was appointed as the Head of that Office. Then several years later, the Foreign Ministry asked me to join their team because they needed someone in Brussels. I suppose if you have been dealing with the European Union issues for the whole your life, Brussels will obviously become your prime target. You want to be there as this is the place where decisions are made. Moreover, at that time representing the country in Brussels was an interesting offer for me.

– *Foreign Service has its highlights and challenges. Could you please give us examples of both from your tenure as the Ambassador to Ukraine?*

– Challenges and benefits are two sides of the same coin. For example, moving from country to country is the most exciting and at the same time logistically difficult thing, especially for the family, as it was when my wife worked in Brussels. Now we have very small kids, so we live here in Kyiv, and obviously, everything is a little bit different. Still, if you care about foreign countries and international relations, this is the most exciting job, because you can get exciting tasks every day.

Also being a diplomat in Ukraine always keeps you busy in terms of the pace. There is big contrast if to compare diplomatic work in Ukraine with more stable Western European countries. Obviously, it can be explained by all things that are happening here: on the one hand, it is the country at war and on the other it is the country, where reforms have to be implemented. Thus, if you move with the same pace as in the Western European countries, you will not get anywhere. That is why you have to work faster. At the same time, and it is the most exciting thing, this work provides great opportunity to be a part of the process and to see everything first-hand.

– *Mister Ambassador, please tell us how working in Ukraine can be compared to your other overseas postings? I know that you have been in Belgium, Switzerland and Luxemburg.*

Святковий концерт «Звуки Естонії» в Національній філармонії України з нагоди святкування сторіччя Естонської Республіки. На фото Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Естонія в Україні Герт Антсу з дружиною

Festive concert "Sounds of Estonia" at the National Philharmonic of Ukraine on the occasion of the centennial of the Republic of Estonia. In photo the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Estonia to Ukraine Gert Antsu with his wife

– I have been the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Estonia to Belgium, Luxemburg and Switzerland and discovered these countries mainly from Brussels. Obviously, there is great difference if to compare situation in Ukraine and other countries, namely in pace of activities. Moreover, there is mutual interest to what is happening here that is represented in steady stream of visitors from Estonia to Ukraine and vice versa. Estonians show an interest in Ukraine and a lot of experts travel to the country for consulting purposes, whereas representatives of Ukrainian institutions (e.g. police) visit Estonia to see the results of our reforms.

– *It is known that Estonia was a part of the Soviet Union. Your Excellency, how do you think, what helped Estonia to overcome the Post-Soviet crisis?*

– First of all, the reason is in the cultural background and great interest to education among the Estonians. We had many educated people, who really were more exposed to the West than people in the rest of the Soviet Union. Estonians, especially those living in Tallinn, had an opportunity to watch Finnish television before we became independent. Therefore, people could see how the life, the normal life and normal world, looked like.

Secondly, it was an adoption of a Nordic culture of doing business and implementation of reforms. In the late 80-s we already had business contacts with Finland and Scandinavian countries, so we were much more exposed to the West. That is why we attracted western investments rapidly and adopted the Nordic culture of doing business. It helped us to avoid corruption on a big scale. Of course, there were some corruption cases, as many things were happening in the 90's, but we overcame them quite rapidly. We managed to implement very quick reforms (you might call them "shock therapy" reforms), which lasted during the period from 1992 to 1994. In other words, we reformed the whole country, basically, in two years and it was a big advantage. Despite the fact that for Estonians this period was economically difficult, it is always better to implement reforms in the country than make populist steps.

– *Estonia is known for its technology sector and how much Internet connectivity it has. Therefore, please tell us what kind of the Estonian Internet policies should be adopted in Ukraine in order to promote its technology sector?*

– First of all, the Estonian technology sector could be divided into two types – the state sector and the private one (the enterprises). Speaking about the private sector, I should say that Ukraine is managing it quite well. There are a lot of IT companies and despite the fact that most of them are subcontracted to the western ones, it is really good start for Ukraine anyway because of an increase in the amount of own products and value added. I guess the Government has created quite decent conditions for the private IT sector in this country.

On the other hand, there is state sector. In Estonia it is especially strong due to its e-Governance system, which is probably the best in the world, and Ukrainian government, therefore, should create similar conditions to implement the same one. The basis of the Estonian e-success is what we call the X-Road. It is a special project binding other systems and databases that makes it possible to organize communication and data exchange among hospitals and police, ministries and courts, and every person in Estonia. Currently the Estonian system has already been implemented in Finland, so we have a kind of Estonian-Finnish joint space. I am very happy that we are a part of this process in Ukraine, as the company that developed this system in Estonia won the public bid for doing the same here. The Ukrainian e-Governance system will consolidate work of all ministries. It may sound a little bureaucrat-oriented, but in the end Ukrainian citizens may benefit from practicing it. For example, besides getting married or divorced and buying real estate, where you have to be physically present, in Estonia you may do practically everything over the Internet from your home. It can save a lot of time, as you are not asked by the Government for the same data twice. For instance, when my youngest child was born more than a year ago in Estonia, he got his personal number in the hospital, so the Government has had all information needed and I did not have to go anywhere to register him. Moreover, I do not really remem-

ber whether we had to apply for child benefit or it was received automatically as well. Of course, this process should be an automatic, because the Government already received the information about the child and just need to transfer money to your bank account. Another example concerns tax declarations. Estonians fill their tax declarations in over the Internet. It took me about 5 minutes to fill my tax declaration in from here, but the process could be even faster, like 3 minutes. The same as in the situation with the child registration, the tax office has already received Information about money from the bank, where you have your account, or from your employer, so all information needed is available and the document should be just signed. So, you see, the more things go automatically the better. Estonians calculated that the e-Governance system was saving 2% of GDP per year, which was exactly the same amount as the Government spends on defence. Therefore, due to this system Estonia covers expenses on defence.

Getting back to Ukraine, I would like to tell about new electronic system of data exchange. It will be called Trembita and it should be ready in a couple of months this year. As I mentioned before, the system will consolidate work of all ministries. The e-system will be developed for each ministry and then all of them will be able to establish links with other systems and institutions. This is the most important thing.

– *Mister Ambassador, do you find the public diplomacy easier due to the rise of social media and how has the rise of social media and the Internet affected diplomatic work?*

– I don't think Estonia has special advantage from social media. However, I suppose that social media makes public diplomacy easier, but it has both positive and negative sides.

As far as I can see in Ukraine Facebook is more popular than Twitter and our Embassy has its own page there. It has a fair share of followers, but it seems people find more interesting to communicate with Ambassadors directly. I have hundreds of Ukrainian Facebook friends and, actually, I have met some quite interesting people as a result. Certainly, in this respect social media makes it easier to reach out people, however, it is important not to overuse it.

I created my Facebook profile about 10 years ago to keep in touch with my friends. However, if you are an Ambassador to a foreign country with hundreds of local followers, you cannot really leave your own emotions out. In another words you cannot say that the service in this or that restaurant was bad, or that there are many holes in the road, because people will see that the Ambassador of Estonia is complaining and this will not look good.

That is why, on the one hand, social media is making diplomacy easier, but on the other, it makes the private life more complicated. It is difficult to find the balance between private and professional life. In theory, it is clear, but on practice, it is complicated. For example, I would like to find a small Ukrainian wine

producer. Let's say I like one sort of wine very much, so if I decide to share my experience with others, whether this will be professional or private. It is private on the one hand but professional on the other. Therefore, social media has both positive and negative sides.

– *On April 6, 2017, in Tallinn, the Estonian Minister of Culture Indrek Saar and the Ukrainian Minister of Culture Yevhen Nyshchuk signed the Estonian-Ukrainian cultural cooperation program for 2017–2021. Could you, please, speak more about this?*

– First of all, I am sure that it is very important to have cultural exchange between the two countries, as the culture is a crucial tool to learn about each other. The cooperation program has been really signed and, for example, Estonian bands already given performances in Ukraine as well as the Ukrainian ensembles in Estonia. Unfortunately, due to difficult times in Ukraine people have a constant source of worries, and culture issues pales into insignificance.

Moreover, it is also worth noting Estonian movies. Last year in December we held the Estonian film festival, where Estonian movies were shown to celebrate the 98th anniversary of the Republic of Estonia. I would like to mention that Estonian movies won international awards. They became quite interesting to see and we are proud to share them.

Also I would like to tell you about the concert, which was held in Kyiv on the occasion of the 100th anniversary of the Republic of Estonia. A famous Estonian conductor, two Estonian soloists and Kyiv orchestra gave a great performance in the Ukrainian National Philharmonic Hall. Therefore, we are very happy to use the culture as a powerful tool of diplomacy as well.

– *Mister Ambassador, how could you describe the state of the Ukraine-Estonia bilateral relationship today? What are the focus areas of the bilateral partnership with Ukraine? How do you think, where has the most progress been made and which areas should be improved the most?*

– Well, in short, it is mostly about political relations in the framework of which Estonia supports Ukraine in its fight against the aggressor and its aspirations to integrate with Europe and become its part. Speaking about the main focus areas of the bilateral partnership with Ukraine, I would like to mention support in passing reforms and business activities between our countries.

Unfortunately, due to events in Ukraine and changing standards, which made export to the country more difficult to everyone, the bilateral trade volumes fell compared with previous periods. However, there is a growing trend again and I hope for a positive development. Although the mentioned situation, both countries should be interested in investments, particularly Ukraine, due to Estonian unique tax system, simplicity and high level of transparency in the country. Taking into account that Estonian economics corresponds with all rules and national standards, for Ukrainian companies to have a part of their production in Estonia is a great possibility as it provides the opportunity to obtain a label “made in Europe”,

and then to bring Ukrainian products into the European market. For Estonia it also makes sense to invest in Ukraine, because of a possibility to hire low-salaried workers and close proximity of Ukraine compared to China or the South East Asia. I am sure there will be even more investments in future, for this reason in Ukraine the principles of the rule of law should be followed, a proper court system should be established, and fair and neutral judgements should be made.

You have asked about the negative sides – which areas should be improved. Well, unfortunately, in Ukraine there is a big problem with investment protection. During the last half a year there have been huge scandals with two biggest Estonian investors in Ukraine. Here in Estonia they have been much discussed in the media, while in Ukraine have not received widespread coverage. As a result, the potential Estonian investors became very cautious and will not change their position until those problems are solved. In addition, there was even bigger scandal when Estonia was put to the Ukrainian list of offshore zones. It was blacklisted together with the Caribbean Islands and other offshore areas, but Estonia is one of the most transparent countries in the world.

Therefore, speaking about the future perspectives, I am sure that there is a huge potential in economic cooperation between investors, but for that, the rule of law in Ukraine should be improved.

– *Estonia is famous for economic transparency. Could you please explain how it has become such transparent country?*

– I think it could be explained by the combination of such advantages as the best economic in the world, good government, low corruption and geographical position. We are very closely linked with Nordic and Scandinavian countries. Most of our investments coming from there and a great part of Estonian people go to work abroad to Finland or Sweden. Therefore, we are closely connected to them and it is rather obvious that we want to be similar to them. We respect and share their culture, hence any sort of corruption is just unacceptable for people, public sphere and media.

What should Ukraine do? Well, the good thing is that you do not have to reinvent the wheel as many things have been already done in the European Union, modern European world, and even in the Post-Soviet countries like Estonia. So you can learn from the experience of others.

Speaking about Estonia, we have already been helping Ukraine to reach the transparency. For example, we have a cooperation project with NABU, according to which Estonian specialists in the anti-corruption sphere train employees of NABU.

Broadly speaking, Ukraine also should meet the EU and IMF demands, namely regarding the establishment of the anti-corruption court in compliance with recommendations of the Venice Commission, as it is the only way to have normal country with low level of corruption and transparent economics which people could be proud of.

– *Does the crisis in the eastern part of Ukraine have an influence on relations between our countries, namely business relations?*

– Taking into account what may be seen here in Ukraine and covered in the media, the main problems for potential investors are the rule of law and the war, however, the latter does not play such big role in business relations. It is explained by the localization of the conflict, as in such centres of business activity as Kyiv, Lviv or Odesa there is no war. Obviously, war influences mainly the political relations. Supporting Ukraine was always an important case in any situation, but supporting the country at war is even more crucial task. The biggest part of Estonian assistance, which is more than 40%, goes for Eastern Ukraine. More than third of it is sent as a humanitarian assistance for people suffering from the conflict in the East and people living in the conflict zone. Furthermore, we try to pay more attention to the cooperation with Donbas and we are constantly looking for the opportunities to deepen the cooperation between Mariupol and Estonia. Therefore, the crisis influences our decisions and choices in policies.

– *Speaking about the Estonian support in terms of military assistance, your Excellency, does Estonia provide any training for Special Forces of Ukraine?*

– We really train the special forces of Ukraine and it is an important part of our relations. For example, this year we are concentrating on teaching Ukrainian officers English in Estonia. Actually, it is more important than it sounds, because speaking English is a major requirement to be closer to NATO, while getting closer to the Alliance is important for defence issues.

Furthermore, our military assistance includes not only trainings, but also rehabilitation of the wounded military people. Perhaps it is the most visible part of our assistance, because we are constantly sending them for rehabilitation to Estonia.

– *Mister Ambassador, could you please tell us about your hobbies?*

– One of my biggest and the most important hobbies is football. It was my hobby since the childhood. While growing up, I was a Dynamo-Kyiv supporter. That is why I was so happy to know about my appointment to Kyiv. It is a huge football city and the first day I arrived here the year and a half ago I went to the stadium.

– *Do you play football now?*

– I used to play football, but since the injury and surgery, I have not done that. Before the injury, I always played as goalkeeper because I was never good as a field player. And after the injury I became just a football fan.

I also like opera music and here in Kyiv, as well as in the other cities of Ukraine, there are a lot of opportunities to go to the opera. Unfortunately now I do not have many chances to benefit from it, because I have two small children of one and three years old, but I hope when they become elder a bit, I make up for lost time.

In addition, I may say, that living in new environment is an exciting opportunity to learn a new language. That is why the next my hobby is learning Ukrainian. It gives me the possibility to read books in Ukrainian and I would like to say, that it is also a great chance to know more about the country, its culture and traditions, especially when you have small children and not much spare time.

– *Mister Ambassador, is it hard to learn Ukrainian?*

– It depends on the background. If you speak Russian and Polish, as I speak, then of course, Ukrainian is not so difficult to learn.

– *What other languages do you know?*

– Besides Estonian, English, Russian and Polish, I also know French and used to speak Danish, but year by year it became passive, as well as my knowledge of Dutch, which I spoke while staying in Belgium. Furthermore, I comfortably read German, but would like to improve my speaking skills one day. I simply started to learn it while I was a teenager. In those days a satellite television was appearing and I watched German TV. I think I have a feel for languages and will be able to learn German on my own without living in Germany.

Therefore, environment is very important for learners, as it is easier to learn languages in the countries of their origin, than trying to do that in Tallinn.

– *Your Excellency, you were appointed to Kyiv in 2016. Could you please tell us more about your favourite places here?*

– Obviously, one of my favourite places in Kyiv is the Olimpiiskyi stadium. I like it so much, especially in warmer times. I would like to say that sunny weather makes me happy and this is explained by the geographical position of Kyiv. The city is further south than Estonia and, due to the angle of the sun, which is clearly different from Estonian one, I feel like really living in the south.

Another of my favourite places is Podil. It is very nice area for walking around and is very close to the Dnipro River. Unfortunately, the access to the river is not the best and there are no many places where it is possible to walk along the river. Therefore, it is just a scope for development. For example, in Estonia, namely in Tallinn, which is a great seaside city, we have started creating opportunities for people to have more access to the sea and more reasons to go to the seaside only now. So I hope that here in Kyiv people will have the same opportunities and it is only the question of time.

Speaking about other places, I would like to mention Lviv and Chernivtsi. Well, Lviv is a wonderful city. However, Estonians do not know much about it. I think they might know its name or just have heard it, but they cannot imagine that it is a European-looking city of coffee and cakes and may be associated with Vienna. Chernivtsi also surprised me when I went there last summer. It also looks a bit like Austrian city but is further south as well. It is exiting place, which I would certainly like to visit again. I have been to many places of Ukraine but it is such a huge county, so there are still many places to discover.

Хоссам ЕЛЬДІН АЛІ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Арабської Республіки Єгипет в Україні

НАША ГОЛОВНА МЕТА – УСПІШНА МІЖДЕРЖАВНА ВЗАЄМОДІЯ

– Ваша Високоповажносте, розкажіть, будь ласка, Вашу «історію дипломата». Як склалося, що Ви стали на дипломатичний шлях?

– Фактично впродовж останніх 27 років я працюю на, як то кажуть, традиційній дипломатичній службі та вважаю себе звичайним дипломатом у багатьох аспектах. Зацікавитися дипломатичним світом мене спонукав випадок: після закінчення університету наприкінці 1980-х років я мав нагоду побувати в Посольстві Арабської Республіки Єгипет в Лондоні, де працював мій родич. Мене настільки захопила атмосфера та тонкощі дипломатичної роботи, що я вирішив теж обрати шлях дипломата... Я склав усі необхідні іспити, пройшов конкурс та, зрештою, офіційно приєднався до дипломатичної служби в Міністерстві закордонних справ Єгипту 1991 року. Відтоді я поступово будував кар'єру та займався переважно питаннями контролю над озброєннями та роззброєнням в рамках багатосторонньої діяльності ООН. Мій професійний шлях почався з роботи у Відні, а пізніше в Постійному представництві Єгипту при Організації Об'єднаних Націй в США в Нью-Йорку. Наразі служба в Києві, де я вперше представляю свою країну як Посол, є важливою віхою двосторонньої дипломатії. На мій погляд, обрати дипломатію за професією, працюючи чи то в сфері багатостороннього або двостороннього співробітництва, є надзвичайно великою честю. Дипломат має змогу говорити від імені своєї держави відверто та об'єктивно, представляти її політику та погляди, захищати та відстоювати її інтереси, а також з гордістю просувати імідж своєї нації за кордоном настільки добре, наскільки це можливо. Це саме те, чого я очікував від професії дипломата, коли починав свою кар'єру.

Надзвичайний і Повноважний Посол Єгипту в Україні Хоссам Ельдін Алі під час церемонії відкриття проекту єгипетського мистецтва «Єгипетське бачення» в Музеї історії Києва. Виставку було проведено з нагоди 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Єгиптом та Україною. 03.04.2017 р.

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Arab Republic of Egypt Hossam Eldeen Mohamed Aly, during the opening ceremony of the Egyptian visual art exhibition "Egyptian Vision" at the Kyiv History Museum. The exhibition was held in celebration of 25 years of Egyptian-Ukrainian diplomatic relations. 03.04.2017

– У яких країнах Ви працювали до України? І з якими найбільшими складнощами Вам довелося мати справу під час роботи в дипломатичній сфері?

– До приїзду в Україну в мене було два головних призначення: першим була робота в Посольстві Єгипту в Австрії у Відні протягом чотирьох років, другим – служба в Секретаріаті Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань впродовж п'яти років, що загалом дорівнює дев'яти рокам праці у Відні. Після цього в 2005 році я повернувся назад до Єгипту на посаду директора з питань роззброєння в МЗС, а в 2007 році мене направили до Постійного представництва Єгипту при Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку, де я чотири роки очолював Перший комітет з питань роззброєння та міжнародної безпеки. У 2011–2012 роках працював в Секретаріаті ООН старшим радником з питань роззброєння та міжнародної безпеки Президента 66-ї сесії Генеральної Асамблеї, після чого повернувся до Єгипту. Пізніше виконував обов'язки заступника помічника міністра з питань роззброєння, а в серпні 2016 року прибув в Україну як Посол.

Гадаю, моє перше призначення до Відня стало для мене доволі корисним викликом, оскільки робота в Міжнародному агентстві з атомної енергії (МАГАТЕ) та Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ОДВЗЯВ) була дуже специфічною і вимагала великих зусиль, аби дослідити і опрацювати спеціалізовані державні справи та документи секретаріату, вивчити передумови виникнення питань та зрозуміти процедуру прийняття рішень. Така робота допомогла звернути увагу на багато важливих нюансів та процесів, визначити пріоритети. Виконання цих пріоритетних та водночас відповідальних завдань вимагало постійного оновлення своїх знань та зміцнення своїх позицій, щоб реагувати на динаміку того, що відбувається на місцях. Важливо, щоб люди довіряли вам і усвідомлювали, що у вас є вагомі підстави робити ті чи інші заяви, пропонувати ініціативи або представляти проекти резолюцій. Виклики, з якими стикаються молоді дипломати, відчутні, але не непосильні, оскільки на ранніх етапах дипломат, як правило, керується вказівками досвідченого посла, який бере на себе левову частку відповідальності за прийняття рішень. Отож в підсумку навряд чи можна сказати, що служба у Відні була для мене найбільшим викликом: я мусив лише докласти зусилля для виконання необхідних завдань, дотримуючись настанов, які давав тодішній посол. Насправді впродовж своєї кар'єри мені пощастило працювати з чудовими колегами та керівниками, які мені надзвичайно допомагали.

Відтак призначення до Нью-Йорка було ще більшим викликом: ми з командою працювали в час головування Єгипту в Русі неприєднання (РН) протягом трьох років. В той час ми координували роботу значної кількості важливих процесів, конференцій та ключових міжнародних подій, які ми проводили в рамках Руху. Узгоджувати роботу 120 країн-членів РН зі спектра питань, обговорюваних в Організації Об'єднаних Націй, було не легким завданням. ООН в Нью-Йорку – це велика дипломатична школа, яка охоплює найбільшу кількість представництв іноземних держав – 193 країни, тож надзвичайно важливим було знайти баланс між ефективним задоволенням інтересів своєї країни, врахуванням законних прав інших держав, а також підтримкою дружніх робочих відносин з усіма. Робота тоді була доволі складним досвідом, проте завдяки викликам, які вона несла, також стала і цінним внеском у професійний розвиток.

Сьогодні для мене, як Посла Єгипту в Україні, головний виклик полягає у чималій відповідальності за кожен аспект роботи посольства, його стратегію та політику, те, у який спосіб воно веде справи, представляє свої інтереси та співпрацює з українськими колегами та іншими іноземними представництвами в Україні. Це завдання, безумовно, абсолютно відмінне від того, яке я мав раніше, але воно мені до душі, адже позитивно впливає на розвиток та зміцнення двосторонніх відносин.

– *Пане Посол, які пріоритети Ви ставите для команди дипломатичної місії Арабської Республіки Єгипет в Україні?*

– Наша головна мета досить чітка – підтримувати здорові та взаємовигідні відносини з Україною – країною, з якою ми маємо міцні зв'язки та поділяємо спільні інтереси в сфері економіки, культури, туризму та промисловості. Всі мої вказівки колегам передусім спрямовані заохотити їх представляти свою країну гордо та найвищому рівні, сприяти налагодженню нашої співпраці та дружніх відносин з Україною, завжди прагнути робити помітні дії та позитивні зміни на місцях. Безперечно, успіх вимірюється не намірами чи заявами, а реальними результатами, досягти які має на меті команда посольства.

– *Відомо, що у цьому році Україна та Єгипет активізували двосторонню співпрацю. Про це заявив міністр закордонних справ України Павло Клімкін під час офіційного візиту до Єгипту 29–30 квітня 2018 року. У зв'язку з цим питання, пане Посол: на Вашу думку, які напрями двостороннього співробітництва між двома країнами нині є найбільш перспективними, але ще не реалізованими?*

– Передусім мені приємно зазначити, що двосторонні відносини між Єгиптом та Україною плідно розвиваються в усіх напрямках. На мою думку, є чимало сфер для потенційної співпраці. До них належить культурне, сільськогосподарське та промислове співробітництво, а також науково-технічний обмін в галузі промисловості. Проте завжди існує простір для поглиблення та збільшення обсягу торговельного обміну, а також взаємодії між двома країнами в інших сферах. Я переконаний, що багато з них заслуговують уваги, хоча й поки не досліджені, а Україна може показати себе як надійний та вартий довіри партнер. Ми зараз працюємо над втіленням цього в життя та вже розпочали процес поглиблення співпраці у сфері сільського господарства та інших, і бачимо, що існує низка можливостей для реалізації масштабних проектів, які у майбутньому принесуть вигоду обом сторонам.

– *У якій (-их) сфері (-ах), на Вашу думку, співпраця вже є найбільш ефективною?*

– Можна з упевненістю виокремити два найуспішніші та найбільш видимі напрями співпраці. Першим є торгівля: щорічний обсяг двосторонньої торгівлі сягає 2,4 млрд доларів. Це значна сума, завдяки чому Єгипет – партнер номер один для України в Африці та на Близькому Сході за показниками торгівлі. Єгипет імпортує з України зерно, м'ясо та домашню рогату худобу – вся ця продукція дуже важлива для моєї країни. Так само велика кількість якісних єгипетських товарів все ще шукає свого місця на українському ринку. Досі українцям добре відомі такі єгипетські фрукти, як апельсини, полуниця тощо, однак Єгипет може експор-

тувати в Україну значно більше сільськогосподарських та інших продуктів. Мова йде про конкурентоспроможні товари, які з появою на українському ринку позитивно вплинуть на економіку обох країн, що у підсумку розширить взаємодію. Це є ще одним центральним напрямом співпраці між Єгиптом та Україною.

Другим успішним напрямом є, безсумнівно, туризм. Із цього погляду Україна є одним із головних партнерів Арабської Республіки Єгипет. Для нас завжди було важливим зберегти туристичний потік з України до Єгипту. Ми наразі наблизилися до цифри у один мільйон українських туристів на рік, що є стрімким стрибком, порівняно з попереднім показником у близько 450 тисяч. Очікується, що введення прямих рейсів між столицями двох країн також сприятиме збільшенню кількості туристів та розширенню туристичних напрямків по всій території Єгипту. Ми тісно співпрацюємо з українською стороною і докладаємо максимум зусиль, щоб забезпечити різноманіття та конкурентну вартість туристичних продуктів, які пропонує Єгипет, та зокрема зробити туристичні напрямки, популярні серед українців, такими, що не становлять загрози та відповідають найвищим міжнародним стандартам безпеки.

– У квітні цього року в Єгипті продовжили режим надзвичайного стану, це необхідно силами безпеки для протидії терористичним угрупованням. Які наразі перспективи врегулювання внутрішнього конфлікту?

– Насамперед хочу зауважити, що називати спалахи бойових дій на околицях північної частини Синайського півострова внутрішнім конфліктом некоректно. Єгипет – дуже мирна держава з міцним та стабільним соціальним і політичним устроєм. Ситуація, з якою зіткнувся Єгипет, правильніше назвати війною з тероризмом. Всі ми знаємо, що терористичні групи діють на регіональному рівні в різних частинах світу, і це явище не оминуло Єгипет. Більшість таких терористів-бойовиків не є громадянами Єгипту і фінансуються ворожими державами, які потурають тероризму. Єгипет протистоїть загрози тероризму всіма можливими способами, щоб нарешті звільнити свої землі від небезпеки, що постала. Ми щиро вдячні Україні за те, що вона висловлює повну підтримку Єгипту в цій боротьбі.

Міністри закордонних справ України та Єгипту Павло Клімкін і Самех Шукрі. Каїр, 30.04.2018 р.

Ministers of Foreign Affairs of Ukraine and Egypt, Pavlo Klimkin and Samekh Shukri. Cairo, 30.04.2018

До того ж я хотів би наголосити, що термін «надзвичайний стан» часто розуміють неправильно та сприймають у негативному значенні. Натомість, якщо говорити про туризм, це важливий крок, який зробила держава для гарантування безпеки своїм громадянам та туристам. Надзвичайний стан є тимчасовим заходом, спрямованим полегшити та зарозуміти роботу правоохоронних сил з виявлення та запобігання терактів та арешту терористів. Такі заходи сприяють посиленню безпеки в країні та, як наслідок, безпеки туристів. Тішить, що зусилля Єгипту з захисту туристів відзначив пан Міністр закордонних справ Павло Клімкін під час свого візиту до Каїра в квітні 2017 року. Уряд Арабської Республіки Єгипет вже запропонував широкомасштабні та довготривалі ініціативи, покликані дієво гарантувати безпеку для всіх громадян та туристів, які приїжджають до країни. Сьогодні контртерористичні операції здійснюються лише в деяких місцях спалаху тероризму на півночі Синаю. Це приблизно за 500 кілометрів від Шарм-ель-Шейха, що так само далеко від бойових дій, як відстань від Києва до окупованих територій на Сході України. Доступ до цих територій закрито як для туристів, так і для цивільного населення. Єгипет повністю гарантує безпеку своїм туристам, що є однією з причин, чому країна залишається конкурентоспроможним туристичним напрямом у регіоні та світі в цілому.

– *Чим, на Вашу думку, найбільше схожі наші країни або люди, а чим кардинально відрізняються?*

– Відверто кажучи, визначити якісь особливо відмінні чи спільні риси доволі важко. Як на мене, основна та очевидна відмінність полягає в різному етнічному та історичному походженнях, умовах та розвитку двох народів, а також їхньому історичному досвіді. Звісно, жителі обох країн мали два зовсім різні історичні шляхи, що пролягали у двох різних регіонах світу. Втім дуже несподівано та водночас приємно те, що чим більше я спілкуюся та працюю з українцями – на професійному чи особистому рівні – тим більше я помічаю подібностей з єгиптянами. Українці – дуже достойний народ, який впевнено користується своїм правом на краще життя та прагне вибороти краще майбутнє для своєї країни. Вони приємні, добрі, мають почуття гумору, водночас – дуже працьовиті та серйозні там, де це потрібно. Завдяки цій подібності підтримувати міжнаціональні та міжособистісні контакти набагато простіше, оскільки українці та єгиптяни мають схожий спосіб мислення та однаково прагнуть кращого майбутнього. Я вірю, що нам вдасться ще більше зміцнити сфери взаємодії завдяки двосторонній співпраці та особливо бажанню забезпечити благополуччя для наших народів у такому неймовірно взаємозалежному світі.

Hossam ELDEEN ALY,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Arab Republic of Egypt to Ukraine*

OUR AIM IS SUCCESSFUL INTERSTATE INTERACTION

– *Your Excellency, would you please tell your “story of a diplomat”. How has it happened that you chose the diplomatic career?*

– As a matter of fact, I lead, over the past 27 years, a classical diplomatic career and am a regular diplomat in many aspects. What initially interested me in diplomatic service was that I visited after my graduation from University, in the late 1980s, a close relative who served at a senior position in our Embassy in London. I was then captivated by the atmosphere and the nature of diplomatic work. It made me decide to apply for joining the diplomatic service at the Ministry of Foreign Affairs of Egypt. I passed the necessary competition tests and joined the diplomatic service formally in 1991. Since then I began slowly building up my career and dealt mostly with arms control and disarmament issues in the multilateral United Nations context. In the earlier course of my career, I got posted to Vienna and to our Permanent Mission to the United Nations in New York. Kyiv, representing my first ambassadorial posting, is an important station for bilateral diplomacy. I believe that either at the multilateral or bilateral spheres, diplomacy represents a distinguished honour as a profession. As a diplomat, you have the chance to speak fairly and objectively on behalf of your country, represent its policies and positions, protect and promote its interests and proudly promote the best image for your nation abroad to the best of your ability. It is exactly what I have sought when I joined this job.

– *In which countries did you work before coming to Ukraine? Which biggest challenges have you faced throughout your diplomatic activity?*

Before coming to Ukraine, I served at two main stations: the first was at our Embassy in Vienna, Austria, for 4 years, after which I joined Secretariat of the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization for over 5 years, bringing my years of service in Vienna to over 9 years. After that, I returned to Egypt as Director for Disarmament Affairs at the Foreign Ministry in 2005 and got posted to the Permanent Mission of Egypt to the United Nations in New York in 2007, where I was in charge of the First Committee on Disarmament and International Security for four years. In 2011/2012, I worked for the United Nations Secretariat as Senior Advisor on Disarmament and International Security of the President of the 66th Session of the General Assembly, then returned to Egypt in 2012. I was the Deputy Assistant Minister for Disarmament Affairs when I got posted to Ukraine in August, 2016.

Засідання україно-єгипетського бізнес-форуму. Доктор Хоссам Ельдін Мохамед Алі, Посол Єгипту в Україні, Геннадій Чижиков, президент Торгово-промислової палати України, Ольга Трофімцева, заступник міністра аграрної політики та продовольства України, Гамаль Альгізі, голова єгипетсько-української бізнес ради, Ахмед Машур, голова асоціації молодих підприємців, та Шеріф ель Шафі, представник Міністерства інвестицій

Meeting of the Ukrainian-Egyptian Business Forum. Dr. Hossam Eldeen Mohamed Aly, Ambassador of Egypt to Ukraine, Hennadii Chyzhykov, President of the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry, Olha Trofimtseva, Deputy Minister of the Agrarian Policy and Food of Ukraine, Gamal El Aгуizy, Chairman of the Egypt-Ukraine Business Council, Ahmed Mashur, Head of the Young Entrepreneurs Association and Sherif Al Shafi, representative of the Ministry of Investments

I consider my first posting in Vienna to have been a very helpful challenge, since the work of the International Atomic Energy Agency (IAEA) and the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO) was very technical and required a lot of effort to research and study specialized national and secretariat documents, learn history of issues and understand procedure. This helped brought to attention many important details and processes and assisted in identifying the priorities. Managing these priority tasks with a high level of credibility required that you constantly be updating your knowledge and your role against a dynamic reality on the ground. It is important that people trust you and understand that you have a good cause for comments you deliver, initiatives you suggest or draft resolutions you present. Challenges of younger diplomats are notable but not overwhelming, because s/he is usually guided by an experienced ambassador, who shoulders the lion share of decision-making responsibilities. Therefore, I cannot say that my posting in Vienna represented the biggest challenge, as I only had to work hard on mastering my issues, while following the guidance on instructions given by the ambassador at that time. Actually, throughout my career, I served with excellent superiors, who were very helpful.

Working in New York was an even bigger challenge: my colleagues and I had to deal with the Chairmanship of Egypt of the Non-Aligned Movement (NAM) for 3 years, in the context of which we coordinated many significant processes, conferences and key international events, which we had to lead the Movement through. It was a tough task to coordinate the work of 120 member countries of the NAM on the full range of issues discussed within the United Nations. The United Nations in New York is a great diplomatic school and has the highest number of States represented – 193 countries, hence, it was very important to find the balance between effectively perusing the interests of your own country while also listening the legitimate concerns of others, and maintaining friendly working relationships with everyone. Working there was the most challenging but through the challenge, also a wonderful experience of professional development.

Today as the Ambassador of Egypt to Ukraine, the main challenge I face is related to the broad responsibility for every aspect of the work of the Embassy, its strategy and policies, the way it does its business, how it represents itself, and how it interacts with Ukrainian counterparts and other foreign missions here. It is thus certainly a very different task than I have had before in a post abroad, but I enjoy it greatly, especially as we see positive results in advancing and consolidating bilateral relations.

– Mr. Ambassador, which priorities do you set for your team of the diplomatic mission of the Arab Republic of Egypt in Ukraine?

Our primary objective is very clear, that is to maintain friendly, healthy and mutually beneficial relations with Ukraine as a country, with which we enjoy very important friendly ties and economic, cultural, touristic and industrial interests. My instructions to my colleagues seek to motivate them to proudly represent their country at its best, promote our cooperation and friendly ties with Ukraine and always seek measurable results and positive impact on the ground. Indeed, success is not about intentions or statements, but about tangible results, at which my team is always aimed.

– It is known that Ukraine and Egypt have intensified bilateral cooperation this year, which was announced by Pavlo Klimkin, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, during an official visit to Egypt on April 29–30, 2018. In this context, which areas of bilateral cooperation between the two countries you consider to be the most promising, but not yet fulfilled?

– First, I have to say that I am glad to witness bilateral relations with Ukraine advance in all fields. In my opinion, the areas of potential cooperation are vast. They include cultural, agricultural and industrial cooperation and technology transfer in industry. We also still have room for bringing a better balance and larger scope for trade exchange between our two countries, as well as several other fields. I am convinced that there are many fields that are still to be

explored, in which Ukraine can be a trustful and reliable partner to work with. We are now trying to do that and have already started this process in the field of agriculture and others as there is an extensive room for implementation of large projects in the future, which would bring benefit to both sides.

– *In which area(s) in your opinion there is already an effective cooperation?*

– There are, in fact, two most successful and visible areas of cooperation. The first is trade where the volume of bilateral trade has reached 2.4 billion dollars annually. It is a massive figure, which makes Egypt the first partner in Africa and the Middle East in terms of trade with Ukraine. The largest imports we receive from Ukraine include grains, meat and livestock, all very important for Egypt. Likewise, a number of quality and very competitive Egyptian goods still need to find their way to the Ukrainian market. So far, Ukrainians are familiar with Egyptian fruits, like oranges, strawberries and others, though there is a lot more in the area of crops and products that we can export to Ukraine. There are many other competitive products that may be brought to the Ukrainian market to the benefit of both sides, which will expand interaction. It is also another focal direction of cooperation between our countries.

The second most successful area is definitely tourism. In this regard, Ukraine is among key partners of the Arab Republic of Egypt. It has always been increasingly important for us to maintain the tourist flow from Ukraine to Egypt. We have moved now to close to one million Ukrainian tourists visiting Egypt per year, which is a big leap, comparing to the previous figures of about 450 thousand. We expect the initiation of direct flights between the two capitals to contribute also positively to these growing numbers of tourists and the scope of touristic destinations that they can enjoy all across Egypt. We closely cooperate with the Ukrainian side, and put huge national efforts to make sure that touristic products in Egypt are diverse and competitively priced and that all tourist destinations visited by Ukrainians are safe and secure, in accordance with the highest international security standards.

– *This April, the state of emergency in Egypt has been prolonged, because of the necessity for security forces to counter terrorist groups. What are so far prospects of settling the conflict?*

– First and foremost, I want to note that it is hugely incorrect to describe the situation in marginal pockets in the northern most part of Sinai as a domestic conflict. Egypt is very peaceful country with very solid social and political coherence and stability. What Egypt is facing is to be correctly described as a war on terrorism. It is known that several terrorist groups have been active in the region and different parts of the world and that did not exclude Egypt. Most of those terrorist combatants are not Egyptians and are sponsored by unfriendly terrorism-sponsoring States. Egypt confronts the threat of terrorism with all necessary means and will sure eventually totally clean our territory from that

Шарм-ель-Шейх – туристичний центр на Червоному морі
Sharm El Sheikh – touristic center at the Red Sea

menace. We are profoundly appreciative for Ukraine for announcing its full support for Egypt in its fight against terrorism.

I would like also to mention that the notion “state of emergency” is often misunderstood and perceived in a negative connotation. In terms of tourism, it is, on the contrary, an important step the country has taken to provide for security of both its nationals and visiting tourists. The state of emergency is a temporary measure that aims at facilitating and speeding actions of law enforcement forces in identifying and preventing terrorist threats and in arresting terrorists at large. This leads to stepping up security in the country, thus providing for the security of tourists. We are glad that efforts of Egypt in the protection of tourists have been noted by H. E. Minister P. Klimkin during his recent visit to Cairo last April. The Egyptian government has put in place large-scale and continuous efforts to guarantee efficient security for all our citizens and equally to tourists coming to the country. The counter-terrorist operations currently conducted by law enforcement forces are actually taking place in only limited pockets of terrorism in the furthestmost northern part of Sinai. They are about 500 kilometres away from Sharm El Sheikh, which is as far as Kyiv is from the Eastern borders. Neither tourists nor civilian nationals are granted access to these areas. Egypt fully makes sure that the tourists hosted are safe and secure, which is among the reasons why Egypt remains to be a competitive tourist destination in the region and the world.

*Посол Єгипту провів урочистий прийом на честь Національного дня
Ambassador of Egypt held a solemn reception dedicated to the National Day*

– *What from your point of view is common to the two countries and their nationals and in what do they totally differ?*

– To be honest, it is quite difficult to distinguish. The major obvious differences, I think, lie in the ethnic and historical origins, background and evolvement of the two peoples as well as their historical experiences. Certainly, the peoples of both countries have had two different historical paths in two different regions of the world. However, it is very surprising that the more I communicate and deal with Ukrainians, either at the professional or personal levels, there appears to be many similarities with Egyptians. In general, Ukrainians are very decent people who confidently seek their right to better life and better prospects for their country. They are pleasant, kind and have good humour, yet are very hard-working and serious where they need to be. The similarities make our people-to-people exchanges and contacts easier, as there are really much similarities and visible compatibility in the way Ukrainians and Egyptians think and aspire for the better future. It is my wish that through our bilateral cooperation, we succeed in advancing areas of agreement and similarity while wishing best for our two nations in an increasingly interdependent world scene.

*Манодж КУМАР БХАРТІ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Індія в Україні*

ІНДІЯ-УКРАЇНА: РОЗВИТОК ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН

Нехай хтось вважатиме, що це банально, проте між Україною й Індією склалися історичні, тісні, дружні відносини. Це факт: зв'язки між двома країнами сформувалися багато тисячоліть тому. Експертам вдалося знайти чимало спільного між мовами двох країн, наприклад, українською і санскритом, а також звичаями ведення господарства поміж сільського населення України й Індії. Деякі з нещодавніх археологічних праць вказують на зв'язок між людьми, які жили на території давньої України, і представниками так званих «аріїв» чи «індоаріїв».

Обидві країни переживали століття економічної нестабільності та були під владою інших країн, зрештою Індія здобула незалежність у 1947 році, а Україна – 1991 року. Уряд Індії визнав Україну суверенною незалежною державою в грудні того ж року. У травні 1993 року в Києві було відкрито Посольство Індії, а Україна відкрила своє представництво у Нью-Делі в лютому 1993-го.

За останні 26 років Індія й Україна обмінялися значною кількістю візитів на високому рівні та провели чимало робочих зустрічей, а також уклали розвинену мережу меморандумів про взаєморозуміння та угод, що охоплюють практично усі аспекти двосторонніх відносин. Ці 26 років також стали періодом, коли було розкрито потенціал індійської економіки і досягнуто значних успіхів у розвитку країни. Нині Індія – велика країна, економіка якої розвивається найшвидше у світі.

Розвиток індійської економіки вплинув і на індійсько-українські відносини. Зростання рівня доходів в Індії забезпечує наявність великого ринкового простору для українських товарів і послуг. Розгляньмо докладніше ті можливості, які індійське населення, кількість якого складає майже

1,3 мільярди й щороку збільшується на 22 мільйони осіб (ця кількість – половина населення України), може дати українському бізнесу. Важливо зазначити, що за цих умов у виграшній ситуації перебувають Індія та Україна.

Близько 30% населення Індії, що дорівнює 390 мільйонам осіб, за статками можуть зрівнятися з американцями чи європейцями. Ці люди – потенційні туристи, які подорожують світом із сім'єю чи друзями. За статистикою індійці – друга у світі нація, яка витрачає на туризм найбільше коштів. Навіть якщо припустити, що 0,01% туристичного населення Індії щороку відвідуватиме Україну, і кожен з таких туристів витратиме в середньому US\$ 1000, щорічний дохід України від індійського туризму становитиме приблизно US\$ 39 мільйонів.

Майже половина населення Індії, 650 мільйонів осіб, не досягли 25 років. Саме тому Індію вважають наймолодшою країною світу. Такій великій кількості населення потрібна належна освіта і робочі місця. В Індії добре розвинена мережа інститутів, університетів і навчальних центрів, попри це кількість молодих людей, які щороку закінчують школу, настільки висока, що чимало з них незмінно вирушає на навчання за кордон. Україна пропонує індійським студентам чудові можливості для професійного навчання. Нині в Україні здобувають знання майже 11 000 індійських студентів, що є найбільшим показником серед громадян інших країн, які навчаються в Україні. Кожен студент щороку витрачає в середньому близько US\$ 5000 на оплату за навчання, проживання, харчування та особисті потреби. Це означає, що Україна щороку заробляє US\$ 55 мільйонів, надаючи освітні та супутні послуги індійським студентам. Проте в цій сфері можливий подальший значний розвиток – в Україні в майбутньому може навчатися майже 40 000 індійських студентів. Тоді Україна зможе заробити близько US\$ 200 мільйонів, враховуючи їхні потреби.

По-третє, значна частина індійського населення – вегетаріанці. Навіть ті індійці, які не вважають себе вегетаріанцями, щодня споживають переважно рослинну їжу. Зернобобові є найважливішим джерелом білка для тих, хто не вживає м'яса. В Індії люди з'їдають 13–14 різних видів зернобобових. В середньому, Індія щороку імпортує бобових з інших країн на US\$ 2 мільярди, адже в країні немає ресурсів для задоволення національних потреб. Майже половину продукції імпортовано з Канади. Та в Україні більш багаті сільськогосподарські землі та кращий клімат, ніж у Канаді, до того ж відстань від Індії до України майже вдвічі менша, ніж до Канади. Тому українським фермерам було б вигідно звернути увагу на таку потребу Індії, вирощувати зернобобові й експортувати їх до нашої країни.

Нині в Україні зростає зацікавленість до індійського ринку зернобобових. Асоціація виробників зернобобових України і Міністерство аграрної політики України цілеспрямовано працюють, щоб відповідати вимогам

Надзвичайний і Повноважний Посол Індії пан Манодж Кумар Бхарті з дружиною пані Анамікою Бхарті

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of India Mr. Manoj Kumar Bharti with his wife Mrs. Anamika Bharti

індійського ринку. У листопаді 2017 року велика бізнес-делегація на чолі із заступником міністра економіки і торгівлі та міністром аграрної політики відвідали Індію і провели низку корисних зустрічей з індійською діловою спільнотою. Нещодавно було проведено семінари і конференції, під час яких сформовано повідомлення, яке транслювалося широкій мережі фермерів і селекторів в Україні, спонукаючи їх перейти на вирощування зернобобових, адже цей процес створює додаткову перевагу, яка полягає у зв'язуванні азоту в ґрунті після вирощування соняшника. Уперше українські зернобобові вийшли на індійський експорт в 2017 році. Очікується, що в 2018 і найближчі роки його обсяги також значно зростуть.

Це лише деякі приклади напрямів, в яких за останні роки відбулися значні зміни і досягнуто успіхів. Після того як у квітні 2017 року громадянам Індії дозволили отримувати візу після прибуття в Україну, потік індійських туристів стрімко зріс. Відповідно до даних української імміграційної служби, у 2016 році загальна кількість громадян Індії, які перетнули державний кордон України, склала 19 500, а в 2017 році цей показник зріс до позначки 29 400 осіб. Можливість отримувати візу після прибуття не лише дала індійським туристам нагоду милуватися Україною, а й привернула увагу індійських режисерів. За останній рік в Україні було знято два

індійських фільми. Один із них – мовою телугу, під назвою «Переможець», було випущено в індійський прокат у травні 2017 року. У цій сфері спостерігається значний розвиток, бо зйомки індійських фільмів на нових локаціях підвищує кількість туристів, які їдуть подивитися на країну.

Є ще одна перевага в тому, що індійці отримують візу після прибуття. Станом на початок навчального року, 1 вересня 2017, до українських університетів було зараховано понад 4000 індійських студентів. Уперше батьки багатьох цих студентів змогли прибути в Україну разом зі своїми дітьми і побачити на власні очі навчальні заклади, чудові умови, які пропонує Україна. Це найкраща реклама України в Індії, адже більшість батьків, якщо їх вразить Україна, із захопленням ділитимуться своїми враженнями з сотнями друзів і родичів в Індії, радитимуть їм відправити вже їх дітей на навчання саме до цієї країни.

Нині важливе значення також мають торгові відносини між Індією та Україною, про що відомо небагатьом українцям. У 2017 році загальний обсяг двосторонньої торгівлі склав майже US\$ 2,8 мільярди. Індія займає 9-й щабель серед торгових партнерів України. Водночас обсяг українського експорту в Індію склав приблизно US\$ 2,25 мільярди, попри те, що Індія стала п'ятим за величиною пунктом експорту України. Щоправда, зовнішньоторговий баланс між Україною та Індією склав майже US\$ 1,67 мільярда, що є другим за величиною позитивним сальдо торговельного балансу України з іншими країнами.

Окрім економічних зв'язків, про які ми говорили раніше, є низка інших сфер, в яких також можна досягнути певного розвитку. Індія вже є найбільшим імпортером української соняшникової олії, обсяг якої становить близько US\$ 1,9 мільярда. Проте і в цій сфері є простір для розвитку. Також варто зауважити про високоякісні вироби технічної промисловості, особливо необхідні для складної металургійної галузі.

З іншого боку, імпорт лікарських засобів з Індії все ще очікує повноцінного розвитку. До України потрібно постачати значно більше якісних, перевірених і належним чином регульованих лікарських засобів, адже таким чином можна досягнути взаємовигідного результату. Наведемо простий приклад. Якщо якісні лікарські засоби, вартістю US\$ 100 імпортуються з Індії в Україну, то остання може зекономити близько US\$ 300, адже у випадку, якщо той самий засіб імпортується з Європи чи Америки, Україні потрібно буде сплатити близько US\$ 400. Нині у світі є низка небезпечних для життя захворювань, як-от гепатити В і С чи туберкульоз, вартість лікування яких зростає в десятки разів, якщо лікарські засоби імпортуються з Європи, а не з Індії.

Є й інший напрям медичного лікування, який потребує розуміння серед українців. Аюрведа – одна з найдавніших кодифікованих систем природ-

Зустріч у Національній раді, присвячена перспективам розвитку українсько-індійського кіновиробництва. На фото: Посол Індії пан Манодж Кумар Бхарті, індійський актор Сатіш Шарма і продюсер Ганеш Ашарья, голова Національної ради Юрій Артеменко, член Національної ради Валентин Коваль, голова Державного агентства з питань кіно Пилип Ілленко, представники «Film.ua» Вікторія Ярмошук і Сергій Созановський

Meeting at the National Council regarding the development of Ukrainian-Indian filmmaking. In the photo the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of India Mr. Manoj Kumar Bharti, Indian actor Satish Sharma and production director Ganesh Asharya, Head of the National Council Yurii Artemenko, member of the National Council Valentyn Koval, Head of the Ukrainian State Film Agency Pylyp Illienko, representatives of "Film.ua" Viktoriya Yarmoshchuk and Serhii Sozanovskyi

ного оздоровлення. Ця добре вивчена наука про ліки була також затверджена і захищена Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Незважаючи на значну обізнаність про аюрведичне лікування та ліки серед звичайних мешканців України, уряд країни не підтримує систему нетрадиційної медицини. Тому потрібно ширше досягнути значення аюрведичного лікування, яке здатне надати населенню України добре кодифіковану і гармонізовану систему перевірених лікарських практик за значно нижчою вартістю. Аюрведа здатна долати не лише фізичні захворювання, а й психічні розлади, стрес і посттравматичні стресові синдроми, зокрема пов'язані з воєнними діями. Але для того, щоб прийняти нові ідеї та збагнути наскільки вони корисні, потрібно почати мислити неупереджено.

Посольство Індії популяризує цю концепцію через організацію численних семінарів, присвячених аюрведі. Нещодавно делегація індійських компаній, які займаються аюрведичними практиками і ліками, відвідала Україну й зустрілася з великою кількістю бізнесменів, фахівців у галузі

медицини і туристичних операторів. В Україні можливо відкрити значну кількість центрів для оздоровлення на основі аюрведичних практик. Прогнозується, що вже тільки з імпорту аюрведичних засобів Україна зможе отримати близько US\$ 350 мільйонів. Важливо зрозуміти, що імпорт у розмірі US\$ 350 мільйонів доларів компенсує необхідність ввезення в Україну традиційних засобів, вартість яких складе майже US\$ 3,5 мільярда. Традиційну систему лікування та хірургічного втручання потрібно залишити для невідкладних випадків. В інших процедурах є досконала, а головне практична альтернатива – аюрведа.

Водночас в Україні простежується широка зацікавленість до індійської культури, традицій і філософії. Тисячі людей щороку збираються разом, щоб взяти участь у фестивалях йоги і пов'язаних заходах, котрі організують різні школи й асоціації йоги. Так в червні 2017 року Посольство Індії організувало святкування 3-го Міжнародного дня йоги під назвою «Марафон без поспіху». У заході взяли участь понад 4500 осіб, він побив рекорд України. Також у 2017 році ця подія була відзначена премією «European Excellence Award» за спортивну діяльність й здобула друге місце.

Святкування дня Холі щороку приваблює увагу сотень людей. У Києві та інших обласних центрах є чимало шкіл, в яких проводять заняття з класичних індійських танців, а також танців в стилі «Боллівуд» для дітей різного віку. Щорічний фестиваль індійських танців, який проходить у жовтні-листопаді, збирає близько 350 учасників з усієї України. Понад 26 000 українських туристів вже побували в Індії, а майже половина з них відвідала країну, аби зайнятися духовними практиками та дізнатися про аюрведу. За наступні роки їх кількість безперечно зросте. Приємно відзначити, що з огляду на потенціал туристичного обміну між нашими двома країнами, українські міжнародні авіалінії вирішили відкрити пряме авіасполучення між Києвом і Делі з 1 травня 2018 року. Тож у найближчі роки очікується стрімке зростання обсягів туристичного потоку між Індією і Україною, який наразі становить майже 60 000 осіб.

МВФ, Світовий банк й інші світові кредитно-рейтингові агенції передбачають, що протягом наступних 10 років Індія зберігатиме статус країни, економіка якої розвивається найшвидше у світі. Задля цього уряд Індії здійснив низку політичних заходів, спрямованих на підтримку та посилення темпів економічного розвитку в найближчі роки. Деякі з цих ініціатив, зокрема й проекти «Make-in-India», «100 Smart Cities», «Industrial Corridors», «Digital India», «Startup India» та «Clean India» спрямовані на участь багатьох зарубіжних країн. Україна має великий потенціал для участі в більшості згаданих заходів як постачальник технологій, наукових знань та персоналу, а також як джерело інвестицій, аби максимально скористатися економічною діяльністю в Індії. Окрім переваг для

компаній, що орієнтуються на технології, великі перспективи також для фахівців у галузі металургії, хімічної та інших галузей промисловості, які на індійському ринку можуть максимізувати власні переваги та сприяти розвитку країни.

Крім того, уряд Індії надає близько 20 стипендій у межах програми Технічного та економічного співробітництва Індії (ІТЕС), яка забезпечує професійну підготовку громадян України у 65 галузях. Серед навчальних курсів можна виокремити заняття з англійської мови, ІТ-підготовку, курси з фінансів і аудиту, лідерства, управління сільським господарством, електронного врядування та інші. Детальну інформацію про курси та форми для вступу можна знайти на сайті посольства за посиланням: <http://embassyofindiaukraine.in>. Також уряд Індії щороку надає додаткові стипендії на вивчення класичного індійського танцю, музики, аюрведи та хінді. Уся інформація є на сайті Посольства Індії, тож із нею можуть ознайомитися усі зацікавлені українці.

Посольство Індії продовжує організовувати чимало заходів у різних містах України, щоб підвищувати рівень обізнаності про країну та розширювати можливості ведення бізнесу з Індією. Індійські фестивалі регулярно проходять у Тернополі, Вінниці, Львові, Сумах, Харкові та інших містах. Індійські кінофестивалі також є частиною цих заходів. Усім зацікавленим групам для участі рекомендую зв'язуватися з посольством, аби втілити свої проекти у життя. На території Посольства Індії працює Індійський культурний центр, де проводять заняття з класичного танцю, хінді, санскриту, індійської вокальної класичної музики, йоги та аюрведи, а щоп'ятниці ввечері демонструють індійські фільми.

Наостанок варто зазначити, що поточний рівень індійсько-українських відносин і тенденція до його розвитку за останні кілька років дозволяє уявити надзвичайно яскраве майбутнє. Посольство Індії в Києві й надалі сприятиме їх зміцненню та ще ефективніше працюватиме в цьому напрямі.

Manoj KUMAR BHARTI,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of India to Ukraine*

INDIA-UKRAINE: PARTNERS IN PROGRESS

To say that India and Ukraine have historic, close and friendly relationship is a cliché, but the fact remains that there are numerous evidences about connections between these two territories many millennia ago. Experts have found many similarities between the languages of the two lands, for example Slavik/Ukrainian and Sanskrit languages, customs and practices in rural Ukraine and rural India. Some of the latest archaeological research links the population living in ancient Ukrainian land with those who were part of the “Aryan” or “Indo-Aryan”.

While both India and Ukraine have suffered centuries of turbulence and foreign rule, India came into its own again in 1947 while Ukraine got its independence in 1991. Government of India recognized the Republic of Ukraine as a sovereign independent country in December 1991. The Embassy of India in Kyiv was established in May 1992 while Ukraine opened its Mission in New Delhi in February 1993.

In the last 26 years, India and Ukraine have exchanged numerous high level and working level visits and have established a wide network of MoUs/agreements covering almost all important aspects of bilateral relations. These 26 years have also been the period when Indian economy was opened up and has made some noteworthy progress. Today, India is the fastest growing large economy of the world.

Indian economic growth has also left its mark on India-Ukraine relationships. Rising income levels in India ensure a huge market for Ukrainian products and services. Let us take a more detailed look at the possibilities that a huge population of nearly 1.3 billion people in India which adds 22 million people or half of Ukraine every year, can be exploited for business by Ukraine. It is important to note that it provides a win-win situation for both India and Ukraine.

Nearly 30% of Indian population, i.e., nearly 390 million people in India are as rich as Americans or Europeans. This population is potential tourist that travels worldwide with family and friends. Indians are known to be the second largest spenders as tourists. Even if we assume that 0.01% of the touristic population of India visits Ukraine every year, and each of these tourist spends nearly US\$ 1000 on an average, annual income for Ukraine from Indian tourists will be nearly US\$ 39 million.

Прес-конференція в медіа-центрі ГДІП, присвячена проведенню Міжнародного дня йоги. Надзвичайний і Повноважний Посол Індії пан Манодж Кумар Бхарті з дружиною пані Анамікою Бхарті, Павло Кривонос, генеральний директор ДП "ГДІП"

Press conference at the GDIP Media-Center regarding the organization of International Day of Yoga. The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of India Mr. Manoj Kumar Bharti with his wife Mrs. Anamika Bharti, and Pavlo Kryvonos, Director-General of "GDIP" SE

Nearly half of Indian population or 650 million people in India are less than 25 years of age. This is why India is known as world's youngest country. However, this huge population needs to be given education, skills and jobs. India has a huge network of institutions, universities and training centres but even then, the number of young people coming out of schools every year is so high that invariably many students go abroad for studies. Ukraine offers an excellent opportunity for Indian students for studies in professional courses. Today, there are nearly 11000 Indian students studying in Ukraine which is the largest number of students from any other country studying in Ukraine. Each student spends nearly US\$ 5000, on an average, on tuition fees, boarding and lodging and personal expenses every year. This means, Ukraine is already earning annually US\$ 55 million by providing education to the Indian students. There is potential for significant growth in this area – it is possible to see nearly 40000 Indian students studying in Ukraine at any particular time. In that case, Ukraine will earn nearly US\$ 200 million just by providing education to the Indian students.

Thirdly, most of the Indian population eats vegetarian food. Even those Indians who are called non-vegetarian mostly eat vegetarian food on a daily basis. The most important source of protein for the vegetarians is pulses. In India, people eat 13–14 different kind of pulses and beans. On average, India imports US\$ 2 billion worth of pulses every year from abroad as it is unable to meet the growing domestic requirement. Almost half of this import comes from Canada. However, Ukraine has a better agricultural land than Canada, better agricultural climate than Canada, it is less than half the distance from Canada. It is only logical for Ukrainian farmers to look at this huge requirement in India, grow pulses for the Indian consumption and export it to India.

There is a deep awareness in Ukraine now about pulse market of India. Pulse Growers' Association of Ukraine and the Ministry of Agrarian Policy have worked purposefully to look at the possibilities of meeting the requirements of Indian market for pulses. A big business delegation led by two Deputy Ministers of Ministry of Economy and Trade as well as Ministry of Agrarian Policy visited India in November 2017 and had a number of useful interactions with the Indian business community. Many seminars and conferences have been organized recently and the message has gone to a wider section of farmers and cultivators in Ukraine to switch to pulse farming. This has an additional advantage of nitrogen fixation of land which gets unusable after a crop of sunflower. For the first time, pulse was exported to India from Ukraine in 2017. It is expected that the volume will grow significantly in 2018 and in coming years.

These are just a few examples where a lot of work has happened in the near past. Progress has been made on all these fronts. After the Indian nationals received visa-on-arrival facility in April 2017, the tourist arrival from India has already seen a remarkable jump. As per the record from the Border Immigration authorities of Ukraine, total number of arrival from India in 2016 was nearly 19500. This figure jumped to 29400 in the year of 2017. Visa-on-arrival facility has not only helped Indian tourists to experience the charms of Ukraine, it has already drawn the attention of the Indian film industry. Two Indian films have already been shot in Ukraine in the last one year. One of them, a Telugu film, "Winner" has been shown in India in May 2017. These are significant developments because shooting of Indian films on a new location is likely to boost the number of Indian tourist manifold to that country.

There is another fallout of the visa-on-arrival facility given to the Indians. In the academic session starting in September 2017, more than 4000 Indian students have been admitted to the universities in Ukraine. It was the first time that parents of many of these new students came with their children to Ukraine and saw the university and the excellent educational facilities available in Ukraine. This is the best advertisement that Ukraine can hope to get in India. Most of these parents, if impressed with Ukraine, will be speaking highly

of their experience to hundreds of friends and relatives in India and encourage them to send their children for studies at the higher education establishments to Ukraine.

India and Ukraine trade relationship is already quite significant, which is not so obvious to many Ukrainians however. In 2017, the total volume of bilateral trade was nearly US\$ 2.8 billion. India was Ukraine's 9th largest trading partner. However, Ukraine's export to India was nearly US\$ 2.25 billion and India was Ukraine's fifth largest export destination. More significantly, Ukraine's trade balance with India was nearly US\$ 1.67 billion which was the second largest positive trade balance for Ukraine with any country.

Talking of economic linkages, as indicated above, there are a number of areas where further progress can be made. India is already the largest recipient of Ukrainian sunflower oil worth nearly US\$ 1.9 billion. However, there is still space for more. High quality engineering products particularly those which require advance metallurgy are a niche area where a focused approach will work.

On the other hand, import of pharmaceutical products from India is yet to achieve its full potential. Good quality, tested and well-regulated pharmaceutical products need to be imported in Ukraine in much larger quantities because this will also provide another win-win situation. Let us take a simple example. If good quality pharmaceutical products worth US\$ 100 are imported from India to Ukraine, Ukraine saves nearly US\$ 300 because if the same products are imported from Europe or America, Ukraine will have to pay nearly US\$ 400. There are a number of life threatening diseases like Hepatitis B and C and Tuberculosis where the cost of treatment from Europe is nearly ten times higher than the cost of treatment obtained from India.

There is another direction in the field of medical treatment where there is a need for better understanding in Ukraine. Ayurveda is one of the most ancient system of codified natural treatment. This well-established science of medication is also approved and advocated by the World Health Organisation (WHO). While there is a wide amount of awareness of Ayurvedic treatment and medicines at the level of common people in Ukraine, the Government of Ukraine is not supporting the system of traditional medicine. There is a need to understand the wider significance of Ayurvedic treatment which provides well codified and harmonized system of tested medical practice at a much cheaper cost to the common population in Ukraine. Ayurveda has the capability not only to deal with physical diseases but also diseases related to mental instability, stress, war-related psychological effects among many others. There is a need to open up the mind and the thinking process to accept new ideas and realise its usefulness.

The Embassy of India has been promoting this concept by organizing many seminars on Ayurveda. Recently, a delegation of Indian companies dealing with Ayurveda practices and medicines visited Ukraine and interacted with a large

number of Ukrainian businessmen, medical practitioners and tour operators. There is a possibility of opening a large number of wellness centres based on Ayurvedic practices in Ukraine. Talking of just import of Ayurvedic medicines, a potential for nearly US\$ 350 million has been projected. It is important to understand that this import of US\$ 350 million will offset the need to import nearly US\$ 3.5 billion worth of allopathic medicines into Ukraine. The modern system of medicine and surgery should be left to emergency cases. All other treatments have a perfect and effective Ayurvedic alternative.

There is also a wide acceptability of Indian culture, tradition and philosophy in Ukraine. Thousands of people assemble every year to take part in yoga festivals and yoga related activities organized by various yoga schools and yoga associations. A celebration to observe the 3rd International Day of Yoga named “Marathon without rush” was organized by the Indian Embassy in June 2017. This event was attended by more than 4500 people and became a Ukrainian record. This also was judged the 2nd best event for the European Excellence Award for sports activities in 2017.

A call for celebrating Holi festival draws tens and thousands of people every year. There are numerous schools in Kyiv and other provincial capital towns in Ukraine teaching Indian classical and popular Bollywood dance to children of all ages. A festival of Indian dances organized every year in October – November draws nearly 350 participants from all over Ukraine. Nearly 26000 tourists from Ukraine visited India, almost half of them go for spiritual/Ayurveda tourism. This number is sure to increase in the coming years. It is heartening to note that considering the potential of touristic exchange between our two countries, Ukrainian International Airlines has decided to start a direct air linkage from Kyiv to Delhi from 01 May 2018. The touristic traffic between India and Ukraine which is currently nearly 60000 is bound to increase at a rapid pace in the coming years.

The IMF, World Bank and other credit rating agencies of the world predict that India will continue to be the world’s fastest growing economy for the next 10 years. Towards this end, Government of India has made a number of policies aimed at maintaining and increasing the pace of economic development in the coming years. Some of these initiatives including “Make-in-India”, “100 Smart Cities” project, “Industrial Corridors” project, “Digital India”, “Startup India”, as well as “Clean India” project require participation from many foreign countries. Ukraine is well-placed to take part in many of these activities as a provider of technology, scientific knowledge and personnel as well as investment to take maximum benefit from the economic activities being undertaken in India. Apart from a role for technology driven companies, there are huge prospects for experts in the field of metallurgy engineering, chemical engineering and other branches of industry to come to India and contribute to the progress and maximize their own benefits.

Government of India provides nearly 20 scholarships under the Indian Technical and Economic Cooperation (ITEC) Programme in which 65 different areas of professional training are being given to Ukrainian nationals. These training courses include proficiency in English language, IT training, audit and finance, leadership training, rural governance, e-governance, etc among many others. Professionals with minimum five years of work experience should avail of these scholarships. The details of these courses and application forms can be taken from the Embassy's website: <http://embassyofindiaukraine.in>. Government of India also provides additional scholarships for learning Indian classical dances, music, Ayurveda and Hindi every year. All these information is available at the Indian Embassy's website and needs to be utilized by Ukrainian citizens.

Виконавиця індійського класичного танцю під час проведення фестивалю йоги

Performer of Indian classic dance during the Yoga Festival

Indian Embassy keeps organizing a large number of activities just to promote awareness of India and possibilities of doing business with India in various cities in Ukraine. Festivals of India are regularly organized in cities like Ternopil, Vinnytsia, Lviv, Sumy, Kharkiv and other cities. Indian film festivals are also part of such festival of India. All groups are encouraged to get in touch with the Indian Embassy to bring up project of such nature to life. An Indian Cultural Centre has been operational in the Indian Embassy for the last three months and a number of coaching classes to learn classical dance, Hindi, Sanskrit, Indian vocal classical music, yoga and Ayurveda are being run. An Indian film is shown every Friday evening in the Indian Cultural Center.

At the end, it needs to be emphasized that the present level of India-Ukraine relationship and the continuing trend of its intensification in the last couple of years, presents an extremely bright future in the days ahead. Embassy of India in Kyiv will continue to play its role more and more effectively in this direction.

Юдді КРІСНАНДІ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Індонезія в Україні*

МАЙБУТНЄ ІНДОНЕЗІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН

Я хочу розпочати з подяки кожному, хто долучився до святкування 73-ї річниці незалежності Республіки Індонезія в Україні, яке супроводжувалося виставкою товарів, що в перспективі можуть бути представлені на українському ринку.

Такі ж святкування та урочисті заходи було організовано на моїй батьківщині та серед представників індонезійської громади у багатьох куточках світу. Для мене особисто це свято є винятковою нагодою згадати чималі досягнення Індонезії за останній рік на світовому рівні, а також у межах двосторонньої взаємодії з Україною.

Передусім мені приємно повідомити, що Індонезію було обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН на період 2019–2020 років. Таке рішення є свідченням довіри міжнародного співтовариства прогресу, досягнутого Індонезією в останні кілька років, і визнання постійної активної ролі нашої країни у сприянні глобальному миру та безпеці. Я би хотів скористатися цією нагодою, аби подякувати урядам України, Грузії та Вірменії за їх підтримку, адже саме в цих країнах я за сумісництвом представляю свою державу.

Щойно мене призначено послом, я взяв на себе зобов'язання активізувати наше економічне та соціокультурне співробітництво. І з моменту мого вступу на посаду у квітні 2017 року кількість візитів представників високого рівня Індонезії зросла. На сьогодні було здійснено понад 20 офіційних візитів індонезійських делегацій в Україну з різних державних установ, від виконавчої та законодавчої влади до органів місцевого самоврядування та ділових кіл з таких галузей, як ІТ, фармацевтика та харчова промисловість.

Юдді Кріснанді, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індонезія в Україні, під час процедури вручення Вірчих грамот Президентові України Петру Порошенку

Yuddy Chrisnandi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Indonesia to Ukraine, at the ceremony of presenting credentials to the President of Ukraine Petro Poroshenko

Для посилення двосторонньої взаємодії в галузі економіки та технічного співробітництва в лютому 2018 року ми, нарешті, після 9 років відсутності такої взаємодії, успішно провели двосторонню зустріч комісії з економічного та технічного співробітництва між Республікою Індонезія та Україною, під час якої було окреслено різні можливості для майбутньої співпраці та знайдено шляхи подолання викликів, з якими стикаються обидві країни. Я хотів би особливо подякувати пану Максиму Нефьодову за співпрацю та керівництво в проведенні згаданої зустрічі.

Наразі команда посольства активно працює задля призначення почесного консула в місті Харкові, завданням якого буде вивчення можливостей співпраці у різних галузях. А також ми розглядаємо можливість призначення почесного консула у місті Львові.

Я маю на меті й у пріоритеті залишити спадщину дружби та культурного розуміння. Тому посольство завершило будівництво Індонезійського павільйону та саду в Національному ботанічному саду ім. М. Гришка та парку мініатюр шести відомих індонезійських пам'яток у парку «Україна

*Офіційний візит делегації Республіки Індонезія в Житомир, 8 квітня 2018 р.
Official visit of the delegation of the Republic of Indonesia to Zhytomyr, April 18, 2018*

в мініатюрі», тож запрошую кожного відвідати ці місця. Наразі ми також організуємо перевезення понад ста видів тварин з Індонезії до зоопарку «Екопарк» в місті Харків. Сподіваємося, що ближчим часом 26 видів тварин уже будуть перевезені до цього місця.

Також щороку ми святкуємо Міжнародний день миру в місті Кременчук. Це важлива подія для Індонезії, адже ми встановили Гонг миру, який зараз є пам'яткою міста. Під час святкування 2018 року ми також організували програму майстер-класів для студентів, яким цікаві індонезійська кухня, танці та мова.

Восени 2018-го для тих, хто любить в Україні індонезійську кухню, було відкрито ресторан «17804: Індонезійська соціальна кухня». Це перший ресторан нашої кухні в Україні, де подають автентичні страви, які готує індонезійський шеф-кухар. Я рекомендую цей ресторан тим, кому цікаво спробувати неповторні високоякісні страви в комфортній та приємній атмосфері.

Ми також продовжуємо зміцнювати контакти між нашими народами завдяки програмі вивчення індонезійської мови в Київському національному університеті ім. Т.Г. Шевченка та надання стипендії за програмою «Дармасісва» для навчання українських студентів в Індонезії, яку на сучасному етапі вже одержало сто шістдесят шість українських студентів.

Також, у контексті зміцнення контактів та культурної взаємодії між народами, я активно вивчаю різні можливості співпраці, особливо у формі заснування міст-побратимів Індонезії та України. Отож я мав зустрічі з мерами великих міст та головами адміністрацій областей України для поглиблення регіонального співробітництва в різних сферах.

Цього року до святкування Дня незалежності Індонезії в колонній залі КМДА до запрошених гостей долучилися двоє особливих – пан Маріо Ірот і пані Ліліс Хандаяні. Це індонезійські мандрівники-мотоциклісти, які протягом останнього року розпочали свою подорож на мотоциклі з Індонезії та подолали шлях до України, аби саме цього дня приєднатися до святкування в Україні. Їхня присутність була ще одним доказом глибокої пошани до України та зміцнення зв'язків між нашими народами.

Усі заходи, описані у моїй статті, є лише одним із прикладів нашої інтенсивної дипломатичної роботи впродовж останнього року. Однак це хороший показник величезного потенціалу співпраці, який обидві країни можуть відкрити. Тож дякую всім органам центральної та регіональної влади України, бізнесу та суспільству загалом за підтримку ініціатив нашої команди. У майбутньому я з нетерпінням очікую зміцнення взаємодії у сферах управління та туризму, адже бачу, що дедалі більше українців мають бажання відвідати Індонезію. Кількість українських туристів зростає за останні два роки завдяки безвізовому режиму для жителів України, який діє з 2016 року. Я сподіваюся, такий самий режим буде надано громадянам Індонезії, які прагнуть відвідати Україну. Вірю, що ваша держава може приваблювати індонезійських туристів, адже усі шукають незвичні туристичні місця. Із красою природи та багатою історією Україна має гарне підґрунтя для зацікавлення понад 257 мільйонів індонезійців середнього класу.

Тож маємо багато планів для подальшої роботи та щиро віримо в спільний успіх.

Юдді Крісаннді, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індонезія в Україні, з дружиною Веллі Елвірою під час візиту до м. Одеси

Yuddy Chrisnandi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Indonesia to Ukraine, with his wife Velly Elvira during their visit to Odesa

Yuddy CHRISNANDI,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Indonesia to Ukraine*

FUTURE OF INDONESIAN-UKRAINIAN RELATIONS

To begin with, I would like to express sincere gratitude to every, who has joined the celebration of the 73rd anniversary of independence of the Republic of Indonesia in Ukraine, which among other things was followed by exhibition of goods having high chances to enter the Ukrainian market.

Such celebrations and festive events are organized in my homeland and in many parts of the world with the participation of the Indonesian community representatives. From my perspective, this holiday gives a great opportunity to mark considerable achievements Indonesia has made both on the global scene and in the context of bilateral cooperation with Ukraine over the last year.

First and foremost, I am pleased to inform you that Indonesia has been elected non-permanent member of the United Nations Security Council for 2019–2020. This decision testifies to the trust the international community puts in the progress reached by Indonesia in recent years as well as the recognition of our country's ever active role in contributing to the global peace and security. I would like also to take this opportunity to convey my highest appreciation to the governments of Ukraine, Georgia and Armenia for their assistance, since these are the countries where I concurrently represent Indonesia.

As soon as I was appointed Ambassador, I made a commitment to intensify our economic and sociocultural cooperation. As I assumed my post in April 2017, the number of visits by Indonesian high-level officials has increased. So far, Ukraine has witnessed over 20 official visits of Indonesian delegations from various government institutions, representing executive and legislative branches, local government and business people active in IT and pharmaceutical sectors, food industry, etc.

To enhance bilateral cooperation in the field of economy and technical cooperation, in February 2018, we have finally succeeded in organising joint meeting of the Commission on Economic and Technical Cooperation between the Republic of Indonesia and Ukraine after 9 years of lull. At the meeting, varied opportunities for future cooperation were outlined and ways to overcome challenges both countries face were determined. I would like to express special thanks to Mr. Maksym Nefiodov for his cooperation and guidance in making the meeting possible.

Today, the Embassy team puts its effort to appoint an honorary consul in Kharkiv who will be tasked to explore cooperation opportunities in various areas. We also consider to appoint an honorary consul in Lviv.

Юдді Кріснанді, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індонезія в Україні, з дружиною Веллі Елвірою

Yuddy Chrisnandi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Indonesia to Ukraine, with his wife Velly Elvira

I make it a priority to leave the legacy of friendship and cultural understanding. In this regard, the Embassy has completed construction of the Indonesian pavilion and garden in Hryshko Botanical Garden and provided to “Ukraine in Miniature” park miniatures of six famous Indonesian landmarks, which I invite all of you to observe. Furthermore, we are currently in the process of facilitating the transportation of more than one hundred species of animals from Indonesia to Kharkiv to be displayed at local “Ecopark” zoo. We expect to deliver there as many as 26 species in the near future.

Every year, we celebrate the International Day of Peace in Kremenchuk. This event is of great importance for Indonesia, all the more we presented to the city the World Peace Gong that is now the local highlight. During this year’s celebration, there has been organised a range of workshops for students interested in Indonesian cuisine, dances, and language.

In autumn of 2018, the restaurant “17804: Indonesian Social Kitchen” was opened for all Indonesian food lovers. It is the first restaurant of Indonesian cuisine in Ukraine, where authentic Indonesian dishes prepared by Indonesian chef are served. I highly recommend this gastronomic destination to those wishing to taste unique high quality food in a cozy and warm environment.

Moreover, we keep strengthening our people-to-people contacts through Indonesia Language Undergraduate Program at Taras Shevchenko National University of Kyiv and granting Ukrainian students scholarships for studying in Indonesia according to Darmasiswa Program, which so far have been awarded to 166 Ukrainian students.

In addition, within the context of strengthening contacts and cultural cooperation between nations, I have actively exploring various cooperation opportunities, especially as to introducing sister cities in Indonesia and Ukraine. In this context, I had meetings with mayors and governors of largest Ukrainian cities and regions in order intensify regional cooperation in various fields.

This year, the celebration of the Independence Day of Indonesia held in the Column Hall of the Kyiv City State Administration was joined by two special guests – Mr. Mario Iroth and Ms. Lilis Handayani. They are Indonesian motorcycle adventurers, who over the last year have travelled 41,000 km by motorcycle from Indonesia to Ukraine to be present on this very day in Kyiv and get involved in the holiday. Their presence is another proof of deep appreciation we have for Ukraine and increasingly strong ties between the two peoples.

All the activities and events mentioned are just several examples of our intensive diplomatic activity during the last year. However, they are a good indicator of the vast cooperation potential that both countries are capable to unleash. Therefore, I would like to thank representatives of Ukrainian central and regional authorities, business sector and civil society as whole for the warm welcome of all our team's initiatives. In years to come, I am looking forward to expand cooperation in the areas of governance and tourism, as I am pleased to notice more and more Ukrainians visiting Indonesia. The number of Ukrainian tourists in the last two years has increased significantly due to visa free facilities that are in effect since 2016. I hope citizens of Indonesia willing to visit Ukraine will be granted the same visa free treatment. In my opinion, your country may attract many Indonesian tourists, because unconventional tourist destinations are always sought after. With the beauty of its nature and rich history, Ukraine has every reason to fascinate more than 257 million of middle-class Indonesians.

To summarize, there are plenty more work to do and we sincerely believe in our joint success.

Олег ДЬОМІН,
*Надзвичайний і Повноважний Посол України
в Китайській Народній Республіці*

СПІВПРАЦЯ З КИТАЄМ: ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ПОСЛА

Китайська Народна Республіка в останні роки стала одним із світових економічних та політичних лідерів з амбіціями до глобального лідерства, які постійно зростають. Зважаючи на свій нинішній потенціал (політичний, економічний, військовий), зміни на міжнародній арені, Пекін обережно, але невідворотно переходить до реалізації «політики великої держави», нарощуючи свій вплив на світові процеси.

Зовнішня політика України щодо Китаю визначається саме його зміцнілою політичною та економічною вагою у світі, можливістю КНР впливати на глобальному та регіональному рівнях, а також перспективністю китайського ринку для вітчизняної продукції.

КНР визнала Україну 27 грудня 1991 року, а вже за тиждень, 4 січня 1992 року між нашими країнами було встановлено дипломатичні відносини. Наразі на території Китаю діють Посольство України в КНР (Пекін) та генеральні консульства України в містах Шанхай і Гуанчжоу. В нашій державі функціонує Посольство КНР в Україні та Генеральне консульство в Одесі.

Цього року Україна й КНР відзначили 26-ту річницю встановлення дипломатичних відносин. За історичним часовим виміром, цей період може здаватися надто коротким для глибокого аналізу, проте за роки, що минули, безперечно, зроблено значиний крок уперед у розвитку українсько-китайської співпраці та поглиблення дружби, якою традиційно відзначаються взаємини між українським і китайським народами.

Двосторонні відносини між Україною та КНР мають характер стратегічного партнерства. Китай незмінно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Україна ж залишається неухильно відданою політи-

ці «одного Китаю». З урахуванням змін і реформ в Україні останніх років наразі обидві сторони здійснюють робота, спрямовану на виведення двосторонніх відносин на новий рівень.

Останні державні візити глав держав відбулись у 2011 та 2013 роках, у межах яких було укладено базові документи, які на сучасному етапі визначають та юридично закріплюють підвалини дружби й співробітництва двох держав, досягнення і пріоритети подальшого взаємовигідного розвитку українсько-китайських відносин.

У ході візиту голови КНР до України у червні 2011 року було підписано Спільну декларацію про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР. Державний візит до КНР Президента України у грудні 2013 року було ознаменовано підписанням Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР, Спільної декларації України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014–2018 роки. Майбутнє українсько-китайської співпраці, яка набирала обертів, здавалося безхмарним.

Проте 2014 рік вплинув і на відносини України з Китаєм. Імперська політика керівництва Російської Федерації, з якою КНР має особливі зв'язки, військова агресія РФ проти України, спроби Москви дестабілізувати інші європейські держави й об'єднання цивілізованого світу засвідчили тектонічні зрушення у відносинах між державами не лише в Західному світі.

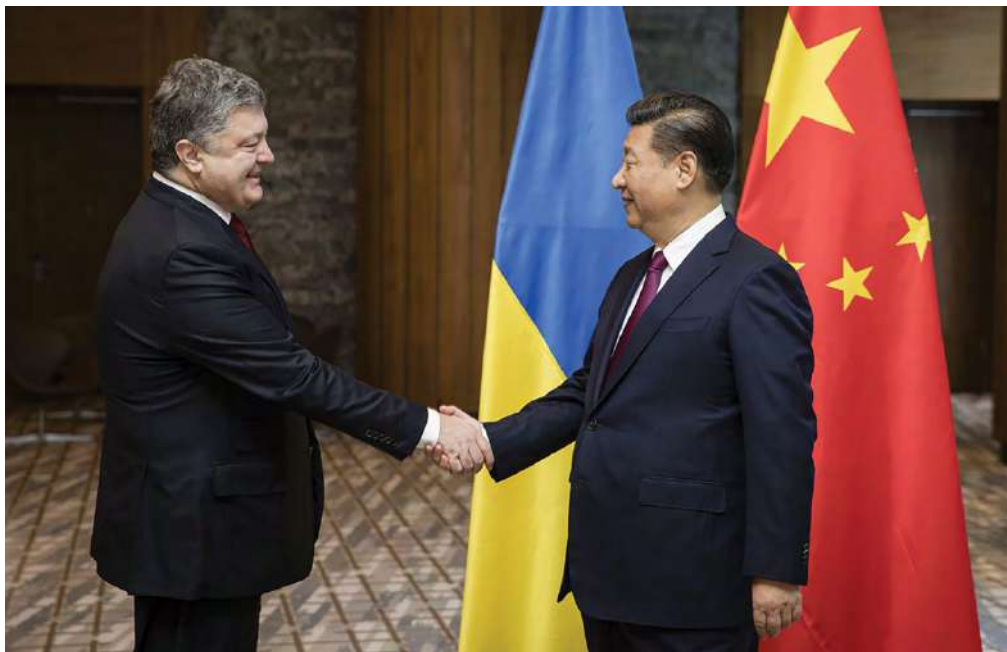
Традиційно обережний у зовнішній політиці Китай обрав позицію «стратегічного вичікування» й не поспішав підтримувати жодну зі сторін конфлікту, обмежившись спостереженням за розвитком ситуації. І хоча в 2014–2017 роках спостерігалось завуальоване гальмування з боку КНР політичної взаємодії на найвищому рівні, Пекін незмінно декларував підтримку суверенітету й територіальної цілісності нашої держави.

Незважаючи на певне «охолодження» двосторонніх відносин у цей період, діалог із Пекіном не переривався. Так, у жовтні 2014 року міністр закордонних справ України П. Клімкін провів зустріч із міністром закордонних справ КНР Ван Ї під час Саміту АСЕМ у Мілані.

У січні 2015 року відбулася зустріч Президента України Петра Порошенка з прем'єром Державної ради КНР Лі Кецяном у межах засідання Всесвітнього економічного форуму (м. Давос).

У січні та грудні 2015 року в Пекіні відбулися політичні консультації на рівні керівництва МЗС двох країн з актуальних питань двосторонніх відносин та з тематики ООН.

Активно використовується й механізм міжпарламентської взаємодії між Верховною Радою України та Всекитайськими зборами народних представників (ВЗНП). У нинішньому складі Верховної Ради України функціонує

У межах участі у Всесвітньому економічному форумі в Давосі Президент Петро Порошенко провів зустріч з Головою Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіном

President Petro Poroshenko met with Xi Jinping, President of the People's Republic of China, within the framework of the World Economic Forum in Davos

група з міжпарламентських зв'язків з КНР на чолі з депутатом А. Павелком, одна з найчисленніших за кількістю депутатів у своєму складі. У ВЗНП КНР працює група дружби з Україною на чолі з головою Комітету у закордонних справах пані Фу Їн.

У межах міжпарламентських та міжпартійних контактів упродовж 2015–2018 років здійснено низку візитів до КНР груп народних депутатів та громадських діячів України. У грудні 2015 року відбувся ознайомчий візит до України делегації Міжнародного відділу ЦК КПК.

Початок відновленню висхідного треку у двосторонніх відносинах поклала зустріч між Президентом України Петром Порошенком та головою КНР Сі Цзіньпіном 1 квітня 2016 року в рамках Вашингтонського саміту з питань ядерної безпеки. Лідери обговорили питання активізації взаємодії між Україною і КНР, а також проведення наступного засідання українсько-китайської міжурядової комісії зі співробітництва.

Наступним кроком став робочий візит до КНР 27–28 квітня 2016 року міністра закордонних справ України П. Клімкіна, під час якого він провів переговори з главою китайського МЗС Ван Ї, зустрічі з іншими посадовцями КНР, а також узяв участь у П'ятій зустрічі міністрів закордонних справ держав-членів та спостерігачів Наради зі взаємодії та заходів довіри в Азії.

Пан Посол відвідав круглий стіл “Перспективи стратегічного співробітництва між Україною та Китаєм”. Січень, 2016 р.

Mr. Ambassador visited the round-table discussion “Perspectives of strategic cooperation between Ukraine and China”. January 2016

Міжурядової комісії зі співробітництва та участі делегації України у міжнародному форумі ініціативи «Один пояс, один шлях» (Пекін, травень 2017 року). Важливе значення мало й підтвердження Сі Цзіньпіном незмінності підтримки Китаєм територіальної цілісності й суверенітету України.

18 вересня 2017 року під час 72-ї сесії Генасамблеї ООН у Нью-Йорку відбулася зустріч глав МЗС України Павла Клімкіна та КНР Ван Ї, у центрі якої була взаємодія двох країн у провідних міжнародних організаціях.

5 грудня 2017 року в Києві, в рамках Третього засідання Комісії зі співробітництва між урядами двох країн, відбулись окремі зустрічі Президента України Петра Порошенка, прем'єр-міністра Володимира Гройсмана та першого віце-прем'єр-міністра, міністра економічного розвитку і торгівлі України Степана Кубіва з главою китайської делегації, заступником глави Уряду КНР Ма Каєм. Проведені зустрічі дали нагоду досягти конкретних домовленостей щодо реалізації масштабних спільних проектів.

Провідну роль Угоди про стратегічне партнерство між Україною і Китаєм відіграє економічний складник.

Китай посідає перше місце серед торговельних партнерів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні і залишатиметься таким і надалі. Тому сьогодні, плануючи розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Китаєм, важливо врахувати тенденції зовнішньої та внутрішньої політики самого Китаю, адже, наприклад, питання зміцнення власної продовольчої безпеки та активного впровадження будівництва «інноваційної держави» дозволяє максимально використовувати наявний в Україні потенціал.

Найбільш знаковим для сучасного етапу українсько-китайських відносин став минулий рік. Так, 17 січня 2017 року в рамках засідання Всесвітнього економічного форуму в Давосі Президент України Петро Порошенко провів зустріч із Головою КНР Сі Цзіньпіном, у ході якої глави двох держав підтвердили взаємну зацікавленість в активізації політичного діалогу на найвищому рівні й поглибленні економічної співпраці між Україною і КНР. Було досягнуто домовленості щодо проведення до кінця 2017 року чергового, Третього засідання Українсько-китайської

У цьому контексті Україна має величезні можливості та сприятливі умови для того, щоби збільшити свій експорт, компенсувати втрати бізнесу від закриття Росією своїх ринків для нас, створити умови для значного нарощування обсягів іноземних інвестицій, збудувати сучасну інфраструктуру, яка створюватиме реальне підґрунтя для розвитку бізнесу.

Цьому процесові сприяють міждержавні домовленості, зокрема щодо спільної участі країн у будівництві економічного поясу в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», та ініціативність приватних ділових кіл, які мають плани розширення географії свого бізнесу через приватні капіталовкладень.

У цьому контексті, для забезпечення подальшого розвитку українсько-китайської економічної співпраці наприкінці 2017 року на засіданнях Підкомісії з питань ТЕС у Пекіні та Комісії зі співробітництва між урядами України і Китаю у Києві, що відбулась під час візиту віце-прем'єра Держради КНР Ма Кая до України, було прийнято важливі рішення.

У підсумкових документах цих міждержавних діалогів Україна і Китай визначили пріоритетні напрями співпраці на найближчі 2–3 роки, у відповідні проекти яких китайська сторона планує вкласти до 7 млрд дол. США.

Найбільший за всі часи товарообіг між Україною та КНР склав майже 10 млрд дол. США, у 2017 році – 7,7 млрд дол. США. Останні три роки ми спостерігаємо як змінюється структура українського експорту до Китаю. Частка сільгосппродукції, переробки і харчових товарів вже перевищує його сировинну частину: торік обсяг торгівлі аграрною та продовольчою продукцією з Китаєм склав майже мільярд доларів США (половина всього українського експорту), руди – трохи більше 700 мільйонів.

Україна вже кілька років експортує в Китай кукурудзу та ячмінь, які користуються попитом на китайському ринку, а 95% імпортованої в КНР соняшникової олії є саме українська. За останні два роки українським регуляторам продовольчого сектору та Посольству вдалося на додаток до зазначеної продукції отримати від Китаю дозволи на експорт молочної продукції, яловичини, соняшникового шроту та бурякового жому, у найближчий перспективі – кормові добавки, борошно, мед, риба, плодово-ягідна продукція.

Важливим складником економічної співпраці є інвестиційне партнерство. Протягом останніх 3 років паралельно з реалізацією проектів національного рівня розвивалось інвестиційне співробітництво між приватними структурами України і Китаю. Так, китайська корпорація «COFCO Agri» у 2016 році запустила в експлуатацію перевантажувальний комплекс зернових і олійних культур річною потужністю 2,5 млн тонн в Миколаївському морському торговельному порту. Китайській компанії CNBM в Україні належить десять найбільших сонячних електростанцій, розташо-

Учасники презентації нового видання поезій Тараса Шевченка китайською мовою. Зліва направо: Валентина Рождественська, Олег Дьомін, Галина Івашків, Василь Івашків

Participants of presentation of new edition of Taras Shevchenko poetry in Chinese. Left to right: Valentyna Rozhdestvenska, Oleh Diomin, Halyna Ivashkiv, Vasyl Ivashkiv

ваних у Миколаївській та Одеській областях (їх сумарна потужність є тою жовною половиною всіх українських сонячних електростанцій на сьогодні). Український телекомунікаційний оператор «Просат» разом із китайською компанією «XinweiGroup» (одна із провідних телекомунікаційних компаній світу) створює мережу мобільного широкосмугового мультимедійного зв'язку 4 покоління національного масштабу. У Китаї, в місті Чунцін, будують завод, який виготовлятиме авіаційні двигуни за українськими ліцензіями і за безпосередньої участі всесвітньо відомої компанії «Мотор Січ». Торік найбільша товарна біржа Китаю BohaiCommodity Exchange Co. Ltd. (BOCE) придбала 99,9% Українського банку реконструкції і розвитку.

Україна і Китай вже визначились із перспективними напрямками інвестиційної взаємодії. Насамперед – це використання китайського капіталу для організації виробничих потужностей в Україні – від переробки аграрної продукції та легкої промисловості до енергетичного машинобудування і збірки електромобілів. Розвитку цього напрямку також сприятиме і доступ України на ринок ЄС.

Інвестиції китайських корпорацій впливатимуть на розвиток ринку аграрної продукції в Україні – від первинної продукції рослинництва й тваринництва до готових продуктів харчування – екологічно чистих та високої якості, які останнім часом користуються значним попитом серед китайських споживачів.

Важливими напрямами є інвестування в інфраструктуру України, яка забезпечує розвиток економіки взагалі, співпрацю в науці та розробці нових технологій, що завжди було сильною стороною України і привабливим для наших китайських партнерів, та співробітництво в галузі альтернативної енергетики, спрямоване насамперед на забезпечення енергетичної безпеки України.

Загалом, на сучасному етапі Україна, як потенціальний реципієнт китайського капіталу, має орієнтуватися на принципи, за якими Китай вкладає свої інвестиції за кордон, зокрема в Європу. Відповідно до ефективного використання наявного ресурсу капіталу, успішної реалізації пілотних проектів без ознак корупційних схем, ми можемо претендувати на розширення механізмів інвестиційної співпраці, пом'якшення китайської державної політики кредитування та інвестування, внесення України до перспективних інвестиційних планів та програм, зокрема з розбудови інфраструктури, яка зв'язує Китай з Європою.

Культурно-гуманітарна сфера посідає одне з чільних напрямів співпраці між Україною та Китаєм. Важливим механізмом контролю й регулювання є українсько-китайська Підкомісія з питань співробітництва у сфері культури, четверте засідання якої відбулося в Пекіні у листопаді 2017 р. Під час заходу сторони не тільки обговорили нові тенденції розвитку взаємодії на цьому напрямі, а й досягли низки домовленостей щодо істотного її розширення, узгодили проект Програми культурного співробітництва між Міністерством культури України та Міністерством культури КНР на 2018–2022 роки, підписану 5 грудня 2017 р. під час Третього засідання Міжурядової комісії.

Важливу роль у розвитку співробітництва у сфері культури відіграють дипломатичні представництва двох країн. Прикладом цього є результати активної співпраці Посольства України в КНР з культурно-мистецькими установами та неурядовими організаціями Китаю (Центральна академія образотворчого мистецтва, Пекінська народна асоціація дружби із закордоном, художня академія «Лі Кежань», Спілка художників Китаю, Китайсько-український центр культурних обмінів тощо). За участі цих організацій протягом минулого року в Україні й КНР було організовано близько 30 спільних мистецьких заходів. Наприклад, у Національному музейному комплексі Гугун було проведено Українсько-китайську художню виставку «Один пояс, один шлях. Зустріч на Дніпрі», співорганізатором якої з української сторони була Національна академія образотворчого мистецтва України.

Однією з найпомітніших тенденцій культурної взаємодії між Україною та Китаєм є зростання інтересу до українського кіно- і телевиробництва. Як приклад, у вересні 2017 р. було підписано Угоду про спільне українсько-китайське кіновиробництво між українською компанією Film.ua та китайською China International Art Business Alliance.

Помітну роль у розширенні співпраці відіграє «Український дім» у Пекіні, який став майданчиком для співпраці між нашими країнами, осередком тематичних зустрічей, презентацій, семінарів за участі української громади та студентства, присвячених історії, традиціям, культурі нашої країни.

У Китаї активно розвиваються українознавчі студії. На додаток до центрів україністики з вивченням української мови у п'яти ВНЗ Пекіна, Шанхая, Даляня, Тяньцзіня й Уханя, за активної допомоги Посольства розпочали роботу центри українських досліджень у Професійно-технічному інституті провінції Шеньсі (м. Сіань) та в Сіаньському університеті іноземних мов, триває робота з розвитку такого центру в Харбіні.

Загалом розширення напрямів культурно-гуманітарної співпраці між Україною й КНР, активізація відповідних контактів надають значні сприятливі можливості для поглиблення практичної співпраці, зміцнення довіри та взаєморозуміння між нашими народами.

Oleh DIOMIN,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to the People's Republic of China*

COOPERATION WITH CHINA: FROM THE PERSPECTIVE OF THE AMBASSADOR OF UKRAINE

Within the last years, the People's Republic of China transformed into one of the world economic and political leaders with growing ambitions to the global leadership. Taking into account its current potential (in political, economic and military fields) and changes on the international stage, Beijing carefully but inevitably moves to the implementation of a "great state policy" by strengthening its influence over the world processes.

The external policy of Ukraine regarding China is defined namely by its growing political and economic standing in the world, possibility of the PRC to influence globally and regionally as well as promising character of the Chinese market for the national products. The People's Republic of China recognized Ukraine on December 27, 1991, and a week later, on January 4, 1992, diplomatic relations were established between our countries. Currently, the Embassy of Ukraine to the People's Republic of China (Beijing) and the General Consulates of Ukraine in the cities of Shanghai and Guangzhou operate in the territory of China. In our country, there are the Embassy of the People's Republic of China and the Consulate General in Odesa.

This year Ukraine and the PRC celebrated 26th anniversary of diplomatic relations establishment. By historical standards, this period may seem too short for the precise analysis; however, over the years, a huge step towards the development of Ukrainian-Chinese cooperation and deepening of friendship, which traditionally characterizes relations between Ukrainian and Chinese nations have been made. Bilateral relations between Ukraine and the PRC have strategic partnership character. China constantly supports sovereignty and territorial integrity of Ukraine, while Ukraine inevitably supports a "single China" policy. Taking into account ongoing recent changes and reforms in Ukraine, both parties are working to bring the bilateral relations to a new level.

The latest state visits of the Heads of State took place in 2011 and 2013, during which the basic documents were concluded, which at the present stage determine and legally establish the foundations of friendship and cooperation between the two states, as well as the achievements and priorities for further mutually beneficial development of Ukrainian-Chinese relations.

During the visit of the Head of the PRC to Ukraine in June 2011, Joint Declaration on the Establishment and Development of Strategic Partnership between Ukraine and the PRC was signed. The state visit of the former President of Ukraine to the PRC in December 2013 was marked by signing of the Treaty on Friendship and Cooperation between Ukraine and the People's Republic of China, the Joint Declaration of Ukraine and the PRC on Further Deepening of the Strategic Partnership Relations and the Program for the Development of Strategic Partnership Relations between Ukraine and the PRC for 2014–2018. The future of Ukrainian-Chinese cooperation, which gained momentum, seemed cloudless.

However, year 2014 affected Ukrainian-Chinese relations. The imperial policy of the Russian Federation, with which China has special ties, the military aggression of the RF against Ukraine, Moscow's attempts to destabilize other European countries and the unification of the civilized world have shown tectonic movements in relations between countries all over the world.

China that is characterised by special cautious in the foreign policy, took the position of “strategic expectation” and seemed not hurrying up to support any of the conflict parties, confiding to monitoring of the development of the situation. Although in 2014–2017 there was a veiled inhibition of political cooperation at the highest level induced by the PRC, Beijing invariably declared support for the sovereignty and territorial integrity of our state.

Despite a certain “cooling” of bilateral relations during this period, the dialog with Beijing lasted. Therefore in October 2014 Pavlo Klimkin, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, carried out a meeting with Wang Yi, Minister for Foreign Affairs of the PRC, during the ASEM Summit in Milan.

In January 2015, Petro Poroshenko, President of Ukraine, met with Li Keqiang, Premier of the State Council of the PRC, in the framework of session of the World Economic Forum (Davos).

In January and December 2015, political consultations were held in Beijing at the level of the Ministries of Foreign Affairs of two countries on topical issues of bilateral relations and the UN.

The mechanism of inter-parliamentary cooperation between the Verkhovna Rada of Ukraine and the National People's Congress (NPC) is also actively used. In current composition of the Verkhovna Rada of Ukraine, there is a group of inter-parliamentary relations with the PRC – one of the largest in terms of the number of deputies-members – headed by people's deputy A. Pavelko. A group of friendship with Ukraine headed by Ms. Fu Ying, Chairman of the Foreign Affairs Committee, functions in the National People's Congress.

Within the framework of inter-parliamentary and inter-party contacts during 2015–2018, several groups of Ukrainian people's deputies and public figures made visits to the PRC. In December 2015, the International department of the Central Committee of the Communist Party of China came to Ukraine with an introductory visit.

Meeting between Petro Poroshenko, President of Ukraine, and Xi Jinping, President of the PRC that was held on April 1, 2016 within the framework of the Washington Summit on Nuclear Safety set the beginning of the restoration of the ascending route in the bilateral relations. The leaders of two states discussed the issues of cooperation intensification between Ukraine and the PRC, as well as the next meeting of the Ukrainian-Chinese inter-governmental commission on cooperation.

The next step was working visit of Pavlo Klimkin, the Minister for Foreign Affairs of Ukraine, to China on April 27–28 2016, during which he held negotiations with Wang Yi, Head of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China; in addition Ukrainian Minister met with other officials of the PRC and took part in the 5th regular CICA Foreign Ministers' Meeting of the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia.

The last year was the most prominent for the modern stage of Ukrainian-Chinese relations. On January 17, 2017 within the framework of meeting of the World Economic Forum Petro Poroshenko, President of Ukraine, held a meeting with Xi Jinping, President of the PRC, in the course of which the leaders of two states confirmed mutual interest in activation of political dialogue at the highest level and deepening of economic cooperation between Ukraine and the PRC. It was also agreed to hold the next, the third meeting of the Ukrainian-Chinese Intergovernmental Commission on Cooperation and arrange the participation of Ukrainian delegation in the international forum of initiative called "One Belt, One Road" (Beijing, May 2017) by the end of 2017. The confirmation of permanent support of the territorial integrity and sovereignty of Ukraine expressed by Xi Jinping was also important.

Meeting of the Heads of the MFA of Ukraine and the PRC, Pavlo Klimkin and Wang Yi accordingly, was held on September 18, 2018 within the framework of the 72nd session of the General Assembly of the UN in New York, during which the interaction of two countries in the leading international organisations was discussed.

On December 5, 2017 in Kyiv during the Third Meeting of the Commission for Cooperation between the Governments of two countries, separate meetings of the President of Ukraine Petro Poroshenko, Prime Minister Volodymyr Hroisman and First Deputy Prime Minister, Minister of Economic Development and Trade of Ukraine Serhii Kubiv took place with the Head of the Chinese delegation, Deputy Head of the PRC Government Ma Kai. The meetings allowed the parties to reach specific agreements regarding the implementation of large-scale joint projects.

The key role of the Agreement on Strategic Partnership between Ukraine and China belongs to its economic component.

China ranks first among Ukraine's trade partners in the Asia-Pacific region and remains one of its most promising ally. Therefore, today, while planning the

development of trade and economic relations between Ukraine and China it is important to take into account the tendencies in China's foreign and domestic policy, as for example, the issue of strengthening of own food security and active implementation of the construction of an "innovative state" allows us to maximize the potential of Ukraine.

In this context, Ukraine has great possibilities and favourable conditions to increase its export, compensate business for losses triggered by Russian market foreclosure, create conditions for significant accumulation of foreign investments, construct modern infrastructure that will form a real base for business development.

Intergovernmental agreements will contribute to this process, in particular regarding the joint participation of countries in the construction of the economic zone under the "One Belt, One Road" initiative, and the initiative of private business circles which plan to expand the geography of their business through private investments.

In this context in the end of 2017, during the meetings of the Sub-Commission on Trade and Economic Cooperation in Beijing and the Commission on Cooperation between the Governments of Ukraine and China in Kyiv, which took place during the visit of Vice Prime Minister of the People's Republic of China Ma Kai to Ukraine, important decisions were made to provide further development of Ukrainian-Chinese economic cooperation.

In summary documents of these intergovernmental dialogues Ukraine and China defined the main directions of cooperation for the following 2-3 years in the projects to which Chinese party is planning to invest up to 7 billion USA dollars.

The largest commodity exchange between Ukraine and the PRC was about 10 bln USD, and in 2017, it was recorded at the level of 7.7 bln USD. Over the past three years, we may observe the constant change in the structure of Ukrainian export to China. Share of the agricultural products, processing and food products already exceeds its raw material share. Last year the volume of trade in agrarian and food products with China amounted to almost one billion US dollars (half of all Ukrainian exports), ores – just over 700 million.

Ukraine has been exporting maize and barley to China for several years already, during this period crops have gained positive image in the Chinese market, and 95% of the sunflower oil imported to the PRC is of Ukrainian origin. Over the past two years, regulators in Ukrainian food sector and the Embassy managed to obtain permits from China to export dairy products, beef, sunflower meal and beet pulp. In the nearest future, it is expected to export feed additives, flour, honey, fish, fruit and berry products.

An important component of the economic cooperation is an investment partnership. During the last 3 years, along with the implementation of projects of

the national level, investment cooperation between Ukrainian and Chinese private structures has been also developed. In 2016, Chinese corporation COFCO Agri put into operation a transshipment complex of grain and oil crops with an annual capacity of 2.5 million tons in Mykolaiv Sea Commercial Port. Chinese company CNBM owns ten largest Ukrainian solar power stations located in Mykolaiv and Odesa regions (their total capacity comprises half of all Ukrainian solar power plants to date). Ukrainian telecommunications operator Prosat in cooperation with Chinese company XinweiGroup (one of the leading telecommunication companies in the world) are working on the mobile broadband multimedia communications network of 4th generation, which will cover the whole country. In China, in Chongqing city, a plant is under construction that will manufacture aircraft engines under Ukrainian licenses and with the direct participation of the world-famous Motor Sich Company. Last year China's largest commodity exchange, Bohai Commodity Exchange Co. Ltd. (BOCE) acquired 99.9% of the Ukrainian Bank for Reconstruction and Development.

Ukraine and China have already been identified with promising directions of investment cooperation. First of all, it is the use of Chinese capital to arrange manufacturing capacities in Ukraine – starting from the processing of agrarian and light industry to power engineering and collection of electric vehicles. Ukraine's access to the EU market will also contribute to the development in this direction.

Investments of Chinese corporations will have an impact on the development of the environmentally friendly and high quality agrarian market in Ukraine – from primary crop and livestock production to finished food products, which have recently become so popular with the Chinese consumer.

Among the important directions of work, there are investments in Ukrainian infrastructure, which ensures general development of the economics, cooperation in science and the development of new technologies, which has always been a strong side of Ukraine and attractive characteristics to our Chinese partners, and cooperation in the field of alternative energy, aimed first of all at providing energy security to Ukraine.

In general, at this stage, Ukraine, being the potential recipient of Chinese capital, should be guided by the principles that China uses to invest abroad, in particular in Europe. Along with the effective use of the available capital resources, successful implementation of pilot projects without signs of corruption schemes, we can aspire to the expansion of investment cooperation mechanisms, mitigation of the Chinese state lending and investment policies, inclusion of Ukraine to promising investment plans and programs, in particular regarding the infrastructure development, which links China with Europe.

The cultural and humanitarian sphere occupies one of the main directions in the cooperation between Ukraine and China. An important mechanism for

monitoring and regulation in this area is the Ukrainian-Chinese Sub-Commission on Cooperation in the Field of Culture, the fourth meeting of which took place in Beijing in November 2017. During the event, the parties discussed new trends in the development of cooperation in this direction, and reached a range of agreements on its substantial expansion, agreed on a draft Cultural Cooperation Program between the Ministry of Culture of Ukraine and the Ministry of Culture of the People's Republic of China for 2018–2022, signed on December 5, 2017, within the framework of the Third Meeting between the Intergovernmental Commission.

The diplomatic missions of the two countries play an important role in the development of cultural cooperation. It may be observed in the results of active cooperation of the Embassy of Ukraine to the People's Republic of China with the cultural and artistic institutions and non-governmental organizations of China (Central Academy of Fine Arts, Beijing People's Friendship Association with Foreign Countries, Li Czehan Art Academy, Chinese Artists Union, Chinese-Ukrainian Center for Cultural Exchanges, etc.). With the participation of these organizations over the past year, around 30 joint artistic events were organized in Ukraine and in the People's Republic of China. For example, the Ukrainian-Chinese art exhibition, co-organized by the Academy of Fine Arts of Ukraine, "One Belt, One Way. Meeting on the Dnipro River" was held in the National Museum Complex Gugun.

One of the most visible trends in cultural cooperation between Ukraine and China is China's growing interest in Ukrainian film and television production. For example, in September 2017 an agreement was signed on a joint Ukrainian-Chinese film production between Ukrainian company Film.ua and the Chinese one, called China International Art Business Alliance.

Prominent role in the expansion of cooperation is played by the Ukrainian House in Beijing, which became the platform for cooperation between our countries, a centre for topical meetings, presentations, and seminars on history, traditions and culture of our country with the participation of Ukrainian community and students.

In China, Ukrainian studies are actively developing. In addition to the centres of Ukrainian studies and Ukrainian language courses at five universities in Beijing, Shanghai, Dalian, Tianjin and Wuhan, centres of Ukrainian studies at the Shaanxi Professional and Technical Institute (Xi'an) and the Xi'an University of Foreign Languages started their work with the active assistance of the Embassy. The same centre will be opened in Harbin soon.

In general, the expansion of the areas of cultural and humanitarian cooperation between Ukraine and the People's Republic of China, as well as the activation of the relevant contacts provide significant opportunities for deepening practical cooperation, strengthening confidence and understanding among our nations.

Ігор ОСТАШ,
кандидат філологічних наук,
Надзвичайний і Повноважний Посол України
у Ліванській Республіці

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-ЛІВАНСЬКИХ ВЗАЄМИН

Анотація. У статті йдеться про часи українсько-ліванських дипломатичних взаємин мутасаррифату Гірського Лівану в розрізі правління губернатора Музаффера Паші, або Владислава Чайковського (1902–1907 рр.), представника Османської імперії, який мав українське коріння. Використовуючи історико-інформаційні джерела, автором доведено українське походження правителя Лівану та подано цікаві факти з життя батька Музаффера Паші Михайла Чайки-Чайковського. Також у статті проаналізовано політичну діяльність мутасаррифа Гірського Лівану в сфері земельних, економічних, податкових, правових, виборчих відносин та її наслідки у розвитку Лівану загалом.

Ключові слова: Гірський Ліван, мутасарриф, правління, губернатор, українсько-ліванська політична історія.

Нещодавно ми відзначали 25-ту річницю встановлення дипломатичних відносин між Україною та Ліваном. Ця видатна подія стала приводом для заглиблення в дослідження маловідомих сторінок спільної українсько-ліванської історії. Слід наголосити, що власне дипломатичні взаємини сягають давніх часів, зокрема років існування Української Народної Республіки, коли в Бейруті і Дамаску було призначено першого українського представника (1923 р.).

На той час більшовики витіснили український уряд із власної території, а Українська СРР увійшла до складу більшовицької союзної держави. Проте українська дипломатія ще чинила спротив, розповідаючи світу про існування незалежної України, і надавала захист українським громадянам, яких доля закинула в далекі краї. Важливою складовою дипломатичної і консульської служби на той час став інститут почесних консулів. Його заснування припало на добу Директорії УНР, хоча ідея запровадження посад

почесних консулів у зарубіжних країнах обговорювалася ще під час розроблення нормативних документів на базі гетьманського МЗС. Перші призначення почесних консулів засвідчили можливість існування українських консульських установ в умовах фактичної втрати державної території. Із закриттям дипломатичних представництв і консульських установ вони деякий час надавали допомогу українцям, які опинилися в скрутних обставинах за кордоном. Останню в цей період консульську грамоту почесного консула в Бейруті та Дамаску було видано професорові Олексію Григоровичу Боголюбському. Як зазначається в аналітичних джерелах, ключова роль інституту почесних консулів полягала в протистоянні дипломатичним представництвам більшовицької Росії, демонструючи українську присутність у європейських країнах та даючи надію українським громадянам, що опинилися у вимушеній еміграції, на захист і допомогу з боку держави [1].

Цікаво, що за 20 років до того була написана ще одна спільна сторінка в українсько-ліванських політичних взаєминах, і про це піде мова далі. У цій статті автор вперше досліджує діяльність правителя Лівану, який, як виявилось, мав українське коріння.

Після правління династії Шехаб у 1842 році османський уряд поділив Гірський Ліван на два адміністративних райони: Північний, на чолі з місцевим християнським губернатором, і Південний, під управлінням друзів [2]. Проте стосунки між християнами та мусульманами залишалися напруженими. У 1860 році внаслідок атак друзів загальному загинуло близько 11 тис. маронітів [3] Лівану. У відповідь Франція відправила експедиційний корпус для допомоги християнам Лівану.

5 вересня 1860 року відбулося засідання міжнародної комісії у складі Франції, Великої Британії, Пруссії, Австрійської, Російської та Османської імперій. В результаті було вирішено виділити частину Гірського Лівану в окремий округ (мутасаррифат). У 1861 році це було закріплено в документі під назвою «Органічний статут Гірського Лівану».

Зазначена територія була інтегрована в єдиний автономний район – мутасаррифю – на чолі з губернатором (мутасаррифом) – християнином, що призначався за схваленням європейських держав. Як консультативний чи представницький орган, при губернаторі була створена адміністративна рада, що обиралася з представників різних ліванських громад пропорційно їх чисельності – шіїтів, маронітів, друзів, православних, сунітів та мелькітів.

У 1895 році християни становили 79,9 % (319 296 осіб), а мусульмани – 20,1 % (80 234 осіб). Загалом чисельність мешканців Гірського Лівану становила близько 400 тисяч. Однак під час Першої світової війни населення різко скоротилося внаслідок Великого Голоду. Так само, як і Україна під час Голодомору 1932–1933 рр., Гірський Ліван втратив майже половину населення.

Знайомлячись з історією Лівану напередодні мого призначення Надзвичайним і Повноважним Послом України до «країни молока та меду», я переглядав список мутасаррифів, який складався з восьми осіб:

– Гарабет Артюн Давудян (Давуд-паша), 1861–1864 рр. (вірменська католицька церква);

– Насрі Франко Кусса (Франко-паша), 1864–1873 рр. (мелькітська церква);

– Рустем Маріані (Рустем-паша), 1873–1883 рр. (італійський католик);

– Пашко Вассо Шкодрані, 1883–1892 рр. (албанський католик);

– Наум Кусса (Наомі-паша), 1892–1902 рр. (мелькітська церква);

– Владислав Чайковський (Музаффер Паша), 1902–1907 рр. (польський католик);

– Юсеф Кусса (Юсуф-паша), 1907–1912 рр. (мелькітська церква);

– Оганес Коюмдзян (Оганес-паша), 1912–1915 рр. (вірменська католицька церква).

До речі, ліванські вчителі для запам'ятовування дітьми імен мутасаррифів придумали таку собі словесну абракадабру (мнемонічне слово) з початкових літер імен – ДаФРУВНаМІО (арабською *داي من ورفد*). Звичайно ж, у цьому списку мою увагу привернуло прізвище «Чайковський», на перший погляд польсько-українське. Мої здогадки цілком підживила знайдена мною публікація в авторитетній щотижневій ілюстрованій газеті «The Illustrated London News» (виходила з 1842 р.) від 11 жовтня 1902 року під назвою «Muzaffer Pasha, New Governor of the Lebanon». У ній прізвище нового губернатора Лівану подається як Tchaika Tchaikowsky і повідомляється, що рішення про призначення приймалося у Константинополі саме Послами великих держав. Там же подається і переклад імені Muzaffer як «Переможний».

Я почав вивчати генеалогію роду Чайки-Чайковського і виявилось, що Музаффер Паша (на ліванський лад – «Баша», бо в арабській мові немає звуку «п») мав українське коріння. Його батьком був Михайло Чайка-Чайковський, який увійшов в історію як український і польський письменник, чи навіть як український батько польського роману, який у своїх творах оспівував історію козацтва [4].

Музаффер Паша – губернатор Гірського Лівану. Зображення в The Illustrated London News, 11 жовтня, 1902 р.

Muzaffer Pasha, Governor of the Lebanon. Illustration for The Illustrated London News, 11 October 1902

Михал Чайковський (1804–1886)
Mikhail Chaikovsky (1804–1886)

У статті автор використовує дослідження українських науковців, які вивчають історичну постать батька правителя Лівану (В. Полторак, О. Радик, І. Губанова, І. Лисяк-Рудницький, А. Любка, Р. Кухаренко, В. Герей та ін.). Деякі дослідники вважають М. Чайку-Чайковського автором повстанського програмного твору Кирило-Мефодіївського братства «Закон Божий, або Книга Буття українського народу». Ще він відомий як генерал турецької армії Садик Паша, який воював проти Москви на службі в турецького султана. Його «фата морганю» було відродження колишньої козацької України. Ще в ті роки, коли народилося польсько-українське гасло польських демократів «За нашу і вашу свободу», він також вважав, що «сильної Польщі без сильної України не може бути» [5].

Біографія Чайки-Чайковського вражає своїми «кульбітами». Лише уявіть собі, що він мав п'ятьох дружин і тричі змінював віру – від католицтва до ісламу, а потім до православ'я.

Михайло Чайковський народився 29 вересня 1804 року в селі Галчинець Житомирського повіту (тепер це село Гальчин, що поблизу Бердичева) в заможній українсько-польській родині. Його мати, Петронелла Глембоцька, була правнучкою гетьмана Брюховецького. Батько Станіслав – шляхтич з Волині, який вів свій козацький рід від Григорія Чайки-Чайковського, котрий, за переказами, загинув при обороні Січі.

У своїх записках (Записки Михаила Чайковского (Садык-паша) // Киевская старина, № 1. 1891) М. Чайковський пише: *«Мати моя, крім любові і прихильності [...] всіма силами намагалася зробити з мене козака і по духу, і по плоті. Гончих, коней, соколів – всього було в мене в достатку. Першим моїм учителем був пан А., пристрасний українець-козак, і велику частину своїх уроків я брав, сидячи на коні.*

Крім цього вчителя, в мене був старий дядько на ім'я Левко, який розповідав мені казки про знахарів і чародіїв, передавав козацькі перекази, показував в околицях урочища, де відбувалися різні битви, і співав козацькі думи»[6].

М. Чайковський отримав блискучу освіту (на «гранітній» Житомирщині правильно казати «гриз граніт науки») у Бердичівському ліцеї Джона Уоллсея), де вчителем словесності був сам видатний байкар Петро Гулак-Артемівський, а ще один з учителів був похресником Івана Гонти.

З таким добрим вишколом 16-річний бакалавр математичних і словесних наук легко вступив до Варшавського університету. Він писав, що приїхав на навчання у той час, коли «Варшава танцювала, Краків молився, Львів закохувався, Вільно захоплювалось ловами, а старий Київ грав у карти».

У 1825 році доля звела Михайла з яскравими постатями польської історії: Адамом Міцкевичем, Юліушем Словацьким, Адамом Чарторийським, які відіграли важливу роль у його долі.

Існують різні погляди на історію першого одруження М. Чайки-Чайковського. Перша версія пов'язана з бойовим хрещенням: за часів повстання у Польщі в 1830–1831 рр. Чайковський створив добровільні козацькі загони і пристав до повстанського війська. Відомо, що Чайковський був ад'ютантом одного з керівників повстання Кароля Ружицького, і в 1830 році за однією з версій, яка підлягає уточненню, він одружився з дочкою Кароля, яка народила йому двох синів і двох дочок. Дружина, на жаль, померла досить молодою, а його молодший син – Владислав – став мутасаррифом Лівану [7]. Про це йтиметься далі.

Швидше за все, що першою дружиною Садика Паші була французенка, оскільки після поразки у повстанні Чайковський подався до Франції. Спочатку він жив у містечку Бурж, де одружився з французенкою Леонідою Габаре, а потім переїхав до Парижа [8].

У Франції М. Чайковський розпочав свою літературну діяльність і видав низку романів, повістей та оповідань на теми, пов'язані з українською історією: «Козацькі повісті» (1837), «Вернигора» (1838), «Стефан Чарнецький» (1840), «Кошовий», «Овручанин», «Гетьман України» (про життя Івана Виговського, 1841) та ін. Вони перекладені кількома слов'янськими мовами. Через багато років відомий польський рокер Чеслав Немен за його мотивами напише пісню «Пророцтво Вернигори» (1977) на слова Юліуша Словацького.

Ще один крутий поворот у житті Михайла трапився у 1850 році. Козак Чайка пішов на службу до султана Абдул-Меджида й прийняв іслам. Його нове ім'я – Мехмед Садик (у перекладі – «вірний»). Далі в історії він уже відомий як Садик-Паша. Мехмед Садик також перейменував своїх двох синів, Адама й Владислава, на Енвера та Музаффера, хоча вони залишилися римськими католиками.

У Константинополі в 1851-му він знову одружився, але вже за мусульманським звичаєм, з Людовікою (Ядвігою) Снядецькою, дочкою директора гімназії з Вільно. Вона дружила з самою королевою Великобританії Вікторією, а також з Євгенією, дружиною Наполеона III. За переказами, у молодості вона була закохана в Юліуша Словацького.

В Османській імперії Садик-Паша створив козацький полк («казак-алай»). Із Константинополя для полку спеціально привезли козацьке знамено Запорозької Січі.

Мехмед Садик від самого султана отримав також такі поважні титули, як «око, вухо й правиця престолу» та «міріан-паша» (кошовий отаман).

Адам Міцкевич був щирим другом нашого героя і навіть приїжджав воювати поруч із Чайковським. Він із захопленням писав про Садика-Пашу, як про нового Хмельницького, і називав його Чайко-Вернигора. На жаль, Адам Міцкевич несподівано захворів на тиф і помер на руках у Чайки.

Закінчення війни 1853–1856 рр. стало тріумфом Садика-Паші. Його ворог – Росія – переможений. Однак, після невдалих кулуарних інтриг Чайка не був би Чайкою, якби знову не перевернув усе з «голови на ноги». Пройшовши «і Рим, і Крим» (а точніше, Кримську війну) у 1873 році 69-річний козак з почесними повернувся «на круги своя» у рідний Гальчинець, прийняв православ'я та вп'яте й востаннє одружився. Його нова дружина – 19-річна грецька княжна Габріеле Теосколло. Деякий час вони жили у Києві в його квартирі (сучасна вул. Пушкінська). Михайло Чайковський після повернення додому підтримував стосунки лише зі старшим сином Адамом (Енвером), який разом з батьком повернувся до тодішньої Польщі і пішов на службу до польської та російської армій офіцером, зробивши успішну кар'єру.

Цікаво, що остання відома згадка про Адама Чайковського випадково знайдена серед архівів... ВЧК «9 травня 1919 року за проведення по ордеру Крим ЧК обшуку у мешкаючого в Сімферополі відставного генерал-майора А.М.Чайковського разом з коштовностями була конфіскована сімейна історична реліквія – шабля, яка належала гетьману України Івану Брюховецькому, яка згодом безслідно зникла» [9].

В останні роки свого життя Чайковський придбав садибу в селі Бірки на Чернігівщині. А все пішло шкереберть: маєток згорів, молода дружина втекла з управителем його маєтку, помер його ординарець і близький друг... Все, що йому залишилося, – писати спогади, які він друкував у журналах «Киевская старина» (його архів згодом потрапив до самого Михайла Грушевського). Однак самотній генерал у січні 1886 року сам поставив крапку – вирішив пустити собі «кулю в лоб». Перед смертю написав такі рядочки до одного зі своїх давніх друзів: «Дивна історія випадків – на цій землі між Остром і Десною, – Кирило Розумовський з пастуха індиків став гетьманом України, а Міхал Чайковський з командувача козаками перелицювався на пастуха індиків. Пасу індиків, поки не стану небіжчиком» [9].

Якщо про генерала Чайковського написано дуже багато, то в життєписі його сина Владислава до цього часу є ще багато білих плям. Так, дослідники подають лише приблизні дати народження: «Музаффер народився близько 1837–1840 р.р. як Ладислав Чайковський, син польського графа Михайла (Ізадора) Чайковського. Достовірні відомості про його місце народження відсутні. Його батько, активний борець руху проти Росії за незалежність Польщі...» [11].

Однак щодо цих дат є великі сумніви, оскільки В. Полтораки у своїй статті подає дату народження старшого сина М. Чайки-Чайковського – Адама – 4 липня 1841 р., який народився «в Парижі від першої дружини Михайла – Леоніди (уродженої Габаре) і одразу потрапив в опіку некоронованого короля Польщі Адама Чарторийського. Перебуваючи в першому східному відрядженні, Михайло звертається в листі з Афіні до князя Чарторийського з проханням стати хрещеним батьком для первістка, який на честь свого опікуна отримує ім'я Адам. На той момент у Леоніди і Михайла вже було двоє дочок Кароліна та Михайлина» [12]. Це означає, що Музаффер Паша міг народитися не раніше 1842 року.

Характеризуючи своїх синів, Садик-Паша пише: «Тут в Туреччині один мій син, і то молодший, міг би мене заступити... а на Україні, в Козаччині – мій син старший, бо молодший – то солдат-дипломат, а старший – козак» [13].

Музаффер вступив до престижної французької військової школи імені Святого Сіра (St. Cyr). Після закінчення навчання у 1863 році він приєднався до лав кавалерійського корпусу Османської армії. У 1867 році Музаффер став воєнним ад'ютантом Султана Абдул-Азіза і супроводжував його в подорожі Європою у 1870 році. Музаффер, як і колись його батько, брав участь у війні проти Росії (1877). Потім став ад'ютантом Султана Абдул-Хаміда II та служив у якості члена комітету військових реформ і військових інспекційних комітетів. Згодом Музаффера було призначено на дуже важливу посаду командувача Імператорської Стайні. Це свідчило про високий ступінь довіри самого Султана.

Через 16 років після смерті батька, у 1902 році молодший син несподівано став кандидатом на посаду мутасаррифа Гірського Лівану. Його суперники були більш відомі в дипломатичних колах: Юсуф Франко та його брат Фетхі Франко були високопосадовцями міністерства закордонних справ; Даніс Ефенді та Морел Бей був радником Османського Посольства в Берліні.

Можливо, це сталося через негативну реакцію на його попередника – представника роду Куса та їхніх місцевих союзників у Гірському Лівані, а також через рішення Посольської конференції, яка погодила єдину кандидатуру Музаффера. Відповідно до протоколу від 2 вересня 1902 року та імператорського указу № 28 С 1320 (2 жовтня 1902 року) Музаффера було призначено губернатором Гірського Лівану терміном на п'ять років з отриманням звання *müsir* (паша) [14].

Як і батько, він мав двох синів, і... проблеми з дружиною. Музаффер був одружений на доньці перекладача Посольства Росії в Стамбулі. Через її вибагливість та амбіційність Музафферу часто було складно «звести кінці з кінцями». У них було двоє синів – Фуад і Резід, і вони обидва працювали в османському міністерстві закордонних справ. Фуаду вдалося зробити не високу, але стабільну кар'єру, отримавши посаду радника в Бразилії.

Мутасариф Гірського Лівану Музафар-паша вітає делегацію, яка вирушає на церемонію відкриття секції залізничного шляху Дамаск-Маан Хіджазької залізниці на станції Аліє на шляху до Дамаска, 1905 рік

Mount Lebanon Governor Muzaffer Pasha welcomes the delegation sent for the opening ceremony of the Damascus-Maan section of the Hejaz railway in the Aliye station on the way to Damascus, 1905

Резід, навпаки, спричинив родині чимало труднощів. Під час служби у Франції був звільнений з міністерства закордонних справ через схильність до азартних ігор та розгульну поведінку. Згодом його також змусили покинути Францію через звинувачення у шахрайстві. Він повернувся до Гірського Лівану, але його поведінка змусила Порту наказати Музафферу вислати сина з країни. Резід переїхав до Італії, де зрештою його розпусні звички призвели до завершення його життя, сповненого пригод, у тюрмі.

Діяльність Музаффера-Паші на посаді мутасаррифа інколи оцінюється діаметрально протилежно. Так, Кароль Хакім у монографії «Національний інтерес Лівану» пише: «У 1902 році новий мутасарриф здивував усіх презентацією реальної програми реформ у день своєї інавгурації, запропонувавши вдосконалити діяльність адміністрації, правових органів та міліції, а також регулювання фінансів» [15].

Водночас у книзі, присвяченій історії міста Дейр ель-Камар, Антуан Л. Бустані пише: «Його (Музаффера-Паші. – І.О.) правління в Лівані по-

значилося дуже глибоким та масштабним явищем: відкритою війною між франкомасонством та духовенством. Це були часи, коли радикалізм досяг свого апогею як у першому, так і в другому таборі. Жодного діалогу з боку одних, надмірний антиклерикалізм з боку інших». Автор також досить негативно відгукується про «свиту» Музаффера-Паші: «Не треба було багато часу, щоб зрозуміти, що через свої слабхарактерність та імпульсивність він опиняється під владою свого корумпованого оточення, на яке мали вплив його дружина та син» [16].

Причиною такої негативної оцінки був той факт, що Музаффер став мутасаррифом Гірського Лівану без досвіду політичної діяльності і відразу ж зіткнувся з полярно протилежними інтересами різних груп, які боролися за владу і вплив.

Із цього приводу в літературі зазначено, що він був «солдатом без досвіду як у провінційній, так і в імперській політиці». Дослідники також відмічають, що новий мутасарриф намагався дослухатися до людей, які його оточували, і в той же час робив те, що вважав найкращим для населення Гірського Лівану. З такими намірами Музаффер прийняв на початку свого губернаторства низку рішень, які підтримувались невеликою частиною ліванської політичної еліти. У своїй монографії А.Енжін подає головні елементи програми дій Музаффера-Паші – це були шість основних реформ, які він намагався впровадити:

1. Музаффер був впевнений, що дефіцит придатної для обробки землі був перешкодою добробуту ліванського населення та головною причиною його переселення за межі Лівану в пошуку кращого життя. Він звернувся до Великого візира і губернатора Дамаску про приєднання західної частини долини Бекаа до Гірського Лівану. Однак ця пропозиція була відхилена «у високих кабінетах влади». Музаффер ще деякий час продовжував налякати у своїх листах до Порти (уряду Османської імперії. – *І.О.*) про цю «проблему» та потребу в її врегулюванні.

2. Ще одним контроверсійним питанням, яке привернуло увагу Музаффера, була угода, укладена між його попередником Наумом щодо дуже делікатної теми французької монополії на кальян і тютюн, оскільки важко уявити собі ліванця за столом без «аргіле» чи цигарки. Музаффер відмовився поновлювати цю угоду на аналогічних умовах і підтримав зусилля групи ліванських бізнесменів у створенні незалежної організації щодо регулювання імпорту, експорту та поширенню кальяну й тютюну в Гірському Лівані. Зазначена організація гарантувала більші прибутки місцевому уряду, інвестиції до проекту будівництва залізниці Хіджаз (Hijaz Railroad project) та відповідність Османським митним правилам. Разом з тим ця пропозиція Музаффера була відхилена вже «іншими гравцями» – міністерством фінансів та французькою стороною.

3. На початку 1903 року Музаффер активно підтримував прагнення частини ліванського населення створити в Джунії міжнародний морський порт. Такий намір був втілений у спробу сформувати автономну монополію, на що звертало увагу Міністерство фінансів. Однак Музаффера ця ідея приваблювала більшою мірою у зв'язку з його стурбованістю поганим ставленням до ліванських пасажирів у Бейруті, аніж бізнесовими чи політичними інтересами. Одночасно з лібералізацією міграційних правил кількість ліванців, які виїжджали за кордон чи поверталися додому, значно зросла. Це послужило появі різних посадовців, які контролювали водну акваторію Бейруту та спекулювали на ліванських подорожуючих шляхом обкладення різними зборами. Музаффер намагався втілити заходи для припинення таких стягнень щодо ліванського населення, проте бейрутські урядовці створювали перешкоди для врегулювання цього питання.

4. Підвищення непрямих податків, що мало наслідком появу різних протестів, зокрема серед населення міста Дейр-ель-Камар.

5. Музаффер намагався запровадити спеціальні ідентифікаційні документи для громадян Лівану частково для доходів державного бюджету, частково – для задоволення інтересів бюрократичного апарату.

6. Губернатор Гірського Лівану намагався удосконалити діяльність регіонального представницького органу – Ради. З цією метою він перший запропонував запровадження таємного голосування та неупередженого нагляду на всіх етапах виборчого процесу. Наразі складно стверджувати, наскільки ці зміни були втілені в різних частинах Гірського Лівану, однак, за наявною на той момент інформацією, вибори стали більш організованими, вільними та змагальними [17].

Музаффер помер від серцевого нападу 28 липня 1907 року за три місяці до закінчення терміну свого правління.

Оцінка діяльності будь-якого політика завжди залишається невдячною справою. Проте для нас важливим є той факт, що Музаффер-Паша своїм походженням та діяльністю став ще однією «спільною ланкою» українсько-ліванської політичної історії.

Знімаючи документальний фільм про український Ліван, я завітав до села Гальчин (час «проковтнув» три букви старої назви) по дорозі до Бердичева, намагаючись уявити собі, як повертався в рідне село після шістдесятирічної перерви наш герой. Із тих часів побачив давню будову з колонадою у грецькому стилі, а тепер – середню школу. А також церкву, у якій, можливо, вінчався сімдесятирічний генерал з 19-річною Габріелою. Уже на виїзді з села побачив «коника гнідого», предки якого, можливо, були свідками його повернення з великими почестями до села.

Література

1. *Akarli, Engin*. The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861–1920 / Berkeley: University of California Press, 1993. – 308 p.
2. *Antoine L. Boustany*. Deir el-Qamar. Une saga d'histoire et d'hommes. De l'époque phénicienne au XXIe siècle / Les éditions «L'Orient-Le Jour», 2010. – 464 p.
3. *Carol Hakim*. The Origins of the Lebanese National Idea, 1840–1920. – Berkeley: University of California Press, 2013. – 376 p.
4. *Charles Winslow*. Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society / Published by Routledge, 1996. – 345 p.
5. *Chudzikowska J.* Dzinne zycie Sadyka Paszy. – 1982. – 570 s.
6. *Fawwaz Trabulsi*. A History of Modern Lebanon. – Publisher: Pluto Press, 2007. – 320 p.
7. *Kamal Salibi*. A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered. – London: I.B. Tauris, 1988. – 247 p.
8. *Leila Tarazi Fawaz*. An Occasion for War: Civil Conflict in Lebanon and Damascus in 1860 / University of California Press, 1994. – History – 302 p.
9. *Mutasarrifiyyat Jabal Lobnan fi Aahd Mozaffar Basha, Abdallah Al-Mallah, 1985* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.lb/books/about/%D8%A8%D9%8A%D8%B1%D9%88%D8%AA_%D9%88%D8%AC%D8%A8%D9%84_%D9%84%D8%A8%D9%86%D8%A7%D9%86_%D8%B9%D9%84%D9%89_%D9%85.html?id=C6yvcQAACA&redir_esc=y
10. *Muzaffer Pasha*, New Governor of the Lebanon. Illustration for The Illustrated London News, 11 October 1902 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lookandlearn.com/history-images/U276158/Muzaffer-Pasha-New-Governor-of-the-Lebanon?img=165768&cat=history-pictures>
11. *Vedat Kanat*. The employment of Polish refugees during the reign of Abdulhamad II // Turkish Journal of Social Research / Turkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi. – April, 2017, Vol. 21. – P. 43–54.
12. *Ірина Губанова*. Михайло Чайковський: український батько польського роману // Друг читача, 14.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/amp/s/vsiknygy.net.ua/person/25033/amp/>
13. *Лисяк-Рудницький І.* Козацький проект Міхала Чайковського під час Кримської війни: аналіз ідей // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К.: Основа, 1994. – Т. 1. – С. 251–263.
14. *Матяш Б.І.* Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії / відп. ред. С.В. Віднянський; НАН України. Інститут історії України. – Київ, 2016. – 482 с.
15. *Петросян Ю.А.* Османская империя: могущество и гибель. Исторические очерки. – Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. – 280 с.
16. *Володимир Полторацк*. Адам Чайковський у чотирикутнику Париж–Стамбул–Петербург–Варшава // Чорноморська минушина. – 2013. – Вип. 8. – С. 59–69.
17. *Радик Олег*. Михайло Чайковський. Авантюрист, який мріяв відродити Січ // Українська правда, 29.09.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/09/29/93544/>

Примітки:

1. *Матяш Ірина*. Перший український представник у Сирії та Лівані (до століття української дипломатичної служби) // Матяш Б.І. Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії / відп. ред. С.В. Віднянський; НАН України. Інститут історії України, 2016. – 482 с.
2. Друзи – релігійна спільнота, розташована в Лівані, яка виникла шляхом відгалуження від однієї з найвідоміших сект шиїтів – ісмалітів.
3. Мароніти – релігійна громада однієї зі Східних католицьких церков (Маронітська Католицька Церква), що поширена в Лівані та Сирії, богослужіння здійснюється арабською мовою (з вкрапленнями давньої арамейської мови).
4. *Губанова Ірина*. Михайло Чайковський: український батько польського роману // Друг читача, 14.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/amp/s/vsiknygy.net.ua/person/25033/amp/>
5. Там само. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/amp/s/vsiknygy.net.ua/person/25033/amp/>
6. Переклад за О. Радиком: Радик Олег. Михайло Чайковський. Авантюрист, який мріяв відродити Січ // Українська правда, 29.09.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/09/29/93544/>

7. Радик Олег. Михайло Чайковський. Авантюрист, який мріяв відродити Січ // Українська правда, 29.09.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/09/29/93544/>
8. Chudzikowska J. Dżiwne życie Sadyka Paszy. – 1982. – 570 s. – S. 8.
9. Андросов С.А. Судьба культурного наследия Крыма на изломе исторической эпохи (1917–1920 гг.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.daark.org.ua/2011-06-07-09-41-55/99--1917-1920----.html>
10. Радик Олег. Михайло Чайковський. Авантюрист, який мріяв відродити Січ...
11. Akarli, Engin. The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861–1920 / Berkeley: University of California Press, 1993. – 308 p.
12. Полторац Володимир. Адам Чайковський у чотирикутнику Париж – Стамбул – Петербург – Варшава // Чорноморська минувшина. – 2013. – Вип. 8. – С. 59–69. – С. 61.
13. Там само. – Вип. 8. – С. 63.
14. Muzaffer Pasha, New Governor of the Lebanon. Illustration for The Illustrated London News, 11 October 1902 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lookandlearn.com/history-images/U276158/Muzaffer-Pasha-New-Governor-of-the-Lebanon?img=165768&cat=history-pictures>
15. Carol Hakim. The Origins of the Lebanese National Idea, 1840–1920. – Berkeley: University of California Press, 2013. – 376 p.
16. Antoine L. Boustany. Deir el-Qamar. Une saga d'histoire et d'hommes. De l'époque phénicienne au XXIe siècle / Les éditions «L'Orient-Le Jour», 2010. – 464 p.
17. Akarli, Engin. The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861–1920. – Berkeley: University of California Press, 1993. – 308 p.

Ihor OSTASH,
*Candidate of Philological Sciences,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine
to the Lebanese Republic*

UNKNOWN PAGES FROM THE HISTORY OF UKRAINIAN-LEBANESE RELATIONS

Abstract. The article deals with the history of Ukrainian-Lebanese diplomatic relations and the times of the Mount Lebanon Mutasarrifate in the context of the rule of Muzaffer Pasha or Władysław Czajkowski (1902–1907) – Lebanese governor and the Ottoman Empire representative of Ukrainian origin. Relying on historical and informational sources, the author asserts Ukrainian origin of the Lebanese governor and reveals interesting facts about life of Mykhailo Chaika-Czajkowski, father of Muzaffer Pasha. The article also analyzes the political activity of the mutasarrif of Mount Lebanon in the area of land, economic, tax, legal, electoral relations and its impact on the development of Lebanon in the whole.

Keywords: Mount Lebanon, mutasarrif, rule, governor, Ukrainian-Lebanese political history.

Lately, we celebrated the 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Ukraine and Lebanon. This noticeable event has become the basis for researching the little-known pages of the common Ukrainian-Lebanese history. It should be noted that diplomatic relations between the countries date back to ancient times, particularly the time of the Ukrainian People's Republic, when the first Ukrainian representative was appointed in Beirut and Damascus (1923).

At that time, the Bolsheviks drove the Ukrainian government out of its territory and the Ukrainian SRR formed part of the Bolshevik's union state. However, the Ukrainian diplomacy was still resisting and spreading information about the existence of an independent Ukraine around the world and protected Ukrainian citizens who had moved to distant lands. An important element of the diplomatic and consular service at that time was the institute of honorary consuls. It was established during the UPR Directorate, although the idea to introduce positions of honorary consuls in foreign countries was discussed as far back as when drafting regulatory documents based on the authority of Hetman Foreign Ministry. The first appointments of honorary consuls testified to the feasibility of the existence of Ukrainian consular institutions under the backdrop of the actual loss of the state territory. As diplomatic missions and consular institutions discontinued their activities, consuls provided assistance to Ukrainians for a while, who had hard time abroad. At that time the last consular certificate of the Honorary Consul in Beirut and Damascus was issued at that time to

Professor Oleksii H. Boholiubskiy. According to analytical sources, the primary task of the institute of honorary consuls was to withstand diplomatic missions of Bolshevik Russia, manifesting the presence of Ukraine in European countries and infusing Ukrainian citizens forced into exile the hope that they would be protected and supported by the country.

It is curious that 20 years before that, another mutual chapter of the Ukrainian-Lebanese political relations had been written as described below. For the first time, in this article the author examines activities of the Lebanese governor, who appeared to be of Ukrainian origin.

After the end of reign of the Shihab dynasty in 1842, the Ottoman government divided Mount Lebanon into two administrative districts: the North headed by the local Christian governor, and the South under the authority of the Druze religious community. However, relations between Christians and Muslims remained strained. In 1860, the total number of 11,000 Maronites (Christian group) in Lebanon died because of the Druze's assaults. In return, France assigned an expeditionary force to provide aid to Christians in Lebanon.

On September 5, 1860, a meeting of the international commission comprising representatives of France, Great Britain, Prussia, Austria, Russia and the Ottoman Empire took place. As a result, it was decided to detach the part of Mount Lebanon into a separate subdivision called Mutasarrifate. It was enacted by the document entitled "The Organic Statute of Mount Lebanon" in 1861.

The above-mentioned territory was integrated into a single autonomous area – Mutasarrifia headed by a governor (mutasarrif), who was a Christian appointed under the agreement of European states. Under the leadership of the governor, there was established an administrative council that acted as an advisory and representative body. The representatives of various Lebanese communities were elected to the council: the Shia, Maronites, Druze, Orthodox, Sunni and Melchite, proportionally to their number.

In 1895 the Christians amounted to 79.9% (319,296 people), while Muslims – to 20.1% (80,234 people). The overall number of the population of Mount Lebanon citizens was nearly 400,000 people. However, in the course of the First World War, the population reduced drastically because of the Great Famine. Just like Ukraine during the Holodomor of 1932–1933, Mount Lebanon lost almost a half of its population.

Before assuming the appointment of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to "the country of milk and honey" I learned the history of Lebanon and examined the list of mutasarrifs, consisting of eight persons:

- Garabet Artin Davoudian (Davud Pasha), 1861–1864 (Armenian Catholic);
- Nasri Franco Coussa (Franko Pasha), 1864–1873 (Greek Catholic (Melkite));
- Rüstem Mariani (Rüstem Pasha), 1873–1883 (Roman Catholic);
- Pashko Vasa Shkodrani (Wassa Pasha), 1883–1892 (Albanian Catholic);

- Naum Coussa (Naoum Pasha), 1892–1902 (Greek Catholic (Melkite));
- Władysław Czajkowski (Muzaffer Pasha), 1902–1907 (Polish Catholic);
- Youssef Coussa (Yusuf Pasha), 1907–1912 (Greek Catholic (Melkite));
- Ohannes Kouyoumdjian (Ohannes Pasha), 1912–1915 (Armenian Catholic).

Incidentally, to make children remember mutasarrıfs' names, Lebanese teachers have devised a kind of verbal abracadabra (or mnemonic word) that is formed from the initial letters of their names – DaFRüWNAMYO (دا فریدون امیو in Arabic). Certainly, my attention was captured by the surname “Czajkowski” that seemed to be Polish-Ukrainian at first glance. My guesswork was all the more ignited by the article “Muzaffer Pasha, New Governor of the Lebanon” which I had discovered in the reputable weekly illustrated newspaper *The Illustrated London News* (issued since 1842) dated October 11, 1902. It designated the name of a new governor of Lebanon as Tchaika Tchaikowsky and reported that the decision on the appointment was made by ambassadors of super powers in Constantinople. There was also given a translation of the name of Muzaffer as “Victorious”.

I started to investigate the genealogy of the Chaika-Czajkowski family and found that Muzaffer Pasha (“Basha” in Lebanese, as there is no “p” sound in the Arabic language) was of Ukrainian origin. His father was Mykhailo Chaika-Czajkowski, who went down in history as a Ukrainian and Polish writer and even the Ukrainian father of the Polish novel, praising the glory of the Cossacks.

In his article, the author refers to works of Ukrainian scientists who research the historic personality of the father of the Lebanese ruler (V. Poltorak, O. Radyk, I. Hubanova, I. Lysiak-Rudnytskyi, A. Liubka, R. Kukharenko, V. Herei, etc.). Some of them consider Chaika-Czajkowski to be the author of *Divine Law or Books of the Genesis of the Ukrainian People* that is a rebel action treatise of the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius. He is also known as Sadik Pasha, General of the Turkish army, who fought against Moscow, when serving to the Turkish Sultan. His *fata morgana* was the revival of the former Cossack Ukraine. Chaika-Czajkowski believed that “there could be no powerful Poland without powerful Ukraine” even when the Polish-Ukrainian slogan of Polish democrats “For our and yours freedom” appeared.

The biography of Chaika-Czajkowski impresses with its “somersaults”. Just imagine that he had five wives and three times converted to different faiths – from Catholicism to Islam, and then to Orthodoxy.

Mykhailo Czajkowski was born on September 29, 1804, in Halchynets village, Zhytomyr Oblast (now the village of Halchyn, not far from Berdychiv) in a wealthy Ukrainian-Polish family. His mother, Petronella Hlembotska, was a great-granddaughter of Hetman Briukhovetskyi. His father Stanislav was a nobleman from Volyn, whose Cossack generation takes its rise from Hryhorii Chaika-Czajkowski, who is said to die during the defense of the Zaporizhian Sich.

In his notes (Notes of Mykhailo Czajkowski (Sadik Pasha), “Old times of Kyiv” paper, No. 1, 1891) M. Czajkowski writes, “My mother, along with the love and attachment... put every effort to turn me into a Cossack both in terms of spirit and flesh. Hounds, horses, falcons – I had everything in abundance. My first teacher was Mr A., a passionate Ukrainian Cossack, and a great bulk of my lessons I took on the horseback.

Apart from this teacher, I had old uncle Levko, who told me tales about sorcerers and healers, delivered Cossack retellings, showed nearby tracts, where various battles took place, and sung Cossack dumas.”

M. Czajkowski gained excellent education (in “granite” Zhytomyr region it is better to say “hit the grindstone”) at the Berdychiv Lyceum of John Wallsey, where outstanding storyteller Petro Hulak-Artemovskiyi gave classes of literature and another teacher was a godson of Ivan Honta.

With such a decent schooling, a 16-year-old bachelor of mathematical and literary sciences enrolled at the University of Warsaw with ease. He wrote that he arrived to study at the time when “Warsaw danced, Krakow prayed, Lviv was falling in love, Vilnius admired catches and old Kyiv played cards.”

In 1825, the fate brought Mykhailo to outstanding personalities of Polish history who played an important role in his life: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Adam Czartoryski.

There are various perspectives on the history of the first marriage of M. Chaika-Czajkowski. One version is concerned with the baptism of fire: during the uprising in Poland (1830–1831), Czajkowski formed voluntary Cossack troops and went into the rebel army. Czajkowski is known to be adjutant of one of the leaders of the revolt – Karol Ruzhytskyi, and in 1830, according to a disputable version, he married Karol’s daughter, who gave birth to two boys and two girls. But it is likely that the first wife of Sadik Pasha was a Frenchwoman, as Czajkowski went to France after the defeat in the revolt. At first, he lived in Bourges, where he married to Leonide Gabaret, and then moved to Paris.

In France, M. Czajkowski took up literary activity and published a number of novels, stories and tales about Ukrainian history: “Cossack Tales” (“Powieści Kozackie”, 1837), “Vernyhora” (“Wernyhora”, 1838), “Stefan Charnetskyi” (“Stefan Czarniecki”, 1840), “Koshovyi” (“Kosh otaman”), “The Man from Ovruch” (“Owruczanin”), “Hetman of Ukraine” (“Hetman Ukrainy” tells about life of Ivan Vyhovskiyi, 1841), etc. They are translated into several Slavic languages. After many years, famous Polish rocker Czesław Niemen wrote the song “The Prophecy of Vernyhora” (1977) featuring words by Juliusz Słowacki based on his books.

Another decisive twist of Mykhailo’s fate happened in 1850. Cossack Chaika joined the service of Sultan Abdulmejid and converted to Islam. His new name was Mehmed Sadik (translated as “loyal”) and only later he would be known in

history as Sadik Pasha. Mehmed Sadik also renamed his two sons Adam and Vladyslav to Enver and Muzaffer, despite that they preserved the Roman Catholic faith.

In 1851, he married again, yet by the Muslim tradition, to Liudovika (Yadviha) Sniadetska, the daughter of the gymnasium director from Vilnius, in Constantinople. Among people, with whom she maintained friendly relations, was even the Queen of Great Britain Victoria as well as Eugénie, wife of Napoleon III. A legend has it that as a young girl she was in love with Juliusz Słowacki.

Sadik Pasha formed the Cossack Cavalry Regiment (“Kazak Alay”) in the Ottoman Empire. Even a Cossack flag of Zaporizhian Sich was delivered from Constantinople especially for the regiment.

The Sultan himself assigned Mehmed Sadik such honourable titles as “the eye, the ear and the right hand of the throne” and “Mirian Pasha” (Kosh otaman).

Adam Mickiewicz was a sincere friend of Czajkowski and even fought a war with him side by side. He wrote with excitement about Sadik Pasha calling him new Khmelnytskyi and named him Chaiko-Vernyhora. Regrettably, Adam Mickiewicz unexpectedly was taken ill of typhus and died on Chaika’s hands.

The end of war in 1853–1856 became the triumph for Sadik Pasha. Russia, his enemy, was defeated. Nevertheless, after abortive backroom intrigues, Chaika would not have been himself, if he had not turned everything upside down again. Having been through “both Rome and Crimea” (or rather the Crimean War), a 69-year-old Cossack returned to his origins to his native Halchynets in 1873 with honours, adopted Orthodoxy and married for the fifth and last time. His new wife was 19-year-old Greek Princess Gabriele Theoscollo. For some time they resided in Kyiv in his apartments (today Pushkinska Street). After coming back home, Mykhailo Czajkowski kept in touch only with Adam (Enver), his eldest son, who returned along with his father to Poland of those days and joined the Polish and Russian armies as an officer, building up a successful career.

In fact, the last known mention of Adam Czajkowski was accidentally found among the archives... When conducting the search in accordance with the warrant of Crimea Extraordinary Commission in the apartments of retired Major General A.M. Czajkowski in Simferopol, the All-Russian Extraordinary Commission discovered “On May 9, 1919, along with other valuable possessions a family historic heirloom – a sabre owned by Hetman of Ukraine Ivan Briukhovetskyi, which was expropriated, however, disappeared without a trace afterwards.”

In the twilight of his life, Czajkowski purchased a manor in the village of Birky in Chernihiv region. But everything went in the doldrums: the manor burnt down, the young wife left him for a landlord of his estate, his fellow orderly and concurrently a close friend died... All he was left to do was to write the memoirs published in “Old times of Kyiv” paper (his archive subsequently was found by Mykhailo Hrushevskyi). Still, the lonesome General marked a decisive end to

his life in January 1886 – he made up his mind to put a gun to his head. Before his last breathing, Czajkowski wrote down the following lines to one of his long-time friends, “There is a weird series of accidents – on this land between Oster and Desna – Kyrylo Rozumovskyi evolved into Hetman of Ukraine from a shepherd of turkeys, whereas Michał Czajkowski turned from a Cossack leader into a shepherd of turkeys. I will pasture turkeys until I become a deceased.”

Unlike General Czajkowski, about whom there are a lot of records, the biography of his son Vladyslav has still many blank spaces. Indeed, researchers give only rough dates of his birth, “Muzaffer was born sometime between 1837–1840, named at birth as Ladyslav Czajkowski, son of Polish Count Mykhailo (Izador) Czajkowski. There is no reliable information about his place of birth. His father was an active member of the struggle movement against Russia for the independence of Poland...”

However, the accuracy of these dates is doubtful, since V. Poltorak notes in his article that the date of birth of the eldest son of M. Chaika-Czajkowski – Adam – is July 4, 1841. It is stated that he was born “in Paris of the marriage with the Mykhailo’s first wife Leonida (née Gabare) and immediately was brought under the custody of uncrowned King of Poland Adam Czartoryski. Being on the first eastern business trip in Athens, Mykhailo wrote to Prince Czartoryski a letter, asking him to become a godfather for the firstborn, who was named Adam after his custodian. At that time, Leonida and Mykhailo had already two daughters Karolina and Mykhailyna.” This proves that Muzaffer Pasha could not have been born earlier than in 1842.

Characterizing his sons, Sadik Pasha writes, “Here in Turkey, one of my sons – the youngest – could have substituted me... but in Ukraine, in Cossack land, my eldest son could have taken the lead, because the youngest son is a soldier-diplomat and the eldest one is a Cossack.”

Muzaffer enrolled at the prestigious French Special Military School of Saint-Cyr. After graduating in 1863, he joined the Cavalry Corps of the Ottoman army. Muzaffer became a military adjutant of Sultan Abdülaziz in 1867 and accompanied him in a journey around Europe in 1870. Like previously his father, Muzaffer fought in the war against Russia (1877). Then he became an adjutant of Sultan Abdul Hamid II and served in the capacity of a member of the committee on military reforms and military inspection committees. Later on, Muzaffer was appointed to a quite critical position of a Commander of the Imperial Stables. This testified to the high level of credit the Sultan gave to him.

In 16 years, following the father’s death in 1902, the youngest son suddenly became an applicant for the post of mutasarrif of Mount Lebanon. His rivals were more well-known in diplomatic circles: Yusuf Franko and his brother Fethi Franko were high-ranking officials in the Ottoman Foreign Service; Danis Efendi and Morel Bay were advisors at the Ottoman Embassy in Berlin.

Perhaps this was because of a negative response to his predecessor – a representative of the Kusa family and its local allies in Mount Lebanon, as well as due to the decision of the Conference of Ambassadors, at which a single candidate for Muzaffer post was approved. According to the protocol as of September 2, 1902, and the imperial decree No. 28 C 1320 (October 2, 1902), Muzaffer was appointed the Governor of Mount Lebanon for a five-year term and received the title of *müsir* (Pasha).

Similar to his father, he had two sons, and... problems with his wife. Muzaffer was married to the daughter of an interpreter of the Russian Embassy in Istanbul. Because of her fastidiousness and ambitions, Muzaffer on and off had difficulties with making two ends meet. They had two sons – Fuad and Rezid, who were employed at the Ottoman Foreign Ministry. Fuad managed to build not that distinguished, but a stable career, having been appointed as an adviser in Brazil.

Rezid, by contrast, caused pretty much problems for his family. During his service in France, he was dismissed from the Ministry of Foreign Affairs, because of the inclination to gamble and riotous conduct. Subsequently, he was nudged to leave France on the charges of fraud. He returned to Mount Lebanon, though his behaviour made Porte to order Muzaffer to oust his son out of the country. Rezid moved to Italy, where eventually spent last days of his life in prison resulting from his reckless, rich in ventures, behaviour.

The activity of Muzaffer Pasha in a position of *mutasarrif* is occasionally assessed in totally opposite ways. Namely, Karol Hakim writes in the “National interest of Lebanon” monograph, “In 1902, the new *mutasarrif* astonished everyone, presenting on the day of his inauguration a solid reform program that provided for the advancement of administration’s functions, law enforcement and police, as well as the regulation of financial matters.”

In the meantime, in his book about the history of the city of Deir al-Qamar, Antoine L. Boustany writes, “His (edit. Muzaffer Pasha) rule in Lebanon was marked by a very profound and large-scale phenomenon: an open war between Freemasonry and the clergy. These were the times when radicalism reached its climax both in the first and second camp. One side was reluctant to enter into a dialogue, the other side expressed extreme anti-clericalism.” The author also quite negatively described “associates” of Muzaffer Pasha, “One do not need to be a genius to understand that by virtue of his flabby nature and impulsiveness, he fell into the clutches of his corrupt company influenced by his wife and son.”

The reason for such negative assessment was the fact that Muzaffer became *mutasarrif* of Mount Lebanon without having relevant experience of political activity, therefore he at once faced entirely opposite interests of various groups that strove for power and influence.

In this regard, there are examples in the literature proving that he was a “soldier without experience in provincial just as in imperial politics.” Researchers

also notice that the new mutasarraf tried to listen to the public and at the same time did what he thought best for the people of Mount Lebanon. With those intentions at the beginning of his governorship, Muzaffer adopted a range of decisions supported by the minority of the Lebanese political elite. In his monograph, A. Engin outlines major components of the action plan of Muzaffer Pasha – six key reforms he sought to fulfil:

1. Muzaffer was convinced that the shortage of farmland prevented Lebanese people from welfare and provoked them moving from Lebanon in search for a better life. He appealed to the Grand Vizier and the governor of Damascus to join the western part of the Bekaa Valley to Mount Lebanon. However, this proposal was overruled “in high cabinets of power.” Along with that, Muzaffer continued to allude in his letters to Porte (edit. government of the Ottoman Empire) to the existence of that “problem” and the necessity of its resolving.

2. Another controversial issue that attracted Muzaffer’s attention was an agreement concluded between his predecessor Naum on a rather sensitive matter of the French monopoly on hookah and tobacco, since it was difficult to imagine a Lebanese without argile or cigar at a table. Muzaffer refused to renew this agreement on the same terms and made a stand for a group of Lebanese businessmen in their efforts to found a self-governing organization aimed at regulating import, export and distributing hookah and tobacco in Mount Lebanon. The organization guaranteed more revenues for the local government, investments in the Hijaz Railroad project and the compliance with the Ottoman customs regulations. In the end, Muzaffer’s proposal was rejected by “other players” – the Ministry of Finance and the French side.

3. In early 1903, Muzaffer actively supported aspirations of a part of the Lebanese people to create an international seaport in Jounieh. This intent was deemed as an attempt to form an autonomous monopoly, which was taken into consideration by the Ministry of Finance. Yet, Muzaffer enjoyed this idea mostly because he was concerned about disrespect for Lebanese passengers in Beirut, rather than due to business or political interests. Along with the liberalization of the migration regulations, the number of Lebanese travelling abroad or returning home extremely increased. This led to the appearance of various officials who controlled the water area of Beirut and speculated on Lebanese travellers by imposing various fees. Muzaffer attempted to take measures on discontinuing such swindle towards the Lebanese people, but the officials of Beirut hindered settlement of this issue.

4. The increase of indirect taxes, which resulted in violent protests, including those among the citizens of Deir al-Qamar.

5. Muzaffer tried to introduce special identification documents for Lebanese citizens partially to raise national budget revenues, partially to satisfy the interests of the bureaucracy.

6. The governor of Mount Lebanon sought to enhance activities of the regional representative body – the Council. He was first to suggest the introduction

of secret ballot and unbiased supervision at all stages of the election process. At this moment it is difficult to define to which extent these changes were accomplished in different areas of Mount Lebanon, but according to available information, the elections became more organized, free and competitive.

Muzaffer died of a heart attack on July 28, 1907, three months before the termination of his rule.

The evaluation of activities of any political figure is always a thankless task. Nevertheless, it's more important for us that with his origin and activity Muzaffer Pasha has become one more "common link" in the Ukrainian-Lebanese political history.

When shooting a documentary film about Ukrainian Lebanon, I travelled to Halchyn village (the time "swallowed" three letters of the old name) on the way to Berdychiv and tried to imagine how the main character returned to his native village after 60 years of break. I saw an old Greek-style building with a colonnade of that time, being a secondary school nowadays. Also I had a chance to see a church, where, possibly, the 70-year-old general got engaged to 19-year-old Gabriele. Leaving the village, I noticed a "deep-brown horse", whose ancestors might have witnessed his return to the village with great honours.

Антоніо ГАЗЗАНТІ ПУЛЬЄЗЕ ДІ КОТРОНЕ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Суверенного Військового Ордену
Госпітальєрів Святого Іоанна Єрусалимського,
Родосу і Мальти*

ГУМАНІТАРНА ДИПЛОМАТІЯ

Посольство Суверенного Військового Мальтійського Ордену в Україні в співпраці з Інститутом міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка організували міжнародну конференцію «Гуманітарна дипломатія». Вона відбулася в Києві 4 грудня 2017 року. Серед присутніх були представники українських церков, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного товариства Червоного Хреста, представники Мальтійської служби допомоги в Україні, дипломатичного та академічного товариств. Питання гуманітарної дипломатії вважається одним із найважливіших і основних поточних пунктів діяльності Мальтійського Ордену.

Концепція гуманітарної дипломатії бере свій початок зі складного і визначного досвіду, набутого Міжнародним комітетом Червоного Хреста під час Другої світової війни. На жаль, постійні війни практично унеможливають належний захист прав і свобод людей, призводячи до появи великої кількості нових жертв: йдеться не лише про військовополонених, а й про цілі етнічні групи, яких прирікають на рабство чи винищення, депортують, відштовхують тощо. Водночас неважливо, є це військові чи цивільні, чоловіки чи жінки, люди старшого віку чи діти. У такому драматичному контексті основним завданням постає гарантія гуманного ставлення до цих людей. Саме така потреба лежить в основі гуманітарної дипломатії, яка опирається на три стовпи Міжнародного комітету Червоного Хреста: репутація, неупередженість і нейтральність.

Лише та установа, яка була загальноновизнаною і володіла цими характеристиками, могла конструктивно діяти на всіх етапах гуманітарної дипломатії. Як цього вдалося досягнути? На той час підхід до розв'язання

гуманітарних проблем, спричинених війною, виявився революційним. Вочевидь, що в певних випадках для досягнення конкретних результатів, гуманітарна діяльність повинна була долати будь-які потенційні ідеологічні заперечення сторін, які перебувають в стані війни. Особливо це стосувалося тих, котрі несли найбільшу відповідальність за конфлікт і його спустошливі наслідки. З іншого боку, спроби розпочати діалог із політичними режимами будь-якого спрямування, зокрема із найбільш радикальними й тоталітарними, давали можливість знаходити нові шляхи ведення діяльності на користь жертв війни в більш системний і відчутний спосіб. Вони не були мовчазними учасниками. Ці люди майстерно формували надійну мережу дипломатичних зв'язків, спрямованих на створення цінних каналів для комунікації, які були б достатньо корисними для отримання кращих результатів.

Унаслідок глобалізації гуманітарна діяльність також змушена була пристосуватися до основних трансформаційних історичних подій. Відтепер сторони конфлікту стали не просто державами: як правило це різні суб'єкти, склад яких, місцезнаходження, основа, джерела фінансування, а також конкретна мета практично поза зоною визначення. Тому з ними стало важче підтримувати діалог. Ця ситуація ще більше погіршується внаслідок впливу засобів масової інформації, де надана інформація більше не є професійно неупередженою, а, навпаки, завдяки складним технологіям перетворилася на інструмент безсумнівного впливу. За такого розвитку подій стратегії «контакту» (взаємин) гуманітарної дипломатії також повинні були розвиватися. Втім їхній принцип залишився незмінним: відкрити на всіх можливих рівнях канали (засоби, шляхи) для комунікації з тими, хто має політичну владу, а також «вирішувати» та використовувати будь-яку можливість для того, аби впливати на їхні рішення для підтримки жертв війни.

Серед усіх можливостей, використовуючи міжнародну арену для запуску масштабних кампаній, процес підвищення обізнаності про гуманітарні проблеми перетворився на особливо необхідний метод, а також на ще один спосіб впливу на політичний вибір тих, хто не турбується про те, що стане непопулярним у глобалізованому міжнародному суспільстві.

Звісно, беззаперечним залишається той факт, що чим вища репутація та сильніша довіра до тих, хто застосовує стратегії гуманітарної дипломатії, тим кращими будуть їхні результати. Крім того, і досі вважається, що поєднання дипломатії й гуманітарної діяльності може призвести до появи несподіваних взаємодій, шляхом застосування традиційних і формальних систем або ж унаслідок обрання нових та неформальних способів.

Так, ми підійшли до загальної теоретизації гуманітарної дипломатії. Міжнародна федерація Червоного Хреста зазначила, що мета, до якої

має прагнути гуманітарна дипломатія, полягає у: кращому піклуванні соціально незахищених прошарків населення з боку влади; встановленні більш тісного зв'язку з людьми, які приймають рішення, формуючи здатність впливати на них; постійному веденні діалогу як на національному, так і на міжнародному рівнях; покращенні прозорості і здатності залучення до обговорення тих, хто працює в галузі гуманітарної дипломатії; посиленні можливості керувати всіма корисними ресурсами; співпраці з іншими суб'єктами, які переслідують ту ж гуманітарну мету.

Крім того, стверджують, що до складу гуманітарної дипломатії входять «захист», «переговори», «спілкування», «формальні угоди» та будь-які інші заходи, які можуть принести користь у досягненні поставленої мети. Тобто кінцева мета гуманітарної дипломатії полягає у її здатності скеровувати осіб, здатних приймати рішення, для роботи заради найбільш «вразливих» людей, цілком дотримуючись основоположних гуманітарних принципів.

Верховний Комісар ООН у справах біженців висловив подібні позиції і визначення, хоча в контексті Організації Об'єднаних Націй концепцію «гуманітарної дипломатії» все ще не було належним чином теоретизовано. Втім, подібно до Міжнародного Червоного Хреста, ООН підкреслює основні принципи незалежності, нейтральності й неупередженості. Їх мета, як правило, збігається й полягає в захисті, допомозі та пошуку рішень для біженців, осіб без громадянства і нужденних. Якщо говорити предметніше, то гуманітарна дипломатія повинна спрямовувати свої дії на всі кризові ситуації, не лише державні, а й на недержавні суб'єкти міжнародного права, брати до уваги те, що її мета полягає у відкритті кордонів і створенні гуманітарних коридорів, що зможе забезпечити надання безпосередньої допомоги біженцям. Головна мета полягає у створенні тривалих рішень, уникаючи тимчасових і нестабільних альтернатив.

Саме на цих засадах було сформовано гуманітарну дипломатію Суверенного Військового Мальтійського Ордену разом з усіма його особливостями. Великий Магістр під час своєї промови перед дипломатичним корпусом 12 січня 2016 року на базі місії Ордену зазначив, що нині є діалог, метою якого є створення мостів (взаємозв'язків) і підтримання миру між людьми та урядами. Втім, щоби досягнути цієї мети, необхідно надати відповіді і представити політичні рішення з довгостроковими проектами й метою. Крім того, Орден постійно наголошує на існуванні жахливої ситуації, що склалася з мільйонами біженців у світі, із труднощами, які зазвичай виникають у державах, у яких спостерігається збільшення їхньої кількості. Для того, щоби покращити житлові умови цих людей, необхідно постійно надавати соціальну підтримку й медичну допомогу, навіть тоді, коли увага громадськості до цієї проблеми починає згасати. Крім того,

*Міжнародна конференція «Гуманітарна дипломатія», 04.11.2017
International conference "Humanitarian Diplomacy", 04.11.2017*

Мальтійський Орден також наголошує на тому факті, що гуманітарні дії – які застосовуються під час будь-якої кризи, зокрема під час епідемій чи природних катастроф, можуть віднайти подальшу важливу рушійну силу в духовних цінностях, які лежать в основі релігійних організацій. Таке спостереження відкриває нові та цікаві перспективи, які, за умов належної координації здатні створити безпрецедентні поєднання для подолання критичних ситуацій, таких як бідність, хвороби і війна. Втім необхідно завжди дотримуватися певної мети, як завжди робив Мальтійський Орден із часів свого заснування понад дев'ятсот років тому. Релігійні переконання можуть зміцнювати зв'язки й надавати безмежне натхнення організаціям, які працюють у гуманітарній сфері. Проте це ніколи не повинно ставати причиною дискримінації нужденних. Гуманітарна дипломатія Мальтійського Ордену сформована на цінностях незалежності, аполітичності, нейтральності і відсутності територіальних чи комерційних інтересів, відіграє визначну роль у розвитку й підтримці своєї діяльності на користь малозабезпечених прошарків населення без жодної дискримінації. Складна всесвітня мережа дипломатичних представників Ордену доводить свою важливість у контексті, в якому, з одного боку, є тенденція до практично надмірної глобалізації, а з іншого – спостерігаються хибні спроби роз'єднати традиційні старші держави на користь широкої низки

суворо локальних общин. Загалом 106 посольств Мальтійського Ордену сприяють проведенню гуманітарних заходів в усьому світі завдяки постійному контакту з урядами держав, у яких вони акредитовані. Крім того, завдяки угодам про міжнародну співпрацю стало можливим інтегрувати медичне обладнання Ордену в національні системи охорони здоров'я. З'явилася можливість підтримувати імпорту гуманітарних товарів і обладнання, прискорюючи так обробку й отримання податкових пільг, а також сприяння (іноді в співпраці з установами Об'єднаних Націй) створенню гуманітарних коридорів, що забезпечує краще управління в кризових регіонах.

Гуманітарна дипломатія Ордену також відіграє фундаментальну роль у підтримці діяльності щодо протидії торгівлі людьми шляхом системної й постійної роботи для підвищення обізнаності серед населення. Зокрема, це питання створення програм для економічного і соціального розвитку держав, у яких спостерігається найбільший потік мігрантів, доцільний розподіл ресурсів, необхідність укладання угод про примирення між сторонами, а також ефективне застосування положень Женевської конвенції, підписаної в 1951 році. Дипломатія Ордену особливо дотримується цього останнього пункту. На всіх можливих аренах (міжнародних зустрічах) необхідно повторно підтвердити гуманітарні цінності, встановлені Женевською конвенцією, зважаючи на жахливі наслідки Другої світової війни. Сьогодні ця діяльність набирає ще більшого значення, коли до конфліктів залучаються так звані «недержавні суб'єкти міжнародного права», які, застосовуючи різні типи екстремізму, зазвичай не турбуються про дотримання правил конвенції. Ця ситуація породила трагедію жертв збройних конфліктів, яким Орден надає особливу допомогу, звертаючи увагу на вплив біженців у Європі та в усьому світі.

Мальтійська служба, Міжнародна агенція Ордену з надання гуманітарної допомоги нині допомагають (разом з іншими організаціями) людям, що залишилися без житла в Іраку, Туреччині й Лівані; хто мігрує до Греції та південного узбережжя Італії, так званого Балканського шляху, а також жертвам зони конфлікту на Сході України. Не кажучи вже про допомогу жертвам епідемій і природних катастроф із Кенії, Південного Судану, Кот-д'Івуару, Камеруну, Філіппін і, зовсім нещодавно, жертвам землетрусу в центральній Італії.

Втім, як зазначалося раніше, дипломатія Ордену також відкриває нові обрії. У травні 2015 року в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй, Суверенний Мальтійський Орден організував симпозіум «Релігія в процесі гуманітарної діяльності». Його метою було підвищення ролі релігійних установ і організацій у процесі зменшення конфліктів, у забезпеченні поваги до прав людини, протидії тому, що дедалі більше людей «залиша-

ється остронь». Іншими словами, підкреслювався потенціал складного світу релігійних організацій, не лише з огляду надання допомоги нужденним, а й щодо розповсюдження міжнародного гуманітарного права, запобігання конфлікту, управління ресурсами тощо.

На симпозіумі було визначено доволі конструктивні зауваження, серед яких Ордену було рекомендовано продовжувати використання своєї дипломатичної мережі не лише задля підтримки гуманітарної діяльності, а й встановлення діалогу між різними сторонами. Знову ж таки, традиційна роль посередника, яку Орден виконував упродовж своєї тривалої історії, вийшла назовні. Це не якась абстрактна теорія, а цілком конкретна і плідна практика. Пригадаймо лише нещодавній випадок: у жовтні 2015 року в Магістральному палаці в Римі Орден організував зустріч двох лівійських представників із Тобрука і Тріполі, за участі Верховного Комісара ООН із питань біженців і представників Міністерства закордонних справ Італії. Дискусія виявилася доволі конструктивною й завершилася прийняттям спільного рішення щодо розв'язання проблеми, пов'язаної з боротьбою проти торгівлі людьми та посиленням застосування гуманітарного права в країні.

Дипломатичну і гуманітарну діяльність Мальтійського Ордену також було повторно підтверджено під час «Світового гуманітарного саміту», котрий проходив у Стамбулі в травні 2016 року. До пріоритетів Ордену, згаданих під час цієї міжнародної зустрічі, належать: доступ до жертв, безпека гуманітарних працівників, кодифікація й застосування міжнародного гуманітарного права та гарантування поваги до гуманітарних принципів, як із боку держав-учасників, так і з боку недержавних суб'єктів міжнародного права.

Повертаючись до початку цієї промови й досвіду Міжнародного Червоного Хреста, для подібних організацій дуже важливо завоювати повагу й довіру. Наведемо приклад: у Лівані Орден діє вже понад 30 років, забезпечуючи нужденних християн і мусульман їжею, притулком і надаючи їм медичну допомогу. На цій землі, де постійно спостерігаються безжалісні утиски, Орден оточують почуття загальної довіри та глибокої поваги. Присутність Ордену є символом солідарності і співіснування.

Отже, словосполучення «гуманітарна дипломатія» насправді може відображати можливість впровадження політичних заходів задля досягнення гуманітарних цілей, збагачення й посилення принципів міжнародного гуманітарного права, супроводжуючи їх духом (почуттями) і справжніми цінностями людей, які зазнають страждань.

Antonio GAZZANTI PUGLIESE DI COTRONE,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Sovereign Military Hospitaller Order
of Saint John of Jerusalem of Rhodes and of Malta*

HUMANITARIAN DIPLOMACY

On the 4th of December 2017 the Embassy of the Sovereign Order of Malta in Ukraine, in collaboration with the Institute of International Relations of the Taras Shevchenko University, has organized in Kyiv the international conference on “Humanitarian Diplomacy”. Among the participants there were representatives of Ukrainian churches, International Agencies of the United Nations, International Red Cross, Ukrainian Malteser Relief, diplomatic and academic community. The issue of humanitarian diplomacy is one of the most important and current reference points of the activity of the Order of Malta.

The concept of humanitarian diplomacy has its origins in the complex and powerful experience that the International Committee of the Red Cross lived during the Second World War. As it is sadly known, the total war often made it extremely difficult to protect the rights and dignity of mankind, generating a wide range of new victims: not only war prisoners, but also entire ethnic groups were sentenced to slavery or slaughter, deported, abandoned, imprisoned and so on, without distinction between soldiers and civilians, men and women, old people and children. In such a dramatic context, it became fundamental to guarantee a humane treatment for all those people; and this is the need at the basis of humanitarian diplomacy, which was founded on the three pillars of the International Committee of the Red Cross: prestige, impartiality and neutrality.

Only an institution which was universally acknowledged to possess those characteristics could operate, constructively, through the channels of the humanitarian diplomacy. How did it do that? At that time, its approach to the humanitarian problems created by the war was revolutionary. It became evident that, in some scenarios, in order to achieve concrete results, the humanitarian action had to overcome any potential ideological opposition to the warring parties, especially those who were most responsible for the conflict and its devastating consequences. To the contrary, by attempting to open a dialogue with political regimes of any orientations, included the most radical and totalitarian ones, it was possible to find new opportunities to carry on with the activity in favour of the victims of the war in a more systematic and tangible way. Far from being just silent accomplices, like someone superficially said, those people were skillfully building a sharp network of diplomatic relations aimed at opening valuable channels of communication that could be quite useful to obtain better results.

Nowadays, the emergence of globalization has forced the humanitarian action to adjust to the substantial transformations of history. Those involved in the conflicts are no longer just countries: they are usually different entities, and their composition, together with their location, their constituent basis, their sources of funding and their concrete objectives are often hard to identify. Consequently, it has become more difficult to open a dialogue with them. The situation is made even more complicated by the media, where the information provided is no longer professionally unbiased, but rather undoubtedly manipulated with the most sophisticated technologies. In this scenario, the “contact” strategies of the humanitarian diplomacy has had to evolve, too. However, their principle is still the same: to open, at all possible levels, channels of communication with those who hold the political power to “decide”, and to use every opportunity to influence their “decisions” in order to support the victims of the war.

Among these opportunities, using international fora to launch vast campaigns for raising awareness about humanitarian issues has become a particularly relevant practice, which is, as well, another way to influence the political choices of those who do not care about becoming unpopular in the globalized international community.

Of course, it is still true that the higher the reputation and the credibility of those who practice the strategies of the humanitarian diplomacy are, the better will be their consequent results. And it is still believed that diplomacy and humanitarian action can be combined originating unexpected synergies, either using traditional and formal systems, or taking new, informal paths.

Thus, we come to a general theorization of the humanitarian diplomacy. The International Federation of Red Cross has stated that the objectives to which the humanitarian diplomacy has to aim at are, especially, a better care of the interests of the most disadvantaged strata of the population by the “decision makers” and the “opinion leaders”; a closer contact with the “decision makers”, developing the ability to influence them; a greater capacity for dialogue on both national and international level; greater visibility and facility to communicate for those who work in the field of humanitarian diplomacy; a stronger capability to manage every useful resource; the collaboration with other entities characterized by the same humanitarian goals.

Moreover, the humanitarian diplomacy is said to include “advocacy”; “negotiation”; “communication”; “formal agreements” and any other measure that might turn out to be useful for the purpose. In other words, the final goal of the humanitarian diplomacy can be found in its capacity to redirect the “decision makers” to make them operate for the sake of the most “vulnerable” people in full respect of the fundamental humanitarian principles.

The United Nations High Commissioner for Refugees has expressed similar positions and definitions, although, to be precise, in the context of the United

Nations the concept of “humanitarian diplomacy” has not been properly theorized yet. However, just as the International Red Cross does, the UN underlines the basic principles of independence, neutrality and impartiality. The objectives, too, are basically the same: to protect, to help and to find solutions for the refugees, the stateless and people in need. More specifically, it highlights that the humanitarian diplomacy has to address its action towards all the “parts” of the crisis situations, not only state but also non-state actors of international law, and that among its goals there has to be the opening of the borders and the creation of humanitarian corridors that can allow direct assistance to the refugees. The central aim, of course, is to find lasting solutions, avoiding temporary and unstable alternatives.

It is on this basis that the humanitarian diplomacy of the Sovereign Order of Malta was born, with all its peculiar characteristics. As the Grand Master said during his speech to the diplomatic corps on 12th January 2016, at the basis of the mission of the Order there is the dialogue, which has the aim to build bridges and maintain peace between people and governments. However, in order to achieve this goal, it is necessary to provide answers and political solutions with long-term projects and objectives. Besides, the Order underlines the appalling situation of the many millions of refugees in the world and the difficulties that usually arise in the countries where their number is particularly high. In order to improve the living conditions of these people it is necessary to provide constant social support and medical care, and to keep providing assistance even when the attention of the media starts to fade away. Anyway, the Order of Malta also highlights that the humanitarian action – which intervenes in all kinds of crisis, included the ones caused by epidemics or natural disasters – can find a further, significant driving force in the spiritual values animating the religious organizations. This observation opens up new, interesting prospects, which, if properly coordinated, can develop unprecedented synergies in the fight against critical situations, such as poverty, disease and war. But it is necessary to stick by a particular point, as the Order of Malta have always done, ever since its foundation more than nine hundred years ago. The religious belief can act as the glue and represent a profound inspiration for the organizations operating in the humanitarian sector. Nevertheless, it must never turn into a cause of discrimination for the people in need. The humanitarian diplomacy of the Order of Malta, built on values such as independence, apolitical vision, neutrality and absence of territorial and commercial interests, is playing a remarkable role in developing and supporting these activities in favour of the most disadvantaged people without discriminations. The complex global network of diplomatic representatives of the Order proves to be more and more important in a context in which, from one side, there is a tendency towards an almost exaggerated globalization, and from the other side, there are confused attempts to deconstruct the tradi-

tional older states in favour of a wide range of strictly local communities. The one hundred and six embassies of the Order of Malta facilitate the humanitarian activities of the Order all over the world thanks to the constant contact with the governments to which they are accredited. Furthermore, through international cooperation agreements, they also permit the integration of the medical facilities of the Order in the national health systems, support the importation of humanitarian goods and equipment – speeding up the process and obtaining tax exemptions – and contribute, sometimes in collaboration with the United Nations agencies, to the creation of humanitarian corridors that ensure a better management of the crisis regions.

The humanitarian diplomacy of the Order also plays a fundamental role in supporting the action against the tragic trafficking in human beings by systematically and constantly working to increase awareness among the public about several issues, such as: the creation of programmes for the economic and social development of the countries where the biggest migration flows originate, a more reasonable allocation of resources, the necessity of reconciliation agreements between the opposite factions, and the effective implementation of the Geneva Convention signed in 1951. The diplomacy of the Order is especially committed to this last point. It is necessary to reaffirm, in all appropriate fora, the humanitarian values established by the Geneva Convention as a result of the terrible experience of the Second World War. This operation is becoming more and more crucial nowadays, when the conflicts involve the so-called “Non-State Actors” which, with their different kinds of extremism, usually do not care about following the rules of the Convention. This situation gives origin to the tragedy of the victims of the armed conflicts that the Order is particularly committed to help, together with the great flows of refugees in Europe and all over the world.

The Malteser, the International Agency of the Order for the humanitarian aids, is now helping (together with other organizations) the displaced people in Iraq, Turkey and Lebanon; the people migrating towards Greece and the southern Italian coasts; the people migrating towards the so called “Balkan Route”, and the victims coming from the areas of conflict in Eastern Ukraine. Not to mention the help given to the victims of epidemics and natural disasters in Kenya, South Sudan, Ivory Coast, Cameroon, the Philippines and, quite recently, the victims of the earthquake in Central Italy.

However, as mentioned before, the diplomacy of the Order also addresses new horizons. In May 2015, at the United Nations Headquarters, the Sovereign Order of Malta has organized the symposium “Religions Together for the Humanitarian Action”. The aim was to promote the role of the religious entities and organizations in reducing and preventing conflicts, in assuring the respect for human rights and in preventing more and more people from being “left behind”. In other words, what has been underlined is the potentiality of the complex

world of the religious organizations, not only as far as the assistance to people in need is concerned, but also regarding the promotion of the international humanitarian law, the conflict prevention, the resource management, and so on.

The symposium ended with a series of very constructive indications, among which the recommendation for the Order to keep using its diplomatic network not only to support the humanitarian action, but also to promote the dialogue between the different parties. Once again, the traditional role of mediator that the Order has had in its long history comes to surface. It isn't just abstract theory, but concrete and fruitful practice. Let's just mention a recent example: in October 2015, at the Villa Magistrale in Rome, the Order organized a meeting between the two Libyan authorities of Tobruk and Tripoli, with the intervention of the United Nations High Commissioner for Refugees and the Representatives of the Italian Ministry of Foreign Affairs. The debate was very constructive, and it resulted in the common decision to deal with the challenge of fighting against the trafficking of human beings and of strengthening the humanitarian laws of the country.

The diplomatic and humanitarian dimension of the Order of Malta was also reaffirmed during its participation in the "World Humanitarian Summit", held in Istanbul in May 2016. The priorities the Order put forward in that international meeting were, once again, the access to the victims, the safety of the humanitarian workers, the codification and application of the international humanitarian law and the guarantee of respecting the humanitarian principles on the part both of the States and the "Non-State Actors".

Going back to the beginning of this speech and to the experience of the International Red Cross, it has been underlined how important it is, for such organizations, to gain respect and trust. To make an example, in Lebanon the Order has been active for more than thirty years, providing many Christians and Muslims in need with food, shelter and medical aid. In this sorely afflicted land, the Order is surrounded by a feeling of general trust and deep respect. Its presence has become a living symbol of solidarity and coexistence.

To sum up, far from containing – as someone said – an insoluble contradiction, the expression "humanitarian diplomacy" can actually represent an opportunity to address the political action towards the achievement of humanitarian goals, enriching and reinvigorating the principles of the international humanitarian law with the spirit and the true, powerful values of the people who are suffering.

Іван ГНАТИШИН,
*Надзвичайний і Повноважний
Посол України в Республіці Молдова*

УКРАЇНА І РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА: НЕВИКОРИСТАНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Україна й Республіка Молдова взаємно визнали незалежність у грудні 1991 року. Дипломатичні відносини було встановлено 10 березня 1992 року, після чого відбувся обмін дипломатичними місіями.

Сьогодні Україна представлена в Республіці Молдова Посольством і Консульством у м. Бельці, а Республіка Молдова – Посольством у Києві та Консульством у Одесі.

Наразі обидві сторони працюють над заснуванням у найближчій перспективі мережі почесних консульств обох сторін.

Договірно-правова база між Україною і Республікою Молдова нараховує понад 150 документів. Ведеться постійна спільна робота з її поповнення та вдосконалення. Головними є: Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова (23.10.1992); Договір між Україною та Республікою Молдова про державний кордон (18.08.1999); Консульська конвенція між Україною та Республікою Молдова (29.08.1995).

Відносини з Молдовою посідають важливе місце у системі зовнішньополітичних інтересів України, що зумовлено наявністю спільного кордону, проживанням у Молдові численної етнічної громади українців, близькістю зовнішньополітичних пріоритетів, значним потенціалом розвитку взаємовигідної економічної співпраці, крім того, Україна є активним учасником зі статусом посередника у переговорному процесі з придністровського врегулювання.

Україна прагне розвивати дружні, добросусідські та взаємовигідні відносини з Республікою Молдова, що ґрунтуються на повазі суверенітету й територіальної цілісності обох держав.

Підписання між урядами Молдови та України Угоди про повітряне сполучення та Меморандум про синхронізацію енергосистем двох країн з енергетичною системою ЄС. Київ. 12.05.2018

Signing of the Air Transport Agreement between the Governments of Moldova and Ukraine, and Memorandum on Synchronization of both countries' Energy Systems with the European Energy System. Kyiv. 12.05.2018

Керівництво нашої держави підтримує конструктивний діалог із молдовськими офіційними особами, які поділяють аналогічні підходи, зокрема відбуваються активні контакти з керівництвом уряду й парламенту Республіки Молдова.

Інтенсивний політичний діалог сприяв збільшенню двостороннього товарообігу, який за результатами 2017 року склав 885 млн дол. США, що на 100 млн доларів більше порівняно з показниками 2016 року. Ми закріпилися на ринку електроенергії Молдови.

Активізовано опрацювання досить складних питань, що вже роками перебувають на порядку денному двосторонніх відносин, зокрема щодо функціонування Дністровського гідроенергетичного комплексу (ДГК), завершення демаркації українсько-молдовського кордону, підписання Договору про режим державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань.

Повноцінне функціонування ДГК розглядається з погляду енергетичної безпеки не лише України, а й Молдови, енергосистеми яких є поєднаними. Дністровська ГАЕС здатна забезпечити якість електроенергії та сприяти інтеграції українських та молдовських електромереж до європейської системи ENTSO-E.

У вересні 2017 року, після 6-річної перерви, відновлено діяльність Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. У 2017 році розпочався спільний прикордонний і митний контроль у міжнародних пунктах пропуску «Кучурган–Первомайськ», «Маяки–Удобне–Паланка» та «Рені–Джурджулешть». Сьогодні на українсько-молдовському кордоні вже функціонують 6 спільних пунктів пропуску. Триває підготовка до запровадження такої практики у решті пунктів пропуску.

На порядку денному двосторонніх відносин – низка спільних проєктів та важливих для обох держав заходів: співпраця в екологічній, транспортній, енергетичній, інфраструктурній та інших сферах.

Зокрема, відкриття для автомобільного руху прикордонного мостового переходу Бронниця–Унгурь, а також у перспективі будівництво мосту Ямпіль–Сороки стане кроками з інтеграції наших двох країн до європейської транспортної мережі TEN-T.

Європейська інтеграція залишатиметься основою для нашої тісної взаємодії у напрямі зміцнення демократії та інститутів громадянського суспільства, реалізації системних внутрішніх реформ, дієвої боротьби з корупцією.

Одним із пріоритетних напрямів у роботі Посольства України в Республіці Молдова є інформаційно-роз'яснювальна робота, зокрема надання молдовським офіційним колам, експертному середовищу та суспільству об'єктивної інформації про ситуацію в Україні в контексті російської агресії. Особливість такої роботи полягає у тому, що Москва зберігає потужні позиції в інформаційному просторі та політичному житті Молдови.

Суттєвим досягненням стало активне застосування «публічної дипломатії», зокрема залучення українських експертів до участі у семінарах і конференціях в Молдові, публікацій у молдовських ЗМІ.

Важливим результатом нашої дипломатичної роботи є послідовна підтримка з боку Республіки Молдова суверенітету та територіальної цілісності України.

Так, Молдова стала співавтором ухвалених у 2016 та 2017 роках резолюцій ООН «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», у якій Росію визнано окупантом українського півострова та відповідальною за порушення прав людини на його території.

Незважаючи на зовнішню агресію, Україна продовжує вживати активних заходів в переговорному процесі з придністровського врегулювання. Ми підтримуємо суверенітет і територіальну цілісність Республіки Молдова, вимоги молдавської сторони про виведення російських військ, зброї і боеприпасів з території Молдови, а також трансформацію

миротворчої операції під проводом Росії в Придністровському регіоні у міжнародну цивільну місію. Конфлікт має бути вирішений мирним шляхом на основі дотримання територіальної цілісності Республіки Молдова на міжнародному рівні у визнаних кордонах.

Після окупації Криму та агресії на Сході України приходить розуміння, що придністровський конфлікт також варто розглядати як один з «театрів» гібридної війни РФ. Єдині джерела виникнення придністровського та російсько-українського конфліктів обумовлюють необхідність об'єднання зусиль та формування спільних підходів до їх врегулювання, а також протистояння викликам і загрозам у регіоні.

Зокрема, практичного виміру набуває співпраця у тристоронньому форматі Україна–Молдова–Грузія, за підтримки міжнародних партнерів з ЄС та США. 9 червня 2018 року в Києві голови парламентів трьох країн заснували тристоронню міжпарламентську асамблею Україна–Молдова–Грузія.

Важливим аспектом у двосторонніх відносинах є забезпечення прав національних меншин.

Українці є другою за чисельністю етнічною групою в Молдові та становлять 6,5% населення (без врахування Придністровського регіону РМ). На консульському обліку стоять близько 70 тисяч громадян України.

На території Молдови функціонують школи з вивченням української мови, діють організації української громади. Двічі на місяць на громадському телеканалі «Молдова 1» виходить україномовна програма «Світанок», на радіо «Молдова» щочетверга – україномовна радіопередача «Відродження».

Наприкінці 2018 року в Молдові відбудуться чергові парламентські вибори, результати яких можуть суттєво вплинути на українсько-молдовські відносини.

Україна зацікавлена у соціально і політично стабільній, економічно розвиненій Молдові, яка може й надалі дотримуватися євроінтеграційного курсу.

*Ivan HNATYSHYN,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to the Republic of Moldova*

UKRAINE AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA – UNUSED POTENTIAL

Ukraine and the Republic of Moldova mutually recognized the independence in December 1991. The diplomatic relations were established on March 10, 1992 with following exchange of diplomatic missions.

Today Ukraine is represented in the Republic of Moldova by the Embassy and the Consulate in Bălți city, and the Republic of Moldova – by the Embassy in Kyiv and Consulate in Odesa.

Currently both parties are working on the establishment of a network of honorary consulates.

The contractual and legal framework between Ukraine and the Republic of Moldova comprises more than 150 documents. There is a constant joint work on its replenishment and improvement. The main documents among the others are as follows: Agreement on Neighbourhood, Friendship and Cooperation between Ukraine and the Republic of Moldova (23.10.1992); Agreement between Ukraine and the Republic of Moldova on the State Border (18.08.1999); Consular Convention between Ukraine and the Republic of Moldova (29.08.1995).

Relations with Moldova hold an important place in the system of external political interests of Ukraine, which was preconditioned by the mutual border, presence of a large ethnic community of Ukrainians in Moldova, proximity of foreign policy priorities, significant potential for the development of mutually beneficial economic cooperation. In addition, Ukraine is an active participant with the status of mediator in the negotiation process regarding the Transnistrian reconciliation.

Ukraine strives to develop friendly, neighbourly and mutually profitable relations with the Republic of Moldova that are based on respect for the sovereignty and territorial integrity of both states.

The leadership of our country supports the meaningful dialogue with Moldavian officials who share the analogic approaches, namely active contacts with the leadership of the government and parliament for the Republic of Moldova take place.

The intensive political dialogue contributed to the increase in bilateral trade, which, according to the results of 2017, amounted to 885 million USD, which is by 100 million USD more than in 2016. We have entrenched in the electricity market of Moldova.

Спільне фото учасників Інавгураційної сесії МПА Парламенту Грузії, Парламенту Республіки Молдова та Верховної Ради України в Тбілісі. 06.10.2018

Group photo of participants of the IPA inauguration Session of the Parliament of Georgia, the Parliament of the Republic of Moldova and the Verkhovna Rada of Ukraine in Tbilisi. 06.10.2018

Currently rather challenging issues that have been on the agenda of the bilateral relations for many years already are being discussed. Here belong namely the operation of the Dniester Hydro-Power Complex (DHPC), the completion of the demarcation of the Ukrainian-Moldovan border, the signing of the Treaty on the state border regime, cooperation and mutual assistance regarding the border issues.

The unimpaired operation of the DHPC is considered from the view of the energetic security in Ukraine and Moldova, which have similar energy systems. Dniester pumped hydroelectric energy storage station is capable to ensure the quality of electric energy and assist in integration of Ukrainian and Moldovan electric network into the European ENTSO-E system.

In September 2017, after the 6-year break, the activity of Intergovernmental Ukrainian-Moldovan Mixed Commission for Trade and Economic Cooperation was resumed. In 2017, joint border and customs control at international checkpoints “Kuchurgan-Pervomaisk”, “Maiaky-Udobne-Palanka” and “Reni-Giurgiulești” began. Today, at the Ukrainian-Moldovan border, there are already six common border-crossing points. Currently the preparation for the introduction of this practice in the remaining points of the passage is ongoing.

A range of joint projects and mutually important events, namely the cooperation in ecological, transport, energy, infrastructure and other areas are on the agenda of the bilateral relations.

In particular, the opening of Bronnitsia-Ungur the boundary bridge crossing for the vehicle and, in the long run, the construction of the Yampil-Soroky bridge that will be a step towards integration of our two countries into the European transport network TEN-T.

The European integration will remain the basis for our close cooperation in strengthening democracy and civil society institutions, implementing systemic domestic reforms, and effective combating of corruption.

Information and explanatory work is one of the priority directions in the work of the Embassy of Ukraine in the Republic of Moldova, in particular providing the Moldovan official circles, as well as expert community and people living in the country with objective information about the situation in Ukraine in the context of Russian aggression. The peculiarity of such work lies in the fact that Moscow retains strong positions in the information space and political life of Moldova.

The active use of “public diplomacy”, in particular the involvement of Ukrainian experts in seminars and conferences in Moldova and publications in the Moldovan media became a significant achievement.

The important result of our diplomatic work is consistent support of sovereignty and territorial integrity of Ukraine provided by the Republic of Moldova.

Moldova became a co-author of the UN resolutions “Situation with human rights in the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol city (Ukraine)” approved in 2016–2017 that recognize Russia to be an occupant of Ukrainian peninsula and a party responsible for violation of human rights in this territory.

Despite external aggression, Ukraine continues to take active measures in negotiation process regarding the Transnistrian settlement. We support the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Moldova, the demands of the Moldovan side for the withdrawal of Russian troops, weapons and ammunition from the territory of Moldova, as well as the transformation of the Russian-led peacekeeping operation in the Transnistrian region into the international civilian mission. The conflict must be resolved peacefully on the basis of respect for the territorial integrity of the Republic of Moldova within the internationally recognized borders.

After the occupation of Crimea and aggression in eastern Ukraine, it is clear that Transnistrian conflict shall be considered as one of “theatres” of Russian hybrid war. The common source of the Transnistrian and Russian-Ukrainian conflicts is preconditioned by the need to combine efforts and formulate common approaches to their settlement, as well as to confront the challenges and threats in the region.

In particular, the tripartite cooperation between Ukraine-Moldova-Georgia with the support of international partners from the EU and the USA gains the practical appearance. On June 9, 2018, in Kyiv, the heads of parliaments of three countries founded the Tripartite Interparliamentary Assembly Ukraine-Moldova-Georgia.

Учасники проекту “День України в Європі” біля Академії наук Республіки Молдова після презентації виставки архівних документів до 100-річчя української дипломатичної служби, 2018

Participants of the project “Ukraine Day in Europe” near the Academy of Sciences of the Republic of Moldova after the presentation of the archival documents exhibition on the occasion of 100th anniversary of the Ukrainian diplomatic service, 2018

An important aspect in bilateral relations is provision of rights for the national minorities.

Ukrainians are the second largest ethnic group in Moldova comprising nearly 6.5% of the population (without taking into account the Transnistrian region of the Republic of Moldova). About 70 thousand citizens of Ukraine are in the consular register.

In the territory of Moldova, there are schools with Ukrainian language study and Ukrainian community organizations. Twice a month a Ukrainian-language program “Svitanok” is broadcasted on the public television channel “Moldova 1”, and there is the Ukrainian-language radio program “Vidrozhennia” on radio “Moldova” on Thursdays.

At the end of 2018, regular parliamentary elections will take place in Moldova, the results of which will have a significant impact on the Ukrainian-Moldovan relations.

Ukraine is interested in a socially and politically stable, economically developed Moldova, which can continue to adhere to the European integration course.

Александр ВІННИКОВ,
голова Представництва НАТО в Україні

2018 – РІК АКТИВІЗАЦІЇ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

– Шановний пане Вінніков, відомо, що Ви обіймаєте пост голови Представництва НАТО в Україні з березня 2016 року. Того ж року було прийнято Стратегічний оборонний бюлетень України. Цей документ передбачає впровадження деяких реформ в оборонному секторі України, щоби відповідати стандартам НАТО. На Вашу думку, чи можна назвати реалізацію цього документа ефективною та як сильно змінилася ситуація в безпеково-оборонній галузі України?

– Справді, у 2016 році Україна зробила дуже важливий крок, прийнявши комплексну дорожню карту реформування оборонної сфери – Стратегічний оборонний бюлетень. Радники Представництва НАТО в Україні сприяли його розробці та впровадженню. Ми беремо активну участь у роботі Комітету реформування оборонної сфери й у його численних робочих групах, які займаються реформуванням Збройних сил України. 2017 року помітним був прогрес у впровадженні оборонної реформи. Тоді головним завданням було встановити основні правила, розробки концепцій та інших настанов. Водночас у Міністерстві оборони та в Генеральному штабі було створено нові структури. Також прогрес виявився у плануванні та впровадженні Об'єднаного медичного командування, крім того, спостерігається значне покращення підготовки та розвитку сержантського складу.

За останні роки Збройні сили України пройшли довгий шлях, адже мали багато трансформацій. За цей час значно зросли тактико-технічні можливості українського війська. Крім того, було отримано підтримку від низки країн-членів НАТО щодо програм підготовки та оснащення.

Водночас в Україні потрібно подолати ще чимало проблем, перш ніж перейти від розробки і планування до безпосередньої реалізації реформ. З огляду на це Альянс забезпечує надання інструкцій та експертних знань

Засідання Комісії Україна–НАТО за участю Президента України Петра Порошенка та генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга. Київ. 10.07.2017

Meeting of the NATO–Ukraine Commission with the participation of President of Ukraine Petro Poroshenko and NATO Secretary General Jens Stoltenberg. Kyiv. 10.07.2017

для їх розв’язання через Процес планування та аналізу (ППТА) та Річну національну програму (РНП), котрі є головними інструментами НАТО для допомоги Україні в процесі реформування.

Політичне керівництво України встановило доволі амбітну мету – досягнути стандартів НАТО до кінця 2020 року.

Звісно, є також технічні та матеріальні стандарти, прописані в понад 2 тис. так званих угод НАТО зі стандартизації (STANAG). Утім варто пам’ятати, що вони стосуються не лише військових чи технічних вимог. Важливішими є стандарти демократичних інститутів, цивільного контролю, демократичного контролю у секторі безпеки та оборони, належного управління, верховенства права, дотримання прав людини, ринкової економіки тощо.

Важливо розуміти, що впровадження стандартів, принципів і головних практик НАТО передбачає фундаментальну зміну мислення, а також способів діяльності та взаємодії інституцій. Без цього введення технічних стандартів НАТО не дасть очікуваного для України результату.

– Як НАТО допомагає Україні в процесі реформування безпеково-оборонної сфери? Які програми вже реалізує в Україні?

– У межах практичної підтримки українських реформ ми продовжуємо впроваджувати заходи відповідно до положень Комплексного пакета допомоги Україні (КПД), затвердженого під час Варшавського саміту 2016 року. Перший періодичний звіт реалізації КПД 2017 року показав інтенсивний розвиток на рівні стратегічних консультацій, які НАТО надає Україні, зокрема інституціям безпеки та оборони; крім того, можна помітити сталий розвиток у реалізації 40 спеціальних заходів підтримки. Опираючись на КПД, НАТО надає широку підтримку в процесі впровадження реформ в Україні за трьома основними напрямками діяльності: надання консультацій експертами, впровадження трастових фондів та розробка програм формування потенціалу.

Наразі в представництві НАТО в Україні працює понад 50 радників, які щодня взаємодіють із багатьма українськими партнерами. Наші радники є експертами, яких НАТО відряджає в Україну для надання допомоги в конкретних сферах, зокрема в питаннях логістики, стандартизації (тобто здатності різних безпекових структур взаємодіяти та підтримувати одна одну), кібероборони, «К4» (командування, контролю, комунікації та комп'ютерів) і розмінування.

Члени НАТО надали майже 40 млн євро на підтримку України через десять різних трастових фондів. Вони допомагають розвивати потужності України у сферах логістики та стандартизації, кібероборони, комунікації, медичної реабілітації тощо.

Наостанок потрібно згадати про вдосконалення знань і навичок працівників сектору безпеки й оборони в Україні. Ми допомагаємо Україні в професійному розвитку державних службовців у структурах безпеки та оборони, сприяємо соціальній адаптації демобілізованих військовослужбовців та прагнемо посилити належне управління в безпеково-оборонному секторі. Крім того, НАТО сприяє модернізації оборонно-освітньої системи України, будівництву комунікаційних можливостей та розширенню співпраці між науковцями, які працюють над проектами безпеки.

– *Пане Вінніков, розкажіть докладніше, будь ласка, щодо програми удосконалення військової освіти, перекваліфікації та реабілітації колишніх українських військовослужбовців?*

– Наш трастовий фонд із медичної реабілітації надає допомогу як індивідуальним клієнтам, так і медичним установам. Сучасне медичне обладнання постачається в 6 українських реабілітаційних закладів. Завдяки нашому сприянню вже понад 300 військовослужбовців пройшли медичну реабілітацію як в Україні, так і за її межами. Особливо пишаємося тим, що минулого року нам вдалося підтримати українську команду на змаганнях «Ігри нескорених» у Торонто. Також ми встигли провести понад 150 семінарів із психологічної реабілітації, слухачами яких стали майже 6 тис. українців.

Із 2000 року НАТО проводить спеціалізовані навчання для демобілізованих військовослужбовців та військовослужбовців, які збираються вийти на пенсію, аби сприяти їхній конкурентоспроможності на цивільному ринку праці. Програму профорієнтації НАТО вже пройшли майже 10 тис. співробітників у понад 65 населених пунктах країни.

А до програми удосконалення військової освіти вже долучилися понад 1000 українських інструкторів та багато військових навчальних закладів задля погодження навчального розкладу та викладацьких методик з найкращими практиками євроатлантичного партнерства.

– Можливість приєднання до Північноатлантичного альянсу є одним із найважливіших питань у відносинах між Україною та НАТО. В останньому звіті Альянсу йдеться про визнання прагнення України стати членом НАТО. На Вашу думку, чи готова Україна приєднатися до НАТО та які труднощі можуть виникнути на цьому шляху?

– Політика Альянсу щодо України залишається незмінною. В українській політиці можна спостерігати значні зрушення, які відображають прагнення країни стати членом НАТО. Зі свого боку НАТО дотримується принципу «відчинених дверей» щодо нових членів. Будь-яке рішення щодо вступу в НАТО буде розглядатися виключно Україною та 29 членами НАТО. Жоден не має права втручатися чи накладати вето на цей процес.

Наразі Україна зосереджується на впровадженні провідних реформ, і НАТО надає свою підтримку в цьому прагненні. Ми допомагаємо Україні досягнути стандартів НАТО, навчитися краще захищати себе, а також вдосконалити здатність до співпраці Збройних сил України та НАТО. Крім того, ми підтримуємо прагнення України зміцнити демократію і верховенство права.

Щорічна національна програма є головним інструментом, з допомогою якого НАТО сприяє процесу реформування в Україні. Вона сформована за аналогією до Плану дій щодо членства в НАТО й опирається на дослідження НАТО щодо розширення. Для України це також є найкращим способом просувати свої євроатлантичні прагнення.

На мою думку, важливими для впровадження реформ є чотири питання, які я хотів би докладніше розглянути.

По-перше, належна робота структур є запорукою успіху. Ми переконані в тому, що можна зробити більше для визначення завдань структур, зони відповідальності, надійності, забезпечення підготовленого й досвідченого (професійного) персоналу;

По-друге, функціонування міжвідомчих процесів: для безпеки та стабільності України вкрай важливо використовувати повний потенціал «загальноурядового» підходу;

Третє – системна зміна: стосується переорієнтації мислення й незворотності реформ.

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг вручає дипломи українській команді, яка брала участь у змаганнях «Ігри нескорених». Київ, 10.07.2017

NATO Secretary General Jens Stoltenberg presents certificates to the Ukrainian team participating in the Invictus Games. Kyiv. 10.07.2017

Й останнє, четверте – боротьба з корупцією. Реформу в безпеково-оборонній сфері не можна розглядати ізольовано від інших процесів, які відбуваються в країні. Одночасно з нашими й міжнародними партнерами ми порушуємо питання щодо необхідності розвитку у цій сфері. Крім того, цю ж позицію підкреслив Генеральний секретар НАТО під час свого звернення до Верховної Ради України у липні 2017 року.

– З якими основними глобальними загрозами стикається НАТО сьогодні?

– Майже в кожній галузі є проблеми, чимало з яких є прямою загрозою встановленій довгостроковій безпеці й розвитку. Насамперед можна виокремити розповсюдження ядерної зброї в Північній Кореї, тероризм, нестабільну ситуацію на Близькому Сході і в північній Африці, а також постійне порушення Росією міжнародних державних кордонів. Також варто згадати кібератаки, які з кожним днем набувають усе більших масштабів. До речі, під час Варшавського саміту 2016 року Альянс визнав кіберпростір новим функціональним простором, у якому поєднуються території, повітря і водні об'єкти. Жодна країна не може боротися з цими проблемами самотужки. У сучасному об'єднаному світі складні глобальні питання вимагають глобальних дій. Тому ми займаємося постійною адаптацією Альянсу до більш вимогливого безпекового середовища.

Відкриття виставки, на якій представлено досягнення 20-річної співпраці НАТО й України. Барбора Маронкова, директор Центру інформації та документації НАТО в Києві, з Іванною Климпуш-Цинцадзе, віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, і генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом

Opening of the exhibition presenting achievements of 20 years of NATO Ukraine cooperation. Barbora Maronkova, Director of the NATO Information and Documentation Centre in Kyiv with Ivanna Klympush-Tsintsadze, Vice Prime Minister for European and Euro-Atlantic Integration and NATO Secretary General Jens Stoltenberg

Під час липневого саміту лідери Альянсу будуть вживати подальших заходів із метою адаптації НАТО до нових викликів, опираючись на рішення Варшавського саміту 2016 року та зустрічі НАТО 2017 року. Йтиметься, найперше, як посилити стримування конфлікту, залучаючи резерви та підвищуючи готовність. Наступне стосується того, що ми можемо зробити для забезпечення стабільності наших сусідів. Це дуже важливий етап для боротьби з тероризмом та власної безпеки, адже якщо в наших партнерів буде стабільність, ми будемо більш захищеними. По-третє, зміцнення співпраці з Європейським Союзом у питаннях боротьби з тероризмом, військової мобільності й розвитку потенціалу наших партнерів. Наступне – модернізація Альянсу, включно з адаптацією Командної структури НАТО. Й останнє, але не менш важливе, справедливий розподіл коаліційних витрат, який є основою для всього, що ми робимо. І в цій галузі нам вдалося досягнути значних успіхів. Усе більше країн Альянсу витрачають щонайменше 2% ВВП на оборону. Щороку ці

витрати збільшуються. З часу припинення скорочень європейські союзники та Канада додали 83 млрд доларів США до свого оборонного бюджету. Отже, спершу тенденція знизилася, а зараз набирає обертів. Втім потрібно докласти ще чимало зусиль.

– Чи планує НАТО долучатися до процесу врегулювання конфлікту й підтримання миру на тимчасово окупованих територіях України? Якщо так, якою може бути ця підтримка?

– У НАТО немає мандату на роботу в цій сфері. Водночас Альянс підтримує повне виконання Мінських домовленостей і будь-які спроби в досягненні політичного й дипломатичного розв'язання конфлікту. Країни-члени НАТО повною мірою підтримують спеціальну моніторингову місію ОБСЄ, яка має велику вагу в деескалації конфлікту. Насправді, майже половина працівників спеціальної моніторингової місії є громадянами країн НАТО. До того ж ми беремо участь в обговоренні питання щодо можливого введення миротворчих сил ООН на тимчасово окуповану територію. На нашу думку, щоб ефективно сприяти врегулюванню такого конфлікту, потрібно мати повноцінний доступ та надійний мандат.

– Торік Україна та НАТО відсвяткували 20-ту річницю з дня підписання Хартії про особливе партнерство. Крім того, ця подія символічно збіглася з відкриттям нового офісу представництва в Києві. Якою Ви бачите подальшу співпрацю між Україною та НАТО, зокрема у 2018 році? Розкажіть, будь ласка, про плани, головні пріоритети й перешкоди?

– Справді, новий офіс представництва НАТО в Україні відкрили генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг та віце-президент України Іванна Климпуш-Цинцадзе під час візиту Північноатлантичної ради до Києва в липні 2017 року. Це відкриття стало ще однією віхою у відносинах України з НАТО, що дозволяє нашим співробітникам продовжувати та вдосконалювати свою відмінну роботу в процесі підтримки діалогу між Україною та НАТО, а також у прагненні України провести реформування. Хотілося б висловити особливу подяку українському уряду, а також Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв, яка надала нові приміщення для Представництва НАТО, та за її незмінну підтримку протягом непростого процесу переміщення Представництва НАТО в Україні.

Це були дві найвизначніші та найбільш помітні події 2017 року, який ознаменував 20-ту річницю з дня підписання Хартії про особливе партнерство між НАТО й Україною.

Із погляду НАТО, 2018 стане роком упровадження реформ в Україні. Головною всеосяжною метою в безпеково-оборонній сфері є впровадження ефективного громадського контролю й демократичного нагляду за повним спектром сектору безпекових структур та інституцій загалом.

Генеральний директор ДП «ГДІП» Павло Кривонос, генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг та Александер Вінніков, голова Представництва НАТО в Україні

Director-General of "GDIP" SE, Pavlo Kryvonos, NATO Secretary General Jens Stoltenberg and Alexander Vinnikov, Head of the NATO Representation to Ukraine

Наступним важливим кроком на шляху реформування буде прийняття Закону про національну безпеку. Цей фундаментальний елемент забезпечить законодавчу базу, необхідну для реалізації майже всіх напрямів реформи безпеки та оборони. Радники Представництва НАТО спільно з Консультативною місією ЄС та Посольством Сполучених Штатів Америки співпрацюють з українськими партнерами під керівництвом співробітників Ради національної безпеки та оборони для надання консультацій та допомоги в розробці цього стрижневого законодавства. Ми закликаємо Україну до активної праці над його прийняттям, підтримуючи головні європейські та євроатлантичні цінності та принципи.

Ще один важливий крок полягає в реформуванні безпекових і розвідувальних інституцій, зокрема Служби безпеки України, задля їх деполітизації, посилення відповідальності та ефективності.

Квітень, 2018 р.

*Alexander VINNIKOV,
Head of the NATO
Representation to Ukraine*

2018 – YEAR OF UKRAINIAN REFORMING

– Dear Mr. Vinnikov, you have been Head of the NATO Representation to Ukraine since March 2016. The same year the Strategic Defence Bulletin of Ukraine was adopted. In accordance with this document, certain reforms shall be implemented into the defence sector of Ukraine in order to approach NATO standards. In your opinion, whether the implementation of this document is effective and how the situation in defence and security sectors of Ukraine has changed in recent years?

– Indeed, in 2016 Ukraine took the very significant step of adopting a comprehensive roadmap for defence reform – the Strategic Defence Bulletin. Advisers from the NATO Representation to Ukraine contributed to its development and now to its implementation. We are actively involved in the work of Defence Reform Committee and its many Working Groups.

In 2017 we recognized progress in many areas of defence reform. The main focus last year was to set the ground rules and to develop concepts and other guiding documents. In parallel, new structures were established in the Ministry of Defence and General Staff. We noted particular progress in areas like capability-based planning, implementation of a Unified Medical Command, and significant improvements in non-commissioned officers training and development.

Over the past few years Ukraine's Armed Forces have come a long way. Their tactical and technical capabilities have increased significantly, and they continue to benefit from training and equipping programmes from a number of NATO Allies.

At the same time, many challenges remain in order to move from designing and planning reforms to actually implementing them in practice. NATO's key instruments for assisting Ukraine on the path of reform – the Planning and Review Process (PARP) and Annual National Programme (ANP) assessments – provide Allied guidance and expertise to help overcome such challenges.

Ukraine's political leadership has set a very ambitious goal of reaching NATO standards by the end of 2020.

Of course, there are technical or material standards, including around 2,000 so-called Standardization Agreements (STANAGs). However, when we talk about NATO standards and principles, it is not only about military or technical requirements. Even more important are standards of democratic institutions, civilian control and democratic oversight over the security and defence sector, good governance, rule of law, human rights, market economy, etc.

Виступ директора Центру інформації та документації НАТО в Україні (ЦІДН) Барбори Маронкової на модулі стратегічних комунікацій Програми #Champions100 в Дипломатичній академії України ім. Геннадія Удовенка

Speech delivered by the Director of the NATO Information and Documentation Centre in Ukraine (NIDC) Barbora Maronkova during the strategic communications module of the #Champions100 Program at Hennadii Udovenko Diplomatic Academy of Ukraine

It is important to realize that the implementation of NATO standards, principles and best practices implies a fundamental change in mindsets and in the way that institutions act and interact. Without this, the introduction of NATO technical standards will not bring the result Ukraine is seeking.

– *How NATO assists Ukraine in implementation of reforms in security and defence sectors? What programs NATO currently implements in Ukraine?*

– In terms of practical support to Ukraine's reforms, we continue to implement the activities under the Comprehensive Assistance Package for Ukraine (CAP), approved at Warsaw Summit in 2016. The first periodic report on the CAP's implementation in 2017 revealed the intense level of strategic advice that NATO provides to Ukraine, in particular to the security and defence institutions, as well as continued progress with the implementation of the 40 tailored support measures. With the CAP, NATO provides extensive support to reforms in Ukraine through three key strands of activity: subject-matter experts in an advisory role, Trust Funds and capacity-building programmes.

Currently there are about fifteen advisers in the NATO Representation to Ukraine who interact on a daily basis with a wide range of Ukrainian counterparts. Our advisers are experts seconded by NATO Allies to Ukraine to assist in specific areas including for example logistics, standardization (i.e. the ability of different security structures to better interact and support each other), cyber defence, C4 (Command, Control, Communications and Computers), and demining.

Through ten different Trust Funds, NATO Allies have pledged almost 40 million euros to support Ukraine. Trust Funds help develop Ukrainian capabilities in areas such as – amongst others - logistics and standardization, cyber defence, communications, and medical rehabilitation.

Last but not least, is the development of Ukraine security personnel's know-how. We are helping Ukraine with the professional development of civil servants in the security and defence structures, with the social adaptation of military service leavers, and with efforts to strengthen good governance in the security and defence sector. NATO also helps to modernise Ukraine's defence educational system, build its public communications capacity, and boost the cooperation amongst scientists working on security-related projects.

– Mr. Vinnikov, please tell us in more details about the program of military education enhancement, career transition and rehabilitation of former Ukrainian military personnel.

– Our Medical Rehabilitation Trust Fund is delivering assistance to both individual patients and medical institutions. Modern medical equipment is being delivered to 6 medical rehabilitation institutions across the country. Over 300 servicemen have been provided with medical rehabilitation support in and outside of Ukraine. We are particularly proud of having supported the participation of Team Ukraine in last year's Invictus Games in Toronto. We have also provided over 150 psychological rehabilitation seminars to around 6,000 beneficiaries across Ukraine.

Since 2000 NATO has been providing specialized training for former servicemen or servicemen close to retirement to better integrate them into the civilian job market. Approximately 10,000 personnel benefited from the NATO-Ukraine Resettlement Programme in more than 65 locations across the country.

And our Defence Education Enhancement Programme has trained over 1,000 Ukrainian instructors and engages with a range of defence educational institutions to modernise their curriculum and teaching methods in accordance with Euro-Atlantic best practices.

– One of the most important points in relations between Ukraine and NATO is possibility to join the North Atlantic Alliance. The last report provided by NATO stipulates that the Alliance recognizes the aspiration of Ukraine to become a member of NATO. In your opinion, to what extent Ukraine is ready to join NATO? What are the main challenges on this way?

Українські фахівці з кіберзахисту, переможці TIDE Hackathon-2018, взяли участь у навчаннях НАТО CWIX-2018 у Польщі за підтримки програми НАТО C4 Knowledge Sharing

Ukrainian experts on cyber security, winners of TIDE Hackathon-2018, took part in NATO CWIX-2018 Training in Poland within the NATO C4 Knowledge Sharing Program

– NATO’s policy towards Ukraine remains the same. There has been a change in Ukraine’s policy, reflecting Ukraine’s aspirations towards NATO. NATO has an open door policy on membership. Any decision on membership would be for Ukraine and for the 29 NATO Allies. No one else has the right to try to intervene or to veto such a process.

Ukraine is focusing on key reforms at this time. And NATO is providing support to these efforts. We are supporting Ukraine to meet NATO standards, to be better able to defend itself and to increase the ability of Ukrainian and NATO forces to work together. We also support Ukrainian efforts to strengthen its democracy and the rule of law.

The Annual National Programme is the main instrument through which NATO helps Ukraine to advance its reforms. It is equally the best tool for Ukraine to promote its Euro-Atlantic aspirations. The ANP is structured in the same way as the Membership Action Plan and it is based on the NATO Study on Enlargement.

NATO has an open door policy on membership. Any decision on membership would be for Ukraine and for the 29 NATO Allies. No one else has the right to try to intervene or to veto such a process.

As for the challenges, I will focus on four points which I believe are critical to progress in reform:

Functioning structures are paramount for success. We believe more can be done to define their tasks, responsibilities, accountabilities as well as staff them with the right trained and experienced personnel;

Functioning inter-agency processes: it is vital for Ukraine's security and stability to use the full potential of a "whole of government" approach.

Systemic change: it's about changing mindsets, and making reforms irreversible.

Last but not least, the fight against corruption. Security and defence reform cannot be viewed in isolation from other processes in the country. We speak in one voice with our international partners regarding the need for progress in this area. And this was underlined by the NATO Secretary General during his Address to the Verkhovna Rada in July 2017.

– *What are the main global security threats that NATO counters today?*

– As we look around us, in almost every direction we see a host of complex challenges, many of which pose a direct threat to our long-term safety, security and prosperity. Including North Korea's nuclear proliferation; terrorism on our streets; instability in the Middle East and North Africa; and a more assertive Russia violating international borders. Other challenges, like cyber-attacks, know no borders at all. By the way, at the Warsaw Summit 2016 Allies recognised cyberspace as a new operational domain, joining land, air and sea. No single country can address these problems alone. In today's interconnected world, global challenges demand global solutions. We are constantly adapting the Alliance to a more demanding security environment.

At our Summit in July, Allied leaders will take the next steps in NATO's adaptation in the face of evolving challenges. Building on the decisions from our 2016 Warsaw Summit and the 2017 meeting of NATO leaders. First, how to further enhance our deterrence and defence, with stronger reinforcement and better readiness. Second, how to better project stability in our neighbourhood. This is essential in the fight against terrorism and for our own security, because if our partners are more stable, we are more secure. Third, stronger cooperation with the European Union, on issues such as fighting terrorism, military mobility and capacity building for our partners. Fourth, Alliance modernisation, including the adaptation of the NATO Command Structure. And last but not least, fairer burden-sharing is the foundation for everything we do. We have made great progress in this regard, All Allies have started to increase their defence spending and more and more Allies are spending at least 2% of GDP on defence. Since the cuts stopped, European Allies and Canada have added a total of 83 billion dollars to their defence budgets. So, the trend was down, and now it is up; but of course more remains to be done.

Урочистий прийом до 69-річчя підписання Північноатлантичного договору. Дипломатична академія України ім. Геннадія Удовенка

Solemn reception on the occasion of the 69th anniversary of signing of the North Atlantic Treaty. Hennadii Udovenko Diplomatic Academy of Ukraine

– Does NATO plan to join the process of conflict resolution and peace maintenance in temporary occupied territories of Ukraine? If yes, what kind of support may it be?

– NATO does not have a mandate to work in this area. At the same time the Alliance supports the full implementation of the Minsk Agreements and all efforts that seek to achieve a political and diplomatic solution to the conflict. Allies fully support the OSCE Special Monitoring Mission which has a key role in helping to de-escalate the conflict. In fact, nearly two thirds of the personnel of the SMM are from NATO countries. And we also follow closely the discussion related to a possible UN peacekeeping mission. From our perspective a full access and a robust mandate would be crucial for such a mission to effectively contribute to the settlement of the conflict.

– The last year Ukraine and NATO celebrated 20th anniversary from the day of signing the Charter of Cooperation. Furthermore, this event symbolically coincided with your movement into the new office in Kyiv. How could you characterize the further cooperation between Ukraine and NATO, namely for 2018? What are the plans, key priorities and challenges?

– Indeed, the new premises of the NATO Representation were opened by the NATO Secretary General Jens Stoltenberg and Vice Prime Minister of Ukraine Ivanna Klymush-Tsintsadze in the margins of the North Atlantic Council visit to Kyiv in July 2017. This opening was another milestone in NATO-Ukraine relations, which enables our staff to continue and further enhance their excellent work in support of NATO-Ukraine dialogue and Ukraine's reform efforts. The new premises for the NATO Representation are generously provided by the Ukrainian authorities. Special thanks are due to GDIP, the owner of the premises, for their unwavering support throughout the complex process of the NRU's move.

These were two very visible and memorable events highlighted the 2017, the year that marked the 20th anniversary since the signing of the Distinctive Partnership between NATO and Ukraine.

Уроцисте відкриття нового приміщення представництва НАТО в Україні. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг зустрівся з працівниками. Київ, 10.07.2017 р.

Inauguration of the new premises of the NATO Representation to Ukraine (NRU). NATO Secretary General Jens Stoltenberg meets with the staff. Kyiv, 10.07. 2017

From NATO's perspective 2018 will be crucial year for the reform process in Ukraine. The key overarching goal in the security and defence sector is to establish effective civilian control and democratic oversight across the full spectrum of security structures and institutions sector as a whole.

One of the next important steps for reforming will be the adoption of the Law on National Security. It is a fundamental element that will provide the required legislative framework necessary for the implementation of virtually all areas of security and defence reform. NRU advisers together with the EU Advisory Mission and the United States Embassy have been working with our Ukrainian partners, led by the National Security and Defence Council staff, to advise and assist in the process of developing this key legislation. We encourage Ukraine to work actively towards its adoption in a way that supports the key European and Euro-Atlantic values and principles that Ukraine has committed to.

Another key step will be the reform of the security and intelligence institutions including the Security Service of Ukraine, to ensure that they are de-politicised, accountable and effective.

April, 2018

Ернст РАЙХЕЛЬ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Федеративної Республіки Німеччина в Україні*

ПОГЛИБЛЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ НІМЕЧЧИНОЮ ТА УКРАЇНОЮ

Німеччина була однією з тих країни, які першими визнали незалежність України. Нині вона є одним з найважливіших партнерів і друзів України.

Торік країни відсвяткували 25-ту річницю дипломатичних відносин. Внаслідок трансформації генерального консульства у посольство, 7 лютого 1992 року колишній генеральний консул Німеччини Хеннеке Граф фон Бассевітц став першим послом, акредитованим у Києві з постійним проживанням у місті. Під час урочистого прийому Маркус Мекель, колишній міністр закордонних справ першого і останнього демократично обраного уряду Німецької Демократичної Республіки, пригадував різні етапи взаємин між нещодавно об'єднаною Німеччиною і Україною, яка тільки здобула свою незалежність. Наші відносини ми відсвяткували, провівши серію заходів, зокрема: радіопередачі, плакатна кампанія, що ілюструвала 25 фактів, які пов'язують Німеччину та Україну; конкурс творів на тему «25 років разом. Що далі»; а також фінальний спільний концерт рок-гуртів «Trümmer» і «Vumig». До речі, ці заходи стали основними у щорічних «Тижнях Німеччини». Починаючи з 2013 року за участі посольства Німеччини в Україні було організовано понад 75 культурних і соціальних заходів у 14 містах України.

Відсвяткувавши 25-ту річницю дипломатичних відносин у 2017 році, несподівано у 2018 році відкрилась подія, яка кардинально змінила відлік дипломатичних відносин двох країн. Насправді 100 років тому Німеччина відіграла вирішальну роль у витісненні більшовиків після проголошення декларації про незалежність України на початку 1918 року. Вона була серед 26 держав, які у лютому 1918 року визнали незалежність України. Втім вплив Німеччини у підтримці незалежності Української держа-

ви у ці важкі і суперечливі часи викликає немало протиріч. Адже невдовзі після допомоги Україні Німеччина підтримала переворот проти Української Народної Республіки, очолюваний гетьманом Павлом Скоропадським. Він пообіцяв служити інтересам Німеччини, яка була у стані війни, постачаючи продуктами харчування. Цей непростий етап нашої спільної історії, безперечно, заслуговує на проведення подальших досліджень і обговорень.

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році, поступово було розроблено багато

заходів та угод, спрямованих на зміцнення двосторонніх стосунків. Німецьке товариство міжнародного співробітництва (нині GIZ) розпочало свою діяльність в Україні у 1993 році, постійно супроводжуючи і підтримуючи нову незалежну країну на шляху її трансформації. З 2009 року GIZ має постійне бюро в Києві. Нині товариство володіє одним із найбільших портфельів у світі, налічуючи понад 350 працівників в Києві та семи регіональних відділеннях. А німецький банк фінансування розвитку KfW підтримує економічний і соціальний прогрес, впроваджуючи в Україні спеціальні програми фінансування.

Після Революції Гідності Німеччина значно розширила свої зобов'язання в галузі технічного і фінансового співробітництва. З 2014 року відповідно до двосторонньої програми співпраці, з метою розвитку Україні було надано 377 млн євро (2014 рік – 81 млн євро, 2015 – 172 млн євро, 2016 – 82,5 млн євро, 2017 – 41,45 млн євро). Особлива увага приділялася ситуації з біженцями в рамках програми «Подолання причин переміщення – реінтеграція переселенців». Також Німеччина стала найбільшим постачальником гуманітарної допомоги Донбасу, витративши загалом 74,2 млн євро (2014 рік – 7,88 млн євро, 2015 – 18,0 млн євро, 2016 – 25,3 млн євро, 2017 – 23 млн євро).

У межах співпраці Німеччина зосереджує увагу на трьох основних напрямках: 1) сталий економічний розвиток; 2) демократія, громадянське суспільство, державне адміністрування і децентралізація; 3) енергоефективність. На відновлення на Сході України комунальної інфраструктури,

Прийняття в Посольстві Німеччини з нагоди святкування 25-річчя дипломатичних відносин між Німеччиною і Україною. © Посольство Німеччини

Reception in the Embassy of the Federal Republic of Germany on the occasion of celebration of the 25th anniversary of diplomatic relations between Germany and Ukraine. © The Embassy of the Federal Republic of Germany

зруйнованої внаслідок конфлікту, та об'єктів, які використовуються внутрішньо переміщеними особами, Німеччиною було виділено загалом 55 млн євро. Також країна забезпечила морозостійким житлом понад 2300 осіб. Інші проекти направлені на підвищення рівня працевлаштування і створення житлових об'єктів для внутрішньо переміщених осіб.

У межах культурної й освітньої співпраці у 1993 році у Києві було відкрито Гете-інститут. Німецька служба академічного обміну (DAAD) сприяла обміну студентами, присвоєнню стипендій українським студентам і розвитку навчального курсу з європейських і німецьких студій у співпраці з Єнським університетом. Наразі більш як 70 українських університетів користуються фондами DAAD у межах двосторонніх проектів співпраці з німецькими університетами-партнерами.

В Україні в останні місяці існування Радянського Союзу розпочав свою роботу Німецький Фонд міжнародного правового співробітництва (IRZ). Він підтримує процеси трансформації з пострадянської правової системи у систему, яка відповідає європейським правовим стандартам, шляхом розвитку контактів з німецькими спеціалістами в області права, надання юридичних консультацій і розвитку правових знань, організовуючи семінари.

Крім того, з 2005 року в Україні діє Німецька консультативна група, яка надає різнобічну інформацію і консультації державним установам України щодо економічних, соціальних та політичних питань.

З огляду на велику кількість ознайомчих і тренувальних програм для різних цільових груп, зокрема для службовців обласних адміністрацій, керівників українських підприємств, юристів і суддів, вони намагаються передати свій досвід і практики українським представникам влади. З ініціативи Посольства було започатковано співпрацю з Верховною Радою, що дозволило проводити набір німецьких випускників вишів на практику. Після успішного старту у 2017 році, уже цього року завдяки такій програмі троє молодих німецьких випускників отримали нагоду впродовж п'яти місяців вивчати українське політичне життя. Подібна програма для українських випускників щороку проводиться Німецьким Бундестагом.

Для громадян обох країн 2017–2018 роки присвячені вивченню німецької мови в Україні і, водночас, української в Німеччині. Загальновизнаним є те, що нині вивчення іноземної мови стало ще важливішим. Зважаючи на новий рівень обміну між Європейським Союзом і Україною, це стосується також і німецької мови. Ми сподіваємося, що українська мова приверне увагу німецьких громадян, оскільки вона заслуговує глибокого вивчення і використання.

Зрештою, Україна виступала партнером німецького бізнесу ще з часів здобуття незалежності. У 1993 році була заснована Делегація німецької

10 листопада в Дніпрі урочисто відкрилися довгоочікувані Тижні Німеччини в Україні 2017. Класичний балет «Лебедине озеро». На сцені солісти Берлінського державного балету Яна Саленко і Маріан Вальтер. © Фото Євгенія Хіля

On November 10, the long-awaited Germany Weeks in Ukraine 2017 were solemnly opened in Dnipro city. Classic ballet Swan Lake performed by Yana Salenko and Marian Walter, soloists of the Berlin State Ballet © Yevhenii Khil, Photographer

промисловості і торгівлі. А 2016 року її було трансформовано у повноцінну Німецько-Українську промислово-торговельну палату, чим було позначено невпинний і постійний інтерес німецького бізнесу до українського ринку. Сьогодні сотні німецьких компаній діють на території України через свої представництва і філії. Багато з них вкладають свої інвестиції. Наприклад, виробники деталей для автомобілів створили понад 30 тис. робочих місць переважно на заході України. Інші виробничі потужності були зведені німецькими компаніями у галузі хімічної промисловості, виробництва будівельних матеріалів, у галузі сільського господарства.

У 2017 році сектор німецько-української торгівлі продовжує своє відновлення, компенсуючи втрати, яких він зазнав за період 2014–2015 рр. Обсяг торгівлі у 2017 році сягнув 6,6 млрд євро, зрісши більш як на 22% порівняно з 2016 роком. Німеччина є основним ринком для українського експорту (займаючи третє місце серед країн ЄС), найбільшим джерелом українського імпорту серед країн ЄС та одним із найважливіших іноземних інвесторів для України.

Урочисте відкриття Року мов. © Посольство Німеччини
Solemn opening of the Year of Languages. © The Embassy of the Federal Republic of Germany

По-справжньому визначними чинниками у німецько-українських відносинах є інтенсивність політичного діалогу та непересічний політичний інтерес, які Німеччина показує в ході стабільного, мирного і демократичного розвитку суверенної України. І у цьому процесі особливе місце, безперечно, займають географія та історія. Німеччина, як країна, яка колись була розділена на частини, після завершення «холодної війни», здається, отримала більше, ніж будь-яка інша країна. Вона глибоко усвідомлює проблеми трансформаційних процесів у формуванні досвіду і традицій держави, які закріплені у цінностях євроатлантичної спільноти з моменту заснування Федеративної Республіки. Саме тому воз'єднана Німеччина дуже скоро засвідчила свою підтримку таких змін у Центральній та Східній Європі, зокрема в Україні.

У цьому напрямку Німеччина виявляє особливий інтерес до прагнення демократії, свободи та верховенства права своїх східних партнерів. Зокрема, не залишилися осторонь Помаранчева революція та Революція гідності в Україні. Коли під час революції на Майдані почали різко проявлятися випадки жорстокого насилля, міністри закордонних справ Німеччини, Франції і Польщі терміново прибули в Київ, щоб виступити посередниками для припинення кровопролиття. Унаслідок угода, яку було прийнято, призвела до втечі президента Януковича і його найближчих спільників.

Відтоді Німеччина стала центральним помічником у впровадженні реформ в Україні. Київ відвідала безпрецедентна кількість гостей високого рангу, зокрема Канцлер і Федеральний президент Німеччини. Міністр закордонних справ лише у 2014 році відвідав Київ шість разів. Після завершення революції на Майдані Німеччина збільшила обсяг свого фінансування. Нині, окрім значної частки у фінансуванні ЄС, Німеччина є також одним із найбільших двосторонніх постачальників України. Країна сформувала експертну групу на рівні державних секретарів у різних галузях, від сфери охорони здоров'я до сільського господарства, що створює можливості проведення прямих обговорень на високому рівні щодо подальшої співпраці. Аби сприяти безпосереднім відносинам між людьми, у 2014 році Німеччина прийняла власну програму Східного партнерства, більша частина якої стосується України. Влітку 2017 року на вимогу України до країн Великої сімки (G7) Німеччина призначила колишнього прем'єр-міністра Саксонії Георга Мільбрардта спеціальним посланником з децентралізації, реформи державної служби та доброго управління.

З 2014 року Німеччина неухильно протистояла нападам на суверенітет та територіальну цілісність України. Вона не визнала незаконну анексію Криму і гарантує, що не зробить цього у майбутньому. Країна підтримує інтереси України у розв'язанні ситуації з Кримом, зокрема з правами людини.

Крім того, Німеччина у безпрецедентному масштабі була залучена до мирного розв'язання конфлікту на території українського Донбасу. Під час 70-ї річниці висадки союзних військ в Нормандії, 4 червня 2014 року Німеччина разом із Францією започаткувала так званий «нормандський формат», який створив можливості для діалогу між Росією та Україною за участі Франції і Німеччини, які виступили у цьому процесі координаторами. Такий формат довів свою ефективність і значною мірою стримав безперервне кровопролиття. У лютому 2015 року він став особливим важелем під час мінських переговорів, що дозволило підписати договір стосовно мирного врегулювання конфлікту. Безперечно, так званий «Мінський пакет заходів» не міг запропонувати досконалого способу розв'язання для української сторони, оскільки він став результатом перемовин за складних умов і полягав у компромісі. Втім цей договір поклав кінець повномасштабним бойовим діям і став початком проведення подальших перемовин.

Беручи участь у створенні Тристоронньої робочої групи (Україна, Росія, ОБСЄ), яка регулярно зустрічається у Мінську і обговорює практичні заходи у сфері захисту, а також у політичній, гуманітарній та економічній сферах, Німеччина підтримала ще один шлях мінімізації наслідків воєнних дій і продовжує працювати над мирним розв'язанням збройного конфлікту, який триває і досі. У 2016 році, цілком розуміючи, які труднощі можуть ви-

Посол Німеччини в Україні Ернст Райхель передав камери спостереження з високою роздільною здатністю Спеціальній спостережній місії ОБСЄ у Східній Україні. Спеціальні камери вартістю 172 тис. євро є частиною підтримки місії технікою, спеціалістами та навчальними заходами.
© Посольство Німеччини

Ambassador of the Federal Republic of Germany to Ukraine, Ernst Reichel gave high-resolution surveillance cameras to the OSCE Special Observer Mission in eastern Ukraine. Special cameras 172,000 euros worth are part of the German mission's support represented in the form of technology, specialists and training events.
© The Embassy of the Federal Republic of Germany

никати під час найбільш масштабної кризи довіри на території євроатлантичного регіону з часів завершення холодної війни, Німеччина перейняла головування в Організації з безпеки і співробітництва в Європі.

Після більш як трьох років перемовин так і не вдалося знайти довготривалого вирішення конфлікту на території Донбасу. Безперечно, це не можна назвати задовільним результатом. Втім сьогодні Мінський процес, що виступає підтримкою для проведення зустрічей у «нормандському форматі», залишається єдиним механізмом, який дозволяє проводити перемовини, в той час як Мінські угоди залишаються єдиним затвердженим документом, в якому містяться перспективи завершення конфлікту. З огляду на це уряд Німеччини послідовно і безапеляційно висловлює підтримку Україні в її законному прагненні відновити територіальну цілісність і суверенітет. А канцлер Ангела Меркель та Федеральні міністри закордонних справ проявили глибоку особисту зацікавленість та відданість у підтримці цього курсу.

*Ernst REICHEL,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Federal Republic of Germany to Ukraine*

DEEPENING OF PARTNERSHIP BETWEEN GERMANY AND UKRAINE

Germany was among the very first countries to recognize Ukraine's independence. Today, Germany is one of Ukraine's most important partners and friends.

Germany and Ukraine celebrated their 25th anniversary of diplomatic relations last year. Because of the transformation of the formerly established Consulate General into an Embassy, the former German Consul General, Graf von Bassewitz, on 7 February 1992 became the first residing Ambassador accredited to Kyiv. At our ceremonial reception the former Foreign Minister of the first and last democratically elected Government of the German Democratic Republic, Markus Meckel, recalled the different stages of the relationship between recently reunified Germany and recently independent Ukraine. With a series of events including radio shows; a poster campaign depicting 25 facts connecting Germany and Ukraine; an essay contest on "25 years together – further perspectives"; and a final joint concert of the rock bands "Trümmer" and "Vymir", we celebrated our relationship. By the way: These events came on top of the yearly "German Weeks" with their overall 75 cultural and social events in 14 cities all over Ukraine the German Embassy has been organizing since 2013.

After having celebrated 25 years of diplomatic relations in 2017, the year 2018, surprisingly, gives an occasion to remember 100 years of diplomatic relations! Indeed, 100 years ago, Germany played a central role in pushing out Bolshevik forces after the Ukrainian declaration of independence in early 1918 and was among the 26 states recognizing Ukrainian independence in February 1918. However, the German role in these difficult and chaotic times in support of an independent Ukrainian state is controversial, as shortly after coming to the rescue of Ukraine, Germany supported a coup against the Ukrainian Popular Republic by Hetman Skoropadsky. The latter promised to serve German interests by making additional food supplies available to a Germany at war. This complicated part of our common history certainly deserves further exploration and discussion.

After Ukrainian independence in 1991, step by step, a whole range of instruments aimed at strengthening our bilateral relations was established. The Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit – today's GIZ – started operating in Ukraine in 1993, accompanying and supporting the country on its transformation path ever since. GIZ opened a representation in 2009 and is to

Спільний концерт німецького гурту «Trümmer» та українського гурту «5 Вутиг» на завершення Тижнів Німеччини в Україні 2017. На сцені «Trümmer». © Євгенія Люлько / Посольство Німеччини в Києві

Joint concert of German music band Trümmer and Ukrainian music band 5 Vymir at the end of Germany Weeks in Ukraine 2017. Trümmer is on stage. © Ievhenia Liulko / The Embassy of the Federal Republic of Germany in Ukraine

day running one of its biggest portfolios worldwide, with a staff of more than 350 in Kyiv and seven regional hubs. Moreover, KfW Development Bank supports economic and social progress with specific funding programmes.

After the Revolution of Dignity, German commitment in the field of technical and financial cooperation increased dramatically. Since 2014, EUR 377 million were committed under bilateral Development Cooperation (2014: EUR 81 million, 2015: EUR 172 million, 2016: EUR 82.5 million, 2017: EUR 41.45 million). Particular attention was given to the situation of refugees with a programme “Fighting the Causes of Flight – Reintegration of Refugees”. Germany also became the largest bilateral contributor in humanitarian aid for the Donbas spending a total of EUR 74.2 million (2014: EUR 7.88 million, 2015: EUR 18.0 million, 2016: EUR 25.3 million, 2017: EUR 23.02 million).

In its cooperation efforts, Germany focuses on three main areas: 1. sustainable economic development; 2. democracy, civil society, public administration and decentralization and 3. energy efficiency. Germany has also greatly expanded its support to Ukraine in dealing with the crisis in the east of the country. For example, the rehabilitation of the municipal infrastructure destroyed by the

conflict or particularly used by internally displaced people, is being supported with a total of EUR 55 million. Germany also provided winter-proof accommodation for currently about 2,300 people. Other projects serve to promote employment and create housing for internally displaced persons.

In the sphere of cultural and educational relations, the Goethe-Institut in Kyiv was opened in 1993. The German Academic Exchange Service (DAAD) has fostered the exchange of students, granted scholarships to Ukrainian students and developed an academic course for European and German studies in collaboration with Jena University. Currently more than 70 universities in Ukraine benefit from DAAD's funding when it comes to their bilateral cooperation projects with German partner universities.

The Internationale Stiftung für Rechtliche Zusammenarbeit (IRZ) already started operating in Ukraine during the last months of the Soviet Union. It supports the transformation of the post-Soviet judiciary into a system corresponding to Western legal standards by promoting contacts with German legal experts, bringing legal advice and expertise to Ukraine and organizing seminars.

In addition, a "German Advisory Group for Ukraine" has been offering extensive expertise and advice to Ukrainian state agencies on economic, social and political issues since 2005.

With a whole range of visiting and training programs for different target groups – including regional administration officers, managers of Ukrainian enterprises, lawyers and judges – we try to introduce German experiences and practices to Ukrainian decision-makers. The Embassy has initiated a cooperation with the Verkhovna Rada, allowing for an internship of German graduate students. After a successful start in 2017, the programme in 2018 is giving three young Germans the possibility to study Ukrainian political life for five months from the very heart of the political process. A similar programme for Ukrainian graduates is organized every year by the German Bundestag.

As a measure for the people of our two countries, the year 2017/2018 is dedicated to the German language in Ukraine and, at the same time, to the Ukrainian language in Germany. It's a truism that learning a foreign language today is becoming ever more important. In view of the new level of exchange between the European Union and Ukraine, this particularly applies also to German. We also hope that Ukrainian would get more of the attention it deserves in Germany.

Finally, Ukraine has been a partner for German business since its independence. The Delegation of German Commerce and Industry was established in 1993. In 2016, this institution was transformed into a fully-fledged German-Ukrainian Chamber of Commerce and Industry – marking the growing and sustainable interest of German business in the Ukrainian market. As of today, hundreds of German companies are active in Ukraine with representations and affiliates, many of them with investments. As an example, German car parts man-

ufacturers have created more than 30.000 jobs, mainly in Western Ukraine. Other production facilities have been built up by German companies in the chemical industry, the production of construction materials and in the agricultural sector.

In 2017, German-Ukrainian trade continued its recovery, thus compensating for losses in 2014 and 2015. Growing by more than 22% as compared to 2016, the trade volume in 2017 has reached more than 6.6 billion euros. Germany is a major destination for Ukrainian exports (number three among EU countries) and Ukraine's biggest source of imports in the EU. It is also among the most important foreign investors in Ukraine.

The truly distinguishing factor in the German-Ukrainian relationship is the intensity of the political dialogue and the outstanding political interest Germany takes in a stable, peaceful and democratic development of a sovereign Ukraine. Geography and history are certainly two defining elements in this respect. As a formerly divided country, Germany arguably has gained more than any other country from the end of the Cold War. It has a deep insight into the challenges of transformation processes while bringing along the experience and tradition of a state anchored in the Euro-Atlantic community of values since the Federal Republic's foundation. That is why reunified Germany committed very early to the support of the transformation processes in Central and Eastern Europe, including in Ukraine.

In this vein, Germany has dedicated particular interest to the aspirations for democracy, freedom and the rule of law in our Eastern neighbours, including the Orange revolution and the Revolution of Dignity in Ukraine. When a violent repression of the Maidan revolution was looming, the German, French and Polish Foreign Ministers together urgently flew to Kyiv brokering a deal to end the bloodshed. The agreement, in effect, led to the flight of President Yanukovich and his closest allies.

Since then, Germany has been a central supporter of reforms in Ukraine. An unparalleled number of high ranking visitors, including the Foreign Minister who visited Kyiv six times in 2014 alone, but also the Chancellor and the Federal President have been coming to Kyiv. Since the Maidan revolution, German cooperation funding has multiplied. Today, Germany is one of the biggest bilateral donors in addition to its large role in EU funding. Germany established an expert group at the level of State Secretary in various fields ranging from health care to agriculture allowing for high ranking direct talks on cooperation. In order to foster direct relations between people, Germany adopted its own Eastern Partnership programme in 2014, of which Ukraine has consistently been attributed the lion's share. In summer 2017, upon a request by Ukraine to the G7 countries, Germany appointed the former Prime Minister of Saxony, Georg Milbradt, as a special advisor on decentralisation, reform of civil service and good governance.

From 2014 onward Germany has steadfastly resisted all attacks on the sovereignty and territorial integrity of Ukraine. Germany has not recognized the

Німеччина профінансувала придбання восьми екскаваторів для комунального водопостачання в Маріуполі, Волновасі, Мар'їнці та Красногорівці. Для купівлі екскаваторів Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) Федеральний уряд Німеччини виділив 465 тис. євро. Постійний заступник Посла Німеччини у Києві Вольфганг Біндзайль разом із Головою Представництва ЮНІСЕФ в Україні Джованною Барберіс символічно передав ключі від екскаваторів заступнику директора КП «Вода Донбасу» Віктору Заводовському. © Посольство Німеччини

Germany financed the acquisition of eight water supply excavators for Mariupol, Volnovakha, Mariinka and Krasnohorivka. The Federal Government of Germany has allocated 465 thousand euros for the UN Children's Fund (UNICEF) to purchase the excavators. Permanent Deputy Ambassador of Germany to Ukraine, Wolfgang Bindzail, together with Head of the UNICEF Representative Office in Ukraine, Giovanna Barberis symbolically handed the keys to the excavator to Viktor Zavadovskyi, Deputy Director of the ME "Water of Donbas". © The Embassy of the Federal Republic of Germany

illegal annexation of Crimea and will not do so. It supports Ukraine's interests in bringing up the situation in Crimea, including the human rights situation, in the relevant international bodies.

Above all, Germany has engaged at an unprecedented scale to a peaceful solution of the conflict in Ukrainian Donbas. On 4 June 2014, during the 70th commemoration of the Allies' landing in Normandy, Germany, together with France, established the so-called "Normandy Format" that provides for a framework for dialogue between Russia and Ukraine with France and Germany as facilitators. This format has proven useful at countless occasions and significantly contained the ongoing bloodshed. It was particular instrumental during the Minsk negotiations in February 2015, allowing for an agreement that showed the way for a peaceful settlement of the conflict. Certainly, the so-called "Minsk package of Measures" could not offer a perfect solution from a Ukrainian perspective, as it was the result of a negotiation process under difficult circumstances and had to be a compromise.

However, it provided for an end of the large scale fighting and a starting point for further negotiations.

By contributing to the establishment of the Trilateral Working Group (Ukraine, Russia, OSCE), meeting regularly in Minsk and discussing practical measures in the security, political, humanitarian and economic sphere, Germany supported another channel for minimizing the consequences and working towards a peaceful solution of the ongoing military conflict. In 2016, being fully aware of the challenges in face of the biggest crisis of confidence in the Euro-Atlantic area since the end of the Cold War, Germany took over the Chairmanship of the Organisation for Security and Cooperation in Europe.

After more than three years of negotiations, a lasting solution to the conflict in Ukrainian Donbas has not been reached yet. This is certainly not a satisfactory result. However, up to date, the Minsk process, seconded by the Normandy format meetings, remains the only mechanism that allows for a negotiation process, while the Minsk package of measures stays on the table as the only agreed document containing a perspective for the end of the conflict. Within these frameworks, the German Government has consistently and unequivocally supported Ukraine in its legitimate pursuit of a settlement restoring its territorial integrity and sovereignty.

Chancellor Merkel and the respective Federal Foreign Ministers have shown remarkable personal engagement and commitment in pursuing this course.

Марі ЙОВАНОВИЧ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Сполучених Штатів Америки в Україні*

ПАРТНЕРСТВО США ТА УКРАЇНИ

Сполучені Штати прагнуть бачити Україну успішною, стабільною, можливою, демократичною та вільною, і я пишаюсь тим, що команда посольства США надає підтримку нашим українським партнерам.

Із часу Революції гідності Україна здійснила низку надзвичайно важливих кроків у впровадженні судової, оборонної та економічної реформ. Сполучені Штати підтримують Закон України «Про національну безпеку», законодавство щодо антикорупційного суду, як і формування, роботу Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Ми також підтримуємо зусилля України з відновлення економічної стабільності та зростання, очищення банківського сектора, звуження можливостей для корупції під час обчислення й збору ПДВ, оновлення управління державними підприємствами в енергетичному секторі, реформування дорожньої поліції та надання містам і населеним пунктам більших ресурсів та повноважень для поліпшення життя їхніх мешканців.

Сполучені Штати тісно співпрацювали з нашими українськими партнерами з багатьох вищезазначених ініціатив; із 2014 року ми надали Україні понад 2 мільярди доларів на фінансування заходів безпеки та в інших сферах, які допомогли започаткувати такі ініціативи, як патрульна поліція, НАБУ та САП. Ми також підтримуємо міцні культурні зв'язки між нашими двома країнами за допомогою академічних та професійних програм обміну й інших ініціатив.

Незважаючи на досягнутий прогрес, залишається багато роботи задля того, аби вважати жертви України на Майдані та на Донбасі недаремними. Треба дослухатися до голосу громадянського суспільства, оскільки

Київський безпековий форум. Під час заходу виступили Арсеній Яценюк, прем'єр-міністр України (2014–2016), Марі Йованович, Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні, Роман Вашук, Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні, й Александер Вінніков, голова Представництва НАТО в Україні, липень 2018 р.

Kyiv Security Forum. Arsenii Yatseniuk, Prime Minister of Ukraine (2014–2016), Marie Yovanovitch, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the USA to Ukraine, Roman Waschuk, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Canada to Ukraine, and Alexander Vinnikov, Head of the NATO Representation to Ukraine, July 2018

реформи після Революції гідності були б неможливими без його самовідданої праці заради кращого майбутнього України. Хоча критика з боку громадянського суспільства може бути незручною для будь-якого уряду, українська влада розуміє, що сильне громадянське суспільство – обов'язкова умова поступу для будь-якої країни, а свобода критикувати – це те, що відділяє Україну від репресивних країн, як-от Росія.

Корупція залишається актуальною проблемою – насправді це є найбільшою перешкодою для досягнення Україною своїх євроатлантичних прагнень. Над нещодавно утвореними антикорупційними інституціями України нависла загроза. Ми звертаємося до українського уряду, щоби він продовжив виконувати свою обіцянку народу України здійснити реформи, яких люди вимагали. Ми також закликаємо Україну вжити заходів для демонтажу в країні олігархічної системи, в якій деякі особи мають величезну економічну силу, що може бути використана для викривлення політичної та економічної систем.

Сполучені Штати продовжують підтримувати реформи в Україні, а також рішуче стоять на боці України у боротьбі з російською агресією. Від початку кризи США та їхні європейські партнери були об'єднані в захисті суверенітету та територіальної цілісності України. Кримська декларація Держсекретаря Помпео від 25 липня 2018 р. чітко й недвозначно підтвердила політику США: ми не визнаємо і не визнаємо незаконну анексію Криму Росією.

Наші санкції, прив'язані до Мінських угод, будуть актуальними, доки Росія повністю не виконає умови Мінських домовленостей і не піде з Донбасу. Наші «кримські» санкції залишаться діяти, доки Росія не поверне під контроль України Кримський півострів. Допоки ці критичні питання не буде вирішено, неможливо повернутися до ведення справ із Росією «як зазвичай». Ми будемо незмінно підтримувати Україну перед лицем російської агресії.

Marie YOVANOVITCH,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the United States of America to Ukraine*

U.S.–UKRAINE PARTNERSHIP

The United States is committed to the success of stable, prosperous, democratic, and free Ukraine, and I am proud to lead the team at the U.S. Embassy in supporting our Ukrainian partners.

Ukraine has taken a number of impressive steps since the Revolution of Dignity to achieve judicial, defense, and economic reform. The United States welcomes Ukraine's Law on National Security and the Anti-Corruption Court legislation, as well as the establishment of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the Special Anti-Corruption Prosecutor's Office. We also applaud Ukraine's efforts to restore economic stability and growth, clean up the banking sector, narrow the scope for corruption in VAT administration and procurement, revamp state enterprise management in the energy sector, reform the traffic police, and provide cities and localities with more resources and authority to improve the lives of their residents.

The United States has worked closely with our Ukrainian partners on many of these initiatives; since 2014, we have provided more than \$2 billion in security and non-security assistance funds to Ukraine, which helped to launch initiatives including the Patrol Police, NABU, and SAPO. We also maintain robust cultural ties between our two nations through academic and professional exchange programs and other initiatives.

Despite the progress that has been made, much work remains to ensure Ukraine's sacrifices on the Maidan and in Donbas are not in vain. Civil society must be empowered, as the reforms since the Revolution of Dignity would not have been possible without its devotion to a better future for Ukraine. While the criticism of civil society can be uncomfortable for any government, the Ukrainian government understands that a strong civil society is imperative to improving any country and that the freedom to criticize is what sets Ukraine apart from repressive countries like Russia. Corruption remains a pressing problem – in fact, it is the most significant obstacle to Ukraine achieving its Euro-Atlantic aspirations. Ukraine's nascent anticorruption institutions are under threat. We look to the Ukrainian government to keep its promise to the people of Ukraine to follow through on the reforms that they have demanded. We also encourage Ukraine to take steps to break up its oligarchic system, in which a few individuals hold immense economic power that can be used to distort the political and economic systems.

*Марі Йованович відзначила четверту річницю Революції Гідності
Marie Yovanovitch marked the fourth anniversary of Ukraine's Revolution of Dignity*

The United States continues to support Ukraine's reforms and also stands firmly with Ukraine in countering Russian aggression. From the beginning of the crisis, the United States and its European partners have been united in defense of Ukraine's sovereignty and territorial integrity. Secretary Pompeo's July 25, 2018 Crimea Declaration made a clear and unequivocal statement of U.S. policy: we do not, and will not, recognize Russia's purported annexation of Crimea.

Our Minsk-related sanctions will remain in place until Russia fully implements the Minsk agreements and withdraws from Donbas. Our Crimea-related sanctions will remain in place until Russia returns control of the Crimean peninsula to Ukraine. There can be no return to "business as usual" with Russia until these critical issues are resolved. We will remain steadfast in our support for Ukraine in the face of Russian aggression.

*Мохамед ЕЙСА ІСМАЇЛ ДАХАБ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Судан в Україні*

СУДАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: ЯСКРАВА ТА ПЛІДНА ЗУСТРІЧ

Свідченням розвитку двосторонніх відносин між Суданом та Україною стала домовленість лідерів обох країн (президента Омер Хасана Ахмеда Аль-Башира та Віктора Януковича) про відкриття у 2013 році Посольства Судану в Києві. Від того часу обидві сторони прагнули посилити та зміцнити співпрацю в багатьох сферах, що представляють взаємний інтерес.

Відкриття Посольства Судану в Києві на рівні послів стало кульмінацією дружніх відносин між нашими країнами і свідченням взаємної волі та щирого бажання продовжувати зміцнювати зв'язки задля користі обох народів.

Взаємна підтримка помітна й на загальному міжнародному рівні. Обидві країни обстоюють спільні позиції в Організації Об'єднаних Націй, у Русі неприєднання та в групі 77, а також у багатьох подібних міжнародних органах.

І Судан, і Україна пообіцяли прискорити темпи розвитку двосторонніх відносин та сприяти спільним політичним та економічним домовленостям, а також проведенню обговорень задля створення міжвідомчої комісії, справедливо обмінятися проектами угод та Меморандумами про взаєморозуміння для укладання різних угод у торгівлі та інвестиціях, сільському господарстві, освіті та науці, технологіях та в інших сферах взаємодії на користь та добробут обох народів.

У зв'язку з цим наші сторони планували скликати перше засідання Спільної комісії з політичних консультацій у Києві в липні 2018 року, яка, сподіваємося, відкриє можливості для більшої кооперації між Суданом і Україною.

Слід нагадати, що важливою є економічна співпраця. Судан імпортує з України різних товарів та сировини на багатомільярдну суму. Україна є партнером із постачання пшеничного зерна та борошна, олії та насіння олійних культур, а також різних промислових товарів, апаратів.

Щодо моїх особистих вражень в Україні, то я маю велику честь та захоплення бути другим послом Судану в цій чудовій та дружній державі. Я був дуже вражений приємними словами, які чув на всіх зустрічах із представниками української влади та громадськості. Тож із великою приємністю виконую обов'язки Посла в цій прекрасній і високодисциплінованій, організованій та розвиненій країні. Також особливо вражений та зворушений сердечними прийомами, зустрічами під час вручення Вірчих грамот Президенту України Петру Порошенку.

Я вражений і дуже вдячний за спілкування та за тверді наміри, які висловив Президент України на цій зустрічі щодо подальшого розвитку, зміцнення відносин між Україною та Суданом у різних сферах. Я сподіваюся побачити, що всі ці бажання та висловлені інструкції буде досягнуто задля постійної взаємодії, координації та дружби між двома країнами.

Також щиро радий відвідати чудове місто Київ, побачити чарівну річку Дніпро. Для мене це насправді надзвичайна вдача почати виконання своїх службових обов'язків та представляти Судан саме в цій прекрасній державі з дуже скромними, щедрими та добрими людьми. Я налаштований довести своєю щоденною роботою, що є гідним такого щастя.

м. Київ, 24 квітня 2018 року

Церемонія вручення Вірчих грамот. Президент України Петро Порошенко та Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Судан в Україні Мохамед Еїса Ісмаїл Дахаб

Ceremony of credentials presentation. President of Ukraine Petro Poroshenko and the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of the Sudan to Ukraine Mohamed Eisa Ismail Dahab

Mohamed EISA ISMAIL DAHAB,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of the Sudan to Ukraine*

SUDAN-UKRAINIAN RELATIONS: VIVID AND FRUITFUL ENCOUNTER

The development of bilateral relations between Sudan and Ukraine was witnessed by the agreement of Leaders of two countries (President Omar Hassan Ahmed Al-Bashir and former President Viktor Yanukovich) to open the Embassy of the Republic of the Sudan in Ukraine in 2013. Since then both parties have sought to enhance and strengthen the cooperation in many fields of mutual interest.

The opening of the Embassy of the Republic of the Sudan in Ukraine in Kyiv at the ambassadorial level became a culmination of friendly relations between our countries and a testimony of mutual will and genuine desire to strengthen ties for the benefit of both nations.

The mutual support may be seen on general international level. Both countries stand for common positions at the United Nations, Non-Aligned Movement and the Group of 77, as well as in many similar international bodies.

Both Sudan and Ukraine have vowed to accelerate the pace of their bilateral relations and assist in mutual political and economic arrangements and discussions in order to establish interdepartmental commission, exchange drafts of agreements and memorandums on mutual understanding to conclude various agreements in trade and investments, agriculture, education and science, technologies and other areas of cooperation to promote the opportunities and well-being of both nations.

Pursuant thereto, our parties planned to convene the first session of the Joint Political Consultation Committee in Kyiv this July, which, we hope, will give the opportunity for further cooperation between Sudan and Ukraine.

It is worth noting the importance of economic cooperation. Currently import of goods and commodities from Ukraine to Sudan comprises several billions dollars. Ukraine is our partner in supply of wheat and millet, oil and oil-plant seeds, as well as various industrial goods and apparatus.

Speaking about my impressions regarding Ukraine, I have to say that it is great honour and delight for me to be the second Ambassador of Sudan to this wonderful and friendly state. I was impressed by splendid and amical utterances that I heard during the encounters with Ukrainian officials and public representatives. Therefore, with great pleasure I perform the Ambassador's duties in this

Церемонія вручення Вірчих грамот. Президент України Петро Порошенко та Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Судан в Україні Мохамед Еїса Ісмаїл Дахаб

Ceremony of credentials presentation. President of Ukraine Petro Poroshenko and the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of the Sudan to Ukraine Mohamed Eisa Ismail Dahab

beautiful and highly disciplined, organized and developed country. In addition, I am amazed and touched by cordial receptions, meetings during the presentation of credentials to Petro Poroshenko, President of Ukraine.

I am impressed and grateful for the discussions and stern intentions expressed by the President of Ukraine during that meeting regarding further development and strengthening Ukraine-Sudanese relations in various fields. I hope to witness that these desires and pronounced instructions will be achieved in order to establish continuous cooperation, coordination and friendship between the two countries.

I also delighted to visit the marvellous city of Kyiv, and to see the magnificent Dnipro River. It is really great luck to serve in this beautiful country with incredibly modest, generous and kind people and represent Sudan here. I am determined to show myself worthy of this fortune.

Kyiv, April 24, 2018

*Алішер АБДУЛІЄВ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Узбекистан в Україні*

УЗБЕКИСТАН – ПЕРЛИНА СХОДУ

В Узбекистані туристична сфера – одна з наймолодших, але в своєму розвитку вона випереджає багато інших. Узбекистан з його унікальними пам'ятками старовинної архітектури, найдавнішою цивілізацією, чудовими куточками природи теж прагне стати однією з найбільших туристичних держав.

Із 1993 року наша країна є членом Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), а з 2004 року в «серці Шовкового шляху» – Самарканді – діє офіс підтримки ЮНВТО, який координує розвиток туризму трансконтинентальної магістралі.

За короткий період в країні здійснено масштабну роботу у сфері модернізації туристичної індустрії, поліпшення транспортної та готельної інфраструктури країни, а також здійснено розробки і вдосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму, що є фундаментом для сталого розвитку напруму. На сьогодні розроблено в новій редакції проект Закону Республіки Узбекистан «Про туризм», а також 34 нормативно-правових акти, 26 з яких було схвалено і вони вже набрали чинності.

Задля приведення якості туристичних послуг до рівня міжнародних стандартів, задля гарантування безпеки туристів, на підставі вимог Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) було розроблено і зареєстровано два нових державних стандарти щодо термінології в туристичній сфері та вимог до безпеки господарської діяльності готелів.

Водночас наша країна стала членом міжнародного технічного комітету «Туризм і послуги, що надаються в цій сфері» Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).

Задля отримання оперативної і достовірної інформації з усіх питань щодо туристичної сфери та обробки запитів суб'єктів туристичної діяль-

ності і туристів з 4 грудня 2017 року розпочав свою роботу «Call center» Держкомтуризму, який надає послуги цілодобово.

В рамках розвитку туристичного потенціалу регіонів та ефективного їх використання втілюють у життя програми з розвитку туризму в Хорезмській і Бухарській областях, затверджені відповідними постановами глави держави, також програми у Самаркандській, Кашкадар'їнській, Сурхандар'їнській, Джизакській і Ферганській областях, затверджені постановами і протоколами Кабінету Міністрів.

Зокрема, у межах програми в Бухарі і Самарканді наведені роботи зі створення туристичних зон «Давня Бухара» і «Самарканд Сіті», реалізації близько 450 проектів, зокрема з реставрації та консервації 50 об'єктів культурної спадщини, будівництва та реконструкції понад 50 готелів, створення близько 100 об'єктів громадського харчування.

Із метою розвитку агро- і екотуризму в регіонах, заохочення і підготовки до надання послуг із розміщення туристів в сільських місцевостях, з боку Комітету було організовано понад 100 готельних будинків, відповідно до загальноствановлених вимог, і підготовлено до надання туристичних послуг в районах Бустанлику, Паркенту, Ахангарану і Ангрену Ташкентської області.

Також було вжито такі заходи щодо спрощення та приведення до світових стандартів порядку видачі в'їзних віз і реєстрації іноземних громадян:

а) рішенням Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан з 1 січня 2018 року запроваджено систему подвійного коридору в міжнародних аеропортах Республіки Узбекистан, а з 1 січня 2021 року ця система набирає чинності в автомобільних і залізничних пунктах пропуску через митний кордон Республіки Узбекистан;

б) передбачено можливість тимчасової реєстрації в електронній формі іноземних громадян, які здійснюють за межами населених пунктів поїздки, термін яких не перевищує 10 діб, в супроводі екскурсовода, гідата/ або інструктора-провідника;

в) введено одноразову туристичну візу для індивідуальних іноземних туристів на 30 днів, а плату за реєстрацію візи скорочено на одну третину (від 60 до 40 доларів США), мінімальний склад туристичної групи для оформлення візи був знижений удвічі (з 10 до 5);

г) згідно з Указом президента Республіки Узбекистан:

– з 10 лютого 2018 року для громадян Ізраїлю, Індонезії, Кореї, Малайзії, Сінгапуру, Туреччини та Японії було введено 30-денний безвізовий режим після в'їзду на територію Республіки Узбекистан;

– було встановлено спрощену реєстрацію туристичних віз для 39 країн Європейського Союзу, деяких країн Східної Азії та країн Близького Сходу: Індії, Канади, Нової Зеландії і Сполучених Штатів.

– з 1 липня 2018 року заплановано введення системи видачі електронних віз для громадян іноземних держав.

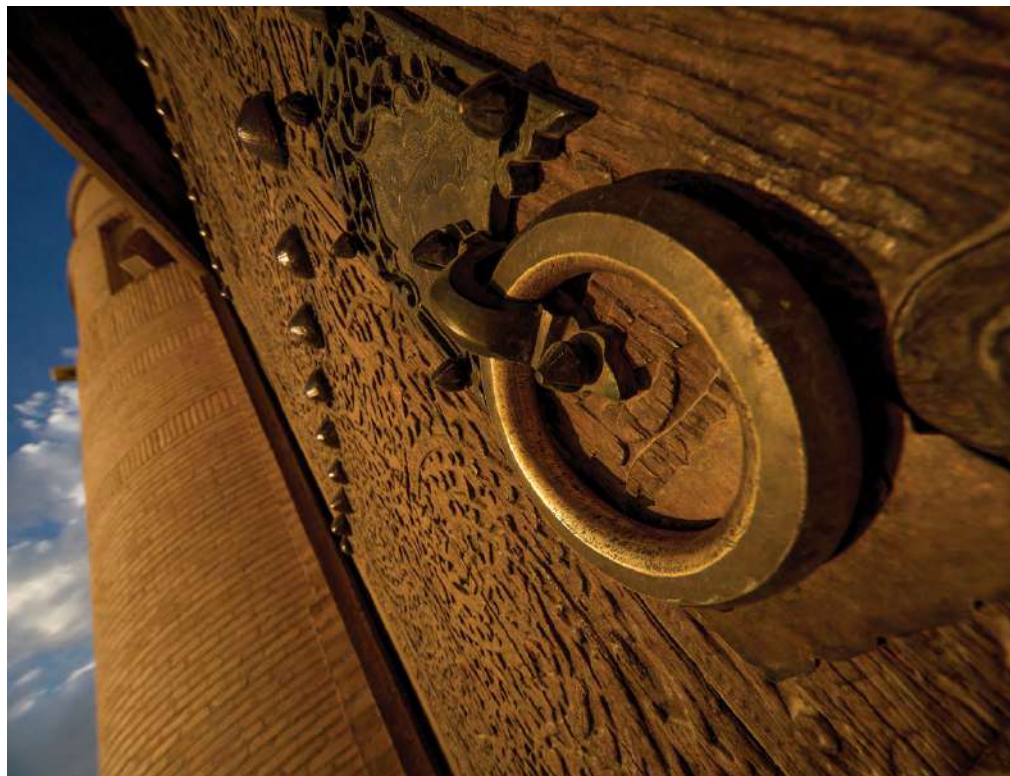
В результаті вищезазначених заходів кількість туристів, що відвідали країну до 2017 року, збільшилася на 32,7% порівняно з попереднім роком і сягнула 2 млн 690 тисяч осіб. Вони ознайомилися з більш ніж сімома тисячами об'єктів культурної спадщини, пам'ятками історії, давньої архітектури і культури, зокрема містами Самарканд, Бухара, Хіва і Шахрисабз, які включено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Експорт туристичних послуг збільшився на 18,3% порівняно з 2016 роком і становив 1 млрд 581 млн доларів.

Зарубіжних туристів Узбекистан приваблює не лише всесвітньо відомою узбецькою гостинністю, унікальними пам'ятками древньої і сучасної архітектури, але і тим, що в нас у країні панують мир і стабільність, атмосфера взаємної поваги та злагоди.

Наявні рекреаційні ресурси дозволяють розвивати всі види туризму, приймати гостей цілий рік. Узбекистан здатний запропонувати широкий спектр послуг як для любителів культурно-пізнавального, активного відпочинку, так і для екстремалів.

Сьогодні в країні широко розвинені діловий, екологічний, лікувально-оздоровчий, фольклорно-етнографічний, історико-архітектурний, релігійно-паломницький та інші види туризму.

*У передчутті східної казки
In the premonition of the oriental fairy tale*

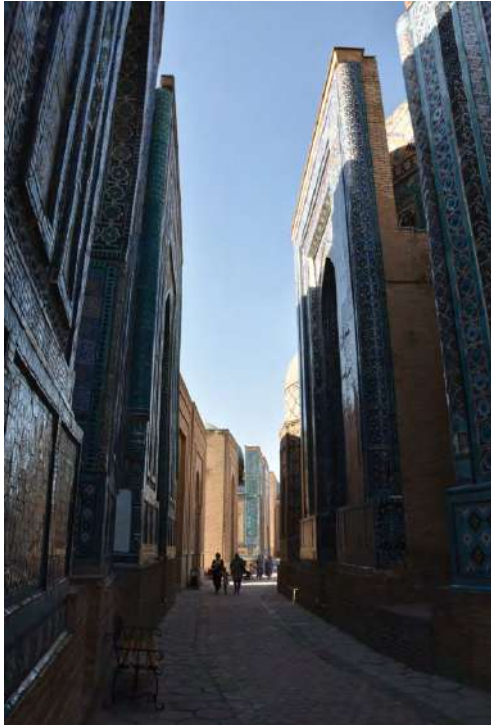
Унікальні пам'ятки давнини, багатство і різноманітність природи, вікові традиції ремісництва, мудрі звичаї та народні свята зосереджені в історичних містах Самарканд, Хіва, Бухара, Шахрисабз, Ташкент та інших.

Розвиток екотуризму – ще один важливий напрям. У низці заповідників і природних парків створюються візит-центри з відповідною інфраструктурою. За підтримки представництва ЮНЕСКО в Узбекистані здійснюється проект зі включення Чаткальського державного біосферного заповідника до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Це дозволить привернути до нього увагу світової громадськості, реалізувати великий потенціал цієї заповідної зони.

Узбекистан – відмінне місце для рандоннерів. Гори і пустеля «в одному флаконі» – це випробування, яке багато велотуристів-екстремалів вважають обов'язковим пунктом у своїй карті пригод.

Велотур в Узбекистані сповнений екзотики, легенд і східної гостинності. На дорогах велосипедисти користуються перевагою, яку забезпечують патрульно-постові служби.

І, звичайно ж, такі тури поєднані з історичним екскурсом Великим шовковим шляхом – містами Самарканд, Бухара, Хіва.

*Чарівними шляхами Узбекистану
Magic roads of Uzbekistan*

В узбецько-українських відносинах у сфері туристичного обміну постійно відбувається пошук нових форм співпраці, моніторинг раніше підписаних домовленостей у сфері туризму. Зараз Україна входить в десятку провідних туристичних партнерів нашої країни. Причин для цього кілька.

Сьогодні Узбекистан є сполучною ланкою між Європою і Південно-Східною Азією. Багато туристичних компаній України розробляють маршрути з зупинкою в Узбекистані, для знайомства з його визначними пам'ятками, а потім подорож триває в Таїланд, Малайзію, Індонезію, Японію, Корею.

У пізнавальному аспекті варто відзначити, що основними особливостями характеру узбецької сім'ї є гостинність і традиційно шаноблива повага

до старших за віком. Узбеки зазвичай живуть великими родинами, які складаються з кількох поколінь, тому перевагу віддають великим будинкам.

Значне місце в побуті, як елемент гостинності, займає чайна церемонія. Заварювання чаю та його розливання гостям є виключною прерогативою господаря. Прийнято завжди приймати запрошення на обід або вечерю і приходити вчасно. Прямуючи в гості, бажано захопити з собою сувеніри або солодощі для дітей господаря. За руку вітаються зазвичай тільки з чоловіками.

Із жінками та особами, які сидять на віддалі, вітаються, прикладаючи праву руку до серця і супроводжуючи цей жест легким нахилом голови. Під час рукостискання традиційно цікавляться здоров'ям, станом справ на роботі та вдома.

У сільській місцевості в разі приходу гостя жінки зазвичай не сідають за один стіл з чоловіками, щоб не заважати їхній бесіді. Не прийнято захоплюватися красою жінок і звертати на них пильну увагу. При вході в житлове приміщення знімають взуття. Необхідно займати місце, на яке вказує господар. До речі, чим далі воно від входу, тим воно почесніше.

Запрошуємо кожного українця відвідати наш сонячний Узбекистан.

*Alisher ABDUALIEV,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Uzbekistan to Ukraine*

UZBEKISTAN IS PEARL OF THE EAST

Tourism is one of the youngest business areas in Uzbekistan, however its rapid development outpaces many other directions. Uzbekistan, with its unique sites of old architecture, ancient civilization, and magnificent nature areas, also strives to become one of the largest tourist countries.

In 1993, our country became a member of the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), since 2004 the UNWTO Support Office, which coordinates the development of tourism on the transcontinental highway, has been operating in the heart of the Silk Road, in Samarkand.

Over a short period of time, the country has carried out a large-scale work in the field of modernization of the tourism industry, improved transport and hotel infrastructure of the country, developed and updated the regulatory base in the sphere of tourism for the sustainable development of the industry. Currently the new version of draft Law of the Republic of Uzbekistan “On tourism” has been developed, as well as 34 regulatory acts, 26 of which have already been approved and entered into force.

In order to level the quality of the tourism services to the international requirements and ensure safety of tourists, two new state standards on tourism terminology and safety requirements for hotel business have been developed and registered on the basis of the requirements of the International Organization for Standardization (ISO).

At the same time, our country became a member of the International technical committee “Tourism and services provided in the field” of the International Organization for Standardization.

The Call Center of the State Committee for Tourism, which works day-and-night, was opened on December 4, 2017 in order to receive timely and reliable information regarding all matters of tourism and processing of inquiries from tourism entities and tourists.

Within the framework of tourism potential development in the regions and its effective use, several tourism development programs are being implemented in Khorezm and Bukhara regions, approved by the relevant resolutions of the Head of State, as well as programs in Samarkand, Qashqadaryo, Surxondaryo, Jizzakh and Fergana regions, approved by the resolutions and protocols of the Cabinet of Ministers.

Самарканд – друге за величиною, після Ташкента, місто в Узбекистані. Найбільше за значенням у центральній частині Шовкового шляху

Samakand is the second largest city in Uzbekistan after Tashkent. It has the biggest value in the central part of the Silk Road

In particular, within the framework of programs in Bukhara and Samarkand, works on creation of tourist zones “Old Bukhara” and “Samarkand City” have been made, in addition more than 450 projects have been implemented, including the restoration and conservation of 50 objects of cultural heritage, the construction and reconstruction of more than 50 hotels, and the creation of more than 100 public catering facilities.

In order to develop the agrarian and ecological tourism in the regions, encourage and prepare for the provision of services regarding the accommodation of tourists in rural areas the Committee provided more than 100 hotel buildings in accordance with the established requirements and prepared to provide tourism services in Bustanlyk, Parkent, Ahangaran and Angren districts of Tashkent region.

The following measures have also been implemented in order to simplify and level the procedure for issuing of entry visas and registration of foreign citizens to the international standards:

a) under Decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, dated January 1, 2018, a double corridor system was introduced at international airports of the Republic of Uzbekistan, and from January 1, 2021, this system will come into force at automobile and railway crossing points at the customs border of the Republic of Uzbekistan;

b) the possibility of temporary electronic registration of foreign citizens, who travel outside the residential places for a period not exceeding 10 days, accompanied by a tour guide and/or instructor guide was provided;

c) single-entry tourist visa for individual foreign tourists for a period of 30 days was introduced, and visa registration fee was reduced by one third (from 60 to 40 USA dollars), the minimum number of tourists in a group for visa application was reduced by half (from 10 to 5);

d) according to Decree of the President of the Republic of Uzbekistan:

– from February 10, 2018, a 30-day visa-free regime was introduced for citizens of Israel, Indonesia, Korea, Malaysia, Singapore, Turkey and Japan after entering the territory of the Republic of Uzbekistan;

– a simplified registration of tourist visas was established for 39 countries of the European Union, some East Asian countries and Middle East countries namely India, Canada, New Zealand and the United States.

– from July 1, 2018, it is planned to introduce an electronic visa issuance system for citizens of foreign countries.

As a result of the above-mentioned works, the number of tourists that had visited the country by 2017 increased by 32.7% as compared to the previous year and amounted to 2,690,000 people. They learnt about more than seven thousand objects of cultural heritage, monuments of history, ancient architecture and culture, including the cities of Samarkand, Bukhara, Khiva and Shakhrisabz, which are included in the UNESCO World Heritage list.

Exports of tourist services increased by 18.3% as compared to 2016 and amounted to 1 billion 581 million dollars.

Not only world-renowned Uzbek hospitality, unique ancient and modern architecture attracts foreign tourists to Uzbekistan, but also peace and stability in our country, an atmosphere of mutual respect and harmony.

The recreational resources available in the country allow developing all types of tourism, and welcome guests all year round. Uzbekistan is capable to offer a wide range of services for those who prefer both cultural and recreational activities, as well as for extreme tourists.

Today, business, ecological, medical and health, folklore, ethnographic, historical and architectural, religious and other types of tourism are widely developed in the country.

Unique monuments of ancient architecture, the richness and diversity of nature, the age-old traditions of craftsmanship, wise customs and folk holidays are concentrated in the historical cities of Samarkand, Khiva, Bukhara, Shakhrisabz, Tashkent.

The development of ecotourism is another important direction. Visiting centres with the appropriate infrastructure are created in a number of nature reserves. With the support of UNESCO's representative office in Uzbekistan, a

project on inclusion of the Chatkal State Biosphere Reserve into the UNESCO World Heritage List is being implemented. This will attract the attention of the world community and provide the opportunity to use the great potential of this beautiful protected area.

Uzbekistan is a great place for randonneurs. Mountains and deserts run together creating a challenge, which many cyclists and extreme tourists consider a compulsory point in their adventure map.

Biking in Uzbekistan is full of exoticism, legends and eastern hospitality. Cyclists have advantages provided by patrol service on the roads.

Naturally, such tours are combined with the historical trip along the Great Silk Road to the cities of Samarkand, Bukhara, Khiva.

In the area of tourist exchange of Uzbek-Ukrainian relations there is permanent search for new forms of cooperation, monitoring of previously signed agreements in the field of tourism. Now Ukraine ranks among 10 leading tourist partners of our country. There are several reasons for it.

Today, Uzbekistan is a connecting link between Europe and Southeast Asia. Many Ukrainian travel companies develop routes with a stopover in Uzbekistan to explore its attractions, and then travel to Thailand, Malaysia, Indonesia, Japan, Korea.

In the cognitive plan it should be noted that the main features of the Uzbek family are hospitality and traditionally respectful attitude towards the elderly. The Uzbek people usually live in big families, consisting of several generations, so the preference is given to large houses.

Tea ceremony holds a significant place in everyday life, as an element of hospitality. Tea brewing and pouring it in cups of guests are the exclusive prerogative of the owner. There is a tradition to accept the invitation for lunch or dinner and come on time. When one goes to visit, it is desirable to bring some souvenirs or sweets for the owner's children. Men usually shake their hands when greeting.

With women and people sitting in the distance it is accepted to greet by putting the right hand to the heart and bowing slightly the head. During a handshake it is common to ask about health, work and family.

In the countryside when guest arrives, women usually do not sit down at the one table with the men in order not to interfere with their conversation. It is not accepted to admire the beauty of women and pay attention to them. At the entrance to the living room shoes are removed. It is necessary to occupy the place indicated by the owner. Moreover, the more it is distant from the entrance, the more honourable it is considered.

We invite every Ukrainian to visit our sunny Uzbekistan!

Олег ШАМШУР,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
України у Французькій Республіці*

УКРАЇНА-ФРАНЦІЯ: СУЧАСНА СПІВПРАЦЯ

У 2014 році Україна зробила свій зовнішньополітичний вибір, чітко задекларувавши європейські прагнення. Рух за таким геополітичним напрямком було схвалено не у високих кабінетах, а народом на Майдані – цінною власних життів та кривавих подій, назавжди закарбованих у пам'яті кожного українця. Свідомість та активність громадянського суспільства, яка лише починала зароджуватися під час Помаранчевої революції, посилилася та сягнула небувалого розвитку під час Революції гідності. Це надзвичайно важлива віха нашої новітньої історії, однак навіть після цього нам, українцям, ще належить здолати складний шлях ствердження набутих цінностей, обстоювання своїх прав та свобод, створення та зміцнення громадянського суспільства, розбудови сильної та ефективної економіки.

У цьому процесі багато залежить власне від нас. Однак важливим є також досвід і підтримка усталених європейських демократій. Саме тому співпраця з Францією, країною-фундатором ЄС, має для нас стратегічне значення. На основі давніх двосторонніх відносин Франції та України сформовані та розвиваються нова динамічна та продуктивна взаємодія.

Зв'язки між нашими країнами сягають часів Ярослава Мудрого, донька якого – Анна Київська – була дружиною французького короля Генріха I Капета, королевою Франції, матір'ю майбутнього короля Філіпа I. В історії Франції вона залишилася прабабусею кількох десятків французьких королів.

Син гетьмана Пилипа Орлика, Григорій, був французьким дипломатом і впродовж своєї професійної діяльності прагнув організувати антиросійську коаліцію з Франції, Швеції, Польщі, Туреччини, вважаючи, що з її допомогою можна створити українську державу.

Олександр Шульгин
Oleksandr Shulgin

Генеральний секретар міжнаціональних справ УЦР, а потім міністр закордонних справ УНР у вигнанні О. Шульгин був членом делегації УНР на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр., а Франція займала особливе місце в його серці, адже в цій країні він провів значну частину свого життя, помер і похований неподалік Парижа в місті Сарсель.

З Францією пов'язана доля й багатьох митців. Багато з них приїхало до Парижа – культурної столиці Європи, на початку ХХ століття навчатися та створювати свої шедеври. Це, зокрема, всесвітньо відомі художники Василь Кандинський та Казимир Малевич, Соня (Терк) Делоне, Олександра Екстер, Михайло Бойчук, скульптор Олександр Архипенко та багато інших. У Франції жили та працювали відомі особистості українського походження: балетмейстер Серж Лифар, композитори Ігор Стравінський та Федір Якименко.

У січні 2017 року Україна та Франція урочисто відсвяткували 25 років встановлення дипломатичних відносин у Сенаті Франції, а в березні того ж року міністри закордонних справ двох країн П.А. Клімкін та Ж.-М. Еро відкрили виставку документів з архівів Ке д'Орсе, присвячену одночасно річниці встановлення дипломатичних відносин та 100-річному ювілею від часу заснування української дипломатичної служби.

На виставці було експоновано особисті телеграми Олександра Шульгина – безпосереднього учасника тих подій, з яким пов'язане становлення української дипломатичної служби.

На цій виставці також було представлено ще один доказ давніх дипломатичних українсько-французьких зв'язків, а саме рукописний оригінал «Щоденника» гетьмана Пилипа Орлика, датованого 1727 роком.

Франція стала першою країною Заходу, з якою незалежна Україна підписала міждержавний Договір про взаєморозуміння і співробітництво (27 грудня 1991 рік). А вже 23 січня 1992 року відбувся перший візит міністра закордонних справ Франції Р. Дюма до незалежної України, під час якого було підписано Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Францією. У цьому ж році Генеральне консульство Франції в Україні було перетворено на Посольство, а у вересні 1993 року було відкрито Посольство України у Франції.

Символічно, що саме в Парижі зроблено перший конкретний крок на шляху України до об'єднаної Європи – у Єлисейському палаці Президент України підписав Паризьку Хартію для нової Європи, чим було завершено повне приєднання нашої держави до Ради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ).

Міністри закордонних України Павло Клімкін та Франції Жан-Марк Еро на відкритті виставки, присвяченій річниці встановлення дипломатичних відносин та 100-річному ювілею від часу заснування української дипломатичної служби. 09.03.2017. © www.diplomatie.gouv.fr

Ministers of Foreign Affairs of Ukraine and France, Pavlo Klimkin and Jean-Marc Ayrault, during the opening of exhibition dedicated to the anniversary of diplomatic relations establishment and centenary of Ukrainian diplomatic service foundation, 09.03.2017. © www.diplomatie.gouv.fr

Також у 1992 році було започатковано політичний діалог на найвищому рівні, який із того часу мав регулярний характер, однак особливої динаміки набув за останні три роки. Зокрема, двостороння співпраця має особливе значення після початку російської агресії проти України у 2014 році, коли Франція висловила однозначну політичну підтримку нашій державі, засудивши анексію Криму й підтвердивши відданість суверенітету нашої держави у її міжнародно визнаних кордонах. З початку встановлення дипломатичних відносин глави держав України і Франції в різних форматах зустрічалися майже 20 разів, з них лише протягом 2015–2018 рр. – 11 разів.

Франція разом з Німеччиною доклали найбільше дипломатичних зусиль у врегулюванні ситуації на Сході України, ставши ініціаторами переговорного процесу у так званому «нормандському форматі».

Французький сенатор Ерве Морей нещодавно наголосив: «Франція на боці України. Тут немає жодних двозначностей, незалежно від того, хто є президентом нашої країни: Франсуа Олланд чи Емманюель Макрон, хто є в опозиції, а хто – у більшості. Належність до різних політичних течій не заважає нам підтримувати Україну в її прагненні захистити недоторканість своїх кордонів».

*Президенти України Петро Порошенко та Франції Еммануель Макрон на саміті НАТО в Брюсселі. 2018 рік
Presidents of Ukraine Petro Poroshenko and France Emmanuel Macron during the NATO Summit in Brussels. 2018*

Водночас треба зауважити, що нове керівництво Франції на чолі з Е. Макроном, який першим серед сучасних західноєвропейських лідерів публічно визнав відповідальність Росії за ситуацію на Сході України, продовжує займати сприятливу для нас позицію у протидії російській агресії. Тезу про пряму відповідальність Росії щодо здійснення агресії проти України підтвердив також міністр у справах Європи і закордонних справ Ж.-І. Ле Дріан, перебуваючи в Україні 22–23 березня 2018 року.

Франція послідовно підтримує територіальну цілісність України, категорично не визнає анексію Криму та результати проведених в АРК регіональних та президентських виборів. Жорсткою щодо Росії є позиція Франції щодо подальшого погіршення ситуації з дотриманням прав людини у Криму.

Помітне місце в політичному діалозі займає міжпарламентське співробітництво на рівні груп дружби і профільних структур парламентів обох країн. Лише протягом 2015–2018 рр. на парламентському рівні відбулося 16 обмінів. У новому складі Національних зборів Французької Республіки сформована група дружби «Франція–Україна», яку очолила Валерія Фор-Мунтян. Вона народилася в Україні та є членом пропрезидентської партії «Республіка в русі». У 2018 році група дружби здійснила візит в Україну. У січні 2018 року в оновленому складі Сенату Французької Республіки був перезатверджений склад групи дружби «Франція–Україна», посаду голови якої зберіг сенатор Е. Морей.

А 23 серпня 2017 року Е. Морей та Р. Поврос, колишній голова групи дружби «Франція–Україна» Національних зборів Франції нагороджені орденами «За заслуги» III ступеня «за вагомий особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету України».

Крім політичної співпраці нової динаміки набувають економічні зв'язки, про що свідчить проведений у 2016 році за участі прем'єр-міністра України В. Гройсмана та міністра економіки та фінансів Франції М. Сапена українсько-французький

діловий форум, який став головною подією у сфері розвитку торговельно-інвестиційної взаємодії за останні 7 років. Під час форуму було підписано дві рамкові угоди про транспортування та зберігання природного газу між українським оператором ПАТ «Укртрансгаз» і компанією ENGIE (Франція) та її дочірньою компанією в Україні ТОВ «Енжі Енерджи Менеджмент Юкрейн». Форум, який відвідало понад 200 представників бізнесу Франції, насамперед показав, що французькі ділові кола позитивно оцінюють стабілізацію політичної ситуації в Україні й покращення ділового клімату: вони почали активніше налагоджувати співробітництво з українськими партнерами і у сфері експортно-імпортних операцій, і в галузі інвестування у виробництво.

Україна з великим інтересом вивчає сучасні ініціативи Франції в різних сферах, зокрема екології, енергоефективності тощо. Зі свого боку французькі компанії теж намагаються активно використовувати потенціал України в цих напрямках, долучаючись до амбітних українських екологічних та енергетичних проєктів. Мабуть, найбільш відомим прикладом є реалізація проєкту будівництва об'єкту Укриття-2 ЧАЕС «Арка» із залученням провідного французького інженерного досвіду, що за своїми новаторством та технологічною складністю фахівці порівнюють із дослідженням космосу. Окрім цього, французька компанія EGIS розробляє техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) будівництва з переробки твердих побутових відходів у м. Львів, на основі якого компанія ENGIE буде здійснювати будівництво заводу. Ця французька енергетична компанія-гігант висловила свою зацікавленість в реалізації проєкту з будівництва сонячної електростанції в Чорнобильській зоні відчуження та вже здійснила первинне ТЕО.

Президент України Петро Порошенко та голова групи дружби «Франція–Україна» Валерія Фор-Мунтян

President of Ukraine Petro Poroshenko and Head of the France-Ukraine Friendship Group, Valerie For-Muntean

Щороку створюються робочі групи з питань сільського господарства, транспорту, доквілля, які об'єднують українських та французьких експертів у пошуку вирішення сучасних проблем та нових напрямів співпраці.

Понад 120 французьких компаній працюють у 32 різних секторах на українському ринку. Успішно реалізують свої проекти в Україні такі провідні підприємства, як Auchan та Leroy Merlin у сфері дистрибуції, Lactalis, Louis Dreyfus, Limagrain та Maïsadour – в агропромисловості, BNP Paribas, Credit Agricole та АХА – у фінансовому секторі тощо. Сьогодні Франція є найбільшим іноземним роботодавцем в Україні.

Значно покращити ситуацію перспектив подальшого розвитку економічних відносин дозволить відхід від експорту з України сировини та перехід на експорт товарів і продукції з високим ступенем переробки в Україні.

Важливе значення має активізація взаємодії в освітній сфері, особливо у контексті реформи державної служби в Україні, якій Франція приділяє особливу увагу. У цьому напрямі головним рушієм має бути підписання Угоди про взаємне визнання між Україною та Францією дипломів про середню та вищу освіту, а також реалізація проекту співпраці з Національною школою адміністрації Франції щодо підготовки українських держслужбовців вищої категорії.

Так, 7 липня 2015 року в рамках розширення міжнародного співробітництва Національної академії державного управління при Президентіві України під час візиту делегації академії до Франції було укладено нову Угоду про співробітництво між цими закладами. У межах цієї угоди на базі Національної академії за участі представників Національної школи адміністрації Франції відбулися наукові заходи з проблематики реформування державної служби України, децентралізації влади в Україні та підготовки спеціалістів органів державного управління. Окрім того, Національна школа адміністрації активно залучається до заходів із реформування державної служби в Україні. Так, у 2016 році в ній пройшли стажування 10 членів соціальної платформи громадянського суспільства «Пакет реанімаційних реформ».

У взаємодії з програмою Організації економічної співпраці та розвитку SIGMA було розроблено план підготовки українських державних секретарів. Згідно з цією програмою у 2017 році відбувся відповідний семінар за участі заступника директора департаменту з міжнародних зв'язків Національної школи адміністрації Франції Жерома Гійона та колишнього держсекретаря Міністерства юстиції Франції Еріка Люка.

Окрім того, Національна школа адміністрації спільно з Генеральною дирекцією з питань державної служби Франції, у консорціумі з профільними організаціями Естонії, Італії та Швеції, за участі Школи державної служби Польщі є переможцями у відборі для проекту ЄС «Support to Comprehen-

sive Reform of Public Administration in Ukraine», у межах якого здійснюватиметься надання Україні технічної допомоги в процесах реформування державної служби (планування політики, реформування галузі, підготовка та набір кадрів на державну службу тощо). Загальна вартість проекту на сьогодні 5,3 млн євро. Офіційне оприлюднення результатів конкурсу та безпосередній початок роботи проекту запланований на другу половину 2018 року.

У межах співпраці у сфері освіти й культури нещодавно було оголошено, що з 1 вересня 2018 року стартує Рік французької мови в Україні.

Активно розвиваються міжкультурні контакти. Від 1992 року в Києві діє Французький культурний центр, офіційне відкриття якого відбулося в 1994 році. Він є основою мережі, до якої входять ще чотири регіональні центри, створені у Харкові, Дніпропетровську, Львові та Одесі.

Із 2004 року в складі Посольства України у Франції діє Культурно-інформаційний центр, де систематично відбуваються мистецькі, інформаційні, культурологічні заходи.

Останнім часом у Франції було представлено значну кількість цікавих проектів, які продемонстрували найкращі зразки сучасного українського мистецтва. Відбувся «Тиждень українського кіно» в Парижі та фестиваль документальних фільмів «See Ukraine: Docudays on tour». Українські предметні дизайнери мали значний успіх на подіумах Paris Design Week. Стилісти моди, зокрема талановитий молодий дизайнер А. Белінський, узяли участь у Паризькому тижні моди. Була представлена творчість метрів українського образотворчого мистецтва Олександра Дубовика та Любомира Медвідя, роботи відомих фотографів, лауреатів численних міжнародних премій М. Дондюка, О. Глядедлова, О. Маслова. Український літературний клуб провів літературні вечори-зустрічі з відомими українськими письменниками, твори яких було перекладено французькою мовою: О. Забужко, С. Жаданом, А. Курковим, М. Матіос та ін.

Симпатії французів назавжди завоювали такі музичні гурти, як «Dakh Daughters», «Dakha Brakha», «Океан Ельзи».

Виступ українського жіночого театрально-музичного гурту "Dakh Daughters" у Франції

Performance of Ukrainian female theatre-musical band Dakh Daughters in France

*Українські дизайнери й архітектори презентували свої проекти на виставці "Paris Design Week 2017"
Ukrainian designers and architects presented their projects during the exhibition Paris Design Week 2017*

Лише протягом 2017 та першої половини 2018 років у культурно-інформаційному центрі Посольства було проведено 14 експозицій (фото, живопис, графіка), 11 музичних концертів, багато кінопоказів, презентацій, літературних зустрічей, дефіле мод. Серед найбільш вагомих можна назвати: виставку фотографій українських митців, призерів міжнародних конкурсів, зокрема фотосалону Paris Photo/Plolycorries (також проект «.RAW» про боротьбу українців із російською агресією); концерт відомого дуету «Сестри Тельнюк»; презентації перекладів книг А. Куркова, А. Кокотюхи, Я. Мельника, О. Сенцова; зустріч із відомою актрисою й письменницею українського походження Мілен Демонжо з нагоди виходу її графічного роману «Прощавай, Харкове!»; тематичний вечір «Від Анни Ярославни до Шептицького» за участі В. Троїцького тощо. Також започатковано новий формат культурної дипломатії: проведення вечорів і майстер-класів української кухні в рамках волонтерського проекту асоціації «A travers l'Europe», яка організує відпочинок у Франції для дітей-сиріт війни на Сході України. Такий формат надзвичайно сподобався французькій публіці, яка з цікавістю ставиться до кулінарного мистецтва.

У листопаді 2017 року в Парижі спільно з французькою партнерською організацією було проведено мультидисциплінарний фестиваль «Week-End a l'Est – Kyiv». Парижанам та гостям міста було представлено українську столицю, її мистецьке, інтелектуальне, літературне життя. Від-

булися зустрічі з відомими письменниками та філософами (О. Забужко, А. Курков, С. Жадан, В. Єрмоленко, Т. Огаркова). Під час фестивалю було презентовано фотографії О. Чекменева, колажі творчого дуету «Брати». У Національній вищій школі витончених мистецтв у Парижі Т. Філевська і Д. Горбачов провели лекцію «Київський період Малевича», вкотре нагадавши, наскільки часто митець виявляв свою українську належність. Директор «Мистецького арсеналу» Л. Островська-Люта представила проект про молодих митців і нові імена, які вдається відкрити серед вимушених мігрантів зі сходу України і Криму. О. Балашова, директор Національного художнього музею, розповіла про художників Української паризької школи та наявність Києва в контексті світового сучасного мистецтва. У театрі «Одеон» культовий український режисер В. Троїцький представив українське сучасне театральне мистецтво. Справжнім відкриттям для французьких естетів стали виступи М. Садовської, співачки, акторки, етнографа й аранжувальниці, яка озвучувала покази німої української класики: фільмів Довженка «Земля» та «Арсенал». У філософських дебатах довкола європейської свободи слова брали участь французький філософ М. Єльчанінов, режисер Р. Гупіль, письменник і сценарист А. Курков, філософ і письменник В. Єрмоленко. У центрі доволі емоційної дискусії стояло питання фальшивого звинувачення О. Сенцова, Р. Сущенка та незаконного утримання в російських в'язницях інших політ'язнів. На фестивалі було проведено концерт музики композитора В. Сильвестрова з нагоди відзначення його 80-річного ювілею. Публікації про фестиваль було розміщено у французьких виданнях «Le Monde», «Figaro», «Liberation», «l'Obs», «Transfuge», «Telerama», а також представлено в прямих ефірах на радіо й телебаченні: «TV5Monde», «France Culture», «France Inter».

У 2018 році в культурно-інформаційному центрі було започатковано роботу політичного дискусійного клубу, де проходили зустрічі з представниками українського журналістського, експертного та наукового середовища. Зокрема, гостями клубу були Ю. Макаров, В. Єрмоленко, А. Пасхавер.

Нещодавно відбувся запуск веб-платформи «Nouvelle Ukraine», присвяченої Україні. Вона розроблена групою молодих українських активістів разом із членами асоціації українських студентів у Франції. Її мета – популяризувати Україну у Франції, сприяти створенню позитивного іміджу нашої країни, налагодженню нових економічних та культурних контактів між Україною та Францією.

Україні та Франції, як одним із найбільших держав Європи, народи яких мають однакові цінності та віддані спільним ідеалам, судилася близька співпраця, потенціал якої невичерпний і тільки набирає обертів.

Oleh SHAMSHUR,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to the Republic of France*

UKRAINE – FRANCE: CONTEMPORARY COOPERATION

In 2014, Ukraine made its foreign policy choice by clear pronouncing of its European aspirations. The movement towards such geopolitical direction has been approved not in a top corner office but at the Maidan – it was made by Ukrainian people at the expense of their lives and blood-covered events that has forever been coined in the memory of every Ukrainian. The consciousness and activity of civil society that had been born after the Orange Revolution intensified and reached the unprecedented development during the Revolution of Dignity. It is an extremely important milestone of our contemporary history, however, even after this, we still have to overcome the difficult path of affirming the acquired values, advocating our rights and freedoms, creating and strengthening civil society, building a strong and efficient economics.

This process depends on ourselves a lot. However, the experience and support of recognized European democracies also play an important role. Therefore, the cooperation with France as a founding country of the EU has a strategic value for us. New dynamic and productive interaction has been formed and developed on the long-standing bilateral relations between France and Ukraine.

Relations between our countries go back to the times of Yaroslav the Wise, whose daughter – Anne of Kyiv – was a wife to the French King Henry I of Capet, the Queen of France and mother of the future King Philip I. In the history of France, she will forever remain the great-grandmother of several dozens of French kings.

The son of Hetman Pylyp Orlyk, Hryhorii, was a French diplomat and during his professional activities struggled to arrange the anti-Russian coalition with France, Switzerland, Poland and Turkey, believing that it will help to create Ukrainian state.

The Secretary General for the international affairs of the Central Council of Ukraine and then the Minister for Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic in exile, O. Shulhyn, was a member of delegation of the Ukrainian People's Republic at the Paris Peace Conference in 1919–1920. France took a special place in his heart, as he has spent the biggest part of his life in this country, died and was buried in Sarcelles near Paris.

The destiny of many artists is closely connected with France. Many of them came to Paris – the cultural capital of Europe – at the beginning of the 20th cen-

*Пам'ятник Анні Ярославні в Санслісі. «Анна Київська, королева Франції»
Monument to Anna Yaroslavna in Senlis. "Anne of Kyiv, the Queen of France"*

ture to study and create their own masterpieces. Namely, it is the world famous artists Vasyl Kandynskiy and Kazymyr Malevych, Sonia (Terk) Delone, Oleksandra Ekster, Mykhailo Boichuk, sculptor Oleksandr Arkhypenko and many others. Prominent figures of Ukrainian origin lived and worked in France, namely, ballet master Serge Lifar, composers Ihor Stravinskyi and Fedir Yakymenko.

In January 2017, Ukraine and France solemnly celebrated 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations in the Senate of France, and in March the same year ministers of foreign affairs of both countries, P. A. Klimkin and J.M. Ayrault opened an exhibition of documents from the archives of the Quai d'Orsay dedicated to the anniversary of the establishment of diplomatic relations and centenary of the establishment of diplomatic service.

The exhibition represented personal telegrams of Oleksandr Shulhyn who was a direct participant of the events and a person who the formation of Ukrainian diplomatic service is associated with.

Another demonstration of a long-standing diplomatic relations between Ukraine and France was also presented at this exhibition, namely the handwritten original of the Diary of Hetman Pylyp Orlyk, dated 1727.

France became the first western country with which independent Ukraine signed the Treaty on Mutual Understanding and Cooperation (December 27, 1991).

On January 23, 1992, French Foreign Minister, R. Dumas visited Ukraine for the first time. During the meeting the Protocol on the establishment of diplomatic relations between Ukraine and France was signed. In the same year, the Consulate General of France in Ukraine was transformed into the Embassy, and in September 1993, the Embassy of Ukraine was opened in France.

It is symbolic that namely in Paris the first step of Ukraine towards the united Europe was made – the President of Ukraine signed the Paris Charter for a New Europe in the Elyse Palace, which completed the full accession of our state to the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE).

In 1992, a political dialogue on the highest level was also established. Since then it obtained a regular character, however a special dynamics was reached during the last three years. Namely, the bilateral cooperation now has special meaning after the Russian aggression against Ukraine in 2014 when France proclaimed the univocal political support to our country, having condemned the annexation of Crimea and reaffirming the commitment to the sovereignty of our state within its internationally recognized borders. Since the establishment of diplomatic relations, the heads of Ukraine and France have met almost 20 times in various formats, and 11 times of which – during 2015–2018.

Підписання міжурядового протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Францією. 23 січня 1992 року. © www.diplomatie.gouv.fr

Signing of the intergovernmental protocol on establishment of diplomatic relations between Ukraine and France. January 23, 1992. © www.diplomatie.gouv.fr

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та міністр у справах Європи і закордонних справ Ж.-І. Ле Дріан під час візиту до Києва. 22.04.2018. © www.diplomatie.gouv.fr

Minister for Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin and Minister of Europe and Foreign Affairs Jean-Yves Le Drian during the visit to Kyiv. 22.04.2018. © www.diplomatie.gouv.fr

France, together with Germany, has made the major scope of diplomatic efforts in resolving the situation in eastern Ukraine, becoming the initiators of the negotiation process in the so-called Normandy format.

French Senator Hervé Maurey recently emphasized, “France supports Ukraine. There is no ambiguity here, no matter who the president of our country is – whether François Hollande or Emmanuel Macron, who is in the opposition, and who is in the majority. Belonging to different political trends does not prevent us from supporting Ukraine in its aspiration to protect the inviolability of its borders.”

Simultaneously it is worth noting that new leadership of France headed by E. Macron, who was the first among modern Western European leaders to publicly acknowledge Russia’s responsibility for the situation in eastern Ukraine, continues to take a favourable position for us to counter Russian aggression. The Minister for European and Foreign Affairs J.-I. Le Driane while staying in the country on March 22–23, 2018 confirmed the thesis on Russia’s direct responsibility for carrying out aggression against Ukraine.

France consistently supports the territorial integrity of Ukraine, categorically does not recognize the annexation of Crimea and the results of regional and presidential elections held in the ARC. The position of France regarding the further deterioration of the human rights situation in Crimea is toughened against Russia.

Голова Верховної Ради України А. Парубій та представники групи дружби Україна-Франція під час офіційного візиту до Французької республіки провели зустріч із Головою Національних зборів Франції Франсуа де Ружі. 11.06.2018

Head of the Verkhovna Rada of Ukraine A. Parubii and representatives of the France-Ukraine Friendship Group held the meeting with François de Rugy, President of the National Assembly of France, during the official visit to the French Republic. 11.06.2018

The interparliamentary cooperation at the level of friendship groups and specialized structures of both parliaments hold the prominent position in political dialogue. Sixteen exchanges have been made on the parliament level during only 2015–2018. A group of friendship “France-Ukraine” was formed within the new composition of the National Assembly of the French Republic and headed by Valéria Faure-Muntian. She was born in Ukraine and she is a member of the Pro-Presidential Party called “Republic in Movement”. In 2018, the friendship group carried out a visit to Ukraine. In January 2018, the updated composition of the Senate of the French Republic re-approved the composition of the “France-Ukraine” friendship group, which was headed by Senator H. Maurey, who preserved his position. On August 23, 2017, H. Maurey and R. Pauvros, the former chairman of the “France-Ukraine” friendship group of the National Assembly of the French Republic, were awarded the Orders of Merit of the 3rd Degree “for a significant personal contribution to the strengthening of the international authority of Ukraine”.

Apart the political cooperation, economic ties are also gaining new dynamics, as evidenced by the Ukrainian-French business forum held in 2016 with participation of Ukrainian Prime Minister V. Hroisman and the Minister for Economy

and Finance of France M. Sapin, which became the main event in the field of trade and investment cooperation development over the past 7 years. During the forum, two framework agreements on the transportation and storage of natural gas have been signed between the Ukrainian operator “Ukrtransgaz”, PJSC and ENGIE (France) and its subsidiary company in Ukraine Engie Energy Management Ukraine, LLC. The forum, which was attended by more than 200 business representatives from France, showed, first of all, that the French business circles positively assess the stabilization of the political situation in Ukraine and the improvement of the business climate: they began to intensify cooperation with Ukrainian partners in the field of export and import operations, and in the field of investment in production.

Підписання угоди між урядами України та Франції про купівлю вертольотів Airbus. 14.07.2018

Signing of the agreement between governments of Ukraine and France on purchasing of Airbus helicopters. 14.07.2018

With great interest, Ukraine studies modern initiatives of France in various fields, including ecology, energy efficiency, etc. For their part, French companies are also trying to actively use the potential of Ukraine in these areas, engaging in ambitious Ukrainian environmental and energy projects. Perhaps the most well-known example is the implementation of the construction project of the Shelter-2 at Chornobyl Nuclear Power Plant called “Arka” with the involvement of leading French engineering experience, which, according to its innovation and technological complexity, may be compared with the study of space. In addition, the French company EGIS develops a feasibility reasoning of the construction of solid waste recycling in Lviv, on the basis of which ENGIE will carry out the construction of the plant. This French energy company expressed its interest in implementing a project to build a solar power plant in the Chornobyl Exclusion Zone and has already completed the initial feasibility study.

Each year, working groups on agriculture, transport, and the environment are created that bring together Ukrainian and French experts to find solutions to current problems and new areas of cooperation.

More than 120 French companies operate in 32 different sectors in the Ukrainian market. Successfully implementing their projects in Ukraine are leading companies Auchan and Leroy Merlin in the distribution sector, Lactalis, Louis Dreyfus, Limagrain and Maisadour in the agrarian industry, BNP Paribas, Credit Agricole and AXA in the financial sector, etc. Today, France is the largest foreign employer in Ukraine.

The refusal from raw materials export from Ukraine and the transition to exports of high-level processed products will significantly improve the situation for further development of economic relations.

The activation of interaction in the educational sphere is of particular importance, especially in the context of the reform of the civil service in Ukraine, which France pays special attention to. In this direction, the main driver should be the signing of the Agreement on Mutual Recognition between Ukraine and France regarding the diplomas on secondary and higher education, as well as the implementation of a project for cooperation with the National School of Administration of France for the training of Ukrainian civil servants of the highest category.

Thus, on July 7, 2015, a new Agreement on cooperation between the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine and the National School of Administration of France was concluded during the visit of the Academy delegation to France within the framework of the expansion of international cooperation. Within the scope of this Agreement, conducted on the basis of the national Academy with the participation of representatives of the National School of Administration of France were scientific meetings regarding the problematic topics of the reforming process of the public service in Ukraine, decentralization of power in Ukraine and training of specialists of public administrative bodies. In addition, the National School of Administration of France participated actively in the events regarding the reforming of the public service in Ukraine. Thus, in 2016 ten members of the civil society social platform called “Package of Reanimation Reforms” trained there.

Within the framework of cooperation under the SIGMA Program developed by the Organization for Economic Cooperation and Development, a plan for the preparation of Ukrainian public secretaries has been developed. Thus, under the scope of this program in 2017 a relevant seminar was organized with the participation of Jerome Guillaume, Deputy Director of the Department of International Affairs of the National School of Administration of France, and Erik Luka, former State Secretary of the Ministry of Justice of France.

Moreover, the National School of Administration together with the Directorate General for the Public Service of France, in consortium with designated organizations of Estonia, Italy, and Sweden, with participation of the School for the Public Service of Poland were winners in the selection process for the EU project “Support to Comprehensive Reform of Public Administration in Ukraine”, within the framework of which Ukraine will obtain the technical assistance in the reforming of the civil service (policy planning, sector reforming, training and recruitment of civil servants, etc.). The total value of the project for today comprises 5.3 million euros. The official announcement of the results of the competition and the following start of the project is scheduled for the second half of 2018.

Український стенд на міжнародній книжковій виставці "Livre Paris-2018". 19.03.2018
 Ukrainian stand at the international book exhibition Livre Paris-2018. 19.03.2018

Within the framework of cooperation in the field of education and culture, it was recently announced that on September 1, 2018 the Year of the French Language to be started.

Intercultural contacts develop actively too. Since 1992, the French Cultural Center operates in Kyiv that was officially opened in 1994. This main network consists of four regional centres, located in Kharkiv, Dnipro, Lviv and Odesa.

Since 2004, the Cultural and Information Center operates within the Embassy of Ukraine in France, where artistic, informational and cultural events take place.

Recently, many interesting projects demonstrating the best examples of modern Ukrainian art have been represented in France. Ukrainian Movie Week and festival of documentaries "See Ukraine: Docudays on tour" were held in Paris. Ukrainian object designers succeed on catwalks of Paris Design Week. Stylists, namely talented young designer A. Berlinskyi, participated in Paris Fashion Week. The works of the meters of Ukrainian fine art, namely Oleksandr Dubovyk and Liubomyr Medvid, works of well-known photographers, laureates of numerous international awards M. Dondiuk, O. Hliadielov, O. Maslov were represented. Within the framework of the activity of the Ukrainian Literary Club, there were literary evenings, meetings with well-known Ukrainian writers whose works were translated into French: O. Zabuzhko, S. Zhadan, A. Kurkov, M. Matios and others.

Ukrainian music bands like Dakh Daughters, Dakha Brakha and Okean Elzy forever won the affection among the French.

Only during 2017 and the beginning of 2018 the cultural and informational centre of the Embassy held 14 exhibitions (photo, drawings, graphics), 11 music concerts, many film representations, presentations, literary meetings, catwalk shows. The most prominent among them were photo exhibition of Ukrainian artists winners of international contests, namely the photo salon Paris Photo/Polycopies (also the «RAW» project dedicated to the fight of Ukrainians with Russian aggression); concert of famous duet Telniuk Sisters; presentations of translations of books written by A. Kurkov, A. Kokotukha, Ya. Melnyk, O. Sentsov; meeting with the famous actress and writer of Ukrainian origin Mylène Demongeot on the occasion of the release of her graphic novel “Adieu Kharkov!”; thematic evening “From Anne of Kyiv to Sheptytskyi” with the participation of V. Troitskyi and others. In addition, a new format for cultural diplomacy was also launched – the evenings and master classes of Ukrainian cuisine within the framework of the volunteer project of the Association “A travers l’Europe”, which organizes holiday for war orphans from eastern part of Ukraine in France. French public, who is curious about culinary arts, liked the event of such format.

In November 2017, together with the French partner organization, a multidisciplinary festival “Week-End a l’Est – Kyiv” was held in Paris. Parisians and guests of city were introduced with Ukrainian capital, its artistic, intellectual and literature life. Meetings with famous writers and philosophers (O. Zabužko, A. Kurkov, S. Zhadan, V. Yermolenko, T. Oharkova) were held. Within the framework of the festival photographs of O. Chekmenov and collages of the artistic duet “Brothers” were represented. At the National High School of Fine Arts in Paris, T. Filevska and D. Horbachov held a lecture “Kyiv Period of Malevich”, once again reminding how often the artist showed his Ukrainian identity. Director of Mystetskyi Arsenal museum L. Ostrovska-Liuta presented a project about young artists and new names that can be discovered among forced migrants from eastern Ukraine and Crimea. O. Balashova, director of the National Art Museum, told about the artists of the Ukrainian Parisian School and traces of Kyiv in the context of world contemporary art. In “Odeon” theatre the iconic Ukrainian director V. Troitskyi presented Ukrainian contemporary theatrical art. The real opening for the French aesthetes were performances of M. Sadovska – a singer, actress, ethnographer and arranger, who voiced the shows of the silent Ukrainian classics, namely Dovzhenko’s movies “Zemlia” and “Arsenal”. French philosopher M. Yelchaninov, director R. Hupil, writer and scriptwriter A. Kurkov, philosopher and writer V. Yermolenko, attended the philosophical debate dedicated to the European freedom of speech. The issue of a false accusation of O. Sentsov, R. Sushchenko and illegal detention of other

Співробітники посольства України у Франції відзначили День вишиванки. 18.05.2018
Employees of the Embassy of Ukraine in France celebrated the Vyshyvanka Day. 18.05.2018

political prisoners in Russian prisons was at the centre of a rather emotional debate. In the framework of the festival a concert of composer V. Sylvestrov was held on the occasion of his 80th anniversary celebration. The articles about the festival were published in the French editions “Le Monde”, “Figaro”, “Liberation”, “l’Obs”, “Transfuge”, “Telerama”, and also presented in live broadcasts on radio and TV, namely “TV5Monde”, “France Culture”, “France Inter”.

In 2018, the Cultural and Information Center launched the work of a political discussion club, where meetings with representatives of Ukrainian journalistic, expert and scientific environment were held. In particular, the guests of the club were Y. Makarov, V. Yermolenko, A. Paskhaver.

Recently the Nouvelle Ukraine web platform, dedicated to Ukraine, has just been launched. It was developed by a group of young Ukrainian activists along with members of the Association of Ukrainian Students in France. Its purpose is to popularize Ukraine in France, to promote the creation of a positive image of our country, to establish new economic and cultural contacts between Ukraine and France.

Ukraine and France, as one of the largest states in Europe, whose peoples have the same values and committed to common ideals, were predestined to close cooperation the potential of which is inexhaustible and only gains momentum.

Алан ЕШЛІМАНН,
глава Місії Міжнародного
комітету Червоного Хреста в Україні

ОБ'ЄДНАННЯ ПРОГРАМ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

– Пане Ешліманне, розкажіть, будь ласка, читачам нашого видання про історію створення Міжнародного комітету Червоного Хреста та основні напрями його діяльності.

– Історія створення Міжнародного комітету Червоного Хреста досить цікава. Все почалося у ХІХ столітті, коли швейцарець, подорожуючи Італією, був шокований тим, як багато поранених солдатів у Сольферіно не отримували допомоги під час боїв між франко-сардинською та австрійською арміями. Цього швейцарця звали Анрі Дюнан, банкір за професією. Його настільки вразило побачене, що він вважав за обов'язок щонайперше допомогти солдатам з обох боїв фронту. Пізніше Анрі написав книжку про те, що в будь-якій війні поранені мають отримувати допомогу, й кожна країна повинна мати відповідні структури, щоб вирішувати такі питання. Логотипом такої організації Анрі Дюнан обрав червоний хрест, що асоціюється з охороною здоров'я та схожий на швейцарський прапор з кольорами навпаки. Видання було названо «Спогади про Сольферіно», а невдовзі, в 1863 році, пан Дюнан разом з чотирма видатними швейцарцями заснували так званий Постійний міжнародний комітет, який пізніше став Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Комітет використовував всі можливості й спромігся організувати міжнародну конференцію, на якій було затверджено Першу Женевську конвенцію «Про покращення становища поранених в польових умовах». Це був перший випадок у новітній історії, коли приватні особи висунули таку масштабну ініціативу, що переконала держави. Комітет поступово розширявся. Сьогодні його штаб-квартира розташована в Женеві, а до правління входить майже 20 осіб – усі громадяни Швейцарії, як передбачено статутом. Проте адміністративний склад сфор-

Голова делегації МКЧХ в Україні Алан Ешліманн разом із головою ОБСЄ Анджеліно Альфано під час візиту до Маріуполя, 31.01.2018

Head of Mission of the ICRC to Ukraine Alain Aeschlimann together with the Head of the OSCE Angelino Alfano during his visit to Mariupol, 31.01.2018

мовано з різних національностей. Наприклад, міжнародна команда МКЧХ в Україні налічує приблизно 20 національностей. Згодом організація почала розгортати великі гуманітарні операції, найбільш значною з яких є операція внаслідок конфлікту в Індокитаї (Камбоджі) в 1980-х роках.

Сьогодні Міжнародний комітет Червоного Хреста – потужна організація, в якій працює майже 2000 іноземців, 18 000 місцевого населення, загальний бюджет дорівнює двом мільярдам швейцарських франків. Наприкінці травня 2018 року вона відзначає 155-ту річницю заснування. Відомо, що благодійною діяльністю займалися в різних куточках світу й раніше, однак зі створенням МКЧХ та затвердженням Першої Женевської конвенції розпочато сучасний етап надання гуманітарної допомоги. Від початку й до сьогодні відмітною рисою Міжнародного комітету Червоного Хреста була і є його нейтральна, незалежна та неупереджена позиція. Засновуючи МКЧХ, Анрі Дюнан плекав ідею, щоб у кожній країні діяла гуманітарна організація, яка б виступала посередником у конфлікті. Найголовнішим для Міжнародного комітету Червоного Хреста є його прийняття усіма сторонами і спроможність бути своєрідним мостом між ними, що в ситуації міжнародного конфлікту означає, зокрема, мати можливість потрапити в зону конфлікту та оцінити стан ув'язнених з іншого боку. Тому від початку догляд за пораненими солдатами та ув'язненими формував основу роботи

організації, до якої поступово додалася допомога людям, які в ситуаціях конфлікту мають проблеми зі здоров'ям та зазнають різних форм насильства. Також до сфер відповідальності організації згодом увійшло надання продовольства, на що значно вплинув голод під час конфлікту в Біафрі. Пізніше Комітет став розповсюджувати посівне насіння в рамках сільськогосподарських програм та проводити інші соціально-економічні заходи. Ми також усвідомлювали, що вода є головним чинником виживання населення, тому здійснювалось дедалі більше заходів для забезпечення наявності питної води, допомоги у встановленні водогону, підведенні води до житла тощо. Крім того, МКЧХ ініціював проведення заходів для боротьби з проблемою зникнення людей внаслідок конфлікту. Все почалося з бажання надати змогу сім'ям, розділеним через конфлікт, обмінюватися новинами – ми виступали як посередники у передачі інформації від однієї сторони до іншої, передусім ув'язнених. Наступною сферою діяльності була допомога в ідентифікації решток, аби сім'ї могли отримувати інформацію про те, чи їхній зниклий родич досі живий. Зазвичай конфлікт супроводжується великою кількістю жертв та призводить до масових захоронень, тому людину неможливо відшукати відразу через проблеми з безпекою. Часто родини мусять чекати якийсь час, поки тіло знайдуть та поховать. Згодом Червоний Хрест почав вводити й інші програми, зокрема навчання з мінної безпеки та заходи з інформування населення про ризики, спричинені мінами та нездетонованими снарядами, а також підвищення повноважень органів влади щодо здійснення гуманітарного розмінування.

За всю історію існування й з моменту прийняття Першої Женевської конвенції Міжнародний комітет Червоного Хреста продовжує працювати за принципами міжнародного гуманітарного права та взаємодіє з державами задля його вдосконалення. Після кожного глобального конфлікту, особливо Першої та Другої світових воєн, В'єтнамської війни, було розглянуто та прийнято нові договори та протоколи. З огляду на це, в МКЧХ працює потужний юридичний департамент, завданням якого є аналіз природи конфліктів та визначення, наскільки правова база відповідає або має бути адаптована до нових засобів ведення війни для підвищення захисту та допомоги її жертвам. Отож, правовий аспект є також важливою частиною діяльності організації. В результаті, Міжнародний комітет Червоного Хреста працює, просуває та інформує органи влади та збройні сили про міжнародне гуманітарне право. У зв'язку з цим ми проводимо численні навчальні програми з поширення інформації. Не так давно МКЧХ запровадив програми, покликані зменшити психологічні наслідки конфліктів, в рамках яких проводяться заходи психосоціальної та психічної підтримки здоров'я людей, постраждалих чи навіть травмованих через умови, в яких перебували. Підбиваючи підсумок, Міжнародний комітет Червоно-

Спеціаліст відділу з питань збройної небезпеки МКЧХ України Ольга Побережна під час інформаційної сесії в школі села Гранітне. 29.11.2017

Olha Poberezhna, Weapon Contamination Field Officer of the ICRC of Ukraine during the information session at a school of Hranitne village. 29.11.2017

го Хреста має дуже широкий спектр діяльності, яка цілком залежить від стану конфлікту чи внутрішнього насильства, та метою якої є охопити всі пов'язані з конфліктом питання, приділяючи особливу увагу не окремим категоріям людей, а допомагаючи кожному відповідно до його потреб. Водночас робота організації лише доповнює зусилля органів державної влади, які несуть першочергову відповідальність за ситуацію.

– Відомо, що Міжнародний комітет Червоного Хреста працює в Україні з квітня 2014 року – початку воєнного конфлікту на Сході. Що, на Вашу думку, змінилося за чотири роки роботи Комітету?

– Насправді, до 2012 року МКЧХ вже був представлений в Україні регіональним представництвом, відкритим невдовзі після проголошення незалежності. Тоді його основним завданням було сприяти міжнародному гуманітарному праву та співпрацювати з національними товариствами Червоного Хреста, та охоплював Білорусь, Молдову, Польщу. Коли офіс в 2012 році закрили, ніхто й уявити не міг, що через два роки МКЧХ розгорне таку активну діяльність. Коли організація відновила свою роботу в лютому 2014 року, тут працювало лише п'ять чи шість людей, але згодом кількість їх зростає. Сьогодні ми маємо представництва в Донецьку, Луганську, Слов'янську, Северодонецьку, Маріуполі та Одесі. Утім у 2014

Попереджувальні білборди, встановлені МКЧХ поблизу Маріуполя
Warning billboards set by the ICRC near Mariupol

році було надзвичайно важко передбачити, що станеться далі, тому нам постійно здавалося, що ми відстаємо від подій. На активність місії МКЧХ певною мірою вплинула втрата колеги, котрий загинув у Донецьку 2 жовтня 2017 року. Нашій команді знадобилося близько кількох місяців, щоб оговтатись та надолужити згаяне. Та, врешті, ми освоїлися та спромоглися втілити в життя практично всі наявні програми. Якомога краще збагнути хід конфліктів, різноманітні тонкощі та особливості контексту є важливим для Міжнародного комітету Червоного Хреста. В нашій роботі в Україні ми зважаємо на деякі окремі аспекти. Перший полягає в тому, що конфлікт точиться здебільшого між людьми ментально схожими: у багатьох жителів Донбасу родичі живуть в столиці або області, велика кількість людей переміщається з одного боку лінії зіткнення до іншого. Принципових відмінностей щодо етнічних груп або мови майже немає, на відміну від деяких інших країн. Конфлікт також дуже поляризований та політизований, що створює для МКЧХ певні виклики, адже важливо, щоб нас приймали всі сторони як абсолютно нейтральну та неупереджену організацію. На практиці нерідко важко уникнути спроб, використання у політичних цілях нашої діяльності. Вражає також те, наскільки непомітним є конфлікт у Києві, звідки до місця його розвитку, насправді, не так далеко. Це спричиняє виникнення кількох нових реальностей у країні.

– Представники організації діють на території, підконтрольній Україні, та на окупованих територіях. Чи є суттєві відмінності в потребах обох сторін конфлікту? Як ставляться до працівників МКЧХ в зоні конфлікту?

– Наші працівники справді присутні по обох боках конфлікту: на підконтрольних та непідконтрольних уряду територіях. Ми ведемо таку політику в багатьох країнах, зокрема в Сирії. Чого ми не робимо без згоди суверенного уряду, то це так званий перетин кордону. МКЧХ проводить програми та формує систему поставок з підконтрольного боку зіткнення; ми передаємо вантаж з гуманітарною допомогою до непідконтрольних територій, де представники МКЧХ контактують з відповідальними там особами та ведуть постійні переговори про доступ та дозвіл на здійснення програм. Загалом ми виконуємо один тип діяльності на кожному боці. Однак зрозуміло, що ситуація на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей різниться: люди там мають більше потреб, зокрема у ліках, особливо від хронічних захворювань. Тому майже одразу від початку своєї діяльності МКЧХ підтримує пацієнтів з захворюваннями нирок, яким необхідний гемодіаліз, та пацієнтів з діабетом, які не можуть без інсуліну. Але, знову ж таки, ми робимо переважно одну й ту ж саму роботу, тому важко сказати, в якій зі сторін більше потреб, тим більше коли розташування лінії зіткнення змінюється через наявність мін та інших вибухонебезпечних предметів.

– Ви працювали в Іраку, Анголі, Перу, Ізраїлі, Ефіопії, а тепер, з травня 2015, в Україні. Що в роботі в нашій країні видається Вам викликом, а що приємно вражає?

– Цікавим, проте водночас складним, у роботі тут для мене є швидкий темп, за якого ситуація в країні змінюється з огляду на реформи та перехідну економіку країни. Попри те що лінія зіткнення здебільшого стабільна, а конфлікт затяжний, без інтенсивного артилерійського чи стрілецького обстрілу за останні кілька місяців, МКЧХ мусить залишатися пильним, аби швидко відреагувати на будь-яку ситуацію, що може виникнути. Сам я родом з доволі стабільної країни, в якій дуже зрідка відбувається щось сенсаційне. Однак в Україні майже щодня трапляється щось нове, що як для спостерігача дуже цікаво та незвично. Водночас, нашій команді особливо складно впоратись зі ставленням людей, які висловлюють незадоволення наданням допомоги тим, хто живе на сході. Та в багатьох людей не лишилось вибору – їхні домівки там. Таке ставлення може інколи ускладнювати наше завдання, оскільки ми працюємо для всього цивільного населення і нам важливо підтримувати контакт з людьми. Сьогодні ця проблема є нагальнішою, ніж три роки тому. Люди з іншого боку лінії зіткнення мають ті самі потреби, що й тут – не лише в ліках та продуктах, а й у праві на гідне, пристойне життя.

На специфіку нашої роботи суттєвим чином впливають і соціальні медіа та комунікації, тому Комітет особливо на них зважає та усвідомлює їхні можливі наслідки для репутації організації. Раптом продукт чи послуга, які ми надаємо, виявляться низької якості, або ж роботу буде виконано непрофесійно, довіру може бути легко втрачено, що в результаті буде донесено до широкого загалу в засобах масової інформації. Ми також працюємо над певними питаннями безпеки, зважаючи на те що працівники щоденно здійснюють близько 30–40 польових виїздів до лінії зіткнення, в той час як у цих областях досі тривають обстріли.

Нам пощастило, що в Україні в нас є багато партнерів та зацікавлених осіб, з якими ми маємо нагоду вести доволі плідні обговорення та врешті досягаємо порозуміння. На мій погляд, цей бік роботи дуже важливий, бо дозволяє окреслити ідеї та допомогти зрозуміти інтереси усіх сторін. Здійснювати такий обмін – дуже цінний досвід, і я приємно вражений рівнем співрозмовників, з якими маю справу.

Мені дуже подобається жити в Україні, особливо тепер, коли от-от настане літо. Міжнародний комітет Червоного Хреста працює у багатьох країнах, де засоби для існування пошкоджено або взагалі відсутні, тому, як я вже згадував, це велике щастя, що люди в інших регіонах країни ведуть нормальне життя і не зазнають безпосереднього впливу війни на сході. Враховуючи те, що працівники МКЧХ присвячують більшість часу жертвам конфлікту, тішить, що вони мають змогу підтримувати психологічний баланс у мирному середовищі тут, у Києві. Це приємний бік роботи, який я дуже ціную. Я також захоплююся тутешньою культурою: щодня в місті проходять вистави, концерти та виставки, що значно допомагає впоратися з викликами та стресом.

– Яка Ваша думка щодо ініціативи розгорнути миротворчу місію в зоні конфлікту на Сході України?

– Ми утримуємося від висловлювання конкретних думок щодо цього питання, оскільки сама ідея розгортання миротворчої місії, так само як і місце та спосіб її проведення, – рішення суто політичне. У зв'язку з цим Міжнародний комітет Червоного Хреста не займає жодної позиції, тому що вона одразу ж сприйматиметься як прояв підтримки тієї чи іншої сторони.

Проте, ми завжди вітаємо будь-які ініціативи, які могли б покращити ситуацію та полегшити страждання людей. Потенційне успішне розгортання операції, безумовно, позначиться на потребах населення та нашій діяльності разом, тому МКЧХ уважно відслідковує усі новини. У всякому разі, навіть якщо конфлікт буде послаблено, організація продовжуватиме працювати в інших напрямках, як, наприклад, здійснення програм з пошуку зниклих безвісти осіб, передачі води від одного боку лінії зіткнення до іншої та подолання психологічних наслідків конфлікту. Коли я прибув в Україну в квітні 2015 року, я й подумати не міг, що в 2018 році ми

*МКЧХ провели курс із надання невідкладної допомоги для медиків ДСНС України
ICRC held a course in emergency care for medical specialists of the State Emergency Service of Ukraine*

проводитимемо такі масштабні операції; тож останні кілька років доводять, що робити чітко прогнозування дуже складно. Та ми всі сподіваємося на краще – для МКЧХ успіхом є скорочення діяльності чи навіть можливість покинути країну перебування. Однак, на практиці, Міжнародний комітет Червоного Хреста полишив не багато країн за останні 50 років, позаяк конфлікт неминуче лишає після себе довготривалі наслідки. Причому, ми досі ведемо активну роботу на Балканському півострові, зокрема в Боснії та Герцеговині, Сербії, Косові МКЧХ займається вирішенням проблеми зниклих безвісти та надає психологічну допомогу.

– Чи Комітет має складнощі у наданні гуманітарної допомоги?

– Відверто кажучи, завжди існують якісь труднощі. По-перше, до того як ми розпочали свою діяльність, в Україні не проводилися великі гуманітарні операції: остання масштабна операція була в Чорнобилі. Тому коли спалахнув конфлікт, уряду довелося вивчати, як виглядає велика гуманітарна акція та як співпрацювати з гуманітарними організаціями. По-друге, роботу ускладнює досить сильна бюрократія в Україні: спочатку нам доводилося добиватися спрощення деяких процедур, бо надзвичайно складно було заповнити вчасно всі необхідні форми, коли гуманітарну допомогу потрібно було доправити негайно. Згодом всі ці нюанси вдалося налагодити, і тепер я можу зазначити, що наразі МКЧХ працює у сприятливих для організації умовах. І хоча часом виникають деякі питання та приводи для дискусій, в цілому ми дуже задоволені тим, чого досягли. Більше того, представники МКЧХ заво-

ювали велику довіру з боку всіх сторін. Я постійно їжджу до Донецька та Луганська, тому це прекрасно відчуваю. Саме тому ми мусимо бути дуже обережними, щоб виправдати цю довіру. Проте загалом я б не сказав, що за час перебування в Україні в нашій роботі виникали якісь особливі перепони, проте, звісно, завжди є щось, що можна покращити та вдосконалити. Зокрема, зараз ми працюємо над отриманням допуску до затриманих у Донецьку та Луганську, а також систематичного допуску до затриманих у Києві за сприяння Служби безпеки України. Але, знову ж таки, враховуючи всю ситуацію та сучасні обмеження, Міжнародний комітет Червоного Хреста цілком задоволений умовами для роботи.

– *Назвіть, будь ласка, пріоритетні завдання Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні на 2018 рік?*

– Зазвичай щорічне планування здійснюється у вересні чи жовтні. Як правило, співробітники МКЧХ працюють над підтримкою того, чого вже вдалося досягнути, але водночас ми розширюємо свою діяльність, запроваджуючи більше заходів для пошуку зниклих безвісти осіб та розвиваючи програми підтримки психосоціального та психічного здоров'я. Крім того, ми зараз як ніколи приділяємо особливу увагу наданню первинної медичної допомоги людям, що перебувають близько до лінії зіткнення. МКЧХ об'єднує програми гуманітарної допомоги та заходи для повернення до нормального життя. Приміром, на лінії зіткнення на підконтрольній урядом території для відчуття безпеки людям потрібні радше ресурси для відновлення економічної діяльності, ніж їжа. Тому ми докладаємо максимум зусиль для розмінування та розчищення нездетонованих снарядів на місцевості, а також допомагаємо розбудовувати громадську інфраструктуру. Таким чином, ми намагаємося створити можливості для розвитку малого бізнесу, засобів до існування тощо. Проте zarazом Комітет тримає напохваті всі потужності для реагування на надзвичайні ситуації у випадку загострення конфлікту, як це було в Авдіївці торік. Тому для МКЧХ важливо мати та підтримувати потужності для надання належної допомоги, раптом становище на лінії зіткнення погіршиться.

– *Пане Ешліманне, на завершення хотілося б почути Вашу історію, як Ви обрали цю професію? Чи вдається Вам знаходити вільний час, зважаючи на щільний робочий графік? Та які Ваші улюблені місця в Україні?*

– Я починав свою роботу з професії юриста, прагнучи позитивно змінювати життя інших та одночасно побувати за кордоном. Я планував попрацювати якийсь час в гуманітарній установі, а потім повернутися до роботи адвоката на батьківщині. Я подався на вакансію в МКЧХ та отримав роботу. Спочатку думав що, працюватиму там два роки, та згодом зрозумів, що дуже полюбив цю справу й не зміг піти. І тепер я працюю на МКЧХ вже 31 рік. Ясно що за ці роки як і сам вид діяльності організації

розвинувся, так і я підвищив свій професійний рівень. Мені подобається бувати за кордоном і намагатися збагнути проблеми, з якими стикається країна, її історію та народ. Це надзвичайний досвід: відкривати для себе що стоїть за конфліктом, дізнаватися, які пріоритети мають різні сторони – складається враження, ніби ти частинка історії.

Мені подобається жити в Україні, тут дуже комфортно. Я часто бігаю. У вихідні дні я люблю прогулятися в лісі біля Виставкового центру, насолодитися свіжим повітрям. Як я вже казав, в нашій діяльності дуже важливо постійно підтримувати баланс між роботою та відпочинком, адже вона є справді стресовою. Коли прибуваєш на лінію зіткнення і бачиш людей, які там живуть, одразу помічаєш, наскільки вони вдячні. Я працював у середовищі, де люди не сказали «спасибі», не виказували навіть ознак подяки за виконану роботу. Але в Україні все навпаки: коли приїздиш у села біля лінії вогню, приголомшує, як багато літніх людей підходять поговорити і вже через дві-три хвилини пускаються в сльози, не в змозі стримати свою вдячність. Дуже часто ці люди говорять про те, що їм важливо не стільки, що ми приносимо, скільки, що ми тут, показуємо їм, що вони не забуті. Бачити вдячність людей за те, що ми для них робимо, для мене безцінно. Звичайно, інколи в робочому процесі трапляються розчарування, бо нам завжди хочеться зробити більше, але це видиме визнання та позитивні зміни в різних сферах є колосальним джерелом мотивації для команди МКЧХ. І все ж ми мусимо бути скромними, оскільки наш внесок не скільки важливий в глобальному масштабі, скільки символічно вагомий.

INCORPORATION OF HUMANITARIAN PROGRAMS: UKRAINE'S EXPERIENCE

– *Would you kindly tell readers of our issue about the history of creation of the International Committee of the Red Cross and major areas of its activity?*

– The history of establishment of the International Committee of the Red Cross is rather interesting. It was created in the 19th century, starting with a Swiss man, who travelled to Italy where there was at that time a war between the allied France and Sardinian armies and the Austrian army, he was shocked to see how many wounded soldiers in Solferino did not receive any care. The name of this Swiss is Henry Dunant, a banker, who was so affected that he decided he had first to help those soldiers from both sides. Later he wrote a book, expressing the idea that in any war the wounded must be treated and that in all countries there have to be some organizations dealing with this issue. To represent such organizations he designed a sign of Red Cross that was associated with healthcare and is a reverse of the Swiss flag. The book was called *A Memory of Solferino* and shortly after, Mr. Dunant together with four other Swiss eminent persons established in 1863 the so-called Permanent International Committee, which then became the International Committee of the Red Cross. The Committee contacted the powers of the time and managed to have them organize an international conference to adopt the First Geneva Convention on the treatment of the wounded on the battlefields. In fact, it was the first case in modern history of a substantial initiative from private persons, which managed to convince states. This Committee has gradually developed and expanded. Its headquarters is based in Geneva and the governance comprise around 20 people who are all Swiss nationals as specified in the statutes. Yet, the administration is formed of different nationalities. For example, the international staff of the ICRC in Ukraine has about 20 nationalities. Over time, the organization has started to deploy quite large humanitarian operations, a most significant development occurring following the conflict in Indochina, particularly Cambodia in the 1980s.

Today, the International Committee of the Red Cross is a very large organization with about 2,000 international staff, 18,000 national staff and global budget of about 2 billion Swiss francs. In the end of May 2018, it celebrates the 155-year anniversary. It is clear that charity activities have been undertaken long ago in the past in different parts of the world but with the establishment of the ICRC and the adoption of the First Geneva Convention, the modern stage of humanitari-

Алан Ешліманн під час промови на церемонії відкриття інсталяції «Застиглі в очікуванні», присвяченій сім'ям тих, чий близькі зникли безвісти через збройний конфлікт на Сході України

Alain Aeschlimann delivers a speech at the opening of the installation "Frozen in waiting", dedicated to the families of those whose relatives have disappeared due to the armed conflict in the East of Ukraine

an aid started. Initially and this remains its distinctive feature, the International Committee of the Red Cross is a neutral, independent and impartial organization. When founding it, Henry Dunant had the idea of having in all countries a relief organization, which could act between sides in a conflict. The central element of the ICRC is to be accepted by all and to become a kind of bridge between sides, which in international conflicts means also to be able to visit and assess the situation of prisoners from the other side. Therefore, the issue of caring for the wounded soldiers and prisoners was from the very beginning of the organization's functioning, which has eventually enhanced into the treatment of all people having health problems in situations of conflict and different categories of violence. There was also the expansion of covering the needs with regard to food, which was largely started with the conflict in Biafra, where people suffered from famine. Then the distribution of seeds, agricultural programs and other social-economic activities were also added to our program. We also started to realize that water is key in the survival of populations, so there were more and more activities for providing drinking water, facilitating the establishment of dwells and pipelines, etc. In addition, the ICRC has developed activities related to the issue of people missing because of the conflict. This started with the idea to allow families separated

*Навесні 2018 року 168 сімей у селах Донеччини одержали інкубатори для розведення птиці
In spring 2018, 168 families from Donetsk region villages obtained hatchers for breeding poultry*

by conflicts to exchange news and we were acting as intermediaries in bringing news from one side to the other, particularly from prisoners. Another focus area was to assist in identification of mortal remains, so that families receive the information whether a missing person is still alive or not. It is very often in a conflict that there are many casualties and mass graves, so it is impossible to recover them immediately because of the security situation. It usually happens that a family need to wait some time to recover and bury the body. Later on the ICRC has also started to develop other activities related to mines, as mine risk education, and many activities on informing population and the danger caused by mines and non-exploded ordnances and strengthening capacities of authorities to conduct humanitarian demining.

All over history, since the adoption of the First Geneva Convention, the International Committee of the Red Cross has continued to work on international humanitarian law and interact with states for its development. After each major conflict, most notably the First World War, the Second World War, the Vietnam War, new treaties and protocols were proposed and adopted. In this context, the ICRC has a strong legal department, which tries to analyze particularities of conflicts and defines whether the legal framework is sufficient or it should be adapted and strengthened to new means of warfare in order to improve protection and assistance to victims. Accordingly, this legal aspect is also an important part of the organization activities. This means that the ICRC works on, promotes

and keeps authorities as well as armed forces informed about the international humanitarian law. For this reason we conduct large programs on training and dissemination. Most recently, the ICRC has developed activities dealing with psychological consequences of conflicts, in the framework of which there are psychosocial and mental health programs aimed at supporting people, who are psychologically affected and sometimes traumatized by this type of situation. To summarize, the International Committee of the Red Cross has a rather large scope of activities that are fully linked with the situation of conflict or internal violence and strives to cover all the related needs, focusing not only on certain categories of people, but dealing with any person according to his or her needs. At the same time, the organization's activities are complementary to the governmental authorities, which have the first and foremost responsibility.

– *The International Committee of the Red Cross is known to operate in Ukraine since April 2014 – the beginning of the military conflict in eastern Ukraine. What in your opinion has changed over the four years of the Committee service in the country?*

– As a matter of fact, until 2012, the ICRC had a regional office in Ukraine, which was opened shortly after the country's independence. At that time, its activity covered Belarus, Moldova, Poland, and operated mostly to promote international humanitarian law and cooperate with the national societies of the Red Cross. When it was closed in 2012, no one expected the ICRC would be so much involved after two years. When the organization resumed its activity in February 2014, there were only five or six people, but then it has been expanded. Today, we have offices in Donetsk, Luhansk, Sloviansk, Severodonetsk, Mariupol and Odesa. Yet, in 2014 it was extremely difficult for us to anticipate what would happen and we always felt behind the events. The ICRC's deployment was also impacted by the loss of a colleague, who died in Donetsk on October 2, 2017. It took the staff a couple of months to catch up with the situation. At last, we settled and managed to implement nearly all types of programs. What the International Committee of the Red Cross does is tries to understand as much as possible the dynamics of the conflicts, different sensitivities and particularities of the context. There are some specific and notable aspects in our work in Ukraine. The first is that the conflict takes place mainly between the same people: there are a lot of Donbas residents, who have their families in the capital or other oblast, a very large number of people move from one side on the contact line to the other. There is no basic difference concerning ethnic groups or language, as it may be the case was in some other countries. The conflict is also highly polarized and politicized. This gives the ICRC some challenges, as we need to be accepted by all and to be perceived as totally neutral and impartial organization. Therefore, it is always rather difficult to prevent our activities from being politically used. What is also very striking is how unnoticeable in Kyiv is the conflict that is actually not so far geographically. This fact generates several new realities in the country.

– *The organization representatives are active both in the Ukrainian and occupied territories. Are there any crucial differences in the needs of the two parties to the conflict? How the ICRC representatives are treated in the conflict zones?*

– Our employees are indeed present on both sides: the government-controlled and non-government controlled areas. We do the same in many countries as in Syria, for example. What we don't do without agreement of a sovereign government is a so-called cross-border. The ICRC runs its operations and has its logistic chain from the governmental side of the line of contact; we transfer humanitarian cargo to uncontrolled areas, where the ICRC representatives contact the persons, who are in charge, and have regular negotiations for access and implementation of programs. In general, we are developing the same type of programs on each side. However, it is clear that the situation in Donetsk and Luhansk uncontrolled areas is different: people there have more needs, for example, for medicine, especially for chronic diseases. For this reason, shortly after beginning of its activities, the ICRC has started to support patients with kidney problems, who require hemodialysis, or patients with diabetes, who need insulin. But again, at large we are doing the same type of work, so it is difficult to say which side has more needs, all the more so the contact line may move, considering the position of mines or other remnants of war.

– *You have already worked in Iraq, Angola, Peru, Israel, Ethiopia and you have been working in Ukraine since May 2015. What you consider a challenge and what has appeared to be a pleasure in working in our country?*

– What is interesting, yet challenging, for me in working in Ukraine is how quickly the situation is changing, considering reforms and transitory situation of the country. Despite the fact that the contact line does not move much and the conflict is protracted and has not had intensive shelling or shooting for several months, the ICRC has to stay alert in order to react swiftly to all events that may occur. I personally come from a rather stable country, where big news happen very rarely. On the contrary, here something new happens nearly every day, which is very interesting for an observer. At the same time, what is particularly difficult for our team is the attitude people may have towards those living in the east, and opposing the provision of help for them. Many people do not have a choice – their home is there. This reaction may sometimes complicate our task, as we are working for all civilians and it is important to maintain connection between the people. Today, this problem is more significant, than it was three years ago. People on the other side of the contact line have the same needs, not exclusively medicine or food, but also the right to live in a proper and dignified way.

The issue of social media and communication is very influential in this context, so it is important for an organization to be aware of it and the consequences reputation-wise. If the products or services we provide are of low quality are provided or the work is done in a non-professional way, the cred-

Відкриття Карлівської насосної станції після реконструкції за підтримки Міжнародного комітету Червоного Хреста

Opening of Karlivka pump station after the reconstruction under the assistance of the International Committee of the Red Cross

ibility may be easily lost, the outcome of which eventually becoming toxic through the media. There are still some security concerns, taking into account that there are still regular shelling in some areas and that we about 30–40 field trips to the contact line daily.

Luckily, there are in Ukraine many interlocutors, with whom we have very substantial discussions and hopefully reach understanding. For me, it provides an opportunity to develop ideas for finding agreement between all sides. Still, it is quite interesting to have such an exchange and I am personally impressed by the level of interlocutors I deal with.

I enjoy living in Ukraine, especially now, when we are moving towards summer. It is clear that the International Committee of the Red Cross is working in many countries, where facilities are broken or not existing at all, so as I mentioned before it is pleasing that people in other regions have a normal life and are not affected by the war in the east. Considering that the ICRC representatives dedicate their time to the victims, I am happy that they have chance to keep a personal balance in peaceful environment as here in Kyiv. This is the part I really appreciate. I also enjoy the culture: every day there are performances, concerts and exhibitions, which indeed helps a lot in coping with the challenges.

Святкування Дня Червоного Хреста та Червоного Півмісяця в Маріуполі. 31.05.2018
Celebration of the Red Cross and Red Crescent Day in Mariupol. 31.05.2018

– *What is your perspective on the initiative of deploying a peacekeeping mission in the conflict zone in the eastern part of Ukraine?*

– We do not have and position on this, as the decision of deploying as well as to where and how to do it is a political one. In this context, the International Committee of the Red Cross upholds any view, as it would be immediately assessed as the display of support of one or the other side. At the same time, we always welcome any kind of initiatives that might improve the situation and alleviate the suffering of the people. The possible successful deployment would definitely have an impact on both the needs of the population and our activities, so the ICRC carefully monitors what is happening. Anyway, in case the conflict is reduced, we will still have activities in other areas, like implementing programs on missing persons, facilitating the provision of water from one side to the other and relieving psychological consequences of the conflict. When I came to Ukraine in April 2015, I did not expect we would have such large operations in 2018, hence, the last years prove that it is rather difficult to make a clear projection. Nonetheless, we all hope for the best – success for the ICRC is when it can reduce its activities or even leave a country. In fact, the International Committee of the Red Cross has not left many countries for the last 50 years, as a conflict inevitably has long lasting consequences. For example, we are still active in the Balkans, namely Bosnia and Herzegovina, Serbia, Kosovo regarding missing persons and do psychological assistance.

- Does the Committee encounter currently any issues with delivering humanitarian aid?

- To put it frankly, there are always some issues. At first, when we started, Ukraine did not have witnessed major humanitarian operations before: the last large-scale one was in Chernobyl. Accordingly, when the conflict started, the authorities had to learn what a large humanitarian action is and how to deal with humanitarian organizations. What also impedes is rather strong bureaucracy in Ukraine and at the beginning we had to strive for some procedures to be simplified, because it was difficult to fill all the forms in time, as it was necessary to deliver humanitarian aid immediately. Over time, all these have been adapted and now I can say that currently the ICRC has favourable conditions for working. Despite having occasionally some issues and discussions, globally we are very satisfied with what was achieved. Moreover, the ICRC representatives receive now a considerable amount of trust from all sides. I travel regularly to Donetsk and Luhansk, so I am well aware of it. Consequently, we need to be very careful to justify this trust. As a whole, I have got no complains about any particular obstacles in our activity for the time of staying, yet, certainly, there are always something that may be improved and developed. Notably, we are working on having access to detainees in Donetsk and Luhansk as well as a systematic access to those detained in Kyiv under the authority of the Security Service of Ukraine. But again, considering the whole environment and constraints, the International Committee of the Red Cross benefits from good working conditions.

- Would you name focus areas of the International Committee of the Red Cross activity in Ukraine for 2018?

- Traditionally, the annual planning is done in September or October. In general, the ICRC employees are active in consolidating what has already been done, but we are also developing more activities in regard to missing persons and expand psychosocial and mental health programs. Moreover, the focus on primary healthcare close to the contact line is put in more substantial way, than it was the case before. The ICRC puts together humanitarian assistance and some recovery activities. For instance, near the contact line on the side of the government, people need more means to resume economic activity, rather than food, providing that they feel safe. Therefore, we are active in encouraging demining and cleaning unexploded shells in the fields, and helping renovating public infrastructure. Hence, we are trying to develop the possibilities for small-scale business, livelihood, etc. Still, we keep in parallel all emergency response capacity in case of aggravation of the situation, as it was the case in Avdiivka last year. For this reason, it is important for the ICRC to have the capacity to react with the significant level of assistance, if something happens at the contact line.

– To conclude, Mr. Ashliman, could you please tell about yourself? How has it happened that you have chosen this kind of profession? Do you manage to find leisure time, despite the busy schedule, and what are your favourite places in Ukraine?

– I started as a young lawyer wishing to do something positive for others and be abroad at the same time. So I planned to work for a humanitarian organization for a couple of years and then go back to work as a lawyer in my country. I applied for the ICRC and was selected. Initially, I was thinking to work at the organization for two years, but then realized I liked that job so much that I stayed, and now I have been with the ICRC for 31 years already. It is also clear that during all these years this type of activity has developed greatly and become much more professional. I enjoy being abroad and trying to understand problems a country faces, its history and people. It is an incredible experience to learn what lies behind the conflict, what are the priorities of the different sides, which gives an impression of being a little part of history.

I like staying in Ukraine, the environment here is very comfortable. I often do jogging. In the weekends, I like to go to the forest near Expo Centre and enjoy fresh air. As I have mentioned, it is very important to have a good balance between work and recreation, as our activity is indeed stressful. When you go to the contact line and see the people living there, it is noticeable how much they are thankful. I used to work in the environment, where people did not say thank you and expressed no visible acknowledgement of the work done. On the contrary, it is impressive in Ukraine that when you go to front-line villages, many elderly people come to speak with you and after two or three minutes burst into tears, expressing their gratitude. Very often, these people say that it is not about what we bring, but just about the fact that we are there and show them that they are not forgotten. To see how much people are thankful for what is done is for me incredibly valuable. Certainly, we have occasionally some frustrations, because we always think we should do more, but this acknowledgement as well as positive achievements in different areas is a great source of motivation for the ICRC team. However, we need to be modest, since what we bring is not so important globally, but rather symbolically significant.

Дипломатичний корпус України

Diplomatic Corps of Ukraine

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах

**Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to foreign countries**

Відомості станом
на 27 вересня 2018. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть у наступному випуску щорічника

*При підготовці щорічника
використано матеріали
Міністерства закордонних справ України*

Data current as of September 27, 2018.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be provided in the next issues of the edition

*Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of this year-book materials*

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ СОЮЗ

The Commonwealth of Australia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

24.09.2015

МИКОЛА КУЛІНІЧ
Mykola Kulinich

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Олександр Міщенко (2004–2005);
Тимчасовий повірений у справах
Сергій Білогуб (2005–2007);
Посол України в Австралії
та Новій Зеландії
Валентин Адомайтис (2007–2011);
Тимчасові повірені у справах:
Станіслав Сташевський (2011–2014);
Микола Дзиджора (2014–2015)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Oleksandr Mishchenko (2004–2005);
Chargé d'Affaires
Serhii Bilohub (2005–2007);
Ambassador of Ukraine
to Australia and New Zealand
Valentyn Adomaitis (2007–2011);
Chargé d'Affaires:
Stanislav Stashevskyy (2011–2014);
Mykola Dzhydzhora (2014–2015)

АВСТРІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Austria

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

17.11.2014

ОЛЕКСАНДР ЩЕРБА
Oleksandr Shcherba

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Костенко (1992–1994);
Микола Макаревич (1994–1999);
Володимир Огризко (1999–2005);
Володимир Єльченко (2005–2008);
Євген Чорнобрюкко (2008–2010);
Андрій Березний (2010–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yurii Kostenko (1992–1994);
Mykola Makarevych (1994–1999);
Volodymyr Ohryzko (1999–2005);
Volodymyr Yelchenko (2005–2008);
Yevhen Chornobryvko (2008–2010);
Andrii Bereznyi (2010–2014)

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Azerbaijan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
24.02.2011

ОЛЕКСАНДР МІЩЕНКО
Oleksandr Mishchenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Борис Алексенко (1997–2004);
Анатолій Юрченко (2004–2005);
Тимчасовий повірений у справах
Ігор Кизима (2005);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Степан Волковецький (2005–2008);
Борис Клімчук (2008–2010);
Тимчасовий повірений у справах
Мирослав Блащук (2010–2011)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Borys Aleksenko (1997–2004);
Anatolii Yurchenko (2004–2005);
Chargé d'Affaires
Ihor Kyzyma (2005);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Stepan Volkovetskyi (2005–2008);
Borys Klimchuk (2008–2010);
Chargé d'Affaires
Myroslav Blashchuk (2010–2011)

АЛЖИРСЬКА НАРОДНА ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА

The People's Democratic Republic of Algeria

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
13.07.2018

МАКСИМ СУБХ
Maksym Subkh

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1999–2004);
Сергій Боровик (2004–2009);
Валерій Кірдода (2009–2014);
Тимчасові повірені у справах:
Вадим Блажей (2015–2016);
Андрій Білецький (2016–2018);

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1999–2004);
Serhii Borovyk (2004–2009);
Valerii Kirdoda (2009–2014);
Chargé d'Affaires:
Vadym Blazhei (2015–2016);
Andrii Biletskyi (2016–2018)

РЕСПУБЛІКА АНГОЛА

Republic of Angola

Тимчасовий повірений
у справах
Charge
d'Affaires
2016

ГЕННАДІЙ РОГОВЕЦЬ
Hennadii Rohovets

АРГЕНТИНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Argentine Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
25.09.2013

ЮРІЙ ДЮДІН
Yurii Diudin

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Олександр Никоненко (1993–1994);
Віктор Пащук (1994–2001);
Олександр Майданник (2001–2004);
Олександр Никоненко (2004–2008);
Олександр Тараненко (2008–2013)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Oleksandr Nykonenko (1993–1994);
Viktor Pashchuk (1994–2001);
Oleksandr Maidannyk (2001–2004);
Oleksandr Nykonenko (2004–2008);
Oleksandr Taranenko (2008–2013)

КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ

The Kingdom of Belgium

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

04.02.2016

МИКОЛА ТОЧИЦЬКИЙ

Mykola Tochytskyi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Володимир Василенко (1992–1995);
Борис Тарасюк (1995–1998);
Костянтин Грищенко (1998–2000);
Володимир Хандогій (2000–2006);
Ярослав Коваль (2006–2008);
Євген Бершеда (2008–2010);
Ігор Долгов (2010–2015);
Тимчасовий повірений у справах
Андрій Кузьменко (2015–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Volodymyr Vasylenko (1992–1995);
Borys Tarasiuk (1995–1998);
Kostiantyn Gryschenko (1998–2000);
Volodymyr Khandogiy (2000–2006);
Yaroslav Koval (2006–2008);
Yevhen Bersheda (2008–2010);
Ihor Dolhov (2010–2015);
Chargé d'Affaires
Andrii Kuzmenko (2015–2016)

РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ

The Republic of Belarus

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

16.02.2017

ІГОР КИЗИМ

Ihor Kyzym

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Володимир Желіба (1992–1998);
Анатолій Дронь (1998–2003);
Петро Шаповал (2003–2005);
Валентин Наливайченко (2005–2006);
Ігор Ліховий (2006–2010);
Роман Безсмертний (2010–2011);
Віктор Тихонов (2011–2013);
Михайло Єжель (2013–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Валерій Джигун (2015–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Volodymyr Zheliba (1992–1998);
Anatolii Dron (1998–2003);
Petro Shapoval (2003–2005);
Valentyn Nalyvaichenko (2005–2006);
Ihor Likhovyi (2006–2010);
Roman Bezsmertnyi (2010–2011);
Viktor Tykhonov (2011–2013);
Mykhailo Yezhel (2013–2014);
Chargé d'Affaires
Valerii Dzhyhun (2015–2017)

РЕСПУБЛІКА БОЛГАРІЯ

The Republic of Bulgaria

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
13.07.2018

ВІТАЛІЙ МОСКАЛЕНКО
Vitalii Moskalenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Олександр Воробйов (1993–1998);
В'ячеслав Похвальський (1998–2004);
Юрій Рилач (2004–2006);
Віктор Кальник (2007–2011);
Микола Балтажи (2011–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Vorobiov (1993–1998);
Viacheslav Pohval'skyi (1998–2004);
Yurii Rylach (2004–2006);
Viktor Kalnyk (2007–2011);
Mykola Baltazhy (2011–2018)

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ

The Federative Republic of Brazil

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
24.03.2012

РОСТИСЛАВ ТРОНЕНКО
Rostyslav Tronenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Олександр Никоненко (1996–2000);
Юрій Богаєвський (2001–2006);
Володимир Лакомов (2007–2010);
Ігор Грушко (2010–2012)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1996–2000);
Yurii Bohaiev'skyi (2001–2006);
Volodymyr Lakomov (2007–2010);
Ihor Hrushko (2010–2012)

СВЯТИЙ ПРЕСТОЛ (ВАТИКАН)

The Holly See (Vatican)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

11.12.2006

ТЕТЯНА ІЖЕВСЬКА

Tetiana Izhevskaya

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ніна Ковальська (1998–2003);
Григорій Хоружий (2004–2006)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Nina Kovalska (1998–2003);
Hryhorii Khoruzhyi (2004–2006)

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

26.08.2015

НАТАЛІЯ ГАЛІБАРЕНКО

Nataliia Halibarenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Сергій Комісаренко (1992–1997);
Володимир Василенко (1997–2002);
Ігор Мітюков (2002–2005);
Ігор Харченко (2005–2010);
Володимир Хандогій (2010–2014);
Тимчасові повірені у справах:
Андрій Кузьменко (2014);
Ігор Кизим (2014–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Serhii Komisarenko (1992–1997);
Volodymyr Vasylenko (1997–2002);
Ihor Mitiukov (2002–2005);
Ihor Kharchenko (2005–2010);
Volodymyr Khandogiy (2010–2014);
Chargé d'Affaires:
Andrii Kuzmenko (2014);
Ihor Kyzym (2014–2015)

СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА В'ЄТНАМ

The Socialist Republic of Vietnam

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
11.06.2010

ОЛЕКСІЙ ШОВКОПЛЯС
Oleksii Shovkoplias

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1999–2003);
Павло Султанський (2003–2008);
Іван Довганич (2008–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1999–2003);
Pavlo Sultanskyi (2003–2008);
Ivan Dovhanych (2008–2010)

РЕСПУБЛІКА ВІРМЕНІЯ

The Republic of Armenia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
03.09.2018

ПЕТРО ЛИТВИН
Petro Lytvyn

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Божко (1996–2001);
Володимир Тягло (2002–2005);
Олександр Божко (2005–2009);
Іван Кухта (2010–2014);
Тимчасові повірені у справах:
Іван Загородний (2015–2016);
Вадим Піхуля (2016–2017);
Василь Сердега (2017–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Bozhko (1996–2001);
Volodymyr Tiahlo (2002–2005);
Oleksandr Bozhko (2005–2009);
Ivan Kukhta (2010–2014);
Chargé d'Affaires:
Ivan Zahorodnyi (2015–2016);
Vadym Pikhulia (2016–2017);
Vasyl Serdeha (2017–2018)

ГРЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА

The Hellenic Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
03.09.2018

СЕРГІЙ ШУТЕНКО
Serhii Shutenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Борис Корнеєнко (1993–1997);
Юрій Сергєєв (1997–2000);
Віктор Кальник (2001–2005);
Валерій Цибух (2005–2010);
Володимир Шкуров (2010–2017);
Тимчасова повірена у справах
Наталія Косенко (2017–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Borys Kornieienko (1993–1997);
Yurii Serhieiev (1997–2000);
Viktor Kalnyk (2001–2005);
Valerii Tsybukh (2005–2010);
Volodymyr Shkurov (2010–2017);
Chargé d'Affaires
Nataliia Kosenko (2017–2018)

ГРУЗІЯ

Georgia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
03.02.2017

ІГОР ДОЛГОВ
Ihor Dolhov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Касьяненко (1993–1997);
Степан Волковецький (1998–2003);
Микола Спис (2003–2009);
Василь Цибенко (2009–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Георгій Назаров (2015–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Kasianenko (1993–1997);
Stepan Volkovetskyi (1998–2003);
Mykola Spys (2003–2009);
Vasyl Tsybenko (2009–2014);
Chargé d'Affaires
Heorhii Nazarov (2015–2017)

КОРОЛІВСТВО ДАНІЯ

The Kingdom of Denmark

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
25.06.2018

МИХАЙЛО ВИДОЙНИК
Mykhailo Vydoinyk

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1995);
Олексій Рибак (1995–1997);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Наталія Зарудна (2004–2008);
Тимчасова повірена у справах
Олена Полуніна (2008–2009);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Павло Рябікін (2009–2010);
Михайло Скуратовський (2010–2014);
Тимчасові повірені у справах:
Андрій Бірюченко (2015–2016);
Артем Володимиров (2016–2018)

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1995);
Oleksii Rybak (1995–1997);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Nataliia Zarudna (2004–2008);
Chargé d'Affaires
Olena Polunina (2008–2009);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Pavlo Riabikin (2009–2010);
Mykhailo Skuratovskiy (2010–2014);
Chargé d'Affaires:
Andrii Biriuchenko (2015–2016);
Artem Vladymyrov (2016–2018)

ЕСТОНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Estonia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
13.09.2018

МАР'ЯНА БЕЦА
Mariana Betsa

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Олененко (1993–1999);
Микола Макаревич (1999–2006);
Павло Кір'яков (2006–2010);
Володимир Крижанівський (2010–2017);
Тимчасовий повірений у справах
Василь Яковенко (2017–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yurii Olenenko (1993–1999);
Mykola Makarevych (1999–2006);
Pavlo Kiriakov (2006–2010);
Volodymyr Kryzhanivskiy (2010–2017);
Chargé d'Affaires
Vasyl Yakovenko (2017–2018)

ФЕДЕРАТИВНА ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА ЕФІОПІЯ

The Federal Democratic Republic of Ethiopia

Тимчасовий повірений
у справах
Chargé
d'Affaires
09.2015

МИХАЙЛО КІРІЧЕНКО
Mykhailo Kirichenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (2000–2004);
Владислав Дем'яненко (2005–2009);
Тимчасовий повірений у справах
Олександр Буравченков (2009–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (2000–2004);
Vladyslav Demianenko (2005–2009);
Chargé d'Affaires
Oleksandr Buravchenkov (2009–2015)

АРАБСЬКА РЕСПУБЛІКА ЄГИПЕТ

The Arab Republic of Egypt

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
13.01.2015

ГЕННАДІЙ ЛАТІЙ
Hennadii Latii

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Віктор Нагайчук (1993–1997);
Сергій Камишев (1997–1998);
Іван Кулеба (1998–2000);
Андрій Веселовський (2001–2005);
Тимчасовий повірений у справах
Валерій Григораш (2010–2011);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Євген Кириленко (2011–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Viktor Nahaichuk (1993–1997);
Serhii Kamyshev (1997–1998);
Ivan Kuleba (1998–2000);
Andrii Veselovskyi (2001–2005);
Chargé d'Affaires
Valerii Hryhorash (2010–2011);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Yevhen Kyrylenko (2011–2014)

ДЕРЖАВА ІЗРАЇЛЬ

The State of Israel

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

29.06.2010

ГЕННАДІЙ НАДОЛЕНКО
Hennadii Nadolenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1992–1994);
Олександр Майданник (1996–1998);
Дмитро Марков (1998–2002);
Олександр Сліпченко (2002–2004);
Ігор Тимофєєв (2005–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1992–1994);
Oleksandr Maidannyk (1996–1998);
Dmytro Markov (1998–2002);
Oleksandr Slipchenko (2002–2004);
Ihor Tymofeiev (2005–2010)

РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ

The Republic of India

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

24.11.2015

ІГОР ПОЛІХА
Ihor Polikha

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Георгій Ходоровський (1992–1998);
Валентин Адомайтіс (1998–2000);
Олег Семенець (2001–2006);
Ігор Поліха (2007–2010);
Олександр Шевченко (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Heorhii Khodorovskiy (1992–1998);
Valentyn Adomaitis (1998–2000);
Oleh Semenets (2001–2006);
Ihor Polikha (2007–2010);
Oleksandr Shevchenko (2010–2015)

РЕСПУБЛІКА ІНДОНЕЗІЯ

The Republic of Indonesia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
29.02.2012

ВОЛОДИМИР ПАХІЛЬ
Volodymyr Pakhil

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Ігор Литвин (1997–1999);
Тимчасовий повірений у справах
Олександр Сіренко (2011–2012)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1997–1999);
Chargé d’Affaires
Oleksandr Sirenko (2011–2012)

РЕСПУБЛІКА ІРАК

The Republic of Iraq

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
16.02.2017

ВІКТОР НЕДОПАС
Viktor Nedopas

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Анатолій Маринець (2012–2016);
Тимчасовий повірений у справах
Олександр Кузаков (2016–2017)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Marynets (2012–2016);
Chargé d’Affaires
Oleksandr Kuzakov (2016–2017)

ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА ІРАН

The Islamic Republic of Iran

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

08.12.2015

СЕРГІЙ БУРДИЛЯК
Serhii Burdyliak

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Іван Майдан (1993–1996);
Володимир Бутяга (1997–2000);
Костянтин Морозов (2000–2002);
Вадим Примаченко (2002–2004);
Володимир Бутяга (2004–2007);
Ігор Логінов (2007–2010);
Олександр Самарський (2010–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Сергій Красношاپка (2014–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ivan Maidan (1993–1996);
Volodymyr Butiaha (1997–2000);
Kostiantyn Morozov (2000–2002);
Vadym Prymachenko (2002–2004);
Volodymyr Butiaha (2004–2007);
Ihor Lohinov (2007–2010);
Oleksandr Samarskyi (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Serhii Krasnoshapka (2014–2015)

ІРЛАНДІЯ

Ireland

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires

15.02.2017

ОЛЕНА ШАЛОПУТ
Olena Shaloput

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Перелигін (2004–2008);
Борис Базилевський (2008–2010);
Сергій Рева (2010–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Сергій Романенко (2015–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yevhen Perelyhin (2004–2008);
Borys Bazylevskyi (2008–2010);
Serhii Reva (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Serhii Romanenko (2015–2017)

КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ

The Kingdom of Spain

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

11.03.2016

АНАТОЛІЙ ЩЕРБА
Anatolii Shcherba

Тимчасовий повірений у справах
Олександр Гнедих (1995–1997);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Олександр Тараненко (1997–2004);
Тимчасовий повірений у справах
Олег Власенко (2004–2006);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Щерба (2006–2012);
Сергій Погорельцев (2012–2016)

Chargé d'Affaires
Oleksandr Gniedykh (1995–1997);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Oleksandr Taranenko (1997–2004);
Chargé d'Affaires
Oleh Vlasenko (2004–2006);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Shcherba (2006–2012);
Serhii Pohoreltsev (2012–2016)

ІТАЛІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

Italian Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

28.12.2012

ЄВГЕН ПЕРЕЛИГІН
Yevhen Perelyhin

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Орел (1992–1997);
Володимир Євтух (1997–1999);
Борис Гудима (1999–2004);
Анатолій Орел (2004–2005);
Георгій Чернявський (2005–2012)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Orel (1992–1997);
Volodymyr Yevtukh (1997–1999);
Borys Hudyma (1999–2004);
Anatolii Orel (2004–2005);
Heorhii Cherniavskyi (2005–2012)

ХАШИМІТСЬКЕ КОРОЛІВСТВО ЙОРДАНІЯ

The Hashemite Kingdom of Jordan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
15.06.2010

СЕРГІЙ ПАСЬКО
Serhii Pasko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1997–2001);
Віктор Нагайчук (2003–2008);
Юрій Малько (2008–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1997–2001);
Viktor Nahaichuk (2003–2008);
Yurii Malko (2008–2010)

РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН

The Republic of Kazakhstan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
17.05.2018

ІВАН КУЛЕБА
Ivan Kuleba

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1993–1999);
Євген Карташов (2000–2001);
Василь Цибенко (2001–2005);
Микола Селівон (2006–2010);
Олег Дьомін (2010–2013);
Тимчасові повірені у справах:
Юрій Лазебник (2013–2017);
Володимир Джиджора (2017–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1993–1999);
Yevhen Kartashov (2000–2001);
Vasyl Tsybenko (2001–2005);
Mykola Selivon (2006–2010);
Oleh Diomin (2010–2013);
Chargé d'Affaires:
Yurii Lazebnyk (2013–2017);
Volodymyr Dzhydzhora (2017–2018)

КАНАДА

Canada

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
22.09.2015

АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО
Andrii Shevchenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Левко Лук'яненко (1992–1993);
Віктор Батюк (1993–1996);
Володимир Фуркало (1996–1998);
Юрій Щербак (1999–2003);
Микола Маймескул (2004–2006);
Ігор Осташ (2006–2011);
Михайло Хоменко (2011);
Тимчасові повірені у справах:
Марко Шевченко (2011–2012);
Вадим Пристайко (2012–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Levko Lukianenko (1992–1993);
Viktor Batiuk (1993–1996);
Volodymyr Furkalo (1996–1998);
Yurii Shcherbak (1999–2003);
Mykola Maimeskul (2004–2006);
Ihor Ostash (2006–2011);
Mykhailo Khomenko (2011);
Chargé d'Affaires:
Marko Shevchenko (2011–2012);
Vadym Prystaiko (2012–2015)

ДЕРЖАВА КАТАР

The State of Qatar

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
28.12.2012

ЄВГЕН МИКИТЕНКО
Yevhen Mykytenko

РЕСПУБЛІКА КЕНІЯ

The Republic of Kenya

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
21.09.2018

АНДРІЙ ПРАВЕДНИК
Andrii Pravednyk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Андрій Веселовський (2002–2003);
Володимир Забігайло (2003–2005);
Владислав Дем'яненко (2006–2009);
Тимчасові повірені у справах:
Олег Белоколот (2009–2010);
Володимир Бутяга (2010–2014);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Євгеній Цимбалюк (2015–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Andrii Veselovskyi (2002–2003);
Volodymyr Zabihailo (2003–2005);
Vladyslav Demianenko (2006–2009);
Chargé d'Affaires:
Oleh Belokolos (2009–2010);
Volodymyr Butiaha (2010–2014);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Yevhenii Tymbaliuk (2015–2018)

КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА

The People's Republic of China

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
18.07.2013

ОЛЕГ ДЬОМІН
Oleh Diomin

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Анатолій Плюшко (1993–1998);
Ігор Литвин (1999–2001);
Михайло Резник (2001–2004);
Сергій Камишев (2004–2009);
Юрій Костенко (2009–2012);
Тимчасовий повірений у справах
Василь Гамянін (2012–2013)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Pliushko (1993–1998);
Ihor Lytvyn (1999–2001);
Mykhailo Reznik (2001–2004);
Serhii Kamyshev (2004–2009);
Yurii Kostenko (2009–2012);
Chargé d'Affaires
Vasyl Hamianin (2012–2013)

КИРГИЗЬКА РЕСПУБЛІКА

The Kyrgyz Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
30.08.2018

ВАЛЕРІЙ ЖОВТЕНКО
Valerii Zhovtenko

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1995–1999);
Петро Шаповал (2001–2003);
Тимчасовий повірений у справах
Олександр Балдинюк (2003–2004);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Божко (2004–2005);
Володимир Тягло (2005–2008);
Володимир Соловей (2008–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Микола Яремчук (2014–2015);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Микола Дорошенко (2015–2017);
Тимчасовий повірений у справах
Ігор Біленький (2017–2018)

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1995–1999);
Petro Shapoval (2001–2003);
Charge d'Affairs
Oleksandr Baldyniuk (2003–2004);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksandr Bozhko (2004–2005);
Volodymyr Tiahlo (2005–2008);
Volodymyr Solovei (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Mykola Yaremchuk (2014–2015);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary
Mykola Doroshenko (2015–2017);
Charge d'Affairs
Ihor Bilenkyi (2017–2018)

РЕСПУБЛІКА КІПР

The Republic of Cyprus

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
21.02.2012

БОРИС ГУМЕНЮК
Borys Humeniuk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Борис Гуменюк (2003–2007);
Олександр Дем'янюк (2007–2012)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Borys Humeniuk (2003–2007);
Oleksandr Demianiuk (2007–2012)

РЕСПУБЛІКА КОРЕЯ

The Republic of Korea

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
06.06.2017

ОЛЕКСАНДР ГОРІН
Oleksandr Horin

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Михайло Резник (1997–2001);
Володимир Фуркало (2001–2005);
Юрій Мушка (2006–2008);
Володимир Белашов (2008–2011);
Василь Мармазов (2011–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Mykhailo Reznik (1997–2001);
Volodymyr Furkalo (2001–2005);
Yurii Mushka (2006–2008);
Volodymyr Bielashov (2008–2011);
Vasyl Marmazov (2011–2017)

РЕСПУБЛІКА КУБА

The Republic of Cuba

Тимчасовий повірений
у справах
Chargé
d'Affaires
15.10.2016

МИХАЙЛО ХОМЕНКО
Mykhailo Khomenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Тараненко (1995–1997);
Євген Свинарчук (1997–2000);
Віктор Пащук (2001–2005);
Олександр Гнедих (2005–2008);
Тетяна Саєнко (2009–2013);
Тимчасові повірені у справах:
Володимир Козлов (2013–2014);
Олександр Киричок (2014–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Taranenko (1995–1997);
Yevhen Svynarchuk (1997–2000);
Viktor Pashchuk (2001–2005);
Oleksandr Hniedykh (2005–2008);
Tetiana Saienko (2009–2013);
Chargé d'Affaires:
Volodymyr Kozlov (2013–2014);
Oleksandr Kyrychok (2014–2016)

ДЕРЖАВА КУВЕЙТ

The State of Kuwait

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
02.08.2010

ВОЛОДИМИР ТОЛКАЧ
Volodymyr Tolkach

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Анатолій Бурмаков (2003–2005)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Anatolii Burmakov (2003–2005)

ЛАТВІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Latvia

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires
24.02.2017

АЛІСА ПОДОЛЯК
Alisa Podoliak

Тимчасовий повірений у справах
Володимир Чорний (1993–1997);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Віктор Михайловський (1997–2004);
Мирон Янків (2004–2005);
Рауль Чілачава (2005–2010);
Анатолій Олійник (2011–2015);
Євген Перебийніс (2015–2017)

Chargé d'Affaires
Volodymyr Chornyi (1993–1997);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Viktor Mykhailovskiy (1997–2004);
Myron Yankiv (2004–2005);
Raul Chilachava (2005–2010);
Anatolii Oliinyk (2011–2015);
Yevhen Perebyinis (2015–2017)

ЛИТОВСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Lithuania

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
31.10.2015

ВОЛОДИМИР ЯЦЕНКІВСЬКИЙ
Volodymyr Yatsenkivskiy

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1992–1999);
Валентин Зайчук (2000–2001);
Микола Деркач (2001–2004);
Борис Климчук (2004–2007);
Ігор Прокопчук (2008–2011);
Валерій Жовтенко (2011–2015);
Тимчасовий повірений у справах
Андрій Скляр (2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1992–1999);
Valentyn Zaichuk (2000–2001);
Mykola Derkach (2001–2004);
Borys Klymchuk (2004–2007);
Ihor Prokopchuk (2008–2011);
Valerii Zhovtenko (2011–2015);
Chargé d'Affaires
Andrii Skliar (2015)

ЛІВАНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Lebanon

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
23.08.2016

ІГОР ОСТАШ
Ihor Ostash

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Сергій Камишев (1998–2001);
Валерій Рилач (2002–2006);
Борис Захарчук (2006–2009);
Володимир Коваль (2009–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Віталій Боровко (2015–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Serhii Kamyshv (1998–2001);
Valerii Rylach (2002–2006);
Borys Zakharchuk (2006–2009);
Volodymyr Koval (2009–2014);
Chargé d'Affaires
Vitalii Borovko (2015–2016)

ЛІВІЯ

Libya

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

16.07.2010

МИКОЛА НАГОРНИЙ
Mykola Nahorni

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (1999–2006);
Геннадій Латій (2006–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (1999–2006);
Hennadii Latii (2006–2010)

РЕСПУБЛІКА МАКЕДОНИЈА

The Republic of Macedonia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

06.09.2017

НАТАЛІЯ ЗАДОРОЖНЮК
Nataliia Zadorozhnik

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
В'ячеслав Похвальський (1999–2001);
Павло Кір'яков (2001–2003);
Олексій Шовкопляс (2004–2005);
Віталій Москаленко (2005–2009);
Юрій Гончарук (2009–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Viacheslav Pokhvalskyi (1999–2001);
Pavlo Kiriakov (2001–2003);
Oleksii Shovkopliias (2004–2005);
Vitalii Moskalenko (2005–2009);
Yurii Honcharuk (2009–2017)

МАЛАЙЗІЯ

Malaysia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
18.06.2016

ОЛЕКСАНДР НЕЧИТАЙЛО
Oleksandr Nechytailo

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Шевченко (2004–2009);
Ігор Лоссовський (2009–2010);
Ігор Гуменний (2010–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Shevchenko (2004–2009);
Ihor Lossovskyy (2009–2010);
Ihor Humennyi (2010–2016)

КОРОЛІВСТВО МАРОККО

The Kingdom of Morocco

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
24.02.2011

ЯРОСЛАВ КОВАЛЬ
Yaroslav Koval

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Малько (2000–2004);
Борис Гудима (2004–2007);
Віталій Йохна (2007–2011)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yurii Malko (2000–2004);
Borys Hudyma (2004–2007);
Vitalii Yokhna (2007–2011)

МЕКСИКАНСЬКІ СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ

The United Mexican States

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
25.01.2012

РУСЛАН СПІРІН
Ruslan Spirin

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1997–1998);
Олександр Тараненко (2004–2007);
Олексій Бранашко (2007–2012)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1997–1998);
Oleksandr Taranenko (2004–2007);
Oleksii Branashko (2007–2012)

РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА

The Republic of Moldova

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
28.07.2015

ІВАН ГНАТИШИН
Ivan Hnatyshyn

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Віталій Бойко (1993–1994);
Тимчасовий повірений у справах
Євген Левицький (1994–1996);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Іван Гнатишин (1996–2000);
Петро Чалий (2000–2006);
Сергій Пирожков (2007–2015)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Vitalii Boiko (1993–1994);
Chargé d'Affaires
Yevhen Levytskyi (1994–1996);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ivan Hnatyshyn (1996–2000);
Petro Chalyi (2000–2006);
Serhii Pyrozhkov (2007–2015)

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІГЕРІЯ

The Federative Republic of Nigeria

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

19.03.2015

ВАЛЕРІЙ АЛЕКСАНДРУК

Valerii Aleksandruk

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Володимир Бутяга (2001–2003);
Тимчасовий повірений у справах
Віктор Семененко (2003–2004);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олег Скоропад (2005–2009);
Валерій Васильєв (2009–2014)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Volodymyr Butiaha (2001–2003);
Charge d' Affairs
Viktor Semenenko (2003–2004);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleh Skoropad (2005–2009);
Valerii Vasyliiev (2009–2014)

КОРОЛІВСТВО НІДЕРЛАНДИ

The Kingdom of the Netherlands

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

17.03.2017

ВСЕВОЛОД ЧЕНЦОВ

Vsevolod Chentsov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Василенко (1992–1995);
Борис Тарасюк (1995–1998);
Костянтин Грищенко (1998–2000);
Володимир Хандогій (2000–2002);
Дмитро Марков (2002–2008);
Василь Корзаченко (2008–2011);
Олександр Горін (2011–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Volodymyr Vasylenko (1992–1995);
Borys Tarasiuk (1995–1998);
Kostiantyn Hryshchenko (1998–2000);
Volodymyr Khandogiy (2000–2002);
Dmytro Markov (2002–2008);
Vasyl Korzachenko (2008–2011);
Oleksandr Horin (2011–2017)

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА

The Federal Republic of Germany

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
19.12.2014

АНДРІЙ МЕЛЬНИК
Andrii Melnyk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Іван Пісковий (1992–1994);
Юрій Костенко (1994–1997);
Анатолій Пономаренко (1997–2004);
Сергій Фареник (2004–2005);
Ігор Долгов (2005–2008);
Наталія Зарудна (2008–2012);
Павло Клімкін (2012–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ivan Piskovyi (1992–1994);
Yurii Kostenko (1994–1997);
Anatolii Ponomarenko (1997–2004);
Serhii Farenik (2004–2005);
Ihor Dolhov (2005–2008);
Nataliia Zarudna (2008–2012);
Pavlo Klimkin (2012–2014)

КОРОЛІВСТВО НОРВЕГІЯ

The Kingdom of Norway

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
18.06.2016

ВЯЧЕСЛАВ ЯЦЮК
Viacheslav Yatsiuk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолев (1998–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Ігор Сагач (2004–2008);
Олександр Цветков (2008–2012);
Юрій Оніщенко (2012–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Олег Грабовецький (2015–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1998–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Ihor Sahach (2004–2008);
Oleksandr Tsvietkov (2008–2012);
Yurii Onishchenko (2012–2014);
Chargé d'Affaires
Oleh Hrabovetskyi (2015–2016)

ОБ'ЄДНАНІ АРАБСЬКІ ЕМІРАТИ

The United Arab Emirates

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

11.10.2010

ЮРІЙ ПОЛУРЕЗ
Yurii Polurez

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (2004–2007);
Сергій Пасько (2007–2009)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (2004–2007);
Serhii Pasko (2007–2009)

ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА ПАКИСТАН

The Islamic Republic of Pakistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

25.01.2012

ВОЛОДИМИР ЛАКОМОВ
Volodymyr Lakomov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Пономаренко (2002–2004);
Ігор Поліха (2004–2007);
Ігор Пасько (2007–2011);
Олег Шевченко (2011–2012)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Volodymyr Ponomarenko (2002–2004);
Ihor Polikha (2004–2007);
Ihor Pasko (2007–2011);
Oleh Shevchenko (2011–2012)

РЕСПУБЛІКА ПЕРУ

The Republic of Peru

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
19.06.2018

ІГОР ТУМАСОВ
Ihor Tumasov

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ігор Грушко (2003–2006);
Тимчасові повірені у справах:
Віктор Харамінський (2009–2013);
Олександр Михальчук (2013–2017);
Владислав Богорад (2017–2018)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Ihor Hrushko (2003–2006);
Chargé d’Affaires:
Viktor Kharaminskyi (2009–2013);
Oleksandr Mykhalchuk (2013–2017);
Vladyslav Bohorad (2017–2018)

ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of South Africa

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d’Affaires
31.07.2017

ЛЮБОВ АБРАВІТОВА
Liubov Abravitova

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Леонід Гур’янов (1995–1999);
Ігор Турянський (2000–2004);
Михайло Скуратовський (2004–2008);
Валерій Гребенюк (2008–2014);
Євген Буркат (2015–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Leonid Hurianov (1995–1999);
Ihor Turianskyi (2000–2004);
Mykhailo Skuratovskiy (2004–2008);
Valerii Hrebeniuk (2008–2014);
Yevhen Burkat (2015–2017)

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

The Republic of Poland

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

13.10.2014

АНДРІЙ ДЕЩИЦЯ
Andrii Deshchytia

Надзвичайний і Повноважний Посол
Геннадій Удовенко (1992–1994);
Тимчасовий повірений у справах
Теодозій Старак (1994–1995);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Петро Сардачук (1995–1998);
Дмитро Павличко (1999–2002);
Олександр Никоненко (2002–2003);
Ігор Харченко (2003–2006);
Олександр Моцик (2006–2010);
Маркіян Мальський (2010–2014)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Gennadii Udoenko (1992–1994);
Chargé d'Affaires
Teodozii Starak (1994–1995);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Petro Sardachuk (1995–1998);
Dmytro Pavlychko (1999–2002);
Oleksandr Nykonenko (2002–2003);
Ihor Kharchenko (2003–2006);
Oleksandr Motsyk (2006–2010);
Markiian Malskyi (2010–2014)

ПОРТУГАЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Portuguese Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

19.10.2015

ІННА ОГНІВЕЦЬ
Inna Ohnivets

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Зленко (1997–2000);
Костянтин Тимошенко (2001–2005);
Ростислав Троненко (2005–2010);
Олександр Никоненко (2010–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Леонід Третяк (2014–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Kostiantyn Tymoshenko (2001–2005);
Rostyslav Tronenko (2005–2010);
Oleksandr Nykonenko (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Leonid Tretiak (2014–2015)

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ

The Russian Federation

Тимчасовий повірений
у справах
Chargé
d'Affaires
29.12.2015

РУСЛАН НІМЧИНСЬКИЙ

Ruslan Nimchynskyi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Володимир Крижанівський (1992–1994);
Володимир Федоров (1995–1999);
Микола Білоблосцький (1999–2005);
Олег Дьомін (2006–2008);
Костянтин Грищенко (2008–2010);
Володимир Єльченко (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Volodymyr Kryzhanivskiy (1992–1994);
Volodymyr Fedorov (1995–1999);
Mykola Biloblotskyi (1999–2005);
Oleh Diomin (2006–2008);
Kostiantyn Hryshchenko (2008–2010);
Volodymyr Yelchenko (2010–2015)

РУМУНІЯ

Romania

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
04.04.2017

ОЛЕКСАНДР БАНЬКОВ

Oleksandr Bankov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Леонтій Сандуляк (1992–1995);
Олександр Чалий (1995–1998);
Ігор Харченко (1998–2000);
Антон Бутейко (2000–2003);
Теofil Бауер (2004–2005);
Юрій Малько (2005–2008);
Маркіян Кулик (2008–2012);
Теofil Бауер (2012–2016);
Тимчасовий повірений у справах
Теofil Рендюк (2016–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Leontii Sanduliak (1992–1995);
Oleksandr Chalyi (1995–1998);
Ihor Kharchenko (1998–2000);
Anton Buteiko (2000–2003);
Teofil Bauer (2004–2005);
Yurii Malko (2005–2008);
Markiian Kulyk (2008–2012);
Teofil Bauer (2012–2016);
Chargé d'Affaires
Teofil Rendiuk (2016–2017)

КОРОЛІВСТВО САУДІВСЬКА АРАВІЯ

The Kingdom of Saudi Arabia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
13.10.2014

ВАДИМ ВАХРУШЕВ
Vadym Vakhrushev

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1996–1999);
Леонід Гур'янов (2002–2009);
Петро Колос (2009–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1996–1999);
Leonid Hurianov (2002–2009);
Petro Kolos (2009–2014)

РЕСПУБЛІКА СЕНЕГАЛ

The Republic of Senegal

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
10.12.2013

ОЛЕКСАНДР ОВЧАРОВ
Oleksandr Ovcharov

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Андрій Заяць (2008–2013)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Andrii Zaiats (2008–2013)

РЕСПУБЛІКА СЕРБІЯ

The Republic of Serbia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

02.06.2015

ОЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ

Oleksandr Aleksandrovych

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Фуркало (1998–2001);
Анатолій Шостак (2001–2003);
Руслан Демченко (2003–2005);
Анатолій Олійник (2005–2009);
Віктор Недопас (2009–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Volodymyr Furkalo (1998–2001);
Anatolii Shostak (2001–2003);
Ruslan Demchenko (2003–2005);
Anatolii Oliinyk (2005–2009);
Viktor Nedopas (2009–2014)

РЕСПУБЛІКА СІНГАПУР

The Republic of Singapore

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

28.11.2015

ДМИТРО СЕНІК

Dmytro Senik

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Горін (2003–2006);
Віктор Маштабей (2006–2009);
Павло Султанський (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Horin (2003–2006);
Viktor Mashtabei (2006–2009);
Pavlo Sultanskyi (2010–2015)

СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

The Slovak Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
25.11.2016

ЮРІЙ МУШКА
Yurii Mushka

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1993);
Петро Сардачук (1993–1994);
Дмитро Павличко (1995–1998);
Юрій Рилач (1998–2004);
Сергій Устич (2004–2005);
Інна Огнівець (2006–2010);
Олег Гаваші (2010–2016);
Тимчасова повірена у справах
Оксана Кицун (2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Roman Lubkivskiy (1992–1993);
Petro Sardachuk (1993–1994);
Dmytro Pavlychko (1995–1998);
Yurii Rylach (1998–2004);
Serhii Ustych (2004–2005);
Inna Ohnivets (2006–2010);
Oleh Havashi (2010–2016);
Chargé d’Affaires
Oksana Kytsun (2016)

РЕСПУБЛІКА СЛОВЕНІЯ

The Republic of Slovenia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
28.08.2015

МИХАЙЛО БРОДОВИЧ
Mykhailo Brodovych

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Іван Гнатишин (2004–2006);
Вадим Примаченко (2007–2011);
Микола Кириченко (2011–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ivan Hnatyshyn (2004–2006);
Vadym Prymachenko (2007–2011);
Mykola Kyrychenko (2011–2015)

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

The United States of America

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

10.07.2015

ВАЛЕРІЙ ЧАЛИЙ
Valerii Chalyi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олег Білорус (1992–1994);
Юрій Щербак (1994–1998);
Антон Бутейко (1998–1999);
Костянтин Грищенко (2000–2003);
Михайло Резнік (2003–2006);
Олег Шамшур (2006–2010);
Олександр Моцик (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleh Bilorus (1992–1994);
Yurii Shcherbak (1994–1998);
Anton Buteiko (1998–1999);
Kostiantyn Hryshchenko (2000–2003);
Mykhailo Reznik (2003–2006);
Oleh Shamshur (2006–2010);
Oleksandr Motsyk (2010–2015)

РЕСПУБЛІКА ТАДЖИКИСТАН

The Republic of Tadjikistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

30.08.2012

ВІКТОР НІКІТЮК
Viktor Nikitiuk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010);
Юрій Савченко (2010–2012)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Volodymyr Smietanin (1993–1999);
Anatolii Kasianenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhvalskyi (2006–2010);
Yurii Savchenko (2010–2012)

КОРОЛІВСТВО ТАЙЛАНД

The Kingdom of Thailand

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
24.11.2015

АНДРІЙ БЕШТА
Andrii Beshta

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ігор Литвин (1998–1999);
Ростислав Білодід (2000–2002);
Ігор Гуменний (2004–2008);
Маркіян Чучук (2008–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Вадим Ковалевський (2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1998–1999);
Rostyslav Bilodid (2000–2002);
Ihor Humennyi (2004–2008);
Markiian Chuchuk (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Vadym Kovalevskiy (2015)

ТУНІСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Tunisia

Надзвичайний і Повноважний Посол
(за сумісництвом)
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
(with concurrent accreditation)
19.03.2015

МИКОЛА НАГОРНИЙ
Mykola Nahornyi

Тимчасовий повірений у справах
Олександр Шульга (1996–1997);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олег Дяченко (1997–2000);
Олексій Рибак (2002–2004);
Валерій Рилач (2007–2013);
Олександр Рябцев (2013–2015)

Chargé d'Affaires
Oleksandr Shulha (1996–1997);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleh Diachenko (1997–2000);
Oleksii Rybak (2002–2004);
Valerii Rylach (2007–2013);
Oleksandr Riabtsev (2013–2015)

РЕСПУБЛІКА ТУРЕЧЧИНА

The Republic of Turkey

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
22.08.2016

АНДРІЙ СИБИГА
Andrii Sybiha

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Ігор Турянський (1992–1997);
Тимчасовий повірений у справах
Олексій Шовкопляс (1997);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Моцик (1997–2001);
Ігор Долгов (2002–2004);
Олександр Міщенко (2005–2008);
Сергій Корсунський (2008–2016)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Ihor Turianskyi (1992–1997);
Chargé d'Affaires
Oleksii Shovkoplias (1997);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksandr Motsyk (1997–2001);
Ihor Dolhov (2002–2004);
Oleksandr Mishchenko (2005–2008);
Serhii Korsunskyi (2008–2016)

ТУРКМЕНИСТАН

Turkmenistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
02.07.2010

ВАЛЕНТИН ШЕВАЛЬОВ
Valentyn Shevaliov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Вадим Чупрун (1995–2004);
Віктор Майко (2005–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Vadym Chuprun (1995–2004);
Viktor Maiko (2005–2010)

УГОРЩИНА

Hungary

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
30.05.2016

ЛЮБОВ НЕПОП
Liubov Nepop

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Орест Климпущ (1997–2003);
Юрій Мушка (2003–2006);
Дмитро Ткач (2006–2010);
Юрій Мушка (2010–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Михайло Юнгер (2015–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Orest Klympush (1997–2003);
Yurii Mushka (2003–2006);
Dmytro Tkach (2006–2010);
Yurii Mushka (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Mykhailo Yunher (2015–2016)

РЕСПУБЛІКА УЗБЕКИСТАН

The Republic of Uzbekistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
22.12.2010

ЮРІЙ САВЧЕНКО
Yurii Savchenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Volodymyr Smetanin (1993–1999);
Anatolii Kasianenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhval'skyi (2006–2010)

ФІНЛЯНДСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Finland

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
20.08.2014

АНДРІЙ ОЛЕФІРОВ
Andrii Olefirov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолєв (1997–2001);
Петро Сардачук (2001–2003);
Олександр Майданник (2003–2007);
Андрій Дециця (2007–2013);
Олексій Селін (2013–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1997–2001);
Petro Sardachuk (2001–2003);
Oleksandr Maidannyk (2003–2007);
Andrii Deshchytsia (2007–2013);
Oleksii Selin (2013–2014)

ФРАНЦУЗЬКА РЕСПУБЛІКА

The French Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
13.10.2014

ОЛЕГ ШАМШУР
Oleh Shamshur

Тимчасовий повірений у справах
Олександр Сліпченко (1992);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Кочубей (1992–1997);
Анатолій Зленко (1997–2000);
Тимчасовий повірений у справах
Віталій Йохна (2000–2003);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Сергєєв (2003–2007);
Костянтин Тимошенко (2007–2010);
Олександр Купчишин (2010–2014)

Chargé d'Affaires
Oleksandr Slipchenko (1992);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yurii Kochubei (1992–1997);
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Charge d'Affaires
Vitalii Yokhna (2000–2003);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yurii Serhieiev (2003–2007);
Kostiantyn Tymoshenko (2007–2010);
Oleksandr Kupchysyn (2010–2014)

РЕСПУБЛІКА ХОРВАТІЯ

The Republic of Croatia

Тимчасовий повірений
у справах
Chargé
d'Affaires
24.08.2017

ЯРОСЛАВ СІМОНОВ

Yaroslav Simonov

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Анатолій Шостак (1995–2001);
Тимчасовий повірений у справах
Андрій Олефіров (2001);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Кирик (2001–2006);
Маркіян Лубківський (2007–2009);
Борис Зайчук (2009–2010);
Олександр Левченко (2010–2017)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Shostak (1995–2001);
Charge d'Affairs
Andrii Olefirov (2001);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Viktor Kyryk (2001–2006);
Markiiian Lubkivskyi (2007–2009);
Borys Zaichuk (2009–2010);
Oleksandr Levchenko (2010–2017)

ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Czech Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
23.01.2017

ЄВГЕН ПЕРЕБИЙНІС

Yevhen Perebyinis

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1995);
Андрій Озадівський (1995–1999);
Сергій Устич (1999–2004);
Іван Кулеба (2004–2009);
Іван Грицак (2009–2012);
Борис Зайчук (2012–2016);
Тимчасовий повірений у справах
Зіновій Гошовський (2016–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Roman Lubkivskyi (1992–1995);
Andrii Ozadovskyi (1995–1999);
Serhii Ustych (1999–2004);
Ivan Kuleba (2004–2009);
Ivan Hrytsak (2009–2012);
Borys Zaichuk (2012–2016);
Chargé d'Affaires
Zinovii Hoshovskyi (2016–2017)

ЧОРНОГОРІЯ

Montenegro

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires
18.10.2017

НАТАЛІЯ ФІЯЛКА
Nataliia Fiialka

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Оксана Слюсаренко (2008–2014);
Тимчасові повірені у справах
Володимир Цибульник (2014–2015);
Тетяна Волкова (2015–2017);

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oksana Sliusarenko (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Volodymyr Tsybulnyk (2014–2015);
Tetiana Volkova (2015–2017)

ШВЕЙЦАРСЬКА КОНФЕДЕРАЦІЯ

The Swiss Confederation

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
25.06.2018

АРТЕМ РИБЧЕНКО
Artem Rybchenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1993–1997);
Ніна Ковальська (1998–2000);
Євген Бершеда (2000–2003);
Сюзанна Станік (2003–2004);
Остап Юхимович (2004–2008);
Ігор Дір (2008–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Остап Юхимович (2014–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1993–1997);
Nina Kovalska (1998–2000);
Yevhen Bersheda (2000–2003);
Siuzanna Stanik (2003–2004);
Ostap Yukhymovych (2004–2008);
Ihor Dir (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Ostap Yukhymovych (2014–2018)

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ

The Kingdom of Sweden

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
19.03.2015

ІГОР САГАЧ
Ihor Sahach

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Костянтин Масик (1992–1994);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Леонід Кожара (2003–2004);
Анатолій Пономаренко (2007–2008);
Євген Перебийніс (2008–2011);
Валерій Степанов (2011–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1994);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Leonid Kozhara (2003–2004);
Anatolii Ponomarenko (2007–2008);
Yevhen Perebyinis (2008–2011);
Valerii Stepanov (2011–2014)

ЯПОНІЯ

Japan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
29.01.2013

ІГОР ХАРЧЕНКО
Ihor Kharchenko

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Михайло Дашкевич (1995–1999);
Юрій Костенко (2001–2006);
Володимир Макуха (2006);
Микола Кулініч (2006–2013)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1995–1999);
Yurii Kostenko (2001–2006);
Volodymyr Makukha (2006);
Mykola Kulinich (2006–2013)

Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні

**Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of foreign countries
to Ukraine**

Відомості станом
на 27 вересня 2018 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть у наступному випуску щорічника

*При підготовці щорічника
використано матеріали
Міністерства закордонних справ України*

Data current as of September 27, 2018.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book

*Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials*

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ СОЮЗ

The Commonwealth of Australia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
28.11.2017

МЕЛІССА О'РУРК
Melissa O'Rourke

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Даглас Роберт Траппетт (2015–2016);
Тимчасовий повірений у справах
Брюс Кевін Джефрі Едвардс (2016–2017)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Douglas Robert Trappett (2015–2016);
Chargé d'Affaires
Bruce Kevin Jeffrey Edwards (2016–2017)

АВСТРІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Austria

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
26.05.2015

ГЕРМІНЕ ПОППЕЛЛЕР
Hermine Poppeller

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Георг Вайсс (1992–1997);
Клаус Фаб'ян (1997–2001);
Міхаель Місс (2001–2006);
Йозеф-Маркус Вукетіч (2006–2010);
Вольф Дітріх Хайм (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Georg Weiss (1992–1997);
Klaus Fabjan (1997–2001);
Michael Miess (2001–2006);
Josef-Markus Wuketich (2006–2010);
Wolf Dietrich Heim (2010–2015)

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА РЕСПУБЛІКА The Republic of Azerbaijan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
06.09.2016

АЗЕР ХУДАЯР ОГЛУ ХУДІЄВ
Azer Khudayar oglu Khudiyev

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Назім Гусейн оглу Ібрагімов (1997–2001);
Таят Мусеїб оглу Алієв (2001–2010);
Ейнулла Ядулла оглу Мадатлі (2010–2015);
Тимчасовий повірений у справах
Назім Алієв (2015–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Nazim Husein oglu Ibrahimov (1997–2001);
Talyat Museib oglu Aliyev (2001–2010);
Einulla Yadulla oglu Madatli (2010–2015);
Chargé d'Affaires
Nazim Aliyev (2015–2016)

АЛЖИРСЬКА НАРОДНА ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА The People's Democratic Republic of Algeria

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
26.05.2015

ХОСІН БУССУАРА
Hocine Boussouara

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Бельрамуль Камерзерман (1992–1997);
Шеріф Шихі (1997–2005);
Мокадем Бафдаль (2005–2009);
Мохаммед Башир Маззуз (2009–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Belramoul Kamerzerman (1992–1997);
Cherif Chikhi (1997–2005);
Mokaddem Bafdal (2005–2009);
Mohammed Bachir Mazzouz (2009–2015)

АРГЕНТИНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Argentine Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
14.06.2016

АЛЬБЕРТО ХОСЕ АЛОНСО
Alberto José Alonso

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Луїс Бакеріса (1993–1999);
Мігель Анхель Кунео (2000–2006);
Ліла Ролдан Васкес де Муан (2007–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Luis Baqueriza (1993–1999);
Miguel Ángel Cúneo (2000–2006);
Lila Roldán Vázquez de Moine (2007–2015)

ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА АФГАНІСТАН

The Islamic Republic of Afghanistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
08.09.2017

САРДАР МОХАММАД РАХМАН ОГЛІ
Sardar Mohammad Rahman Oghli

Тимчасові повірені у справах:
Мухамад Амман (1995–1998);
Саєд Мохаммад Фарані (1998–2000);
Мухіддін Масуд (2000–2002);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Саїд Мохаммад Хаїрха (2002–2005);
Мохаммад Асеф Делавар (2005–2011);
Фазіль Фазлуррахман (2011–2013);
Мохаммад Акбар Мохаммаді (2013–2017)

Chargé d'Affaires:
Mohammad Amman (1995–1998);
Saed Mahmud Farani (1998–2000);
Muhiddin Masud (2000–2002);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Said Mohamma Khairkha (2002–2005);
Mohammad Asef Delawar (2005–2011);
Fazil Fazlurahman (2011–2013);
Mohammad Akbar Mohammadi (2013–2017)

КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ

The Kingdom of Belgium

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
2018

АЛЕКС ЛЕНАРТС
Alex Lenaerts

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Інгеборг Крістоферсен (1992–1995);
Вільфрід Нартюс (1995–1998);
П'єр Жан Марі Антуан Вазен (1998–2000);
П'єр Дюбюїсон (2000–2003);
П'єр Коло (2003–2006);
Марк Вінк (2006–2011);
Яна Зікмундова (2011–2014);
Люк Якобс (2014–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Ingeborg Christoffersen (1992–1995);
Wilfried Nartus (1995–1998);
Pierre Jean Marie Antoine Vaesen (1998–2000);
Pierre Dubuisson (2000–2003);
Pierre Colot (2003–2006);
Marc Vinck (2006–2011);
Jana Zikmundova (2011–2014);
Luc Jacobs (2014–2018)

РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ

The Republic of Belarus

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
05.10.2016

ІГОР СОКОЛ
Igor Sokol

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Віталій Курашик (1993–2001);
Валентин Величко (2001–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Vitalii Kurashik (1993–2001);
Valentyn Velychko (2001–2016)

РЕСПУБЛІКА БОЛГАРІЯ

The Republic of Bulgaria

Тимчасова повірена
у справах
a.i. Chargé
d'Affaires
2018

СТОЯНА РУСІНОВА
Stoyana Rusinova

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Петар Крістев Марков (1992–1998);
Александр Димитров (1998–2002);
Ангел Ганев (2002–2007);
Дімітар Владіміров (2007–2012);
Красімір Мінчев (2012–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Petar Kristev Markov (1992–1998);
Aleksandr Dimitrov (1998–2002);
Angel Ganev (2002–2007);
Dimitar Vladimirov (2007–2012);
Krasimir Minchev (2012–2018)

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ

The Federative Republic of Brazil

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
29.08.2016

ОСВАЛДО БІАТО ЖУНІОР
Oswaldo Biato Junior

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Асдрубал Пінто де Уліссеа (1995–1998);
Маріо Августо Сантос (1998–2001);
Елдер Мартінс де Мораес (2001–2003);
Ренато Луїз Родрігес Маркес (2003–2009);
Антоніо Фернандо Круз-де-Мелло (2009–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Asdrúbal Pinto de Ulissea (1995–1998);
Mario Augusto Santos (1998–2001);
Elder Martins de Moraes (2001–2003);
Renato Luiz Rodrigues Marques (2003–2009);
Antonio Fernando Cruz-de-Mello (2009–2016)

СВЯТИЙ ПРЕСТОЛ (ВАТИКАН)

The Holly See (Vatican)

Апостольський
Нунцій
Apostolic
Nuncio
13.11.2015

КЛАУДІО ГУДЖЕРОТТІ
Claudio Gugerotti

Апостольські Нунції:
Антоніо Франко (1992–1999);
Микола Етерович (1999–2004);
Іван Юркович (2004–2011);
Томас Едвард Галліксон (2011–2015)

Apostolic Nuncios:
Antonio Franco (1992–1999);
Nikola Eterović (1999–2004);
Ivan Jurkovič (2004–2011);
Thomas Edward Gullickson (2011–2015)

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
17.09.2015

ДЖУДІТ ГОФ
Judith Gough

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Саймон Ніколас Пітер Хіманс (1992–1995);
Рой Стівен Рів (1995–1999);
Роберт Роланд Гедлі Сміт (1999–2002);
Роберт Едвард Брінклі (2002–2006);
Роберт Лі Тернер (2008–2012);
Саймон Сміт (2012–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Simon Nicholas Pieter Himmans (1992–1995);
Roy Stieven Rieve (1995–1999);
Robert Roland Headly Smith (1999–2002);
Robert Edward Brinckly (2002–2006);
Robert Lee Turner (2008–2012);
Simon Smith (2012–2015)

СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА В'ЄТНАМ

The Socialist Republic of Vietnam

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
28.11.2017

НГУЄН АНЬ ТУАН
Nguyen Anh Tuan

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Чионг Тунг (1993–1997);
Доан Дик (1997–2002);
Ву Зионг Хуан (2002–2006);
Нгуєн Ван Тхань (2007–2010);
Хо Дак Мінь Нгуєт (2010–2013);
Нгуєн Мінь Чі (2014–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Truong Tung (1993–1997);
Doan Duc (1997–2002);
Vu Duong Huan (2002–2006);
Nguyen Van Thanh (2007–2010);
Ho Dac Minh Nguyet (2010–2013);
Nguyen Minh Tri (2014–2017)

РЕСПУБЛІКА

ВІРМЕНІЯ

The Republic of Armenia

Тимчасовий повірений
у справах
Chargé
d'Affaires
2018

ГАЙК АКОПЯН
Hayk Hakobyan

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Грач Сілванян (1996–2003);
Армен Авакович Хачатрян (2003–2010);
Андранік Манукян (2010–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Grach Silvanyan (1996–2003);
Armen Avakovich Khachatryan (2003–2010);
Andranik Manukyan (2010–2018)

ГРЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА

The Hellenic Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
20.12.2016

ГЕОРГІОС ПУКАМИССАС
Georgios Poukamissas

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Васілеос Патсікакіс (1993–1998);
Дімітріс Контумас (1998–2002);
Панайотіс Гумас (2002–2006);
Харалампос Дімітріу (2006–2009);
Георгіос Георгунтзос (2009–2013);
Вассіліс Пападопулос (2013–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Vasileos Patsikakis (1993–1998);
Dimitris Contoumas (1998–2002);
Panayotis Goumas (2002–2006);
Haralampos Dimitriou (2006–2009);
Georgios Georgountzos (2009–2013);
Vassilis Papadopoulos (2013–2016)

ГРУЗІЯ

Georgia

Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні
та Постійний Представник Грузії при ОДЕР-ГУАМ
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Georgia to Ukraine
and Permanent Representative of Georgia to the ODER-GUAM
08.09.2017

ГЕЛА ДУМБАДЗЕ
Gela Dumbadze

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Валерій Чечелашвілі (1994–1998);
Малхаз Чачава (1999–2000);
Грігол Катамадзе (2000–2007);
Мераб Антадзе (2007–2008);
Грігол Катамадзе (2009–2013);
Міхеїл Уклеба (2013–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Valerii Chechelashvili (1994–1998);
Malkhaz Chachava (1999–2000);
Grigol Katamadze (2000–2007);
Merab Antadze (2007–2008);
Grigol Katamadze (2009–2013);
Mikheil Ukleba (2013–2017)

КОРОЛІВСТВО ДАНІЯ

The Kingdom of Denmark

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
08.09.2017

РУБЕН МЕДСЕН
Ruben Madsen

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Крістіан Фабер-Род (1992–1997);
Йорн Крогбек (1997–2001);
Мартін Кофод (2001–2002);
Крістіан Фабер-Род (2002–2005);
Уффе Андерссон Балслєв (2005–2009);
Мікаель Борг-Хансен (2009–2013);
Мерете Юль (2013–2015);
Крістіан Донс Крістенсен (2015–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Christian Faber-Rod (1992–1997);
Jorn Krogbek (1997–2001);
Martin Kofod (2001–2002);
Christian Faber-Rod (2002–2005);
Uffe Andersson Balslev (2005–2009);
Michael Borg-Hansen (2009–2013);
Merete Juhl (2013–2015);
Christian Dons Christensen (2015–2017)

ЕСТОНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Estonia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
08.09.2016

ҐЕРТ АНТСУ
Gert Antsu

Тимчасові повірені у справах:
Андрій Біров (1993–1995);
Рейн Ойдеківі (1995–1996);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Тііт Мацулевич (1996–1999);
Тііт Набер (1999–2002);
Пауль Летгенс (2002–2006);
Яан Хейн (2006–2011);
Лаурі Лепік (2011–2012);
Сулєв Канніке (2012–2016)

Chargé d'Affaires:
Andrii Birov (1993–1995);
Rain Oidekivi (1995–1996);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Tiit Matsulevich (1996–1999);
Tiit Naber (1999–2002);
Paul Lettence (2002–2006);
Yaan Hein (2006–2011);
Lauri Lepik (2011–2012);
Sulev Kannike (2012–2016)

АРАБСЬКА РЕСПУБЛІКА ЄГИПЕТ

The Arab Republic of Egypt

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
29.08.2016

ХОССАМ ЕЛЬДІН АЛІ
Hossam Eldeen Aly

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Гусейн Камаль-Елдін Шалаш (1993–1997);
Омар Ель-Фарук Хассан Мохамед
(1997–2001);
Мона Алі Хашаба (2001–2005);
Юсеф Мустафа Зада (2005–2008);
Ясір Атеф Абдель Кадер (2008–2012);
Усама Тауфік Юсеф Бадр (2012–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Husein Kamal-Eldin Shalash (1993–1997);
Omar El-Faruhk Khassan Mohamed
(1997–2001);
Mona Ali Hashaba (2001–2005);
Yusef Mustafa Zada (2005–2008);
Yasir Atef Abdel Kader (2008–2012);
Osama Tawfik Youssef Badr (2012–2016)

ДЕРЖАВА ІЗРАЇЛЬ

The State of Israel

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
2018

ДЖОЕЛЬ ЛІОН
Joel Lion

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Цві Маген (1993–1998);
Тимчасовий повірений у справах
Зеев Бен-Аріє (1998–1999);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анна Азарі (1999–2003);
Наомі Бен-Амі (2003–2007);
Зіна Калай-Клайтман (2007–2011);
Реувен Дін Ель (2011–2014);
Еліав Белоцерковські (2014–2018)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Zvi Magen (1993–1998);
Chargé d'Affaires
Zeev Ben-Arie (1998–1999);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anna Azari (1999–2003);
Naomi Ben-Ami (2003–2007);
Zina Kalai-Klaitman (2007–2011);
Reuven Din El (2011–2014);
Eliav Belotsercovsky (2014–2018)

РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ

The Republic of India

Надзвичайний
і Повноважний Посол
**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
2018

ПАРТХА САТПАТХІ
Partha Satpathy

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Судхір Тукарам Деваре (1992–1995);
Раджендра Кумар Рай (1995–1997);
Відія Бхушан Соні (1997–2002);
Шекхолен Кіпген (2002–2005);
Деабрата Саха (2005–2010);
Джоті Сваруп Панде (2010–2011);
Раджів Кумар Чандер (2011–2015);
Манодж Кумар Бхарті (2015–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Sudhir Tukaram Devare (1992–1995);
Rajendra Kumar Rai (1995–1997);
Vidya Bhushan Soni (1997–2002);
Shekholen Kipgen (2002–2005);
Debabrata Saha (2005–2010);
Jyoti Swarup Pande (2010–2011);
Rajiv Kumar Chander (2011–2015);
Manoj Kumar Bharti (2015–2018)

РЕСПУБЛІКА ІНДОНЕЗІЯ

The Republic of Indonesia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
28.11.2017

ЮДДІ КРІСНАНДІ
Yuddy Chrisnandi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роні Хендраван Курніяді (1994–1997);
Где Арса Каджар (1997–2001);
Ремі Рамаулі Сіяхаан (2001–2005);
Альбертус Емануель
Александр Латуріу (2005–2009);
Нінінг Сунінгсіх Рохадіят (2009–2012);
Нінік Кун Нар'яті Сісвойо (2012–2016);
Тимчасовий повірений у справах
Юсран Хадромі (2016–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Roni Hendrawan Kurniadi (1994–1997);
Gde Arsa Kadjar (1997–2001);
Remy Ramauli Siahaan (2001–2005);
Albertus Emanuel
Alexander Laturiuw (2005–2009);
Nining Suningsih Rochadiat (2009–2012);
Niniek Kun Naryatie Siswojo (2012–2016);
Chargé d'Affaires
Yusran Hadromi (2016–2017)

РЕСПУБЛІКА ІРАК

The Republic of Iraq

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

23.09.2016

БАКІР АХМЕД АЗІЗ АЛЬ-ДЖАФ

Bakir Ahmed Aziz Al-Jaff

Тимчасовий повірений у справах
Гішам Абдель Разак Ібрагім (2001–2002);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Музгір Аль-Дурі (2002–2003);
(через військові події в Іраку Посольство Республіки Ірак
в Україні тимчасово припинило роботу
в 2003 році й відновило свою діяльність у 2006 році);
Тимчасові повірені у справах:
Алаа Ад-Дін Хусейн Алі (2006–2007);
Хусейн Аббас Хусейн (2007);
Халід Джасім Мохамед Аль-Шамарі (2007–2010);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Шорш Халід Саїд (2010–2016)

Chargé d'Affaires
Gisham Abdel Razak Ibrahim (2001–2002);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Muzgir Al-Duri (2002–2003);
(the Embassy of the Republic of Iraq temporarily suspended its
work in Ukraine in 2003 because of military operations in Iraq
and resumed its work in 2006);
Chargé d'Affaires:
Alaa Ad-Din Hussein Ali (2006–2007);
Hussein Abass Hussein (2007);
Khalid Jasim Mohamed Al-Shamary (2007–2010);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Shorsh Khalid Said (2010–2016)

ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА ІРАН

The Islamic Republic of Iran

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

2018

МАНУЧЕХР МОРАДІ

Manouchehr Moradi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Бехзад Мазахері (1992–1998);
Ахмад Садег-Бонаб (1999–2003);
Бахман Тахеріян-Мобаракех (2003–2005);
Сайед Муса Каземі (2006–2009);
Акбар Гасемі Алі-Абаді (2010–2014);
Мохаммад Бехешті Монфаред (2014–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Behzad Mazaheri (1992–1998);
Ahmad Sadegh-Bonab (1999–2003);
Bahman Taherian Mobarakeh (2003–2005);
Seyed Mousa Kazemi (2006–2009);
Akbar Ghasemi Ali Abadi (2010–2014);
Mohammad Beheshti Monfared (2014–2018)

КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ

The Kingdom of Spain

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
28.11.2017

СІЛЬВІЯ КОРТЕС МАРТІН
Silvia Cortés Martín

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Едуардо Хунко Бонет (1992–1997);
Фернандо Хосе Бейосо Фернандес
(1997–2001);
Луїс Гомес де Аранда Війєн (2001–2005);
Луїс Хав'єр Хіль Каталіна (2005–2009);
Хосе Родрігес Мойано (2009–2013);
Херардо Анхель Бугайо Оттоне
(2013–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Eduardo Junko Bonet (1992–1997);
Fernando José Belloso Fernández
(1997–2001);
Luis Gómez de Aranda Villén (2001–2005);
Luis Javier Gil Catalina (2005–2009);
José Rodríguez Moyano (2009–2013);
Gerardo Angel Bugallo Ottone
(2013–2017)

ІТАЛІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

Italian Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
08.09.2016

ДАВІДЕ ЛА ЧЕЧІЛІА
Davide La Cecilia

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Вітторіо Клаудіо Сурдо (1992–1996);
Джан Лука Бертинетто (1996–2000);
Іоланда Брунетті Гетц (2000–2004);
Фабіо Фаббрі (2004–2008);
П'єтро Джованні Доннічі (2008–2012);
Фабріціо Романо (2012–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Vittorio Claudio Surdo (1992–1996);
Gian Luca Bertinetto (1996–2000);
Jolanda Brunetti Goetz (2000–2004);
Fabio Fabbri (2004–2008);
Pietro Giovanni Donnici (2008–2012);
Fabrizio Romano (2012–2016)

РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН

The Republic of Kazakhstan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

14.06.2016

САМАТ ОРДАБАЄВ
Samat Ordabayev

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Клочков (1994–1997);
Наджамеден Іскалієв (1997–1999);
Равіль Чердабаєв (1999–2004);
Амангельди Жумабаєв (2004–2011);
Тимчасовий повірений у справах
Аділь Тлесов (2011–2012);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Заутбек Турісбеков (2012–2016)

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksii Klochkov (1994–1997);
Nadzhameden Iskaliev (1997–1999);
Ravil Cherdabaev (1999–2004);
Amangeldi Zhumabayev (2004–2011);
Chargé d'Affaires
Adil Tlesov (2011–2012);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Zautbek Turisbekov (2012–2016)

КАНАДА

Canada

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

01.12.2014

РОМАН ВАЩУК
Roman Waschuk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Франсуа Антуан Матіс (1992–1996);
Крістофер Вестдал (1996–1998);
Дерек Фрейзер (1998–2001);
Ендрю Норвал Робінсон (2001–2005);
Абайна Данн (2005–2008);
Ж. Даніель Карон (2008–2011);
Трой Лулашник (2011–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
François Antoine Matis (1992–1996);
Christopher Westdal (1996–1998);
Derek Frazer (1998–2001);
Andrew Norval Robinson (2001–2005);
Abaina Dann (2005–2008);
G. Daniel Caron (2008–2011);
Troy Lulashnyk (2011–2014)

ДЕРЖАВА КАТАР

The State of Qatar

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
2018

ГАДІ АЛЬ-ГАДЖРІ
Hadi Al-Hajri

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Джасім Рашид Аль-Халіфа (2013–2018)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Jassim Rashid Al-Khalifa (2013–2018)

КИРГИЗЬКА РЕСПУБЛІКА

The Kyrgyz Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
19.07.2018

ЖУСУПБЕК ШАРІПОВ
Zhusubek Shapirov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Улукбек Чіналієв (1993–1998);
Жумагул Сааданбеков (1998–2001);
Есенгул Омуралієв (2001–2006);
Єркін Мамкулов (2006–2011);
Аширов Борубек Чийбилович (2011–2012);
Улукбек Чіналієв (2012–2016);
Тимчасові повірені у справах:
Батир Кадиркулов (2016–2017);
Меерімбек Апишов (2017–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ulukbek Chinaliyev (1993–1998);
Zhumahul Saadanbekov (1998–2001);
Esenhul Omuraliyev (2001–2006);
Yerkin Mamkulov (2006–2011);
Ashyrov Borubek Chybylovich (2011–2012);
Ulukbek Chinaliev (2012–2016);
Chargé d’Affairs:
Batyr Kadyrkulov (2016–2017);
Meerimbek Apyshev (2017–2018)

КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА

The People's Republic of China

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

14.06.2016

ДУ ВЕЙ
Du Wei

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Чжан Чжень (1992–1995);
Пань Чжаньлін (1995–1998);
Чжоу Сяопей (1998–2000);
Ле Гобан (2000–2003);
Яо Пейшен (2003–2005);
Гао Юйшен (2005–2007);
Чжоу Лі (2007–2010);
Чжан Сіюнь (2010–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Zhang Zhen (1992–1995);
Pan Zhanlin (1995–1998);
Zhou Xiaopei (1998–2000);
Li Guobang (2000–2003);
Yao Peisheng (2003–2005);
Gao Yusheng (2005–2007);
Zhou Li (2007–2010);
Zhang Xiyun (2010–2016)

РЕСПУБЛІКА КІПР

The Republic of Cyprus

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

02.03.2017

ЛУЇС ТЕЛЕМАХУ
Louis Telemachou

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Евагорас Вріонідес (2011–2013);
Вассос Чамберлен (2013–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Evagoras Vryonides (2011–2013);
Vassos Chamberlen (2013–2017)

РЕСПУБЛІКА КОРЕЯ

The Republic of Korea

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
14.06.2016

ЛІ ЯНГ-ГУ
Lee Yang Goo

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ан Хьон Вон (1993–1995);
Лі Хан Чун (1995–1998);
Канг Гин-Тек (1998–2000);
Джанг Шин (2000–2003);
Лі Сонг-Джу (2003–2006);
Хо Сун Чьол (2006–2008);
Пак Ро Бьок (2008–2011);
Кім Ин Цжун (2011–2014);
Сол Кьон Хун (2014–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
An Hon Wong (1993–1995);
Li Han Chun (1995–1998);
Kang Hyn-Tek (1998–2000);
Jang Shin (2000–2003);
Li Sung-Joo (2003–2006);
Ho Sun Chol (2006–2008);
Pak Ro Biok (2008–2011);
Kim Eun-Joong (2011–2014);
Sul Kyung Hoon (2014–2016)

РЕСПУБЛІКА КУБА

The Republic of Cuba

Тимчасова повірена
у справах
Charge
d'Affaires
2018

НАТАЧА ДІАС АГІЛЕРА
Natacha Díaz Aguilera

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Діогенес Ернандес Асторга (1992–1994);
Серхіо Лопес Бріель (1994–1999);
Хосе Діонісіо Пераса Чапо (1999–2004);
Хуліо Антоніо Гармендія Пенья (2004–2008);
Фелікс Леон Карбальо (2008–2012);
Ернесто Антоніо Сенті Даріас (2012–2016)
Тимчасовий повірений у справах
Оскар Сантана Леон (2016–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Diógenes Hernández Astorga (1992–1994);
Sergio López Briel (1994–1999);
José Dionisio Peraza Chapeau (1999–2004);
Julio Antonio Garmendia Peña (2004–2008);
Félix León Carballo (2008–2012);
Ernesto Antonio Sentí Darías (2012–2016)
Charge d'Affaires
Oscar Santana León

ДЕРЖАВА КУВЕЙТ

The State of Kuwait

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

05.10.2016

РАШИД ХАММАД АЛЬ-АДВАНІ

Rashed Hammad Al-Adwani

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ахмед Абдулла Аль-Мубаракі (1995–1997);
Халет Мутлак Заед Аль-Дуейлах (1998–2001);
Хафіз Мохаммед Аль-Аджмі (2001–2006);
Хамуд Юсіф Аль-Роудан (2007–2010);
Юсеф Хуссейн Аль-Кабанді (2010–2016)

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:

Ahmed Abdullah Al-Mubarakı (1995–1997);
Halet Mutlaq Zaed Al-Dueylah (1998–2001);
Hafiz Mohammed Al Ajmi (2001–2006);
Hamood Youssif Al-Roudhan (2007–2010);
Yusef Hussain Al-Qabandi (2010–2016)

ЛАТВІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Latvia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

12.01.2016

ЮРИС ПОЙКАНС

Juris Poikāns

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Петеріс Сімсонс (1994–1997);
Петеріс Вайварс (1997–2001);
Андріс Вілцанс (2001–2007);
Атіс С'янїтс (2007–2011);
Аргіта Даудзе (2011–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Peteris Simsons (1994–1997);
Peteris Vaivars (1997–2001);
Andris Vilcans (2001–2007);
Atis Sjanits (2007–2011);
Argita Daudze (2011–2016)

ЛИТОВСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Lithuania

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
26.05.2015

МАРЮС ЯНУКОНІС
Marius Janukonis

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ромуальдас Рамошка (1993–1996);
Вітаутас Пятрас Плечкайтис (1996–2001);
Вікторас Баубліс (2001–2005);
Альгірдас Кумжа (2006–2009);
Пятрас Вайтекунас (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Romualdas Ramoshka (1993–1996);
Vytautas Petras Plechkaitis (1996–2001);
Viktoras Baublys (2001–2005);
Algirdas Kumzha (2006–2009);
Petras Vaitiekunas (2010–2015)

ЛІВАНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Lebanon

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
10.01.2018

АЛІ ДАХЕР
Ali Daher

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юсеф Садака (2005–2013);
Клод Аль Хажаль (2013–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Youssef Sadaka (2005–2013);
Claude Al Hajal (2013–2016)

ЛІВІЯ

Libya

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
2018

АХМЕД М. А. ТАБУЛІ
Ahmed M. A. Tabuli

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Аль-Седдіг Мохаммед Аль-Шібані-
Аль-Гвері (2002–2008);
Фейсал Атія М. Альшаарі (2008–2012);
Салех Кадум (2012–2013);
Тимчасовий повірений у справах
Алхаді І.А. Асбає (2013–2014);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Мохамед Салахеддін Нуреддін Шеллі
(2014–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Al-Seddig Mohammed Al-Shibani-
Al-Gveri (2002–2008);
Feisal Atiya M. Alshaari (2008–2012);
Saleh Kadoum (2012–2013);
Chargé d'Affaires
Alhadi I.A. Asbaie (2013–2014);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Mohamed Salaheddin Nureddin Shelli
(2014–2018)

РЕСПУБЛІКА МАКЕДОНІЯ

The Republic of Macedonia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
01.12.2014

СТОЛЕ ЗМЕЙКОСКИ
Stole Zmejkoski

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Владо Блажевські (1997–2003);
Мартін Гулескі (2003–2008);
Ілія Ісайловські (2008–2009);
Ацо Спасеноскі (2010–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Vlado Blazhevski (1997–2003);
Martin Guleski (2003–2008);
Iliya Isailovski (2008–2009);
Aco Spasenoski (2010–2014)

МАЛАЙЗІЯ

Malaysia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

21.09.2018

ДАТО РАДЖА РЕЗА РАДЖА ЗАІБ ША
Dato Raja Reza Raja Zaib Shah

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Амінахтун Хаджі А. Карім (2005–2008);

Дато Абдула Сани Омар (2008–2011);

Чуа Теонг Бан (2011–2015);

Датук Аюф Бін Бачі (2016–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Aminahtun Hadji A. Karim (2005–2008);

Dato' Abdullah Sani Omar (2008–2011);

Chuah Teong Ban (2011–2015);

Datuk Ayauf Bin Bachi (2016–2018)

СУВЕРЕННИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ОРДЕН ГОСПІТАЛЬЄРІВ СВЯТОГО ІОАННА ЄРУСАЛИМСЬКОГО, РОДОСУ І МАЛЬТИ The Sovereign Military Hospitaller Order of Saint John of Jerusalem of Rhodes and of Malta

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

11.09.2014

АНТОНІО ГАЗЗАНТІ ПУЛЬЄЗЕ ДІ КОТРОНЕ
Antonio Gazzanti Pugliese di Cotrone

Надзвичайний

і Повноважний Посол

Пауль Фрідріх фон Фурхерр (2008–2014)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

Paul Friedrich von Fuhrherr (2008–2014)

КОРОЛІВСТВО МАРОККО

The Kingdom of Morocco

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
19.07.2018

ФАУЗ ЕЛЬ АШШАБІ
Faouz El Achchabi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мохамед Азгар (2000–2004);
Абдельжаліль Саубрі (2004–2013);
Міна Тунсі (2013–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Mohamed Azhar (2000–2004);
Abdeljalil Saubri (2004–2013);
Mina Tounsi (2013–2018)

МЕКСИКАНСЬКІ СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ

The United Mexican States

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
26.05.2015

МАРІЯ ЛУЇЗА БЕАТРИС ЛОПЕС ГАРГАЛЬО
Maria Luisa Beatriz Lopez Gargallo

Тимчасовий повірений у справах
Сесар Окаранса Кастаньєда (2005–2009);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Беренісе Рендон Талавера (2009–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Карлос Валера Пауліно (2014–2015)

Charge d` Affaires
Cesar Ocaranza Castañeda (2005–2009);
Ambassador Extraordinario
and Plenipotentiary
Berenice Rendón Talavera (2009–2014);
Charge d` Affaires
Carlos Valera Paulino (2014–2015)

РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА

The Republic of Moldova

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
09.12.2015

РУСЛАН БОЛБОЧАН
Ruslan Bolbocean

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Іон Боршевич (1993–1994);
Іон Руссу (1994–1998);
Олексій Андрієвські (1999–2002);
Ніколас Черномаз (2003–2005);
Міхаїл Лаур (2005–2006);
Серджіу Статі (2006–2008);
Тимчасові повірені у справах:
Еуджен Карас (2008);
Ніколає Гуменний (2008–2009);
Ніколає Мійня (2009–2010);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Іон Стевіле (2010–2015);
Тимчасовий повірений у справах
Олег Хинку (2015)

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:

Ion Borshevich (1993–1994);
Ion Russu (1994–1998);
Oleksiy Andrievski (1999–2002);
Nikolas Chernomaz (2003–2005);
Mikhail Laur (2005–2006);
Sergio Statti (2006–2008)
Chargé d'Affaires:
Eudjen Karas (2008);
Nikolae Humennyi (2008–2009);
Nikolae Miinya (2009–2010);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Ion Stavila (2010–2015);
Chargé d'Affaires
Oleg Khyнку (2015)

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІГЕРІЯ

The Federative Republic of Nigeria

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires
2016

ЕСТЕР ДЖОЕЛ САНСУВА
Esther Joel Sunsuwa

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Альфред Джон Нанна (2000–2004);
Адзхуру Ігнатіус Хекайре (2004–2008);
Ібрагім Пада Касай (2008–2012);
Франк Нгозі Ісох (2012–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Афолабі Джхуліус Адефідіпе (2014–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Alfred John Nanna (2000–2004);
Adzhuru Ignatius Hekaire (2004–2008);
Ibrahim Pada Kasai (2008–2012);
Frank Ngozi Isoh (2012–2014);
Chargé d'Affaires
Afolabi Dzhulius Adefidipe (2014–2016)

КОРОЛІВСТВО НІДЕРЛАНДИ

The Kingdom of the Netherlands

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

10.01.2018

ЕД ХУКС
Ed Hoeks

Надзвичайний і Повноважний Посол
Роберт Герман Серрі (1992–1996);
Тимчасовий повірений у справах
Адріан Кван'єр (1996–1997);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Онно Хаттінга Ван'т Сант (1997–2001);
Монік Патрісія Антуанетта Франк (2001–2004);
Тимчасовий повірений у справах
Віллем Барон Бенцінк ван Схоонгейтен
(2004–2005);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Рон Келлер (2005–2009);
Пітер Ян Волтерс (2009–2013);
Кейс Ян Рене Кломпенхаувер (2013–2017)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Robert Herman Serry (1992–1996);
Chargé d'Affaires
Andrian Quancier (1996–1997);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Onno Hattinga Van't Sant (1997–2001);
Monique Patricia Antoinette Frank (2001–2004);
Chargé d'Affaires
Willem Baron Bentinck van Schoonheten
(2004–2005);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Ron Keller (2005–2009);
Pieter Jan Wolthers (2009–2013);
Kees Jan René Klompenhouwer (2013–2017)

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА

The Federal Republic of Germany

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

08.09.2016

ЕРНСТ РАЙХЕЛЬ
Ernst Reichel

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Геннеке Граф фон Бассевітц (1992–1993);
Александр Арно (1993–1996);
Ебергард Гайкен (1996–2000);
Дітмар Гергард Штюдеманн (2000–2006);
Райнгард Шеферс (2006–2008);
Ганс-Юрген Гаймзьот (2008–2012);
Крістоф Вайль (2012–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Hennecke Graf von Bassewitz (1992–1993);
Alexander Arnot (1993–1996);
Eberhard Heyken (1996–2000);
Dietmar Gerhard Stüdemann (2000–2006);
Reinhard Schäfers (2006–2008);
Hans-Jürgen Heimsoeth (2008–2012);
Christof Weil (2012–2016)

КОРОЛІВСТВО НОРВЕГІЯ

The Kingdom of Norway

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
05.10.2016

УЛЕ ТЕР'Є ХОРПЕСТАД
Ole Terje Horpestad

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ойвінд Нордслеттен (1992–1996);
Андерс Хельсет (1997–2000);
Йостейн Бернхардсен (2001–2006);
Олав Берстад (2006–2011);
Йон Елведал Фредріксен (2011–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Øyvind Nordsletten (1992–1996);
Anders Helseth (1997–2000);
Jostein Bernhardsen (2001–2006);
Olav Berstad (2006–2011);
Jon Elvedal Fredriksen (2011–2016)

ОБ'ЄДНАНІ АРАБСЬКІ ЕМІРАТИ

The United Arab Emirates

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
02.03.2017

САЛЕМ АХМЕД АЛЬ-КААБІ
Salem Ahmed Al-Kaabi

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Абдулсалам Хареб Обайд Аль-Румейті
(2013–2017)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Abdulsalam Hareb Obaid Al Romaithi
(2013–2017)

ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА ПАКИСТАН

The Islamic Republic of Pakistan

Тимчасовий повірений
у справах

Chargé
d'Affaires

14.12.2017

БАКАР АХМАД

Waqar Ahmad

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Тарік Фарук Мірза (1997–2000);

Шамун Алам Хан (2000–2003);

Таджул Хак (2004–2007);

Газанфар Алі Хан (2007–2010);

А.Н. Салім Мела (2010–2012);

Ваджахат Алі Муфті (2013–2015);

Атар Аббас (2015–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Tariq Farouq Mirza (1997–2000);

Shamoon Alam Khan (2000–2003);

Taj ul Haq (2004–2007);

Ghazanfar Ali Khan (2007–2010);

A.N. Saleem Mela (2010–2012);

Wajahat Ali Muftee (2013–2015);

Athar Abbas (2015–2017)

ПАЛЕСТИНА

Palestine

Надзвичайний
і Повноважний Посол

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

29.11.2010

МОХАММЕД АЛЬ-АСААД

Mohammed Alasaad

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Валід Закут (2001–2005);

Халід Арікат (2006–2010)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Valid Zakut (2001–2005);

Khalid Arikat (2006–2010)

ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of South Africa

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires
2018

НОМОНДІ МДЖОЛІ
Nomonde Mjoli

Надзвичайний і Повноважний Посол
Діон ван Скуер (1993–1995);
Тимчасовий повірений у справах
Ілія дю Буїссон (1995–1996);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Пітер ван Рензбург Хуєсен (1996–1998);
Тимчасовий повірений у справах
Девід де Вільє дю Буїссон (1998–1999);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Деларей ван Тондер (1999–2004);
Ашраф Сентсо (2004–2007);
Андріс Фентер (2008–2012);
Чупу Стенлі Матабата (2012–2013);
Тимчасовий повірений у справах
Тандо Даламба (2013–2014);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Крістіан Альбертус Бассон (2014–2018)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Dion van Schoor (1993–1995);
Chargé d'Affaires
Ilia du Buisson (1995–1996);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Peter van Rensburg Goosen (1996–1998);
Chargé d'Affaires
David de Vilie du Buisson (1998–1999);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Delarey van Tonder (1999–2004);
Ashraf Sentso (2004–2007);
Andries Venter (2008–2012);
Stanley Chupu Mathabatha (2012–2013);
Chargé d'Affaires
Thando Dalamba (2013–2014);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Christiaan Albertus Basson (2014–2018)

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

The Republic of Poland

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
26.10.2016

ЯН ПЕКЛО
Jan Piekło

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Єжи Козакевич (1993–1996);
Єжи Бар (1996–2001);
Марек Зюлковські (2001–2005);
Яцек Ключковські (2005–2011);
Генрик Літвін (2011–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ezhi Kozakevich (1993–1996);
Ezhi Bar (1996–2001);
Marek Zulkovski (2001–2005);
Yatzek Kluchkowski (2005–2011);
Henryk Litwin (2011–2016)

ПОРТУГАЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Portuguese Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

01.12.2014

МАРІЯ КРИШТІНА СЕРПА ДИ АЛМЕЙДА
Maria Cristina Serpa de Almeida

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Мануел Кортє-Реал (1993–1998);
Антоніу ді Фарія і Майя (1999–2001);
Педру Мануел Сарменту
ді Вашконселуш-і-Каштру (2001–2004);
Жузе Мануел Пессанья Вієгас (2004–2008);
Маріу Жезуш душ Сантуш (2009–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Manual Korte-Real (1993–1998);
Antonis de Faria-i-Maya (1999–2001);
Pedru Manuel Sarmentu
di Vashkonselush-i-Kashtru (2001–2004);
Juse Manuel Pessanha Viegas (2004–2008);
Mario Jesus dos Santos (2009–2014)

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ

The Russian Federation

Тимчасовий
повірений у справах
Chargé
d'Affaires

2016

АЛЕКСАНДР ЛУКАШИК
Aleksandr Lukashyk

Надзвичайні
і Повноважні Посли:

Леонід Смоляков (1992–1996);
Юрій Дубінін (1996–1999);
Іван Абоїмов (1999–2001);
Віктор Черномирдін (2001–2009);
Міхаїл Зурабов (2009–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Leonid Smolyakov (1992–1996);
Yurii Dubinin (1996–1999);
Ivan Aboimov (1999–2001);
Viktor Chernomyrdin (2001–2009);
Mikhail Zurabov (2009–2016)

РУМУНІЯ

Romania

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

29.08.2016

КРИСТІАН-ЛЕОН ЦУРКАНУ

Cristian-Leon Țurcanu

Тимчасовий повірений у справах
Леонтін Пастор (1992–1993);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Іон Бістреану (1993–1998);
Міхай Дінуку (1998–1999);
Тимчасові повірені у справах:
Корнел Іонеску (1999–2000);
Александру Корня (2000–2005);
Траян-Лауренцю Христя (2005–2010);
Корнел Іонеску (2010–2016)

Chargé d'Affaires
Leontin Pastor (1992–1993);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ion Bistreanu (1993–1998);
Michai Dinuku (1998–1999);
Chargé d'Affaires:
Cornel Ionescu (1999–2000);
Aleksandr Kornea (2000–2005);
Trayan-Lauretsyu Christya (2005–2010);
Cornel Ionescu (2010–2016)

КОРОЛІВСТВО САУДІВСЬКА АРАВІЯ

The Kingdom of Saudi Arabia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

27.08.2010

ДЖУДІЯ АЛХАЗАЛ

Judiya Alhathal

РЕСПУБЛІКА СЕРБІЯ

The Republic of Serbia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
05.07.2013

РАДЕ БУЛАТОВИЧ
Rade Bulatovich

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Горан Алексич (2005–2009);
Душан Лазич (2009–2013)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Goran Aleksich (2005–2009);
Dusan Lazic (2009–2013)

СИРІЙСЬКА АРАБСЬКА РЕСПУБЛІКА

Syrian Arab Republic

Тимчасовий
повірений у справах
Chargé
d'Affaires
2015

ХАСАН ХАДДУР
Hasan Khaddour

Тимчасові повірені у справах:
Сулейман Абудіяб (2004–2009);
Гайсам Машфедж (2009–2011);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Мохамед Саїд Акіль (2011–2014);
Тимчасовий повірений у справах
Мохаммад Сабах Аль Хадж Бакрі
(2014–2015)

Chargé d'Affaires:
Sulaiman Abudiab (2004–2009);
Hayssam Mashfej (2009–2011);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Mohamed Said Akil (2011–2014);
Charge d'Affaires
Mohammad Sabah Al Haj Bakri
(2014–2015)

СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

The Slovak Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
21.09.2018

МАРЕК ШАФІН
Marek Šafin

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роберт Гаренчар (1993–1995);
Йозеф Мігаш (1995–1996);
Тимчасова повірена у справах:
Ольга Мігалікова (1996–1999);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Василь Гривна (1999–2005);
Урбан Руснак (2005–2009);
Павол Гамжік (2009–2014);
Юрай Сівачек (2014–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Robert Harenčár (1993–1995);
Jozef Migaš (1995–1996);
Chargé d'Affaires:
Olga Miháliková (1996–1999);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Vasil Grivna (1999–2005);
Urban Rusnák (2005–2009);
Pavol Hamžik (2009–2014);
Juraj Siváček (2014–2018)

РЕСПУБЛІКА СЛОВЕНІЯ

The Republic of Slovenia

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires
2018

МАТЕЯ КРАЧУН
Mateja Kračun

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Прімож Шеліго (2004–2008);
Тимчасові повірені у справах:
Боріс Голе (2008–2010);
Наташа Прах (2010–2014);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Наташа Прах (2014–2018)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Primož Šeligo (2004–2008);
Chargé d'Affaires:
Boris Gole (2008–2010);
Nataša Prah (2010–2014);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Nataša Prah (2014–2018)

РЕСПУБЛІКА СУДАН

The Republic of the Sudan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

10.01.2018

МОХАМЕД ЕЇСА ІСМАІЛ ДАХАБ
Mohammed Eisa Ismail Dahab

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Анас Ельтаєб Ельгаїлани Мустафа (2013–2017);
Тимчасовий повірений у справах
Осама Алі Саріх Рабіх (2017)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Anas Eltayeb Elgailani Mustafa (2013–2017);
Chargé d'Affaires
Osama Ali Sarih Rabih (2017)

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

The United States of America

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

22.08.2016

МАРІ ЙОВАНОВИЧ
Marie Yovanovitch

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роман Попадюк (1992–1993);
Вільям Грін Міллер (1993–1998);
Стівен Карл Пайфер (1998–2000);
Карлос Паскуаль (2000–2003);
Джон Гербст (2003–2006);
Вільям Б. Тейлор Дж. (2006–2009);
Джон Ф. Теффт (2009–2013);
Джеффри Р. Пайетт (2013–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Roman Popadiuk (1992–1993);
William Green Miller (1993–1998);
Steven Carl Pifer (1998–2000);
Carlos Pascual (2000–2003);
John Herbst (2003–2006);
William B. Taylor Jr. (2006–2009);
John F. Tefft (2009–2013);
Geoffrey R. Pyatt (2013–2016)

РЕСПУБЛІКА ТАДЖИКИСТАН

The Republic of Tadjikistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
17.09.2015

ФАЙЗУЛЛО ХОЛБОБОВ
Faizullo Kholboboev

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мухаббат Саїдов (1994–2001);
Сафар Сафаров (2001–2007);
Абдулмаджид Достієв (2008–2010);
Шухрат Музафарович Султонов (2010–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Muhabbat Sayidov (1994–2001);
Safar Safarof (2001–2007);
Abdumajid Dostiev (2008–2010);
Shukhrat Muzafarovych Sultonov (2010–2015)

РЕСПУБЛІКА ТУРЕЧЧИНА

The Republic of Turkey

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
11.09.2014

ЙОНЕТ ДЖ. ТЕЗЕЛЬ
Yönet C. Tezel

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Аджар Гермен (1992–1997);
Альп Караосманоглу (1997–2001);
Алі Більге Джанкорель (2001–2005);
Ердоган Шеріф Ішджан (2005–2009);
Ахмет Бюлент Меріч (2009–2012);
Мехмет Самсар (2012–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Acar German (1992–1997);
Alp Karaosmanoğlu (1997–2001);
Ali Bilge Cankorel (2001–2005);
Erdoğan Şerif İşcan (2005–2009);
Ahmet Bülent Meriç (2009–2012);
Mehmet Samsar (2012–2014)

ТУРКМЕНІСТАН

Turkmenistan

Надзвичайний і Повноважний Посол,
деан дипломатичного корпусу
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
dean of the diplomatic corps
26.05.2010

НУРБЕРДИ АМАНМУРАДОВ
Nurberdy Amanmuradov

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Недірмамед Аловов (1995–1999);
Аман-Гельди Байрамов (1999–2005)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Nedirmamed Alovov (1995–1999);
Aman Geldi Bairamov (1999–2005)

УГОРЩИНА

Hungary

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
01.12.2014

Д-Р ЕРНО КЕШКЕНЬ
Dr. Ernő Keskeny

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Андраш Палді (1992);
Іштван Варга (1992–1995);
Лоранд Тот (1995–1997);
Янош Кішфалві (1997–2001);
Ференц Контра (2001–2002);
Янош Тот (2003–2007);
Андраш Баршонь (2007–2010);
Тимчасовий повірений у справах
Міклош Шандор Мороц (2010–2011);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Міхаль Баєр (2011–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Páldi András (1992);
Varga István (1992–1995);
Dr. Tóth Lóránd (1995–1997);
Kisfalvi János (1997–2001);
Kontra Ferenc (2001–2002);
Tóth János (2003–2007);
Bársony András (2007–2010);
Chargé d'Affaires
Mórocz Miklós Sándor (2010–2011);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary Bayer Mihály (2011–2014)

РЕСПУБЛІКА УЗБЕКИСТАН

The Republic of Uzbekistan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
06.12.2012

АЛИШЕР АБДУАЛІЄВ
Alisher Abdualiev

Тимчасовий повірений у справах
Алішер Агзамходжаєв (1993–1998);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Шамансур Шахалілов (1999–2003);
Равшанбек Алімов (2003–2006);
Хайдаров Ілхом Уткурович (2006–2009);
Тимчасовий повірений у справах
Батир Пулатович Юсупов (2009–2012)

Chargé d'Affaires
Alisher Ahzamhodzhayev (1993–1998);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Shamansur Shahalilov (1999–2003);
Ravshanbek Alimov (2003–2006);
Haidarov Ilhom Utkurovych (2006–2009);
Chargé d'Affaires
Batyr Pulatovych Yusupov (2009–2012)

ФІНЛЯНДСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Republic of Finland

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
17.09.2015

ЮХА ВІРТАНЕН
Juha Virtanen

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ерік Ульфстедт (1993–1996);
Мартті Ісоаро (1996–2000);
Тімо Юхані Репо (2000–2003);
Лаура Рейніля (2003–2007);
Крістер Міккелссон (2007–2011);
Ар'я Макконен (2011–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Erik Ulfstedt (1993–1996);
Martti Isoaro (1996–2000);
Timo Juhani Repo (2000–2003);
Laura Reinilä (2003–2007);
Christer Michelsson (2007–2011);
Arja Makkonen (2011–2015)

ФРАНЦУЗЬКА РЕСПУБЛІКА

The French Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

15.09.2015

ІЗАБЕЛЬ ДЮМОН
Isabelle Dumont

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юг Перне (1992–1993);
Мішель Песік (1993–1995);
Домінік Шасар (1995–1997);
Паскаль Фієскі (1997–2001);
Філіп де Сюремен (2002–2005);
Жан-Поль Везіан (2005–2008);
Жак Фор (2008–2011);
Ален Ремі (2011–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Hugues Pernet (1992–1993);
Michel Peissik (1993–1995);
Dominique Chassard (1995–1997);
Pascal Fieschi (1997–2001);
Philippe de Suremain (2002–2005);
Jean-Paul Veziant (2005–2008);
Jacques Faure (2008–2011);
Alain Remy (2011–2015)

РЕСПУБЛІКА ХОРВАТІЯ

The Republic of Croatia

Тимчасова повірена
у справах
Chargé
d'Affaires
2018

КАРМЕН ФЛОРШІЦ
Carmen Floršić

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Онесін Цвітан (1992–1995);
Джуро Відмарович (1995–1999);
Мар'ян Комбол (1999–2000);
Маріо Миколіч (2002–2006);
Желько Кірінчич (2007–2012);
Томіслав Відошевіч (2012–2018)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Onesin Cvitan (1992–1995);
Djuro Vidmarovic (1995–1999);
Marjan Kombol (1999–2000);
Mario Mikolic (2002–2006);
Zeljko Kirincic (2007–2012);
Tomislav Vidosevic (2012–2018)

ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА

The Czech Republic

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
02.03.2017

РАДЕК МАТУЛА
Radek Matula

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Павел Маша (1993–1997);
Йозеф Врабець (1997–2002);
Карел Штіндл (2002–2007);
Ярослав Башта (2007–2010);
Тимчасовий повірений у справах
Вітезлав Півонька (2010–2011);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Іван Почух (2011–2016);
Тимчасова повірена у справах
Зденька Цаїсова (2016–2017)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Pavel Masha (1993–1997);
Josef Wrabec (1997–2002);
Carel Stindl (2002–2007);
Yaroslav Bashta (2007–2010);
Chargé d'Affaires
Vitezlav Pivonka (2010–2011);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
Ivan Počuch (2011–2016);
Chargé d'Affaires
Zdeňka Caisová (2016–2017)

ЧОРНОГОРІЯ

Montenegro

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
15.01.2016

ЛЮБОМИР МІШУРОВИЧ
Ljubomir Misurovic

ШВЕЙЦАРСЬКА КОНФЕДЕРАЦІЯ

The Swiss Confederation

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
29.10.2015

ГІЙОМ ШОЙРЕР
Guillaume Scheurer

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Армен Каммер (1993–1996);
Сільвія Паулі (1996–1999);
Жан-Франсуа Каммер (2000–2005);
Крістіан Феслер (2005–2007);
Георг Цублер (2007–2011);
Крістіан Шьоненбергер (2011–2015)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Armen Kammer (1993–1996);
Sylvia Pauli (1996–1999);
Jean-Francois Kammer (2000–2005);
Christian Fesler (2005–2007);
Georg Zubler (2007–2011);
Christian Schoenenberger (2011–2015)

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ

The Kingdom of Sweden

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
05.10.2016

МАРТІН ХАГСТРЬОМ
Martin Hagström

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мартін Халлквіст (1992–1996);
Йоран Сігурд Якобссон (1996–2000);
Свен Улоф Оке Петерсон (2000–2004);
Йон-Крістер Оландер (2004–2009);
Стефан Гуллгрєн (2009–2013);
Андреас фон Бекерат (2013–2016)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Martin Halkquist (1992–1996);
Joran Sigurd Jacobson (1996–2000);
Sven Olof Åke Peterson (2000–2004);
John Christer Åhlander (2004–2009);
Stefan Gullgren (2009–2013);
Andreas von Beckerath (2013–2016)

ЯПОНІЯ

Japan

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
01.12.2014

ШИґЕКИ СУМІ
Shigeki Sumi

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Суміо Едамура (1992–1993);
Шоджі Сuedзава (1993–1996);
Юджі Курокава (1996–1999);
Хітоші Хонда (1999–2002);
Кішічіро Амае (2002–2005);
Муцуо Мабучі (2005–2008);
Тадаші Ідзава (2008–2011);
Тоїчі Саката (2011–2014)

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Sumio Edamura (1992–1993);
Shoji Suezawa (1993–1996);
Yuji Kurokawa (1996–1999);
Hitoshi Honda (1999–2002);
Kishichiro Amae (2002–2005);
Mutsuo Mabuchi (2005–2008);
Tadashi Izawa (2008–2011);
Toichi Sakata (2011–2014)

Представники України при міжнародних організаціях

**Representatives of Ukraine
to international organizations**

Відомості станом
на 27 вересня 2018 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть у наступному випуску щорічника

*При підготовці щорічника
використано матеріали
Міністерства закордонних справ України*

Data current as of September 27, 2018.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book

*Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials*

МІСІЯ УКРАЇНИ ПРИ НАТО

Mission of Ukraine to NATO

Глава
Місії України при НАТО
Head of Ukraine's
Mission to NATO
07.07.2017

ВАДИМ ПРИСТАЙКО

ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Mission of Ukraine to the European Union

Представник
України при Європейському Союзі
Representative
of Ukraine to the European Union
04.02.2016

МИКОЛА ТОЧИЦЬКИЙ
Mykola Tochytskyi

ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ ВІДДІЛЕННІ ООН ТА ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ У ЖЕНЕВІ

Permanent Mission of Ukraine to the UN Office and other International Organizations in Geneva

Постійний представник України при Відділенні ООН
та інших міжнародних організаціях у Женеві (Швейцарія)
Permanent Representative of Ukraine to the UN Office and other
international organizations in Geneva (Switzerland)
11.10.2013

ЮРІЙ КЛИМЕНКО
Yurii Klymenko

ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ РАДІ ЄВРОПИ

Permanent Mission of Ukraine to the Council of Europe

Постійний представник України
при Раді Європи
Permanent Representative of Ukraine
to the Council of Europe

09.04.2016

ДМИТРО КУЛЕБА
Dmytro Kuleba

ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ ООН (США)

Permanent Mission of Ukraine to the United Nations (the USA)

Постійний представник України
при ООН
Permanent Representative of Ukraine
to the United Nations

09.12.2015

ВОЛОДИМИР ЄЛЬЧЕНКО
Volodymyr Yelchenko

ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ У ВІДНІ

Permanent Mission of Ukraine
to the International Organizations in Vienna

Постійний представник України
при міжнародних організаціях у Відні (Австрія)
Permanent Representative of Ukraine
to the International Organizations in Vienna (Austria)

29.06.2010

ІГОР ПРОКОПЧУК
Ihor Prokopchuk

ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ ЮНЕСКО

Permanent Mission of Ukraine to UNESCO

Постійний представник України
при ЮНЕСКО
Permanent Representative of Ukraine
to UNESCO

13.10.2014

ОЛЕГ ШАМШУР

Oleh Shamshur

Представники міжнародних організацій в Україні

Representatives of international organizations in Ukraine

Відомості станом
на 27 вересня 2018 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть у наступному випуску щорічника

*При підготовці щорічника
використано матеріали
Міністерства закордонних справ України*

Data current as of September 27, 2018.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be provided in the next issues of the edition

*Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of this year-book materials*

**ПРЕДСТАВНИЦТВО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**
Delegation of the European Union to Ukraine

Посол,
Голова Представництва
Ambassador,
Head of the EU Delegation

ХЮГ МІНГАРЕЛЛІ
Hugues Mingarelli

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЗА ДЕМОКРАТІЮ ТА
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК – ГУАМ**
Organization for Democracy and Economic Development – GUAM

Посол,
Генеральний секретар ГУАМ
Ambassador,
GUAM Secretary General

АЛТАЙ ЕФЕНДІЄВ
Altai Efendiev

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ**
United Nations

Координатор системи ООН в Україні,
Координатор з гуманітарних питань,
Постійний Представник ПРООН в Україні
UN Resident Coordinator,
Humanitarian Coordinator,
UNDP Resident Representative in Ukraine

ОСНАТ ЛУБРАНІ
Osnat Lubrani

УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА ООН У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ (УВКБ ООН)

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)

Представник
в Україні
Representative
in Ukraine

ПАБЛО МАТЕУ
Pablo Mateu

ФОНД НАРОДОНАСЕЛЕННЯ ООН В УКРАЇНІ

United Nations Population Fund

Представник
Фонду
UNFPA
Representative

КАСПАР ПІК
Caspar Peek

ДИТЯЧИЙ ФОНД ООН (ЮНІСЕФ)

United Nations Children's Fund (UNICEF)

Голова Представництва ЮНІСЕФ
в Україні
UNICEF Representative
in Ukraine

ДЖАМА ГУЛЕЙД
Jama Gulaid

**МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ З МІГРАЦІЇ,
ПРЕДСТАВНИЦТВО В УКРАЇНІ**
International Organization for Migration, Mission in Ukraine

Голова
Представництва
Chief
of Mission

ДР. ТОМАС ЛОТАР ВАЙС
Dr. Thomas Lothar Weiss

**МІЖНАРОДНИЙ
ВАЛЮТНИЙ ФОНД (МВФ)**
International Monetary Fund (IMF)

Постійний представник МВФ
в Україні
IMF Resident Representative
in Ukraine

ЙОСТА ЛЮНГМАН
Gösta Ljungman

**СВІТОВИЙ
БАНК (СБ)**
World Bank

Директор Світового банку в Україні,
Білорусі та Молдові
World Bank's Director for Ukraine,
Belarus and Moldova

САТУ КАХКОНЕН
Satu Kahkonen

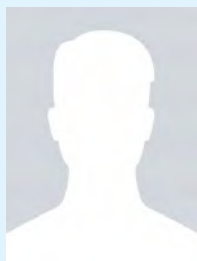
**МІЖНАРОДНА
ФІНАНСОВА КОРПОРАЦІЯ (МФК)
International Finance Corporation**

Голова регіонального представництва
IFC в Україні, Білорусі та Молдові
IFC's regional head
for Ukraine, Moldova and Belarus

ДЖЕЙСОН ПЕЛМАР
Jason Pellmar

**КООРДИНАТОР ПРОЕКТІВ ОБСЕ
В УКРАЇНІ
OSCE Project Coordinator in Ukraine**

Координатор проектів ОБСЕ
в Україні
OSCE Project
Coordinator in Ukraine

**РАДА
ЄВРОПИ
Council of Europe**

Представник Генерального секретаря Ради Європи
з координації програм співробітництва, голова офісу
Representative of the Secretary General in charge
of the co-ordination of the co-operation programmes, Head of Office

МОРТЕН ЕНБЕРГ
Mårten Ehnberg

**ПРЕДСТАВНИЦТВО
НАТО В УКРАЇНІ**
NATO Representation to Ukraine

Офіс зв'язку НАТО
NATO Liaison Office

Голова Представництва НАТО в Україні,
Директор Офісу зв'язку НАТО
Head of the NATO Representation to Ukraine,
Director of the NATO Liaison Office

АЛЕКСАНДЕР ВІННИКОВ
Alexander Vinnikov

**Центр інформації
та документації НАТО в Україні**
NATO Information and Documentation Centre in Ukraine

Директор Центру інформації та
документації НАТО в Україні (ЦІДН)
Director of the NATO Information
and Documentation Centre in Ukraine

БАРБОРА МАРОНКОВА
Barbora Maronkova

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК
РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ**
European Bank for Reconstruction and Development

Керуючий Директор ЄБРР
у країнах Східної Європи та Кавказу
EBRD Managing Director
for Eastern Europe and Caucasus States

ФРАНСІС МАЛІЖ
Francis Malige

МІСІЯ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА

Mission of the International Committee of the Red Cross in Ukraine

Глава Місії
Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні
Head of Mission
of the International Committee of the Red Cross to Ukraine

АЛАН ЕШЛІМАНН
Alain Aeschlimann

ПРЕДСТАВНИЦТВО МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ТА ЧЕРВОНОГО ПІВМІСЯЦЯ

Office of International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)

Голова Представництва в Україні
Head of Country Office to Ukraine

ГОРХМАЗ ГУСЕЙНОВ
Gorkhmaz Huseynov

ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (ВООЗ)

World Health Organization (WHO)

Представник ВООЗ
та Глава Бюро ВООЗ в Україні
Representative of the WHO
to Ukraine and Head of the WHO Country Office in Ukraine

МАРТЕ ЕВЕРАРД
Marthe Everard

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК**
European Investment Bank

Директор
в Україні
Head of EIB representation
to Ukraine

ЖАН-ЕРІК ДЕ ЗАГОН
Jean-Erik de Zagon

**УКРАЇНСЬКИЙ
НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
(УНТЦ)**
Science and Technology Center in Ukraine (STCU)

Виконавчий директор
Executive Director

КУРТІС М. БЕЛЯЧ
Curtis M. Vjelajac

**СПЕЦІАЛЬНА МОНІТОРИНГОВА
МІСІЯ (СММ) ОБСЄ В УКРАЇНІ**
OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (SMM)

Голова Спеціальної моніторингової
місії ОБСЄ в Україні
Chief Monitor of the OSCE Special
Monitoring Mission to Ukraine

ЕРТУРУЛЬ АПАКАН
Ertuğrul Apakan

Микола КАПІТОНЕНКО,

доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, кандидат політичних наук

ДИЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У 2018 РОЦІ

Анотація. 2018 рік не став унікальним для зовнішньої політики України. Найбільшим її випробуванням залишилась проблема розв'язання конфлікту на Донбасі та відвернення війни з Росією дипломатичними засобами. Проблеми, створені насамперед російською воєнною агресією, окупацією Донбасу та анексією Криму, визначали інертність, реактивність та суперечливість української зовнішньої політики. Інтенсивні кроки держави на міжнародній арені навряд чи змогли компенсувати програвність тієї ситуації, в якій опинилася Україна. Російський напрям на довгі роки стане найбільш складним, проблемним та відповідальним для української зовнішньої політики.

Ключові слова: НАТО, російсько-українська війна, саміт у Гельсінкі, Європейський Союз, Американсько-російський саміт, ПАРЕ.

2018 рік не став унікальним для зовнішньої політики України. Найбільшим її випробуванням, як і в минулі роки, залишалася проблема розв'язання конфлікту на Донбасі та відвернення війни з Росією дипломатичними інструментами. В умовах зменшення внутрішніх ресурсів найбільшим викликом стало послаблення політичних інститутів держави та втрата її позитивного іміджу на міжнародній арені у зв'язку з тотальною корупцією, браком реформ і дефіцитом демократії, а також накопиченням негативних тенденцій у відносинах із головними партнерами – Європейським Союзом та Росією, що й надалі звужує свободу маневру у питаннях підтримки України в протистоянні російській агресії, загалом послаблює її позиції в регіональній міжнародній системі. Все це відбувалося на тлі погіршення загальних геостратегічних перспектив України, які визначалися посиленням російського тиску в умовах продовження гібридної війни та бойових дій на Донбасі.

Проблеми, створені насамперед російською воєнною агресією, окупацією Донбасу та анексією Криму, визначали інертність, реактивність та суперечливість української зовнішньої політики. Україну часто називають «проблемною країною» або «слабкою державою». Її інтенсивні кроки на міжнародній арені навряд чи змогли компенсувати програшність ситуації. Після краху надій на гарантії Будапештського меморандуму нагальним завданням української дипломатії став пошук союзників, зокрема США і НАТО, та ефективних дипломатичних засобів «умиротворення» Росії. На цих головних напрямках Україна концентрувала свої дипломатичні зусилля протягом 2018 року.

Україна–НАТО: десять років після Бухаресту

Десять років тому, коли світ був зовсім іншим, НАТО прийняв у Бухаресті Декларацію саміту, де в пункті 23 йшлося про відтермінування надання ПДЧ для України [1]. Усі традиційні протокольні норми дотримано, а дипломатичні формули – озвучено.

В Україні, яка тоді, як втім і зараз, була охоплена передвиборними пристрастями, новина викликала змішану реакцію. Хтось засмутився, вважаючи вакуум безпеки запрошенням для російського впливу. Хтось вочевидь зрадив – репутація НАТО була тоді в Україні не настільки блискуча, як сьогодні. Політики думали про те, як розіграти карту НАТО на виборах.

Сьогодні Україна знову хоче до НАТО, говорить про ПДЧ й готується до виборів. Очевидно, деякі помилки минулого буде зроблено й зараз. Однак умови для таких помилок сьогодні набагато більш жорсткі. Чи ближча Україна до НАТО сьогодні, ніж була десять років тому? Швидше ні. Є три основні причини: міжнародна, українська та російська. Правильна оцінка питомої ваги кожної з них допоможе уникнути спрощень, розчарувань та помилкових рішень.

Міжнародні чинники, що ускладнюють рух України до НАТО – знаходяться поза нашим контролем, мають довгострокову дію і найменше піддаються швидким змінам. У 2008 році життя країни-аспіранта (як це зараз називають) було порівняно простим і легким: роби «домашнє завдання» – тобто перетворюй країну на справжню демократію та переконуй провідні країни-члени НАТО, що від тебе більше користі, ніж неприємностей. Міжнародна безпека, зокрема в Європі, була порівняно міцною: заморожені конфлікти на кшталт Придністровського були чи не найсерйознішими проблемами. Політика Росії була не до кінця зрозумілою, але загалом передбачуваною. Інститути та механізми безпеки в Європі поки працювали.

За кілька місяців після завершення Бухарестського саміту ситуація змінилась із подіями серпневої російсько-грузинської війни. Є думка про те, що агресія Росії проти Грузії, як і згодом проти України, стала наслідком

ненадання ПДЧ обом країнам в Бухаресті. Наскільки вона обґрунтована – питання відкрите. ПДЧ не поширює на країну гарантії безпеки Альянсу, й у випадку агресії вона залишається наодинці. Чи була б агресія з боку Росії прискорена, затримана чи заблокована іншим рішенням в Бухаресті – питання спекулятивне.

Ми із простими завданнями для аспірантів зразка десятилітньої давнини не впорались – і саме в цьому основна причина гальмування на шляху до НАТО тоді і зараз. Десять років тому стукали до НАТО за допомогою «листа трьох» – підписаної президентом Ющенком, прем'єром Тимошенко та спікером Яценюком заяви, що мала демонструвати єдність зазвичай не схильних до неї українських політиків. Сьогодні стукають за допомогою змін до законодавства, що вже відбулись, та й можливих конституційних. Тоді і сьогодні багато розмов про референдум.

Цікаво, що аргумент з референдумом, мабуть, спрацює тільки для російської аудиторії. Там ще вірять в те, що НАТО розширювався проти волі населення нових країн-членів із Східної Європи, для підтвердження чого якраз і посилаються на відсутність референдумів. НАТО перекозувати референдумами не потрібно. Навряд чи там зараз хтось сумнівається, що більшість українців справді хотіли би потрапити під захист Альянсу й так розв'язати всі свої проблеми. Та НАТО цікавить не бажання українців, а спільні інтереси.

Спектр спільних інтересів з'являється у випадках, коли сусіднім країнам справді вдається стати демократичними та ефективними. Демократія для НАТО – операційний код та запорука довіри, а не просто красиві гасла. Для України, на жаль, поки навпаки. Попередження про те, що без сильної демократії та правової держави вступити до НАТО не вдасться – це не риторика, а прагматичні вимоги. У 2008 році Economist Intelligence Unit поставив Україну в рейтингу демократій світу на 53-тє місце, в групу «демократії із вадами». У 2017 ми знаходилися – за версію того ж видання – на 83-му місці в групі гібридних режимів [2]. Якщо більше демократії означає наближення до НАТО, то що означає сьогоднішнє місце України в рейтингу демократичних держав?

Звичайно, російський чинник відіграє свою роль, і не на користь перспектив України щодо НАТО. Агресія Росії підірвала нашу безпеку, зруйнувала безпеку регіональну, підірвавши довіру до інститутів та держав. Ми наполегливо переконуємо європейців в серйозності російської загрози і для них також, але навряд чи вони бачать розв'язання цієї проблеми через вступ України до НАТО. Для НАТО сьогодні критично важливо зберегти єдність та ефективність, а для цього потрібно підтримувати надійність Альянсу. Гіпотетичне членство України поставить – у разі подальшої агресії Росії – надто складні дилеми перед кожною державою-членом.

Хоча вважають, що війна Росії в Україні підштовхує Київ до НАТО, це справедливо лише щодо суспільної думки. Наявність відкритого конфлікту та висока ймовірність його ескалації суттєво гальмують рух до НАТО, та інших можливих коаліцій, оскільки множать кількість пов'язаних із Україною ризиків.

Для тих, однак, хто вірить у вирішальну роль «Кремлівської руки» в блокуванні ПДЧ для України у 2008 році, є й хороші новини: сьогодні лобістські можливості Москви на міжнародній арені значно слабші. Десять років тому на боці прагнень України до ПДЧ грали міжнародна стабільність, сильна підтримка Вашингтона та набагато краща ситуація всередині країни. Сьогодні можна намагатися зіграти хіба що на суспільній думці українців та експлуатації загрози з боку Москви. Пристрасть до простих рішень робить міжнародне становище України більш складним, і не схоже, що перспективи членства в НАТО є виключенням із цієї тенденції.

Цьогорічний саміт НАТО засвідчив дві речі. По-перше, Альянс залишається найбільш надійним міжнародним інститутом, хоча швидше всупереч, ніж завдяки подіям саміту у Брюсселі. По-друге, політика України щодо НАТО в динамічних умовах сучасного світу має бути чимось набагато більш тонким і складним, ніж набір добрих побажань і красивих гасел.

Президент США, від якого очікували різноманітних сюрпризів – більшою частиною неприємних – дозволив собі на саміті НАТО значно менше, ніж на інших. Він покритикував Німеччину за співпрацю з Росією, туманно натякнув на можливість односторонніх кроків США та багато говорив про те, що, схоже, він знає з питання НАТО найкраще: незбалансованість витрат. Слова Трампа після саміту про те, що Альянс став сильнішим, можна сприймати, як і його заяви про чудові й неймовірні відносини США з Німеччиною, як видавання бажаного за дійсне.

НАТО, швидше, став дещо слабшим, але досі залишається найбільш сильним із міжнародних інститутів. Є щось унікальне у міцності Альянсу, що свого часу дозволило йому пережити геополітичні драми кінця холодної війни, та стати найбільш надійною системою колективної безпеки сучасного світу. Навіть сьогоднішньої всеохоплювальної кризи міжнародної безпеки, помноженої на прагматизм американського президента, недостатньо для того, аби перетворити НАТО на історію.

Це «щось унікальне» полягає у здатності НАТО створювати переваги для всіх її членів. Схема, створена у далекому 1949 році – американські військові гарантії в обмін на геополітичний вплив плюс нерозповсюдження ядерної зброї – виявилася дієвою і сьогодні. Насамперед тому, що стратегічні пріоритети США залишаються незмінними. Вони, як і раніше, хочуть мати вплив в Європі та максимально уповільнювати розповсюдження ядерної зброї.

Європейцям НАТО подобається. Трамп слушно зазначив: переважно через США (хоча, звичайно, його слова про 90%, – м'яко кажучи, – перебільшення) європейці почувають себе у безпеці [3]. За часів холодної війни в такому твердженні було більше сенсу, оскільки загроза з боку СРСР для Європи була реальнішою, ніж будь-яка сьогоднішня, включно із російською. Ба більше, завдяки спільному членству в НАТО європейські держави можуть не боятися одна одну. Компліментарність стратегічних інтересів США та Європи – найкраща гарантія збереження НАТО, незалежно від того, які фразеологічні звороти використовує Дональд Трамп.

Але в той же час НАТО працює дещо складніше. Основна цінність Альянсу – не сума військових потенціалів його держав-членів, а надійність гарантій підтримки, що створюються для кожної з них. З цієї позиції взаємна довіра є важливішою, ніж кілька додаткових відсотків ВВП, витрачених на військові потреби. В цьому ж і відповідь, чому маленьку колишню югославську Республіку Македонію запрошують до НАТО, коли велику Україну із досвідом ведення війни – ні. Членство України, за високого ризику протистояння із Росією, спричиняє високі ризики, що якась з держав-членів не захоче виконувати вимоги статті 5 Вашингтонського договору, якщо раптом таке протистояння розпочнеться. Це майже миттєво зруйнує Альянс. «Навіщо ж ризикувати?» – таке питання поставлять собі в кожній столиці держави-члена НАТО в контексті можливого членства України. Навіть якщо Україна подвоїть власні військові витрати, відповідь на це питання залишиться незмінною. Навряд чи того бажаючи, президент Трамп своєю риторикою – не стільки про те, що європейці мають витратити більше, скільки про можливість односторонніх кроків США – підриває надійність НАТО, зменшуючи її основний актив. Навіть якщо дієвість статті 5 ніхто з потенційних суперників НАТО не поставить під сумнів, зниження взаємної довіри, якого не уникнути після таких заяв, створює простір для ризикованих рішень та перевірки Альянсу на міцність. Можна у підсумку одержати кілька додаткових мільярдів від європейців на військові потреби, але чи не буде ціна за це надто високою, якщо обраховуватиметься втраченою надійністю?

Приєднання до такого НАТО, з усіма його складними питаннями та дилемами, Україна поставила собі за мету. І саме з цих позицій треба оцінювати результати подібних самітів. Чи роблять українські державні діячі те, що робити зобов'язані – тобто наближати Україну до членства? Навряд чи. Вступ до НАТО – це не безкінечні розмови про нашу рішучість та незмінність вибору, а довгий перелік конкретних кроків. Ми зробили напередодні саміту один з них – прийняли Закон про національну безпеку України. Він розширив можливості співпраці з НАТО, але про членство України мова не йде. Ще менше до вступу в НАТО наближають нас формулювання, що двері Альянсу залишаються відкритими.

Та віддаляють нас від вступу стан справ в Україні, безпекове середовище. Брак демократії й питання щодо правового характеру держави – надійні запобіжники проти членства в НАТО. Відкритий конфлікт з Росією – це майже гарантія відмови. За таких обставин прогрес у відносинах з НАТО потребує нових критеріїв, окрім поки що недосяжного членства. Потребує він і нових ініціатив з українського боку і, звичайно, масштабної роботи з реального, а не декларативного перетворення на державу з європейськими цінностями. Допоки такого перетворення не відбувається, результати будь-яких самітів в подібному форматі можна буде передбачати, просто згадавши формулювання попередніх.

Стратегія відносин із Росією

Російський напрям на довгі роки стане найбільш складним, проблемним та відповідальним для української зовнішньої політики. Помилки тут коштуватимуть найдорожче, а прості рішення працюватимуть найгірше. Співвідношення сил, стиль і пріоритети зовнішньої політики Росії, асиметрична залежність та складна історія – все це перетворює українсько-російські відносини на вузол протиріч, розбиратися з яким складно навіть за нормальних умов. Сьогодні ж, коли Крим окуповано, а частину території Східної України взято в заручники, будувати відносини з Росією буде ще складніше.

Логічно припустити, що саме у такому випадку потреба у стратегічному плануванні є найбільшою. Експромт у відносинах з Росією стає надто небезпечним. Старі рецепти часів багатовекторності теж працювати не будуть. Міжнародне середовище змінилося настільки суттєво, що потрібна повна переоцінка нашої російської політики.

Просте рішення, звичайно, є. Воно полягає у продовженні поточної «стратегії», яку коротко можна охарактеризувати, як топтання на місці під гасла про європейську та євроатлантичну інтеграцію. Наприклад, можна заморозити конфлікт на Сході, використати його для внутрішніх потреб та тиску на міжнародних партнерів, а їх тиск на Росію експлуатувати у власних інтересах. Обмеженість та слабкість такої «стратегії» очевидні: питанням часу залишається прямий діалог між Кремлем та країнами Заходу. Після чого спекулювати підтримкою Заходу стане неможливо. Крім того, чотири роки війни мали навчити нас, що без перетворення на ефективну державу та надійного союзника масштабної – тобто здатної справді зменшити ступінь нашої вразливості перед Росією – допомоги ми не отримуємо.

В українських нормативних документах Росію визначено як загрозу та агресора. Однак подібні визначення без плану дій залишаються простою емоцією. Єдину стратегію, яку можна на них побудувати без врахування численних нюансів – це перетворення на інструмент російської політики інших. Інструмент надійний, передбачуваний та відносно дешевий.

Кожні півроку моментом істини стає продовження санкцій ЄС проти Росії. Ці санкції мають дуже обмежений вплив на поведінку Кремля, але ми звертаємо на них непропорційно велику увагу тому, що бракує інших інструментів свідомої політики щодо Росії. Санкції стали її альфою та омегою, мірилом успішності. Але не рішення про продовження санкцій має бути критерієм, а зміни у російській політиці. Досягти їх експромтом чи спекуляціями на тему членства України в НАТО буде неможливо.

Політика щодо Росії має розпочинатися із визначення наших власних цілей. Чого ми хочемо досягти? Чого уникнути будь-якою ціною? Як співвідносяться між собою наші бажання? Стратегія, спрямована на повернення Криму, буде іншою, ніж розв'язання конфлікту на Сході. Частково ці нюанси можна простежити за ідеями адаптації в українських реаліях ізраїльської, фінляндської або австрійської моделей безпеки. Сьогодні ж на порядку денному замість чіткої ієрархії завдань – суміш із недосяжних цілей.

Далі треба зрозуміти – чого насправді хоче Росія. Стандартні варіанти відповідей відомі: позбавити Україну державності або перетворити на маріонетку. Але для чого? Чи є це метою? Як співвідносяться можливі варіанти? Розуміння стратегічної логіки Кремля – не на рівні гасел, а на рівні прагматичному – необхідна передумова для створення плану дій як на окремих напрямках, скажімо, стосовно введення миротворчої місії на Донбас, так і щодо Росії загалом. За позиціями сторін завжди стоять їхні інтереси, і доцільно прагнути ці інтереси якомога повніше досягнути.

Розуміння власних сильних та слабких сторін – ще одна важлива передумова стратегічного мислення. Ми слабкі й залишаємося вразливими до можливої повномасштабної російської агресії, але у випадку такої агресії асиметрія цілей буде на нашу користь. В асиметричних конфліктах слабкі держави перемагають чи принаймні не програють набагато частіше, ніж це може здаватися на перший погляд – у ХХ столітті перемог та нічиїх для слабких держав було не менше 40% [4]. Іншими словами, перемогти Україну Кремлю – навіть за десятикратної військової переваги – буде непросто.

Схоже, що головні слабкості в Україні полягають у неефективній державі, корумпованій політичній системі, дефіциті демократії та правових механізмів. Ці слабкості точно враховуватиме російська стратегія щодо нас. Чи зможемо ми врахувати внутрішні слабкості Росії, які схожі на наші?

Сьогодні наша головна надія на міжнародну допомогу. Але міжнародне середовище мінливе і стає все більш прагматичним. Доцільніше було б виходити з того, що воно ставатиме для України менш сприятливим і не переоцінювати вплив третіх сторін на динаміку наших відносин із Росією. Обмеженість цього впливу була переконливо продемонстрована протягом останніх кількох років.

Говорити про майбутнє відносин із Росією політично дорого, особливо напередодні виборів, але стратегічно необхідно. Зберігати невизначеність, розплачуючися за це перспективами та майбутніми втратами – це найгірший вибір. Відносини із Росією ніколи не будуть простими, і прості рішення в них рідко ставатимуть ефективними.

Саміт у Гельсінкі: уроки для України

Вибір історичного для європейської безпеки місця зустрічі президентів США та Росії мав сигналізувати про серйозність намірів, але цей саміт виявився найменш змістовним з усіх зустрічей лідерів США та Росії/СРСР у столиці Фінляндії. Він став першим з 2010 року, коли відбулося відоме спільне поїдання гамбургерів Бараком Обамою та Дмитром Медведевим у ресторані «Ray's Hell Burger». Тоді за результатами зустрічі теж говорили про Іран та Північну Корею, визнавали розходження в оцінках подій у Грузії – за два роки до того відбулася російсько-грузинська війна, в результаті якої на частині території Грузії було утворено маріонеткові Абхазія та Південна Осетія – та збиралися розвивати економічні зв'язки. Для Обами це була частина його стратегії перезавантаження відносин із Росією та залучення її до міжнародних справ.

Однак у 2010 році, окрім гамбургерів, були переговори про вступ Росії до СОТ, незадовго до саміту було підписано Договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь, а незабаром мав відбутися саміт тоді ще Великої вісімки у Гантсвілі в Канаді. У Гельсінкі не було ані гамбургерів, ані змістовного порядку денного. Можливо, це не так і погано.

«Великої угоди» через Україну не відбулося. Визнання американським президентом анексії Криму також. Не було навіть натяків на щось подібне. Це – очікуваний результат. Крим як початок кризи світового порядку та її наочне втілення надто цінний для США. Навіть президент Трамп розуміє, що пов'язані із Кримом широкі можливості для американської дипломатії на багато років вперед не варті того, щоб обмінювати їх на тактичні домовленості в Сирії або обіцянки щодо нерозповсюдження ядерної зброї, які Кремль все одно не зможе виконати. Червона лінія залишиться там, де була проведена.

Спроба Путіна перетягнути президента США на свій бік згадкою про Мінські домовленості теж, схоже, не стала успішною. Всім своїм виглядом і мовчанням Трамп дав зрозуміти, що й тут не збирається полегшувати завдання Москви. Власне кажучи, навряд чи зміг би, навіть якщо б хотів. Для тиску, що його, на думку Путіна, може застосувати Білий дім до Києва, немає ані підстав, ані ресурсів.

Чи можна після саміту зробити висновок про те, що Україна нецікава для Білого дому? Трамп не згадав про нас і не засудив російську політику

в Україні. З одного боку, картинка саміту із Путіним була справді важлива для нього і, ймовірно, він не хотів її зіпсувати у власних очах. З іншого, Україна перемістилася значно нижче у списку пріоритетів американської адміністрації вже достатньо давно, і це лише наша відповідальність. В нас немає ані успіхів у реформуванні країни, ані позитивного й зрозумілого порядку денного відносин зі США. На проханнях про допомогу неможливо побудувати стратегію двосторонніх відносин. Чим для США має бути цікава проблемна недемократична й бідна країна поруч із Росією – відповіді на це питання ми не надали. А питання Сирії та ядерного нерозповсюдження – вони майже вічні.

Не варто недооцінювати ефект від саміту, на який напевно розраховували в Кремлі задовго до нього: кінець ізоляції Москви. Росія може перебувати поза межами Великої сімки або ПАРЄ, але географія контактів Путіна переконливо свідчить про те, що вона залишається державою, позицію якої враховують і хочуть тримати діалог відкритим. Попит на специфічні російські ресурси та послуги зростає у часи міжнародної нестабільності, а сьогодні – саме такі часи. Американсько-російський саміт сигналізує про готовність слухати Росію, нехай і не погоджуючись із нею. Нам варто оцінити довгостроковий вплив цієї тенденції і, можливо, переглянути власні зовнішньополітичні підходи, в яких ставка на різні каральні заходи щодо Росії від третіх держав має завищений вигляд.

Варто пам'ятати і про інший урок саміту. Відсутність «великої угоди» за наш рахунок не означає зникнення всіх інших ризиків. Діалог із великими державами дає змогу Кремлю просувати власний порядок денний на рівні, значно глибшому за той, на якому це робить Україна. Наша поразка буде не як чергова редакція пакту Молотова–Ріббентропа, а як формування навколо нас умов, в яких не буде іншого вибору, ніж повернутися до сфери впливу Москви. Робота російської дипломатії, судячи із усього кропітка та енергійна, спрямована саме на формування таких умов. А саміт Путін–Трамп може стати одним із важливих кроків на цьому шляху.

1. Bucharest Summit Declaration, 03 April, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/us/natohq/official_texts_8443.htm
2. Democracy Index 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>
3. Funding NATO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm
4. Bueno de Mesquita B. Principles of International Politics. – London: Sage, 2014.

Mykola KAPITONENKO,
*Associate Professor at the Department of International Relations
and Foreign Policy of the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Candidate of Political Sciences*

DILEMMAS OF UKRAINE'S FOREIGN POLICY IN 2018

Abstract. The year of 2018 has not appeared to be unique for Ukraine's foreign policy. Like in recent years, its largest challenge has been the issue of resolving the conflict in Donbas and preventing the war with Russia by diplomatic means. Against the backdrop of the decrease of domestic resources, there has occurred the problem of losing authority of political institutions of the country as well as its positive image on the international scene, because of total corruption, lack of reforms and the democracy deficit, together with the bulk of negative tendencies in relations with the key partners – the European Union and Russia, which keep refraining Ukraine's freedom as to the support in withstanding Russian aggression and strengthening its position in the regional international system. All this is taking place under conditions of deteriorating the overall geostrategic prospects for Ukraine, resulting from the intensification of Russian pressure on Ukraine, considering that the hybrid war and warfare in Donbas is still in progress.

The issues caused by the Russian military aggression in the first place, occupation of Donbas and annexation of Crimea have predetermined the sluggishness, reactivity and divergence of Ukraine's foreign policy. Due to the alarming settings Ukraine has faced, it is often referred to as a “problematic country” or a “weak state”. The dynamic steps of the country on the international scene could hardly amend the disadvantageous situation Ukraine has appeared in. When all hopes about the Budapest Memorandum guarantees faded, the urgent task of Ukrainian diplomacy became the search for allies, namely the United States and NATO, as well as for effective diplomatic means of “reconciliation” of Russia. These are the major directions, on which Ukraine has focused its diplomatic efforts in 2018.

The Russian issue will for many years remain the most complex, problematic and sensitive for Ukrainian foreign policy. Mistakes in its regard will be of the highest price, while simple solutions will be less effective. The correlation of powers, the style and priorities of Russia's foreign policy, asymmetric interdependence and intricate history altogether turn Ukrainian-Russian relations into a knot of contradictions, which is hard to unravel even in regular circumstances. Today, as it will be tomorrow, as Crimea is occupied and the part of the territory of eastern Ukraine is taken hostage, it will be even more difficult to maintain relations with Russia.

Keywords: NATO, Russian-Ukrainian war, Helsinki summit, European Union, American-Russian summit, PACE.

Олена БОРДІЛОВСЬКА,
доктор політичних наук,
доцент Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКО-ІНДІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

Анотація. У статті автор характеризує дипломатичні відносини України з Республікою Індія. Досліджує внутрішні реформи Індії, як рушійну силу зовнішньополітичної активності. Аналізує різні етапи дипломатичних відносин між двома країнами. Визначає пріоритетні напрями українсько-індійського співробітництва.

Ключові слова: дипломатичні відносини, співробітництво, реформи, партнери, національні інтереси.

Наші дипломатичні відносини з Республікою Індія традиційно називають дружніми й партнерськими, такими, що мають високий ступінь довіри та взаєморозуміння, особливо на рівні міжлюдських контактів. Протягом останнього часу дві країни змогли збудувати доволі міцну базу для розвитку економічної взаємодії, торговельних відносин і наукових зв'язків, використовуючи традиції співпраці ХХ століття та спільність підходів до розуміння сучасного світу. Водночас аналітики й фахівці-індологи постійно зауважують про брак уваги до українсько-індійських відносин з боку представників влади України, недооцінку реальних можливостей і перспектив співробітництва. Недостатньо обґрунтованою є необхідність розвитку відносин України з найбільшою демократією світу в документах і програмних виступах наших політичних лідерів і посадових осіб. Абсолютно не відповідає потенціалу цих стосунків і рівень політичного діалогу.

Питання ж співпраці з Республікою Індія окремо не фігурує ані в заявах і зверненнях Президента й Голови уряду, ані у виступах спікера парламенту та лідерів провідних політичних партій. Більше того, від 2014 року в неофіційних розмовах очільники окремих відомств, а також деякі експерти

зайняли позицію «ображеної сторони» – через мовчазну позицію індійської влади щодо агресії Росії проти України й підтримкою активних стосунків із РФ як стратегічним партнером Республіки Індія, яку довільно трактують як проросійську. Це стало своєрідним виправданням для того, щоб не докласти жодних зусиль до поліпшення ситуації та не робити конкретних змін того іміджу України, який існує в Індії (зокрема, й завдяки активній діяльності російських політиків і ЗМІ, поширених на всій території республіки, тоді як українські ЗМІ взагалі не представлені в цій країні). Спостерігається повне нерозуміння стандартів поведінки Індії, яка насправді не є офіційно проросійською. Для цієї держави характерним стилем міжнародного спілкування є дотримання принципу так званого позитивного нейтралітету, тобто невтручання у внутрішні справи інших країн, виключний практицизм і активна зовнішньоекономічна діяльність.

Перша й остання заява щодо ситуації в Україні пролунала ще 5 березня 2014 року, за попереднього уряду М.М. Сінґха. У ній було визнано принципи державного суверенітету й непорушності кордонів як основи міжнародного права, але жодних засуджень анексії Криму Росією там немає. Нічого іншого й не можна було очікувати від країни, яка так активно співпрацює з РФ як у двосторонньому, так і багатосторонньому форматах: протягом останніх років Індія стала членом ще одного спільного з РФ міжнародного формату – ШОС; у жовтні 2016-го саме в Індії відбувся черговий саміт БРІКС, де Індія та Росія активно співпрацюють уже майже десятиліття. Стратегічне партнерство цих двох держав офіційно підтверджено відповідними деклараціями, а спільні «антизахідні» погляди на сучасну архітектуру міжнародних відносин лише зміцнюють його. Зміна уряду й прихід до влади нового прем'єра Н. Моді в травні 2014 року мало що змінив, офіційних заяв із приводу ситуації в Україні більше взагалі не було. З іншого боку, позиція Індії в ООН щодо важливих для України питань не є сприятливою: якщо в березні 2014 року під час голосування питання засудження анексії Криму Індія утрималася, то у 2016–2017 рр. голосувала проти запропонованої Україною резолюції щодо засудження порушення прав людини в Криму. Безперечно, українським дипломатам доведеться докласти ще дуже багато зусиль, аби змінити такий підхід (у найближчий час це навряд чи стане можливим).

Отже, Україні не варто очікувати залучення Індії як партнера для протидії російській агресії, натомість слід зосередитися на активній інформаційній політиці та відтворенні традиційного іміджу України як надійного, прогнозованого партнера. Посилатися при цьому доречно як на історичні зв'язки (починаючи від часів СРСР, коли частка України в допомозі розбудови індійського господарства й системи освіти становила від 30 до 70% від загальносоюзної, залежно від галузі), так і на реальні можливості та пер-

спективи співпраці в таких традиційних галузях, як ВТС, машинобудування, авіаційна промисловість, агропромисловий комплекс, фармацевтика, інформаційні технології, охорона здоров'я, туризм, освіта й культура.

Внутрішні реформи – рушійна сила зовнішньополітичної активності Індії

Слід враховувати загальну тенденцію – зміцнення індійської економіки внаслідок послідовної лібералізації та проведення реформ, посилення ролі Індії в регіоні і світі як результат стрімкого нарощування військового, технологічного та інформаційного потенціалу, так і трансформації останніх років під час перебування при владі прем'єр-міністра Н. Моді. (До речі, за цей час він увійшов до топ-100 людей світу, його обличчя добре знайоме всім людям планети, сьогодні кожна 6-та людина у світі – індієць!) Тож декілька фактів про те, якою є сучасна Індія та де тут є можливості для українського бізнесу, політичної еліти й пересічних громадян.

Від початку діяльності нового індійського уряду, який очолив непересічний і яскравий Нарендра Моді, колишній губернатор штату Гуджарат і активний член партії БДП (Бгаратіяа Джаната парті), минуло вже понад три роки. За цей період світ дізнався про новий термін: «модіноміка» – шлях, запропонований новим індійським лідером для розбудови справді нової Індії, яку поважатимуть у світі не тільки за культурні надбання та природні багатства, а й за новий рівень життя й ведення бізнесу.

Ще під час виборчої кампанії Н. Моді активно використовував популярні в Індії ідеї свадеші – власного виробництва, намагаючись у такий спосіб привернути увагу як до необхідності оновлення вітчизняної економіки, так і до залучення якомога більшої кількості населення до розбудови країни. Свадеші за сучасних умов передбачає вітчизняне виробництво, усіляку його підтримку, але це й дещо більше – гордість за власні успіхи, досягнення в галузі не лише економіки та технологій, а й фундаментальної науки, культури, політики та міжнародної діяльності. Саме на цьому новий індійський прем'єр намагається будувати свою державницьку діяльність, проводячи багато паралелей. Наприклад, добре відомо, що ідеї свадеші було використано «батьком нації» М. Ганді під час боротьби за незалежність, так само тепер Н. Моді бореться за по-справжньому економічно незалежну й розвинуту Індію [1]. Нещодавно у великому інтерв'ю журналу «Time» він зауважив, що його філософія – «Індія для всіх», а єдина священна книга – Конституція країни [3].

Н. Моді прийшов до влади після двох термінів конгресистського правління, запропонувавши гасла «Націоналізм – наша сила, розвиток і ефективне управління – наша ціль». Що для цього потрібно? Тут немає браку ідей і конкретних пропозицій, починаючи від ініціативи під гучним гас-

лом «Виробляй в Індії» (Make in India), націленої на активне залучення іноземних інвесторів за умов подальшої лібералізації, прозорості ведення бізнесу, створення спеціальних пільг і преференцій. Індія має, за задумом Моді, перетворитися на світову промислову кузню, для чого в неї є величезні ресурси, зокрема ідеальний трудовий резерв: дешева й кваліфікована робоча сила, здебільшого – амбітна молодь. З іншого боку, програма дасть змогу розширити вдвічі ринок споживання, що вкрай важливо для такої великої густонаселеної країни. Також для індійського керівництва нагальним є розвиток справжніх партнерських відносин з інвесторами, спрощення режиму ведення бізнесу [10]. План Н. Моді має доволі реалістичний вигляд, оскільки завдяки реформам, розпочатим 25 років тому, в Індії вже створено конкретні можливості для впровадження інновацій у технологічно-економічній галузі, збудовано виробничі кластери й цілі міста з інтелектуальними технологіями, розпочато реалізацію спеціальних промислових коридорів. Так, уже запущено амбітний проект промислово-інвестиційного коридору між Делі та Мумбаї, на потреби якого працює спеціальна автомагістраль завдовжки 1483 км, що проходить через 5 штатів і національну столичну територію Делі [2].

2015 рік розпочався в Індії тим, що 2 січня було припинено діяльність Планової комісії, яка розробила від 1950 року 12 п'ятирічних планів. Натомість створено Національний Інститут Трансформації Індії (National Institute for Transforming India (NITI)), такий собі мозковий центр уряду, який розроблятиме стратегічні й технологічні рекомендації з найважливіших питань державного розвитку. Інститут не просто замінив Планову комісію, він покликаний створити новий, так званий конкурентний федералізм, де штати отримують більше відповідальності та нові можливості для розвитку, але кошти розподілятимуть на основі жорсткої конкуренції, з урахуванням досягнень і перспективних пропозицій. Очолив інститут особисто Н. Моді, що й не дивно, оскільки цю ідею він озвучив у серпні 2014 року, виступаючи з програмною промовою на День незалежності Індії вперше як прем'єр.

До речі, Н. Моді (та його команда «Team Modi», або «Team India», що підкреслює колективну відповідальність) дуже вдало створює та використовує яскраві й гучні гасла, зокрема під час передвиборчої кампанії, яка проходила під гаслом «sabka saath, sabka vikas», тобто «усі разом задля прогресу всіх». Також відомою є так звана мрія Моді – «ек Бгарат, шрештха Бгарат, цебто «єдина Індія – велика Індія», що якраз і передбачає розвиток справжнього демократичного федералізму. Демократизм свого уряду Н. Моді забезпечує теж показним і дуже сучасним шляхом: спеціальний портал MyGov (мій уряд) працює як мобільний додаток, і кожен громадянин Індії може через нього простежити, які зміни відбуваються в країні,

а також подати власні пропозиції та висловити критику. Портал почав працювати в липні 2014 року, майже одразу після обрання Н. Моді прем'єром, і це був справді революційний крок, адже ніколи раніше прості люди в Індії не мали такої чудової можливості – бути на зв'язку з урядом [9].

Багато галасу наробила й фінансова реформа, несподівано проведена 8 листопада 2016-го, коли майже опівночі уряд було скликано на позачергову нараду, під час якої Н. Моді, забравши в усіх учасників засоби комунікації, оголосив про проведення фінансової реформи. Її необхідність полягала в тому, що 84% грошового обігу в Індії становлять банкноти номіналом 500 і 1000 рупій, а 20–23% економіки країни в тіні, як це зазначив Світовий банк. Саме тіньова економіка перешкоджає країні рухатися вперед так, як це потрібно, адже загальний ВВП Індії у 2015 році складав 4,9 трлн євро, тоді як фінансові махінації, що перебувають поза зоною оподаткування та державного контролю, оцінюються приблизно в 1,6 трлн євро на рік. За умови легалізації всіх фінансових процесів у державі такі вічні проблеми, як корупція, наркотрафік, фінансування тероризму й торгівля людьми можуть бути вирішені, – наголосив Н. Моді. І хоч реалізація таких намірів виявилася справою непростого й не минула без перекосів і трагічних випадків, Україні слід було б хоч би придивитися до такого досвіду.

Бюджет Республіки Індія 2017 року також приділив основну увагу сільському господарству, а також охороні здоров'я мешканців сільської місцевості. Проте важко говорити про реальність усіх цих програм, якщо досі не вирішеними є такі болісні для Індії проблеми, як забезпечення населення питною водою та безперебійним електропостачанням. Тому так багато скепсису щодо всіх цих гучних ініціатив – наразі немає серйозної бази для втілення їх у життя. Критики зазначають не лише програми оновлення сільського господарства та фінансова реформа, а й інші гучні проекти, зокрема «100 розумних міст», оскільки експерти вважають її нереальною для здійснення найближчим часом. Так само викликає скептичне ставлення програма запобігання корупції, оскільки на місцях такого моніторингу реформ, як у центрі, не створено.

Хоч як би там було, економіку Індії за час перебування Н. Моді при владі було зміцнено, і не так завдяки його ініціативам, як у зв'язку з об'єктивними обставинами. Інфляцію зменшено, різке падіння цін на нафту спрацювало на користь країні, яка імпортує 80% усієї необхідної для розвитку нафти. Індія активно працює над подальшим відкриттям окремих секторів, зокрема Н. Моді далі лібералізував страховий сектор і робить усе для підтримки національного бізнесу [3]. Індійська економіка має вигляд більш розвиненої на фоні інших держав, зокрема Росії, що постраждала від падіння цін на нафту та міжнародних санкцій, і демонструє одні

з найвищих у світі показників – 7,5% щорічного зростання ВВП. Очевидно, що така країна перебуває в центрі уваги світових аналітиків, економістів і політичних діячів, тож і Україні треба поспішати, аби не втратити цікаві можливості.

Від застою до пожвавлення українсько-індійських відносин

Після застою 2014–2015 рр., «вичікування» з індійського боку, «образ» і «зайнятості євроатлантичним напрямком» з боку України поступово приходить усвідомлення потреби мати продуктивні двосторонні відносини. 2016 рік засвідчив перші прояви такого розуміння, що частково пов'язане з активною діяльністю двох дипломатичних представництв і особисто послів України в Індії та Індії в Україні. Якщо Посольство Індії в Україні з 2015 року очолює пан М.К. Бгарті, який до того представляв свою країну в Білорусі й добре знайомий з деякими особливостями так званого пострадянського простору, то Посольство України в Індії вже вдруге очолив пан І.З. Поліха, досвідчений дипломат і фахівець-індолог за освітою. Обидва мають стратегічне бачення та демонструють активне бажання його реалізувати. Одна з перших спроб – проведення у Верховній Раді України круглого столу «Індія–Україна: великі можливості співпраці в галузях сільського господарства, фармацевтики й охорони здоров'я, науки та освіти». Захід відбувся 22 вересня 2016 року, проте ми знову маємо констатувати недостатню увагу (або навіть майже повну її відсутність) із боку українських парламентарів і представників української виконавчої влади (останню представляла заступник міністра економічного розвитку, торговельний представник України пані Н. Микольська). Промовистим є факт відсутності на заході представників Міжпарламентської групи Україна–Індія, створеної у 2015 році, й узагалі відсутності очільників профільних міністерств і парламентарів, крім депутата М. Кучера – ініціатора круглого столу.

Під час свого виступу Посол України в Індії пан З.І. Поліха чітко окреслив стратегічну позицію Індії: країна протягом останніх років остаточно перетворилася на одного з провідних міжнародних акторів, не лише в регіоні, а й у світі. Індійський ринок є дуже містким, він залишається привабливим для інвесторів, а програма «Виробляйте в Індії», яку активно просуває новий лідер країни Н. Моді, націлена на перетворення Індії у всесвітню майстерню з великими можливостями для інфраструктурних проєктів. Внутрішній ринок Індії до того ж майже не має загроз, він не є вразливим до зовнішніх викликів, і в цьому теж ми бачимо переваги для ведення бізнесу з представниками цієї країни. Україна, яка вже має досвід співпраці з індійською стороною, може активно включитися до змагання за участь у спільних проєктах.

Так само Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індія в Україні пан М.К. Бгарті у своєму виступі на заході докладно зосередився на презентації нових можливостей Індії, що має одні з найкращих у світі показники річного економічного зростання (6,5–8% протягом останнього десятиріччя). Вдала геополітична позиція Індії, її природні багатства, значні досягнення в галузі сучасних технологій (ядерна й космічна програми, сектор ІТ), велике населення – 1,25 млрд, яке щорічно збільшується на 22 мільйони, – усе це робить країну надзвичайно привабливою для політиків, бізнесменів і туристів. Індія – наймолодша нація світу, 65% населення – люди у віці до 30 років. Величезна діаспора – близько 25 мільйонів є надійною ланкою у зв'язках із глобалізованим світом. Україна не може не брати до уваги такі реалії та не визнавати стратегічну важливість партнерських відносин з Індією, тим більше, що вона має досвід співпраці та великий спектр можливостей для її подальшого розвитку.

Із метою покращання двосторонніх відносин 29 червня 2016 року Посол України в Республіці Індія І. Поліха провів зустріч із Головою Постійного комітету в закордонних справах Парламенту Республіки Індія Шаші Тхаруром, відомим політиком, дипломатом і письменником. Було підкреслено необхідність помітної активізації міжпарламентського напряму двосторонньої взаємодії, тож українська сторона порушила питання щодо створення групи дружби Індія–Україна у вищому законодавчому органі Республіки Індія. Тоді ж було анонсовано підготовку візиту до України державного секретаря – міністра закордонних справ Індії (найнижчий рівень, із якого починається політичний діалог між країнами). Такий візит відбувся у лютому 2018 року – пан М.Дж. Акбар узяв участь у роботі 6-ї міжурядової українсько-індійської комісії, яка була дуже очікуваною та продуктивною. Надалі чекаємо на поступове підвищення рівня державних візитів (історія політичних контактів на найвищому рівні не дуже яскрава, українські президенти відвідують цю країну раз на 10 років: у 1992 році відбувся візит Л. Кравчука, у 2002-му – Л. Кучми, а у 2012-му – В. Януковича).

У сучасному світі «політика слідує за бізнесом», і саме на цьому популярному гаслі акцентує увагу у своїх інтерв'ю пан Посол М.К. Бгарті (свідомо уникаючи при цьому відповідей на гострі запитання щодо політичного співробітництва). Він є надзвичайно активним у пошуках бізнес-партнерів в Україні, а також приділяє значну увагу популяризації індійської культури, науки й філософії. Він постійно відвідує з лекціями провідні виші України, знайомиться з роботою відомих промислових об'єктів, протягом року здійснив робочі поїздки майже до всіх областей нашої держави. Слід зазначити, що пан Посол наслідує стиль поведінки індійського прем'єра, який є дуже активним, тож подорожує як Украї-

ною, так і за кордоном, а також надає перевагу встановленню й активізації бізнес-зв'язків (загалом за 3 роки Н. Моді зробив 50 закордонних візитів, що є абсолютним рекордом в індійській практиці). «Дипломатія для розвитку та зростання є його головною метою. Аби залишатися в бізнесі, треба вести бізнес з усіма», – зауважив один із найвідоміших індійських бізнесменів, голова Торговельної палати Республіки Індія Накіб Ахмед. Так само у своїх інтерв'ю пан М.К. Бгарті зазначає, що в сучасному розумінні бізнес – це не просто приватний бізнес як такий, а ділові відносини між країнами на макроекономічному рівні [8].

Пріоритетні напрями українсько-індійського співробітництва

Серед позитивних зрушень 2016 року (не без непохитної позиції індійського посольства) слід назвати створення спеціальних комісій у межах робочої міжурядової групи: із питань торговельно-економічної співпраці, туризму, гірничодобувної та металургійної промисловості, постачання мінеральних добрив, фармацевтики, видобутку нафти й газу, авіації та космосу, освіти, тобто всіх перспективних напрямів двосторонньої співпраці. Справді, усі ці галузі традиційно належать до переліку найбільш плідних сторін співробітництва протягом багатьох років, це – наш актив, який за сучасних умов виглядає ще більш перспективним, чого варті лише авіація та космос. До вже усталеного переліку варто було б додати ще декілька галузей, зокрема сільське господарство та інформаційні технології, при цьому український агропромисловий комплекс має надзвичайно широкі можливості саме в розрізі співпраці з індійськими партнерами, а українські фахівці в галузі інформаційних технологій є не тільки партнерами, а й суперниками своїх індійських колег на світовому рівні.

Індія вже декілька років поспіль є найбільшим покупцем української олії, а 2016-го стала ще й найбільшим покупцем українського гороху. Оскільки більшість індійського населення є вегетаріанцями, і основою їхнього щоденного раціону, крім рису, є зернові й бобові культури, то тут перед Україною відкриваються величезні можливості: Індія задовольняє свої потреби в цих культурах менш ніж наполовину й потребує 5 млн тонн експорту щороку. Традиційно найбільшим експортером бобових в Індію є Канада, географічно-кліматичні умови якої схожі на українські. Але Україна протягом цього року значно збільшила виробництво бобових, зокрема гороху: загалом за 11 місяців 2015–16 рр. (липень–червень) Україна експортувала 226,1 тис. т гороху, що на 34,9% більше, ніж попереднього сільськогосподарського сезону. Майже половину (44%) усього обсягу експорту гороху цього сезону купила Індія.

Цікаво, що у 2016 р. Індія посіла 1-ше місце в експорті товарів із Вінницької області (за 2015–16 рр. експорт збільшився в 6 разів), переваж-

но йдеться знову про олію, зернові культури та бобові. Зараз розглядають нові можливості, наприклад, щодо постачання молочних продуктів з України в Індію.

Першим реальним зрушенням на шляху відтворення ділового діалогу став візит в Україну 9–10 листопада 2016 року міністра важкої промисловості та державних підприємств Республіки Індія Ананта Гіте, під час якого відбулася його зустріч із першим віце-прем'єр-міністром і міністром економічного розвитку і торгівлі України С. Кубівим. А. Гіте підкреслив інтерес індійської сторони до приватизації українських підприємств, до співпраці в галузях авіабудування, важкої промисловості, інфраструктурних проектів, IT-підприємств. Україна активно запрошує індійських інвесторів, тим більше, що й тут є вже досвід: ідеться про представників української діаспори, які працюють у різних галузях і мають своє бачення розбудови надійних дво- та багатосторонніх бізнес-контактів. Загалом в Україні мешкає приблизно 300 індійських родин, переважно в Києві, вони є активним лобі, що захищає інтереси не тільки Індії, а й України. Більшість із них працюють у нашій країні не менш ніж 10 років, добре знають нашу культуру й історію, довели відданість державі перебування під час Революції гідності й агресії Росії, активно долучилися до надання реальної допомоги (гроші, продукти, медикаменти) воїнам АТО та іншим захисникам України. Наша держава має як слід оцінити таке ставлення.

Чи не половина індійських компаній в Україні – представники фармацевтичного бізнесу. Індія вже давно посідає другу позицію за вартістю (після Німеччини) та першу за обсягом постачання ліків до України. У нашій країні представлено 61 індійського виробника ліків, більше того, деякі компанії мають на нашій території власне виробництво. Приклад – завод «Kusumfarma» в Сумах, який працює з 2009 року. Планам розширитися заважає, на думку дирекції, складна ситуація в українському бізнесі (корупція, постійні зміни законодавства тощо). Побудувати аналогічний завод в Індії можна вдвічі швидше й утричі дешевше, тому поки що індійці не поспішають із відкриттям нових об'єктів.

Давно випробувана галузь співпраці, яка дає Україні гроші, гарний імідж і надії на майбутнє – військово-технічне співробітництво. 2016 рік приніс Україні нові контракти з Індією в галузі авіаційної промисловості та ВТС. 27 квітня 2016 року індійська компанія Reliance Defence, що належить мільярдеру Анілу Амбані, підписала в Києві Меморандум про стратегічне партнерство з українським виробником ДП «Антонов». Індійську сторону зацікавили пасажирські й транспортні літаки Ан-148, Ан-158 і Ан-178. У травні 2016 року вони взяли участь у тендері корпорації Hindustan Aeronautics Limited і виграли його (обійшовши російський проект Іл-214).

Сторони підписали контракт про наміри щодо спільної розробки й виробництва багатофункціонального транспортного літака. Протягом 15 років має бути збудовано 500 літаків на суму 5,3 млрд доларів [4].

У сфері ВТС Індія – один із найбільших партнерів України, лише за період із 2015 до 2017 років Україна щорічно виконувала контракти на суму в 120–140 млн дол. За минулий рік українські виробники змогли підписати контракти на суму 35 млн дол. і перспективи тут дедалі кращі, адже Індія усе частіше відмовляється від спільних із Росією проектів на користь українських виробників [6].

У межах великої міжнародної виставки Defexpo India 2016 у Гоа індійське міністерство оборони та низка компаній підписали з Україною 15 меморандумів про виробництво літаків та про довгострокове постачання газотурбінних установок для індійських військових суден. Це відбулося на тлі раніше замороженого спільного з Росією проекту щодо спорудження військово-транспортного літака Multirole Transport Aircraft (MTA) і відмови від російського обслуговування морських суден. Виставку Defexpo India проводять раз на два роки й цього разу вона була дев'ятою; участь у виставці взяли понад 600 компаній з усього світу. Українська делегація, очолювана державним концерном «Укроборонпром», представила майже 40 видів продукції, розробленої та виробленої українськими підприємствами (Київський, Житомирський та Львівський бронетанкові заводи, КБ «Луч», ДП «Антонов», Державна акціонерна холдингова компанія «Артем», Завод артилерійського озброєння, «Зоря-машпроект»).

Індія є лідером за позитивною динамікою українського експорту, але цей потенціал ще далеко не вичерпано. Наприклад, індійська сторона готова до подальшого розвитку кооперації в галузі машинобудування. Крім уже існуючих спільних проектів з українськими компаніями «Мотор-Січ», «Антонов», «Зоря-Машпроект», Індія розглядає можливість співпраці з іншими машинобудівними підприємствами України.

У жовтні 2017 року візит до Республіки Індія здійснив міністр закордонних справ України П. Клімкін. Під час переговорів, зокрема й на зустрічі з міністром закордонних справ Індії Сушмою Сварадж, було розглянуто весь спектр двосторонніх відносин на тлі глобальних і регіональних проблем. Сторони погодилися з необхідністю суттєвої активізації українсько-індійського політичного діалогу й домовилися про обмін візитами на найвищому рівні у 2018 році, принаймні про це сповістило МЗС України. Окремо було відзначено помітне поживлення двостороннього економічного співробітництва та ділових контактів. Сторони підтвердили домовленість про проведення чергового засідання Спільної міжурядової комісії з торговельного, економічного, наукового, технічного, промислового та культурного співробітництва в Києві в ли-

стопаді 2017 року, але, на жаль, таке засідання вчергове не провели. Також міністр закордонних справ України дав інтерв'ю одній із провідних газет Індії «The Hindu», в якому проаналізував сучасний стан і перспективи українсько-індійських відносин на провідних напрямках, у яких зацікавлені обидві сторони.

Під час переговорів П. Клімкіна з представниками індійських політичних еліт було позитивно оцінено помітне поживлення співпраці й у культурно-гуманітарній сфері, тим більше, що 2017 рік був надзвичайно символічним – відзначали відразу дві важливі дати – 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Індією й 70-річчя незалежності Індії [5].

Зв'язки України та Індії в галузі культури представлено переважно саме індійською стороною: це проведення за сприяння Посольства Індії в Україні різноманітних заходів, свят і фестивалів. У квітні 2016 року Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка за активної допомоги Посольства організував День індійської культури (лекція пана М.К. Бгарті, шоу-показ національного одягу Індії, свято індійських танців, музики та їжі). У червні 2018 року вже традиційно пройшов Фестиваль йоги (Маріїнський парк), до якого долучилися представники багатьох індійських і українських йога-студій, небайдужі кияни.

2 жовтня в Україні вже святкують День ненасилля (день народження М. Ганді). Також цього дня 2016 року відбувся вже 16-й Загальноукраїнський фестиваль індійського танцю, до організації якого залучено не лише Посольство Індії, а й індійську діаспору. Триває вивчення індійських мов (гінді, урду, санскрит) у профільних навчальних закладах України, викладачі та студенти яких мають можливість пройти стажування за спеціальною схемою МЗС Республіки Індія. Підписано низку меморандумів про співпрацю між українськими й індійськими вишами.

На жаль, маємо констатувати, що українську культуру в Індії знають значно менше. Немає жодного українського культурного центру, українську мову не викладають і не вивчають, гастролі українських колективів майже не проводять (востаннє Академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського був в Індії під час візиту колишнього Президента України В. Януковича 2012 р.).

Сфера науки й освіти досі є традиційною галуззю співробітництва. На 2016 рік в Україні навчалось 6 тисяч індійських студентів, переважно – на медичних та інженерних спеціальностях. Аби збільшити кількість студентів, що здобувають фах в Україні, та вишів, що надають освітні послуги (зараз немає жодного студента з Індії в Київській політехніці, наприклад), потрібні спрощені процедури для отримання віз. Зважаючи на цю проблему, у 2017 році Індію було включено до переліку країн, громадянам яких туристичну візу надають безпосередньо під час прильоту до України. Це вже цього року значно

збільшило потік туристів з Індії та на перспективу має принести додаткові дивіденди, бо інтерес до України зростає, зокрема й через початок дії Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [7].

Цікавим є ще один вимір українсько-індійської співпраці за рік, що минає: на території України було відзнято два повнометражних художніх індійських фільми, ще шість проектів чекають на свою реалізацію. (Боллівуд – найбільша кіноіндустрія світу, яка останнім часом проводить зйомки переважно в Європі.)

Висновок

Отже, останні роки значно пожвавили двосторонні відносини. Цьому сприяла відносна стабілізація ситуації (безпекової та економічної) в Україні, зміцнення іміджу України на світовій арені й остаточне зупинення просування російських військ і підконтрольних їм сепаратистських угруповань на Сході нашої держави. Водночас принципових змін у стосунках Індії з Російською Федерацією немає, тому Україні треба дотримуватися надзвичайно делікатної лінії поведінки, без відвертих вимог щодо засудження дій РФ у регіоні, але з чіткою артикуляцією поведінки України в межах правового поля та захисту власних національних інтересів на тлі порушення Росією міжнародного права.

Переконливе відстоювання Україною своїх національних інтересів, перемога в міжнародних правових інстанціях, зокрема визнання агресивних дій Російської Федерації на Сході України, а також набуття чинності Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, уже значно поліпшили імідж України й зумовили пожвавлення зацікавленості з боку індійських партнерів. Наступне завдання для українських політиків і експертів – пояснення стратегічного значення для України Угоди про асоціацію з ЄС, перспектив від її реалізації та відсутності жодних негативних наслідків для співпраці з азійськими країнами (оскільки там часто-густо спостерігається викривлене розуміння європейського напрямку української зовнішньої політики, так само, як довільно трактується атлантичний напрямок).

Та незважаючи на таку позитивну динаміку, основною проблемою залишається недостатнє розуміння на найвищому державному рівні суттєвих глобальних зрушень, зокрема такого тренду, як «повернення ери Азії». Той факт, що 21 сторіччя буде саме сторіччям Азії в міжнародних відносинах, уже давно серйозно сприймають провідні світові держави, у зовнішньополітичних доктринах яких напрацьовано відповідні концепції «розвороту до Азії» – розвитку відносин з азійськими державами, передусім країнами Південної Азії. На жаль, Україна поки що цей напрямок своєї зовнішньої політики не реалізовує повністю, а отже, втрачає можливості просування та захисту своїх національних інтересів у цьому важливому регіоні.

1. Борділовська О.А. Ідеї свадеші в політиці Нарендри Моді / О.А. Борділовська // Зовнішні справи. – 2015. – №4.
2. Брагіна Е.А. Реформи правительства Моді в Індії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/Zapad_Vostok/2016/Reformy_Bragina.pdf
3. Антоненко М. Індія відмовляється від російського озброєння. Україна в пріоритеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/indiya-otkazyvaetsya-ot-rossiyskogo-oruzhiya-ukraina-v-prioritete.html>
4. Павло Клімкін здійснив офіційний візит в Індію [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/60291-pavlo-klimkin-perebuvav-z-oficijnim-vizitom-v-respublici-indija>
5. Старостин А. Індія – поле боя ОПК України і Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://lb.ua/world/2018/03/06/391912_indiya-pole_boya_opk_ukraini_rossii.html
6. Українська призма: Зовнішня політика 2017. Аналітичне дослідження / ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. – Київ, 2018. – 232 с.
7. “In today’s world, politics follows business” – Ambassador of India to Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukraineaway.com.ua/business/manojbharti>
8. Mahurkar U. Marching with a billion. Analyzing Narendra Modi’s Government at Midterm. – Delhi: Penguin Random House India, 2017. – 288 p.

Olena BORDILOVSKA,
Doctor of Political Sciences,
Associate Professor at the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

CURRENT STATE OF UKRAINIAN-INDIAN RELATIONS

Abstract. The article describes the diplomatic relations between Ukraine and the Republic of India that are based on the high degree of trust and understanding, being friendly and collaborating. Recently, the two countries have been able to build a solid base for the development of economic cooperation, trade and scientific relations, using the Soviet-era cooperation traditions and a certain unity of approaches to understanding the modern world. At the same time, analysts and indologists point out the lack of attention to Ukrainian-Indian relations by Ukrainian authorities, underestimation of real opportunities and prospects for cooperation. The level of political dialogue does not match the potential of these relationships either.

The overall image of Ukraine was significantly improved by persuasive defence of Ukraine’s national interests, victory in international legal instances, in particular the recognition of the aggressive actions of the Russian Federation in the East of Ukraine, as well as the entry into force of the Association Agreement with the European Union that has led to a revival of interest from the Indian partners. The next task for Ukrainian politicians and experts is to explain the strategic importance for Ukraine of the Association Agreement with the EU, the prospects for its implementation and the absence of negative consequences for cooperation with Asian countries.

The author emphasizes that Ukraine does not fully implement the foreign policy and loses the possibility of advancing and protecting its national interests in this important region.

Keywords: the Republic of India, Ukraine, EU, association, Ukrainian-Indian relations.

Сергій ЕСАУЛОВ,
дипломат, здобувач Інституту
міжнародних відносин Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ ЩОДО УКРАЇНИ, АБО «EUROPEAN MENU À LA CARTE»

«Ліберальний світовий лад, що встановився після двох згубних світових війн – не ідеальний, але це найкраще, що ми маємо. Коли ліберальний порядок зазнає руйнувань, інші країни готові штовхнути опори світового устрою. І ми не знаємо, яким буде світ, заснований не на ліберальних цінностях», – так охарактеризував сучасну міжнародну ситуацію федеральний міністр закордонних справ Німеччини Зігмар Габріель (чинний на момент виступу) під час Мюнхенської конференції з питань безпеки 17 лютого 2018 року [1]. За твердженням німецького політика, такі країни, як Росія, Китай, Іран, намагаються змінити частину світу за своїм зразком.

З агресією Росії проти України було зруйновано систему міжнародних відносин, за якої діяло верховенство права, врегулювання спорів невійськовими методами, без застосування сили або погрози. Росія створила новий прецедент безкарності, зухвало порушивши основоположні норми міжнародного права, та показала світу, як можна переписувати лінії кордонів на свій розсуд та «відновлювати історичну справедливість».

Розширення поясу безпеки НАТО на Схід мало стати стримувальним чинником безпеки та недопущення нових конфліктів на всьому континенті Європи, принаймні у відносинах між членами Альянсу. Втім ліберальна філософія НАТО та ЄС деякими членами трактується як довільний вибір найпривабливіших прав та обов'язків у цих міжнародних організаціях, щось на кшталт «menu à la carte». Ще карикатурнішого вигляду така зовнішня політика однієї країни набуває в поєднанні з потужними популіст-

ськими заявами лідерів країни, інспіровані ідеями реваншизму. Саме таке враження складається, якщо проаналізувати поведінку Угорщини в ЄС та НАТО, зокрема в питаннях прийняття іммігрантів, санкцій проти Росії, небажанні Угорщини приєднатися до євросони та мови ультиматумів й відвертого шантажу в рамках відносин України з ЄС та НАТО.

Заяви прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана у травні 2014 року (акцентуємо – майже одразу після анексії Росією Криму) про створення автономії для 150 тис. етнічних угорців на Закарпатті, сподіваючись на подальше відокремлення українських теренів, що належали Угорщині до Першої світової війни, стали першим неприхованим зазіханням на територіальну цілісність України.

Виявляється, що всі голосування та підтримка Угорщиною в ЄС та НАТО європейського та євроатлантичного курсу України, запровадження безвізового режиму були не стільки продиктовані добросусідською політикою, а скільки просто збігалися до певного моменту з національними інтересами Угорщини. Хотілося, щоб це було помилкове твердження, але факти змушують думати так.

Спіраль напруження у відносинах між Києвом та Будапештом набула відкритого характеру восени 2017 року після прийняття нового Закону України «Про освіту». «Ножем у спину для Угорщини» назвав міністр закордонних справ та зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сіярто Закон України «Про освіту» [2].

Відверто недипломатична термінологія з вуст головного дипломата Угорщини свідчить про неприховано високий ступінь обурення, яке можна кваліфікувати тільки як втручання у внутрішні справи сусідньої країни. П. Сіярто виказав свою прихильність силовому та провокативному шляху досягнення своїх інтересів, байдуже, що такий шлях нашкодів дружнім взаєминам.

Показовим є те, що серед політичних партій Угорщини, як і в більшості населення було одностайне несприйняття українського нововведення. І це не випадково, адже освітній закон стосувався сакральної для зовнішньої політики Угорщини теми прав закордонних угорців.

Українські опозиційні політики та псевдоексперти нарікали на те, що Київ буцімто мав передбачити таку реакцію Будапешта і очікуваний конфлікт, що не забарився, та належним чином підготуватися до такого розвитку ситуації. Насправді, в Україні усі сподівалися, що популістська істерія угорських політиків була частиною передвиборної боротьби і призначалася винятково для закордонних угорців. Відповідно всі розраховували, що ця риторика має тимчасовий характер і припиниться одразу після парламентських виборів 8 квітня 2018 року. Натомість перемога на виборах партії В. Орбана «Фідес» тільки зміцнила цю лінію у відносинах із Києвом.

Упродовж року міністром освіти та науки України Л. Гриневич та міністром закордонних справ України П. Клімкіним було проведено десятки зустрічей на різних рівнях, брифінгів для наших європейських партнерів, особливо в штаб-квартирах ЄС та НАТО. Президент України П. Порошенко приділяв увагу мовному питанню під час усіх контактів з зарубіжними партнерами і на міжнародних форумах. На сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи 11 вересня 2017 року Глава держави навіть намагався пояснити українську позицію шістьма мовами.

П. Порошенко назвав неприпустимою ситуацію, коли діти, які належать до національних меншин в Україні, не мають належних знань української мови, що потрібні їм для подальшого навчання в університетах, розбудови кар'єри, самореалізації в Україні. «У Європейській хартії регіональних мов, або мов меншин, яку було ухвалено тут, у Страсбурзі, у листопаді 1992 року, йдеться про те, що усі зобов'язання перед нацменшинами мають виконуватися “без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави”. Впевнений, що положень цієї Хартії мають належно дотримуватись усі, хто її підписав», – підсумував український Президент [3].

«Коли почав працювати в Києві з польськими колегами, то rozumіem wszystko po polsku, I speak English fluently, спокійно и комфортно розговариваю по-руськи, розмовляю українською. Саме це я хочу бачити в регіонах України, де живуть національні меншини. Щоб вони були двомовними, тримовними...», – відповів Президент України П. Порошенко на запитання депутата Парламентської Асамблеї РЄ щодо мовного закону [4].

На превеликий жаль, усі ці спроби української сторони з врегулювання конфліктної ситуації були марними, оскільки Будапешт, окрім виконання своєї забаганки, не хотів слухати і чути від Києва жодних аргументів.

Давати правову оцінку Закону України «Про освіту» та його положенням не є завданням цієї статті. Автор прагнув зробити аналіз сутності інспірованого Угорщиною конфлікту крізь призму діяльності міжнародних організацій НАТО та ЄС, застосування вето у прийнятті рішень цими організаціями щодо відносин з Україною, а також запропонувати шляхи для його врегулювання. Викладені автором думки та судження в цій статті є результатом власних напрацювань і не обов'язково можуть збігатися з офіційною позицією МЗС та Адміністрації Президента України.

На відміну від Болгарії, Румунії та Польщі, яким також не сподобалось українське нововведення щодо навчання в школах українською мовою, тільки Угорщина висунула ультиматум Києву, примушуючи скасувати положення нового Закону України «Про освіту» щодо навчання в школах тільки українською мовою з 4 класу, а в іншому разі блокувати співробітництво за лінією НАТО та ЄС. Для прикладу здорової реакції варто згадати Грецію, застереження якої щодо мовного положення майже ніхто не помітив, хоча етнічних греків проживає на території України майже 90 тисяч.

У цивілізованій «старій» Європі складно уявити, що Німеччина висловила б не просто нарікання, а навіть погрожувала б Франції за те, що в школах французького регіону Ельзас (територія якого до 1918 року входила до складу Німеччини, яка намагалась її потім анексувати під час Другої світової війни) навчання здійснюється державною мовою – французькою, а не мовою сусідньої країни, хоч там і розмовляють частково ельзаською та німецькою мовами.

Традиційною мовою регіону Ельзас є ельзаська мова, один з алеманських діалектів верхньонімецької, близькоспоріднений швейцарському, німецької мови. Деякі франкські діалекти західної середньо-німецької також вживаються в північних районах Ельзасу. Проте ані ельзаська мова, ані франкські діалекти не мають офіційного статусу, хоча обидва варіанти нині визнаються мовами Франції та можуть вивчатися як предмети в ліцеях.

Після закінчення Другої світової війни та остаточного повернення під юрисдикцію Франції цих земель французький уряд проводив політику асиміляції. Відтоді вплив французької мови значно зріс і нині Ельзас є здебільшого франкомовною територією. Хоча Ельзас зазвичай називають двомовним краєм (французька й ельзаська мови), ситуація змінюється у бік повного одномов'я. Люди старшого віку досі говорять ельзаською вдома, але представники молодших поколінь спілкуються французькою навіть у сімейному колі, а от молодь, як правило, взагалі не розуміє ельзаської.

Із 1992 року в Ельзасі є паритетні двомовні школи, метою яких є зберегти місцеву ельзаську мову. Там навчання відбувається двома мовами – французькою та ельзаською (остання не є обов'язковою для вивчення). Німецьку мову викладають як іноземну у дитячих садках та школах. Нині там навчаються майже 5% учнів ельзаських шкіл. У ліцеях учні можуть отримати німецький атестат зрілості. Поза тим, в цьому регіоні єдиною офіційною мовою є французька. Варто зазначити, що в результаті адміністративно-територіальної реформи за новим законом від 16 липня 2015 року (схваленого Національними зборами та Сенатом Франції) було скорочено та об'єднано певні регіони Франції. В результаті об'єднання трьох регіонів з'явився новий з назвою – Ельзас-Шампань-Арден-Лорен [5].

Угорщина, на жаль, поки не готова слідувати франко-німецькому прикладу примирення у відносинах з усіма сусідами всупереч філософії свого членства в ЄС та НАТО. Реваншистські настрої угорського політичного істеблішменту щодо перегляду кордонів за Версальською та Ялтинською системами міжнародних відносин постійно підживлюються на всіх азимутах в сусідніх країнах, де проживають етнічні угорці (Румунії, Словаччині, Сербії та Україні). Запозичена у В. Путіна «формула захисту інтересів російських громадян в Криму та на Донбасі», схоже, стала основою

в основу зовнішньополітичної стратегії В. Орбана. Спершу вимога автономії для області з етнічними угорцями, а згодом – вимога про проведення референдуму про відокремлення.

Уже в серпні 2015 року у відносинах між Бухарестом та Будапештом розгорівся дипломатичний скандал. Прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан розмістив на своїй сторінці у Facebook прапори румунських угорців-секеїв, герби та карту Королівства Угорщина зразка 1920 року, коли до Королівства входили землі Трансильванії. Показовим було, що угорський прем'єр розмістив свій пост після відвідування румунського міста Тушнадфюрдо (Бейле-Тушнад), де піддав нищівній критиці політику уряду Румунії щодо ставлення до угорської меншини.

У найбільшій області Румунії Трансильванії, яка до укладення Тріанонського договору 1920 року входила до складу «Великої Угорщини», проживає 600 тис. етнічних угорців. Загалом на території Румунії мешкає нині майже 1,5 млн етнічних угорців. Заморожений в часи холодної війни конфлікт інтересів між Румунією та Угорщиною щодо умов Тріанонського договору знову став предметом для сварок.

Румунський уряд засудив прагнення В. Орбана підіграти угорським націоналістам, вбачаючи у цьому ідеї сепаратизму. Адже офіційний Бухарест твердо виступає проти будь-яких розмов щодо створення регіональної автономії для двох мажоритарних округів в Трансильванії, де проживають здебільшого етнічні угорці. Своєю чергою, уряд В. Орбана відповів на ці закиди, мовляв розміщені ілюстрації просто показують історичні символи Угорщини, тож не можуть розглядатися як політична заява.

Варто нагадати, що ще в 2011 році усіх приголомшила звістка про те, що угорські «європосли» з Трансильванії відкривають представництво в Брюсселі. Новий офіс мав представляти інтереси регіону Секельфолд (південно-східна Трансильванія). Тоді цю спробу було засуджено на всіх рівнях й існування такого офісу було заблоковано.

Україні, можливо, варто більш ефективно використовувати спільну проблематику цих країн на двосторонньому рівні у переговорах з Угорщиною та через міжнародні організації, їхні органи, такі як ЄС, Рада Європи, ОБСЄ, Парламентська Асамблея НАТО. Також у 2018 році в багатьох країнах «Старої» Європи вшановують 100-річчя завершення Першої світової війни і нам, мабуть, варто активно використати відповідні конференції і пам'ятні заходи та інспірувати угорський істеблішмент до переосмислення та розуміння безперспективності подальшого роздмухування теми порушення прав етнічних угорців в сусідніх країнах.

Всупереч сценаріям розвитку більшості демократичних держав ЄС та НАТО, угорський прем'єр В. Орбан вважає В. Путіна своїм важливим союзником та зразком неліберальної моделі керівника країни.

Складається враження, що історія кривавого придушення радянськими танками в Будапешті революції навесні 1956 року та приєднання Угорщини до НАТО, яке сталося попри потужне протистояння Росії, не навчили Угорщину правильно обирати собі друзів.

На думку угорського експерта Пітера Креко, із проведенням прозахідної зовнішньої політики України, на відміну від її нейтрального статусу, позиції Угорщини та її безпековий складник значно зміцнюватимуться. Тому в інтересах безпеки Угорщини необхідно посилювати євроатлантичний процес України та всіляко допомагати в цьому, підсумовує угорський експерт [6].

Натомість амбіції В.Орбана стати впливовим актором у прийнятті рішень Європейською Радою, окрім імміграційної тематики, не знайшли свого відображення в конкретних кроках або пропозиціях. Є всі ознаки вбачати у діях В. Орбана намагання створити хаос, ніж реформувати ЄС, та отримувати від цього дивіденди, маневруючи як всередині країни, так і зовні в умовах загального безладу.

З одного боку, В. Орбан виступає палким прихильником політики ЄС щодо створення єдиного ринку, охорони зовнішніх кордонів ЄС та депортації нелегальних мігрантів, оборонної політики Євросоюзу, розширення ЄС, що є довготривалим процесом та наразі не вимагає жодних зобов'язань від Угорщини. З іншого боку, угорський прем'єр-міністр насправді сподівається поширити свій вплив за межі країни, створюючи сферу впливу у регіоні Західних Балкан через збільшення медіаприсутності в балканських країнах, укладення угод у сфері постачання енергоносіїв, а також лобіюючи вступ цих країн до Євросоюзу.

В урядовому оточенні не приховують справжні плани В. Орбана щодо створення навколо Угорщини та Польщі широкого блоку євроскептиків і в такий спосіб заповнити порожнечу після виходу найбільшого євроскептика – Великої Британії. Такий блок має всі шанси стати стримувальною або гальмівною силою для подальших інтеграційних намірів Франції та Німеччини.

В. Орбан не є тим політиком, якого можна було б порівняти зі «слухняним хлопчиком», який би боявся негативних наслідків своєї політики. Угорський прем'єр відверто погрожував застосувати право вето у переговорах щодо формування бюджету ЄС на 2017–2021 роки, проектом якого передбачалося виділення коштів країнам залежно від дотримання останніми демократичних стандартів [7].

Угорщина виступила всупереч економічним інтересам ЄС, погодившись після відмови ЄС щодо фінансування, дати контракт загальною вартістю 2,7 млрд дол. США на будівництво залізничної магістралі Будапешт–Белград китайській компанії в рамках виділення Китаєм кредитних коштів.

Починаючи з жовтня 2017 року, Угорщина вете усі засідання на рівнях міністрів оборони та закордонних справ за участю України в рамках Комісії Україна–НАТО. За таких обставин Польща звернулася до Генерального секретаря НАТО Є. Столтенберга стати посередником для врегулювання заблокованої ситуації між Угорщиною та Україною. Ще більшої гостроти набувало угорське блокування напередодні Саміту НАТО у Брюсселі 11–12 липня 2018 року.

В. Орбан погрожував заблокувати будь-яке рішення за підсумками засідання за участю Грузії та України. Лише в результаті плідних і тривалих багатосторонніх переговорів Україні вдалося досягти непростого (одночасно для України та Грузії) компромісного рішення щодо проведення засідання Північноатлантичної Ради НАТО з Грузією та Україною.

Глава Місії України при НАТО Вадим Пристайко назвав згоду Угорщини на проведення засідання у такому форматі «певним кроком назустріч із боку Будапешта». Він переконаний, що «спроби блокування участі України в Брюссельському Саміті НАТО – це максимум, якого дійшов конфлікт». Звісно, цей акцентований дипломатичною мовою меседж адресований, здебільшого, політикам в Будапешті. Втім з дипломатичних джерел відомо, що вирішальним для досягнення компромісу щодо цього засідання був тиск Вашингтона на Будапешт.

Варто наголосити, що за підсумками засідання ПАР–Грузія–Україна на Брюссельському саміті НАТО було оприлюднено документ «Заява від імені Головуючого на засіданні про відносини Україна–НАТО за підсумками засідання Північноатлантичної Ради з Грузією та Україною».

У п.2 цього документа було чітко зафіксовано, вочевидь за наполяганням Угорщини, наступне: *«Щодо Закону України про освіту, ухваленого Верховною Радою України у вересні 2017 року, країни–члени Альянсу закликали Україну цілковито виконати рекомендації і висновки Венеціанської комісії, причому Україна заявила про свою готовність до цього»* [8].

Винесення Угорщиною проблематики двосторонніх відносин на порядок денний співробітництва України з НАТО та ЄС викликало спочатку подив серед членів Європейського Союзу та Альянсу, а згодом перетворилося на втому й роздратування. Адже для всіх є очевидним, що блокування однією країною співпраці Україна–НАТО, особливо у сфері оборони та безпеки України, є вигідним тільки для Росії та її стратегії щодо розколу євроатлантичної єдності серед членів Альянсу.

Угорська політика стала зручним знаряддям російської зовнішньополітичної пропаганди, навіть того не усвідомлюючи. Отже, угорське вето в НАТО стало небезпечним для самого Альянсу. За таких обставин не складно спрогнозувати, що в Альянсі відновляться дискусії щодо обмеження ситуацій застосування або модифікації принципу консенсусу

у прийнятті рішень. Угорщині не дадуть змогу експлуатувати мову шантажу і використовувати для цього майданчик НАТО. Термін для вибачення цієї угорської примхи вже давно вичерпано.

Є побоювання, що антипродуктивна поведінка Угорщини в рамках ЄС та НАТО може зашкодити й іміджу інших країн Центральної та Східної Європи, які є членами цих організацій, та негативно позначитися на фінансуванні масштабних інфраструктурних проектів, виділенні регіональних субсидій для слабозвинених регіонів та фермерських господарств тощо.

Практика застосування вето в НАТО для вирішення суперечливих питань у двосторонніх відносинах між союзниками або з третіми країнами стає дедалі більш вживаною та загрозливою для єдності Альянсу. Процес розширення НАТО також гальмується через десятилітній шантаж Грецією щодо примушення колишньої республіки Македонії змінити назву країни як умова для зняття вето на її вступ до НАТО. Така поведінка деяких союзників збільшує кількість прихильників реформи принципу консенсусу.

Зважаючи на всі чинники, що формують претензії Угорщини до України та використання НАТО як майданчика для шантажу, для налагодження з Угорщиною конструктивного діалогу, можливо, доцільно створити міжвідомчу (на рівні заступників міністрів освіти та/або культури, закордонних справ) українсько-угорську групу, запросивши до її складу посередників країни-члени ЄС та НАТО – Румунію, Словаччину, Польщу, Чехію, Австрію, Німеччину та Францію. Вибір саме цих країн зумовлений тим, що частина з них у відносинах з Угорщиною має схожу проблему щодо прав етнічних угорців, тоді як Франція та Німеччина зможуть поділитися своїм досвідом повоєнного примирення населення у прикордонних регіонах і цивілізованого вирішення мовного питання. Початковою платформою для цієї ініціативи може стати майданчик у форматі «Вишеградська четвірка + Україна». Виступити з відповідною ініціативою могли б, приміром, Польща або Словаччина.

На додаток до політико-дипломатичних зусиль вагому роль у врегулюванні напруги у відносинах із Будапештом мають відігравати неурядові організації та експертне середовище через проведення форумів та наукових конференцій для обговорення вищезазначеної проблематики.

За умови готовності Будапешта до конструктивного діалогу в нашому арсеналі є спектр конкретних кроків, які поліпшать сусідські відносини:

- започаткування щорічного проведення тижнів українського та угорського кіно в двох країнах;
- проведення в 2019 році Днів угорської культури в Україні та, відповідно, згодом аналогічні культурно-мистецькі заходи України в Угорщині;
- відкриття інформаційно-культурних центрів в Ужгороді та Будапешті;

– розширення програм обміну і стажування студентів між університетами двох країн;

– організація поїздок бізнес-делегацій до регіонів, прес-турів тощо.

Можливо, варто поновити практику, яка була раніше, наприклад, у Київському університеті театру та кіно ім. Карпенка-Карого, де щороку формувалося повноцінне угорське відділення, на яке набирали студентів з етнічних угорців. Україна готова і завжди вивчатиме мови сусідів, але ніколи не прийме мову шантажу.

1. Speech by Foreign Minister Sigmar Gabriel at the Munich Security Conference [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/rede-muenchner-sicherheitskonferenz/1602662>.
2. «Ukraine has stabbed Hungary in the back by amending its education act» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/ukraine-has-stabbed-hungary-in-the-back-by-amending-its-education-act>.
3. Веб-портал Президента України, Виступ Президента України на пленарному засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи, 11 вересня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-plenarnomu-zasidanni-parlament-43850>.
4. Transcript of the records. Speech made by the President of Ukraine Petro Poroshenko and Q&A, 11 September 2017. Site web Parliamentary Assembly Council of Europe. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTML-EN.asp?SpeechID=263>.
5. Веб-портал Уряду Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gouvernement.fr/action/la-reforme-territoriale>.
6. Hungary: a Foreign Policy Stress-Test Case for NATO and the European Union? 30 May 2018, Péter Krekó [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://eu.boell.org/en/2018/05/30/hungary-foreign-policy-stress-test-case-nato-and-european-union>.
7. Hungary's Orban threatens EU budget veto, 04.05.18, FRANCE24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.france24.com/en/20180504-hungarys-orban-threatens-eu-budget-veto>.
8. Chairman's statement on NATO-Ukraine following the meeting of the North Atlantic Council with Georgia and Ukraine at the Brussels Summit [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Electronic access https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156623.htm.

Serhii ESAULOV,
diplomat, postgraduate student
at the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

FOREIGN POLICY OF HUNGARY TOWARDS UKRAINE OR “EUROPEAN MENU À LA CARTE”

Abstract. The author raises the issue of settling conflicts around the world and discusses modern attempts to establish law and order. Particular attention is paid to the intricate relations between Hungary and Ukraine. With Russia’s aggression against Ukraine there was ruined a system of international relations, which provided for the rule of law, the right to settle disputes without applying military tools, force or threats. Russia initiated a new precedent of impunity, insolent violation of the fundamental norms of international law, and demonstrated the world how the borders may be redrawn as one sees fit and “bring historical justice”.

The author notes that one of the reasons for the escalation of the conflict between Hungary and Ukraine has become the language issue. Still, however pity it is, all attempts of the Ukrainian side to resolve conflict matters have appeared to be vane, since Budapest is reluctant to listen to and consider any arguments of Kyiv, being fully distracted by its demand.

It is hard to imagine that in civilized “old” Europe, Germany, for instance, would express claims or even threaten France for the fact that pupils in schools of the French region of Alsace (until 1918, its territory formed part of Germany that attempted to annex it at times of the Second World War) are taught in the official language – French, not in the language of the neighbouring country, even though the Alsatian and German languages are equally spoken there.

Unfortunately, Hungary seems not to be ready to follow the example of the Franco-German reconciliation in terms of relations with all neighbours, despite the philosophy of its membership in the EU and NATO. The revenge-seeking attitudes of the Hungarian political establishment regarding the revision of borders according to the Versailles and Yalta systems of international relations are constantly boosted in all directions in the neighbouring countries, where ethnic Hungarians live (Romania, Slovakia, Serbia and Ukraine). The so-called “formula of protecting interests of Russian citizens in Crimea and Donbas” adopted from Putin has apparently laid the foundation for the foreign policy strategy of V. Orban. First, as regards the appeal to make the region of ethnic Hungarians’ residence autonomous and subsequently – the appeal to hold a referendum on separation.

The author summarizes that along with the political and diplomatic efforts, a substantial role in easing the tension in relations with Budapest should be played by non-governmental organizations and the expert community though holding forums and scientific conferences aiming at discussing the above-mentioned issues.

Keywords: Hungary, conflict, Law on Language, geopolitics, strategies, foreign policy, Ukraine.

Сергій КОШОВИЙ,
кандидат історичних наук,
головний консультант
Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків
апарату Верховної Ради України

ПАРТНЕРСТВО В УКРАЇНСЬКО-ІНДОНЕЗІЙСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ СПІВПРАЦІ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан українсько-індонезійських відносин. Проаналізовано передумови та перспективи подальшого розвитку взаємин. Приділено увагу і визначено основні шляхи та можливості поглиблення двосторонньої співпраці.

Ключові слова: Україна, Республіка Індонезія, країни Південно-Східної Азії, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), зовнішня політика, дипломатичні відносини, безпека, регіональна співпраця.

Республіка Індонезія (*далі – РІ*) є одним із важливих та перспективних партнерів України в регіоні Південно-Східної Азії (*далі – ПСА*). Це зумовлено низкою причин. Країна є однією із засновниць держав інтеграційного об'єднання Південно-Східної Азії (*далі – АСЕАН*), другою за темпами росту економікою в ПСА. Вона є найбільшою мусульманською державою світу (майже 88 % населення сповідує іслам) та четвертою за чисельністю (після КНР, Індії і США, станом на 2017 р. – 262 млн осіб). З огляду на темпи зростання населення, за кілька років тут буде понад 300 млн мешканців. Країна вигідно вирізняється своїм геополітичним положенням, є активним членом світової спільноти та бере участь у численних міжнародних об'єднаннях.

Суттєву увагу широкому спектру індонезійських питань (зовнішня політика, внутрішня політика, безпека, історія, регіональна співпраця тощо) у своїх наукових проєктах приділяють представники **англо-американської**

(Alan G. Rix, Geoffrey C. Gunn, Hendrik Meyer-Ohle, Robert H. Barnes, Ben Kiernan, Adelle Neary), **японської** (Takashi Terada, Hidehiko Kanegae, Yusuke Koizumi, Yuka Kayane), **китайської** (Liu Bing, Yang Luhui, Niu Linjie, Li Daojun, Liang Zhiming, Thang Leng Leng), **нідерландської** (Eddy van Doorslaer, Jaap van Dissel, Anne Booth, Anna Weidemann), **російської** (Л.М. Єфімова, Н.І. Хохлова, О.В. Петров, О.Ю. Другов, К.В. Кочеткова, О.Л. Петрова) історіографічних шкіл.

Дослідження різних аспектів з індонезійської тематики, зокрема й аналіз двостороннього та багатостороннього співробітництва, були предметом наукових робіт українських науковців: Є.І. Барщевський [1–4], О.В. Гаврилюк [5], Н.Д. Городня [6–9], О.М. Ляхін [10], О.В. Коломієць [11], М.М. Комарницький [12–16], І.Є. Лоссовський [17–18], В.В. Недбай [19–21], Т.В. Орлова [22], І.Є. Підберезних [23–25], А.Г. Смержевська [26–27], Я.Б. Турчин [28], С.О. Шергін [29–31] та інші.

Водночас більшість зазначених вчених розглядають особливості становлення, розвитку регіонального об'єднання країн Південно-Східної Азії, зокрема Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), приділяючи куди менше уваги самій Індонезії та її ролі в розвитку вищезазначеного міждержавного утворення, яка залишається ядром інтеграційних процесів у регіоні. Проте індонезійську проблематику формування та розвитку відносин України з цією країною ПСА лише починають досліджувати, тож вона перебуває на своєму початковому етапі. Спеціальних фундаментальних досліджень із зазначеної тематики об'єктивно бракує.

Ґрунтовними та ємними, на наш погляд, є аналітичні доповіді (2011 та 2014 рр.) експертів із Національного інституту стратегічних досліджень, у яких було проаналізовано головні напрями зовнішньополітичної діяльності Індонезії й України [32–33]. Про чільне місце РІ в системі зовнішньополітичних інтересів України наголошується в аналітичній доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2017 році» [34].

На превеликий жаль, ми мусимо констатувати, що індонезійських фахівців з української проблематики на цей час в Індонезії немає. Оскільки українська мова, культура, історія та суміжні напрями дисциплін з української тематики поки що не викладають та не вивчають у ВНЗ Індонезії. Поодинокі публікації спорадично представлені в національних ЗМІ з фокусом уваги на розвиток економічної та гуманітарної взаємодії сторін. Проте вони не мають системного характеру. З огляду на це в публікації було використано поточну інформацію з веб-сайтів інформаційних агентств та періодичних видань, яка дозволяє здійснювати аналіз динаміки розвитку із широкого спектра проблематики сучасної Індонезії, зокрема й двосторонньої співпраці. Мова йде про щоденні англомовні версії газет країни –

«The Jakarta Post» [35], «Republika Online» [36] та інформаційне агентство «Антара» [37]. Серед досліджень економічного спрямування особливої уваги заслуговує публікація 2018 р. Азійського банку розвитку [38] з поточними даними розвитку економіки Індонезії та прогнозними оцінками на найближчу перспективу.

Дослідження особливостей розвитку взаємодії України та Індонезії потребує висвітлення загальних даних про країну на поточному етапі. Важливо зазначити, що розмір ВВП Індонезії в доларовому еквіваленті посідає 16-те місце у світі та на I квартал 2018 року становить 1,015 трлн дол. США. Золотовалютний резерв країни сягає 122,9 млрд дол. США (21-ше місце у світі). Золотий резерв РІ – 80 тонн (38-ме місце у світі). Індонезія разом з Індією та КНР продовжує демонструвати економічне зростання, залишаючись найпотужнішою економікою в Південно-Східній Азії. У 2015–2017 рр. темпи розвитку індонезійської економіки сягнули 4,8–5,0% (тривале зростання з 2009 р.), а за прогнозами на 2018 рр. становитиме 5,1–5,3% відповідно. Країна прагне стати в найближчий час економічним великогоавиком, докладаючи для цього багато зусиль. Чимало експертів вважають, що Індонезія до 2030 року стане однією із семи найпотужніших економік світу. Аналітики та експерти впливових міжнародних інвестиційних компаній регулярно включають Індонезію до потенційних економічних моделей (проектів) майбутнього, чиї національні економіки мають найкращі шанси перетворитися в найближчій перспективі на локомотиви міжнародної системи економічних відносин XXI ст. Прогнозно-аналітичні дослідження іноземних авторів та економічних експертів (Rodrigo A. Chaves, Andrew Tilton, Julian Smith, Karlis Salna, Frederico Gil Sander) демонструють, що й у подальші роки темпи зростання Індонезії зберуться. Так, зокрема, інвестиційна компанія «Goldman Sachs» зарахувала РІ до переліку індустриальних держав із рівнем прибутку національної економіки вище середнього, до переліку *«Наступних [розвинутих] 11 країн»* («Next 11»), Pricewaterhouse Coopers до *«Сімки нових центрів зростання»* («E-7» / Emerging 7), журнал «Economist» змодельював своє утворення, взявши за аббревіатуру перші букви назви країн («Civets» – Colombia, Indonesia, Vietnam, Turkey, South Africa). У 2011 році фахівцями американської транснаціональної банківської та фінансової корпорації Citigroup Індонезію було внесено до групи країн під назвою *«Глобальні країни, що генерують зростання»* («3-G» / Global Growth Generating countries).

Основу економіки країни й надалі становить *промисловість* (майже 43% ВВП, базовими галузями промисловості залишаються видобуток нафти і природного газу, виробництво добрив, електроніка, текстильне виробництво, цементна та харчова промисловості, машинобудування), *сектор послуг* (майже 44% ВВП, здебільшого завдяки туризму) та *сільське госпо-*

дарство (13% ВВП, основними агропромисловими продуктами є виробництво рису, какао, чаю, кави, пальмової олії, каучуку, арахісу, спецій та інші. Експорт товарів цієї групи належить до базисних плантаційних товарів тощо, які забезпечують основні валютні надходження серед галузей ненафтового сектора). Пріоритетом розвитку Індонезії залишаються інвестиції в інфраструктурні проекти та туристичну галузь.

Актуальні пріоритети зовнішньої та безпекової політики Індонезії

Чітко сформульовані цілі індонезійської зовнішньої політики щодо оборони й безпеки, міжнародного розвитку й торгівлі, міжнародної співпраці та дипломатії визначають принципову модель відносин, яку Індонезія реалізує зі своїми сусідами, а також з іншими державами в межах міжнародних організацій, учасником яких вона є. Серед таких міжнародних структур – організація Азійсько-Тихоокеанської економічної співпраці (АТЕС), Саміт країн Східної Азії, Форум «Азія-Європа» (АСЕМ), Група 15 (G-15, «Рух неприєднання»), Регіональний форум АСЕАН із питань миру та безпеки (АРФ), Організація співпраці «Південь-Південь», входить до країн «Великої двадцятки», Групи 77 (G-77 або «Групи сімдесяти семи»), Азійського банку інфраструктурних інвестицій, Організації ісламського співробітництва тощо. Загалом Індонезія є учасником понад 70 міжнародних організацій.

Від часу коли Президентом РІ став Джоко Відодо (початок повноважень із 20 жовтня 2014 р.), зовнішньополітичний курс країни було вписано до парадигми *«тисяча друзів, нуль ворогів»*, яка була сформована в добу його попередника Сусіло Бамбанг Юдхойоно, правління якого асоціюють зі стабільністю й економічним зростанням країни. Варто нагадати, що 20 жовтня 2014 р. відбулася інавгурація представника нової хвилі політиків, новообраного президента Індонезії (сьомий за ліком) Дж. Відодо, більш відомого як Джокові (набрав 53,15% голосів виборців). Виборчий мандат забезпечив Джокові п'ять років для здійснення реформ, які він ініціював, особливо в інфраструктурній сфері.

В останньому опитуванні Індо Барометр (Indo Barometer) [39], науково-дослідницької установи, що займається, передусім, виборчими дослідженнями в Індонезії, зазначається, що загалом 48,8 відсотка респондентів вказали, що вони голосуватимуть за чинного президента Дж. Відодо, у разі якби вибори відбувалися зараз. Суттєво відстає від нього в рейтингу голова партії «Геріндра» («Рух за велику Індонезію», Partai Gerakan Indonesia Raya, «Gerindra») Прабово Субіанто з 22,3% голосів респондентів. Аналогічна різниця в симпатіях індонезійських виборців підтверджується також останніми опитуваннями моніторингової компанії Poltracking Indonesia [40], у якому Джокові може розраховувати на 57,6

відсотка голосів підтримки, тоді як 33,7% вказали, що вони будуть голосувати за Субіанто як президента на період 2019–2024 років. Зазначається, що на цей момент не простежується активність інших кандидатів, які могли б приєднатися до виборчих перегонів за посаду президента на виборах 2019 року.

Принаймні 60% респондентів заявили, що вони задоволені тим, що зробив президент і його адміністрація за майже чотири роки перебування у владі. Як наслідок, у нових політико-модернізаційних умовах формуються й нові погляди на власну зовнішню політику.

Тож зовнішня політика президента Дж. Відодо характеризується прагненням відігравати більшу роль в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Головним показником цього стала його передвиборча програма, у якій було зроблено акцент на зміцнення країни, як «глобальної морської осі», що має сприяти тіснішому зв'язку між Тихим та Індійським океанами та потенційно допомагає перетворенню держави на головного гравця в забезпеченні стабільності в цьому регіоні. Для досягнення цієї цілі керівництво Індонезії прагне збільшити морський потенціал країни для гарантування безпеки в таких стратегічних ділянках Індійського океану, як Малаккська, Зондська та Ломбоцька протоки. Визначальним документом щодо зовнішньої політики Індонезії, яку країна реалізує з 2014 р., є концепція «Дипломатії Індонезійського морського валу» («Diplomasi Poros Maritim Indonesia») [41]. Бажання Індонезії використати як свій статус середньої держави, так і роль морських шляхів, свідчить про суттєві зміни зовнішньополітичного курсу країни, що має й матиме подальший вплив на відносини з іншими країнами регіону. Основне завдання, яке ставить перед собою команда Дж. Відодо, полягає в оновленні політичної, економічної та культурної ідентичності Індонезії не лише як країни-архіпелагу, а й як морської держави. Водночас індонезійське керівництво прагне дотримуватися давнього принципу «вільної та активної» зовнішньої політики. Очевидним є те, що ця концепція спрямована на всеохопне використання стратегічного розташування Індонезії між Індійським та Тихим океанами.

Водночас керівництво країни наголошує на важливості так званої програми «Дев'ять пріоритетних завдань» («Nawa Cita») [42], презентованої громадськості в межах президентської виборчої кампанії чинного глави держави Дж. Відодо. Відповідно до програми одним із дев'яти завдань порядку денного є створення надійної національної інфраструктури безпеки та оборони країни через цілковиту модернізацію застарілого військового індонезійського обладнання, закупівлі новітніх зразків озброєння та зміцнення ролі власної оборонної промисловості.

Індонезія відіграє щораз більшу роль у міжнародних справах та намагається чітко дотримуватися принципів Статуту ООН. Вона неухильно

наголошує на особливій важливості дотримання принципу невтручання у внутрішні справи країн, насамперед у контексті регіональних відносин. Послідовно обстоюючи свої економічні інтереси, Індонезія підтримує дуже активні та взаємовигідні стосунки зі США, Японією, Сінгапуром, державами Європи (особливо Нідерландами), які для неї залишаються головними джерелами зовнішніх інвестицій та нових технологій.

Взаємодія з Китаєм є також важливою частиною зовнішньої політики РІ. Відносини між Індонезією і КНР мають статус «всеохопного стратегічного партнерства» (угода «Comprehensive Strategic Partnership», від жовтня 2013 р.). За останні п'ять років сторони реалізували понад 3000 різноманітних проектів. КНР зараз є найбільшим торговельним партнером Південно-Східної Азії та її третім за величиною іноземним інвестором після Сінгапуру та Японії. За словами Джаухарі Оратмангуна (Djauhari Oratmangun), новопризначеного посла РІ в Китаї та Монголії (20 червня 2018 року вручив Вірчі грамоти голові КНР Сі Цзіньпіну), Індонезія зосередиться на інвестиціях та посиленні торгівлі з Китаєм.

До слова, у 2017 р. Індонезію відвідало майже 2,3 млн туристів із Китаю та Гонконгу. Тим часом у КНР нині навчається 14,7 тис. індонезійських студентів, які допомагають підтримувати добрі відносини між двома країнами.

Під час недавнього офіційного візиту (7–9 травня 2018 р.) Голови Держради КНР Лі Кецяна в Індонезію китайський прем'єр-міністр погодився збільшити імпорт індонезійської пальмової олії до 500 тис. тонн на рік. У 2017 р. Індонезія експортувала 3,73 млн т неочищеної пальмової олії до Китаю, що на 16% більше у порівнянні з 2016 роком. Голова уряду КНР також погодився відкрити ринок Китаю для низки тропічних фруктів з Індонезії, зокрема й мангостана, манго та дуріана.

Індонезія прагне до обговорення питань залучення потенційних інвестицій із КНР до Північної Суматри, Північного Калімантану, Північного Сулавесі та Балі в розмірі 64 млрд дол. США відповідно до ініціативи китайського керівництва «Пояс і шлях». Водночас Китай активно сприяє залученню Індонезії до реалізації власної глобальної стратегії, зокрема її морської частини.

Проблемами, які спричиняють серйозну стурбованість Індонезії, є міжнародний тероризм, особливо ісламський, розповсюдження зброї масового знищення, невирішені територіальні суперечки між країнами регіону та мілітаризація Південно-Китайського моря.

Найбільш актуальним питанням для безпекового співробітництва залишається ситуація довкола Південно-Китайського моря й наявних спірних територій. Позиція Пекіна і Джакарти з цього питання полягає в тому, щоби вирішити наявні суперечки на основі переговорів політико-дипло-

матичними методами. Крім того, у 2010 році Пекін долучився до одного з «асеоцентричних» безпекових форматів – зустріч міністрів оборони держав АСЕАН і восьми країн-партнерів (Австралія, Індія, Японія, Нова Зеландія, Республіка Корея, КНР, РФ і США) щодо діалогу (ASEAN Defence Ministers' Meeting, ADMM-Plus).

За умов геополітичної ситуації, яка склалася у світі та в Азійському регіоні в результаті динамічних змін зовнішнього та безпекового середовища, формування конкурентних регіональних економічних структур, Індонезія дедалі більше уваги приділяє поглибленню співпраці в межах АСЕАН, вважаючи, що ця потужна та успішна регіональна структура є не лише економічним важелем розвитку регіону, а і стратегічним та безпековим імперативом.

Офіційна зовнішньополітична позиція Індонезії полягає в тому, що ширша регіональна співпраця сприяє економічному зростанню й забезпеченню регіонального миру та безпеки. Водночас зусилля індонезійського керівництва спрямовані на перетворення країни на впливового геополітичного гравця на глобальному рівні.

Роль Індонезії в АСЕАН

Індонезія є важливою країною не лише з огляду на величезний потенціал її ринку, а й у зв'язку з неабиякою її роллю в Південно-Східній Азії. Підтвердженням цьому є статус Джакарти як дипломатичної столиці АСЕАН. Будучи визнаним лідером Асоціації країн Південно-Східної Азії, Індонезія приділяє серйозну увагу розвитку тісної співпраці в межах цього об'єднання та й далі проводить активну політику на подальше зміцнення позицій політико-безпекової спільноти АСЕАН. Окрім того, Індонезія активно очолює процес розробки норм і створення інститутів цього утворення, бере активну посередницьку участь у вирішенні суперечок і криз.

На субрегіональному рівні зусилля країни спрямовуються на реалізацію потенційних переваг концепції так званих «трикутників зростання»: «Індонезія–Малайзія–Таїланд» (*Indonesia–Malaysia–Thailand Growth Triangle, IMT-GT*) й «Індонезія–Малайзія–Сінгапур» (*Indonesia–Malaysia–Singapore Growth Triangle, IMS-GT*) та низки інших економічних форматів на локальному рівні.

З огляду на економічний інтерес і важливість підтримання зв'язків із партнерами цього регіону та з огляду на відкриття 2013 року представництва України при Секретаріаті АСЕАН, простежується налаштованість української сторони щодо налагодження співпраці з цим об'єднанням, насамперед у торговельно-економічній площині, залучення України до реалізації низки регіональних проектів, а також набуття Україною статусу спостерігача в АСЕАН.

Зауважимо, що конкретні заходи з інституалізації відносин між Україною та АСЕАН нададуть суттєвого імпульсу розвитку політико-безпекової, торговельно-економічної та гуманітарної співпраці між сторонами.

Згідно зі статистичними даними, торік сукупний ВВП АСЕАН становив 2,761 трлн дол. США [43], а до 2020 року може сягнути 4 трлн дол. США, отже, економіка АСЕАН стане сьомою економікою на глобальній мапі. В останні роки країни АСЕАН докладають спільних зусиль на шляху створення єдиного ринку праці та митного простору.

Політичний складник двосторонньої співпраці між Україною та Індонезією

Сьогоднішня ситуація в Індонезії визначається насамперед стабільністю економічного та політичного життя країни при стійких темпах зростання. Історія двосторонніх відносин між Індонезією та Україною налічує понад 25 років. За цей час відбулися два державних візити глав Української держави до Джакарти (1996 та 2016 рр.), три візити високого рівня парламентських делегацій Індонезії до Києва (2013 та 2017 рр.) та низка інших важливих візитів. У відносинах двох країн відсутні суперечності політичного характеру, здебільшого питання світової політики та міжнародного розвитку фактично або потенційно займають близькі позиції. Це створює широкі можливості для тіснішої співпраці на міжнародному рівні.

Україна зацікавлена в розвитку політичного діалогу та всебічного економічного співробітництва з РІ, яка є одним із найбільш перспективних економічних партнерів у ПСА. Серпневий візит 2016 р. Президента України П. Порошенка до Індонезії став підтвердженням інтересу України до поглиблення співпраці з нею. Проведені зустрічі засвідчили готовність сторін поліпшувати взаємини між державами та сприяти подальшому пошуку шляхів підвищення ефективності співпраці.

У зв'язку з цим, перший візит вищого керівництва Індонезії до України важливий не лише з огляду на необхідність підтримання інтенсивності контактів на найвищому рівні, але й як сигнал індонезійській політичній еліті та підприємцям про те, що співпраця з Україною має підтримку на найвищому рівні. Це також нагода задати напрям і тональність взаємодії на двосторонньому рівні на подальше майбутнє.

У жовтні 2015 року в Парламенті РІ створено Групу дружби «Україна–Індонезія». У грудні 2015 р. – Групу Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків з Індонезією, яка сьогодні налічує 10 осіб.

У 2017 р. відбулося чотири візити в Україну парламентських делегацій Індонезії. За першу половину 2018-го вже відбулося чотири візити представників Національної Консультативної Асамблеї Республіки Індонезія. Варто звернути увагу на необхідність подальшого поглиблення парла-

ментського складника українсько-індонезійських відносин шляхом організації візитів на найвищому парламентському рівні, міжпарламентських груп дружби, удосконалення взаємодії між нашими постійними делегаціями в межах міжпарламентських асамблей та різних міжнародних майданчиків із метою отримання підтримки індонезійської сторони щодо міжнародного моніторингу ситуації й захисту прав людини на окупованих територіях АР Крим і Донбасу, а також їх деокупації. Корисним є сприяння залученню Міністерством закордонних справ України індонезійських релігійних мусульманських організацій до процесу моніторингу та координації дій щодо порушення прав людини в Криму та на Сході України.

Наступним важливим кроком із поглиблення міжпарламентських взаємин має стати перший візит української сторони до Індонезії на найвищому парламентському рівні.

Позиція офіційної Джакарти щодо російської агресії проти України

Офіційна позиція Індонезії щодо конфлікту на Сході України сьогодні є такою – країна беззастережно підтримує суверенітет та територіальну цілісність України. Характерно, що Джакарта категорично засуджує анексію Криму Російською Федерацією на порушення міжнародного права.

Водночас серед експертної спільноти Індонезії побутує думка про необхідність врахування відносин із РФ в економічній сфері та особливо у сфері ВТС. Також активно триває діалог щодо можливості приєднання Індонезії до Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) у формі створення ЗВТ між сторонами. Зазначимо, що товарообіг між РФ та Індонезією у 2017 р. був зафіксований на рівні 3,27 млрд дол. США (зростання на рівні 25,12% порівняно з 2016 р.). Проте очікується, що зростання у 2018 році дещо сповільниться через низку причин. За останніх три роки міністри закордонних справ РФ та Індонезії провели щонайменше чотири зустрічі (2015 р. в Куала-Лумпурі, 2016 в Сочі, 2017 в Джакарті, 2018 р. в Москві), включно з першим офіційним візитом глави зовнішньополітичного відомства РФ до Джакарти в серпні 2017 р., у межах якого було підписано документ «План консультацій між Міністерством закордонних справ Індонезії та Міністерством закордонних справ РФ на період 2017–2019 рр.», який передбачає проведення діалогу та консультацій із регіональних та глобальних питань, також початок обговорення зміцнення партнерства між двома сторонами через виведення двосторонніх відносин на рівень стратегічного партнерства. Не менш важливим у цьому контексті є те, що РФ у серпні 2017 року відкрила своє представництво в АСЕАН у столиці Індонезії. Також у другій половині 2018-го очікують на візит російського Президента до Джакарти.

Співпраця України та Індонезії в межах міжнародних організацій

Політичне керівництво Індонезії поділяє позицію, що ООН має ефективно працювати для забезпечення справедливого та безстороннього розв'язання проблем глобального розвитку, миру та безпеки, міжнародних кризових ситуацій, недопущення порушення положень свого Статуту і принципів міжнародного права. Водночас, за словами Президента Індонезії, з якими він звернувся до учасників Азійсько-Африканської конференції у 2015 році з нагоди 60-річчя Бандунзької конференції (PI) [44], нагальною є необхідність проведення радикальної реформи міжнародних інституцій, а саме ООН, Міжнародного валютного фонду та Світового банку.

Варто зауважити, що українсько-індонезійське співробітництво в межах міжнародних організацій, насамперед ООН, характеризується високим рівнем взаємодії з питань виборів до керівних та допоміжних органів, функційних комісій системи ООН. У 2016 р. Індонезія розпочала свою виборчу кампанію щодо обрання до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН (РБ ООН) на термін 2019–2020 рр. 8 червня 2018 р. під час голосування на засіданні Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку її було вчетверте обрано непостійним членом ООН на вказаний період. На цьому шляху Індонезія «змагалася» з Мальдівською Республікою за право єдиного представницького місця від регіону АТР у РБ ООН.

Україна під час виборів непостійних членів РБ ООН у червні 2018 року, як і було домовлено сторонами, підтримала кандидатуру Індонезії. З огляду на це представники РІ висловили зацікавленість у набутому Україною досвіді в подібному статусі для пошуку найбільш збалансованих та ефективних механізмів вирішення глобальних викликів сучасності.

Механізми двосторонньої співпраці

За інформацією МЗС України, на червень 2018 року правову основу українсько-індонезійського торговельно-економічного співробітництва становлять понад два десятки документів, які охоплюють провідні сфери взаємодії. Сьогодні створено два механізми для розвитку міждержавної співпраці. Перший із них – це *Міжурядова індонезійсько-українська комісія з економічної та технічної співпраці* (2005 р. – перше засідання, 2009 і 2018 рр. – друге та третє засідання відповідно), яка розробляє, оцінює та досліджує шляхи просування двосторонніх відносин та співпраці в галузі економіки, торгівлі, інвестицій, стандартизації, малого та середнього бізнесу, промисловості, транспорту, сільського господарства, наукового та технічного співробітництва та туризму та, звичайно, на її засіданнях відбувається обмін думками на поточний стан національних економік та інше.

Другий механізм – це *двосторонні консультації*, які проходять із певною регулярністю для обговорення питань розвитку співробітництва в

політичній сфері та поточних політичних питань між Індонезією та Україною. Останні консультації відбулися на початку 2018 р. в межах проведення Третього засідання Міжурядової українсько-індонезійської комісії з економічного та технічного співробітництва.

Економічна співпраця

За даними Державної служби статистики України, за підсумками 2017 року загальний обсяг торгівлі товарами між Україною та Індонезією становив 657,9 млн дол. США. Зокрема, експорт – 397,3 млн дол. США (збільшення на 11%), а імпорт – 260,6 млн дол. США (збільшення на майже 10%) [45].

Відповідно до переліку перспективних країн для розвитку українського експорту (за винятком ЄС) щодо реалізації Експортної стратегії України та класифікації Міністерства економічного розвитку й торгівлі України, Індонезія – це великий ринок (16-те місце у світі), який швидко зростає в абсолютному вимірі (6-та позиція у світі), займав 2-ге місце за рівнем середнього зростання експорту товарів упродовж 2014–2017 рр., посідає 6-те місце за потенціалом споживання харчових продуктів, входить у ТОП-30 за рівнем відповідності структури українського експорту до його імпорту (29-та позиція).

Для Індонезії Україна є другим за обсягом торговельним партнером у Центральній та Східній Європі та великим ринком для пальмової та кокосової олій.

Під час візиту Президента України П. Порошенка до Індонезії в серпні 2016 року було домовлено про початок консультацій щодо зони вільної торгівлі між країнами, мета якої – заохочування різноманітних інвестиційних проектів. У цьому контексті дуже важливо, щоби сторони працювали над створенням більших можливостей та переваг для бізнесу в межах майбутньої ЗВТ. Також варто пам'ятати про чинник РФ, яка за останні роки суттєво наростила свою присутність як у цій країні, так і в регіоні АСЕАН загалом. На недавньому Третьому саміті Росія–АСЕАН (19–20 червня 2016 р.), що відбувся в Сочі на найвищому рівні, йшлося про перспективу створення ЗВТ «Росія–АСЕАН». Зрозуміло, що реалізувати ці плани швидко не вдасться, адже є чимало геополітичних ризиків і певних розбіжностей серед членів АСЕАН. Водночас, варто визнати, що експортні можливості РФ конкуруватимуть з українськими у сферах авіабудування, ВТС та АПК.

Важливим кроком на цьому шляху стало б декларування в межах контактів високого рівня інтересу до істотного поглиблення торгово-економічної співпраці з Індонезією та формулювання певних цілей такої співпраці, зокрема планованих рівнів товарообігу. З боку Індонезії – отримання офіційної підтримки прагнень України до поглиблення економічної співпраці

та швидкого проходження переговорного процесу щодо майбутньої ЗВТ. Також треба мати на увазі те, що Республіка Індонезія має твердий намір та налаштованість посилити співпрацю у сферах машинобудування, сільсько-го господарства, медицини та туризму з партнерами з України.

Експортними товарами з Індонезії в Україну є переважно жири та олії (пальмова олія – 75% усього імпорту), продукти хімічної галузі (органічні хімічні сполуки, полімерні матеріали, пластмаса), харчові продукти (кава, чай та спеції, риба та морепродукти), папір та картон, меблі, продукція електронного машинобудування, легкої промисловості. А з України Індонезія імпортує здебільшого чорні метали (більше половини всього експорту), сільськогосподарську продукцію (борошно, крупи, зерно, інша с/г номенклатура). Водночас потенційні можливості торговельно-економічних відносин між двома країнами задіяні не повністю і про це регулярно констатують обидві сторони.

Ситуація щодо розвитку українського експорту ускладнюється тим, що індонезійським урядом час від часу вводиться додаткове мито на імпорт гарячекатаного металу, що мають сплачувати основні постачальники металургійної продукції, зокрема й Україна. Подібна практика була щодо імпорту пшеничного борошна з України. Знову ж, питання такого штибу необхідно врахувати та врегулювати в межах майбутньої ЗВТ.

Перспективними галузями українсько-індонезійського співробітництва вважаються проектування, будівництво, реконструкція та модернізація енергетичних, видобувних, нафтопереробних підприємств, розробка та будівництво нафто- і газопроводів, проведення геологорозвідувальних робіт, будівництво морських портів, взаємодія у сфері дослідження, мирного використання космосу, військово-технічна співпраця, постачання і ремонт військової техніки та озброєння, а також передавання технології їх виготовлення; торговельне судноплавство, обмін технологіями, транспорт, туризм. Великий потенціал співпраці є у фармацевтичному секторі.

Не менш привабливо і вкрай перспективно має вигляд співпраця у сфері авіабудування та постачання в Індонезію літаків «Антонов». Варто нагадати, що географічно Індонезія – це територія численних островів із розвинутою мережею бюджетних авіаперевізників, яким потрібні сотні нових літаків. Для українського авіапрому країни Південно-Східної Азії можуть стати найбільшим споживачем ринку цивільної авіації. Галузь авіаційного виробництва є одним із прикладів нерозкритого потенціалу, який може приносити користь Індонезії та Україні в економічних зв'язках.

Для України ринок Азійсько-Тихоокеанського регіону надзвичайно перспективний з економічного погляду. Нині АТР перетворилася на «майстерню» світу, там потужно зростає промислове виробництво. Цей регіон належить до ємних ринків збуту. В Індонезії стрімко зростає середній клас.

Так, згідно з даними експертів, сьогодні на цьому ринку працює майже 50 млн осіб, а вже у 2030 році їхня кількість становитиме до 135 млн осіб.

Широкі можливості відкриває співпраця у сфері сільського господарства, яка може стати магістральним напрямом об'єднання спільних зусиль, особливо після підписання у 2016 році Меморандуму про співробітництво у сфері сільського господарства між профільними відомствами сторін. Варто зазначити, що українські компанії зацікавлені в нарощуванні постачання збіжжя, пшеничного борошна, сільськогосподарської та харчової продукції, ветеринарних препаратів з України в Індонезію. Щороку Україна може експортувати в Індонезію мільйон тонн зерна. На сьогодні пшениця в цій країні не вирощується, а вся мука виробляється виключно з імпортової сировини. Крім того, Індонезія імпортує велику кількість сої, 60% якої припадає на США, інші дві найбільші країни-імпортери сої до Індонезії – Бразилія та Аргентина.

Підписану Угоду про співробітництво між ТПП України та ТПП Республіки Індонезія (2009 р.) варто наповнити змістом домовленостей та активніше на практиці реалізовувати можливості сторін. До чинників, що стримують розвиток двосторонньої торгівлі, належать торгівля за допомогою третіх країн, відсутність прямого транспортного сполучення, перешкоди процедурного характеру, брак поінформованості ділових кіл про потенційні можливості один одного. Цей механізм підприємцям України та Індонезії ще належить запровадити в дію.

Без сумніву, ідея створення Українсько-індонезійської ділової асоціації, яка була підтримана індонезійською стороною, сприятиме налагодженню безпосередніх контактів між представниками бізнесу двох країн. Варто також враховувати наявний досвід країн пострадянського простору (Білорусь, Казахстан, Узбекистан), які в різних формах активно розвивають відносини з Індонезією на двосторонньому рівні та у форматі співпраці з АСЕАН. З огляду на вищезазначене та для формування й реалізації послідовної політики передбачуваного курсу щодо Республіки Індонезія видається доцільною розробка Кабінетом Міністрів України проекту Комплексної програми взаємодії та забезпечення в подальшому її виконання.

Після затвердження у встановленому порядку основних напрямів Кабінету Міністрів України доцільно затвердити план реалізації Комплексної програми та контроль за її виконанням.

Науково-технічна сфера

У сфері українсько-індонезійського науково-технічного співробітництва останнім часом зростає кількість двосторонніх візитів на експертному рівні, під час яких опрацьовувалися можливості щодо подальшого розвитку вже започаткованої взаємодії, а також налагодження нових

взаємовигідних контактів у машинобудуванні, енергетиці, нафтогазовій промисловості, в авіаційній, хімічній, нафтохімічній галузях.

Завдяки Рамковій угоді про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору, яка набрала чинності на початку 2011 року, Україна та Індонезія реалізують перспективні напрями у сфері фундаментальної космічної науки, розробки і виробництва супутників для наукових та комерційних цілей, проведення спільних науково-дослідницьких робіт, конструювання, виробництво, запуски, управління і використання ракет-носіїв, супутників та інших космічних систем. З огляду на це необхідність подальшої співпраці між Національним космічним агентством України й Національним агентством Індонезії з питань аеронавтики та космосу має надзвичайно перспективний вигляд.

Гуманітарна сфера

Що стосується співпраці в гуманітарній сфері, то можна зазначити, що Україна долучилася до програми стипендій «Дармасісва» («Darmasiswa»), (спільний проект Міністерства освіти та МЗС Республіки Індонезії) для заохочення вивчення індонезійської мови, музики, культури та традицій студентами з країн із якими встановлені дипломатичні відносини. Проте кількість українських студентів ще незначна: за період 2009–2012 рр. вона становила 35 студентів з України, на сьогодні (2017/2018 академічний рік) у вищих навчальних закладах Індонезії навчалося 17 студентів (частина з них вчиться на магістерських програмах, зокрема троє українців здобули стипендію уряду РІ в липні 2018 р. за програмою «Kemitraan Negara Berkembang» для навчання в кращих університетах Індонезії за різними освітніми напрямами) і тут варто дослухатися до індонезійських побажань щодо збільшення кількості учасників з українського боку в згаданій програмі.

У 2015–2017 рр. між ВНЗ України та Індонезії було укладено п'ять меморандумів про взаєморозуміння, які зараз перебувають на початковій стадії реалізації. Важливо звернути увагу, що дії зазначених угод сприятимуть поглибленню студентських, наукових і між людських контактів. Для вивчення мови та культури Індонезії в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (на сьогодні єдиний ВНЗ України, партнером якого є провідний вищий навчальний заклад – «Університет Індонезія» / Universitas Indonesia) 2015 року було започатковано викладання індонезійської мови та розпочато підготовку фахівців з індонезійської мови (щороку виділяється 8 місць за кошт українського бюджету). Загалом кількість українських студентів, які вивчали індонезійську мову та відвідували РІ, налічує майже 120 осіб. Доцільною видається пропозиція започаткувати курс вивчення української мови та культури в одному з ВНЗ Індонезії, згодом поширивши цю практику на інші індонезійські виші.

У межах взаємодії регіонів, міст багатьох країн світу функціонують активні робочі контакти між господарюючими суб'єктами, формуються міжрегіональні ринки, розв'язуються проблеми підвищення ефективності національних економік. Договірно-правова база українсько-індонезійської міжрегіональної співпраці налічує лише 1 документ, який регламентує встановлення дружніх та побратимських зв'язків на рівні область-провінція, місто-місто. У червні 2007 року було підписано Угоду про співробітництво між столицями, містами-побратимами Києвом та Джакартою (лист про наміри був підписаний у травні 2005 р.). Водночас із метою реалізації економічного потенціалу та гуманітарного міжрегіонального співробітництва індонезійська сторона, особливо після візиту Президента України до РІ у 2016 році, активно пропонує партнерство українським містам. Так, зокрема, у 2017–2018 рр. відбулися зустрічі Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Індонезія в Україні Юдді Кріснанді в меріях міст Кременчук, Харків (потенційний партнер м. Бандунг або Сурабая), Запоріжжя, Львів (можливе місто-побратим Джок'якарта). У 2011 році мала бути підписана Угода про співробітництво між провінцією Західна Ява та Житомирською областю. Також до анексії півострова Російською Федерацією адміністрація АР Крим планувала започаткувати партнерські відносини та міжрегіональну взаємодію з індонезійським островом Балі в галузі економіки, туризму, культури, освіти, спорту та охорони здоров'я.

Варто зазначити, що практика святкування Днів Індонезії доволі поширена у світі, тому проведення таких заходів у містах України неодмінно слугувало б для розкриття потенціалу сторін у різних сферах та знайомству з культурою та традиціями РІ.

Суттєві перспективи співпраці сторін має сфера туризму. У 2016 році індонезійською стороною в межах візової лібералізації було запроваджено безвізовий режим для громадян України для короткотермінових візитів (не більше 30 днів для туризму, здійснення обмінів у галузі мистецтва й культури, проведення лекцій та семінарів, бізнес тощо), водночас запровадження Україною практики «віз після прибуття» (2017 р.) та «електронних віз» (2018 р.) неодмінно сприятиме розвитку двосторонніх зв'язків у цій галузі.

Безперечно, що запровадження регулярного прямого авіарейсу Київ–Джакарта–Київ також збільшить потік українських та індонезійських відвідувачів. Головні надії на появу прямих регулярних рейсів між двома країнами покладаємо на національних перевізників – авіакомпанії МАУ і Garuda Indonesia. Проте для запровадження регулярних прямих авіарейсів мають сформуватися належні економічні підвалини та відповідний пасажиропотік.

Від часу перебування на посаді очільника індонезійської держави Дж. Відодо ним було ініційовано комплексну стратегію, метою якої є популяризація десяти нових пріоритетних туристичних місць «нових Балі» (10 Destinasi «Bali Baru», розвиток інфраструктури острова Суматра на заході РІ та провінції Північна Малуку на сході), виходячи з позитивної практики, яка допомогла стати острову Балі найвпізнаванішою туристичною окрасою Індонезії у світі. Доречно зауважити, що у 2017 році Індонезію відвідали 14 млн іноземних туристів (громадяни КНР, країн Близького Сходу, Австралії, Сінгапуру, США, Японії, Індії, країн Європи). У найближчих планах урядовців РІ в рамках реалізації чинного Стратегічного 5-річного плану у сфері туризму – довести цей показник до 20 млн туристів у 2019 році. Очікується, що за цим планом внесок туризму в економіку підвищиться до 7,5% до 2019 р. з 4,5 відсотків у 2016-му. Варто зауважити, що за даними Всесвітньої туристичної організації ООН вклад туризму у світовий ВВП становить 10%, а кількість робочих місць, прямо або опосередковано причетних до сфери туризму – 11%. За словами Посла РІ в Україні Юдді Кріснанді, туристи з України посідають другу за кількістю позицію з регіону Східної Європи після РФ. На сьогодні це близько 8,5 тис. українських відвідувачів щороку. Для порівняння, кількість громадян РФ, які відвідали РІ у 2017 р. становила 110 тис. туристів, за першу половину 2018 р. – майже 69 тис. осіб.

Таким чином, розбудова взаємовигідних відносин із країнами АТР, передусім із державами Східної та Південно-Східної Азії, має стати одним зі стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів України. Для нашої держави важлива позитивна динаміка у відносинах не лише з традиційними «глобальними гравцями», а й із новими світовими та регіональними лідерами. Саме тому на порядок денний виходить пошук нових підходів у відносинах із Республікою Індонезія та успішне просування власних інтересів держави як у регіоні АТР загалом, так і в ПСА зокрема.

Важливим завданням і для Києва, і для Джакарти залишається створення умов для забезпечення стабільності нинішнього характеру двостороннього співробітництва, особливо в торговельній сфері. Своєчасним кроком на цьому шляху стало б декларування в рамках контактів на високому рівні інтересу до істотного поглиблення торгово-економічної співпраці з Індонезією та формулювання певних цілей такої співпраці, зокрема планованих рівнів товарообігу.

Корисним можна вважати створення консультативного механізму щодо розвитку українського енергетичного сектора та енергетичної співпраці між відповідними українськими та індонезійськими міністерствами й державними структурами відповідного профільного спрямування.

Україні варто лобювати проекти з надання українськими підприємствами підрядних/субпідрядних послуг для реалізації різноманітних інфраструктурних об'єктів на території Індонезії, зважаючи на оголошені та ті, що вже реалізуються, плани будівництва 25 морських портів у РІ та інших інфраструктурних проєктів.

Складність безпекових процесів у регіоні ПСА й загалом у світі зумовлює необхідність проведення регулярних двосторонніх політичних консультацій щодо актуальних питань сьогодення, зокрема подальшої підтримки в протидії російській агресії, відновленні миру й територіальної цілісності України. Окрема увага України має бути зосереджена на протидії дезінформації в індонезійських мас-медіа, які мають найбільший вплив на громадськість. Варто зважати на те, що просування інтересів України в РІ неодмінно стикається із протидією Росії, як нашого основного конкурента внаслідок схожих ринкових ніш, всіякою протидією просуванню українських інтересів та з огляду на позиції РФ на індонезійському ринку, що зміцнюються.

Перспективність ринку зброї країн ПСА й Індонезії, зокрема для України, є очевидною з огляду на схвалену Верховною Радою та ратифіковану в лютому 2017 року Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Індонезії про співробітництво в оборонній сфері. Однак для успішної роботи в цьому регіоні Україні необхідно чітко сформулювати сутність національних інтересів та забезпечити належну державну підтримку вітчизняних оборонно-промислових підприємств і експортерів, а також забезпечити гнучкість при реагуванні на запити потенційних споживачів.

Варто заохочувати спільну діяльність щодо співпраці аналітичних структур, освітніх та наукових закладів, комунікації людей та фахівців із різних напрямів. Надання державної підтримки суттєво підсилить можливості такої співпраці та її ефективність.

Кадрове посилення профільного департаменту МЗС України співробітником зі знанням індонезійської мови слугувало б додатковим ресурсом для якісної розробки політики щодо Індонезії й регіону ПСА зокрема.

1. *Барщевський Є.І.* АСЕАН та система регіональної безпеки: бачення з АРФ / Є.І. Барщевський // Грані. – 2013. – № 12. – С. 66–72.
2. *Барщевський Є.І.* Компаративний аналіз впливу азійської фінансової кризи та світової фінансової кризи на АСЕАН та нормотворчий інститут «Шлях АСЕАН» / Є.І. Барщевський // Вісник Маріупольського державного університету. – 2013. – №7–8. – С. 147–155.
3. *Барщевський Є.І.* Зовнішньополітичні інтереси України в субрегіоні Південно-Східної Азії: наявні проблеми та перспективи / Є.І. Барщевський // Гілея: науковий вісник. – 2015. – № 93. – С. 353–357.
4. *Барщевський Є.І.* Еволюція АСЕАН в контексті глобалізаційних викликів XXI століття: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук. – / М-во освіти і науки України, Чорномор. держ. ун., 2015. – 20 с.
5. *Гаврилюк О.В.* Вектор АСЕАН у зовнішній політиці України / О.В. Гаврилюк // Вектор АСЕАН у зовнішній політиці України. – 2017. – № 24 (3) – С. 61–67.

6. *Городня Н.Д.* Інтеграційні процеси в Східній Азії на початку XXI ст. у вимірі економічної, політичної і соціокультурної складових / Н.Д. Городня // Дослідження світової політики. – 2013. – № 1. – С. 137–155.
7. *Городня Н. Д.* Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.): монографія / Н.Д. Городня – Київ: Прінт-Сервіс, 2014.– 528 с.
8. *Городня Н.Д.* Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки) / Н.Д. Городня. – Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України, 2015. – 230 с.
9. *Городня Н.Д.* Роль АСЕАН у розвитку міждержавної взаємодії країн Південно-Східної Азії / Н.Д. Городня // Гілея. – 2015. – № 99. – С. 109–112.
10. *Ілюхін О.М.* Лексика індонезійської мови: історико-лінгвістичний погляд / О.М. Ілюхін. – Київ, 2015. – (Східні мови та літератури). – С. 8–11.
11. *Коломієць О.В.* Концепція «Співтовариства безпеки» АСЕАН, як геополітична модель національної безпеки / О.В. Коломієць. – Київ: КиМУ, 2012. – (Проблеми міжнародних відносин). Вип. 4. – С. 211–224.
12. *Комарницький М.М.* Роль АСЕАН у формуванні регіональної політики в Південно-Східній Азії / М.М. Комарницький // Вісник Львівського національного університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2007. – № 21. – С. 44–50.
13. *Комарницький М.М.* Розвиток регіональних відносин у Південно-Східній Азії у світлі нових теоретичних концепцій / М.М. Комарницький // Вісник Львівського національного університету. Серія «Філософські науки». – 2009. – № 12. – С. 201–209.
14. *Комарницький М.М.* Перспективи розвитку регіональної безпекової політики в Південно-Східній Азії / М.М. Комарницький // Вісник Львівського національного університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2009. – № 26. – С. 24–30.
15. *Комарницький М.М.* Україна та Південно-Східна Азія: перспективи співпраці в XXI сторіччі // Гуманітарні та соціальні науки. Матеріали І Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009, 14–16 травня 2009 р., м. Львів. – Л.: Видавництво Національного Університету «Львівська Політехніка», 2009. – С. 147–149.
16. *Комарницький М.М.* Регіональний і глобальний контекст економічного розвитку країн Південно-Східної Азії // Економіка України в умовах посилення глобалізаційних процесів: виклики і перспективи. Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції, 15–16 травня 2009 р., м. Львів. – Л.: Видавництво Львівського національного університету, економічний факультет, 2009. – С. 216–217.
17. *Лоссовський І.Є.* Актуальний стан і короткострокові пріоритети двосторонніх відносин України з країнами Східної Азії / І.Є. Лоссовський // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2013. – № 1. – С. 262–271.
18. *Лоссовський І.Є.* Проблеми розвитку національної та регіональної безпеки в Південно-Східній Азії / І.Є. Лоссовський // Університет: Історико-філософський журнал. – 2013. – №3. – С. 23–48.
19. *Недбай В. В.* Роль Індонезії в регіональній інтеграції АТР / В.В. Недбай. // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. – Серія: Політологія. – 2016. – № 261. – Т. 273, Вип. 261. – С. 109–113.
20. *Недбай В.В.* Історія, сучасний стан і перспективи розвитку двостороннього співробітництва України й Індонезії / В.В. Недбай // ЕМІНАК: Науковий щоквартальник. – 2016. – №1. – С. 93–96.
21. *Недбай В.В.* Зовнішньополітична стратегія Індонезії / В.В. Недбай // ЕМІНАК Науковий щоквартальник. – 2016. – № 2. – С. 73–76.
22. *Орлова Т.В.* Сучасна політична історія країн світу / Т.В. Орлова, 2017. – (2-ге вид., доп. і переробл.). – С. 944. Сучасна політична історія країн світу – 2-ге вид., доп. і переробл. / Т.В. Орлова. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. – 944 с.
23. *Підберезних І. Є.* Індонезія: шлях до прогресивного розвитку та демократії / І. Є. Підберезних. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – 2015. – № 5. – С. 129–134.
24. *Підберезних І.Є.* Роль Південно-Східної Азії в стратегії Сполучених Штатів Америки щодо Китаю / І.Є. Підберезних // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Історія. – 2016. – № 262. – Т. 274, Вип. 262. – С. 64–68.
25. *Підберезних І.Є.* Регіональні відносини з країнами Південно-Східної Азії на шпальтах американського видання «Financial Times»: джерелознавчий аспект / І.Є. Підберезних // Гілея: науковий вісник. – 2016. – № 113. – С. 119–122.

26. *Сморжевська А.Г.* Перспективи і напрямки реалізації зовнішньої політики Республіки Індонезія за Президентства Джоко Відодо / А.Г. Сморжевська – Київ: Міжнародні відносини Серія «Політичні науки», 2016.
27. *Smorzhevska A.* The role of south-south cooperation in Indonesia's foreign policy / Anna Smorzhevska // *European political and law discourse.* – 2017. – № 4. – Р. 71–76.
28. *Турчин Я.Б.* Особливості та потенціал співпраці України з країнами АСЕАН / Я.Б. Турчин // *Гілея: науковий вісник.* – 2014. – № 80. – С. 395–398.
29. *Шергін С.О.* Три різних країни однієї Азії / С.О. Шергін // *Зовнішні справи.* – 2011. – № 4. – С. 16–21.
30. *Шергін С.О.* Нові тенденції на ринку озброєнь Південно-Східної Азії / С.О. Шергін. – Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – (Аналітичні записки ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»). – С. 556.
31. *Шергін С.О.* «Золотий» ювілей АСЕАН: досягнення і проблеми розвитку / С.О. Шергін // *Зовнішні справи.* – 2017. – № 9. – С. 5–10.
32. Пріоритети політики України щодо країн Азії: аналіт. доп. / А.З. Гончарук, А.М. Кобзаренко, О.К. Микал, за заг. ред. О.В. Литвиненка. – Київ: НІСД, 2011. – С. 64.
33. Місце Азіатсько-Тихоокеанського регіону у зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетах України: аналіт. доп. / А.З. Гончарук, С.А. Кошовий, А.М. Кобзаренко, Н.С. Фабрика – Київ: НІСД, 2014. – С. 65.
34. Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – Київ: НІСД, 2017. – 928 с.
35. *The Jakarta Post* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.thejakartapost.com>.
36. *Republika Online* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.republika.co.id/kanal/en/>. Назва з екрана. Дата звернення 11.07.2018.
37. *Antara information agency* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://en.antaranews.com/>. Назва з екрана. Дата звернення 25.07.2018.
38. *Asian Development Outlook (ADO) 2018: How Technology Affects Jobs.* Asian Development Bank, April 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.adb.org/publications/asian-development-outlook-2018-how-technology-affects-jobs>. Назва з екрана. Дата звернення 10.08.2018.
39. *Indo Barometer* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.indobarometer.com/publicish/?read=analisa/1679/Jenderal-Perkuat-Modal-Politik-Jokowi>. Назва з екрана. Дата звернення 12.08.2018.
40. *Poltracking Indonesia* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://poltracking.com/rilis-survei-nasional-poltracking-indonesia-evaluasi-pemerintahan-jokowi-jk-dan-meneropong-peta-elektoral-2019-ppersepsi-dan-perilaku-pemilih-menjelang-pemilu-2019.html>. Назва з екрана. Дата звернення 12.08.2018.
41. *Kementerian Luar Negeri Indonesia* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kemlu.go.id/id/berita/siaran-pers/Pages/Presiden-Jokowi-Deklarasikan-Indonesia-Sebagai-Poros-Maritim-Dunia.aspx>. Назва з екрана. Дата звернення 01.08.2018.
42. «Nawa Cita», 9 Agenda Prioritas Jokowi-JK. 20 May 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.republika.co.id/berita/nasional/politik/14/05/20/n5uq9m-nawa-cita-semilan-agenda-jokowijk>. Назва з екрана. Дата звернення 02.06.2018.
43. *Gross domestic product (GDP) of the ASEAN countries from 2008 to 2018 (in billion U.S. dollars)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.statista.com/statistics/796245/gdp-of-the-asean-countries/>. Назва з екрана. Дата звернення 01.08.2018.
44. *Opening Statement of President Joko Widodo at the 60th Asian African Conference.* Jakarta, 22 April 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kemlu.go.id/buenosaires/en/arsip/siaran-pers/Pages/Opening-Statement-of-President-Joko-Widodo-at-the-60th-Asian-African-Conference.aspx>. Назва з екрана. Дата звернення 05.08.2018.
45. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Назва з екрана. Дата звернення 06.07.2018.

Serhii KOSHOVYI,
Candidate of Historical Sciences,
Chief Advisor at Inter-Parliamentary Relations Division
of the Administration of the Verkhovna Rada of Ukraine

PARTNERSHIP WITHIN UKRAINIAN-INDONESIAN INTERSTATE RELATIONS: PRACTICAL ASPECT OF COOPERATION

Abstract. The article analyses modern condition of Ukrainian-Indonesian relations, studies special features of interaction between Ukraine and Indonesia, highlights topical priorities of foreign and security policies of Indonesia. A wide range of Indonesian issues, namely foreign policy, domestic policy, security, history, regional cooperation and others are also highlighted. The role of Indonesia in the context of the ASEAN is defined. Taking into consideration the geopolitical situation in the world and Asia region, which has appeared as the result of dynamic changes in external and security environments and the formation of competitive regional economic structures, Indonesia currently pays more attention to deepening cooperation within the framework of the ASEAN, believing that this powerful and successful regional institution is not just an economic lever for the region's development, but also a strategic and security imperative.

In addition, the article summarizes political elements of bilateral cooperation between Ukraine and Indonesia, defines the position of official Jakarta concerning Russian aggression against Ukraine, outlines cooperation of Ukraine and Indonesia within the framework of international organizations. Moreover, the attention is paid to means of bilateral cooperation, particularly in economic, scientific and technical and humanitarian fields. Major directions and opportunities for further enhancing of bilateral cooperation are stated.

Keywords: Ukraine, Republic of Indonesia, countries of South-East Asia, Association of South-East Asian Nations (ASEAN), foreign policy, diplomatic relations, security, regional cooperation.

Шувра ЧАКРАБОРТІ,
Міжнародний консультант ІТС,
Женева, Швейцарія.
директор АМС Overseas FZE,
промоутер української продукції
в країнах Близького Сходу та Африки (м. Дубай, ОАЕ)

ЧИ СПРАВДІ АФРИКА ТАК ДАЛЕКО?

Анотація. У статті автор спростовує усталені міфи та стереотипи, які сформувались про країну протягом певного періоду часу. Розглядає сучасну історію Африки, аналізує недоліки та переваги молодого континенту. Підкреслює, що країни Африканського континенту нині є лідерами мобільного банкінгу. Обґрунтовує можливість співпраці між країнами у сфері продовольчої безпеки.

Ключові слова: континент, сучасна історія Африки, колоніальний період, співпраця.

Кожного разу, коли я починаю розмову про Африку, перебуваючи в Україні, досить часто стикаюся з усталеними міфами та стереотипами, які сформувалися протягом тривалого періоду. Такі смертельні хвороби, як СНІД, Ебола, малярія, а також картини жахливої бідності – це, мабуть, перше, що багатьом спадає на думку. Несамовиті історії про затонулих іммігрантів десь біля берегів Європи, зображення голодних дітей на екранах телевізорів, безумовно, не викликають жагучого бажання підійти ближче до вивчення цього континенту.

Ба більше, Африка розташована досить далеко від нас і здебільшого нам невідома, а засоби масової інформації старанно зображають Африку виключно в чорних фарбах, тому в нашій свідомості вона асоціюється з чорним кольором.

А нас із дитинства виховують через історії боротьби добра і зла, у яких добро завжди перемагає. Водночас зло завжди забарвлене в темні тони. Якщо ви уважно подивитесь популярні дитячі мультфільми, наприклад, «Король Лев», «Бембі», «Ну, постривай!», то побачите, що негативні герої й лиходії зображені в характерних темних фарбах. Також і в класичному

балеті «Лебедине озеро» негативна героїня Одилія одягнена в синяво-чорне плаття, що вирізняє її на тлі позитивних героїв у білосніжному одязі. Саме тому «темний континент» сприймається нами з побоюванням і недовірою. Напевно, чорний колір очікує своєї черги, щоби одного разу стати звеличеним!

Сучасна історія Африки затьмарена колоніалізмом, апартеїдом, рабством, етнічними конфліктами, геноцидами, і в континенту було не так багато можливостей, щоби стати прославленим у всьому світі.

Це зовсім не означає, що світ не знав про Африку. Навпаки, Західна Європа понад сто років тому відчула запах багатства, завоювала Африку і створила свої колонії. Європейці жили там, керували ресурсами і використовували природні багатства протягом більш ніж одного століття. На мою думку, не буде перебільшенням стверджувати, що одним із основних джерел благополуччя Західної Європи є саме Африка.

Коли в історії Африки закінчився темний колоніальний період, як і в Азії, були розграбовані матеріальні блага, більшість населення було позбавлено можливості отримувати базову освіту протягом кількох поколінь.

Україна, на щастя, не має колоніального минулого за океаном, як, скажімо, Західна Європа, але, з іншого боку, через цей історичний факт у неї не було можливості детальніше ознайомитися зі специфікою народів і культурою країн Африки. Звісно, якщо ти не знаєш чогось, ти ставишся до цього з пересторогою, а іноді й упередженням.

Із незрозумілої причини, багато людей у світі, коли говорять про континент Африка, помилково вважають це однією величезною країною. Кумедний факт, але так само багато американців, наприклад, називали величезний СРСР Росією. Насправді, на континенті Африка розташувалися 54 незалежні країни, і територія Африки може вмістити весь Китай, Індію, суміжні США та більшу частину Європи. Народи й культура африканців,

починаючи від Єгипту і до Південної Африки, такі ж різноманітні, багатолікі, як від Сибіру до Узбекистану.

Однією з переваг сучасної Африки є те, що континент насправді надзвичайно молодий. Майже половину населення чисельністю в 1,2 млрд осіб становить молодь у віці до 25 років. Погодьтеся, сьогодні молоді люди, озброєні інтернетом і смартфонами, можуть творити дива.

Країни Африканського континенту нині є лідерами мобільного банкінгу. Під час мого першого візиту в крихітну країну

Малаві я відвідав чудове озеро з однойменною назвою. Для країни без виходу до моря це дивовижної краси озеро з білосніжним піском є головною туристичною привабою. Дорогою назад мій місцевий водій на ім'я Чіконді купив трохи риби для своєї сім'ї на всю готівку, що була в нього із собою. Потім надійшов дзвінок від його сестри, яка також попросила купити їй риби. У Малаві це є традицією, на зразок тієї, як купити «бички» дорогою з Одеси до Києва. Чіконді зізнався, що він би з радістю виконав прохання, якби не витратив до цього всю готівку. За лічені секунди на звичайний кнопковий мобільний телефон Чіконді надійшов сигнал, який «приніс» гроші, і Чіконді зміг відразу ж купити риби на узбіччі дороги і для своєї сестри. Це стало наочним прикладом того, як індійська компанія «Airtel» здійснила величезні капіталовкладення в регіон і сприяла розвитку сучасних технологій.

Сфера моєї діяльності вимагає часто відвідувати багато країн на різних континентах. У всіх столицях я обов'язково стикаюся з автомобільними заторами. Дар-ес-Салам, найбільше місто Танзанії, відоме своїм перенавантаженим трафіком, особливо шляхом в аеропорт. Одного разу ми зупинилися в заторі. Водій готельного таксі сказав, що, схоже, це надовго й запропонував скористатися послугою підключення до Wi-Fi. Я заплатив приблизно долар, натомість продуктивно попрацював протягом тієї години затору.

Мало хто знає, що зараз Гана є одним із піонерів у галузі застосування концепції «blockchain» у процесі реєстрації земель і приватної власності. Мені пощастило познайомитися з відомим університетським професором, якого Президент Гани призначив куратором для виконання цього завдання.

В Україні, як житниці, є що запропонувати країнам Африки, які розвиваються у сфері продовольчої безпеки. Маючи хороші знання й досвід, українці можуть добре посприяти розвитку сільського господарства й харчової промисловості Африки. Ці галузі здебільшого ще перебувають

*Зустріч із Вірою Сонгве, виконавчим секретарем Економічної комісії ООН для Африки
Meeting with Ms. Vera Songwe, Executive Secretary of the UN Economic Commission for Africa*

біля витоків упровадження сучасних методів культивування земель, зрощення та зберігання. До прямих постачань готової продукції (продукти тваринництва, молочна продукція, рослинні масла) Україна також може запропонувати свій здобутий досвід з питань важкого машинобудування, гірничо-видобувного обладнання, розвитку інфраструктури, післязбиральної обробки зерна, технології обробки харчових продуктів й у сфері інформаційних технологій.

У травні цього року мене запросили узяти участь у засіданні 51-ї Сесії економічної комісії ООН для Африки та щорічної Конференції Африканських Міністрів фінансів, планування та економічного розвитку, на якій під одним дахом зібралися міністри 54 африканських країн у головному офісі ООН в Аддіс-Абебі, Ефіопія (<https://www.uneca.org/cfm2018>). Під час конференції я побачив різноманітні прагнення африканських країн, а також став свідком бурхливого обговорення щодо розвитку єдиної континентальної вільної зони для розширення бізнесу.

Для будь-якого бізнесу, який прагне налагодити співпрацю з Африкою, найпершим і головним кроком має стати визначення країни або регіону, тобто спершу необхідно налагодити свій цільовий ринок на просторах великого континенту. Невеликі за територією країни здатні, на перший по-

гляд, обіцяти хороші перспективи, але з іншого боку, вони представлені обмеженою кількістю клієнтів. Тому спочатку необхідно ретельно вивчити специфіку конкретно обраного регіону або країни, зважаючи на такі важливі моменти, як логістичні та фінансові питання, розробити ефективний план впровадження, ґрунтуючись на виявлених особливостях.

Африка велика й різноманітна, там ви можете знайти й незайману красу Занзібару (Танзанія), і дивовижний тваринний світ Сафарі в Масаї-Мара (Кенія), і залишки найдавнішої людини на Землі Люсі в Аддіс-Абебі (Ефіопія), і нікому не відомі піраміди Судану.

Свіжоприготовані тилляпії з витоку Нілу в Уганді, або нільський окунь, спійманий на перетині двох Нілів у Хартумі, виправдають сподівання найвибагливішого гурмана. Не дивно, чому «Visit Rwanda» є спонсором англійської футбольної команди «Арсенал» у сезоні 2018–2019 рр.

Щодня ми всі починаємо ранок із філіжанки кави «Арабіка» (регіон Ефіопії), отримуємо справжню насолоду від смаку какао, виробленого в Кот д'Івуарі, ми даруємо своїм коханим троянди, вирощені в Кенії, а також обручки з діамантами із Конго, ми танцюємо під ритми Африки. Неймовірно, але Африка допомагає святкувати наші життя. То ж, може, Африка не так уже й далеко, і настав час познайомитися з нею ближче?

Suvra CHAKRABORTY,
*International Consultant of ITC,
Geneva, Switzerland, Director of AMC Overseas FZE,
promoter of Ukrainian products in the Middle East & Africa (Dubai, UAE)*

IS AFRICA THAT FAR?

Whenever I start a discussion on Africa in Ukraine, in most of the cases I come across dogmas, myths and stereotypes. Deadly diseases like AIDS, Ebola, Malaria and pictures of extreme poverty come into the mind at first. Pathetic stories of drowning immigrants close to the European shores and pictures of malnourished children on television screens certainly do not add appetite to explore the region any closer. Moreover, the continent is too far from home territory and is quite unknown, still hidden behind dark mysterious legends.

For centuries, we have been fed by media, which has generally shown Africa in dark shades. From childhood, we are brought up by the stories where 'the good' fights 'the evil' and good always turns out to be the winner. If you observe carefully, you will see in popular cartoons we raise children with character traits, like "Lion King", "Bamby", "Nu pogodi", the evils and the villains are depicted in distinctive dark colors. In classic ballet "Swan Lake" we see evil Odile clad in a black attire among the "snow white good ones". The colour black is still waiting its turn to be glorified some day!

The recent history of Africa is marred with colonialism, apartheid, slavery, ethnic conflicts, genocides and the continent have had very few opportunities to be glorified in front of the world.

It does not mean, that the world did not know about Africa. Western Europe smelled the wealth of those regions and reached those borders centuries ago and eventually concurred and colonized them. They lived there, ruled there, looted them out of their wealth completely for more than a century. It won't be an overstatement to say that a major source of Europe's wealth is Africa.

When Africa came out of its colonial days, like in Asia, they not only found their wealth looted but also found that the overwhelming share of their population was kept far away from the light of basic education for generations.

Ukraine fortunately has no such colonial past across ocean and may be therefore not that well versed with people and culture of these places. It's quite natural that when you don't know somebody, you are apprehensive about them.

For some unknown reason, many in the world refer to the continent Africa as if it's a large country as a whole. It is amusing, just like the way most Americans refer to the vast Soviet Union as Russia. The continent of Africa contains fifty-four sovereign countries and the land of Africa can house whole of China,

India, contiguous US and much of Europe. People and cultures of Africans starting from Egypt to South Africa are as different and diverse as that of Siberia to Uzbekistan.

One beauty of Africa today is that the continent is extremely young. Around half of the population of 1.2 billion people is less than twenty-five years of age. These young populations empowered by internet and smart phones can do wonders.

You know, countries of the African continent are leaders in mobile banking today. In my last trip to the tiny nation of Malawi, I visited the picturesque lake Malawi. For a landlocked country, this beautiful lake with white sand beach is a major tourist attraction. My local driver Chikondi bought fish on the way back with all the money he had with him for his family. Then came a call from his sister. She came to know that brother was visiting the lake side on duty and wanted some fish too. It is very much like the practice in Ukraine; when we buy Bychky on the way from Odesa to Kyiv. Chikondi confessed he used all spare money to buy fish for his family and can only buy for her if she sends some. In no time came a signal on his mobile device. An intimation of money being transferred from his sister and Chikondi bought fish instantly on the roadside. Indian company Airtel has made a major investment in that region.

My job takes me to many countries in different continents. I have seen traffic jam in all the major capitals. Dar Es Salam is also notorious for its traffic jams, especially on their airport road. We got stuck at the jam. The hotel taxi driver said, it looked like we were to stay on the road for quite sometime and offered a service of connecting to Wi-Fi for an hour in his car. I paid close to a dollar and spent most productive time in a traffic jam.

You know Ghana to be a leader in testing “blockchain” for their land and property registration process. I am fortunate to have met the famous university professor whom the President has appointed as an advisor for this purpose.

Ukraine, being a bread basket, has a lot to offer to the developing countries of Africa in the field of food security. With rich experience and expertise Ukrainians can be of much help to the agricultural and food sectors in Africa, where in many cases they are at the early stages of introduction of modern cultivation, irrigation and storage. In addition to direct supplies of readymade food products like poultry, dairy, vegetable oil, Ukraine has a lot to offer to the nation building aspirations in Africa with their expertise in heavy engineering, mining equipment, infrastructure development, post-harvest grain handling, food processing and IT sectors.

During 11th–15th May 2018 in the major event – Fifty-first Session of the Economic Commission for Africa and the Annual Conference of African Ministers of Finance, Planning and Economic Development – finance & planning ministers of fifty-four countries gathered under one roof in the UN headquarter Ad-

dis Ababa (<https://www.uneca.org/cfm2018>). There, once again I felt the diverse aspirations of different African countries and also their aspiration and desire to create a continental free zone for business.

For any business, that is willing to explore the opportunities in Africa, the first and most important step is to identify the areas of focus. Small countries can show good prospect, but individually offer small clientele. Therefore, considering the ground realities like logistical and financial aspects, one has to decide on an effective entry plan.

Africa is large and diverse, you can find there; the pristine beauty of Zanzibar (Tanzania), wildlife extravaganza of Maasaimara (Kenya), the remains of the oldest human Lusy in Addis Ababa (Ethiopia) and unknown pyramids of Sudan. Fresh Tilapia at the Source of Nile in Uganda or Nile Perch at the Junction of two Niles at Khartoum can meet the expectations of any demanding taste buds. No wonder 'Visit Rwanda' is the sponsor of the English football team Arsenal for the season 2018–2019.

We start the day with a sip of Arabica (a region in Ethiopia), relish the tests of Cacao from Ivory coast, greet the loved ones with Kenyan roses, engagement rings with diamonds from Congo and dance with rhythms of Africa – Africa somehow helps us celebrate our lives. So maybe it's high time to know Africa closer?

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,
професор кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
директор Інституту зовнішньої політики, доктор політичних наук

ЧОМУ 20 РОКІВ ВЕЛИКОГО ДОГОВОРУ НЕ ВРЯТУВАЛИ УКРАЇНУ ВІД РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ?

Анотація. У статті проведено аналіз значення Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. Окреслено заяву Президента України Петра Порошенка щодо припинення Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, проаналізовано причини зволікання розриву дипломатичних відносин з країною-агресором, досліджено торговельно-економічні та фінансові причини такого зволікання.

Ключові слова: Великий договір, Україна, Російська Федерація, дипломатичні відносини, партнерство, статус.

3 вересня 2018 року Президент України Петро Порошенко на зустрічі з керівниками фракцій і груп Верховної Ради запропонував до 30 вересня повідомити Росії про припинення Договору про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною та Російською Федерацією. «Я планую найближчим часом із цього приводу, після внесення пропозицій Міністерством закордонних справ, провести засідання РНБО й терміном до 30 вересня направити за своїм підписом повідомлення Російській Федерації про не продовження дії зазначеної угоди. Це не вимагає голосування в парламенті, але, безумовно, я б хотів провести з цього приводу відповідні консультації, щоби врахувати позицію, думку парламенту. <...> Хочу внести деякі коментарі і ясність із погляду не продовження великого договору з РФ про дружбу і співробітництво. Підкреслюю, що він не розривається, оскільки це складна процедура. Він припиняє свою дію у зв'язку з не продовженням», – заявив П. Порошенко [1].

Ця заява виявилася несподіваною для українського політикуму й суспільства загалом. Хоча ще 12 квітня Президент України Петро Порошенко, виступаючи на 11-му Безпековому форумі в Києві, заявив, що внесе до Верховної Ради України законопроект про негайне одностороннє припинення дії окремих положень Договору про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною та Росією в частині, у якій дія цього договору є несумісною з національними інтересами держави й реалізацією нашого права на самооборону. Водночас він уточнив: «Але твердо залишаються норми про суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України, про міжнародно визнані кордони, зафіксовані в цьому договорі. Те, що на сьогодні обов'язково працює на нас, воно залишиться» [2]. Президент говорив, що про повний розрив Великого договору з Росією не може йтися – тільки про окремі його положення. Проте твердження, що ці норми «працюють», викликає великий подив. Вочевидь, що вже кілька років точиться російсько-українська війна на Сході України, яку розв'язала Росія, грубо й цинічно порушивши ці міжнародні норми про державний суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України.

Чому до цього часу Україна не визнавала цієї війни, а відтак не наважувалася не тільки припинити дипломатичні відносини з Росією, а й денонсувати чинний договір. Тому що боялися того, як це рішення буде сприйнято безпосередньо Росією – буцімто така денонсація означатиме оголошення війни Росії й тоді у відповідь та здійснить широкомасштабне збройне вторгнення, яке закінчиться воєнною окупацією території України, що поставить український уряд у ситуацію повної воєнної капітуляції.

Серед інших причин такого неприпустимого зволікання експерти називають існування певних домовленостей, за яких розірвання дипломатичних відносин і скасування Договору про дружбу і співробітництво можуть мати негативні наслідки для власності українських олігархів на території РФ. Водночас ініціативу Президента Петра Порошенка зупинити дію деяких пунктів Договору про дружбу з Росією експерт із питань зовнішньої та безпекової політики Олексій Куроп'ятник вважає частиною передвиборної кампанії. «Тактично розпочалася передвиборча кампанія... Припинення дії окремих положень договору не суперечить правовій практиці. Це суперечить здоровому глузду. Із країною-агресором підтримувати навіть частково договір про співробітництво – це абсурд. І це на п'ятому році війни», – сказав експерт [3].

Проте, незважаючи на цей абсурд, юридично Україна зберегла відносини стратегічного партнерства з Росією, попри те що та розв'язала проти неї воєнну агресію, захопила частину української території і продовжує вести війну. З іншого боку, усім відомі міжнародні норми, які застосовуються в міжнародній практиці, що з початком війни для сторін конфлікту

втрачають силу всі двосторонні політичні, економічні, гуманітарні та інші договори, які було укладено в мирний час. Україна ж продовжувала керуватись усією цією договірною-правовою базою, укладеною нею з Росією протягом усього періоду існування мирних відносин між двома країнами з часів утвердження української незалежності, попри те що Росія, навпаки, не вважає себе зобов'язаною їх дотримуватися.

У торговельно-економічній сфері, незважаючи на російську воєнну агресію, анексію Криму та економічні санкції, введені Заходом проти Росії, Україна продовжувала розвивати торговельно-економічні відносини з Російською Федерацією. Ба більше, Верховна Рада України прийняла Закон про вільну економічну зону в Криму, що значно розширило можливість економічної співпраці українського бізнесу з окупованою Росією територією. Російським банкам та російському бізнесу в Україні Національним банком та українським урядом надавались і надаються значні преференції та пільгові умови. Незважаючи на війну, продовжується тісна кооперація російських та українських бізнес-груп. Обмежувальні заходи у сфері торговельно-економічних і гуманітарних відносин мали спорадичний, точковий характер, коли вони запроваджувалися з великим запізненням у відповідь на торговельну, економічну та інформаційну війну, розв'язану Росією.

Тоді, як правило, з початком війни між державами припиняють торговельно-економічні та фінансові відносини, забороняють оборудки з фізичними та юридичними особами агресора, коли може бути конфісковано всю державну власність ворожої країни на території супротивної сторони, за винятком дипломатичних та консульських установ. Власне так і вчинила російська окупаційна влада з українськими підприємствами в Криму, про що офіційно оголосив прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов. Українська ж влада навіть не направила обґрунтування до Міжнародного суду про відшкодування збитків, завданих Українській державі російською воєнною агресією.

Проте, очевидно, окрім зазначених чинників та інтересів таке рішення Президента України спричинила об'єктивна ситуація. Фетишизація дипломатії в розв'язанні конфлікту з Росією не принесла очікуваних результатів. Мінські угоди дозволяли Росії приховувати свою суб'єктність у російсько-українській війні, видати замість себе стороною російсько-української війни ДНР/ЛНР. Таке приховування суб'єктності давало Росії можливість уникати відповідальності за скоєну збройну агресію проти України та інтерпретувати цю війну як внутрішньоукраїнський конфлікт, у якому Росія є не суб'єктом, а посередником-спостерігачем. Існування Великого договору сприяло такій ситуації і юридично свідчило про відсутність конфлікту в українсько-російських відносинах, що, відповідно,

сформувало в міжнародного співтовариства стійкі уявлення про те, що Росія у внутрішньоукраїнському конфлікті на Донбасі відіграє роль миротворця й посередника, а не агресора. Маска посередника в Мінському процесі знімала з порядку денного питання про воєнну окупацію Росією Криму та вимоги щодо деокупації півострова.

У такий спосіб Росія замість статусу «агресора» і «воюючої сторони» перебрала на себе статус «миротворця-посередника». А Україна свої дипломатичні кроки у виконанні Мінських угод має погоджувати не з Росією, а з ДНР і ЛНР як терористичними організаціями. Але ж із терористичними організаціями не укладають мирових угод і тим більше не легітимізують їх, надаючи їм особливий статус і закріплюючи цей статус у Конституції України. Тож, така підміна понять породжує в країні та відносинах із міжнародними партнерами не тільки тотальний правовий нігілізм, а й унеможливує досягнення та юридичне закріплення угоди про стабільний мир, оскільки таку угоду укладають між собою воюючі сторони, якими в цій війні, з одного боку, є Україна, а з іншого – Російська Федерація.

Отже, намагання чинної влади в Києві сховатися від війни з Росією за збереженням Великого договору та дипломатичних відносин із Росією призвело до фатальних наслідків стратегічного характеру. Усвідомлення ситуації безвиході зрештою змусило владу визнати Росію агресором, що відповідно й зумовило необхідність припинення Великого договору. Власне, цю головну причину неминучості такого рішення назвав і сам Президент Порошенко: «Ні у 2014-му, ні у 2015-му, ні навіть у 2016-му році загальновизнаного визначення “російська агресія” в міжнародних документах не було. Усі сором’язливо говорили, що це конфлікт на Сході України... громадянська війна або щось інше. Усе це йшло у форматі російської гібридної війни й лише у 2017–2018 роках у міжнародні документи, передусім після ухвалення Закону про реінтеграцію Донбасу, увійшов офіційний термін “російська агресія”: як в українське законодавство, так і в міжнародні документи» [4]. «Сьогодні ми підійшли досить підготовлено і юридично захищено до наступного кроку – припинення дії Договору про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною й Російською Федерацією, який уже давно став анахронізмом», – сказав Президент [5].

Складність прийняття такого рішення спричинена не тільки юридичними процедурами, а насамперед характером українсько-російських відносин, який формувався століттями спільного співіснування. Характеристика українсько-російських зв’язків не вкладається в традиційно прийняті параметри аналізу двосторонніх відносин, якими вважається політичний діалог (офіційні відносини), торговельно-економічне та гуманітарне співробітництво. Насправді ж ці відносини мають дуже складний багаторівневий системний характер. Їх ексклюзивність полягає в критично важливому

значенні для розвитку двох країн, формування не тільки їх зовнішньої, а і внутрішньої політики. Отже, вони так чи так формують напрям історичного розвитку України й Росії. Саме таке критично важливе значення українсько-російських відносин для розвитку обох країн робить їх надзвичайно вагомими, наповнює зміст фундаментальними та життєво важливими інтересами.

Концентрація такого рівня інтересів України й Росії у двосторонніх відносинах робить їх надзвичайно динамічними, суперечливими й конфліктними. Конфліктність в українсько-російських відносинах є іманентною, оскільки вона породжується антагонізмом фундаментальних та життєво важливих інтересів України та Росії як незалежних держав. Вищою кульмінацією цієї конфліктності стала російсько-українська війна. Ця війна зумовлена не тільки зовнішніми чинниками, а й передусім процесами внутрішньої трансформації двох країн. Саме вони генерують потреби, які наповнюють сутність фундаментальних та життєво важливих інтересів, що втілюються в цій війні.

У цьому контексті можна стверджувати, що російсько-українська війна є не тільки продовженням внутрішньої політики двох держав, а й проявом історичного розвитку. Безумовно, на той час договір відповідав фундаментальним та життєво важливим інтересам України, оскільки в ньому вперше в історії в юридичній формі зафіксовано відносини між Україною та Росією як суверенними й незалежними державами, які вибудовуються на принципах «обопільної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили чи погрози силою, включно з економічними та іншими засобами тиску, права народів обирати свою долю, невтручання у внутрішні справи, дотримання прав людини й основних свобод, співробітництва між державами, сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань, а також інших загальновизнаних норм міжнародного права» (ст. 3 Договору).

Проте, незважаючи на відповідність змісту й духу Великого договору загальноприйнятим нормам відносин між державами, уже напередодні першої пролонгації Договору в Російській Федерації у вересні 2008 року було розгорнуто широку політичну кампанію з намірами його дискредитації та припинення дії. Російські політики звинувачували Україну в невиконанні положень Договору та невідповідності його інтересам Росії [6]. Держдума рекомендувала переглянути договір через проголошений Києвом курс «на прискорену інтеграцію в НАТО». На офіційному рівні Міністерство закордонних справ Російської Федерації в Заяві про російсько-українські відносини від 11 вересня 2008 року виклоло свої конкретні претензії, що невиконання українською стороною умов Договору, зокрема – обмежен-

ня населення в мовних правах, загрози безпеці РФ у зв'язку з намірами України вступити до НАТО та спробами перегляду угоди про базування Чорноморського флоту РФ. Очевидно, що сам Договір не може викликати сумнів, оскільки його положення декларують еталон двосторонніх відносин між країнами, до якого вони мають прагнути. На цій підставі тоді базовий договір усе ж був продовжений. Натомість питання в тому, які інтереси водночас у своїх відносинах ці країни переслідують і яких пріоритетів дотримуються. Оскільки інтереси України та Росії здебільшого є суперечливими, а в окремих сферах антагоністичними, тоді і виникають претензії до тексту Договору чи до його виконання іншою стороною.

Навіть із поверхового аналізу Великого договору та 20-літнього періоду його реалізації очевидно, що Україна й Росія мали різне концептуальне бачення ролі цього Договору в розвитку їх держав та міждержавних двосторонніх відносин. Для України було важливо закріпити свій державний суверенітет, територіальну цілісність та непорушність кордонів, а також розвивати добросусідську рівноправну співпрацю з Росією. Тому з позиції українських інтересів найбільш вагомими в Договорі є статті 1–4, у яких російська сторона визнає суверенітет та територіальну цілісність України, а також гарантує незастосування сили чи погрози силою проти неї. Проте російську владу абсолютно не цікавили ці зобов'язання та декларації. Російському політичному істеблішменту не хотілося зв'язувати себе будь-якими зобов'язаннями, що стосуються поваги до державного суверенітету України та її територіальної цілісності. І як показали ці два десятиліття існування Великого договору, вони й не збиралися дотримуватися його духу та букви.

Натомість розтоптавши положення цих статей Договору, Росія брутально розв'язала воєнну агресію проти України. Шляхом анексії Криму та окупації частини території Донецької та Луганської областей, встановлення на цих теренах російської влади у формі воєнно-адміністративного режиму, Росія порушила територіальну цілісність країни. У результаті Україна втратила державний суверенітет над територіями площею в 44 000 кв. км, або 7 % всієї території країни. Всупереч визнанню непорушності кордонів Росія знищила велику ділянку українсько-російського кордону, унаслідок чого Україна втратила 410 кілометрів державного кордону, велику площу акваторії Чорного та Азовського морів та прилеглого до них континентального шельфу й Керченську протоку.

У результаті російської воєнної агресії погіршився міжнародний імідж України. Її стали сприймати як проблемну країну з незадовільним станом безпеки. Україна почала стрімко втрачати свою міжнародну суб'єктність та перспективу приєднання до ЄС та НАТО та входження її в європейський цивілізаційний простір. Почалася руйнація та делегітимізація державних інститутів влади, що призводить до втрати державою своєї дієздатності.

Важливим положенням договору є зобов'язання країн дотримуватися таких відносин між собою, які б сприяли підвищенню стабільності та безпеки в Європі та в усьому світі. У Статті 4 договору є конкретні положення щодо створення та зміцнення системи колективної безпеки в Європі та підвищення ефективності регіональних механізмів безпеки. Щоб українсько-російські відносини були чинником стабільності й безпеки в Європі сторони зобов'язались усі спірні проблеми, що виникають між ними, врегульовувати виключно мирними засобами, а також співробітничати в запобіганні та врегулюванні конфліктів і ситуацій, які зачіпають їхні інтереси. Стаття 5 договору визначає конкретні механізми такого співробітництва в галузі безпеки та інших сферах.

Натомість російська воєнна агресія проти України призвела до радикальної дестабілізації воєнно-політичної ситуації і воєнно-стратегічної ситуації не тільки в Східній Європі, а й у світі загалом. У результаті російської війни європейський міжнародний порядок виявився підірваним, архітектура європейської безпеки зазнала непоправної руйнації, режими безпеки в Європі, включно з режимом контролю над озброєннями, остаточно зруйновано, систему заходів воєнної довіри в Європі підірвано, субрегіональний комплекс Чорноморської безпеки остаточно знищено.

Що ж стосується Європи, то Росія своєю агресією проти України поставила за мету зруйнувати нинішню архітектуру безпеки в Європі, включно з нормами Гельсінського заключного акту. У такий спосіб Росія намагається повернути Європу до Ялтинської біполярної системи, домінантне положення в якій вона розраховує мати.

Під впливом російсько-української війни відбулися кардинальні зміни у відносинах між Заходом і Росією. Це водночас призвело до різкої дестабілізації воєнно-політичної та міжнародної ситуації на регіональному і глобальному рівнях. Російська війна перевела ці відносини з рівня «стратегічного партнерства» в стан латентної холодної війни з перспективою переходу на рівень відкритої конфронтації в стадію її ескалації. Отож грубо сплюндрувавши основні міжнародні принципи, викладені у Великому договорі, Росія створює реальні передумови для початку Третьої світової війни.

Російсько-українська війна вплине на переформатування геополітичного ландшафту всієї Європи й позначиться на геополітичному положенні країн Східної Європи, оскільки геостратегічно ця війна виходить за межі території Донбасу й навіть не обмежується простором України. Вона ведеться на всьому східному флангу НАТО. На північно-східному його фланзі Росія мілітаризує Арктику, маючи на меті взяти під свою юрисдикцію норвезький архіпелаг Шпіцберген. У Балтійському регіоні вона намагається проломити східний фланг Альянсу постійними воєнними провокаціями проти країн-членів НАТО. Виникла реальна загроза окупації російським

спецназом («зеленими чоловічками») Аландських островів, які належать Фінляндії. Так на східному фланзі НАТО такі країни, як Польща, Литва, Естонія й Латвія, насправді стали прифронтовими державами.

У Чорноморському регіоні, захопивши Крим, Росія збільшила свою берегову лінію з 500 до 1500 км, тож досягнувши повного контролю над акваторією Чорного моря та отримавши домінуючу воєнно-стратегічну позицію у всьому Чорноморському регіоні. Завдяки цьому вона закрила Кавказ для Туреччини, значно обмежила дію та можливості для забезпечення безпеки таких країн-членів НАТО, як Болгарія й Румунія, і фактично позбулася присутності сил Альянсу в Чорному морі. До того ж, мілітаризувавши Крим великим угрупованням сухопутних військ і авіації, Росія створила безпосередню загрозу воєнного вторгнення в південні регіони України та загрозу її повної морської блокади.

Окупувавши Крим, Росія заволоділа головним військово-стратегічним положенням у Чорноморському регіоні, практично витіснивши Захід і НАТО. Та більше, завдяки встановленню повного воєнного контролю над Кримом і акваторією Чорного моря, вона здатна чинити домінуючий геополітичний вплив на увесь Кавказький регіон та регіон Близького Сходу і Східного Середземномор'я. Отже, Росія досягла геостратегічної та військово-стратегічної переваги на південно-східному фланзі НАТО, створюючи йому безпосередню воєнну загрозу.

Звісно, усі погоджувалися з тим, що пріоритетними для України з Російською Федерацією поміж «дружби», «співробітництва» та «партнерства» є саме відносини співробітництва на принципах добросусідства та рівноправності. Великий договір закладав саме таку ґрунтовну базу для двосторонньої співпраці двох суверенних держав. Із 41 статті Великого договору 23 присвячені різним галузям співробітництва, насамперед торговельно-економічному, науковому, ракетно-космічному, військово-технічному, екологічному, туристичному, гуманітарно-культурному та іншим. Але незважаючи на таку велику кількість положень і статей російська воєнна агресія призвела до припинення політичного діалогу між двома сторонами. Припинили свою роботу інституційні механізми співробітництва, такі як Українсько-російська міждержавна комісія, міжвідомчі комісії. Радикалізація міждержавних відносин призвела до розриву економічних зв'язків, у результаті чого рівень товарообігу України з Росією тільки за чотири місяці 2015 року впав на 64 %, тобто зменшився майже втричі.

Що стосується тлумачення «партнерство», то воно визначається в Договорі найвищим його рівнем – «стратегічним партнерством», як одним із принципів українсько-російських відносин. Проте, як показала 20-літня практика двосторонніх відносин, цей принцип так і залишився лише намірами сторін. Причина тут полягає не в суб'єктивному небажанні однієї зі сторін дотримуватися цього принципу, а у відсутності об'єктивних умов

для досягнення такого рівня двосторонніх відносин. Насправді Україна й Росія перебувають в асиметричній стратегічній залежності одна від одної. Саме тому Україна, на переконання Президента Порошенка, сьогодні має право призупинити норми про стратегічне партнерство, військове та військово-технічне співробітництво й «багато інших норм, які на сьогодні не є інтересом України» [7].

Що ж тоді в інтересах Росії, і чому вона його ратифікувала, пролонгувала і все ж не заявляє про наміри його денонсувати. На те були дві причини. По-перше, Росія погодилася підписати та залишити цей договір в обмін на гарантії перебування Чорноморського флоту РФ на території України в Криму. По-друге, Росія вбачала в цьому договорі насамперед можливість повернення України в лоно своєї державності.

Тому для РФ були й залишаються важливими ті підвалини, які дозволяють їй у майбутньому знівелювати українську державність, суверенітет України та не допустити відродження української нації. Відтак головним символом сенсу українсько-російських відносин для російської сторони стало слово «дружба». Поняття «дружба» не має чіткого юридично-правового визначення, це категорія абстрактна. Саме тому внесення його в подібні договори давало можливість російській стороні вкладати різний сенс, тлумачити його з позиції російської ментальності, через призму якої «дружба» усвідомлюється як дружба проти когось. Вона має бути обов'язково «братерською», а якщо дружба «братерська», то суб'єктами цієї дружби є молодший і старший брат. Фактично Великий договір із погляду російської сторони мав сприяти реалізації російського бачення перспективи українсько-російських відносин, яке полягало в поверненні колишніх республік СРСР, нових незалежних держав, знову в Росію. При цьому, якою має бути сама Росія, росіянам не зовсім чітко уявлялось.

Якщо для України Великий договір вважається базою українсько-російських відносин навіки, то для Росії він був початковим етапом реінтеграції. Для Росії цей договір мав закласти передумови повернення України в Росію. Але спершу Росія мала зафіксувати точку повернення, тобто визнати існуючу реальність – незалежність України. Не випадково, що при обговоренні цього Договору голова Белгородської обласної думи А.Я. Зеликов зазначав: «Так, Договір слабкий, у чомусь безпринципний, але треба ж із чогось починати» [8]. Коли ж такий шлях виявився примарним, Росія відкинула його й розпочала війну

Загалом в основу Великого договору російською стороною було закладено реінтеграційну модель відносин між Україною та Росією. Політична концепція відносин Росії з країнами СНД, метою якої, як зазначалось, було поетапне повернення колишніх республік СРСР у лоно Росії через створення більш інтегрованого об'єднання, передбачала юридично-правове оформлення відносин із ними шляхом підписання трьох типів

угод. Водночас було застосовано диференційний підхід, на підставі різних можливостей для такої реінтеграції. Усі ці три типи було зорієнтовано на три різних за інтенсивністю процеси взаємодії [9]. Нижчий рівень становили угоди й договори, підписані з Грузією та Азербайджаном в 1998 році. Вони не передбачали в досяжному майбутньому тісних форм політичної та економічної інтеграції. Тобто відносно цих країн можливості для їх реінтеграції були найменшими.

Верхній рівень складався з низки правових актів, які було укладено між Росією та Білоруссю зі створення спільної Союзної держави. На прикладі цього проекту Росія втілювала майбутню модель реінтеграції. За своїми об'єктивними можливостями Україна не дотягувала до включення в такий проект, проте Росія не могла залишити її поза межами реінтеграційного процесу. Саме тому Україна в реінтеграційних планах Москви зайняла проміжний рівень. Документом такого рівня і став Великий договір.

Головне для російської сторони полягало в тому, що в ньому була зафіксована «необхідність поетапного формування та розвитку спільного економічного простору», який би мав згодом призвести до утворення спільного (російського) політичного, правового, оборонного, культурного, гуманітарного та інших просторів російської державності. Саме така перспектива стала для депутатів Державної думи РФ найбільш переконливим аргументом для ратифікації Великого договору 25 грудня 1998 року. Неадекватне та довільне тлумачення російською стороною змісту статей Договору, які стосуються сфери безпеки (ст. 6) та гуманітарних відносин, відкривало їм вікно можливостей для (ст. 10–13) реалізації таких планів.

Зокрема, ст. 6 зобов'язує сторони утримуватися від участі або підтримки будь-яких дій, спрямованих проти іншої Сторони й не укладати з третіми сторонами будь-яких договорів, спрямованих проти другої сторони. Жодна зі сторін не допустить також, щоби її територія була використана на шкоду безпеці іншої сторони. У разі виникнення ситуації, як зазначається в ст. 7, яка на думку однієї зі сторін створює загрозу миру або зачіпає інтереси її національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності, вона може звернутися до іншої сторони з пропозицією терміново провести відповідні консультації.

Цю статтю розглянуто російською стороною як механізм недопущення України до систем колективної безпеки й оборони, таких, як Північноатлантичний альянс. Тож прагнення України до членства в НАТО розглядається російською стороною як пряме порушення Великого договору. Проте не зауважено, що Росія й НАТО є стратегічними партнерами і згідно з підписаним ними Основоположного акту, вони не вважають одне одного вірогідними противниками. Відтак НАТО не становить жодної воєнної загрози для національної безпеки Росії.

Інший закид Росії щодо порушення Україною ст. 6 договору полягає в тому, що вона поставляла комплекси протиповітряної оборони, які захищали Грузію від бомбардування російською авіацією під час російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 року. Ці дії класифікуються як такі, що суперечать зобов'язанням України утримуватися від підтримки дій, спрямованих проти Росії [10]. Але ж Росія зобов'язувалась у ст. 3 договору дотримуватися загальноприйнятих норм міжнародного права, згідно з якими вона не повинна вдаватися до агресії проти Грузії чи будь-якої іншої суверенної держави.

З цієї міжнародно-правової позиції Росія веде щодо України не тільки неправомірні воєнні дії, грубо порушивши понад 300 міжнародних договорів, угод, меморандумів і конвенцій, а і скоїла тяжкий міжнародний злочин, якою є збройна агресія. Так, Російською Федерацією зруйновано практично всю договірно-правову базу російсько-українських відносин та зобов'язання, які є в Договорі про дружбу, співробітництво та партнерство між Російською Федерацією й Україною, Харківській угоді 2010 року та Угоді про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 1997 р., Договорі про українсько-російський державний кордон 2003 р., гарантії Будапештського меморандуму (1994 р.) надані у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), угодах у сфері галузевого співробітництва.

Дослідження відповідних норм міжнародного права та практики їх застосування, проведеного групою експертів у галузі міжнародного права на чолі з професором О.В. Задорожним, свідчить про відсутність будь-яких підстав, якими могли би бути обґрунтовані твердження про правомірність невиконання Росією своїх зобов'язань перед Україною, та світовою спільнотою загалом, або про виключення відповідальності за їхнє порушення [11]. Проведений аналіз дозволяє стверджувати про грубе порушення міжнародно-правових норм, які закріплюють принцип добросовісного дотримання міжнародних зобов'язань і містяться в Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., «Декларації принципів, якими держави будуть керуватись у взаємних відносинах» Гельсінського заключного акту 1975 р., Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.» [12].

Крім того, Росія, скоївши збройну агресію проти України, не тільки не визнала факту війни чи агресії, а й юридично закріпила в міжнародно-правових документах положення про її фактичну і юридичну відсутність. Саме тому Президент України зазначив, що юридично країна повинна мати підстави відповідно до статті 51 Статуту ООН для призупинення низки статей угоди, тим більше, якщо країна є об'єктом агресії [13].

Отже, керівництво країни все ще має надію, що саме такі важливі положення про державний суверенітет, територіальну цілісність та непорушність кордонів залишаться в договорі. З іншого боку, збереження цих положень у подальшому дозволить «використовувати їх, зокрема, у судовому порядку із захисту наших державних інтересів [14]. Проте не треба бути таким наївним. Росія передусім прибере з Договору ці статті тому, що саме їх вона передусім порушила. Що ж до міжнародних судів, то вони братимуть до уваги факт і час порушення, який стався, коли цей Договір був чинним. Тож у відповідь на такі наміри в Держдумі РФ зазначили, що для Москви розрив Договору не буде мати жодних наслідків, на відміну від України, оскільки не буде «морально-політичних зобов'язань у Росії здійснювати ті чи інші угоди» [15].

У гуманітарній сфері російська сторона звинувачує Україну в порушенні ст. 12 щодо забезпечення етнічних, культурних та релігійних прав національних меншин. При цьому йдеться навіть не про російську національну меншину в Україні, а так звану проблему «національних прав російськомовного населення України» [16]. На якій підставі «російськомовне населення України» вважається меншиною, чи нацією, чи частиною російської нації – невідомо. Тут очевидна підміна термінів. Робиться це для того, щоб обмежити і звести нанівець вживання української мови й нав'язати українському суспільству російські ментально-культурні стереотипи, накинути на Україну один з атрибутів російської державності – надати російській мові державний статус. Використовуючи в такий спосіб ст. 6 та ст. 12 договору, Росія намагається бути «гарантом» – патроном України, її зовнішніх і внутрішніх відносин. Таким чином під прикриттям Великого договору Росія створила необхідні умови для скоєння своєї воєнної агресії проти України.

Що ж до «насильницької українізації», яку закидає Росія Україні, де ще можна у світі знайти таку країну, де 70% журналів і 63% газет, що видають в Україні, є російськомовними, притому, коли українською видається тільки 19 і 45% відповідно. Російською мовою в побуті розмовляє тільки 28% населення країни, частка росіян в Україні становить 17%, а частка українців 78%. Ще більше вражає співвідношення у використанні української та російської мов у сфері електронної інформації України, де українських сайтів 17%, а російськомовних – 83,7% [17]. Тоді як ст. 12 зобов'язує сторони створювати рівні можливості та умови для вивчення російської мови в Україні та української мови в Російській Федерації. Чи забезпечила Росія хоча б такі умови для вивчення української мови, які є в Україні для вивчення російської мови.

За час анексії Криму кількість україномовних класів на півострові зменшилася в 30 разів. На території Донбасу, підконтрольній російським гібридним силам, після окупації на українську мову й літературу в більшості класів відвели одну годину на тиждень або на 2 тижні. До окупації

понад половина навчання велося українською мовою, а середня кількість годин з української мови та літератури становила 6 на тиждень. З Кримського півострова витісняють Українську православну церкву Київського патріархату: із сорока громад церкви в Криму залишилося дев'ять. У підконтрольних російським військам Донецьку та Луганську створюють преференції Московському патріархату, переслідуючи УПЦ КП, баптистів, мусульман, мормонів, Свідків Єгови.

Росія заарештовує й незаконно утримує в «місцях несвободи» українських громадян. Серед них 24 українських в'язні, яких правозахисники визнають політичними. Ще 50 українців перебувають у Росії під слідством. Безстрокове голодування оголосив кінорежисер Олег Сенцов, якого примусово позбавили українського громадянства й засудили за сфальсифікованими звинуваченнями до 20 років ув'язнення. Сенцов вимагає звільнення всіх політв'язнів Кремля [18].

Радикалізація відносин відбулася не тільки на державному рівні, а й на рівні міжлюдських стосунків громадян України та Росії. Російсько-українська війна різко змінила соціальні відносини в самій Україні. Відбулася радикалізація суспільної свідомості серед населення України, збільшилася популярність радикальних рухів і партій. Радикальні гасла, ідеї та політичні настанови набули більшої популярності. Функція радикалізації російсько-української війни значно збільшила стан напруги в українському суспільстві, призвела до збільшення соціальної скрути, особливо в районі Східної України та в зоні бойових дій на Донбасі, загострила внутрішні протиріччя в країні.

Проте 20-річний період дії Договору так і не допоміг Росії реалізувати заплановану реінтеграційну модель її відносин з Україною. У цьому полягає ще одна причина розпаду російських політиків і шквалу критики російською стороною на адресу Великого договору. Невипадково противники його пролонгації в Росії стверджують, що «Договір, виступаючи в якості димової завіси суспільної свідомості, тільки поглиблює протиріччя між двома державами, які з кожним роком, на жаль, продовжують віддалятися одна від одної. Саме тому продовження цього договору без його загальнонародного обговорення тільки ускладнює трагедію двох колись братських народів, яких безвідповідальні політики спочатку розвели, а сьогодні намагаються замінити ним багатовікову дружбу подібними сурогатними договорами» [19]. Десять років тому вони вважали, що «відкриваються нові можливості для подальшого розвитку братерської дружби і всебічного співробітництва між народами України й Росії – життя саме показало наївність подібних тверджень» [20]. Водночас характерно, що автори подібних тверджень апелюють не до співробітництва між двома державами, а до «всебічного співробітництва між народами Росії та України».

Проте Великий договір, попри таку критику з боку російських політиків, давав певні умови для реалізації Росією її реінтеграційної моделі у відносинах з Україною. Хоча при цьому не можна було вважати їх достатніми. Причини провалу цієї моделі криються в тих тенденціях, які сформувались і стали домінуючими в українсько-російських відносинах за минулі десятиліття. Вказуючи на ці тенденції, директор Міжнародного інституту гуманітарно-політичних досліджень (Росія) В'ячеслав Ігрунов зазначає: «Провал російсько-українського інтеграційного проекту, що став наслідком помаранчевої революції, призвів до перегляду всієї системи пріоритетів Росії на пострадянському просторі й до потрясіння основ ідентичності – принаймні в рамках політичної еліти. У результаті цих переглядів Росія відмовилася від спроб залучення України до спільного економічного простору, намагаючись використовувати свою перевагу “великої енергетичної держави” для вилучення максимального матеріального зиску з двостороннього співробітництва» [21]. Відтак Великий договір став Росії не потрібен і вона більше не збирається його дотримуватись. Якщо це так, то навіщо він Україні?

1. Ми повідомимо РФ про непродовження Договору про дружбу з Росією до 30 вересня. – Порошенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.censor.net.ua/news/3084318>.
2. Після появи терміна «російська агресія» Україна отримала право денонсувати положення договору про дружбу з РФ, – Порошенко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.censor.net.ua/n3061255>.
3. Розірвати всі відносини з Росією заважають домовленості – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/politics/_rozirvati-vsi-vidnosini-z-rosiyeu-zavazhayut-domovlenosti-ekspert/831858.
4. Після появи терміна «російська агресія» Україна отримала право денонсувати положення Договору про дружбу з РФ, – Порошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.censor.net.ua/n3061255>.
5. Про дружбу й Азовське море. Договори України з РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/4005301-pro-druzhu-i-azovske-more-dohovory-ukrainy-z-rf>.
6. Голь Б. Большой договор между Украиной и Россией: необязательное чтение [Електронний ресурс]. / Богдан Голь – Режим доступу до ресурсу: <http://dialogs.org.ua>.
7. Після появи терміна «російська агресія» Україна отримала право денонсувати положення Договору про дружбу з РФ, – Порошенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/498830.html>.
8. Там само.
9. Там само.
10. Христенко В.Н. «Большой» Договор России и Украины – 10 лет дружбы, сотрудничества и партнерства? [Електронний ресурс]. / В.Н. Христенко – Режим доступу до ресурсу: <http://forum.versii.com/viewtopic.php?p=1933&sid=dc4b7bd95abb5eab3195235b9b0dfd65>.
11. Задорожний О.В. Нормативний зміст принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань у сучасному міжнародному праві / О.В. Задорожний. // Право й суспільство. – 2015. – № 4. – С. 19.
12. Там само. – С. 19–20.
13. Після появи терміна «російська агресія» Україна отримала право денонсувати положення Договору про дружбу з РФ, – Порошенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/498830.html>.
14. У Порошенка пояснили ініціативу частково розірвати договір із РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/politics/_u-poroshenka-poyasnili-iniciativu-chastkovo-rozirvati-dogovir-iz-rf/831418.
15. Договори України з РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/4005301-pro-druzhu-i-azovske-more-dohovory-ukrainy-z-rf>.

16. Голь Б. Большой договор между Украиной и Россией: необязательное чтение [Электронный ресурс]. / Богдан Голь – Режим доступа до ресурсу: //dialogs.org.ua.
17. Надтока Г. Характер сучасних українсько-російських відносин та шляхи формування нової моделі співробітництва // Україна й Росія в політичному просторі «єдиної Європи». – Матеріали міжнародної конференції / НІПМБ. – К.: ПЦ «Фоліант», 2007. – С. 60.
18. Як закінчувалася «дружба народів»: п'ять фактів порушення Росією договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-reality/29462130.html>.
19. Христенко В. «Большой» Договор России и Украины – 10 лет дружбы, сотрудничества и партнерства? 20. Там же.
21. Ігрунов В. Двосторонні політичні відносини у фокусі європейського співробітництва: від проблемних питань до динамічних рішень / В'ячеслав Ігрунов. // Україна та Росія в політичному процесі «єдиної Європи». – С. 83.

Hryhorii PEREPELYTSIA,
*Professor at the International Relations
 and Foreign Policy Department of the Institute of International
 Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
 Director of the Institute for Foreign Policy, Doctor of Political Sciences*

WHY 20 YEARS OF THE GREAT AGREEMENT DID NOT SAVE UKRAINE FROM RUSSIAN MILITARY AGGRESSION?

Abstract. The article analyses significance of the Agreement on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation. The author outlines the statement of the President of Ukraine Petro Poroshenko about the termination of the Agreement on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation, analyses the reasons for delaying the breakdown of diplomatic relations with the aggressor country, and studies the trade-economic and financial reasons for such a delay.

The domestic policy of both states was characterized within the context of Russian-Ukrainian war; the main content of the analysis of the Great Agreement and its 20-year implementation period was revealed. Fundamental changes in relations between the West and Russia were formulated. The analysis of the interpretation of the main points and theses of the Agreement were carried out.

The article analyses Russia's ignoring of the main points and norms of the Agreement on Friendship, Cooperation and Partnership and describes the reasons for radicalization of relations both in political and social dimensions that have been provoked by the Russian-Ukrainian war.

The author concludes that Russia under cover of the Great Agreement, created all conditions necessary for committing its military aggression against Ukraine and gives examples of war crimes.

Keywords: Great Agreement, Ukraine, Russian Federation, diplomatic relations, partnership, status.

Сергій ЗУБЧЕНКО,
кандидат політичних наук,
головний консультант відділу гуманітарної безпеки
Національного інституту стратегічних досліджень

«ЧЕРВОНІ ЛІНІЇ» СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОТИСТОЯНЬ: роль політико-правових цінностей в епоху гібридних війн

Анотація. Статтю присвячено аналізу місця політико-правових цінностей (зокрема, принципів міжнародного права) в сучасній системі міжнародних відносин. Висвітлено деякі актуальні проблеми глобального дипломатичного порядку, зокрема міжнародно-правового реагування на воєнну агресію Російської Федерації проти України та акти державного тероризму у світі, здійснювані Росією в межах гібридної війни. Обґрунтовано необхідність забезпечення безумовного дотримання принципів міжнародного права, потребу збереження міжнародних санкцій щодо Російської Федерації як дієвого інструмента тиску на агресора.

Ключові слова: російська військова агресія проти України, міжнародне право, політико-правові цінності, принципи міжнародного права, дипломатія, зовнішня політика, національна безпека, геополітика, гібридна війна.

Нещодавно проблематика політико-правових цінностей, принципів і смислів була предметом радше спеціалізованих теоретико-методологічних дискусій фахівців-правників, аніж актуальним практичним міжнародно-правовим питанням. Проте нині юридично-аксіологічні питання, несподівано для багатьох, набули нового значення. Причому йдеться не про морально-етичний аспект (хоча він також важливий), а про прагматичні, практичні речі – наприклад, про їх суттєвий вплив на безпекову ситуацію. Виявилось, що навіть у ХХІ сторіччі, в епоху домінанти геополітичного цинізму, «*realpolitik*» і гібридних війн, принципи міжнародного права все ж є серйозним чинником у забезпеченні глобальної стабільності та миру.

Здавалося б, як певні правові абстракції та символічні умовності, які від початку були плодами компромісів, хай навіть закріплених на високому міжнародно-правовому рівні (наприклад, Статут ООН, Декларація про принципи міжнародного права щодо дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року, Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року), можуть істотно впливати на щось у сучасному світі? Тим паче, що з розпадом СРСР практично весь світ міцно закріпився на основі капіталістичного урядування, хоча й із певними національними особливостями в деяких країнах. Видавалося логічним, що з відходом у минуле непримиренного глобального ідеологічного протистояння саме економічні цінності (умовно й безпосередньо), як більш конкретні, прагматичні і зрозумілі для кожного, стануть «універсальним протоколом» міждержавного спілкування, найкращим гарантом прогнозованості і стабільності в міжнародних відносинах. Проте все сталося з точністю до навпаки. Прикладом цього є збройна агресія Російської Федерації проти України з 2014 року (з анексією українського Криму й окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей) і гібридна війна проти всього цивілізованого світу.

Відомий британський журналіст Е. Лукас ще у 2008 році писав: «Якщо ви вірите, що капіталізм – це система, за якої гроші важать більше, ніж свобода, ви приречені, коли люди, які не вірять у свободу, нападають, використовуючи гроші. Росія помітила, що найслабша ланка в західному підході до життя – неувага до моральної та етичної основи капіталізму: якщо важать тільки гроші, тоді чому кремлівські гроші гірші за чийсь інші?» [5, с. 186]. Проте тоді його справедливі застереження, системно викладені в книзі «Нова холодна війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу», не були належним чином сприйняті міжнародно-політичним істеблішментом. На всі російські неадекватні витівки дивилися крізь пальці, навіть після промовистих виступів В. Путіна в Мюнхені (2007 рік) та Грузії (2008 рік), відвертої реверсії до радянської зовнішньополітичної риторики та методології, аж допоки в російського президента не зірвало дах і він не розпочав війну в географічному центрі Європи. І навіть після чотирьох років від початку російсько-української війни цього далеко не в усіх стало духу назвати речі своїми іменами, як це, наприклад, зробив Спеціальний представник США в справах України К. Волкер, який сказав: «Різниця між Кримом і Донбасом практично немає... Це російське вторгнення, російська окупація території... що є незаконним» [1]; «Так звані “ЛНР” та “ДНР” є утвореннями, які створені Росією для породження на місці політичної реальності задля того, щоби допомогти замаскувати роль РФ та зміцнити триваючий конфлікт» [6]. Дехто в дипломатичних колах і досі пропонує забути гіркі історичні уроки політики «замирення агресора» минулого століття, закликаючи «поняты

и простить» таку державу (РФ), хай би якими переконливими були докази її прямої збройної агресії та воєнних злочинів на території України (від транскордонних артилерійських обстрілів і безпосереднього введення військ в Україну – до збиття цивільного Boeing-777 рейсу МН-17 Малайзійських авіаліній і злочинів проти місцевого населення).

Треба визнати, що спокуса відсунути питання анексії Криму та затяжної російсько-української війни на Донбасі на другий план у міжнародно-політичному порядку денному наразі є досить-таки значною. Російські та проросійські лобісти здебільшого апелюють до прагматично-економічних (санкції проти РФ опосередковано завдають певної шкоди й економіці тих держав, які їх запровадили) та безпекових (нібито зараз є фундаментальніші загрози міжнародному миру й безпеці, ефективно нейтралізувати які без участі РФ видається проблематичним) чинників. Проте такі аргументи не можна вважати переконливими через такі міркування.

По-перше, торгівля із суб'єктом, керівництво якого вважає розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття», має підкреслено кримінальний тип мислення та відкрито зневажає правові цінності, публічно декларує агресивні шовіністичні та реваншистські наміри щодо територій сусідніх суверенних держав (причому, на найвищому рівні – згадайте хоча б послання В. Путіна 1 березня 2018 року, коли він прямо назвав території колишніх радянських республік «територією Росії») – справа априорі вельми сумнівна. У короткостроковій перспективі в цьому, безперечно, може бути певна економічна вигода, проте в середньо- та довгостроковій перспективі вона може стати для умовного бенефіціара колосальними втратами (що, власне, і демонструє приклад України). Адже після 2000-х років «пацієнт», відчувши себе справжньою силою регіонального масштабу завдяки сприятливій кон'юнктурі цін на сировину (нафту та газ), уже не обмежується пафосними деклараціями – він втілює їх у життя, зокрема силою зброї. Те, що раніше можна було сприймати як своєрідні «ритуальні танці», специфічний продукт виключно «для внутрішнього споживання» (скажімо, аби догодити російським імперцям-неофашистам чи ностальгуючим за СРСР «ватникам») або звичайний елемент торгів, що є важливим складником будь-яких переговорів, сьогодні стало моторошною реальністю, хоча й завуальованою для проформи байками про «їх (російських військ. – Авт.) там немає», «чесний референдум» у Криму, «відпускників»-добровольців та інших «повсталих шахтарів і трактористів», які нібито відкопали російські танки та ракетно-артилерійські установки в шахтах Донбасу. Країна, для якої її імперські забаганки мають більше значення, ніж підписані нею міжнародно-правові зобов'язання, ніколи не буде надійним і прогнозованим економічним партнером (тим паче, що економіку цей «партнер» сприймає як інструмент втілення своїх реваншистських амбіцій). Тому ті, хто намага-

ється дивитися на відносини з Росією крізь призму вигоди чи раціоналізму, припускаються величезної методологічної помилки. Це або наївність найвищого рівня, або умисне шкідництво в інтересах країни-агресора.

Але річ тут не тільки в морально-етичному складнику чи категоричному збігу систем аксіологічних координат. Адже, **по-друге**, нині вже загальновідомо, що саме Росія штучно створює осередки нестабільності та тероризму в усьому світі, щоби спричинити тиск на певні держави, а потім «ласкаво» запропонувати жертвам і світу свою допомогу, спонукаючи інші держави до діалогу щодо вирішення цих проблем. Навіть якщо не зважати на російську війну проти України, прикладів можна навести безліч: планування терактів на території Норвегії, Франції та Чорногорії, навмисне розпалювання війни в Сирії, постачання зброї до Лівії, співпраця з КНДР. У порівнянні з цією «миротворчою активністю» втручання РФ у якісь там закордонні вибори чи референдуми видаються просто дитячими забавками (як і силові заходи щодо власного ж населення – опозиції, ЗМІ, інститутів громадянського суспільства тощо). Проте з юридичного погляду і перші, і другі дії Росії абсолютно чітко підпадають під визначення державного тероризму, наведені в Женевській декларації щодо тероризму 1987 р. [9]. Отже, той, хто закликає спільно з Росією вирішувати безпекові проблеми, питання міжнародного тероризму, фактично закликає до переговорів і співпраці із цими ж терористами, що є категорично неприпустимим та лише стимулюватиме РФ до продовження її злочинних дій.

По-третє, і найважливіше, протиправні дії Росії створили колосальний міжнародний прецедент, який за всього бажання не залишиться поза увагою, бо його дія виходить далеко за межі регіональних чи континентальних безпекових проблем. Справа не в політичних оцінках чи історичних паралелях (хоча, поза всяким сумнівом, від часів гітлерівського «збирання земель» кінця 1930-х у Європі не траплялося подій, які становили б настільки пряму та відчутну загрозу нинішній міжнародно-правовій системі та правопорядку). Головними є три положення: 1) **яка саме держава стала жертвою агресії** – держава, яка раніше добровільно, під міжнародні гарантії безпеки, відмовилася від свого ядерного арсеналу (третього за розміром у світі!) та приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї; 2) **хто саме виступив агресором** – Російська Федерація, країна, яка була стратегічним партнером і одним із міжнародних гарантів безпеки України за Будапештським меморандумом; 3) **якими були дії інших держав, зокрема підписантів того самого Будапештського меморандуму**, – вони були абсолютно млявими, формальними («для годиться»), непереконливими, тож не змогли перешкодити анексії Криму та подальшому військовому вторгненню РФ на Донбас. Промовистий сигнал: відмова від зброї масового знищення – відверто неправильне рішення (на межі з клінічним

ідіотизмом), нікому довіряти не можна (навіть стратегічним партнерам і «гарантам»), а всі договори (навіть найвищого рівня) – це «паперові тигри», які не врятують вас від військової агресії, якщо не дбати про власні збройні сили. Що це означає? Новий виток глобальної гонки озброєнь (не тільки конвенційних, а і зброї масового знищення) й ескалацію міжнародної напруженості та взаємної недовіри (не кажучи вже про зростання й без того значного скепсису щодо сучасної системи міжнародних організацій та міжнародного права). І ці тренди вже втілюються в конкретних цифрах, узяти хоча б зростання обсягів торгівлі зброєю.

Усе зазначене має прямий стосунок до питання про роль політико-правових цінностей у забезпеченні глобальної стабільності та миру, зокрема, принципів міжнародного права. І пояснення цього дуже просте.

Ми є цілком далекими від наївного моралізаторства чи «магічного мислення», за влучним висловом В. Горбуліна, зокрема й щодо питань геополітики. Подвійні стандарти, лицемірство чи навіть відверта брехня не є якимись принципово новими явищами в міжнародній політиці. Зрештою, у кожній державі є свої національні інтереси, обстоючи які, вона, природно, може вдаватися до певних юридичних, політичних, військових, дипломатичних чи інших «хитрощів». Щодо цього не має бути жодних ілюзій. Недаремно в поінформованих колах кажуть, що «не буває дружніх розвідок, можуть бути лише розвідки дружніх держав». Але слід чітко усвідомлювати межі, за якими такі кроки перетворюються з проблеми відносин, скажімо, двох-трьох держав на фундаментальну загрозу для всього геополітичного «клубу».

Звернімося до теорії ігор. Математично моделюючи різні типи гри з ненульовим вирашем і різними поведінковими паттернами гравців, можна дійти висновку, що кінцевий результат гри значно залежить від такого нематеріального і, здавалося б, ефемерного чинника, як довіра. Якщо в короткостроковій перспективі перевагу в грі отримують гравці, які схильні до шахрайства та підлості, то в довгостроковій перспективі виграють ті, хто будує свою стратегію на довірі та грає чесно. «Довіра дозволяє розвиватися відносинам, проте вам необхідна впевненість у тому, що взаємодія повториться, перш ніж довіра зможе еволюціонувати далі... Манера гри визначається манерами гравців. Проблемою сьогодення є не стільки те, що люди втрачають почуття довіри, як те, що наше середовище суперечить розвитку довіри. Це може прозвучати цинічно чи наївно – що ми є продуктами нашого середовища – проте теорія ігор нагадує нам, що ми є середовищем один для одного. У короткостроковій перспективі гра визначає поведінку гравців. Але в довгостроковій – гравці встановлюють поведінку гри. Отже, робіть те, що ви здатні робити, щоби створити умови для розвитку довіри» [8]. Вказане підтверджується й у роботах відомого американського вченого Р. Аксельрода [1].

Звісно, експерти можуть справедливо зауважити, що довіра між державами (зокрема й західними) завжди була «доволі дефіцитним ресурсом», який часто забезпечувався «не якісним розв'язанням проблем двосторонніх і багатосторонніх відносин, а їх замовчуванням, а інколи – ігноруванням». На це чітко вказує В. Горбулін, говорячи далі, що «досить довго стратегічний ресурс взаємної довіри країн демократичного табору (що сформувався як відповідь на спільну загрозу – СРСР) дозволяв учасникам міжнародних відносин концентруватися на своєму розвитку. Крихкість цих відносин довіри чітко проявилася під інтенсивними й доволі ефективними ударами авторитарної Росії. Менш ніж за 10 років таких зусиль Захід констатував, що світ опинився на межі зламу... Втрата взаємодовіри між провідними політичними суб'єктами, між учасниками інтеграційних об'єднань, між керівниками та громадянами країн – ось той інструмент, за допомогою якого було розколото знайомий нам ліберальний світопорядок. Довіру, що тривалий час цементувала союзи навіть давніх противників і сприяла мирному вирішенню безлічі проблем (у давні часи вони викликали кровопролитні війни), було втрачено» [2]. На відсутності довіри між державами як вкрай гострій проблемі міжнародних відносин, що актуалізувалася після подій останніх років, наголошувалося на багатьох міжнародних форумах: Мюнхенській безпековій конференції 16–18 лютого 2018 року, Балто-Чорноморському форумі 23 лютого 2018 року, Брюссельському форумі 8–10 березня 2018 року.

Зазначене й поготів є актуальним в умовах сучасного інформаційного світу, у якому практично неможливо приховати щось так, аби воно не стало очевидним. Саме тому ефемерні, на перший погляд, політико-правові цінності насправді є серйозними безпековими чинниками міжнародних відносин.

Довіра – це масштабні міжнародні проекти, взаємні інвестиції та наукова кооперація. Довіра – це амбітні регіональні та глобальні економічні альянси (хай не без деяких протекціоністських «стелс-дій») і договори про вільну торгівлю між вчорашніми смертельними ворогами (наприклад, В'єтнамом та США). Довіра – це космос і екологія, культура і високі технології, сталий розвиток і безпека. І найпромовистіше: хто ж докладає найбільших зусиль для руйнації цієї довіри на міжнародному рівні – країна, яка за 27 років свого пострадянського існування не дала світові практично нічого, окрім російського неофашизму (того самого «русского мира»), обскурантизму та релігійного фундаменталізму, експорту зброї, тероризму та гібридних війн. Одна справа, наприклад, коли США та КНР, перші економіки світу, змагаються в ефективності своїх економічних моделей чи високотехнологічних досягненнях, даючи світові внаслідок цієї жорсткої конкуренції безліч корисних «побічних продуктів» – від революційних засобів комунікацій, надсучасного транспорту і квантових суперкомп'юте-

рів до генної медицини та технологій видобутку сланцевих вуглеводнів. Зовсім інша – коли наскрізь корумпована країна з обмеженим промислово-технологічним суверенітетом, трохи заробивши грошей на продажу сировини й уявивши себе «СРСР–2.0», починає бряцати зброєю.

За тривалий період вимушеного співіснування зі складним сусідом ми добре зрозуміли феномен «загадкової російської душі», яка вічно захоплювалася досягненнями колективного Заходу, схилилася перед ним, але так само вічно заздрила йому і прагнула його знищити. І навіть те, що цей самий Захід неодноразово буквально рятував російське населення від голоду (наприклад, в 1891–1892, 1921–1923, 1992–1997 рр. [3]), що саме західні фахівці (такі як Г'ю Л. Купер, Альберт Кан та ін.) закладали фундамент індустріалізації 1920–1930-х років, що без західного ленд-лізу 1942–1945 років успіхи СРСР на Східному фронті могли бути незрівнянно скромнішими, а жертви – набагато більшими, ніколи не ставало цьому на заваді.

Ірраціоналізм? Безперечно. Якщо хтось вважав, що В. Путін є «*lupenreiner Demokrat*» («бездоганний демократ») [5, с. 309], а «більш цілісна, демократична, захищена та процвітаюча Росія буде більш безпечним, прогнозованим і прихильним партнером» [7, с. 5], він заледве міг помилятися більше.

Тому ще раз хотілося б наголосити: вибудовування тактики і стратегії відносин із РФ виключно на основі прагматичних, раціоналістичних міркувань і концепцій (на кшталт «*Annäherung durch Verflechtung*», нім. «зближення через взаємозалежність»), є контрпродуктивним і навіть шкідливим. Захід дізнався про це ще у 2014 році (згадаймо розмову канцлера ФРН А. Меркель із президентом США Б. Обамою, у якій вона здивовано зазначала, що Путін «живе у своєму світі» і «втратив зв'язок із реальністю»), але повне усвідомлення цього факту світовим політичним істеблішментом ще не відбулося.

Втім треба зазначити, що на четвертий рік російсько-української війни частина західних дипломатичних кіл таки почала поступово аналізувати російське питання, зокрема щодо перегляду методології реагування на дії РФ. Конкретні інституційні маркери цього нині можна побачити як на рівні окремих держав (Естонії, Латвії, США, Фінляндії, Чехії, Великобританії тощо), так і міждержавних утворень (ЄС, НАТО). Важливим чинником залишаються економічні санкції проти Росії та афілійованих зі злочинним кремлівським режимом юридичних і фізичних осіб. Але найважливішим сигналом, напевно, слід визнати практичні «заходи прямої дії» – військовий удар міжнародної коаліції по російським найманцям і проксі-силам у Сирії 7 лютого 2018 року. Російській Федерації нарешті дали гідну відповідь єдиною зрозумілою йому мовою – мовою сили. Сюди ж треба віднести й безпрецедентний у світовій дипломатичній історії кокаїновий скандал із посольством Російської Федерації в Аргентині та літа-

ками спеціального льотного загону «Росія», який обслуговує перших осіб Федерації. Менше з тим, отруєння, вчинене загальнонебезпечним способом – із застосуванням надтоксичної сполуки, компонента хімічної зброї масового ураження, у британському Солсбері колишнього співробітника російської розвідки С. Скрипаля та його доньки, у якому фахівці виявили російський слід, вказує на те, що «кремлівський пацієнт» ще далекий від одужання, а тому потребує подальшого більш прискіпливого санкційно-обмежувального та дипломатичного «лікування».

Анексія Криму та збройна агресія Росії проти України не можуть бути зняті з міжнародного порядку денного – аж до відновлення територіальної цілісності України та справедливого покарання агресора, як це було свого часу з гітлерівською Німеччиною. Це не є питанням суб'єктивного ставлення до України чи Росії – це питання об'єктивного збереження міжнародно-правового порядку (за всієї його умовності) та запобігання вчиненню аналогічних міжнародних воєнних злочинів, питання інстинкту глобального колективного самозбереження. Адже дедалі більше доказів вказують на те, що Російська Федерація абсолютно умисно й цілеспрямовано заганяє цивілізований світ у «пастку правил».

Висновки. Глобальна геополітична турбулентність останніх чотирьох років із новою гостротою поставила питання про місце та роль політико-правових цінностей у сучасних міжнародних відносинах. Можна стверджувати, що поширене після розпаду СРСР певне поблажливе ставлення до принципів міжнародного права (фактично – принесення їх у жертву економічній вигоді), неготовність жорстко та послідовно реагувати на відверті їх порушення створили підґрунтя для анексії Росією українського Криму та збройної агресії РФ на Донбасі з 2014 року. Це є загрозою не тільки для України, а й усій міжнародно-правовій системі та правопорядку. Вони цинічно експлуатують інституційну та функціональну слабкість чинної системи міжнародних організацій (зокрема, системи ООН) як консенсусного та превентивного механізму, цілеспрямовано сіючи ентропію та підриваючи й без того не бездоганну довіру між суб'єктами міжнародних відносин, яка є надважливим «спільним знаменником» міждержавних відносин.

Для недопущення ескалації сучасних негативних геополітичних тенденцій до рівня неконтрольованих, деструктивних процесів, необхідно забезпечити дотримання низки принципових моментів:

1. Непорушність принципів міжнародного права. Політико-правові цінності є критично важливим елементом сучасного міжнародно-політичного життя. Саме тому вони є «червоними лініями», якими не можна знехтувати навіть заради значної ситуативної вигоди. Геополітичний макіавелізм, в умовах глобалізованого інформаційного суспільства має вкрай обмежений термін дії. Він може давати певні переваги лише в ко-

роткостроковій перспективі, а в довгостроковій він є каталізатором колосальних негативних тенденцій, здатних завдати величезної шкоди не тільки об'єкту, проти якого він спрямований, та суб'єкту, який його використав, а і «третім особам» (незалежно від того, на чиєму боці – умовного «позивача» чи «відповідача» – вони знаходяться) і середовищу, у якому всі вони є. Тобто якщо хтось один випустить цього джина міжнародно-правового нігілізму з пляшки, то загнати його назад доведеться всім світом.

2. Оперативне реагування на очевидні порушення міжнародного права, що ставлять під загрозу міжнародний мир і глобальну безпеку. Кремлівські авантюристи наочно продемонстрували, до чого можуть призвести брак міжнародної згоди та зволікання щодо питань, які потребують швидкої та жорсткої відповіді. Відтак критично важливим питанням є вироблення нових міжнародних форматів реагування. Безперечне право кожної держави на свою політичну культуру та національні інтереси в жодному випадку не повинно бути виправданням для розв'язування війни проти її сусідів чи інших суверенних держав.

3. Невідворотність юридичної відповідальності порушників міжнародного права. Мало ліквідувати наслідки міжнародно-правової безкарності та безвідповідальності, необхідно ще усунути їх причини, створивши ефективний антимотив для таких дій. Злочини проти людства, вважаючи на характер і масштаб, не мають терміну давності.

Питання про зняття економічних санкцій із держави-агресора можна ставити лише після відновлення територіальної цілісності України – виведення російських військ із Донбасу, ліквідації російських маріонеткових псевдореспублік та повернення анексованого Криму. Без цього їх «педагогічний ефект» буде зведений нанівець.

1. Волкер: створені РФ «ДНР» і «ЛНР» мають бути ліквідовані – вони не відповідають Конституції України (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/politics/10029467-volker-stvoreni-rf-dnr-i-lnr-mayut-buti-likvidovani-voni-ne-vidpovidayut-konstituciji-ukrajini-video.html>.
2. Горбулін В. Криза довіри: у пошуках нового фундаменту стійких альянсів / В. Горбулін // Криза довіри: у пошуках нового фундаменту стійких альянсів. – 2018. – № 10. – 17–23 березня.
3. Івани, не помнящие добра (Сколько раз США спасали Россию?) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=FozUDazgJw>.
4. Кокаїновий скандал: Росії виставили рахунки [Електронний ресурс]. // Обозреватель – Режим доступу до ресурсу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/kokainovij-skandal-rosii-vistavili-rahunki.htm>.
5. Лукас Е. Нова холодна війна. Як Кремль загрожує і Росії... / Е. Лукас. – Київ: Темпора, 2009. – 488 с.
6. Kurt Volker: The Full Transcript / Politico Magazine [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.politico.com/magazine/story/2017/11/27/kurt-volker-the-full-transcript-215868>.
7. Kyiv Post. – 2016. – Vol. 21. – Iss. 24. – June 10.
8. The Evolution of Trust / Nicky Case [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ncase.me/trust/>.
9. The Geneva Declaration on Terrorism / UN General Assembly Doc. A/42/307, 29 May 1987, Annex [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.i-p-o.org/GDT.HTM>.
The Geneva Declaration on Terrorism [Електронний ресурс]. – 1987. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.i-p-o.org/GDT.HTM>.

Serhii ZUBCHENKO,
Candidate of Political Sciences,
Chief Consultant at the Humanitarian Security Department
of the National Institute for Strategic Studies

“RED LINES” OF MODERN GEOPOLITICAL CONFRONTATIONS: role of political and legal values in hybrid warfare era

Abstract. The article analyses the place of political and legal values (in particular, the principles of international law) in the modern system of international relations. Some current topical problems on the global diplomatic agenda, notably, concerning the international legal response to the Russian military aggression against Ukraine and acts of state terrorism all around the world, carried out by Russia within the framework of the hybrid war, are highlighted. Considerations regarding the importance of trust as a vital element of interstate relations, the lack of which provokes conflicts, leads to the encapsulation of states, making it impossible for them to achieve sustainable and progressive development and to solve urgent common issues, are studied. In this context, the author asserts the necessity to ensure absolute adherence to the principles of international law as “rules of the game” of the geopolitical club and “red lines”, going beyond which generates uncontrolled processes of global scale, as well as the need to maintain international sanctions against the aggressor country – the Russian Federation – and entities, individuals and groups, affiliated with the Putin regime.

Keywords: Russian military aggression against Ukraine, international law, political and legal values, principles of international law, diplomacy, foreign policy, national security, geopolitics, hybrid war.

Ольга БОГОМОЛЕЦЬ,
*радник Президента України з гуманітарних питань,
народний депутат України,
голова Комітету Верховної Ради з питань охорони здоров'я*

ГЕОПОЛІТИЧНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ОКРЕМИХ КРАЇН НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті йдеться про історію та сучасний етап російської агресії на країни з меншим військовим потенціалом. Руйнація післявоєнної системи міжнародних відносин та колективної безпеки стала очевидною: агресія Росії проти Молдови, Грузії та України продемонструвала, що жодних інструментів захисту країн, що зазнають дискримінації з боку великих держав, знову не існує.

На жаль, Україна – це типовий і черговий приклад країни, яка сьогодні стала заручником різновекторних інтересів великих світових гравців – Росії, США та ЄС і зазнала усіх можливих видів дискримінації.

Ключові слова: війна на Сході України, військова агресія, геополітика, конфлікти, буферні зони.

10 років тому ніхто не дослухався до слів засновника Федерації всесвітнього миру доктора Муна під час його виступу на Гаваях: «Хоча комуністичні часи залишилися в минулому, навіть зараз такі могутні країни, як Китай і Росія, усе ще чекають будь-якої нагоди, щоб із позиції сили задовольнити свої власні амбіції через слабких і невеликих за розміром держав. Якою б вона не була, маленька країна не може самостійно змагатися з цими потужними сусідами, з їх економічними, політичними і, звичайно ж, військовими амбіціями. Ці великі країни такі сильні, що за бажання можуть за один день підкорити будь-яку з маленьких країн, навіть без кровопролиття».

Минули роки, і руйнація післявоєнної системи міжнародних відносин та колективної безпеки стала очевидною: агресія Росії проти Молдови, Грузії та України продемонструвала, що жодних інструментів захисту країн, які

зазнають дискримінації від великих держав, вже не існує. Сьогодні дискримінації у світі зазнають не лише люди чи соціальні групи, а й окремі країни. Вони не можуть вести самостійну політику щодо великих центрів міжнародної сили, з якими доводиться мати справу. Їм властиві не конкурентна економіка, низький рівень життя та нерозвинене громадянське суспільство, вони стають об'єктом «життєво важливих інтересів», тобто торгів так званих «великих країн».

«Гігантів» цікавить географічне положення можливої «жертви», вихід до моря, транзитні можливості, природні ресурси, передусім енергоносії, дешева робоча сила тощо. Часто «дискриміновані» країни стають носіями гарячих або заморожених конфліктів, спровокованих сильними сусідами, або зазнають відкритої агресії та стають об'єктами окупації чи гібридної війни. Так почало відбуватись одразу після Другої світової війни, коли великі держави СРСР та Китай з одного боку, та США, Великобританія, Австралія інші – з іншого, призвели до поділу Кореї на дві держави. А ще було розділення Німеччини, Карибська криза...

Проте тоді такі конфлікти не мали загального характеру, оскільки система повоєнної колективної безпеки працювала більш-менш ефективно. Однак ситуація різко змінилася в останні десятиліття. Один з великих світових гравців – Росія – почала цілеспрямовано створювати навколо себе буферну зону з країн, в яких вона ініціює заморожені конфлікти, утримуючи їх у своїй орбіті та перешкоджаючи інтеграції у західний світ.

Спочатку Росія спровокувала конфлікт у Нагірному Карабасі, підтримавши Вірменію та допомігши їй захопити в Азербайджану значну частину території, потім розпочала війну у Придністров'ї, фактично окупувавши частину території Молдови та закріпившись як «миротворці». Згодом – війна в Абхазії, Південній Осетії для відторгнення від Грузії частини території. Тепер черга України... На жаль, Україна – типовий і черговий приклад країни, яка сьогодні стала заручником різновекторних інтересів великих світових гравців – Росії, США та ЄС і зазнала дискримінації. Ми стали жертвами російської агресії, Росія анексувала Крим та створила маріонеткові уряди на Донбасі, що призвело до загибелі понад 10 000 осіб і появи майже двох мільйонів внутрішньо переміщених осіб, а також мільярдних збитків для держави.

Причиною російської агресії проти України став її вихід зі сфери впливу Росії, що означає припинення існування РФ як імперії. Крім того, особливу загрозу для РФ становило здобуття Україною енергетичної незалежності завдяки можливості видобутку сланцевого газу на Донбасі та вуглеводнів в українській частині шельфу Чорного й Азовського морів, і саме ці перспективні для розвитку України території було відторгнено. Також ми відчували та відчуваємо брак розуміння від великих демократичних

світових гравців. Реакція провідних держав світу на агресію Росії проти України була досить стриманою. Вони поводять себе з Росією обережно, щоб не спровокувати її на більш радикальні дії, а російський капітал – продовжує відігравати провідну роль в економічних структурах багатьох європейських країн.

Надмірна і несправедлива до України обережність Заходу щодо Росії стала одним із тих стовпів, на яких тримається нахабність агресора. Західні демократії відчайдушно намагаються чіплятися за уламки старого світу, в якому вони прожили з 1945 року, не розуміючи, що того старого і безпечного для них світу більше не існує. І сьогодні знову стають актуальними слова Черчилля, який про розділ Чехословаччини та передачу Судетської області Німеччині в обмін на її відмову від територіальних претензій у Європі сказав: «Англія перебувала перед вибором між соромом і війною. Вона обрала сором, але отримає ще й війну».

Захід намагається грати за правилами, яких Росія не дотримується, і хоче переконати себе, що ситуацію ще можна відіграти назад. Світ рухається вперед. І яким буде майбутнє – залежатиме від того, як західні демократії зможуть адаптуватися та відреагувати на нові виклики, зокрема й з боку Росії. Користуючись свободами вільних демократичних країн, Росія веде й надалі вестиме інформаційну війну проти світу, частиною якого хоче стати Україна та інші держави. На Заході мають зрозуміти, що прагнення частини їх політичних еліт до компромісу з «імперією зла» (як справедливо відзначив ще у 80-х роках минулого століття тодішній президент США Р. Рейган) може призвести до катастрофи не тільки такі держави, як Україна, а й весь західний світ.

Попри загрозу з боку Росії, Захід досі не сприймає свого вірного союзника та найбільш східний форпост демократії – Україну – як суб'єкт світової політики. Вимоги зняти мораторій на експорт лісу-кругляку, підвищити тарифи на комунальні послуги, впровадити ліберальну модель медичної реформи є дискримінаційними вимогами без урахування специфіки та національних інтересів України. Прикро визнавати, але для великих геополітичних гравців ми залишаємося лише об'єктом, інструментом реалізації їхніх геополітичних та економічних інтересів. Об'єктом, позицію якого не завжди враховують, проте переважно диктують йому свою волю. Вихід з глибокої системної кризи, в якій опинилася сучасна світова політика, буде знайдено ще не скоро. І Україна, як типова країна, яка долає посткомуністичний синдром, має знайти свій шлях у світі, де сильні дискримінують слабких, і жодних ефективних засобів впливу на агресора не має.

Що може зробити Україна? Передусім ми маємо стати сильною та енергетично незалежною державою, поборовши корупцію в цьому стратегічному секторі економіки та значно збільшивши обсяги видобутку власних

енергоносіїв. По-друге, Україна має повне право, як жертва агресії, якій Будапештським меморандумом була гарантована недоторканність, відродити свою військову потугу та наполягати на перегляді для неї чинних обмежень у сфері ракетних технологій та військово-технічного співробітництва. Зокрема, ми маємо домогтися від Заходу перегляду обмежень щодо ракет середньої дальності. Крім того, нам потрібно зняти чи не всі обмеження щодо розробки та створення нових зразків озброєнь.

По-третє, Україна має наполягати на скасуванні всіх дискримінаційних з економічного погляду норм, які діють щодо нас у межах СОТ та Асоціації з ЄС. Ми, як країна, що практично самотужки протистоїть Росії у її війні з Заходом, маємо моральне право вимагати врахування своїх інтересів на міжнародній арені. Нам потрібно розвивати економіку, відкривати нові ринки, збільшувати виробництво та експорт продукції, і світ нам має в цьому допомогти.

Останнє, але не менш важливе, ми маємо зміцнити внутрішню безпеку, зокрема й завдяки підвищенню соціальних стандартів та рівня життя населення. Для цього Україна має відмовитися від ліберальних реформ, які лише погіршують соціально-економічну ситуацію та руйнують внутрішню єдність країни, і зосередитися на соціальних реформах, які дадуть змогу підвищити якість життя громадян.

Відродження економічної, військової, моральної та політичної сили України, її людського потенціалу в комплексі дозволять нам створити державу, здатну не тільки захищатися та протистояти агресії, а й проводити власну зовнішню політику на правах суб'єкта. Тільки так ми зможемо повністю відновити територіальну цілісність своєї країни на наших умовах. І тільки після цього зможемо говорити про якесь мирне співіснування та відновлення економічно вигідних відносин із нашим північним сусідом. Але поки нашу територіальну цілісність зневажають, нам потрібно набирати сили. І Заходу доведеться примиритися з тим, що протистояти Росії на східному фланзі Європи може лише потужна і могутня у військовому та економічному плані Україна. В іншому випадку, спочатку впадемо ми, а за нами – посиплеться більша частина Західного світу.

1. «The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order», by Samuel P. Huntington, Aug 2, 2011.
2. «From Cold War to Hot Peace: An American Ambassador in Putin's Russia», by Michael McFaul, May 8, 2018.
3. «The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations», by John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, Feb 15, 2017.
4. «The Military Balance 2018», by The International Institute for Strategic Studies (IISS), Feb 14, 2018.
5. «International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance», by Margaret P. Karns, Karen A. Mingst, Kendall W. Stiles, Jul 22, 2015.
6. «Central and East European Politics: From Communism to Democracy», by Sharon L. Wolchik, Jane Leftwich Curry, Dec 24, 2014.

Olha BOHOMOLETS,
*Advisor to the President of Ukraine on Humanitarian Issues,
People's Deputy of Ukraine,
Chairman of the Verkhovna Rada Committee on Health Issues*

GEOPOLITICAL DISCRIMINATION OF SOME COUNTRIES AS EXEMPLIFIED BY UKRAINE: DIFFICULTIES AND PERSPECTIVES

Abstract. The article studies the history and the current stage of Russia's aggression towards countries with lower military potential. The collapse of the post-war system of international relations and collective security has become apparent: the aggression of Russia against Moldova, Georgia and Ukraine has testified to the fact that there are no longer any tools to protect countries subjected to discrimination from super powers.

Today discrimination affects not only people or social groups, but also some countries.

Such countries are not capable of pursuing an independent policy as to major centres of international power they have to deal with. Peculiar to these countries are uncompetitive economy, low quality of life and undeveloped civil society, they hence become a target for "vital interests", namely bidding by so-called super powers.

"Giants" are attracted by the geographical location of a possible "victim", access to the sea, transit facilities, natural resources, especially energy, low-cost labour, etc. It is often that "discriminated" countries become grounds for ignition of burning or frozen conflicts provoked by powerful neighbours' influence, or are exposed to open aggression and become subject to occupation or hybrid war.

This has all started after the Second World War, when super powers of the USSR and China, on the one hand, and the United States, Great Britain, Australia, and others, on the other, have made Korea fall into two states. In addition, there was subsequently a division of Germany, the Caribbean crisis...

However, such conflicts then were not that wide-ranging, since the post-war collective security system was quite effective.

Things, though, have changed dramatically in recent decades. One of the largest global players – Russia – has decisively begun to create around itself a buffer zone formed of countries, where it fuels frozen conflicts and in such a way keeps them under the radar and hinders their integration into the Western world.

Initially, Russia ignited a conflict in Nagorno-Karabakh, supporting Armenia and assisting it to invade a considerable part of the territory in Azerbaijan, and then initiated the war in Transnistria by virtually occupying part of Moldova's territory and asserting itself there on the pretext of deploying a peacekeeping mission. Later, there was a war in Abkhazia and then – in South Ossetia aiming to detach part of Georgia's territory. And lastly, the turn of Ukraine has come...

Regrettably, Ukraine is a typical and another example of a country that has fallen victim of multifaceted interests of the leading global players – Russia, the United States and the EU, and has faced all possible forms of discrimination.

Keywords: war in eastern Ukraine, military aggression, geopolitics, conflicts, buffer zones.

Леонід ЧУПРІЙ,
доктор політичних наук, професор;

Кан ДЕН СІК,
кандидат політичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: Досвід України, Сирії та країн Корейського півострова

Анотація: У статті досліджено особливості сучасних регіональних конфліктів. Проаналізовано причини розколу Корейського півострова, війни у Сирії та збройного протистояння на Сході України. Зазначено, що в багатьох регіональних конфліктах перетинаються інтереси низки головних світових гравців. Автор акцентує увагу на тому, що нині поки що відсутні ефективні методи врегулювання збройних конфліктів, які все частіше виникають у різних точках світу. Наголошено на важливості пошуку інституційних, нормативно-правових та інших форм вирішення регіональних конфліктів.

Ключові слова: регіональні конфлікти, гібридна війна, Корейський півострів, денуклеаризація, Україна, Сирія.

Світова спільнота сьогодні дедалі частіше стикається з новими, нетрадиційними формами війн і конфліктів, які стали постійним атрибутом сучасного етапу міжнародних відносин. У багатьох регіонах світу посилюється міждержавне суперництво на регіональному і місцевому рівнях, що зумовлює зростання небезпеки виникнення значної кількості насильницьких конфліктів, більшість із яких набувають форми збройного протистояння. Локальні війни та воєнні конфлікти різного масштабу та інтенсивності, що стали постійною формою силового вирішення політичних, територіальних, етнонаціональних, релігійних, економічних та інших протиріч, становлять одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки.

Питанням дослідження особливостей сучасних глобальних трансформаційних процесів, проблем регіоналізму та регіональних конфліктів присвячені праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, як-от: І. Алексеєнко, Є. Андроса, Т. Андрущенко, Г. Аніліоніса, А. Арсеєнка, В. Беренса, В. Буянова, С. Вовканича, І. Воронова, П. Гай-Нижника, С. Галаки, Д. Гелда, Д. Голдблатта, Л. Губського, Б. Дікона, М. Дорошка, В. Журавльова, Н. Зотової, П. Ігнат'єва, В. Іноземцева, Кан Ден Сіка, Кім Хак Джуна, В. Копійки, І. Кресіної, М. Косолапова, О. Коппель, В. Крушинського, В. Кувалдіна, В. Лі, С. Леша, Є. Магди, В. Манжолі, Е. МакГрю, Д. Медоуза, В. Михайлова, Д. Мусієнка, О. Неклесси, О. Пархомчук, Г. Перепелиці, Дж. Перратона, А. Печчеї, Й. Рендерса, Р. Робертсона, Дж. Сороса, Дж. Стігліца, В. Толстих, С. Удовика, М. Фезерстоуна, О. Чумакова, Ю. Яковця та ін.

Глобальна епоха в історії людства поставила нові завдання у сфері вивчення основних тенденцій розвитку регіональних конфліктів. Ця проблематика є особливо актуальною для України, країн Корейського півострова, Сирії та інших регіонів, де перетнулись інтереси головних світових гравців. Досить часто вони і провокують такі конфлікти.

Достатньо повчальною є історія Корейського півострова, який став жертвою зіткнення інтересів великих держав. На думку В.Д. Тихомирова, процес розколу Кореї розпочався ще під час Другої світової війни, коли постало питання розподілу її території на міжнародних конференціях союзних держав [1, с. 58].

Щодо причин виникнення корейської проблеми експерти і аналітики сходяться, що винними у розколі були США та СРСР, котрі діяли без врахування інтересів корейського народу. При цьому слід зазначити, що значна частина американських, західноєвропейських і південнокорейських політологів головним винуватцем розколу вважають СРСР. Хоча, за даними південнокорейських джерел, пропозицію про розділ Кореї через 38-у паралель внесли американці, за порадою японського керівництва.

Південнокорейський вчений-політолог Кім Хак Джун у своїй праці «Політика об'єднання Південної та Північної Кореї» пише: «Найбільшу відповідальність несе Радянський Союз, який після Другої світової війни не лише відмовився співпрацювати для створення єдиного демократичного уряду в Кореї, але й активно намагався цьому перешкодити. Радянський Союз, який прагнув панувати в Північній Кореї, був найважливішим фактором розколу країни. За таких обставин ООН практично була позбавлена можливостей для об'єднання Кореї» [2, с. 94].

Такої ж думки дотримується й американський вчений Л. Гудріч [3, с. 13–14]. Поряд із цим Кім Хак Джун зазначає, що «політичні діячі союзних держав, особливо США, також частково відповідальні» за поділ Кореї [2, с. 94].

Отже, західні політологи, не знімаючи часткової провини із США, головну відповідальність за розкол покладають на СРСР.

Схожої думки дотримуються Р. Скарлапіно і Лі Джон Сік, які вважають, що створення 8 жовтня 1945 року в Пхеньяні тимчасового народного комітету п'яти провінцій започаткувало виникнення сепаратної держави на Півночі. Це означає, що, на їхню думку, не Південь за допомогою США, а саме Північ почала поділ Кореї.

У зв'язку з цим варто згадати резолюцію, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 26 лютого 1948 року «Про проведення виборів в одній лише Південній Кореї». Багато політологів Південної Кореї та США (зокрема Л. Гудріч) вважають, що прийняття цієї резолюції мало серйозні наслідки для Кореї. Ця резолюція фактично заохотила до виникнення сепаратного уряду в Південній Кореї, що, звичайно, спричинило створення уряду і на Півночі Кореї.

Щодо конфлікту у Сирії, тут перетнулися інтереси цілої низки світових і регіональних гравців. Нагадаємо, що в 1971 році Хафес аль-Асад унаслідок путчу прийшов до влади у Сирії та правив протягом 29 років, а після 2000 року почав правити вже його син Башар аль-Асад. Таким чином Асади правлять протягом 45 років. Щоправда, у Північній Кореї вже понад 70 років правління здійснює сім'я Кім, починаючи з 1945 року, коли до влади прийшов Кім Ір Сен, потім у спадок передав правління своєму синові Кім Чен Іру, а той, зі свого боку, Кім Чен Ину. Аналізуючи діяльність Башар аль-Асада, слід зазначити, що він проводив досить жорстку політику у відношенні до опозиції та різноманітних етнічних груп, також підтримував тероризм. Відтак Вашингтон включив Сирію до членів «осі зла». Останнім часом Адміністрація Д. Трампа здійснила жорсткі дії проти режиму Асада, завдавши декількох ракетних ударів по військовим об'єктам Сирії у відповідь на хімічні атаки військ Асада проти опозиції. Європейські країни також підтримують політику США, входячи до створеної Сполученими Штатами коаліції проти «Ісламської держави», надавши їй свої літаки. Але загалом Євросоюз сконцентрувався на дипломатичних зусиллях з урегулювання конфлікту. Туреччина бореться проти уряду Асада і прагне встановити в Дамаску поміркований ісламістський режим і не допустити посилення Ірану. Вона також намагається не дозволити курдам створити на півночі Сирії автономний регіон і базу для РПК. Ізраїль не втручається у громадянську війну в сусідній Сирії, але підтримує США та європейських союзників і офіційно виступає проти союзників Асада – Ірану та «Хезболли».

Іран підтримує Сирію, оскільки бореться проти США та виступає за створення нового світового мусульманського порядку. Тегеран практично не має союзників у регіоні, за винятком асадівської Сирії, ліванської «Хезболли» та іракських шіїтів. Для посилення своїх позицій Іран співпрацює

з Росією, яка також підтримує владу Асада, намагаючись зміцнити позиції в цьому регіоні та позиціонувати себе як світового геополітичного гравця, на думку якого повинні зважати такі сильні гравці, як США та Євросоюз, хоч останнім часом їй все менше це вдається. Монархії Перської затоки – Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати і Катар виступають проти влади Асада, що активно розбудовує відносини з Тегераном, вони який є їхнім ворогом, і спонсорує антимонархічні рухи в арабському світі. Тому ситуація в Сирії дуже складна та не зможе вирішитися найближчим часом, оскільки США та європейські країни не планують вводити війська на територію Сирії, щоб не спровокувати початок Третьої світової війни, а ракетні удари США завдають асадівському режиму лише тимчасову шкоду.

Щодо збройного конфлікту, який відбувається на сході України, ми можемо охарактеризувати його як гібридну, асиметричну війну Російської Федерації проти України.

За визначенням Є. Магди, «Гібридна війна – це прагнення підпорядкувати одну державу іншій, застосовуючи різні інструменти». Бойові дії в ній стоять на другому плані. «Адже мета ведення “гібридної” війни – це залякування, а не знищення», вважає дослідник. Суть “гібридної” війни полягає в тому, що її ведуть навіть без офіційного оголошення [4]. Проте гібридна війна – це не тільки «зелені чоловічки». Вона має багато складових і багато «облич». Це і «проксі-війна», і «заколот-війна», і «нелінійна війна» та «консцієнтальна війна». Кожен із видів агресії використовується в певний час у певному обсязі – з метою досягти найкращого результату з найменшими втратами. Автор російської концепції «гібридної війни», начальник Генштабу РФ генерал Валерій Герасимов, виступаючи на зборах Академії військових наук у 2013 році, охарактеризував її так: «Акцент використовуваних методів протиборства зміщується в бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, які реалізуються через задіяння протестного потенціалу населення. Все це доповнюється воєнними заходами прихованого характеру, зокрема застосуванням засобів інформаційного протиборства та діями сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили – часто під виглядом миротворчої діяльності та кризового реагування – переходять тільки на певному етапі, переважно для досягнення остаточного успіху в конфлікті» [5, с. 170].

Відтак сьогодні ми спостерігаємо декілька достатньо кровопролитних регіональних конфліктів, які досить складно вирішити в умовах залучення в них цілої низки ключових світових гравців. Отже, в умовах реорганізації світового порядку особливо гострою стає проблема вирішення регіональних, локальних конфліктів. Слід констатувати, що зараз поки що відсутні ефективні методи врегулювання конфліктів, які все частіше виникають у різних точках світу.

Щоб успішно боротися з регіональними і локальними конфліктами, необхідно мати розроблений механізм врегулювання, заснований на міжнародно-правовій базі. Анексія Криму і непряме вторгнення Росії в Україну, а також події, що відбуваються в Сирії, відродили епоху «холодної війни» і гонки озброєнь. Відтак виникає запитання, чи можна запобігти таким війнам. Формально за мир несе відповідальність ООН, а особливо – Рада Безпеки ООН. Вкрай проблемною є та обставина, що дві країни, що входять до складу Ради Безпеки, Росія та США, протистоять одна одній. Але найбільш негативним є те, що в РБ ООН країна, наділена правом вето, може заблокувати резолюцію, яку підтримають всі інші країни та яка б сприяла вирішенню тих чи інших конфліктів. Характерними прикладами цього є події, що відбуваються в Україні та Сирії. ООН, на жаль, неспроможна вирішити подібні конфліктні ситуації.

Нині недостатньо помітні ролі міжнародного поліцейського США і Китаю, який претендує на роль лідера і обмежується лише риторикою. Події в Україні та Сирії піднесли хороший урок усьому світові, що слабкі у військовому відношенні країни та країни, що не мають союзницьких договорів із могутніми державами, не захищені від агресії з боку сильніших.

Крім того, історичні події свідчать, що в регіоні, де перетинаються геополітичні інтереси великих держав, ніхто не може гарантувати мир і безпеку. Такі країни, як Корея, Україна, Сирія, постраждали через те, що в цих регіонах зіткнулися інтереси великих держав. Події у світі не можуть не турбувати і Республіку Корея, через те що Корейський півострів може знову перетворитися на арену зіткнення інтересів США та Китаю.

Відтак, аналізуючи хід подій в Україні, Сирії, РК, можна дійти відповідних висновків і прийняти заходи. Зрозуміло, чому Росія фактично окупувала Крим і здійснила агресію на східні регіони України. По-перше, тому що Крим стратегічно і геополітично важливий регіон. Та й сама Україна має важливе геополітичне розташування, чому й перетворилася на арену зіткнень інтересів західних країн, США та Росії. Схожа ситуація може розгорнутися і на Корейському півострові, де не виключене зіткнення інтересів морських держав США, Японії та континентального Китаю і Росії.

Що стосується подій в Україні, цілком зрозуміло, що Росія проти того, щоби колишні республіки СРСР набували західної орієнтації і підтримували просування НАТО на Схід. У цьому Росія бачить загрозу своїй безпеці. Крім того, для Росії військово-морська база в Криму має стратегічне значення. Озброєне вторгнення в Україну продиктоване її стратегічними інтересами. Україна геополітично знаходиться на дуже важливому місці та відіграє роль буферної зони для Росії. Аналогічна ситуація і з Корейським півостровом, тут Китай та Росія вважають Північну Корею буферною зоною, а США і Японія використовують Південну Корею. Звичайно, є і відмінності в ситуаціях

України і Кореї. По-перше, Корея є мононаціональною країною, яка не має мовних протиріч, які є в Україні. Є істотні відмінності як у військовому, так і в економічному стані. Але є одна загальна риса – геополітична важливість. Саме тому обидві країни неодноразово опинилися в центрі зіткнення інтересів великих країн. Україна – потенційно потужна країна з достатньою кількістю людських і природних ресурсів, не змогла захистити свою безпеку.

З моменту отримання незалежності в Україні не було сильного політичного лідера, здатного згуртувати та об'єднати її народ, усунути всі суперечності, які історично склалися в країні, не було розроблено як чіткої зовнішньополітичної, так і стратегії безпеки. Не було і політичної сили, здатної об'єднати Захід і Схід, Крим та інші регіони. Через зовнішньополітичні причини народ України не зміг самостійно вирішити свої внутрішні проблеми, а деякі політичні сили (Партія регіонів) і В. Янукович фактично закликали Росію під виглядом «допомоги братському українському народові» здійснити агресію проти України. Історія підтверджує, що такий спосіб вирішення внутрішніх проблем є згубним. Імджінська війна 1592 р., Гапшинська 1894-го, Корейська війна 1950–1953 рр. є типовими прикладами згубності для країн в ситуації, коли за допомогою зовнішніх сил деякі політики намагаються вирішити внутрішні проблеми [6, с.47].

Україна, займаючи важливе геостратегічне положення, керувалася зовнішньополітичною концепцією багатовекторності та не входила в потужні військові союзи, зокрема НАТО, що й спричинило її безпомічність перед агресією Росії, коли лише завдяки самовідданості та героїзму добровольчих батальйонів ми змогли зберегти суверенітет України. США та Європейський Союз не здійснювали активних дій, коли відбувалася анексія Криму, вони лише висловили глибоке занепокоєння, закликаючи при цьому О. Турчинова не розпочинати відкритих воєнних дій у Криму проти зелених чоловічків, боячись повномасштабної агресії Росії. США лише останнім часом посилила тиск на Москву. НАТО також не зробило жодних дієвих кроків, запобігаючи агресивним діям Росії проти учасників Альянсу, передусім країн Балтії. Відтак Україна, яка відмовилася від ядерної зброї задля гарантій безпеки в рамках Будапештського меморандуму, виявилася беззахисною перед агресією Росії. Міжнародні організації, як от ООН, окрім риторичного засудження жодних дієвих кроків не зробили. Це говорить про те, що стратегічно жодна країна в світі не захищена від агресії сильних держав. Отже, у зв'язку з цим виникає чимало запитань: чи здатні США в таких випадках захищати слабкі держави, і якщо США не мають сил і бажання, то яка країна спроможна на такі дії? Деякі дослідники вважали, що такою країною може бути Китай, але досі ще не було випадку, щоби Китай виступив в ролі захисника. І, як відомо, ні ООН, ні ЄС також не є такими. Тоді виникає запитання, у чому полягає роль лідерів

світового порядку та як вони збираються гарантувати мир і процвітання на земній кулі? Така ситуація, у якій сьогодні опинилася Україна, багато в чому, на жаль, залежить не від України, а переважно від ситуації в Росії.

Випадок аналогічний і з Кореєю. Після російсько-японської війни доля Кореї залежала не від короля Кореї, а від Японії. Причина одна і щодо України, і щодо Кореї – слабкість у військовому і економічному відношеннях. Останнім часом США нібито вже готові виділити летальну зброю Україні, але коли це буде здійснено остаточно, ще не вирішено.

Всі ці чинники свідчать про те, що, як і раніше, методи і способи вирішення долі малих і слабких держав не змінилися. За будь-яких історичних епох слабкі держави, які оточені великими і знаходяться на геополітично важливому місці, не можуть вирішити свою долю самостійно. Це нині є класичним варіантом практики міжнародної політики.

Типовим прикладом є також доля Корейського півострова та Філіппін, які були захоплені після Кастра-Тафтської угоди 1905 р. між США і Японією. Тоді, за змовою США та СРСР, Корейський півострів був розділений через 38 паралель між цими державами. Цілком ймовірно, що існує також змова США та Китаю відносно Північної Кореї у разі виникнення надзвичайних обставин.

Як відомо, економічно Україна більше співпрацювала з Росією, ніж із ЄС. Приблизно 20–25% експорту припадає на Росію. Енергетична залежність України від Росії нагадує ситуацію Північна Корея – Китай, тільки останнім часом ця залежність усе-таки зменшується [6, с. 54].

Але щодо безпеки вони суттєво відрізняються – Північна Корея, на відміну від України, має ракетно-ядерне озброєння. Відтак і Південна Корея завдяки військовому союзу із США, має достатній захист. Тобто Україна, Північна та Південна Кореї перебувають на геополітично важливому місці в оточенні великих держав. Україна після розвалу СРСР в 1991 році мала більше 2000 одиниць ядерної зброї, але в 1994 році згідно з Будапештським меморандумом із боку США та Росії отримала нібито гарантію безпеки і відмовилася від ядерної зброї. Український дослідник П. П. Гай-Нижник зазначав, що Будапештський меморандум має декларативний характер і чіткі гарантії країн-підписантів там не були прописані, що було значним прорахунком із боку української дипломатії, яка, перебуваючи в полоні ілюзій щодо початку нової ери в міжнародних відносинах, не спромоглася повною мірою виконати своє головне завдання [7, с. 367]. Як відомо, Путін порушив умови меморандуму і здійснив агресію на Україну. Отож, гарантії територіальної цілісності з боку США та Росії не були підтвержені в реальній ситуації. Так, за свідченнями американського дипломата С. Пайфера, Меморандум планували як політичну угоду, яка передбачала «запевнення, але не військові гарантії» [8].

На думку більшості експертів, Будапештський меморандум необхідно трансформувати в юридично обов'язковий договір із чітким механізмом реалізації його положень, бо він виявився нездатним гарантувати територіальну цілісність та безпеку України. Це завдання могло б бути імplementовано на двосторонній основі: шляхом укладення угод про гарантії безпеки на кшталт договорів, підписаних між США й такими державами, як Ізраїль, Корея та Японія. Зокрема, Україна могла б юридично закріпити ці домовленості з державами-гарантами своєї безпеки за Будапештським меморандумом (США, Великою Британією, Францією та Китаєм) як у багатосторонньому форматі, так і окремо на двосторонньому рівні [7, с. 374].

Отже, Україна – прихильниця денуклеаризації у світі, стала слабкою, незахищеною і частково захопленою Росією, яка називала себе дружньою країною. Україна – типовий приклад холодного і жорсткого порядку в світовому співтоваристві. Природно, що не тільки Північна Корея, але й інші малі та слабкі держави не відмовляються від ядерної зброї. Іншими словами, хто вже має, не відмовляється, а хто розробляє – і далі розроблятиме, і навіть деякі країни, які володіють достатнім потенціалом, замислюються над створенням ядерної зброї. За твердженням багатьох дослідників, і Південна Корея, і Японія досить близькі до створення ядерної зброї. Приклад України, на яку проявив агресію один із гарантів її безпеки, Росія, недостатня активність західних країн та США щодо захисту України, нейтралітет Китаю – все це яскравий приклад того, що сьогодні лідери світового порядку часто бувають безвідповідальними щодо захисту малих і слабких держав.

Оточена великими потугами, перебуваючи в центрі зіткнень інтересів, Україна, так само як і Корея, піддалася нападу сильної держави. Які ж уроки можна отримати та які висновки зробити?

Слід констатувати, що сьогоднішній світовий порядок не може захистити слабкі країни від потужних ядерних держав. Якщо країна не може себе захистити, то обов'язково повинна укласти військовий союз із потужними державами. Якщо б Україна була в складі НАТО або мала б союзницький договір з США, то напевно Росія зважилася б на такий крок. Дивлячись на те, як Україна, що добровільно відмовилася від 2000 одиниць ядерної зброї, піддалася нападу з боку Росії – однієї з країн-гарантів, напевно чи Північна Корея та інші країни відмовляться від ядерної зброї.

Ну і нарешті, якщо зіставити анексію Кримського півострова та збройний напад Росії на Україну і Корейський півострів, то виникне чимало порівнянь і запитань щодо можливих змін китайської стратегії на Корейському півострові.

Відомо, що Україна, як і Росія, була в складі СРСР і довгі роки перебувала у сфері впливу дружньої республіки. Північна Корея і Китай теж

були країнами, пов'язаними кровно-братерськими відносинами, крім того, зараз обидві країни поки є соціалістичними. Так само, як Росія вважала Україну країною-сателітом, Китай вважає країною-сателітом Північну Корею.

Звичайно, ситуація схожа, але не ідентична – Північна Корея є самостійною державою та ще й володіє ядерною зброєю. Однак, усе ж не можна повністю виключити в майбутньому виникнення в Північній Кореї аналогічної українській ситуації.

Проте, хоч би яким тоталітарним був режим у Північній Кореї, з кожним днем число незадоволених громадян зростатиме, а для цього, щонайменше, треба кілька умов:

- по-перше, необхідне зростання частки ринкової економіки та збільшення економічної свободи;
- по-друге, економічна свобода має вплинути на політичну та соціальну свободу;
- по-третє, якомога більше товарів виробництва Південної Кореї слід виставити на ринок Північної Кореї для того, щоби змінити уявлення північнокорейців про Південну Корею та зовнішній світ.

Це дозволить громадянам Північної Кореї порівняти демократичну систему Південної Кореї з диктаторським режимом Кім Чен Ина, що, своєю чергою, викличе невдоволення режимом. Якщо невдоволення громадян Північної Кореї дійде до критичної точки та призведе до краху режиму, то куди емігрує Кім Чен Ин? Можливо, у Китай, з яким стосунки вже значно поліпшилися, чи в Росію, яка завжди прихильно ставилася до різного роду диктаторів. І якщо в Північній Кореї виникне надзвичайна ситуація, то не виключено, що Кім Чен Ин, як Янукович, звернеться за військовою допомогою до однієї з навколишніх великих держав. Якщо така ситуація виникне, то перш ніж об'єднане угруповання США–РК, згідно з планом 5029, увійде в Північну Корею, там раніше можуть виявитися або російські, або китайські війська. Але якщо Кім Чен Ин не попросить військової допомоги в Росії або Китаю, то ймовірність вторгнення невелика, оскільки Північна Корея володіє ядерною зброєю. Ну і ще через те, що Росія і Китай добре знають про плани РК–США у разі виникнення надзвичайних ситуацій у Північній Кореї. Як би не було, Південна Корея не повинна виключати ймовірність ситуації, подібної до української та ретельно обміркувати можливі варіанти, відповідно підготуватися. Приклад агресії ядерної держави на незахищену Україну красномовно свідчить про те, що сьогодні у світі немає міжнародної сили, яка б змогла захистити слабку країну. А раптом Китай, так само як і Росія, під приводом захисту китайців, вторгнеться в Північну Корею, то як протистояти ядерній державі? [6, с.68].

Якщо для Заходу Україна є виключно важливою стратегічною зоною проти вторгнення Росії, то для Китаю стратегічно важливою зоною для захисту від морських держав є Північна Корея. За таких причин чи зможе і чи схоче Китай відмовитися від Північної Кореї? Останнім часом у Китаї з'явилося багато прихильників зміни відносин із Північною Кореєю і підтримки об'єднання Кореї під егідою Південної Кореї. Причому аргументи дуже серйозні. Але все ж багато дослідників і політиків, як у Китаї, так і в Південній Кореї, вважають, що навряд чи Китай повністю відмовиться від Північної Кореї. Адже багато років країна була зоною виняткового впливу Китаю. У світлі подій, що відбуваються в Україні, які зміни в стратегії Китаю можуть торкнутися Корейського півострова? Останнім часом відносини між Китаєм і Північною Кореєю активізувалися. Лідер Північної Кореї Кім Чен Ин у березні відвідав Китай із неофіційним візитом і зустрівся з китайським лідером Сі Цзіньпінем, який позитивно відгукнувся на пропозицію Кім Чен Ина щодо призупинення ядерних випробувань і денуклеаризації Корейського півострова. Президент Китаю Сі Цзіньпін у відповідь має намір відвідати столицю Північної Кореї Пхеньян. Це буде перший візит китайського лідера до КНДР з 2012 року, коли він обійняв посаду голови китайської комуністичної партії.

Слід відмітити, що Китай і Україна традиційно мають хороші дружні відносини. На тлі російської анексії Криму і порушення РФ Будапештського меморандуму ЗМІ Китаю в один голос повідомили про те, що Піднебесна запропонувала Україні захист від ядерного нападу, так звану «ядерну парасольку». Це був перший випадок, коли Китай запропонував Україні, як без'ядерній країні, захист від можливої ядерної атаки. Китайські журналісти оцінили такий крок Китаю як рішення впевненої в собі країни, яка має достатній потенціал для захисту від ядерної загрози. І те, що Китай уперше запропонував країні, яка перебувала в досить складному становищі, ядерний захист, говорить про прагнення Китаю посилити військовий вплив [9]. Багато дослідників цей крок Китаю розцінюють як цікавий дипломатичний хід. Та, попри це, Китай не зробив ще більш відповідального кроку – рішучого засудження агресії Росії в Україні.

Китай лише заявив, що конфлікт слід вирішити шляхом переговорів. Офіційний Пекін заявив також, що «засуджує події, які відбуваються в Україні», і що «конфлікт необхідно вирішити згідно з міжнародними правилами». І ще було зазначено, що «Китай не втручається у внутрішні події інших країн» [10].

Природно, така позиція Китаю наштовхує на думку, чого тоді варто очікувати від Китаю у разі виникнення непередбачуваних обставин, пов'язаних із Північною Кореєю на Корейському півострові? Як повинна Південна Корея це сприйняти і що протиставити? Поки що Китай засуджує розроб-

ку і випробування ядерної зброї Північною Кореєю і офіційно заявляє, що підтримує санкції ООН щодо КНДР. Крім того, він не пропонує Північній Кореї, як Україні, захист від ядерного нападу. Однак якщо у випадку зміни відносин із Північною Кореєю виникне надзвичайна ситуація в КНДР, що стане загрозою для безпеки Китаю, то, швидше за все, він докладе максимум зусиль для її стабілізації.

У такій ситуації для Північної Кореї козирною картою може стати саме «ядерна парасолька». Якщо гіпотетично Китай в обмін на відмову від ядерної зброї запропонує КНДР «ядерний захист», що тоді повинна зробити Південна Корея і союзник США? І чи прийме таку пропозицію Північна Корея? Звісно, все це залежить від ситуації, у яку може потрапити Північна Корея, а це залежить від стратегії Китаю у відношенні до Корейського півострова.

У контексті конфліктогенних регіонів чималу увагу привертають також події в Сирії. Після захоплення Росією Криму та початку війни на Донбасі, щодо РФ застосовують санкції, що завдають їй чималих збитків. Падіння цін на газ і нафту завдало серйозної шкоди економіці Росії і, у зв'язку з цим, в Росії могла вибухнути політична криза. Росія, як і раніше, сподівається за допомогою «Сирійської стратегії» звільнитися від санкцій Заходу, від міжнародної ізоляції та надати допомогу своєму союзникові Асаду.

Сирійська війна вже породила проблему біженців, кількість яких вже перевищила 2 600 000 осіб. Це стало проблемою світового масштабу. Слід сказати, що така ситуація викликана великими державами, які переслідують виключно свої егоїстичні цілі. І знову необхідно з сирійської трагедії зробити висновки, бо подібний сценарій може виникнути і в Північній Кореї.

Сирія, як за кількістю населення (23 мільйони чоловік), так і за територією схожа з Північною Кореєю. Протистояння, яке розгорнулося нині в Сирії, ще раз доводить, що великі держави, через свої національні інтереси, використовують внутрішньополітичну ситуацію малих і слабких країн. У зв'язку з цим виникає питання – як контролювати ці ситуації, які міжнародні структури спроможні їх розв'язати?

Історія розвитку світової системи показала, що перерозподіли сфер впливу відбувалися і відбуватимуться, тому малі й слабкі держави і особливо ті, які знаходяться в так званих конфліктогенних зонах, як-от Корея, Україна, Сирія, повинні зробити висновки і обрати свій шлях, який гарантував би суверенітет і територіальну цілісність. Так, після Корейської війни Південна Корея уклала союзницький договір із США і сьогодні обмежений контингент Сполучених Штатів знаходиться на її території, а також ведуться переговори щодо розміщення протиракетних комплексів системи SAAD. І не секрет, що Південна Корея сьогодні приділяє достатньо уваги для зміцнення обороноздатності країни.

Північна Корея після закінчення війни пішла іншим шляхом: маючи союзнацькі договори з СРСР і Китаєм, взяла курс на розробку ракетно-ядерної зброї. Нинішні події, особливо в Україні та Сирії, власним прикладом показали, що такий варіант теж має право на існування. Сьогодні сильні країни світу не несуть відповідальності щодо захисту слабких країн. Наочний приклад тому ситуація, яка виникла в Україні.

Останні події у світі засвідчили, що немає стабільного тренду розвитку світового порядку, тому кожна країна має дбати про власну безпеку будь-яким способом. У Сирії ситуація також загострюється, оскільки Росія заявила, що надасть Сирії нові системи протиракетної оборони для відбиття ударів США та їхніх союзників. В Україні через небажання Росії виконувати вимоги мінських домовленостей і виводити свої війська з тимчасово окупованих територій на сході країни та недостатню дієвість економічних санкцій проти неї ситуація також не поліпшується.

Але потрібно зазначити, що сьогодні з'явилися позитивні тенденції, зокрема щодо зменшення напруження на Корейському півострові. Лідер Північної Кореї Кім Чен Ин заявив про припинення ядерних випробувань і про можливу денуклеаризацію Корейського півострова. Зокрема, виникли передумови для налагодження стосунків із США, які досить довго відносили Корею до «країн осі зла». Так, ще на початку березня 2018 року США запровадили додаткові санкції проти Північної Кореї за використання хімічної зброї при вбивстві Кім Чен Нама – брата північно-корейського лідера Кім Чен Ина.

А вже у квітні 2018 року директор ЦРУ Майк Помпео зустрівся з Кім Чен Ином для обговорення можливої зустрічі лідерів двох країн. І судячи з того, що позиції Помпео останнім часом тільки посилилися і він став державним секретарем США, ця зустріч є досить вірогідною. Трамп також змінив свою риторику щодо Кім Чен Ина. Якщо раніше він про нього дуже негативно висловлювався, то сьогодні Президент США Дональд Трамп назвав лідера Північної Кореї «відкритим і порядним», позитивно оцінюючи його готовність до денуклеаризації півострова.

Європейський Союз зацікавлений у перспективі зняття напруженості в цьому регіоні та зменшення загрози для самої Європи – за інформацією віце-президента Федеральної служби розвідки (BND) Оле Діля, балістичні ракети Північної Кореї можуть досягти території Німеччини та інших європейських країн. А Пхеньян може оснащувати свої МБР ядерними боєголовками.

Поступово поліпшуються відносини Північної і Південної Кореї, які довгий час були напруженими. 27 квітня 2018 року відбулася історична зустріч лідерів КНДР і Південної Кореї, які підписали Декларацію Панмунджома за мир, процвітання і об'єднання на Корейському півострові. Глави двох

держав домовилися наприкінці року укласти мирний договір. Прикметно, що ще в 1950 році почалася війна між КНДР і Південною Кореєю, коли солдати північнокорейської народної армії вторглися в південну частину півострова. Незважаючи на те, що збройний конфлікт закінчився в 1953 році, – з підписанням угоди про перемир'я, – не було укладено жодного мирного договору і технічно обидві держави досі перебувають у стані війни. Будемо сподіватися, що прогрес у відносинах між двома країнами продовжуватиметься і через деякий час постане єдина Корея.

Відтак об'єднання залишається життєво важливою проблемою для обох країн, вирішення якої сприятиме реалізації таких завдань:

- 1) процвітанню і подальшому збереженню національних почуттів єдиної нації з єдиною мовою і культурою;
- 2) звільненню від страждань і трагедій мільйонів розділених сімей;
- 3) збереженню миру та спокою на Корейському півострові;
- 4) створенню економічно потужного соціального суспільства;
- 5) створенню мирної атмосфери не тільки в Південно-Східній Азії, але й у всьому світі.

Звичайно, щоб об'єднатися, потрібно розробити відповідну стратегію, з якою погодилися б лідери обох країн, і прорахувати витрати. Згідно з результатами дослідження з питань інвестицій в інфраструктуру Корейського півострова, для відродження економіки Північної Кореї необхідно інвестувати протягом 10 років 122 млрд доларів, тобто 12 млрд доларів на рік, а це всього лише 1% ВВП Південної Кореї за 2013 рік [11, с. 29].

Проте, якщо підійти до питання із суто економічної точки зору, то досвід об'єднання Німеччини показує, що цей проект збитковий. Основною причиною було непередбачене об'єднання без попередньої підготовки. За 13 років після цього об'єднання було витрачено 1 трильйон 280 млрд євро – справді величезна сума. Але давайте проаналізуємо, як вона була витрачена. 49,2% – на виплату пенсій та дотацій на ринку праці, тобто на соціальні потреби, а на будівництво інфраструктури, зокрема на автомобільні дороги та залізниці, інвестиції склали всього 12,5% [11, с.31]. Іншими словами, безпосередньо на реформу економіки витрачено було дуже мало. Для об'єднаної Кореї цей проект буде прибутковим. А прибуток після об'єднання за 10 років може скласти 300 млрд доларів [11, с.30].

Не слід забувати про те, що і Південь, і Північ нині витрачають величезні суми на озброєння, на утримання дипломатичного корпусу, розділених сімей та біженців із Північної Кореї. Додатковим стимулом є те, що витрати на об'єднання – це інвестиції в майбутнє країни, натомість нинішні витрати держав унаслідок розколу – кошти, які зникають безслідно. Тому витрати на об'єднання слід сприймати як інвестицію, яка в майбутньому повернеться з верхом. Згідно з даними дослідницького центру з

питань об'єднання, якщо таке станеться, то з 2030 до 2050 року витрати на громадську сферу складуть 831 млрд доларів США, разом із приватними інвестиціями – 3 трильйони 621 млрд доларів, а прибуток – 6 трильйонів 800 млрд доларів США [12, с. 46].

Згідно з даними Центру вивчення азійських проблем університету Корі, якщо у 2015 році розпочати економічну інтеграцію і до 2025 року вона завершиться об'єднанням, то витрати загалом до 2050 року складуть від 3 трильйонів 111 млрд до 4 трильйонів 746 млрд доларів США, а прибуток дорівнюватиме 4 трильйонам 909 млрд доларів. Звичайно, розрахунки на витрати з об'єднання багато в чому залежатимуть від ступеня підвищення життєвого рівня Північної Кореї. Але одне є зрозумілим: якщо проводити процес об'єднання поступово, підтягнувши економіку КНДР, то результат буде значно вищим.

Не можна не враховувати і той факт, що витрати на об'єднання – це витрати певного періоду, а користь – на довгі роки. Навіть важко уявити всі позитивні наслідки, що випливають із цієї акції. Директор дослідницького центру з питань об'єднання Джон Сен Хун підкреслює, що ми не підрахували витрати, понесені за 70 років розколу, тому якщо зникне загроза війни, протистояння й інші фактори, то вигода буде значно більшою, ніж розраховані дані [13, с. 31].

Підсумовуючи, слід зазначити, що сьогодні проблема об'єднання, як і 70 років тому, залишається невирішеною, але певні позитивні тенденції вже з'явилися, про що засвідчила зустріч лідерів Північної та Південної Кореї. У першу чергу потрібна нова стратегія співіснування Півночі та Півдня, яка полягає в поетапному розвитку відносин:

- налагодження тісного взаємовигідного економічного співробітництва;
- значний культурний обмін;
- утворення федеральної держави Корея на основі компромісу і взаємної довіри;
- інтеграція в царині політики і безпеки;
- інтеграція та створення країнами співдружності ПСА, зокрема й об'єднаної Кореї.

Досить позитивно на цей процес можуть вплинути світові геополітичні гравці та насамперед США. У даному контексті майбутня зустріч Д. Трампа і Кім Чен Ина може бути доленосною. Звичайно, сьогодні ніхто не знає, чим закінчився саміт США–РК, але припустити можна, що, швидше за все, на першому етапі будуть домовлятися про призупинення ракетно-ядерних випробувань і припинення спільних військових навчань США–РК. У чому ж полягає унікальність цієї зустрічі? Очевидно, що унікальність полягає в наступному:

– до сих пір США і КНДР не мають дипломатичних відносин і практично не виявляють жодного співробітництва;

– ніколи в історії Президент США не зустрічався з лідером Північної Кореї. Крім того, донедавна Трамп і Кім Чен Ин обмінювалися лише взаємними нападами, не виявляючи бажання зустрітися один з одним.

Президент Південної Кореї Мун Чже Ин дав згоду на проведення саміту за умови, якщо на зустрічі буде досягнуто консенсусу з ключового питання – денуклеаризації Корейського півострова. При цьому Мун ще раз підкреслив важливість саміту США–КНДР у вирішенні корейської проблеми. Світова громадськість не очікувала, що Дональд Трамп так швидко дасть згоду на проведення саміту з Кім Чен Ином. Відомий російський експерт у питаннях щодо Північної Кореї і кореєзнавець Андрій Ланьков стверджує, що санкційна політика та міжнародна ізоляція змусила Кім Чен Ина піти на такий крок. Думка ж іншого російського вченого К. Асмолова дещо інша. Він вважає, що якщо санкційний тиск і зіграв якусь роль, то аж ніяк не вирішальну. Крім того, деякі російські експерти вважають, що саміт і зовсім може не відбутися. Прем'єр-міністр Японії Сіндзо Ябе вважає, що Трампу, як і раніше, слід здійснювати на Кім Чен Ина максимальний тиск до тих пір, поки Північна Корея не піде на повну і незворотну денуклеаризацію. Міністр закордонних справ Китаю Ван І вважає, що переговори відбудуться, але будуть дуже непростими і навряд чи Кім Чен Ин відмовиться від ядерної зброї тому, що те, чого він хоче отримати натомість, здійснити буде не просто. Хоч Китай і вітає заяву про саміт між Трампом і Кім Чен Ином.

Візит Кім Чен Ина в Китай і зустріч з Сі Дзиньпінем засвідчує, що стратегія Кім Чен Ина аж ніяк не проста. Північна Корея вже до початку Пхенчанської олімпіади отримала комфортну позицію для ведення переговорів із Китаєм, РК, США. І в цьому ланцюжку стратегії Кім Чен Ин у першу чергу вирішив відвідати Китай. Ясно, що Кім Чен Ин, який з 2011 року після сходження на найвищу посаду жодного разу не залишав меж Північної Кореї, відвідав Китай, маючи на меті налагодити колишні стосунки з КНР, отримати підтримку Китаю і виробити тактику в переговорних процесах з РК і США. Також не виключений і варіант офіційних або неофіційних зустрічей з союзником – Росією. Слід зазначити і врахувати той факт, що РК і США почали спільні військові навчання, відкладені у зв'язку з проведенням олімпіади. Всі ці події свідчать про те, що крига скресла, але якими будуть результати – наразі важко передбачити. Зрозумілим є одне: 2018 рік обіцяє бути спекотним і поки не варто впадати в ейфорію, оскільки переговори будуть непростими у зв'язку зі складними проблемами, які потрібно вирішити. Але найскладнішим питанням, звичайно ж, залишається проблема денуклеаризації Корейського півострова.

На наш погляд, слід вирішувати проблему так:

1. Встановлення дипломатичних відносин КНДР–РК, КНДР–США.
2. Розробка ефективного способу надання гарантії режиму Північної Кореї.
3. Перегляд чинної системи міжнародного договору щодо нерозповсюдження ядерної зброї.
4. Розробка довгострокової стратегії воз'єднання Кореї, яка задовольнить не тільки КНДР і РК, але і КНР, США, РФ, Японію, тобто всіх зацікавлених великих держав, причетних до проблеми Кореї.
5. Розробка стратегії загальної консолідації корейців, які не тільки проживають в РК і КНДР, а й за кордоном. Природно, у процесі вирішення всіх цих проблем виникнуть величезні перешкоди, однак, без сумніву, необхідно чітко розробити план і докласти максимум зусиль для досягнення мети.

Можливі рекомендації:

- 1) реформування Ради Безпеки ООН із метою недопущення використання країною-агресором, яку б агресію вона б не здійснювала – пряму чи приховано-гібридну, права вето;
- 2) пошук нових інституційних та міжнародно-правових форм запобігання виникненню регіональних конфліктів;
- 3) посилення гуманітарних місій щодо надання допомоги постраждалим від регіональних конфліктів країнам;
- 4) активізація обговорення даної проблематики у форматі Великої Сімки;
- 5) посилення співпраці країн, що мають особливе геополітичне положення, наприклад України та Південної Кореї, для поживлення співпраці та обміну досвідом;
- 6) ініціювання обговорення даної проблематики учасниками світових інтелектуальних клубів: Римського клубу, Більдерберзького клубу тощо.

1. *Ткаченко В.П.* Корейский полуостров и интересы России // РАН; Институт Дальнего Востока; М.Л. Титаренко (отв.ред.). – Москва: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2000. – 207 с.
2. *Kim Hak Joon.* The unification policy of South and North Korea. – Seoul, 1978, p.27, p. 94.
3. *Goodrich L.M.* Korea, A study of US Policy in the United Nations. – NY: Council on foreign relations, 1956. – p. 13–14.
4. *Магда Є.В.* Гібридна війна: Сутність та структура феномену [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220
5. *Люткен Г. В.* Некоторые новшества в интерпретации войны на Западе // Вестник Военного университета. – 2010. – № 2 (22). – С. 170–174.
6. *Кан Ден Сик.* Корейская проблема в контексте трансформаций мировой политической системы. Монографія. – К.: Изд. центр КНЛУ, 2017.–284 с.
7. *Гай-Нижник П.П.* Будапештський меморандум: передумови і наслідки (не)гарантії національної безпеки України // Гілея. – 2016. – Вип. 114 (№ 11). – С. 366–378.
8. *Pifer S.* Ukraine crisis' impact on nuclear weapons [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://edition.cnn.com/2014/03/04/opinion/pifer-ukraine-budapest-memorandum/>
9. «중국, 우크라이나: 핵우산약속, 사실상첫사례», 연합뉴스TV, 2013.12.11
10. «러시아, 우크라이나사태관련중국의의견일치, 내정불간섭, 뉴시스, 2014.3.3
11. 민경태, 서울평양메가시티, p.30
12. Min Kyon Te, Soul' – Phonyngyang megasiti, Soul', – 2014, – p. 32
13. 민경태, 서울평양메가시티, – p. 31

Leonid CHUPRII,
Doctor of Political Sciences, Professor;

Kan DEN SIK,
Candidate of Political Sciences, Professor

FEATURES OF SOLVING REGIONAL CONFLICTS IN THE CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES: Experience of Ukraine, Syria and Countries of the Korean Peninsula

Abstract. Today the global community more often faces new, unconventional forms of war and conflicts, which have become an integral part of international relations of the present time. In many parts of the world, the intergovernmental rivalry increases on regional and local levels, which predetermines the threat of emerging of a significant amount of violent conflicts, majority of which escalate in the armed opposition.

This issue is especially acute for Ukraine, countries of the Korean Peninsula, Syria and others. Historical events certify that in the areas, where geopolitical interests of the large states clash, the peace and safety cannot be guaranteed. Such countries as Ukraine, Syria, North and South Korea suffer because interests of superpowers have clashed.

The history of the development of the world system has shown that the reallocation of spheres of influence is inevitable, which is why small and weak states and especially those which are in conflict areas, such as Korea, Ukraine, Syria, should find a way to guarantee sovereignty and territorial integrity. For example, after the Korean War, South Korea has concluded an inter-allied treaty with the USA and today only limited contingent of the USA is located in territory of South Korea and negotiations on deployment of anti-missile complexes of the SAAD system are in progress. Moreover, South Korea is known to give today much attention to strengthening defensive capacity of the country.

After the end of the war, North Korea has taken a different path and without regard to inter-allied agreements with the USSR and China took a course for expanding missile and nuclear weapons. Today, superpowers do not carry responsibility for weak countries' security. This is proved by the challenges Ukraine experiences. It is known that Ukraine has voluntarily given up nuclear armament, as stated in the Budapest Memorandum, with the USA, Great Britain and Russia acting as guarantors. Yet, Russia has started aggression against Ukraine, annexed Crimea and continue to carry out military operations in Donbas.

However, certain positive trends should also be noted. On April 27, 2018, a historic meeting between leaders of the DPRK and South Korea took place, which resulted into signing of the Panmunjom Declaration for Peace, Prosperity and Unification of the Korean Peninsula. Heads of the two states have agreed to sign by the end of the year a peace treaty that will put an end to the war between the countries. The author expresses hope that the progress in relations between the two countries will continue and they eventually become a united state.

Keywords. regional conflicts, hybrid war, conflict areas, denuclearization, Korean Peninsula, Ukraine, Syria.

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук,
професор Дипломатичної академії України
імені Геннадія Удовенка при МЗС України

Польщі – служити, Європу – творити, Світ – розуміти!
Polsce – służyć, Europę – tworzyć, Świat – rozumieć

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА ЯК СКЛАДНИК АМЕРИКАНСЬКОГО ЧИННИКА БЕЗПЕКИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Анотація. У статті йдеться про те, що світ позначений глибинними змінами в безпековій, політичній, економічній і соціальній площині. Всі учасники євроінтеграційного об'єднання, зокрема і Польща, мають низку спільних проблем. І вони неспроможні розв'язати їх поодиночі. У такій ситуації одним зі стратегічних завдань власної зовнішньої політики Польщі є встановлення довгострокових, союзницьких відносин зі Сполученими Штатами Америки.

Серед основних напрямів співпраці виокремлюються економічне, військове, наукове співробітництво, візові проблеми, співробітництво в галузі енергетики та клімату тощо. Пріоритетною ціллю є укріплення Польщі на міжнародній арені, забезпечення безпеки країни завдяки співпраці з НАТО.

Ключові слова: Республіка Польща, НАТО, Сполучені Штати Америки, двостороннє співробітництво.

Гасло, винесене на початок статті, стало пріоритетним завданням польської зовнішньої політики, затвердженої офіційним документом польського уряду в березні 2012 р.: «Пріоритети польської зовнішньої політики у 2012–2016» та наступної «Стратегії польської зовнішньої політики 2017–2021» [1].

Європа сьогодні зіткнулася з дилемою: поглибити інтеграцію або її пом'якшити, що може призвести до згорання впливовості Європейського Союзу (ЄС). Всі учасники євроінтеграційного об'єднання, зокрема і Польща, мають низку спільних проблем. І вони неспроможні розв'язати їх поодиночі.

Водночас управлінський апарат ЄС і держави-члени дотримуються тривожної тенденції відкладання важливих рішень «на завтра». Це стосується таких стратегічних питань, як майбутній розвиток внутрішнього ринку, енергетична безпека, темпи розширення ЄС, пошук вирішення проблем демографічних та міграційних тисків, безпека громадян і гарантування наданих свобод.

Економіка. На порядку денному домінує міжнародна криза та її наслідки. Головне питання для Заходу: повернення в русло сталого розвитку та відновлення динаміки торгівлі ЄС полягає у забезпеченні конкурентоздатності економіки ЄС на глобальній карті світу як сталого чинника. Світові тенденції свідчать, що криза в багатьох країнах ще триватиме. Європа та США змушені, як і раніше, здійснювати програми реструктуризації, скорочення державних витрат і змінювати стратегії розвитку. Це є необхідним для забезпечення ефективного економічного управління.

Китай, Індія та інші азійські країни успішно конкурують на світових ринках послуг і товарів, виготовлених висококваліфікованими працівниками за мізерні витрати на оплату праці. Крім того, в інноваційному рейтингу Китай вже наближається до ЄС, який значно поступається в цьому вимірі Японії і США. Розрив у рівнях розвитку між західним світом та іншими країнами й надалі буде скорочуватись. Вперше за століття Азія витрачає більше на озброєння, ніж Європа (тобто європейські члени НАТО). Суспільства деяких розвинутих країн тим часом перебувають на перехресті: як знайти нові джерела зростання, не знижуючи добробуту, соціального забезпечення і високий рівень споживання.

Розхитування однополярного світу збігається з невизначеністю стійкості глобального керування. Вимагає поліпшення європейська система безпеки. Її схема має поєднувати реалізацію нової Стратегічної концепції Альянсу (НАТО), розвиток спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС та діяльність Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), а також т. зв. Процес Корфу. Проте реальним є той факт, що деякі зростаючі економіки розглядають військову силу як один з найважливіших чинників, що визначає владу і престиж. Така ситуація вимагатиме від демократичних країн чітко визначити своє бачення і параметри безпеки, а також віднайти спільну мову в контексті глобального діалогу. Заявлені Заходом цінності більше не є єдиним орієнтиром для решти світу. Авторитарні моделі в поєднанні з обіцянкою процвітання стають в очах деяких країн реальною альтернативою західному універсалізму.

У найближчі роки ЄС переглядатиме свою роль і місце на світовій арені, що залежатиме від якості трансатлантичних відносин і відносин із стратегічними партнерами насамперед в економічному плані. У зв'язку з тим, що жодна країна ЄС не може самостійно формувати глобальні

події або істотно вплинути на їх розвиток, є необхідним забезпечити узгодженість дій ЄС в інтересах всіх його членів.

За останні два десятиліття також спостерігається значне послаблення репрезентативності міжнародних інституцій.

З демократичним відновленням Центрально-Східної Європи колишні країни Східного блоку вивільнилися від «соціалізму-комунізму» і розпочали кожен на свій розсуд розбудовувати основи національної політики та ринкової економіки. Перші найсерйозніші проблеми, які необхідно було вирішити Польській державі доби незалежності з 1989 року, стосувалися двох найбільших сусідів: Німеччини і Радянського Союзу / Росії. Федеративна Республіка Німеччина спочатку неохоче сприйняла польський західний кордон, що стало предметом тривалих переговорів. Нарешті в листопаді 1990 року об'єднана Німеччина визнала кордон за лінією Одер і Нейсе, а ратифікувала документи в грудні 1991-го. Радянський Союз, а з грудня 1991 року – Росія не поспішали виводити власні війська з польської території. Після переговорів, що тривали протягом року – з вересня 1990 до жовтня 1991, – було розроблено план виведення російських військ. Останній солдат колишньої Червоної армії залишив польську територію 18 вересня 1993 р. [2].

У такій ситуації одним зі стратегічних завдань власної зовнішньої політики Польща висунула встановлення довгострокових союзницьких відносин зі Сполученими Штатами Америки, оскільки тільки США тоді могли захистити нову демократію від зовнішніх зазіхань колишніх імперій. Зазначимо, що відносини «союзницькими» називали самі поляки, а не американці, і по-друге, Польща робила все можливе, аби бути союзником США. Навіть поставила під загрозу своє існування в рамках Євросоюзу, коли підтримала США у війні проти Іраку. Польський розрахунок виправдався: умови безпеки могли гарантувати лише Сполучені Штати завдяки членству в Північноатлантичному Альянсі. США «втягли» Польщу до членства в НАТО, в ЄС, зменшивши практично на 80% зовнішній борг поляків.

Отже, з розпадом Варшавського військового блоку Польща реалізувала два основних вектори: шлях до членства в НАТО і шлях до членства в ЄС. НАТО при цьому завжди випереджало інші кроки.

З іншого боку і Вашингтон був зацікавлений у поширенні впливу на пострадянський блок, шукаючи в ньому опору. Таким пунктом виявилася Польща, яка виступила не тільки певним буфером на перших етапах розширення НАТО на Схід, а й активним учасником і провідником своїх сусідів у безпековий простір Альянсу. Політика Вашингтона щодо Центральної та Східної Європи в 1990-х роках була зосереджена на інтеграції країн колишнього радянського блоку до НАТО, а також через підтримку демократичних процесів та економічних реформ якнайскоріше сприяння інтеграції їх в Європейський Союз.

Політика Вашингтона щодо Польщі у 1990-ті роки опиралася на такі програми:

- Партнерство заради миру;
- прийняття Закону про заохочення Східної європейської демократії;
- створення Стабілізаційного фонду польської валюти (\$ 200 млн);
- скасування 70 відсотків польського боргу Вашингтону;
- підтримка в переговорах з Паризьким клубом.

Пріоритетною ціллю країни було зміцнення її позицій на міжнародній арені, гарантування безпеки Польщі завдяки співпраці з НАТО, а також систематичне розширення обсягів двосторонньої взаємодії з низкою держав.

У цьому контексті для Польської держави й сьогодні важливою є позиція США, яка є головним елементом існування Польщі в трансатлантичному просторі, розширює і посилює її міжнародне становище в рамках ЄС. Співробітництво з Вашингтоном охоплює низку питань міжнародної взаємодії – від економічних, безпекових, підтримки демократії – до справ міжлюдських контактів і питань культури.

Серед основних напрямів співпраці **виокремлюється безпековий протип.** Північноатлантичний Альянс, головною складовою якого є США, вже понад 10 років цементує польсько-американську співпрацю у сфері безпеки.

Інституціоналізація двосторонньої взаємодії відповідно до положень Декларації про стратегічну співпрацю Польщі від 2008 року охопила низку питань інфраструктури і консультацій.

У 90-ті роки після розпаду Організації Варшавського Договору Польща поза євроатлантичним напрямом – рухом до НАТО, і припиненням дії Ради економічної взаємодопомоги підписала угоду про асоціацію з Європейськими спільнотами та підтвердила свою мету щодо членства в Європейських економічних спільнотах (з листопада 1993 р. – Європейському Союзу). Ці кардинальні завдання польської зовнішньої політики були основними в першій декаді Третьої республіки. До НАТО Польща була прийнята разом з Чехією та Угорщиною у березні 1999 р., а вступу до Європейського Союзу довелося чекати до травня 2004 року.

Після набуття членства в структурах НАТО, Польща розгорнула активну діяльність щодо приєднання до НАТО інших країн регіону, насамперед держав Балтії, а згодом також Грузії і України. Водночас після приєднання до Європейського Союзу польська влада була прихильником європейської інтеграції інших країн регіону, зокрема й України. Реалізація європейської східної політики, яку Росія розглядала як втручання у сферу свого впливу, надала Польщі можливість зміцнити своє положення в ЄС.

В останні роки, під впливом війни в Україні, помітно зріс інтерес до тісної співпраці в рамках Північноатлантичного договору. Головні питання сучасної зовнішньої політики Польщі зосереджені на формуванні умов безпеки в регіоні шляхом зміцнення східного флангу НАТО, зокрема й наданням своєї території для розміщення протиракетних систем захисту [3]. Отже, важливість Польщі на міжнародній арені помітно зростає. Після 1989 року країни Заходу стали сприймати її, Росія та США також, як провідну демократичну країну Європи.

Стратегія політики Республіки Польща – «Пріоритети польської зовнішньої політики» (2012 р.) стала першим від 1989 року провідним документом, що визначав вектори польської дипломатії. Стратегія також скоординувала діяльність органів державної адміністрації щодо зовнішніх кроків, до того ж надала громадянам конкретні уявлення і орієнтири щодо найважливіших завдань польської зовнішньої політики на найближчу перспективу [4].

Хронологія руху Польщі до НАТО. В основі становлення та поглиблення відносин Польщі зі Сполученими Штатами була насамперед спільна позиція щодо безпеки, а саме членство Польщі в НАТО. Отже, 5 липня 1992 р. поляки із захопленням приймали у Варшаві президента США Дж. Буша, що прибув до польської столиці на прощання з відомим дипломатом, піаністом і музикантом Ігнацієм Падеревським. У квітні 1993 року віце-президент США Альберт Гор прибув з візитом у Варшаву для відзначення 50-річчя початку повстання у Варшавському гетто. 21 квітня 1993 р., у переддень церемонії відкриття музею Голокосту у Вашингтоні, новий президент США Білл Клінтон зустрівся з президентом Польщі Лехом Валенсою, для обговорення питання розширення НАТО на Центральну і Східну Європу. Л. Валенса в листі до Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера (1 вересня) висловив зацікавленість у польському членстві в НАТО, що викликало опозицію Москви. Реагуючи на це, президент Росії Борис Єльцин направив відповідного листа керівникам провідних країн НАТО із попередженням щодо розширення Альянсу.

Вашингтон не хотів протистояння і загострення відносин з російськими колами, тому продемонстрував скептичну позицію щодо членства пострадянських країн в НАТО. Водночас, в жовтні 1993 року США оприлюднили концепцію «Партнерства заради миру» (ПЗМ), яка містила схему співпраці посткомуністичних країн Центральної та Східної Європи з Альянсом. «Партнерство заради миру» було відкладено на деякий час, як і обговорення питання про розширення. Однак Альянс не відмовився від привабливої ідеї і почав поступово готувати країни до членства через активізацію їхньої участі в структурах Альянсу.

На той час Варшава була збентежена фактичною відмовою США від приєднання Польщі в НАТО і розглядала ПЗМ не інакше, як заміну членству, що не влаштовувало польську сторону. Подібні сумніви були висловлені під час візиту до США глави польської дипломатії Анджея Олеховського, який під час відвідин Вашингтона в грудні 1993 року наполягав на тому, щоб кандидати отримали чітку перспективу майбутнього членства в НАТО. У відповідь 7 січня 1994 р. із спеціальною місією до Польщі прибули державний секретар США М. Олбрайт (Madeleine Albright) і глава штабу Збройних сил США генерал Д. Шалікашвілі (John Shalikashvili). 10 січня 1994 р. у Брюсселі НАТО ухвалило американську концепцію і звернулася із пропозицією ПЗМ до всіх держав Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Президент США Білл Клінтон зустрівся в Празі з главами Чехії, Словаччини, Угорщини і Польщі, які, попри свої застереження, схвалили ПЗМ. Б. Клінтон зазначив тоді, що ПЗМ «не є перманентним залом очікування», і «питання полягає не в тому, чи прийме НАТО нових членів, а й в тому, коли і як це зробить». 2 лютого 1994 р. прем'єр Польщі Вальдемар Павляк підписав у Брюсселі рамковий документ ПЗМ. І вже в липні цього року президент Б. Клінтон виступив у Сеймі РП із заявою про те, що розширення НАТО неминуче.

Позиція США щодо можливого розширення НАТО зміцнилася в кінці грудня 1994 року, коли Північноатлантична рада позитивно вирішила питання щодо розширення Альянсу на нові демократичні держави Сходу і вирішила вжити для цього необхідних заходів. 28 вересня 1995 р. Генеральний секретар НАТО Віллі Клас представив перше обґрунтування щодо розширення НАТО, а 5 грудня Північноатлантична рада ухвалила рішення провести інтенсивні двосторонні та багатосторонні консультації з розширення, а також зміцнення співробітництва в рамках ПЗМ. Питанню щодо розширення НАТО навіть не завадив скандал навколо прем'єр-міністра Юзефа Олекси, звинуваченого у шпигунстві на користь Москви.

23 і 25 липня 1996 р. Палата представників і Сенат США переважною більшістю голосів прийняли Закон про розширення НАТО, а саме за рахунок Польщі, Чехії, Угорщини та Словенії. В липні президент Польщі Александр Квасньєвський також обговорював питання членства Польщі в НАТО. Незабаром у Детройті Клінтон заявив, що перша група нових членів НАТО має бути прийнята у 1999 році – до 50-річчя Альянсу. 12 червня 1997 р. Клінтон оголосив перелік заявників на членство, серед яких – Польща, Чеська Республіка та Угорщина. 8 липня цього ж року на зустрічі в Мадриді країни-лідери НАТО офіційно запросили їх розпочати переговори про вступ. Польща це здійснила 16 вересня 1997 р., і на 16 грудня Польща, Чехія та Угорщина підписали протоколи про вступ.

Протягом зазначеного періоду Польща повністю йшла у фарватері американської зовнішньої політики, зокрема у лютому 1998 року міністр закордонних справ Броніслав Геремек запропонував США польську допомогу в можливій військовій операції проти Іраку, щоб змусити цю країну виконувати резолюції ООН. 30 квітня 1998 р. польський Сенат затвердив протоколи про приєднання Польщі, Чехії та Угорщини до НАТО. Президент Клінтон підписав постанову про ратифікацію 21 травня.

12 березня 1999 р. в м. Індепенденс, штат Міссурі, міністр Геремек і міністри закордонних справ Чеської Республіки та Угорщини передали держсекретарю США М. Олбрайт ратифікаційні грамоти. Таким чином, Польща, Чехія та Угорщина стали членами НАТО. Республіка Польща домоглася реалізації основної мети політики безпеки. Польща є найбільшим союзником США на Європейському континенті. Підсумки спільної діяльності були підбиті під час польсько-американської міністерської конференції у Варшаві 26–27 червня 2000 р. під назвою «На шляху до товариства демократій» за участю представників 107 країн.

Польща також тісно співпрацює з США у справі захисту прав людини в рамках ООН. У 1999 році Польща востаннє одержала кошти програми Європейського Закону Східної демократії (SEED), здійснюваної USAID, і започаткувала Ініціативу польсько-американо-української співпраці (ПАУСІ), що має використати польський досвід трансформації щодо підтримки перетворень в Україні. Паралельно відбувалися активні контакти: у квітні 1999 року президент Квасьневський взяв участь у конференції «10 років потому», організованої в університеті штату Мічиган. У жовтні ц.р. у Польщі з візитом перебувала Хілларі Клінтон, у листопаді – екс-президент США Джордж Буш. У лютому 2000 року міністр Геремек зустрівся з держсекретарем США Олбрайт на переговорах щодо компенсацій за примусову працю в Третньому рейху, а в квітні 2001 року відбувся візит міністра закордонних справ Владислава Бартошевського, який провів переговори з держсекретарем Коліном Пауеллом і радником американського президента з національної безпеки Кондолізою Райс.

Особливістю польсько-американських відносин у наступний період – 2000–2006 рр. – було обговорення і досягнення домовленості щодо реалізації американських планів зі створення системи протиракетної оборони на територіях нових членів НАТО. Після терористичних атак 11 вересня 2001 р. Польща одразу ж запропонувала Сполученим Штатам усю необхідну допомогу в боротьбі з тероризмом. 20 вересня президент Квасьневський у листі до Буша заявив про свою готовність співпрацювати зі США у створенні антитерористичної коаліції та участі польських солдатів у військових операціях США. 25 вересня уряд ухвалив рішення надати польський повітряний простір для ВПС США. За ініціативи президента Квасьневського

6 листопада у Варшаві відбулася конференція з боротьби з тероризмом, в якій взяли участь 16 президентів країн Центральної та Південної Європи. Саміт схвалив заяву, в якій висловив «беззастережну підтримку заходів, що вживаються проти тероризму у всіх його аспектах» та плану дій для боротьби з тероризмом. 22 листопада Квасьневський схвалив участь польських солдатів в очолюваній США міжнародній військовій операції в Афганістані. Перші польські частини увійшли до складу міжнародних сил МССБ в Афганістані в березні 2002 року. Про антитерористичну кампанію йшлося також під час відвідування США міністром закордонних справ В. Чимошевичем в грудні 2001-го і прем'єр-міністром Л. Міллером в січні 2002 року.

Надалі Польща починає грати роль промоутера концепції безпеки США на інші країни ЦСЄ. Дж. Буш схвалив польську ініціативу щодо співпраці НАТО з країнами Вишеградської групи. Польща і США також підтримали країни Балтії щодо питання членства в Альянсі. Про це на саміті в Празі в листопаді 2002 року НАТО прийняло позитивне рішення. 23 листопада американський президент Буш повідомив литовському народу про рішення НАТО щодо залучення ще 7 пострадянських країн до Альянсу. Реалізуючи американську концепцію розширення безпеки, Польща поступово переходить на американську військову техніку. Особливий рівень польсько-американських відносин було продемонстровано закупівлею 27 грудня 2002 р. 48 винищувачів США F-16 на суму \$3,5 млрд. Це був найбільший контракт в історії польських збройних сил. Польща отримала на ці цілі американську підтримку за низькими відсотками, 15-річний кредит в 3,8 млрд доларів і обіцянку численних замовлень. Відповідні угоди було підписано 18 квітня 2003 р.

Наступним кроком стала участь Польщі у створенні антиіракської коаліції. 29 січня 2002 р. Дж. Буш у зверненні до нації визначив Ірак, Іран і Північну Корею «вісью зла», зазначивши майбутні напрями антитерористичної кампанії. На межі 2002 і 2003 років стало очевидним, що США мають намір вирішити проблему Іраку, хоча і наштотхнулися на реальний різкий опір багатьох європейських країн. У цій суперечці Польща підтримала сторону Вашингтона: прем'єр-міністр Л. Міллер був у списку восьми глав європейських урядів, які 30 січня 2003 р. підписали декларацію на підтримку зусиль США у роззброєнні Іраку. 14 січня 2003 р. під час зустрічі в Білому домі Буш заявив, що США «сьогодні має найкращого друга в Європі – Польщу».

Польський уряд 17 березня звернувся до президента з проханням дозволити використовувати польський контингент, чисельністю до 200 військових, в інтервенції міжнародної коаліції в Іраку для забезпечення виконання Іраком відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН. Урядовий запит було негайно схвалено президентом А. Квасьневським.

Десята річниця з моменту отримання Повітряними силами Польщі на озброєння винищувачів F-16. 28.08.2016. © Фото Філіпа Модржейевські

Polish Air Force Celebrates the 10th Anniversary of the F-16 service. 28.08.2016. © Photo by Filip Modrzejewski

Незабаром після війни проти сил режиму Саддама Хусейна 5 травня 2003 р. міністр оборони Польщі Є. Шмайдзінський зустрівся у Вашингтоні з міністром оборони США Д. Рамсфельдом, якому повідомив, що Польща готова узяти на себе командування багатонаціональними силами зі стабілізації в одному з чотирьох секторів Іраку – в північній частині країни або між Багдадом і Басрой. 31 травня 2003 р. президент США Джордж Буш під час короткого перебування в Кракові (в компанії Коліна Пауелла і Кондолізи Райс) на шляху до святкування 300-річчя Санкт-Петербурга зустрівся з президентом А. Квасьневським і прем'єр-міністром Л. Міллером і у промові у Вавельському замку сповістив про створення коаліції з безпеки та протидії розповсюдженню зброї масового знищення (PSI) та засобів її постачання морським шляхом.

З вересня 2003 р. Польща відправляє свій військовий контингент чисельністю 2400 осіб під командування британців у південно-центральну зону стабілізації в Іраку.

26–27 січня 2004 р. в рамках робочого візиту до США президенти Квасьневський і Буш обговорили питання щодо візових вимог для поляків, проблеми Іраку і модернізації польських збройних сил. Проблема віз була надзвичайно невтішною – Польща вважала, оскільки є найактивнішим союзником Сполучених Штатів, що має бути включена до так званої Візової Програми США. За цією програмою громадянам не можуть відмовити у візах, які до того ж видаються безкоштовно. Тим паче, що всі держа-

ви-члени ЄС (крім Греції) мали подібні привілеї. Тим не менш, поляків супроводжували високі відсотки відмов у робочих візах та інших візових варіантах (30%). На цьому тлі розгорнулися сумніви щодо доцільності втручання польських сил в Ірак: 18 березня президент Квасьневський публічно заявив, що адміністрація США ввела Польщу в оману у питанні про наявність в Іраку зброї масового знищення. Рейтинг прихильності поляків до американців почав падати, хоча до 2003 року цей показник незмінно займав перші позиції.

18 липня 2005 р. Палата представників США одноголосно прийняла резолюцію в пам'ять 25-ї річниці страйків на узбережжі із визначенням Польщі «моделлю для інших країн, що борються за звільнення від авторитарного правління». Новий президент Польщі Лех Качинський також заявив про пріоритетність відносин Польщі зі США, під час візиту в цю країну 8–11 лютого 2006 р. уклав 5-річну угоду про співробітництво в галузі науки і техніки. У вересні цього року польська висока делегація домовилась про відправку до Афганістану 1000 польських солдатів. Таким чином, військові контакти Польщі і США посилювалися. У листопаді 2006-го в Польщу було доставлено перший винищувач F-16 американського виробництва, який став символічним актом початку нової ери для польських ВПС.

Отже, викладена вище хронологія ілюструє польські дії, спрямовані на поглиблення відносин із США через співпрацю з НАТО.

У чому ж полягала концепція зовнішньої політики Республіки Польща у другому десятилітті ХХІ століття? Про це дізнаємось зі спеціального документа із грифом «цілком таємно» «Основи польської зовнішньої політики», затвердженого за поданням міністра закордонних справ польським урядом. Засади стосуються всіх інших установ, причетних до співпраці з закордоном. Документи з грифом «цілком таємно» підготовлені Департаментом стратегії зовнішньої політики МЗС Республіки Польща, а озвучені у виступі міністра закордонних справ Республіки Польща у 2006 році «Задачі польської зовнішньої політики на період 2006–2011 рр.». Нижче наводимо деякі тези з цього виступу.

Основною метою польської зовнішньої політики на період 2006–2011 роки було визначено (у промові міністра закордонних справ) подальше зміцнення позицій. На звернення міністра польська дипломатія має розкрити для світу образ країни як надійного, серйозного учасника європейської спільноти, що вміє узгоджувати власні інтереси з інтересами решти. Наступним важливим питанням визначено гарантування енергетичної безпеки країни. В польських інтересах, щоби Росія не могла закрити газовий краник, а Польщі треба сформулювати на Сході надійний простір партнерів, які стануть перевіреними і дружніми сусідами. Далі виокремлено Україну та інші головні для польської зовнішньої

політики держави. Коментуючи візит до Варшави радника російського президента Сергія Ястшембського (президента Росії поляки вперто називають «Пупіним»), міністр підкреслив, що цей візит свідчить про те, що Росію бентежить посилення ролі Польщі, якій до того ж ЄС довірив реалізацію програми Східного партнерства. Головною країною в цій програмі Польща називає Україну [5].

Підтримка довгострокових союзницьких відносин із Сполученими Штатами була і є одним із стратегічних завдань зовнішньої політики Польщі. Польща доклала значних зусиль для підтримки США і після 2006 року, врахувавши те, що основні зусилля американської зовнішньої політики були направлені на війну з терором, військові операції в Іраку і Афганістані, мирний процес на Близькому Сході, політичне суперництво з Москвою та протидію могутності Китаю, яка постійно зміцнюється.

Офіційно наступний президент США Барак Обама називав Польщу важливим союзником, заявляв про дружбу і підтримку. Однак польський імідж постраждав унаслідок витоків інформації про «секретні в'язниці ЦРУ в Польщі». Такі дані було опубліковано 2 листопада 2005 р. в газеті «Вашингтон пост», яка назвала поза Польщею ще й Румунію. Наступний витік подібної інформації щодо ув'язнених із Саудівської Аравії спостерігався 8 вересня 2010 р. тощо. Зрозуміло, такі оприлюднення втягують Польщу до переліку країн, де не дотримуються прав людини, які є загрозливими з погляду терористичної небезпеки.

Американський вектор зовнішньої політики Польщі тоді був зосереджений на вирішенні питання встановлення елементів системи протиракетної оборони США. Польща і США домовилися реалізувати попередню угоду з розміщення компонентів протиракетної оборони в Польщі. Сполучені Штати допомагатимуть модернізувати польські ППО і армію відповідно до згаданої угоди.

До активізації зазначеного процесу обидві сторони спонукала російсько-грузинська війна в першій половині серпня 2008 року, яку в Польщі визнали ознакою нової експансії Росії, що відроджується. Вже 14 серпня у Варшаві парафували відповідну угоду, і 20 серпня 2008 р. її підписали Р. Сікорський і К. Райс. Відповідно до угоди у Редзикові неподалік Слупська має бути розбудована база ракет-перехоплювачів, а разом з ними й інші системи захисту від бойових літаків і ракет малої дальності. Водночас також підписали декларацію про стратегічне співробітництво між США та Польщею, яка передбачає регулярні консультації з стратегічних питань в рамках стратегічної співпраці Консультативної групи (SCCG).

Паралельно у 2008 році розпочалося виведення польських військ з Іраку і закриття польської місії. Одночасно Польща пішла назустріч США, збільшивши свій військовий контингент в Афганістані: 19 березня 2008 р.

польський уряд повідомив про відрядження до цієї країни ще 400 військовослужбовців і направлення 8 вертольотів. Міністерство оборони Польщі оголосило, що польські війська взяли на себе відповідальність за безпеку в провінції Газні.

Американські офіційні особи заявили, що у будь-якому разі бачать Польщу як країну дислокації ракет-перехоплювачів. 21 жовтня у Варшаві віце-президент США Джо Байден зустрівся з прем'єр-міністром Туском, який запевнив у польській готовності взяти участь у новому американському проекті по ПРО. 11 грудня у Варшаві підписано двосторонню угоду про статус сил (так звану SOFA), що встановлює правила для розміщення американських військ у Польщі, і 24 травня 2010 р. понад 100 американських солдатів прибули для обслуговування зенітної батареї Patriot. 3 липня Краків відвідала держсекретар США Хілларі Клінтон, яка взяла участь у церемонії підписання додатку до польсько-американської угоди від серпня 2008 року про встановлення в Польщі елементів американської системи протиракетної оборони [6].

Черговим поштовхом до поглиблення і посилення двосторонньої військової співпраці США і Польщі стала агресія Росії проти України. США надали Польщі 12 винищувачів F-16 з бази в Авіано і 200 осіб персоналу навесні 2014 року. При цьому, як заявили представники НАТО, збільшення військової присутності на східних рубежах Альянсу робиться не задля провокування Росії, а для демонстрації прихильності принципу колективної оборони, закріпленого в статті 5 Вашингтонського договору. Сполучені Штати повністю готові виконувати зобов'язання, що випливають з цих складових. США виступають за мирне вирішення конфлікту між Росією та Україною, однак висловлюють стурбованість дестабілізацією ситуації в Україні з боку Росії.

Польська сторона додає, що зміцнення польсько-американського військового співробітництва спричинено сучасною кризою, яка змушує до того, щоб певні речі зробити швидше і найбільш повно. Щодо «певних речей» ідеться про реалізацію польсько-американського проекту солідарності та партнерства, пов'язаного з поглибленням військового співробітництва. Цей проект включає низку елементів ППО, зокрема й побудову заводу в 2018 році в Редзіково (Поморському), і тренування американської авіації в Польщі (авіаційної ескадрильї). Польща, на переконання двох сторін, потребує «постійної присутності американських літаків для тренувань з союзниками в регіоні». В рамках програми також передбачено отримання ракет дальнього радіусу JASSM для польського F-16. До того ж ідеться і про кіберзахист. Польська сторона подякувала за жорстку та чітку позицію США під час кризи в Україні, спрямовану на підтримку польського рішення щодо розміщення американських F-16 разом з персоналом [7].

Нині двосторонній діалог із зазначеного питання проводиться у форматі регулярних зустрічей Консультативної Групи Стратегічного Співробітництва (SCCG), а також Групи Високого Рівня з Безпеки (HLDG) [8].

Отже, поступальний розвиток співпраці у сфері безпеки і оборони було підтверджено сторонами в Меморандумі про взаєморозуміння між міністрами національної оборони про співробітництво військово-повітряних сил Республіки Польща та Сполучених Штатів. 13 червня 2011 р. Меморандум започаткував новий варіант співпраці польських ВПС і США, запроваджуючи на ротаційній основі розміщення на території Польщі американського багатоцільового літака F-16 і транспортного C-130, який підтримують спецпідрозділи ВПС США. Проект (Aviation Detachment, Av-Det) було започатковано в листопаді 2012 р. До того ж в Польщі на авіаційній базі в м. Ласк розміщений підрозділ ВПС США, що обслуговує тренінги (4 рази на рік по 2 тижні) літаків F-16 та/або транспортних C-130.

Агресивні дії Росії щодо України кардинально змінили у 2014 році безпекову ситуацію в Європейському регіоні. Безпосереднім результатом цих подій стало посилення діалогу в рамках ЄС, а також зміцнення співпраці у сфері безпеки і оборони зі США. Сполучені Штати підтвердили зобов'язання щодо союзної оборони в рамках НАТО. Практичним втіленням попередніх декларацій стало розширення присутності американських ВПС США (Av-Det) у Польщі (в країну відправлено 12 літаків F-16 і близько 300 осіб персоналу), а також в рази збільшено військові навчання і тренування за участі збройних сил США (близько 150 американських солдатів ВДВ). В Конгресі США були запроваджені нові законодавчі ініціативи, спрямовані на зміцнення співпраці у сфері безпеки з Польщею та іншими країнами регіону.

Військове співробітництво. Управління оборонної взаємодії (ODC) США виконує функції зміцнення міжнародного співробітництва, а також реалізує деякі програми між американськими та польськими збройними силами. Поза підтримкою сектору безпеки – фінансування і продаж американських товарів, послуг, організація навчання для прикордонної оборони (ФМС) та управління програмами FMF, а також грантів у межах Міжнародної військово-навчальної програми (ІМЕТ). Зміцнення міжнародного співробітництва охоплює співпрацю з науково-дослідної роботи, аналізу і тестування військових та техніки, а також розбудовує контакти між оборонною промисловістю двох країн на основі низки міжнародних угод.

Управління оборонного співробітництва відповідає за сприяння, розробку, координацію та реалізацію таких програм у Республіці Польща: підтримка у сфері безпеки, співпраця в галузі безпеки, фінансування купівлі американської оборонної продукції (FMF), продаж військової техніки за кордоном (ФМС), міжнародна військова Програма навчання (ІМЕТ), статті

Варшавський саміт НАТО, 2016. © www.mfa.gov.pl

Warsaw Summit of the North Atlantic Treaty Organization (NATO), 2016. © www.mfa.gov.pl

оборонного комплексу (EDA), міжнародне військово-технічне співробітництво (МАК), програма підготовки для боротьби з тероризмом (СТФР), програма співробітництва Збройних сил, державна програма партнерства, міжнародна виставка оборонної промисловості.

Основні напрями польсько-американського співробітництва в галузі енергетики та клімату зосереджені на: геостратегічних аспектах енергетичної безпеки, науково-технологічному співробітництві в галузі енергетики та клімату (нових енергетичних технологій, розвиток відновлювальних джерел енергії тощо), розвідці та видобутку вуглеводнів (сланцевий газ) і розвитку атомної енергетики.

Польща була залучена США у 2010 році до участі в американській Глобальній ініціативі на користь Сланцевого газу (GSGI, пізніше перетвореній на Unconventional Gas Technology Exchange Program, Програму обміну нетрадиційними газовими технологіями, UGTETP), метою якої є підтримка адміністрування інституційними та нормативними питаннями. В результаті візиту до Вашингтона міністра Р. Сікорськи в березні 2011 року було підписано Меморандум про наміри щодо розвитку співпраці у наукових, технічних і політичних аспектах екологічно безпечних і ефективних енергетичних технологій.

У листопаді 2013 року у Варшаві відбувся Міжнародний саміт зі зміни клімату – 19-та Конференція Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату (COP19), в якому активно працювала делегація США під головуванням Спеціального посланника з питань клімату Тодда Стерна.

Польська дипломатія. Питаннями, що обговорювались на щорічній нараді послів РП у липні 2015 року були: майбутній Саміт НАТО у Варшаві (6–8 липня 2016 р.), питання східного сусідства, просування польської кандидатури на місце непостійного члена Ради Безпеки ООН тощо. В роботі наради взяли участь 75 послів, що представляють Польщу на всіх континентах і в міжнародних організаціях, 12 кандидатів на посаду посла і глав трьох дипломатичних місій за кордоном. Нарада Послів проводиться щороку протягом літа і дає можливість підбити підсумки досягнутого у сфері зовнішньої політики, проаналізувати і обговорити поточні проблеми, опрацювати завдання на майбутнє.

Головним питанням згаданої наради була безпека польських кордонів і кордонів Європи, а також зміцнення східного флангу НАТО. «Головним питанням для майбутнього Польщі та всієї Європи сьогодні є забезпечення безпеки. Ми прагнемо використовувати всі інструменти, доступні для нас, серед яких найважливішим є НАТО», – підкреслив глава МЗС Польщі Гжегож Схетина. На його переконання, такі виклики, як війна на Сході України, або питання щодо Ісламської Держави, вимагають від трансатлантичного співтовариства відновлення власного потенціалу. У зв'язку із зазначеним Польща підтримує і підтримуватиме зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на припинення експансії сепаратистів, підтримуваних Росією на Сході України.

Глави дипломатичних місій зосередили увагу також на питаннях економічного просування і підтримки польських компаній на зарубіжних ринках. З цією метою послі спілкувалися з понад 80 польськими підприємцями, зацікавленими у розширенні своєї присутності за кордоном [11].

Дипломатія підтримує польський бізнес за кордоном. Існує значний потенціал для розвитку польської економічної співпраці зі світом за допомогою польської громади, і за безпосередньої участі підприємців Польщі, а також за їх посередництвом, – заявив міністр Схетина під час відкриття 18-ї Всесвітньої економічної конференції Polonia (діаспори) у Варшаві. Провідним гаслом конференції стало «Партнерство для успіху». Міністр Схетина, який був почесним гостем на конференції, запевнив, що одним з головних завдань польської дипломатії є просування польських компаній за кордоном. Глава польської дипломатії також звернувся до учасників конференції, усіх польських підприємців, зокрема американського походження, із закликом до активної підтримки інтересів Польщі, серед

іншого, через участь у проектах публічної дипломатії та економічної дипломатії. Такі проекти реалізуються Міністерством закордонних справ по всьому світу у співпраці з польськими дипломатичними та консульськими установами [12].

Цілі зовнішньої політики. Польські дії на міжнародній арені віддзеркалюють цінності, які є основою Польської держави: демократія, верховенство закону, повага прав людини та солідарності. Зовнішня політика є захистом національної незалежності і територіальної цілісності. Вона діє заради гарантування національної безпеки, збереження вітчизняної спадщини, захисту довкілля, зростання процвітання, високого рівня цивілізації і економічного розвитку. Польська зовнішня політика з метою досягнення цих цілей дотримується таких пріоритетів:

- Сильна Польща в сильному політичному союзі. Побудова конкурентного Союзу, солідарного, відкритого і безпекового, де всі країни несуть солідарну відповідальність за майбутнє європейської інтеграції у взаємодії з повагою польських інтересів іншими учасниками; конструктивну участь у процесі прийняття рішень в ЄС як для польського успіху на європейській арені, так і на світовій арені.

- Польща як надійний союзник у стабільному євроатлантичному вимірі. Розробка власної здатності стримувати і підтримувати довіру НАТО як оборонного союзу; розвиток потенціалу ЄС у сфері незалежності і доповнення активів НАТО та розбудови безпеки; участь у виробленні заходів взаємної довіри між Росією і Заходом; тісна співпраця з Україною та іншими країнами Східної Європи та Південного Кавказу; боротьба з тероризмом і запобігання розповсюдженню зброї масового знищення.

- Польща відкрита для різних схем регіонального співробітництва. Співпраця з Заходом з питань безпеки та сильної економіки; відкритість і солідарність зі Сходом; використання шаблонів Півночі щодо якості життя громадян; партнерство з Півднем у сфері спільних цінностей; зміцнення співробітництва між країнами Вишеградської групи.

- Стратегія розвитку Польщі, просування демократії та прав людини. Підвищення ролі взаємодії в розвитку польської зовнішньої політики, оскільки сфера міжнародної діяльності впливає на польську безпеку та стабільність сусідів і партнерів.

- Популяризація Польщі за кордоном. Розробка рекламної кампанії, яка впливатиме на зміцнення польської позиції в Європі та світі, а також самої Польщі, що зробить країну конкурентоздатною і сильнішою для залучення інвесторів, туристів. Розвиток польської економіки, зокрема за для збільшення експорту.

- Нова якість у відносинах з поляками за кордоном. Впровадження нової стратегії Polonia. Використання потенціалу польської діаспори та по-

ляків, які проживають за кордоном, сприятиме заохоченню і створенню позитивного польського образу в світі.

- Ефективна дипломатична служба. Продовження модернізації МЗС: професійна дипломатія, заснована на правильному підборі персоналу і структур, що працюють у дипломатичній службі; підвищення узгодженості та координації міжнародних заходів, що проводяться Міністерством закордонних справ, інших державних органів, установ та неурядових організацій; сучасна інфраструктура створення образу держави.

Агресивні дії Росії щодо України кардинально змінили у 2014 р. безпекову ситуацію довкола Польщі. Безпосереднім результатом цих подій стало посилення діалогу в рамках ЄС, а також зміцнення співпраці у сфері безпеки і оборони із США. Сполучені Штати підтвердили зобов'язання щодо союзної оборони в рамках НАТО. Практичним втіленням попередніх декларацій стало розширення присутності американських ВПС США (Av-Det) у Польщі (в країну відправлено 12 літаків F-16 і близько 300 осіб особового персоналу), а також значно збільшено військові навчання і тренування за участі Збройних сил США (близько 150 американських солдатів ВДВ). В Конгресі США були запроваджені нові законодавчі ініціативи, спрямовані на зміцнення співробітництва у сфері безпеки з Польщею та іншими країнами регіону.

Вектори зовнішньополітичної діяльності Польщі визначає президент і парламент. Серед них підтримка довгострокових союзницьких відносин зі Сполученими Штатами є для Польщі одним із стратегічних завдань зовнішньої політики. Пріоритетною ціллю є зміцнення позицій Польщі на міжнародній арені, гарантування безпеки країні завдяки співпраці з НАТО, а також систематичне розширення обсягів двостороннього співробітництва.

Отже, Варшава є відвертою в тому, що майбутнє Польської держави залежатиме від того, яким чином буде використано стратегічне партнерство зі США.

1. Podstawowe cele polskiej polityki zagranicznej w ostatnim dwudziestopięciolecu. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pl.blastingnews.com/polityka/2015/07/podstawowe-cele-polski>; <http://sciaga.pl/tag/cele-polskiej-polityki-zagranicznej/>; PRIORYTETY POLSKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ 2012-2016», Warszawa, marzec 2012 r.
2. STOSUNKI POLSKO-AMERYKAŃSKIE W LATACH 1989–2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Polska,stosunki_dwustronne,USA
3. Cele polskiej polityki zagranicznej na najbliższe 5 lat na lata 2006–2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pl.blastingnews.com/polityka/2015/07/podstawowe-cele-polski>.
4. Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012 – 2016. – Режим доступу: http://www.mfa.gov.pl/polityka_zagraniczna/priorytety_polityki_zagr_2012_2016/; «Priorytety polskiej polityki zagranicznej». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msz.gov.pl/resource/aa1c4aec-a52f-45a7-96e5-06658e73bb4e:JCR>.
5. Виступи міністрів закордонних справ Республіки Польща у 2006 р. і 2012 р. Задачі польської зовнішньої політики на 2006–2011 рр. Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/priorytety_polityki_zagr_2012_2016/

6. *Andrew Rhys Thompson*. Polska projekcja siły, 10 stycznia 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,887,Polska_projekcja_sily; http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Polska,stosunki_dwustronne,USA
7. 17 квітня 2014, 19:01 США і Польща посилять військову співпрацю. Автор: ООК // ДАК / PAP. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/usa-i-polska-zaciesnia-wspolprace-wojskowa,419608.html>; Polsko-amerykańskie stosunki dwustronne. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/am/polsko_amerykanskie_stosunki_dwustronne;jsessionid=30615330C53F1FB4EC-7DC9A007915DDF.cmsap1p; Nowa strategia budowy systemu obrony przeciwrakietowej przez USA – q&a (19 września 2009):http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,483,Nowa_strategia_budowy_systemu_obrony_przeciwrakietowej_przez_USA_?_q_and_a; Perspektywy powstania bazy systemu missile defense w Polsce (Rafał Ciastoń, 13 marca 2009): http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,361,Perspektywy_powstania_bazy_systemu_missile_defense_w_Polsce
8. Regularnie odbywają się spotkania Grupy Konsultacyjnej ds. Współpracy Strategicznej (SCCG) oraz Grupy Wysokiego Szczebla ds. Obronnych (HLDG). – Див.: Deklaracja o współpracy strategicznej RP-USA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msz.gov.pl/pl/cl.../deklaracja>; Amerykańsko-polska Grupa Wysokiego Szczebla ds. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: polish.poland.usembassy.gov/grupa.html; 2 - mon.gov.pl :: Ministerstwo Obrony Narodowej. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.pl/aktualnosc/artykuly/lista.../10/?...2
9. USA i Polska zacieśnia współpracę wojskową 17 kwietnia 2014, 19:00: Biuro Współpracy Obronnej (ODC). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polish.poland.usembassy.gov/biuro_wspolpracy_obronnej.html
Mroczek: chcemy bliskiej współpracy przemysłowo-wojskowej z USA
10. Od wtorku w Warszawie doroczna Narada Ambasadorów, depesza PAP z 6 lipca 2015 roku. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mg.gov.pl/TTIP>; https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosc/msz_w_mediach/od_wtorku_w_warszawie_doroczna_narada_ambasadorow__depesza_pap_z_6_lipca_2015_roku;jsessionid=2131C0BA0ED2D18928E2FD1EFDA76338.cmsap1p
11. PRIORYTETY POLSKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ 2012-2016 Warszawa, marzec 2012 r. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msz.gov.pl/resource/aa1c4aec-a52f-45a7-96e5-06658e73bb4e:JCR>; Grzegorz Schetyna Polonia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mfa.gov.pl/pl/aktualnosc/wiadomosci/dyplomacja_wspiera_polski_biznes_za_granica

Liudmyla CHEKALENKO,
Doctor of Political Sciences,
Professor at Hennadii Udovenko Diplomatic Academy
of Ukraine at the MFA of Ukraine

Serve to Poland, create Europe, understand the world!
Polsce – służyć, Europę – tworzyć, Świat – rozumieć

THE REPUBLIC OF POLAND AS PART OF AMERICAN SECURITY FACTOR IN CENTRAL-EASTERN EUROPE

Abstract. The article states that the world is marked by deep changes and unexpected tendencies in security, political, economic and social fields. European West, the leading position of which is questioned with increasing frequency, has to make significant adjustments to its own policies, to strengthen its role by applying new instruments of influence in order to adequately respond to rising challenges. All participants of the European integration association, including Poland, face a range of common problems, which they cannot solve by their own.

This situation determined strategic objectives of Poland's foreign policy one of which is the establishment of long-term and allied relations with the United States of America.

Among the main areas of partnership, there are economic, military, scientific cooperation, visa issues, cooperation in the field of energy and climate, etc.

The priority objective is to strengthen the position of Poland on the international scene, provide country security through collaborative relations with NATO, as well as systematically expand the scope of bilateral cooperation.

Consequently, Warsaw is frank that the future of Poland will depend on how the country will use its strategic partnership with the United States.

Keywords: Republic of Poland, NATO, United States of America, bilateral cooperation.

Володимир ДЕНИСЕНКО,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики
Інституту філології та масових комунікацій
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»,
член Національної спілки журналістів України

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ЗАСАДИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ: ДУХОВНІСТЬ, ОСВІТА, ДИПЛОМАТІЯ (до 1030-річчя Хрещення Русі-України)

Анотація. У статті автор характеризує особливості християнської культури, яка, на його думку, репрезентує духовне обличчя епохи. Узагальнює історіографічні згадки та літературні пам'ятки XI ст. Насамперед досліджує літопис Нестора Літописця, ченця Києво-Печерського монастиря, «Поучення» Володимира Мономаха. Окреслює спектр суспільно-політичних і релігійно-філософських проблем тогочасного суспільства. Реконструє шкільну систему освіти тогочасної доби.

Ключові слова: Київська Русь, християнство, культурне та духовне життя, церква, система освіти.

У науковій літературі є чимало напрацювань про культурне життя Київської Русі X–XIII ст. Варто згадати літописні свідчення про те, що Київська держава вже в середині IX ст. була добре зорганізована. Досить навести літописну згадку про Кия, який, за словами преподобного Нестора, «Ходив до Візантії й велику честь мав від царя візантійського» [1]. Міжнародне визнання відбулося за часів Аскольда. Його правління (загинув у 882 р.) стало блискучою сторінкою в історії ранньої Русі, коли молода держава вийшла на світову арену, здобувши загальне визнання і ствердивши себе як невід'ємну частину середньовічної ойкумени. Зазначимо, що за правління Аскольда до складу Київської Русі входили землі полян, деревлян, дреговичів та південно-західної частини сіверян (з містом Черніговом). На території проживали кривичі, в'ятичі, радимичі, сіверяни.

Головні інтереси Аскольдової Русі охоплювали південь та південний схід. Її приваблювали багаті й сильні держави – Хазарія, Болгарія, Візантія, кавказькі країни – Грузія, Вірменія, Албанія (Азербайджан), навіть віддалений Багдад, з якими було встановлено активні торговельні та політичні зв'язки [2].

Отож першим князем, який прийняв християнство, був Аскольд. Він з дружиною вирушив у черговий похід на Царгород. Події 860 року, як засвідчив Візантійський патріарх Фотій, склалися так, що захистити місто, окрім Богородиці, тоді не було кому, бо імператор з військом вирушив воювати з агарянами. Військо Аскольда оточило місто, здавалося, ось вже має бути перемога, але... патріарх Фотій молився про спасіння міста у церкві Влахернської Божої матері: ризу ікони Богородиці помістили у море. І трапилося чудо: піднялася буря, яка обрушилася на човни Аскольда. Той, вражений подією, разом з дружиною прийняв обіт хрещення. Якщо напад на Константинополь стався 18 червня 860 р., то обряд хрещення здійснено було наприкінці червня або на початку липня. А вже взимку 860–861 рр. в Русі запроваджено до вжитку переклади богословських книг: Євангеліє, Апостол та Псалтир. Тож ідеться про зародження давньоруської писемності, яка згодом набула широкого розвитку [3].

Однак через історичні обставини Русь залишалася впродовж десятиліть язичницькою. Лише згодом християнство прийняла княгиня Ольга, а потім країну хрестив її онук Володимир. Від своїх витоків українська церква перебувала у канонічній залежності від Царгородського патріарха, проте постійно намагалася позбавитись візантійської суперматії, хоч патріархи не втручалися у справи української церкви, а лише висвячували і благословляли на кафедрі руських митрополитів. Князі не завжди прихильно ставилися до митрополитів-греків, вони прагнули бачити першоієрархами українців – Іларіона та Кліма Смолятича, а князь Ростислав попередив патріарха, щоб той не прислав своїх ставлеників на київську митрополію без княжої на те згоди. Держава послідовно дотримувалася політики незалежності від іноземних церковних впливів, що було логічним продовженням традиційного свободолюбства нашого народу.

Якщо візантійська церква повністю підпорядковувалася державній владі, а церква католицька мала зверхність над світською владою, то церква в Київській Русі обрала проміжне становище.

Під час обрання церковних ієрархів насамперед враховували звичаї і канони православної церкви. Князь разом із представниками церкви, народу обирав кандидата на єпископську кафедру і відсилав його до столиці, прохаючи київського князя й митрополита рукоположити на єпископа. Згідно з давніми правилами церкви таке обрання було законним. Якщо ж митрополит без погодження з місцевим князем ставив єпископа, то це

вважали незаконним. Під час добору будь-якого святительського чину було недостатньо бажання князя та народної згоди, кандидат мав відповісти євангельським та святоотецьким вимогам до особи, покликаної на священство. У випадку розбіжностей у поглядах на кандидата, його обирали жеребкуванням. Монастирські братії також обирали собі ігуменів, що було започатковано ще у Печерському монастирі. Богослужби та треби відправлялися за одпрацьованими місцевими звичаями. Вірогідно, канонізація на Русі проходила також з ініціативи місцевих жителів, затверджувалася митрополитом і патріархом [4].

За трактуванням Патріарха Філарета, «Християнство створило духовну основу для єдності Давньоруської держави. Вплив Руської Православної Церкви в той період був значним. Церква зіграла величезну роль у припиненні міжусобиць князів, у об'єднанні князівств у єдиній державі та її зміцненні, у закріпленні й розширенні зв'язків Київської Русі з багатьма європейськими державами, насамперед з Візантією та Болгарією. З прийняттям християнства на Русь перейшли наявні тоді на сході форми церковної організації. Руська держава переймала найвищі форми державної організації Візантії. Русь увійшла в родину європейських держав.

Про хрещення Русі оповідають різні літературні пам'ятки XI ст. До них насамперед належить Літопис преподобного Нестора, ченця Києво-Печерського монастиря, який ще називають Початковим літописом. Найдавніші, що дійшли до нас, списки його – Лаврентіївський та Іпатіївський – сягають XIV ст. В основі літописного зведення три особливих цільних оповідання як головні його складові частини: 1) «Повість временних літ», доведена до 1054 р.; 2) «Сказання про хрещення Русі», датоване в літописі 986–988 рр., а складене на початку XII ст., і 3) Києво-Печерський літопис, в якому описані події XI–XII ст. до 1110 року включно.

Крім Початкового літопису є ще кілька давніх літературних пам'яток XI ст., які описують хрещення князя Володимира і християнізацію Київської Русі. До них належить «Слово про Закон і Благодать», написане Київським митрополитом Іларіоном. Його творчість датують 1037–1050 рр. «Слово» дійшло до нас у списках XV і XVI ст. Після митрополита Іларіона чернець Яків написав «Похвалу князеві руському Володимирі». Його історичне свідчення має дуже важливе значення. Він був сучасником князя Ізяслава і писав близько 1070 р. Ченцеві Якову приписують і складання «Життя святого Володимира». Обидві ці пам'ятки були відкриті митрополитом Московським Макарієм (Булгаковим). До пам'яток давньоруської писемності належать також «Сказаніє об убієнні свв. Бориса і Гліба». Воно написане преподобним Нестором до 1072 р. [5].

Церква Київської Русі як суспільне творення сприяла національному об'єднанню і становленню руської державності. На основі єдності пра-

вославної віри зростає й національна самосвідомість, де церковна єдність Русі передувала й національно-державному об'єднанню. Християнське населення Київської Русі, приходячи на богослужіння в християнський храм, чуло поминання митрополита всієї Русі і таким чином відчувало свій зв'язок з центром держави.

Проф. В.Й. Ключевський говорить: «На Київського князя прийшло духовенство переносило візантійське поняття про государя, поставленого від Бога не для зовнішнього тільки захисту, а й для установаження і підтримки внутрішнього громадського порядку» [6]. Князь мав здійснювати правосуддя, захищати ображених і карати злочинців. «Ти поставлений від Бога на кару злим, а добрим на помилування», – говорили єпископи князеві Володимирі [7].

Окреслюючи спектр суспільно-політичних і релігійно-філософських проблем сучасного суспільства, варто звернутися до періоду християнства Київської Русі. Прийняття Руссю візантійського християнства зробило Київ одним з найкрасивіших, багатих і культурних міст Європи. Київ за часів Ярослава справді вважали культурним центром Європи. Західні мандрівники захоплювалися його величчю. Європейські монархи вважали за честь породичатися з Київським великокнязівським родом. Про красу і велич Києва залишилися неупереджені висловлювання іноземних гостей, які відвідували столицю. Єпископ Дитмар Мерзебурзький (974–1018 рр.) писав, що в Києві мешкало багато іноземців, було вже близько 400 церков і 8 ринків. Велика пожежа 1070 року знищила вже 700 церков. Уже одні ці скупі цифри показують, якими темпами будувались і прикрашались храми. Адам Бременський, описуючи велич київських палат, вважав Київ суперником Константинополя. Сучасний бельгійський історик Жак Піренн говорить: «Новгород-Київська держава в X ст. була цивілізованим центром континенту».

З прийняттям християнства Русь стає повноправною учасницею світового історичного процесу і культурної візантійської традиції. Усвідомивши себе спадкоємицею великої та освіченої Візантії, Русь фактично заступила її місце у православному християнському світі, поклавши на себе місію виконувати роль сполучної ланки між Сходом і Заходом [8]. У XII ст. на письмі з'явилася назва «Україна», яка означала «край», «земля», «країна». У Київській Русі завершилося формування українського народу за головними етнічними ознаками. У цьому й полягало одне з історичних значень Київської Русі в історії українського народу.

У Київській Русі з'являються зовнішні атрибути української державності: грошова одиниця – гривня і державний знак – тризуб. Вони так вкорінилися в історичну пам'ять українців, що збереглися у ній протягом майже тисячоліття. Закономірно, що ці державні знаки Київської Русі

відродилися в атрибутиці сучасної Української держави. Існування держави сприяло прискоренню зміни суспільної організації населення. На зміну родовому ладу прийшла сільська община з суворою регламентацією господарських і суспільних відносин. З того часу вона продовжувала визначати життя селян протягом багатьох століть. З'явилася спільна для слов'янських народів писемність, що упродовж багатьох століть була однією з основ їх етнічної близькості. У Київській Русі було започатковано школи, бібліотеки, камінне будівництво тощо.

Історичне значення мала Київська Русь у розвитку міжнародної торгівлі. Завдяки централізованій політиці вона виходить на міжнародну арену як важливий торговий партнер, веде активну торгівлю з Болгарією, Чехією, Угорщиною, Візантією, Німеччиною, Норвегією, Швецією, Францією, Англією. Тісні торговельні зв'язки підтримувала вона і з країнами Закавказзя, насамперед Грузією та Вірменією. Активна торгівля була з країнами Сходу. Київська Русь відіграла одну з провідних ролей у європейській і близькосхідній історії. Вона підтримувала дипломатичні відносини з низкою європейських держав і активно впливала на європейську історію. Встановилися тісні династичні зв'язки руських князів з візантійськими та європейськими дворами. Одна з доньок Ярослава Мудрого була заміжня за французьким, друга – за норвезьким, третя – за угорським королем. Митрополит Іларіон писав в одному з своїх творів, що Київська держава «знана і чути всіма сторонами землі» [9].

Життя всередині всесвітнього організму церкви було благодатним для формування національної свідомості молодій Русі [10]. Слов'янська традиція Кирила і Мефодія створила вчення про національне покликання держави. Стосовно Києва не можна говорити про існування подібного російському месіанства в значенні винятковості національного релігійного покликання [11]. Всі народи покликані Богом, і Русь серед них. Це всесвітній, екуменічний, а не націоналістичний погляд.

З іншого боку, нація не остання категорія в Царстві Божому. Як кожна людина має постати перед Богом, відповідаючи за своє життя, так мають стати перед Богом всі народи як духовна цілісність, зі своїми гріхами і своєю святістю, в земній Церкві й у вічності. Ця релігійна концепція нації не могла розвинути на середньовічному Заході при єдності його латинської культури [12]. Вона бере свій природний початок у Східній церкві з її множинністю мов і культур: близькосхідної, грецької, слов'янської. Не треба забувати, що латинський світ у свідомості Русі XI ст. також входив до християнського універсуму, хоч і не займав у ньому центрального місця. «Багато які останні стануть першими». Та ж національна ідея лежить в основі культу страстотерпців. Борис і Гліб «зняли ганьбу з синів Русі», тобто ганьбу застарілого язичництва [13]. У ті віки ніхто на Русі не сприй-

мав свою країну як центр християнського світу або як країну найправдивішої віри і найбільших святих. Св. Дмитрій Солунський, великий захисник свого міста від слов'янського вторгнення, став одним з найбільш шанованих на Русі святих. Київська Русь створила нове свято, невідоме грецькій Церкві, в пам'ять про порятунок молитвами Богоматері Константинополя від слов'янської облоги і святої Покрови. і це свято виявилось в числі найбільш любимох українським народом, хоч його історичним ядром була перемога греків над слов'янами. Можна стверджувати, що під керівництвом грецького патріарха і митрополитів молода Церква змогла розвинути глибоку національну самосвідомість, повністю вільну від гонористого націоналізму. У період правління Ярослава Мудрого церковні ієрархи, порівнюючи тогочасний розквіт з язичницьким минулим, сповнюються благочестивої радості і захоплення [14].

Доречно посилатися на сучасні узагальнення першого міністра освіти, президента Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», академіка Петра Таланчука: «Був час, коли ми не думали, чи йти нам у Європу, – ми цю Європу правили» (Андрій Ганус). Син Анни Ярославни – король Франції Філіп I був королем 48 років, вона ж, давши бездітному королю-вдівцю спадкоємця, забезпечила правління династії Капетингів на 268 років. А загалом двадцять два королі Франції, які правили майже вісім століть, є потомками дочки князя Ярослава Мудрого. Цікаво, а чи знають про це сучасні французи?!

Київська держава займала територію від Балтійського моря на півночі до Чорного на півдні, від р. Сян на Заході до Волги та Оки на Сході. Дивлячись на сьогоднішню ситуацію в Україні, ми бачимо, що експансію Москви не можна зупинити постійними задачами інтересів українців. Безідейній московській орді можна протиставити тільки ідею. Для цього необхідно зруйнувати облудний московський міф про спільне походження українців, московитів і білорусів» [15].

Виникнення шкільництва в Київській Русі, яка набувала статусу геополітичної держави-імперії, зумовлене насамперед нагальною потребою суспільного життя. Як писав М.С. Грушевський, «...запотребування в людях письменних було велике, не тільки для справ церковних, але і для практичного діловодства [...] попит на писарів і рахунковців в адміністрації княжій, в господарстві боярській, в діловодстві купецьким мусив наростати дуже швидко, мабуть, ще задовго до Володимирової християнізації [...] писар-рахунковець був неодмінним товаришем княжих мужів, які їздили збирати вири і всякі дані на князя. Поруч того, теж здавна, були потрібні люди для роботи, так би сказати, секретарської. З другого боку, розмноження церков і монастирів вимагало великих мас книг для богослужіння, для читання в церквах, трапезах і т.д. Тодішнє списування

вимагало багато часу і праці, і можемо собі уявити, скільки мусило займатись виготовленням хоч би найпотрібніших книг» [16].

Згідно з літописною пам'яткою «Повість минулих літ» зафіксовано відкриття першої школи в Київській Русі князем Володимиром 988 року: «Послав князь збирати у кращих людей дітей і віддавати їх у книжну науку» [17]. Напевно, йшлося про заходи культурного виховання вищих верств, опанування ними візантійської освіти й книжності, а також виховання освічених людей для політичної діяльності, потреб княжого двору і вищої ієрархії [18]. Запровадження князем Володимиром початків шкільної освіти мало безперечне значення для навчання вітчизняних книжників [19]. У «Повісті минулих літ» зазначається факт навчання книжної науки. Варто визнати, що спроба просвіти книгою негативно і навіть вороже сприймалася носіями язичницького світогляду. Літопис писав: «А матері плакали за чадами своїми, як за померлими, бо ще не були кріпкі у вірі» [20]. І все ж маємо великий позитив у починаннях князя Володимира. Бо ж прилучення до книжності дало змогу давньоруській суспільності безпосередньо опанувати надбання всесвітньої християнської культури. І неабияку роль перебрало на себе християнство як «релігія письма» з притаманною їй побожною шаную до слова писаного, книжного. «Культура Київської Русі, – стверджує філософ В.С. Горський, – завдяки християнству набирає “книжного” характеру, відіграє роль могутнього каталізатора, що прискорював перебудову всієї суспільної свідомості» [21].

Безперечно, створені князем Володимиром школи закладали ґрунт для цього процесу, стимулювали його із суто практичною метою. Держава, яка потрапила в християнську цивілізацію, мусила мати комунікативні механізми для вербального спілкування [22]. Заглядаючи наперед, можна говорити, що відтоді розпочинається формування й давньоруського інтелігента. Не випадково, аналізуючи стан розвитку писемності у X столітті, історик В.О. Ключевський писав: «Щойно поміж нас почало утверджуватись уміння читати й писати, як разом з ним з'явилися і книжки, а разом з книжками прийшла до нас книжна мудрість. Тоді руський розум припав жадібно до книг, до цих “річищ, населяючих Всесвіт, цих ісходищ мудрості”. Відтоді за розумного й тямущого чоловіка в нас почали вважати чоловіка “книжного”, тобто такого, що має науково-літературну освіту... Отак зродився перший достеменно відомий з письмових пам'яток тип руського інтелігента» [23].

Отже, оглядаючи заходи князя Володимира щодо впровадження шкільництва і його просвітницьку діяльність, несподівано відкривається надзвичайно цікавий ракурс, що виявляє нові грані в арсеналі педагогічної освіти давньої української держави [24]. Традиції батька наполегливо впроваджував Ярослав Мудрий. Приїхавши до Новгороду, він зібрав

триста дітей старост та священників і звелів їх учити книгам [25]. Отже, як зазначає М. Грушевський, існування в житті широкої потреби в письмі, з одного боку, велика письменська спадщина з другого, дають нам оптимізм у розвої старої освіти, книжності і шкільництва [26]. Цьому, певним чином, сприяв ще й той факт, що при митрополії, при більших княжих дворах і двірських церквах, монастирях були певного роду наукові інститути – бібліотеки, створені Ярославом, його сином Святославом, внуком Володимиром Мономахом, правнуком Святошею-Миколою.

На думку вітчизняних істориків, тогочасні школи облаштовували на візантійський взірець. Наступний етап – опанування чужих мов. Згадаймо, Мономах ставить своїм дітям взірець свого батька, який «удома сидячи, зумів знати п'ять мов, – за се честь єсть од інших країв» [27].

Мабуть, не тільки купці й мандрівники вважали за потрібне знати мови, але й на місцях мали бути люди, призначені для порозуміння з приїжджими чужоземцями, підтримуючи гідність своєї держави мали спілкуватися іноземною мовою з послами та княжими гостями. Надавалася перевага знанню грецької, латинської, німецької, угорської, половецької, варязької мов [28]. Вінцем ученості було опанування правил риторики, поетичного стилю та віршування.

Час князювання Володимира Мономаха був епохою могутності та слави. Тому, оглядаючи через плин століть давні події, історик має пам'ятати, що він не літописець: «останній дивиться передусім на час, а перший – на властивості і зв'язок діянь; може помилитися в розподілі місць, але повинен чітко визначити усьому своє місце» [29]. Безперечно, зародження писемності в Україні сягає ще дохристиянських часів. Історичні дослідження підтверджують, що договір Олега написаний болгарською мовою, але складений у Києві, а договір Ігоря слов'янською мовою [30].

Поширення християнства сприяло широкому розповсюдженню освіти у давній Русі-Україні. І хоча історія шкільництва того періоду ще як слід не вивчена, є підстави, посилаючись на літописні згадки, стверджувати про велику увагу до цієї справи київських князів. За свідченнями митрополита Климентія (XIII ст.), на Русі майже 400 осіб володіли грецькою мовою, а в «Збірнику кн. Святослава» 1073 року знаходимо опис стилю і риторичних фігур проповідницьких казань [31].

Перші школи були при кафедральних церквах, де служило переважно освічене духовенство. Облаштовували школи й у монастирях. Як правило, ними опікувалися ієрархи, здебільшого освічені греки, які посідали єпископські кафедри. Основою вищої духовної науки була грецька мова [32].

І це цілком виправдано, адже загальновідомо про давні взаємини східних слов'ян і візантійців. Однак у давньоруській державі сліпо не копіювали візантійські школи. Враховуючи, що грамотність була відома задов-

го до Володимира, з появою християнства запроваджувалося так зване «книжне вчення» [33], в основу якого лягла програма візантійської освіти, яка будувалася на «семи вільних мистецтвах». Обсяг знань шкіл «книжного вчення» складався з традиційного комплексу предметів. Про це зазначав польський історик XV століття Ян Длугош, польський історик і поет Мацей Стрийковський у своїй «Хроніці польської, литовської, жмудської та всієї Русі». Про те, що в придворній школі Володимира вивчали грецькі листи, згадується у «Житті Бориса і Гліба», є свідчення про обізнаність вихованців із візантійською та чеською агіографічною літературою – життями святих. Як зафіксовано у «Повісті минулих літ», у школі ознайомлювали з «Промовою філософа», яка давала основи богослов'я, складовими частинами якого в ті часи були філософія і діалектика [34].

Центром релігійного та культурного життя Києва, а отже, і всієї держави, була Десятинна церква, при якій, найімовірніше, й функціонувала придворна школа Володимира, одна з найбільших у тогочасній Європі. Літопис повідомляє: «Князь великий Володимир собрав детей 300, вдал учити грамоте» [35]. Школи «книжного вчення» готували своїх вихованців до діяльності в різних сферах державного, культурного та церковного життя. Син Володимира Ярослав доклав зусиль, щоб створити вищий навчальний заклад у збудованому ним Софійському соборі у 1037 році: «...собра писце многы и перекладаше от грек словенское письмо и исписаше книги многы» [36].

На думку В.М. Татищева, «Ярослав зібрав багато переписчиків для перекладу книг з грецької на слов'янську мову, також наказав скласти багато книг для навчання» [37]. Отже, можна стверджувати, що князь подбав і про навчальні посібники. Російський історик Б.О. Рибakov висловлює припущення, що до викладання піснетворчості у княжій школі могли залучати «віщого» Бояна. Він навчав віршуванню майбутнього норвезького короля Гаральда, який склав пісню на честь своєї дружини, дочки Ярослава, Єлизавети [38]. Про міжнародний розголос про школу Ярослава Мудрого засвідчують такі факти: при дворі князя виховувалися англійські королевичі Едвін і Едуард, майбутні норвезькі конунги Гаральд і Ренгвальд, майбутній король Данії Магнус Добрий, угорський королевич Андрій та його брат Левенте, данський королевич Герман та інші іноземці знатного походження [39].

Переконливою ілюстрацією щодо наукового рівня придворної школи є перелік творів, які знаходилися у бібліотеці: «Богослов'я» Іоана Дамаскіна, «Шестиднев» Екзарха, «Християнська топографія» Косми Індикоплова, історична хроніка Георгія Амартола. Отже припущення існування «академії Ярослава», висловленого Михайлом Грушевським, мають логічні підтвердження [40].

У XI–XII століттях школи грамоти виникають в інших обителях. Згідно з писемними свідченнями та археологічними матеріалами у XII–XIII століттях монастирські школи існували майже в 60 містах [41]. Окрім шкіл «книжного вчення» відома була ще одна форма навчання – кормильство (від слова «корм» – пожива). Воно відоме майже в усіх народів ранньосередньовічної Європи [42]. Літописи розповідають, що кормильців-вихователів мали князі Ігор, Святослав, Ярослав Мудрий, Роман Галицький, Юрій Долгорукий та ін. Кормильцями княжат були бояри. З поширенням грамоти князі шукають освічених і морально досконалих наставників своїм дітям, надаючи їм статус домашніх педагогів [43].

Цікаву, досить вірогідну картину підготовки дітей до шкільного навчання на основі етнографічних даних відтворив у своєму дослідженні «Церковно-народний місяцеслов на Русі» І. Кослинський (Записки Русского Географического общества. – Т. VII. СПб. – 1877) [44]. Знайдені археологами берестяні грамоти XII ст., які належали учню Онфіму, засвідчили, що запам'ятовування здійснювалося за прямим буквеним рядом [45]. Для кращого вивчення буквиці вдавалися до використання віршів релігійного змісту, в яких кожний новий рядок розпочинався наступною літерою абетки. Широке використання в тодішній шкільній практиці набув акровірш «Аз єсмь всему миру свет». Акрівірші, ймовірно, використовувалися для читання слів, речень, виконували функцію молитов і відомі в літературних джерелах під назвою азбуки-літиц [46]. Цікавий факт заучування літер навів Б.О. Рибаків, який 1957 року під час розкопок у Любечі на Чернігівщині знайшов пряслице з надряпанними буквами А, Б, Г, Д, Е, Ж, З. Певно, учениця, займаючись прядінням, час від часу повертала вгору пряслице веретена і перевіряла себе, як запам'яталася та чи інша літера [47].

Отож правомірне твердження В. Біднова, що «давні українські вчителі (із кліру), підручники (церковно-богослужбові книги) та характер тодішньої освіти (так само як у Візантії та на Заході) зв'язували українську школу з церквою, тому парафіяльні храми, монастирі та єпископські кафедри були тими осередками, де містилися школи» [48].

При обмеженості пам'яток, які дозволяють говорити про поширення грамотності серед жіноцтва в XI–XIII століттях, маємо докази, що жіночій освіті було приділено значну увагу. Як зазначає Іван Огієнко, «жіноча освіта на той час в Україні була дуже мала.. але помалу постають у нас і школи, звичайно, як початкові. 1086 року ігуменя Анна заклала в своєму монастирі дівочу школу – це перша дівоча школа в Україні. Звичайно, це була початкова школа – Анна навчала дівчат читати, писати, співати в церкві, навчала й жіночих ремесел» [49]. Автор підсумовує: «Треба думати, що великий князь Київський Всеволод, побудувавши церкву й монастир зі школою при ній, добре її забезпечив, давши на їх утримування за звичаєм часу, відповідні

маєтки. Пізніше опікуном цього родинного культурного центру Всеволодичів став старший син його, великий князь Володимир Мономах. І монастир, і жіноча школа, треба думати, добре виконували своє завдання» [50]. Заснування першої дівочої школи в Києві мало велике духовне значення. «А якщо хто з вірних побажає віддати дітей на навчання, то пресвітери не мають відмовити їм і не вимагатимуть платні за це, виключаючи, що самі батьки принесуть з добродійності та доброї волі» [51].

Виникає запитання, а чого навчали у перших школах? Просвітитель князь Володимир прагнув, щоб книжне учення насамперед слугувало більшому розумінню християнської віри. Тому навчання мало за основу християнське церковне тлумачення для ліпшого розуміння віри й утвердження в ній і спрямовувалося для читання божественних книг. Але за своїм обсягом книжне учення було неоднорідним. Для дітей княжих, боярських Володимир бажав, щоб окрім початкових основ вони отримували, як і у Візантії, вищу освіту, яка б давала розуміння про владу як божественний вияв, історію від створення світу, основи географії. Зазначимо, що сини Володимира були досить освіченими людьми. Ярослав знав добре грецьку мову, а його син Святослав захоплювався книгами, а Всеволод розмовляв п'ятьма мовами. Ймовірно, що Володимир у своїх далекосяжних планах у майбутньому прагнув мати руських за походженням високоосвічених ієрархів. Приклад цього – Київський митрополит Іларіон, який освіту здобув ще при володарюванні Володимира.

Навчання письму в давніх школах вимагало зосередженості, вправності. Як зазначав літописець Нестор, «Велика користь від книжного вчення. Книгами навчаємося мудрості, покаянню, стриманню; книги – це ліки, що наповнюють всесвіт, це вихідна мудрості, ними заспокоюємося у горі, вчимося глибокому розуму. Хто читає книги, той розмовляє з Богом» [52].

До пам'яток давньої педагогічної освіти належить літературна спадщина визначного державного діяча, великого київського князя Володимира Мономаха. Особливе місце посідає «Поучення», яке є найвидатнішим твором письменства Київської Русі. Про його автора Володимира-Василя Всеволодовича Мономаха (1053–1125) – сина Всеволода Ярославича, онука Ярослава Мудрого і водночас онука по матері візантійського імператора Костянтина IX Мономаха (від якого й дістав своє прізвисько) історик Микола Костомаров писав: «Поміж давніми князями дотатарського періоду після Ярослава ніхто не залишив по собі такої гучної і доброї слави, як Володимир Мономах, князь діяльний, сильний волею, що вирізнявся здоровим глуздом посеред своєї братії, князів руських. Довкола його імені обертаються майже всі важливі події руської історії у другій половині XI [53] та в першій чверті XII століття. Ця людина може по справедливості назватися представником свого часу» [54].

Володимир Мономах мав відповідне виховання, здобув на ті часи високу й різнобічну освіту. Князя вважали активним державним діячем, він організував кілька переможних походів проти лютих ворогів Київської Русі – половців, підтримував духівництво, яке тоді було основним носієм і популяризатором грамотності, сприяв розвиткові літописання. Як керівник великої держави користувався авторитетом у Візантії і на заході Європи. Час його великого князювання в Києві – період добробуту і піднесення Київського князівства. Проводячи обачливу політику, зумів зосередити у своїх руках і свого роду майже три чверті руських земель. Князь залишив після себе добру пам'ять, повагу сучасників і нащадків. Недарма Іпатіївський літопис образною художньою мовою описує жалісну вістку про смерть любимого в народі князя: «Преставися благоверный князь, христоролюбивый и великий князь всея Русі, Володимер Мономах, иже просвіти Рускую землю, акы солнце луча пущая; его же слух произиде по всим странам, наипаче же бе страшен поганым, братолюбец, и нищелюбец, и добрый страдалец за Рускую землю... Святителе же жалящеси плакахуся по святом и добром князи, весь народ и вси людие по нем плакухуся, яко-же дети по отцю или по матери...» [55].

Епоха Володимира Мономаха – час розквіту художньої та літературної творчості середньовічної України-Русі. У Києві та в інших містах споруджувалися і прикрашалися живописом нові кам'яні церкви. До цього періоду належить складання первинного літопису, який з різних уривків і фрагментів з'єднав ігумен Сильвестр (близько 1115 року). «У числі творів, – як зазначав Микола Костомаров, – які увійшли в його звід, було і писання літописця Печерського монастиря Нестора, через що весь Сильвестрів літописний звід носив потім у вченому світі назву Несторового літопису, хоч і неправильно, бо далеко не все в ньому написано Нестором і до того ж не все могло бути писане однією лише людиною» [56]. Зазначимо, що Володимир Мономах був ще й майстром слова. Літературна спадщина київського князя дійшла до нас трьома творами – «Поученням», «Грамоткою» (листом) до князя Олега Святославича та «Молитвою», і належить до найвидатніших пам'яток писемності Київської Русі-України [57].

«Поучення» Володимира Мономаха – цікавий твір і для сучасного читача. З нього можна дізнатися не лише про мислення великого діяча Київської Русі, його дидактичні погляди, але й про тогочасний світогляд, розуміння сутності життя, традиції, врешті побут [58]. Науковий аналіз прожиттєвий, педагогічний і державний досвід Володимира Мономаха подав дослідник Микола Чубатий у своїй ґрунтовній праці [59].

Вплив християнства на національну духовність здійснюється насамперед через сприйняття слова. Бо у Євангелії від Іоанна сказано, що «Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог». Розкриваючи

роль духовного розвою періодичними виданнями православної преси, позитивно відзначив Патріарх Київський і Всієї Русі-України Філарет науково-довідкове видання із систематичним покажчиком змісту журналу «Киевские епархиальные ведомости» (1861–1918) [60].

Духовність – середовище, в якому може існувати і розвиватися суспільство у просторі й часі. А освіта є рушієм, носієм знань, а отже, сприяє формуванню духовності. Так стисло можна охарактеризувати зміст монографії автора цих рядків «Духовна освіта в Україні Х–XVIII ст.» [61]. Підсумовуючи, можна стверджувати, що сформована у давньому Києві шкільна система сприяла подальшому розвитку освіти [62], а церква була в ті часи «осередком народного виховання і освіти» [63], і що «церковний характер шкільної освіти зберігався на Україні аж до кінця XVI ст.» [64].

Безумовно, історичний досвід здобутків християнського життя Київської Русі неодмінно слугуватиме розвитку суспільних та релігійних відносин на сучасному етапі. Створення єдиної помісної Православної церкви – одна з національних цілей України. Питання про це поставила ще наприкінці 1918 року Директорія УНР на чолі із Симоном Петлюрою. 1 січня 1919 року прийнято Закон про автокефалію Української церкви.

Вивчення державно-церковних відносин неможливе також без урахування особливостей основоположних підходів до цього феномена з боку світських та конфесійних наукових кіл. Адже саме вони формують уявлення про розуміння проблеми церквою і державою ступеня інституційної специфіки суб'єктів державно-церковних відносин, виникнення можливих взаємозалежностей між ними, рівня їхнього автономізму, характеру впливу на суспільство, обсягів їхньої власної компетенції та сегментів спільних інтересів.

Тільки сукупність цих та інших знань здатна скласти уявлення про сучасні моделі державно-церковних відносин, визначити їхні слабкі та сильні сторони, а також шляхи вдосконалення відносин між державою і Церквою з метою зміцнення людських свобод, розширення партнерських взаємин між ними заради побудови громадянського суспільства та подальшого утвердження демократії [65].

На завершення слід висловити побажання, що кількість вітчизняних науковців, котрі предметно студіюють українську релігійно-філософську думку XI–XV ст., для такої багатомільйонної держави, як Україна, мізерна.

1. *Могильницька Г.* Хроніка великого ошуканства. – Київ, 2009. – 96 с.

2. *Брайчевський М.Ю.* Літопис Аскольда. – Київ: Український Центр духовної культури, 2001. – 132 с.

3. Там само. – С. 102.

4. *Бондар С.* Українське православ'я Х–XIII століть і християнський світ доби Середньовіччя // *Духовні студії.* – Київ, 2010. № 1, квіт.–трав.–черв. – С. 39–46.

5. *Патріарх Філарет.* Статті. Доповіді. – Т. 4. – К., 2002. – С. 434–435.

6. *Ключевский В.И.* Сочинения. Курс Русской истории. – Т. 1. – Москва, 1956. – 226 с.

7. *Патріарх Філарет*. Статті. Доповіді. – Т. 4. – К., 2002. – С. 494–495.
8. Там само. – С. 537.
9. *Борисенко В.* Київська Русь в Історії України // Історичний календар. – К., 2001. – С. 91–93.
10. *Реєнт О., Лисенко О.* Українська національна ідея і християнство. – Київ, 1997. – 41 с.
11. *Річинський А.* Проблеми української релігійної свідомості. – Київ, 2000. – 382 с.
12. Религиозное и национальное в духовном и культурном наследии: Сб. ст. – Москва, 1991. – 66 с.
13. *Лихачев Д.* Великое наследие и классические произведения литературы Древней Руси. – Москва, 1979. – 239 с.
14. *Черкасова Л.* Релігійна свідомість давньої Русі: київське християнство X–XIII ст. // Історія релігій в Україні: Праці XI міжнародної наукової конференції. – Кн. 1. – Львів: «Логос», 2001. – С. 448–454.
15. *Таланчук П.* Тернистий шлях до незалежної України: публіцистика. – Київ: Університет «Україна», 2016. – 100 с.
16. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – Т. 2. – Київ: Либідь, 1993. – С. 27–29, 76; Т. 3. – С. 31.
17. *Повість минулих літ: літопис / пер. В.С. Близнець.* – Київ: Веселка, 1982. – 78 с.
18. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. – Т. 2. – Київ: Либідь, 1993. – С. 27–29, 76; Т. 3. – С. 31.
19. *Денисенко В.* Книгодрукування в Україні // Історичний календар. – Київ, 2010. – С. 161–162;
20. *Семенников В.* Литературная и книгопечатная деятельность в провинции в конце XVIII и в начале XIX веков. – 1911. – Кн. 6. – С. 28.
21. *Повість врем'яних літ.* – Київ, 1990. – С. 29, 185.
22. *Горський В.С.* Святі Київської Русі. – Київ: Абрис, 1994. – 82 с.
23. *Денисенко В.* Освіта і шкільництво у давній Русі-Україні // Пам'ять століть. – 2005. – № 3–4. – С. 15–24.
24. *Ключевский В.О.* Неопубликованные произведения. – Москва: 1983. – С. 300–341.
25. *Денисенко В.* Перші школи в Київській Русі як чинник релігійної освіти // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – № 3. – Київ, 2006. – (Серія 6. Історичні науки).
26. *Грушевський М.С.* Історія України-Русі: в 11 т., 12 кн. / [редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1996. – Т. 9, кн. 1-2. – С. 1373.
27. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. – Київ: Либідь, 1993. – Т. 2. – С. 27–29, 76; Т. 3. – С. 31.
28. *Мономах В.* Поучення / Володимир Мономах. – Київ: Пам'ятки України, 1986. – 31 с.
29. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. – Київ: Либідь, 1993. – Т. 2. – С. 27–29, 76; Т. 3. – С. 31.
30. *Карамзин Н.М.* Сочинения: в 2 т. – Т. 2. – Ленинград: Художественная литература, 1984. – С. 238–239.
31. *Холмський І.* Історія України / Іван Холмський. – Мюнхен, 1949. – 103 с.
32. *Семчишин М.* Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985. – 57 с.
33. *Крип'якевич І.* Історія української культури. – Вінніпег: Вид-во Івана Тиктора, 1964. – Т. 1. – С. 73–74, 117–129.
34. *Греков Б.Д.* Культура Киевской Руси. – Москва; Ленинград, 1944. – С. 51–52.
35. Полное собрание русских летописей. – Т. 1. – С. 84–85, 152; Т. 16. – С. 31.
36. Там же. – Т. 1. – С. 84–85, 152; Т. 16. – С. 31.
37. Там же.
38. *Семчишин М.* Тисяча років української культури...
39. *Рыбаков Б.А.* «Слово о полку Игореве» и его современники. – Москва, 1971. – 74 с.
40. *Пашуто В. Т.* Внешняя политика Древней Руси. – Москва, 1968. – С. 134, 310.
41. *Грушевський М.* Три академії. – Київ: Київські збірники історії і археології, побуту і мистецтва, 1931. – 36. 1. – С. 11–14.
42. *Бабишин С.Д.* Школа та освіта Давньої Русі. – Київ, 1975. – С. 9–24.
43. *Гардаков В.К.* Кормильство в Древней Руси // Советская этнография. – 1970. – № 4. – С. 44–59.
44. *Котляр Н.Ф.* Древняя Русь и Киев в летописных преданиях и легендах. – Київ: Наукова думка, 1986. – 160 с.
45. *Кослинский И.* Церковно-народный месяцеслов на Руси // Записки Русского Географического общества. – СПб., 1877. – Т. VII.
46. *Арциховский А.В.* Берестяные грамоты мальчика Онфила // Советская археология. – № 3, 1957. – С. 215–223.
47. *Бабишин С.Д.* Школа та освіта Давньої Русі. – Київ, 1975. – С. 9–24.
48. *Рыбаков Б.А.* Раскопки в Любече в 1957 г. / Б.А. Рыбаков // Краткие сообщения Института истории материальной культуры. – Вып. 79. – 1960. – С. 39.
49. *Біднов В. А.* Школа і освіта на Україні // Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича / упоряд. С.В. Ульяновська; вступ. стаття І.М. Дзюби. – К.: Либідь, 1993. – С. 31–45.
50. *Іларіон, митрополит (Іван Огієнко).* Життєписи великих українців / Іларіон, митрополит (Іван Огієнко). – Київ: Либідь, 1999. – С. 78–79, 605.
51. Там само.
52. *Малышевский И.* Великий князь Владимир Святой, как первый учредитель школ в России // Церковно-приходская школа. – № 1, 1887. – С. 48–51, 57–61.

53. Там же.

54. Сапунов Б. В. «Информационный взрыв» на Руси в XI веке // Русская речь. – 1977. – № 2. – С. 120–128.

55. Костомаров М. І. Галерея портретів. Біогр. нариси. – Київ: Веселка, 1993. – С. 14, 32–34, 51, 120, 266.

56. Гудзий Н.К. История древней русской литературы. – Москва, 1956. – 93 с.

57. Костомаров М. Галерея портретів. Біогр. нариси. – Київ: Веселка, 1993. – С. 14, 32–34, 51, 120, 266.

58. Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1981. – 268 с.

59. Володимир Мономах. Поучення // Пам'ятники України. – № 3, 1986. – С. 31.

60. Денисенко В.А. Часопис «Киевские епархиальные ведомости» в історії національно-духовного життя України (1861–1918). Науково-довідкове видання / наук. ред. І.І. Дробот; Нац. пед. університет ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 692 с.

61. Віктор Андрущенко. Поклик часу і душі / Віктор Андрущенко, Володимир Денисенко. – Київ: Духовна освіта в Україні X–XVIII ст. – 518 с.

62. Історія української культури. У 5 т. – Київ: Наукова думка, 2001. – Т. 1. – С. 726; Т. 2. – С. 556, 246–253, 561, 586–591; Т. 3. – С. 612–613.

63. Вишне夫斯基 Д. Киевская академия в первой половине XVIII столетия. – Київ, 1903. – С. 92–96, 105, 129, 174–175.

64. Енциклопедія українознавства. – Ч. 3.: Загальна частина. – К., 1995. – С. 917–918.

65. Віктор Бондаренко. Симфонія церкви – індикатор світової дипломатії / Віктор Бондаренко, Богдан Андрусишин. // Духовні студії. – К., 2012. – 133 с.

Volodymyr DENYSENKO,
*Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Journalism at the
Institute of Philology and Mass Communications of the
Open International University of Human Development “Ukraine”,
member of the National Union of Journalists of Ukraine*

STATE-FORMING PRINCIPLES OF KYIVAN RUS: SPIRITUALITY, EDUCATION, DIPLOMACY (dedicated to the 1030th anniversary of Rus-Ukraine baptism)

Abstract. The author studies the crooked spiritual features of the Kyivan Rus era, juxtaposing them and the mentality of other peoples. The article describes distinctive features of the Christian culture of that time, which, in author's opinion, represents the spiritual image of the era. Historiographical references and literary records of the 11th century are summarized. Primarily, it analyses the chronicle of Nestor the Chronicler, a monk of the Kyiv-Pechersk Monastery; Instructions by Volodymyr Monomakh. A wide range of socio-political, religious and philosophical issues of the then society is defined. The school educational system of that time is described. The author considers the role of Kyivan Rus in European and Middle Eastern history, emphasizing that Kyivan Rus maintained diplomatic relations with a number of European countries and exerted substantial influence on the European history. The historical experience of the achievements of the Christian life in Kyivan Rus is concluded, which will definitely encourage the development of social and religious relations at the current stage.

Keywords: Kyivan Rus, Christianity, cultural and spiritual life, church, educational system.

Сергій ЗДІОРУК,
*провідний науковий співробітник відділу
безпеки Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат філософських наук, доцент,
заслужений діяч науки і техніки України*

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОМІСНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. Розкрито сутність і потребу конституювання Української помісної православної церкви. Показана безпосередня кореляція між утвердженням незалежності українського православ'я від Московської патріархії та консолідацією українського суспільства та зміцненням національної безпеки України.

У рекомендаціях запропоновано заходи, зокрема законодавчого порядку щодо демократичного врегулювання суспільно-релігійних і державно-церковних відносин із метою консолідації українського суспільства. Вони покликані сприяти забезпеченню реалізації національних інтересів українського народу в умовах сучасної російської агресії.

Ключові слова: Українська помісна православна церква, національні інтереси України, агресія Росії, гібридна війна, конституювання, міжнародні релігійні відносини.

У гібридній війні проти України Росія використовує комбінований спектр засобів. І вагому роль серед них відіграють релігійні чинники. Завдяки повній юридичній та організаційній підпорядкованості Української православної церкви московській патріархії російське керівництво продовжує володіти широкими можливостями впливу на внутрішню суспільно-політичну та економічну ситуацію в Україні.

Величезний виклик для українського народу полягає в тому, що внаслідок неадекватної політики провідників нації ми змушені протягом десятиліть після відновлення державної незалежності здійснювати свою етно-релігійну ідентичність не через світові структури (Ватикан, Вселенський Патріархат тощо), а через російський православний фундаменталізм, обскурантизм та примітивне обрядовірство.

У цьому контексті проросійські структури постійно ведуть активну кампанію для приниження та дискредитації Церков і релігійних організацій української юрисдикції. Хоча й через колабораціоністську позицію УПЦ (МП)¹ та здійснення різних провокацій² її рейтинг істотно знижується³, тоді як імідж УПЦ КП зростає⁴ через послідовну патріотичну діяльність на благо всього українського суспільства.

Росія розглядає використання міжправославних відносин сьогодні як один із найдієвіших механізмів, спрямованих проти консолідації українського народу шляхом утвердження Української помісної православної церкви.

Оскільки протистояння між православними юрисдикціями в Україні інспірується Росією та є не суто церковною проблемою, а з очевидністю стосується безпосередньо національної безпеки, то є доцільним використання всіх національних ресурсів для врегулювання міжправославних проблем та конституювання (утвердження й визнання Вселенським Патріархом) Української помісної православної церкви.

Саме російська окупація частини українських територій виразно розмежувала релігійне середовище України за критерієм ставлення до процесів національного державотворення та спонукає український народ і державне керівництво до глибшого розуміння значення розбудови національної церкви. *Важливо розуміти, що для православної традиції поняття «національна» практично тотожне поняттю помісна.*

Адже статус помісності у православній церкві тісно пов'язаний зі здобуттям нею автокефального (з давньогрецького – самоочолюваного), тобто самостійного управління всіма без винятку церковними справами. *Іншими словами, помісною може бути виключно автокефальна церква.*

Водночас богословсько-юридичний термін «помісна церква» має різні значення у віросповіданнях християнства. Передусім ним позначають будь-яку релігійну громаду, яка займається поширенням віри серед місцевого населення на визначеній території. Це може бути село, селище, міський район тощо. Тобто – це лише окрема місцева громада. Такий підхід характерний для більшості протестантських церков і деномінацій, за їхнім означенням «євангельських церков», що діють за біблійним принципом: «Бо де двоє або троє в Ім'я Моє зібрані, – там Я серед них» (Мт. 18:20).

У православ'ї сформувалося інше бачення помісності. У найширшому сенсі – це означення, котре застосовується для характеристики всієї повноти певної церковної структури православ'я. Внаслідок тривалих процесів інституалізації та бюрократизації управлінської структури церковної організації, політико-адміністративних поділів Римської імперії помісною почали вважати церкву, яка вирізняється наявністю власного вищого керівництва (собору єпископів); історично пов'язана з певним етнічним середовищем, зазнала суттєвого впливу з боку його мови, культури, еко-

номічного укладу життя, державницького устрою; а також незалежна від собі подібних церковних утворень. Отже, у православній традиції реальна помісна церква фундує нерозривний зв'язок між релігійною організацією та процесом національного державотворення.

Враховуючи сказане вище, цілком зрозуміло, чому проблема помісності Українського православ'я відноситься до розряду суспільно вагомих, особливо від моменту поновлення незалежності України. Ось як про це говорить Патріарх УПЦ КП Філарет: *«Якби ми мали одну українську православну церкву, не було б анексії Криму й війни на Донбасі. Церква виховала б свою паству в патріотичному дусі. Де Київський Патріархат сильний, там сепаратистських настроїв немає. Де слабкий – є»⁵.*

Власне у суворо юридичному (церковно-правовому) розумінні в православ'ї поняття «церква» означає релігійну організацію з канонічно довершеною ієрархією, котра має право вступати в рівноправні відносини з іншими суб'єктами міжнародного церковного права. В церковному праві міжнародний аспект також має визначальне значення для легітимації церкви як суб'єкта світових релігійних процесів.

Тут доречною є аналогія із суверенними державами як суб'єктами міжнародного права та їх органами, правоздатність яких легітимується не лише національними правовими системами, а й нормами міжнародного права. Звідси випливає, що якщо, наприклад, УРСР була залежною від імперського уряду в Москві, то УПЦ (МП) є залежною від того ж імперського церковного уряду в Москві – Московської патріархії. Це тому, що УПЦ (МП) є лише територіальним структурним утворенням російської православної церкви з деякими елементами місцевого самоуправління (навіть не в статусі автономії). А головне, що ці елементи управління в УПЦ (МП) РПЦ, котра їх надала, має право змінювати чи забрати в будь-який момент.

Отож, для порівняння, УПЦ (МП) має статус набагато нижчий від статусу УРСР у складі російської радянської імперії. Адже УРСР все-таки була членом ООН, тож бодай номінально була суб'єктом міжнародного права. УПЦ (МП) сьогодні не має навіть статусу автономної церкви, а ми пам'ятаємо, що були у складі російської радянської імперії ще й автономні республіки, краї та області. Тобто УПЦ (МП) є на багато щаблів нижча, вона загалом має статус звичайної Київської губернії ще часів Російської імперії до жовтневого перевороту 1917 року. Саме тому українському політикуму й українському громадянству необхідно бути свідомим відносно цього страшного ступеня входження українського громадянства (священства й парафіян УПЦ (МП) у російську імперсько-шовіністичну церковно-політичну сферу!

Через таку інтегрованість до складу Російської православної церкви УПЦ (МП) не має права виступати самостійно на міжнародній арені, а всі

свої дії має погоджувати з Москвою на виконання московських же церковних і архиєрейських соборів РПЦ та вказівок московської патріархії. Вона не є членом Всесвітньої ради церков (це для релігійних організацій можна порівняти з ООН для держав), ані членом Конференції європейських церков (те ж, що для суверенних держав Рада Європи, не кажучи вже про Європейський Союз) тощо. Одним словом для міжнародного релігійного співтовариства Україна відсутня на конфесійній карті світу, що надзвичайно шкодить міжнародному іміджу й авторитету Української держави.

Ще одна проблема, внаслідок деконсолідації української православної спільноти – втрата Україною потенціалу українських громадян. Адже весь потенціал мільйонів українських громадян – православних вірян – працює на авторитет та імідж Росії. Росія нібито представляє інтереси України в усіх міжнародних релігійних організаціях. Насправді ж використовуючи український багатомільйонний духовно-релігійний потенціал Росія може займати провідні позиції у релігійному світі та негативно впливати на ведення українських справ у світовому співтоваристві.

Такий стан українського православ'я зумовлений іншою проблемою – тотальною русифікацією та високим рівнем інтегрованості УПЦ (МП) в російську імперську церковно-політичну структуру.

Наступна проблема – збереження для Росії (ми не обмовилися, саме для Росії) апостольської спадковості для церковної ієрархії. Ця проблема є набагато складнішою, ніж проблема третього за могутністю ядерного потенціалу Української держави після відновлення нею незалежності.

Треба розуміти, що втрата для Москви апостольської спадковості Києва рівнозначна самовбивству. Лише з цієї причини (а є ще багато інших) московський патріархат ніколи добровільно не відпустить УПЦ МП в автокефалію. Тим паче, що свого часу Московська митрополія не лише по-зłodійськи відділилася від Києва, а знову ж таки злочинно обманом і силою підпорядкувала собі Київ. Спочатку за Богдана Хмельницького – політично, а через 30 років і релігійно – загарбавши Київську митрополію під Москву.

Щодо впливовості чинника «давності традиції», тут можна нагадати ще й таке. Вперше Москва згадується в Іпатіївському літописі під 1147 роком. А того ж таки 1147 року в Києві вже вдруге був поставлений на Митрополічний престол українець-русич Климент Смолятич (першим був Іларіон ще в 1051–1054 рр.). Не кажучи вже про те, що Русь зі столицею у Києві прийняла християнство, як державну релігію ще 988 року. До речі, цього-річ відтоді вже виповнюється 1030 років!

Отже, УПЦ ще треба пройти довгий шлях, аби здобути автокефалію і стати українською в рівень із національними церквами інших народів світу. Адже, справді, поняття «помісна церква» означає органічний зв'язок

між місцевою релігійною інституцією конкретного окремого народу та його державотворними і націєтворними процесами.

До речі, якби всі гілки православних структур в Україні об'єдналися в одну церкву, то вона стала б найбільшою серед усіх православних церков світу. *Це є також однією з причин, що спонукають не лише церковний і політичний істеблішмент, а й дипломатію та спецслужби Росії працювати на розділення й упослідження українських православних церков.*

Ще раз наголошуємо, що авторитет і вплив у міжнародному релігійному співтоваристві реалізується не лише базуючись на кількості запасів нафти й газу в надрах певної держави чи потужності ядерних ракет (порівняти, наприклад, Ватикан і Росію). *Дуже важливою є апостольська спадковість церковної ієрархії та давність традиції. В Україні ці обидва чинники є!* Адже за церковним переказом апостол Андрій Первозваний (тобто сучасник Ісуса Христа) освятив Київські гори. А Московська митрополія самочинно (неканонічно!) відділилася від Київської аж 1448 року, тобто після того пройшло більше, ніж 1400 років. Зрозуміло, що яких про жодних живих апостолів Христових йтися вже не могло. Саме тому Москва вкрала назву Русь, а потім і всю нашу історію разом з Українською Церквою.

Отож, коли говоримо про утвердження Української Помісної Православної Церкви, то маємо на увазі конституювання саме *Національної Церкви, незалежної від будь-яких інших зарубіжних національних релігійних центрів* (не плутати з міжнародними (!) релігійними центрами й організаціями).

До речі, поняття «конституювання» має чітке значення і точний зміст (від лат. constanta – постійна, незмінна). Конституювання означає упостійнення, себто здобуття статусу, котрий, кажучи іншими словами, є найдосконалішим, а відтак у розумінні церкви – вічним. *Таким є лише статус організації, котра має завершену структуру, самостійне управління, нікому не підпорядковується й має право рівних зносин з такими ж суб'єктами означеної діяльності.* У православній церкві такий стан єдино можливий при статусі *помісності*, що з необхідністю передбачає канонічно довершену ієрархію та здобуття *автокефалії*.

Для церкви це є доконечна вимога, позаяк на відміну від світських структур управління державної влади, суду, політики чи бізнесу у церкви немає жодних посередників і партнерів. Вона не делегує своїх повноважень нікому й ніколи. *Адже церква одночасно виконує функції всіх гілок влади (законодавчої, виконавчої й судової) та охоплює не лише Землю, а й Небо.* Тобто церква складається з двох частин: на Землі – «Церква, яка бореться», й на Небі – «Церква, яка торжествує», а Головою цілої Церкви є Христос. Ось чому Він сам «є Шлях і Істина, і життя» (Йн. 14: 6) та згідно зі вченням Церкви вона «є Тіло Христове» (Кол. 1: 24).

Водночас варто ще раз нагадати твердження американського політолога З. Бжезинського стосовно *неможливості досягти реальної державної незалежності, якщо православна церква в Україні хоча б на 20% контролюється ззовні*. У цьому розрізі нинішня наша ситуація ще гірша, адже понад 50% осередків православної мережі України й донині перебувають у складі московського патріархату. УПЦ (МП) нині виконує роль одного з *істотних механізмів залежності Української держави від Росії*. Про що неодноразово наголошував і Президент України: *«Йдеться про наше остаточне унезалежнення від Москви. Тут не лише релігія, тут – геополітика. А для мене справа утвердження незалежної помісної Церкви – такої ж ваги, як вже здобути безвіз та Угода про асоціацію з Євросоюзом. Як наша спільна з вами боротьба за членство в Євросоюзі та членство в НАТО, які ще попереду. Це – питання національної безпеки і нашої оборони у гібридній війні, бо Кремль розглядає РПЦ як один із ключових інструментів впливу на Україну»*⁶.

А найреальніший і єдиний спосіб цієї залежності позбавитися – розбудова власної Української помісної православної церкви.

Багато європейських країн пішли саме таким шляхом. Щоб нівелювати вплив національних іноземних релігійних центрів на внутрішньополітичну ситуацію та врегулювати міжцерковні конфлікти, спродуковані зовнішньою релігійно-політичною експансією, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Кіпр, Румунія, Сербія домоглися помісного статусу для власних православних церков у різні історичні часи після того, як самоствердилися державно та політично. Навіть такі країни, як Польща і Чехія, з незначною кількістю православних вірян мають автокефальні (самокеровані) православні церкви. ***Тому природними і закономірними є прагнення України після тривалих визвольних змагань за державність утвердити свою Українську помісну православну церкву, яка буде потужним чинником консолідації всього українського народу.***

Спроби порозумітися з Москвою завжди будуть приречені на невдачу. І справа навіть не у відсутності належної політичної волі у попереднього керівництва Української держави, а в тому, що *наявність Української Помісної Православної Церкви не відповідає імперським інтересам Росії*. Саме тому з її боку докладалися й докладатимуться щонайбільше зусиль, аби не допустити єднання Українського православ'я в єдину Церкву, котра сприяла б консолідації української нації.

Імперська позиція РПЦ переконує в необхідності пошуку інших шляхів утвердження Української Помісної Православної Церкви, відмінних від тих, що роблять виключний акцент на досягненні відповідних домовленостей із московським патріархатом. Найкращий з них – опертися на православ'я Київської традиції та інтенсифікувати його діалог передусім із Вселенським Патріархатом за сприяння всіх механізмів та інструментів

Української держави. Саме так усі народи світу без виключення виборювали незалежність своїх церков у своїх державах.

Нині Україна пройшла далі у цьому сегменті державної політики, зміцнивши свої позиції щодо захисту власних національних інтересів. Для консолідації українського суспільства та демократичного впорядкування діяльності православної спільноти України Верховна Рада України ще 16 червня 2016 року прийняла відповідне Звернення до Вселенського Патріарха Варфоломія⁷. 19 квітня 2018 року Президент України підписав «Звернення до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні»⁸ й того ж дня Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні»⁹.

Особлива проблема в демократичному суспільстві (наголошуємо, бо тоталітарне в цьому не має потреби) – *процеси, що відбуваються у православному середовищі України, повинні бути зрозумілими для її громадян*. Але і з цим розумінням є проблеми. Одна з причин неадекватного сприйняття ситуації – *невідповідність назв релігійних організацій їхній суті*. Так, найменування «Українська Православна Церква» зовсім не відтворює істинну природу цієї структури, що, безумовно, вводить в оману десятки мільйонів віруючих українців. *Тому необхідні відповідні кореляції на всіх рівнях, а особливо в законодавстві, освіті, ЗМІ тощо*.

Наприклад, оскільки УПЦ (МП) – структурна одиниця РПЦ, то відповідний її статус має бути відображений і в назві. Тож особливе завдання української влади полягає в тому, щоб донести повноцінну правдиву інформацію до міжнародної громадськості та всіх громадян України, які мають конституційне право на об'єктивну інформацію та захист своїх прав і свобод.

Висновки та пропозиції

Наведений вище аналіз впливовості релігійних чинників доводить необхідність посилення процесу утвердження Української помісної православної церкви як чинника консолідації українського суспільства. Оскільки це цілком відповідає стратегії національного розвитку України, то **на цьому етапі доцільним є виходити з такого**.

- Утвердження Української помісної православної церкви – це не просто данина багатовіковій традиції чи формальне наслідування досвіду тих держав, де православ'я виступає домінуючим віросповіданням. Це, насамперед, прагматична вимога сьогодення, від успішної реалізації якої залежить стратегія національного поступу українського народу. Іншими словами – суверенітет Української держави, її безпека всередині та рівноправність у міжнародних відносинах. *Не можна збудувати незалежну*

Україну, допускаючи серйозний контроль над власним духовно-інформаційним простором з боку зарубіжних релігійно-політичних центрів. Таким центром, зокрема, є московська патріархія, яка поширює свій вплив на українське суспільство першочергово завдяки діяльності у ньому УПЦ (МП) як структурної складової РПЦ, що є потужним механізмом Москви для реалізації політики й ідеології «русского міра» в Україні.

- Об'єктивно постало питання про трансформацію української моделі державно-церковних відносин. *Перехід від сепараційної (роздільної) до конвенційної (договірної) системи взаємин між Українською державою та релігійними організаціями дозволить врегулювати більшість проблем у релігійному просторі нашої країни.* Понад те, це уможливить реальну оцінку внеску чинних на українських землях релігійних організацій у розвиток національної культури, духовності, благодійності, а також втручання у політику тощо. Система двосторонніх угод (конвенцій) дасть змогу за допомогою чітких юридичних інструментів упорядкувати суспільно-релігійні та державно-церковні відносини з однозначним унормуванням прав та обов'язків договірних сторін.

Для захисту національних інтересів України і зміцнення її національної безпеки, опираючись на наведений аналіз та висновки, **доцільно здійснити такі заходи.**

1. Верховній Раді України внести до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» норми щодо створення дієвого й убезпеченого від корупційної складової механізму зміни юрисдикцій релігійних організацій. Нині у Верховній Раді України є подібний законопроект під № 4812 «Про внесення змін до Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації”» (щодо зміни релігійними громадами підлеглості).

2. Верховній Раді України внести до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» норми про закріплення за релігійними організаціями назв, які б відображали реальний статус суб'єктів релігії, унеможливлювали двоякі інтерпретації та маніпулювання свідомістю українських громадян. Ці дані повинні бути відображені у юридичних документах, що фіксують назву релігійної організації, назву її релігійного центру, якщо такий існує. Нині у Верховній Раді України є законопроект № 5309 «Про внесення змін до Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації”» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України». Проте цей законопроект потребує доопрацювання.

3. Верховній Раді України внести до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» норми щодо регламентації механізмів позбавлення релігійної організації статусу релігійної або її закриття (за політичну діяльність, втручання у справи державних органів тощо). Це зміцнить протидію політизації релігійних організацій і знизить конфліктність і напругу релігійного середовища.

4. Верховній Раді України прийняти Закон України «Про впорядкування майнових прав релігійних організацій, котрі підпорядковані іноземним національним релігійним центрам». Це дасть можливість виробити правовий механізм упередження переходу у власність іноземних держав українських національних святинь, визначних пам'яток архітектури, духовно-літературних і мистецьких раритетів тощо.

5. Верховній Раді України прийняти нову редакцію ст. 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», де передбачити обов'язковість повідомлення новоствореною релігійною організацією про початок своєї діяльності відповідних органів виконавчої влади. Це сприятиме своєчасному виявленню і припиненню діяльності квазірелігійних парамілітарних організацій деструктивного, екстремістського та сепаратистського характеру.

6. Верховній Раді України провести парламентські слухання з питань державної політики у сфері свободи совісті та релігійних організацій. На парламентських слуханнях передбачити, зокрема, й обговорення комплексу проблем, порушених у цій статті.

7. Верховній Раді України шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» запровадити в Україні систему конвенцій, тобто забезпечити організацію взаємин між інститутами державної влади та релігійними організаціями у договірну площину. Подібний крок стимулюватиме розвиток прозорих некорупційних партнерських засад співпраці між суб'єктами суспільного простору, дотримання сторонами відповідних зобов'язань, спонукатиме релігійні організації працювати відповідально, на паритетних засадах і на благо всієї української нації.

8. Дипломатичному корпусу України постійно вести активну діяльність із поширення правдивої актуальної інформації щодо історії становлення та сучасного стану українського православ'я, використовуючи високі міжнародні трибуни (ООН, ОБСЄ, ПАРЄ тощо).

9. Міністерству освіти і науки України з метою об'єктивного вивчення історії українського народу й, зокрема, історії української церкви та викорінення її російських фальсифікацій запровадити викладання у нормативному порядку в загальноосвітніх середніх школах предмету «Історія релігій світу», а у вищих навчальних закладах дисципліни «Релігієзнавство».

10. Міністерству закордонних справ України провести відповідні переговори з очільниками Православних автокефальних церков щодо нівелювання впливу московського патріархату на релігійне життя в Україні та можливої підтримки в міжнародних релігійних організаціях утвердження і визнання Української помісної православної церкви з центром у столиці України м. Києві, що цілковито відповідає нормам церковного і міжнародного права.

Реалізація означених заходів дасть можливість згідно з вимогами міжнародного права демократично впорядкувати суспільно-релігійні та державно-церковні відносини в Україні, істотно наблизити остаточне конститування Української Помісної Православної Церкви, зміцнить національну безпеку Української держави та захистить національні інтереси всього українського народу, що стане могутнім рушієм вільного розвитку українського суспільства та реальної його інтеграції до Об'єднаної Європи.

¹ Здіорук С.І. та ін. Україна та проект «русского мира». Аналітична доповідь. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1594/>; Здіорук С.І. та ін. Шляхи подолання гуманітарної катастрофи // Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – С. 271–286; Храми УПЦ МП на Донбасі служили складами зброї для російських військ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apostrophe.com.ua/ua/article/society/2016-07-04/hramyi-upts-mp-na-donbasse-sljuzili-skladami-orujija-dlya-rossijskih-voysk/5939>

² Священнослужителі УПЦ (МП) не встали у Раді під час зачитування імен білців АТО – Героїв України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_polisycu/59943/; В ряде населенных пунктов, находящихся под контролем «ДНР» и «ЛНР», УПЦ МП организовывает «крестный ход» с Донбасса на Киев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/396055/v_tserkvyah_na_podkontrolnyh_idnr_territoriyah_agitiruyut_za_krestnyyi_hod_na_kiev_is; Крестный ход УПЦ МП за Украину как попытка пойти «ва-банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyu.net/analytcs/politics/krestnyiy-hod-upts-mp-za-ukrainu-kak-popytka-poyti-va-bank.html>; Російські терористи на службі в Московського патріархату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://informna-palm.org.ua/rosijski-terorysty-na-sluzhbi-v-moskovskogo-patriarhatu/>

³ Див.: СД за 2016 р. Ставлення до лідерів релігійних конфесій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_60357_RG_Church_062015.pdf

⁴ Див.: СД за 2016 р. Ставлення до лідерів релігійних конфесій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_60357_RG_Church_062015.pdf

⁵ «Якби ми мали одну Українську Православну Церкву, не було б анексії Криму й війни на Донбасі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/events-journal/_akbi-mi-mali-odnu-ukrayinsku-pravoslavnu-cerkvu-ne-bulo-b-aneksiyi-krimu-j-vijni-na-donbasi/587835 – Назва з екрана.

⁶ Виступ Президента України у Верховній Раді України щодо звернення до Вселенського Патріарха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-u-verhovnij-radi-shodo-zvernennya-47030>

⁷ Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 27, ст.528) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1422-19>

⁸ Звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/administration/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-vselenskogo-patriarha-varf-438>

⁹ Постанова Верховної Ради України «Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>

Serhii ZDIORUK,
*Senior Researcher at the Security Department
of the National Institute for Strategic Studies,
Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine*

FEATURES OF ESTABLISHMENT OF THE UKRAINIAN LOCAL ORTHODOX CHURCH IN CONDITIONS OF ONGOING RUSSIAN AGGRESSION

Abstract. The article reveals the essence and need for the establishment of the Ukrainian Local Orthodox Church and illustrates the direct correlation between the affirmation of the separation of the Ukrainian Orthodoxy from the Moscow Patriarchate and the consolidation of Ukrainian society and strengthening of Ukraine's national security.

The dangerous challenge for Ukrainian people is that, due to the inadequate policy that leaders of our nation were long carrying out after the restoration of state independence, we were supposed to represent our ethnical and religious identity not through global structures (Vatican, Ecumenical Patriarchate, etc.), but through Russian Orthodox fundamentalism, obscurantism and ritualism.

The article examines threats of the Moscow Patriarchate activity to national interests and national security of Ukraine.

The recommendations propose measures, including legislative procedures, for democratic settlement of social and religious as well as state and church relations in order to consolidate Ukrainian society. They are designed to further encourage the implementation of national interests of Ukrainian people in the context of the ongoing Russian aggression.

Keywords: Ukrainian Local Orthodox Church, national interests of Ukraine, Russian aggression, hybrid war, establishment, international religious relations.

Павло КРИВОНОС,
генеральний директор ДП «ГДІП»
Надзвичайний і Повноважний Посланник II класу

НОВІ ЗАХОДИ У СФЕРІ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Анотація. У статті йдеться про напрями діяльності Генеральної дирекції з обслуговуванні іноземних представництв, одним із найфундаментальніших визначено завдання на найвищому рівні забезпечувати іноземні посольства, міжнародні організації належними умовами для їхньої діяльності, виконання своїх обов'язків. Проте зазначено, що не меншого значення представники ГДІП приділяють культурній дипломатії.

Завдяки активній співпраці наукових інституцій, дипломатичних установ України та іноземних країн у 2017–18 рр. було проведено наукові імпрези (конференції, круглі столи, подіумні дискусії), що завжди супроводжуються виставкою архівних документів про зародження національно-державницьких, дипломатичних традицій 100 років тому.

Ключові слова: українська дипломатична служба, 100 років відносин, ГДІП, іноземні представництва, наукові заходи, культурна дипломатія.

Політична міць кожної держави залежить не тільки від військового й політичного потенціалу, а й від її інтеграції у світову спільноту. Реалії цього – дипломатичне визнання та міждержавні відносини високого рівня, які є взаємовигідними для сторін. Й одним із найфундаментальніших є завдання на найвищому рівні забезпечувати іноземні посольства, міжнародні організації належними умовами для їхньої діяльності, виконання своїх обов'язків. Окрім цього, як гостинні господарі, ми прагнемо ділитися культурою, збагачуючи її.

У 2018 році колектив Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв продовжив долучатися до реалізації заходів у сфері культурної дипломатії, зокрема й до проведення наукових конференцій, присвячених 100-річчю дипломатичних відносин. У березні делегація ДП “ГДІП” взяла організаційну участь у науковій конференції «Україна й Грузія: століття дипломатичних відносин», підготовленої у взаємодії з На-

Наукові хроніки в медіа-центрі ГДІП, «Україна – Швейцарія: сто років дипломатичної присутності»: Ірина Матяш, професор, голова Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, Артем Рибченко, Надзвичайний і Повноважний Посол України у Швейцарській Конфедерації, Сімон Піду, заступник глави місії Швейцарської Конфедерації в Україні, Валентина Піскун, доктор історичних наук, Олександр Кучерук, директор Музею Української революції 1917–1921 рр.

Scientific chronicles at GDIP Media Center, “Ukraine-Switzerland: One hundred years of diplomatic presence”: Iryna Matyash, Head of the Scientific Society of History of Diplomacy and International Relations, Artem Rybchenko, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Swiss Confederation, Simon Pidun, Deputy Head of Mission of the Swiss Confederation in Ukraine, Valentyna Piskun, doctor of Historical Sciences, Oleksandr Kucheruk, Director of the Museum of Ukrainian Revolution of 1917–1921

уковим товариством історії дипломатії та міжнародних відносин (голова – Ірина Матяш, доктор історичних наук, професор) за підтримки МЗС України та реалізованої спільно із грузинськими партнерами з Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі. Також у Національному архіві Грузії було урочисто відкрито міжнародну виставку архівних документів, присвячену зазначеному періоду. Нагадаємо, що торік було проведено низку аналогічних заходів у місті Батумі.

Цьогоріч було продовжено реалізацію проекту «День України в Європі», основна мета якого полягає в поширенні позитивної інформації про Україну та історію її державності, презентації здобутків української науки й культури у світі, формуванні дієвих контактів з іноземними організаціями українців. Засновниками проекту стали Міністерство закордонних справ України, Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин і Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв. Завдяки активній співпраці наукових інституцій, дипломатичних установ України та іноземних країн у 2017–18 рр. було проведено наукові

імпрези (конференції, круглі столи, подіумні дискусії), що завжди супроводжуються виставкою архівних документів про зародження національно-державницьких, дипломатичних традицій 100 років тому, у Республіці Австрія, Словацькій Республіці, Угорщині, Грузії, Республіці Болгарія, Грецькій Республіці, Румунії та Республіці Молдова.

Також ГДІП продовжує активно залучати до реалізації проектів своїх партнерів, зокрема «Outlook». Учасниками «Diplomatic Greetings» – 2018 стали два єдиного дипломатичного корпусу, Надзвичайний і Повноважний Посол Туркменістану в Україні Нурберди Аманмурадов, Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні Гела Думбадзе, Надзвичайний і Повноважний Посол Узбекистану в Україні Алішер Абдуалієв, консул та офіцер із питань протоколу Посольства Індонезії в Україні Аді Брасматто, Надзвичайний і Повноважний Посол Норвегії в Україні Уле Тер'є Хорпестад, Надзвичайний і Повноважний Посол Фінляндської Республіки в Україні Юха Вірттанен, Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Шігекі Сумі та представники-засновники проекту. Такі зустрічі працівників дипломатичної сфери зі студентами, зокрема Чорноморського національного університету імені Петра Могили та Національного університету «Острозька академія», Київського національного університету імені Тараса Шевченка, є ідеєю ГДІП. Сьогодні ми задоволені, що проект вдалося реалізувати на високому рівні, тож ми продовжимо його втілення й в майбутньому. Інтерес засвідчили усі залучені до зустрічі сторони для обміну думками. Заходи було проведено в медіа-центрі ГДІП (Пирогова, 6-А), який упевнено став майданчиком культурної дипломатії. Ми переконані, що нині культурна дипломатія набула особливого значення в контексті м'якого впливу держав задля досягнення зовнішньополітичних цілей та реалізації навіть економічних інтересів. Ідеться, зокрема, про такі інструменти культурної дипломатії, як мистецькі акції, твори, зустрічі, які можуть вплинути на загальну думку світової спільноти про державу.

Активна робота медіа-центру ГДІП дозволила організувати та провести чимало важливих для двосторонніх відносин заходів, а саме: наукові хроніки «Україна–Австрія–Угорщина: сто років відносин», круглий стіл «Європейський вибір України після Революції гідності», презентація книги Надзвичайного і Повноважного Посла Індії в Україні Маноджа Кумара Бхарті «Індійська філософія крізь призму сучасної науки», круглий стіл «Чого слід очікувати Україні від Брюссельського саміту НАТО-2018», брифінг Надзвичайного і Повноважного Посла Туркменістану в Україні Нурберди Аманмурадова, присвячений міжнародному авторалі «Амуль-Хазар-2018», японсько-українська молодіжна зустріч, брифінг Посла Таджикистану Файзулло Холбобоева у зв'язку з ухваленням Резолюції ООН «Вода для стійкого розвитку», «Україна–Швейцарія: 100 років присутності» тощо.

Екскурсія студентів Національного університету «Острозька академія» до Посольства Туркменістану в Україні в рамках проекту – “Diplomatic Greetings”

Excursion of students of the National University of Ostroh Academy to the Embassy of Turkmenistan in Ukraine within the framework of Diplomatic Greetings project

ГДІП співпрацює з органами державної та місцевої влади, тож продовжує відкривати для дипломатів мальовничі міста й дивовижну природу України. З 1 до 3 вересня 2018 року послы іноземних держав, представники дипломатичних місій, міжнародних організацій за сприяння та участі Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв відвідали з офіційним візитом Південну Пальміру – місто Одеса. Саме на початку вересня в місті святкують день його заснування, тож дипломати та гості Одеси мали змогу долучитися до пов'язаних із цією датою заходів. Окрім урочистостей до дня міста, 1 вересня на території Одеського дипломатичного клубу відкрили нове консульство Республіки Корея. Іноземні делегації з понад 40 країн світу відвідали Одесу для участі у офіційному візиті з нагоди свята.

Аби в майбутньому покращити комфорт таких подорожей ми плануємо оновити автопарк ГДІП, зокрема придбати сучасний автобус «Mercedes Setra». Після візиту до Одеси Марек Шафін, Надзвичайний і Повноважний Посол Словацької Республіки в Україні, зазначив: «Я вже бував у цьому чудовому місті, коли працював помічником Посла в Україні. Але саме ця подорож мене вразила. Я вдячний Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв за можливість участі в прекрасній мандрівці з такими чудовими людьми. Особливо мені подобається ця подорож тим, що ми їдемо всі разом в автобусі, тож маємо можливість поспілкуватися».

Брифінг Надзвичайного і Повноважного Посла Таджикистану в Україні Файзулло Холбобоева у зв'язку з ухваленням резолюції ООН «Вода для стійкого розвитку 2018–2028 рр.»

Briefing of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Tajikistan to Ukraine, Faizullo Kholboboev regarding the adoption of UNGA Resolution “Water for Sustainable Development 2018-2028”

*Японсько-українська молодіжна зустріч у медіа-центрі ГДІП (7 вересня 2018 р.)
Japanese-Ukrainian Youth Meeting at GDIP Media Center (September 7, 2018)*

Pavlo KRYVONOS,
Director-General of “GDIP” SE,
Envoy Extraordinary and Plenipotentiary of the 2nd rank

NEW ACTIVITIES IN THE FIELD OF CULTURAL DIPLOMACY

Abstract. The article is concerned with areas of activity of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions. One of the most fundamental goals in this regard is to provide foreign embassies and international organizations appropriate conditions for their functioning at the highest level, fulfil the duties. At the same time, it is noted that GDIP representatives pay much attention to cultural diplomacy.

Due to active cooperation of scientific and diplomatic institutions of both Ukraine and foreign countries in 2017–2018, there was arranged a variety of scientific events (conferences, round-table discussions, panel discussions), which were invariably accompanied by exhibitions of archival documents about national, state-forming and diplomatic traditions formed 100 years ago.

Keywords: Ukrainian diplomatic service, 100 years of relations, GDIP, foreign missions, scientific events, cultural diplomacy.

The political strength of every country depends not only on the military and political potential, but also on its integration into the world community. The outcome of this is diplomatic recognition and high-level interstate relations that are mutually beneficial to all parties. One of the most fundamental goals in this regard is to provide foreign embassies and international organizations appropriate conditions for their functioning at the highest level, fulfil our duties. Moreover, as a hospitable host, we strive to share the culture though enriching it.

In 2018, the team of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions kept engaging in activities in the field of cultural diplomacy, namely held scientific conferences devoted to the centenary of diplomatic relations. In March, the delegation of “GDIP” SE supported organization of the scientific conference “Ukraine and Georgia: 100 Years of Diplomatic Relations” carried out in cooperation with the Scientific Society of History of Diplomacy and International Relations (head – Iryna Matiash, Doctor of Historical Sciences, Professor) and Georgian partners from Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, under the auspices of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Besides, an international exhibition of archival documents dedicated to the centenary of diplomatic relation was solemnly opened at the National Archives of Georgia. It is worth noting that a number of similar events were held in Batumi last year.

Відкриття нового консульства Республіки Корея на території Одеського дипломатичного клубу (1 вересня 2018 р.) за участі міністра закордонних справ Павла Клімкіна, голови Одеської ОДА Максима Степанова, генерального директора ДП «ГДІП» Павла Кривоноса, міського голови Одеси Геннадія Труханова

Opening of new Consulate of the Republic of Korea in the territory of Odessa Diplomatic Club (September 1, 2018) with participation of the Minister of Foreign Affairs Pavlo Klimkin, Head of Odesa Regional State Administration Maksym Stepanov, Director-General of “GDIP” SE Pavlo Kryvonos, and Mayor of Odesa Hennadii Trukhanov

This year we continue to implement the “Day of Ukraine in Europe” project aimed chiefly at promoting positive information about Ukraine and the history of its statehood, raising awareness about achievements of Ukrainian science and culture around the world, establishing valuable contacts with foreign Ukrainian organizations. Initiators of the project were the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Scientific Society of History of Diplomacy and International Relations and the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions. As a result of dynamic cooperation between scientific and diplomatic institutions of both Ukraine and foreign countries in 2017–2018, there was arranged a variety of scientific events (conferences, round-table discussions, panel discussions), which were invariably accompanied by an exhibition of archival documents about national, state-forming and diplomatic traditions in the Republic of Austria, the Slovak Republic, Hungary, Georgia, the Republic of Bulgaria, the Hellenic Republic, Romania and the Republic of Moldova, which stem from 100 years ago.

GDIP also encourages its partners to get involved in various projects, as it was the case with the Outlook Project. Participants of the “Diplomatic Greetings” project were: Nurberdy Amanmuradov, dean of the diplomatic corps, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Turkmenistan to Ukraine;

Gela Dumbadze, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Georgia to Ukraine; Alisher Abdualiev, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Uzbekistan to Ukraine; Adi Bramasto, Consul and Officer on Protocol Issues of the Embassy of Indonesia in Ukraine; Ole Terje Horpestad, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Kingdom of Norway to Ukraine; Juha Virtanen, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Finland to Ukraine; Shigeki Sumi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Japan to Ukraine; and other those interested in the project. Such meetings of the diplomatic staff with students of Petro Mohyla Black Sea National University, the National University of Ostroh Academy and Taras Shevchenko National University of Kyiv were held on GDIP initiative. Today we are happy to note that the project was conducted at a high level, for which reason we intend to continue its implementation in the future. All parties, who exchanged views in the discussion, expressed their sincere interest in such meetings. All the events were held at the Media Center of GDIP (6-A, Pyrogova Street), which has been taking sure steps to become the ground for cultural diplomacy. We are convinced that cultural diplomacy is currently gaining special importance in the context of soft influence that countries exert to achieve foreign policy objectives and pursue economic interests. Among other things, this refers to such tools of cultural diplomacy as artistic events, works, meetings that have the power to affect the public opinion about the country.

Due to energetic efforts of GDIP Media Center, it has been possible to organize and conduct numerous events that are of great importance for bilateral relations, for instance the scientific chronicles “Ukraine–Austria–Hungary: 100 Years of Relations”, the round-table discussion “European Choice of Ukraine after the Revolution of Dignity”, presentation of a book of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of India to Ukraine Manoj Kumar Bharti titled “Understanding Indian Philosophy through Modern Science”, the round-table discussion “What should Ukraine expect from the Brussels Summit of NATO-2018”, a briefing dedicated to the international automobile rally “Amul-Khazar-2018” held by the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Turkmenistan to Ukraine Nurberdy Amanmuradov, a Japanese-Ukrainian meeting of youth, a briefing of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Tajikistan to Ukraine Fayzullo Kholboboev, which was held within the framework of the adoption of the UN Resolution “Water for Sustainable Development”, the conference “Ukraine-Switzerland: 100 Years of Presence” and many others.

Furthermore, GDIP cooperates with government and local authorities, and therefore continues to provide diplomats an opportunity to discover picturesque cities and magnificent nature of Ukraine. In particular, with the assistance and participation of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic

Професор Панайотіс Главініс, голова групи дослідження питань енергетики юридичного факультету Університету Аристотеля в Греції (м. Салоніки) вручає медаль «Аристотеля» за сприяння в організації заходу генеральному директору ДП «ГДІП» Павлові Кривоносу

Professor Panayotis Glavinis, Head of the Energy Research Group at the Faculty of Law of the Aristotle University in Greece (Thessaloniki) awards the Medal of Aristotle to the Director-General of "GDIP" Pavlo Kryvonos for the assistance in organizing the event.

Missions, ambassadors of foreign countries, representatives of diplomatic missions and international organizations paid an official visit to South Palmyra – the city of Odesa from 1 till 3 September of 2018. It is in the beginning of September when Odesa celebrates the day of its founding, hence diplomats and guests of the city had chance to join all festive events related to this holiday. In addition to celebrations for the City Day, a new Consulate of the Republic of Korea was opened in the premises of the Odesa Diplomatic Club on September 1. Foreign delegations of over 40 countries paid official visit to Odesa on the occasion of the holiday.

In this regard, we strive to enhance comfort of the trips we arrange by renewing the GDIP fleet, namely it is planned to purchase a modern Mercedes Setra bus. After his visit to Odesa, Marek Safin, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Slovak Republic to Ukraine, said, "I have already been to this wonderful city when I held the position as an assistant to the Ambassador to Ukraine. However, this very trip has impressed me the most. I would like to thank the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions for the opportunity to be part of a wonderful journey accompanied by such pleasant people. For me, the special allure of this trip was that we were travelling altogether by bus, so that we had the opportunity to communicate."

Станіслав ЛАЗЕБНИК,
*Надзвичайний і Повноважний Посланник,
лауреат Міжнародної літературно-мистецької
премії імені Володимира Винниченка*

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ ПОСОЛ УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено монументальному увічненню українського титана слова, національного пророка Тараса Шевченка. Кобзар назавжди оселився в гранітно-бронзовому чи мармуровому вбранні на всіх континентах планети. Шевченко є жаданим у закордонній українській спільноті, поміж корінних жителів різних країн.

Автор у своїй статті зауважує, що в далеких краях для українців мають велику вагу втілені в бронзі та мармурі образи Кобзаря. Біля них із щемливими почуттями їм ліпше думається про Україну, власну долю, обопільну будучність.

Ключові слова: монументальне увічнення, скульптура, Тарас Шевченко, українські дипломати, громадські організації.

Свого часу хтось із мудрих людей проголосив: «Геній – той, хто потрібний усім. Над ним не володарюють епохи, він панує у світі».

Саме таким є український титан слова вселюдської слави, наш національний пророк Тарас Шевченко. Кобзар назавжди поселився в гранітно-бронзовому чи мармуровому вбранні на всіх земних континентах. Шевченко є жаданим не лише в закордонній українській спільноті, а й серед корінних жителів різних країн. Наша етнічна діаспора впродовж багатьох десятиліть величає його «неофіційним послом України». Доречно згадати, що Шевченків «Заповіт» перекладено 200-ми мовами планети.

«Шевченко був більше, ніж українцем – він є державним мужем і громадянином світу, а також він був більше, ніж поетом – світ його сприймає як безстрашного борця за права й волю людей». Ця спеціальна заява належить президентові США Ліндону Джонсону (1963–69 рр.). Його своєрідний меморандум було закладено в капсулу, вмонтовану під постаментом, під час урочистого відкриття 27 червня 1964 р. пам'ятника Кобзареві у Вашингтоні зі стотисячною велелюдністю.

Шевченковий меморіал у столиці США – один майже з 1400 монументів, погрудь, барельєфів поета. За межами нашої країни налічується близько 130 скульптур і погрудь на різної висоти постаментах майже в сорока державах (достеменно точну кількість об'єктів Шевченкової монументальної спадщини, мабуть, навряд чи хто знає; адже є «приватні» погруддя на невеличких п'єдесталах; наприклад, у венесуельському портовому місті Маракайбо неподалік од старенької, не раз реконструйованої вілли «Україна», що збудована в 1830 р. київським інженером Михайлом Скибицьким, на подвір'ї оселі колишнього киянина я бачив великий бюст Тараса Шевченка, установлений на пристойному підніжжі). Зведені в країнах пам'ятники поетові є органічними клітинами їхньої культурної спадщини.

За масштабністю монументального увічнення в інших державах наш Кобзар входить до чільної десятки. Він опинився в когорті таких світового значення постатей, як Христофор Колумб, Жанна д'Арк, Симон Болівар, папа Римський Іван Павло II та інших. Різні митці, здебільшого українського роду, відтворювали образ поета неоднаково – і старшим од його віку, і молодим, і підлітком, і в подобі мислителя, філософа, кобзаря, художника, селянина-кріпака, солдата й навіть в убранні давньоримського апостола в білому італійському мармурі.

Пам'ятники Шевченку за кордоном споруджено переважно з ініціативи та коштом українських громад. Значна частина поетових монументів постала в різних країнах за сприяння вітчизняних дипломатів. Авторами більшості подарованих зарубіжжю скульптур Тараса є митці України.

Розбудова за межами нашої країни Шевченкової монументалістики має свою історію, нерідко супроводжувалася затягуванням на роки з прийняттям відповідних рішень властей, нелегкими дипломатичними перемовинами, політичними протиборствами в роки «холодної війни».

Автор цих рядків біля пам'ятника Т. Шевченку в Оуквіллі (Канада) у 1984 році.

Скульптуру поета було викрадено у 2006 році

The author of these lines at the monument to T. Shevchenko in Oakville (Canada) in 1984.

The monument to the poet was stolen in 2006

*Гості з України біля пам'ятника Т. Шевченку у Вінніпезі
Guests from Ukraine near the monument to T. Shevchenko in Winnipeg*

Протягом десятків літ я відстежував появу Шевченкових пам'ятників у різних точках земної кулі, цікавився перебігом подій довкола їх зведення, зарубіжними авторами скульптур поета, ініціативною участю нашої діаспори та дипломатії в розвії Кобзарєвої монументалістики. До того ж я також мав особисту причетність до організації встановлення кількох бронзових статуй Шевченка за кордонами України. Отже, повертаюся до деяких історичних фактів.

Улітку 1947 року делегація Товариства об'єднаних українських канадців (ТОУК), перебуваючи в Україні, звернулася до її уряду з настійним проханням виготовити з мармуру чи бронзи пам'ятник Тарасові Шевченку, який мав би бути встановлений поблизу Торонто з нагоди 60-ліття від початку еміграції з України до Канади. Це прохання у зверненні до комуністичного лідера республіки Микити Хрущова підтримав тодішній міністр закордонних справ Української РСР Дмитро Мануїльський [1]. У квітні 1948 року М. Хрущов у листі до Й. Сталіна попросив згоди на передачу монумента поета як подарунок канадсько-українській громадській організації. У посланні, зокрема, було зазначено, що витрати на цю мету становитимуть 2 мільйони рублів [2]. Сталін дав дозвіл, і після того в жовтні 1948-го було ухвалено відповідну постанову уряду республіки. Авторами майбутнього пам'ятника було визначено київських скульпторів Макара Вронського й Олексія Олійника [3].

Водночас у Києві розпочато роботу щодо підготовки експозиційних матеріалів для Шевченкового музею, який було відкрито біля пам'ятника в 1952 р. (одним із кураторів цих лаштувань був заступник міністра закордонних справ УРСР Лука Паламарчук). А сама бронзова скульптура Кобзаря постала 1 липня 1951 року в тодішньому передмісті Торонто – Палермо (нині – місто Оуквілл). На гранітному постаменті напис: «Від українського радянського народу українцям Канади». Це був перший монумент Тараса на Заході (два відливи з цієї статуї стоять нині в м. Донецьку та с. Моринцях, що на Черкащині).

У своїй книзі «На новій землі» відомий канадсько-український громадський діяч, публіцист, історик Петро Кравчук про цю подію написав наступне: «У неділю, 1 липня 1951 року, з самого ранку, незважаючи на несприятливу погоду, з усіх сторін прибували українці до Палермо. За короткий час у парку імені Т.Г. Шевченка зібралось 45 тисяч людей. Ще ніколи не було такого численного зібрання українців у Канаді. Це були люди різних політичних поглядів, організаційної приналежності, релігійних міркувань...».

Петро Кравчук згадав про виголошену на мітингу «привселюдну подяку українському народові за щедрий подарунок».

В урочистостях взяли участь не лише посланці українських громадських об'єднань Канади від Монреаля до Ванкувера, а й українці зі США, представники еміграційних організацій росіян, білорусів, болгар, поляків та інших етнічних груп [4].

Мені, як одному з керівників Товариства зв'язків з українцями за межами України (товариство «Україна»), кілька разів доводилося виступати з промовами біля пам'ятника в присутності тисяч людей.

Але, на превеликий жаль, доля монументального Тараса в цій місцині склалася трагічно. Спочатку, у 1988 р. невідомі зловмисники спалили музей поета, де було представлено різні експонати з усієї України, зокрема цінні художні полотна, 24 олійні малюнки Кобзаря. З ініціативи товариства «Україна» знову було зібрано чимало експозиційних матеріалів для нового музею Тараса Шевченка, який і нині функціонує в центрі Торонто. Координатором зв'язків між товариством «Україна» та ТОУК, які спільно вирішили відкрити новий музей, був перший секретар радянського посольства в Канаді (від МЗС УРСР) Юрій Богаєвський (нині ветеран дипломатичної служби, Надзвичайний і Повноважний Посол України). Принагідно варто відзначити попередників Юрія Богаєвського в радянському посольстві, представників вітчизняного зовнішньополітичного відомства – Валентина Ліпатова, Володимира Лапицького, Володимира Скофенка, Анатолія Арсеєнка. Цю їхню місію в часи незалежності України успішно продовжили на вищому рівні послы України в Канаді Левко Лук'яненко, Віктор Батюк, Володимир Хандогій, Юрій Щербак, Вадим

Пристайко, Ігор Осташ, Андрій Шевченко, генеральні консули в Торонто Сергій Боровик, Микола Кириченко та інші українські дипломати. Кожен із них, як правило, брав участь у відзначенні Шевченкових роковин та інших «імпрезях» діаспори.

Наприкінці 2006 р. лиходії-вандали викрали в Палермо, спілявши з гранітного постаменту, п'ятиметрову бронзову скульптуру поета. Про цю подію повідомили провідні канадські газети, зокрема «Globe and Mail», «Toronto Star», а також тамтешні українські періодичні видання. Згодом, прочитавши в газетах про зникнення скульптури, один із власників ливарного заводу в Бурлінгтоні сповістив, що на підвір'ї його підприємства лежить відпиляна бронзова голова. На ній був напис англійською мовою «Lennin» із подвоєним «n». Очевидно, злодії знали, що цей пам'ятник стояв іще з часів СРСР. Відтак поліція затримала одного з них. Було розпочато слідство. Поліція Торонто висунула таку версію: цілком імовірно, що обезголовлену статую було відправлено пароплавом із Ванкувера до Китаю [5].

1984 р. я летів до Канади, містечка гірників Тіммінса (провінція Онтаріо) разом із бронзовою фігурою Тараса, яку створив знаний митець Анатолій Ігнащенко. За два роки перед цим я побував у Тіммінсі та вислухав прохання місцевої української громади подарувати їхньому місту скульптуру Шевченка. Через сім років після встановлення її в парку цей пам'ятник також спіткала лиха доля. Полювальники за кольоровим металом викрали монумент. На цьому трагічна хроніка не скінчилася. У 2001 р. безслідно зникла скульптурна композиція «Тарас Шевченко читає книгу» (автор – київський скульптор і етнограф Іван Гончар). Свого часу вона стояла в Шевченковому парку в Оуквіллі. Поліцейські експерти оцінили її вартість у 25 тисяч американських доларів. Та наприкінці 2011 р. антикварний дилер Ден Ротко повернув її до міського музею Шевченка в Торонто. Про це щасливе повернення багато писали канадські газети [6].

Шевченкова монументалістика часто привертала увагу преси різних країн. Кожна поява постаті Кобзаря на площах чи в парках багатьох міст світу була окремим сюжетом на газетних шпальтах. Наприклад, у серпні 1967 року часописи Буенос-Айреса опублікували незвичайний президентський Закон Аргентини. У статтях-артикулах цього законодавчого акта було запропоновано дозвіл на зведення меморіалу Шевченка й визначено п'ятирічний термін на завершення всіх робіт. У прикінцевому положенні документа було проголошено: «Видатний український письменник, поет і маляр Тарас Шевченко вповні належить аргентинському народові, часткою якого є вихідці з його батьківщини...».

На урочистостях із нагоди відкриття пам'ятника 5 грудня 1971 року в центрі столиці в парку Трес-де-Фебреро виступали офіційні особи країни,

*Пам'ятник Т. Шевченку в Буенос-Айресі
Monument to T. Shevchenko in Buenos Aires*

представники української діаспори, послы США й Канади. Запрошений посол Радянського Союзу відмовився взяти участь у святковій церемонії. Про це мені розповідав громадянин Аргентини й Канади Василь Іваницький – громадський діяч, меценат, організатор спорудження пам'ятників Шевченку в Південній Америці, Україні, зокрема в Криму, а також у Росії.

У радянські часи Українському товариству дружби та культурного зв'язку із зарубіжними країнами та товариству «Україна» (ці громадські організації, які давно припинили свою роботу, було фінансовано з республіканського бюджету, займалися «культурною» чи «народною» дипломатією; цей різновид зовнішньополітичної діяльності ще й досі не має адекватного визначення) у справі розбудови Шевченкової монументалістики в зарубіжжі сприяли Міністерство закордонних справ України, Постійне представництво України при ООН, українські дипломати в міжнародних організаціях. Ця діяльність тривала під «холодними» вітрами тогочасного політичного протистояння, в умовах відчуженого розриву в українських колах на Заході та часом виявив невиліковного синдрому відвертої зверхності «старшого брата».

У 1970 р. в Арров-парку – мальовничій місцевості поблизу Нью-Йорка, на прохання Ліги американських українців (прокомуністична організація вже давно самоліквідувалася) було встановлено бронзове погруддя Шев-

ченка на високому гранітному постаменті (скульптор Василь Бородай і архітектор Анатолій Ігнащенко). Ось що про це написав у газеті «Дзеркало тижня» учасник тієї події, ветеран дипломатичної служби, Надзвичайний і Повноважний Посланник Володимир Чорний: «Не знаю, чи в Києві, чи в Москві зародилися сумніви: як це так – встановлюється меморіал українському Кобзареві, тоді як Арров-парк є спільним слов'янським культурним центром і назва його первісно розшифровувалась як „Американо-русское рабочее общество взаимопомощи“. Некоректно, мовляв, Шевченко не повинен тут домінувати. Треба ще Пушкіна. Тож завдяки українцям постав на американській землі ще й пам'ятник Олександру Сергійовичу авторства киянина Олександра Ковальова. Так, власне, 1970 р. в Арров-парку виникла Алея дружби. Але в довідниках дар України почали іменувати як „дар радянського народу“. При цьому перелік пам'ятників починали, „як годиться“, з Пушкіна. У процесі подальшої інтернаціоналізації цієї ідеї на Алеї встановлено погруддя американського поета Волта Вітмена (1971 р.) та білоруського Янки Купали (1973 р.)» [7].

Створенням бронзового ансамблю поетів чотирьох країн опікувалося в Нью-Йорку також Постійне представництво УРСР при ООН, яке тоді очолював Михайло Полянничко. У 80-х рр. минулого століття я кілька разів із делегаціями бував у цій місцині, завжди покладаючи квіти до п'єдесталів геніїв. Тодішні керівники Арров-парку розповідали мені, що російські дипломати та московські делегації рідко навідують «українського» Пушкіна.

У радянські часи в ініціативах щодо зведення Шевченкових монументів у зарубіжжі превалювали українські громадські організації. Але траплялися й винятки. 1978 р. у центрі Парижа в невеличкому сквері Тараса Шевченка біля собору Святого Володимира Великого було встановлено погруддя поета роботи київського скульптора Михайла Лисенка. Про історію його появи мені розповів ветеран дипломатичної служби України та ЮНЕСКО, Надзвичайний і Повноважний Посол України Юрій Кочубей. Паризька українська громада домоглася в мерії дозволу на присвоєння імені Тараса Шевченка скверу на бульварі Сен-Жермен. Юрій Миколайович запропонував їй установити тут пам'ятник Кобзареві. Але з політичних міркувань лідери етнічного об'єднання відмовилися від такої пропозиції, бо, мовляв, автором майбутнього монументального твору буде хтось із радянських митців. Натомість вони обговорювали можливість установа в парку невеличкого бюста поета роботи всесвітньо відомого скульптора та художника Олександра Архипенка. До того ж паризькі чиновники з муніципальної ради теж відхилили ідею Юрія Кочубея, поставивши умову: спочатку спорудить пам'ятник жертвам нацизму в Києві у Бабиному Яру. На той час до Парижа прибула радянська парламентська делегація, в складі якої був український письменник Михайло Стельмах. Постійний Представник

України при ЮНЕСКО Юрій Кочубей попросив його пролобіювати пропозицію щодо встановлення Шевченкового пам'ятника в столиці Франції. Відтак до Парижа надійшов з України щедрий подарунок мерії «від українського народу». Зрештою його прийняли й місцеві українці. Сьогодні в Соборі діють курси французької мови для трудових мігрантів з України, а для дітей українців влаштовують недільні заняття з української мови, історії, географії, національних традицій.

Ще раніше Шевченко в бронзовому вбранні прийшов на вулицю Києва в Тулузі (1971 р.), а 1974-го він з'явився в Шалетт-сюр-Луені як подарунок Дніпровського району української столиці, який є побратимом цього французького міста.

Заради справедливості варто відзначити велику роль української діаспори назагал у розбудові світової монументальної шевченкіани. Наведу низку прикладів. У 1926 р. в Ашхабаді тамтешні українці, яких доля завела в Туркменістан, власним коштом установили на великому п'єдесталі погруддя Кобзарю (під час землетрусу 1948 р. пам'ятник було зруйновано; у 1972 р. в рамках проведення в Ашхабаді Тижня української літератури й мистецтва на гранітному підніжжі постав новий бронзовий образ Тараса).

Перший у Європі (за межами України) монумент поета було відкрито в 1952 р. в Бухаресті автохтонною українською громадою. 1993 р. його по-варварськи знищено. Того ж року в румунському селі Негостіна місцеві українці збудували невеличкий пам'ятник Шевченку. А в самому Бухаресті в парку «Херестрец» з'явилося нове погруддя Тараса, подароване Україною в 1999-му [8].

Перший пам'ятник Кобзареві в США постав у 1933 р. в Клівленді, у парку, де американці різних національностей мають скульптури та погруддя своїх видатних діячів культури. Його автором був Олександр Архипенко (народився в Києві у 1887 р., похований у 1964 р. в Нью-Йорку; емігрував до США в 1923 р.; він є творцем понад 750 скульптурних композицій, бюстів, які експонувалися в багатьох країнах) [9]. Ще один бюст поета роботи Архипенка встановлено на високому постаменті в Керхенсоні (штат Нью-Джерсі). Погруддя Шевченка його авторства також є в американських містах Трой та Гантері (штат Нью-Йорк). Кобзарева скульптура прикрашає місто Елмайра-Гайтс (штат Нью-Йорк). Творцем її був український митець, громадянин США Михайло Черешньовський (1911–94 рр.).

1961 р. у Вінніпегу біля приміщення парламенту канадської провінції Манітоба було проведено святкове відкриття пам'ятника Шевченку. Його створив американський скульптор Андрій (Андреас) Дараган (родом із містечка Валки на Харківщині; учився в Харківському інституті мистецтв; на початку 1930-х розробив проект скульптурного ансамблю, присвяченого Кобзареві, у Харкові та посів перше місце на конкурсі, але творчий

задум реалізувати не вдалося; цей замисел він здійснив уже у Вінніпегу). На постаменті пам'ятника в Канаді є напис англійською мовою: «Національний поет України, чемпіон справедливості та свободи для всіх». Відкривав його тодішній прем'єр-міністр Канади Джон Діфенбейкер (1895–1979 рр.), який наголосив на «належності поета всьому світові».

1964 р. завдяки зусиллям українців Душанбе було відкрито пам'ятник Кобзареві біля педагогічного інституту таджицької столиці.

На три роки раніше українська громада австралійського міста Перт на високому гранітному п'єдесталі встановила бюст Тараса. У тому ж році в українській пластовій оселі «Сокил» на березі Тихого океану з'явився пам'ятний знак-обеліск, приурочений до сотої річниці від дня смерті поета. Його бюст на високому постаменті є також в австралійському місті Аделаїда.

У Південній Америці (в Аргентині, Бразилії, Парагваї) є сім класичних пам'ятників молодому Кобзареві. У радянські часи монументально увічнено пам'ять великого поета в низці країн Східної Європи. Задля цієї мети українські громади створювали спеціальні фонди, організовували збори коштів шляхом пожертвувань населення. Деякі скульптури подарувала Україна.

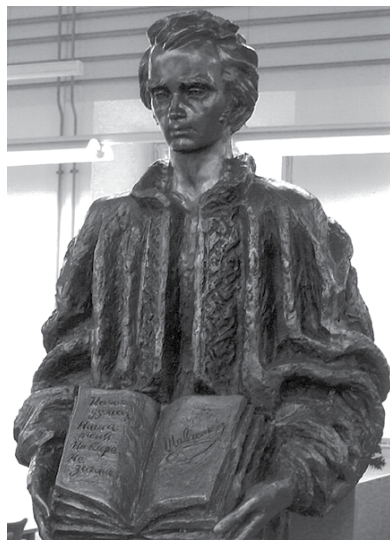
У роки незалежності України подальшому збагаченню світової монументальної Шевченкіани, розширенню її географії сприяють українські посольства. Ця справа стала помітною частиною їхньої роботи. За допомогою українських дипломатів, наприклад, бронзовий Кобзар у 1998 р. привезли до Гавани (у столиці Куби є порівняно невеличка, переважно жіноча українська громада), у Делі він постав у 2005 р., в Афінах – 2006-го (до того ж 2010 р. в афінському передмісті Зографу встановлено ще один пам'ятник), у Пекіні – 2008 р. (скульптор – китайський митець Юань Сікунь) [10].

Наше дипломатичне представництво в Білорусі разом з українськими громадськими організаціями протягом 1996–2005 рр. при узгодженні з місцевою владою встановило чотири пам'ятники й бронзове погруддя Шевченка в Слуцьку, Мінську (у сквері поряд із Посольством України), Бресті, Могильові та Гомелі. Авторами цих публічних мистецьких творів спільно виступили українські та білоруські скульптори й архітектори.

Посольство України в Казахстані сприяло встановленню в 1999 р. погруддя поета на високому підніжжі в центрі Алмати. Гранітно-бронзова шевченкіана в цій республіці має давню історію. Тут іще в 1881 р. з'явився один із найперших Тарасових пам'ятників на планеті. Його оригінал не збережено. 1997 р. на півострові Мангишлак постав новий монумент, подарований Україною. Шевченко зображений у солдатській уніформі, яку він носив під час заслання в цих краях. Ще два пам'ятники поетові стоять у селищі Карабутақ та місті Актау (теж подарунок України).

Зусиллями Посла України в Польщі Дмитра Павличка у 2002 р. у Варшаві неподалік од нашого дипломатичного представництва постала бронзова

статуя юного Тараса. Про цю подію згадує на сторінках газети «Літературна Україна» ушавлений поет і громадський діяч Дмитро Павличко: «Якби не було в Польщі друзів України, не було б у Варшаві пам'ятника Тарасові Шевченку. Єжи Бузек, уряд Польщі, Президент Кваснєвський, мер Варшави Піскорський, Академія наук Польщі, сотні поляків, що повинні були в різних установах схвалити рішення щодо пам'ятника Шевченку в центрі столиці, фактично збудували цей монумент... Половину коштів на пам'ятник Тарасові внесла польська фірма «Edbud» [11].

Скульптура Кобзаря в Інституті славістики Віденського університету

Sculpture of Kobzar at the Institute of Slavonic Studies at the University of Vienna

Перший монумент Кобзаря в Польщі з ініціативи української спільноти з'явився 1964 р. в Перемишлі. 1990 р. з проханням до товариства «Україна» звернулося керівництво української школи-інтернату в Білому Борі. Тоді ж автор цих рядків зустрівся з митцями Василем Бородаєм та Анатолієм Ігнащенком. Домовилися про виготовлення оригінальної скульптурної композиції. Досить оперативно, уже наступного року відбулося її урочисте відкриття в Білому Борі. На пагорбі біля будинку навчального закладу височить чотириметровий хрест, який увінчано погруддям Шевченка. Посередині хреста – кобза, ніби серце поета, від якого розходяться промені. На постаменті напис: «Від українського народу – українцям Польщі». Напередодні цієї події дипломатичні перемовини з польською стороною щодо встановлення пам'ятника провело МЗС України.

Посольство України в Грузії стало причетним до відкриття у 2007 р. монумента Тараса в Тбілісі. Бронзовий задумливий Кобзар сидить на великому камені. У фундамент композиції закладено капсулу із землею з Батьківщини поета – села Моринці на Черкащині. Ще 1982 р. в місті Сачхере на набережній Шевченка було встановлено його погруддя – дар Канева. 2002 р. у парку міста Поті біля скульптури грузинського поета А. Церетелі постало на підніжжі погруддя його друга – великого сина українського народу. До цієї акції також долучилося дипломатичне представництво України в Грузії.

2002 р. за сприяння Посла України в Молдові Петра Чалого Львівська обласна державна адміністрація подарувала місту Бельці бюст Тараса. У цій республіці є ще дві статуї нашого національного пророка. Зведення йому пам'ятників у 2000-х рр. в Азербайджані, Латвії, Литві, Угорщині, Хорватії теж патрунували українські послы в цих державах.

У вересні 2010 року в мальовничому парку Копенгагена Естре Анлег, який нагадує пагорбисті дніпрові схили, відбулося урочисте відкриття пам'ятника Шевченку. Зведення його ініціювало Посольство України та Дансько-українське товариство. Основне фінансування взяв на себе тодішній Посол Павло Рябікін [12].

Тогочасний Посол України в Канаді Ігор Осташ приєднався до будівництва Шевченкового меморіалу в Оттаві, який було відкрито 2011 р. В офіційному бюлетені організаційного комітету наш дипломат зазначений як «партнер і спонсор».

Окремо про монументальну Шевченкіану в Російській Федерації. Одні з перших пам'ятників на російській землі було встановлено в листопаді 1918 року на Трубній площі Москви та в Петрограді. Оскільки їх виготовили з гіпсу, то простояли недовго [13]. У червні 1964 року в Москві на набережній імені Тараса Шевченка постала 14-метрова фігура поета, яка ніби виростає зі скелі, прямує назустріч бурі. Якби не рішення української діаспори в США та представників американської влади щодо будівництва Шевченкового меморіального комплексу у Вашингтоні, то невідомо, коли б у радянській столиці монументально увічнили українського Кобзаря. Радянський лідер Микита Хрущов використав бронзочолого Тараса в проголошених ним у той час змаганнях «обігнати Америку». У цьому випадку він її випередив. У Москві пам'ятник з'явився на 17 днів раніше, ніж у Вашингтоні.

Скульптури й погруддя Шевченку встановлено в Орську, Краснодарі, Сургуті Тюменської області та в інших містах, де діють українські громадські організації. Коли 13 років тому влада Омська не дозволила зводити в місті відлитий у бронзі монумент Кобзаря авторства місцевого українця Анатолія Цимбала (мовляв, у своїх творах Шевченко вживав слово «москаль»), бізнесмен із Сургути Володимир Самборський забрав його та встановив у своєму місті, викарбувавши на постаменті напис «Любимому городу от Владимира Самборского».

Коли на Сході України вже гриміла війна, розв'язана російськими агресорами, 29 вересня 2015 року в Новосибірську було відкрито пам'ятник Тарасові – бюст заввишки півтора метра на високому постаменті з написом «... обніміться же, брати мої, молю вас, благаю...». Усі відповідні роботи профінансувала українська національно-культурна автономія Новосибірська, зібравши три мільйони російських рублів. Ця подія була освячена незапланованим мітингом під державними українськими прапорами й концертом бандуристів у національних строях, що викликало гнів місцевих можновладців. Під час Другої світової війни в Новосибірську зберігали експонати київського музею Шевченка. Нині в міському художньому музеї є бюст поета, зроблений із його посмертної маски.

2000 р. в Санкт-Петербурзі було споруджено триметрову бронзову скульптуру Шевченка. Поет постав в образі молодого інтелігента з довгим пальтом і пелериною на плечі, у руках «Кобзар». Високий чотиригранний східчастий постамент із червоного граніту підносить постать Тараса, звеличуючи його над довколишнім міським краєвидом. Автором цього меморіалу став усесвітньо відомий скульптор, живописець, вітражист Леонід Молодожанин (Лео Мол). Його творча спадщина є задосить багатою. Світова скульптурна скарбниця представлена не лише пам'ятниками Шевченку у Вашингтоні, Південній Америці, Римі, Оттаві, в Україні – в Івано-Франківську та Ялті, – а й святому Володимиру в Лондоні, Вінніпегу, Торонто, англійській королеві Єлизаветі II у Вінніпегу, колишньому прем'єр-міністру Канади Джону Діфенбейкеру в Оттаві, багатьма бюстами, як-от Вінстона Черчілля, американських президентів Дуайта Ейзенхауера та Джона Кеннеді, Патріарха Йосипа Сліпого, інших видатних діячів.

Народився Молодожанин у селі Полонне в 1915 р., що входило тоді до Волинської губернії (нині це районний центр у Хмельницькій області). Помер митець 2009 р. у Вінніпегу, де він постійно жив [14].

До згадуваного вище Василя Іваницького й до мене (тоді одного з керівників товариства «Україна») не раз зверталися українці Санкт-Петербурга допомогти збудувати в місті пам'ятник Шевченку. Про це ми розповіли, зустрівшись у Вінніпегу, випускнику Ленінградської академії мистецтв Леоніду Молодожанину. Він радо погодився подарувати свій твір місту студентської юності. Залишилося домовитись із мерією Санкт-Петербурга. Відтак разом із тодішнім головою українського громадського об'єднання архітектором Миколою Жиглом ми мали довгу бесіду з мером Анатолієм Собчаком. У нього були сумніви щодо самої особи Молодожанина (був полоненим у фашистській Німеччині), але, врешті-решт, дав принципову згоду. Було обрано історично правильне місце для зведення пам'ятника. 1993 р. скульптуру поета було доставлено з мюнхенської майстерні Молодожанина до Санкт-Петербурга. Згодом у місті за підтримки мерії виник несподіваний фонд, який навмисно зволікав із початком будівництва. Водночас розпочався збір коштів місцевою українською громадою, а також в Україні (чималу суму виділила Асоціація міст України) й у Канаді на

*Молодий Кобзар повернувся до Санкт-Петербурга
Young Kobzar returned to St. Petersburg*

впорядкування площі та придбання граніту для постаменту. А скульптуру з 1993 р. зберігали, вкриту пилом, в одному зі складських приміщень Смольного. Фонд не поспішав розпочинати відповідні роботи. У таку ситуацію втрутилося Генеральне консульство України в Санкт-Петербурзі. Після дипломатичного тиску фонд нарешті замовив граніт у Фінляндії. Прискоренням вирішення справи займалося наше Посольство в цій країні. Тільки аж у 2000 р. без запрошення Леоніда Молодожанина пам'ятник у сусідній державі було відкрито.

Окрім меморіалів, ім'я Тараса Шевченка вкарбоване в назвах десятків вулиць, площ, парків, садів, гірських вершин у зарубіжжі від Ашхабада до Нью-Йорка, од Прудентополіса в Бразилії до Алмати, у найменуваннях навчальних закладів, українських громадських об'єднань, бібліотек і музеїв. У книзі «Сторінки мого життя» її автор – ветеран дипломатичної служби, Надзвичайний і Повноважний Посол України Микола Макаревич – оповів про те, як у Таллінні українська діаспора посадила дуба на пошану Шевченка. «Наше Посольство, згадує Микола Макаревич, – замовило гранітну стелу, яку згодом було встановлено біля дуба. На ній є напис українською та естонською: «Дуб посаджений 14 жовтня 2004 року на пам'ять про перебування у 1842 році на естонській землі поета і мислителя Тараса Шевченка» [15].

Одну зі шкіл Єрвана названо на честь Шевченка. 2014 р. тут було відкрито музей Кобзаря. Іменем поета освячено в Лондоні бібліотеку з архівом та музей, а в Пряшеві (Словаччина) – українську гімназію. У Нью-Йорку, на Манхеттені між другою та десятою авеню є площа Тараса Шевченка, яку мерія хотіла перейменувати, але зважила на прохання Генерального консульства України в Нью-Йорку залишити стару назву. Місцеві українці величають цю місцину «маленькою Україною».

Колись Леонід Молодожанин у розмові про зарубіжну Шевченкову монументалістику висловив таку думку: «Там, де є Шевченко, там присутня духовна часточка України». Цей його крилатий вираз я завше згадував, коли доля приводила мене до якогось монумента поета в містах, далеких од нашої країни. У Європі, Америці, Азії й Австралії біля Кобзаревих меморіалів відбуваються мітинги, урочистості, пов'язані зі святкуванням Шевченкових роковин, відзначенням визначних дат незалежної України. Вони є об'єктами туристичних показів. Гіди оповідають гостям, хоч і поверхово, про поета й стисло про історію його Батьківщини, в усякому разі подають елементарну інформацію про минуле та сьогодення України.

У закордонні в кожного своя дорога до Тараса. У невеличкому бразильському містечку Прудентополіс молодому бронзолікому поетові традиційно школярі декламують його поетичні рядки українською та португальською мовами.

1990 р. в кубанському Краснодарі я бачив, як літні люди, вочевидь, нащадки запорозьких козаків, молилися біля підніжжя пам'ятника Шевченку, який для них служить незвичайним храмом, але своїм, українським. А на Властинецькій площі Братислави я став випадковим свідком виголошення подружньої клятви нареченими, яку вони голосно промовляли біля погруддя Кобзаря.

Один мій давній приятель із Вінніпега, поетичної душі українець, розповідав, як пізньої осені над пам'ятником Шевченку кружляли сиві журавлі перед відльотом у вирій, несучи на своїх крилах, за його об'єктами, різноманітними словами, зажуру Тараса.

Як багато важать у далеких краях для людно-ності українського роду втілені в бронзі, мармурі образи Кобзаря. Біля них із щемливими почуттями їй ліпше думається про Україну, власну долю, обопільну будучність. Тарас Шевченко – беззмінний монументальний посол України – завжди збирає довкола себе українців і неукраїнців суцільних. Генію вони вірять, він став своїм в іншомовних суспільствах. Водночас Тарас на гранітному підніжжі символізує на їхніх теренах духовну присутність України.

Я сподіваюсь на те, що оповіdana на сторінках наукового щорічника «Україна дипломатична» історія зарубіжної монументальної Шевченкіани, увічнення на світовому рівні у розмаїтих формах і виявах образу славетного генія української нації дозволяє краще досягнути розумом, усвідомити неоціненну значимість дотримання заповітів великого поета в сьогоденній Україні, яка має стати справжньою європейською державою, якою б пишалися усі наступні покоління її громадян. Тож «Борітеся – поборете!» – так заповідав Тарас Григорович Шевченко своєму народові.

P.S.: 13 жовтня 2018 р. у Єревані за участю Державного секретаря МЗС України Андрія Заяця було урочисто відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку.

Святкування Шевченкових роковин біля пам'ятника поету в Прудентополісі (Бразилія)

Celebration of Shevchenko anniversary near the monument to the poet in Prudentopolis (Brazil)

1. На скрижлялах історії: з історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940-х-1980-х рр. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, Фондація української спадщини Альберти (Канада), Історико-архівне управління М-ва закордонних справ України, Центральний держ. архів громадських об'єднань України, Центральний держ. архів-музей літератури і мистецтва України, Центральний держ. архів вищих органів влади і управління України; упоряд. О.Г. Бажан [та ін.]; наук. ред. О. Реєнт; авт. вступ. ст. П.Т. Тронько [та ін.]. – К., 2003. – С. 155.

2. Там само. – С. 160.

3. Там само. – С. 173–177.
4. *Кравчук П.* На новій землі. – Торонто, 1958. – С. 344–350.
5. Toronto Star. 4 січня 2007 р.
6. Toronto thestar.com 3 лютого 2012 р.
7. *Чорний В.* «Боротьба статуй». П'ять президентів США і український Кобзар / В. Чорний // Дзеркало тижня. – 2013. – 16 листоп. – С. 15.
8. Шевченківська енциклопедія: у 6 т. – К.: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. – Том 5. – К., 2015. – С. 20.
9. Encyclopedia of Ukraine, Volume 1. – Toronto, Buffalo, London, 1984. – С. 100–101.
10. Шевченківська енциклопедія. – Т.5. – С. 16–18.
11. Літературна Україна. – 15 лютого 2018.
12. Україна молода. – 29 вересня 2010.
13. Шевченківська енциклопедія. – Т. 5. – С. 12.
14. *Лазебник С.* Люди українського закордоння. – К., 2016. – С. 83, 90.
15. *Макаревич М.* Сторінки мого життя. – К., 2015. – С. 234.

Stanislav LAZEBNYK,
*Envoy Extraordinary and Plenipotentiary,
Laureate of Volodymyr Vynnychenko
International Literary and Art Prize*

MONUMENTAL AMBASSADOR OF UKRAINE

Abstract. The article analyses the monumental immortalization of the Ukrainian giant of the word, national prophet Taras Shevchenko. Kobzar settled for ever in granite and bronze or marble dresses on the European, American and Asian continents, even in Australia. Today Shevchenko is a beloved figure in the foreign Ukrainian community and among the natives of different countries.

Our Kobzar is among the top ten figures in regards to the scale of monumental immortalization in other states. Monuments to Taras Shevchenko abroad were erected mainly on the initiative and at the expense of Ukrainian communities. Large number of poet's monuments in different countries have appeared with the assistance of domestic diplomats. The major part of authors of Taras's sculptures donated to foreign countries are Ukrainian artists. Each occurrence of Kobzar's figure in squares or parks all over the world was a particular piece of news for newspaper articles.

In Soviet times, the development of Shevchenko's monumental art abroad was contributed by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Permanent Mission of Ukraine to the United Nations, Ukrainian diplomats at international organizations, and Ukrainian non-governmental organizations. This activity was carried out under the conditions of political confrontations of that time. During the years of Ukraine's independence, Ukrainian embassies were the one to encourage further enrichment of the world monumental masterpieces embodying Taras Shevchenko and the expansion of their geography.

The author of the article outlines the important role of Kobzar's figure eternalized in bronze and marble for Ukrainians in distant lands. Near them, they longingly think about Ukraine, their own destiny and reciprocal future with a special feeling of heart clenching.

Keywords: monumental immortalization, sculpture, Taras Shevchenko, Ukrainian diplomats, non-governmental organizations.

Дмитро ВЕРНИГОР,
мистецтвознавець

УКРАЇНСЬКИЙ ТАНОК – СВІТОВА ВІЗИТІВКА (до ювілею Національного заслуженого ансамблю танцю імені Павла Вірського)

Анотація. У статті йдеться про життєвий та творчий шлях П. Вірського та ансамблю, який він очолює, у контексті культурної дипломатії. Автор аналізує, що прагнення до створення реалістичних і народних за характером вистав вплинуло на освоєння та розвиток народного танцю митцем. Артисти ансамблю танцю УРСР виступали перед глядачами багатьох країн світу. Виступи колективу за кордоном не тільки мали великий художній успіх, але й справили величезний політичний резонанс.

Ключові слова: культурна дипломатія, український народний танець, мистецтво, художнє бачення, Вірський.

Безшумно піднялася театральна завіса й на сцені в нестримному вихорі українського гопака закружляли парубки й дівчата. Упродовж десятиліть цей колектив, здобуваючи бурхливе схвалення у глядача багатьох країн світу, демонструє дивовижну чарівність українського танцю, розкриває його невичерпні скарби. Звісно, це здобутки усього колективу, водночас керівника – Павла Вірського, який поєднав класичний танець із народно-сценічним та побутовим¹. Варто розповісти про шлях до високого мистецтва цієї неординарної постаті.

Весняним ранком 1927 року, коли на вулицях Одеси квітує акація і на газонах перед Оперним театром розпускаються червоні тюльпани, Потьомкінськими сходами піднімалися троє хлопців. Вони, як і багато хто в юності, були трохи романтиками й поетами, палко любили рідне Чорне море, сонячне і зелене місто, але понад усе захоплювалися балетом. Поспішали друзі на чергову репетицію балетної трупі оперного театру, де були на практиці як студенти-випускники хореографічного відділення Одеського музично-драматичного інституту.

Вони були учнями досвідченого педагога-хореографа професора В.І. Преснякова, нерозлучні приятелі: Павло Вірський, Микола Іващенко й Борис Таїров, які згодом назавжди зв'язали своє життя і творчість з українським балетним театром².

Згодом молодий танцюрист, який мріяв про балетмейстерську працю, створення оригінальних українських балетів, їде до Москви в хореографічний технікум ім. А.В. Луначарського, де під керівництвом досвідчених майстрів класичного танцю удосконалює та збагачує свої знання.

У технікумі П. Вірський знайомиться з юною талановитою танцюристкою Т. Демпель, яка у майбутньому стала його постійною партнеркою і першою виконавицею провідних партій у багатьох постановках. Тут же він зближається з Миколою Болотовим – майбутнім співавтором його великих хореографічних полотен³.

У середині 30-х років Вірський набув значного досвіду постановочної роботи. В його композиціях уже відчувалася творча самостійність і справжнє мистецтво⁴.

Прагнучи до створення реалістичних і народних за характером вистав, Вірський розумів, що шлях до них лежить через освоєння та дальший розвиток народного танцю. І, опираючись на досвід народних умільців, впевнено створював образи українського сценічного танцю, розширював і збагачував його виражальні можливості.

Деякі хореографічні номери Вірський ставить уже в перші дні своєї балетмейстерської практики, але по-справжньому працювати над створенням українського сценічного танцю він починає з 1936 року і особливо після здійснення чудових танцювальних картин у театральній виставі «Запорожець за Дунаєм».

У 1937 році Вірський і Болотов організують перший в Україні Ансамбль народного танцю, залишаючи Київський театр опери та балету ім. Т.Г. Шевченка, де вони очолювали балетну групу. Балетмейстери приймають до ансамблю талановиту молодь, а також групу досвідчених артистів балету, серед яких був їхній давній друг, блискучий виконавець народних танців М. Іващенко. До балетмейстерської роботи було залучено Б. Таїрова та І. Курилова.

За короткий час колектив ансамблю підготував велику програму з різних народних танців. У всіх номерах відчувалося прагнення постановників до створення реалістичних танцювальних образів, сюжетності хореографічної композиції.

Митці планували також поставити низку одноактних балетів. Так, композитор Скорульський спеціально для Ансамблю написав балет «Бондарівна», що оспівував духовну красу мужньої доньки українського народу.

Велика Вітчизняна війна перешкодила здійсненню цих планів. Вірського було призначено художнім керівником і головним балетмейстером Ансамблю червоноармійської пісні й танцю Південно-Західного фронту. Своєю творчістю ансамбль надихав воїнів на боротьбу з фашистськими агресорами, зміцнював віру в перемогу над ворогом. З кожним днем колектив, яким керував Вірський, здобував усе більшу любов і популярність серед воїнів⁵.

Творче обличчя Державного ансамблю танцю УРСР сформувалося та викристалізувалося наприкінці 50-х років. 1959 року за видатні заслуги у розвитку вітчизняної хореографії, значні творчі здобутки колективом було присвоєно почесне звання заслуженого ансамблю Української РСР. Сім'ю заслужених художніх колективів гідно поповнив самобутній, творчо зрілий хореографічний ансамбль з власним неповторним та багатогранним репертуаром.

Влітку 1957 року ансамбль успішно виступив на VI Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві. Молодіжна група колективу здобула звання лауреатів конкурсу VI Всесвітнього фестивалю, нагороджена золотими медалями і дипломом I ступеня (солісти В. Котляр, Л. Застрожнова, Г. Чапкіс, Н. Бірка, Л. Сарафанов, Б. Мокров, В. Голик)⁶.

Артисти ансамблю танцю УРСР виступали перед глядачами багатьох країн світу. Польща, Чехословаччина, Китай, В'єтнам, Куба, Англія, Франція, Австрія, Португалія, Іспанія, Бельгія, США, Канада, Мексика, Аргентина, Бразилія, Перу, Чилі, Колумбія, Венесуела тощо. Складно сказати, у якій із цих країн успіх був більшим.

Що ж зумовлює успіх українського танцювального мистецтва? Чим завойовують артисти ансамблю серця мільйонів зарубіжних глядачів?⁷ Виступи колективу за кордоном не тільки мали великий художній успіх, а й справили величезний політичний резонанс. Актори українського ансамблю стали повпредами українського мистецтва і з честю пронесли його прапор на багатьох широтах земної кулі, їхнє мистецтво знаходило шлях до сердець глядачів. «Перед нами танцював народ, який бачив у мистецтві природне продовження свого життя, сповненого радості, боротьби, мрії і праці. Так може танцювати тільки вільний і щасливий народ» – змушена була визнати газета «Нью-Йорк Міррор»⁸.

Нагадуємо коротко історію ансамблю. Павло Вірський і Микола Болотов ще в 1937 році зібрали групу танцюристів, які танцювали народні українські танці. З 1955 до 1975 року Вірський очолював Ансамбль українського народного танцю, який названо його ім'ям. Після смерті Вірського ансамбль очолює Мирослав Вантух. Його репертуар складається з найкращих постановок Вірського, з номерів нинішнього керівника та інших хореографів. Танці поставлені на музику народних українських

пісень та авторські музичні твори. Зокрема, в програму включено сольний номер на музику В. Соловйова-Седова «Гопак» з балету Б. Фенстера «Тарас Бульба», поставленого в 1955 році для Ленінградського театру ім. С.М. Кірова.

Вірський був не тільки талановитим хореографом, він ставив багато номерів як театральні сцени. У програму було включено кілька подібних «новел» на базі українських танців, таких як «Подоланочка» (зворушлива історія про те, як бідна дівчина та пастух покохали одне одного). Почуття гумору загалом притаманне українському народові, воно відбилася у народному фольклорі. Гумористичні сценки Вірський ставив з великим смаком і талантом (наприклад, гумористична сцена чумаків, у яких одна пара чобіт на всіх). Тема змагання між парубками або моряками («Київські парубки», «Моряки») дає хореографу прекрасну можливість продемонструвати майстерність українських танцюристів.

У програму зарубіжних виступів було включено такі шедеври Вірського, як «Повзунець», «Запорожці» та «Гопак». Усі ці танці – козацькі, тож – чоловічі. Вірський своєю волею ввів жінок у загальний танок «Гопак» – груповий танець, який від цього тільки виграв у красі та різноманітності рухів. У цих танцях в театралізованому вигляді відобразилися військові навчання та дозвілля козацьких військ. Без сумніву, гарний величний номер «Запорожці», в якому відтворено козацьке військо на чолі з Богданом Хмельницьким, демонструють військову силу та хоробрість.

Блискучий знавець українського фольклору різних регіонів України, Вірський використовував у своїх творах танки її різних куточків. Так, до програми було включено велику сюїту на народну музику карпатської місцевості. Тут представлено танці гуцулів, народностей Закарпаття та Буковини. Хореограф великого значення надавав етнографічній точності.

І, звісно, вершиною програми виявився заключний «Гопак», поставлений Вірським для всієї трупі. У танці відбилася вся пишність українського народного мистецтва, вільна душа українського народу. У сольних танцях використано різноманітні крутістрибки та обертання. Глядачі були так захоплені стихією українського танцю, що після його закінчення буквально всім залом вигукували «браво» всіма мовами. Розвиваючи традиції Вірського, Вантух теж ставив хореографічні сцени (до програми концерту включено його забавну сценку «Швець»)⁹.

Розквіт українського народного танцю безпосередньо пов'язаний із багатогранною творчою діяльністю видатного українського балетмейстера, організатора й керівника Державного, заслуженого академічного ансамблю танцю України з 1955 до 1975 року, народного артиста СРСР, лауреата Державної премії СРСР, лауреата Державної премії України імені Тараса Григоровича Шевченка Павла Павловича Вірського¹⁰.

Певним взірцем слугує публікація Кирила Митровича «Триумфальний виступ балету Вірського» в журналі «Сучасність». «Державний заслужений ансамбль танцю Української РСР під керівництвом Павла Вірського втретє тепер виступає в Парижі (попередні два виступи відбулися в 1959 й 1964 роках). І втретє паризька публіка й критика вітають його з захопленням.

Виконавці, дівчата й хлопці, виявляють досконалу техніку й дисципліну. Преса це зазначила, іноді шкодуючи, що таке виконання зменшує спонтанний характер танку («Комба»). Про солістів треба б сказати, що це справжні віртуози й акробати. В деяких сценах вони виводять «па де де», гідні класичної сцени».

Народний артист УРСР С. Турчак у статті «Велике мистецтво» писав про принципи народності в творчості П. Вірського: «Народність не як сліпе копіювання, повторення фольклору, а як глибоке проникнення в суть української національної хореографії, що лежить в основі усієї роботи колективу...»¹¹.

Глибока обізнаність із життям свого народу, розуміння національного хореографічного та музичного фольклору засвідчують, що український ансамбль – це «справжня енциклопедія народного танцю, енциклопедія найунікальніша, де зібрано й любовно збережено винятково цінні скарби – зразки народної хореографії»¹².

Подаємо деякі відгуки зарубіжної преси. У статті «Думки і поради» П. Вірський висловлювався: «Не всі колективи зберігають чистоту української хореографії. Ми не хочемо сказати, що композиція й рухи національних танців не мають розвиватися, вони, як і мистецтво в цілому, постійно перебувають у процесі руху, розвитку, удосконалення... У хороших традиціях українського танцю – такі технічно складні рухи, як “повзунець”, різноманітні присядки, обертання в присядці та в повітрі, стрибки, повороти. Однак користуватися ними треба так, щоб вони були природною кульмінацією танцю, а не “стороннім тілом”, зовсім не пов’язаним із його розвитком і характером»¹³.

Публікуючи відгуки на концерти ансамблю, газети різних країн світу одностайно писали про майстерність «трупі П. Вірського», яка, на їхню думку, «не має собі рівних», є «вищим ступенем досконалості в мистецтві»¹⁴.

«П. Вірський є видатним балетмейстером світу, який вмів настільки цікаво театралізувати фольклор, що впливає радість творчості в серця глядачів»¹⁵.

В’єтнамська газета «Вісті Хайфона» писала: «У всіх номерах програми ми ясно відчуваємо життя народу України. У цих барвистих, простих, ясних хореографічних образах ми побачили глибину душі українського народу. Ми не можемо не захоплюватися тим, що до збирання й обробки народних танців митці хореографічного мистецтва України виявляють серйозне й турботливе ставлення, ми відчули, що кожний номер програми – це душа українського народу»¹⁶.

В англійській газеті «Манчестер Гардіан» критик зазначив: «Те, що відбувалося вчора в Альберт-холі, можна по-справжньому назвати козакою атакою, якою українські артисти завоювали публіку. Ці молоді артисти гідно посіли провідне місце серед найкращих танцюристів світу»¹⁷.

«Таку виставу неможливо рецензувати, за неї можна тільки дякувати – усе плід справжнього артистичного таланту, де немає місця дешевим ефектам», – писала газета «Дейлі Міррор»¹⁸.

Критик французької газети «Юманіте» писав: «Зачарована, захоплена, наелектризована публіка влаштувала танцюристам України тріумфальний прийом, який довів її справжнє захоплення ними»¹⁹.

Перуанська газета «Ультіма ора» дала такий відгук на виступ українських артистів: «Аси танцювального мистецтва – еталон краси й грації... Кращого бути не може»²⁰.

«Поєднуючи в собі витонченість і гнучкість, ліризм, силу і ніжність, гумор і хореографічну майстерність, українські танцюристи донесли до глядача основну ідею вистави: показали в деяких номерах різні сторони глибокого національного народного мистецтва, високорозвинених традицій і культури, відроджених так легко, і природно»²¹.

Французька газета «Міді Лібр» наголошувала: «П. Вірський не замикається в межі фольклору у вузькому розумінні слова. Багаті українські традиції для нього – це тільки основа, від якої починається злет балетмейстерської творчості, який розгортає перед нами чудесний світ, гармонійний і досі невідомий, – це вищий ступінь досконалості в мистецтві»²².

«Парізьєн Лібр» зазначала, що П. Вірський «...доклав багато зусиль для того, щоби зробити цікавий репертуар ансамблю. Народний танець став у нього тим загальнолюдським словником, яким користується мистецтво, що прагне до найбільш експресивного виразу»²³.

Французька газета «Монд» писала: «При необхідній театральній стилізації фольклорного танцю Вірський сміливо й широко відчиняє навстіж двері доброму смаку. Не зраджуючи народних традицій під час нестримних веселощів і святковості, які панують на сцені, ансамбль зумів зв'язати складні, віртуозні па з тонким естетичним смаком»²⁴.

«Треба було б брати приклад з цього колективу й зробити, нарешті, спробу створити свій балет народного танцю Франції», – підкреслював паризький театральний критик Гі Діпон²⁵.

Відгуки преси свідчили про те, що не тільки віртуозна техніка захоплювала глядачів. «У барвистих картинках українського життя перед нами проходять одна за одною сценки: це вмілі “Рукодільниці”, войовничі “Запорожці”, поетичні дівчата, потішні “Ляльки”. Вистава закінчується надзвичайним “Гопаком”, залучаючи всіх присутніх у радісний вихор веселощів»²⁶.

Рецензент американського журналу «Сатердей Ревю» зазначив високий професійний рівень ансамблю: «Хореографічна техніка, розроблена на основі народних танців, не має нічого спільного зі звичайним любителством. Це результат серйозної режисерської роботи, глибокої й детальної продуманості»²⁷.

Театральний критик «Нью-Йорк таймс» Д. Мартін погоджувався з колегою: «П. Вірський черпає матеріал винятково з народу і перетворює його на театральне видовище частково засобами професіонального навченого академічного балету, а частково за допомогою свого власного артистичного сприйняття і таланту хореографа»²⁸.

Газета «Нью-Йорк Міррор» на той час змушена була визнати, що «перед нами танцював народ, який бачив у мистецтві природне продовження свого життя, сповненого нестриманої радості, боротьби, мрії й праці. Так може танцювати тільки вільний і щасливий народ»²⁹.

Відпрацьованість програми, професійна злагожденість і точність виконання вражала глядачів: «Ці паралелі, косі, криві лінії, ці розходження й сходження, ці хороводи, спіралі, вихори виконуються з такою впевненістю, яку дає лише тривала цілеспрямована робота»³⁰.

Артисти ансамблю «створюють враження, що за цією легкістю немає важкої праці. Це найкращий у мистецтві результат, до якого може прагнути артист», – писала канадська газета «Торонто Дейлі Стар»³¹.

«Парі-прес» у Франції констатувала: «Кожна з наших шкіл класичного балету могла б багато чого навчитися у цих молодих народних танцюристів»³².

«Ці українські танці мають одну особливість – торкатися серця всіх тих, хто їх дивиться... Україна танцює і ніби несе нам чистоту і радість світла», – так у захваті писала бельгійська газета «Драпо руж» у 1969 році³³.

Виступи українських артистів були завжди зразком високого мистецтва. Канадська газета «Едмонтон Джорнел» зазначала: «Порівняно із цими чудовими барвистими українськими народними танцями “твіст” та інші здаються призначеними тільки для інвалідів»³⁴[41].

У статті «Визнання високої майстерності» у 1974 році аргентинська газета «Нуестра» підкреслювала, що виступ українського ансамблю – «видовище, яке не можна описати, воно приголомшує своєю колоритністю, вражає грацією й пластичністю виконання»³⁵.

Преса країни неодноразово писала про неперевершене мистецтво видатного українського балетмейстера П. Вірського і його неоціненний внесок у розвиток української народно-сценічної хореографії. В українській музичній газеті за 1995 рік заслужений журналіст України В. Корнійчук, автор статті «Новатору українського народного танцю» писав про ювілейний концерт на честь 90-річчя з дня народження П. Вірського. У своїй промові перед концертом доктор мистецтвознавства, заслужений діяч

мистецтв України, член Міжнародної академії танцю Ю. Станішевський виголосив: «П. Вірський – видатний майстер хореографії, режисер-постановник і новатор українського народного танцю, котрий заснував не лише унікальний танцювальний колектив, а й уславив Україну високим мистецтвом на всіх континентах»³⁶.

Багато років Ю. Станішевський спостерігав за творчою роботою ансамблю. Про індивідуальний і глибоко оригінальний, новаторський напрям у сучасній світовій хореографії в одній із глав своєї праці «З народних джерел» пише: «Образне танцювальне мистецтво Вірського завжди несподіване і яскраве». Його статті, пов'язані з життям ансамблю, постійно виходили у різних виданнях: «Розквіт українського балету», «Український радянський балет», «Танцювальне мистецтво». У статті «Геній українського танцю» Ю. Станішевський підкреслює геніальність українського балетмейстера. Велике значення для історії, теорії і практики хореографії має книга Ю. Станішевського «П.П. Вірський»³⁷.

Серед ґрунтовних праць слід згадати книгу Г. Боримської «Самоцвіти українського танцю»³⁸. В ній постає особистість П. Вірського, який зробив певний внесок у популяризацію української культури не тільки на Батьківщині, а й далеко за її межами.

Доречно згадати публікацію у газеті «Культура і життя» лауреата літературно-мистецької премії ім. Нечуя-Левицького В. Бурбана «Світ у полоні українського танцю», присвячену 100-річчю з дня народження балетмейстера, де досліджується життя і творчість українського хореографа Павла Вірського³⁹.

У людей ніколи не згасне цікавість до історії. Зберігаючи пам'ять про видатних митців сцени, суспільство перевіряє себе на професіоналізм як артиста, як балетмейстера, перевіряє себе на вартісність звання українця, представника великого народу⁴⁰.

¹ Станішевський Ю. Павло Павлович Вірський / Ю. Станішевський. – Київ, 1962. – 48 с.

² Там само. – С. 4.

³ Там само. – С. 7.

⁴ Там само. – С. 17.

⁵ Там само. – С. 34–35.

⁶ Боримська Г.В. Самоцвіти українського танцю / Г.В. Боримська. – Київ, 1974. – 65 с.– 136 с.

⁷ Там само. – С. 116.

⁸ Там само. – С. 122. // («Нью-Йорк Міррор» (США), 12/II 1966 р.)

⁹ Аловерт Н. На спектаклях ансамблю Вірського. [Електронний ресурс]. / Ніна Аловерт // Газета «Культура» № 46 (708) – Режим доступу до ресурсу: – <http://www.russian-bazaar.com/ru/content/16001.htm>.

¹⁰ Литвиненко В. А. Творчість П.П. Вірського в міжнародному інформаційному просторі [Електронний ресурс]. В. А. Литвиненко – Режим доступу до ресурсу: <http://vuzlib.com/content/view/1557/62/>.

¹¹ Турчак С. Велике мистецтво / С. Турчак. // Радянська Україна. – 1970.

¹² Бибики В. Обаяние подлинного искусства / В. Бибики // Красное знамя. – 1968.

¹³ Вірський П. Думки і поради / П. Вірський. // Мистецтво. – 1960. – № 3.

¹⁴ Газета «Дейлі міррор». – Англія, 10 листопада 1961.

¹⁵ «Фігаро літерер» (Франція), 07.03. 1964

- ¹⁶ «Вісті з Хайфона» (В'єтнам), 19.09. 1956
- ¹⁷ «Манчестер гардіан» (Англія), 17.02. 1961
- ¹⁸ «Дейлі міррор» (Англія), 10.10. 1961
- ¹⁹ «Юманіте» (Франція), 01.04. 1959
- ²⁰ «Ультима ора» (Перу), 20.09. 1965
- ²¹ «Юманіте» (Франція), 01.14. 1964
- ²² «Міді Лібр» (Франція), 27.02. 1964
- ²³ «Парізьєн Лібр» (Франція), 08.04. 1964
- ²⁴ «Монд» (Франція), 17.04. 1964
- ²⁵ «Міді Лібр» (Франція), 01.03. 1959
- ²⁶ «Франс-суар» (Франція), 14.04. 1964
- ²⁷ «Сатердей Ревю» (США), 05. 1962
- ²⁸ «Нью-Йорк таймс» (США), 15.02. 1962
- ²⁹ «Нью-Йорк Міррор» (США), 12/II 1966 р.
- ³⁰ «Нувель літерер» (Франція), 24.10. 1968
- ³¹ «Торонто Дейлі Стар» (Канада), 26.05 1962
- ³² «Парі прес» (Франція), 18–19.10. 1964
- ³³ «Драпо руж» (Бельгія), 10.11. 1969
- ³⁴ «Едмонтон Джорнел» (Канада), 13.12. 1962
- ³⁵ «Нуєстра» (Аргентина), 25.07. 1974
- ³⁶ *Корнійчук В.* Новатору українського народного танцю – 90 / В. Корнійчук // Укр. муз. газета. – 1995. – № 1.
- ³⁷ *Станішевський Ю.П.* Вірський / Ю. Станішевський. – Київ, 1962. – С. 10–11, 14, 28–164.
- ³⁸ *Боримська Г.* Самоцвіти українського танцю / Г. Боримська // Мистецтво. – 1971.
- ³⁹ *Бурбан В.* Світ у полоні українського танцю: 25 лютого 2005 року виповнилося 100 років з Дня народження П. Вірського – геніального українського хореографа / В. Бурбан // Культура і життя. – 2005. – №6
- ⁴⁰ *Литвиненко В.А.* Творчість П.П. Вірського в міжнародному інформаційному просторі [Електронний ресурс]. / В. А. Литвиненко – Режим доступу до ресурсу: <http://vuzlib.com/content/view/1557/62/>

UKRAINIAN DANCE – GLOBAL HALLMARK (dedicated to the anniversary of the National Honoured Dance Ensemble of Pavlo Virskyi)

Abstract. The article is concerned with life and creative path of P. Virskyi and the ensemble he leads in the context of cultural diplomacy. The author analyses that the aspiration to create realistic and folk plays by nature has influenced the artist in his exploring and further developing the folk dance. Therefore, applying the experience of folk talents, Virskyi was committed to create characters of Ukrainian stage dance, expanded and enriched its expressiveness.

Pavlo Virskyi directed some choreographic performances already in the first days of his activity as choreographer, but his actual work on the formation of the Ukrainian stage dance started in 1936, particularly following successful performance of the outstanding theatrical play “Zaporozhets za Dunaieim” (Eng. A Zaporizhian (Cossack) Beyond the Danube).

In 1937, Virskyi and Bolotov organized the first ever in Ukraine folk dance ensemble and quit Taras Shevchenko National Opera and Ballet Theatre of Ukraine, where they headed a ballet group. The choreographers involved in the ensemble skilled young people as well as a team of experienced ballet dancers, among whom was M. Ivashchenko – their old friend and companion, brilliant performer of folk dances. Later B. Tairov and I. Kurylov engaged in choreographic process.

The ensemble captured people’s attention, successfully performing at the VI World Festival of Youth and Students in Moscow in the summer of 1957. The group of youngsters of the ensemble attained the title of winners of the VI World Festival and was awarded gold medals and the first-place diploma (soloists V. Kotliar, L. Zastrozhnova, H. Chapkis, N. Birka, L. Sarafanov, B. Mokrov, V. Holyk).

Artists of the dance ensemble of the Ukrainian SSR performed for the audience from many countries of the world: Poland, Czechoslovakia, China, Vietnam, Cuba, Angola, France, Austria, Portugal, Spain, Belgium, USA, Canada, Mexico, Argentina, Brazil, Peru, Chile, Colombia, Venezuela. All of the countries equally acknowledged the ensemble.

The troupe performances abroad not only were a great success, but also sparked a massive political resonance.

The national press continuously wrote about the unsurpassed art created by renowned Ukrainian choreographer P. Virskyi and his invaluable contribution to the development of Ukrainian folk dance choreography. V. Korniiuchuk, Honoured Journalist of Ukraine, author of the article “To pioneer of Ukrainian folk dance” noticed the festive concert dedicated to the 90-anniversary of P. Virskyi’s birth. In his speech before the concert, Y. Stanishevskyi, Doctor of Arts, Honoured Art Worker of Ukraine, member of the International Academy of Dance, declared, “P. Virskyi is a distinguished master of choreography, director and pioneer of Ukrainian folk dance, who not only formed a unique dance group, but also glorified Ukraine on all continents by the high art.”

Keywords: cultural diplomacy, Ukrainian folk dance, art, artistic view, Virskyi.

Юрій КОСТЕНКО,
*Надзвичайний і Повноважний
Посол України*

УКРАЇНЦІ В АВСТРІЇ

Анотація. Громадське життя австрійців українського походження наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть традиційно було сконцентровано навколо греко-католицької церкви Святої Варвари у Відні. Із відновленням незалежності України нової якості набрала діяльність провідних їх об'єднань, зокрема Союзу українських філателістів Австрії й Австрійсько-українського товариства. Значний внесок у поширення позитивної інформації про Україну у світі зробили періодичні видання цих організацій: «Вісті СУФА», «Австрійсько-український огляд», «Київідень». В австрійській столиці плідно працювали в ці роки видатні діячі культури: композитор і хормейстер А. Гнатишин, майстриня художньої вишивки К. Колотило, художники Х. Куриця-Ціммерман, Л. Мудрецький.

Ключові слова: діаспора, Австрія, філателія, культура, мистецтво.

Із роками дедалі гострішим є прагнення висловити слова подяки тим австрійським громадянам українського походження, які активно допомагали дипломатам нашої молодої держави робити перші кроки в розбудові двосторонніх відносин з Австрійською Республікою. На жаль, більшості з них уже немає з нами.

Одним із вагомих напрямів діяльності Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні (1988–94 рр.), а згодом і Посольства України в Австрійській Республіці (1992–94 рр.) була багатопланова співпраця з представниками української діаспори в цій дружній нам країні. Крок за кроком, долаючи взаємні настороженості та підозри, українські дипломати в останні роки існування Української РСР налагоджували зв'язки з представниками українських об'єднань, що були тоді в Австрії.

Проте насамперед слід зробити невеликий екскурс в історію. За свідченнями літописців, ще у ХІІ ст. галицький князь Ярослав Осмомисл підтримував політичні контакти з бабенберзьким князем Гайнріхом II Язоміром.

Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні Ю.В. Костенко та митрат греко-католицької церкви Святої Варвари у Відні О.М. Остгайм-Дзерович (листопад 1991 року)

Permanent representative of Ukraine at international organizations in Vienna Yu. V. Kostenko and bishop of St. Barbara Greek Orthodox Church in Vienna O.M. Osthaim-Dzerovych (November 1991)

ресери українців цих коронних земель в австрійському парламенті, Райхсраті, представляли «рутенські» парламентарі, серед яких був перший український посол у Відні на початку ХХ століття Микола Василько. В австрійських університетах навчалося чимало талановитої української молоді, у Відні подовгу бували видатні діячі національної культури, поміж ними – Леся Українка, Михайло Драгоманов, Іван Франко. На будинку на Віплінгерштрассе, де протягом 1892–93 рр. мешкав Каменяр, встановлено меморіальну дошку. 1868 р. засновано студентське товариство «Січ», яке до 1945-го існувало в університетах Відня, Граца, Інсбрука й Леобена. Серед його засновників були відомі українські науковці, зокрема й Іван Пулюй, один із винахідників променів, що згодом назвали рентгенівськими. Спільно з Пантелеймоном Кулішем у 70-х роках ХІХ століття у Відні він переклав Біблію українською мовою. У 1875–77 рр. головою молодіжного об'єднання «Січ» було обрано доктора Івана Горбачевського, який

1252 р. Роман, син Данила Галицького, одружився у Відні з Гертрудою, племінницею останнього бабенберзького князя Фрідріха II Сварливого. Але найвідомішими є події 1683 р., під час яких українські козаки на чолі з полковником Семеном Палієм взяли участь у визволенні Відня від турецької облоги. Один із них, Юрій Кульчицький, родом із села Кульчиці Шляхетські, що біля Самбора, став австрійським національним героєм. І досі в четвертому районі австрійської столиці на вулиці, названій іменем Кульчицького, можна побачити бронзовий пам'ятник відважному козакові. У 1983 р., у дні святкування 300-річчя перемоги над турецьким військом, на церкві, що височить на горі Леопольдсберг, відкрито таблицю на згадку полеглих українських козаків у битві під Віднем.

Варто нагадати, що майже півтора століття, починаючи від 1772 р., значна частина Західної України – Галичина, а згодом і Буковина, були в складі Австрійської монархії. Інте-

1918 р. став першим міністром охорони здоров'я не лише в Австро-Угорщині, а й в усьому світі. Цікаві матеріали з історії «Січі» вміщено у виданому 1932 р. коштом ювілейного комітету у Відні збірнику «За синім Дунаєм», присвяченому 60-літтю діяльності цього товариства [1]. З огляду на численних українських робітників, які працювали у Відні, 1896 р. було засновано робітниче товариство «Родина». Існували також товариства українських робітників «Громада», «Єдність».

Унаслідок військових дій на фронтах Першої світової війни в Австрії опинилися десятки тисяч утікачів та інтернованих осіб із Галичини та Буковини. Згодом до них долучилися ті, кого революційні події з тих чи інших причин змусили залишити Україну. У січні 1921 року у Відні було проведено урочисте відкриття Українського вільного університету, одним з ініціаторів створення якого був Михайло Грушевський. Першим ректором навчального закладу, що мав два факультети – філософський та юридичний, став професор Олександр Колесса. Саме у Відні 1929 р. створено Організацію українських націоналістів (ОУН). Десятки тисяч українців пройшли через австрійські табори переміщених осіб наприкінці та після завершення Другої світової війни. Майже всі вони виїхали до інших країн, переважно за океан.

Культурне життя української громади в Австрії традиційно було сконцентровано навколо греко-католицької церкви Святої Великомучениці Варвари в центрі Відня (у його першому районі). Біля входу до церкви, ліворуч і праворуч, є дві пам'ятні дошки з написом грецькою та старослов'янською мовами: «Йозеф II і Марія Терезія, самодержці Австрії, великодушно передали цю церкву Св. Варвари в 1775 році разом із семінарією для виховання молодого духовенства східного обряду». Цей напис потребує деякого пояснення. Справді, 1775 р. з дозволу Марії-Терезії спеціально для греко-католиків, не лише українців, а й представників інших національностей, які були в складі Габсбурзької імперії, як-от румун, угорців, словаків, сербів, болгар, македонців, було засновано «Барбареум» – духовну семінарію для їхніх священників. А через дев'ять років, після переміщення семінарії до Львова, 15 квітня 1784 року цісар Йозеф II відвідав приміщення «Барбареуму», а 20 квітня того ж року підписав грамоту про заснування парафії Св. Варвари для всіх католиків східного обряду в Австрії. 1862 р. з метою об'єднання українців та їхнього духовного розвитку було створено Церковне братство Св. Варвари, що існує донині. На початку 90-х років минулого століття братство очолював І. Жупник, а парохом церкви був мітрат О.М. Остгайм-Дзерович.

З Олександром Маркіяновичем Дзеровичем згодом склалися добрі відносини. Коли ми вже роззнайомилися, він мені якось сказав, що з приїздом нового Постійного представника України при міжнародних організаціях у

Відні у громаді сперечалися щодо того, яке ж він має військове звання – капітан чи майор. На що, жартуючи, відповів йому: «Беріть, дядьку, вище. Цілий генерал». Адже дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника, який тоді мав Постпред України, за старою схемою прирівнювався до генерала. І розповів Олександр Маркіяновичу одну з байок «старого» МЗС. Як відомо, до хрущовських реформ були так звані війська миру – дипломати мали спеціальну військового типу форму, до речі, красиво. Радник МЗС прирівнювався до полковника та, відповідно, взимку носив смушкову папаху. Так от. Якось радника МЗС О. Оскому, старшину за військовим званням, чомусь викликали до районного військкомату. Щойно він зайшов до приміщення, як черговий офіцер, побачивши полковницьку папаху, щосили заволав: «Військкомат – струнко». Як переповідали старші колеги-дипломати, треба було лише бачити обличчя цього чергового, коли він прочитав на повістці: «Старшині О. Оскомі з'явитися...».

Українці Відня мали чимало підстав для недовіри й навіть підозри щодо київських дипломатів. Давалося взнаки десятиліття радянської окупації частини Австрії. Трагічною була також доля сім'ї Дзеровичів, що в 1940 році, коли Олександр було шість років, утекла зі Львова до Відня. Маркіян Дзерович, батько мітрата, був не лише особистим лікарем митрополита Андрея Шептицького, а й відомим громадським діячем, який гідно обстоював інтереси українців у часи польської окупації Галичини. Його громадянську позицію яскраво ілюструє витяг із листа від 4 січня 1937 року станіславівському греко-католицькому єпископові Г. Хомишину, який М. Дзерович писав як президент Генерального інституту католицької акції: «Проблема націоналізму, як свого роду нове колективне розуміння народу, що в специфічний спосіб розтолковує усі проблеми націй, стоїть перед українським народом в цілому своєму розмірі, як проблема одверта, що настирливо домагається від різних ідеологічних напрямків зайняти таке чи інше до нього становище». Цей лист оприлюднений у третьому, доповненому виданні збірника документів і матеріалів із промовистою назвою «Правда про унію» [2]. Зрозуміло, що з приходом у 1939 р. Червоної армії втеча до Відня для сім'ї Дзеровичів була єдиним шляхом до порятунку. Проте радянські спецслужби знайшли М. Дзеровича і в австрійській столиці. Олександр Маркіянович розповідав, що в 1945 р. до їхньої оселі в американській зоні окупації Відня зайшли радянські військові. Сім'я якраз обідала. Невисокий на зріст майор, звертаючись до господаря дому, мовив: «Вы хотели спрятаться от нас в Вене. Не вышло. Пошли». Завдяки професії лікаря М. Дзерович вижив у сталінських таборах і після десяти років ув'язнення поміж перших партій амністованих німецьких військовополонених був звільнений. Як говорив О.М. Дзерович, щодо цього питання було окреме звернення очільників Ватикану до Кан-

цлера ФРН К. Аденауера. Якось я запитав О.М. Дзеровича, як з'явився ще один складник у його прізвищі Остгайм-Дзерович. Він пояснив мені, що після арешту батька вони взяли собі ще й прізвище далеких австрійських родичів, адже радянські спецслужби арештовували навіть тих українців, які ніколи й не були громадянами СРСР, але мали слов'янські прізвища.

Упродовж 1969–2001 рр. О.М. Дзерович був священиком церкви Св. Варвари, у 1996–2011 рр. – генеральним вікарієм греко-католиків Австрії, користувався великою повагою й авторитетом не тільки в громаді, а й у австрійців. Маючи широке коло знайомих серед австрійського істеблїшменту, він надійно відстоював інтереси української громади, її окремих представників у численних справах, часто далеких від церковних. Своє ставлення до цієї чудової людини перший Посол України в Австрійській Республїці висловив 12 червня 1994 року в листі з нагоди його ювілею – 25-річчя плідної праці парохом цієї церкви. У листі, зокрема, було зазначено: «У Вашому житті було досить і гіркоти, і лиха, і несправедливості, які, проте, не пригасили у Вашому серці любові й доброти до людей. Буремні роки першої половини нашого столїття не минули ні Вас, ні Вашої родини. З дитинства Ви сповна пізнали відчуття біженця з рідного краю. Відень, Австрія стали для Вас, як і для тисяч інших українців, благословенною землею, що дала притулок, захист, можливість розвивати свої таланти. Ваш батько, справжній патріот української справи, пройшовши сталінський ГУЛАГ, передав Вам віру в непереможність українського духу, в ясну будучину нашої землі. Чверть столїття Ви уособлюєте в собі духовний центр українського Відня, об'єднуєте навколо себе найцікавіших, найінтелектуальніших, наймудріших його представників. Вас шанують і поважають люди, а це одна з найбільших чеснот нашого буття. Я вдячний долі за те, що вже понад п'ять років маю можливість спілкуватись з Вами, мудрою, сердечною й розважливою людиною».

Людина творча, він постійно виступав із доповідями на теми історії й актуальної ситуації в українській греко-католицькій церкві, регулярно вів передачі на радіо в серії «Ранкові роздуми» та на телебаченні. Ще навчаючись у Римі в Українській папській колегії Св. Йосафата у 1959 році, він уклав книгу текстів і нот старих літургійних співів «Напівник церковний» [3]. Без активної участі О.М. Дзеровича в українській громаді, Церковному братстві, де він був одним з очільників, не відбувалося жодної вагомої події. Пригадую, як 8 грудня 1991 р. на флагштоку комплексу Представництва СРСР при міжнародних організаціях у Відні було вперше урочисто піднято національний жовто-блакитний прапор України. У незвичний для Відня морозний день прапор освятив мітрат Олександр Дзерович, національний гімн виконав церковний хор під керівництвом професора Андрія Гнатишина.

Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні Ю.В. Костенко у Віденській ратуші вітає професора Андрія Гнатишина з 85-річчям (грудень 1991 року)

Permanent representative of Ukraine at international organizations in Vienna Yu. V. Kostenko in Vienna City Hall congratulates Professor Andrii Hnatyshyn on the 85th anniversary (December 1991)

Враховуючи вагомий внесок О.М. Дзеровича в налагодження екуменічного діалогу між церквами України й Австрії, поліпшення міжконфесійних відносин в Україні, його активну участь в реалізації благодійницьких проектів для українських громадян, у серпні 2009 року його було нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня. Багаторічну плідну працю на благо Австрійської держави в лютому 2002 року було відзначено орденом «Почесний хрест науки та мистецтва» I-го класу.

У некролозі «Отець-прелат д-р Остгайм-Дзерович», опублікованому на сайті Українського католицького університету 9 квітня 2015 року, наведено маловідомий факт його участі в таємних переговорах між Ватиканом та офіційними представниками Радянського Союзу при Віденському відділенні ООН щодо легалізації греко-католицької церкви в Україні.

В Олександра Маркіяновича було чимало знайомих і серед австрійських дипломатів. Саме за його протекцією ще задовго до проголошення незалежності Української держави було встановлено корисні контакти з керівництвом МЗС Австрійської Республіки, зокрема з міністром закордонних справ А. Моком, генеральним секретарем МЗС Е. Сухаріпою, генеральним директором секції культурної політики МЗС Б. Штільфрідом. Остан-

ній активно сприяв налагодженню міжбібліотечної співпраці двох країн, співробітництву на міжуніверситетському та міжшкільному рівнях, на запрошення Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника восени 1990 року в складі австрійської делегації відвідав Україну. Започатковану ним справу було реалізовано, зокрема, у створенні в Центральній науковій бібліотеці АН України (НБУ – Національна бібліотека НАН України) австрійської бібліотеки. У грудні 1992 року міністр закордонних справ Австрії А. Мок передав цій бібліотеці понад чотири тисячі томів видань австрійських письменників, книжок з економіки, історії, політології, мистецтва. Виступаючи на урочистій церемонії передачі австрійських книг, Президент Академії наук Б. Патон висловив подяку Б. Штільфріду за започаткування великої справи взаємозбагачення культур. Згодом двосторонні контакти вилились у заснування ще трьох австрійських бібліотек – у Харкові, Львові та Чернівцях, в обмін науковцями для проведення дослідницьких проєктів, у партнерські стосунки між школами й обмін учнями, які сприяли поглибленню знань німецької мови в українських дітей, а також ознайомленню їх з Австрією, і допомагали австрійським школярам відкривати для себе Україну. Багаторічну працю Б. Штільфріда з розвитку зв'язків із нашою країною було гідно оцінено. У вересні 2000 року ветеран австрійської дипломатії, а тоді керівник «Австрійської Кооперації», був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, а в травні 2002-го йому було присвоєно звання почесного доктора Львівського національного університету імені Івана Франка.

Автори видання «Українці в світі» П. Кардаш та С. Кот визначили хоролий колектив церкви Св. Варвари під головуванням диригента й композитора професора Андрія Гнатишина «одним з кращих у Західній Європі» [4]. Така висока оцінка творчості церковного хору стала можливою саме завдяки величезному авторитету й популярності його керівника, учня видатних діячів українського музичного світу: Станіслава Людкевича, Галини Левицької, Нестора Нижанківського. Андрій Гнатишин керував цим хором із невеликими перервами від 1931 р., коли ще навчався в Новій віденській консерваторії, і до смерті в 1995-му. До спадщини А. Гнатишина належать численні платівки, записані як із хором церкви Св. Варвари, так і з іншими колективами. Хор пропагував українську літургію під час численних виступів у різних церквах Австрії, 12 разів спів хору транслювало австрійське радіо, були його виступи й на віденському телебаченні. У всіх виступах пояснювали особливості греко-католицького обряду, звичаї українського народу. На віденському радіо хор записав «Церковні та народні пісні України», «Воскресні пісні й гаївки», «Українські коляди», «Воскресна утрєня» та «Коляди слов'янських народів». У видавництві «Хвилі Дніпра» в Клівленді (США) у виконанні хору церкви Св. Варвари

під керівництвом А. Гнатишина записано платівки «Українські народні пісні», «Церковні пісні» (1958 р.), «Українські коляди» (1960 р.), «Воскресні пісні й гаївки» (1961 р.), «Воскресна утрєня» (1970 р.). Проте, мабуть, найвагомішою подією в його творчому житті було диригування хором церкви Св. Варвари та іншими хорами (усього 600 співаків) під час служби в соборі Св. Петра в Римі, яку з нагоди 1000-ліття хрещення України-Русі відправив Папа Іван Павло II. А. Гнатишин – автор близько 700 оригінальних і в обробці інструментальних та хорових, духовних і народних творів, зокрема й двох опер, що звучали на сценах багатьох країн світу. Наприклад, у листопаді 1989 року в Детройті (США) в присутності автора вперше було виконано його кантату на слова І. Франка «Рука Івана Дамаскіна». У грудні 1991 року у Відні було урочисто відзначено 85-річчя від дня народження ушавленого композитора. Вітаючи ювіляра, Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні зачитав послання Секретаря правління Спільки композиторів України, народного артиста України Івана Карабиця, у якому, зокрема, було сказано: «Ваша діяльність як відомого віденського композитора й керівника хору при церкві Св. Варвари добре знана й у нас на Україні та викликає велику пошану серед усіх Ваших колег. У справі благородного високого служіння мистецтву Ви є прикладом для композиторської молоді, для музикантів-виконавців...».

У жовтні 1990 року А. Гнатишин через шістьдесят років уперше відвідав Україну. Газета «Молода Галичина» тоді писала: «Львів'яни вітають маєстро. Сьогодні й завтра в концертному залі імені С. Людкевича львівської філармонії відбудуться авторські вечори одного з найушавленіших українських композиторів і диригентів професора Андрія Гнатишина з Відня». Тоді ж він відвідав своє рідне село Чижиків біля Львова. Наступного разу, у 1994 році, концерт творів митця проходив у Київському залі органної та камерної музики.

Багатогранній творчості А. Гнатишина присвячено понад 150 публікацій у наукових виданнях, періодиці багатьох країн. Ось як пише про нього Антін Рудницький у своєму історико-критичному огляді «Українська музика»: «Стиль музики Гнатишина нескладний і цілком консервативний, але ефектовний. Завдяки гармонійній і мелодійній простоті його музичної мови, деякі його хори й сольспіви залюбки виконуються» [5]. У 1994 році у Відні видано цікавий збірник «Диригент і композитор Андрій Гнатишин. Матеріали до біографії», де вміщено не лише розгорнуту біографію маєстро, а й статті, каталог музичних творів, а також бібліографію публікацій про ушавленого українця. Із великою шаною тримаю у своїй бібліотеці цей збірник з автографом Андрія Гнатишина: «Великоповажній Родині Пана посла Костенка у Відні». Після смерті композитора в 1995 р. його музичну спадщину, книги й значну частину архіву, за його заповітом, було передано

Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні вручає срібні відзнаки “Почесного філателіста України” Голові СУФА (Спільки українських філателістів Австрії) Стефанії Марцінгер-Романишин та Почесному голові СУФА Борису Ямінському (листопад 1991 року)

Permanent representative of Ukraine at international organizations in Vienna grants silver awards of the “Honourable Philatelist of Ukraine” to the Chairman of the Ukrainian Philatelic Society in Austria (UPSA) Stefania Martsinger-Romanyshyn and the Honorary Chairman of the UPSA Borys Yaminskyi (November 1991)

до Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського в Києві. А з нагоди 100-річчя від дня його народження на фронтоні церкви Св. Варвари у Відні, де багато десятиліть він керував церковним хором, у грудні 2006 року відкрито присвячену митцю художньо-меморіальну дошку. Урочисто її відкрили генеральний вікарій, мітрат Олександр Остгайм-Дзерович та Голова Львівської обласної адміністрації Петро Олійник.

1967 р. десять представників української діаспори в Австрії на своєму зібранні ухвалили рішення про створення Союзу українських філателістів Австрії (СУФА). Незважаючи на те що товариство засновували як філателістичне, його фундатори поставили перед собою масштабніші цілі: інформувати австрійську громадськість про історію, культуру, релігію, звичаї та традиції українського народу. Першим його головою був Юліан Костюк. Поміж постійних членів СУФА було чимало етнічних австрійців. Завдяки добрим контактам із керівництвом Австрійської пошти, від самого початку існування товариства на її виставках, передусім із нагоди Різдва та Великодня, СУФА мала свій поштовий кіоск, де здійснювала спеціальні погашення штемпелями з двомовними німецько-українськими написами. Різдвяні виставки, як правило, проходили в прекрасних готичного стилю

залах Віденської ратуші. Унікально, що Австрійська пошта понад чотири десятиліття була єдиною за межами України, яка на своїх штемпелях (а їх було більше 200) вживала українські тексти. Авторами україномовних штемпелів були відомі австрійські художники-графіки, як-от Александер Сіктус фон Реген, Вернер Пфайлер, Екегард Парік, Аугуста Бечкер. У 70–80-ті роки минулого століття чимало їх виготовив австрієць українського походження, один із засновників СУФА, Ерхард Штайнгаген. Батько його родом із Чернівців, але народився він 1941 р. в польському містечку Явір, у великому таборі для репатрійованих українців. Навчався у Віденській вищій школі графіки. У своєму інтерв'ю відомій українській поетесі Людмилі Сकिрді «Я залишаюсь українцем...», надрукованому в січні 1991 року в журналі «Україна», він, зокрема, розповідає: «За останні роки я зробив близько тридцяти поштових штемпелів, значна кількість з яких пов'язана з історією і культурою українського народу. В кожній мініатюрі я вирізняв головну ідею, стрижневий образ-символ. Мені хотілось у строгих лініях передати поетичність, романтичність мого народу, привнести елементи національної української орнаментики, використати українські шрифти. Одне слово – донести наш національний дух» [6]. До речі, він ґрунтовно вивчав техніку виготовлення шрифтів, писання ікон. У двох номерах (21 та 22) журналу «Вісті СУФА» за 1990–91 рр. вміщено статтю Е. Штайнгагена «Українська ікона».

Окрім спеціальних поштових штемпелів, на виставках презентували святкові конверти та листівки Австрійської державної пошти з написами українською мовою. Усього їх за час існування товариства було випущено понад 150. Майже щороку друкували 4–6 конвертів та листівок. Винятком став 1983 р., коли їх було 12. І цьому є своє пояснення. Того року вшанували 300-річчя участі українських козаків у битвах із турками під Віднем, 300-річчя започаткованої Ю. Кульчицьким віденської кав'ярні, 70-річчя українського Пласту. Крім цього, із нагоди виставок поштових марок СУФА австрійською поштою було випущено 15 так званих чорнодруків – листівок із незубкованими пробними марками, що друкуються перед випуском кожної поштової марки. Унікальністю цих святкових конвертів було й те, що на зворотному боці кожного з них уміщено текст трьома мовами – німецькою, українською й англійською – зі стислим поясненням зображеного на лицьовому боці. Наприклад, на конверті з портретом Т.Г. Шевченка, презентованому 2 грудня 1989 року, окрім короткої біографії Кобзаря, читаємо: «Ще в нинішніх часах слово Шевченка являється закликком до протесту проти придушення слабких через безсердечних сильних, його поезія збуджує в нас милосердя з болем підкорених і позбавлених з прав; бо всі ці фактори стрічаємо ще в сучасності». До речі, спеціальний поштовий штемпель до ювілею Т.Г. Шевченка виготовив Ерхард Штайнгаген.

OFFIZIELLES FESTKUVERT
СВЯТОЧНА КОВЕРТА

TARAS H. SCHEWTSCHENKO
ТАРАС Г. ШЕВЧЕНКО

ERSTTAG

ОФІЦІЙНИЙ КОНВЕРТ ПЕРШОГО ДНЯ
OFFIZIELLER ERSTTAGBRIEF

Weihnachten - РІЗДВО ХРИСТОВЕ - Christmas
1995

UKRAINISCHE WEIHNACHTSIKONE (17. JH.)
УКРАЇНСЬКА ІКОНА РІЗДВА ХРИСТОВОГО (17 СТ.)

Святкові конверти австрійської пошти зі спеціальними поштовими штемпелями СУФА німецькою та українською мовами

Festive envelopes of Austrian post office with special UPSA post stamps in German and Ukrainian

ERSTTAG

ОФІЦІЙНИЙ КОНВЕРТ ПЕРШОГО ДНЯ
OFFIZIELLER ERSTTAGBRIEF
Volksgruppen-Minderheiten in Österreich

VIEDENSKÍ SLOVÁCI SRDEČNE POZDRAVUJÚ

GRADIŠČANSKI HRVATI U AUSTRIJI

MIRNO LE ROMENGE U PRO ZILO TEM

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В АВСТРІЇ.....

AUGUSTINO LICHTNER DEL UMBANE
IN CARTEPOSTALE (1995-1998)

Святкові конверти австрійської пошти зі спеціальними поштовими штемпелями СУФА німецькою та українською мовами

Festive envelopes of Austrian post office with special UPSA post stamps in German and Ukrainian

На першій виставці поштових марок СУФА в червні 1967 року було представлено святковий конверт, випущений накладом 5 тисяч примірників, та спеціальний поштовий штемпель із написом німецькою та українською мовами, присвячений 100-річчю канонізації Св. Йосафата. І в наступні роки релігійна тематика була однією з домінуючих у діяльності СУФА, адже всі його активісти були й членами Церковного братства Св. Варвари. На святкових конвертах і листівках було представлено ікони греко-католицької церкви у Відні, деталі її інтер'єру, інші українські церкви. Виразними були конверти зі спеціальними поштовими штемпелями, присвяченими 1000-літтю хрещення України-Русі, 1100-літтю смерті Св. Мефодія, 200-літтю церкви Св. Варвари у Відні, пам'яті кардинала Йосипа Сліпого, який, до речі, був почесним президентом СУФА. Варто також згадати святкові конверти з народними костюмами та звичаями різних регіонів України, портретами Т. Шевченка, І. Франка. Із часу відновлення незалежності України багато чого змінилося в діяльності СУФА, зокрема й у представленні української тематики на святкових конвертах і листівках. Спеціальні випуски їх присвячували річницям встановлення дипломатичних відносин між Україною й Австрійською Республікою, президентам України Л. Кравчуку, В. Ющенку, чорнобильській тематиці.

Завдяки багаторічній тісній співпраці СУФА з Австрійською поштою (понад 40 років існування товариства) здійснено чимало справді унікальних проєктів. У 1979, 1988 та 2007 рр. випущено три австрійські різдвяні поштові марки із зображенням ікон із церкви Св. Варвари. Австрійська пошта в серії т. зв. персоніфікованих марок випустила першу у світі марку з портретом Президента України В. Ющенка. У цій серії з'явився також аркуш марок, кошти від реалізації яких спрямовано на акцію допомоги чорнобильським дітям. Апогеєм діяльності СУФА став ініційований товариством спільний випуск марки, здійснений австрійським та українським поштовими відомствами, із нагоди 750-річчя м. Львова. Перше її погашення відбулось одночасно у Відні та Львові 1 грудня 2006 року.

Із роками СУФА удосконалював інструментарій поширення інформації не лише про свою багатопланову діяльність, а й про події в українській громаді Відня, про історію України, її культуру. Варто наголосити, що в усіх своїх виданнях, як і загалом у засадах своєї діяльності, СУФА уникав гострих політичних питань, традиційно існуючих у середовищі української імміграції. До цього аспекту ми ще повернемося, коли йтиметься про Бориса Ямінського. Спочатку статті про виставки СУФА публікували в україномовному «Альманасі», що його видавало Українсько-католицьке братство імені Св. Варвари. Наприклад, в «Альманасі» за 1971–72 рр. видруковано статтю Б. Ямінського «Українські поштові печатки з Відня». Від 1981 р. двічі на рік виходив ілюстрований двомовний, українсько-ні-

мецький, журнал під назвою «Інформаційний листок СУФА». Окрім інформації про численні щорічні виставки товариства, постійну рубрику «Вісті з українського Відня», у журналі знаходимо статті етнографічного та історичного спрямування: про «Різдвяні звичаї в Галичині та Буковині», «Залізницю в Галичині», «Іван Степанович Мазепа, гетьман України» (А.О. Мартинюк), старовинні фотографії міст Західної України. Не тільки для філателістів цікавими були статті Л.М. Гугеля «Український табір для втікачів у Гмінді, Австрія, 1914–1919, і його поштова діяльність» та «Українська таборова пошта в Регенсбурзі 1946–1949».

У 1988 р. журнал українських філателістів Австрії кардинально змінився. Ці зміни стосувалися не лише його нової назви «Вісті СУФА», нової глянцевої обкладинки, значно більшого обсягу, якіснішого паперу та друку тексту й фотографій, але й, головне, змісту. Оскільки журнал у новому форматі є вагомим джерелом для дослідження історії українсько-австрійських відносин, діяльності організацій українського походження, детальніше зупинимося на його основних тематичних блоках. До того ж не так уже багато є друкованої інформації про українську діаспору Австрії. Окрім уже згаданого видання «Українці в світі» [4], варто назвати статтю Станіслава Лазебника та Павла Орленка «Розсіяні по світах», надруковану в 1991 р. у журналі «Всесвіт» [7].

Як і в попередні роки, на сторінках журналу «Вісті СУФА» активно висвітлювали численні філателістичні виставки товариства з презентаціями нових святкових конвертів, листівок та спеціальних штемпелів, колекцій його членів. Регулярно друкували філателістичні статті: наприклад, Л. Гугеля «Україна: перше видання поштових марок в 1918 році», І. Кузича (США) «Українська серія картинних поштових марок 1920», «Віденське видання», «Україна – бурхлива історія постачає інтересну філателію», В. Білека (Чернівці) «Фауна Буковини на поштових марках». Налагоджено плідну співпрацю журналу з відомим київським філателістом академіком Л. Пирогом. Було надруковано його розвідки «Філателістична україніка – 1990», «Українська музика на поштовій марці», «Спорт України в дзеркалі філателії», «Українські етнографічні мотиви у філателії». Традиційно цікавими були етнографічні статті: «Український народний звичай – коляда», «Українські весняні звичаї», «Український народний одяг», «Українські писанки» (М. Фліг-Мельничук). 1989 р. два числа журналу було присвячено відвідинам української громади Федеральним канцлером Австрійської Республіки Францем Враніцким та 150-річчю від дня народження Тараса Шевченка, а в березні 1992 року спеціальний номер журналу було видано з нагоди 25-річчя СУФА.

Перебудова в СРСР, а згодом і його розвал докорінно змінили підвалини співпраці діаспори з Україною, зокрема й на терені філателії. На сторінках журналу «Вісті СУФА» 1989 р. вперше друкували конверти зі штемпелями

пошти СРСР, а з 1990-го з'явилася нова рубрика – «Українська сучасна філателія». Окрему статтю під назвою «Київський фотоальбом» присвячено першому візиту керівництва СУФА в Україну у вересні-жовтні 1990 року, зустрічам у Спільці філателістів України, Товаристві «Україна», їхній поїздки до Канева. У листопаді 1990 року журнал надрукував німецькою, українською та англійською мовами текст Декларації про державний суверенітет України.

Від 1988 р. було розпочато активну співпрацю з керівництвом СУФА Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні, а згодом першого Посла України в Австрійській Республіці. Журнал «Вісті СУФА» постійно друкував матеріали про заходи, в яких брав участь український дипломат. Саме в цьому виданні для історії зафіксовано урочисте підняття 8 грудня 1991 року українського прапора в Постійному представництві СРСР при міжнародних організаціях у Відні. Цій пам'ятній події присвячено статтю «Жовто-блакитний стяг замайорів у Відні». 22 квітня 1992 року у Віденській ратуші з нагоди встановлення дипломатичних відносин між Україною й Австрією було проведено виставку поштових марок СУФА. У журналі було широко висвітлено церемонію вручення Президенту Австрійської Республіки Курту Вальдгайму вірчих грамот Посла України. Із 1993 р. в журналі з'явився постійний розділ «З хроніки Посольства України в Австрії», де вміщували інформацію про перші кроки українських дипломатів у цій дружній нам країні. Не без їхньої безпосередньої участі українська мова вміщених матеріалів стала більш сучасною. Тоді ж було започатковано нову фоторубрику «Київ сьогодні».

На сторінках журналу дедалі частіше з'являлися статті філателістів України, наприклад, Б. Нартковського «Українському футболу – 100 років». Декілька цікавих статей надрукував голова правління Спільки філателістів України В. Бехтір – «Перші українські поштові марки та їх автори», «Нові випуски марок пошти України». Значну увагу фахівців-філателістів, і не лише в Україні, привернули «провізорії». На початку 90-х років минулого століття в нашій країні була унікальна ситуація, коли за відсутності оригінальних марок пошти незалежної Української держави, з метою нормального функціонування в країні поштового зв'язку, в окремих її регіонах на конвертах і марках СРСР було дозволено друкувати дані української пошти. Цій темі було присвячено статті Г. Макаренка «Провізорії Житомирщини», О. Панчука «Перший випуск провізорій української пошти, випущений на Буковині», О. Панчука й І. Гонцарюка «Другий випуск провізорій української пошти, випущений на Буковині», О. Когана й О. Івахно «Харківські провізорії 1992 року», Б. Гребеніченка «Пошта м. Обухова у 1993–1994 роках», А. Штольберга (ФРН) «Провізорії пошти України – як приклад: Миколаїв», Л. Гутеля (США) «Відбитки номіналів “пошта України” на поштових відправленнях колишнього Радянського Союзу», «Київські тимчасові випуски 1992 р. пошти України».

300 JAHRE ENTSATZ VON WIEN
300-ЛІТТЯ ВІДСІЧІ ВІДНІЯ

1683-1983

OFFIZIELLE SONDERPOSTKARTE
ОФІЦІЙНА ЛИСТІВКА

1992

AUFNAHME DIPLOMATISCHER
BEZIEHUNGEN
ÖSTERREICH – UKRAINE
ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ
ВІДНОСИН
АВСТРІЯ – УКРАЇНА

Поштові листівки австрійської пошти зі спеціальними поштовими штемпелями СУФА німецькою та українською мовами

Postcards of Austrian post office with special UPSA post stamps in German and Ukrainian

Журнал вміщує цікаві статті київських авторів про різні сторінки історії України, наприклад, О. Апанович «Церква на Запоріжжі», О. Ющенко «Лицар українського відродження» (про М.С. Грушевського), Ф. Погребенника «Іван Франко і Відень», «Велична і трагічна доля пісні-гімну “Ще не вмерла Україна”», О. Шагова «Академік Іван Горбачевський – відомий і невідомий», В. Козака «Українці у фашистських концентраційних таборах». Традиційно в журналі друкували також львівських авторів, як-от статті Б. Якимовича «За Україну, за її волю...: До 80-річчя створення Українських січових стрільців», О. Семотюка «Класик австрійської літератури. 100 річчя з дня народження Йозефа Рота». Українські автори урізноманітнювали й етнографічну тематику журналу, наприклад, статті І. Бабенка «Як святкують Великдень в Україні», Г. Белікової «Українські різдвяні ікони в збірці Державного музею українського образотворчого мистецтва в Києві», О. Клименко «Гончарство України».

У 1992 році відзначено 25-річчя СУФА. Цій події присвячено спеціальний випуск журналу «Вісті СУФА», в якому вміщено привітання товариству Федерального президента Австрії Курта Вальдгайма, Президента України Леоніда Кравчука, Федерального канцлера Австрії Ф. Враніцкоґо, федерального міністра громадської економіки й транспорту Р. Штрайхера, міністра культури України Л. Хоролець, архієпископа, почесного президента СУФА М. Марусина (Італія), генерального директора Австрійської залізниці, почесного голови СУФА Г. Ібляйса, генерального директора Австрійської пошти, почесного члена СУФА Й. Сінделька, Тимчасового повіреного України в Австрії Ю. Костенка, мітрата О. Остгайм-Дзеровича, президента Союзу австрійських філателістичних товариств В. Подлезака, голови правління Спілки філателістів України В. Бехтіра, голови Українського філателістичного союзу В. Лянса (Нідерланди), голови Союзу українських філателістів і нумізматів Б. Паука (США), ректора Папської української колегії Св. Йосафата, почесного члена СУФА С. Мудрого (Італія), голови Українського католицького братства Св. Варвари у Відні І. Жупника, голови Українського культурного товариства Буковина у Відні Л. Мельничука. Як бачимо, свою повагу та вдячність за багаторічну плідну діяльність СУФА висловили не тільки «колеги по цеху», філателісти різних країн, а й керівники України й Австрії, в ім'я дружби та взаєморозуміння між народами яких, власне, і працювали члени цього товариства. Перший Президент України Л.М. Кравчук у своєму зверненні до членів СУФА, зокрема, наголошував: «Щиро вітаю вас з нагоди 25-річчя утворення вашого об'єднання. Ця ювілейна дата збіглася із знаменними подіями в Україні, яка переживає історичну епоху демократичних перетворень, глибоких економічних реформ, становлення незалежної соборної державності. Утвердженню молодій Українській держави у світі, по-

ширенню правдивої інформації про неї сприяє і, я певен, буде сприяти надалі діяльність вашої Спілки. За це від імені народу України складаю вам сердечну подяку. Переконалий, що ваші контакти з історичною Батьківщиною нині одержать новий імпульс, а співробітництво з Спілкою філателістів України стане ще більш тісним».

Тимчасовий повірений України в Австрійській Республіці, зі свого боку, у вітальному листі від 26 лютого 1992 року, зокрема, зазначав: «Багаторічна плідна діяльність на терені філателії – численні виставки, підготовка чудових мініатюр – штемпелів та конвертів, видання унікального двомовного журналу “Вісті СУФА”, завоювали Вам безсумнівний авторитет й повагу в усьому світі. Радію з того, що вже кілька років Ви маєте творчі зв’язки з філателістами в Україні. Це ще один місток дружби і взаєморозуміння між українським та австрійським народами. Ваша організація чимало зробила, й сподіваюся, ще зробить для консолідації української громади в Відні, та й у цілій Австрії. В той же час Ви несете у широкий світ знання про історію, культуру, традиції та звичаї України».

Справді, від перших днів співпраці Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні з керівництвом СУФА на порядок денний було винесено питання налагодження їхніх контактів із філателістами України. В УРСР тоді фахівцям вже добре було відомо про багаторічну унікальну працю віденських колег із пропаганди українства через поштові мініатюри. Нині є сенс повернутися до подій, що мали місце три десятиліття тому, і побачити, як поступово, крок за кроком, за активної участі українських дипломатів, було розпочато співпрацю філателістів Києва та Відня. 10 січня 1989 року на адресу СУФА надійшов лист такого змісту: «Панове! Правління Українського республіканського відділення Всесоюзного товариства філателістів звертається до Вас з пропозицією встановити зв’язки між нами з метою пропаганди української тематики в філателії. В разі Вашої згоди просимо надіслати відповідь на адресу...». Лист підписав Голова правління республіканського відділення товариства філателістів Володимир Бехтір, який згодом зробив багато корисного для розвитку співпраці між Україною й Австрією в цій сфері. Звичайно, таку пропозицію було підтримано, і 29 січня 1989 року Голова СУФА Стефанія Марцінгер-Романишин писала: «Дуже радо нав’яжемо з Вами контакт на філателістичному полі з метою пропаганди української тематики. Сьогодні надсилаємо Вам кілька з наших святочних коверт із штемпелями-печатками австрійської пошти, що мають український напис». Минуло небагато часу – і київські філателісти звернулися до СУФА з діловими пропозиціями. Треба визнати, що під час перебування у відпустці в Києві Постпред України при міжнародних організаціях у Відні попередньо обговорив їх із В. Бехтіром. У листі від 20 жовтня 1989 року голова Спілки філателістів

УРСР В. Бехтір та комерційний директор, голова кооперативу «Центр молодіжних ініціатив» І. Бабков писали: «Маючи на меті дальше поглиблення контактів за інтересами між нашими філателістичними організаціями, пропонуємо укласти угоду про співробітництво. Одним з реальних кроків такого співробітництва може бути організація обміну спеціалізованими групами колекціонерів, кожна у складі 20–25 осіб, з тривалістю поїздки 8–10 діб, на безвалютній основі. Ми запрошуємо першу таку групу відвідати Київ у жовтні наступного року, зважаючи на те, що 5–7 жовтня 1990 року тут заплановане проведення філателістичної виставки поштової адміністрації Організації Об'єднаних Націй. Програма перебування у Києві крім зустрічей із радянськими філателістами на згаданій виставці і в клубах передбачає також різноманітні екскурсії по місту із відвідуванням Києво-Печерської лаври, музеїв і театрів тощо, одноденні туристичні поїздки до старовинних міст Чернігова, Канева, Переяслава-Хмельницького. Якщо у Вашому листі-відповіді буде схвально оцінено цю пропозицію, ми надішлемо проект угоди про співробітництво, програму прийому та умови обміну спеціалізованими групами колекціонерів. Чекаємо Ваших пропозицій і проектів планів подальшої співпраці». Запрошення українських філателістів було реалізовано, й у жовтні 1990 року керівництво СУФА відвідало Україну. У листопаді того ж року фотоінформацію про цю поїздку вмістив журнал «Вісті СУФА» [8]. Невелику статтю про візит представників СУФА до Товариства «Україна» під назвою «Марки – українською» О. Гавура надрукувала в газеті «Вісті з України» [9].

Підсумком перших років продуктивної співпраці філателістів двох країн став візит до Відня голови Асоціації філателістів України В. Бехтіра в листопаді 1994 року. Крім участі у 24-й різдвяній виставці СУФА, відвідання Австрійської державної друкарні, Європейської та Віденської дирекцій Поштової адміністрації ООН він узяв участь в урочистому прийомі з нагоди відкриття Посольства України в Австрійській Республіці. До речі, враховуючи багаторічну допомогу й сприяння в організації співпраці філателістів двох країн та у зв'язку із завершенням каденції першого Посла України у Відні, виїздом до Бонна, на зазначеній 24-й різдвяній виставці у Віденській ратуші його було обрано почесним членом СУФА, а також вручено диплом Заслуженого філателіста України. Свої враження від перебування у Відні В. Бехтір виклав у статті «Ще декілька нових кроків на шляху поглиблення давніх міцних зв'язків», надрукованої в березневому номері за 1995 рік журналу «Вісті СУФА» [10].

Одним із виразних напрямів співпраці філателістів України й Австрії був взаємний обмін колекціями, що експонували на виставках. На початку грудня 1989 року вперше у Відні було представлено марки з колекції киянина О. Яременка. У листі до нього від 11 грудня 1989 року голо-

Засідання президії Австрійсько-українського товариства (АУТ) 26 червня 1994 р. Президент товариства, міністр фінансів Австрійської Республіки В. Кліма, виконавчий президент АУТ Б. Ямінський, посол України в Австрії Ю. Костенко

Meeting of the Presidium of the Austrian-Ukrainian Association (AUA) on June 26, 1994 – President of the Association, Minister of Finance of the Republic of Austria V. Klima, Executive President of the AUA B. Yaminskyi, Ambassador of Ukraine to Austria Yu. Kostenko

ва СУФА Стефанія Марцінгер-Романишин, зокрема, писала: «Від імені управи Союзу Українських Філателістів Австрії (СУФА) щиро дякую, що Ви переслали нам Ваш філіателістичний експонат “Життя і слава Тараса Шевченка” для нашої 19-ої різдвяної виставки поштових марок СУФА у віденській ратуші, що відбулася в часі від 1 до 3 грудня ц. р. Ваша збірка була дійсно атракцією тої виставки і ми Вам дуже дякуємо. Як нагороди передаємо для Вас медалю віденського бургомістра-посадника і кубок культурного відділу міста Відня. Маємо надію, що й в будучині братимете участь в наших виставках». Активну участь у сприянні обміну експозиційними матеріалами тоді брав Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні. Ось як про це писала В. Бехтіру Стефанія Марцінгер-Романишин у листі від 29 квітня 1990 року: «Наш спільний знайомий Юрій В. Костенко згодився на те, що в червні, коли поїде до Києва, взяти зі собою один експонат нашого почесного голови Бориса Володимировича Ямінського під назвою “Народна ноша й народне мистецтво східньої і полуднево східньої Європи”. Цю збірку можете виставити у приміщенні Вашої постійно діючої республіканської філіателістичної

виставки у Києві». Зі свого боку, В. Бехтір у листі до Стефанії Марцінгер-Романишин від 10 вересня 1990 року зазначав: «Користуючись нагодою, передаємо Вам через п. Ю.В. Костенка експонат “Міста України” на 114 аркушах. Це фрагмент колекції відповідального секретаря Співки філателістів УРСР А. Е. Бранделіса. Зважаючи на досить великий обсяг експоната, пропонуємо Вам самим визначитись, скільки стендів Ви матимете змогу розмістити на 20-й різдвяній виставці СУФА. Зараз колекція п. Б.В. Ямінського експонується у нас, в приміщенні республіканської постійно діючої філателістичної виставки, викликаючи великий інтерес відвідувачів, а ближчим часом ми перевеземо її до Одеси, де з кінця вересня до середини жовтня відбудеться двостороння міжнародна виставка “Україна–Словаччина”. Після цього, як і домовлялися, цю колекцію повернемо до Відня». Варто сказати, що колекцію Б. Ямінського на цих двох виставках відзначено почесними медалями та дипломами Співки філателістів УРСР і Всесоюзного товариства філателістів. А. Бранделіс за участь у 20-й різдвяній виставці СУФА отримав «почесну чашу банку міста Відня “Ц” і медалью посадника міста Відня, що зображує віденську ратушу». І в наступні роки почесні нагороди отримували, наприклад, австрієць Й. Марцінгер за колекцію «300-ліття відсічі Відня і українські козаки», українець В.К. Канський за експонати «Музична Україна» й «Музика Австрії», що експонували на 21-й різдвяній віденській виставці в листопаді-грудні 1991 року.

Незалежність Української держави відкрила нові горизонти співпраці філателістів двох країн. Зокрема, поживавився обмін філателістичним матеріалом – новими марками, конвертами як австрійської, так і української пошти. СУФА значно сприяв тому, аби на пропозицію Асоціації австрійських філателістичних товариств українську асоціацію було прийнято до Міжнародної федерації філателістів. Саме СУФА в грудні 1991 року повідомив Австрійську державну друкарню (АДД) про зацікавленість нашої країни у випуску у Відні поштових марок України. Шляхом переговорів, зокрема й під час візиту до австрійської столиці заступника міністра зв'язку України М. Стародуба, було досягнуто домовленостей про друк в АДД українських марок. За відсутності в української сторони валюти для їх оплати, було відпрацьовано схему: робоча група АДД і німецька фірма Ріхард Борек фінансують проект, а їхні витрати покривають за рахунок продажу деякої кількості надрукованої продукції (30 тисяч із 1 мільйона марок). Віддаючи належне активній участі СУФА в цьому проекті, першою маркою української пошти, надрукованої АДД 27 листопада 1992 року, стала мініатюра «Українська діаспора в Австрії». У наступні роки у Відні друкували марки «З Великоднем!», «Герб Київщини», «Герб Львівщини», «Кардинал Йосип Сліпий», «75 років першого міжнародного поштового

перельоту Відень-Краків-Львів-Київ», «Декларація прав людини». Прикро, що цей проєкт тривав недовго. Інтереси окремих спритних ділків в Україні взяли гору, частину отриманих із Відня марок почали продавати на чорному ринку за кордоном за демпінговими цінами, що й підірвало економічну основу проєкту.

Але повернемося до журналу «Вісті СУФА». Його успішну діяльність на терені розвитку українсько-австрійської співпраці щиро вітали не тільки в Австрії, а й в Україні. Так, регіональна чернівецька газета «Час» за 25 лютого 1994 року писала: «...знайшлися на австрійських кресах люди, котрі поставили собі за життєву мету пропагувати національні мистецькі набутки, знайомити з ними широкі верстви поцінювачів у європейському і віддаленому зарубіжжі...» [11].

У грудні 1995 року ще раз ґрунтовно змінився формат журналу. З ініціативи керівництва створеного в попередні роки Австрійсько-українського товариства (АУТ) та СУФА було започатковано видання німецькою та українською мовами журналу «Австрійсько-український огляд», складовою частиною якого став журнал «Вісті СУФА». Інколи з'являлись і спеціальні номери, котрі були присвячені якійсь одній темі. Наприклад, спецвипуск «Австрійсько-українського огляду» за червень 1996 року було присвячено темі Чорнобиля, а за травень 1999-го – темі «Іван Франко і Відень». Анонсуючи новий часопис, його видавці, між іншим, зазначали: «Хто вже був читачем журналу “Вісті СУФА”, той одразу відчує, читаючи сторінки нового видання, його внутрішню близькість із своїм попередником, оскільки за останні роки “Вісті СУФА” друкували не тільки статті про філателію, а й освітлювали багато інших тем стосовно спільного історичного та культурного розвитку в Австрії та Україні. Цю ж лінію потрібно продовжувати і далі в “Австрійсько-українському огляді”, і ми хочемо запевнити філателістів, що філателістична частина і в майбутньому буде зберігатися в новому виданні. Ми будемо старатися регулярно видавати наш австрійсько-український журнал двічі на рік, присвячуючи інформативні і численні статті спільним політичним, економічним, історичним, культурним, музичним, науковим, релігійним, спортивним та іншим проблемам і таким чином сприяти розвитку та поглибленню зв'язків між нашими двома країнами у різних галузях» [12].

Варто відзначити, що плідна діяльність журналу не залишилася поза увагою українських дослідників австрійсько-українських відносин. Так, О.О. Песчаній у статті «Австро-українські стосунки 90-х років ХХ століття на сторінках “Вістей СУФА” й “Австрійсько-українського огляду”», аналізуючи тематичну політику редакцій цих видань, писав: “...дослідник подій останнього десятиріччя минулого століття може знайти відомості з таких питань австрійсько-українських відносин: ставлення пер-

ших осіб Австрії до відносин з Україною, візити головних осіб держав, міністерські візити, візити законодавців, робота українського Посольства в Австрії, діяльність української діаспори в Австрії з налагодження контактів з Україною, культурні відносини між Австрією і Україною, налагодження відносин між регіонами Австрії та України, благодійницькі акції австрійської сторони, проблемні прояви у австрійсько-українських відносинах, налагодження авіаційного сполучення, освітні контакти, проблема остарбайтерів, збереження історичної пам'яті про перебування українців на австрійській землі та інші» [13]. Справді, нові політичні реалії у двосторонніх відносинах гідно відображено на сторінках журналу. Широко висвітлювали візити до Австрії президентів Л. Кучми та В. Ющенка й в Україну – федеральних президентів Т. Клестіля та Г. Фішера. З'явилися нові рубрики інформаційних повідомлень: «Вісті АУТ», «Хроніка Української греко-католицької центральної парафії Св. Варвари у Відні», «Хроніка Посольства Республіки Австрія в Україні». Новим позитивним напрямом стало вміщення в журналі численних матеріалів про Львів та Львівщину, візити керівництва регіону до Австрії, більше того, сам журнал почали друкувати у Львові. Цьому дуже завдячувала підтримка журналу Почесним консулом Австрії в Західній Україні Ярославом Наконечним. На шпальтах журналу з'явилася реклама підприємств українських спонсорів.

Як і обіцяли видавці «Огляду», філателістична тематика була в ньому однією з головних. Наприклад, тривала публікація статей щодо провізоріїв, зокрема В. Рейниша «Провізорії м. Донецька та області». З ініціативи голови Львівської крайової організації Українського філателістичного товариства Р. Бишкевича в журналі було розгорнуто дискусію щодо правомірності випуску цих тимчасових знаків оплати поштових пересилань.

У червні 1992 року українська громада Відня заснувала нову організацію – Австрійсько-українське товариство (АУТ). Проголошення незалежності України, а також відновлення її дипломатичних відносин з Австрією сприяли організації товариства дружби, що мало на меті розвивати й підтримувати існуючі вже протягом століть стосунки та спільні історичні зв'язки між народами двох країн у галузі політики, науки, культури та релігії. Як бачимо, на відміну від існуючих уже чимало років Церковного братства Св. Варвари, СУФА, Товариства «Буковина», Українського жіночого союзу Австрії, Українського лікарського товариства Австрії, діяльність АУТ набула певного політичного спрямування. За рекомендацією Федерального канцлера Ф. Враніцкокого, першим президентом товариства було обрано тодішнього міністра фінансів Віктора Кліму. Після призначення його Федеральним канцлером наступним головою АУТ став міністр фінансів Рудольф Едлінгер, який і після виходу на пенсію у 2002 році

тривалий час продовжував очолювати це товариство. 1994 р. першого Посла України в Австрії обрали віце-президентом АУТ. До речі, у листопаді 2007-го на урочистому зібранні в гербовому залі Віденської ратуші з нагоди 15-річчя відновлення дипломатичних відносин між Україною та Австрією, 15-річчя АУТ і 40-річчя СУФА автор цих рядків, як заступник міністра закордонних справ України, вручив Р. Едлінгеру орден «За заслуги» III ступеня. А в травні наступного року першого Посла України у Відні було обрано почесним членом АУТ.

У тісній співпраці з Посольством України у Відні АУТ реалізувало чимало визначних проєктів. Варто згадати встановлення у Відні пам'ятників українським козакам у парку Тюркеншанц та Івану Франку біля церкви Св. Варвари, у Маутгаузені та його філії Ебензее – українським політичним в'язням; меморіальних дошок у Відні видатним українцям: Пантелеймону Кулішу й Івану Пулюю, Михайлові Грушевському, Лесі Українці, Лесю Курбасу, Іванові Горбачевському, першому ректорові Чернівецького університету Костянтиніві Томащуку, Андрієві Гнатишину, а також Вільгельму фон Габсбургу, архікнязю Василеві Вишиваному. Були й інші вагомні проєкти, що сприяли успішному розвитку українсько-австрійських відносин. Наприклад, у 2004 р. товариство організувало «круглий стіл» політиків Відня та Києва «Шлях до Європейського Союзу». Значну увагу в роботі АУТ було приділено оздоровленню та відпочинку в Австрії українських дітей, які постраждали від наслідків Чорнобильської аварії. Товариство зі своїх фондів виділило понад сто тисяч євро на зазначені цілі, а також на закупівлю медичного обладнання та медикаментів для дитячих лікарень України, на гуманітарні транспорти до нашої країни. Організовували виступи на австрійських сценах, зокрема у Віденській ратуші, українських хорів і танцювальних колективів. У 1994 році АУТ видало кілька чисел журналу «КиївВідень», членом редколегії якого, до речі, був перший Посол України в Австрії, а в 1995-му, як уже зазначено вище, почали видавати солідний часопис «Австрійсько-український огляд», де публікували статті на політичні, наукові та культурно-освітні теми.

Другу частину статті буде надруковано в журналі «Дипломатія без кордонів» № 8.

1. Над синім Дунаєм. Збірник Українського академічного товариства «Січ» у Відні. – Відень, 1932.
2. Правда про унію. Документи і матеріали. – Львів: «Каменярь», 1981. – С. 278–283.
3. Дзерович О. Напівник церковний. – Рим, 1959.
4. Кардаш П. Українці в світі. – К.–Мельбурн, 1995. – С. 51.
5. Рудницький А. Українська музика. Історико-критичний огляд. – Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1963. – С. 181–182.
6. Скирда Л. Я залишаюсь українцем... // Україна. – № 1. – С. 32–33.
7. Лазебник С. Розсіяні по світах // Всесвіт. – 1991. – № 1. – С. 217–218.
8. Вісті СУФА. – 1990. – № 21. – С. 48–54.
9. Гавура О. Марки українською // Вісті з України. – 1990. – № 47.

10. Бехтір В. Г. Ще декілька нових кроків на шляху поглиблення давніх міцних зв'язків // Вісті СУФА. – 1995. – № 29. – С. 54–58.
11. Час. – 25 лютого 1994 року.
12. Австрійсько-український огляд. – 1995. – № 1(30). – С. 4.
13. Песчаній О.О. Австро-українські стосунки 90-х років ХХ століття на сторінках «Вістей СУФА» та «Австрійсько-українського огляду». – Сумський історико-архівний журнал. – 2010. – № VIII–IX. – С.118–119.

Yurii KOSTENKO,
*Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary of Ukraine*

UKRAINIANS IN AUSTRIA

Abstract. Social life of Austrians of Ukrainian origin in the late 20 – early 21 century was traditionally concentrated around the Greek and Catholic Church of St. Barbara in Vienna. Together with the revival of Ukrainian independence, its leading associations obtained new character, namely, the Austrian Union of Ukrainian Philatelists and the Ukrainian-Austrian Association were established. The following magazines have made an important contribution to the promotion of positive image of Ukraine around the world: UBSV – Vereinsjournal, Austrian-Ukrainian Review, Kyiv-Vienna. Prominent culture figures worked fruitfully in the Austrian capital during this period, namely, A. Hnatyshyn, composer and choirmaster, K. Kolotylo, master of art embroidery, artist Kh. Kurytsia-Zimmerman, L. Mudretskyi.

During nearly one and a half century, starting from 1772, a great part of the western Ukraine – firstly Galicia and then Bukovyna – formed part of the Austrian Monarchy. Interests of Ukrainians of these Crown Lands were represented in the Austrian Parliament – the Reichsrat – by the so-called “ruthen” parliamentarians, among which was Mykola Vasylo, the first Ambassador of Ukraine to Vienna in the early 20 century. Many talented Ukrainian youth studied in Austrian universities, prominent figures of national cultures often visited Vienna, namely Lesia Ukrainka, Mykhailo Drahomanov and Ivan Franko. There were also many student- and labour societies.

Key words: diaspora, Austria, philately, culture, art.

Олександр ХАРЧЕНКО,
генеральний директор Українського національного
інформаційного агентства «Укрінформ»

ЯК УКРАЇНІ ДОНЕСТИ СВІТОВІ ПРАВДУ ПРО ВІЙНУ

Анотація. У статті йдеться про те, що демократичні норми свободи слова, плюралізму, розмаїття думок і поглядів, за які так довго боролася і продовжує боротися Україна, вражені війною. Вони не зникли, але змінилися. Війна надала їм більшої гостроти. Окупація Криму та російська агресія на Сході України поділили інформаційний простір на «чорне» та «біле», між якими дуже важко знайти півтони.

Укрінформ став частиною Мультимедійної платформи іномовлення України. Мультимедійна платформа демонструє системний підхід до української інформаційної присутності за кордонами країни.

Ключові слова: Укрінформ, засоби масової інформації, гібридна війна, пропаганда, російський режим.

На п'ятому році протистояння російському агресору та жорстокої війни на Сході, від якої стікає кров'ю вся країна, прийшло холодне розуміння того, що ця трагедія, яку штучно принесли на миролюбну землю України, моторошна суміш жорстокості, ворожнечі, брехні, військової підступності та безчестя, потік ненависті та остраху, який щодня ллється на Україну з російських «зомбоящиків» – уся ця біда надовго. Саме тому варто визнати очевидну річ. Ті демократичні норми свободи слова, плюралізму, розмаїття думок і поглядів, за які так довго боролася та продовжує боротися Україна, – усі ці здобутки також вражені війною.

Вони не зникли, але змінилися. Війна надала їм більшої гостроти. Окупація Криму, російська агресія на Сході України розділили інформаційний простір на «чорне» та «біле», між якими дуже важко знайти півтони.

Тож заклики до пацифізму або неприйняття насильства нині схожі на готовність до капітуляції та сприймаються як частина ворожої інформаційної гри. І коли деякі відомі міжнародні організації вимагають від українських журналістів максимального плюралізму думок, а від української

влади безумовного дотримання найменших нюансів свободи слова, як із цим бути? Як донести до європейських чиновників всю «гібридність» наших українських реалій?

До прикладу: минулої осені, коли виповнився рік від незаконного арешту в Москві кореспондента Укрінформу Романа Сущенка, агентство надіслало цю новину трьом десяткам європейських інформаційних структур. Знаєте, скільки агентств відгукнулось? Одне. Натомість, якби таким же незаконним чином було заарештовано журналіста Франс Прес чи Асошіейтед Прес, поза сумнівом, підтримка була б куди відчутнішою.

Сформулюємо питання простіше – чи має право український журналіст на безпристрасність, на плюралізм, на врахування діаметрально протилежних думок щодо війни та миру в умовах, коли держава в зіткненні з ворогом виборює своє право на існування?

Чинне українське законодавство у сфері ЗМІ, зокрема Закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» та інші базові законодавчі акти в цій сфері надають нам, як фахівцям, широке трактування прав та свобод журналістів і медіа, визначають шляхи конституційного права громадян на отримання інформації та на свободу слова.

Але є в цьому принаймні одна фундаментальна проблема. Усі перераховані вище закони є законами мирного часу. «Особливий період» жодним чином у цих законах не відображений.

Кроком уперед, безумовно, стала Доктрина інформаційної безпеки, яка була затверджена Указом Президента України в лютому 2017 року. Але й цей документ, який констатує агресію Росії проти України, як країни-окупанта ще й у інформаційній сфері, визначає головні загрози та шляхи їх подолання, але навіть цей документ є рамковим і не пропонує сталих або універсальних рішень. Водночас, із медіа щодня перед кожним постають питання, пов'язані з війною.

Донести правду до неукраїнського читача та глядача сьогодні складно ще з однієї причини. Якщо йдеться про російських людей, це є ще складнішим, оскільки кремлівський режим уже давно масштабно застосовував та щоденно продовжує застосовувати інформаційну зброю проти власного народу. Це є одним із головних злочинів путінського режиму. Спеціальна пропаганда зазвичай застосовується проти населення країни-ворога, або ж на окупованих територіях. У випадку сучасної Росії величезний арсенал пропаганди влада спрямувала на власних громадян, створила для них, практично, альтернативну реальність, у якій Росія – це «оточена фортеця», яка перебуває в облозі суцільних ворогів.

Але й на цьому російський режим не зупинився. Далі цю потужну зброю було застосовано проти інших країн – згадаймо вплив на британський Брекзїт, американські, іспанські та інші вибори.

Російській пропагандистській машині, яка чітко працює в координатах «єдїноначалїя», складно протистояти ще й із тїєї причини, що в Україні проводиться роздержавлення ЗМІ.

Один із наших зарубїжних власкорів навїв приклад, який можна вважати доречним у цьому контексті. Під час самїту НАТО в Бухарестї у 2008 році (так, це саме той самїт, де було проголошено, що Україна і Грузїя стануть членами Альянсу, що за кїлька мїсяцїв спровокувало агресїю Росїї в Грузїї) Генеральний секретар, тодї це був Яап де Гооп Схеффер, під час підсумкової прес-конференцї оголосив про створення телевізїйного каналу НАТО. Журналісти відреагували негайно, і буквально в лоба очїльнику НАТО прилетїло запитання – чому Альянс вважає можливим витратити гроші платників податків на власну пропаганду? Схеффер як досвідчений дипломат дав вїдповїдь, яку можна вїднести до «класики» дипломатичного жанру. «Ви, журналісти, як професїонали, завжди намагаєтеся зважати на позицїї всїх сторїн, які беруть участь у подїях. Ми започаткували телевізїйний канал НАТО, щоби краще доносити до вас позицїю союзників у Альянсі. Ви, безумовно, можете вважати це пропагандою та їгнорувати. Але це буде непрофесїйно, адже ви їгноруватимете не телеканал, а позицїю союзників у Альянсі, яку вам, як професїоналам, потрїбно було б враховувати», – сказав тодї цей блискучий оратор.

Тож, незважаючи на процес роздержавлення, в Українській державі мають створюватись надїйні канали комунїкацїї, як з українським суспїльством, так і зовнїшнім свїтом.

Журналісти таких видань не «висиджують» інформацїю в кабїнетах, вони занурюються у вир подїй, їдуть на передову, спїлкуються з безпосередніми учасниками драматичних та сповнених їсторичного змїсту подїй, очевидцями яких ми є сьогодні. Завдяки таким ентузіастам, суспїльство отримує об'єктивну й точну інформацїю, зокрема щодо боротьби з російським агресором.

Сподїваюся, прискїпливий читач погодиться вїднести наше Українське національне агентство «Укрїнформ» до кола саме таких видань.

Вїд початку конфлїкту Укрїнформ був у вирї подїй. 4 вересня 2014 року внаслїдок ворожого обстрїлу, який пїшло вївсья по українських позицїях із територїї Росїйської Федерацїї, загинув наш товариш і друг, кореспондент Укрїнформу Олег Задоянчук, який пїшов на фронт у зв'язку з мобїлізацїєю простим солдатом. Фотограф Укрїнформу Маркїян Лисейко разом зі ще двома колегами з інших видань опинився в самому пеклї Іловайського «зеленого коридору», його знімки постають переконливим свїдченням

тих трагічних подій та російських злочинів. Добровільно увійшов до лав Збройних сил наш відеооператор Євген Цариценко. Два роки прослужив командиром танкового екіпажу фахівець Укрінформу Петро Бей. Таких прикладів є чимало. Журналісти агентства не лише постійно тримали руку «на пульсі» антитерористичної операції й пізніше – операції Об'єднаних сил, деякі з них безпосередньо брали участь у цих подіях.

Укрінформ – це лише одне з українських видань, у яких активно реагують на пов'язані з війною події та доносять до суспільства достовірну та правдиву інформацію. Але наше агентство – чи не єдине державне джерело такої інформації, що робить нас додатково відповідальними. Адже саме з нами часто пов'язують відображення офіційної позиції української влади щодо подій в Україні та навколо її протистояння російській навалі.

Те, що відбувається нині між Україною й Росією – це не просто війна, це світоглядний конфлікт, конфлікт між майбутнім і минулим, між світлом і темрявою, між добром і злом.

Ми боремося не з Росією. Нинішня Росія лише ототожнює морокобісне та запорошене минуле. Ми всією країною відчайдушно увірвалися в майбутнє, до світла і свободи. Дасть Бог, витягнемо з цієї прірви й росіян, які точно не переселяться на Місяць або в африканські пустелі, аби позбавити нас свого сусідства.

Варто сказати, що активна позиція Укрінформу не сподобалася російським пропагандистам. Отож не складаються відносини нашого агентства з офіційною Москвою. Ще кілька років тому Укрінформ вимушено відкликав із Москви власного кореспондента Віталія Сича, на адресу якого лунали прямі погрози судового переслідування.

Зрештою, унаслідок нахабної провокації був заарештований наш власний кореспондент у Парижі Роман Сущенко, який прибув до Москви в приватних справах. Він уже більш як два роки перебуває в російській в'язниці. У вересні поточного року Верховний суд РФ залишив у силі вирок Московського суду, яким за сфабрикованими звинуваченнями в шпигунстві Роману Володимировичу «присудили» 12 років позбавлення волі. Такий суворий вирок пояснюється доволі просто – Роман не зламався, не визнав жодного пункту із висунутих проти нього звинувачень, зберіг незламну силу духу, чим викликав оскаженілу ненависть російських тюремників.

До цього я не можу залишатись байдужим. Душа болить за Романа, який нині, разом з іншими українськими політв'язнями, страждає за Україну, за любов до Батьківщини, за відданість професійному обов'язку та власній родині.

Сподіваюся, ці рядки прочитають українські дипломати. Хочу розповісти і вам. Уже в ув'язненні Роман створив дивовижні художні шедеври. Тюремники не погодилися передати йому олівці або фарби, тож підруч-

ними матеріалами, цибулевим соком, шматками хліба, звичайною кульковою ручкою він створював картини, дивлячись на які перехоплює подих. У нас, в агентстві, усі ці картини є. У ваших силах зробити так, щоби їх побачив світ, щоби солідарність з українським журналістом, якого підло та безпідставно ув'язнили при тоталітарному російському режимі, набула кольору та образів. Щоби люди, які приходять до українських дипломатичних установ, змогли відчутти біль та любов людини, яка страждає за власні переконання та за свободу своєї землі. Зі свого боку, Укрінформ готовий будь-яким чином сприяти організації таких експозицій та заходів.

У цьому контексті я хотів би сказати, що своєрідна увага кремлівських пропагандистів до Романа Сущенка стала наслідком його активної позиції на посаді власкора в Парижі. Варто згадати хоча б його ґрунтовні публікації щодо епопеї з процедурами передання Францією Росії потужних вертольотоносців «Містраль». У тому, що обуродка провалилася, є й заслуга нашого Романа. Цього кремлівські стратеги Сущенку не пробачили. Ми будемо боротися за нього, аж поки він не повернеться додому і знову не візьметься за виконання журналістських обов'язків у нашому Агентстві.

Але з цього прецеденту, як на мене, усі ми – державні інституції, дипломатичні установи, медіа-організації, – маємо засвоїти важливий урок. Фізична присутність наших журналістів закордоном є важливим чинником. Я зараз говорю не лише про власних кореспондентів Укрінформу, які успішно працюють уже в десяти країнах світу, а й про українських журналістів закордоном як таких. Адже вони не просто інформують громадськість України про події там, вони ставлять питання, спілкуються з колегами та офіційними представниками в країнах перебування, навіть фактом своєї фізичної присутності змінюють суцільне інформаційне поле.

Нещодавно Укрінформ став частиною Мультимедійної платформи іномовлення України. Мультимедійна платформа, напевно, уперше в новітній історії України демонструє системний підхід до української інформаційної присутності за кордонами країни. Що важливо – такий підхід допомагає представникам української влади усвідомлювати себе та країну як частину глобалізованого світу, шукати та знаходити правильні рішення, щоб у цьому світі Україна постала мирною, гордою й щасливою, на радість сусідам та власним громадянам.

...Щодо питання, чи може журналіст бути байдужим на війні. Мабуть, ні. Колись нас усіх батьки вчили розрізняти добро і зло, боротися з несправедливістю, поставати проти тиранії та не сприймати тиску. Війна проти України – з тієї ж низки боротьби добра і зла. У протистоянні російській агресії Україна має рацію, перед людьми й перед світом. Журналісти спільно з дипломатами можуть зробити так, щоби люди і світ про це дізналися. Ось така історія...

Oleksandr KHARCHENKO,
Director-General of the National
News Agency of Ukraine “Ukrinform”

HOW UKRAINE MAY CONVEY TRUTH ABOUT THE WAR TO THE WORLD

Abstract. The fifth year of confrontation with Russian aggressor and violent war in eastern Ukraine – which made the country to bleed – brought the cold understanding that this tragedy which was carried to the peaceful land of Ukraine, this dreadful mixture of cruelty, hostility, lies, military treachery and dishonour, this flow of a hatred and fear that every day pours into Ukraine from Russian “zombie boxes”, all these troubles will stay here for a long time. Therefore, we have to determine an evident thing. Those democratic norms of freedom of speech, pluralism, diversity of thoughts and views, which Ukraine has struggled for and continues to fight for so long – all these achievements were also stricken by the war.

They did not disappear but have clearly changed. War sharpened them. Occupation of Crimea and Russian aggression in eastern Ukraine divided the information space into the “black” and “white” where halftones are hard to find between.

Therefore, today calls for pacifism or non-acceptance of violence resemble readiness to capitulation and perceived as a part of hostile information game. However, what shall we do, if Ukrainian journalists are demanded the maximum pluralism from some international organizations and the unconditional adherence to the slightest nuances of freedom of speech from the Ukrainian authorities? How Ukraine can reveal all this “hybridity” of Ukrainian realia, so that European officials could understand it?

For instance, last autumn, a year after the correspondent of Ukrinform, Roman Sushchenko, had been illegally arrested in Moscow, we sent this news to three dozen European news agencies. Do you know how many agencies responded? The one. On the other hand, if a journalist of the France Press or the Associated Press gets illegally arrested in the same manner, you may not even doubt that support will be much more tangible.

Ukrinform has recently become a part of the Ukrainian Multimedia Broadcasting Platform. It is probably the first time in the modern history of Ukraine when media platform demonstrates a systematic approach to the Ukrainian information presence abroad. What matters is that approach helps the representatives of the Ukrainian authorities to assert themselves and the country as part of the globalized world, to seek and find the right decisions so that Ukraine is perceived as peaceful, proud and happy country, to the joy of its neighbours and its own citizens.

Keywords: Ukrinform, mass media, hybrid war, propaganda, Russian regime.

Сергій БРАГА,
головний редактор газети
«Урядовий кур'єр»

ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ В ЄВРОПІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ В «УРЯДОВОМ КУР'ЄРІ»

Анотація. У статті автор аналізує політичний сезон 2018 року в Європі. Висвітлює напрями українського національного інтересу. Описує специфіку відносин України та Європейського Союзу. Досліджує функціонування зони вільної торгівлі та дії безвізового режиму. Розкриває зміст співпраці Україна та НАТО, та аналізує перспективи членства України у Європейському Союзі.

Значну увагу автор приділяє висвітленню міжнародних подій на шпальтах видання «Урядовий кур'єр», окреслюючи теми, яким журналісти видання приділили особливу увагу.

Ключові слова: Європейський Союз, саміт НАТО, «українське питання», діалог.

2018 рік приніс політичному сезону в Європі чимало несподіванок, які стосувалися українських національних інтересів. Перипетії українсько-Є-Сівських відносин, функціонування зони вільної торгівлі та дія безвізового режиму, співпраця Україна-НАТО – руку на пульсі всіх цих подій тримав «Урядовий Кур'єр».

Цей рік почався з того, що Європейський Союз продовжив дію санкцій щодо Російської Федерації за порушення територіальної цілісності нашої держави. Тема була надзвичайно актуальною, оскільки поява в лавах Євросоюзу скептиків та тих, хто був за діалог із Росією, хоча й повільно, однак збільшується. Тому «санкційна» тематика набула особливого звучання на шпальтах нашої газети. Виникнення проблем у відносинах України з Угорщиною, перемога правих в Італії, які закріпили в політичній угоді мету домогтися зняття санкцій із країни-агресора лише утвердили відцентрові позиції всередині Євросоюзу. Однак «санкційний режим» було збережено в повному обсязі, що підтвердили останні рішення Ради

ЄС від початку вересня цього року. Ми й надалі будемо відслідковувати цю надзвичайно актуальну тематику. Справді важливим є забезпечення неухильного дотримання Європейським Союзом та компаніями держав-членів ЄС політики невизнання та санкційного режиму проти Російської Федерації у зв'язку з анексією Росією Кримського півострова, будівництвом Керченського мосту, упередженням прецеденту «Siemens» з іншими компаніями ЄС.

Нам цього року було цікаво аналізувати процеси, які відбувалися навколо консолідації позиції інституцій та держав-членів ЄС на підтримання незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України в контексті протидії тривалій агресії з боку Російської Федерації, зокрема через продовження дії та посилення пакету обмежувальних заходів ЄС проти РФ.

Цього року відбувся двадцятий ювілейний саміт Україна–ЄС – подія, про яку багато писала наша газета. На саміті було підтверджено стратегічний характер розвитку відносин із Євросоюзом, а також закріплено прагнення обох сторін і надалі розвивати діалог з ЄС щодо інтеграції України до Митного союзу ЄС, Енергетичного союзу ЄС, спільного цифрового ринку та асоціації з Шенгенською зоною (ініціатива Президента України, окреслена в липні 2017 року). Ми аналізували тему, пов'язану із діяльністю держав-членів ЄС та США для унеможливлення реалізації проекту «Північний потік-2». Було приділено багато уваги питанням функціонування безвізового режиму для українських громадян під час подорожей до Шенгенської зони. Приємно зазначити, що вже понад мільйон наших співвітчизників скористалися «безвізом», ставши щирими лобістами у європейській інтеграції України.

Саміт НАТО, який також відбувся в липні 2018 року, окреслив наші перспективи на майбутнє, а рішення США надати нам летальну зброю підтвердило, що Україна стає більш надійним і прогнозованим партнером Західних держав. До речі, сам «Мінський процес», участь Спецпредставника США Курта Уолкера в цьому процесі, активна позиція конгресу Сполучених Штатів щодо зміцнення санкційної політики щодо Росії були під пильним поглядом журналістів «Урядового Кур'єра».

А що ж нас чекає в перспективі?

Одним із найбільш помітних чинників, які вплинуть на життя провідних європейських держав – Німеччини, Франції, Іспанії, Італії – стане початок передвиборної кампанії до Європейського Парламенту. І хоч вибори заплановані на травень 2019 року, їхнє дихання вже відчувають у Берліні, Парижі Мадриді, Римі та Брюсселі. Провідні політичні партії, як-от Європейська народна партія, активно долучилися до передвиборчих перегонів, старт яким дав Президент Європейської комісії пан Юнкер, виступивши 12 вересня 2018 року з промовою щодо майбутнього Євросоюзу.

Цей виступ був для Юнкера як Президента Єврокомісії останнім, тому більшість часу він присвятив аналізу досягнень та окресленню перспектив розвитку континенту на найближче майбутнє. Показово, що тема України та російської військової агресії жодного разу не прозвучала у виступі Юнкера, натомість увага була присвячена Африканському континенту та Балканам. Після запитань, які поставили Президенту Єврокомісії голови політичних фракцій Європарламенту, стало зрозумілим, що розігрувати «українську» чи «російську» карти у виборчій кампанії не поспішають.

За браком уваги до нашої держави і ховається певна небезпека. Починаючи з 2014 року Україна та «українське питання» й надалі перебуває в центрі уваги Європейського Парламенту – інституції, яка залишалася активною і послідовною у підтриманні України, її європейських прагненнях та заходах із протидії тривалій російській агресії проти нашої держави. Амбітністю своєї позиції щодо України та агресивної політики Росії, Європарламент зазвичай виходив за межі, на відміну від стриманіших кроків інших інституцій ЄС, створюючи на останніх відповідний політичний тиск та стимулюючи підтримання високого рівня уваги до важливих для України питань на порядку денному ЄС. «Українське питання» з домінантним та сприятливим ставленням системно було присутнє в роботі пленарних сесій, робочих і неформальних органів, діяльності керівництва Парламенту та деяких депутатів і їхніх груп.

Наближення активної фази передвиборчої кампанії починає змінювати ставлення європейських депутатів до України. Мова поки що не йде про «охолодження» у відносинах, проте відчутні спроби Росії розхитати єдність ЄС у питанні підтримання України за допомогою маргінальних радикальних політичних груп ЄП.

До російського впливу також додається факт виходу Великої Британії зі складу Євросоюзу та, як наслідок, неучасть у виборах до Європарламенту. 7 лютого 2018 року Європарламент ухвалив Резолюцію, згідно з якою кількість депутатів ЄП було скорочено з 751 до 705. Такий крок було зумовлено передусім виходом Британії з ЄС та звільненням відповідно до своєї квоти (73 місця) у Європарламенті. Незаповнених 46 місць було запропоновано залишити «в резерві» для майбутніх членів Європарламенту, решту 27 буде розподілено серед 14 держав-членів, які не мають «достатнього» представництва в ЄП. Ідею, запропоновану Президентом Франції Еммануелем Макроном та підтримувану багатьма членами в ЄП щодо заповнення 73 звільнених місць членами ЄП, обраними за списком загально-європейського виборчого округу, Європарламент не підтримав.

Отже, вихід Британії справді може вплинути на «український файл» в майбутньому складі Європарламенту. Тому нас чекають нові політичні часи.

POLITICAL CHANGES IN EUROPE AND EUROPEAN INTEGRATION IN URIADOVYI KURIER

Abstract. The author analyses political season of the year 2018 in Europe. Notably, it is stated that the year has begun with the fact that the European Union extended sanctions against the Russian Federation for violating the territorial integrity of our state. In addition, the author outlines areas of Ukrainian national interest. He describes the intricacy in relations between Ukraine and the European Union. It is claimed that strategic nature of development of relations with the European Union has been affirmed during the Ukraine–EU Summit, which also strengthened the desire of both parties to develop further the dialogue with the EU regarding Ukraine’s integration into the EU Customs Union, the EU Energy Union, the Common Digital Market as well as the association with the Schengen Area. The author describes how the free trade zone and visa free regime function. It is clarified that currently more than a million of our fellow citizens take advantage of the visa free regime and have become sincere supporters of the European integration of Ukraine. The author also reveals the essence of cooperation between Ukraine and NATO.

Keywords: European Union, NATO Summit, “Ukrainian issue”, dialogue.

Сергій ТОМІЛЕНКО,
голова Національної спілки журналістів України

Ліна КУЩ,
перша секретарка Національної спілки журналістів України

МІЖНАРОДНІ КАМПАНІЇ СОЛІДАРНОСТІ З УКРАЇНСЬКИМИ ЖУРНАЛІСТАМИ

Анотація. У статті автори розкрили основні напрями діяльності Національної Спілки Журналістів України. Охарактеризували головних партнерів з якими співпрацює спілка та назвали актуальні проекти співпраці. Обґрунтували засоби, що використовує НСЖУ для кампаній солідарності із українськими колегами, які незаконно утримуються в полоні на непідконтрольних територіях або в місцях не-свободи в Росії. Виокремили результати партнерства ЮНЕСКО та Національної спілки журналістів України. Показали активну участь НСЖУ в міжнародних конференціях та інших заходах. Провели аналіз основних засад міжнародної співпраці НСЖУ.

Ключові слова: Національна Спілка Журналістів України, міжнародна співпраця, захист свободи слова та допомога журналістам.

За свою майже 60-річну історію діяльності Національна спілка журналістів України (НСЖУ) стала авторитетною творчою організацією не лише в країні, а й у світі. Спілка є членом Міжнародної федерації журналістів та Європейської федерації журналістів, тісно співпрацює з низкою міжнародних організацій і місій. Серед них – Офіс Представника ОБСЄ з питань свободи медіа, Комітет захисту журналістів, «Репортери без кордонів». У питаннях захисту свободи слова, фізичної безпеки журналістів, допомоги колегам у біді у спілки склалися тісні контакти з Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні, ЮНЕСКО, Freedom House, Міжнародним комітетом Червоного Хреста.

Спілка розвиває міжнародні зв'язки з асоціаціями й організаціями працівників медіа, з дипломатичними й недержавними організаціями, вищими навчальними закладами інших країн. Це дозволяє реалізовувати місію захисту прав журналістів, допомоги у підвищенні кваліфікації працівників медіа, розвитку інформаційного поля.

Захист свободи слова та допомога журналістам у біді – важливі напрями діяльності спілки. З 2017 року НСЖУ започаткувала моніторинг «Індекс фізичної безпеки журналістів України», в рамках якого щомісяця оприлюднює перелік нападів на представників ЗМІ. Розроблена спілкою та партнерами методика проекту враховує міжнародне законодавство та аналогічні документи, прийняті в інших країнах (наприклад, американський U.S. Press Freedom Tracker). Організації-партнери «Індексу фізичної безпеки журналістів» використовують поняття «журналіст» у широкому розумінні – так, як це прийнято в діяльності інститутів ООН, інших міжнародних місій та правозахисних організацій. Варто зазначити, що це є кроком вперед, порівняно з українським законодавством.

За даними моніторингу, в 2017 році в Україні скоєно 89 фізичних атак на журналістів. Така ж тривожна тенденція спостерігається у першій половині 2018-го. Висновки НСЖУ збігаються із висновками міжнародних правозахисних організацій, які констатують загрози свободі слова та зростання кількості нападів на журналістів і громадських активістів.

Національна спілка журналістів України є ключовим партнером в Україні для Офісу Представника ОБСЄ з питань свободи медіа (м. Відень). Зустріч із Представником ОБСЄ Арлемом Дезіром у прес-центрі спілки в березні 2018 року була присвячена обговоренню фактів тиску на ЗМІ та журналістів.

«Безпосередньо наш обов'язок – перейматися питаннями безпеки журналістів, щоб жоден випадок не залишався безкарним, щоб замовники і виконавці вбивств і залякувань були покарані. У зв'язку з цим я дуже підтримую співпрацю з неурядовими організаціями, Національною спілкою журналістів України, яка займається підтримкою журналістів, що виконують свої обов'язки. І чекатиму на продовження співпраці у сфері свободи слова, незважаючи на те, що зараз складний час для вашої країни, яка перебуває в конфлікті, і це стосується в тому числі і питань безпеки», – підкреслив Арлем Дезір під час зустрічі.

Голова НСЖУ Сергій Томіленко та активісти спілки брали участь у міжнародних конференціях ОБСЄ «Свобода ЗМІ в умовах нестабільності» (м. Відень, червень 2017 р.), «Посилення свободи і плюралізму ЗМІ в Україні в часи конфлікту в країні та навколо неї» (м. Київ, червень 2018 р.), а також у діалогах безпеки Офісу Представника ОБСЄ, де з ініціативи НСЖУ приймалися спільні з Союзом журналістів Росії заяви щодо не-

гайного визволення журналістів-заручників на непідконтрольних українському уряду територіях.

Експерти Офісу Представника ОБСЄ з питань свободи медіа брали участь у регіональних дискусіях щодо свободи слова та безпеки журналістів, організованих спільно в Миколаєві, Луцьку, Львові та інших містах, а також у семінарах із правової і цифрової безпеки в Івано-Франківську, Полтаві і Черкасах.

У грудні минулого року в Одеській юридичній академії відбувся круглий стіл за участі голови Європейської федерації журналістів Рікардо Гутьєрреса, де обговорювали проблеми «мови ворожнечі» та безпеки журналістів.

Національна спілка журналістів України використовує всі можливі засоби, в тому числі – міжнародні контакти, – для кампаній солідарності із українськими колегами, які незаконно утримуються в полоні на непідконтрольних територіях або в місцях несвободи в Росії. Зокрема, йдеться про долю журналістів Романа Суценка, якого незаконно утримують у Росії, Станіслава Асеева (м. Донецьк) і Миколи Семени (м. Сімферополь). За поданням НСЖУ заяви з вимогою звільнити журналістів приймали Європейська та Міжнародна федерації, Офіс Представника ОБСЄ з питань свободи медіа, Комітет захисту журналістів та інші структури. Спілка також використовує такий інструмент, як платформа Ради Європи, куди заносяться випадки безпрецедентних порушень проти свободи слова. Це є формою тиску на українську владу, яка має ретельно та неупереджено розслідувати всі порушення і публічно звітувати про перебіг розслідування.

У лютому 2018 року у Києві відбувся тренінг для працівників сектору цивільної безпеки з питань свободи слова та безпеки журналістів. Ініціатором заходу виступив центральний офіс ЮНЕСКО за підтримки НСЖУ. Результатом партнерства ЮНЕСКО та Національної спілки журналістів України став навчальний посібник «Журналісти і поліція: рекомендації щодо забезпечення порозуміння».

Журналісти з різних куточків світу – часті гості в Національній спілці журналістів України. Тісні і вже традиційні стосунки склалися між НСЖУ та Всекитайською асоціацією журналістів (АСЖА). У червні цього року дві організації уклали Угоду з обмінів і співробітництва в журналістській сфері в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» терміном на п'ять років. Документ підписали перша секретарка НСЖУ Ліна Куш і виконавчий секретар Всекитайської асоціації журналістів Ванг Донгмей. Угоду спрямовано на розвиток дружніх відносин та здійснення спільної репортерської діяльності. Серед заходів, які заплановано реалізувати, – обмін прес-делегациями, участь у форумах і семінарах, проведення тренінгів та організація конкурсів у галузі журналістики.

Підписання угоди відбулося в рамках міжнародного форуму «2018 Belt and Road Journalists Forum», який відбувся в м. Пекіні й зібрав майже 100 журналістів із 47 країн світу.

У 2018 року НСЖУ та Всекитайська асоціація журналістів обмінялися делегаціями. 9–12 червня в Україні перебували шість колег із КНР. Гості ознайомилися з діяльністю творчої спілки, деяких підприємств і редакцій столиці, відвідали Держкомтелерадіо, Мінагрополітики, об'єкти культури й туризму. У свою чергу, українські журналісти мали змогу побувати в Китаї в серпні цього ж року.

Крім того, НСЖУ підтримує контакти з журналістськими організаціями Польщі, Болгарії, Литви, Швеції, Німеччини та інших країн Європи. Плідною є співпраця в напрямі розвитку журналістської освіти, підвищення кваліфікації працівників медіа, отримання ними нових навичок.

Важливою частиною діяльності спілки є участь її активу в міжнародних конференціях та інших заходах, де надається можливість донести позицію організації з тих чи інших питань. Наприклад, голова спілки Сергій Томіленко виступив під час наукової дискусії щодо «українських нарративів» у медіа, яку провів у м. Стокгольмі університет Содеторна у вересні 2018 року. Перша секретарка НСЖУ Ліна Куц взяла участь у Міжнародному економічному форумі у Криниці-Здруй (Польща), де на панельній дискусії розповіла про проблему захисту журналістів-розслідувачів в Україні.

Конференція, дебати та цикл тренінгів на тему: «Суспільно-політична ситуація в Україні, Вірменії та Грузії у контексті змін перспективи медіа-освіти і політичного діалогу» відбулися у 2018 році м. Одесі за участі активу НСЖУ. Зазначені заходи – частина проекту, який реалізується за сприяння Міністерства закордонних справ Німеччини.

Таким чином, міжнародна співпраця Національної спілки журналістів України дозволяє: використовувати міжнародні майданчики для оприлюднення позиції спілки; проводити міжнародні кампанії солідарності з українськими журналістами; поширювати інформацію про діяльність спілки; обмінюватися досвідом та проводити спільні заходи з журналістами інших країн.

Serhii TOMILENKO,
Head of the National Union of Journalists of Ukraine;

Lina KUSHCH,
First Secretary of the National Union of Journalists of Ukraine

INTERNATIONAL SOLIDARITY CAMPAIGNS WITH UKRAINIAN JOURNALISTS

Abstract. The article analyses the main fields of activity of the National Union of Journalists of Ukraine. Main partners, which the union cooperates with, and topical joint projects are specified. The authors substantiate means the NUJU uses for solidarity campaigns with Ukrainian counterparts, who are illegally detained in uncontrolled territories or Russia's prisons. In addition, the paper defines outcome of the partnership between UNESCO and the National Union of Journalists of Ukraine – the textbook “Journalists and Police: Recommendations for Ensuring Understanding”. The active participation of the NUJU in international conferences and other events, which provides an opportunity for the organization to render its views as regards many issues, is described. In addition, the NUJU maintains contacts with journalist organizations of Poland, Bulgaria, Lithuania, Sweden, Germany and other European countries. The authors have studied the main principles of the international cooperation of the NUJU, which makes it possible to take advantage of international platforms for promulgating position of the union; carry out international solidarity campaigns with Ukrainian journalists; distribute information about activities of the union; share experiences and conduct joint events with journalists from other countries.

Keywords: National Union of Journalists of Ukraine, international cooperation, protection of freedom of speech and assistance to journalists.

Сергій ПИРОЖКОВ,
академік НАН України

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕЛІТА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ: до 100-річчя заснування Національної академії наук України

Анотація. У статті автор аналізує історію створення Української академії наук у м. Києві, вивчає юридичні процедури заснування академії, досліджує основні завдання, що ставилися перед організацією та підсумовує її роль в історії держави.

Ключові слова: Українська академія наук, заснування, влада, видатні вчені, визначна роль.

14 листопада 1918 року Гетьман України Павло Скоропадський затвердив Закон про заснування Української академії наук у м. Києві, ухвалений Радою Міністрів Української Держави, схвалив статут і штати Академії та її установ. Цього ж дня, було видано наказ Гетьмана про призначення перших дійсних членів УАН. Ними стали 12 видатних українських учених:

- заслужений професор Харківського університету Д.І. Багалій, ординарний професор Київського українського державного університету А.Ю. Кримський, заслужений професор Київської духовної академії М.І. Петров, професор Чернівецького університету доктор С.Й. Смаль-Стоцький – у галузі історичних і філологічних наук;
- ординарний академік Російської академії наук В.І. Вернадський, професори Київського політехнічного інституту С.П. Тимошенко і М.Ф. Кащенко, заслужений ординарний професор Київського університету Св. Володимира П.А. Тутковський – у галузі фізико-математичних наук;
- ординарний професор Київського українського державного університету М.І. Туган-Барановський, професор Катеринославського університету Ф.В. Тарановський, ординарний професор Київського політехнічного інституту В.А. Косинський і член-секретар Комісії для розбору давніх актів О.І. Левицький – у галузі соціальних наук.

27 листопада 1918 р. відбулося перше установче Загальне зібрання УАН. На ньому, як сказано в протоколі № 1, «під головуванням найстарішого літами академіка О.І. Левицького в присутності дійсних членів-академіків ... закритим голосуванням ... одноголосно обрано акад. В.І. Вернадського на Голову-президента, а акад. А.Ю. Кримського на неодмінного секретаря». 30 листопада наказом Гетьмана В.І. Вернадського затверджено головою-президентом Української академії наук. Отже, створення Української академії наук було завершено. Загалом за два тижні було здійснено всі юридичні процедури для заснування Академії. Гідний приклад того, як взаєморозуміння наукової спільноти і влади дає можливість швидко вирішити фундаментальну загальнонаціональну проблему. Вирішальна роль у підготовці Закону про заснування Української академії наук належить М.П. Василенку і В.І. Вернадському – однодумцям, видатним ученим і організаторам науки, особистостям із класичними поглядами на науку як благодатну силу.

М.П. Василенко в гетьманському уряді очолював Міністерство освіти та мистецтва. Він склав широкий план розвитку науки й освіти в Україні. Зокрема, передбачав створення національних установ: академії наук, бібліотеки, музею, архіву, вищих навчальних закладів. Для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві при міністерстві було створено спеціальну комісію. Її головою було призначено В.І. Вернадського – людину, обізнану в академічних справах, члена Петербурзької академії наук та Державної ради Російської імперії від Академії наук і вищої школи, також він брав участь у створенні Міжнародного союзу академії, «академічного союзу» Росії. Після Лютневої революції 1917 р. в Росії Вернадський працював у Тимчасовому уряді товаришем (заступником) міністра народної освіти і займався організацією наукових досліджень. Тут він познайомився з М.П. Василенком, який теж обіймав посаду заступника міністра. «У нього першого, – згадував В. І. Вернадський, – з'явилася думка про створення української академії. Він помер її академіком»¹.

«Утворення Української академії наук, – говорив М.П. Василенко, – має і велике національне значення, бо й досі є багато людей, які скептично і з насмішкою ставляться до українського руху та відродження, не мають віри в життєві сили українського народу, не вважають можливим розвиток української мови й науки. Для тих же, хто вірить у життєздатність українського народу, для кого відродження його, це – “свята святих”, для тих – утворення Академії наук має величезну вагу, є національною потребою й черговим питанням»².

Визначальною особливістю української Академії стало те, що з часу заснування вона не була обмежена статусом, так би мовити, «наукового клубу», а, за задумом академіка В.І. Вернадського, об'єднались не лише окремі учені, але й – що найважливіше – науково-дослідні установи. Це стало на-

дійною базою для ефективного розвитку наявних наукових напрямів і для започаткування низки нових – нелінійної механіки, механіки композиційних матеріалів, фізики екситонних станів, квантової механіки дисипативних систем, електронної хімії та електрохімії неводних розчинів тощо. Для новоствореної Академії В.І. Вернадський одразу ставив найвищу планку – досягти «всесвітньої ваги», «щоб Українську академію наук визнала міжнародна спілка академій», щоб УАН «як своїм складом, так і організацією» відповідала принципам «всесвітньої академічної організації»³. Як бачимо, орієнтири спрямовані на провідні рубежі світової науки.

Отже, на думку В.І. Вернадського, Українська академія наук має посісти поважне місце в міжнародному академічному середовищі й одночасно виконати ще одне важливе завдання: «Цим, – говорив В.І. Вернадський, – досягається всесвітнє визнання української культури в одній із найважливіших паростей людської діяльності»⁴. Таку ж думку ще більш розгорнуто повторив М.П. Василенко в «Пояснювальній записці Міністерства народної освіти та мистецтва Раді Міністрів Української Держави до законопроектів про заснування Української академії наук у Києві». Він писав, що створенням у Києві Академії наук і об'єднанням у ній українських наукових сил «було б здобуто визнання рівноправної з іншими народами ваги за українською культурною працею в одному з найвищих виявів духовної діяльності людства – у науковій праці»⁵. Розпорошені «оті сили не дають в усесвітній науковій праці людства всього того, що вони, згуртовані до купи, повинні та й можуть дати. Разом із цим і українська культура не показує себе у всесвітньому житті відповідно до своєї внутрішньої сили та спромоги. Від цього має шкоду як українська культура, так само й загальна наукова праця людства»⁶.

Не менш складні завдання поставлено перед Академією і щодо наукового забезпечення розвитку українського суспільства. За словами В.І. Вернадського, вона повинна «опріч своєї всесвітньої ваги, задовольняти важливі: 1) національні 2) державні та 3) місцеві життєві вимоги»⁷. Загальнонаціональна роль Академії полягає в тому, що вона «повинна допомагати зростові української національної самосвідомості та української культури, через широке, глибоке, проникливе наукове студіювання минулості та сучасності українського народу та його сусідів, природи обійнятого їми краю, в усіх її безконечних виявах»⁸. Це означало курс на посилення розвитку соціогуманітарних і природничих наук, підвищення ролі наук у суспільному житті.

У Києві протягом 1918–1919 рр. п'ять разів змінювалася влада. Тому про фінансове й матеріально-технічне забезпечення Академії не могло бути й мови. Кожна влада бачила місце та роль Академії по-своєму. Керівництву доводилося всіляко маневрувати, щоби зберегти її. Академія вистояла, її

обстояли засновники – В.І. Вернадський, М.П. Василенко, О.І. Левицький, А.Ю. Кримський. Початку діяльності Академії дуже заважала нестабільність ситуації в Україні, коли владні режими по-різному ставилися до Академії: від повної підтримки (Гетьманат) до повного заперечення (денікінська влада). Ситуація ускладнювалася ще й тим, що в перше десятиріччя існування Академії її президентам не вдавалося працювати тривалий час. В.І. Вернадський восени 1919 р. поїхав до Ростова-на-Дону в ставку Денікіна, щоби довести його «особому совещанню», що УАН ліквідувати не треба. Повертаючись назад через Крим, він захворів на тиф, ледве вижив і залишився в Сімферополі. Виконував обов'язки президента О.І. Левицький.

У лютому 1921 р. В.І. Вернадський відмовився від посади президента, обрали М.П. Василенка. Але Народний комісаріат освіти був проти і наполіг на перевиборах президії Академії. Коли М.П. Василенка знову обрали президентом, розпочався шалений тиск на нього і він подав у відставку. Президентом було обрано О.І. Левицького. Не пробувши і двох місяців на цій посаді, він помер від застуди. У червні 1922 р. очолив інституцію В.І. Липський. Він не задовольняв владу «політичною інертністю» й теж змушений був подати у відставку. У травні 1928 р. Академію очолив Д.К. Заболотний, який помер у грудні 1929 р.

Усе це були видатні вчені, віддані академічній справі. Кожен із них зробив максимально можливий внесок у розбудову Академії, самовіддано працював над втіленням у життя її концепції. Модель установи, розроблена В.І. Вернадським та його однодумцями, виявилася настільки міцною й життєздатною та об'єктивно потрібною, що витримала неймовірні випробування ще в зародку, і після стабілізації влади в Україні стала платформою, на якій Академія сформувалася як головна державна наукова установа, хребет національної наукової системи, визнаний міжнародний науковий центр, на якому вирости численні, потужні наукові школи і всесвітньо відомі вчені та й понині тримається загальнонаціональне інтелектуальне середовище.

Процес цей не був швидкоплинним і суцільно рівномірним. Прийнято виділяти чотири помітно відмінні періоди: становлення (1918–1941), перебудова під час Другої світової війни (1941–1945), повоєнне відновлення (1945–1960), розвиток і піднесення на хвилях вибуху наукової творчості нового покоління українських учених і вимог науково-технічного прогресу (1960–1990). П'ятий період – сучасний – почався з 1991 р. Він означає переформатування напрямів діяльності відповідно до потреб розвитку незалежної України й самостійного входження української науки у світовий науковий простір. У кожному з цих періодів простежується сплав традицій і новацій, неухильне нарощування фундаментального знання й урізноманітнення його зв'язків із практикою, зростання суспільного престижу Академії.

Вимоги щодо ефективності наукових досліджень, підвищення їх практичної віддачі, своєчасної календарної звітності за використані фінанси дедалі більше схиляли до необхідності створення установ із колективом штатних співробітників і стабільним плановим фінансуванням. Відповідна організація академічної праці була знайдена у формі науково-дослідних інститутів та їх аналогів (лабораторій, дослідних станцій, інженерних центрів). Переломним став 1934 рік, коли Рада Академії ухвалила рішення, згідно з яким основною структурною одиницею установи має стати науковий інститут. Почалося послідовне наповнення Академії інститутами: створювалися нові на базі попередніх профільних установ, підпорядковувались установи, які раніше лише співпрацювали з Академією, але не були в її складі.

Структурна перебудова Академії припала на складні, неоднозначні часи як для неї, так і для України загалом. З одного боку, Голодомор, пошуки і цькування «ворогів народу», безпідставні судові процеси проти інтелігенції – лави Академії рідшали. А з іншого – підтримка й заохочення розвитку науки, зокрема технічної та природничої, бо цього вимагав курс на індустріалізацію з його потребами фундаментальних досліджень і масової підготовки інженерних кадрів. Керівництво Академії на чолі з О.О. Богомольцем, який з 1930 р. став її президентом, усіляко намагалося захистити учених від репресій і розвивати Академію як багатопрофільну систему наукових установ.

У 1940 р., який можна вважати показовим для структурної перебудови, в Академії вже налічувалося 25 науково-дослідних інститутів. Відбулася і трансформація її загальної структури. Історично-філологічний і соціально-економічний відділи об'єдналися у відділ соціальних наук, а фізико-математичний розділили на три: фізико-хімічних і математичних наук, біологічних наук і технічних наук. До складу відділу соціальних наук, крім інститутів економіки, історії України, української літератури, мовознавства, фольклору й археології, входили також кабінет єврейської літератури, загальноакадемічні бібліотека та видавництво.

У відділ фізико-хімічних і математичних наук входили інститути математики, фізики, фізичної хімії, хімічної технології, геологічних наук та Полтавська гравіметрична обсерваторія. Відділ біологічних наук складався з інститутів зоології, ботаніки, біохімії, клінічної фізіології, мікробіології, гідробіології та Карадазької біологічної станції. Технічні науки вперше консолідовано в самостійний – четвертий відділ, якому надалі судилося посісти в Академії визначальне місце, задавати тон усьому її життю, бути провідним у формуванні її образу та іміджу. У його складі тоді були лише інститути будівельної механіки, електрозварювання, енергетики, гідрології, чорної металургії, силікатів⁹.

На початку трагічного 1941 р. Академія сформувалася в повноцінну універсальну і визнану у світі наукову установу. Аналізуючи її діяльність за перше півріччя 1941 р., академік О.О. Богомолець мав підстави заявити: «Одна з наймолодших Академій наук, Академія наук УРСР, виросла ... в одну з найбільших науково-дослідних установ світу»¹⁰. До її складу входили 29 інститутів, 1200 наукових співробітників, серед яких 495 – зі ступенем доктора й кандидата наук, 205 аспірантів кандидатської аспірантури і 54 аспіранти-докторанти. Фінансування Академії за останні 11 років зросло майже в 50 разів і становило 36 097 000 крб. Бібліотека Академії стала однією з найбагатших у світі й мала у своєму фонді понад 6 мільйонів томів¹¹. Тематика наукових досліджень націлювалася на нові знання й допомогу в розв'язанні «найважливіших проблем народногосподарського значення»¹². Для цього створювалися міжінститутські комплексні бригади. Академія вже могла ставити завдання щодо здійснення великомасштабних міждисциплінарних програм, які б забезпечили широку економічну, технологічну, промислову віддачу.

Усе це є доказами того, що на початок 1941 р. в Україні склалася потужна академічна наукова система, здатна вирішувати складні теоретичні і практичні завдання на рівні тогочасної провідної світової науки, бути генератором нового знання і творцем відповідних йому технологій. Академія владою й суспільством була визнана головною державною науковою установою України, хоча репресії й чистки 1930-х років та ідеологічний диктат політичного режиму помітно стримували реалізацію її інтелектуального потенціалу.

Важливо підкреслити, що головним завданням Академії завжди був і залишається всебічний розвиток фундаментальних досліджень. У різні часи її вченими було запропоновано теорію тиску гірських порід, теорію глибинного неорганічного походження нафти й газу, електронну теорію каталізу, уперше в СРСР здійснено штучну ядерну реакцію (а саме – розщеплення ядра атома літію), одержано «важку воду», побудовано перший вітчизняний радіолокатор, визначено можливості прямого термоемісійного перетворення теплової енергії на електричну, встановлено механізм функціонування мембрани нервової клітини, створено першу на території континентальної Європи електронну обчислювальну машину.

Водночас не менш важливою особливістю діяльності НАН України була спрямованість на розв'язання актуальних практичних завдань, чому значно сприяли органічне поєднання фундаментальних досліджень із прикладними, а також розвиток належної інфраструктури, насамперед дослідно-виробничої бази. Така організація роботи в Академії неодноразово давала змогу за необхідності об'єднувати зусилля вчених для розв'язання комплексних проблем фундаментального та прикладного характеру.

Уже під час Другої світової війни Академія, навіть у віддаленій евакуації, продемонструвала здатність оперативно та адекватно відповідати на новопосталі виклики. Тоді було виконано низку важливих розробок для потреб оборони й медицини. Вони знайшли застосування під час ремонту, у зміцненні та підвищенні витривалості й маневреності військової техніки, вдосконаленні різних видів зброї, боєприпасів, артилерійських оптичних приладів і приладів для протиповітряної оборони, а також при створенні нових ефективних лікарських засобів для постраждалих військовослужбовців і цивільних, вирішенні інших нагальних проблем охорони здоров'я населення в умовах війни (зокрема, для запобігання епідеміям).

Доречно згадати, що вже у січні 1942 р. при Президії Академії було створено спеціальну Комісію з відновлення в Україні народного господарства, зруйнованих міст, сіл, підприємств і промисловості (із січня 1943 р. – Комісія з відбудови народного господарства УРСР)¹³. Незважаючи на нелегкі воєнні умови, персональний склад Академії продовжував зростати. У 1943 і 1945 роках було проведено вибори дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР. У її склад додалися видатні вчені, як-от хіміки А.В. Думанський і А.І. Кіпріанов, біохімік В.О. Беліцер, фізик В.Є. Лашкар'єв, фахівець у галузі електротехніки, автоматики та обчислювальної техніки С.О. Лебедев, вчений у галузі електрозварювання К.К. Хренов, селекціонер В.Я. Юр'єв, математик Б.В. Гнеденко, патофізіолог Р.Є. Кавецький, механіки М.С. Поляков і Г.М. Савін, поет, літературознавець і мовознавець М.Т. Рильський та інші.

Одночасно відбувалося коригування поточних і перспективних планів наукової роботи. Не послаблюючи уваги до оборонної проблематики (нею Академія займалася до кінця війни), плани перебудовувалися з метою максимальної допомоги у відновленні народного господарства України. А головне – розроблялися плани і здійснювалися конкретні заходи щодо відновлення й самої Академії. Ставилася завдання «відновити роботу над основними довоєнними проблемами, які були характерні раніше для кожного окремого інституту. Це необхідно було для того, щоб наша наука, ... не тільки не відставала від світової науки, але щоб вона після війни посіла керівне місце в науці всього світу»¹⁴. Курс було взято на проблеми, які «мають велике загальнонаукове і загальнотеоретичне значення»¹⁵.

У галузі фізико-хімічних і математичних наук – це проблеми атомного ядра, хімії ізотопів, каталізу. Геологи спрямували увагу на дослідження земної кори, кам'яного вугілля Донбасу, ґрунтів як основи хліборобства, підземних вод і процесів ерозії. Інститути Відділу біологічних наук і надалі продовжували вивчення проблем підвищення врожайності сільськогосподарських рослин, флори і фауни України, розвитку тваринництва, а також загальнобіологічних проблем. У галузі клінічної фізіології дослід-

жують питання нервової системи, системи сполучної тканини, ранового сепсису; у галузі біохімії – питання біохімії нервової й мускульної діяльності; у сфері гідробіології здійснюється дослідження водойм. Тематика свідчить, що інститути біологічних наук повернулися до вивчення тих проблем, які були характерні до війни.

Відділ суспільних наук спрямовував роботу на подальший розвиток української економіки й культури: дослідження української літературної мови, підготовку словників, наукових курсів з історії України, української літератури, українського мистецтва, а також питань економіки промисловості, сільського господарства, економічної географії, питань статистики. Загалом 1945 – рік завершення Другої світової війни, для Академії став і роком її відновлення в довоєнному форматі та поповнення новими установами. Настала пора системної науково-дослідної, науково-планової роботи і впровадження наукових досягнень у практику. У 1946 р. президентом Академії став О.В. Палладін. У звіті за 1945 р. він мав підстави заявити, що Академія наук і всі її установи, незважаючи на труднощі відбудови, «у багатьох проблемах одержали наслідки, що мають важливе наукове і науково-практичне значення. Наші інститути зуміли поновити розробку вузлових теоретичних проблем кожної науки для того, щоб забезпечити просування науки вперед»¹⁶.

Каркас структури Академії і її статус як головної науково-дослідної установи України було відновлено. Перехід усіх ділянок академічної системи на нормальний темп роботи відбувався у взаємозв'язку з відбудовою всього народного господарства України й подоланням наслідків війни в суспільному житті. За 10 повоєнних років Україна вийшла на траєкторію стабільного розвитку. Досвід інтенсивної діяльності в роки війни допоміг Академії прискорено пройти період відбудови. Знову розгорнуті головні напрями фундаментальних досліджень, поступово створювалася матеріально-технічна база, зростав суспільний попит на науку. В Академію йшло молоде покоління.

Період розквіту Академії наук України припадає на 60–80-ті роки ХХ століття¹⁷. На початку цього періоду вона вже мала розгалужену мережу установ, згрупованих у трьох секціях: фізико-технічних, хіміко-технологічних, біологічних та суспільних наук. Це був фактично перший варіант нинішньої структури Академії. Бурхливо розвивалися науки, що прискорювали розгортання науково-технічної революції. Академія, яку з 27 лютого 1962 р. очолив Борис Євгенович Патон, спрямувала дослідницьку роботу установ на забезпечення технічного, технологічного й освітнього прогресу на базі піднесення фундаментальної науки, адже саме на цій основі ґрунтуються проривні, соціально значущі наукові здобутки й технології. Успішно втілювалася в життя ідея Б. Є. Патона щодо розвитку *цілеспрямованих фунда-*

ментальних досліджень, яка була новою не лише для науки в СРСР, але і для світової науки загалом. Ця парадигма організації наукових досліджень дозволила здійснювати досить швидкий перехід результатів фундаментальних досліджень у прикладні результати та науково-технічні розробки. Саме в АН УРСР, на відміну від АН СРСР, відбулося швидке розгортання мережі конструкторських бюро та дослідно-виробничих підприємств, що забезпечило суттєве прискорення процесу просування нових знань у практику, створення на їх основі нових технологій та продуктів.

Реформування Академії, розвиток її структури, формування цілої низки нових інститутів у найважливіших наукових напрямках, нарощування кадрового потенціалу відбувалося, зважаючи на принцип, що головний ресурс академічної науки полягає у фундаментальних дослідженнях, фронт яких суттєво розширився. Водночас прикладні дослідження не згорталися, але було взято курс на те, щоби вони ґрунтувалися на результатах досліджень фундаментальних наук. Поряд із класичними науками дедалі більше розвивалися нові, які виникли на міждисциплінарному перехресті і з якими пов'язані процеси творення нового знання.

У 60–80-х роках минулого століття Академія наук України стала другим у СРСР (після союзої Академії) центром, у дослідницьких надрах якого генерувалася наука, яка зробила Радянський Союз (попри всі негативи обмеження свободи особи й деформації суспільних відносин) однією з двох супердержав світу поряд із США. Академія наук України вийшла на визнані лідерські позиції в стратегічних напрямках розвитку науки – кібернетиці, енергетиці, матеріалознавстві, електрозварюванні, важкому машинобудуванні, космічно-ракетній галузі, у біотехнологіях.

Характерними для діяльності Академії тоді були організаційні новації, які робили ближче науку і виробництво, сприяли пришвидшенню впровадження результатів фундаментальних досліджень у практику. Увагу звертали на оперативне доведення наукових здобутків до стадії промислового освоєння. Для цього створювали науково-технічні комплекси (НТК). Вони склалися з інститутів, конструкторських бюро, дослідних виробництв і заводів. Їх розширенням і продовженням стали міжгалузеві науково-технічні комплекси (МНТК). Спершу вони виникли на базі інститутів електрозварювання та проблем матеріалознавства. Для максимального скорочення шляху від винаходу до його впровадження при НТК і МНТК засновано інженерні (науково-інженерні, науково-технологічні, науково-виробничі) центри. У них наукова ідея набувала практичного втілення.

Одними з перших початок формуванню й реалізації цільових комплексних науково-технічних програм, спрямованих на підвищення технологічного рівня конкретних виробничих підприємств поклали академічні установи Львова. Для цього на договірних засадах усі учасники програми

створювали міжвідомчі цільові науково-виробничі об'єднання (МЦНВО), які виявилися ефективними інтеграторами науково-технологічних зусиль академічних установ і промислових підприємств. Згодом договори про науково-технологічне співробітництво наукових, промислових і владних структур ввійшли в практику усіх областей України.

На базі фундаментальних досліджень, здійснених в Академії у 60–80-ті роки, було отримано помітні результати в розвитку традиційних галузей промисловості, створено нові галузі, як-от: спеціальна електрометалургія, порошкова металургія, нові види оброблення металів, високоефективні процеси зварювання, різні способи нанесення покриттів із заданими властивостями, нові ливарні процеси. Знайшли своє застосування багато технологічних процесів, обладнання, матеріалів, препаратів, систем і засобів автоматизації, значна частина яких за науково-технічним рівнем не мала аналогів у світі. Світове визнання здобули результати фундаментальних досліджень у низці напрямів математики, нелінійної механіки, теорії випадкових процесів і теорії ймовірностей, геометрії і функціонального аналізу, кібернетики, теоретичної фізики і фізики твердого тіла, фізики плазми, молекулярної біології й генетики, космічної галузі. Нарощували свої здобутки й суспільні та гуманітарні науки. Вони долали тиск ідеологічного диктату й обстоювали об'єктивне наукове знання. Соціогуманітарика сформувалася в наукову систему фундаментального знання, що стала потужним складником Академії наук поряд з технікознавством і природознавством¹⁸.

Ще одним яскравим прикладом надзвичайно результативного об'єднання зусиль є активна участь (з перших днів) науковців 40 установ НАН України в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, зокрема у встановленні рівня радіації біля розвалу реактора, розв'язанні проблеми пилопригнічення на території зони, здійсненні необхідної обробки питної води на водоочисних спорудах. До речі, академічні дослідження в зоні відчуження й досі тривають. Від часу заснування Академії досягнення її вчених відігравали визначальну роль у науковому й методичному забезпеченні розвитку вітчизняної освіти, дослідницької роботи вищих навчальних закладів, піднесенні української культури, поширенні наукових знань і загальному примноженні інтелектуального й духовного потенціалу суспільства. Визначна роль у цьому належала науково-видавничій діяльності Академії. Вона розгорнулася вже в перші роки її роботи на базі переданого ВУАН приміщення й технічного оснащення друкарні Києво-Печерської лаври. Саме на цьому історично значущому і дбайливо збережуваному устаткуванні було віддруковано перші праці наукових Відділів ВУАН, затверджені до друку Редакційно-видавничою радою Академії під орудою академіка А.Ю. Кримського.

Обсяги академічного книговидання невпинно зростали. Від 1918 до 1929 р. випущено загалом майже 500 назв видань, майже 300 з яких надруковано в згаданій вище друкарні. У роки Другої світової війни в евакуації було видано понад півсотні книг, присвячених передусім актуальним проблемам народного господарства. А вже наприкінці 1950-х років Академія вийшла на рівень видання приблизно 200 назв наукових монографій на рік. У часи війн і голодоморів, репресій, спрямованих на винищення національного руху, української культури і свідомої інтелігенції, українська академічна книга була дієвим чинником інтелектуального зростання нації. Іноді ці видання потрапляли до переліку заборонених на теренах СРСР і знищувались, іноді ставали багаторазово перевиданими й перекладеними, наріжними каменями значущих для всього світу наукових досягнень.

Пізніше, під час відлиги, доби застою і стагнації СРСР, в умовах жорсткого контролю й партійної централізації, щорічні видавничі плани Академії наук України затверджували в Москві. Але й це не перешкодило розвиткові вітчизняної видавничої справи. Саме в ці роки набуло світового визнання як провідний видавець наукової літератури академічне видавництво «Наукова думка». Воно здобувало нагороди на міжнародних виставках, отримувало централізоване фінансування на випуск наукової літератури за всіма галузями науки, здійснювало випуск понад 80% усієї видавничої продукції Академії наук України – монографій, збірників наукових праць, журналів. Інтенсивна видавнича діяльність, зокрема випуск наукової літератури й періодики іноземними мовами, сприяли піднесенню міжнародного авторитету української науки. Завдяки тісному входженню Академії в міжнародне наукове співтовариство на її базі утверджувалися міжнародні наукові центри.

Також Академія стала концептуальним джерелом та організаційним донором п'яти галузевих державних (тепер – національних) академій – медичної, аграрної, педагогічної, правової, мистецької. Це стало можливим завдяки наявності в інституції розгалуженого комплексу фундаментальної науки, що сформувався в ній у передостанні десятиріччя минулого століття. Отже, Академія змогла стати генератором науково-технічного прогресу в українському суспільстві, йти на хвилях науково-технічної революції, демонструвати соціально значущу роль науки. Вагомим був її внесок у перетворення України на промислово розвинену країну з потужним інтелектуальним потенціалом. Здобуття Україною незалежності дало Академії нові стимули й можливості та водночас принесло й нові виклики. На порядку денному постали питання осмислення нових суспільних трансформацій і освоєння нових видів науково-технічної революції.

Ще два важливі моменти слід зазначити, які в цей час відкривали нові можливості загальноакадемічного піднесення, – це цілеспрямоване фор-

мування потужної експериментальної бази наукових досліджень і безпрецедентне капітальне будівництво. Відомо, що створення нових приладів, матеріалів і методик їх застосування – провідна лінія до наукових відкриттів. Тому фінансування розвитку експериментальної бази йшло зростаючими темпами. Щороку в академічних установах з'являлося приблизно по п'ять тисяч одиниць нового наукового устаткування. Формувалася власна приладобудівна база, що в багатьох випадках діє й понині. Уже тоді вживалися заходи для створення колективних баз користування цінним науковим обладнанням. Інститути Академії в числі перших у СРСР приступили до створення і впровадження автоматизованих систем досліджень і автоматизованих систем управління (відомих АСУ). Фактично АН України стала центром розвитку технічних наук в СРСР. Низка її інститутів – Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона, інститути проблем матеріалознавства, геотехнічної механіки, фізико-механічний інститут – отримали статус головних у Союзі з пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу.

* * *

Зі здобуттям нашою державою незалежності Академія, реагуючи на нові потреби часу, узяла на себе науково-технічне супроводження базових галузей національної економіки й окремих високотехнологічних виробництв, що було вкрай важливо в умовах розриву економічних зв'язків і, фактично, цілковитої руйнації галузевої науки, здійснила докорінну переорієнтацію всієї сфери своїх соціогуманітарних досліджень. Було започатковано або відновлено низку наукових напрямів, серед яких – соціологія, демографія, політологія, народознавство, українознавство, і, відповідно, засновано нові наукові установи, необхідні для побудови незалежної Української держави.

Сучасна Україна проходить випробування на міцність економічною кризою, анексією Криму, збройним конфліктом на Донбасі, й Академія традиційно не залишається осторонь проблем, актуальних для нашого суспільства. Так, 2015 р. було започатковано окрему цільову науково-технічну програму НАН України, реалізація якої задовольняє чимало потреб вітчизняного оборонно-промислового комплексу. Крім того, вивчаються потенційні труднощі та перспективи майбутньої реінтеграції окупованих територій.

Нині Академія, як і вся наукова сфера України, перебуває в досить скрутному становищі. Але є й позитивні прикмети доби, про які варто згадати. Так, новий Закон України «Про наукову й науково-технічну діяльність», ухвалений наприкінці 2015 р., заклав засади прогресивних змін у вітчизняній науці, формуванні та реалізації державної наукової та науково-технічної політики. Важливо й те, що в цьому законі не тільки підтверджено

статус Національної академії наук як вищої наукової самоврядної організації України, а й чітко визначено норми самоврядності Академії та свободи наукової творчості її вчених. Позитивним є також те, що, з огляду на інтенсифікацію євроінтеграційних процесів, поглиблюються зв'язки установи з дослідницькими та профільними урядовими організаціями країн – членів Європейського Союзу. Водночас не залишаються без уваги й інші напрями міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва. З усього видно, що створення Української академії наук було спланованим як великомасштабний загальнонауковий і суспільно значущий проект, реалізація якого давала в підсумку потужний національний інтелектуальний центр, що постійно нарощував свій внесок у розвиток країни, нації, особистості.

Відповідно до фундаментальних принципів та стратегічних цілей Академії формувалася її діяльність протягом ста років і за сприятливих, і за несприятливих часів, і в умовах суспільної стабільності, і в умовах безперервних суспільних змін. Протягом сторіччя крок за кроком принаймні п'ять поколінь вчених утілювали в життя багатопланову модель Академії, розроблену її основоположниками і збагачену їхніми послідовниками, перетворюючи її в головну дослідну, координаційну, експертну, наукову установу, кузню високопрофесійних наукових кадрів країни.

Національна академія наук України докладатиме всіх можливих зусиль для подальшої ефективної інтеграції вітчизняних науковців до європейського та світового дослідницького простору. Загалом, перетинаючи рубіж першого століття свого існування, Академія дивиться в майбутнє із надією та оптимізмом. Вчені НАН України й надалі сумлінно працюватимуть в ім'я науки, розвитку держави та загальноцивілізаційного поступу. Це – наш обов'язок і перед поколіннями видатних попередників, і перед майбутнім.

¹ Володимир Іванович Вернадський і Україна: у 2 кн. Кн.1: Науково-організаційна діяльність (1918–1921). – 552 с.

² Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали – К.: “Наук. думка”, 1993. – 72 с.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 150.

⁶ Там само.

⁷ Там само. – С. 74.

⁸ Там само.

⁹ Національна академія наук України. 1918–2013. Хронологія. – 144 с.

¹⁰ Історія Національної академії наук України. 1938–1941 – Київ, 2003. – 351 с.

¹¹ Там само – С. 351–352.

¹² Там само. – С. 352.

¹³ Палладін О. В. Робота Академії наук УРСР в 1943 р. і план науково-дослідних робіт Академії на 1944 р / О. В. Палладін. // Вісті АН УРСР. – 1944. – №3. С. 10. Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само. – С. 17.

¹⁶ Там само. – С. 29.

¹⁷ Національна академія наук України. 1918-2008: до 90-річчя від дня заснування / голов. ред. Б. Є. Патон. – Київ: Вид-во КММ, – 2008. – С. 103–194

¹⁸ *Онищенко О. С.* 85 років Національної академії наук України: історія формування вітчизняного комплексу фундаментальної науки / О. С. Онищенко. // Вісник НАН України. – 2004. – №1. – С. 15–22.

Serhii PYROZHKOV,
Member of NAS of Ukraine

INTELLECTUAL ELITE OF UKRAINIAN NATION: on the Occasion of Centenary of the National Academy of Sciences of Ukraine

Abstract. The author analyses the history of the creation of the Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv. He studies the legal procedures for the Academy establishment and emphasizes that mutual understanding between the scientific community and authorities provides the opportunity to resolve a fundamental nation-wide problem within a short period of time. He stresses that the crucial role in drafting the Law on the Establishment of the Ukrainian Academy of Sciences belongs to M.P. Vasylenko and V.I. Vernadskyi – like-minded and prominent scholars and men of science, individuals who view science as the blissful power. In addition, the paper investigates the main tasks pursued by the Ukrainian Academy of Sciences and substantiates that comprehensive development of fundamental researches has always been and remains the primary aim of the Academy. Summarizing the above-mentioned, the author emphasizes that the creation of the Ukrainian Academy of Sciences was designed as a large-scale research and socially significant project, the implementation of which has eventually given rise to a powerful national intellectual center, which has constantly increased its contribution to the development of the country, nation, and personality. According to fundamental principles and strategic goals of the Academy, its activity has been expanding for over a hundred years both in favorable and disadvantageous times, in conditions of social stability and continuous social changes.

Keywords: Ukrainian Academy of Sciences, establishment, power, prominent scientists, important role.

Ігор АЛЕКСЕЄНКО,
кандидат біологічних наук,
генеральний директор
Науково-виробничого підприємства «Видавництво «Наукова думка»,
заслужений працівник культури України

ДО 100-РІЧЧЯ БОРИСА ПАТОНА

Анотація. У статті йдеться про життєвий та науковий шлях Бориса Патона, якому цього року виповнилося 100 років.

Автор описує історію формування й становлення Академії у контексті життя родини Патона. Визначено основні здобутки інституції та нелегкі часи існування Академії. Йдеться про те, що науковці знайшли нові форми праці, і перш за все кооперацію із зарубіжними колегами. Українські дослідники і сьогодні мають наукові досягнення світового рівня.

Ключові слова: НАН України, Патон, СРСР, реформація, наукова думка, науково-технічну інституцію.

У Києві 27 листопада 1918 року в родині професора Київського політехнічного інституту Євгена Оскаровича Патона народилася друга дитина – син Борис. Цього ж дня в Києві було засновано Українську академію наук. Цей збіг став символічним.

Закінчивши школу, а потім і Київський політехнічний інститут, інженер-електрик Борис Патон 1941 року почав працювати на заводі у м. Горький, а 1942 року – на Уралі у м. Нижній Тагіл, куди було евакуйовано Інститут електрозварювання. Відтоді все життя Б.Є. Патона було пов'язане з Інститутом та Академією.

Б.Є. Патон як особистість значно формувався під впливом батька. Є.О. Патон передав синові риси характеру, які зумовили становлення цієї обдарованої особистості: наполеглива праця, як основа життя, вимогливість до себе та до співробітників, вміння визначити важливу мету й наполегливо її домагатися, здатність створити колектив однодумців для цього.

У 1950–1953 рр. Б. Патон був заступником директора Інституту, а з 1953 р. він стає директором цієї славетної установи. 1951 року Б.Є. Патона обирали членом-кореспондентом, а 1958 – дійсним членом Академії наук України.

Завдяки науковим та практичним досягненням Інституту молодого директора висувають до провідних науковців країни. 1962 року його обирають президентом Національної академії наук України (тоді – Академії наук УРСР), цю посаду він займає й нині.

У другій половині минулого століття українська Академія під керівництвом Б. Патона перетворюється на могутню науково-технічну інституцію. Час поставив перед країною необхідність вирішення актуальних наукових та технічних завдань, які були блискуче реалізовані українськими дослідниками у 60–90-х роках ХХ століття. Фундаментом цього стала докорінна реорганізація діяльності Академії, що уможливило широко впроваджувати результати наукових досліджень у виробництво в ролі нових технологій, матеріалів і методів. Підтримання держави водночас зумовлювалось актуальністю та важливістю нових впроваджень.

Ідея саме такої організації роботи: наукова ідея – дослідний зразок приладу – широке впровадження нового технологічного процесу у виробництво належала Євгену Оскаровичу Патону і була блискуче реалізована в роки Другої світової війни під час створення і впровадження технологій електрозварювання танкової броні.

Сприймавши ідею батька творчо, Б. Патон підняв її на новий якісний рівень у межах Академії, яка поряд із вирішенням фундаментальних наукових досліджень забезпечувала впровадження результатів як нових технологій. Б.Є. Патон неодноразово підкреслював, що робота стала сенсом його життя. Серед основних досягнень науковця можна зазначити теоретичне розроблення та створення технологій зварювання під флюсом (зокрема – автоматичних), створення нової галузі металургії – електрошлаковий, плазмо-дуговий та електронно-променевий переплави, електрозварювання м'яких тканин під час хірургічних втручань. Широко відомі створені в Інституті технології зварювання під водою та в космосі.

Перебуваючи на посаді президента Академії Б.Є. Патон велику увагу приділяє належному розвитку досліджень, які розробляються в наукових установах. Створюється потужний апарат президії Академії, який здійснює аналітичні та контрольні функції, готує обґрунтовані пропозиції щодо розвитку нових напрямів досліджень, кадрового та матеріального забезпечення. До керівництва науковими установами приходять талановиті й активні науковці. Всесвітньо відомий вчений-нейрофізіолог П.Г. Костюк згадував, що саме Борис Євгенович переконав його зайняти пост директора Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця, а потім і академіка-секретаря Відділення фізіології АН СРСР. Інститут фізіології

ім. О.О. Богомольця в другій половині минулого століття перетворився на один із провідних центрів світової науки.

Патріот України, Б.Є. Патон свого часу твердо, не зважаючи на наполегливу «пропозицію» влади, відмовився обійняти посаду президента Академії наук СРСР.

Висновки фахівців Академії не завжди сприймалися владними структурами. Так сталося й у питанні будівництва ЧАЕС: критично проаналізувавши весь комплекс проблем, Академія була проти її будівництва, але це було проігноровано. Після аварії у квітні 1986 року в Академії було створено штаб ліквідації її наслідків, сотні науковців узяли участь у цій науковій та практичній роботі.

Після здобуття незалежності 1991 року держава почала дедалі менше уваги приділяти науці, набагато зменшуючи її фінансування. Змоги для досліджень українських вчених почало погіршуватися не вистачати. В пресі стали з'являтися статті про необхідність докорінної реформації Академії, аж до перетворення академічної науки в науку при вищих навчальних закладах.

У цій складній ситуації Академія почала пошук нових форм ведення ефективних наукових досліджень. На думку багатьох вчених, подальшим своїм існуванням Академія в цей час багато в чому завдячує саме активності й авторитетові Б.Є. Патона.

Нелегкі часи існування Академії тривають і нині, кількісний її склад зменшився втричі. Проте науковці знайшли нові форми праці, і передусім кооперацію із закордонними колегами. Українські дослідники й сьогодні мають наукові здобутки світового рівня.

Досягнення Б.Є. Патона були гідно відзначені: його було обрано членом понад 20 іноземних академій та наукових співтовариств. Він двічі є Героєм Соціалістичної праці, першим Героєм незалежної України, його нагороджено багатьма орденами, державними преміями та почесними званнями.

Упродовж багатьох років робочий день Б. Патона поділено на дві частини: перша половина дня – в Інституті, друга – у президії НАН України. Водночас йому вистачає часу на активну державну і громадську діяльність.

Робота в Академії надала Б.Є. Патону змогу спілкуватися з культурною елітою країни. З багатьма українськими вченими та діячами культури в нього склалися добрі товариські стосунки, що значно збагатило його натуру.

У спілкуванні це цікава, доброзичлива і скромна людина, яка вміє уважно слухати та дотепно пожартувати. Усе життя Борис Євгенович – футболний уболівальник, із захопленням грав у великий теніс, катався на водних лижах та плавав у басейні.

Побажаємо шановному Борису Євгеновичу на його великий ювілей доброго здоров'я та здійснення бажань.

Ihor ALEKSIEIENKO,
*Director-General of the Scientific and Production Enterprise “Publishing House
“Naukova Dumka” of the NAS of Ukraine,
Candidate of Biological Sciences, Honored Worker of Culture of Ukraine*

ON THE OCCASION OF 100th ANNIVERSARY OF BORYS PATON

Abstract. The article describes the life path and scientific work of Borys Paton who celebrated 100th birthday this year. It is interesting to know that on the day of his birthday, namely on November 27, the Academy of Sciences of Ukraine was established in Kyiv. This coincidence appeared to be symbolic.

Having graduated from school and then Kyiv Polytechnic Institute, electrician engineer Borys Paton began working in the factory in Horkyi city in 1941, and then in 1942 – in the Urals in Nyzhniy Tagil city, whereto the Institute of Electric Welding was transferred. Thenceforth, the rest of B. E. Paton life was associated with the Institute and the Academy.

The personality of B. E. Paton was forming mainly under the influence of his father. Son of Ye. O. Paton inherited his father’s traits of character that preconditioned the formation of the gifted person – persistent work as a basis for life, demanding attitude towards himself and his employees, the ability to identify the major targets and achieve them persistently, the ability to create a team of like-minded people.

In the second part of the last century the Academy under the leadership of B. Paton transformed into a powerful scientific and technical institution. Time has forced the country to solve urgent scientific and technical challenges, which were brilliantly resolved by Ukrainian researchers in the 60–90s of the 20th century. The radical reorganization of the Academy was a foundation for this process, which enabled to introduce the results of scientific studies into the production process in the form of new technologies, materials and methods. At that time state support was determined by the urgency and importance of new implementations.

Being a patriot of Ukraine, B. Ye. Paton once firmly refused to hold the position of the President of the Academy of Sciences of the USSR despite the persistent “proposal” of the authorities. After Ukraine has gained its independence in 1991, the state began paying less attention to science, significantly reducing its funding. Possibilities for researches of Ukrainian scientists deteriorated. Mass media began writing articles about the need for radical reformation of the Academy, up to the transformation of academic science into science at the higher education establishments.

In this complicated situation, the Academy began searching for new forms of effective scientific research. In the opinion of many scholars, the Academy’s further existence at that time in many respects owed to the activity and authority of B. E. Paton.

Currently the Academy experiences hard times and number of its members decreased thrice. However, scientists have found new modes of work, which first and outmost were represented in cooperation with foreign colleagues. Even today Ukrainian researches have scientific achievements of the world scale. So, we would like to wish Borys Yevhenovych strong health and that all his dreams come true.

Keywords: NAS of Ukraine, Paton, USSR, reformation, scientific thought, scientific and technical institution.

Віталій КАРПЕНКО,
кандидат філологічних наук,
доктор суспільно-політичних наук
Українського Вільного університету в Мюнхені,
заслужений журналіст України

МОМЕНТ ІСТИНИ (до 80-річчя академіка П. Таланчука)

Прізвище Таланчук органічно пасує особистості Петра Михайловича. Не так важлива його етимологія: чи то від слова «талан» (доля), чи то від слова «талант» (обдарованість) воно походить, – суть не змінюється.

Якщо – доля, то не сліпий випадок, а цілеспрямованість твердої натури вивела звичайного сільського хлопчину до міністерських вершин. Якщо – обдарованість, то нею він скористався стовідсотково, про це засвідчують його життєві досягнення. Ще б пак: понад 350 наукових праць, серед них – 16 монографій, підручників та навчальних посібників, 50 патентів на винаходи, науковий ступінь доктора технічних наук, вчене звання професора, дійсне членство в кількох академіях – не абищія. Дай, Боже, кожному такий доробок!

Та в кожному з цих варіантів одна основа: усе це передано генетично від батьків і розвинуто максимально самим Петром Таланчуком, його волею й наполегливістю. Тому можна сміливо стверджувати: він свою долю створив власними руками, розумом, надзвичайною працьовитістю. І в цьому Момент істини.

Я тричі «відкривав» для себе Таланчука.

Уперше – далекого 1989 року, коли українська інтелігенція, скориставшись проголошеною Михайлом Горбачовим перебудовою та викликаною нею відносною демократизацією суспільства, зініціювала масову організацію Народного Руху України. Компартійне керівництво республіки побачило в цьому русі серйозну, альтернативну до компартії організацію. Протистояння «керівній і спрямовуючій силі» вважалося смертним

гріхом, оскільки становило реальну загрозу комуністичному пануванню. Тож і намагалися придушити НРУ ще в зародку. Компартійні засоби масової інформації (а вони всі були компартійними, бо інших тоді й бути не могло) однотайно звинувачували, таврували ганьбою як Народний Рух загалом, так і його ініціаторів. Зокрема, за допомогою замовних статей та штучно організованих «листів трудящих». Остракізмові піддавався кожен, хто публічно висловлював свою симпатію до НРУ. Знаю це з власного досвіду, оскільки зазнав шаленого тиску від влади, коли редагував газету «Вечірній Київ», яка подавала об'єктивну інформацію про те, що відбувалося тоді в Україні, зокрема і про НРУ.

І ось у тій надзвичайно складній і суперечливій ситуації перебуває сміливець, а саме ректор Київського політехнічного інституту Петро Таланчук, який надає актову залу очолюваного ним навчального закладу для проведення першого з'їзду «крамольного» Народного Руху України. Під звуки козацького маршу, фактично забороненого раніше, радісно схвилювані люди заповнили амфітеатр актового залу. Однак сприяння у використанні приміщення для проведення з'їзду означало не що інше, як публічну підтримку сили, яку намагалася знищити тодішня влада. Бо фактично Рух розглядався як виступ проти компартії. За це можна було щонайменше покласти партквиток, що коштувало б посади ректора і відразу ж перекреслило б майбутню кар'єру. Адже компартія, хоч і захиталася, але продовжувала бути при владі. Проте тодішнє її керівництво мало миритися з цим, оскільки вже не могло придушити народну ініціативу.

Тож треба було глибоко розуміти настрої і сподівання свого народу, відчувати глибинні процеси й зародження духу супротиву в системі. Петро Таланчук розумів і відчував. І мав мужність, не вагаючись, стати на бік свого народу. То був учинок. Люди це запам'ятали: на хвилі демократизації цього ж року його обрали до Верховної Ради СРСР. І то був – момент істини.

Друге моє «відкриття» Таланчука відбулося, коли він створив і розбудував унікальний вищий навчальний заклад – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

І це після того, як розвалився Радянський Союз і Таланчук залишився з девальвованим до нуля мандатом депутата неіснуючої Верховної Ради. Хоча сам він цим не лише не переймався, а й щиро радів, що так сталося.

І це після того, як Таланчуку, коли він був першим міністром освіти незалежної України, не дали можливості провести задумане реформування освіти й позбавили міністерського портфеля. Не так шкода того портфеля, як нереалізованих планів у масштабі країни. Тодішні очільники держави так і не збагнули реформаторської сутності міністра, так і не оцінили належно його надзвичайних організаторських здібностей. Крім того, його не повернули на ректорську посаду Київського політеху, з якої брали на міністра.

Такі повороти долі не кожна людина може витримати й не зламатися, не затамувати цілком зрозумілу образу, не опустити розгублено руки. Кожна, певно, і не зможе. Однак Таланчук – не кожен. І він знайшов спосіб реалізувати себе для свого народу. Власне, чимало із задуманих, але так і не реалізованих планів на посту міністра він утілював у життя як ініціатор та президент університету, названого дорогим для нього словом – «Україна».

І все це, майже на голому місці, з нуля. Ні коштів – не олігарх-бо; ні доступу до держбюджету – не міністр же фінансів. Ні приміщення. Ні кадрів. Ні студентів. Які титанічні зусилля потрібні були, щоби зрушити справу й досягти успіху! Яка глибока віра в перспективність задуманого потрібна була, щоби згуртувати колектив викладачів, зробити їх однодумцями! Скільки волі й дипломатичного хисту потрібно було, щоби переконати тих, кого варто переконувати та мобілізувати постійно необхідні кошти!

Його гуманістичні погляди, державне мислення, співчуття до проблем та негараздів інших – усе це допомогло зайняти вільну нішу в складній структурі нинішньої вищої освіти і створити університет, орієнтований на людей з особливими потребами. Тих людей, яких багато хто вважав знедоленими, життям обійденими, через що більшість із них не могла здобувати вищу освіту й опинялася на узбіччі суспільного розвитку. Тому ніша й залишалася вільною, бо державні очільники просто махнули рукою на долю таких людей. Таланчук підійшов по-іншому: побачив великі потенціалні, але нереалізовані можливості людей. І взявся їм допомогти. Зокрема, створив розгалужену систему дистанційного навчання, яка стала справді соціально орієнтованою і єдиною для громадян, які мають фізичні, майнові, медичні чи інші обмеження в отриманні повноцінної освіти в стаціонарних умовах. Такою формою освіти охоплено понад дев'ять тисяч студентів, де більшість – це молодь віком до 30 років.

До десятиріччя свого існування університет мав значні досягнення. Підсумки – вражаючі. Проліцензовано 45 спеціальностей. Створено 30 структурно відокремлених підрозділів. Університет здобув IV рівень акредитації. Понад тридцять тисяч студентів навчаються тут. Сьомий випуск спеціалістів із дипломами «України» пішов у життя. Усе це є промовистим свідченням, що університет працює.

І в цьому також – Момент істини.

Втретє я «відкрив» для себе Таланчука, упорядковуючи та редагуючи його книгу публіцистики. Окремі його статті були мені відомі й раніше, завжди привертала увагу злободенність порушених автором тем. А коли довелося перечитати весь цей масив, перед очима постала публіцистична цілісність Петра Таланчука.

Мене найбільше вразила оця цілісність, якої не кожному публіцисту-професіоналу вдається досягти. Адже Петро Михайлович і за освітою, і за характером діяльності, і за досвідом роботи – не гуманітарій, а технар.

Щоправда, у житті йому епізодично доводилося стикатися з журналістикою, зокрема Таланчук вивчав її у військовому училищі. Але публіцистика – така річ, для якої потрібна постійна й повсякденна робота, тільки тоді по-справжньому відточується перо, з'являється досвідченість і майстерність. Перо без практики – все одно, що лопата без вжитку: іржавіє. Та, власне, Таланчукове перо не залишалося без діла – скільки наукових праць написано! Та й публіцистичних виступів також немало, про що свідчить книга «З думою про Україну».

Однак публіцистика Петра Таланчука особлива, і в цьому є її найбільша цінність. Для себе я виокремив три найістотніші її риси, за якими легко відрізнити автора від його колег за публіцистичним цехом.

Найпершим є монолітний сплав науковості й емоційності. Все-таки технічно-наукове мислення, схильність до детально продуманої аргументації й точності дається взнаки. Мозок рухає думку автора. Звідси – раціоналізм і скрупульозність фактажу. Але пером водить серце: вочевидь, емоційність усмоктана з молоком матері. Тому від його творів віє невіддільною щирістю й переконливістю. І цим автор досягає відповідного сприйняття тексту читачем: розумом – науковість, душею – емоційність. Як два крила утримують птаха в польоті, так два об'єднані стилі – науковий і публіцистичний – дають цілісну картину твору, утримуючи читацький інтерес.

Друга риса – вірність обраній темі. Це тема реформування освіти, тема становлення його дітища – університету «Україна», тема його досвіду на освітянській ниві. Можна навіть сказати, що публіцистика Таланчука – це обґрунтування його власної практики і власного досвіду. До кого б не звертався: до колег-освітян чи широкого загалу, а надто до студентів-першокурсників, він не агітує, не повчає, а переконує. Спокійно, аргументовано, послідовно. Ніби цвях забиває в одне й те ж місце – усе сильніше і все глибше. І тут автор свою логіку зв'язує з думками велетнів світового духу, доречно посилаючись на їхні слова та аргументуючи фактами й цифрами.

Та якби Петро Таланчук цим і обмежився, то це була б не стільки публіцистика, а ймовірніше, хоч і популярний та доступний, але науковий трактат. Однак суть у тому, що автор володіє талантом подати свої думки не тільки просто, а й образно, широко використовуючи художні тропи, парадокси, фольклор. Такі стильові прийоми роблять його тексти публіцистикою високої проби.

Третя риса – справжній, глибокий і наскрізний патріотизм автора. Яку б тему він не обрав – центральним образом є Україна. Його патріотизм не показний, не для демонстрації, а закладений від народження. Під знаком патріотизму він прожив усе своє свідоме життя. Петро Таланчук глибоко знає історію країни, яка сягає в глибину тисячоліть, пишається древністю нашого народу, зі щемом говорить про негаразди й розбрат, які призводили до

втраги державності, обурюється повторенням історичних помилок у наші дні. Він пишається, що є українцем, і закликає молодь почуватися так само. Бо в молоді він убачає майбутнє держави й саме на молодь сподівається.

Багато уваги у своїх статтях Петро Михайлович присвячує проблемам української мови, точніше б сказати, нав'язуванню нам двомовності, що є неприйнятним для корінної й титульної нації, а також питанням націоналізму. Поняття «націоналізм» він очищає від спотворення більшовицькою ідеологією, розцінює як патріотизм, любов до свого народу і своєї Батьківщини; тобто так, як сприймають його громадяни в демократичних країнах.

Це підтверджує його другий том публіцистики «З Україною в серці».

Vitalii KARPENKO,

*Candidate of Philological Sciences,
Doctor of Social and Political Sciences at the
Ukrainian Free University in Munich,
Honoured Journalist of Ukraine*

MOMENT OF TRUTH

(on the Occasion of 80th Anniversary of P. Talanchuk)

Abstract. Surname Talanchuk suits harmonically to personality of Petro Mykhailovych. The etymology of this word is not so important, no matter whether it originates from Ukrainian word “talan” (eng. “destiny”) or the word “talant” (eng. “talent”) – the sense is what matters here.

His humanistic attitudes, state-consciousness, compassion for other people's problems and worries – all these helped him to occupy a free niche in a complicated structure of modern higher education and establish a university that would be focused on people with special needs; people, who were generally thought to be disadvantaged and life bypassed, which was the reason that most of them could not obtain higher education and found themselves on the verge of a social development. Therefore, this niche remained free for a long time as state authorities just gave up on these people. However, Talanchuk took a different approach – he noticed their great potential and yet non-implemented possibilities. Therefore, he decided to help. Namely, he created a well-developed system of remote education, which became socially oriented and designed a sole program for citizens with physical, property, medical or other limitations in obtaining a full-fledged education on a regular basis. This type of education covers more than 9,000 students, the majority of whom are under 30 years.

Over the ten-year period of functioning, the university has made a great progress and demonstrated impressive results. Licenses were granted to 45 specialities. 30 structurally separate subdivisions have been created. The university obtained the 4th level of accreditation. More than 30,000 students obtain higher education here. University “Ukraine” celebrated the seventh graduation of its students. This is a glaring evidence that the university has success.

Сергій СИДОРЕНКО,
проректор з науково-педагогічної роботи (міжнародні зв'язки)
НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського,
член-кореспондент НАН України;

Богдан ДУДА,
керівник секретаріату ректорату НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського,
директор Центру незалежної акредитації інженерних програм

ФОРУМ РЕКТОРІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Анотація. У статті йдеться про черговий Форум ректорів вищих технічних навчальних закладів України та Польщі, що відбувся в КПІ ім. Ігоря Сікорського. Очільники вищих технічних навчальних закладів України і їхні колеги з Польщі на Форумі розглядали стан, можливості та перспективи розширення співпраці, спільні проблеми української і польської вищої технічної освіти та шляхи їх подолання. Результатом роботи Форуму стали рекомендації, прийняті учасниками, що сприятимуть подальшому розвитку освітнього і наукового співробітництва, принесуть користь всій системі вищої технічної освіти України та Польщі.

Ключові слова: Форум, Україна, Асоціація, Польща, освіта, наукове співробітництво.

Асоціація ректорів вищих технічних навчальних закладів України створена у червні 1999 року як загальноукраїнська громадська організація, що об'єднує на добровільних засадах ректорів, керівників інших профільних організацій і покликана сприяти розвитку технічної освіти, відстоювати та виконувати інші завдання, що визначені її статутом.

Членами асоціації є ректори 54 технічних університетів, академій з усіх областей України, що є вагомою часткою технічного навчально-наукового потенціалу держави. Асоціація є авторитетним громадським об'єднанням, визнаним за своїм впливом державними, урядовими, промисловими і бізнесовими структурами – національними і міжнародними.

Делегація ректорів вищих технічних навчальних закладів Республіки Польща покладають квіти до пам'ятника професору Войцеху Свентославському – видатному випускнику КПІ (1906), який згодом став ректором Варшавської політехніки (1928–1929), міністром вищої освіти Польщі (1935–1939), був двічі номінований на Нобелівську премію

Members of delegation of rectors of Higher Technical Educational Institutions of the Republic of Poland lay flowers to the monument to professor Wojciech Świątosławski – a prominent graduate of KPI University (1906), who lately became Rector of Warsaw University of Technology (1928–1929), was a Minister of Higher Education of Poland (1935–1939), and was twice nominated for the Nobel Prize

Важливим результатом діяльності Асоціації є розробка організаційних, методичних, структурних заходів щодо входження України в загальноєвропейське освітнє середовище. Вагомим є внесок Асоціації в розробку освітньо-кваліфікаційних програм рівнів бакалавра та магістра, в реформування освіти із введенням двоступеневої підготовки фахівців.

Асоціація взаємодіє з Міністерством освіти і науки України за всіма аспектами вищої технічної освіти, зокрема – з імплементації положень Закону України «Про вищу освіту».

Важливим результатом діяльності Асоціації є кардинальна зміна участі вищих технічних навчальних закладів України в проведенні наукових досліджень. Ця робота ведеться спільно з Національною академією наук України.

Асоціація співпрацює з провідними підприємствами, що дозволило окреслити велике коло спільних проблем щодо вищої технічної освіти:

- мотивація підприємств у підготовці фахівців середньої ланки та вищої категорії;

- підвищення ролі «дипломованих інженерів»;
- необхідність створення конкурентних засад серед фахівців вищих технічних навчальних закладів, тобто введення в практику ринку праці дипломів бакалаврів і магістрів не загального державного зразка, а конкретного навчального закладу;
- відновлення практики профільних кафедр на підприємствах та в установах НАН України, проведення там практичних занять і лабораторних робіт;
- залучення підприємств до формування навчальних планів;
- інші напрями.

У жовтні 2007 року створено і затверджено Міністерством освіти і науки пілотний проект «Дослідницький університет Національний технічний університет України «КПІ». Цьому передувала важлива робота щодо зміни нормативної бази: Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка». Введені в дію Положення про магістратуру, організацію працевлаштування, програма «Майбутнє України», положення про рейтинг науково-педагогічного працівника, про порядок проведення комплексного моніторингу якості підготовки фахівців, про об'єкти права інтелектуальної власності, підвищення кваліфікації керівного складу та інші документи. Практично завершено об'єднання єдиного інформаційного простору для закладів освіти, науки та інновацій України і інтеграція його до Європейської науково-освітньої інформаційної мережі GEANT-2.

Асоціація ректорів вищих технічних навчальних закладів України співпрацює в рамках відповідних договорів з НАН України, Українським союзом промисловців і підприємців, міжнародними навчально-науковими центрами ЮНЕСКО, Радою університетів Причорноморського регіону (BSUN), який об'єднує 116 університетів з 11 держав тощо.

Співпраця Асоціації ректорів вищих технічних навчальних закладів України з Конференцією ректорів польських технічних університетів Республіки Польща розпочалася після підписання у 2008 році «Загального порозуміння».

У листопаді 2014 року у Львівській політехніці учасниками Українсько-Польського Форуму Асоціації ректорів ВТНЗ України та Конференції ректорів технічних університетів Республіки Польща «Технічна освіта – для майбутнього Європи» було прийняте спільне рішення – європейська акредитація інженерної освіти є одним із головних пріоритетів українського науково-освітнього співтовариства. Для забезпечення незалежного оцінювання якості інженерної освіти в Україні та на виконання рішення Українсько-Польського Форуму у листопаді 2015 року Асоціацією було засновано Центр незалежної акредитації інженерних програм (ЦНАІП).

Із вітальним словом на церемонії відкриття Форуму виступила міністр освіти і науки України Лілія Гриневич

Lilia Hrynevych, Minister of Education and Science of Ukraine, delivered the words of greeting during the opening ceremony of the Forum

У 2013 році Асоціація ректорів вищих технічних навчальних закладів України ініціювала розробку нового Закону України «Про вищу освіту», який у 2014 році було прийнято і введено в дію. Згідно з цим Законом університети отримали автономію. Тепер вони самі створюють внутрішню систему оцінки якості освітньої діяльності, мають можливість застосувати способи акредитації: чи в Національному агентстві із забезпечення якості вищої освіти (тобто фактично в державній системі), чи через недержавні організації. Саме такою недержавною організацією з питань оцінювання якості інженерних програм і є Центр незалежної акредитації інженерних програм, який розпочав свої контакти з європейськими агенціями гарантування якості вищої освіти: з Європейською асоціацією гарантій якості вищої освіти ENQA, з Мережею агентств гарантій якості вищої освіти Центральної та Східної Європи CEENQA, з Міжнародною організацією інженерної педагогіки IGIP, з Європейською мережею з питань акредитації інженерної освіти ENAEE, з Європейською федерацією національних інженерних асоціацій (FEANI), з Агентством акредитації програм у галузі машинобудування, інформатики, комп'ютерних, природничих наук і математики ASIIN, з Європейською акредитаційною комісією технологічних університетів KAUT в Польщі.

*Вітальне слово першого заступника Голови
Верховної Ради України Ірини Герашченко*

*Greeting words of the First Deputy Chairman of
the Verkhovna Rada of Ukraine Iryna Herash-
chenko*

У разі членства України в профільних європейських та світових системах акредитації інженерної освіти на кшталт ENAEE та International Engineering Alliance Washington Accord (IEA WA) процедура визнання еквівалентності дипломів різних країн може бути значно спрощена та прискорена.

У лютому 2016 р. ЦНАІП подав заявку до ENAEE щодо входження Центру до складу членів ENAEE. Вже у листопаді 2016 року Генеральна асамблея ENAEE на своєму засіданні прийняла ЦНАІП як Асоційованого члена. Це перший крок. Наступні – наблизитимуть до досягнення стратегічної мети – стати повноправним членом ENAEE та отримати право видавати європейські сертифікати EUR-ACE для українських інженерних програм, створюючи національну незалежну систему європейської акредитації інженерних програм.

У зв'язку з цим у січні 2017 року Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» виборів можливість брати участь у виконанні проекту «Вдосконалення системи оцінювання та забезпечення якості інженерної освіти» в рамках «Програми розвитку лідерського потенціалу університетів України», що підтримується Британською Радою в Україні.

Проект спрямований на гармонізацію наявних в Україні інженерних освітніх програм з європейськими стандартами вищої інженерної освіти через подальший розвиток на базі КПІ ім. Ігоря Сікорського Центру незалежної акредитації інженерних програм. Проектом передбачено розробку рекомендацій з організації функціонування системи оцінювання і забезпечення якості вищої інженерної освіти з погляду впровадження європейських стандартів та їх подальшої реалізації в Україні.

Одним із головних питань у роботі над проектом є ознайомлення з системою акредитації інженерної освіти у Великій Британії.

У лютому 2017 року було подано проектну заявку в рамках конкурсу програми ERASMUS+, (KA2. Capacity Building), спрямовану на розвиток національних установ, які відповідатимуть за забезпечення якості інженерної освіти в Україні, Грузії та Азербайджані як країнах Східного партнерства.

Торік у КПІ ім. Ігоря Сікорського відбувся черговий Форум ректорів вищих технічних навчальних закладів України та Польщі. Майже 50 очільників вищих технічних навчальних закладів України і понад 40 їхніх колег з Польщі упродовж двох днів розглядали стан, можливості та перспективи розширення співпраці, а також спільні проблеми української та польської вищої технічної освіти та шляхи їх подолання.

Ці українсько-польські освітні зустрічі у Києві – наймасштабніші з подібних подій. Вони були організовані за підтримки Міністерства науки і вищої освіти Польщі, Міністерства освіти і науки України та за активної участі Фонду розвитку системи освіти Республіки Польща, Національного координаційного центру Польщі «Горизонт-2020», Національних ERASMUS+ офісів Польщі і України, Асоціації ректорів ВТНЗ України, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Польського освітнього фонду «Перспективи».

В рамках Форуму відбулося спеціальне спільне засідання Асоціації ректорів ВТНЗ України та Конференції ректорів технічних університетів Республіки Польща «Проривні проекти міжнародного співробітництва технічних університетів України і Республіки Польща в науці, технологіях і інновації: університетський супутник, авіакосмічні технології, кібербезпека та фізична ядерна безпека, чиста вода, відновлювальна енергетика».

Участь у церемонії відкриття Форуму взяли перший заступник Голови Верховної Ради України Ірина Геращенко, Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич, народний депутат України, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Олександр Співаковський, народний депутат України, голова підкомітету з питань регіонального та транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, співголова групи з міжпарламентських зв'язків з Республікою Польща Оксана Юринець, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Ян Пекло, голова Національної ради науки і освіти Республіки Польща Єжі Возницький, президент Конференції ректорів академічних шкіл Республіки Польща, ректор Варшавської політехніки Ян Шмідт, голова Конференції ректорів технічних університетів Республіки Польща, ректор Гірничо-металургійної академії імені Станіслава Сташиця в місті Кракові Тадеуш Сломка, директор Національного контактного пункту програми Horizon 2020 в Польщі Зигмунд Красінський, президент Польського освітнього фонду «Перспективи» Вальдемар Сівінський.

«Ви формуєте еліту країн. Тих, хто стане драйвером їх інноваційної економіки. І те, що ми зараз гуртуємося і об'єднуємося, виявом чого є і цей Форум, – це ще одне свідчення того, наскільки Україна потрібна Польщі, а Польща – Україні, – наголосила, вітаючи учасників і гостей форуму,

Церемонія відкриття форуму: спільне фото на згадку в залі засідань Вченої ради КПІ ім. Ігоря Сікорського

Forum opening ceremony: commemorative group photo in the conference hall of the Scientific Board of Igor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич. – Ми дуже добре усвідомлюємо нині, хто є для України партнером, чи навіть не партнером, а справжнім другом. І тому для нас надзвичайно важливо вибудувати між різними професійними спільнотами наших країн тісну співпрацю, яка буде плідною та результативною для обох сторін. Гадаю, що співпраця між технічними вишами в усіх сферах є ще одним, дуже міцним мостом між нами».

Атмосфера засідань сприяла не лише ефективному пошуку шляхів подолання спільних проблем, а й налагодженню безпосередніх контактів між університетами. В ході круглого столу, присвяченого питанням європейської акредитації інженерної освіти, сертифікації інженерів і рейтингуванню навчальних програм, було підписано угоди про порозуміння між Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Познанським університетом технологій, між Державним вищим навчальним закладом «Національний гірничий університет» (м. Дніпро) і Познанським університетом технологій.

У доповіді на Форумі від імені КПІ ім. Ігоря Сікорського «Курс на глибоку інтернаціоналізацію університету» було підкреслено, що інтернаціоналізація та її наступна фаза – глобалізація системи вищої освіти – одна з визнаних домінуючих тенденцій у цій сфері. Інтернаціоналізація –

це процес, що охоплює освітню складову та академічну мобільність, наукову діяльність у формі міжнародних проектів, інформаційно-рекламну діяльність з інтернаціоналізацією офіційних веб-ресурсів університету, окремі аспекти фінансування, зв'язки з випускниками та іноземними студентами. Процеси інтернаціоналізації мають чотири основні складники.

Перший складник інтернаціоналізації – міжнародні відносини, співпраця, перемовини. Досвід КПІ ім. Ігоря Сікорського полягає в тому, що завдяки цьому вибудовано нову модель взаємодії з транснаціональними компаніями, в основі якої – цільова підготовка нового покоління фахівців за навчальними програмами, розробленими за участі цих компаній, її інтеграція з науковою роботою студентів задля створення технологій, затребуваних на глобальних ринках.

Університет продовжує розвивати нові маркетингові стратегії і плани міжнародної співпраці, шукає напрями, за якими факультети, інститути й кафедри можуть запропонувати свої освітні і науково-технічні сервіси, і на цій основі виходити на переговори з провідними транснаціональними компаніями світу. Наприклад, із 200 транснаціональними компаніями, які увійшли до списку FORBES–2000 (2016 року) і заявляють про великі витрати на науку й освіту. У 2016 році розроблено також інші маркетингові пропозиції щодо виходу на нові освітні ринки. За цими пропозиціями КПІ працював з Індією, Єгиптом, Туреччиною, Китаєм, Нігерією.

Другий складник інтернаціоналізації – посилення зовнішньоекономічної діяльності.

На допомогу в розгортанні зовнішньоекономічної діяльності підрозділів 2016 року видано 10 Інформаційних бюлетенів з аналізом міжнародних ринків освітніх послуг у регіонах світу; розроблено ліцензійні угоди щодо порядку виплати винагороди за використання бренда КПІ в розмірі 15%; вперше для університетів України сформовано модель міжнародного експорту освітніх послуг українським ВНЗ за схемою франчайзингу, яка закріплена як право КПІ на об'єкт інтелектуальної власності.

Надходження від усіх видів зовнішньоекономічної діяльності в 2016 році, включаючи індивідуальні гранти, участь у міжнародних конференціях тощо, склали 11% від запланованого на зазначений рік бюджету університету, що перевищує показник 7%, який треба було досягти згідно з Планом дій на виконання Стратегії розвитку міжнародної діяльності на 2012–2020 рр.

Але з 38 видів зовнішньоекономічної діяльності, дозволених законодавством України, лише 11 використовуються і дають сьогодні прибуток університету. Університет ще не є привабливим для зовнішнього споживача, і тому треба розробити сучасну модель надання послуг університету як товару:

На фото (зліва направо): голова Конференції ректорів технічних університетів Республіки Польща, ректор Гірничо-металургійної академії імені Станіслава Сташиця в місті Кракові Тадеуш Сломка; Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Ян Пекло; радник Посольства Республіки Польща в Україні Емілія Ясюк; ректор КПІ ім. Ігоря Сікорського Михайло Згуровський

On photo (left to right): Head of the Conference of Rectors of Technical Universities of the Republic of Poland, Rector of AGH University of Science and Technology in Krakow city, Tadeusz Słomka; the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Poland to Ukraine Jan Piekło; Counsellor of the Embassy of the Republic of Poland in Ukraine Emilia Jasiuk; Rector of Igor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute Mykhailo Zhurovskyi

ни, «Англійська мова для університетів»; проекти ЕРАСМУС+ «Гарантії якості вищої технічної освіти для країн Східного партнерства» за участю консорціуму університетів Португалії, Італії, Польщі, Грузії, Азербайджану, України.

Третій складник інтернаціоналізації – діяльність з метою посилення позицій університету в міжнародних рейтингах. У КПІ міцні позиції за такими параметрами: кількість студентів, що навчаються за обраними рейтингом Quacquarelli Symonds напрямками (65,9%); оцінка роботодавців (17,5%); оцінка академічних експертів інших університетів та інститутів НАН України (19,1%). Говорить за себе й інтегрована оцінка – загальний рівень у 23% від лідера – Массачусетського технологічного інституту. Ця оцінка і визначає, наскільки КПІ може вважати себе «університетом лідерського типу».

Четвертий – посилення міжнародної компоненти за всіма напрямками діяльності університету. Керівництво КПІ дійшло висновку, що треба сформувати координаційну групу з представників усіх департаментів і центральних структур університету для посилення міжнародної складової в діяльності університету.

сформувати широку комерційну пропозицію; забезпечити конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг у конкретних регіонах світу; створити та супроводжувати діяльність спільних освітніх структур за кордоном; вести аудит факторів, що визначають ефективність зовнішньоекономічної діяльності; розвивати нормативно-методичний супровід міжнародної сфери; і на цій основі – розширювати спектр міжнародних перемовин.

Щоб наблизити організацію міжнародної діяльності до моделей провідних університетів світу, КПІ ініціював проекти зі структурно-організаційної перебудови системи менеджменту міжнародної сфери. Це проекти за Програмою Британської Ради розвитку лідерського потенціалу університетів Украї-

Міжнародна діяльність для вищого навчального закладу сьогодні – це важливий напрям розвитку, що забезпечує авторитетний статус та високі позиції у світових рейтингах, конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, розширює ресурсну базу науково-технічних досліджень, надає фінансову стійкість та автономію.

Систематична інтеграція міжнародного аспекту в освітньо-наукову діяльність університету, за якого цілі і механізми організації надання послуг набувають міжнародного значення, є процесом його інтернаціоналізації. Результатом має стати перетворення національного ВНЗ в інтернаціональний.

Глибока інтернаціоналізація для університетів означає посилення міжнародної компоненти в усіх складових діяльності, вихід на організацію досліджень і технологій навчання для підготовки фахівців, конкурентоспроможних на світових ринках праці, реформування за моделлю сучасного технічного університету лідерського типу, набуття репутації високорейтингового університету за міжнародно визнаними критеріями і забезпечення – в результаті – зростання економічних показників.

У такому контексті зовнішньоекономічна діяльність як складник міжнародної діяльності, що має на меті в тому числі отримання конкретних переваг у вигляді соціального та економічного ефекту від реалізації освітніх та науково-технічних послуг університету за кордон зарубіжним партнерам, набуває особливого значення. При цьому найперспективнішими є експорт освітньо-наукової продукції та послуг іноземному споживачеві, що може реалізовуватися різними шляхами: участь в інфраструктурних грантових проектах з метою структурно-організаційної перебудови системи менеджменту міжнародної сфери в університетах, зокрема зовнішньоекономічної діяльності; активізація конструктивної взаємодії університетського сектору з міжнародними компаніями – представниками індустрії та бізнесу, їх залучення до участі у спільних освітніх проектах; розширення портфелю освітніх та науково-технічних послуг КПП для іноземного споживача, зокрема й впровадження інноваційних освітніх продуктів спільно з іноземними університетами-партнерами; формування моделей здійснення зовнішньоекономічної діяльності як сукупності експортно-імпортних операцій освітніх та науково-технічних послуг та продуктів університетів, їх адаптація до національних реалій функціонування економіки, освіти, науки та особливостей законодавчої бази; ініціювання створення спільних освітніх структур за кордоном з іноземними партнерами.

Стислий обсяг статті не дає змоги детально висвітлити всі напрями та складники інтернаціоналізації університету. Головне завдання щодо поєднання вказаних складників інтернаціоналізації в єдину міжнародну систему роботи має виконати координаційна робоча група з посилення процесів інтернаціоналізації університету.

Завершився Українсько-Польський Форум ректорів технічних університетів України і Республіки Польща великим концертом «Варшава у Києві» у Центрі культури і мистецтв КПІ ім. Ігоря Сікорського. Участь у ньому взяли найкращі художні колективи польських та українських університетів. А спеціальним гостем концерту стала співачка Каця Мошь (Kasia Moś), яка у 2017 році представляла Польщу в фіналі пісенного конкурсу «Євробачення».

Результатом роботи Форуму стали рекомендації, прийняті учасниками восьми «круглих столів», що сприятиме подальшому розвитку освітнього і наукового співробітництва, принесе користь усій системі вищої технічної освіти України і Польщі.

Serhii SYDORENKO,

*Vice-Rector on Scientific and Pedagogical Work (International Relations),
Corresponding Member of NAS of Ukraine;*

Bohdan DUDA,

*head of the rector's office secretariat,
Director of the Independent Accreditation Centre for Engineering Programs*

RECTORS' FORUM OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE AND POLAND

Abstract. The article discusses activities of the regular Rectors' Forum of Higher Technical Educational Institutions (HTEI) of Ukraine and Poland held at Igor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute. It analyses the role of the Association of Rectors of Higher Technical Educational Institutions of Ukraine established in June 1999. The Association involves the best part of Ukraine's academic and research potential. Heads of higher technical educational institutions of Ukraine and their colleagues from Poland examined at the Forum the condition, opportunities and prospects of expanding cooperation, common challenges of Ukrainian and Polish higher technical education and ways of their resolving. Within the framework of the Forum, a special joint meeting of the Association of Rectors of HTEI of Ukraine and conferences of rectors of technical universities of the Republic of Poland took place. As a result of the Forum, there were outlined recommendations concluded by the participants, which would contribute to further development of academic and research cooperation as well as bring benefit for the whole system of higher technical education in Ukraine and Poland.

Keywords: Forum, Ukraine, Association, Poland, education, scientific cooperation.

**Літописи, видані за ініціативи
та сприяння Всеукраїнської правозахисної організації
«Меморіал» імені Василя Стуса**

1. Фотолітопис «За Україну, за її волю, за честь і волю, за народ!», присвячений 100-річчю Української національної революції 1917–21 рр. («For Ukraine, for its Destiny, for Honour and Freedom, for the People». – українська, англійська), присвячений сторіччю Української національної революції 1917–21 рр., є єдиним справжнім викладом історичних подій першої української революції. Винятковість цього видання полягає в поданій для широкого загалу колекції унікальних архівних світлин 100-річної давнини, які зображують усі події, що відбувалися на теренах України, а також визначних осіб – їх учасників. На сторінках фотолітопису відображено діяльність Української Центральної Ради, спроби до здобуття незалежності України, здійснені гетьманом Павлом Скоропадським, тогочасні озброєні напади на Україну та конфлікти, Західноукраїнська Народна Республіка й один із найвизначніших здобутків – проголошення соборності українських земель. Фотолітопис уміщує такі частини: передмова Степана Кубіва «Століття свободи й незламності»; книга перша – «Українська Народна Республіка. Доба Центральної Ради (1917–1918)»; книга друга – «Українська держава гетьмана Павла Скоропадського»; книга третя – «Українська Народна Республіка. Директорія (1918–1921)»; книга четверта – «Західноукраїнська Народна Республіка»; книга п'ята – «Український повстанський рух (1917–1921)»; книга шоста – «Українське військо в боротьбі за державність (1917–1921)»; книга сьома – «Українська політична еміграція»; книга восьма – «Постаті української національної революції»; Сто перемог України (1917–2017).

2. Книга «Уряди України: на шляху відновлення та утвердження державності» (українська, англійська).

Фотолітопис присвячено 100-річчю утворення першого українського уряду. Видання містить як архівні світлини членів Генерального секретаріату Української Центральної Ради, так і фотографії членів сучасного Уряду України.

3. Фотолітопис «Біловезька угода. 8 грудня 1991 року. Точка неповернення» (українська, англійська).

Приурочений 25-річчю Біловезької угоди – домовленості, що стала точкою відліку нової епохи. Це видання є унікальним, оскільки воно відображає історію розпаду Радянського Союзу не у звичній текстовій формі, а демонструє її реальними зображеннями тих подій, які передували краху СРСР. На сторінках фотолітопису зафіксовано події, які сколихнули всі колишні радянські республіки – Естонію, Литву, Латвію, Вірменію, Грузію, Азербайджан, Росію, Україну, Білорусь, Молдову, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан.

Варто також зазначити, що деякі фотолітописи оснащено модулем із відео, у якому перший Президент незалежної України та один із підписантів Біловезької угоди Леонід Кравчук надає свій коментар щодо подій, які передували її підписанню.

Фотолітопис видано двома мовами – українською й англійською, щоби справжня історія України була доступною для всіх, незалежно від країни походження.

4. Фотолітопис «Ще не вмерла України ні слава, ні воля! Шлях нескорених» (українська).

Книга-фотолітопис «Ще не вмерла України ні слава, ні воля! Шлях нескорених» містить світлини, які ілюструють найважливіші моменти 25-річної історії незалежності нашої держави. У цій книзі є спогади про 25 років незалежності. Спогади про те, як крок за кроком Україна долала шляхи миру й війни. Одна світлина створюється здебільшого за секунду-дві. Цих секунд за 25 років було аж понад 789 мільйонів.

5. Фотолітопис «Українська Повстанська Армія 1942–1954» (українська).

До 75-річчя створення УПА. Фотоальбом, присвячений історії Української повстанської армії.

У фотолітописі «Українська Повстанська Армія 1942–1954» опубліковано максимальний комплекс фотоматеріалів, що стосуються українського визвольного руху 1920–1950 років. Цей проект об'єднав досвід понад півстоліття досліджень на тему УПА. Узагальнивши та підсумувавши історичні праці та джерела, автори, за допомогою фотоматеріалів, представили цілісне бачення й масштаб Українського визвольного руху.

Фотолітопис складається з дев'яти розділів. Передмову до видання написав сотенний УПА Мирослав Симчич «Кривоніс», а післямову – голова Всеукраїнської правозахисної організації «Меморіал» Степан Кубів. У книзі висвітлено передумови й основні етапи діяльності ОУН і УПА,

боротьбу проти нацистських та комуністичних окупантів. Окремо в ній представлено героїчну роль жіноцтва у визвольній боротьбі, повстанський побут і символіку УПА. На особливу увагу заслуговують розділи, присвячені визначним постатям та ветеранам визвольного руху.

6. Фотолітопис «Майдан: революція гідності» («Maidan: the Revolution of Dignity») (українська, англійська).

Зафіксовано події Революції гідності, що відбулися на центральній площі Києва – майдані Незалежності та прилеглих вулицях у листопаді 2013 – лютому 2014 років в Україні, аби показати всьому світові героїчну боротьбу українського народу за свою свободу, гідність і незалежність. Фотолітопис складається з трьох частин, у яких відображено: початок Революції гідності, події під час боротьби на Майдані й увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні.

7. **«Читанка»** – перший шкільний підручник, укладений живою народною українською мовою (підготований до друку в грудні 1836 року, виданий у 1850 та 1853 роках). Згодом назва «читанка» стала популярною в Україні, під її впливом навіть підручники для старших класів і гімназій аж до початку ХХ ст. називали читанками. Маркіян Шашкевич – творець нової української літератури й українського національного відродження в Галичині. Ідейна та творча спадщина М. Шашкевича стала скарбом для українського просвітництва. Автори ідеї та керівники проекту: Степан Кубів, Олександр Святоцький, Ярема Гоян, Микола та Руслан Стефанчуки. Проілюстровано книгу малюнками академіка Василя Касіяна. Видання здійснено за сприяння Мистецького фонду імені короля Данила, Національної світлинотеки «Українська мить» і Всеукраїнської правозахисної організації «Меморіал» імені Василя Стуса.

8. **Збірник матеріалів Міжнародної конференції «Штучні голоди в Україні ХХ століття».** 16 травня 2018 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбулася міжнародна конференція «Штучні голоди в Україні ХХ століття». Подія об'єднала довкола себе істориків, дослідників голодоморів, громадських діячів, представників влади, керівників музеїв, студентів, викладачів та всіх, хто прагне відновити історичну справедливість.

Chronicles were published on initiative and with support of the All-Ukrainian Human Rights Organization “Memorial” named after Vasyl Stus

1. Photo chronicle “For Ukraine, for its Destiny, Honour and Freedom, for the People!” dedicated to the centenary of the Ukrainian Liberation Revolution of 1917–1921. (Ukrainian, English).

This issue is dedicated to the Ukrainian Liberation Revolution of 1917–1921 and is the only one of the kind that truly represents historical events of the first Ukrainian revolution. The exclusivity of this issue is that it contains a broad series of unique archive photographs from 100 years ago that describe all events happening in the territory of Ukraine and depict prominent personalities participating therein. The pages of photo chronicle describe activities of the Central Council of Ukraine, attempts of Hetman Pavlo Skoropadskyi to obtain independence for Ukraine, armed attacks and conflicts that Ukraine faced at that time, activities of the West Ukrainian People’s Republic and one of the most prominent achievements – the proclamation of Unity of the Ukrainian lands. The book consists of the following parts: preface by Stepan Kubiv “Age of Liberty and Immaculate Life” the first book. “Ukrainian People’s Republic. Period of the Central Council (1917–1918)” the second book. “Ukrainian State of Hetman Pavlo Skoropadsky” the third book. “Ukrainian People’s Republic. Directorate (1918–1921)” the fourth book. “West-Ukrainian People’s Republic” the fifth book. “Ukrainian Insurgent Movement (1917–1921)” the sixth book. “Ukrainian Army in the Struggle for a Statehood (1917–1921)” the seventh book. “Ukrainian Political Emigration” the eighth book. “Figures of the Ukrainian National Revolution” One hundred Victories of Ukraine (1917–2017).

2. Book “Governments of Ukraine: Towards the Restoration and Establishment of a Statehood” (Ukrainian, English).

The photo chronicle on the occasion of the centenary of the first Ukrainian government foundation. The edition contains archive photographs of members of the General Secretariat of the Central Council of Ukraine, as well as photographs of members of the modern Ukrainian Government.

3. Photo chronicle “Belavezha Accords of December 8, 1991. The crush of the USSR” (Ukrainian, English).

The photo chronicle is dedicated to the 25th anniversary of the Belavezha Accords conclusion, which has become a starting point for a new epoch. This edition is unique, as it reflects the history of collapse of the Soviet Union as real images of those events that preceded the collapse of the USSR but not in

the usual text form. The pages of photo chronicle document events that raised shockwaves among all former Soviet Republics – Estonia, Lithuania, Latvia, Armenia, Georgia, Azerbaijan, Russia, Ukraine, Belarus, Moldova, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan.

It is also worth noting that separate photo chronicles are equipped with video module in which the First President of independent Ukraine and one of the signatories of the Belavezha Accords – Leonid Kravchuk – gives his comments concerning the events that preceded its conclusion.

The photo chronicle is published in two languages – Ukrainian and English in order to make the real history of Ukraine accessible to all people regardless of the country of their origin.

4. Photo chronicle “Ukraine has not yet perished, neither her glory nor her freedom. Way of invictus.” (Ukrainian).

The photo chronicle “Ukraine has not yet perished, neither her glory nor her freedom. Way of invictus” contains photographs illustrating key moments of the 25-year history of Ukraine’s independence. This book contains memories of 25 years of independence of our state, memories of how Ukraine has been overcoming the road of peace and war. On average, one photograph is made in a second or two. For the 25-year history there were over 789 million of such seconds.

5. Photo chronicle “Ukrainian Insurgent Army of 1942–1954” (Ukrainian).

To the 75th anniversary of the UIA creation. A photo album is dedicated to the history of the Ukrainian Insurgent Army.

The photo chronicle “Ukrainian Insurgent Army of 1942–1954” contains ultimate complex of photographic materials related to the Ukrainian liberation movement of 1920–1950. This project consolidates the experience of more than a half-century research on the Ukrainian Insurgent Army. Having generalized and summarized the historical works and sources, the authors presented a coherent vision and scale of the Ukrainian liberation movement with the help of photo materials.

The photo chronicle consists of nine chapters. Myroslav Symchych “Kryvonis”, Military Unit Commander in the Ukrainian Insurgent Army, wrote the foreword and Stepan Kubiv, Head of the All-Ukrainian Human Rights Organization “Memorial”, wrote the epilogue. The book illustrates the preconditions and the main milestones of the activities of the OUN UIA, and its fight against Nazi and Communist occupants. Separately, the authors illustrate heroic role of women in the liberation struggle, insurgent life and symbols of the UIA. Particular attention deserves sections devoted to outstanding figures and veterans of the liberation movement.

6. The photo chronicle “Maidan: the Revolution of Dignity” (Ukrainian, English).

The photo chronicle illustrates events of the Revolution of Dignity that took place in the central square of Kyiv – Maidan Nezalezhnosti, and adjacent streets in November 2013 – February 2014, in order to show heroic struggle of the Ukrainian people for their freedom, dignity and independence to the whole world. The photo-album consists of three parts, which reflect the beginning of the Revolution of Dignity, events during the struggle in Maidan, and entrenchment of the memory of the Heroes of the Heavenly Hundreds.

7. Chytanka (Reading Book) is the first school textbook composed in the lively popular Ukrainian language (prepared for printing in December 1836, published in 1850 and 1853). Later the name “chytanka” became popular in Ukraine and under its influence, even textbooks for higher forms and gymnasiums were called “chytanka” until the early 20th century. Markian Shashkevych is the creator of new Ukrainian literature and Ukrainian national renaissance in Galicia. Ideological and artistic heritage of M. Shashkevych has become a treasure for Ukrainian enlightenment. Authors of the idea and leaders of the project: Stepan Kubiv, Oleksandr Sviatotskyi, Yarema Hoian, Mykola Stefan-chuk and Ruslan Stefanchuk. The book is illustrated with drawings of academician Vasyl Kasian. The publication was made under the assistance of King Danylo Art Foundation, Ukrainian Moment National Photo Gallery, and the All-Ukrainian Human Rights Organization “Memorial” named after Vasyl Stus.

8. Collection of materials of the International Conference “Artificial Famines in Ukraine in the 20th century”. On May 16, 2018, an international conference “Artificial Famines in Ukraine in the 20th century” was held in Taras Shevchenko National University of Kyiv. The event united historians, researchers of the Holodomors, public figures, government officials, heads of museums, students, teachers and all those seeking to restore historical justice.

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
завідувач відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України,
член-кореспондент НАНУ

Стефан-Арпад Мадяр. Угорці в Києві. Глави історії угорсько-українських відносин з IX століття до наших днів. – Київ, 2018. – 396 с.

2005 р. в Інституті історії України НАН України в Києві проведено міжнародну наукову конференцію «Україна–Угорщина: спільне минуле та сьогодення» за участю провідних українських та угорських істориків. Обговоривши вузлові питання та проблеми понад тисячолітньої історії українсько-угорських відносин, учасники конференції вирішили створити спільну українсько-угорську комісію істориків із метою поглиблення наукової співпраці та спільного розроблення актуальних проблем історичної науки й уклали відповідний договір. Серед перших заходів цієї комісії було видання матеріалів конференції, які вийшли вже наступного (2006) року окремою книгою двома мовами – українською та угорською. Так було покладено початок співпраці українських та угорських істориків на новому етапі розвитку двох сусідніх держав. 2016 р., наприклад, у Києві було проведено «круглі столи» до 60-річчя Угорської революції 1956 року та 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Угорщиною, а в Будапешті – міжнародна наукова конференція до 25-річчя незалежності України тощо.

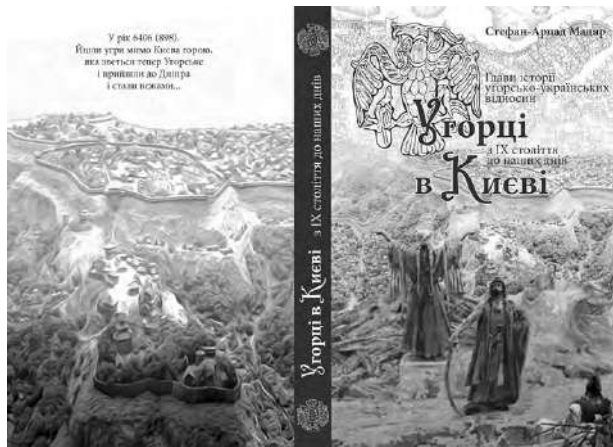
До того ж українські й угорські історики переконані в тому, що вони мають не лише вести регулярний професійний діалог із маловивчених і дискусійних питань історичного минулого, а й зацікавити щонайширше коло людей об'єктивними знаннями про минуле наших народів, їхні взаємовідносини на різних етапах історії. Адже без знання й розуміння історії неможливо з'ясувати причини, масштаби, наслідки того, що зараз відбувається, наприклад, у взаєминах українців із сусідніми народами. Незнання історії сприяє створенню багатьох міфів, спробам приватизувати чужу історію чи її частину, ба більше, це незнання навіть використовують політики для загострення міждержавних відносин. Тому кожен народ має боронити свою історію, добре знати її та розповідати про неї світові.

Новим творчим здобутком співпраці істориків України й Угорщини є унікальне, яскраво ілюстроване й добре документоване науково-популярне двомовне (українською та угорською) видання «Угорці в Києві. Глави історії угорсько-українських відносин з IX століття до наших днів», яке надруковано за сприяння Посольства Угорщини в Україні та участі членів Українсько-угорської академічної комісії істориків. «Надзвичайно багата на факти книга була написана не з наміром генерування історичних спорів, – зазначає в передмові до неї Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Україні д-р Ерно Кешкенъ. – Ніщо не є таким далеким від нас, ніж те, щоби ми роздмухували суперечки, завдаючи шкоди й так складній системі наших двосторонніх зв'язків, задля поліпшення яких ми доклали так багато зусиль упродовж минулих років. Звісно, ми публікуємо дописи, що наштовхують на роздуми щодо деяких суперечних або недостатньо досліджених питань, однак основною метою праці є показ різних граней наших багатосторонніх зв'язків. Водночас численні вектори змісту книги можуть викликати здивування в Шановного Читача, адже в ній висвітлено багато таких фактів, про які дотепер було відомо тільки історикам».

Загальновідомо, що історичні традиції, а також торговельно-економічні, громадсько-політичні й культурні взаємини між зазначеними вище сусідніми державами та їхніми народами – українцями й угорцями – сягають сивої давнини. Початок цим відносинам поклало переселення угорських племен із регіону Південного Приуралля до Тисо-Дунайської низовини в добу раннього Середньовіччя – наприкінці IX ст., коли угри безпосередньо контактували зі східнослов'янським населенням Наддніпрянщини, Києва, Галича тощо. Але саме Києву належить особливе місце в історії українсько-угорських відносин, яскравим свідченням чого і є презентоване видання. Його головним ініціатором, автором, художнім оформлювачем і упорядником є Стефан Арпад Мадяр – уродженець Закарпаття, український угорець, який майже півстоліття мешкає в Києві, котрий чимало прислужився Україні, а передусім її столиці, як відомий митець, член Національної спілки художників України, спеціаліст із кольородинаміки та просто талановита й чудова людина. Саме йому вдалося не лише розробити науково обґрунтовану структуру книги, підібрати до неї оригінальні ілюстрації, маловідомі документальні матеріали, вдало поєднати дві історичні експозиції – текстову та зображувальну, а й залучити до підготовки цієї книги відомих науковців-істориків з України й Угорщини, знаних не тільки в цих державах діячів науки, культури та спорту.

Книга, що складається з 23 сюжетно-тематичних розділів, побудованих за проблемно-хронологічним принципом, дає змогу читачеві ознайомитися з багатьма цікавими й маловідомими широкому загалу сторінками про роль і значення Києва в історії українсько-угорських відносин. У ній, зокрема,

ідеться про згадки Києва в «Діяннях угрів» анонімного нотаріуса угорського короля Бели III – цінному джерелі угорської праісторії: про перебування угрів у Києві та їхні взаємини зі східними слов'янами, описані Нестором у «Повісті временних літ»; про русько-угорські відносини в IX та наступних століттях; про маловідомі навіть для істориків

сторінки діяльності в Києві преподобного Мойсея Угруна на початку XI ст. та роль київської княгині й угорської королеви Анастасії в історії Угорщини; про життя та мандри Григорія Сковороди в Угорщині та цікаві зустрічі Ференца Ліста в Києві; про історію Дарницького табору військовополонених під час Першої світової війни, де утримували вояків австро-угорської армії, поміж якими було чимало угорців, зокрема Імре Надь – відомий угорський державний діяч, лідер Угорської революції 1956 р.; про перебування угорських гонведів і науковців в окупованому Києві під час Другої світової війни. Цікавою, наприклад, є розповідь про перебування в Києві в грудні 1941 – січні 1942 рр. відомих угорських археологів і мистецтвознавців Нандора Фетіха й Дюли Ласло із завданням провести опис, замалювати та сфотографувати українські культурні цінності, що перебували в Києво-Печерській лаврі. Вони мали можливість бачити всі подробиці життя в окупованому місті, а Н. Фетіх записував свої враження в щоденнику, який після війни було видано в Угорщині, а нещодавно – у Києві українською мовою. У «Київському щоденнику» Фетіха особливе значення мають записи щодо спілкування угорських учених із представниками української інтелігенції, які залишилися в окупованому Києві (наприклад, із Полиною Кульженко, директором Музею мистецтв зі спадщини Федора Терещенка, а також відомим українським істориком, директором Інституту археології Наталією Полонською-Василенко), про жорсткі умови їхнього життя в промерзломому й голодному місті тощо).

Також у книзі йдеться про угорських військовополонених у повоєнному Києві на основі їхніх власних спогадів і архівних документів, про діяльність угорських дипломатичних представництв у Києві та українських у Будапешті, роботу київських філій відомих у світі угорських підприємств, банків і установ (наприклад, фірми «Гедеон-Ріхтер»), Київського товариства угорців, заснованого 1989 р., яке своєю активною діяльністю збагачує культу-

ру багатонаціональної України, внесок угорців у розвиток спорту, зокрема футболу (інтерв'ю з легендарним футболістом київського «Динамо» та його тренером Йожефом Сабо), а також науки, мистецтва та культури тощо.

Ми переконані, що поява цієї книги не лише збагатить читачів знаннями про історію українсько-угорських відносин, її найяскравіші, маловідомі, а іноді й драматичні сторінки, а й у період непростих нині відносин між нашими державами сприятиме поглибленню порозуміння між двома сусідніми народами та зміцненню добросусідських відносин і рівноправної взаємокорисної співпраці між Україною та Угорщиною.

Stepan VIDNIANSKYI,

Head of the Department of History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine of the Institute of History of Ukraine of NAS of Ukraine, Corresponding Member of NAS of Ukraine

Stefan-Arpad Madiar. Hungarians in Kyiv. Leading figures of history of Hungarian-Ukrainian relations from 9th century to present day – Kyiv, 2018. – 396 p.

Abstract. The international scientific conference “Ukraine-Hungary: Common Past and Present” with the involvement of leading Ukrainian and Hungarian historians was held at the Institute of History of Ukraine of NAS of Ukraine in Kyiv in 2005. Having discussed primary issues of over the millennial history of Ukrainian-Hungarian relations, the conference participants came to a decision to establish a joint Ukrainian-Hungarian Commission of Historians aimed at enhancing scientific cooperation and joint resolving of urgent problems that the historical science faces, and signed a relevant agreement.

Ukrainian and Hungarian historians are convinced that they should not only hold a continual professional dialogue regarding little-known and controversial issues of the past, but also spark interest of the largest possible number of people though providing reliable information about the past of the two peoples, their relations at different of points of history. Consequently, it is impossible to comprehend what is happening now, for instance in relations between Ukrainians and neighbouring peoples, the reasons, scale and consequences, without the knowledge and understanding of history. The ignorance of history generates plenty of myths, attempts to steal another people's history or its part and is used occasionally by politicians to exacerbate interstate and international relations. Therefore, every nation should protect its history, know it well and spread information about it around the world.

Another brainchild resulted from cooperation between Ukrainian and Hungarian historians is in many ways unique, vividly illustrated and well-documented, popular scientific, bilingual (in Ukrainian and Hungarian) issue titled “Hungarians in Kyiv. Leading figures of history of Hungarian-Ukrainian relations from 9th century to present day” published with the support of the Embassy of Hungary in Ukraine and the involvement of members of the Ukrainian-Hungarian Academic Commission of Historians.

*Олександр БОЖКО,
Надзвичайний і Повноважний Посол України*

ВИПРОБУВАННЯ НА МІЦНІСТЬ, АБО ПОРТРЕТ ЕПОХИ В ІНТЕР'ЄРІ

Спогади знаного українського дипломата, Надзвичайного і Повноважного Посла Володимира Хандогія, «Дипломатичні сюжети: Невигадані історії кар'єрного дипломата» своєю загостреною полемічністю помітно вирізняються поміж книг такого жанру. Зрештою, це можна зрозуміти. Відкликаний влітку 2014 р. з посади Надзвичайного і Повноважного Посла України у Великобританії, він, не діставши від міністра жодних пропозицій, вирішив піти у відставку. І це тоді, коли в його віці, здавалося б, іще працювати й працювати. Але насправді книга не про критичне ставлення до помилок «команди младореформаторів», що прийшла в Україні до влади на гребені революційної хвилі. Вона про непростий, але важливий радянський період «фантомної дипломатії», який ліг міцною цеглиною в підмурок українського державотворення. Розповідаючи про нього, в автора виникають цікаві асоціації, неочікувані ретроспекції, паралелі із сучасністю. Не оминає він і принципового оцінювання прорахунків, зокрема кадрових, українських керманічів із приставкою «в.о.», які навесні 2014 року приймали вікопомні для України рішення.

На думку дипломата, якби вони свого часу «діяли так само рішуче, як Кравчук у 1993 р., або Кучма у 2003-му під час конфлікту навколо Тузли, то, можливо, сьогодні ми б жили в іншій країні. І хоча то був наш перший досвід реагування на ситуації, пов'язані з претензіями нашого північного сусіда на територіальну цілісність України, він заслуговує на те, щоб про нього пам'ятали. Інституційна пам'ять у дипломатії, – наголошує автор, – це основа успіху» (с. 483).

До речі, мотив необхідності збереження інституційної пам'яті в книзі зринає постійно. А в тому, що проблема ця актуальна для теперішнього Міністерства закордонних справ України, автор більш ніж переконаний. Так, на його думку, «через бездумні псевдолюстраційні заходи втрачено унікальний кадровий резерв української дипломатичної служби. І все це робилося в ім'я створення «нової європейської дипломатичної служби». Той, хто має стосунок до міжнародної діяльності, очевидно здогадався, що йдеться про звільнення 2014 року з дипломатичної служби цілого грона досвідчених українських дипломатів, передусім послів у головних європейських столицях. Для багатьох це справді стало дуже несподіваним, бо якихось звинувачень у їхній нелояльності до нової влади чи в профнепридатності їм не було заявлено й поготів. Тож, зважаючи на емоційність, віриш у те, що автор щиро переймається станом справ у рідному відомстві. Володимир Хандогій розуміє надважливе значення МЗС України в системі координат нашої держави, яка переживає, можливо, найдраматичніші часи своєї новітньої історії. І ця стурбованість, а ще очевидна загроза ерозійних процесів як у країні, так і в її окремих інституціях, свідками чого ми з вами є, дає йому – досвідченому дипломатові – право на таке оцінювання. Та й, зрештою, таке право він заслужив, з огляду на свою понад сорокарічну дипломатичну діяльність спочатку в МЗС УРСР, згодом у СРСР та в Російській Федерації, а відтак, нарешті, розбудовуючи зовнішньополітичне відомство нової незалежної України.

Варто зазначити, що Володимир Хандогій – один із тих небагатьох вітчизняних дипломатів, хто не оминув жодного кар'єрного щабля – від посади аташе «казкового» (за висловом одного з ветеранів української дипломатичної служби) Міністерства закордонних справ УРСР далекого 1976 р. й до виконувача обов'язків Міністра закордонних справ України 2009-го.

Гортаючи сторінки його об'ємної книги (майже 600 сторінок), іноді ловиш себе на тому, що знайомишся не з життєписом конкретної людини, а, власне, з усім українським зовнішньополітичним відомством, яке, попри свою декоративність радянського періоду, у новітні часи мало велику вагу в становленні незалежної України, захисті й обстоюванні її національних інтересів у світі. Занурюєшся в його історію, і не казенну та відретушовану, як це часом буває, а описану через постаті численних дієвих осіб – від шеренгових працівників до міністрів та президентів, із ким автор працював та спілкувався. І, звісно, знайомишся з багатючим фактажем із питань зовнішньої політики, накопиченим упродовж десятиліть. Часто маловідомим, а то й незаним широким загалом. Наприклад, мало хто знає, що автором тексту пам'ятної промови Буша-старшого з трибуни Верховної Ради УРСР 1 серпня 1991 року, коли він жорстко застеріг українських депутатів від «необачних» кроків щодо набуття Україною незалежності, була Кондоліза Райс, у майбутньому держсекретар США. Або те, що Україна мала ре-

альну можливість іще 1993 р. здобути резолюцію Ради Безпеки ООН щодо територіальної цілісності нашої держави та непорушності її кордонів, яка була б обов'язковою до виконання, у відповідь на постанову Верховної Ради Російської Федерації про включення м. Севастополь до складу Росії. Тоді, на думку автора, усіх підвела зайва довірливість наших оонівських переговорників, котрих росіяни банально «розвели», переконавши обмежитися заявою голови Ради Безпеки.

І тут хотілося б віддати належне Хандогію-оповідачеві за його бажання бути відвертим і неупередженим у своїй розповіді, адже дипломатів більшість із нас уявляють людьми зовсім не схильними до надмірної щирості, а надто тоді, коли треба визнавати прорахунки, до яких вони особисто причетні. Таке прагнення до об'єктивності в оцінюванні явищ і постатей, яких він описує, досить відчутне в його «дипломатичних сюжетах». Читаючи сторінки, присвячені, зокрема, його старшим колегам – Геннадію Удовенку й Анатолію Зленку, вкотре переконаєшся, як важливо, щоби на початку становлення нашої незалежної держави біля керма українського зовнішньополітичного відомства стояли саме ці досвідчені дипломати, хоч взаємини з ними у В. Хандогія склалися по-різному. Віддає він належне й діяльності таких своїх колег, як-от: В. Батюк, А. Бутейко, В. Василенко, М. Дашкевич, Б. Тарасюк, Б. Гудима, В. Огризко, з якими автора пов'язували довгі роки спільної праці й у рідному міністерстві, і за кордоном. Цікавим є також його оцінювання окремих представників радянської та російської дипломатичної школи, зокрема А. Громика, О. Трояновського, Ю. Воронцова, А. Козирева... Рясніє текст його книги також іменами міжнародних діячів, як-от: К. Вальдхайма, К. Анана, Переса де Куельяра, з якими автору траплялося мати справу під час його тривалої роботи в ООН. Справжній калейдоскоп імен, відомих і не дуже, які вводять читача в складний, часом цинічний і жорстокий світ міжнародних взаємовідносин, у якому Україна за допомогою своїх дипломатів прагне забезпечувати, а часто й обстоювати власні національні інтереси.

Інакше кажучи, завдяки спогадам Володимира Хандогія читач має чудову нагоду зазирнути за ті лаштунки, за якими творили та, власне, творять історію. Цілком імовірно, що не всі погодяться з його окремими міркуваннями щодо діяльності тих чи тих осіб або їхньої ролі в українській дипломатії. Зокрема, як на мене, автор міг би бути більш критичним, згадуючи деякі персоналії, надто з числа знайомих йому в спільній роботі ще в радянському «емзеесі» осіб. Хоча такий його суб'єктивізм цілком природний, з огляду на особистісний момент мемуарів як жанру. Та й, зрештою, сам В. Хандогія наголошує, що його книга – «це своєрідні ескізи до портрета епохи в інтер'єрі власних оцінок і асоціацій автора». Додамо: епохи, що випробовує на міцність і нашу незалежну державу, і наш народ, часткою якого є українські дипломати.

TEST FOR RESISTANCE OR SKETCH OF EPOCH PORTRAIT IN THE INTERIOR

Abstract. Memories of the prominent Ukrainian diplomat, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine Volodymyr Khandohii titled “Diplomatic Chapters: True Stories of Career Diplomat” may be significantly distinguished among the other books of this popular genre due to its sharpened polemics. All in all, it is quite logical. Having been voted out of the office of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary to the United Kingdom in summer 2014, he decided to resign since he had not received any proposals from the Minister. It was when it seemed that he had plenty of time and energy to work. In fact, this book is not about the critical attitude towards the mistakes of the young “reformers team” that came to power in Ukraine on the roar of the revolutionary wave. It is about a difficult but important Soviet period of “phantom diplomacy”, which became a solid brick in the foundation of Ukrainian statehood. Speaking about the diplomat, the author uses interesting associations, unexpected retrospectives, and parallels with modern times. He does not omit the evaluation of important failures, including one that have been made in personnel assignments, namely concerning “Ukrainian leaders with prefix “acting”, who made dramatically significant decisions in spring 2014.

The motive of institutional memory preservation is constantly evolving in the book. The author is more than convinced that this issue is relevant for the current Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. It should be noted that Volodymyr Khandohii is one of those few domestic diplomats who has not missed any career stage, starting from the position of the “fairy” attaché (as one of the veterans of the Ukrainian diplomatic service noted) of the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR in far 1976, and to the Acting Minister for Foreign Affairs of Ukraine in near 2009.

While turning pages of this solid work (which is almost 600 pages of folio format) sometimes you may find yourself thinking that you are reading the history of the entire Ukrainian foreign-policy establishment that, despite certain ornamentality of the Soviet period, played a significant role in the establishment of independent Ukraine and protection and advocacy of its national interests in the world in modern times, rather than the biography of an individual.

In other words owing to the memories of Volodymyr Khandohii, a reader has a unique opportunity to look behind the scenes where the history has been created and is still being created. It is likely that not everyone will agree with some of his points concerning the activities of individuals or their roles in Ukrainian diplomacy. In particular, as for me, the author could be more critical, while mentioning certain personalities, especially acquaintances from joint work in the Soviet Foreign Ministry. On the other hand, such subjectivism is quite natural, taking into account the personal character of memoirs as a genre. In the end, V. Khandohii emphasizes that his book is “a sketch of epoch portrait in the interior of author’s own assessments and associations”. Let me add – the epoch that tests our independent state and our people, including Ukrainian diplomats, for resistance.

Ірина МАТЯШ,

*доктор історичних наук, професор,
голова Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин*

Пиріг Р.Я. Відносини України й Центральних держав: нетипова окупація 1918 року. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 357 с.

У монографії висвітлено відносини України з Центральними державами, насамперед із Німеччиною й Австро-Угорщиною 1918 року. Вони є багатовимірним явищем політичних, військових, економічних і юридичних зв'язків, породжених складним перебігом завершального етапу Першої світової війни. Підписання Брестського мирного договору прискорило державне усамостійнення молодій УНР, надало їй статус суб'єкта міжнародного права та змогу захисту від більшовицької експансії. Водночас досвідчені німецькі й австрійські дипломати, укладаючи мирний договір, ставили прагматичні цілі – поповнити виснажені тривалою війною продовольчі ресурси, використовуючи «житницю Європи», а керівництво Рейху розглядало Україну як плацдарм для реалізації своїх стратегічних планів на Сході.

Автор констатує, що вже майже століття в українській і закордонній історіографії найбільш поширеним оцінюванням військової присутності Німеччини й Австро-Угорщини залишається поняття «окупація». Однак введення їхніх військових контингентів в Україну в лютому 1918 року мало істотні відмінності, оскільки опиралося на міжнародно-правові підстави та спочатку було збройною допомогою союзній УНР у визволенні від більшовицької агресії. Після завершення цієї місії нагальними стали економічні завдання, які реалізовували за допомогою методів, властивих окупаційній практиці, зокрема й із застосуванням збройної сили щодо населення захоплених територій. Водночас комплексне вивчення відносин України з Центральними державами дає змогу виділити специфічні риси їхнього розвитку, які не вкладаються в юридичні норми класичної військової окупації, визначені тогочасними міжнародно-правовими актами, зокрема

IV Гаазькою конвенцією (1907 р.). Саме екстраполяція її положень на тогочасні українські реалії дали підстави кваліфікувати перебування німецько-австрійських військ на території України як нетипову окупацію, порівнюючи з окупаційною політикою Німеччини в Бельгії й Австро-Угорщини в Сербії. На захопленій території функціонували центральний уряд, регіональні адміністрації, правоохоронна система, органи місцевого самоврядування, політичні партії. Було встановлено двосторонні дипломатичні відносини, укладено торговельно-економічні угоди, проводили державні візити.

У книзі вперше в українській історіографії досліджено функціонування німецької окупаційної зони, яка охоплювала Київську, Чернігівську, Полтавську, Харківську губернії та Крим. Показано військово-адміністративну структуру, дислокацію корпусних з'єднань, роль місцевих комендатур, військово-польової юстиції. Проведено уточнення чисельності німецьких військ в Україні, зазначено тенденцію їхнього скорочення із завершенням бойових дій на початку травня 1918 року.

Історичну картину німецької окупаційної зони деталізовано через персоніфікацію діяльності головних реалізаторів «східної» політики в Україні: командувача групи армій «Київ» фельдмаршала Г. Айхгорна, начальника штабу генерала В. Гренера, начальника розвідвідділу майора Г. Гассе, керівника дипломатичної місії посла

А. Мумма, радника Г. Берхема, генконсула Е. Тіля та інших військовиків і дипломатів. Вони представляли різні владні центри, нерідко ставали заручниками невизначеності й мінливості їхньої політики щодо України, але в обстоюванні прагматичних інтересів Німеччини діяли консолідовано та жорстко.

Насамкінець автор зауважив, що зазначена вище наукова проблема залишає низку актуальних і водночас малодосліджених аспектів. Німецько-австрійська окупація України була породженням Першої світової війни, однак досі недостатньо «вписана» в її історичний контекст. Більш глибокого аналізу потребує вплив окупації на перебіг українського революційного й державотворчого процесу, обумовленість як появи, так і краху консервативно-ліберального проекту гетьмана П. Скоропадського. Сучасний історіографічний образ німецько-австрійської окупації як цілісного явища потребує деякої корекції в бік виявлення його дихотомності, суттєвих протиріч між альянсами на теренах України.

Вихід цієї монографії дає підстави сподіватися, що предметом наступного дослідження проф. Р.Я. Пирога стане австро-угорська зона окупації України 1918 року.

Видання ілюстровано унікальними фотодокументами тієї доби.

Книгу розраховано на науковців, викладачів, студентів, усіх, хто цікавиться історичним минулим України, її взаємовідносинами з іншими державами.

Iryna MATIASH,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Scientific Society of History of Diplomacy and International Relations

R. Ya. Pyrih. Relations between Ukraine and Central states: uncommon occupation in 1918. Kyiv, Institute of History of Ukraine of NAS of Ukraine, 2018. 357 p.

The monograph analyses relations between Ukraine and Central states, namely Germany and Austria-Hungary in 1918 that are deemed to be a multidimensional phenomenon of political, military, economic and legal nature, caused by the intricate final stage of the First World War. Signing of the Brest Peace Treaty accelerated the nationhood of the young UPR, gave it the status of a subject of international law and the possibility to be protected against the Bolshevik expansion. At the same time, while concluding the peace treaty, experienced German and Austrian diplomats set pragmatic goals – to replenish food supplies exhausted by long-lasting war with the help of the “breadbasket of Europe” while the Reich leadership considered Ukraine to be the bridgehead for the implementation of their strategic plans in the East.

For the first time in Ukrainian historiography, the author investigates functioning of German occupation zone, which covered Kyiv, Chernihiv, Poltava and Kharkiv provinces and Crimea. The military-administrative structure, dislocation of corps units, role of local commandant’s office, and military-field justice are represented. The author shows the refinement in the number of German troops in Ukraine and tendency to their reduction along with the completion of hostilities in early May 1918.

The historical image of German occupation zone is described in-detail through personifying activities of the main implementers of the “eastern” policy in Ukraine: Field Marshal H. Eichhorn, Commander of Kyiv Army Group; General W. Groener, Chief of Staff; Major H. Hasse, Chief of the National Reconnaissance Office; Ambassador A. Mumm, Head of the diplomatic mission; Counsellor G. Berchem; Consul General E. Thiel and other military officers and diplomats. They represented different government centres, often being hostages of the uncertainty and variability of their policies towards Ukraine; however, they always defended the pragmatic interests of Germany in a consolidated and rigorous manner.

In the end, the author states that this scientific problem leaves a range of topical and simultaneously under-investigated aspects. The First World War has caused the German-Austrian occupation of Ukraine; however, it has not been sufficiently “inscribed” in the historical context yet. The issue is illustrated with unique photographic documents of that time. The book is designed for scientists, teachers, students, all those interested in the history of Ukraine and its relations with other states.

ЗМІСТ

Вступна стаття	7
Документи дипломатичної історії: 1918 рік	17

ІСТОРІЯ ДИПЛОМАТІЇ

Владислав Верстюк. Українська Центральна Рада: вступ до зовнішньополітичної діяльності	31
Марк фон Гаген. Складний Західний фронт і формування Української держави: забутий мир, забута війна та народження нації	45
Ірина Матяш. Перші білоруські представництва в Україні (1918 р.): спроба встановлення дипломатичних відносин між УНР і БНР (романтика сподівань і реалії буття)	76
Теofil Рендюк. Встановлення та розвиток українсько-румунських відносин у 1917–1923 роках: етапи, постаті	96
Олег Купчик. Туреччина в зовнішній торгівлі УСРР (1921–1923 рр.)	114
Володимир Чорний. Україну до голоду вели свідомо	130

ІНСТИТУЦІЙНА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ ОЧИМА ЇЇ УЧАСНИКІВ

Олександр Божко. Погляд на пройдене	139
Василь Боечко. Від наукової роботи до практичної дипломатії	169
Сергій Комісаренко. Як ми починали в «нетуманному Альбіоні»	186
Георгій Ходоровський. Моя дипломатична стежка	214
Юрій Богаєвський, Ігор Турянський. Коли ж Україна матиме свій Великий Державний Герб?	231

ФАХОВИЙ ПОГЛЯД ДИПЛОМАТА

Микола Кулініч. Україна–Австралія: співпраця, що базується на людських цінностях	235
Альберто Хосе Алонсо. Святування 208-ї річниці Травневої революції	242
Сардар Мохаммад Рахман Огли. Зміцнення дружби між Україною й Афганістаном	250
Люк Якобс. Україна має рішуче заявити про себе світові	259
Нгуєн Ань Туан. Період розквіту відносин між В'єтнамом і Україною	273
Гела Думбадзе. Політика відкритих дверей	283
Герт Антсу. Важливо вчитися на досвіді інших	297
Хоссам Ельдін Алі. Наша головна мета – успішна міждержавна взаємодія	315
Манодж Кумар Бхарті. Індія–Україна: розвиток партнерських відносин	327
Юдді Крісанді. Майбутнє індонезійсько-українських відносин	340
Олег Дьомін. Співпраця з Китаєм: погляд українського посла	347
Ігор Осташ. Невідомі сторінки з історії українсько-ліванських взаємин	361
Антоніо Газзанті Пульезе ді Котроне. Гуманітарна дипломатія	382
Іван Гнатишин. Україна і Республіка Молдова: невикористаний потенціал	393
Александр Вінніков. 2018 – рік активізації реформ в Україні	401
Ернст Райхель. Поглиблення партнерських відносин між Німеччиною та Україною	416
Марі Йованович. Партнерство США та України	429

Мохамед Еїса Ісмаїл Дахаб. Судансько-українські відносини: яскрава та плідна зустріч	434
Алішер Абдуалієв. Узбекистан – перлина Сходу	438
Олег Шамшур. Україна–Франція: сучасна співпраця	447
Алан Ешліманн. Об’єднання програм гуманітарної допомоги: досвід України	466

ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС УКРАЇНИ

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах	486
Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні	528
Представники України при міжнародних організаціях	568
Представники міжнародних організацій в Україні	572

СУЧАСНА ДИПЛОМАТІЯ: КОНЦЕПЦІЇ ТА РЕАЛІЇ

Микола Капітоненко. Дилеми зовнішньої політики України у 2018 році	580
Олена Борділовська. Сучасні українсько-індійські відносини	590
Сергій Есаулов. Зовнішня політика Угорщини щодо України, або «European menu à la carte»	603
Сергій Кошовий. Партнерство в українсько-індонезійських міждержавних відносинах: практичний аспект співпраці	613
Шувра Чакраборті. Чи справді Африка так далеко?	633

ГЕОПОЛІТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Григорій Перепелиця. Чому 20 років Великого договору не врятували Україну від російської воєнної агресії?	641
Сергій Зубченко. «Червоні лінії» сучасних геополітичних протистоянь: роль політико-правових цінностей в епоху гібридних війн	656
Ольга Богомолець. Геополітична дискримінація окремих держав на прикладі України: проблеми й перспективи	666
Леонід Чупрій, Кан Ден Сік. Особливості вирішення регіональних конфліктів у контексті сучасних викликів: досвід України, Сирії та країн Корейського півострову.	671
Людмила Чекаленко. Республіки Польща як складник американського чинника безпеки центрально-східної Європи	688

ДУХОВНА ДИПЛОМАТІЯ

Володимир Денисенко. Державотворчі засади Київської Русі: духовність, освіта, дипломатія (до 1030-річчя Хрещення Русі-України)	707
Сергій Здіорук. Особливості конституювання Української помісної православної церкви в умовах сучасної російської агресії	722

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ

Павло Кривонос. Нові заходи у сфері культурної дипломатії	733
Станіслав Лазебник. Монументальний посол України	742
Дмитро Вернигор. Український танок – світова візитка (до ювілею національного заслуженого ансамблю танцю імені Павла Вірського)	757

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ

Юрій Костенко. Українці в Австрії	767
--	-----

Олександр Харченко. Як Україні донести світові правду про війну?	792
Сергій Брага. Політичні зміни в Європі та євроінтеграція в «Урядовому кур'єрі»	798
Сергій Томіленко, Ліна Куш. Міжнародні кампанії солідарності з українськими журналістами	802

ПОДІЇ

Сергій Пирожков. Інтелектуальна еліта української нації: до 100-річчя заснування Національної академії наук України	807
Ігор Алексеєнко. До 100-річчя Бориса Патона	821
Віталій Карпенко. Момент істини (до 80-річчя академіка П. Таланчука)	825
Сергій Сидоренко, Богдан Дуда. Форум ректорів вищих технічних навчальних закладів України та Польщі.	830

БІБЛІОГРАФІЯ

Літописи, видані за ініціативи та сприяння Всеукраїнської правозахисної організації «Меморіал» імені Василя Стуса.	841
Степан Віднянський. Угорці в Києві. Глави історії угорсько-українських відносин з IX століття до наших днів.	847
Олександр Божко. Випробування на міцність, або портрет епохи в інтер'єрі.	851
Ірина Матяш. Відносини України й Центральних держав: нетипова окупація 1918 року	855

TABLE OF CONTENTS

Foreword.....	12
Documents of Diplomatic History: 1918.....	17

HISTORY OF DIPLOMACY

Vladyslav Verstiuk. Central Council of Ukraine: Introduction to Foreign Policy Activity.....	44
Mark von Hagen. The Entangled Eastern Front and the Making of the Ukrainian State: a Forgotten Peace – a Forgotten War and Nation-Building.....	60
Iryna Matiash. First Belarusian Foreign Missions in Ukraine (1918): Attempt To Establish Diplomatic Relations Between The UPR And The BPR (Romance of Hope and Reality of Being).....	95
Teofil Rendiuk. Establishment and Development of Ukrainian-Romanian Relations in 1917–1923: Milestones and Personalities.....	113
Oleh Kupchyk. Turkey in the Foreign Trade of the Ukrainian SSR (1921–1923).....	129
Volodymyr Chorny. It was Deliberate Way to a Famine.....	138

INSTITUTIONAL HISTORY OF UKRAINIAN DIPLOMACY THROUGH THE EYES OF THOSE INVOLVED

Oleksandr Bozhko. Looking at the past.....	168
Vasyl Boiechko. From Scientific Work to Practical Diplomacy.....	185
Serhii Komisarenko. How We Started our Work in Not-So-Foggy Albion.....	213
Heorhii Khodorovskiy. My Path to Diplomacy.....	230
Yurii Bohaievskiy, Ihor Turianskyi. When Ukraine will Finally Have its Great Emblem?.....	234

DIPLOMAT'S PROFESSIONAL OPINION

Mykola Kulinich. Ukraine-Australia: Cooperation Based on Values.....	238
Alberto José Alonso. Celebration of the 208 th Anniversary of May Revolution.....	246
Sardar Mohammad Rahman Oghli. Strengthening of Friendship between Ukraine and Afghanistan.....	255
Luc Jacobs. Ukraine Shall Make Itself Known to the World.....	267
Nguyen Anh Tuan. Vietnam and Ukraine: Brilliant Relations in New Period.....	278
Gela Dumbadze. Open Door Policy.....	290
Gert Antsu. It is Important to Learn From the Experience of Others.....	307
Hossam Eldeen Aly. Our aim is successful interstate interaction.....	321
Manoj Kumar Bharti. India–Ukraine: Partners in Progress.....	334
Yuddy Chrisnandi. Future of Indonesian-Ukrainian Relations.....	344
Oleh Diomin. Cooperation with China: from the Perspective of the Ambassador of Ukraine.....	355
Ihor Ostash. Unknown Pages from the History of Ukrainian-Lebanese Relations.....	373
Antonio Gazzanti Pugliese di Cotrone. Humanitarian Diplomacy.....	388
Ivan Hnatyshyn. Ukraine and the Republic of Moldova – Unused Potential.....	397
Alexander Vinnikov. 2018 – Year of Ukrainian Reforming.....	409
Ernst Reichel. Deepening of Partnership between Germany and Ukraine.....	423
Marie Yovanovitch. U.S.–Ukraine Partnership.....	432
Mohamed Eisa Ismail Dahab. Sudan-Ukrainian Relations: Vivid and Fruitful Encounter.....	436

Alisher Abdualiev. Uzbekistan is Pearl of the East.	443
Oleh Shamshur. Ukraine–France: Contemporary Cooperation	456
Alain Aeschlimann. Incorporation of Humanitarian Programs: Ukraine’s Experience.	476

DIPLOMATIC CORPS OF UKRAINE

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Foreign Countries	486
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Foreign Countries to Ukraine	528
Representatives of Ukraine to International Organizations	568
Representatives of International Organizations in Ukraine	572

MODERN DIPLOMACY: CONCEPTS AND REALITIES

Mykola Kapitonenko. Dilemmas of Ukraine’s Foreign Policy in 2018	589
Olena Bordilovska. Current State of Ukrainian-Indian Relations	602
Serhii Esaulov. Foreign Policy of Hungary Towards Ukraine or “European Menu à la Carte”	612
Serhii Koshovyi. Partnership within Ukrainian-Indonesian Interstate Relations: Practical Aspect of Cooperation	632
Suvra Chakraborty. Is Africa that far?	638

GEOPOLITICS IN MODERN WORLD

Hryhorii Perepelytsia. Why 20 Years of the Great Agreement did not Save Ukraine from Russian Military Aggression?	655
Serhii Zubchenko. “Red Lines” of Modern Geopolitical Confrontations: Role of Political and Legal Values in Hybrid Warfare Era	665
Olha Bohomolets. Geopolitical Discrimination of Some Countries as Exemplified by Ukraine: Difficulties and Perspectives	670
Leonid Chuprii, Kan Den Sik. Features of Solving Regional Conflicts in the Context of Current Challenges: Experience of Ukraine, Syria and Countries of the Korean Peninsula	687
Liudmyla Chekalenko. The Republic of Poland as Part of American Security Factor in Central-Eastern Europe.	706

SPIRITUAL DIPLOMACY

Volodymyr Denysenko. State-Forming Principles Of Kyivan Rus: Spirituality, Education, Diplomacy (Dedicated To The 1030 th Anniversary of Rus-Ukraine Baptism).	721
Serhii Zdioruk. Features of Establishment of the Ukrainian Local Orthodox Church in Conditions of Ongoing Russian Agression	732

CULTURAL DIPLOMACY

Pavlo Kryvonos. New Activities in the Field of Cultural Diplomacy.	738
Stanislav Lazebnyk. Monumental Ambassador of Ukraine	756
Dmytro Vernyhor. Ukrainian Dance – Global Hallmark (Dedicated to the Anniversary of the National Honoured Dance Ensemble of Pavlo Virskyi).	766

PUBLIC DIPLOMACY

Yurii Kostenko. Ukrainians in Austria.	791
Oleksandr Kharchenko. How Ukraine May Convey Truth about the War to the World.	797

Serhii Braha. Political Changes in Europe and European Integration in Uriadovyi Kurier	801
Serhii Tomilenko, Lina Kushch. International Solidarity Campaigns with Ukrainian Journalists	806

EVENTS

Serhii Pyrozhkov. Intellectual Elite of Ukrainian Nation: on the Occasion of Centenary of the National Academy of Sciences of Ukraine	820
Ihor Aleksieienko. On the Occasion of 100 th Anniversary of Borys Paton.	824
Vitalii Karpenko. Moment of Truth (on the Occasion of the 80 th Anniversary of Academician P. Talanchuk)	829
Serhii Sydorenko, Bohdan Duda. Rectors' Forum of Higher Educational Institutions of Ukraine and Poland.	840

BIBLIOGRAPHY

These chronicles were published on initiative and with support of the All-Ukrainian Human Rights Organization "Memorial" named after Vasyl Stus	844
Stepan Vidnianskyi. Hungarians in Kyiv. Leading figures of history of Hungarian-Ukrainian relations from 9 th century to present day	850
Oleksandr Bozhko. Test for Resistance or Picture of the Époque in the Interior	854
Iryna Matiash. Relations between Ukraine and Central states: uncommon occupation in 1918	857

УКРАЇНА
ДИПЛОМАТИЧНА – 2018

Автори проекту:

*Анатолій Денисенко,
Павло Кривонос,
Василь Туркевич*

Засновники

*Міністерство закордонних справ України
Дипломатична академія України
імені Геннадія Удовенка при Міністерстві
закордонних справ України
Генеральна дирекція з обслуговування
іноземних представництв
Історичний клуб «Планета»*

Видавець

*Генеральна дирекція з обслуговування
іноземних представництв*

Літературне редагування

*Інна Хоменська,
Павло Хоменський,
Віра Карпенко*

Коригування текстів

*Ольга Зінченко,
Вікторія Оропай*

**Комп'ютерне
опрацювання матеріалів**

*Світлана Скібицька,
Ганна Макаренко*

Переклад

*Наталія Кузьменко,
Тетяна Заволоко,
Олена Богопольська*

Верстка і дизайн

Дмитро Грязов

DIPLOMATIC
UKRAINE – 2018

Compiling Editors:

*Anatolii Denysenko,
Pavlo Kryvonos,
Vasyl Turkevych*

Founders

*Ministry of Foreign Affairs of Ukraine
Hennadii Udovenko Diplomatic Academy
of Ukraine under the Ministry of Foreign
Affairs of Ukraine
Directorate-General for Rendering Services
to Diplomatic Missions
Planeta Historical Club*

Publisher

*Directorate-General for Rendering Services
to Diplomatic Missions*

Literary Editing

*Inna Khomenska,
Pavlo Khomenskyi,
Vira Karpenko*

Proofreading

*Olha Zinchenko,
Viktoria Oropai*

**Computer
Processing of Materials**

*Svitlana Skibytska,
Hanna Makarenko*

Translation

*Nataliia Kuzmenko,
Tetiana Zavaloko,
Olena Bohopolska*

Page Layout and Design

Dmytro Hriazov

Адреса редакції: м. Київ, вул. Пирогова, 6-А; тел.: 220-08-34,
e-mail: ukraine.diplomatychna@gmail.com, prepress.gdip@gmail.com
Address of the Editorial Board: Kyiv, 6-A Pyrohova Str.; tel.: 220-08-34

Видруковано в
Формат 70x100/16. Обл.-вид. арк. 71. Підписано до друку 25.10.2018
Тираж 1000 примірників